รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ และคณะ

สิงหาคม 2562

สัญญาเลขที่ SRI61M0404

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21

หัวหน้าโครงการและนักวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย

นางสาวปัทชา ศึกษากิจ	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายเขมชาติ ตนบุญ	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นักวิชาการสังเคราะห์งานวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัษฎายุทธ ผลภาค	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.พลอยแก้ว โปราณานนท์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.คนึงนิจ ขาวแสง	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์กฤตภัค งามวาสีนนท์	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายวิทยากร บุญเรือง	Thai Civil Rights and Investigative Journalism (TCIJ)
นายปารณ บุญช่วย	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นางสรชา สุเมธวานิชย์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายภาสกร ญี่นาง	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

การศึกษาความเหลื่อมล้ำต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในฐานะกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธิจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 นี้ แสดงให้เข้าใจวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานที่ปรับไปตามดิจิทัลแพลตฟอร์มและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ยังผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไพศาล เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคง การอยู่ในภาวะต่อรองได้น้อย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองหรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ และถูกแย่งชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตอย่างไม่เป็นธรรม อย่างไรก็ดีกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ อาทิ การมีงานและรายได้ที่มั่นคง สามารถสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เข้าถึงหลักประกันสุขภาพกายและจิต มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดดิจิทัล รวมถึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกไซเบอร์ ยังไม่ได้รับการปฏิรูปให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลง ย่อมทำให้แรงงานอิสระรวมถึงผู้ประกอบการรายย่อยในตลาดดิจิทัลตกอยู่ในสถานการณ์สุ่มเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิสืบเนื่องจากกฎหมายยังมิได้ให้หลักประกันที่ชัดเจนมั่นคง

จากการวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) รวมถึงความพยายามแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วใน 5 มิติทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวในกรณีศึกษาจากประเทศต่างๆ ไปจนถึงการทบทวนสถานภาพความรู้ของความก้าวหน้าที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้ง 5 มิติ คณะวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวไม่ทันของระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องออกเป็นดังนี้

1. ระบอบกฎหมายคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคม

กฎหมายคุ้มครองแรงงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในการจ้างงานแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในยุคอุตสาหกรรมหนักที่จะต้องมีสถานประกอบการชัดเจนและมีความสัมพันธ์ในเชิงบังคับบัญชาในการทำงาน แต่ภาวการณ์บริหารจัดการธุรกิจและออกแบบระบบกระจายความเสี่ยงลดต้นทุนของภาคการผลิตและบริการในศตวรรษที่ 21 ได้สลายลักษณะความสัมพันธ์ของการระบบความสัมพันธ์ทางแรงงานแบบสายพานการผลิตในโรงงาน ไปสู่การกระจายงานออกเป็นชิ้นๆส่วนๆแล้วติดต่อส่งรับงานกันผ่านระบบอินเตอร์เน็ต นายจ้างได้โอกาสใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางกฎหมายของนายจ้างกับลูกจ้างในสถานประกอบการ ไปเป็นการจ้างเหมาชิ้นหรือจ้างยืดหยุ่นในลักษณะการจ้างทำของ แปรสภาพนิติสัมพันธ์ตามกฎหมายจ้างแรงงานเดิมไปสู่ การผูกพันกันด้วยสัญญาของผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง อันเป็นตัดความสัมพันธ์เชิงสิทธิหน้าที่ระหว่าง “นายจ้าง” กับ “ลูกจ้าง” ซึ่งได้ส่งผลสืบเนื่องกว้างขวางดังได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้า อันทำให้คนทำงานที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระอยู่ในภาวะเสี่ยงด้อยสิทธิสูง หน้าที่อันน้อยลงของนายจ้างเจ้าของทุนโดยเฉพาะบรรษัทได้สร้างความมั่งคั่งผ่านผลประกอบการดีขึ้นเพราะสามารถลดต้นทุนและความเสี่ยงออกไปให้แรงงานรับจ้างอิสระแบกรับเอาเอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ถ่างความเหลื่อมล้ำในสังคมให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก ดังนั้น

การจัดการกับรูปแบบความสัมพันธ์ในการทำงานเพื่อให้แรงงานรับจ้างอิสระได้รับการคุ้มครองสิทธิในประเด็นต่างๆจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่งในศตวรรษที่ 21

ระบอบกฎหมายที่เน้นไปที่การพิสูจน์สิทธิหรือให้สิทธิเฉพาะแรงงานที่เข้าสู่ระบบการทำงานตามที่กำหนด รวมถึงการให้สวัสดิการที่แตกต่างกันระหว่างแรงงานที่ทำงานในระบบสถานประกอบการมีนายจ้าง กับแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่มีนายจ้างและสถานประกอบการตามระบบความสัมพันธ์แรงงานดั้งเดิม ก็สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาดั้งเดิมของระบอบกฎหมายที่สร้างบทบัญญัติและเงื่อนไขมากเกินไปจนทำให้กลุ่มเสี่ยงเข้าไม่ถึงสิทธิตามกฎหมายเพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดตามตัวบทกฎหมาย การตีความของเจ้าพนักงานของรัฐ ไปจนถึงการตีความจำกัดสิทธิโดยองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ

ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนคนทำงานเต็มเวลาให้ออกไปสู่ชีวิตที่ต้องอยู่กับความเสี่ยงว่าจะมีงานหรือไม่มีงานในบางช่วงเวลา หรือกลายเป็นคนไม่มีงานทำถาวรอันเนื่องมาจากการแทนที่ด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ก็เป็นระเบิดเวลาที่พร้อมจะทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายเพิ่มในอนาคตอันใกล้จนทำให้ประชาชนบางส่วนอยู่ในภาวะความยากจนอย่างเรื้อรังและคุณภาพชีวิตตกต่ำสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งทางสังคมในอนาคตอันใกล้ หากการจัดสวัสดิการสังคมยังผูกติดอยู่กับการทำงาน ไม่ยอมรับว่ามนุษย์สามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพมีศักดิ์ศรีได้หากไม่ได้ทำงานที่ระบบตลาดต้องการ ก็ยิ่งไปซ้ำเติมปัญหาให้รุนแรงขึ้นได้อีก ดังนั้นการตระเตรียมความพร้อมของรัฐในการรองรับคนที่มิได้ทำงานซึ่งระบบตลาดต้องการ หรือคนที่มิได้ทำงานที่ได้รับค่าตอบแทน จึงเป็นสิ่งที่รัฐต้องคิดท่ามกลางความกดดันของภาวะสังคมสูงอายุที่กำลังมาถึง รัฐไทยจะให้คุณค่ากับคนที่อยู่ดูแลครอบครัวตนเองอย่างไร รัฐไทยจะดูแลเด็กที่เกิดในครอบครัวที่ไม่มีงานทำเช่นไร ไปจนถึงคนที่ผลิตความรู้ งานศิลปะ หรือทำกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมเพื่อสังคม แต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากระบบตลาด จะมีชีวิตรอดอยู่ได้อย่างไรในศตวรรษที่ 21

ในสังคมอารยะอื่นเริ่มมีการแสวงหาทางออกที่จะรองรับปัญหานี้ในระยะยาวบ้างแล้วในหลายลักษณะ โดยสิ่งที่พบจากการทบทวนวิจัย ก็คือ การสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานให้กับมนุษย์ในยุคดิจิทัลเพื่อฝ่าข้ามความเหลื่อมล้ำที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ถ่างให้กว้างขึ้น

2. ระบอบกฎหมายที่ตั้งอยู่บนคุณค่าของ “การทำงานที่ผลิตมูลค่าในตลาดทุนนิยม”

การให้คุณค่าแก่แรงงานเฉพาะคนที่ทำงานบนพื้นฐานของ “งาน” ที่ต้องมีนายจ้างในระบบตลาดแรงงานถือว่าเป็นแก่นกลางปัญหาของระบอบกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานและหลักประกันสุขภาพ กล่าวคือ ผู้ที่จะได้รับการรักษาภายใต้ระบบสวัสดิการแรงงานจะต้องเป็นผู้ที่ทำงานกับนายจ้างซึ่งเป็นผู้ประกอบการตามระบบสัญญาจ้างแรงงานเสียก่อน เงื่อนไขที่จะเข้าสู่การบำบัดตั้งอยู่บนความเจ็บป่วยทางจิตอย่างร้ายแรงเรื้อรังจนมิอาจทำงานได้เป็นปกติ จึงจะสามารถลาพักรับการรักษาได้ ส่วนแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งจะได้รับการรักษาตามกฎหมายสวัสดิการแรงงานก็ต้องมีความสามารถหาเงินมาจ่ายสมทบในระบบประกันสังคมได้เสียก่อน จึงจะสามารถใช้สวัสดิการได้ ดังนั้นงานที่มีนายจ้างผู้ประกอบการต้องการจ่ายเงินในระบบสัญญาจ้างแรงงาน หรืองานรับจ้างอิสระที่ได้เงินเท่านั้น ที่ระบอบกฎหมายปัจจุบันนับว่าเป็น “งาน” ที่มีคุณค่าเพียงพอจะได้รับการดูแลสุขภาพจิตใจจากระบบประกันสุขภาพแรงงาน

ถ้าแรงงานรับจ้างอิสระไม่อยู่ในระบบสัญญาจ้างแรงงานกับผู้ประกอบการ หรือไม่มีเงินจากการรับจ้างมากพอ ก็ต้องใช้ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐที่มีปัญหาพื้นฐานในเรื่องความเพียงพอต่อความต้องการของผู้มีปัญหาทั้งยังมีคุณภาพในการดูแลปัญหาต่างกันไปตามปริมาณงานที่แต่ละพื้นที่ซึ่งประชาชนนั้นมีภูมิลำเนาเข้าใช้สิทธิ อันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเมื่อมีอาการหนักแล้วมากกว่าบริการด้านสุขภาพเชิงป้องกัน

ยิ่งไปกว่านั้นการหาวิธีแก้ไขให้ผู้ป่วยให้หายเจ็บไข้เพื่อผลักดันกลับเข้าไปสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งยังเป็นการยืนยันว่า “คุณค่าของคน” อยู่ที่ผลของงานที่สามารถนับได้เป็นตัวเงินตามตรรกะของตลาดทุนนิยมอย่างชัดเจน งานอีกจำนวนมากที่ไม่ถูกนับว่าเป็นงานไม่อาจทำให้แรงงานรับจ้างอิสระมีความสามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขกายและใจได้ เช่น การอยู่บ้านดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว หรือการผลิตความรู้สาธารณะในพื้นที่ไซเบอร์ การทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทางสังคมหรือการเมืองเพื่อความเปลี่ยนแปลง ล้วนไม่ถูกนับเป็นงานที่จะได้รับสวัสดิการแรงงานเพราะไม่มีนายจ้าง ไร้สถานประกอบการ และไม่ทำเงินจนไม่อาจจ่ายเงินสมทบเข้าระบบกองทุนประกันสังคม แม้สังคมอาจจะชื่นชมแต่ก็ไม่มีมาตรการใดๆที่ออกมารองรับความจำเป็นต่างๆในชีวิตของผู้คนที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าต่อสังคมและครอบครัวแต่ไม่ผลิตมูลค่าทางเศรษฐกิจในตลาด ในกรณีเลวร้ายที่สุดระบอบกฎหมายปัจจุบันไม่ยอมรับการผักผ่อนอยู่เฉยอันสืบเนื่องมาจากอาการเจ็บป่วยทางใจเรื้อรังจากการทำงานหนักหรือความกดดันสารพัดรูปแบบที่ผู้คนในศตวรรษที่ 21 ต้องเผชิญอยู่

การแก้ปัญหาชีวิตส่วนตัวของคนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องต่อสู้กับความเปลี่ยวเหงาและการแข่งขันที่สูงต่อเนื่องตลอดเวลา โดยมองว่าผู้คนที่อยู่ในภาวะซึมเศร้าหรือวิตกจริตเป็นโรคด้วยการวินิจฉัยด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์อันมีรูปธรรมของการแก้ปัญหาที่การรักษาด้วยยา แต่ไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของความเครียด วิตกกังวล และซึมเศร้า ย่อมเป็นอวิชชาที่ขัดขวางการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างตรงจุด เพราะได้เบี่ยงเบนปัญหาสังคมให้กลายเป็นปัญหาทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ อันเป็นการหลีกเลี่ยงมิให้สังคมมองเห็นปัญหาความด้อยสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระที่เกิดจากระบอบกฎหมายที่ล้าสมัยไม่รองรับปัญหาจากระบบเศรษฐกิจที่สร้างความเสี่ยงให้เกิดขึ้นในชีวิตแรงงานรับจ้างอิสระ

3. ระบอบกฎหมายที่ไม่ส่งเสริมสวัสดิการสังคมเพื่อการเจริญพันธุ์

การวางระบอบสวัสดิการสังคมและครอบครัวโดยมิคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการทำงานในยุคดิจิทัลซึ่งแรงงานมี่พฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป การถูกบังคับให้กลายเป็นแรงงานรับจ้างอิสระมีชีวิตแขวนอยู่บนรายได้ต่อชิ้นงานนั้นบีบให้คนทำงานมากขึ้น แต่มีความมั่นคงในรายได้และการมีงานทำต่อเนื่องน้อยลง ส่งผลต่อการสร้างดุลยภาพระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิต อันมีนัยยะสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัว หรือมีลูกของแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างยืดหยุ่น ขาดแคลนรายได้ประจำและด้อยสิทธิในระบบหลักประกันแรงงาน

การใช้ชีวิตช่วงต้นของการทำงานที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์อยู่บนความเสี่ยงสูงไร้ความแน่นอนนั้นย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวและมีบุตรธิดาเพราะเต็มไปด้วยความวิตกกังวลต่อความไม่แน่นอนของอนาคต เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระส่วนใหญ่ มักไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่มีเสรีภาพในการทำสัญญา

มาเท่าใดนัก โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระที่เป็นแรงงานรับจ้างหน้าใหม่ เป็นวัยรุ่น หรือเพิ่งเข้าสู่ตลาดรับจ้างงาน ต่างจาก แรงงานรับจ้างอิสระหน้าเก่า ที่มีอายุ มีประสบการณ์ มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายมากพอที่จะต่อรองกับผู้ว่าจ้าง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุดได้

อีกทั้ง ในกลไกการตลาด แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่ แม้จะมีความสุขดีกับการทำงานอย่างอิสระแต่หลายครั้งพวกเขาอาจต้องยอมสละผลประโยชน์และอำนาจต่อรองลง เช่น การลดค่าตอบแทน แล้วเพิ่มรายได้ด้วยการรับงานมากขึ้นจนชีวิตส่วนตัวถูกกลืนกินให้เป็นเวลางานเสียหมด ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าแข่งในตลาดแรงงานรับจ้างอิสระได้ และ แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่อาจไม่มีความต่อเนื่องในการทำงาน เพราะอาจถูกผู้ว่าจ้างปฏิเสธไม่มอบงานต่อได้เสมอ

ความรู้สึกเสี่ยงทั้งหมดของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระล้วนตั้งอยู่บนตรรกะที่ว่า ไม่มีงาน ไม่มีเงิน ไม่อาจบันดาลสุข นั่นหมายความว่าแรงงานภายใต้ระบอบกฎหมายสวัสดิการสังคมไทยนั้นไม่อาจวางใจได้ว่าหากตนไม่มีงานทำจะสามารถดูแลตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัยได้ เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการว่างงาน ไม่มีสวัสดิการสังคมสำหรับคนวัยทำงานที่ว่างงาน ไปจนถึงการขาดไร้สวัสดิการคุณภาพดีที่สามารถดูแลชีวิตของบุตรธิดาที่เกิดขึ้นมา

หลักประกันสิทธิของบุคคลในลักษณะครอบคลุมความจำเป็นในชีวิตอย่างรอบด้านและสนับสนุนให้คนทุกคนในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีแม้ไม่มีงานทำ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการลดความรู้สึกไม่มั่นคงในหมู่ประชาชนอันจะส่งผลดีต่อการสร้างความมั่นใจให้ผู้คนในสังคมพร้อมที่จะมีครอบครัวและมีทายาทต่อไป

4. ระบอบกฎหมายป้องกันการผูกขาดตลาดและการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระ

กฎหมายป้องกันผูกขาดวางอยู่บนการส่งเสริมให้มีผู้แข่งขันในตลาดมากรายเพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ผลิตและให้บริการจำนวนมากแข่งกันเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณภาพในราคาประหยัดที่สุดแก่ผู้บริโภค อย่างไรก็ดีตลาดอิเล็กทรอนิกส์ได้สร้างความท้าทายด้านเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 ที่มองเห็นได้ง่ายที่สุดในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ได้แก่ เศรษฐกิจแบ่งปัน หรือ sharing economy ที่มันได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะของงานแรงงานรับจ้างอิสระพึ่งพาเศรษฐกิจแบ่งปันเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถสร้างโอกาสให้ผู้คนจำนวนมากสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระบบเศรษฐกิจโดยก้าวข้ามพรมแดนทางอธิปไตยซึ่งเป็นข้อจำกัดในระบอบกฎหมายเดิม แต่ก็ได้สร้างปัญหาใหม่ต่อการนิยาม “ตลาด” เมื่อไม่อาจใช้หลักตลาดภูมิศาสตร์ เพราะปัจจุบันจะต้องพิจารณาตลาดดิจิทัลในสภาพที่เชื่อมโยงเข้าสู่แพลตฟอร์มระดับโลกที่ใหญ่ผู้ผลิต ตัวกลางและผู้บริโภคเชื่อมถึงกันหมด จึงมีความจำเป็นต้องสร้างระบอบกฎหมายใหม่ขึ้นให้สอดคล้องกับธรรมชาติของธุรกรรมออนไลน์

การประเมินอำนาจเหนือตลาด ไม่ควรใช้เกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด เพราะการหาขอบเขตของตลาดทำไม่ได้ควรหันมาใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาประกอบ เช่น ศักยภาพในการแข่งขัน มีคู่แข่งหรือไม่ มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการแข่งขันได้หรือไม่ เพราะในปัจจุบันหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดนผูกขาดด้วยเจ้าของแพลตฟอร์มน้อยรายและแนวโน้มทางธุรกิจที่มีการรวมธุรกิจของผู้ประกอบการที่เคยแข่งขันกันจนเหลือผู้ประกอบการเพียงราย

เดียว จนกลายเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดแต่เพียงผู้เดียวไม่เอื้อให้เกิดการแข่งขัน เสี่ยงต่อการใช้อำนาจบิดเบือนกลไกตลาด เพราะผู้บริโภคและผู้ให้บริการล้วนไม่มีอำนาจต่อรองกับเจ้าของแพลตฟอร์มอีกต่อไป

ความยุ่งยากอีกประการ คือ หากรัฐหรือสมาคมผู้รับจ้างอิสระสามารถรวมตัวกันขึ้นสร้างแพลตฟอร์มใหม่ๆขึ้นมาแข่งขันกับผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดเดิมก็จะเป็นการดีต่อการแข่งขัน เพราะเป็นการเพิ่มคู่แข่งขันส่งเสริมการผลิตสินค้าและบริการให้มีคุณภาพแต่ราคาประหยัด แต่กลับมาการตีความที่สุ่มเสี่ยงต่อการส่งเสริมสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระเนื่องจากมีการนิยามว่าผู้รับจ้างถือเป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่จ้างงานตนเอง มิใช่แรงงาน หากปล่อยให้ผู้ประกอบการรายย่อยรวมตัวกันขึ้นจะถือเป็นการรวมตัวททที่ทำลายการแข่งขัน

ความกังวลดังกล่าวเกิดผลกระทบต่อขบวนการของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในการรวมตัวกันกำหนดเพดานค้าจ้างขั้นพื้นฐานหรือภาระงานที่เหมาะสม โดยมีการกล่าวอ้าวว่าการรวมกลุ่มเข้าลักษณะกันรวมตัวกันกำหนดราคาในตลาด ซึ่งอาจขัดต่อหลักการแข่งขันด้านราคาหรือกีดกันมิให้ผู้ประกอบการรายอื่นเข้าสู่ตลาด หากเกิดการตีความในทิศทางดังกล่าวย่อมกระทบต่อความพยายามในการรวมตัวกันของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อกำหนดสัญญามาตรฐานขั้นต่ำ ดังนั้นจึงสุ่มเสี่ยงว่าจะตีความไปในลักษณะการมองว่าแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่แรงงานแต่เป็นผู้ประกอบการ และไม่ยอมให้แรงงานรับจ้างอิสระรวมตัวขึ้นเป็นสหภาพหรือสมาคมด้วยการอ้างเรื่องการผูกขาดเช่นว่า

ส่วนการคาดหวังให้ภาครัฐเข้าแทรกแซงตลาดเพื่อสร้างแพลตฟอร์มให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเข้าแข่งขันในตลาดก็ยังต้องรอความพร้อมของภาครัฐ และสุ่มเสี่ยงต่อการต่อต้านจากภาคเอกชนว่าได้ดึงภาครัฐเข้ามาสร้างความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขันตามกลไกตลาดเสรี ด้วยการอ้างว่ารัฐควรทำหน้าที่เพียงกำกับดูแล มิควรเข้ามาดำเนินการเองในตลาด

5. ระบอบกฎหมายทรัพย์สินในยุคดิจิทัลกับการแย่งยึดทุกสรรพสิ่งให้เป็นของบรรษัท

ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองในประเทศไทยได้ประกอบสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายขึ้นบนพื้นฐานของการแบ่งแยกลักษณะความเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินออกเป็น 2 ประเภทหลัก นั่นคือ ทรัพย์สินของรัฐกับ ทรัพย์สินของเอกชน แม้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช 2540 เริ่มมีการสร้างความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” ขึ้นมาเป็นทางเลือกของการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินที่ให้ชุมชนถือครองร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์และอนุรักษ์แต่ก็ยังมีภาครัฐเป็นผู้กุมอำนาจในการกำหนดวิธีการเข้าถึงสิทธิของชุมชนและขอบเขตการใช้สิทธิของชุมชน การไร้ซึ่งพลวัตรทางความคิดในการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ใหม่ๆขึ้นมารองรับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจของรัฐไทยย่อมสร้างความด้อยสิทธิให้กับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตจำนวนมาก

ระบอบกฎหมายที่ไม่ยอมรับความเป็นเจ้าของในข้อมูลหรือทรัพย์สินในโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตได้สร้างผลสะเทือนอย่างลึกซึ้งกว้างขวางในสำนึกของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เนื่องจากปริมาณข้อมูลที่แรงงานรับจ้างอิสระผลิตขึ้นบนโลกไซเบอร์ผ่านการเล่นเกมส์ยามพักผ่อนหย่อนใจ หรือการผลิตเนื้อหาต่างๆในโลกไซเบอร์ ไปจนถึงข้อมูลส่วนบุคคลที่เกิดจากการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลาย ได้

กลายเป็นขุมทรัพย์ที่บรรษัทเจ้าของแพลตฟอร์มหรือเจ้าของเทคโนโลยีสามารถยึดครองเอาทรัพย์สินใหม่ๆ เหล่านี้ไปโดยมิได้ตัดสินใจร่วมกับผู้ใช้ว่าจะแบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างไร

การรับรองสิทธิในทรัพย์สินบนโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระผู้เชื่อมโยงกับระบบสื่อสารดิจิทัลอย่างเข้มข้นย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เนื่องจากเมื่อระบอบกฎหมายสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในทรัพย์สินเหล่านี้ในลักษณะ ทรัพย์สินส่วนบุคคล (Personal Property) ที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมระหว่างเจ้าของแพลตฟอร์มกับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่มองว่าทรัพย์สินในโลกเสมือนเป็นระบอบกรรมสิทธิ์ร่วม (Common Property) ที่ต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน มิใช่ปล่อยให้เกิดการยึดครองทุกสรรพสิ่งบนแพลตฟอร์มให้กลายเป็นทรัพย์สินเอกชน (Private Property) ของบรรษัทเจ้าของเทคโนโลยีแต่เพียงผู้เดียว

เมื่อแรงงานรับจ้างอิสระได้สิทธิในการเป็นเจ้าของร่วมเหนือทรัพย์สินดิจิทัลในโลกเสมือนแล้ว ก็จะนำไปสู่การสร้างระบบแบ่งปันผลประโยชน์จากเจ้าของแพลตฟอร์มมาสู่ผู้ใช้ ทำให้เกิดความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินแก่แรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลผู้มีส่วนร่วมผลิตทรัพย์สินในโลกดิจิทัลปริมาณมหาศาล

ผลประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนตัวที่แรงงานรับจ้างอิสระได้รับแบ่งปันจากเจ้าของแพลตฟอร์มจะกลายเป็นรายได้ที่รัฐสามารถจัดเก็บภาษีมาเป็นงบประมาณในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อสนับสนุนสิทธิในคุณภาพชีวิตที่ดีของแรงงานรับจ้างอิสระ และยังอาจเป็นงบประมาณในการทำโครงการประกันรายได้พื้นฐานให้กับประชาชนได้ เนื่องจากทรัพย์สินในโลกเสมือนมีมูลค่าทางการตลาดสูงขึ้นเรื่อยๆจากการใช้งานในอินเตอร์เน็ตที่มากขึ้นเรื่อยๆ และถือเป็นมาตรการที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรมเพราะเป็นการนำรายได้จากแรงงานรับจ้างอิสระผู้มีส่วนร่วมในการสร้างทรัพย์สินในโลกเสมือนมาสร้างหลักประกันให้กับแรงงานรับจ้างอิสระทั้งในฐานะผู้บริโภคในโลกไซเบอร์หรือผู้ผลิตทำงานผ่านอินเตอร์เน็ต

จากผลการศึกษาทั้งในเชิงกระบวนการของการเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้รองรับสิทธิของกลุ่มเสี่ยงกลับพบว่า นักกฎหมายและนักยุทธศาสตร์ฝ่ายบรรษัทได้พยายามขยับรูปแบบการจ้างงานให้หลุดไปนอกกรอบภาระหน้าที่การคุ้มครองสิทธิแรงงานตามกฎหมายไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างเหมาช่วง จ้างงานยืดหยุ่น เปิดบริษัทลูกมาในลักษณะการจัดหางานเพื่อให้เกิดสัญญาย่อยๆ ไปจนถึงการเปลี่ยนสัญญาจ้างแรงงานให้กลายเป็นสัญญาจ้างทำของ เพื่อไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ฉันท์นายจ้าง-ลูกจ้าง และทำให้คนทำงานหลุดออกไปจากหลักประกันทางสังคมทั้งหลาย นอกจากนี้กฎหมายป้องกันการผูกขาดก็ยังมิได้เปิดโอกาสให้แรงงานรายย่อยรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจเข้าสู่ตลาดแข่งขันกับบรรษัทขนาดใหญ่ และในท้ายที่สุดผลผลิตในโลกดิจิทัลของพลเมืองเน็ตทั้งหลายอย่างข้อมูลและสินทรัพย์เสมือนก็ถูกแปลงให้กลายเป็นทรัพย์สินของบริษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม ส่วนการปรับตัวของภาครัฐก็อยู่ในลักษณะหลีกเลี่ยงการแก้ปัญหาในแต่ละประเด็นอย่างตรงไปตรงมา งานวิจัยพบว่าพรรคการเมืองต่างๆและรัฐบาลใช้วิธีเลี่ยงไปสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตขั้นต่ำอันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายทางในลักษณะของการอุดหนุนรายได้แทนแต่ก็ยังอยู่ในลักษณะการเลือกให้ตามอำเภอใจโดยมิได้มีจุดอ้างอิงว่ารายได้มากน้อยเพียงไรที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริงและ

สามารถแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้ และต้องมีมาตรการในเชิงปฏิบัติเช่นไรในการผลักดันโครงการพัฒนาสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

การปรับระบอบกฎหมายในภาพรวมที่ครอบคลุมทุกประเด็นจึงมีความสำคัญเหนือการพยายามแก้ไขกฎหมายในรายประเด็น ข้อเสนอที่ปรากฏอยู่ในหลายประเทศและอาจนำเข้ามาสร้างเป็นนโยบายสาธารณะในไทยได้ก็คือ การสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income - UBI) โดยการจัดเก็บรายได้จากบรรษัทผู้ผูกขาดอำนาจเหนือตลาดดิจิทัลและเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม เพื่อนำมาสร้างหลักประกันสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในภาวะเสี่ยง อาจเป็นแนวทางที่แก้ปัญหาอย่างตรงจุดทั้งในแง่การครอบคลุมความเสี่ยงในมิติต่างๆ และการรวบรวมสรรพกำลังของแรงงานที่หลากหลายมากให้มาเข้าร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายยุทธศาสตร์ให้มุ่งไปสู่ข้อเสนอที่เป็นประโยชน์กับทุกกลุ่ม

ขบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อประกันสิทธิของพลเมืองในยุคดิจิทัลของหลายประเทศเริ่มคลี่คลายไปสู่การเสนอหลักประกันสิทธิของคนในสังคมดิจิทัลอย่างเบ็ดเสร็จโดยการเรียกร้องหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income – UBI) โดยการใช้อำนาจรัฐมาจัดเก็บรายได้จากบรรษัทผู้ผูกขาดอำนาจเหนือตลาดดิจิทัลและเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม แล้วนำมาสร้างหลักประกันสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในภาวะเสี่ยง บนพื้นฐานของ 3 หลักการ คือ ความเป็นสากล (universal) ปราศจากเงื่อนไข (unconditional) และเพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีคุณภาพ (adequate) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานจะให้แก่ปัจเจกชนที่บรรลุนิติภาวะทุกคนเพื่อให้ดูแลชีวิตตนเองและบุตรหลายที่ตนต้องดูแลโดยไม่จำเป็นต้องแสดงว่าตนมีงานหรือการพยายามหางานแต่อย่างใด เพียงแต่อาจแสดงให้เห็นรายได้ว่ายังขาดไปเท่าใดรัฐจึงจะจ่ายสนับสนุนให้ถึงมาตรฐานการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอดังกล่าวเป็นการก้าวข้ามข้อถกเถียงยิบย่อยในประเด็นเล็กอื่น ๆ เกี่ยวกับการแย่งชิงหรือแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่าง แรงงานรับจ้างอิสระ กับ บรรษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม ซึ่งเห็นได้ชัดว่าดุลอำนาจของสองฝ่ายแตกต่างกันมาก เนื่องจากแรงงานไม่สามารถรวมกันเป็นสหภาพดังการผลิตในยุคโรงงานเพราะอยู่กันกระจัดกระจายพื้นที่และมีเวลาว่างต่างกัน ดังนั้นการขับเคลื่อนประเด็นในเชิงโครงการทางการเมืองเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะมาขายในตลาดการเมืองซึ่งไปตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระจึงอาจเป็นแนวทางที่เป็นไปได้มากกว่า การผลักให้แรงงานกลับไปใช้แนวทางดั้งเดิมอย่างการรวมตัวกันเจราจาเรียกร้องต่อนายจ้าง ซึ่งในกรณีของยุคดิจิทัล ก็อาจจะหานายจ้างในประเทศไม่เจออีกด้วย ดังนั้นการเปลี่ยนความต้องการให้กลายเป็นนโยบายที่รัฐต้องไปแสวงหาวิธีการในการจัดเก็บภาษีมาเป็นงบประมาณในการจัดทำหลักประกันรายได้พื้นฐาน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะกับลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลมากขึ้น

การพยายามปรับกฎหมายรายฉบับเพื่อให้ขยายไปรองรับการปรับกลยุทธ์ของบรรษัทที่ขยับหนีตลอดเวลาจึงไม่อาจเท่าทันสถานการณ์ ดังนั้นการนำข้อเสนอเรื่องหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (UBI) มาเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิแรงงานในยุคดิจิทัลจึงเป็นการเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของประชาชนคนทำงานให้ก้าวไปสู่เป้าหมายของชีวิตที่มั่นคงมีคุณภาพโดยไม่เสียเวลาไปกับการต่อสู้ในกฎหมายรายฉบับที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและกระจัดกระจายเป็นอันมาก

ทั้งนี้การผลักดันข้อเสนอนี้อาจจะไม่อยู่ในลักษณะการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อต่อรองกับนายจ้าง แต่อาจจะเป็นการสร้างข้อเสนอสู่พรรคการเมืองเพื่อสร้างเป็นแคมเปญหรือนโยบายทางการเมืองเพื่อดำเนินการทั้งในเชิงการจัดเก็บภาษีเป็นงบประมาณและนำมาใช้สร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานที่ให้สิทธิกับประชาชนด้วยกฎหมาย

บทคัดย่อภาษาไทย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและบริบทการพัฒนาที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลเหนือชีวิตของผู้คน บรรษัทได้กำหนดกิจกรรมในพื้นที่ต่างๆไปจนถึงความเร็วช้าของเวลาในสังคมการผลิต แต่ในขณะเดียวกันรัฐไทยมีความรับผิดชอบและหน้าที่ตามพันธกรณีทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิประชาชนให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในยุคดิจิทัลอย่างเด่นชัด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” ซึ่งไม่มีมีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด

ผลสะเทือนต่อผู้คนโดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิตของยุคดิจิทัลนั้นกว้างขวางและมหาศาล นับแต่มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระทบต่อรูปแบบการทำงาน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การถือครองทรัพย์สินดิจิทัล โอกาสในการแข่งขันในดิจิทัลแพลตฟอร์ม รวมไปถึงชีวิตส่วนตัวและครอบครัว กระนั้นระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ บทบัญญัติข้อกฎหมาย กลไกบังคับตามสิทธิ และสถาบันทางกฎหมาย ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการขยายไปรับรองสิทธิได้ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงได้ทันท่วงที การแก้ปัญหาดังกล่าวต้องการนโยบายที่แก้ปัญหาสิทธิของแรงงานรับจ้างในฐานะประชาชนของรัฐอย่างครอบคลุมทุกมิติของชีวิตมากกว่าการแก้ปัญหาย่อยๆทีละประเด็นซึ่งมีความปลีกย่อยติดขัดข้อกฎหมายมาก ดังนั้นข้อเสนอในการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานอย่างถ้วนหน้าจึงเป็นทางเลือกที่ตอบสนองต่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้เหมาะสมกว่าทางเลือกอื่น

คำสำคัญ; เปราะบาง, การจ้างงานยืดหยุ่น, สังคมดิจิทัล, ความเสี่ยง

ABSTRACT

Due to the changing of information technology in the context of Neo-Liberism which overshadow the life of people, Corporate has determined the spatial activity based on the acceleration of speed globally. However, Thai State has a responsibility and duty upon legal instrument to protect the human rights of people for living in dignity and fulfill Sustainable Development Goal. The obvious vulnerable group effected by the challenges in digital age is "Freelancer" which is the labor in flexible employment and out of labor law abiding: without legal insurance, has no specific workplace, safety working condition and less opportunity to assemble as a labor union. These vulnerabilities has been generated as the strategy of capitalist adapted, the changing employment condition, from Fordism Style to flexible a working time and space.

These impacts upon freelance worker represent the risks, generated by the production procedure in Digital Era, are in many aspects; political, economic and cultural. The insecurities triggered by such system vibrate the form of working, economic activity, the possession of digital asset, opportunity to compete in digital platform including personal and public realm. Thus, the relevant legal regime; legal provision, implementation measure and legal institution, must be enlarged to assure the rights of freelance worker in transition time. In order to tackle challenges from the 21st Century, Thai State should procure the comprehensive policy which could handle problems of freelancer in all aspect. Hence, the possibility of employing Universal Basic Income would be the priority alternative since it may solve the hardship of human in Disruptive Technology Society.

KEYWORDS; Precarious, Flexible Employment, Digital Society, Risk

สารบัญ

		หน้า
บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)		ก
บทคัดย่อ		ฌ
Abstract		ญ
บทนำ	**หลักการและความสำคัญของงานวิจัย กรอบการทำวิจัย**	ก – 1
บทที่ 1	**สถานการณปัจจุบันและสภาพปัญหาอันเนื่องมาจากความท้าทายใน ศตวรรษที่ 21**	
	1.1 เทคโนโลยีสร้างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (Disruptive Technology)	1 – 4
	1.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และภาคบริการ	1 – 4
	1.3 อาชีพอิสระแต่ไม่มั่นคง	1 – 5
	1.4 หน่วยทางสังคมเปลี่ยน	1 – 6
	1.5 ชีวิตส่วนบุคคลเปลี่ยนโฉมหน้า	1 – 7
	1.6 ความเหลื่อมล้ำจากความมั่งคั่งระหว่างช่วงอายุ (Generation War)	1 – 7
บทที่ 2	**ลักษณะของของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัล กับ ความเสี่ยงใน ศตวรรษที่ 21**	
	2.1 เศรษฐกิจยุคเสรีนิยมใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อการจ้างแรงงาน	2 - 1
	2.2. การนิยามความหมายที่เกี่ยวกับการจ้างงานที่ไม่มั่นคง	2 – 2
	2.3 แนวโน้มของการจ้างงานแบบไม่มั่นคง	2 – 5
	2.4 สถานการณ์โลกของการจ้างงานไม่มั่นคงเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นรูปแบบ การจ้างงานหลัก	2 – 9
	2.5 สถานการณ์ไทย ‘การจ้างงานไม่มั่นคง’ เพิ่มขึ้นเช่นกัน	2 – 16
บทที่ 3	**สภาพปัญหา มาตรการ และข้อเสนอแนะในประเด็นความเหลื่อมล้ำ 5 มิติ**	
	3.1 ความด้อยสิทธิของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในการเข้าถึงหลักประกัน สิทธิมนุษยชน	3 – 2

		หน้า
	3.2 ปัญหาด้านความเครียด ซึมเศร้า และวิตกกังวลของคนทำงานไร้กาลเทศะ	3 – 37
	3.3 ความเสี่ยงต่อประชากรรุ่นใหม่และความไม่พร้อมในการสร้างครอบครัว	3 – 107
	3.4 กฎหมายแข่งขันทางการค้าและเศรษฐกิจแบ่งปัน	3 – 169
	3.5 การไร้หลักประกันความมั่นคงในการถือครองสิทธิเหนือทรัพย์สินในโลกเสมือน	3 – 195
บทที่ 4	**ทบทวนกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับหลักประกันสิทธิของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ**	
	4.1 สิทธิด้านความมั่นคงในการทำงาน	4 – 2
	4.2 สิทธิด้านสวัสดิการในการทำงาน	4 – 40
	4.3 สิทธิด้านสภาพการจ้าง	4 – 41
	4.4 สิทธิในการรวมกลุ่ม	4 – 52
	4.5 สิทธิด้านภาษีอากร	4 – 53
	4.6 สิทธิการรักษาพยาบาล	4 – 58
	4.7 ตารางเปรียบเทียบสิทธิต่างๆ ระหว่างลูกจ้างและผู้รับจ้างแรงงานอิสระ	4 – 60
บทที่ 5	**ทฤษฎีและหลักกฎหมายเพื่อส่งเสริมสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ**	
	5.1 ระบอบกฎหมายคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคม	5 – 1
	5.2. ระบอบกฎหมายที่ตั้งอยู่บนคุณค่าของ “การทำงานที่ผลิตมูลค่าในตลาดทุนนิยม”	5 – 2
	5.3 ระบอบกฎหมายที่ไม่ส่งเสริมสวัสดิการสังคมเพื่อการเจริญพันธุ์	5 - 3
	5.4 ระบอบกฎหมายป้องกันการผูกขาดตลาดและการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระ	5 - 4
	5.5 ระบอบกฎหมายทรัพย์สินในยุคดิจิทัลกับการแย่งยึดทุกสรรพสิ่งให้เป็นของบรรษัท	5 - 5
	5.6 นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ	5 - 6

		หน้า
	5.7 นโยบายของพรรคการเมืองไทยเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของคนทำงานในสังคมดิจิทัล	5 - 8
	5.8 สรุปนโยบายและมาตรการของรัฐไทย	5 - 9
บทที่ 6	**ทางเลือกและข้อเสนอในการลดความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21**	
	6.1 ความเจริญทั่วถึงทุกคน (Inclusive Growth) และสถาบันที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วม (Inclusive Institution)	6 – 1
	6.2 กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน Human Rights-Based Approach (HRBA)	6 - 3
	6.3 ทางเลือกในการสร้างหลักประกันสิทธิให้แก่แรงงานรับจ้างอิสระเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ	6 – 7
บทที่ 7	**บทสรุปและข้อเสนอแนะ**	
	บทสรุป	7 – 1
	ข้อเสนอแนะ	7 – 7
บรรณานุกรม		บ – 1
ภาคผนวก		
	บทความสำหรับการเผยแพร่	
	กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	
	ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ และผลที่ได้รับตลอดโครงการ	
	เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย	

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 2.1	สภาวะการจ้างงานทั่วโลก	2 – 10
ตารางที่ 2.2	สรุปแนวโน้มการจ้างงานไม่มั่นคงที่เพิ่มขึ้นของประเทศไทย	2 – 16
ตารางที่ 3.1	ตารางแสดงตัวอย่างของเศรษฐกิจแบ่งปันที่ปรากฏในประเทศไทย	3 - 177
ตารางที่ 4.1	เปรียบเทียบสิทธิต่างๆ ระหว่างลูกจ้างและผู้รับจ้างแรงงานอิสระ	4 – 60

สารบัญรูปภาพ

		หน้า
ภาพที่ 3.1	จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2551	3 – 166
ภาพที่ 3.2	จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2555	3 – 166
ภาพที่ 3.3	จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2561	3 – 166
ภาพที่ 3.4	แสดงลักษณะของตลาดทั่วไป	3 – 172
ภาพที่ 3.5	แสดงลักษณะของตลาดสองด้าน	3 – 173
ภาพที่ 3.6	เมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริง ใน Second Life	3 – 199
ภาพที่ 3.7	เมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริง ใน Second Life	3 – 199
ภาพที่ 3.8	เมืองทาทูอิน ใน Minecraft	3 – 200
ภาพที่ 3.9	เมืองทาทูอิน ใน Minecraft	3 – 200
ภาพที่ 3.10	แผนภูมิแสดงจำนวนผู้เล่นเกมในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกในปี ค.ศ. 2016	3 – 200
ภาพที่ 3.11	แผนภูมิแสดงมูลค่าทางตลาดของเกมใน 4 ภูมิภาคทั่วโลกระหว่างปี ค.ศ. 2015 ถึง 2017	3 – 201
ภาพที่ 3.12	ภาพประกาศขายสกินโจ๊กเกอร์ (จากเกม ROV) บนเว็บไซต์ www.item.in.th	3 - 208
ภาพที่ 3.13	ภาพประกาศขายกระโปรงเสมือนจริง (จากเกม PUBG) บนเว็บไซต์ www.item.in.th	3 - 208
ภาพที่ 3.14	REDGRAVE Homes บริษัทอสังหาริมทรัพย์ในโลกเสมือนจริง ได้เสนอขายบ้านใน Second Life	3 - 220

บทนำ

กรอบการทำวิจัย หลักการและความสำคัญของงานวิจัย

1. หลักการและเหตุผลของโครงการวิจัย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและบริบทการพัฒนาที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลเหนือชีวิตของผู้คน กำหนดกิจกรรมในพื้นที่ต่างๆไปจนถึงความเร็วช้าของเวลาในสังคมการผลิต แต่ในขณะเดียวกันรัฐก็มีความรับผิดชอบและหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองสิทธิประชาชนให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม เป้าหมายเช่นว่าได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญไทย และกฎหมายภายในประเทศหลายฉบับ รวมถึงกฎหมายและตราสารระหว่างประเทศที่รัฐไทยมีพันธกรณีเช่นเดียวกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่รัฐแสดงตนในเวทีระหว่างประเทศว่าจะแสดงบทบาทรับผิดชอบต่อปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล[1] ไม่ว่าจะมีคลื่นความท้าทายใดๆถาโถมใส่ก็ตาม

แม้เจตนารมณ์ของรัฐไทยจะแน่วแน่แต่นโยบาย กฎหมาย และกลไกเชิงสถาบันในการปกป้องคุ้มครองสิทธิทั้งหลายของรัฐไทยที่ได้สร้างขึ้นมานานแล้วนั้น ต้องเผชิญกับความท้าทายอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและไพศาลของเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งผลักดันโดยกระแสโลกาภิวัฒน์ใต้อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ ผลสะเทือนต่อผู้คนโดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิตของยุคดิจิทัลนั้นกว้างขวางและมหาศาล นับแต่มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระทบต่อรูปแบบการทำงาน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ศาสนกิจ นันทนาการ รวมไปถึงชีวิตส่วนตัวและครอบครัว กระนั้นระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ บทบัญญัติข้อกฎหมาย กลไกบังคับตามสิทธิ และสถาบันทางกฎหมาย[2] กลับมิอาจขยายไปรับรองสิทธิได้ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงได้ทันท่วงที

เทคโนโลยีสารสนเทศยังได้สร้างพื้นที่ใหม่ๆขึ้นมาเป็นช่องทางในการเชื่อมต่อของปัจเจกชนและกลุ่มคน (Digital Platform – ยังไม่มีคำแปลอย่างเป็นทางการจึงขอใช้ทับศัพท์ว่า “ดิจิทัลแพลตฟอร์ม”) แต่ในทางกลับกันก็ได้สร้างความท้าทายความสามารถรัฐในการกำกับดูแลและจัดสรรประโยชน์ เช่น พื้นที่ไซเบอร์ ที่ทำให้เกิด “พื้นที่” ในการปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่ และเปลี่ยนแปลง “เวลา” ในการทำกิจกรรมของผู้คนไปเป็นอันมาก

---

[1] Bantekas, I. Oette, L. 2nd Edition. (2016). *International Human Rights Law and Practice*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

[2] Oomen, B., Davis, M. F. & Grigolo, M. (editors). (2016). *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

ดังจะเห็นว่าผู้เล่นทรงอิทธิพลได้ใช้อำนาจจัดการ “เวลา” ในลักษณะเร่งความเร็วของกิจกรรมทั้งหลาย และทำลายตารางเวลาชีวิตแบบเดิมให้เกิดการความเหลื่อมซ้อนระหว่างเวลาทำงานกับชีวิตส่วนตัว[3] ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานในหลายด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การพักผ่อน การให้เวลากับครอบครัว สันทนาการ เพิ่มเติมความรู้ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง เป็นต้น

ส่วน “พื้นที่” ก็ถูกผู้เล่นทรงอิทธิพลจัดการในลักษณะของการแปลงสินทรัพย์ซึ่งแต่เดิมเป็นของส่วนรวมหรือสาธารณะให้กลายเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคล/เอกชน หรือแปลงเป็นทุนเพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตัว โดยอาศัยจากทุนที่มีเหลือกว่าผู้เล่นอื่น[4] รวมถึงลดพื้นที่ในการพบปะสื่อสารระหว่างบุคคลที่อาจกอรปกันเป็นเครือข่ายทางสังคม

โดยผู้เล่นทรงอิทธิพลที่กล่าวถึงนี้หมายถึง บุคคล นิติบุคคล หรือเครือข่าย สถาบันที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภาพลักษณ์เหนือผู้อื่นจนสามารถมีอำนาจกำหนดทิศทางของสังคมจนกระทบชีวิตผู้อื่น หรืออาจมีอำนาจเหนือการควบคุมของระบอบกฎหมาย[5] อันเป็นที่มาของการต้องศึกษาหา องค์ความรู้เพื่อสร้างระบอบกำกับผู้เล่นเหล่านี้ให้มาอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอย่างเสมอภาคตามหลัก นิติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของนิติรัฐประชาธิปไตย[6] เพื่อลดการละเมิดสิทธิของกลุ่มเสี่ยงผู้มีอำนาจต่อรองทางการเมืองด้อยกว่า อันเป็นรากฐานของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจทางสังคมที่ทำให้กลุ่มเปราะบางทั้งหลายด้อยสิทธิ

เมื่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่างกรายมาถึงสังคมไทยที่มีปัญหาเก่าค้างเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเผด็จการ อำนาจทางการเมืองที่คนส่วนน้อย โดยอาศัยพลังอำนาจที่เกิดจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจแบบขูดรีดค่าเช่า (Rent Seeker) และปกปักษ์รักษาผลประโยชน์โดยใช้ระบบอุปถัมภ์เล่นพรรคเล่นพวก และสภาวะนิติรัฐนิติธรรมที่เปราะบาง ย่อมกลายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ทรงอิทธิพลเดิมฉวยใช้เพื่อสร้างสถานะของตนให้สูงส่งมั่นคงขึ้น ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายตกอยู่ในภาวะเสี่ยง และถูกกีดกันออกจากโอกาสมากขึ้นเรื่อยๆ[7]

กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างเด่นชัดที่สุด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการ

---

[3] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *AUTONOMIA ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ การเมืองของการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS.

[4] เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. พื้นที่และการผลิตพื้นที่ในการศึกษาภูมิศาสตร์ของทุน. *วารสารฟ้าเดียวกัน*. 12(1). 2557, 64-72.

[5] Harvey, D. (2010). *Social Justice and the City.* Georgia: University of Georgia Press.

[6] Mitchell, D. (2003). *The Right to the City Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: The Guildford Press.

[7] Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.

ทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” ในยุคอุตสาหกรรมการผลิตแบบสมัยใหม่ที่มีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด

การศึกษาผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานอิสระในฐานะกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธินี้ แสดงให้เข้าใจวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานที่ปรับไปตามดิจิทัลแพลตฟอร์มและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ยังผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไพศาล เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคง การอยู่ในภาวะต่อรองได้น้อย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรอง หรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ และถูกแย่งชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตอย่างไม่เป็นธรรม[8] อย่างไรก็ดีกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ อาทิ การมีงานและรายได้ที่มั่นคง สามารถสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เข้าถึงหลักประกันสุขภาพกายและจิต มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดดิจิทัล รวมถึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกไซเบอร์ ยังไม่ได้รับการปฏิรูปให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลง ย่อมทำให้แรงงานอิสระรวมถึงผู้ประกอบการรายย่อยในตลาดดิจิทัลตกอยู่ในสถานการณ์สุ่มเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิสืบเนื่องจากกฎหมายยังมิได้ให้หลักประกันที่ชัดเจนมั่นคง

ความเหลื่อมล้ำที่จะสะท้อนผ่านผลการศึกษาวิจัยนี้ คือ ระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงาน หรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 มิติ คือ ระบอบกฎหมายแรงงานและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายครอบครัว ระบอบกฎหมายหลักประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า รวมถึงระบอบกฎหมายทรัพย์สิน อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆแก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่

2. สมมติฐานงานวิจัย และคำถามงานวิจัย

ความท้าทายอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัฒน์แบบลัทธิเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 ผ่านการผลักดันของเทคโนโลยีสารสนเทศได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารเวลาและพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ทำให้สภาพการทำงานแรงงานรับจ้างอิสระบั่นทอนคุณภาพชีวิตส่วนบุคคล และไม่เอื้อต่อการรวมกลุ่มต่อรองของแรงงานอิสระ

[8] THOMPSON, B Y. (2018). *DIGITAL NOMADS: EMPLOYMENT IN THE ONLINE GIG ECONOMY*. New York: Siena College.

ที่กระจัดกระจายไปตามช่องทางการสื่อสาร ทั้งการจ้างงานในระบบเสรีนิยมใหม่ก็สร้างความไม่มั่นคงในการทำงาน จนสร้างผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้คนและสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เมื่อระบอบกฎหมายไทยแบบเดิมไม่อาจรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่อมส่งผลให้เกิดความด้อยสิทธิแก่กลุ่มเสี่ยงที่ไร้อำนาจในการต่อรองและขาดหลักประกันความมั่นคงจากกฎหมาย

หากรัฐไทยจะสร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเปราะบางดังกล่าวเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจะต้องปรับปรุงระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องรองรับกับความท้าทายที่ก่อตัวขึ้นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

ในการวิจัยโครงการนี้จะเลือกกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นความเสี่ยง 5 มิติที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดั้งต่อไปนี้

1) ทบทวน สภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน และผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสร้างความด้อยสิทธิต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ และความเสี่ยงใน 5 มิติจากการไม่ปรับตัวของระบอบกฎหมายไทย
2) นำผลการทบทวนมาทดลองปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อแสวงหาทางเลือกในการปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่สร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเสี่ยง
3) เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับความด้อยสิทธิและทางเลือกในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ให้กับ "ผู้มีส่วนได้เสีย" ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเจ้าของปัญหา หรือแลกเปลี่ยนกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งผลักดันประเด็นเกี่ยวข้องกับสิทธิแรงงานและความเป็นธรรมของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอในการปฏิรูประบอบกฎหมายหรือข้อเรียกร้องต่อผู้ผลิตนโยบาย

4. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยจะมุ่งศึกษาสภาพปัญหาอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 และแนวทางสร้างหลักประกันให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่ด้อยสิทธิใน 2 ประเด็นหลัก คือ ความไม่มั่นคงใน “สิทธิทางสังคม” และ “สิทธิทางเศรษฐกิจ” ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นสภาพปัญหาความเปราะบางใน 5 มิติ อันได้แก่

1) ความด้อยสิทธิตามกฎหมายแรงงานของแรงงานรับจ้างอิสระยุคดิจิทัล ในประเด็นการจ้างงานแบบไม่มั่นคง การได้รับค่าตอบแทนที่ไม่เป็นธรรม การเข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคม อันตรายจากการทำงาน การขาดไร้โอกาสในการรวมกลุ่ม

2) ระบอบทรัพย์สินที่กฎหมายไทยยังไม่รองรับสถานะความเป็นทรัพย์สินของสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ไซเบอร์แม้มีความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและเศรษฐกิจดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ ย่อมนำไปสู่ความเสี่ยงของผู้ผลิตเนื้อหาหรือผู้ใช้บริการในโลกออนไลน์ เช่น ทรัพย์สินในโลกเสมือน และข้อมูล

3) การขาดโอกาสในการรวมกลุ่มต่อรองหรือเข้าประกอบธุรกิจแข่งขันกับบรรษัทเจ้าเทคโนโลยีบริการโดยเฉพาะผู้ให้บริการรายย่อยหรือแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่สามารถรวมกลุ่มหรือเข้าแข่งขันในตลาด เนื่องจากกฎหมายไทยไม่อนุญาต

4) สังคมปัจเจกนิยมที่ขาดไร้เครือข่ายทางสังคม และหลักประกันทางสังคม เข้าไม่ถึงระบบสาธารณสุขเกี่ยวกับโรคทางจิต เพราะขาดไร้ระบบประกันสุขภาพและสวัสดิการสังคม

5) ความไม่มั่นคงในความสัมพันธ์ส่วนตัวและการสร้างครอบครัวของผู้คนในระบบการจ้างงานยืดหยุ่นอ่อนไหวง่าย ซึ่งตระหนักถึงความเสี่ยงสูง เพราะไม่ได้รับรองความมั่นคงทางสังคมอย่างเป็นระบบโดยกฎหมาย

โดยสภาพปัญหาทั้ง 5 มิติที่เลือกศึกษาจะสัมพันธ์กับชีวิตของกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธิเพียง 1 กลุ่ม คือ กลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัล ที่อาจด้อยสิทธิตามระบอบกฎหมายแรงงาน ระบอบกฎหมายครอบครัวและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า และระบอบกฎหมายทรัพย์สิน

การทบทวนวรรณกรรมและสถานการณ์ความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ทำให้ทีมวิจัยได้ตัดสินใจเลือก “แรงงานรับจ้างอิสระ” เป็นกลุ่มประชากรที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและลัทธิเสรีนิยมใหม่ โดยวิธีการคัดเลือกประชากรเป้าหมายของการวิจัยมาจากรูปแบบการจ้างงานและเทคโนโลยีในการทำงานที่ผลิตสร้างขึ้นมารองรับการการทำงาน นั่นคือ ผู้ที่อยู่ในระบบการจ้างงานไม่มั่นคง มีความเสี่ยงในการมีงานทำ ค่าตอบแทนไม่แน่นอน อาจเข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคมหลักประกันสุขภาพของรัฐ ความปลอดภัยในการทำงานต่ำอันเนื่องจากเวลาทำงานยาวนาน และไม่สามารถเข้ารวมกลุ่มแรงงานขึ้นมาต่อรองเพราะไม่มีสถานประกอบการหรือการเชื่อมต่อกับแรงงานคนอื่น ซึ่งคุณวิทยากร บุญเรือง เป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของแรงงานอยู่แล้ว สามารถประสานงานกับแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเป้าหมายให้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และเวทีประชุมเผยแพร่ผลงานเพื่อร่วมกันผลักดันการปฏิรูปได้

งานวิจัยนี้สร้าง**นิยามขอบเขตของ “แรงงานรับจ้างอิสระ”** (Freelancer) ที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ตามความเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตยุคดิจิทัลได้ดังนี้ คือ “คนทำงานตามสัญญารับจ้างทำของที่ให้บริการผ่านทางระบบสื่อสารอินเตอร์เน็ตหรือเข้าให้บริการร่วมในแพลตฟอร์มดิจิทัล รวมไปถึงทำการผลิตผลงานทางความคิด ความรู้ ศิลปะที่ต้องใช้ทักษะเป็นพิเศษในลักษณะของแรงงานคอปกขาว (White Collar) แต่มิจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา และไม่รวมถึงผู้ประกอบวิชาชีพพิเศษที่ต้องมีใบอนุญาตรับรองสถานะในการทำงาน ถ้าวิเคราะห์ตามกฎหมายจะครอบคลุมผู้รับจ้างตามลักษณะสัญญาจ้างทำของในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587 มิใช่ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานในมาตรา 575 และหากพิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม คนทำงานรับจ้างอิสระมีลักษณะเป็นผู้ประกันตนเพื่อรับ

สิทธิแรงงานตามมาตรา 40 หรืออาจเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 39 หากปัจจุบันเป็นแรงงานอิสระแต่เคยมีนายจ้างและสถานประกอบการ ดังนั้นแรงงานรับจ้างอิสระจึงมิใช่แรงงานผู้ได้รับการประกันสิทธิตามมาตรา 33”

โดย**นิยามของคำว่า “ระบอบกฎหมาย”** ในงานวิจัยนี้ คือ ความรู้ความคิดที่ประกอบกันขึ้นเป็นอุดมการณ์หรือนโยบายทางการเมืองอันนำไปสู่การผลักดันเป็นบทบัญญัติกฎหมายและสร้างกลไกบังคับใช้กฎหมายขึ้นมาบังคับตามให้เกิดผลปฏิบัติได้จริง ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงความรู้ซึ่งเป็นฐานคิดของการวินิจฉัยชี้ขาดตีความข้อกฎหมายด้วย ดังนั้นการกล่าวถึงระบอบกฎหมายในงานวิจัยนี้จึงประกอบด้วย

1. อุดมการณ์หรือนโยบายทางการเมืองที่เป็นพลังเบื้องหลังกฎหมาย
2. บทบัญญัติกฎหมาย
3. กลไกลบังคับใช้กฎหมาย
4. องค์กรวินิจฉัยชี้ขาดผู้ตีความและวินิจฉัยคดีเพื่อบังคับตามกฎหมาย
5. ความรู้ทางกฎหมายที่นำไปสู่การบัญญัติ การตีความ การวินิจฉัย ไปจนถึงการเรียนการสอน

องค์ประกอบทางอำนาจทั้งหลายได้รวมกันเป็นระบอบกฎหมายที่ปรากฏขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจสังคมของรัฐและโลก ณ ยุคสมัยหนึ่ง เมื่อความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีระบอบกฎหมายเดิมอาจจะล้าหลังไม่เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคมใหม่ที่กำลังเข้ามาท้าทายพลเมืองและรัฐในอีกยุคสมัยหนึ่ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับนโยบายทางการเมืองเพื่อผลักดันระบอบกฎหมายใหม่ที่เอื้อต่อการสร้างความเป็นธรรมในสังคมลดความเหลื่อมล้ำให้แก่ประชาชน

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในแนวทางนิติสังคมศาสตร์ (Socio-Legal Study) คือการศึกษาปฏิบัติการจริงในสังคมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและข้อเท็จจริงทางสังคมเมื่อนำกฎหมายและสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อนำไปสู่การปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงเป้าหมาย

วิธีการเก็บข้อมูลงานวิจัยประกอบไปด้วย

1) การทำวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งกฎหมาย ข่าว วิจัย บทความ และรายงานข้อเท็จจริงทั้งหลาย

2) การทำวิจัยกฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Law Methodology) โดยการทบทวนกฎหมายที่ใช้รองรับสถานการณ์สิทธิของกลุ่มเสี่ยงจากเอกสารทางกฎหมาย รายงาน วิจัย บทความ ที่เกี่ยวกับประชากรในการวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเปราะบางจำนวน 5 กลุ่มเป้าหมาย

โดยมีคาดหวังว่าโครงการวิจัยปีแรกนี้จะนำไปสู่การสร้าง “องค์ความรู้” ซึ่งเป็นฐานในการผลิต “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย” ในการปรับปรุงระบอบกฎหมาย 5 มิติ คือ ระบอบกฎหมายแรงงานและสวัสดิการ

สังคม ระบอบกฎหมายครอบครัว ระบอบกฎหมายหลักประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า รวมถึงระบอบกฎหมายทรัพย์สิน ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการในปีถัดไปเพื่อสร้างแนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิรูปทั้งในเชิงเนื้อหาบทบัญญัติกฎหมายและกลไกแก้ไขปัญหาในอนาคต

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย

1. Output

1) ทราบสภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน และผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสร้างความด้อยสิทธิต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ และความเสี่ยงใน 5 มิติจากการไม่ปรับตัวของระบอบกฎหมายไทย
2) ได้ทางเลือกในการปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่สร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเสี่ยง จากผลการทดลองปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ
3) เกิดการรับรู้เกี่ยวกับความด้อยสิทธิและทางเลือกในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ของ "ผู้มีส่วนได้เสีย" ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเจ้าของปัญหา สร้างเครือข่ายกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งผลักดันประเด็นเกี่ยวข้องกับสิทธิและความเป็นธรรมของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอในการปฏิรูประบอบกฎหมายหรือข้อเรียกร้องต่อผู้ผลิตนโยบาย

2. Outcome

องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาสถานการณ์ปัจจุบันของความด้อยสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระทั้งที่เกิดในชีวิตของประชากรเป้าหมายและผลกระทบจากระบอบกฎหมายเก่าที่ไม่รองรับสิทธิกลุ่มเสี่ยง และทางเลือกในการส่งสิทธิรวมถึงการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยอยู่ใน 3 รูปแบบ คือ งานวิจัย งานประชุมกลุ่มย่อย และเวทีประชุมสาธารณะ(สำหรับแรงงานรับจ้างอิสระ ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิแรงงานและผู้ผลิตนโยบาย)

3. Impact

เกิดการพัฒนาระบอบกฎหมาที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ ทั้งการพัฒนาเนื้อหาบทบัญญัติของกฎหมายและกลไกการบังคับตามสิทธิ

แรงงานรับจ้างอิสระ ขบวนการเรียกร้องสิทธิแรงงาน และผู้ผลิตนโยบายสาธารณะเกิดความตระหนักรู้ถึงความด้อยสิทธิอันเนื่องมาจากการไม่ปรับตัวของระบอบกฎหมายเก่าในไทย และรับรู้ถึงทางเลือกในการ

พัฒนาสิทธิหรือแนวทางในการผลักดันการปฏิรูประบอบกฎหมายเพื่อส่งเสริมสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ

กระบวนการผลักดันผลงานออกสู่การใช้ประโยชน์ *(แนวทางที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์)*

1. **การตีพิมพ์**

   การตีพิมพ์ในวารสารระดับ TCI tier 1 และการนำเสนอบทความในเวทีประชุมระดับชาติ

2. **การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ โดยเผยแพร่ความรู้ สร้างการตระหนักรู้/การเรียนรู้ให้สังคม**

   การพัฒนาข้อเสนอแนะในการปฏิรูประบอบกฎหมาย และการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาและทางเลือกในการส่งเสริมสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย และเวทีประชุมสาธารณะ (สำหรับแรงงานรับจ้างอิสระ ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิแรงงานและผู้ผลิตนโยบาย)

3. **การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย**

   - ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องใน 5 มิติความเสี่ยง
   - ทางเลือกในการพัฒนาระบบส่งเสริมสิทธิกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ และสร้างเครือข่ายขับเคลื่อนประเด็นระหว่างกลุ่มแรงงาน ขบวนการเรียกร้องสิทธิแรงงาน และผู้ผลิตนโยบาย

4. **ช่องทางการส่งข้อเสนอเชิงนโยบายสู่ผู้กำหนดนโยบาย**

   การระดมความคิดเห็นร่วมกับแรงงานรับจ้างอิสระในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาสาธารณะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายเข้าร่วม อันได้แก่ กลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ ขบวนการเรียกร้องสิทธิแรงงาน และผู้ผลิตนโยบายสาธารณะ

โดยคณะวิจัยคาดหวังว่าโครงการวิจัยปีแรกนี้จะนำไปสู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการในปีถัดไปเพื่อสร้างแนวทางการขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาโดย

1) สร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการผลักดันระบอบกฎหมายใหม่ที่รองรับปัญหา

สร้างข้อเสนอแนะในการสร้างระบอบกฎหมายที่ยืดหยุ่น ⟶ เน้นการรองรับสิทธิใหม่/กลุ่มเสี่ยงใหม่ โดยเน้นไปที่ระบอบกฎหมาย 5 ชุด ได้แก่ ชุดกฎหมายความมั่นคงของมนุษย์ ชุดกฎหมายครอบครัวและมรดก ชุดกฎหมายสาธารณสุข ชุดกฎหมายการประกอบธุรกิจและการทำงาน และ ชุดกฎหมายทรัพย์สิน

2) สร้างองค์ความรู้เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กลุ่มเสี่ยง ผู้ด้อยโอกาส (Empowerment) โดยใช้ “ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง” เป็นโซ่ข้อกลางขับเคลื่อนประเด็นสู่การผลักดันนโยบายสาธารณะ

- กลยุทธ์ในการสร้างเครือข่าย, องค์กรแนวใหม่ ⟶ มุ่งสร้างพันธมิตรแกนนอน, พัฒนาเครือข่ายแบบเหง้าแตกแขนง โดยใช้ “ความรู้” เป็น “เหง้า” เชื่อมจุดเกาะเกี่ยวประชากรเจ้าของปัญหาที่อยู่กระจัดกระจายให้สามารถเชื่อมโยงเข้าหากัน
- สร้างการรับรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักประกันความมั่นคงต่อกลุ่มเสี่ยง โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) กับทั้ง 5 ประเด็น มากที่สุด นั่นคือ กลุ่มแรงงานในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบสวัสดิการของรัฐ ขาดความปลอดภัยในการทำงาน และไร้ความมั่นคงทางสังคม ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)
- การจัดเวทีเสวนาทางวิชาการกับกลุ่มเป้าหมายข้างต้น โดยเลือกกลุ่มแรงงานอิสระอันเนื่องมาจากวิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก โดยเลือกวิธีการนำเสนอประเด็นและเนื้อหาที่เหมาะสมในการสื่อสารประเด็นความด้อยสิทธิที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างการตระหนักรู้ปัญหาของให้กับกลุ่มเสี่ยงเจ้าของปัญหา เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลและพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิรูประบอบกฎหมายโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

7. ระยะเวลาการวิจัย

ระยะเวลาโครงการ 1 ปี 0 เดือน

วันที่เริ่มต้น 1 กันยายน 2561 วันที่สิ้นสุด 31 สิงหาคม 2562

8. แผนการดำเนินงานวิจัย (12 เดือน)

สามเดือนแรก ดำเนินการวิจัยในส่วนทบทวนวรรณกรรมและสถานการณ์ความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เห็นสภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ทั้งในประเทศไทย ในต่างประเทศ และระดับโลก โดยแสวงหาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาที่ประสบความสำเร็จเหมาะแก่การนำมาเปรียบเทียบกับสภาวการณ์ในสังคมไทย

เดือนที่ 4-5 การทำวิจัยกฎหมายเปรียบเทียบในเอกสารทางกฎหมาย โดยจะทบทวนประสบการณ์ความด้อยสิทธิของกลุ่มเสี่ยง 5 กลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาองค์ความรู้จากต่างประเทศในการจัดการปัญหารวมถึงบทบัญญัติและกลไกสถาบันกฎหมายที่ใช้ในเรื่องนั้น ว่าเป็นหลักประกันสิทธิได้อย่างไร

เดือนที่ 6-8 วิเคราะห์ข้อมูลวิจัย ว่าต้องแก้ปัญหาให้กลุ่มเสี่ยงเป้าหมายอย่างไร ในประเด็นกฎหมายใดบ้าง เพื่อหยิบยกกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จเป็นตัวอย่างในการปฏิรูประบอบกฎหมาย และเรียนรู้ความล้มเหลว (ข้อพึงระวัง) ในการแก้ปัญหา แล้วเชื่อมโยงข้อมูลกับสภาพปัญหาปัจจุบันของกลุ่มเสี่ยงในไทย เพื่อเขียนรายงานวิจัย

เดือนที่ 9-10 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลวิจัยกับผู้มีส่วนได้เสียหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใน 5 มิติปัญหาในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อศึกษาประสบการณ์ความด้อยสิทธิและความ

คาดหวังต่อการปฏิรูประบอบกฎหมายในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดข้อมูลวิจัยให้กับประชากรกลุ่มเป้าหมายเน้นไปที่กลุ่มแรงงานในระบบจ้างงานยืดหยุ่นในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล แล้วนำมาปรับปรุงงานวิจัย

เดือนที่ 11-12 สังเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาและเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อจบชุดโครงการวิจัยในปีแรก พร้อมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้ต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียผ่านเวทีเสวนาวงกว้างที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเสี่ยงและสังคมรับรู้ปัญหา เพื่อเสนอชุดองค์ความรู้การปฏิรูประบอบกฎหมาย กลไกเชิงสถาบัน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21

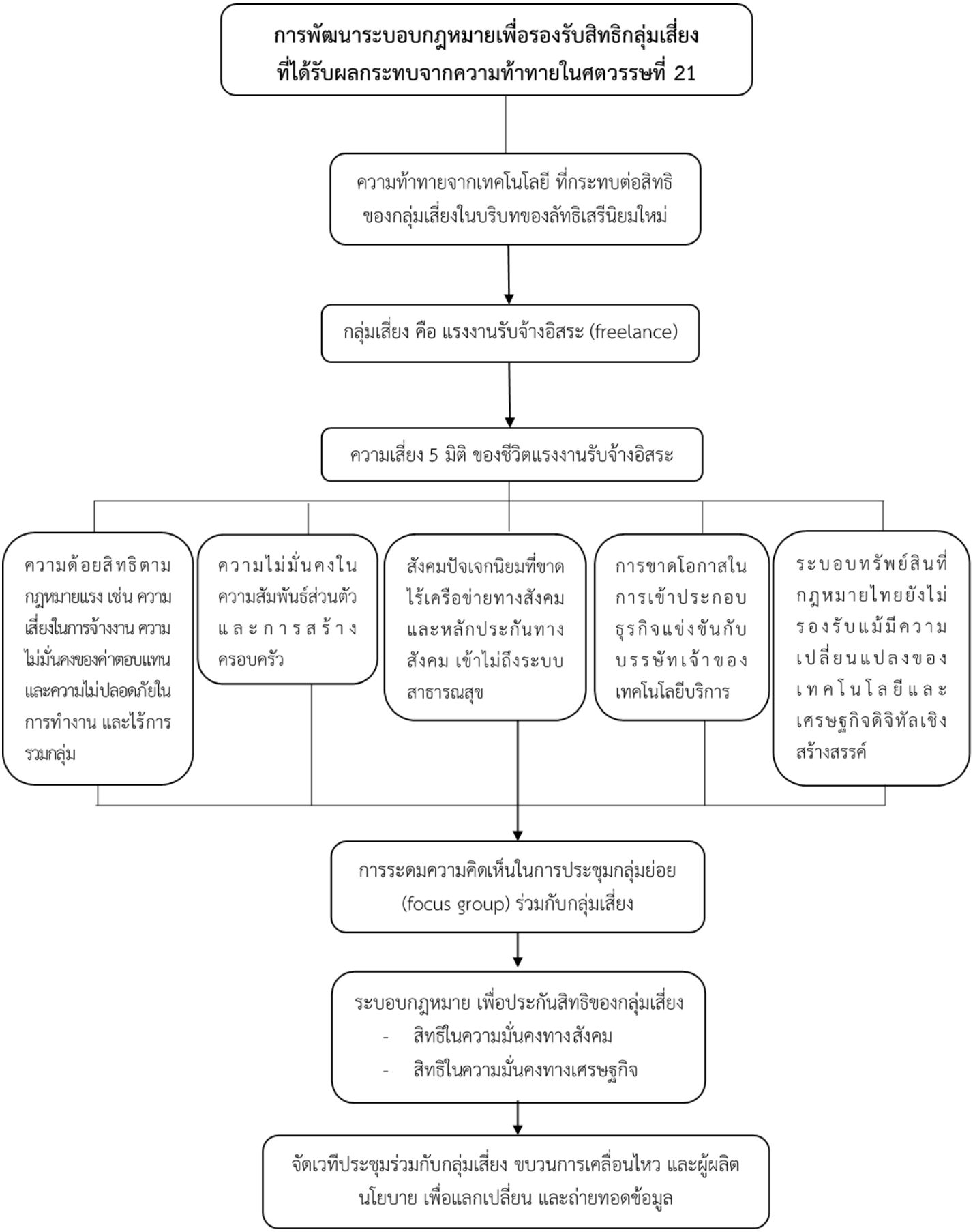
การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิกลุ่มเสี่ยง
ที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21
ความท้าทายจากเทคโนโลยี ที่กระทบต่อสิทธิ
ของกลุ่มเสี่ยงในบริบทของลัทธิเสรีนิยมใหม่
กลุ่มเสี่ยง คือ แรงงานรับจ้างอิสระ (freelance)
ความเสี่ยง 5 มิติ ของชีวิตแรงงานรับจ้างอิสระ
ความด้อยสิทธิตามกฎหมายแรง เช่น ความเสี่ยงในการจ้างงาน ความไม่มั่นคงของค่าตอบแทน และความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และไร้การรวมกลุ่ม
ความไม่มั่นคงในความสัมพันธ์ส่วนตัว และการสร้างครอบครัว
สังคมปัจเจกนิยมที่ขาดไร้เครือข่ายทางสังคม และหลักประกันทางสังคม เข้าไม่ถึงระบบสาธารณสุข
การขาดโอกาสในการเข้าประกอบธุรกิจแข่งขันกับบรรษัทเจ้าของเทคโนโลยีบริการ
ระบอบทรัพย์สินที่กฎหมายไทยยังไม่รองรับแม้มีความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและเศรษฐกิจดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์
การระดมความคิดเห็นในการประชุมกลุ่มย่อย
(focus group) ร่วมกับกลุ่มเสี่ยง
ระบอบกฎหมาย เพื่อประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยง
- สิทธิในความมั่นคงทางสังคม
- สิทธิในความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
จัดเวทีประชุมร่วมกับกลุ่มเสี่ยง ขบวนการเคลื่อนไหว และผู้ผลิตนโยบาย เพื่อแลกเปลี่ยน และถ่ายทอดข้อมูล

<u>รายละเอียดระยะเวลาดำเนินการวิจัย</u>

1) ทบทวนวรรณกรรมและข้อมูลเอกสารใน 5 มิติประเด็นปัญหา เป็นเวลา 3 เดือน

2) ศึกษากฎหมายเปรียบเทียบเกี่ยวกับกลุ่มเสี่ยงเป้าหมายครอบคลุม 5 มิติประเด็นปัญหา เป็นเวลา 2 เดือน

3) การนำข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารทางกฎหมายเพื่อเขียนรายงานวิจัยเบื้องต้น ใช้เวลา 3 เดือน

4) นำรายงานวิจัยมาแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูลให้กลุ่มเสี่ยง ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อย้อนตรวจสอบความถูกต้อง 2 เดือน

5) สังเคราะห์แนวทางแก้ไขเพื่อพัฒนาชุดองค์ความรู้ปฏิรูประบอบกฎหมาย และนำเสนอผลวิจัยในเวทีประชุม ในช่วง 2 เดือนสุดท้าย

เดือน / **กิจกรรม**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
1. ทบทวนวรรณกรรมและข้อมูลเอกสาร	x	x	x									
2. วิเคราะห์สภาพปัญหากลุ่มเสี่ยงเป้าหมาย				x	x							
3. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเขียนงานวิจัย						x	x	x				
4. ตรวจสอบ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูลร่วมกับกลุ่มเสี่ยงเป้าหมายในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)									x	x		
5. สังเคราะห์แนวทางแก้ไข นำเสนอผลวิจัยในเวทีประชุมสาธารณะ											x	x

บทที่ 1

สถานการณปัจจุบันและสภาพปัญหาอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21

รัฐไทยมีความรับผิดชอบและหน้าที่ในการให้ความคุ้มครอง ความมั่นคงปลอดภัยกับประชาชนตามรัฐธรรมนูญไทย กฎหมายภายในประเทศ รวมถึงกฎหมายและตราสารระหว่างประเทศที่รัฐไทยมีพันธกรณีในฐานะที่ไทยเป็นผู้ร่วมสนับสนุนข้อมติและสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนหลายฉบับ ย่อมมีความรับผิดชอบต่อ ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล[9]

อย่างไรก็ดีนโยบาย กฎหมาย และกลไกเชิงสถาบันในการปกป้องคุ้มครองสิทธิทั้งหลายของรัฐไทยที่ได้สร้างขึ้นมานานแล้วนั้น ต้องเผชิญกับความท้าทายอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและลึกซึ้งของเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ที่ผลักดันโดยกระแสโลกาภิวัฒน์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ได้สร้างผลสะเทือนมหาศาลต่อหน่วยทางสังคมเป็นวงกว้างในทุกระดับ ตั้งแต่มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระทบต่อรูปแบบการทำงาน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นันทนาการ รวมไปถึงชีวิตส่วนตัวและครอบครัว กระนั้นระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ บทบัญญัติข้อกฎหมาย กลไกบังคับตามสิทธิ และสถาบันทางกฎหมาย[10] กลับไม่สามารถรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ที่กำลังจะศึกษาวิจัยจะมุ่งวิเคราะห์ไปมองผลกระทบจากลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ส่งผลสะเทือนต่อสภาวะการดำรงอยู่ของสังคมไทยและประชากรที่อยู่ในเขตอำนาจรัฐไทย ผลสะเทือนอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัฒน์แบบเสรีนิยมใหม่ที่กล่าวถึง คือ การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและแนวทางการบริหาร “เวลา” และ “พื้นที่” ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะตัวแสดงที่มีอำนาจเหนือทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม[11]

ดังจะเห็นว่าผู้เล่นทรงอิทธิพลได้ใช้อำนาจจัดการ “เวลา” ในลักษณะเร่งความเร็วของกิจกรรมทั้งหลายและทำลายตารางเวลาชีวิตแบบเดิมให้เกิดการความเหลื่อมซ้อนระหว่างเวลาทำงานกับชีวิตส่วนตัว[12] ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานในหลายด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การพักผ่อน การให้เวลากับครอบครัว สันทนาการ เพิ่มเติมความรู้ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง เป็นต้น

---

[9] Bantekas, I. Oette, L. 2nd Edition. (2016). *International Human Rights Law and Practice*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

[10] Oomen, B., Davis, M. F. & Grigolo, M. (editors). (2016). *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

[11] เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. กำเนิดภูมิศาสตร์แรงงาน และอิทธิพลของนักภูมิศาสตร์สายแรดิคัล. *ฟ้าเดียวกัน*. 11(2). 2556, 26-35.

[12] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *AUTONOMIA ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ การเมืองของการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS.

ส่วน “พื้นที่” ก็ถูกผู้เล่นทรงอิทธิพลจัดการในลักษณะของการแปลงสินทรัพย์ซึ่งแต่เดิมเป็นของส่วนรวมหรือสาธารณะให้กลายเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคล/เอกชน หรือแปลงเป็นทุนเพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตัวโดยอาศัยจากทุนที่มีเหลือกว่าผู้เล่นอื่น[13] รวมถึงลดพื้นที่ในการพบปะสื่อสารระหว่างบุคคลที่อาจกอรปกันเป็นเครือข่ายทางสังคม

อย่างไรก็ดีเทคโนโลยีสารสนเทศยังได้สร้างพื้นที่ใหม่ๆขึ้นมาเป็นช่องทางในการเชื่อมต่อของปัจเจกชนและกลุ่มคน แต่ในทางกลับกันก็ได้สร้างความท้าทายความสามารถรัฐในการกำกับดูแลและจัดสรรประโยชน์ เช่น พื้นที่ไซเบอร์ ที่ทำให้เกิด “พื้นที่” ในการปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่ และเปลี่ยนแปลง “เวลา” ในการทำกิจกรรมของผู้คนไปเป็นอันมาก เห็นได้จากเห็นได้จากตัวเลขทางสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่รายงานว่าประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไปประมาณ 63.3 ล้านคนพบว่ามีผู้ใช้คอมพิวเตอร์ 17.9 ล้านคน (ร้อยละ 28.3) ผู้ใช้อินเตอร์เน็ต 36.0 ล้านคน (ร้อยละ 56.8) และผู้ใช้โทรศัพท์มือถือ 56.7 ล้านคน (ร้อยละ 89.6) เมื่อพิจารณาแนวโน้มการใช้อินเตอร์เน็ต ระหว่างปี 2557-2561 พบว่าผู้ใช้อินเตอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34.9 (จำนวน 21.8 ล้านคน) เป็นร้อยละ 56.8 (จำนวน 36.0 ล้านคน) [14] และผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเตอร์เน็ตประเทศไทยปี พ.ศ. 2561 ของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) พบว่าคนไทยใช้อินเตอร์เน็ตเฉลี่ยนานขึ้นเป็น 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 3 ชั่วโมง 41 นาทีต่อวัน นอกจากนี้คนไทยยังนิยมใช้โซเชียลมีเดีย อาทิ Facebook, Instagram, Twitter และ Pantip สูงมากถึง 3 ชม. 30 นาทีต่อวัน ขณะที่การรับชมวีดีโอสตรีมมิ่ง เช่น YouTube หรือ Line TV มีชั่วโมงการใช้งานเฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชม. 35 นาทีต่อวัน ส่วนการใช้แอปพลิเคชั่นเพื่อพูดคุย เช่น Messenger และ LINE เฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชม. ต่อวัน การเล่นเกมออนไลน์อยู่ที่ 1 ชม. 51 นาทีต่อวัน และการอ่านบทความหรือหนังสือทางออนไลน์อยู่ที่ 1 ชม. 31 นาทีต่อวัน เมื่อดูการเปลี่ยนผ่านการใช้ชีวิตประจำวันไปสู่ชีวิตดิจิทัล จะเห็นได้ว่า 11 อันดับแรกที่ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตทำกิจกรรมทางออนไลน์มากกว่าแบบดั้งเดิม ได้แก่ การส่งข้อความ ร้อยละ 94.5 การจองโรงแรม ร้อยละ 89.2 การจอง/ซื้อตั๋วโดยสาร ร้อยละ 87.0 การชำระค่าสินค้าและบริการ ร้อยละ 82.8 อ่านหนังสือพิมพ์/ข่าว/บทความ ร้อยละ 78.5 บริการ รับ-ส่งเอกสาร ร้อยละ 76.2 ดูโทรทัศน์/ถ่ายทอดสด/ดูภาพยนตร์/ฟังวิทยุ ร้อยละ 76.1 บริการแท็กซี่ ร้อยละ 73.3 บริการสั่งอาหาร ร้อยละ 69.1 ใช้พูดคุย/อินเตอร์เน็ต ร้อยละ 68.4 และซื้อสินค้าและบริการ ร้อยละ 49.6[15]

ผลสำรวจดังกล่าวสอดคล้องกับตัวเลขโพลล์ในปี พ.ศ. 2556 ระบุว่ามีผู้เคยสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ในไทยอย่างน้อยประมาณร้อยละ 20.7 ต่อมาตัวเลขนี้เพิ่มเป็นร้อยละ 36.95 ในปี พ.ศ. 2560 และในปีเดียวกันนี้ก็มีผลสำรวจที่ระบุว่าการซื้อสินค้าออนไลน์ขึ้นมาติด 1 ใน 5 กิจกรรมยอดฮิตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นครั้งแรกใน

---

[13] เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. พื้นที่และการผลิตพื้นที่ในการศึกษาภูมิศาสตร์ของทุน. *วารสารฟ้าเดียวกัน*. 12(1). 2557, 64-72.

[14] สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2561). การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2561 (ไตรมาส 1).กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561

[15] สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (2561). Thailand Internet User Profile 2018 ผลสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยประจำปี 2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน), 2561

ไทย ส่วนข้อมูลล่าสุดที่สมาคมการค้าผู้ให้บริการชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ไทยได้ทำการประเมิน พบว่าจำนวนธุรกรรมที่ใช้เงินสดจะลดลงจากร้อยละ 90 ในปัจจุบัน สู่ระดับร้อยละ 50 ภายใน 2 ปี ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นภาพสะท้อนถึงอุตสาหกรรม 'อีคอมเมิร์ซ' (e-Commerce) ในไทยที่กำลังเฟื่องฟูอย่างก้าวกระโดดในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ นำไปสู่การลงทุนใหม่ ๆ ในหลายด้าน ทั้งในด้านการขนส่ง โกดังสินค้า และการรองรับเทคโนโลยีการชำระเงินออนไลน์ เป็นต้น[16] อีกทั้งยังพบว่าผู้ซื้อสินค้าออนไลน์ไทยกว่าร้อยละ 51 ซื้อสินค้าออนไลน์ผ่าน social media อย่าง Facebook และ Instagram หรือที่เรียกว่า Social Commerce ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนที่สูงเป็นอันดับต้นๆ ของโลก สอดคล้องกับสัดส่วนจำนวนผู้ใช้งาน social media ในไทยที่ค่อนข้างสูง จากผลสำรวจของ PWC พบว่าสัดส่วนของผู้บริโภคออนไลน์ชาวไทยที่ซื้อสินค้าผ่าน social media มีอยู่สูงถึงร้อยละ 51 เทียบกับค่าเฉลี่ยของโลกที่ร้อยละ 16 ความนิยมดังกล่าวสอดคล้องกับสัดส่วนจำนวนผู้ใช้งาน social media ของไทยที่ค่อนข้างสูง โดยกรุงเทพฯ นับว่าเป็นเมืองที่มีจำนวนผู้ใช้งาน Facebook มากที่สุดในโลก[17] นอกจากนั้นมีรายงานของศูนย์วิจัยกสิกรไทยที่ประเมินว่าปี พ.ศ.2560 ที่ผ่านมาตลาดอีคอมเมิร์ซ มีมูลค่าประมาณ 214,000 ล้านบาท และจะเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 470,000 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2565 โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยประมาณร้อยละ 17.0 ต่อปี เมื่อเทียบกับภาพรวมของธุรกิจค้าปลีกค้าส่งทั้งระบบที่คาดว่าจะขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 5.0 ต่อปี ส่งผลให้ธุรกิจอีคอมเมิร์ซจะมีส่วนแบ่งในตลาดค้าปลีกทั้งระบบเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.7 ในปี 2558 เป็นร้อยละ 8.2 ของมูลค่าตลาดทั้งระบบในปี พ.ศ. 2565[18]

โดยผู้เล่นทรงอิทธิพลที่กล่าวถึงนี้หมายถึง บุคคล นิติบุคคล หรือเครือข่าย สถาบันที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภาพลักษณ์เหนือผู้อื่นจนสามารถมีอำนาจกำหนดทิศทางของสังคมจนกระทบชีวิตผู้อื่น หรืออาจมีอำนาจเหนือการควบคุมของระบอบกฎหมาย[19] อันเป็นที่มาของการต้องศึกษาหา องค์ความรู้เพื่อสร้างระบอบกำกับผู้เล่นเหล่านี้ให้มาอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอย่างเสมอภาคตามหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของนิติรัฐประชาธิปไตย[20] เพื่อลดการละเมิดสิทธิของกลุ่มเสี่ยงผู้มีอำนาจต่อรองทางการเมืองด้อยกว่า อันเป็นรากฐานของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจทางสังคมที่ทำให้กลุ่มเปราะบางทั้งหลายด้อยสิทธิ

---

[16] ทีมข่าว TCIJ (2561, มีนาคม 18). คาดปี 2565 e-Commerce ไทยพุ่ง 4.7 แสนล้าน ยักษ์ใหญ่ยังขาดทุน-สรรพากรจ่อเก็บภาษี. ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). Retrieved from https://www.tcijthai.com/news/2018/18/scoop/7828

[17] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ (2560). SCB EIC: Social Commerce เทรนด์ค้าออนไลน์ที่มาแรงไม่แพ้ Lazada. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์, 2560

[18] ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2560). 'กลยุทธ์สร้างประสบการณ์โดนใจ' ... ทางรอดค้าปลีกรายย่อย ท่ามกลางตลาดออนไลน์ช็อปปิ้งที่แข่งขันกันรุนแรง. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2560

[19] Harvey, D. (2010). *Social Justice and the City.* Georgia: University of Georgia Press.

[20] Mitchell, D. (2003). *The Right to the City Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: The Guildford Press.

ผลกระทบของความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำอันเงื่อนไขของการละเมิดสิทธิกลุ่มเสี่ยงที่มิได้มีอำนาจในการจัดสรรหรือร่วมตัดสินใจในการสร้างระบบแบ่งปันผลประโยชน์ โดยเงื่อนไขที่สร้างความไม่มั่นคงต่อสิทธิของกลุ่มเปราะบาง ได้แก่

1.1 เทคโนโลยีสร้างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (Disruptive Technology)

ตามที่รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาได้ผลักดันยุทธศาสตร์ให้ประเทศไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 โดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ แต่เหรียญย่อมมีสองด้าน ผลด้านลบจากเทคโนโลยีที่อาจเกิดขึ้นในสังคมดังปรากฏในสังคมอื่นแล้วและต้องหาแนวทางบรรเทาเยียวยา ได้แก่

การใช้หุ่นยนต์ Robot แทนแรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled Labor) เช่น แรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิต แรงงานภาคการเกษตร และหรือ การนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - A.I.) มาคิดประมวลผลและทำงานแทนแรงงานมีฝีมือ (Skilled Labor) เช่น พนักงานสถาบันการเงิน นักบัญชี มัคคุเทศก์ นักกฎหมาย[21]

สังคมดิจิทัล (Digital Society) ที่มีการกีดกันคนจำนวนมากมิให้เข้าถึงโอกาสใช้ประโยชน์ (Digital Dividend) จนกลายเป็นการเลือกประติบัติ (Unlawful Discrimination) ด้วยเหตุแห่งเทคโนโลยี เช่น ผู้ยากไร้ที่เข้าไม่ถึงโครงสร้างการสื่อสารขั้นพื้นฐาน ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี[22]

โดยกลุ่มชนชั้นนำดึงดูดเทคโนโลยีเข้าสู่ประเทศไทยแต่ยังยึดถือคุณค่าเดิมและปรับให้เป็นโยชน์กับตน โดยใช้กลยุทธ์พลิกแพลงให้เข้ากับรสนิยมท้องถิ่น (Glocalization) ทำให้ผู้บริโภคยังคงตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมการอรับแบ่งปันกึ่งการกุศลเมตตากรุณา หาใช่วิถีแห่งเสรีนิยมที่คำนึงถึงศักยภาพของปัจเจกชนในการพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้บริโภคไม่พร้อมจ่ายแพงขึ้นเพื่อให้ได้บริการดีขึ้น ไม่เกิดแรงจูงใจสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ

ยิ่งไปกว่านั้นอุตสาหกรรมหรือบริการที่อาศัยช่องทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งพยายามเข้ามาเสนอขายสินค้าและบริการผ่านทางอินเตอร์เน็ตที่อาจทำให้ผู้มีอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ผูกขาดเก่าล้มหายตายจากไป (Disruptively Innovation)[23] เพราะโครงสร้างรัฐและวัฒนธรรมไทยยังคงเอื้อให้เกิดการรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือกว่าให้กับกลุ่มผลประโยชน์เก่า (Establishment) ผ่านระบอบกฎหมายเก่า

1.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและภาคบริการ

สืบเนื่องจากความล้มเหลวในการยกระดับเศรษฐกิจไทยเข้าสู่เสืออุตสาหกรรมใหม่ จนตกอยู่ในกับดักรายได้ปานกลางไม่สามารถก้าวไปสู่การผลิตโดยเทคโนโลยีชั้นสูง แต่ก็ไม่สามารถกดค่าแรงและต้นทุนเพื่อผลิตสินค้าราคาถูกได้อีกต่อไป ทำให้ประเทศไทยมุ่งเน้นการแสวงหารายได้จากภาคบริการโดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และภาคพาณิชยการ แต่ด้วยลักษณะทางธุรกิจที่ผูกกับฤดูกาลท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หรือตลาด

---

[21] Ford, M. (2015). *Rise of the Robot: Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Perseus Book.

[22] Ross, A. (2016). *The Industries of the Future*. New York: Simon & Schuster Inc.

[23] Greengard, S. (2015). *The Internet of Things*. Massachusetts: MIT.

การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ[24] ทำให้เกิดการจ้างงานแบบไม่มั่นคง เหมาช่วง รับจ้างอิสระ ให้เช่าทรัพย์สิน ชั่วคราว การรับจ้างขับพาหนะรับส่ง ระบบการจ้างงานชั่วคราวขึ้นอย่างแพร่หลายในอุตสาหกรรมเหล่านี้ ทำให้คนทำงานขาดมาตรการประกันสิทธิแรงงานภาคบริการ/ท่องเที่ยว ทั้งด้านความปลอดภัยในการทำงาน ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม สวัสดิการที่ครอบคลุม รวมถึง หลักประกันที่มั่นคงในชีวิตและครอบครัว[25]

ทั้งนี้ ยังมีปัญหาสืบเนื่องจากการขยายสิ่งปลูกสร้างและอพยพผู้คนจำนวนมหาศาลอันก่อผลกระทบต่อธุรกิจท้องถิ่น ความเป็นอยู่ดั้งเดิมของชุมชนและคนที่อยู่มาก่อน โดยโครงการเหล่านี้มิได้อยู่ในเงื่อนไขของกฎหมายประเมินความเสี่ยงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ แต่สร้างปัญหาความตึงเครียดในชุมชนอย่างร้ายแรง อาทิ แคมป์คนงานอพยพ ร้านอาหาร สถานบันเทิง ขนาดใหญ่[26] หรือแม้แต่การปล่อยที่อยู่อาศัยส่วนตัวให้กลายเป็นที่เช่าพักแก่คนภายนอกชุมชน ที่ไม่มีกระบวนการประชาพิจารณ์แสวงหาแนวทางบรรเทาผลกระทบ หรือเยียวยาความเสียหายแต่อย่างใด

นอกจากนี้ผู้ประกอบการเจ้าของเทคโนโลยีสื่อกลางอันเป็นตลาดให้ผู้บริโภคเชื่อมต่อกับผู้ประกอบการร่ายย่อย/ผู้ให้บริการ ยังเป็นบรรษัทข้ามชาติที่มิได้จดทะเบียนในประเทศไทย จึงเป็นการยากในการกำกับดูแลด้วยระบอบกฎหมายเก่าที่มีฐานของเขตแดนราชอาณาจักรไทยเป็นขอบเขตการบังคับใช้กฎหมาย

1.3 อาชีพอิสระแต่ไม่มั่นคง

ด้วยเครือข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมทำให้ที่ทำงาน หรือการติดต่อประสานงาน ทำข้อตกลงสัญญาต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านพื้นที่ไซเบอร์ ทำให้คนทำงานจำนวนมหาศาลสามารถทำงานผ่านอินเตอร์เน็ตจากที่ไหนก็ได้ จนเกิดคนทำงานกลุ่มใหม่ที่สามารถเลือกว่าจะใช้ชีวิตดำรงชีพอยู่สถานที่และเวลาหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่ทำงานและเวลาทำงานเดิม (Digital Nomad) ในแบบแรงงานอิสระ (Freelance) แต่คนทำงานเหล่านี้กลับมีปัญหาเรื่องการด้อยสิทธิตามกฎหมายแรงงาน ทั้งยังเข้าไม่ถึงหลักประกันสิทธิและสวัสดิการของรัฐ[27] โดยเฉพาะหลักประกันสุขภาพที่ไม่ครอบคลุมความเจ็บป่วยที่มาจากการทำงาน เช่น โรคจาการนั่งทำงานท่าเดิมซ้ำๆ (Office syndrome) การทำงานและพักผ่อนไม่เป็นเวลาจนเกิดภาวะเครียดเรื้อรัง การทำงานลำพังตัวคนเดียวท่ามกลางความกดดัน อันเป็นปัจจัยส่งเสริมโรคทางจิตเวช และภาวะซึมเศร้า

รูปแบบการจ้างที่ไม่มั่นคงเหล่านี้ถูกผู้ทรงอิทธิพลผลักดันให้กลายเป็นรูปแบบหลักของการจ้างงานเพื่อผลักภาระต้นทุนในการดูแลแรงงาน นอกจากนี้ความไม่มั่นคงในการจ้างยังเป็นการสร้างอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าให้กับนายจ้างเพราะสามารถเลิกจ้าง หรือไม่จ้างต่อได้อย่างง่ายดายโดยไม่มีต้นทุนหรือข้อจำกัดทาง

---

[24] Eslava, L. (2015). *Local Space, Global Life: The Everyday Operation of International Law and Development*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

[25] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *เริ่มต้นใหม่จากจุดเริ่มต้น ทฤษฎีมาร์กซิสต์ในศตวรรษที่ 21*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

[26] เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. วาระเรื่อง "เมือง" ในการศึกษาภูมิศาสตร์ทุนตามแนวมาร์กซิสต์. วารสารฟ้าเดียวกัน. 12(2-3). 2557, 52-66.

[27] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *AUTONOMIA ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ การเมืองของการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS.

กฎหมาย โดยผู้ที่ใช้รูปแบบการจ้างงานประเภทนี้มิได้จำกัดอยู่ในกลุ่มบรรษัทเอกชนเท่านั้นแต่ยังขยายไปสู่หน่วยงานภาครัฐ เช่น ลูกจ้างชั่วคราว, เหมาช่วง, การจัดซื้อพัสดุ นั่นคือการเปลี่ยนแรงงานให้เป็นวัตถุ เปลี่ยน "คน" ให้กลายเป็น "สิ่งของ" [28] ที่สามารถทิ้งได้เมื่อหมดประโยชน์ใช้สอย มิพักต้องคำนึงถึงการดูแลหลังหมดความสามารถ

1.4 หน่วยทางสังคมเปลี่ยน

เมื่อชีวิตการทำงานและรายได้สวัสดิการไม่แน่นอน คนรุ่นใหม่จึงใช้ชีวิตบนพื้นฐานของความไม่มั่นคงเต็มไปด้วยความรู้สึกไม่พร้อม การสร้างครอบครัวจึงเป็นความเสี่ยงสูงโดยเฉพาะการมีบุตรธิดาโดยที่ยังไม่แน่ใจว่าจะมีความสามารถในการเลี้ยงดูให้ดีมีอนาคตหรือไม่ อันนำไปสู่ปัญหาประชากรใหม่น้อยลงซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดภาวะสังคมสูงอายุที่ไร้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่มาทำงานหรือดูแลคนชรา

การอยู่กินกันเสมือนเป็นคู่สมรส หรือการคบแต่ไม่มีพันธะ/ไม่จดทะเบียน ที่แพร่หลายจึงเป็นเครื่องสะท้อนความไม่มั่นคงของมนุษย์และสังคมที่ชัดเจน ขาดนโยบายและระบอบกฎหมายที่สนับสนุนการเจริญพันธุ์ และกฎหมายครอบครัวไทยก็ไม่เปิดช่องให้คู่รักเพศหลากหลายรับบุตรบุญธรรมที่เกิดจากพ่อแม่ที่ไม่มีความพร้อม ทำให้เกิดความรักที่ไร้ความมั่นคงที่จะสร้างครอบครัวดังที่รัฐปรารถนา

ความไม่มั่นคงอีกประการที่คุกคามความมั่นคงในการทำงานและประกอบสัมมาอาชีพ ก็คือ แนวโน้มการล่มสลายของสหภาพแรงงาน และสมาคมวิชาชีพ ทำให้คนทำงานด้อยอำนาจต่อรอง หรือไม่มีความสามารถในการบังคับตามสัญญาจ้างที่ได้ทำไว้กับผู้จ้าง โดยเฉพาะในกรณีของแรงงานอิสระที่ไม่มีสถานประกอบการหรือทำงานแยกไปอยู่ในที่ตั้งของตน ขาดโอกาสในการติดต่อสร้างเครือข่ายเรียกร้องสิทธิร่วมกัน[29]

เมื่อขาดไร้ซึ่งสถาบันทางสังคมในการยึดโยงสร้างความมั่นคงในชีวิต การแสวงหาที่พึ่งเพื่อรักษาสิทธิและโอกาสของตนจึงขยับขยายไปสู่สถาบันหรือองค์กรที่หมิ่นเหม่ต่อการละเมิดกฎหมาย อันเป็นที่มาของการนิยมสร้างเครือข่าย (Connection) ที่ช่วยเหลือพวกพ้องตนเองในลักษณะละเมิดหลักนิติธรรม (Corruption) เพราะนำความสัมพันธ์แบบพรรคพวกมาใช้กับเรื่องสาธารณะ (Public) ที่ต้องการความโปร่งใสและยึดหลักกฎหมายในการระงับข้อพิพาทเป็นที่ตั้ง

สถาบันอันเป็นความหวังเดิมของสังคมไทย บ้าน/วัด/โรงเรียน/ชุมชน จึงไม่อาจจะช่วยอะไรได้มาก เพราะคนถูกทำให้มีเป็นปัจเจก และสูญเสียเครือข่ายทางสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลักษณะการทำงานและดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป[30]

---

[28] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *Perspective.* เชียงใหม่: TURN.

[29] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2561). อำนาจไร้พรมแดน: ภาษา วาทกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

[30] อานันท์ กาญจนพันธ์. (2560). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมือง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง.

1.5 ชีวิตส่วนบุคคลเปลี่ยนโฉมหน้า

เมื่อสถาบันทางสังคมเก่าเสื่อมถอย ความยึดโยงตนเข้ากับสังคมย่อมลดลง คนรุ่นใหม่ที่ชีวิตผูกติดอยู่กับงานที่ไม่มั่นคง หรือไม่มีงานทำ แต่ต้องเผชิญความคาดหวังจากสังคมและครอบครัว หรือต้องรับรู้ความสำเร็จก้าวหน้าของผู้อื่นผ่านสื่อเครือข่ายทางสังคมที่คอยตอกย้ำซ้ำความล้มเหลว การต้องเรียน ทำงาน หรือมีกิจวัตรประจำวันเดิมๆ ซ้ำๆ โดยไม่อาจเห็นหนทางแห่งความสำเร็จหรือได้ทำงานที่ตนรักหรือมีความถนัด เพราะตลาดแรงงานไม่เอื้ออำนวย เหล่านี้ล้วนผลักดันให้ปัจเจกเกิดความเหงาอันเนื่องมาจากรู้สึกแปลกแยก (Alienation) และกลัวการเข้าร่วมกลุ่มความสัมพันธ์เพราะรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่าหากวัดกันด้วยมูลค่าในระบบตลาด

อาการสำคัญของสังคมที่แสดงออกผ่านโรคซึมเศร้าของผู้คนจำนวนมากสะท้อนให้เห็นความเสี่ยงระดับอันตรายของมวลชนที่ตกอยู่ภายใต้กระแสเสรีนิยม ลักษณะความผิดหวังกับชีวิตภายใต้สังคมทุนนิยม เนื่องจากตนมีทุนในชีวิตต่ำ หรือมีโอกาสน้อยกว่าคนอื่นมิอาจผลักดันตนเองเลื่อนขยับสถานะทางสังคมของตนเองให้ดียิ่งขึ้น แต่การเกิดพื้นที่ไซเบอร์ได้สร้างเวทีใหม่ให้คนทุนต่ำทั้งหลายได้หยิบจับพลิกแพลงทุนน้อยๆของตนให้กลายเป็นเครื่องมือในการการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ใหม่ในโลกเสมือน (Virtual Space)[31] เป็นที่ยอมรับของวงสังคมออนไลน์ที่ตนเข้าร่วม แต่ก็อาจก็อาจไม่มีผลเปลี่ยนแปลงสังคมและความเป็นอยู่ในโลกจริง (Physical World)

1.6 ความเหลื่อมล้ำจากความมั่งคั่งระหว่างช่วงอายุ (Generation War)

ความสามารถในการขับเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงสังคมตั้งอยู่บนจำนวนทุนและกลยุทธ์ที่บุคคลมี แม้บุคคลมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการขยับเลื่อนสถานะสังคมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของตนเองและเครือข่ายคนรอบข้างแล้วแต่ถ้าไม่มีทุนตั้งต้นก็ประสบความสำเร็จได้ยาก สาเหตุสำคัญที่คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะคนดังในโลกออนไลน์ (Celebrity, Net-Idol) ที่อุดมไปด้วยทุนภาพลักษณ์และวัฒนธรรมสูง[32] ไม่สามารถผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงก็เพราะขาดแคลนทุนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องสั่งสมกันนับชั่วอายุคน ความ เหลื่อมล้ำที่ชัดเจนในสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ที่ฉุดรั้งพลวัตรทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ก็คือ ผู้สูงอายุมีอำนาจและร่ำรวยแต่ไม่จับจ่ายใช้สอยหรือลงทุน ทำให้เกิดภาวะรวยกระจุกที่คนชราและบริวาร แล้วจนกระจายไปที่คนรุ่นใหม่ที่ไม่สยบยอมให้อำนาจเก่า

เมื่อพิจารณาถึงมุมกลับของผลกระทบ ก็จะเห็นความเหลื่อมล้ำด้านการเจริญพันธุ์ เพราะความรู้สึกมั่นคงเกิดจากความมั่งคั่งนั้นได้กระจุกในคนอาวุโส คนรุ่นใหม่ไร้ความมั่นคงจึงไม่กล้าที่จะมีทายาท เพราะเกรงภาระจำนวนมากที่จะตามมา รวมถึงกรณีทายาทของคนจนหรือชนชั้นกลางที่มีแนวโน้มต้องใช้หนี้การศึกษายาวนานจนไม่อาจสะสมทุนได้ทัน หรือไม่มีทุนตั้งต้นในการออกมาสร้างธุรกิจใหม่ๆอย่างที่รัฐบาลต้องการ

---

[31] Schwap, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. Switzerland: World Economic Forum.

[32] Shirky, C., (2008). *Here Comes Everybody*. New York: Brockman.

ซ้ำเติมด้วยปัญหาการขาดไร้ซึ่งความรู้เกี่ยวกับการบริหารเงินขั้นพื้นฐาน (Financial Knowledge) ของผู้คนที่ต้องตกอยู่ในอำนาจลัทธิเสรีนิยมใหม่ของภาคการเงินโลกาภิวัฒน์ที่รุกเข้าถึงระดับครัวเรือนแพร่หลายจนมิทันตั้งตัว หรือรู้เท่าทันก่อนจะเป็นหนี้ ทำให้ผู้ที่มีความรู้ทางการเงินมากกว่า เริ่มสะสมก่อนหรือลงทุนในผลิตภัณฑ์ทางการเงินไว้ล่วงหน้า ผู้ไม่รู้ไม่สะสมหรือสะสมช้าก็มีเงินออมสะสมไม่ทันใช้ในยามจำเป็นหรือหลังเกษียณ อันเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการเงินที่อาจส่งผลกระทบข้ามรุ่นหนึ่งไปยังทายาทอันเป็นการขยายปัญหาช่องว่างให้ถ่างกว้างขึ้นไปอีก[33]

ความเกรี้ยวกราดของผู้พ่ายแพ้ในสงครามเหล่านี้ได้ผลักดันให้ผู้แพ้ย้ายไปแสดงออกในรูปแบบการกลั่นแกล้ง (Bully) หลอกลวงผู้อาวุโสในพื้นที่ใหม่โดยอาศัยความเหลื่อมล้ำทางความรู้ด้านเทคโนโลยี (Digital Literacy) เช่น การเหยียดหยามและฉ้อโกงผู้สูงอายุในพื้นที่ไซเบอร์

การแย่งยึดทุกสิ่งให้กลายเป็นทรัพย์สินเอกชนด้วยเทคโนโลยีเปลี่ยนโลกภายใต้ลัทธิเสรีนิยมใหม่

ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) คือ การแปลงอุดมการณ์เศรษฐกิจการเมืองให้เป็นแนวปฏิบัติของรัฐผ่านนโยบายสำคัญที่ประกอบด้วย[34] 1) การลดข้อบังคับ (Deregulation) เปิดเสรีทางเศรษฐกิจและการค้าอย่างกว้างขวาง 2) การโอนกิจการของรัฐเป็นของเอกชน (Privatization) เพิ่มบทบาทของภาคเอกชนในการจัดทำบริการสาธารณะ และ 3) การลดรายจ่ายภาครัฐเพื่อการรัดเข็มขัดทางการเงิน (Austerity) หรือสร้างสวัสดิการผ่านระบบตลาดที่เอกชนมีบทบาทมากขึ้น โดยทั้ง 3 นโยบายมุ่งไปสู่การสร้างระบบที่รัฐเข้าแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจน้อยเอกชนมีอิสระในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเยอะ แต่รัฐจะมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับระบบผ่านกฎหมายและกลไกบังคับใช้กฎหมาย อันหมายถึง ระบอบกฎหมายของรัฐเสรีนิยมใหม่ นั่นเอง

เมื่อผนวกรวมเข้ากับการวิเคราะห์ของ เดวิด ฮาร์วี่ (2005) [35] ที่ชี้ให้เห็นกระบวนการของเสรีนิยมใหม่ว่าเป็นการการสะสมทุนโดยผ่านการยึดทรัพย์ (Accumulation by Dispossession) ด้วยโครงสร้างเสรีนิยมใหม่ ซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ การแปลงทรัพย์สินของรัฐให้เป็นของเอกชน (Privatization) มีการบริหารเศรษฐกิจในแบบรัฐวานิช (Financialization and Economic Speculation) โดยฉวยใช้โอกาสจากวิกฤตกาลที่สร้างขึ้น (Manipulation of Crisis) เพื่อการจัดส่งความมั่งคั่งขึ้นไปสู่ชนกลุ่มบนมากกว่ากระจายลงสู่มวลชนฐานรากปีระมิด (Upward Distribution) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมและรัฐไทยต้องเตรียมความ

---

[33] Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Massachusetts: The Belknap Harvard University Press.

[34] Goldstein, Natalie. (2011). **Globalization and Free Trade**. New York: Infobase Publishing.

[35] เดวิด ฮาร์วี่. (2550). **ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่**. แปลจาก A Brief History of Neoliberalism แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, นรุตม์ เจริญศรี, ภัควดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหราชัยกุล และอภิรักษ์ วรรณสาธพ. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

พร้อมสร้างระบอบกฎหมายเพื่อรองรับความโกลาหลที่เกิดจากความตระหนกต่อผลสะเทือนจากเทคโนโลยีแห่งยุคเปลี่ยนแปลงโลกฉับพลัน (The Age of Disruption)

เทคโนโลยีสร้างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (Disruptive Technology) ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสำคัญต่อโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง ผู้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีนำความเปลี่ยนแปลง Disruptor กับ Disruptee [36] และยังสร้างความเหลื่อมล้ำให้กับคนที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้กับ ผู้ที่ขาดโอกาสในการใช้สอยเทคโนโลยีนั้น (Digital Dividend) [37] แต่สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปก็คือการสร้างชุดความรู้ที่ทำให้ภาคธุรกิจยอมรับเทคโนโลยีเหล่านี้เข้าไปเสริมศักยภาพการผลิตหรือกระตุ้นให้ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ยิ่งไปกว่านั้นยังใช้เวทีประชุมระหว่างประเทศต่างๆในการผลักดันวาระการพัฒนาให้รัฐทั้งหลายต้องรับเอาแนวทางของลัทธิเสรีนิยมใหม่เข้าเป็นยุทธศาสตร์ชาติ[38] ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมความมั่นคงของระบอบกฎหมายที่เอื้อต่อการยึดครองทรัพย์สินของบรรษัทเอกชนและลดข้อจำกัดในการประกอบธุรกิจที่อยู่ในรูปแบบหลักประกันสิทธิมนุษยชนของประชาชน ลดบทบาทในการแทรกแซงตลาดของรัฐไปจนถึงการรัดเข็มขัดไม่สร้างภาระทางภาษีให้กับบรรษัทเอกชนเพื่อเอางบประมาณที่ได้ไปจัดสวัสดิการให้กับแรงงาน บทบาทของรัฐที่ซัดเซไปตามคลื่นเทคโนโลยีเปลี่ยนโลกที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่หมายตระหนกตกใจว่าเกิดวิกฤตใหญ่จนต้องเร่งรับแนวทางการพัฒนาเช่นว่ามาโดยขาดการทบทวนหรือสร้างระบอบกฎหมายใหม่ขึ้นมารองรับความเปลี่ยนแปลงเพื่อประโยชน์ให้แก่มวลชนนั้นก็เป็นการเพิ่มความเสี่ยงให้กับพลเมืองในศตวรรษที่ 21

เมื่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่างกรายมาถึงสังคมไทยที่มีปัญหาเก่าค้างเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเผด็จการ อำนาจทางการเมืองที่คนส่วนน้อย โดยอาศัยพลังอำนาจที่เกิดจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจแบบขูดรีดค่าเช่า (Rent Seeker) และปกปักษ์รักษาผลประโยชน์โดยใช้ระบบอุปถัมภ์เล่นพรรคเล่นพวก และสภาวะนิติรัฐนิติธรรมที่เปราะบาง ย่อมกลายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ทรงอิทธิพลเดิมฉวยใช้เพื่อสร้างสถานะของตนให้สูงส่งมั่นคงขึ้น ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายตกอยู่ในภาวะเสี่ยง และถูกกีดกันออกจากโอกาสมากขึ้นเรื่อย[39]

การตั้งสติรับความเปลี่ยนแปลงเผชิญหน้ากับเทคโนโลยีเปลี่ยนโลกโดยไม่หวั่นไหวต่อวาระที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ผลักดันจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 โดยในงานวิจัยนี้จะได้แสดงให้เห็นความเป็นไปได้ทั้งหลายที่สามารถนำมาปรับใช้กับรัฐไทยเพื่อสร้างระบอบกฎหมายใหม่ที่ส่งเสริมสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ซึ่งจะกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ขึ้นเรื่อยๆของสังคม

---

[36] Hodgkinson, Tom. (2015). “We live in an age of disruption I’d rather be creative.” *The Guardian*. 29/11/2015. Retrieved from https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/29/disruption-everywhere-uber-airbnb-creative.

[37] Bauerlein, Mark. (2011). *The Digital Divide: Writings for and Against Facebook, YouTube, Texting, and the Age of Social Networking*. New York: Penquin.

[38] Nye, Joseph. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.

[39] Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.

กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างเด่นชัดที่สุด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่”[40] ในยุคอุตสาหกรรมการผลิตแบบหลังสมัยใหม่ที่ไม่มีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด โดยองค์กรระดับโลกอย่าง องค์การแรงงานสากล[41] หรือสหภาพยุโรป[42] ก็ได้ตระหนักถึงปัญหาของกลุ่มเสี่ยงนี้ว่าอยู่ในสถานะเปราะบางมากในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้

การศึกษาผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานอิสระในฐานะกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธินี้ สะท้อนให้เข้าใจวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปตามรูปแบบการจ้างงานที่ปรับไปตามเทคโนโลยีและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไพศาล เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคง การอยู่ในภาวะต่อรองได้น้อย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองหรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ และถูกแย่งชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตอย่างไม่เป็นธรรม[43] อย่างไรก็ดี กฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ อาทิ การมีงานและรายได้ที่มั่นคง สามารถสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เข้าถึงปลักประกันสุขภาพกายและจิต มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดดิจิทัล รวมถึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกไซเบอร์ ยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องรองรับความเปลี่ยนแปลง จึงทำให้แรงงานอิสระรวมถึงผู้ประกอบการรายย่อยในตลาดดิจิทัลตกอยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิเนื่องจากกฎหมายยังมิได้ให้หลักประกันที่ชัดเจนมั่นคง

หากกฎหมายคือรูปลักษณ์ของความสัมพันธ์ในสังคม การคงอยู่ของความเหลื่อมล้ำก็สะท้อนผ่านระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงาน หรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลด

---

[40] ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย. (2561). *Technopocene*. เชียงใหม่: ภทระ พรีเพรส.

[41] White, A. (2012). *The digital labour challenge: Work in the age of new media*. Geneva: International Labour Organization (ILO).

[42] European Trade Union Institute. (2016). *shaping the new world of work: The impacts of digitalisation and robotisation*. ETUI-ETUC Conference, 27-29 June 2016, Brussels: EU.

[43] THOMPSON, B Y. (2018). *DIGITAL NOMADS: EMPLOYMENT IN THE ONLINE GIG ECONOMY*. New York: Siena College.

ความเหลื่อมล้ำในสังคม[44] และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 มิติ คือ ระบอบกฎหมายทรัพย์สิน ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า ระบอบกฎหมายแรงงานและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายหลักประกันสุขภาพ รวมถึงระบอบกฎหมายครอบครัว อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆแก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่

[44] ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล. (2558). *ภราดรภาพนิยม ของ ปรีดี พนมยงค์ = Solidarisme*. กรุงเทพฯ: ชนนิยม.

บทที่ 2

ลักษณะของของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัล กับ ความเสี่ยงในศตวรรษที่ 21

กลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระอันเป็นกลุ่มเสี่ยงด้อยสิทธิซึ่งเป็นเป้าหมายในการศึกษานี้ จะทำให้เข้าใจผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดจากวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานที่ปรับไปตามดิจิทัลแพลตฟอร์มและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ยังผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างกว้างขวางและลึกซึ่ง อาทิ การจ้างงานที่ไม่มั่นคง เข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ แรงงานอยู่ในภาวะแข่งขันตัดราคากันเอง ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองหรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ รวมทั้งโดนพรากชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตไปอย่างไม่เป็นธรรม[45] อย่างไรก็ดีกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ นั้นยังต้องปฏิรูปอีกหลายประการ อาทิ การเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกดิจิทัลความมั่นคงในการจ้างงาน มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดเศรษฐกิจแบ่งปัน มีรายได้เป็นธรรม ได้หลักประกันสุขภาพกายและใจ พร้อมสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เพื่อทำให้แรงงานอิสระผู้อยู่ในสถานการณ์สุ่มเสี่ยงเข้าถึงสิทธิได้ด้วยหลักประกันทางกฎหมายที่ชัดเจนมั่นคง อย่างไรก็ดีกลับพบว่ามีความเสี่ยงที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

2.1 เศรษฐกิจยุคเสรีนิยมใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อการจ้างแรงงาน

ปัจจุบันการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกได้รับอิทธิพลสำคัญภายใต้แนวคิด 'เสรีนิยมใหม่' (Neo-liberalism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการเปิดเสรีในการค้าและการลงทุน ทั้งนี้แนวคิดของเสรีนิยมใหม่วางอยู่บนพื้นฐานของความคิดเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับ "เสรีภาพ อิสรภาพ และความ รับผิดชอบของปัจเจกบุคคล" โดยหลักการของเสรีนิยมใหม่จึงมีแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและระบบตลาดการแข่งขันเสรี รัฐเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด การมุ่งเน้นการเปิดเสรีทางการค้า การลดขนาดขององค์กร การผลิตและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยแนวคิดเสรีนิยมใหม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ.2513-2522) หลังจากที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมในอังกฤษและสหรัฐอเมริการวมทั้งปัญหาการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อ ในช่วงนั้นระบบการผลิตและกระบวนการใช้แรงงานเกิดความยุ่งยากในการควบคุมแรงงานและการลงทุนในการผลิตขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก เป็นปัญหาในวิกฤตของการสะสมทุนต่อเนื่องมาจนถึงช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในประวัติศาสตร์ สังคม

[45] THOMPSON, B Y. (2018). *DIGITAL NOMADS: EMPLOYMENT IN THE ONLINE GIG ECONOMY*. New York: Siena College.

เศรษฐกิจโลก หลายประเทศเผชิญปัญหาภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจ ปัญหาเงินเฟ้อและการว่างงานที่เพิ่มขึ้น ผลของวิกฤตการผลิตในการผลิตแบบ ‘สายพาน’ ทำให้มีความพยายามในการปรับรูปแบบการผลิตที่มี ‘ความยืดหยุ่นในการจ้างงาน’ มากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายประการของแรงงาน ที่ใช้ ‘การจ้างงานที่ขาดหลักประกันความมั่นคง’ หลายรูปแบบ ได้แก่ การจ้างงานระยะสั้น การจ้างแบบเหมาช่วง เป็นต้น[46]

2.2. การนิยามความหมายที่เกี่ยวกับการจ้างงานที่ไม่มั่นคง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับ ‘การจ้างงานที่ไม่มั่นคง’ ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ฟรีแลนซ์ การจ้างงานนอกระบบ การจ้างงานภายนอก หรือการจ้างงานระยะสั้น การให้สถานะของกลุ่มคนทำงานเหล่านี้ยังมีการถกเถียงกันเป็นจำนวนมากในวงวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก อาจทำให้การจำกัดความหรือการให้ความหมายย่อมต้องเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดรับสิ่งเหล่านั้น แม้ว่าปัจจุบันการนิยามของ ‘แรงงานนอกระบบ’ เริ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่มีหลักประกันจากกฎหมายแรงงานหรือกฎหมายประกันสังคม แต่ยังมีการถกเถียงกันอยู่กับการให้นิยามที่ชัดเจนของแรงงานนอกระบบ ไม่ว่าจะเป็น แรงงานที่ทานในสถานประกอบการที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย หรือทำงานอยู่บ้าน/ข้างถนน บางกลุ่มก็ให้นิยามว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน นักเศรษฐศาสตร์และหน่วยงานทางเศรษฐกิจมักนิยามแรงงานนอกระบบในฐานะกำลังแรงงาน (Labor Force) ที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตให้เศรษฐกิจ ส่วนกลุ่ม NGO และหน่วยงานคุ้มครองแรงงานมักจะนิยามในฐานะที่เป็นแรงงานขาดความคุ้มครอง ซึ่งในต่างประเทศได้นิยาม ‘การทำงานนอกระบบ’ (information employment) คือการทำงานซึ่งไม่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่เป็นทางการของรัฐ เช่น การเก็บภาษีของรัฐ การกำกับควบคุมในสถานที่ทำงานในเชิงกฎหมาย และการคุ้มครองทางสังคม ดั้งนั้นการทำงานนอกระบบจึงหมายรวมถึงทั้งการทำงานในสถานประกอบการที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการรวมถึงการจ้างงานตนเอง[47] การนิยามที่ต่างกันออกไปอย่างไม่เป็นเอกภาพและการจัดประเภทแรงงานที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลต่อการรับรับรู้และการเข้าที่คลาดเคลื่อน และส่งผลอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

บทความเรื่อง *‘การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย’* ของตะวัน วรรณรัตน์ แสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของคำว่า ‘แรงงานนอกระบบ’ ในประเทศไทยที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ผ่านการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 และจัดหมวดหมู่ของงานต่างๆ ตามช่วงเวลา 3 ช่วงตามการให้คำนิยาม ซึ่งไม่มีได้มีการเชื่อมโยงถึงบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพของการนิยาม หรือการศึกษางานอื่นๆ ว่าเพราะเหตุใด จึงมีการศึกษาอย่างนั้น โดยแบ่งได้

---

[46] เสาวลักษณ์ ชายทวีป (2560). ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทยและเส้นทางชีวิตของแรงงาน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 37 (1), หน้า 38-51

[47] Huitfeldt, H., & Jütting, J. (2009). Informality and informal employment. Promoting Pro-Poor Growth: Employment, OECD, OECD Development Centre, 95-108.

เป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ คือ *ช่วงทศวรรษ 2530* ช่วงเวลานั้นยังไม่มีการใช้คำว่า 'แรงงานนอกระบบ' แต่ใช้คำอื่นๆ แทน เช่น การประกอบอาชีพส่วนตัว ตลาดอาชีพอิสระ ผู้รับงานไปทำที่บ้าน แรงงานที่ถูกบดบัง หรือผู้ประกอบการขนาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งหมายความว่าในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีการให้คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ *ช่วงทศวรรษ 2540* เป็นช่วงที่นำคำว่า 'แรงงานนอกระบบ' มาใช้อย่างมีจุดมุ่งหมายในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ที่นิยามคนกลุ่มนี้ว่าเป็นแรงงานที่ไม่มีสวัสดิการและไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน จัดเป็นแรงงานที่มีทักษะและความสามารถไม่สูงจึงได้รับค่าจ้างและสวัสดิการไม่สูงตามไปด้วย รวมถึงไม่มีการเรียกร้องต่อรองกับผู้จ้างงาน ช่วงเวลานี้มีนัยยะอยู่ที่การสร้างสวัสดิการและความคุ้มครองให้กับผู้ที่ทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ และมีการให้ความสนใจแรงงานกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้นเห็นได้จากการเก็บสถิติของแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2548 *ช่วงทศวรรษ 2550* ยังมีการนิยามความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงงาน สำนักสถิติแรงงานแห่งชาติ สำนักงานประกันสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ยังคงเป็นเรื่องการถกเถียงถึงนิยามเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบอยู่เช่นเคย

เช่นเดียวกับในต่างประเทศที่หลายคนมักเข้าใจว่า 'แรงงานรับจ้างอิสระ' เป็นคนกลุ่มเดียวกับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ตามบทความของ John Kitching และ David Smallbone ในปี ค.ศ.2012 ที่พยายามอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่าง 'แรงงานรับจ้างอิสระ' กับ 'เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก' ในสหราชอาณาจักร ผ่านการเก็บข้อมูลจาก 3 แหล่งหลักๆ คือ การทบทวนวรรณกรรม แหล่งข้อมูลอย่างเป็นทางการของสหราชอาณาจักร (official UK data sources) และข้อมูลชั้นต้นจากการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้เกี่ยวกับคนทำงานฟรีแลนซ์ เช่น Association of Technology Staffing Companies, Broadcasting Entertainment Cinematograph and Theatre Union, National Union of Journalists, Freelancers in the UK, Recruitment and Employment Confederation ฯลฯ พวกเขามองว่า หลายงานวิจัยที่ผ่านมามุ่งสนใจศึกษาเรื่อง การจ่ายเงินให้ฟรีแลนซ์ พบว่าหลายการศึกษามักมุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มอาชีพที่ยอดนิยมของฟรีแลนซ์ไม่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดช่องว่างของลักษณะอาชีพของฟรีแลนซ์ไปอีกจำนวนมาก อีกทั้งนักวิจัยมักละเลยการกำหนดสถานภาพของฟรีแลนซ์ ซึ่งทำให้เกิดข้อมูลคาดเคลื่อนเพราะไม่เข้าใจนิยามที่ชัดเจนระหว่างฟรีแลนซ์กับธุรกิจขนาดเล็ก และยังขาดข้อมูลทางสถิติของจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักร เนื่องจากฐานข้อมูลเรื่องดังกล่าวในสหราชอาณาจักรยังไม่มีความชัดเจน และที่เห็นได้ชัดคือมีการศึกษาน้อยมากเกี่ยวกับความเหมือน/ความแตกต่างระหว่างแรงงานรับจ้างอิสระกับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กทำให้มองข้ามความหลากหลายทางในแรงงานอิสระ

ฟรีแลนซ์ (freelance) ถือเป็นแรงงานที่อยู่ภายใต้กลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก สถานะของแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่แนวคิดทางกฎหมายไม่ได้ถูกกำหนดโดยสหราชอาณาจักรหรือตามกฎหมายทั่วไป แต่เป็นคำที่ใช้ในกลุ่มแรงงานภาคบริการคล้ายกับคำอื่นๆ เพื่ออ้างถึงความสัมพันธ์โดยทั่วไปของงานหรือคนทำงานที่มีความโดดเด่นในเรื่องความเป็นอิสระ เช่น รับจ้างอิสระ (independent contractin) รับจ้างเป็นรายชิ้น (portfolio working) นอกจากนั้นกลุ่มนักวิจัยหลายคนมองว่า 'แรงงานรับจ้างอิสระ' เป็นแรงงานอิสระที่ทำงานประเภท

การใช้ความคิดสร้างสรรค์และสื่อ[48] อีกทั้งยังมีกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น IT วิศวกร ผู้บริหารโครงการ ช่างออกแบบเฉพาะทาง และที่ปรึกษา เป็นต้น แรงงานรับจ้างอิสระในเว็บไซด์ของสหราชอาณาจักรมักเป็นงานประเภทสื่อ ออกแบบ บรรณาธิการ การเงิน IT อาหาร และธุรกิจการค้าอื่นๆ เป็นต้น การนิยามสถานะของแรงงานรับจ้างอิสระให้ชัดเจนจะช่วยในการบอกจำนวนและสถิติของแรงงานรับจ้างอิสระได้อย่างถูกต้องและแม่นยำยิ่งขึ้น แต่ปัจจุบันยังไม่มีความชัดเจนแน่นอน และการนิยามความหมายแตกต่างกันออกไปในแต่ละหน่วยงาน แม้แต่ในแหล่งข้อมูลอย่างเป็นทางการทั้งในสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ก็ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่ให้แก่คนทำงานฟรีแลนซ์ กล่าวคือ สหภาพยุโรปจัดให้ฟรีแลนซ์อยู่ในขอบเขตของ ‘แรงงานที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจ’ (economically dependent workers) ส่วนสหรัฐอเมริกาจัดว่าเป็นบริษัทที่ไม่มีนายจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีรับทำงานอิสระ และในส่วนขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จัดว่าแรงงานรับจ้างอิสระอยู่ในกลุ่ม “คนที่ทำกิจการของตนเอง” (own account workers) อาจทำคนเดียวหรือหุ้นส่วน แต่ไม่มีพนักงาน จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของแรงงานรับจ้างอิสระ คือบุคคลที่อาจเป็นอิสระจากการเป็นพนักงานเพียงแค่ 1 แห่ง อาจรับงานไว้เองหลายงาน ขอบเขตนิยามมักสถานภาพของแรงงานรับจ้างอิสระมักกล่าวถึงความสัมพันธ์กับลูกค้า/ผู้จ้างงานหลายรายเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งมากกว่าการรับงานเพียงอย่างเดียว *แรงงานรับจ้างอิสระหรือเจ้าของกิจการตนเอง (own-account workers)* อาจนิยามได้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระเป็นส่วนย่อยของเจ้าของกิจการตนเองบนพื้นฐานทักษะหรืออาชีพ ซึ่งคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าแรงงานรับจ้างอิสระเป็นอาชีพที่ต้องใช้ทักษะสูงที่เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ การบริหารจัดการ มีความเชี่ยวชาญ ทำงานเป็นระบบ และมีความรอบรู้ ในปี ค.ศ.2010 หน่วยงาน The UK Standard Occupational Classification (SOC) จัดกลุ่มของอาชีพตามทักษะความสามารถและทักษะเฉพาะทางจำนวน 9 กลุ่มหลัก แต่ก็ไม่มีแรงงานรับจ้างอิสระอยู่ในกลุ่มเหล่านั้น

นอกจากนั้นยังมีการให้คำนิยามที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ในงานวิจัยของ อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร เรื่อง *‘เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในประเทศไทย’* ว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม คือ เศรษฐกิจที่เกิดจากการจับคู่ความต้องการผู้เสนอขายสินค้าและบริการกับผู้ต้องการซื้อสินค้า และบริการที่พึ่งพาดิจิทัลแพลตฟอร์มในการดำเนินการ ซึ่งทำให้เกิดลักษณะงานและความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างนายจ้างและคนทำงาน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1.แพลตฟอร์ม (เช่น อูเบอร์/แอร์บีแอนด์บี) 2.ผู้ให้บริการ (เช่น คนขับอูเบอร์/แม่บ้านทำความสะอาด) 3.ผู้รับบริการหรือลูกค้า (ผู้ใช้แอปพลิเคชั่น) อย่างไรก็ตามไม่มีหน่วยงานใดนิยามลักษณะงานของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มได้อย่างชัดเจน เพราะแพลตฟอร์มเหล่านี้มีความแตกต่างหลากลายไม่เป็นเอกภาพ แพลตฟอร์มเป็นเสมือน ‘คนกลาง’ ในการจัดสรรงานระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ ทำให้คนกลางที่มีอยู่เดิม เช่น บริการคอลเซนเตอร์สำหรับแท็กซี่หรือจัดหาคนทำความสะอาดบ้านหายไป

[48] Storey, J., Salaman, G. and Platman, K. (2005), “Living with enterprise in an enterprise economy: freelance and contract workers in the media”, Human Relations, Vol. 58 No. 8, pp. 1033-54.

เช่นเดียวกับงานของ Kristine M. Kuhn (2016) เรื่อง *'The rise of the "Gig Economy" and implications for understanding work and workers'* ได้พยายามนิยามของคนทำงานภายใต้ 'gig economy' โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ ผ่านกระบวนการคิดของจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์กร ว่า Gig economy เป็นงานอิสระที่รับจ้างเป็นครั้งๆ ไป ประกอบด้วยงานอิสระระยะสั้น (แรงงานรับจ้างอิสระ) งานพาร์ทไทม์ การจ้างงานภายนอก งานผ่านแพลตฟอร์ม เช่น uber, gigwork, upwork เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่านิยามของ 'แรงงานรับจ้างอิสระ' ที่ชัดเจนนั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการ แต่นิยามโดยทั่วไปนั้นมักหมายถึงคนที่ทำงานด้วยการมีเจ้านาย (ลูกค้า)หลายๆ คน และได้รับค่าตอบแทนตามชิ้นงาน ในอดีตงานแรงงานรับจ้างอิสระมักเป็นงานเขียนและงานที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งบางครั้งเป็นการจ้างแบบกำหนดช่วงเวลาที่แน่นอน (fixed-term contracts) เช่น งานเขียนที่ทำสัญญาจ้าง 3 เดือน พอครบ 3 เดือนก็ทำสัญญาจ้างอีกครั้งหนึ่ง ทำแบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ เป็นต้น งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับแรงงานรับจ้างอิสระหรือคนทำงานฟรีแลนซ์ มีอยู่อย่างจำกัดและส่วนมากมักจำกัดอยู่เพียงการนิยามว่า แรงงานรับจ้างอิสระเป็นผู้ทำงานฝีมือและให้บริการที่เกิดจากความเชี่ยวชาญของตน และมักถูกคิดรวมยอดว่าเป็น 'ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็ก' หรือ 'ธุรกิจขนาดเล็กที่สุดในกลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก' มากกว่าถูกนิยามให้เป็น 'คนทำงาน' ในทางตรงกันข้าม นักการเมืองและนักกิจกรรมต่างกังวลเกี่ยวกับการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของ gig economy และมองว่าแรงงานรับจ้างอิสระเป็นคนที่ทำงานไม่มั่นคงมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งในลักษณะผู้ประกอบการ[49-50] ผู้ให้บริการพื้นที่หรือสื่อกลางผ่านเว็บไซด์หรือแอปพลิเคชั่น (marketplaces platforms) เช่น oDesk และ Amazon จ้างงานจากแรงงานรับจ้างอิสระทั่วโลกที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะตัวในการทำงาน เช่น ออกแบบเว็บไซด์ และงานง่ายๆ เช่น การนำเข้าข้อมูล การติดฉลากบนรูป โดยจะจ่ายเงินค่าจ้างโดยคิดตามชั่วโมงการทำงาน หรือบางครั้งจ่ายตามชิ้นงาน คนที่ทำงานบนบริษัทแพลตฟอร์มไม่ว่าจะเป็น TaskRabbit Uber และ Wonolo ล้วนถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้รับจ้างอิสระและฟรีแลนซ์ แม้ว่าบางบริษัทจะควบคุมเงื่อนไขการทำงานและค่าตอบแทนอย่างมีนัยสำคัญก็ตาม ดังนั้นในทางกฎหมายของการจัดสถานะคนทำงานเหล่านี้ยังคงมีการถกเถียงกันอยู่อย่างมากมาย แต่ในทางธุรกิจบริษัทต่างๆ บนแพลตฟอร์มมีความพอใจที่จะรักษาการจ้างงานลักษณะแรงงานรับจ้างอิสระนี้ไว้

2.3 แนวโน้มของการจ้างงานแบบไม่มั่นคง

สหพันธ์แรงงานอุตสาหกรรมในระดับนานาชาติได้ศึกษาปัญหาการจ้างงานไม่มั่นคงอย่างจริงจังหลังวิกฤตเศรษฐกิจโลกปี 2008 ได้ระบุถึงรูปแบบของการจ้างงานที่ไม่มั่นคงทั้งหลายไว้เช่น สัญญาจ้างชั่วคราว การจ้างงานระยะสั้น การจ้างงานแบบเหมาที่นายจ้างไม่ต้องจ่ายประกันสังคมให้กับคนงานและเป็นการจ้างงานที่โอนความเสี่ยงทางธุรกิจให้กับซับคอนแทรค (sub-contract) สัญญาจ้างรายบุคคล การจ้าง งานตามฤดูกาล

---

[49] Cook, N. (2015, July 25). The insecure world of freelancing. The Atlantic. Retrieved from http://www.theatlantic.com/business/archive/2015/07/building-social-safety-netfreelancers/399551/

[50] Warner, M. R. (2015, June 18). Asking tough questions about the gig economy. Washington Post, p. B1.

การจ้างงานที่ไม่รับประกันว่าจะได้รับมอบหมายงานเมื่อใด และมีการจ่ายค่าจ้างเฉพาะเมื่อได้รับจ่ายงานเท่านั้น (zero hours contracts) งานรับจ้างทั่วไปและการจ้างงานรายวัน เป็นต้น

การจ้างงานที่ไม่มั่นคงที่กล่าวถึงข้างต้นครอบคลุมถึงการจ่ายงานออกไปข้างนอก (outsourcing) และการจ้างเหมาช่วง (sub-contracting) ในบางครั้งอาจจ้างคนงานเป็นรายบุคคลมาทำงานเหมาช่วงจากบริษัทหลัก หรือจ้างคนงานทั้งกลุ่ม โดยอีกบริษัทแยกออกไปแต่คนงานก็ทำงานประเภทเดียวกันกับที่คนงานประจำทำอยู่แต่อยู่ในสภาพการจ้างและสภาพการ ทำงานที่แย่กว่า ธุรกิจจำนวนมากถูกตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะการจัดหาคนงานส่งไปให้บริษัทใดบริษัทหนึ่ง ในหลายกรณี บริษัทจัดหาคนงานดำเนินการอยู่ภายในรั้วเดียวกับบริษัทหลักเดียวกัน และในบางครั้งก็อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้บริหารกลุ่มเดียวกันด้วยซ้ำไป อีกแง่มุมหนึ่งที่ยิ่งทำให้ปัญหาซับซ้อนมากขึ้นไปอีกก็คือความสัมพันธ์การจ้างงานนั้นถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์ทางธุรกิจ หรือที่เรียกว่าความสัมพันธ์ตามสัญญาจ้างทำของ ดังนั้นความเสี่ยงแทบทุกอย่างของบริษัทถูกโอนไปให้กับคนงาน ส่งผลให้สิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่ได้มาจากการต่อสู้ของขบวนการแรงงานอย่างยาวนานซึ่งที่สั่งสมมาในอดีต เช่น การต่อสู้เรื่องประกันสังคม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการเลือกปฏิบัติต่อแรงงาน ฯลฯ ถูกทำลายหรือถูกลดคุณค่าลงไปด้วยการใช้วิธีการเขียนสัญญาการจ้างงานที่มุ่งลดทอนความมั่นคงในการทำงานของคนงาน ทั้งนี้พบว่า นายจ้างพยายามที่จะลดข้อผูกมัดด้านการจ้างงานลงวิธีการต่างๆ เช่น

- ให้ทดลองงานยาวนานอย่างโหดร้าย
- การจ้างงานผ่านสัญญาระยะสั้นที่ต่ออายุใหม่ไปเรื่อยๆ อาจมีการหยุดพักเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ก่อนที่จะเริ่มสัญญาใหม่ ทำให้บริษัทสามารถหลีกเลี่ยงกฎระเบียบหรือกฎหมายที่กำหนดให้จ้างลูกจ้างชั่วคราวได้เพียงในช่วงเวลาหนึ่ง แต่หลังจากนั้นต้องบรรจุเป็นพนักงานประจำในทวีปอเมริกาเหนือ คนงานในลักษณะนี้ถูกเรียกว่า 'คนงานชั่วคราวแบบประจำ'
- ไม่มีการฝึกอบรมทักษะการทำงานในการฝึกงานและการทดลองงาน
- จ้างงาน 'ตามฤดูกาล' ตลอดทั้งปี
- การสร้างตัวแทนจัดหาคนงานหรือนายหน้าจ้างเหมาช่วงแบบปลอมๆ หรือบริษัทกำมะลอขึ้นมาเพื่อหลีกเลี่ยงภาระผูกพันต่อคนงาน
- ไม่ต่อสัญญาจ้างให้คนงานที่ต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิในการเป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน หรือคนงานที่ร่วมยื่นข้อเรียกร้อง แม้แต่ในเรื่องที่เกี่ยวกับสุขภาพและความปลอดภัย หรือการนำคนงานที่ไม่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานเข้ามาทำงานแทนที่

ในอดีตที่ผ่านมาเราอาจพบการจ้างงานแบบไม่มั่นคงอยู่ในส่วนที่ไม่ใช่กิจกรรมหลักของบริษัท เช่น การทำความสะอาด การบริการรับจัดส่งอาหาร การรักษาความปลอดภัยและการขนส่ง แต่ในปัจจุบัน งานแทบทุกประเภทสุ่มเสี่ยงที่จะกลายเป็นงานที่ไม่มั่นคงไปหมดแล้ว รวมทั้งงานที่เป็นกิจกรรมหลักของบริษัทด้วย

ยกตัวอย่างเช่น ในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในหลายประเทศ กิจกรรมหลักของบริษัทที่ทำโดยคนงานเหมืองแร่ ก็กลายเป็นการใช้คนงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงในจำนวนที่มากกว่าคนงานประจำไปแล้ว[51]

นอกจากนี้ตามบทความวิชาการทั้งในและต่างประเทศ แสดงให้เห็นการขยายตัวอย่างกว้างขวางของการจ้างงานที่ไม่มั่นคงทั่วโลก จากบทความเรื่อง *'เราทุกคนคือศิลปิน: อวัตถุศึกษาว่าด้วนแรงงาน'* ของเก่งกิจ กิติเรียงลาภ ได้อธิบายไว้ว่า ทุนนิยมหลังทศวรรษ 1960 และ 1970 เป็นยุคที่ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดแรงงานอิสระขึ้นอย่าง หรือเรียกว่าเป็น 'แรงงานอวัตถุ' เช่น กลุ่มพวกศิลปิน หรือคนที่ทำงานสร้างสรรค์ต่างๆ เป็นต้น ที่ผลิตสร้างระบบภาษา สัญญะ ความหมาย อารมณ์ ความรู้สึก และความรู้ กล่าวคือไม่ใช่การผลิตวัตถุในโรงงานอุตสาหกรรม บริบทต่างๆ ในสังคมสมัยนั้นได้ก่อเป็นรูปแบบที่เรียกว่า 'ระบบทุนนิยมความรับรู้' ซึ่งต่างจากแรงงานอุตสาหกรรมในยุคก่อนหน้านี้ แรงงานอวัตถุนี้คล้ายกับศิลปิน ที่ผลิตสร้างการรับรู้ใหม่กับสังคม เน้นการสร้างสรรค์ ถือเป็นการสร้างตัวตนของมนุษย์แบบใหม่ไปพร้อมๆ กับการทำลายตัวตนแบบเดิมที่ยึดถืออยู่ บทความนี้พยายามสร้างความรับรู้ให้กลุ่มศิลปิน และแรงงานรับจ้างอิสระ ยอมรับว่าตัวเองเป็นแรงงานกลุ่มหนึ่งในยุคทุนนิยมความรับรู้ โดยมุ่งให้เห็นพัฒนาการใหม่ของทุนนิยมหลังทศวรรษ 1960 และ 1970 พร้อมกับการเสนอมโนทัศน์ 'แรงงานอวัตถุ' ที่มาจากทฤษฎีมาร์กซิสม์สำนักออโตโนมิสต์ เพื่อตอบโต้กับความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้แรงงานของแรงงานอวัตถุ ที่ระบบทุนนิยมได้พัฒนาเอากลไกใหม่ๆ มาแย่งชิงมูลค่า และควบคุมแรงงานเหล่านี้ ในทศวรรษ 1970 การขูดรีดแรงงานของทุนได้เปลี่ยนไป โดยทุนได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจ้างงานใหม่ ที่เรียกว่าระบบการจ้างงานแบบยืดหยุ่น (flexible employment) เป็นการขายแรงงานของตนผ่านระบบสัญญาจ้าง การจ้างงานชั่วคราว และกลายเป็นผู้ประกอบการซึ่งผูกโยงกับการควบคุมของทุนผ่านระบบหนี้ แทนการรับเงินเดือนประจำ นอกจากนั้นยังเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบยืดหยุ่น (flexible production) ที่สามารถเกิดการผลิตได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ในโรงงานอุตสาหกรรม/ออฟฟิศ โดยสามารถรับงานกลับไปทำที่บ้านได้โดยคิดค่าแรงเป็นรายชิ้น และมีการใช้แรงงานข้ามชาติราคาถูกมาแทนที่แรงงานสมาชิกสหภาพแรงงาน ทำให้การรวมกลุ่มของชนชั้นแรงงานเพื่อต่อรอง หรือเรียกร้องสิ่งต่างๆ ถดถอยลงไป ยิ่งไปกว่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบรัฐจากรัฐสวัสดิการไปเป็น 'รัฐสังคม' ที่รัฐเข้ามาจัดการและควบคุมสังคมแทนชนชั้นนายทุน เป็นการใช้อำนาจและความรุนแรงอย่างตรงไปตรงมา สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้รูปแบบการต่อสู้หลักของชนชั้นแรงงานใช้ไม่ได้อีกต่อไปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21

ซึ่งเหมือนกับบทความเรื่อง *'Knowledge and Media Workers in the Global Economy: Antimonies of Outsourcing'* ของ Vincent Mosco ที่อธิบายว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเปลี่ยนฐานจากภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมไปเป็นภาคบริการและการให้ข้อมูล ที่เห็นได้ชัดคือการเติบโตของแรงงานอวัตถุที่อาศัยความรู้ความสามารถและสื่อในการทำงาน เช่น งานออกแบบ งานด้านการจัดการ งานทีเกี่ยวกับข่าวสารข้อมูล การติดต่อสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งกลุ่ม knowledge work เป็นกลุ่มที่ช่วย

[51] International Federation of Chemical Energy Mine and General Workers' Unions (ICEM) (2011). ICEM Mini Guide to Dealing with Contract and Agency Labour. Geneva: ICEM

ลดต้นทุนของบริษัทต่างๆ เนื่องจากพัฒนาเพียงแค่ระบบโทรคมนาคมก็สามารถจ้างงานกลุ่มแรงงานเหล่านี้ได้ และนำไปสู่การจ้างงานภายนอก (outsourcing) ที่เห็นได้ชัดในหลายบริษัทของอเมริกามักจ้างแรงงานในประเทศจีนเพื่อทำงานนำเข้าข้อมูล (data entry) ใช้แรงงานประเทศแคนาดาเป็นศูนย์ประสานงานบริการลูกค้า (call center) และใช้งานเกี่ยวกับการเขียนโปรแกรมของคอมพิวเตอร์ (software programmers) ในประเทศอินเดีย เป็นต้น การจ้างงานภายนอกกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเจรจายุคเสรีนิยมใหม่ที่ทำให้การประกันรายได้และสิทธิต่างๆ ของแรงงานหายไป

ตามความคิดแบบเคนส์ซียน (Keynesian) และการมีรัฐสวัสดิการในยุโรป ทำให้แรงงานส่วนใหญ่มีความมั่นคงในการจ้างงาน และมีสวัสดิการที่ครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นแรงงานปกขาว หรือแรงงานปกน้ำเงิน แต่เมื่อการศึกษาพัฒนาและมีเพิ่มมากขึ้น แรงงานปกขาวย่อมมีจำนวนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม 1 ใน 4 ของแรงงานทั้งหมดยังทำงานในภาคอุตสาหกรรม เพียงแต่งานผลิตจะถูกเปลี่ยนเป็นอวัตถุมากขึ้น คือ ต้องมีทักษะมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร หรือการคิดสร้างสรรค์ กล่าวคือการเกิดขึ้นของทุนนิยมไม่ได้ทำลายภาคอุตสาหกรรม แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจ้างงาน โดยการผลิตไม่จำเป็นต้องอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเสมอไป เริ่มทำงานคล้ายศิลปินเป็นรูปแบบของฟรีแลนซ์ (freelance) คือ ไม่ได้อยู่ในระบบการจ้างงานเต็มเวลา และไม่มีสวัสดิการแบบงานประจำ แต่เป็นการทำงานอยู่บ้าน ทำงานพาร์ทไทม์ หรืองานอื่นๆ ที่ไม่มีเวลาและสถานที่ทำงานที่แน่นอน แรงงานไม่จำเป็นต้องมากระจุกตัวรวมกันที่โรงงานผลิต/ออฟฟิต ดังนี้กลุ่มดังกล่าวนี้ย่อมไม่มีสวัสดิการและความแน่นอนของรายได้ นอกจากนั้นเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทำให้การผลิตอวัตถุขยายตัวออกไป เพราะสามารถเห็น บริโภค และจัดเก็บสิ่งที่เป็นอวัตถุในรูปข้อมูลดิจิทัล ทำให้การผลิตเน้นการสร้างข้อมูล การจัดการข้อมูล และการเก็บข้อมูลในรูปแบบดิจิทัล ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ทุนเริ่มเห็นว่าหัวใจของการผลิตคือทักษะทางความคิดและการผลิตสร้างความรับรู้ของแรงงาน เรียกได้ว่า ทุนต้องเข้ามาควบคุมแรงงานในระดับตัวตนภายในของแรงงาน เพื่อเปลี่ยนคุณสมบัติดังกล่าวให้เป็นมูลค่า ตามที่ฟูโกต์เรียกว่า ‘ชีวะอำนาจ (biopower)’ เริ่มหันกลับไปสู่การบริโภคความแตกต่างหลากหลายที่ต้องมีลักษณะเฉพาะในตัวเอง สินค้ายิ่งแตกต่างมากเท่าไรยิ่งมีราคามากขึ้น แสดงให้เห็นถึงการสร้างความรับรู้ ความรู้สึก ภาพลักษณ์ รวมถึงเรื่องเล่าที่น่าสนใจในสินค้าชิ้นนั้นๆ ดังนั้นการผลิตต่างๆ ย่อมเน้นที่ผู้ประกอบการขนาดเล็ก ที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างออกไป ร่วมกับการขยายตัวของงานฝีมือ/ทำมือในการผลิตสินค้าของผู้ประกอบการขนาดเล็ก แรงงงานอวัตถุสามารถสร้างมูลค่าได้ทุกที่ทุกเวลาตราบเท่าที่มีความคิดสร้างสรรค์ อีกทั้งยังมีคอมพิวเตอร์และอินเตอร์เน็ตที่เข้าถึงได้อย่างง่ายดาย ทุกสิ่งล้วนสร้างมูลค่าได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเครื่องจักรของชนชั้นนายทุนแบบเก่า อาจกล่าวได้ว่า แรงงานอวัตถุจึงมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการไปในคราวเดียวกัน

แรงงานอวัตถุในโลกดิจิทัล มีความคล้ายคลึงกับแรงงานในโลกศิลปะ คือ เป็นผู้ที่สร้างความหมายและอารมณ์ความรู้สึก การผลิตแรงงานดิจิทัลไม่ได้แยกผู้ผลิตออกจากผู้บริโภค แต่คนคนเดียวกันเป็นได้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค จะเห็นได้ว่าผู้บริโภคในโลกดิจิทัลต่างกลายเป็นผู้สร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ให้แก่นายทุนเจ้าของพื้นที่ออนไลน์ต่างๆ สุดท้ายมูลค่าของพื้นที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยที่เจ้าของพื้นที่ไม่ต้องสร้างเนื้อหาเอง แล้วเช่นนี้ผู้ที่กลายเป็นแรงงานดิจิทัลควรได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ และจะวัดอย่างไรว่าควรได้ค่าตอบแทนเท่าไร? นอกจากนั้นทุกครั้งที่เราเข้าใช้พื้นที่ออนไลน์ เรากำลังมีส่วนร่วมในการผลิตสร้างความหมายที่หลากหลายซึ่งไม่

มีผลผลิตสุดท้าย แต่เป็นการสร้างกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและสัญญะจำนวนมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือสินค้าอวัตถุ งานวิจัยต่างๆ หันมาสนใจเกี่ยวกับการนำเสนอแนวทางใหม่ๆ ที่จะคุ้มครองแรงงานในยุคดิจิทัลกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจ่ายค่าจ้างอย่างต่อเนื่อง ทักษะที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ชัดเจนของงานนั้น การประกันสุขภาพ และการเกษียณอายุ สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมความมั่นคงให้แก่แรงงานยุคดิจิทัลเหมือนกับการสร้างความมั่นคงให้แก่แรงงานอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิม[52]

2.4 สถานการณ์โลกของการจ้างงานไม่มั่นคงเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นรูปแบบการจ้างงานหลัก

จากรายงาน World Employment and Social Outlook – Trends 2017 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้คาดว่าอัตราการว่างงาน (unemployment rate) ทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.7 เป็นร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2017 และคงในระดับร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2018 และเมื่อวัดเป็นจำนวนคนว่างงานทั่วโลกในปี ค.ศ. 2017 นั้นมีแนวโน้มอยู่ที่ 201.1 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2016 ที่มี 197.7 ล้านคน ส่วนในปี ค.ศ. 2018 ตัวเลขจะเพิ่มเป็น 203.8 ล้านคน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเผชิญภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว รวมทั้งความไม่แน่นอนทางการเมืองและเศรษฐกิจส่งผลให้ขาดการลงทุนเพิ่มโดยเฉพาะประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ นอกจากนี้พบว่าการจ้างงานที่ไม่มั่นคง (vulnerable employment) มีสัดส่วนอยู่ระหว่างร้อยละ 42.7-42.9 ซึ่งตัวเลขจำนวนคนที่ทำงานที่ไม่มั่นคงจะเพิ่มขึ้นจาก 1,396.3 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2016 เป็น 1,407.9 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2017 และ 1,419.2 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2018 ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเพิ่มขึ้นสูงในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่[53]

---

[52] Stone, K. V. W. (2004). From widgets to digits: Employment regulation for the changing workplace. Cambridge: Cambridge University Press.

[53] UN International Labour Office (ILO) (2017). World Employment and Social Outlook – Trends 2017. Geneva: ILO, 2017

ตารางที่ 2.1 สภาวะการจ้างงานทั่วโลก

ภูมิภาค/ประเทศ	อัตราว่างงาน (ร้อยละ)			จำนวนผู้ว่างงาน (ล้านคน)		
	ปี 2016	ปี 2017	ปี 2018	ปี 2016	ปี 2017	ปี 2018
ทั่วโลก	5.7	5.8	5.8	197.7	201.1	203.8
ประเทศพัฒนาแล้ว	6.3	6.2	6.2	38.6	37.9	38.0
ประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่	5.6	5.7	5.7	143.4	147.0	149.2
ประเทศกำลังพัฒนา	5.6	5.5	5.5	15.7	16.1	16.6
ภูมิภาค/ประเทศ	**อัตราผู้ทำงานไม่มั่นคง (ร้อยละ)**			**จำนวนผู้ทำงานไม่มั่นคง (ล้านคน)**		
	ปี 2016	**ปี 2017**	**ปี 2018**	**ปี 2016**	**ปี 2017**	**ปี 2018**
ทั่วโลก	42.9	42.8	42.7	1,396.3	1,407.9	1,419.2
ประเทศพัฒนาแล้ว	10.1	10.1	10.0	58.1	58.2	58.1
ประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่	46.8	46.5	46.2	1,128.4	1,133.6	1,138.8
ประเทศกำลังพัฒนา	78.9	78.7	78.5	209.9	216.1	222.3

ที่มา: World Employment and Social Outlook – Trends 2017, ILO, หน้า 11.

ในรายงานวิจัยของ World Economic Forum (WEF) ใช้ข้อมูลจากผลสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารจากหลายบริษัทใน 20 ประเทศทั่วโลกที่มีพนักงานรวมกันเกิน 15 ล้านคน ระบุว่าในอนาคตอันใกล้แม้จะมีตำแหน่งงานที่เพิ่มขึ้นใหม่จะมีมากกว่าตำแหน่งงานที่หดหายไป แต่ WEF ก็คาดการณ์ว่า “จะมีการปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญทั้งในเรื่องคุณภาพ, สถานที่, รูปแบบ, และความถาวรของบทบาทหน้าที่ใหม่ๆ ธุรกิจต่างๆ จะต้องขยายการใช้ผู้รับเหมาช่วงสำหรับงานที่มีภาระหน้าที่เฉพาะเจาะจง, มีปฏิสัมพันธ์กับลูกจ้างพนักงานในรูปลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้น, ใช้ประโยชน์จากพนักงานซึ่งอยู่ในสถานที่ห่างไกล, และเปลี่ยนแปลงสถานที่เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับงาน” ซึ่งเหล่านี้คือคุณสมบัติที่เอื้อต่อการจ้างงานแบบรับจ้างอิสระ (งานที่ไม่มั่นคง?) เพิ่มมากขึ้น[54]

WEF ระบุว่าจากนี้ไปจะมีงานใหม่เกิดขึ้น 133 ล้านอัตรา หรือเทียบกับงานที่หายไปจะเท่ากับว่ามีตำแหน่งงานใหม่เพิ่มขึ้น 58 ล้านอัตราทั่วโลก ซึ่งยังเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อยู่ เช่น พนักงานขาย การตลาด การบริการลูกค้า ธุรกิจออนไลน์ และโซเชียลมีเดีย เป็นต้น โดยธุรกิจกลุ่มดังที่ได้กล่าวไปจะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มต้องการจำนวนแรงงานมากขึ้น นอกจากนี้ในอุตสาหกรรมการบิน ธุรกิจที่

[54] Kasriel, S. (2018, November 5). Here's how freelancers are changing the world of work. World Economic Forum. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2018/11/we-studied-freelancing-for-five-years-here-s-how-work-is-changing

เกี่ยวข้องกับการเดินทางและท่องเที่ยว ก็ยังจะเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องคงกำลังแรงงานมนุษย์ไว้อยู่ แต่รูปแบบของงานใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอาจไม่มั่นคงเหมือนกับงานในปัจจุบัน[55]

ในปี ค.ศ. 2009-2010 องค์กรแรงงานนานาชาติอย่าง 'สหพันธ์แรงงานนานาชาติกิจการเคมี พลังงาน ปิโตรเลียม และแรงงานทั่วไป' (International Federation of Chemical, Energy, Mine and General Workers' Unions - ICEM) และ 'สหพันธ์แรงงานอุตสาหกรรมโลหะระหว่างประเทศ' (International Metalworkers' Federation - IMF) (ปัจจุบันทั้ง 2 องค์กรได้ควบรวมกันเป็นองค์กรชื่อ 'IndustriALL Global Union' ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012 โดยมีสมาชิกสหภาพแรงงานทั่วโลกรวมกัน 50 ล้านคน) ได้เผยแพร่ผลการสำรวจเกี่ยวกับงานที่ไม่มั่นคง 2 ฉบับ เพื่อศึกษาว่าการจ้างงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงเกิดขึ้นและแพร่หลายอย่างไร อะไรเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานที่ไม่มั่นคง และสหภาพแรงงานทั่วโลกกำลังทำงานเพื่อรับมือกับการจ้างงานเหมาช่วงและเหมาค่าแรงอย่างไรบ้าง ปรากฏว่าผลการสำรวจของ IMF คล้ายคลึงกับผลการสำรวจของ ICEM เป็นอย่างมาก

โดยการสำรวจพบว่าการจ้างงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงกำลังเพิ่มสูงขึ้น (ร้อยละ 88 ของผู้ตอบแบบสอบถามชุดแรกของ ICEM บอกว่าการจ้างงานเหมาช่วงและเหมาค่าแรงเพิ่มสูงขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และในปี ค.ศ. 2010 ร้อยละ 66 ตอบว่าการจ้างงานประเภทนี้เพิ่มขึ้นในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา), จำนวนคนงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงขณะนี้คิดเป็นสัดส่วนที่สำคัญของกำลังแรงงานในหลายประเทศ (ร้อยละ 33 ขององค์กรสมาชิกของ ICEM ตอบว่าคนงานเหมาช่วงและเหมาค่าแรงมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 20 ถึงร้อยละ 50 ของกำลังแรงงานในสาขาอุตสาหกรรมเคมี พลังงานเหมืองแร่ ของประเทศ และร้อยละ 14 ตอบว่าคนงานกลุ่มนี้มีสัดส่วนมากกว่าครึ่งของการจ้างงานในอุตสาหกรรมของตน, คนงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงได้รับค่าจ้างต่ำกว่าคนงานประจำมาก (ร้อยละ 78 ของผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าค่าจ้างของคนงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงต่ำกว่าคนงานประจำในงานที่คล้ายกัน และร้อยละ 40 ตอบว่าคนงานเหมาช่วง/เหมาค่าแรงได้รับค่าจ้างไม่ถึงครึ่งหนึ่งของคนงานประจำ)[56]

ยุโรป ข้อมูลจาก Labour market and Labour force survey (LFS) statistics ของสหภาพยุโรป (EU) 28 ประเทศ ในปี ค.ศ. 2016 ยุโรปมีกำลังแรงงานเป็นพนักงานประจำ 188.4 ล้านคน เป็น 'ลูกจ้างตนเอง' (self-employed) 32.7 ล้านคน นอกจากนี้คนทำงานในยุโรปทำงานเต็มเวลา 178.2 ล้านคน ทำงาน 'พาร์ทไทม์' 45.3 ล้านคน เฉลี่ยแล้วคนทำงานในยุโรปทำงานสัปดาห์ละ 37.1 ชั่วโมง[57] ซึ่งสมาคมผู้เชี่ยวชาญอิสระ

---

[55] Choudhury, S. (2018, September 17). A.I. and robotics will create almost 60 million more jobs than they destroy by 2022, report says. CNBC. Retrieved from https://www.cnbc.com/2018/09/17/wef-machines-are-going-to-perform-more-tasks-than-humans-by-2025.html

[56] International Federation of Chemical Energy Mine and General Workers' Unions (ICEM) (2011). ICEM Mini Guide to Dealing with Contract and Agency Labour. Geneva: ICEM

[57] Eurostat (2016). Labour market and Labour force survey (LFS) statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_and_Labour_force_survey_(LFS)_statistics

และผู้จ้างงานตนเอง (Association of Independent Professionals and the Self Employed - IPSE) ประเมินว่าจำนวน 'ฟรีแลนซ์' ในสหภาพยุโรป 28 ประเทศ เพิ่มขึ้นมาถึง 2 เท่า ระหว่างปี 2000-2014 โดยเฉพาะในอังกฤษ ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์[58]

สหราชอาณาจักร ข้อมูลจาก 'Labour force survey data' ซึ่งเป็นการประมาณรายได้ช่วงไตรมาสของสหราชอาณาจักร จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่อายุ 16 ปีขึ้นไปจำนวน 120,000 คน มากกว่า 50,000 ครัวเรือน พบว่าจำนวนรวมของผู้รับจ้างอิสระมีเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 50 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี ค.ศ. 1992 กับ 2011 โดยเพิ่มจาก 1.04 ล้านคน เป็น 1.56 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้รวมผู้ที่รับจ้างอิสระเพียงอย่างเดียว ผู้ที่เป็นทั้งลูกจ้างและรับจ้างอิสระ ผู้ที่เป็นทั้งนายจ้างและรับจ้างอิสระ และผู้ที่รับจ้างอิสระมากกว่า 1 งาน[59] นอกจากนี้ตามตัวเลขทางการในรอบหนึ่งปีก่อนถึงเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 2018 พบว่าแรงงานรับจ้างอิสระผ่านเว็บไซต์ต่างๆ มีอยู่เกือบ 3 ล้านคน ซึ่งได้รับค่าจ้างรายชั่วโมงหรือรายวันสูงกว่าคนทำงานประจำ[60]

นอกจากนั้นยังมีบทความวิจัยของ John Kitching และ David Smallbone (2012) ได้แสดงให้เห็นความพยายามในการประมาณจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักรจากหลายแหล่งข้อมูล ได้แก่ Official UK data sources ซึ่งก่อนหน้าปี ค.ศ.2010 สหราชอาณาจักรไม่ได้เก็บข้อมูลที่เฉพาะเจาะจงถึงจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ แต่ได้พยายามรวบรวมข้อมูลมาจาก the Labour Force Survey (LFS) และ the Business Population Estimates (BPE) เพื่อประมาณจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักร พบว่าในปี ค.ศ.2010 สหราชอาณาจักรมีผู้ประกอบธุรกิจจำนวน 4.48 ล้านราย ซึ่ง 3.29 ล้านรายของจำนวนนั้นเป็นธุรกิจที่ไม่มีลูกจ้าง จึงคาดการณ์ได้ว่า 3.53 ล้านคนทำงานในธุรกิจเหล่านั้น และเป็นไปได้ว่าคนในกลุ่มนั้นมีฟรีแลนซ์จำนวน 2.59 ล้านคน มีหุ้นส่วน 446,000 หุ้นส่วน และเป็นผู้บริหาร 498,000 ราย อยู่ในบริษัทเหล่านั้น[61] อีกแหล่งข้อมูลหนึ่งคือ Labour force survey data ซึ่งเป็นการประมาณรายได้ช่วงไตรมาสของสหราชอาณาจักร จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่อายุ 16 ปีขึ้นไปจำนวน 120,000 คน มากกว่า 50,000 ครัวเรือน พบว่า จำนวนรวมของคนรับจ้างอิสระมีเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 50 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี ค.ศ.1992 กับ ค.ศ.

---

[58] Association of Independent Professionals and the Self Employed (IPSE) (2017). Exploring the rise of self-employment in the modern economy A guide to demographics and other trends in the UK's self-employed workforce in 2017. London: IPSE, 2017

[59] Office for National Statistics (ONS) (2011). Social Survey Division and Northern Ireland Statistics and Research Agency. Central Survey Unit, quarterly labour force survey, April-June, 2011. Colchester: ONS, 2011

[60] Hannah, F. (2018, April 21). Are you being ripped off by the gig economy?. The Independent. Retrieved from https://www.independent.co.uk/money/spend-save/gig-economy-work-security-living-wage-self-employed-a8311466.html

[61] Data available at: http://stats.bis.gov.uk/ed/bpe/ (see Table III) (accessed 5 September 2011). These figures exclude companies with multiple owner-directors and no other employees, a group that might also include freelancers.

2011 โดยเพิ่มจาก 1.04 ล้านคน เป็น 1.56 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้รวมผู้ที่รับจ้างอิสระเพียงอย่างเดียว ผู้ที่เป็นทั้งลูกจ้างและรับจ้างอิสระ ผู้ที่เป็นทั้งนายจ้างและรับจ้างอิสระ และผู้ที่รับจ้างอิสระมากกว่า 1 งาน[62]

อิตาลี มีบทความวิชาการระบุว่าอัตราการจ้างงานที่ไม่มั่นคงของอิตาลีเพิ่มสูงขึ้นในปี ค.ศ. 2005 และ ค.ศ. 2010 จากร้อยละ 8.8 เป็นร้อยละ 9.4 โดยจะเห็นว่าการจ้างงานแบบมีระยะเวลากำหนดแน่นอน (fixed-term employment) เพิ่มมากขึ้น และมีการจ้างงานแบบชั่วคราวของแรงงานรุ่นใหม่ (15-29 ปี) เพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 10 จากปี ค.ศ. 2005-2013 ซึ่งอิตาลีมองว่าการจ้างงานตนเอง (self-employment) ถือเป็นเรื่องความไม่มีมาตรฐานของการทำงานที่ควรจะต้องมีการจัดการ ตลาดแรงงานในมีความยืดหยุ่นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ด้วยการเริ่มต้นสัญญาจ้างทำงานแบบฝึกงาน (work-and-training-contracts) ตามด้วยการลดกฎระเบียบที่เข้มงวดด้วยการจ้างงานแบบมีระยะเวลาที่แน่นอน (fixed-term contracts) หลายบริษัทที่ต้องการลดต้นทุนแรงงานหันมาจ้างงานรูปแบบใหม่ๆ เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น การจ้างงานตนเอง การจ้างงานแบบเหมาช่วง การจ้างทำของ เป็นต้น[63] ทั้งนี้ในอุตสาหกรรมสื่อของอิตาลี พบว่ามีการใช้แรงงานรับจ้างอิสระอย่างเข้มข้นมาก โดยสถาบันคุ้มครองทางสังคมสื่อมวลชนแห่งชาติ (INPGI) ประเมินว่าผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์มีถึงร้อยละ 65 ของผู้สื่อข่าวทั้งหมดในประเทศ[64]

สหรัฐอเมริกา การจ้างงานภายนอกเติบโตกระจายตัวเป็นอย่างมาก ในปี ค.ศ.2002 Forrester Research ได้คาดการณ์ว่า จำนวนตำแหน่งงานภาคบริการว่าจะหายไป 350,000- 400,000 ตำแหน่ง และจะหายไปอีกจำนวน 3.3 ล้าน ตำแหน่งในปี ค.ศ.2015 จากการสำรวจพบว่าร้อยละ 70 ของบริษัทในสหรัฐฯ ใช้งานภาคบริการด้วยการจ้างงานต่างประเทศ และรวมกิจกรรมจำนวนหนึ่งไว้ในต่างประเทศเพื่อลดต้นทุนของบริษัท[65] โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับศูนย์ประสานงานบริการลูกค้า (call center) ทั้งการติดต่อสื่อสาร และโทรคมนาคมทั้งหมด พบว่า 2 ใน 3 ตั้งอยู่ในต่างประเทศ เช่น บริษัท IBM ปลดพนักงานในยุโรปและสหรัฐฯ ออกกว่า 13,000 คนเพื่อเพิ่มเงินเดือนให้แก่คนงานในอินเดียกว่า 14,000 คน[66] ในปี ค.ศ.2005 พบว่ากว่าร้อยละ 10 ของพนักงาน 1,200 – 1,500 คนในสำนักข่าวรอยเตอร์ได้ย้ายไปทำงานที่บังกาลอร์ ประเทศอินเดีย ซึ่งงานส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการเรียบเรียงข่าวสารเรื่องราวเพื่อเผยแพร่ไปยังสื่อต่างๆ ของรอยเตอร์ และกว่า 50 คน ทำงานเกี่ยวกับการแก้ไขและการเขียน อีกทั้งยังมีการวางแผนจะย้ายช่างตัดต่อรูปภาพจากอเมริกาเหนือไป

---

[62] Office for National Statistics (ONS) (2011a), “Social Survey Division and Northern Ireland Statistics and Research Agency. Central Survey Unit, quarterly labour force survey, April-June, 2011”, August, computer file, UK Data Archive, Colchester, SN: 6851.

[63] Keune, M. (2013) Trade union responses to precarious work in seven European countries: Overview report. Available at: http://www.uva-aias.net/361

[64] Schroeder, R. (2018, April 30). Exploitation of freelance journalists is a threat to our democracy. European Federation of Journalists. Retrieved from https://europeanjournalists.org/blog/2018/04/30/exploitation-of-freelance-journalists-is-a-threat-to-our-democracy/

[65] UN UNCTAD (2004). World investment report: The shift towards services. New York: UN.

[66] Lohr, S. (2005). Cutting here but hiring over there. The New York Times, 24 June.

ยังสิงคโปร์อีกด้วย[67] นอกจากนั้นยังพบว่าฮอลลีวูดย้ายการจ้างงานซึ่งเดิมอยู่แทบแคลิฟอร์เนียกระจายไปยังเอเชียด้วยการจ้างงานเกี่ยวกับแอนิเมชั่น (animation) และประเทศแคนาดาในงานเกี่ยวกับการผลิตภาพยนตร์[68] จากสถิติในปี ค.ศ.2005 เห็นได้ชัดเจนว่ามนุษย์เงินเดือนและคนทำงานรับจ้างของสมาชิกสหภาพแรงงานในสหรัฐฯ มีจำนวนร้อยละ 12.5 ลดลงจากปี ค.ศ.2003 ที่มีจำนวนร้อยละ 12.9 ซึ่งกลุ่มอาชีพที่มีจำนวนมากที่สุด 2 กลุ่มคือ อาชีพที่เกี่ยวกับการศึกษา การฝึกอบรม และห้องสมุดมีจำนวนร้อยละ 38.5 และอาชีพเกี่ยวกับบริการด้านการป้องกันต่างๆ มีจำนวนร้อยละ 37 ของสมาคมเศรษฐศาสตร์สหรัฐฯ รายงานว่าสมาชิกสหภาพแรงงานลดลงร้อยละ 40 ของจำนวนสมาชิกตั้งแต่ปี ค.ศ.1932 หลังจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีซึ่งทำให้การรวมตัวของสหภาพแรงงานไม่ใช่เรื่องง่ายอีกต่อไป[69]

ข้อมูลจาก Upwork ซึ่งเป็นเว็บไซต์แพลตฟอร์มจ้างงานอิสระ เปิดเผยผลสำรวจที่ทำร่วมกับสหภาพแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancers Union) เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2018 ระบุว่าคนอเมริกันทำงานแบบฟรีแลนซ์เพิ่มขึ้นจาก 53 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2014 เพิ่มเป็น 56.7 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2018 ส่วนจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์โดยเฉลี่ยในการทำงานฟรีแลนซ์ของคนอเมริกันก็เพิ่มขึ้นอีก 72 ล้านชั่วโมงต่อสัปดาห์ จาก 998 ล้านชั่วโมงต่อสัปดาห์ในปี ค.ศ. 2015 ทำให้ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในการทำงานฟรีแลนซ์ของคนอเมริกันทะลุ 1.07 พันล้านชั่วโมงต่อสัปดาห์ ไปแล้วในปี ค.ศ. 2018 ทั้งนี้มีการสอบถามคนทำงานฟรีแลนซ์จำนวน 6,000 คน ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 61 ระบุว่าเลือกทำงานแบบฟรีแลนซ์เอง ไม่ได้ทำเพราะความจำเป็น[70]

เอเชีย PERSOLKELLY ซึ่งเป็นบริษัทด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้ทำการสำรวจความเห็นผู้จัดการฝ่ายรับสมัครงานและผู้สมัครงานอายุระหว่าง 20-70 ปี จำนวน 9,295 คน จาก 9 ประเทศ (ออสเตรเลีย, ฮ่องกง, อินเดีย, อินโดนีเซีย, มาเลเซีย, นิวซีแลนด์, สิงคโปร์, ไทย และเวียดนาม) พบว่าประเทศในเอเชียที่เปิดใจรับ ‘การจ้างงานยืดหยุ่น’ มากที่สุดในเอเชียคือ 'ฮ่องกง' คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 55 ตามด้วยเวียดนาม ร้อยละ 50 ไทย ร้อยละ 48 สิงคโปร์ ร้อยละ 47 อินเดียและอินโดนีเซีย ร้อยละ 39 นิวซีแลนด์ ร้อยละ 38 ออสเตรเลีย ร้อยละ 37 และมาเลเซีย ร้อยละ 36 แต่เมื่อถามถึงสถานะปัจจุบันว่าทำงานเป็นแรงงานรับจ้างอิสระหรือไม่ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยทำงานเป็นแรงงานรับจ้างอิสระมากที่สุดที่ร้อยละ 9 ตามมาด้วยฮ่องกง ร้อยละ 8 ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่ทำงานเป็นแรงงานรับจ้างอิสระน้อยที่สุดได้แก่เวียดนาม มาเลเซีย และอินเดีย ที่ร้อยละ 1 โดยกลุ่มคน Gen Z (เกิดระหว่างปี 1995-2009) ในเอเชีย เป็นกลุ่มคนที่ยอมรับการจ้างงานยืดหยุ่นมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่ร้อยละ 61[71]

---

[67] Chepesiuk, R. (2005). Outsourcing the western media. The Global Journalist, First Quarter.

[68] Elmer, G., & Gasher, M. (Eds.). (2005). Contracting out Hollywood: Runaway productions and foreign location shooting . Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

[69] US Bureau of Labour Statistics (2006). Union members in 2005. Washington, DC: Bureau of Labour Statistics.

[70] Upwork (2018). New 5th Annual “Freelancing in America” Study Finds that the U.S. Freelance Workforce, Now 56.7 Million People, Grew 3.7 Million Since 2014. Available at: https://www.upwork.com/press/2018/10/31/freelancing-in-america-2018/

[71] PERSOLKELLY (2018). 2018 APAC WORKFORCE INSIGHTS, Gig Economy: How Free Agents Are Redefining Work. Singapore: PERSOLKELLY, 2018

จีน ในปี ค.ศ.2018 มีผู้ทำอาชีพรับจ้างอิสระกว่า 110 ล้านคน เช่น นักเขียน คนขับรถแท็กซี่ คนดูแลสัตว์เลี้ยง คนรับจ้างทำความสะอาดบ้าน คนรับบริการจัดส่งสิ่งของ และอื่น ๆ พวกเขาเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจการรับจ้างเป็นชิ้น ๆ หรือ Gig Economy ของประเทศจีนที่คิดเป็นประมาณร้อยละ 15 ของกำลังแรงงานจีนทั้งหมด ตามข้อมูลของ Zhaopin.com บริษัทจัดหางานออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศจีน ระบุว่ามีความต้องการแรงงานรับจ้างอิสระหรือผู้รับจ้างอิสระเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าจากปี ค.ศ.2015-2016 ซึ่งเพิ่มขึ้นเร็วกว่าการเติบโตของงานประจำ เป็นผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของจีน[72]

ญี่ปุ่น ธุรกิจต่างๆ หันมาใช้แรงงานแบบไม่ประจำเพิ่มมากขึ้นหลังวิกฤตเศรษฐกิจโลกปี ค.ศ. 1997 เป็นต้นมา พบว่าอัตราส่วนของแรงงานแบบไม่ประจำจากร้อยละ 20 ในปี ค.ศ. 1990 เพิ่มขึ้นไปเป็นร้อยละ 33.9 ในปี ค.ศ. 2008 และมีการประเมินว่าในปี ค.ศ. 2008 การจ้างแรงงานแบบไม่ใช่พนักงานประจำรายเดือนในญี่ปุ่นครอบคลุมประชากรมากกว่า 1 ใน 3 ของทั้งประเทศ[73] ทั้งนี้จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อสาร ส่งผลให้คนญี่ปุ่นเลือกรูปแบบการทำงานแบบใหม่ที่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะรูปแบบ ‘งานฟรีแลนซ์’ ทำงานออนไลน์ ข้อมูลจาก Lancers เว็บไซต์จัดหางานฟรีแลนซ์ที่ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่น ได้ประเมินตัวเลขคนทำงานฟรีแลนซ์ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2017 ว่ามีประมาณ 11.22 ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 17 ของประชากรวัยทำงาน ซึ่งตัวเลขนี้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 5 จากปี ค.ศ. 2016[74] [75]

ภูมิภาคอาเซียน ตามข้อมูลของเว็บไซต์หางานแบบฟรีแลนซ์ Freelancer.com ฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่ติดอันดับ 1 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับงานรับจ้างเป็นครั้ง ๆ โดยมีคนทำงานแบบฟรีแลนซ์กว่า 1 ล้านคน รั้งอันดับ 4 ของโลกรองจากอินเดีย สหรัฐอเมริกา และปากีสถาน[76] ส่วนสิงคโปร์ในรอบทศวรรษที่ผ่านมามีฟรีแลนซ์ประมาณร้อยละ 8-10 ของกำลังแรงงานทั้งหมด โดยเพิ่มขึ้นจาก 167,900 คน ในปี ค.ศ.2006 เป็น 179,700 คน ในปี ค.ศ. 2016[77] ส่วน Grab ผู้นำแพลตฟอร์มด้านการขนส่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มี 'ฟรีแลนซ์ภาคขนส่ง' คอยให้บริการในกว่า 103 เมือง 7 ประเทศ ระบุว่าคนขับรถที่อยู่ในแพลตฟอร์ของ Grab ในปี ค.ศ.2017 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 226 จากปี ค.ศ.2016 ทั้งนี้ Grab ไม่ยอมเปิดเผยตัวเลขแบ่งเป็นแต่ละประเทศ บอกได้เพียงรวมทั้งภูมิภาคว่ามีอยู่ 1.3 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2016 ที่มี

---

[72] Rothschild, V. (2018, Sep 7). China’s Gig Economy is Driving Close to the Edge. Foreign Policy. Retrieved from https://foreignpolicy.com/2018/09/07/chinas-gig-economy-is-driving-close-to-the-edge/

[73] พรทิพย์ วาคาบายาช (2555). แรงงานแบบฮะเคนในสังคมญี่ปุ่น. วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 29 (1), หน้า 60-75

[74] Hirano, T. (2018, Jan 24). Japan’s Lancers raises $9M from HR giant and bank, offers loans to freelance workers. The Bridge. Retrieved from https://thebridge.jp/en/2018/01/lancers-9m-funding

[75] Yano, K. (2018, June 28). Japan’s ‘Salaryman’ Endures – But Not For Long. DaXtra Technologies. Retrieved from https://info.daxtra.com/blog/2018/06/28/japan-salaryman-endures-for-now

[76] Idris A.(2018, Dec 16). Here’s why the Philippines has the most freelancers in Southeast Asia. Asian Correspondent. Retrieved from https://asiancorrespondent.com/2018/12/heres-why-philippines-has-most-freelancers-in-southeast-asia/

[77] The Straits Times (2018, Feb 24). Freelancers may need more help. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/freelancers-may-need-more-help

เพียงหลักแสนรายเท่านั้น[78] นอกจากนี้ในปี ค.ศ.2019 บริษัท แกร็บแท็กซี่ (ประเทศไทย) จำกัด เปิดเผยว่า ตลอด 6 ปี ในประเทศไทย Grab ได้รับการตอบรับจากชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นอย่างดี ด้วยยอดความต้องการเรียกใช้บริการการเดินทาง สั่งอาหาร และส่งของ รวมมากกว่า 320 ล้านครั้ง[79]

2.5 สถานการณ์ไทย 'การจ้างงานไม่มั่นคง' เพิ่มขึ้นเช่นกัน

ตารางที่ 2.2 สรุปแนวโน้มการจ้างงานไม่มั่นคงที่เพิ่มขึ้นของประเทศไทย

พ.ศ. 2553	จากจำนวนลูกจ้าง 17 ล้านคน มีเพียง 9 ล้านคน ที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือน ส่วนที่เหลือ 8 ล้านคนได้รับค่าจ้างในลักษณะต่างๆ กันไป เช่น ค่าจ้างรายวัน รายชั่วโมง และค่าจ้างต่อชิ้นงาน[80]
พ.ศ. 2560	ประเทศไทยมีจำนวนผู้ทำงานนอกระบบ 24 ล้านคน และคิดเป็นร้อยละ 61 ของผู้มีงานทำทั้งหมด[81]
พ.ศ. 2560	แรงงานบางส่วนทำงานเพียง 5 ชั่วโมงต่อวัน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีอายุระหว่าง 45 – 59 ปี จำนวนประมาณ 1.5 ล้านคน[82]
พ.ศ. 2560	มีการประเมินว่าร้อยละ 44 ของผู้มีงานทำทั้งหมดของไทยทำงานอยู่นอกระบบ เช่น ช่วยกิจการในบ้าน ทำงานในภาคเกษตรกรรม หรือค้าขายขนาดเล็กที่มีลูกจ้างไม่เกิน 5 คน เป็นต้น[83]
พ.ศ. 2560	จากผลสำรวจแบบสอบถามประชาชน 9,387 คน ประเมินว่าคนไทย 3 ใน 10 คน ทำงานภายใต้ระบบ Gig Economy, 2 ใน 3 คนนั้น มีงานประจำอยู่แล้วแต่รับงานอิสระเป็นส่วนเสริม, 1 ใน 3 คนนั้น รับงานอิสระหรืองานครั้งคราว (ฟรีแลนซ์) อย่างเต็มตัว[84]

[78] ธงชัย ชลศิริพงษ์. (2560, กันยายน 5). อ่านแผนและทิศทาง Grab ประเทศไทย ในวันที่ยังครองเบอร์ 1 ของตลาด ภายใต้ความท้าทายที่มีอีกเพียบ. BrandInside. Retrieved from https://brandinside.asia/grab-th-2017/

[79] สำนักข่าวไทย. (2562, กรกฎาคม 8).แกร็บพร้อมยกระดับคุณภาพชีวิตคนไทย. สำนักข่าวไทย. Retrieved from https://tna.mcot.net/view/6dnkhZW

[80] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2554). SCB Insight: ธุรกิจควรปรับตัวอย่างไรต่อแนวโน้มที่เปลี่ยนไปในตลาดแรงงานไทย?. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2554

[81] โครงการศึกษาด้านโครงสร้างเศรษฐกิจไทยที่มีนัยต่อการดำเนินนโยบาย, สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย (2561). สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561

[82] เรื่องเดียวกัน.

[83] เรื่องเดียวกัน.

[84] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2560). EIC Research Series: ใครใครในโลกล้วนอยากเป็น gig. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2560

พ.ศ. 2561	ตลาดฟรีแลนซ์ไทยมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่องราวร้อยละ 3.9 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2561 มีมูลค่าประมาณ 4.8 แสนล้านบาท และมีจำนวนฟรีแลนซ์ราว 1.9 ล้านคน[85]
พ.ศ. 2561	มีการประเมินว่างานด้านโลจิสติกส์ที่มีการจ้างงานฟรีแลนซ์ (รับจ้างขนส่งได้ค่าตอบแทนรายเที่ยว) และงานผ่านแพลตฟอร์ม (ส่งอาหารผ่านแอปพลิเคชั่น) อย่างแพร่หลายนั้น ในปี พ.ศ. 2561 มีการจ้างงานด้านโลจิสติกส์ขยายตัวถึงร้อยละ 30 จากปี พ.ศ.2560[86]
พ.ศ. 2562	มีผลสำรวจระบุว่ามนุษย์เงินเดือนชาวไทยประมาณร้อยละ 79 อยากเปลี่ยนมาทำงานอิสระ ไม่ว่าจะเป็นงานฟรีแลนซ์หรือออกมาเปิดธุรกิจเป็นของตัวเอง[87] แมนพาวเวอร์กรุ๊ปได้ทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 1,567 คน เกี่ยวกับประเด็น ‘งานระยะสั้น’ พบว่ามีคนทำอาชีพเสริมเป็นแอดมินดูแลเพจร้านค้า เว็บไซต์ และร้านค้าออนไลน์ ถึงร้อยละ 10.26[88] ด้าน Grab ผู้นำแพลตฟอร์มด้านการขนส่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จ้างงานแบบฟรีแลนซ์ ระบุว่าการดำเนินงานในไทย 6 ปี นั้นมียอดความต้องการเรียกใช้บริการการเดินทาง สั่งอาหาร และส่งของ รวมมากกว่า 320 ล้านครั้ง[89] ส่วน Fastwork.co เว็บหางานฟรีแลนซ์อันดับหนึ่งของไทยระบุไว้หน้าเว็บไซต์ ณ เดือนพฤษภาคมว่ามีฟรีแลนซ์ให้สมาชิกเลือกมากกว่า 4,000 คน แล้ว

ที่มาข้อมูล: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, ธนาคารแห่งประเทศไทย แมนพาวเวอร์กรุ๊ป และสำนักข่าวไทย

ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่าในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมีจำนวนผู้ทำงานนอกระบบ 24 ล้านคน และคิดเป็นร้อยละ 61 ของผู้มีงานทำทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่อยู่ในระบบสวัสดิการ (Social safety net) ทั้งนี้แรงงานในระบบเริ่มออกจากตลาดแรงงานในระบบ (การทำงานที่มีนายจ้างประจำ) มากขึ้น โดยจำนวนชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยต่อสัปดาห์ลดลง จาก 47 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในปี พ.ศ. 2544 เหลือเพียง 43 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในปี พ.ศ. 2560 แรงงานบางส่วนทำงานเพียง 5 ชั่วโมงต่อวัน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่มีอายุระหว่าง 45 – 59 ปี จำนวนประมาณ 1.5 ล้านคน นอกจากนี้ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 44 ของผู้มีงานทำทั้งหมดของไทยทำงานอยู่นอกระบบ เช่น ช่วยกิจการในบ้าน ทำงานในภาคเกษตรกรรม หรือค้าขายขนาดเล็กที่มีลูกจ้างไม่เกิน 5 คน เป็นต้น

---

[85] ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2562). ธุรกิจชุมชนฟรีแลนซ์ผู้สูงอายุ...ทางเลือกสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัย และต่อยอดโอกาสทางธุรกิจผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. 2562

[86] แมนพาวเวอร์กรุ๊ป (2562). อีคอมเมิร์ซบูมดันโลจิสติกส์เติบโต แมนพาวเวอร์กรุ๊ป พร้อมหนุนคนรับธุรกิจขยายตัว. Retrieved from https://www.ryt9.com/s/prg/2990101

[87] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SCB EIC: ฟรีแลนซ์ยังไม่ได้ครองโลก. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

[88] ผู้จัดการออนไลน์. (2562, กรกฎาคม 9).เผยอาชีพเสริมยอดนิยม. ผู้จัดการออนไลน์. Retrieved from https://mgronline.com/business/detail/9620000065380

[89] สำนักข่าวไทย. (2562, กรกฎาคม 8).แกร็บพร้อมยกระดับคุณภาพชีวิตคนไทย. สำนักข่าวไทย. Retrieved from https://tna.mcot.net/view/6dnkhZW

ผลการศึกษาปัจจัยด้านบุคคลที่กำหนดอุปทานแรงงานของธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่า (1) ผู้มีงานทำที่มีระดับการศึกษาสูงมีโอกาสจะทำงานนานกว่าและทำงานอยู่ในระบบมากกว่า (2) ปัญหาสุขภาพมีผลต่อการตัดสินใจลดการทำงานโดยเฉพาะแรงงานชายที่มีปัญหาสุขภาพมีแนวโน้มจะลดชั่วโมงการทำงานมากกว่าแรงงานหญิง ขณะที่ผลการศึกษาปัจจัยด้านครอบครัวพบว่า (1) ในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุแรงงานมักออกจากงานเร็วกว่าและทำงานน้อยลงโดยเฉพาะแรงงานหญิง ที่อาศัยอยู่นอกเมือง (2) ในครอบครัวที่มีเด็กเล็กโดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่นอกเมือง แรงงานมีแนวโน้มทำงานน้อยลง หรือบางส่วนเลือกที่จะลดชั่วโมงการทำงานหรือทำงานนอกระบบแทน อย่างไรก็ดีแรงงานกลุ่มดังกล่าวจะกลับมาทำงานเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น แต่มักจะเลือกทำงานนอกระบบหรือทำงานในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นด้านเวลามากขึ้น ซึ่งปัญหาที่แรงงานเหล่านี้ต้องเผชิญก็คือความเสี่ยงจากรายได้ที่ไม่แน่นอนและภาระรายจ่ายที่ส่วนใหญ่ไม่ครอบคลุมอยู่ในระบบสวัสดิการของรัฐ[90]

แม้จะมีนายจ้างชัดเจนแต่พบว่าลูกจ้างไทยเกือบครึ่งไม่ใช่ลูกจ้างรายเดือน โดยศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ ประเมินว่าในปี พ.ศ. 2553 จากจำนวนลูกจ้าง 17 ล้านคน มีเพียง 9 ล้านคน ที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือน ซึ่งส่วนที่เหลือ 8 ล้านคนได้รับค่าจ้างในลักษณะต่างๆ กันไป เช่น ค่าจ้างรายวัน รายชั่วโมง และค่าจ้างต่อชิ้นงาน[91] นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2560 ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ เปิดเผยว่าได้ทำผลสำรวจแบบสอบถามประชาชน 9,387 คน และนำมาประเมินว่าคนทำงานไทยที่ทำงานภายใต้ระบบ Gig Economy (ระบบเศรษฐกิจที่มี ‘การจ้างงานชั่วคราว’ เป็นรากฐานสำคัญ) น่าจะมีอยู่ที่ประมาณร้อยละ 30 หมายความว่าในคนทำงานจำนวน 10 คน จะมีอยู่ 3 คน ที่ทำงานภายใต้ระบบ Gig Economy ซึ่งใน 3 คน นี้ก็ยังแบ่งย่อยได้อีกเป็นคนที่มีงานประจำอยู่แล้วแต่รับงานอิสระเป็นส่วนเสริม 2 คน และคนที่รับงานอิสระหรืองานครั้งคราวอย่างเต็มตัว (ฟรีแลนซ์) 1 คน โดยอาชีพยอดนิยมภายใต้ระบบ Gig Economy ของคนไทยคือ รับจ้างทั่วไป ธุรกิจส่วนตัว ขายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ และลงทุนในหุ้นหรือสินทรัพย์อื่นๆ สำหรับอาชีพรับจ้างทั่วไปนั้นมีตั้งแต่ทำสวน แม่บ้าน บาริสต้าร้านกาแฟ ไปจนถึงวิชาชีพเฉพาะทางอย่าง นักออกแบบกราฟิก นักแปล เป็นต้น[92]

ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 ผลสำรวจของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ ระบุว่าพนักงานประจำในไทยประมาณร้อยละ 79 อยากเปลี่ยนมาทำงานอิสระ ไม่ว่าจะเป็นงานฟรีแลนซ์หรือออกมาเปิดธุรกิจเป็นของตัวเอง ที่น่าแปลกใจคือแม้แต่ผู้ทำงานประจำที่ได้เงินเดือนสูงๆ ก็ตอบไปในทิศทางเดียวกันนี้

---

[90] โครงการศึกษาด้านโครงสร้างเศรษฐกิจไทยที่มีนัยต่อการดำเนินนโยบาย, สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย (2561). สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561

[91] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2554). SCB Insight: ธุรกิจควรปรับตัวอย่างไรต่อแนวโน้มที่เปลี่ยนไปในตลาดแรงงานไทย?. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2554

[92] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2560). EIC Research Series: ใครใครในโลกล้วนอยากเป็น gig. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2560

อย่างกลุ่มที่ได้รายรับมากกว่าหนึ่งแสนบาทต่อเดือน ราว 1 ใน 3 ก็ตอบว่าอยากออกไปทำงานอิสระอย่างเต็มตัวเช่นกัน[93]

ปีเดียวกันนี้ (พ.ศ. 2562) แมนพาวเวอร์กรุ๊ป ได้ทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 1,567 คน โดยให้ทำแบบสอบถามเกี่ยวกับงานระยะสั้น จากการตอบแบบสอบถามดังกล่าว ทำให้เห็นว่ามีกลุ่มอาชีพที่น่าจับตาและมีการแข่งขันสูง โดยจะเห็นได้จากแนวโน้มการใช้โซเชียลมีเดียต่างๆ ทั้ง Instagram และ Facebook จากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคดิจิทัลการเปิดร้านค้าขายสินค้าออนไลน์มีการเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างมีถึงร้อยละ 30.77 ที่ต้องการทำอาชีพนี้เป็นอาชีพเสริม และบางกลุ่มก็เปลี่ยนเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ดีทีเดียว นอกจากนี้กลุ่มอาชีพที่เป็นแอดมินดูแลเพจร้านค้า เว็บไซต์ และร้านค้าออนไลน์ มีถึงร้อยละ 10.26 ซึ่งเท่ากันกับอาชีพพนักงานขายมีร้อยละ 10.26 ทางด้านบล็อกเกอร์ และงานทางด้านการคีย์ข้อมูลพิมพ์งานก็มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 7.69 ส่วนกลุ่มงานที่เป็นการใช้ทักษะต่างๆ เช่น งานด้านภาษา งานแปล งานเขียนบทความ คำบรรยายในภาพยนตร์ (Subtitle) งานพิสูจน์อักษร รวมถึงงานที่เกี่ยวกับที่ปรึกษาด้านกฎหมาย งานออกแบบ Line Sticker เน็ตไอดอลและกลุ่มช่างแต่งหน้า ก็มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 2.56[94]

Fastwork.co เว็บหางานฟรีแลนซ์อันดับหนึ่งของไทย ที่ให้บริการลูกค้าตั้งแต่ผู้ประกอบการรายย่อยไปจนถึงธุรกิจขนาดใหญ่ ระบุว่าหมวดหมู่งานฟรีแลนซ์ที่เป็นที่นิยม ซึ่งมีการจ้างงานมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ 1. กราฟิกดีไซน์ ร้อยละ 35 2. การตลาดและโฆษณา ร้อยละ 20 3. Web and Programming ร้อยละ 15 4.งานเขียนและแปลภาษา ร้อยละ 10 และ 5.งานภาพและเสียง อื่นๆ อีก ร้อยละ 20[95] โดย (ณ ต้นเดือนพฤษภาคม 2562 Fastwork.co ได้ระบุไว้ที่หน้าเว็บไซต์ว่ามีฟรีแลนซ์ให้สมาชิกเลือกมากกว่า 4,000 คน) ทั้งนี้จากการประเมินของศูนย์วิจัยกสิกรไทยระบุว่าตลาดฟรีแลนซ์ไทยมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่องราวร้อยละ 3.9 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2561 มีมูลค่าประมาณ 4.8 แสนล้านบาท และมีจำนวนฟรีแลนซ์ราว 1.9 ล้านคน[96] นอกจากนี้ ‘งานด้านโลจิสติกส์’ ที่มีการจ้างงานฟรีแลนซ์ (รับจ้างขนส่งได้ค่าตอบแทนรายเที่ยว) และงานผ่านแพลตฟอร์ม (ส่งอาหารผ่านแอปพลิเคชั่น) อย่างแพร่หลายนั้น แมนพาวเวอร์กรุ๊ปได้ประเมินว่าในปี พ.ศ.2561 มีการจ้างงานด้านโลจิสติกส์ขยายตัวถึงร้อยละ 30 จากปี พ.ศ.2560 ซึ่งสอดคล้องกับอัตราการเติบโตของธุรกิจ B2C (Business to Consumer) ที่สูงเป็นอันดับที่ 1 ของอาเซียน เมื่อเทียบมูลค่าระหว่างปี พ.ศ.2559 กับปี พ.ศ. 2560 พบว่ามีมูลค่าเพิ่มถึงกว่าประมาณ 160,000 ล้านบาท[97]

---

[93] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SCB EIC: ฟรีแลนซ์ยังไม่ได้ครองโลก. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

[94] ผู้จัดการออนไลน์. (2562, กรกฎาคม 9).เผยอาชีพเสริมยอดนิยม. ผู้จัดการออนไลน์. Retrieved from https://mgronline.com/business/detail/9620000065380

[95] รัตติยา อังกุลานนท์ (2562, มกราคม 22). วิถี 'ฟรีแลนซ์' เทรนด์จ้างงานยุคใหม่ 'ลดต้นทุน-หารายได้เสริม'. THE BANGKOK INSIGHT. Retrieved from https://www.thebangkokinsight.com/92570/

[96] ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2562). ธุรกิจชุมชนฟรีแลนซ์ผู้สูงอายุ...ทางเลือกสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัย และต่อยอดโอกาสทางธุรกิจผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. 2562

[97] แมนพาวเวอร์กรุ๊ป (2562). อีคอมเมิร์ซบูมดันโลจิสติกส์เติบโต แมนพาวเวอร์กรุ๊ป พร้อมหนุนคนรับธุรกิจขยายตัว. Retrieved from https://www.ryt9.com/s/prg/2990101

จากสภาพปัญหาข้างต้นจะเห็นว่าการวิเคราะห์สถานการณ์ยังมีความยากลำบากเนื่องจากไม่สามารถให้ขอบเขตได้ชัดเจนว่ากำลังศึกษากลุ่มประชากรใด เพราะมีนิยามแรงงานรับจ้างอิสระ ฟรีแลนซ์ และแรงงานนอกระบบที่หลากหลาย ทำให้การจัดเก็บข้อมูลของแต่ละหน่วยงานแต่ละประเทศต่างกันไป ยิ่งไปกว่านั้นการวิเคราะห์ปัญหาก็ทำได้ยากเพราะไม่อาจปรับบทกฎหมายเข้ากับกลุ่มประชากรได้อย่างแม่นยำ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงต้องนิยามเสียก่อนว่า แรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่จะศึกษาในงานวิจัยนี้คือประชากรกลุ่มใด

งานวิจัยนี้สร้างนิยามขอบเขตของ “แรงงานรับจ้างอิสระ” (Freelancer) ที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ตามความเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตยุคดิจิทัลไว้ดังนี้ แรงงานรับจ้างอิสระ หมายถึง “คนทำงานตามสัญญารับจ้างทำของที่ให้บริการผ่านทางระบบสื่อสารอินเตอร์เน็ตหรือเข้าให้บริการร่วมในแพลตฟอร์มดิจิทัล รวมไปถึงทำการผลิตผลงานทางความคิด ความรู้ ศิลปะที่ต้องใช้ทักษะเป็นพิเศษในลักษณะของแรงงานคอปกขาว (White Collar) แต่มิจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา และไม่รวมถึงผู้ประกอบวิชาชีพพิเศษที่ต้องมีใบอนุญาตรับรองสถานะในการทำงาน ถ้าวิเคราะห์ตามกฎหมายจะครอบคลุมผู้รับจ้างตามลักษณะสัญญาจ้างทำของในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587 มิใช่ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานในมาตรา 575 และหากพิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม คนทำงานรับจ้างอิสระมีลักษณะเป็นผู้ประกันตนเพื่อรับสิทธิแรงงานตามมาตรา 40 หรืออาจเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 39 หากปัจจุบันเป็นแรงงานอิสระแต่เคยมีนายจ้างและสถานประกอบการ ดังนั้นแรงงานรับจ้างอิสระจึงมิใช่แรงงานผู้ได้รับการประกันสิทธิตามมาตรา 33”

โดยงานวิจัยนี้เลือกกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระผู้เชื่อมโยงกับโลกดิจิทัลมาเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเพื่อสะท้อนความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากสภาพปัญหาของกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่ผู้คนจำนวนมากกำลังเผชิญอยู่ ความเสี่ยงว่าจะด้อยสิทธิอันเป็นสาเหตุของความเหลื่อมล้ำในโลกดิจิทัลที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่กำลังสร้างขึ้น ได้แก่

1) คนกลุ่มนี้อยู่ในระบบการจ้างงานแบบไม่มั่นคง จ้างงานยืดหยุ่นเสี่ยงว่าจะตกงานหรือหมดสัญญาจ้างต้องว่างงานบ่อยครั้ง (Flexible but Vulnerable)
2) แรงงานรับจ้างอิสระได้รับผลตอบแทนที่ไม่แน่นอน อาจจะได้หรือไม่ได้ผลตอบแทนในอัตราที่ตกลงกันไว้ รวมถึงไม่มีอัตรารายได้ขั้นต่ำจึงต้องอยู่กับความผันผวนของรายได้ (Zero Hours Contracts = Exploitation - No Minimum Wage Standard)
3) รูปแบบสัญญาจ้างทำของยังผลักภาระความเสี่ยงให้แรงงานรับจ้างอิสระแบกรับไว้เอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชั่วโมงการทำงานที่หนักต่อเนื่องยาวนานกระทบต่อชีวิตส่วนตัวและสุขภาพอย่างเรื้อรัง (Outsourcing = Risk Externalization) และ
4) แรงงานรับจ้างอิสระผูกพันกับผู้ว่าจ้างภายใต้ระบบสัญญาจ้างทำของ คนทำงานจึงมิใช่แรงงานภายใต้บังคับกฎหมายแรงงานและสวัสดิการสังคมทำให้แรงงานรับจ้างอิสระเข้าไม่ถึงหลักประกันสิทธิแรงงานตามกฎหมาย (Subcontracting = Non-Employment Legal Rights)

5) การจ้างงานถูกกระจายผ่านระบบสื่อสารดิจิทัล โดยไม่ผ่านสมาคมหรือสหภาพแรงงานที่มีข้อมูลสมมาตรเพื่อดูแลปกป้องสิทธิประโยชน์ของผู้หางาน จนนำมาสู่ปัญหาการแข่งขันแย่งงานกันเองจนไม่อาจรวมกลุ่มได้ (Divide and Rule but No Labour Association)

การก่อตัวของแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลนี้ชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสังคมไทยกำลังเผชิญ ในบทถัดไปจะได้วิเคราะห์เจาะลึกถึงผลกระทบต่อชีวิตแรงงานรับจ้างอิสระในมิติต่างๆ 5 ด้านด้วยกันเพื่อชี้ให้เห็นสถานการณ์และสภาพปัญหาปัจจุบันในแต่ละมิติ มาตรการที่รัฐหรือกลุ่มแรงงานพยายามริเริ่มขึ้นบรรเทาผลกระทบต่อสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ ไปจนถึงสถานภาพความรู้เกี่ยวกับข้อเสนอทางออกในการลดความเหลื่อมล้ำต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระด้วยระบอบกฎหมายใน 5 มิติ

บทที่ 3

สภาพปัญหา มาตรการ และข้อเสนอแนะในประเด็นความเหลื่อมล้ำ 5 มิติ

จากนิยามและสภาพปัญหาของแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่ได้ให้ไว้ท้ายบทที่ 2 ทำให้เห็นกลุ่มประชากรที่ชัดเจนขึ้นสามารถกำหนดประเด็นศึกษาความเหลื่อมล้ำที่นำไปสู่ผลการวิจัยนี้ต่อไป คือ ความเหลื่อมล้ำด้อยสิทธิที่เกิดจากระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงานหรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 มิติ ที่จะสะท้อนผ่านการศึกษาวิจัยเจาะลึกใน 5 ประเด็นมิติในส่วนถัดไป อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆแก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่ในส่วนท้ายที่สุด

3.1. ความด้อยสิทธิของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในการเข้าถึงหลักประกันสิทธิมนุษยชน

3.1.1. สถานการณ์ปัจจุบันและสภาพปัญหาที่แรงงานรับจ้างอิสระต้องเผชิญ

ปัญหาที่เกิดจากการจ้างงานไม่มั่นคง สำหรับผู้ที่ต้องตกอยู่ในลักษณะการทำงานแบบนี้ต้องเผชิญกับปัญหานับตั้งแต่ความไม่มั่นคงในการจ้างงาน ได้รับค่าจ้างและสวัสดิการต่ำกว่าผู้ที่เป็นพนักงานประจำ ไม่ได้รับสวัสดิการด้านสุขภาพ ขาดโอกาสเข้าถึงการฝึกอบรมพัฒนาทักษะการทำงานและอาชีพ ปัญหาเรื่องสวัสดิการบำนาญ ชั่วโมงการทำงาน ปัญหาสุขภาพและความปลอดภัยจากการทำงาน ไปจนถึงการเอารัดเอาเปรียบจากผู้จ้างงานและตัวกลางในการจ้างงาน การถูกแรงกดดันอย่างหนักให้ยอมรับกับความยืดหยุ่นของการจ้างงานอย่างเต็มที่ (เช่น มักถูกขอให้เตรียมตัวไว้เพื่อรอคอยงานปัจจุบันทันด่วนจากผู้ว่าจ้าง ซ้ำร้ายยังต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงลักษณะงานหรือหน้าที่ต่าง ๆ ตามความต้องการของผู้ว่าจ้างแทบจะทั้งหมด) การแบกต้นทุนในการทำงานทั้งหมดไว้เอง รวมถึงการตัดราคาแข่งขันกันสู่ค่าจ้างที่ต่ำสุด เป็นต้น

นักวิจัยส่วนใหญ่มักมองว่า ‘แรงงานรับจ้างอิสระ’ คือกลุ่มอาชีพที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์และงานออกแบบ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ บรรณาธิการ นักเขียน ศิลปิน เป็นต้น แต่ไม่ใช่เพียงเท่านั้น แรงงานรับจ้างอิสระควรนับรวมทุกคนที่มีการจ้างงานตนเองไม่ว่าจะมีทักษะอาชีพทางวิทยาศาสตร์ ช่างเทคนิค หรือความชำนาญพิเศษใดๆ ก็ตาม สถานภาพของแรงงานรับจ้างอิสระมักปราศจากการคุ้มครองทางเศรษฐกิจ การเมือง และพลังทางสังคม หรือเรียกได้ว่าปราศจากการคุ้มครองของกฎหมายแรงงานนั้นเอง ปัจจุบันสัญญาจ้างแบบพาณิชย์เข้ามาแทนที่สัญญาการจ้างงานประจำ จะเห็นได้ว่าหลายบริษัทได้เปลี่ยนให้ลูกจ้างของตนเองกลายเป็นสัญญาจ้างแบบพาณิชย์ซึ่งเป็นการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระนั่นเอง *แรงงานรับจ้างอิสระหรือลูกจ้าง?* คนทำงานแรงงานรับจ้างอิสระมักมีอิสระในการทำงานไม่ขึ้นอยู่กับนายจ้างแต่ขึ้นอยู่กับชิ้นงานนั้นๆ ว่าควรทำเมื่อใด ที่ไหน เพื่อให้ทันกำหนดส่งงานของผู้จ้างงาน/ลูกค้า ซึ่งตรงข้ามกับลูกจ้างที่ต้องขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของนายจ้างว่าต้องทำงานอะไร เวลาไหน และสถานที่ใด ความแตกต่างของการจ้างงาน (employment) กับการจ้างงานตนเอง (self-employment) เป็นเรื่องของการใช้งาน แม้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระบางคนจะทำงานบนพื้นฐานของการจ้างงานตนเองแต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด จะเห็นได้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระทำงานอยู่ในหลายรูปแบบธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นห้างหุ้นส่วน บริษัทจำกัด หรือบริษัทมหาชน แต่การทำงานดังกล่าวไม่ได้อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน เช่น ต้องรับผิดชอบการจ่ายภาษีและประกันภัยด้วยตนเอง เป็นต้น ส่วนการจ้างานแบบลูกจ้างจะต่างออกไปเพราะทำงานภายใต้สัญญาการจ้างงานและรับเงินเดือนจากนายจ้างซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการจ่ายภาษีและการประกันภัยในแก่ลูกจ้าง ซึ่งแรงงานรับจ้างอิสระอาจเป็นได้ทั้งผู้จ้างงานตนเองและพนักงาน ดังนั้นการแบ่งแยกแรงงานรับจ้างอิสระออกจากตลาดแรงงานอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะขอบเขตระหว่างการทำงานอิสระกับการเป็นพนักงานยังมีความคลุมเครืออยู่มาก หลายครั้งที่ลูกค้าไม่ได้รับเงินจากลูกค้าในเวลาทำงาน เช่น

ช่างภาพ ก็จะได้รับเงินจนกว่ารูปนั้นจะถูกขายออกไป เป็นต้น บางคนบอกว่าใน 1 วันต้องทำงานให้ลูกค้า 5 ราย[99]

การที่คนทำงานขาดความมั่นคงในการทำงาน ส่งผลให้พวกเขาต้องยอมรับเงื่อนไขของการจ้างงานที่ขูดรีดแรงงานมากกว่าแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไป ซึ่งส่งผลให้ศักยภาพในการสร้างสรรค์ต่างๆ ลดลง อีกทั้งจะเห็นว่าการเป็นนายตัวเอง ทำให้เกิดการลดทอนและกำจัดสำนึกของการรวมกลุ่มของชนชั้นแรงงานอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นมักจะเห็นการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับ 'รายได้พื้นฐานที่ปราศจากเงื่อนไข' คือ การรับประกันรายได้พื้นฐานที่ให้แก่คนทุกคนที่ไม่อยู่ในระบบสัญญาจ้าง โดยต้องปรับเปลี่ยนความคิดของสังคมใหม่ว่า ผู้ผลิตสร้างมูลค่านั้นไม่ได้มีแต่คนที่ได้รับการจ้างในระบบเท่านั้น แต่รวมถึงทุกคนในสังคมทุนนิยมล้วนแต่ทำการผลิตมูลค่าแบบใดแบบหนึ่งอยู่เสมอ

ทั้งนี้พบว่าประเทศที่ด้อยพัฒนาไม่ได้เป็นเพียงประเทศที่มีค่าจ้างแรงงานต่ำ หรือขึ้นอยู่กับประเทศที่เป็นมหาอำนาจเท่านั้น แต่กำลังกลายเป็นผู้นำที่มีบทบาทในกระบวนการจ้างงานภายนอก (outsource) อย่างที่เห็นได้ชัดคือหลายบริษัทในอเมริกาหันกลับไปจ้าง outsource ที่ประเทศอินเดียและจีนเนื่องจากค่าจ้างแรงงานถูกกว่ากลุ่มประเทศไอร์แลนด์ แคนาดา อิสราเอล ยิ่งไปกว่านั้นในอินเดียไม่มีกฎหมายที่กำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ และการจำกัดชั่วโมงการทำงานต่อวัน สิ่งนี้ถือเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับบริษัทในสหรัฐฯ ซึ่งอย่างที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าไม่ว่าเรื่องทักษะและการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่การลดต้นทุนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า

ในส่วนนี้ได้ทำการศึกษา 'แรงงานรับจ้างอิสระ' (Freelancers) จากนี้ไปจะขอเรียกว่า 'ฟรีแลนซ์' ในกิจกรรรมธุรกิจทั่วไป ภาคประชาชน (NGO's) ภาคการศึกษา และภาคสื่อมวลชน และแรงงานรับจ้างอิสระผ่านแพลตฟอร์ม (Platform Workers) จากประสบการณ์ต่างประเทศและในประเทศไทย

1) กรณีต่างประเทศ

ตัวอย่างในยุโรป แม้ว่าในภูมิภาคยุโรปเอง อย่างที่ทราบกันว่ายุโรปเป็นที่มีสวัสดิการและการจ้างงานที่ดีที่สุดในโลก แต่ก็มีการจ้างงานแบบไม่มั่นคงอยู่อย่างชัดเจน จากบทความวิชาการของ Valeria Pulignano, Luis Ortíz Gervasi และ Fabio de Franceschi (2016) เรื่อง *'Union responses to precarious workers: Italy and Spain compared'* กล่าวว่า อัตราการจ้างงานที่ไม่มั่นคงของ **อิตาลี** เพิ่มสูงขึ้นในปี ค.ศ. 2005 และ ค.ศ. 2010 จากร้อยละ 8.8 เป็นร้อยละ 9.4[100] โดยจะเห็นว่าการจ้างงานแบบมีระยะเวลากำหนดแน่นอน (fixed-term employment) เพิ่มมากขึ้น และมีการจ้างงานแบบชั่วคราวของแรงงานรุ่นใหม่ (15-29 ปี) เพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 10 จากปี ค.ศ. 2005-2013 ซึ่งอิตาลีมองว่าการจ้างงานตนเอง (self-employment) ถือเป็นเรื่องความไม่มีมาตรฐานของการทำงานที่ควรจะต้องมีการจัดการ ตลาดแรงงานในมีความยืดหยุ่นตั้งแต่

[99] Kitching, J., & Smallbone, D. (2012). Are freelancers a neglected form of small business?. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, *19*(1), 74-91.

[100] Keune M (2013) Trade union responses to precarious work in seven European countries: Overview report. Available at: http://www.uva-aias.net/361

ทศวรรษ 1980 ด้วยการเริ่มต้นสัญญาจ้างทำงานแบบฝึกงาน (work-and-training-contracts) ตามด้วยการลดกฎระเบียบที่เข้มงวดด้วยการจ้างงานแบบมีระยะเวลาที่แน่นอน (fixed-term contracts) หลายบริษัทที่ต้องการลดต้นทุนแรงงานหันมาจ้างงานรูปแบบใหม่ๆ เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น การจ้างงานตนเอง การจ้างงานแบบเหมาช่วง การจ้างทำของ เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่สุดคือช่วงปี ค.ศ. 1997 รัฐบาลฝ่ายซ้ายต้องการเพิ่มจำนวนการจ้างงานด้วยการเริ่มจ้างงานแบบ agency work โดยให้อิสระแก่ความต้องการในตำแหน่งงาน และขยายรูปแบบใหม่ๆ ของการทำงานแบบผิดปกติทั้งหลาย (atypical work) ผลจากการสร้างรูปแบบการจ้างงานใหม่ๆ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงหลายๆ อย่าง ได้แก่ การพยายามที่จ้างงานระยะสั้น ลดหรือยกเลิกประกันสังคม และการตัดสิทธิพื้นฐานต่างๆ เช่น การลาป่วย ลาคลอด และลาพักร้อน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มคนทำงานเหล่านี้รวมถึงพวกฟรีแลนซ์ไม่ได้จัดให้อยู่ในการคุ้มครองของกฎหมายแรงงาน และแม้ว่าคนที่ทำงานชั่วคราวผ่าน agency จะได้รับสิทธิตามกฎหมายเสมือนเป็นลูกจ้างของบริษัท แต่ต้องแลกกับราคาค่าจ้างที่ต่ำมาก

ยิ่งไปกว่านั้นใน **สเปน** ซึ่งเป็นประเทศที่มีจำนวนคนทำงานที่ไม่มั่นคงมากที่สุดในยุโรปและมองว่าการจ้างงานชั่วคราวกลายเป็นเรื่องปกติมากขึ้น จะเห็นได้จากอัตราการเติบโตของการจ้างงานชั่วคราวมีความคงที่ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2005-2013 แต่เมื่อเทียบจำนวนเฉลี่ยของกลุ่มการจ้างงานชั่วคราวของแรงงานรุ่นใหม่ (15-29 ปี) ในสเปนมีถึงร้อยละ 49.3 ซึ่งมากกว่าอิตาลีที่มีจำนวนร้อยละ 39.6[101] ในขณะที่การจ้างงานแบบมีระยะเวลากำหนดแน่นอน (fixed-term employment) มีจำนวนลดลงในช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสเปน การเกิดวิกฤตน้ำมันช่วงทศวรรษ 1970 ทำให้ความสามารถในการแข่งขันของบริษัทในสเปนตกต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่สเปนเองก็ต้องการที่จะเข้าร่วมตลาดร่วมยุโรป (the European Common Market) ดังนั้นการเผชิญหน้ากับการว่างงานเป็นความท้าทายหลักในทางเศรษฐกิจและการเมือง และถือว่าการสร้างงานเป็นสิ่งแรกที่ต้องจัดการในขณะนั้น ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ.1982 รัฐบาลใหม่ได้ผ่อนปรนกฎระเบียบทางการค้าต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน นายจ้างทั้งหลายจึงให้ความสนใจอย่างมากในการลดต้นทุนแรงงานด้วยการปลดลูกจ้างออกและไม่ได้รับเงินชดเชยการทำงาน ก่อให้เกิดการจ้างงานแบบชั่วคราวเพิ่มขึ้นตามลำดับ ต่อมาการปฏิรูปในช่วงทศวรรษ 1980-1990 นำไปสู่กระบวนการประชาธิปไตยของการแบ่งส่วนตลาดแรงงาน สมาชิกใหม่ของตลาดแรงงานที่ทำให้เศรษฐกิจไปต่อได้ส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่ถูกจ้างงานแบบชั่วคราวมากถึงร้อยละ 73[102] แต่การปฏิรูปดังกล่าวไม่สามารถกำจัดปัญหาการว่างงานแลการจ้างงานชั่วคราวได้ ซึ่งพิสูจน์แล้วว่ามันน่าจะเป็นกับดักมากกว่าการก้าวไปสู่การจ้างงานประจำ/การจ้างงานแบบถาวร และเห็นได้ชัดว่า สัดส่วนการจ้างงานแบบชั่วคราวในภาคเอกชนลดลงจากร้อยละ 41 เหลือร้อยละ 26 ระหว่างปี ค.ศ. 1995 และ ค.ศ. 2009 แต่กลับเพิ่มขึ้นมากในภาครัฐจากร้อยละ 16 เป็นร้อยละ 24 ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ได้คุกคามภาคสื่อมวลชนหลายประเทศในยุโรปด้วยเช่นกัน จากดัชนีเสรีภาพสื่อมวลชนโลกปี ค.ศ.2018 (2018 World Press Freedom index) ระบุว่ายุโรปเป็น

---

[101] Eurostat (2013) Database. Available at: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database

[102] Conde-Ruiz JI, Felgueroso F and García Pérez JI (2010) Las reformas laborales en España: un modelo agotado. *Papeles de Economía* 124: 128–146.

ภูมิภาคที่สัดส่วนมาตรฐานด้านเสรีภาพลดลงมากที่สุดเมื่อเทียบกับทุกภูมิภาค ซึ่งหนึ่งในปัญหาใหญ่ที่ผู้สื่อข่าวในยุโรปกำลังเผชิญก็คือการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและค่าแรงที่ต่ำ มีงานศึกษาและสำรวจหลายชิ้นที่ระบุว่าการจ้างงานฟรีแลนซ์ ซึ่งมีลักษณะของการเป็น 'แรงงานรับจ้างตนเอง' (self-employed) เพิ่มมากขึ้นในแวดวงสื่อมวลชน ส่งผลให้ 'ช่องว่างของรายได้และความมั่นคง' ระหว่างผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์และผู้สื่อข่าวที่เป็นพนักงานประจำ ถ่างมากขึ้นด้วย

สหราชอาณาจักร เมื่อปี ค.ศ.2016 เว็บไซต์ Journalism.co.uk ได้ทำแบบสำรวจผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์จำนวน 310 คน มากกว่า 2 ใน 3 ระบุว่าการประกอบอาชีพผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์นี้เป็นรายได้หลักของตนเพียงอย่างเดียว ประมาณร้อยละ 40 เป็นกลุ่มคนยุค 'มิลเลเนียม' คือมีอายุระหว่าง 18-34 ปี และอีก 1 ใน 3 มีอายุระหว่าง 35-44 ปี ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ส่วนใหญ่ระบุในแบบสอบถามว่ามีความกังวลใจเรื่องความไม่มั่นคงในการทำงานและรายได้ที่ต่ำ ทั้งนี้ค่ามัธยฐานของรายได้ผู้ประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ (ทั้งผู้สื่อข่าวและกองบรรณาธิการที่เป็นพนักงานประจำ) จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติเมื่อปี ค.ศ.2015 อยู่ที่ 31,294 ปอนด์ต่อปี แต่ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ผู้ตอบแบบสอบถามของ Journalism.co.uk เมื่อปี ค.ศ.2016 ร้อยละ 10 ระบุว่าพวกเขามีรายได้ระหว่าง 30,000-39,000 ปอนด์ต่อปี ร้อยละ 21 มีรายได้ 10,000-19,999 ปอนด์ และร้อยละ 33.9 มีรายได้ไม่ถึง 10,000 ปอนด์ต่อปี

เยอรมนี มีการศึกษาของมหาวิทยาลัยลุดวิก แมกซิมิเลียน แห่งมิวนิค (Ludwig Maximilian University of Munich: LMU Munich) พบว่าผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์แม้จะมีการศึกษาสูงแต่กลับได้ค่ารับตอบแทนต่ำกว่าผู้สื่อข่าวที่เป็นพนักงานประจำ โดยร้อยละ 83 ของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ในเยอรมนีมีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย (ตัวเลขนี้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 91 ในหมู่ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ผู้หญิง) ส่วนผู้สื่อข่าวที่เป็นพนักงานประจำมีเพียงร้อยละ 74.1 เท่านั้น และ 1 ใน 3 ของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ทำอาชีพนี้ควบคู่ไปกับการทำอาชีพอื่น

เบลเยียม งานวิจัยของสมาคมนักข่าวเบลเยียม (Association des journalistes professionnels: AJP) ระบุว่าในภูมิภาคที่พูดภาษาฝรั่งเศสของเบลเยียม ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ได้รับค่าตอบแทนต่ำมาก อย่างรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์รายวันพวกเขาได้ค่าเรื่องเพียง 20 ยูโร รายงานขนาดยาวที่ตีพิมพ์หลายตอนได้ค่าเรื่องประมาณ 120-150 ยูโร ส่วนรายงานข่าวผ่านรายการทีวีได้ชิ้นละประมาณ 125 ยูโร นอกจากนี้การสำรวจผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ที่พูดภาษาดัตช์ในเขตฟลามส์ (Flanders - เขตปกครองทางตอนเหนือของเบลเยียม) เมื่อปี ค.ศ.2017 พบว่าค่าจ้างผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ยิ่งต่ำลงลดลง ในนิตยสารเฉพาะทางและเว็บไซต์ต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นหรือสื่อด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ยังถูกใช้งานแบบอาสาสมัคร (ไม่ได้รับเงินตอบแทน) อีกด้วย

สเปน เกือบร้อยละ 45 ของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์มีรายได้น้อยกว่า 1,000 ยูโรต่อเดือน ซึ่งตัวเลขนี้ยังมีเรื่องช่องว่างรายได้ระหว่างเพศแฝงอยู่ โดยร้อยละ 51 ของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ผู้หญิงได้ค่าแรงต่ำมาก เมื่อเทียบกับผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ผู้ชายที่ร้อยละ 26 ทั้งนี้สถานีโทรทัศน์ในสเปนสเปนจ่ายเงินระหว่าง 200-400 ยูโร ต่อสกู๊ปข่าวหนึ่งชิ้น

ฝรั่งเศส จากการสำรวจของสหภาพแรงงานผู้สื่อข่าวแห่งชาติ (Snj-CGT) พบว่ามีผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ประมาณ 6,500 คน ที่มีบัตรสื่อมวลชน (press cards) แม้ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์จำนวนหนึ่งจะไม่ผ่านเกณฑ์รับรองอย่างเป็นทางการ แต่กระนั้นจำนวนนี้ก็เป็นสัดส่วนถึง 1 ใน 4 ของผู้ถือบัตรสื่อมวลชนในฝรั่งเศส โดยปี ค.ศ. 2017 ที่ผ่านมาร้อยละ 66 ของได้รับอนุญาตถือบัตรสื่อมวลชนรายใหม่เป็นผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ ข้อมูลที่น่าสนใจอีกหนึ่งประการก็คือกว่าร้อยละ 57 ของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์มีอายุเกิน 35 ปีขึ้นไปแล้ว ผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ที่มีบัตรสื่อมวลชนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ 1,969 ยูโร เทียบกับผู้สื่อข่าวที่เป็นพนักงานประจำที่ 3,549 ยูโร ทั้งนี้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ (ที่มีบัตรสื่อมวลชน) ลดลงจากปี ค.ศ.2000 ที่เคยได้อยู่ที่ 2,058 ยูโร นอกจากนี้พบว่ายังมีผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์อีกจำนวนมากที่ไม่มีบัตรสื่อมวลชน บางคนต้องทำงานมากกว่า 70 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เพื่อแลกกับรายได้เพียงหลักร้อยยูโร

ส่วนที่ **อิตาลี** สถาบันคุ้มครองทางสังคมสื่อมวลชนแห่งชาติ (INPGI) ระบุว่าผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์มีถึงร้อยละ 65 ของผู้สื่อข่าวทั้งหมดในประเทศ ข้อมูลในปี ค.ศ.2015 พวกเขามีรายได้เฉลี่ยต่อปี 11,241 ยูโร ซึ่งเป็นตัวเลขเพียง 1 ใน 5 เมื่อเทียบกับผู้สื่อข่าวที่เป็นพนักงานประจำ และผู้สื่อข่าวฟรีแลนซ์ประมาณร้อยละ 83 ยังมีรายได้เฉลี่ยต่อปีน้อยกว่า 10,000 ยูโร ด้วยซ้ำ[103]

ตัวอย่างใน**สหราชอาณาจักร** ดังที่ได้กล่าวไปในส่วนแรกแล้วว่าตามตัวเลขทางการในรอบหนึ่งปีก่อนถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 2018 พบว่าฟรีแลนซ์ผ่านเว็บไซต์ต่าง ๆ ในสหราชอาณาจักรมีอยู่เกือบ 3 ล้านคน ซึ่งได้รับค่าจ้างรายชั่วโมงหรือรายวันสูงกว่าคนทำงานประจำ อย่างไรก็ตามรายงานของรัฐบาลเกี่ยวกับการรับจ้างประเภทนี้ชี้ว่า 1 ใน 4 ของฟรีแลนซ์ผ่านเว็บไซต์ที่สำรวจนั้นมีรายได้ไม่ถึง 7.50 ปอนด์ต่อชั่วโมง ถือว่าไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพเนื่องจากค่าจ้างขั้นต่ำที่พนักงานประจำที่มีอายุเกินกว่า 25 ปี ได้รับคือ 7.83 ปอนด์ต่อชั่วโมง[104]

นอกจากนี้ในรายงาน ‘The experiences of individuals in the gig economy’ ซึ่งเป็นการสำรวจประสบการณ์ของฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักร ได้แก่ อังกฤษ ไอร์แลนด์เหนือ สก็อตแลนด์ และเวลส์ ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ 150 คน โดยสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ 125 คน อีก 25 คน สัมภาษณ์ตัวต่อตัว โดยเลือกฟรีแลนซ์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ 5 ประเภท ได้แก่ คนขับแท็กซี่หรือส่งของ, งานครีเอทีฟหรืองานทักษะสูงระดับมืออาชีพ, งานสำนักงาน, งานทางกายภาพทักษะต่ำ และงานกายภาพใช้ทักษะ ประเภทละ 30 คน

การสำรวจพบว่างานแปลเอกสามารถทำส่งแบบทางไกลได้และลูกค้าอาจอยู่ที่ใดก็ได้ในสหราชอาณาจักร ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนรู้สึกไม่มีปัญหากับการทำงานแบบนี้ แต่บางคนกังวลว่าจะพบปัญหาอัน

---

[103] สำนักข่าวประชาไท. (2018, Oct 27).การจ้างงาน ‘ฟรีแลนซ์’ กำลังคุกคามคนทำงานสื่อมวลชนในยุโรป. สำนักข่าวประชาไท. Retrieved from https://prachatai.com/journal/2018/10/79319

[104] Hannah, F. (2018, April 21). Are you being ripped off by the gig economy?. The Independent. Retrieved from https://www.independent.co.uk/money/spend-save/gig-economy-work-security-living-wage-self-employed-a8311466.html

เนื่องมาจากสกุลเงินในการจ่ายค่าจ้าง นอกจากนี้บางคนไม่แน่ใจเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของงานซึ่งลูกค้าอยู่ที่ต่างประเทศ หลายคนไม่แน่ใจเรื่องกฎหมายว่าถ้าเขาไม่ได้รับค่าจ้างเขาต้องทำอย่างไรหากมีการจ้างงานจากต่างประเทศ ทำให้ต้องเสียโอกาสในการรับงานดังกล่าว และแม้ว่างานที่สามารถทำส่งจากทางไกลได้ ฟรีแลนซ์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ก็ยังจะต้องเจอการแข่งขันจากคนที่รับจ้างประเภทเดียวกันทั้งภายในประเทศละต่างประเทศ จำนวนและความเข้มข้นในการแข่งขันนี้จึงเป็นเรื่องท้าทายยิ่งต่อความมั่นคงของอาชีพ ดังตัวอย่างคนที่รับงานผ่าน Upwork ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มตัวกลางสำหรับฟรีแลนซ์อันดับต้น ๆ ของโลก มีผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ใช้แพลตฟอร์มนี้เป็นตัวกลางระบุว่ามีฟรีแลนซ์จำนวนมากโพสต์ข้อเสนอเพื่อรับงานในเว็บไซต์นี้ตลอดเวลาจากทั่วโลก มันจึงยากมากที่จะได้งาน นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ต้องแข่งขันกับคนอื่นอยู่เสมอ แม้ว่าจะเป็นงานทักษะสูง เช่น การตัดต่อเสียงหรือตัดต่อวิดีโอ ก็ยังต้องแข่งกับผู้ใช้แพลตฟอร์มที่เสนอราคาต่ำว่าจากต่างประเทศ ซึ่งแน่นอนว่าลูกค้าจะเลือกราคาที่ต่ำกว่าอยู่เสมอ

นอกจากนี้ยังพบว่าบางกรณีที่มีการตกลงราคากันแต่ฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักรก็ต้องยอมรับค่าจ้างที่ต่ำเพราะต้องแข่งขันกับฟรีแลนซ์ที่อยู่นอกทวีปยุโรปซึ่งค่าแรงต่ำกว่ายุโรป งานประเภทนี้เป็นงานสำนักงานที่จ้างผ่านอินเตอร์เน็ตที่ต้องการทักษะต่ำซึ่งสามารถทำเสร็จได้ในเวลาอันรวดเร็ว จึงพบฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักรที่รู้สึกว่าไม่สามารถแข่งขันได้ ทั้งยังไม่แน่ใจว่าจะคิดค่าจ้างชั่วโมงละเท่าไหร่ เป็นงานประเภทรับจ้างคลิกลิงค์ต่าง ๆ หรือทดสอบเว็บไซต์ มีการแข่งขันกดราคาให้ต่ำลงเรื่อย ๆ และถ้าผู้รับจ้างบางคนจากประเทศอื่นโพสต์งานแบบขอทราบวิธีการทำงานด้วย บางคนที่อยู่ในบังกลาเทศอาจตั้งราคาแค่ 50 ปอนด์ต่องานที่ตกลงกัน แต่มืออาชีพในอังกฤษอาจตั้งราคาที่ 400 ปอนด์ ส่วนมืออาชีพที่อาศัยอยู่ในชนบทของสก็อตแลนด์ที่ตั้งราคา 300 ปอนด์ เป็นต้น

ในงานประเภทที่แพลตฟอร์มเป็นผู้กำหนดราคาเอง ราคาจะถูกกำหนดโดยลักษณะงานไม่ได้กำหนดด้วยจำนวนชั่วโมง แพลตฟอร์มในสหราชอาณาจักรใช้จะคิดค่าธรรมเนียมจากฟรีแลนซ์ระหว่างร้อยละ 12-30 ซึ่งในช่วงเริ่มต้นเข้าสู่แพลตฟอร์มนั้น ฟรีแลนซ์จะต้องรับงานทุกย่างที่ได้รับการเสนอเข้ามา ผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคนระบุว่าพวกเขามีแหล่งรายได้หลายทางทั้งออนไลน์และออฟไลน์ พวกเขามองว่านี่คือการทำงานที่ยืดหยุ่น หากแหล่งหนึ่งได้ไม่มากอีกแหล่งก็อาจได้มาก ทำให้ชีวิตการทำงานของพวกเขามีความหลากหลายและยืดหยุ่น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับความเสี่ยงว่าอาจจะได้รับการจ้างน้อยและรายได้ก็จะน้อย นอกจากนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนบอกว่ารู้สึกเหมือนถูกกดดันให้ต้องรับงานที่ได้เงินน้อยเพื่อสร้างประวัติการทำงาน อย่างไรก็ดีงานลักษณะนี้มีการจ้างอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าเป็นฟรีแลนซ์ที่มีประสบการณ์มากพอก็จะสามารถทำเงินได้อย่างสมเหตุสมผลตามจำนวนชั่วโมงที่ทำซึ่งประสบการก็จะช่วยให้ทำงานเสร็จเร็วขึ้นได้

ในด้านพฤติกรรมการออมเงินของฟรีแลนซ์ การสำรวจนี้พบว่าส่วนใหญ่ฟรีแลนซ์รับจ้างผ่านแพลตฟอร์มออมเงินได้น้อยมากหรือไม่ออมเลย ฟรีแลนซ์คนหนึ่งระบุว่าบางทีมีเรื่องจำเป็นบางอย่างเกิดขึ้น เช่น ลูกของพวกเขาต้องการบางอย่าง ต้องซื้อบางอย่างที่โรงเรียน เด็ก ๆ ต้องเดินทาง ต้องซื้อหนังสือ หรือพวกเขาต้องจ่ายบิลที่ต้องจ่ายรายเดือน ทั้งนี้อายุและสถานการณ์ชีวิตก็มีความสัมพันธ์กับการออมเงิน ฟรีแลนซ์ที่อายุน้อยหรือนักศึกษาที่รับจ้างผ่านแพลตฟอร์มมักไม่ค่อยออมเงินเนื่องจากรายได้ยังต่ำและยังไม่รู้สึก

จำเป็นต้องออม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักศึกษาที่ถูกสัมภาษณ์ที่ทำงานเพียงเพื่อความจำเป็นสำหรับชีวิตการเรียน และนักศึกษากลุ่มนี้ในเมืองที่ค่าครองชีพสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงลอนดอน พบว่ามันยากสำหรับพวกเขาที่จะออมเงิน นักศึกษาคนหนึ่งที่เป็นฟรีแลนซ์ที่ใช้ทักษะสูงระบุว่า “ในลอนดอนไม่มีใครออมเงิน” ตัวเขาเพิ่งอายุ 22 ปี คิดว่าวันหนึ่งเขาจะเก็บเงินได้ แต่ก่อนอื่นขอสนุกกับเพื่อนฝูงก่อน สำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์ที่อายุน้อยกว่านั้นอายุระหว่าง 18-29 ปี ส่วนใหญ่แล้วความสามารถที่จะเก็บเงินก็ไม่แน่นอนและไม่ง่าย มีบางคนที่เก็บเงินเพื่อไปเที่ยวในวันหยุดและเพื่อการใช้จ่ายฉุกเฉิน นอกจากนี้ยังพบว่าการออมเงินขึ้นอยู่กับว่าพวกเขาสามารถทำงานได้กี่ชั่วโมง แต่สำหรับฟรีแลนซ์ผ่านแพลตฟอร์มในการสำรวจที่อายุ 30-49 ปี ส่วนใหญ่บอกว่าพวกเขาเก็บออมเงินได้ แต่ก็มีบางส่วนระบุว่าพวกเขายังรู้สึกไม่มั่นคง เงินที่เก็บอาจจะหมดไปในวันหนึ่ง ส่วนผู้อายุเกิน 50 ปี มีจุดประสงค์ในการออมเงินเพื่อการเกษียณเป็นหลัก การสำรวจยังพบเหตุผลการออมเงินของฟรีแลนซ์ทักษะสูงว่าเหตุผลหนึ่งที่พวกเขาออมเงินก็เพื่อเตรียมไว้ในวันที่มีคนจ้างพวกเขาน้อยลง

ในเรื่องจำนวนชั่วโมงในการทำงาน พบว่ามีความหลากหลาย บางคนจำนวนชั่วโมงทำงานแต่ละสัปดาห์ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับวันไหนของสัปดาห์หรือเดือนหรือช่วงไหนของปีด้วย เช่นช่วงก่อนคริสต์มาสงานจะยุ่ง และหลายคนทำงานมากว่าหนึ่งอย่างจากหลายแพลตฟอร์ม ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีรายได้จาก 3-4 ทาง ตัวอย่างฟรีแลนซ์ภาคขนส่งที่ทำงานผ่านแพลตฟอร์มรายหนึ่งระบุว่าเขาขับแท็กซี่วันศุกร์ 12 ชั่วโมง เสาร์ 12 ชั่วโมง และจันทร์ 10 ชั่วโมง ส่วนวันอังคาร พุธ เขาจะขับรถส่งอาหาร เมื่อถามถึงค่าเฉลี่ยจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ส่วนใหญ่ตอบว่าแต่ละสัปดาห์ค่อนข้างต่างกัน นักแปลภาษาคนหนึ่งบอกว่าบางสัปดาห์เขาทำงานแค่ 3 ชั่วโมง แต่บางสัปดาห์เขาทำ 40 ชั่วโมง เป็นต้น

ในเรื่องความเร่งรีบและกำหนดการส่งงาน ฟรีแลนซ์ด้านสำนักงานคนหนึ่งระบุว่าถ้าเขารู้สึกกดดันก็เพราะว่าเขารับงานที่รู้อยู่แล้วว่ามันกดดัน มีบางคนระบุว่าประสบปัญหาว่าจะต้องทำงานให้เสร็จอย่างรวดเร็วเพื่อจะได้ทำงานชิ้นอื่นให้เสร็จได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะมันสำคัญกับประวัติการทำงานและคะแนนของพวกเขาที่แสดงในแพลตฟอร์ม ถ้าคะแนนของพวกเขาดี ก็มีแนวโน้มที่พวกเขาจะได้รับงานที่มีการแข่งขันสูงในหมู่ฟรีแลนซ์ ในทางกลับกันมีฟรีแลนซ์อีกจำนวนหนึ่งระบุว่าไม่อยากทำงานมากเกินไปแต่ก็จำเป็นต้องทำขึ้นอยู่กับช่วงเวลาไหนของปีและของเดือน ซึ่งบางเดือนก็ไม่ค่อยมีคนจ้างเช่นช่วงเริ่มต้นของแต่ละปีซึ่งพวกเขาจะใช้เวลานี้ไปพักผ่อน แต่ช่วงก่อนคริสต์มาสจะยุ่งมาก

ในเรื่องตารางเวลาทำงานและจำนวนชั่วโมงที่ทำงานผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่บอกว่ามีความหลากหลาย ผู้รับจ้างอิสระจำนวนหนึ่งสามารถควบคุมตารางเวลาของพวกเขาด้วยการรับหรือปฏิเสธงานบางงาน ผู้ที่ทำเช่นนี้ได้มักจะวางแผนการทำงานได้ดีว่าจะทำงานอย่างไรและทำตอนไหน ทำให้พวกเขาสามารถเลือกทำงานหนักมากในบางเวลาและมีเวลาพักผ่อน ผู้รับจ้างอิสระด้านงานกายภาพที่เน้นทักษะคนหนึ่งบอกว่าเขาสามารถเร่งทำงานให้เสร็จตามที่เขาวางแผนไว้ บางครั้งเขาทำงาน 12 ชั่วโมงโดยไม่หยุดเลย เขายอมรับว่าเหนื่อยมาก แต่เขาเป็นผู้ควบคุมเวลา เขาบอกว่าถ้าทำงานให้บริษัทเขาอาจต้องใช้เวลา 2-3 วันกว่าจะเสร็จ ในกรณีอีกจำนวนหนึ่งพวกเขาบอกว่าต้องทำงานมากเท่าที่จะทำได้เพื่อให้ได้เงินเพียงพอ ฟรีแลนซ์ด้านงานสำนักงานบางคนบอกว่าบางครั้งเขาสามารถควบคุมตารางเวลาการทำงานได้ แต่บางครั้งเมื่อเขาเปิดอีเมล์ เขา

ก็เจอข้อความจากลูกค้า นั่นทำให้ตารางเวลาของเขาต้องเปลี่ยนทันที บางคนบอกว่าสามารถวางแผนได้เป็นเดือน แต่บางคนก็วางแผนสัปดาห์ต่อสัปดาห์ หลายคนที่ทำงานเสร็จเร็วเมื่อเสร็จชิ้นหนึ่งก็มีลูกค้าติดต่อมาให้ทำอีกชิ้น แต่บางคนถูกยกเลิกการจ้างโดยแทบไม่ทันสังเกต

ในประเด็นเรื่องอำนาจต่อรองระหว่างแพลตฟอร์มกับฟรีแลนซ์นั้น ฟรีแลนซ์ที่ทำเป็นรายได้เสริมคือมีรายได้ประจำอยู่แล้วส่วนใหญ่มองว่าพวกเขามีอำนาจเหนือแพลตฟอร์ม ส่วนฟรีแลนซ์ที่ต้องพึ่งพาการรับจ้างอิสระเป็นรายได้หลักมองว่าแพลตฟอร์มกำลังควบคุมพวกเขาอยู่ นอกจากนี้พบว่าคนที่เพิ่งเริ่มอาชีพนั้น ๆ โดยรับงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างประวัติการทำงาน เช่น ในภาคอุสาหกรรมสร้างสรรค์ พวกเขารู้สึกว่าไม่อยู่ในสถานะที่จะปฏิเสธงานได้เลย ส่วนใหญ่ความรู้สึกเช่นนี้จะเกิดขึ้นกับนักแสดงหรือคนทำงานในบทบาทอื่น ๆ ที่เพิ่งเริ่มต้นอาชีพ

ในเรื่องการจ้างงาน ผู้ถูกสัมภาษณ์คนหนึ่งเป็นชายอายุ 26 ปี โดยขณะนั้นเขาประสบกับโรควิตกกังวล เขาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเขาในชนบทของประเทศอังกฤษอันเป็นพื้นที่หางานทำได้ยาก ทั้งพ่อและแม่ของเขาเกษียณแล้วและพี่ชายของเขาไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากพิการ เขาหางานทำแต่ไม่ได้งาน จึงรับสวัสดิการสำหรับคนกำลังหางานอยู่ช่วงหนึ่ง ต่อมาเขาได้งานสัญญาหกเดือนแต่เขาก็ไม่ได้รับการต่อสัญญา ต่อมาเขาพยายามเริ่มธุรกิจส่วนตัวแต่ไม่ประสบความสำเร็จ และเขาไม่สามารถทำงานในที่ทำงานได้เนื่องจากเคยมีประสบการณ์แล้วแต่ว่าโรวิตกกังวลทำให้เขาต้องล้มเลิก เขาจึงหันไปหางานฟรีแลนซ์ในแพลตฟอร์มออนไลน์โดยรับงานประเภทสำนักงาน ซึ่งแตกต่างจากผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เพราะการทำงานผ่านแพลตฟอร์มของเขาใช้เวลานานกับนายจ้างสองคนที่ใช้งานเขาเป็นระยะ ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้รับจ้างอิสระคนอื่นเขาไม่ได้มองว่าเขากำลังเป็นนายตัวเอง แม้ว่าจะไม่มีสัญญากับนายจ้างทั้งสอง แต่เขาก็ทำงานให้กับนายจ้างคนหนึ่งเกิน 1 ปี อีกคนเขาทำงานให้ 4-5 เดือน เขาบอกว่าเหมือนมีการเซ็นสัญญาอย่างไม่เป็นทางการ เขาบอกว่าหากถามว่าเขาเป็นนายตัวเองหรือไม่ เขาจะบอกว่าเขาเป็นลูกจ้าง เพียงแต่ไม่ได้ระบุไว้ที่ไหนเท่านั้น โดยนายจ้างขอให้เขาออนไลน์ตลอดทั้งวัน เขาประมาณตัวเลขว่าเขาได้รับค่าจ้าง 16-17 ปอนด์ต่อวัน ด้วยรายได้เพียงเท่านี้ทำให้เขาไม่สามารถออมเงินได้เลย

สอดคล้องกับฟรีแลนซ์อีกจำนวนหนึ่งที่ระบุว่าการทำงานลักษณะนี้ไม่ใช่ทางเลือกที่ดี แต่มันก็เป็นผลจากการขาดโอกาสทำงานอย่างอื่น พวกเขารู้สึกไม่ค่อยพึงพอใจกับค่าจ้างและการทำงานแบบนี้ ฟรีแลนซ์ด้านงานสำนักงานคนหนึ่งระบุว่ารู้สึกไม่มั่นคงเลย เขาบอกว่าเขาสามารถถูกแทนที่ได้ง่ายมาก เนื่องจากมีคนอีกเป็นล้านในโลกนี้ที่สามารถทำงานที่เขาทำได้ด้วยค่าจ้างที่ถูกกว่า นอกจากนี้ยังพบความกังวลในหมู่ผู้ถูกสัมภาษณ์เกี่ยวกับความไม่แน่นอนเรื่องสุขภาพ พวกเขาระบุว่าถ้าพวกเขาป่วยก็จะเสียความมั่นคงทางการเงิน โดยเฉพาะสำหรับบางคนที่เคยป่วยมาก่อนแล้ว หรือหากพวกเขาป่วยระยะยาวก็ยังไม่รู้จะทำอย่างไร ฟรีแลนซ์ภาคการขนส่งรายหนึ่งถึงกับบอกว่า “คุณต้องสวดมนต์ว่าคุณจะไม่ป่วย” ครั้งหนึ่งเขาเคยป่วยจากการไปเที่ยววันหยุด

และต้องเอาเงินเก็บมาใช้ทั้งหมดเพราะป่วยอยู่หลายเดือนซึ่งไม่สามารถทำงานได้ เขาบอกว่ามีทางเลือกไม่มากนัก แต่ก็เป็นธรรมชาติของงานฟรีแลนซ์[105]

ตัวอย่างใน**สหรัฐอเมริกา** จากงานของ Kristine M. Kuhn (2016) ได้กล่าวถึงสถานะความมั่นคงของคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหรัฐฯ ว่า งานแปรผันตรงกับเศรษฐกิจคือ ถ้าเศรษฐกิจดีงานก็เยอะ แต่ถ้าเศรษฐกิจตกต่ำก็ไม่มีงานหรือค่าจ้างลดลง แต่อย่างไรก็ตามความเสี่ยงอื่นๆ เช่น ขาดรายได้ช่วงเจ็บป่วย ไม่มีประกันอุบัติเหตุ ไม่มีกฎหมายแรงงานคุ้มครอง เป็นต้น ความเสี่ยงเหล่านี้เป็นปัญหามากกว่าภาวะเศรษฐกิจถดถอย[106] นอกจากนั้นยังกลุ่มฟรีแลนซ์ส่วนใหญ่ยังต้องเผชิญกับปัญหาการไม่ได้รับค่าจ้างตามที่กำหนด จากการสำรวจของสมาคมการค้า (trade association) พบว่าร้อยละ 40 ของฟรีแลนซ์ในสหรัฐฯ ได้รับค่าจ้างล่าช้า หรือบางรายไม่ได้รับค่าจ้างเลย[107] เมื่อพวกเขาไม่ได้รับเงินจากลูกค้า(นายจ้าง) พวกเขาต้องไปฟ้องศาลที่มองแล้วเป็นเรื่องเพ้อฝันเหลือเกิน ซึ่งต่างจากกลุ่มลูกจ้างประจำที่ไม่ได้รับเงินค่าล่วงเวลาหรือยักยอกเงิน พวกเขายังสามารถเรียกร้องค่าชดเชยได้จากสหพันธรัฐหรือจากกรมแรงงานในรัฐได้

ในอีกมุมหนึ่ง การจ้างงานตามสัญญาแบบ at-will employment (นายจ้างมีสิทธิ์เลิกจ้างลูกจ้างได้ตามอำเภอใจโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุอันสมควรใดๆ) และการปลดพนักงานประจำในบางอุตสาหกรรม การทำอาชีพอิสระจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจด้วยการมีรายได้จากหลากหลายช่องทาง (diversifying income streams) จากการสำรวจของบริษัทที่ให้บริการทางธุรกิจรายงานว่าเกือบครึ่งหนึ่งของฟรีแลนซ์รู้สึกมั่นคงมากกว่าเมื่อทำงานอย่างอิสระ เพราะเมื่อเทียบกับตอนมีนายจ้างก็ไม่รู้ว่าตนจะถูกไล่ออกหรือไม่ และพบว่าค่าเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามมีหลายจากหลายช่องทางอย่างน้อยๆ 4 ช่องทาง (ลูกค้า)[108] หลายคนเป็นฟรีแลนซ์แบบพาร์ทไทม์และมีงานประจำด้วย คนกลุ่มนี้มองว่าฟรีแลนซ์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและอาจเป็นประโยชน์ทางจิตใจ เช่น เป็นอิสระมากขึ้น และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความเจริญงอกงามส่วนบุคคล เป็นต้น

---

[105] HM Government (2018). The experiences of individuals in the gig economy (February 2018). London: HM Government, 2018

[106] Scheiber, N. (2014, November 23). Corporate America is using the sharing economy to turn us into temps. *The New Republic*. Retrieved from https://newrepublic.com/article/120378/wonolo-temp-worker-app-shows-scaryfuture-sharing-economy

[107] Freelancers Union. (2010). *Independent, innovative, and unprotected: How the old safety net is failing America's new workforce*. Retrieved from http://fu-res.org/pdfs/advocacy/2010_Survey_Full_Report.pdf

[108] MBO Partners. (2015). *5th Annual State of Independence Report: The independent workforce and America's new economy*. Retrieved from https://www.mbopartners.com/state-of-independence

2) กรณีประเทศไทย

ผู้ที่ทำงานแบบฟรีแลนซ์ในประเทศไทยก็เผชิญกับลักษณะปัญหาเหมือนที่อื่นๆ ในโลก ทั้งเรื่องความไม่มั่นคงในการทำงาน รายได้ไม่แน่นอน การขาดสวัสดิการแรงงานต่างๆ (เช่น ประกันสุขภาพต่างๆ) ฯลฯ นอกจากนี้พบว่างานฟรีแลนซ์อาจจะไม่ได้ให้ค่าตอบแทนสูงอย่างที่หลายคนตั้งความหวังไว้

จากผลสำรวจของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2562 พบว่าปัจจุบันสายงานของฟรีแลนซ์ชาวไทยนั้นหลากหลายมาก ไม่ว่าจะเป็นพนักงานขาย อาจารย์ นักวิจัย นักแสดง นักวาด นักเขียน ล่าม เทรนเนอร์ ช่างแต่งหน้า บริการขับรถรับส่งผู้โดยสาร ไปจนถึงอาชีพที่คนทั่วไปมักเข้าใจว่าต้องทำงานประจำเท่านั้น เช่น แพทย์ พยาบาล นักกฎหมาย นักบัญชี และที่ปรึกษาด้านการเงินการลงทุน เป็นต้น โดยฟรีแลนซ์ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ตอบว่าทำงานรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 34) รองลงมาคืองานสอนและงานวิจัย (ร้อยละ 11) พนักงานขาย (ร้อยละ 10) งานสายครีเอทีฟ (ร้อยละ 10) และขายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ (ร้อยละ 9)[109]

ข้อมูลจากเว็บไซต์หางานยอดนิยมแห่งหนึ่งในประเทศไทยเผยว่าแม้เหล่าคนสมัครงานฟรีแลนซ์เรียกเงินเดือนในระดับที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของงานประจำทั่วไป และยังเรียกเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ. 2559 ผู้สมัครงานฟรีแลนซ์เรียกเงินต่อเดือนที่ราว 18,600 บาท และพอถึงปี พ.ศ. 2561 ก็เรียกเพิ่มขึ้นเป็น 20,900 บาท เทียบกับค่าจ้างงานประจำทั่วไปซึ่งเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจาก 18,503 บาทในปี พ.ศ. 2559 เป็น 18,637 บาทในปี พ.ศ. 2560 แต่กระนั้นในความเป็นจริงฟรีแลนซ์ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่าพนักงานประจำอยู่มาก โดยจากการสำรวจของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) พบข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือคนทำงานฟรีแลนซ์ที่มีรายรับสูงๆ นั้น มีจำนวนน้อยมาก เมื่อลองเทียบดูว่าคนที่ทำงานแต่ละแบบจะเห็นว่าคนที่ทำงานฟรีแลนซ์ส่วนใหญ่มีรายรับต่อเดือนต่ำกว่ากลุ่มอื่นๆ โดย ร้อยละ 18 ของคนทำงานฟรีแลนซ์ตอบว่ามีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 9,000 บาท เทียบกับคนทำงานประจำและคนทำธุรกิจส่วนตัวที่มีสัดส่วนตรงนี้เพียงร้อยละ 4 และร้อยละ 1 เท่านั้น ในขณะเดียวกัน คนทำงานฟรีแลนซ์ที่มีรายได้ต่อเดือนสูงกว่า 100,000 บาท กลับมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 5 ซึ่งน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับคนทำงานประจำและคนทำธุรกิจส่วนตัวที่มีสัดส่วนคนรายได้สูงๆ เท่ากับร้อยละ 8 และร้อยละ 12 ตามลำดับ[110]

นอกจากนี้ยังพบประเด็นพิจารณาที่น่าสนใจเกี่ยวกับฟรีแลนซ์ เช่น 'ระดับการศึกษาที่มีผลกับรายได้' ผลสำรวจพบว่าฟรีแลนซ์ที่จบการศึกษาสูงมีโอกาสสร้างรายได้ที่สูงกว่า โดยร้อยละ 13 ของฟรีแลนซ์ที่จบปริญญาโทขึ้นไปตอบว่ามีรายรับต่อเดือนเกินแสน ในขณะที่ฟรีแลนซ์ซึ่งจบปริญญาตรีมีสัดส่วนตรงนี้เพียงร้อยละ 4 หรือมีโอกาสน้อยกว่าราว 3 เท่า นอกจากระดับการศึกษาแล้ว 'ประสบการณ์ทำงาน' ก็มีส่วนช่วยให้รายรับจากงานฟรีแลนซ์เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในสายงานที่ยิ่งมีความรู้รอบตัวและประสบการณ์มากก็ยิ่ง

---

[109] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SSCB EIC: ฟรีแลนซ์ชาวไทยทำงานอะไรกันบ้าง?. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

[110] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SCB EIC: ฟรีแลนซ์ยังไม่ได้ครองโลก. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

ได้เปรียบ ตัวอย่างเช่น อาชีพพนักงานขาย ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรอบรู้เกี่ยวกับสินค้าและบริการที่รับเป็นตัวแทนไปจนถึงวิธีการเข้าหาและรับมือกับลูกค้า หรืออาชีพที่ปรึกษาทางการเงินการลงทุน ซึ่งถ้ายิ่งคร่ำหวอดในวงการมานานก็ยิ่งได้เปรียบในเรื่องความเชื่อมั่นจากลูกค้า ประสบการณ์ทำงานในที่นี้ไม่ได้หมายถึงประสบการณ์การเป็นฟรีแลนซ์เพียงอย่างเดียว ในบางสายอาชีพ ประสบการณ์จากงานประจำก็มีส่วนช่วยทั้งในเรื่องของฐานลูกค้า คอนเนคชั่น และความเชื่อมั่นในคุณภาพของงาน ในด้าน 'ช่วงอายุที่มีผลต่อรายได้' พบว่ามีฟรีแลนซ์ร้อยละ 5 ที่ตอบว่ามีรายได้สูงกว่า 100,000 บาทต่อเดือน ที่น่าสนใจคืออายุเฉลี่ยของฟรีแลนซ์รายได้สูงเหล่านี้อยู่ที่ 44 ปี

ประเด็น 'ชั่วโมงการทำงาน' พบว่าฟรีแลนซ์ชาวไทยส่วนใหญ่ทำงานประมาณ 3-8 ชั่วโมงต่อวัน แต่ระยะเวลาการทำงานไม่ได้ส่งผลกับระดับรายได้เสมอไป เมื่อลองเทียบระดับรายได้ตามระยะเวลาที่ใช้ทำงานจะเห็นว่าฟรีแลนซ์ที่ทำงานน้อยกว่า 3 ชั่วโมงต่อวันมีสัดส่วนกลุ่มคนรายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อเดือน สูงที่สุดคือร้อยละ 26 แซงหน้าฟรีแลนซ์อีกสองกลุ่มที่มีระยะเวลาการทำงานมากกว่า ตีความง่ายๆ คือถึงจะใช้เวลาทำงานน้อยกว่าแต่ก็มีโอกาสได้รายได้สูงพอกัน หรือในบางกรณีก็อาจจะได้สูงกว่าด้วยซ้ำ ข้อมูลนี้อาจพอสรุปได้ว่าการโหมทำงานมาก ๆ ก็ไม่ได้ทำให้รายรับของเรามากขึ้นด้วยเสมอไป คุณภาพของงานบางครั้งก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ทำ แต่ขึ้นอยู่กับทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ หรือขึ้นอยู่กับว่าเราบริหารเวลาทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดได้ยังไงมากกว่า อย่างในกรณีฟรีแลนซ์ร้อยละ 26 ที่แม้จะทำงานน้อยแต่กลับมีรายรับสูงล้วนแต่เป็นคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปและครึ่งหนึ่งก็มีประสบการณ์ทำงานฟรีแลนซ์มาเกิน 5 ปี นอกจากนั้นการโหมงานอดหลับอดนอนติดต่อกันหลาย ๆ วัน ก็จะส่งผลต่อสุขภาพของคนทำงานฟรีแลนซ์โดยตรง

และในประเด็น 'คอนเนคชั่น' (เส้นสาย) ผลสำรวจของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ ระบุว่าฟรีแลนซ์เกินครึ่งหางานผ่านคอนเนคชั่นทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อด้วยตัวเองโดยตรงผ่านการแนะนำจากคนรู้จัก หรือผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์ก เช่น Facebook Instagram และ Twitter เป็นต้น แน่นอนว่าการมีสังคมกว้างขวางย่อมหมายถึงโอกาสงานที่มากขึ้น แต่ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือฟรีแลนซ์ที่มีรายได้สูง ๆ มักจะเลือกหางานผ่านคอนเนคชั่นส่วนตัวมากกว่าเว็บไซต์หางาน โดยผลสำรวจชี้ว่ายิ่งมีระดับรายได้สูงขึ้น ฟรีแลนซ์จะเลือกหางานจากเว็บไซต์หางานน้อยลง แต่หางานผ่านคอนเนคชั่นมากขึ้น โดยฟรีแลนซ์ที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 9,000 บาท มีสัดส่วนคนที่ตอบว่าหางานผ่านเว็บไซต์หางานร้อยละ 39 และหาผ่านคอนเนคชั่นทางสังคมร้อยละ 54 ในขณะที่ฟรีแลนซ์รายได้ต่อเดือนสูงกว่า 100,000 บาท ตอบว่าหางานผ่านเว็บไซต์เพียงร้อยละ 16 แต่หาผ่านคอนเนคชั่นสูงถึงร้อยละ 62 เหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะงานฟรีแลนซ์ที่ได้จากเว็บไซต์ให้ค่าจ้างที่ต่ำกว่า เพราะการแข่งขันที่สูงทำให้คนจ้างสามารถต่อรองราคาลงได้ โดยเฉพาะงานที่ไม่ได้ต้องการทักษะสูงมากนักหรือมีจำนวนฟรีแลนซ์ในตลาดรองรับเยอะ หรือถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง ฟรีแลนซ์รายได้สูง ๆ มักมีทักษะความเชี่ยวชาญที่โดดเด่น หรือเป็นที่รู้จักในวงการอาชีพนั้น ๆ จนสามารถหางานได้ด้วย

ตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งเว็บไซต์เลยก็เป็นได้ อย่างฟรีแลนซ์สายครีเอทีฟที่มีรายรับเกินแสนทุกคน ในผลสำรวจเองก็ตอบว่าหางานผ่านคอนเนคชั่นทางสังคมเพียงอย่างเดียวไม่ต้องพึ่งเว็บไซต์หรือเอเจนซี่ใดใดทั้งสิ้น[111]

ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (Thai Civil Rights and Investigative Journalism - TCIJ) ได้ทำแบบสำรวจความเห็นผู้ประกอบอาชีพฟรีแลนซ์ เมื่อช่วงเดือน ธ.ค. 2561 จำนวน 20 ราย แบ่งเป็นเพศชาย 8 คน เพศหญิง 12 คน อายุระหว่าง 22-57 ปี ลักษณะงานที่ฟรีแลนซ์เหล่านี้ทำประกอบไปด้วย 1. ทำงานเกี่ยวกับการเขียน/ถอดเทป/ทำรายงาน (ร้อยละ 75) 2.งานด้านสื่อมวลชน/รายงานข่าว/เขียนบท (ร้อยละ 40) 3.งานเกี่ยวกับทำกราฟิก/วิดีโอ/มัลติมีเดีย (ร้อยละ 15) 4.งานด้านศิลปะ (ร้อยละ 5) และ 5.งานแปลภาษาอังกฤษ (ร้อยละ 5) (ฟรีแลนซ์หลายคนทำหลายลักษณะงาน)

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 20 คน มีรายได้จากการเป็นฟรีแลนซ์เพียงอย่างเดียว ต่ำสุดที่ 800 บาทต่อเดือน สูงสุด 36,000 บาทต่อเดือน ทำงานฟรีแลนซ์เพียงอย่างเดียว ร้อยละ 60 ทำงานประจำควบคู่ไปด้วย ร้อยละ 40 ทั้งนี้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าเคยทำงานประจำก่อนมาทำงานฟรีแลนซ์อย่างเดียว ร้อยละ 45 ยังทำงานประจำควบคู่กับการเป็นฟรีแลนซ์ ร้อยละ 30 และเริ่มต้นการทำงานด้วยการเป็นฟรีแลนซ์เลยเป็นอาชีพแรก ร้อยละ 25 สำหรับคนที่เคยทำงานประจำแล้วออกมาเป็นฟรีแลนซ์นั้นเคยทำงานประจำนานที่สุด 20 ปี ส่วนระยะเวลาที่เคยทำงานประจำน้อยที่สุดก่อนออกมาเป็นฟรีแลนซ์เพียงอย่างเดียวคือ 6 เดือน และพบว่ารายได้จากการเป็นฟรีแลนซ์นั้นสอดคล้องกับระยะเวลาที่ทำอาชีพนี้ (มีประสบการณ์มากได้ค่าตอบแทนมาก มีประสบการณ์น้อยได้ค่าตอบแทนน้อย) เมื่อพิจารณาระยะเวลาที่ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าเคยทำงานประจำก่อนออกมาเป็นฟรีแลนซ์เต็มตัวนั้น จะอยู่ที่ระยะเวลาประมาณ 3-4 ปี ร้อยละ 36.4 และเมื่อถามว่ามีเงินเหลือเก็บจากอาชีพฟรีแลนซ์หรือไม่ ส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ตอบว่าไม่มี

นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่ายังศึกษาอยู่ควบคู่กับการทำงานฟรีแลนซ์ไปด้วย ร้อยละ 45 ในจำนวนนี้ศึกษาในระดับปริญญาโทสัดส่วนสูงสุดที่ร้อยละ 50 ปริญญาตรีร้อยละ 25 ปริญญาเอกร้อยละ 12.5 และวิชาชีพต่างๆ, การศึกษามหาวิทยาลัยภาคฤดูร้อน และกำลังอยู่ระหว่างการตัดสินใจศึกษาต่อในระดับปริญญาโท อีกร้อยละ 12.5 เมื่อถามว่ารายได้จากการเป็นฟรีแลนซ์เพียงอย่างเดียวสามารถครอบคลุมรายจ่ายประจำตัวทั้งเดือนได้หรือไม่นั้น ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าไม่ครอบคลุมถึงร้อยละ 60 อีกร้อยละ 40 ตอบว่าครอบคลุม สำหรับค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าจ่ายเอง ร้อยละ 35 อาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวโดยไม่ได้จ่าย ร้อยละ 35 และอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวแต่จ่ายเองทั้งหมด ร้อยละ 30

เมื่อถามถึงสวัสดิการ (ตอบได้หลายข้อ) พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ว่าพวกเขามี สวัสดิการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง, 30 บาทรักษาทุกโรค) ร้อยละ 60 มีประกันสุขภาพ ร้อยละ 55 มีประกันอุบัติเหตุ ร้อยละ 50 ประกันสังคม ม.33 ร้อยละ 25 และประกันสังคม ม.39 ร้อยละ 20 ในด้านข้อกังวลใจต่อการเป็นฟรีแลนซ์ (เรียงลำดับจากน้อยไปหามาก) พบว่าส่วนใหญ่แล้วตอบว่า 'กลัวไม่มีงานป้อนให้'

---

[111] ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SSCB EIC: ฟรีแลนซ์ชาวไทยทำงานอะไรกันบ้าง?. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

มากที่สุด ตามมาด้วย 'กลัวไม่มีเงินเก็บในยามชรา' และ 'ไม่มีเงินส่งเสียให้ครอบครัว' ตามมาด้วย 'กลัวโดนตัดราคางาน' 'กลัวหากประสบอุบัติเหตุแล้วไม่สามารถทำงานต่อได้' และ 'กลัวรายได้ไม่พอเลี้ยงตัวเอง'

นอกจากนี้แล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามยังระบุถึงความกังวลใจอื่นๆ อีกเช่น กลัวผู้ว่าจ้างไม่พอใจกับผลงานที่ทำ, กลัวตัวเองไม่ประสบความ สำเร็จในสายอาชีพฟรีแลนซ์ ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้กับตนเองได้, กลัวการจ้างที่ผิดสัญญา, กลัวถูกนำผลงานตนเองไปสร้างชื่อเสียงให้ผู้อื่น, ความกลัวจากลักษณะงานที่ต้องให้การช่วยเหลือคนจำนวนมาก เมื่อทรัพยากรจำกัดการช่วยเหลือคนถูกจำกัดตามไปด้วย และกลัวการทำงานหนักเกินไป ซึ่งเมื่อถามถึง 'ประสบการณ์แย่ๆ ในอาชีพฟรีแลนซ์' ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเคยเผชิญมาพบว่าได้คำตอบดังเช่น[112]

- จัดสรรเวลาการทำงานได้ไม่ดีบางครั้งต้องเสียงาน
- เรียกราคาต่ำเกินไปเพราะกลัวไม่ได้งาน
- รู้สึกผิดเมื่อวันไหนไม่ทำงาน
- อยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์นานเกินไป
- โดนกดราคา
- สัญญาจ้างไม่ชัดเจน ต้องทำงานมากกว่าที่คิดเอาไว้
- ลูกค้าสั่งแก้งานจนเป็นดร๊าฟที่ 12 แล้วก็ยังไม่พอใจ
- ตกลงราคากันคือให้ระบุเครดิตชื่อในผลงาน แต่สุดท้ายไม่ให้เครดิตพร้อมกับไม่เพิ่มเงิน
- ได้เงินช้า
- บรี๊ฟงานไม่ดี
- งานยืดเยื้อไม่จบไม่สิ้น
- ไม่ได้ทำสัญญากันไว้ ปรากฏว่าจ่ายเงินช้า มีงานนอกเหนือจากที่ตกลงกันไว้
- ขอบเขตการจ้างงานไม่เป็นไปตามที่ตกลง
- ลูกค้าสั่งแก้งานแต่นำงานเก่าไปใช้ด้วย เหมือนการจ่ายครั้งเดียว ได้ 2 บทความ ทั้งเวอร์ชันเก่าและเวอร์ชันที่ edited แล้ว
- โดนเบี้ยว ขโมยงานไปไม่จ่าย โกหกว่าเป็นงานของตัวเอง
- ทำรายชั่วโมงทุกวัน ถ้าจะหยุดต้องทำงานสต็อกไว้ล่วงหน้า หาคนแทนไม่ได้ ยกเว้นป่วย
- การตกเบิกล่าช้า

[112] ทีมข่าว TCIJ (2562, มกราคม 20). สำรวจชีวิต 'ฟรีแลนซ์' รายได้ต่ำ-หวั่นไร้ความมั่นคง-ประสบการณ์แย่ๆ เพียบ. ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). Retrieved from https://www.tcijthai.com/news/2019/1/scoop/8689

- การขอลดราคาภายหลังจากการทำงานไปแล้วจนสำเร็จ

- เครียดกับการทำงาน

- ฯลฯ

นอกจากนี้ จากงานศึกษาของนลินี ฐิตะวรรณ เรื่อง *'นวัตกรรมการขูดรีดของทุนนิยมความรับรู้ และสายพานล่องหนในอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์'* ที่ได้ทำการศึกษา 'ฟรีแลนซ์ในธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์' ได้ข้อสรุปว่าสำหรับแรงงานอิสระในวงการสิ่งพิมพ์ นอกจากกำหนดส่งงานแล้วก็อาจจะไม่มีอะไรน่าหวั่นกลัวไปกว่าการไม่มีคนจ้างงาน ดังนั้นเพื่อรักษาเครือข่ายการทำงาน พวกเขาต้องจำใจยอมให้นายจ้างขูดรีดบ้างผ่านรูปแบบต่าง ๆ ที่บางครั้งทั้งตัวฟรีแลนซ์และนายจ้างเองก็ไม่ทันได้ตระหนักว่าการกระทำเหล่านั้นถือเป็นความไม่เป็นธรรมอย่างหนึ่ง เพราะพวกเขามีวิถีการผลิตและสร้างสรรค์งานที่ทับซ้อนไปกับการใช้ชีวิต ความไม่เป็นระบบของการทำงาน ต้นทุนที่ฟรีแลนซ์ต้องจ่ายเอง หรือแม้แต่ค่าตอบแทนที่ถูกปรับขึ้นเฉพาะแค่คนทำงานสิ่งพิมพ์บางสาขา สิ่งเหล่านี้กลายเป็นสภาพเคยชินและถูกผลิตซ้ำจนเป็นวัฒนธรรมที่คนทำงานพอจะทำใจให้ยอมรับได้ ซึ่งทำให้ความแนบเนียนของการขูดรีดยังดำรงอยู่ได้และมีความชอบธรรมขึ้นเรื่อย ๆ ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกเช่นนี้เองที่เป็นหนึ่งในข้อพิสูจน์ว่าแรงงานอวัตถุ เช่น ฟรีแลนซ์สิ่งพิมพ์ ไม่ได้มีอิสระทั้งในการทำงานและการใช้ชีวิตตามที่ใฝ่ฝันไว้ เพราะพวกเขาต้องเร่งดำเนินการผลิตให้ทันกับกรอบเวลาที่วางเอาไว้อย่างแน่ชัด ความล่าช้าที่หน่วยการผลิตหนึ่ง ๆ จะกระทบต่อการผลิตในขั้นตอนถัดไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะฟรีแลนซ์ที่ต้องควบคุมเวลาในการผลิตให้ได้มากที่สุดเพื่อรักษาทั้งประสิทธิภาพการทำงานและรักษาชื่อเสียงของตนเอาไว้

งานสิ่งพิมพ์ยังคงเรียกร้องทักษะเฉพาะของคนทำงานแต่ละส่วนซึ่งอาจแบ่งได้คร่าวๆ ว่าประกอบด้วยคนผลิตเนื้อหา บรรณาธิการ นักพิสูจน์อักษร คนจัดหน้าสิ่งพิมพ์ และคนออกแบบปก พวกเขาต้องทำงานประสานต่อเนื่องกันจนกว่าจะส่งต้นฉบับร่างสุดท้ายให้โรงพิมพ์รับช่วงต่อ อีกทั้งยังต้องช่วยกันคุมเวลาในการผลิตเพราะสิ่งพิมพ์แต่ละฉบับล้วนมีกำหนดการวางจำหน่าย ยิ่งถ้าเป็นหนังสือเล่มที่ส่วนใหญ่มุ่งผลิตเพื่อออกวางจำหน่ายให้ทันในงานสัปดาห์หนังสือฯ ด้วยแล้ว ฟรีแลนซ์จะต้องจัดการตารางการทำงานของตนให้เป็นไปตามกำหนดการผลิตเหล่านี้ กรอบเวลาจึงเข้ามามีส่วนจัดการและควบคุมชีวิตที่ไม่ว่าฟรีแลนซ์จะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่สุดท้ายแล้วพวกเขาก็แทบไม่ได้มีความเป็นอิสระสมชื่อเรียกของพวกเขาเลย

สายพานการผลิตของแรงงานอวัตถุอย่างฟรีแลนซ์ในวงการสิ่งพิมพ์จึงไม่ได้หายไปแต่กลับยิ่งเพิ่มความแนบเนียนในการขูดรีดแรงงาน ผ่านการทำงานที่ทั้งต้องประสานงานและพยายามควบคุมเวลาการทำงาน ที่หากเกิดความผิดพลาดในจุดใดจุดหนึ่งก็อาจกระทบต่อกระบวนการผลิตที่เหลือ นอกจากนั้น ความยืดหยุ่นของการจ้างงานยังทำให้ฟรีแลนซ์รู้สึกว่าพวกเขาอยู่ในอาณาเขตอันไม่มั่นคง ความรู้สึกเหล่านี้เองที่ย้อนมาบีบรัดให้ต้องขวนขวายทางรอดให้มากที่สุดหากยังเลือกที่จะทำงานอิสระ ฟรีแลนซ์บางส่วนเลือกกลับไปทำงานประจำ บางส่วนยังคงพอใจกับชีวิตอิสระเช่นนี้ หากก็มีไม่น้อยที่ตระหนักถึงภาวะของการขูดรีดแต่พาตัวเองออกมาจากวงจรการผลิตไม่ได้

นอกจากนี้ยังพบว่าฟรีแลนซ์วงการสิ่งพิมพ์ยังมีการแบ่งชนชั้นของสาขาอาชีพการทำงานอย่างไม่เป็นทางการผ่านการได้รับการยอมรับและค่าตอบแทน ผู้ที่อยู่เกือบจะล่างสุดของชนชั้นสิ่งพิมพ์คือนักพิสูจน์อักษรและคนจัดหน้าหนังสือที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักอ่านมากเท่ากับคนทำงานอื่นๆ รวมถึงภายในหมู่คนทำงานด้วยกันเองก็ให้ค่าตอบแทนต่อพวกเขาในระดับที่น้อยจนน่าเศร้าใจ สภาพการทำงานและค่าตอบแทนโดยรวมของคนทั้งวงการยังไม่ถือว่าเป็นอาชีพที่พอจะหาเลี้ยงชีพได้อย่างสบาย แต่หากพวกเขาลุกขึ้นมาเรียกร้องต่อผู้ว่าจ้างก็อาจจะนำไปสู่การเลิกจ้างได้ เพราะยังคงมีฟรีแลนซ์อีกหลายชีวิตที่พร้อมเข้ามารับหน้าที่แทน ดังนั้นแทนที่พวกเขาจะต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม จึงกลับกลายมาเป็นการต้องยอมรับและต้องทำงานให้หนักขึ้นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง และด้วยความกลัวว่าการลุกขึ้นมาต่อสู้จะทำลายความมั่นคงในหน้าที่การงาน จึงทำให้ฟรีแลนซ์ในวงการสิ่งพิมพ์ต่างจำใจ ‘ทนได้’ กับสภาพเช่นนี้ต่อไป[113]

ในอุตสาหกรรมการเขียนบทละครที่มักจะใช้แรงงานแบบฟรีแลนซ์เช่นกัน โดยฟรีแลนซ์เขียนบทละครก็ต้องพบกับปัญหาเรื่องมาตรฐานของรายได้ที่ไม่แน่นอน ระยะเวลาการทำงานที่ยาวนาน ความคุมเครือของตัวกลางที่จัดหางาน รวมทั้งปัญหาการขาดอำนาจต่อรอง[114]

ส่วนผู้ที่ทำงานบน ‘แพลตฟอร์ม’ ที่ถือเป็นงานฟรีแลนซ์อีกแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยม (ทำงานรายชิ้น-รายครั้ง-รายเที่ยว ผ่านตัวกลาง ใช้แอพลิเคชั่นโทรศัพท์มือถือหรือคอมพิวเตอร์) ในประเทศไทย มีงานศึกษาพบว่าผู้ที่ทำงานบนแพลตฟอร์ม มักเป็นกลุ่มที่มีอายุน้อย และอาจมีภูมิหลังมาจากคนกลุ่มน้อย[115] แรงงานดิจิทัลจำนวนมากตกอยู่ในภาคที่เรียกว่า ‘งานที่ไม่เป็นทางการ’ เสมือนเรื่องแรงงานอวัตถุของเก่งกิจ กิติเรียงลาภ ที่มีการจ้างแบบยืดหยุ่น ที่มีสัญญาจ้างไม่มั่นคง นายจ้างสามารถต่อรองหรือลดค่าแรงได้โดยไม่ต้องแจ้งล่วงหน้า เพราะมีการแข่งขันจากแรงงานจำนวนมากที่เสนอขายบริการในอัตราที่ต่ำกว่า จนมีนักวิชาการบางคนเรียกว่า ‘กรรมกรไซเบอร์ (cybertariat)’[116] ที่ถูกละเลยจากทั้งเชิงนโยบายและเศรษฐกิจ เช่น มีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานกว่าปกติเพราะได้ค่าแรงที่ต่ำมาก ต้องแบกรับต้นทุนและความเสี่ยงจากการทำงานด้วยตนเอง เป็นต้น ดังนั้นจึงพบได้ว่าแรงงานบนแพลตฟอร์มมักทำงานผสมทั้งโลกออฟไลน์กับโลกออนไลน์ เพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตามมีผู้เสนอว่า สัดส่วนของแรงงานบนแพลตฟอร์มอย่างต่อเนื่องเป็นเพียงคนกลุ่มเล็ก แรงงานจำนวนมากหางานผ่านแพลตฟอร์มเป็นครั้งคราว หรือเป็นงานชั่วคราวเพียงครั้งเดียวจบเท่านั้น ไม่มีความต่อเนื่อง[117] ในเชิงโครงสร้างงานดังกล่าวจึงเป็นงานไม่มั่นคงโดยธรรมชาติ เนื่องจากรูปแบบ

---

[113] นลินี ฐิตะวรรณ (2561). นวัตกรรมการขูดรีดของทุนนิยมความรับรู้ และสายพานล่องหนในอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา (มกราคม-มิถุนายน 2561), 37 (1), หน้า 151-170

[114] ชนากานต์ ปานอ่ำ (2560, พฤษภาคม 9). หรือกฎหมายไทยใช้ไม่ได้จริง? เสียงสะท้อนจาก 'ภาคแรงงาน' สู่ความต้องการให้เกิด 'ความเปลี่ยนแปลง'. มติชนออนไลน์. Retrieved from https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_555335

[115] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) *เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สถาบันเศรษฐกิจและแรงงานไม่เป็นธรรม มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท. หน้า 9

[116] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) หน้า 18

[117] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) หน้า 19

การจ้างงานเป็นรายชิ้น เป็นการเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับผู้ประกอบการ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาในการเลิกจ้าง และภาระการจ่ายค่าชดเชยต่างๆ

3.1.2 มุมมองการจัดการปัญหา

บทความของ Otto Kassi[118] ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุหลักของหลายประเทศไม่สามารถจัดการกับปัญหาแรงงานที่เกิดจากการขยายตัวของตลาดแรงงานดิจิทัล คือผู้กำหนดนโยบาย และนักวิจัยตลาดแรงงานยังไม่มองไม่เห็นตัวเลขทางสถิติหรือตัวชี้วัดอื่นๆ ที่ชัดเจน อันจะบ่งชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงจากตลาดแรงงานแบบเดิม ไปสู่ตลาดแรงงานออนไลน์ (online labour maket) เนื่องจากตัวชี้วัดตลาดแรงงานที่มีอยู่เดิมไม่สามารถใช้วัดตลาดแรงงานออนไลน์ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งฐานข้อมูลของผู้เป็นแรงงานออนไลน์มีอยู่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งการเก็บข้อมูลต้องคำนึงถึงลักษณะการจ้างงานบนแพลตฟอร์มแบ่งออกเป็น 3 แบบหลัก ดังนั้นนี้ แบบที่หนึ่ง *Supply side mechanism* คือ คนทำงานจะโพสต์เรซูเม่ (resume) และราคาที่ต้องการไว้ เพื่อให้ผู้จ้างงานเข้ามาเลือก และทำการประมูลราคางาน โดยคนทำงานสามารถเจรจาตกลงกันได้ก่อนรับงาน แพลตฟอร์มที่ใช้วิธีการจ้างงานแบบนี้ เช่น Upwork.com และ Freelancer.com เป็นต้น แบบที่สอง *Demand side mechanisms* ผู้จ้างงานจะโพสรายละเอียดของานและราคาที่ต้องการลงบนแพลตฟอร์ม และคนทำงานจะสามารถเข้ามาเพื่อประมูลงานด้วยการส่งเรซูเม่ (resume) และค่าจ้างที่ต้องการลงบนแพลตฟอร์มเช่นกัน ซึ่งแพลตฟอร์มที่จ้างงานแบบดังกล่าวเช่น Witmart.com ส่วนแพลตฟอร์มที่มีลักษณะทั้ง *Demand และ Supply side mechanism* คือ Upwork.com แบบที่สาม *Spot market* เป็นลักษณะของการจ้างงานด้วยการกำหนดราคา และเนื้องานโดยไม่มีการต่อรองใดๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่สมัครงานเป็นคนแรกจะถือว่าได้งานนั้นโดยอัตโนมัติ ซึ่งแพลตฟอร์มที่ใช้งานลักษณะนี้คือ Mechanical Turk โดยที่ผ่านมามีความพยายามในการวัดมาตรฐานดัชนีแรงงานออนไลน์ (Online Labour Index) ของอัตราการจ้างงานออนไลน์ด้วยการใช้หน่วยทางสถิติเป็นตัวชี้วัด โดยถือว่าคนทำงานที่ได้รับผลประโยชน์จากการทำงานอย่างน้อย 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เป็นกลุ่มแรงงานออนไลน์ แต่การวัดแบบดังกล่าวไม่สามารถบอกได้ถึงผลกระทบที่เพิ่มขึ้นจากการเป็นแรงงานออนไลน์ เนื่องจากบางคนทำงานประจำเป็นหลักและงานออนไลน์เป็นอาชีพที่สอง การทำงานของคนนั้นจะไม่ถูกบันทึกไว้ในการสถิติการจ้างงาน นอกจากนั้น สถิติที่ได้จากผู้ที่รายงานรายได้ไปที่หน่วยจัดเก็บภาษีค่อนข้างไม่ชัดเจน โดยคนทำงานออนไลน์ที่มีรายได้น้อยมักจะไม่รายงาน และถึงแม้มีการรายงานที่ถูกต้อง แต่ในทางสถิติจะไม่แยกรายได้ดังกล่าวออกจากรายดีรวมภายในประเทศ

ดังนั้น Otto Kassi จึงเสนอให้มีการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับดัชนีแรงงานออนไลน์ให้ชัดเจนก่อนการกำหนดนโยบายต่างๆ สำหรับแรงงานกลุ่มนี้ โดยวิธีที่มีแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุดคือการมุ่งเป้าไปที่ขนาดทั้งหมดของแพลตฟอร์ม (total size of platform) ที่วัดโดยจำนวนโครงการ (project) ทั้งหมดหรือจำนวนบัญชีของคนทำงานที่ลงทะเบียนไว้ ซึ่งบางแพลตฟอร์มจะให้ข้อมูลดังกล่าวไว้บนหน้าเว็บไซด์ การเก็บข้อมูล

[118] Kassi, O., & Lehdonvirta, V. (2016). Building the online labour index: a tool for policy and research.

จากแพลตฟอร์มออนไลน์สามารถย่อขยายและปรับเปลี่ยนได้สูง เนื่องจากแพลตฟอร์มจำนวนมากจะจัดทำ Application Programming Interface (API) เพื่อใช้สำหรับการรวบรวมข้อมูลอยู่แล้ว หรือถ้าบางแพลตฟอร์ม API ไม่สามารถใช้งานได้ ก็สามารถคัดลอกข้อมูลได้จากผู้ใช้งานของแพลตฟอร์มนั้น แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงเป็นอย่างมากถึงข้อกฎหมายและจริยธรรมในการเก็บข้อมูลดังกล่าวด้วย ทั้งนี้การเก็บข้อมูลดังกล่าวต้องใช้หลักการทางสถิติ และอาศัยข้อมูลที่อัพเดทอยู่เสมอ พร้อมทั้งต้องมีการคำนวณหาค่าเบี่ยงเบนอยู่อย่างต่อเนื่องจนกว่าจะข้อมูลสมบูรณ์มากที่สุด

นอกจากนั้นยังมีผู้เสนอวิธีการมองกลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์คือ Greig de Peuter ได้นำเสนอผ่านบทความเรื่อง Beyond the Model Worker: Surveying a Creative Precariat[119] โดยชี้ให้เห็นว่าภาวะ การพึ่งพิงตนเอง การแบกรับความเสี่ยงไว้ลำพัง ปราศจากการรวมกลุ่มเป็นสหภาพ และต้องขูดรีดตัวเอง มักปรากฏกอยู่ในสภาพการจ้างงานและดำรงชีพของแรงงานอิสระที่ถูกจ้างในระบบการจ้างงานยืดหยุ่นของภาคอุตสาหกรรมเสมอ และเขายังได้ย้ำว่าสภาวะเช่นว่าถือเป็นตัวแบบที่ชัดเจนของการจ้างงานในระบบทุนนิยมร่วมสมัย แม้จะมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์การเมืองจำนวนมากเสนอว่ารูปแบบการจ้างงานยืดหยุ่น หรือการจ้างงานไร้มาตรฐาน (nonstandard employment) ที่เกิดขึ้นนี้เป็นปรากฏการณ์ของวิธีบริหารจัดการตนเองเพื่อลดความเสี่ยงของผู้ประกอบการในยุคหลังระบบการผลิตและจ้างงานในโรงงานแบบสายพานการผลิต (Post-Fordism) แต่เขาโต้แย้งว่าแนวคิดดังกล่าวให้มุมมองที่ไม่เพียงพอในการวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นเหตุขัดขวางศักยภาพของแรงงานรับจ้างอิสระในภาคสร้างสรรค์ที่จะประชันบทบาทและแสดงออกตนให้สังคมรับรู้สภาพปัญหา

บทความได้นำทบทวนงานวิจัยและกรณีศึกษาที่แรงงานรับจ้างอิสระในอุตสาหกรรมภาคสร้างสรรค์ เช่น ศิลปะ สื่อ และวัฒนธรรม ได้ต่อสู้เรียกร้องร่วมกันอันเนื่องมาจากสภาพปัญหาที่เกิดจากการจ้างงานไร้มาตรฐาน (nonstandard employment) โดยบทความได้เน้นไปที่งานวิจัยหลัก 3 ประเด็น คือ

1) ลักษณะสัญญาจ้างงาน และสถานะในการรับจ้างแต่ละแบบนำไปสู่ การริเริ่มและรูปแบบขบวนการการรวมกลุ่มและเรียกร้องสิทธิหรือไม่อย่างไร
2) การต่อสู้เรื่องค่าตอบแทน โดยชี้ให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่จะเกิดระบบให้แสดงหรือทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนอย่างแพร่หลายในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ จนกลายเป็นประเด็นเรียกร้องร้องร่วมกัน
3) การยึดครองพื้นที่เพื่อแสดงออก แสดงตัวอย่างการรวมกลุ่มกันของเหล่าแรงงานรับจ้างอิสระในพื้นที่สาธารณะเพื่อส่งเสียงให้สังคมรับทราบถึงสภาพปัญหาความทุกข์ยากของชีวิต ในลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

โดยผู้เขียนบทความนี้พยายามหลีกเลี่ยงการถูกดูเบาความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการชี้ให้เห็นว่ามิใช่เพียงการจ้างงานในอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งเท่านั้นที่เกิดปัญหานี้ แต่การจ้างงานทั้งหมดใน

[119] De Peuter, G. (2014). Beyond the model worker: Surveying a creative precariat. Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 6(1), 263-284.

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ได้สร้างปัญหาอันเนื่องมาจากการจ้างงานไร้มาตรฐาน ในท้ายที่สุดเขาได้เสนอให้เห็นว่าการต่อสู้ด้วยวิธีการรวมกลุ่มของแรงงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในกรณีต่างๆ ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาไว้ 3 ทิศทางหลัก คือ

1) การค่อยๆปรับตัวให้สามารถดำรงชีพอยู่กับความสัมพันธ์ในการจ้างงานแบบนี้ได้
2) การพยายามเข้าไปปรับปรุงระบบความสัมพันธ์แรงงานให้ดีขึ้น
3) การปฏิรูประบอบเศรษฐกิจและการผลิตอย่างถึงรากถึงโคน

นอกจากนั้นในต่างประเทศมีความพยายามในการจัดการกับการประกันสิทธิของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ โดยมีการริเริ่มตั้งแต่มีการจ้างงานฟรีแลนซ์มากยิ่งในช่วงทศวรรษ 1980 อันนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำของการจ้างงานในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้มาตรการที่รัฐได้พยายามแก้ไขจัดการย่อมมีทั้งทางที่สำเร็จและก้าวหน้า และทางที่ล้มเหลว ซึ่งจะแบ่งอธิบายออกเป็น 2 หัวข้อหลัก คือ 1) ความก้าวหน้าในการพัฒนามาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์ และ 2) ความล้มเหลวในการพัฒนามาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์ ดังนี้

1) ความก้าวหน้าในการพัฒนามาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์

หลายประเทศในยุโรป และสหรัฐอเมริกามีความพยายามในออกกฎหมาย นโยบาย และสนับสนุนการจัดการปัญหาของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนับได้ว่ามาตรการที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นความก้าวหน้าในทางที่ดีของการประกันสิทธิฟรีแลนซ์ด้านต่างๆ ทั้งหมด 6 ด้านดังนี้

1.1) การให้คำนิยามของการจ้างแรงงานรับจ้างอิสระ (ฟรีแลนซ์)

แม้ว่าการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์จะมีมานานหลายสิบปีแล้วนั้นแต่ยังไม่มีคำนิยามที่ชัดเจนซึ่งยากแก่การเก็บข้อมูลทั้งทางปริมาณและคุณภาพ เพื่อนำไปวิเคราะห์ และออกแบบมาตรการต่างๆ ที่เหมาะสม ดังนั้นการถกเถียงของนักวิชาการ หรือผู้บริหารประเทศเกี่ยวกับคำนิยามที่ชัดเจนของฟรีแลนซ์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอันดับต้นๆ ปัจจุบันเริ่มมีการตีกรอบขอบเขตของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และพยายามนำไปปรับใช้ในนโยบาย หรือกฎหมายต่างๆ อย่างเช่นในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.2019 แคลิฟอร์เนีย (California) ได้ผ่านร่างกฎหมายใหม่ หรือที่เรียกว่า AB5 เกี่ยวกับการบริหารจัดการ gig economy กำหนดให้ธุรกิจต่างๆ ต้องใช้แบบทดสอบ A-B-C (ABC test) เพื่อพิจารณาว่าคนคนนั้นเป็นพนักงาน(ประจำ)หรือไม่ โดยบริษัทที่ต้องการจ้างฟรีแลนซ์ต้องตรวจสอบผู้ที่จะทำงานก่อนว่าเป็นผู้รับจ้างอิสระหรือไม่ ด้วย ABC test ดังนี้ A คือเป็นอิสระจากการควบคุมของบริษัท B คือ ทำงานทีมิใช่สาระสำคัญของธุรกิจ และ C คือ มีธุรกิจอิสระในอุตสาหกรรมนั้น ถ้าหากพวกเขามีคุณสมบัติไม่ครบทั้งสามข้อ ให้ถือว่าพวกเขาคือพนักงาน(ประจำ) ไม่ใช่ผู้รับจ้างอิสระ

นอกจากนั้นเมืองนิวยอร์กออกกฎหมาย Freelance Isn’t Free Act ซึ่งเริ่มบังคับใช้เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.2017 ที่เอื้อประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ฟรีแลนซ์ โดยฟรีแลนซ์ตามกฎหมายนี้จะไม่นับอาชีพตัวแทนขายสินค้า ทนายความ และผู้ประกอบวิชาชีพด้านการแพทย์ และกฎหมายนี้จะไม่ใช้กับข้อตกลงที่ได้มาจากการรวมตัวเจรจาต่อรองซึ่งนิยามคนทำงานว่าเป็นลูกจ้าง เช่นเดียวกับแคลิฟอร์เนียที่งดเว้นให้อาชีพต่อไปนี้ไม่

จัดอยู่ในกลุ่มฟรีแลนซ์ คือ แพทย์ ทันตแพทย์ ทนายความ สถาปนิก ตัวแทนประกันชีวิต นักบัญชี วิศวกร ที่ปรึกษาทางการเงิน พนักงานขายอสังหาริมทรัพย์ เจ้าของร้านทำผม

1.2) ความมั่นคงในการทำงาน

ในหัวข้อนี้หมายถึง ความเป็นธรรมของรูปแบบสัญญาจ้างงาน เช่น ไม่ถูกเลิกจ้างด้วยความไม่เป็นธรรม (การยกเลิกกะทันหัน) การจ่ายเงินค่าจ้างตรงตามกำหนด หรือการกำหนดขอบเขตงานที่ชัดเจน เป็นต้น ทั้งนี้จะเชื่อมโยงไปถึงเรื่องค่าตอบแทนในหัวข้อถัดไป ซึ่งในหลายประเทศมีความพยายามในการสร้างความมั่นคงเหล่านี้ให้แก่กลุ่มฟรีแลนซ์ นับเป็นครั้งแรกของโลกที่คนงานรับจ้างทำความสะอาดบ้านส่วนบุคคลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ในเดนมาร์ก จะได้รับสถานะพนักงานจากการลงนามภายใต้ข้อตกลงร่วมกันกับ Hilfr.dk เว็บไซต์แพลตฟอร์มดังกล่าวที่มีผู้รับจ้างอิสระประมาณ 450 คน ให้บริการทำความสะอาดบ้านแก่ลูกค้าประมาณ 1,700 ราย ทั่วเดนมาร์ก เมื่อสิงหาคม ค.ศ.2018 สหพันธ์แรงงานเดนมาร์ก (United Federation of Danish Workers) ช่วยเจรจาต่อรองกับแพลตฟอร์มดังกล่าว โดยเป็นสหภาพแรงงานที่ใหญ่ที่สุดในเดนมาร์กมีสมาชิกชาวเดนมาร์กประมาณ 278,000 คน และสมาชิกจากประเทศอื่น ๆ ที่ทำงานในเดนมาร์ก 48,000 คน โดยแพลตฟอร์มเริ่มใช้ข้อตกลงแบบทดลองที่ให้ผู้รับจ้างมีสถานะเป็นฟรีแลนซ์ไปก่อน แต่หลังจากทำงานได้ 100 ชั่วโมง อัลกอริธึมของแพลตฟอร์มจะเปลี่ยนสถานะให้เป็นลูกจ้างโดยอัตโนมัติ และลูกจ้างดังกล่าวได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายสหภาพยุโรปและกฎหมายแรงงานของเดนมาร์ก[120]

นอกจากนั้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2019 สหรัฐอเมริกา มีความพยายามในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่นักเขียนฟรีแลนซ์ โดยสหภาพนักเขียนอเมริกัน (Writers Guild of America, East - WGAE) มีรูปแบบของสัญญาหลากหลายรูปแบบสำหรับฟรีแลนซ์ทั้งเขียนบทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ และสื่อแบบใหม่ (new media) โดยสัญญาบางฉบับ WGAE ได้ทำการเจรจาไว้แล้ว ทั้งนี้เพื่อให้การจ้างงานฟรีแลนซ์เป็นไปตามข้อตกลงพื้นฐานขั้นต่ำ (Minimum Basic Agreement) เพื่อให้ฟรีแลนซ์ได้รับความสะดวกทั้งในขณะเจรจาข้อตกลงและหากเกิดข้อพิพาทขึ้นในภายหลัง รวมถึงช่วยให้มั่นใจได้ว่าฟรีแลนซ์จะได้รับค่าจ้างอย่างรวดเร็ว ลดข้อพิพาทอันเนื่องมาจากภาษาในเอกสารสัญญา และช่วยกำจัดข้อเสนอที่รวมไว้ในสัญญาโดยไม่ได้คาดคิดและไม่พึงประสงค์ต่อฟรีแลนซ์ซึ่งบ่อยครั้งมีการค้นพบหลังจากเซ็นสัญญาไปแล้ว[121] อีกทั้งรัฐบาลท้องถิ่นอย่างเช่นเทศบาลเมืองนิวยอร์ก (New York City) มีสัญญาตามกฎหมายสำหรับผู้ว่าจ้างและฟรีแลนซ์ที่ทั้งสองฝ่ายสามารถตรวจสอบดูก่อนได้ และมีช่องทางบริการให้ติดต่อผ่านอีเมลสำหรับผู้ที่ไม่แน่ใจว่าตนเป็นฟรีแลนซ์หรือไม่ ซึ่งฟรีแลนซ์ทุกคนในเทศบาลเมืองนิวยอร์กไม่ว่าจะมีสถานะคนเข้าเมืองเช่นไรก็ตาม มีสิทธิตามกฎหมาย Freelance Isn't Free Act ได้แก่ 1.การเขียนสัญญาจ้างงานโดยสัญญาที่มีมูลค่าตั้งแต่ 800 ดอลลาร์

[120] Hale J. (2018, July 4). In Denmark, a historic collective agreement is turning the "bogus self-employed" into "workers with rights". Equal Times. Retrieved from https://www.equaltimes.org/in-denmark-a-historic-collective

[121] Writers Guild of America, East. (2019). FREELANCE CONTRACTS. Retrieved from https://www.wgaeast.org/guild-contracts/freelance/

สหรัฐฯ ขึ้นไปในทุก ๆ 120 ของการจ้างงานรวมถึงข้อตกลงระหว่างฟรีแลนซ์กับผู้ว่าจ้างจะต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในสัญญาต้องระบุถึงงานที่ทำ ค่าจ้าง และวันที่จะได้รับค่าจ้าง โดยผู้ว่าจ้างจะต้องจ่ายเงินก่อนหรือตรงเวลาตามงานที่เสร็จ หากสัญญาใดไม่ระบุวันจ่ายเงิน ผู้ว่าจ้างจะต้องจ่ายภายใน 30 วันหลังจากงานเสร็จ 2.หากฟรีแลนซ์ใช้สิทธิตามกฎหมาย การที่ผู้ว่าจ้างลงโทษ ข่มขู่ หรือใส่ชื่อฟรีแลนซ์ในบัญชีดำ นับเป็นสิ่งผิดกฎหมาย (Freedom from Retaliation) 3.สามารถร้องเรียนเกี่ยวกับนโยบายและมาตรฐานแรงงานได้ โดยผู้ว่าจ้างต้องตอบข้อร้องเรียนภายใน 20 วัน ซึ่งฟรีแลนซ์จะได้รับข้อมูลเพื่อติดต่อทนายความ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการในชั้นศาล และข้อมูลอื่น ๆ 4.สามารถฟ้องผู้ว่าจ้างได้ หากฟรีแลนซ์ได้รับค่าจ้างช้ากว่าเวลาที่ตกลงกันในสัญญา โดยมีสิทธิเรียกร้องค่าจ้างเป็นสองเท่าของเงินที่ไม่ได้รับ รวมถึงสามารถเรียกค่าเสียหายสำหรับการที่ผู้ว่าจ้างลงโทษ ข่มขู่ หรือใส่ชื่อฟรีแลนซ์ในบัญชีดำ และค่าใช้จ่ายสำหรับทนายความ[122]

ในโซนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่าสิงคโปร์ เริ่มมีเครือข่าย Tripartite Workgroup (TWG) ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่คนเป็นฟรีแลนซ์ต้องประสบและพัฒนาข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาแก่รัฐบาลสิงคโปร์ ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2018 พวกเขาได้เผยแพร่ข้อเสนอต่อรัฐบาล เรื่อง วิธีการแก้ข้อพิพาทกับผู้ว่าจ้าง ซึ่งรัฐบาลสิงคโปร์ก็ได้รับข้อเสนอเหล่านี้ไปพิจารณา โดยในปีก่อนหน้ารัฐมนตรีกระทรวงแรงงานสิงคโปร์ก็ได้กล่าวถึงการขยายตัวของกำลังแรงงานแบบฟรีแลนซ์ที่จะมีมากขึ้นในอนาคตของเศรษฐกิจสิงคโปร์ตามการเติบโตของแพลตฟอร์มที่ให้บริการต่าง ๆ ในโลกออนไลน์[123] ซึ่งมีผลให้ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2019 เหล่าบริษัทเกือบ 500 บริษัท ตั้งแต่ธุรกิจสื่อสารมวลชนจนถึงธุรกิจประกัน ทำสัญญาว่าจ้างฟรีแลนซ์ที่เสนอโดย TWG ซึ่งตามมาตรฐานของสัญญาดังกล่าว บริษัทเหล่านั้นต้องพูดคุยกับฟรีแลนซ์แล้วตกลงกันในเรื่องการจ้าง เช่น ระยะเวลาการทำงาน ลำดับเวลาการทำงาน ตารางเวลาการจ่ายค่าจ้าง และเขียนสัญญาออกมาก่อนที่จะเริ่มงาน ซึ่งมาตรฐานของสัญญานี้ครอบคลุมฟรีแลนซ์ในสิงคโปร์เกือบ 30,000 คน ที่จะช่วยหลีกเลี่ยงการสูญเสียเวลาจากการเกิดข้อพิพาทระหว่างฟรีแลนซ์กับผู้ว่าจ้าง และ TWG จะมีการติดตามผลจากฟรีแลนซ์เพื่อให้แน่ใจว่าบริษัทเหล่านั้นทำตามสัญญาที่เขียนไว้ หากไม่เป็นไปตามสัญญา TWG จะเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการแก้ไข[124]

1.3) สภาพการจ้างงาน

นับตั้งแต่ปีค.ศ. 2000 เป็นต้นมา แรงงานบนธุรกิจแพลตฟอร์มไม่สามารถกำหนดเวลาการทำงาน หรือจำนวนรายได้ได้เลย ทำให้สหภาพยุโรปมีความพยายามในการผลักดันกฎหมายเพื่อจัดการกับแรงงานอิสระ

---

[122] NYC Office of the Mayor. (2017). Protecting NYC's Freelance Workers, An Overview of Rights and Resources. Retrieved from https://www1.nyc.gov/assets/dca/downloads/pdf/workers/Protecting-Freelance-Workers.pdf

[123] The Straits Times (2018, Feb 24). Freelancers may need more help. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/freelancers-may-need-more-help

[124] Lim A. (2019, Feb 17). Nearly 500 companies adopt tripartite standards on contracting freelancers: Josephine Teo. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/manpower/nearly-500-companies-adopt-tripartite-standards-on-contracting-freelancers

เหล่านี้เรื่อยมาจนถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 2019 สหภาพยุโรป (EU) มีมติเห็นชอบเรื่อง การคุ้มครองแรงงานให้แก่แรงงานใน gig economy คือ พนักงานหรือคนงานที่มีการจ้างงานระยะสั้น ลูกจ้างที่ทำงานเมื่อมีอุปสงค์ (on-demand worker) คนทำงานเป็นครั้งคราว พนักงานที่ทำงานโดยได้รับใบรับรองแทนการชำระด้วยเงิน (voucher-base worker) และพนักงานทำงานในธุรกิจแพลตฟอร์ม รวมทั้งพนักงานที่ฝึกงาน โดยสภาพยุโรปกำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องออกกฎหมายภายในประเทศเพื่อรองรับการทำงานบนแพลตฟอร์ม และคุ้มครองสิทธิให้แก่แรงงานกลุ่มนี้ภายในระยะ 3 ปี ที่มีเนื้อหาเอื้อถึงสิทธิขั้นต่ำพื้นฐาน ที่มีการกำหนดระยะเวลาการทำงาน และกำหนดจำนวนรายได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามหลักการของเสาค้ำหลักของยุโรปด้านสิทธิทางสังคม (European Pillar of Social Rights) ปีค.ศ. 2017 อันประกอบด้วยสิทธิสำคัญใน 3 ด้านที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนในอียู คือ *ด้านที่หนึ่ง* การเท่าเทียมทางโอกาส และการเข้าถึงตลาดแรงงาน *ด้านที่สอง* สภาพการทำงานที่ยุติธรรมและการคุ้มครองทางสังคม *ด้านที่สาม* การครอบคลุมทุกส่วนของสังคม (inclusion)[125] โดยบทความของ Wharton Business School ชื่อ Gig Economy Protection: Did the EU Get It Right?[126] กล่าวว่า กฎระเบียบของอียูนี้ให้การปกป้องแก่ผู้ที่ทำงานในธุรกิจแพลตฟอร์มว่า มีฐานะเป็นลูกจ้าง กฎระเบียบนี้ใช้กับลูกจ้างที่ทำงานเฉลี่ยอย่างน้อย 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และ 12 ชั่วโมงต่อ 4 สัปดาห์ โดยนายจ้างจะต้องชี้แจงเงื่อนไขการทำงานที่ชัดเจนนับจากวันแรกที่เข้าทำงาน แต่ไม่เกินภายใน 7 วัน ช่วงระยะทดลองงานไม่เกิน 6 เดือน และกำหนดให้นายจ้างต้องฝึกงานให้ลูกจ้าง โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้ถือเป็นเวลาทำงาน นอกจากนั้นคนทำงานมีสิทธิที่จะปฏิเสธงานที่อยู่นอกเหนือเวลาที่กำหนดไว้ หรือได้รับรายได้ชดเชยในการถูกยกเลิกงานอย่างกะทันหัน ซึ่งมาตรการการคุ้มครองดังกล่าว จะทำให้ฟรีแลนซ์สามารถทำงานได้หลายอย่าง เช่น ให้บริการรถยนต์โดยสารร่วม (ridesharing) และทำงานส่งอาหารได้ด้วย เช่นเดียวกับนิวยอร์ก หรือซานฟรานซิสโก ที่พยายามจะเอากฎดังกล่าวของสหภาพยุโรปมาใช้กับแรงงาน gig economy แต่ก็ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมนิวยอร์กด้วย ซึ่งสิ่งที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในไม่ช้านี้ เช่น นายจ้างจะต้องชดเชยรายได้ หากลูกค้ายกเลิกการใช้บริการแบบกะทันหัน เป็นต้น

1.4) ค่าตอบแทน

ในต่างประเทศมีความพยายามในการจัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับรายได้ขั้นต่ำ และค่าตอบแทนที่เป็นธรรมของฟรีแลนซ์ ส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์ในสาขาอาชีพ่างๆ เพื่อเจราจาต่อรองกับบริษัท รวมถึงการผลักดันนโยบายไปสู่ภาครัฐ เห็นได้จากสหภาพแรงงานศิลปินเนเธอร์แลนด์ และคนทำงานอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ FNV KIEM ได้ผลักดันให้นักดนตรีออเคสตร้าตัวสำรองได้รับสิทธิประโยชน์อันเท่าเทียมกับนักดนตรีที่เป็นลูกจ้าง ไม่ว่าจะทำสัญญาประเภทใดกับผู้ว่าจ้างก็ตาม เช่น ค่าจ้างขั้นต่ำ การจ่ายสมทบเงิน

---

[125] ปรีดี บุญซื่อ, (2019), อียูออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิแรงงานของลูกจ้าง “ธุรกิจแพลตฟอร์ม”, *THAIPUBLICA,* สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2562, จาก https://thaipublica.org/2019/05/pridi143/?fbclid=IwAR1HomOWYjSCzzkmZ4E5jS97KKKhFZ9jZL1IA37gXGXMnuc3dzIWE8oQonk

[126] Knowledge@Wharton (2019), Gig Economy Protections: Did the EU Get It Right?, Retrieved from https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/eu-gig-economy-law/

บำนาญแก่ฟรีแลนซ์ ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ต้องใกล้เคียงกับนักดนตรีออเคสตร้าที่มีสถานะเป็นลูกจ้าง แต่ความพยายามผลักดันดังกล่าวนี้ก็ทำให้หน่วยงานด้านการแข่งขันทางเศรษฐกิจของเนเธอร์แลนด์ (Netherlands Competition Authority หรือ NMa) แสดงความไม่เห็นด้วยกับการจ่ายค่าจ้างขั้นต่ำสำหรับฟรีแลนซ์ที่ FNV KIEM ผลักดันให้เป็นข้อตกลงร่วมของผู้ว่าจ้างกับฟรีแลนซ์ โดยชี้ว่ามันได้ละเมิดกฎหมายการแข่งขันทางเศรษฐกิจทั้งของประเทศเนเธอร์แลนด์และของสหภาพยุโรป ต่อมา FNV KIEM จึงได้ส่งเรื่องที่เห็นไม่ตรงกันกับ NMa เข้าสู่กระบวนการศาลเพื่อปกป้องการต่อรองอย่างอิสระโดยสหภาพแรงงานเพื่อนักดนตรีฟรีแลนซ์ เช่น กฎเกณฑ์เรื่องค่าจ้างขั้นต่ำ และการที่ผู้ว่าจ้างต้องสมทบเงินบำนาญแก่ฟรีแลนซ์ เมื่อเรื่องไปถึงศาลยุติธรรมของสหภาพยุโรป (Court of Justice of the European Union หรือ CJEU) ในปี ค.ศ. 2014 CJEU ตัดสินว่านักดนตรีทำงานในฐานะผู้ให้บริการและทำงานเดียวกันกับนักดนตรีที่ได้เงินเดือน ซึ่งการทำงานมีลักษณะการอยู่ใต้บังคับบัญชา (subordination) ต่อมาในปี ค.ศ. 2015 ศาลอุทธรณ์ของเนเธอร์แลนด์ที่กรุงเฮก (The Hague Court of Appeal) ก็ตัดสินในทิศทางเดียวกันกับ CJEU ว่างานของนักดนตรีฟรีแลนซ์สะท้อนการอยู่ใต้บังคับบัญชา อย่างไรก็ตาม FNV KIEM มิได้พึงพอใจกับคำตัดสินนี้ของศาลเสียทั้งหมด เพราะไม่อาจนำคำตัดสินนี้ไปใช้กับฟรีแลนซ์อาชีพอื่น ๆ เนื่องจากศาลอุทธรณ์อธิบายการทำงานที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเฉพาะลักษณะงานของนักดนตรีเท่านั้น[127] แต่ถือได้ว่าคำตัดสินของศาลเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของแนวทางการเรียกร้องค่าจ้างที่เป็นธรรมของฟรีแลนซ์อาชีพอื่นๆ ต่อไปได้

นอกจากนั้น สหภาพแรงงานผู้สื่อข่าวแห่งสวีเดน สวีเดน (Swedish Union of Journalists) ได้เสนอให้มีการปรับเพิ่มอัตราค่าจ้างใหม่ในการจ้างนักข่าวอิสระเมื่อ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.2018 และมีผลบังคับใช้ในปีค.ศ.2019 โดย หนังสือพิมพ์ฉบับเช้า 2 ฉบับคือ Sydsvenska Dagbladet และ Helsingborgs Dagblad จะปรับเพิ่มค่าจ้างร้อยละ 2 ต่อปี และหนังสือพิมพ์ฉบับบ่ายรายใหญ่ที่สุดของสวีเดนคือ Aftonbladet เพิ่งตกลงปรับเพิ่มอัตราค่าจ้างร้อยละ 15 ให้แก่ผู้สื่อข่าวอิสระที่เขียนบทวิจารณ์งานเชิงวัฒนธรรม แต่ไม่เพิ่มค่าจ้างให้แก่ผู้เขียนบทความด้านวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งมีผู้สื่อข่าวอิสระของสำนักข่าวดังกล่าวกำลังเรียกร้องให้เพิ่มแก่ผู้เขียนบทความอื่นๆ ด้วย ข้อตกลงเหล่านี้เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างผู้สื่อข่าวอิสระ ส่วนงานฟรีแลนซ์ของสหภาพแรงงานผู้สื่อข่าวแห่งสวีเดน องค์กร Frilans Riks และสหภาพแรงงานสาขาย่อยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ[128] เช่นเดียวกับสหภาพแรงงานภาคสื่อสารมวลชนสหราชอาณาจักร เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2019 ได้บรรลุข้อตกลงกับ BBC Scotland เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำและเงื่อนไขที่ชัดเจนในการจ้างงานฟรีแลนซ์และการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ จากการต่อสู้ของสหภาพแรงงานภาคสื่อสารมวลชนสหราชอาณาจักร หรือ BECTU ซึ่งมี

---

[127] European Commission. (2016). The Future of Work in the Media, Arts & Entertainment Sector, Meeting the Challenge of Atypical Working. Retrieved from https://www.fim-musicians.org/wp-content/uploads/atypical-work-handbook-en.pdf

[128] European Federation of Journalists. (2019, Jan 1). Sweden: Freelance journalists successfully obtain fee rise. European Federation of Journalist. Retrieved from https://europeanjournalists.org/blog/2019/01/30/sweden-freelance-journalists-successfully-negotiate-fee-rise/

คนทำงานสื่อมวลชนหรือบันเทิงทั้งวิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละคนเวที ศิลปะอื่น ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม อีเวนท์ต่างๆ กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ และสื่อดิจิทัล[129]

ตัวอย่างการจัดการของสหรัฐฯ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2019 บริษัทสื่อสัญชาติอังกฤษ Future plc ที่ตีพิมพ์นิตยสารกว่า 50 รายการเกี่ยวกับวิดีโอเกม เทคโนโลยี ภาพยนตร์ ดนตรี ภาพถ่าย ที่อยู่อาศัย และความรู้ ได้ลงนามยอมรับการเจรจาต่อรองของสหภาพนักเขียน (Writers Guild of America, East - WGAE) โดยส่วนหนึ่งของการเจรจาคือการขอให้เข้มงวดต่อข้อตกลงมากขึ้นเพื่อให้แน่ใจว่าคนทำงานแบบฟรีแลนซ์จะได้รับค่าจ้างที่เหมาะสมและเป็นธรรม[130] และDocumentary Screenplay Contract, WGAE ยังมีสัญญามาตรฐานสำหรับนักเขียนบทฟรีแลนซ์ที่รับจ้างผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ โดยเฉพาะสำหรับภาพยนตร์รายสัปดาห์ ภาพยนตร์ที่ฉายเฉพาะทางโทรทัศน์ และละครขนาดสั้น แต่จะใช้ได้เฉพาะสำหรับนักเขียนฟรีแลนซ์ที่เป็นสมาชิกของ WGA และผู้ผลิตที่ลงนามข้อตกลงเท่านั้น นอกจากสัญญานี้จะอำนวยความสะดวกแก่ฟรีแลนซ์ตาม Minimum Basic Agreement ข้างต้น ยังมีการกำหนดอัตราค่าตอบแทนสำหรับฟรีแลนซ์ไว้ชัดเจน อย่างไรก็ดีในเว็บไซต์ของ WGAE ปรากฏผู้ลงนามอยู่เพียงน้อยรายสำหรับรายการโทรทัศน์ที่เป็นเรื่องแต่ง ได้แก่ PBS, Sesame Workshop และ Optomen Productions, Inc. ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ที่สร้างจากเรื่องจริง นอกจากนั้นยังมีสัญญาสำหรับฟรีแลนซ์ที่จะรับจ้างสื่อดิจิทัล (Digital/New Media) และยังมีสัญญาสำหรับนักเขียนฟรีแลนซ์เกี่ยวกับวิดีโอเกม สัญญาที่นักเขียนฟรีแลนซ์จะผลิตงานร่วมกับคนอื่น และสัญญาสำหรับงานเขียนเพื่อสื่อภาพยนตร์หรือวิดีโอที่ไม่ใช่วิทยุหรือโทรทัศน์สำหรับธุรกิจหรือรัฐบาล เช่น การฝึกอบรม การศึกษา ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น[131] นอกจากนั้นมีบางประเทศที่เสนอให้มีการประกันรายได้ ตัวอย่างในสิงคโปร์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2018 ที่เครือข่าย Tripartite Workgroup (TWG) ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่คนเป็นฟรีแลนซ์ต้องประสบและพัฒนาข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาแก่รัฐบาลสิงคโปร์ ได้เผยแพร่ข้อเสนอต่อรัฐบาล เรื่อง การประกันรายได้ให้แก่ฟรีแลนซ์[132]

1.5) สวัสดิการในการทำงาน

สวัสดิการในหัวข้อนี้หมายถึง การจ่ายค่าทดแทน หรือค่าชดเชยต่างๆ เช่น ค่าฝึกอบรม ค่ารักษาพยาบาล ค่าประกันอุบัติเหตุ/ประกันสุขภาพ ค่าทำศพ ค่าลาป่วย/ลาคลอด และประกันสังคม เป็นต้น อีกทั้งรวมถึงการรับเงินสนับสนุนต่างๆ ซึ่งในต่างประเทศได้ตระหนักถึงการเพิ่มสวัสดิการในการทำงานนี้ให้แก่กลุ่มฟรีแลนซ์ หลายประเทศให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจ่ายเงิดชดเชยการเจ็บป่วย ได้แก่ รัฐบาลฝรั่งเศส

---

[129] BECTU. (2019). BBC Freelance Agreements. Retrieved from https://www.bectu.org.uk/advice-resources/agreements/bbc-freelance-agreement

[130] Writers Guild of America, East. (2019). Future plc Unionizes with the Writers Guild of America, East. Retrieved from https://www.wgaeast.org/future-plc-unionizes-with-the-writers-guild-of-america-east/

[131] Writers Guild of America, East. (2019). FREELANCE CONTRACTS. Retrieved from https://www.wgaeast.org/guild-contracts/freelance/

[132] Lim A. (2019, Feb 17). Nearly 500 companies adopt tripartite standards on contracting freelancers: Josephine Teo. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/manpower/nearly-500-companies-adopt-tripartite-standards-on-contracting-freelancers

กำหนดให้มีการเก็บภาษีจากแพลตฟอร์มที่ขายสินค้าและบริการ เพื่อนำส่วนดังกล่าวไปชดเชยให้คนงานในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุและฝึกอบรมคนงานแพลตฟอร์มในภาคขนส่ง[133] ในออสเตรีย แรงงานรับจ้างอิสระสามารถเลือกเข้าร่วมโครงการเงินชดเชยยามเจ็บป่วยระยะสั้น อย่างไรก็ดีมีเพียงร้อยละ 8 ของแรงงานอิสระที่เข้าร่วมโปรแกรมนี้ ในปี ค.ศ.2016 เกือบครึ่งของผู้ที่เข้าร่วมได้รับสิทธิประโยชน์จากโครงการนี้ โดยค่าเฉลี่ยของเงินชดเชยยามเจ็บป่วยของผู้ที่ได้สิทธิประโยชน์ทั้งหมดอยู่ที่ 22 วัน คิดเป็นเกือบสองเท่าของระยะเวลาเฉลี่ยที่ลูกจ้างประจำซึ่งถูกบังคับจ่ายได้เงินชดเชยลาป่วย ทว่าก็ทำให้งบประมาณของโครงการสำหรับแรงงานอิสระนี้ขาดดุล ในปี ค.ศ.2017 จึงมีการตัดลดสิทธิประโยชน์ขั้นต่ำอย่างมีนัยสำคัญ[134] และยังพบนโยบายดังกล่าวที่มอบให้แก่แรงงานรับจ้างอิสระในไอร์แลนด์ซึ่งมีอยู่ประมาณ 326,000 คน มีสวัสดิการในการได้รับเงินชดเชยเมื่อเจ็บป่วยระยะยาว (long-term sick pay) เดือนธันวาคม ค.ศ.2017 ซึ่งเป็นครั้งแรกของไอร์แลนด์ที่มีนโยบายนี้ โดยเงินที่ได้จะเพิ่มขึ้นหากคนที่ทำงานซึ่งล้มป่วยหรือพิการนั้นมีผู้ใหญ่หรือเด็กที่ปกติต้องพึ่งพาคนป่วยหรือพิการนั้น ซึ่งมิใช่เงินให้เปล่าเนื่องจากไม่สามารถทำงานได้ แต่มาจากการจ่ายประกันสังคมของผู้รับจ้างอิสระ โดยผู้ที่ได้เงินเมื่อเจ็บป่วยระยะยาวนี้คือผู้ที่ได้จ่ายประกันสังคมในระดับที่กำหนด ซึ่งแนวทางนี้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่รัฐต้องการจูงใจให้ชาวไอริชหันไปเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น โดยคาดว่านโยบายนี้จะให้ประโยชน์แก่คนหลากหลายอาชีพตั้งแต่เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก เกษตรกร ช่าง ฟรีแลนซ์ ผู้ทำงานด้วยสัญญาชั่วคราว และมืออาชีพอื่น ๆ ที่มิได้เป็นลูกจ้าง ซึ่งเคยมีกรคาดการณ์ว่าจะมีการเพิ่มอัตราการจ่ายประกันสังคมเนื่องจากสิทธิประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว แต่ทางการไอร์แลนด์ก็ยืนยันว่าจะคงไว้ที่ร้อยละ 4 เท่านั้น ซึ่งจะขึ้นอยู่กับการจ่ายประกันสังคมของบุคคลที่ป่วยเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับว่าผู้ป่วยจะมีเงินออมหรือทรัพย์สินเท่าไหร่ และไม่เกี่ยวกับว่าคู่ครองมีงานทำอยู่แล้ว จะไม่มีผลต่อเงินชดเชยยามเจ็บป่วยที่จะได้รับ โดยก่อนหน้าที่จะมีนโยบายนี้ผู้รับจ้างอิสระในไอร์แลนด์ได้รับเงินลาคลอดทั้งผู้เป็นมารดาและบิดาอยู่แล้ว รวมถึงเงินยามเกษียณจากรัฐ ซึ่งก่อนหน้านั้นในปีเดียวกัน ผู้รับจ้างอิสระก็ได้สิทธิตรวจสายตาฟรี ตรวจฟันฟรี ได้จ่ายประกันสังคมสำหรับเครื่องช่วยการได้ยิน และได้สิทธิประโยชน์เพิ่มเติมสำหรับการทำฟันและรักษาสายตาซึ่งได้สิทธินี้เพิ่มขึ้นพร้อมกับลูกจ้างประจำ[135] เช่นเดียวกับในสิงคโปร์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2018 ที่มีการเผยแพร่ข้อเสนอต่อรัฐบาล เรื่อง “โมเดลการจ่ายประกันสังคมด้านสุขภาพของฟรีแลนซ์” จากเครือข่าย Tripartite Workgroup (TWG) ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่คนเป็นฟรีแลนซ์ต้องประสบและพัฒนาข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาแก่รัฐบาลสิงคโปร์[136]

---

[133] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) หน้า 24

[134] OECD. (2018). The Future of Social Protection: What works for non-standard workers?. Retrieved from https://www.oecd.org/social/Future-of-social-protection.pdf

[135] Reddan F. (2017, Nov 20). Self-employed to get sick pay for first time from December. THE IRISH TIMES. Retrieved from https://www.irishtimes.com/business/personal-finance/self-employed-to-get-sick-pay-for-first-time-from-december-1.3298310

[136] Lim A. (2019, Feb 17). Nearly 500 companies adopt tripartite standards on contracting freelancers: Josephine Teo. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/manpower/nearly-500-companies-adopt-tripartite-standards-on-contracting-freelancers

นอกจากนี้นโยบายของเทศบาลเมืองนิวยอร์ก ที่ชาวเมืองนิวยอร์กสามารถซื้อประกันสุขภาพราคาถูกที่เข้ากับความจำเป็นและงบประมาณของตน ซึ่งฟรีแลนซ์ได้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐนี้ด้วย คล้ายคลึงกับข้อสัญญาของสหภาพนักเขียนอเมริกัน (Writers Guild of America, East - WGAE) เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2019 ที่ประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองกับบริษัทสื่อสัญชาติอังกฤษ Future plc ที่ตีพิมพ์นิตยสารกว่า 50 รายการ เรื่อง สัญญาสำหรับฟรีแลนซ์ที่เขียนบทให้ละครเวทีที่มีต้นทุนไม่เกิน 1.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ถือเป็นข้อตกลงสำหรับผู้ว่าจ้างต้นทุนต่ำ (Low Budget Agreement) โดยข้อตกลงของสัญญานี้จะทำให้ฟรีแลนซ์ได้รับประกันสุขภาพชั้นดี (premium) ได้รับเงินสมทบเกษียณอายุ ได้รับส่วนแบ่งจากการฉายซ้ำเรื่องที่ฟรีแลนซ์คนนั้นประพันธ์ขึ้นทั้งทางโทรทัศน์ หรือผลิตเป็นดีวีดี หรือสื่ออื่น ๆ ได้เป็นสมาชิกของ Writers Guild of America (WGA) และจะได้รับสิทธิประโยชน์อื่น ๆ อันเป็นที่รับรู้กันมานานว่านักเขียนบทภาพยนตร์หรือโทรทัศน์พึงได้รับ Low-Budget Agreement, WGAE และสิทธิประโยชน์สำหรับฟรีแลนซ์ในข้อตกลงสำหรับผู้ว่าจ้างต้นทุนต่ำนี้ ยังใช้กับนักเขียนบทสารคดีที่ทำสัญญารับจ้างผู้ผลิตสารคดีที่มีต้นทุนไม่เกิน 1.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ด้วย Documentary Screenplay Contract, WGAE ยังมีสัญญามาตรฐานสำหรับนักเขียนบทฟรีแลนซ์ที่รับจ้างผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ โดยเฉพาะสำหรับภาพยนตร์รายสัปดาห์ ภาพยนตร์ที่ฉายเฉพาะทางโทรทัศน์ และละครขนาดสั้น แต่จะใช้ได้เฉพาะสำหรับนักเขียนฟรีแลนซ์ที่เป็นสมาชิกของ WGA และผู้ผลิตที่ลงนามข้อตกลงเท่านั้น[137]

ในแคนาดาให้ความสำคัญในสิทธิของการลาป่วย/ลาคลอด ภายใต้กฎหมายประกันการจ้างงาน (Employment Insurance Act) ของแคนาดา ผู้รับจ้างอิสระและผู้อยู่อาศัยถาวรมีสิทธิได้รับประโยชน์จากกฎหมายนี้ ได้แก่ สิทธิลาคลอดสูงสุด 15 สัปดาห์ และสิทธิประโยชน์จากการเป็นบิดาหรือมารดาโดยจะได้รับเงินเพื่อดูแลเด็กทั้งบุตรจากสายเลือดหรือบุตรบุญธรรม ซึ่งมีสิทธิประโยชน์ 2 สองประเภท ได้แก่ 1.ได้รับเงินในสัดส่วนร้อยละ 55 ขึ้นไปจนถึงเต็มจำนวนของรายได้จากการเป็นผู้รับจ้างอิสระโดยจะได้เป็นรายสัปดาห์ซึ่งมีโอกาสได้รับสูงสุดถึง 35 สัปดาห์ และมีเวลายืนยันสิทธิ 12 เดือนหลังจากวันคลอดหรือวันที่รับบุตรบุญธรรม และ 2.เหมือนแบบแรกเกือบทุกประการแต่จะได้รับเงินที่ร้อยละ 33 ขึ้นไปจนถึงเต็มจำนวนของรายได้จากการเป็นผู้รับจ้างอิสระ มีโอกาสได้รับสูงสุดถึง 61 สัปดาห์ และมีเวลายืนยันสิทธิ 18 เดือนหลังจากวันคลอดหรือวันที่รับบุตรบุญธรรม ซึ่งสิทธิประเภทที่ 2 นี้เพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อเดือน ธ.ค. 2017 นอกจากนี้ยังมีสิทธิประโยชน์อีกหลายประการซึ่งข้อมูลของรัฐบาลแคนาดามิได้ระบุจำนวนเงินที่จะได้รับ (แต่ระบุถึงการรับเงินแบบคนเดียวหรือรับทีเดียวสำหรับคนทั้งครอบครัวที่มีสิทธิ) ได้แก่ สิทธิประโยชน์การลาป่วยสูงสุด 15 สัปดาห์ สิทธิประโยชน์จากความจำเป็นต้องลางานเพื่อดูแลสมาชิกในครอบครัวที่เจ็บป่วยซึ่งอาจถึงแก่ชีวิตได้สูงสุด 26 สัปดาห์ สิทธิประโยชน์จากการต้องลางานเพื่อดูแลเด็กในครอบครัวที่ป่วยหนักหรือบาดเจ็บสูงสุด 35 สัปดาห์

[137] Writers Guild of America, East. (2019). FREELANCE CONTRACTS. Retrieved from https://www.wgaeast.org/guild-contracts/freelance/

สิทธิประโยชน์จากการต้องลางานเพื่อดูแลผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ป่วยหนักหรือบาดเจ็บสูงสุด 15 สัปดาห์[138] นอกจากนั้น แรงงานรับจ้างอิสระในไอร์แลนด์ ที่มีสิทธิได้รับเงินสนับสนุนสำหรับผู้ที่กำลังหางาน (Jobseeker's Allowance) หากเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไอร์แลนด์อย่างต่อเนื่องและผ่านเกณฑ์ประเมินประกอบกับระดับรายได้จากการพิจารณาของรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องเลิกกิจการหรือการรับจ้างอิสระที่ทำอยู่ และไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ว่างงานถึง 4 วันต่อสัปดาห์ หากผู้ใดมีรายได้ต่ำกว่าระดับที่รัฐบาลกำหนด ก็สามารถได้รับเงินสนับสนุนนี้ได้ ทั้งนี้ในการประเมินรายได้ของผู้รับจ้างอิสระนั้น จะถูกประเมินอย่างสมเหตุผลว่าใน 12 เดือนข้างหน้าจะมีรายได้ประมาณเท่าไหร่ โดยจะใช้รายได้ของ 12 เดือนที่ผ่านมาร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเป็นตัวพิจารณา ผู้รับจ้างอิสระจึงต้องเตรียมตัวเรื่องปัจจัยที่อาจจะเกิดขึ้นในการปรึกษากับภาครัฐสำหรับเงินสนับสนุนนี้[139]

ยิ่งไปกว่านั้นในประเทศเยอรมัน ได้เพิ่มสวัสดิการให้ฟรีแลนซ์มีความเท่าเทียมกับสวัสดิการของลูกจ้างประจำด้วย ตั้งแต่ปี ค.ศ.1983 ศิลปินอิสระ นักข่าว และนักเขียนในเยอรมันสามารถเข้าร่วมประกันสังคมสำหรับศิลปิน (Social Security for Artists) ซึ่งเป็นระบบที่ผู้ทำงานอิสระจ่ายเงินระดับเดียวกับพนักงานประจำสำหรับประกันสุขภาพและเงินเกษียณอายุ ส่วนเงินสมทบส่วนของผู้ว่าจ้างให้ลูกค้าเป็นผู้จ่าย แต่ก็เป็นระบบที่มีข้อจำกัดของคำว่า “ศิลปิน” ทำให้เข้าถึงได้เฉพาะบางสาขาในการออกแบบ เช่น นักออกแบบกราฟิกสามารถเข้าร่วมได้ แต่นักออกแบบเว็บไซต์ไม่สามารถเข้าร่วม[140] ต่อมาในปีค.ศ. 2002 Bavarian public broadcaster (BR) ได้ลงนามข้อตกลง ในการให้สิทธิแก่ฟรีแลนซ์ ได้แก่ เงินชดเชยลาป่วย ลาคลอด การลาที่ยังได้ค่าจ้าง เงินสงเคราะห์ครอบครัว และค่าจ้างขั้นต่ำ และความคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ของนักเขียนตามกฎหมาย Author’s Rights Act[141] นอกจากนี้เยอรมันยังมีนโยบาย German artists’ insurance คือนโยบายที่รัฐบาลจะสมทบเงินประกันสังคมให้ศิลปินและนักเขียน โดยศิลปินและนักเขียนต้องจ่ายประกันสังคมประเภทนี้เท่ากับระดับที่ลูกจ้างประจำจ่ายซึ่งรัฐบาลเยอรมันจะจ่ายสมทบให้ร้อยละ 20 ของเงินที่ศิลปินและนักเขียนจ่าย องค์กรที่ต้องพึ่งพาศิลปินหรือนักเขียน เช่น สำนักพิมพ์ โรงละคร ห้องสมุด หรือบริษัทเอกชน ต้องจ่ายสมทบร้อยละ 30 โดยกฎหมายกำหนดให้บริษัทเอกชนต้องเปิดเผยค่าใช้จ่ายที่จ่ายให้ศิลปินหรือนักเขียน โดยตั้งแต่ปี ค.ศ.2015 กองทุนบำนาญของเยอรมัน (German Pension Fund) ได้

---

[138] Government of Canada. (2019). EI special benefits for self-employed people. Retrieved from https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/ei/ei-list/reports/self-employed-special-benefits.html

[139] Citizens Information. (2019). Self-employed and unemployment. Retrieved from https://www.citizensinformation.ie/en/social_welfare/social_welfare_payments/unemployed_people/self_employed_and_unemployment.html

[140] Krause K. (2018, Oct 31). The Fight for Freelance Protections in Germany is About More Than Just Regulations. AIGA Eye on Design. Retrieved from https://eyeondesign.aiga.org/inside-the-fight-for-freelance-protections-under-the-german-welfare-state/

[141] European Commission. (2016). The Future of Work in the Media, Arts & Entertainment Sector, Meeting the Challenge of Atypical Working. Retrieved from https://www.fim-musicians.org/wp-content/uploads/atypical-work-handbook-en.pdf

ตรวจสอบบริษัทเอกชนมาตลอดเพื่อให้แน่ใจว่าบริษัทได้ปฏิบัติตาม German artists' insurance ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของการตรวจสอบสำหรับระบบประกันสังคมโดยปกติ และช่วยให้ต้นทุนการบริหารของธุรกิจลดลงเป็นผลให้มีบริษัทที่จ่ายสมทบประกันสังคมสำหรับศิลปินและนักเขียนเพิ่มขึ้น 50,000 ราย ภายในสองปี โดยจำนวนสมาชิกของประกันสังคมประเภทนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดยี่สิบปีที่ผ่านมาคิดเป็นร้อยละ 0.5 ของการจ้างงานทั้งหมดในเยอรมัน[142]

1.6) การรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรอง

กระบวนการรวมกลุ่มเพื่อเจราต่อรอง หรือต่อสู้ระหว่างผู้จ้างงานและผู้รับงานมิใช่เรื่องใหม่สำหรับวงการฟรีแลนซ์ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงอัตราการหาประโยชน์จากแรงงาน ดังนั้นการรวมกลุ่มกันอย่างแข้มแข็งของฟรีแลนซ์จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่ฟรีแลนซ์ต้องเผชิญอย่างไร้สหภาพแรงงานและรัฐบาลมิได้เล็งเห็นความสำคัญ จากการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างของการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์ระหว่างกลุ่มประเทศตะวันออก และกลุ่มประเทศตะวันตก จากการงานของ Alex J. Wood และคณะ[143] จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มฟรีแลนซ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเวียดนาม) และแอฟริกา (เคนย่า ไนจีเรีย แอฟริกาใต้) ไม่ต้องการให้มีการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์ แต่ในที่นี้อยากได้ค่าจ้างงานสูง มีความมั่นคง และผลประโยชน์จากการทำงานที่มิใช่จากวิธีการรวมกลุ่มเพื่อผลักดันหรือต่อสู้เรื่องดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มของฟรีแลนซ์ในไทยที่มีความต้องการอย่างที่กล่าวมาข้างต้น แต่ไม่ต้องการให้มีการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์[144] ซึ่งต่างจากกลุ่มฟรีแลนซ์ในยุโรปและอเมริกาที่พยายามให้มีจัดตั้งองค์กรและการรวมกลุ่มของฟรีแลนซ์ในสาขาอาชีพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ผลิตภาพยนตร์ และโทรทัศน์ (film and television production freelancers) นักดนตรี นักแสดง มักคุเทศ นักข่าว นักปริวรรต และนักแปล เป็นต้น ซึ่งองค์กรของฟรีแลนซ์ทั้งหลายรวมกลุ่มกันเพื่อหาพัฒนา เจราจาต่อรอง และต่อสู้เกี่ยวกับรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การถูกเอาเปรียบจากสัญญา และการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างนายทุนผู้จ้างงานกับฟรีแลนซ์ อีกทั้งยังยกระดับการรวมตัวเพื่อมุ่งพัฒนาสถานะแรงงานของฟรีแลนซ์ในความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก(ไม่ใช่ความสัมพันธ์กับ

---

[142] OECD. (2018). The Future of Social Protection: What works for non-standard workers?. Retrieved from https://www.oecd.org/social/Future-of-social-protection.pdf

[143] Wood, A. J., Lehdonvirta, V., & Graham, M. (2018). Workers of the Internet unite? Online freelancer organisation among remote gig economy workers in six Asian and African countries. *New Technology, Work and Employment*, *33*(2), 95-112.

[144] สัมภาษณ์แบบกลุ่ม (focus group) เมื่อวันที่ 29 และ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2562

นายจ้างลูกจ้าง) เช่น การให้สิทธิประโยชน์ด้านความปลอดภัยในการทำงาน ฝึกอบรมการทำงาน และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดแรงงาน เป็นต้น และมุ่งแสวงหาการจ้างงานที่ได้มาตรฐานจากสมาคมนายจ้าง[145,146,147]

แนวทางในการปฏิเสธงานของฟรีแลนซ์กับภาวการณ์จ้างงานไม่มั่นคง การจ่ายค่าจ้างราคาถูก และการลิดรอนสิทธิทางสัญญาการจ้างงาน ที่อเมริกาเหนือ และยุโรปตะวันตกใช้กันมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1993 มี 3 กลยุทธ์คือ การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class-action Lawsuits) การคว่ำบาตร (boycotts) และการปฏิเสธงาน (strikes) ซึ่งเป็น[148] ได้แก่

1. **การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class-action Lawsuits)** สืบเนื่องมาจากการที่บริษัทผลงานไปตีพิมพ์หรือผลิตซ้ำในรูปแบบอื่นๆ นำมาซึ่งรายได้อย่างมหาศาล แต่กลับไม่ได้จ่ายเงินเพิ่มเติม/รายได้ส่วนแบ่งให้แก่ผู้ผลิตผลงานตัวจริง ในปีค.ศ. 1993 สมาชิกฟรีแลนซ์ในสหภาพนักเขียนแห่งชาติของสหรัฐ (National Writers Union - NMU) ต่อสู้ดำเนินคดีกับสำนักพิมพ์ 5 บริษัท เป็นผลให้บริษัทต้องจ่ายเงินชดเชยให้แก่ฟรีแลนซ์เป็นจำนวน 18 ล้านดอลลาร์ คดีดังกล่าวจูงใจให้นักข่าวอิสระในแคนาดาร่วมกันฟ้องร้องแบบกลุ่มกับบริษัทหนังสือพิมพ์ Canada's Globe and Mail newspaper ในปีค.ศ. 1996 และชนะคดีในปีค.ศ. 2006 ทำให้บริษัทต้องจ่ายเงินชดเชยเป็นจำนวน 11 ล้านดอลลาร์ เช่นเดียวกันกับหน่วยงานสนับสนุนนักข่าวอิสระในฝรั่งเศส (l'Association des journalistes inde´pendants du Que´bec - l'AJIQ) ฟ้องร้องนิตยสารและหนังสือพิมพ์ภาษาฝรั่งเศส 13 บริษัท ในปีค.ศ. 1999 ต่อมาในปีค.ศ. 2004 ได้รับเงินชดเชยจากบริษัทเป็นจำนวนกว่า 190,000 ดอลลาร์ให้แก่ฟรีแลนซ์ทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีความพยายามในการต่อสู้เกี่ยวกับส่วนแบ่งรายได้ระหว่างนักเขียนกับบริษัทด้วย

2. **การคว่ำบาตร (boycotts**) เป็นการร่วมกันปฏิเสธงานของฟรีแลนซ์ที่ถูกลิดรอนสิทธิทางสัญญาการจ้างงาน ในปี 1998 สมาชิกกลุ่มฟรีแลนซ์ด้านสุขภาพ (Healthcare freelance group) กว่า 70 คนร่วมกันคว่ำบาตรมากกว่า 6 เดือน ในข้อพิพาทเรื่องข้อตกลงเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ทั้งหมดของนิตยสาร EMAP Healthcare ในอังกฤษ ทำให้บริษัทต้องถอยกลับและทบทวนข้อสัญญาใหม่ จากนั้นทำข้อตกลงกันอีกครั้งคือ บริษัทสามารถใช้ชิ้นงานของฟรีแลนซ์ได้เพียง 1 ครั้งเท่านั้น และ

---

[145] Heery, E. (2004), 'The Trade Union Response to Agency Labour in Britain', Industrial Relations Journal **35**, 5, 434–450.

[146] Wood, A. J., Lehdonvirta, V., & Graham, M. (2018). Workers of the Internet unite? Online freelancer organisation among remote gig economy workers in six Asian and African countries. *New Technology, Work and Employment*, *33*(2), 95-112.

[147] Umeny, C. (2016), 'The Labour Market for Jazz Musicians in Paris and London: Formal Regulation and Informal Norms', Human Relations **69**, 3, 711–729.

[148] Salamon, E. (2016). E-lancer resistance: Precarious freelance journalists use digital communications to refuse rights-grabbing contracts. *Digital Journalism*, *4*(8), 980-1000.

หากต้องการนำผลงานกลับมาลงบนเว็บไซด์อีกครั้ง นักแปลอิสระเจ้าของผลงานต้องได้โบนัส 5% ของกำไรจากผลงานชิ้นนั้น

3. **การปฏิเสธงาน (strikes)** ในปี 2007 สหภาพนักข่าวเดนมาร์ก (The Danish Union-DUJ) ได้เรียกร้องให้มีการประท้วง เพื่อปกป้องสิทธิของนักข่าวอิสระ เมื่อกลุ่มสื่อสิ่งพิมพ์ Nordic พยายามที่จะกำหนดเงื่อนไขใหม่ๆ เกี่ยวกับค่าธรรมเนียมให้แก่ฟรีแลนซ์ คือ การนำผลงานนั้นไปผลิตซ้ำเพื่อหาผลประโยชน์แก่บริษัทในขณะที่จ่ายค่าจ้างพวกฟรีแลนซ์ในราคาถูก ซึ่งระหว่างการประท้วงสมาชิกที่เป็นฟรีแลนซ์ในสหภาพนักข่าวฯ ปฏิเสธที่จะรับงานจากบริษัทต่างๆ ด้วย หลังจากการประท้วงครั้งนั้นทำให้บริษัทสื่อทั้งหลายยอมทำข้อตกลงร่วมกันที่จะคุมครองสิทธิของนักเขียนอิสระ

ซึ่งกลยุทธ์ทั้งสามข้อนี้ได้พัฒนาให้นำไปใช้ร่วมกับการรวมกันผ่านโลกอินเตอร์เน็ตเพื่อต่อสู้แนวทางดังกล่าว ในปีค.ศ. 2000-2001 นักเขียนและช่างภาพอิสระในสหราชอาณาจักรร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายอีเมลเพื่อปฏิเสธการลิดรอนสิทธิทางสัญญาการจ้างงานของบริษัท the Guardian, the Observer, the British Broadcasting Corporation, และ the Music365 website หลังจากการโต้แย้งของ the Music365 หรือ NBT ทำให้เว็บไซด์ของ NBT กลายเป็นฟอรั่มสำหรับนักดนตรีอิสระเพื่อปรึกษาหารือประเด็นปัญหา การแชร์ข้อมูล การเปิดเผยนายจ้างที่ไม่ยอมจ่ายเงินแก่ฟรีแลนซ์ และการประกาศชัยชนะของฟรีแลนซ์ ต่อมาในปีค.ศ. 2010 คนกลุ่มเดิมได้ประท้วงบริษัท German-based Bauer Media ด้วยการลงนามในคำร้องว่าจะไม่ยอมส่งงานให้กับสำนักพิมพ์เว้นแต่บริษัทจะเพิกถอนสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้น เช่นเดียวกับในสก๊อตแลนด์ปีค.ศ. 2000 มีการรวมตัวของฟรีแลนซ์กว่า 40 คน จัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า the Scottish Newspapers' Association of Photographers (SNAP) ใช้ e-mail ในรวบรวม แลกเปลี่ยนข้อมูล และวางแผนปรับปรุง/ต่อสู้กับการลิดรอนสิทธิทางสัญญาการจ้างงาน ต่อมาในค.ศ. 2009 พันธมิตรองค์กรนักเขียนชาวแคนาดากว่า 14 องค์กร โดยมีศูนย์กลางที่ the CWG และ the PWAC เริ่มคว่ำบาตรบริษัทสื่อข้ามชาติ หลังจากที่กลุ่มบริษัทปฏิเสธที่จะแก้สัญญาจ้างงานฟรีแลนซ์สากล โดยองค์กรเสนอให้ปรับปรุงสัญญาว่า บริษัทจะเอาไปเผยแพร่กี่ครั้งก็ได้ กี่ช่องทางก็ได้แต่ต้องให้ผู้เขียนมีส่วนแบ่งของรายได้ทั้งหมด

ในปีค.ศ. 2010 ประเทศแคนาดามีการรวมกลุ่มของฟรีแลนซ์ด้านสื่อสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ the Canadian Freelance Union (CFU) มีเป้าหมายเพื่อให้มีอัตราการจ่ายค่าจ้างงานที่สูงขึ้นและต่อต้านสัญญาการลิดรอนสิทธิที่ไม่เป็นธรรม และ the Canadian Media Guild (CMG) เป็นรวมกลุ่มข้ามพรมแดนของฟรีแลนซ์ในอเมริกาและแคนนาดา โดยมีเป้าหมายเพื่อปกป้องฟรีแลนซ์[149] ซึ่งมีอย่างน้อย 10 กว่าประเทศในยุโรป รวมถึงเดนมาร์ก ฟินแลนด์ และอังกฤษที่มีข้อตกลงร่วมว่าจะมีการต่อรองร่วมกันในประเด็นข้อสัญญา และสิทธิ

[149] Standing, Guy. 2011. The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic.

ขั้นพื้นฐานของนักเขียน[150] เนื่องจากแคนนาดาจัดให้ฟรีแลนซ์อยู่กลุ่ม "ผู้รับเหมาอิสระ" ตามกฎหมายดังนั้นจึงควรสงวนให้ลิขสิทธิ์เป็นของผู้ผลิตผลงาน[151] ทำให้ในปี ค.ศ. 2013 ทั้งสององค์กรร่วมกันต่อต้านสัญญาการจ้างงานที่ไม่เป็นธรรมของบริษัท TC Media ซึ่งในสัญญาระบุว่า ลิขสิทธิ์งานจะตกเป็นของบริษัท บริษัทจะเผยแพร่งานในช่องทางการจัดจำหน่ายกี่ครั้งก็ได้ และสามารถผลิตผลงานล้อเลียนงานนั้นได้โดยที่ไม่จ่ายส่วนแบ่งรายได้ในการจำหน่ายให้แก่เจ้าของผลงาน (ฟรีแลนซ์) แม้ว่าบริษัทดังกล่าวจะทำกำไรมากถึง 40 ล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. 2013[152]

อย่างไรก็ดีมีหลายประเทศที่รัฐเป็นผู้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม จึงให้เป็นนโยบายระดับประเทศ เช่น นายกรัฐมนตรีประเทศเยอรมัน Helmut Schmidt ซึ่งเป็นจากพรรคสังคมประชาธิปไตยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974-1982 ได้เริ่มทำการปฏิรูปหลายประการเพื่อส่งเสริมสิทธิแรงงานในเยอรมัน นอกจากนี้เขายังได้ริเริ่มสิทธิในการรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรองของศิลปินอิสระที่ทำงานเสมือนพนักงาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องสิทธิแรงงานของศิลปินและนักข่าวอิสระ นโยบายเหล่านี้ปูทางไปสู่การก่อตั้งพันธมิตรนักออกแบบกราฟิกเยอรมัน (Alliance of German Graphic Designers) สมาคมสตูดิโออิสระด้านการออกแบบ (Association of Independent Design Studios) ร่วมมือด้วย ทั้งสองฝ่ายได้ตีพิมพ์ข้อตกลงแรงงานฉบับแรกของเยอรมนีสำหรับนักออกแบบกราฟิกอิสระในปี 1977 ซึ่งเกี่ยวกับภาพรวมของบริการจากนักออกแบบ ระยะเวลาทำงานและเรื่องค่าจ้าง นอกจากนี้การรวมกลุ่มเพื่อต่อรองกับผู้ว่าจ้างในอุตสาหกรรมสื่อมวลชนในเยอรมัน สามารถทำได้ภายใต้กฎหมาย German Collective Agreement Act ซึ่งอนุญาตให้ผู้รับจ้างอิสระสามารถรวมกลุ่มต่อรองได้ แต่มีเงื่อนไขว่าบุคคลเหล่านั้นต้อง 1.ทำงานตามสัญญาด้วยตนเองโดยไม่มีลูกจ้าง 2.ส่วนใหญ่ของงานต้องเป็นการรับจ้างลูกค้าเพียงคนเดียว คือรายได้เกินร้อยละ 50 ต้องมาจากลูกค้าคนเดียว หรือร้อยละ 33 ขึ้นไปในกรณีที่เป็นศิลปิน นักเขียน หรือนักข่าว แต่ฟรีแลนซ์ในเยอรมนีก็ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานเยอรมันเพียงบางประการเท่านั้น เช่น ข้อพิพาทกับผู้ว่าจ้าง การลางาน สภาพการทำงาน อย่างไรก็ตามมีการเจรจาในปี ค.ศ.2002 เพื่อสิทธิของนักข่าวฟรีแลนซ์ที่รับจ้างสถานีวิทยุโทรทัศน์และสื่อออนไลน์ Bavarian public broadcaster (BR) ซึ่ง BR ก็ได้ลงนามข้อตกลง โดยสิทธิดังกล่าวได้แก่ เงินชดเชยลาป่วย ลาคลอด การลาที่ยังได้ค่าจ้าง เงินสงเคราะห์ครอบครัว และค่าจ้างขั้นต่ำ และความคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ของนักเขียนตามกฎหมาย Author's Rights Act[153] เช่นเดียวกับสภาแห่งชาติยุโรปให้การรับรองว่าฟรีแลนซ์มีสิทธิในการ

---

[150] Nies, Gerd, and Roberto Pedersini. 2003. "Freelance Journalists in the European Media Industry: Report." Accessed July 31, 2015. https://web.archive.org/web/20071020094130/ http://www.ifj-europe.org/pdfs/FinalReportFreelance.pdf

[151] Cohen, Nicole S. 2011. "Negotiating Writers' Rights: Freelance Cultural Labor and the Challenge of Organizing." Just Labor: A Canadian Journal of Work and Society 17–18:119–138.

[152] TC Transcontinental. 2013. "2013 TC Transcontinental Annual Report." Accessed March 12, 2015. http://tctranscontinental.com/documents/10180/37760/2013_Annual_Report.pdf

[153] European Commission. (2016). The Future of Work in the Media, Arts & Entertainment Sector, Meeting the Challenge of Atypical Working. Retrieved from https://www.fim-musicians.org/wp-content/uploads/atypical-work-handbook-en.pdf

รวมกลุ่มกับสหภาพแรงงานเพื่อเจรจากับนายจ้าง ซึ่งการรับรองนี้เป็นผลจากการเรียกร้องของสหภาพแรงงานไอร์แลนด์ (ICTU) ที่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพนักข่าวสหราชอาณาจักรและไอร์แลนด์ (NUJ) รวมถึงสหภาพแรงงานอุตสาหกรรมบริการ สหภาพช่างเทคนิค สหภาพนักดนตรีแห่งไอร์แลนด์ และสหภาพแรงงานอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ โดยการรับรองของรัฐสภายุโรปนี้เป็นผลสืบเนื่องมากจากการแก้ไขกฎหมายแข่งขันทางการค้าของไอร์แลนด์เมื่อปี ค.ศ.2017 ซึ่งอนุญาตให้มีการรวมตัวเจรจาต่อรองของนักข่าวและศิลปินต่าง ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายของไอร์แลนด์ดังกล่าวก็เป็นผลมาจากการรณรงค์ของสหภาพแรงงานในไอร์แลนด์[154]

นอกจากนั้นในปีค.ศ. 2007 ศาลแรงงานเดนมาร์กอนุญาตให้นักข่าวอิสระมีสิทธิในการเจรจาต่อรองผ่านสหภาพแรงงานนักข่าว เพียงไม่กี่วันหลังจากนั้นนักข่าวอิสระก็ได้บรรลุข้อตกลงกับ Aller Press หนึ่งในผู้จัดพิมพ์นิตยสารหลักหลักของประเทศ ซึ่งครองส่วนแบ่งตลาดนิตยสารของเดนมาร์กร้อยละ 80 หลังนักข่าวอิสระเรียกร้องมาหกเดือนเพื่อสิทธิในการเจรจาต่อรองเหมือนพนักงานประจำ[155] ในปีเดียวกัน ประเทศกรีซสนับสนุนให้มีการจัดการองค์กรอย่างเข้มแข็งด้วยการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์ทั้งหลายในสถานที่ทำงาน[156] และมีงานวิจัยสนับสนุนว่าควรต้องจัดการกับกลุ่มคนดังกล่าวด้วยการผสมผสาน servicing model และ organizing model เข้าด้วยกัน[157] ในอิตาลีและเนเธอร์แลนด์ สหภาพแรงงานได้จัดโครงสร้างเฉพาะเพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มคนทำงานที่มีงานไม่มั่นคง ทำให้รัฐบาล Prodi ของอิตาลีเพิ่มความพยายามในการแก้ปัญหาการเข้าถึงว่างงานของกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกอยู่ในวังวนของการจ้างงานที่ไม่มั่นคงทำให้คนเหล่านี้มีรายได้ต่ำมากในช่วงที่ไม่มีงาน และอยู่ในภาวะที่ด้อยสิทธิ์สูงมาก สหภาพแรงงานจึงมีเป้าหมายชัดเจนที่จะคุ้มครองกลุ่มคนทำงานเหล่านี้ ด้วยการสร้างโครงสร้างเฉพาะเพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มคนทำงานดังกล่าว กระบวนการนี้นำไปสู่การสร้างสมาคมที่จัดการตนเองและเครือข่ายขึ้นโดยกลุ่มฟรีแลนซ์ เช่น the association *Collaboratori e Consulenti Associati* และ NIdiL ด้วยการสนับสนุนจากองค์กรจัดการตนเองของกลุ่มคนทำงานที่ทำงานไม่มั่นคง (the self-organized precarious workers) โดยมีเป้าหมายหลัก 2 ประการคือ เพิ่มความตระหนักรู้ในสถานการณ์ที่แท้จริงและปัญหาของการจ้างงานที่ไม่มั่นคง และปรับปรุงเงื่อนไขการทำงานของคนทำงานที่ไม่มีมั่นคงด้วยการวางข้อกำหนดใหม่และจัดการองค์กรใหม่หลายระดับในภาคอุตสาหกรรม สังคม และสถานที่ทำงาน สหภาพใหม่เหล่านี้จะพัฒนาภายใต้กรอบแนวคิดของการรวมกลุ่มปัจเจกบุคคล เพื่อเจรจาต่อรองเรื่องต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงสัญญาการจ้างงานไม่เป็นมาตรฐานให้มี

---

[154] National Union of Journalists. (2018). Council of Europe backs freelance rights. Retrieved from https://www.nuj.org.uk/news/council-of-europe-freelance/

[155] International Federation of Journalists. (2007). Bargaining Victory Ends Six-month Battle for Freelance Union Rights in Denmark. Retrieved from https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/category/latin-america/article/bargaining-victory-ends-six-month-battle-for-freelance-union-rights-in-denmark.html

[156] Kretsos L (2011) Union responses to the rise of precarious youth employment in Greece. *Industrial Relations Journal* 42(5): 453–472.

[157] Vandaele K and Leschke J (2010) *Following the 'Organising Model' of British Unions? Organising Non-Standard Workers in Germany and the Netherlands* (ETUI working paper 2010/02). Brussels: ETUI.

มาตรฐาน หรือในปี ค.ศ.2009 กลุ่ม CGIL เพิ่มการตระหนักรู้ของนโยบายคนรุ่นใหม่ในระดับชาติและนานาชาติ เสนอให้มีการรวมกลุ่มคนรุ่นใหม่และรณรงค์ด้วยการเน้นย้ำให้คนรุ่นใหม่ปฏิเสธการยอมรับเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรมของตลาดแรงงาน และงานที่ไม่มั่นคงที่บริษัทต่างๆ เสนอให้ รวมไปถึงการปฏิเสธงานที่ไม่เปิดโอกาสให้พวกเขาสร้างอนาคตของตนเอง นอกจากนั้นเป้าหมายสำคัญของกลุ่มคนงานเหล่านี้คือ ต้องเอาชนะส่วนแบ่งในการต่อรองเพื่อเปลี่ยนสัญญาจ้างที่ผิดปกติให้เป็นสัญญาจ้างแบบปกติ อีกทั้งมีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประกันสังคม สิทธิพื้นฐานของการจ้างงาน และกรอบความคิดทางกฎหมาย ให้แก่สมาชิกด้วย เช่นเดียวกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ในแคว้นคาตาลันถือเป็นเป็นผู้บุกเบิกในการต่อสู้เรื่องการจ้างงานแบบชั่วคราวในปี ค.ศ. 2001 คือ กลุ่ม ‘Avalot’ ที่ UGT สร้างขึ้น และ ‘Acció Jove’ ที่มาจาก CCOO ถือเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกคนรุ่นใหม่ที่อายุต่ำกว่า 30 ปี จากองค์กร CCOO กับ UGT ในแคว้นคาตาลัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำแนะนำแก่สมาชิกสหภาพที่เป็นคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับผลกระทบต่างๆ เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ หรือการลาคลอด เป็นต้น Acció Jove ระบุในเว็บไซต์ของตนว่าวัตถุประสงค์เพื่อ ‘เปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนรุ่นใหม่ในคาตาลัน และพัฒนาสิทธิพลเมืองและสิทธิทางสังคม’ อย่างไรก็ตามรายได้ของคนในสเปนร้อยละ 41 มาจากเงินสนับสนุนของรัฐ เมื่อมีจำนวนคนว่างงานมากขึ้น ส่วนร่วมในการเลือกตั้งสหภาพแรงงานย่อมลดลง การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนว่างงานเพิ่มระดับขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อกดดันการเมืองพรรคเล็กและมีการรณรงค์ระดับชาติให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ต่อสู้กับการจ้างงานไม่มั่นคงในสเปน

2) ความล้มเหลวในการพัฒนามาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์

ความพยายามในการพัฒนามาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์ทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ประสบความล้มเหลว อาจเป็นเพราะมาตรการเหล่านั้นไม่มีความเหมาะสมกับบริบทของประเทศนั้นๆ อีกทั้งจะเห็นได้ว่าความพยายามทั้งหลายเกิดขึ้นในช่วงแรกๆ ที่มีการจ้างงานฟรีแลนซ์ ซึ่งความล้มเหลวดังกล่าวมีทั้งหมด 6 ด้าน ดังนี้

2.1) การให้คำนิยามของการจ้างแรงงานรับจ้างอิสระ (ฟรีแลนซ์)

อุปสรรคสำคัญอันดับต้นๆ ของการวางแผนและจัดมาตรการประกันสิทธิของฟรีแลนซ์ คือ การให้คำนิยามของ “ฟรีแลนซ์” เนื่องจากคำนิยาม และการให้ขอบเขตของการจ้างงาน/แรงงานฟรีแลนซ์ จะนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าทั้งในและต่างประเทศยังมีข้อถกเถียงอย่างมากมายจากนักวิชาการ และผู้บริหารประเทศเกี่ยวกับการให้คำนิยามของ “ฟรีแลนซ์” แตกต่างกันออกไปหลายกลุ่ม เช่น บางกลุ่มอาจมองรวมถึงแรงงานนอกระบบ บางกลุ่มหมายถึงการจ้างงานไม่มั่นคง บางกลุ่มมองว่าฟรีแลนซ์คือผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็ก บางกลุ่มจัดฟรีแลนซ์เป็นแรงงานรับจ้างอิสระ รับงานรายชิ้น งานพาร์ทไทม์ หรืองานจ้างภายนอก เป็นต้น สิ่งนี้เองทำให้แต่ละประเทศไม่สามารถเก็บรวบรวมสถิติและข้อมูลได้ครบถ้วน ซึ่งจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ และวางแผนกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการฟรีแลนซ์

2.2) ความมั่นคงในการทำงาน

กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ความมั่นคงนี้หมายถึงความเป็นธรรมของรูปแบบสัญญาจ้างงาน เช่น ไม่ถูกเลิกจ้างด้วยความไม่เป็นธรรม (การยกเลิกกะทันหัน) การจ่ายเงินค่าจ้างตรงตามกำหนด หรือการกำหนดขอบเขตงานที่ชัดเจน เป็นต้น แต่ยังไม่พบงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อดังกล่าว

2.3) สภาพการจ้างงาน

ในหัวข้อนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องชั่วโมงการทำงาน ระยะเวลาจ้างงานอันเหมาะสมกับปริมาณงาน และความปลอดภัยในการทำงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อดังกล่าว

2.4) ค่าตอบแทน

การขัดขวางการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ของรัฐบาลในยุคแรกๆ เกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคมปี ค.ศ. 1919 เพียงหกเดือนหลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 และในช่วงวันแรก ๆ ของสาธารณรัฐไวมาร์นักออกแบบกราฟิกชาวเยอรมัน 3 คน คือ Max Hertwig, Jupp Wiertz และ Hans Meyer ได้ก่อตั้ง Bund deutscher Gebrauchsgraphiker หรือสหภาพศิลปินเชิงพาณิชย์เยอรมัน (Union of German Commercial Artists) เป็นสหภาพแรงงานแรกในประเทศเยอรมนีสำหรับอาชีพนักออกแบบกราฟิก เพื่อต่อสู้ให้ได้ค่าจ้างที่เป็นธรรมสำหรับสมาชิกของสหภาพ ในอีกสองสามทศวรรษถัดมาสหภาพได้พยายามหลายครั้งในเรื่องเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมหรือการชดเชยที่มีความโปร่งใสมากขึ้น แต่ทุกครั้งที่พวกเขาเรียกร้องก็จะถูกสั่งห้ามโดยเจ้าหน้าที่รัฐเยอรมัน

2.5) สวัสดิการในการทำงาน

ความล้มเหลวของการให้สวัสดิการในเบลเยี่ยม เมื่อปีค.ศ. 2016 ที่พยายามเปิดโอกาสให้แรงงานของแพลตฟอร์ม Deliveroo และ SMart เลือกว่าตนเองต้องการมีสถานะเป็นผู้รับจ้างอิสระที่ได้รับค่าตอบแทนสูงกว่า หรือมีสถานะเป็นลูกจ้างที่มีค่าตอบแทนต่ำกว่าแต่ได้รับสวัสดิการ แต่สุดท้ายปลายปีของปีเดียวกันนั้นเอง Deliveroo ก็ยุติความร่วมมือดังกล่าวไป ซึ่งในกรณีนี้รัฐบาลเองมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมหรือขัดขวางการรวมกลุ่มดังกล่าว[158]

2.6) การรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรอง

ในด้านกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มเห็นจะเป็น กฎหมายการแข่งขันทางการค้า และกฎหมายเพื่อการปฏิบัติงานของสภาพยุโรป ไม่อนุญาตให้มีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการอิสระ (self-employed) เพื่อเจรจาต่อรองกับผู้ว่าจ้างแบบรวมหมู่ และห้ามรวมตัวกันฮั้วราคาทำลายระบบตลาด[159] เช่นเดียวกับในสหรัฐฯ ที่มีกฎหมายป้องกันการผูกขาดการค้า ซึ่งถือได้ว่ากฎหมายดังกล่าวอาจเป็นอุปสรรคต่อ

---

[158] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) หน้า 26

[159] International Labour Organization (ILO), Individual Case (CAS) - Discussion: 2016, Publication: 105th ILC session (2016) Retrieved from http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13101:0::NO::P13101_COMMENT_ID:3082151

การรวมกลุ่มฟรีแลนซ์ เนื่องจากมองว่าการรวมกลุ่มนั้นเพื่อต่อรองให้ค่าตอบแทนให้สูงขึ้นถือเป็นการบิดเบือนระบบตลาด[160]

ความพยายามในการแก้ปัญหาของรัฐบาลต่างๆ ที่นำไปสู่ความล้มเหลวของการรวมกลุ่มฟรีแลนซ์เพื่อเจราจาต่อรองในความไม่เป็นธรรมหลายๆ ด้าน อย่างเช่น สหภาพแรงงานยุโรปมีนโยบายโดยตรงต่อกลุ่มแรงงานที่มีงานไม่มั่นคงด้วยกลยุทธ์ 4 ข้อ คือการกีดกั้นกลุ่มคนงานที่ทำงานไม่มั่นคงออกไป ให้ความสนใจเฉพาะสมาชิกที่อยู่ในสังกัดถูกจ้างงานมาตรฐานเท่านั้น และในกลุ่มนี้จะทำข้อตกลงเพื่อป้องกันผลประโยชน์ร่วมกัน[161] ทั้งนี้เพื่อเป็นการโต้ตอบกลุ่มคนทำงานที่ไม่มั่นคง โดยสหภาพแรงงานยุโรปต้องมีการจัดการกับปัญหาดังกล่าวซึ่งมีการเสนอว่า ควรจะละทิ้ง servicing model ที่ยึดหลักตามเงื่อนไขที่เป็นตัวแทนของแต่ละบุคคล และร่วมกันต่อรองอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้สหภาพแรงงานตาม organizing model แต่จากการศึกษาพบว่า ในสหราชอาณาจักรใช้การร่วมกันเจรจาต่อรองไม่สำเร็จเพราะคู่สัญญาของนายจ้างขาดความชัดเจน เช่นเดียวกับในสเปน แม้ว่าจะมีการรวมตัวของสภาแรงงานทั้งสองที่มีอยู่เดิมคือ CCOO กับ UGT โดยช่วงแรกทั้งสองกลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าให้มีการผ่อนปรนกฎระเบียบทางการค้าเพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน แต่ก็นำมาซึ่งความไม่ยุติธรรมเมื่อเปรียบเทียบลูกจ้างประจำ จะเห็นได้ว่าจำนวนคนทำงานที่ถูกจ้างแบบชั่วคราวน้อยคนที่เป็นสมาชิกของสหภาพแรงงาน สถานการณ์การลดต้นทุนในแต่ละบริษัทด้วยการปลดลูกจ้างประจำออก และหันมาจ้างงานแบบชั่วคราวมากขึ้นอย่างต่อเนื่องนั้น จนทำให้เลขาธิการของ CCOO ได้รับมอบหมายให้ขจัดความไม่เสมอภาคระหว่างลูกจ้างประจำกับลูกจ้างชั่วคราวในสเปน อย่างไรก็ตามองค์กรทั้งสองที่เข้ามาจัดการปัญหากลุ่มคนงานที่ถูกจ้างแบบชั่วคราวนั้นใช้การจัดการเป็นกรณีไป ไม่ได้เป็นงานหลักขององค์กรเหล่านี้ ทำให้คนรุ่นใหม่แบกรับภาระการจ้างงานที่ไม่มั่นคงดังกล่าวเพิ่มขึ้นในปีต่อๆ ไป นำไปสู่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ยกเลิกการจ้างงานที่ไม่มั่นคงในตลาดแรงงาน[162]

<u>3.1.3 ข้อเสนอในการพัฒนาสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ</u>

1) ให้เจ้าของแพลตฟอร์มเปลี่ยนสถานภาพการจ้างงานของ “แรงงานรับจ้างอิสระ” เป็น “ลูกจ้าง” ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน เมื่อแรงงานรับจ้างอิสระเหล่านั้นมีอายุงานตามที่กำหนดและตกลงไว้
2) มีสัญญาจ้างต้นแบบให้แก่ผู้รับจ้างอิสระให้เป็นไปตามข้อตกลงสิทธิพื้นฐานขั้นต่ำ (Minimum Basic Agreement) เพื่อให้แรงงานรับจ้างอิสระใช้ในการเข้าทำสัญญาจ้างงาน และเจราจาตกลงกับผู้จ้างงานตั้งแต่ต้น เพื่อลดข้อพิพาทต่างๆ อันเนื่องมากจากเนื้อหาและภาษาในเอกสารสัญญา รวมถึงขจัดข้อเสนอที่

---

[160] Wood, A. J., Lehdonvirta, V., & Graham, M. (2018). Workers of the Internet unite? Online freelancer organisation among remote gig economy workers in six Asian and African countries. *New Technology, Work and Employment*, *33*(2), 95-112.

[161] Heery E (2009) Trade unions and contingent labour: Scale and method. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2: 429–442

[162] De Peuter, G. (2014). Beyond the model worker: Surveying a creative precariat. Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 6(1), 263-284.

ไม่พึงประสงค์ในสัญญาจ้างงาน เช่น ภาระงานและขอบเขตการทำงานที่ชัดเจน ระยะเวลาการทำงาน ลำดับเวลาการทำงาน กำหนดจำนวนรายได้อย่างชัดเจน ตารางเวลาการจ่ายค่าจ้าง เป็นต้น โดยสัญญาจ้างเหล่านี้ต้องเป็นไปตามสิทธิทางสังคม 3 ประการ คือ การเท่าเทียมทางโอกาสและการเข้าถึงตลาดแรงงาน สภาพการทำงานที่ยุติธรรมและมีการคุ้มครองทางสังคม และการประกันสิทธิครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งให้สิทธิแก่แรงงานรับจ้างอิสระในการปฏิเสธงานที่อยู่นอกเหนือเวลาที่กำหนดไว้ หรือได้รับรายได้ชดเชยในการถูกยกเลิกสัญญากะทันหัน

3) รัฐบาลจัดสรรทนายความให้บริการแก่แรงงานรับจ้างอิสระ ในกรณีที่ผู้รับงานต้องการฟ้องร้อง หรือเรียกร้องค่าจ้าง ค่าชดเชยจากผู้ว่าจ้าง

4) มีกฎเกณฑ์เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ

5) มีการประกันรายได้พื้นฐานขั้นต่ำ

6) มีการจ่ายเงินชดเชยการเจ็บป่วยระยะสั้น/ระยะยาวแก่แรงงานรับจ้างอิสระ ที่ได้รับการเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุจากทำงาน ซึ่งเงินดังกล่าวอาจมาจากการเก็บภาษีจากแฟลตฟอร์ม หรือการจ่ายประกันสังคมที่แบ่งสัดส่วนระหว่าง แรงงานรับจ้างอิสระ กับ รัฐบาลและผู้ว่าจ้าง

7) ให้สิทธิการลาป่วย/ลาคลอด ภายใต้กฎหมายประกันการจ้างงาน เช่น ลาคลอดสูงสุด 15 สัปดาห์ หรือสิทธิประโยชน์จากการเป็นบิดา/มารดาให้ได้รับเงินเพื่อดูแลเด็ก (ทั้งบุตรจากสายเลือดหรือบุตรบุญธรรม) หรือมีสิทธิลางานตามความจำเป็นที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวที่เจ็บป่วยหนักอาจถึงแก่ชีวิตได้

8) เพิ่มสวัสดิการให้แรงงงานรับจ้างอิสระมีความเท่าเทียมกับสวัสดิการของลูกจ้างประจำ เช่น การประกันสุขภาพ เงินเกษียณอายุ เงินชดเชยลาป่วย/ลาคลอด การลาที่ยังได้ค่าจ้าง เงินสงเคราะห์ครอบครัว ค่าจ้างขั้นต่ำ หรือความคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ เป็นต้น

9) การรวมกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่นำไปสู่การสร้างสมาคม/เครือข่ายที่จัดการตนเองได้ เพื่อ สร้างความตระหนักรู้ในสถานการณ์ที่แท้จริงและปัญหาของการจ้างงานให้สมาชิกในกลุ่ม การพัฒนา กระบวนการเจรจาต่อรอง และต่อสู้เกี่ยวกับรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การถูกเอาเปรียบจากสัญญาจ้าง และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ว่าจ้างกับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงการแสวงหาการจ้างงานที่ได้มาตรฐาน โดยการรวมกลุ่มดังกล่าวสามารถต่อรองกับผู้ว่าจ้างได้ด้วย 3 กลยุทธ์ คือ การฟ้องร้องหรือการดำเนินคดีแบบกลุ่ม การคว่ำบาตร และการปฏิเสธงาน

3.2. ปัญหาด้านความเครียด ซึมเศร้า และวิตกกังวลของคนทำงานไร้กาลเทศะ

ปรากฏการณ์ที่การจ้างงานอย่างไม่เป็นทางการในรูปแบบของแรงงานรับจ้างอิสระขยายตัวอย่างมากในปัจจุบัน เริ่มทำให้เริ่มเกิดการถกเถียงถึงปัญหาต่างๆที่อาจตามมาจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความไม่มั่นคงในทางเศรษฐกิจสังคมของการจ้างงานแบบใหม่ เช่น รายได้ที่ไม่แน่นอน การจ้างงานที่ไม่มั่นคง อำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่าเทียม เวลาการทำงานที่โหดร้าย สวัสดิการที่ไม่เพียงพอ และความมั่นคงของชีวิตในระยะยาว อย่างไรก็ตามหนึ่งในปัญหาซึ่งเริ่มมีความสำคัญมากและเกิดขึ้นภายใต้กระแสของความเปลี่ยนแปลงในระลอกเดียวกันก็คือ ปรากฏการณ์การขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น ความเหงา ความโดดเดี่ยว ความวิตกกังวล ไปจนถึงอาการผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก (mood disorders) โดยเฉพาะหากเปรียบกันในเชิงช่วงเวลา จะพบว่าการขยายตัวของการจ้างงานแบบใหม่ที่มีความไม่มั่นคงค่อนข้างสูงเริ่มขยายตัวในโลกตะวันตกช่วงปลายทศวรรษ 1970 ถึงต้นทศวรรษที่ 1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการเปลี่ยนผ่าน (transformation) ครั้งใหญ่ของคำอธิบายที่ว่าด้วยอารมณ์ความรู้สึกจากปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะอาการของโรค (symptoms) ไปสู่ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะโรคหรือความผิดปกติ (disorders) ภายในตัวของมันเอง

ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาของการจ้างงานแบบใหม่กับการขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก เป็นประเด็นที่เริ่มถูกถกเถียงมากขึ้นเรื่อยๆในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการพยายามเทียบเคียงปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในลักษณะความสัมพันธ์แบบที่มาและผลลัพธ์ กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ที่พยายามเปลี่ยนแปลงผู้คนให้กลายเป็นผู้ผลิตภายในตนเอง รวมทั้งยอมรับการดำรงอยู่ของตัวตนในลักษณะของผู้ประกอบการที่ต้องรับผิดชอบกับความสำเร็จและความล้มเหลวด้วยตัวพวกเขาเอง เป็นที่มาของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ เช่น โรควิตกกังวลและโรคซึมเศร้า ที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในสังคมปัจจุบัน

ในด้านหนึ่งสมมติฐานที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการจ้างงานแบบใหม่กับการขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก เป็นคำอธิบายที่มีความสำคัญและควรได้รับการพิจารณาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสมมติฐานดังกล่าวอาจนำไปสู่การสร้างการตระหนักรู้ต่อปัญหาทางเศรษฐกิจแบบใหม่แก่สังคม รวมทั้งยังมีโอกาสนำไปสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายเพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว อย่างไรก็ตามทั้งการตระหนักรู้ต่อปัญหาในระดับสังคมและการยกระดับสู่การสร้างสรรค์นโยบายอาจต้องเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนประการสำคัญ คือ ทางออกและทางแก้ไขปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในปัจจุบันยังติดอยู่ภายใต้กรอบคิดในเชิงชีวการแพทย์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ เช่น การจัดการกับปัญหาด้วยยา หรือ จิตบำบัดประเภทต่างๆ ที่แม้ว่าจะเป็นการจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในระยะเฉียบพลัน (acute phase) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ข้อจำกัดหนึ่งที่สำคัญก็คือ ยาที่ทำงานในระดับเซลล์ประสาท กับ จิตบำบัดที่ทำงานบนพื้นที่ทางจิตใจ จะช่วยจัดการกับต้นเหตุหรือที่มาของปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นบนพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการจ้างงานได้อย่างไร

ด้วยเหตุนี้เพื่อที่จะทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ดังกล่าว งานศึกษาชิ้นนี้จึงขอเสนอการศึกษา ประวัติศาสตร์แรงงานรับจ้างอิสระ ผู้ประกอบการ และปัญหาของอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะแบ่งการศึกษาออกเป็นสามส่วน คือ หนึ่งการศึกษากำเนิดของการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระและการปรากฏตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกหลังทศวรรษ 1970 เพื่อเข้าใจแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงที่อาจมีความสัมพันธ์กันระหว่างการขยายตัวของการจ้างงานแบบใหม่กับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก สองการศึกษาการจ้างงานแบบใหม่กับคำอธิบายและการจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะปฏิบัติการของอำนาจ ภายใต้กระบวนการสร้างจิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วในสังคมสมัยใหม่ และสามคือการพยายามนำการถกเถียงสองข้อข้างต้นมาอธิบายปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย

ทั้งนี้การศึกษาทั้งสามด้านเป็นไปเพื่อสนับสนุนข้อเสนอสำคัญ คือ การขยายตัวของการจ้างงานแบบใหม่และปัญหาความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกหลังทศวรรษ 1970 ไม่ได้เป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กันในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ แต่ทั้งสองความเปลี่ยนแปลงแท้จริงแล้ว คือ ปฏิบัติการเดียวกันภายใต้กระบวนการทางอำนาจของสังคมหลังทศวรรษ 1970 ที่มีฉากหลัง (backdrop) ของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองที่ต้องการจะทำให้ตลาดทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ภายใต้การสนับสนุนให้ปัจเจกมีจิตวิญญาณแบบใหม่ คือ ความเป็นผู้ประกอบการ ที่มีอิสรภาพในบริหารจัดการและรับผิดชอบต่อชีวิตของพวกเขาไม่ต่างกับบริษัทประกอบการ โดยความสำเร็จ ความล้มเหลว เป้าหมาย และแรงกดดันต่างๆ ถูกพุ่งตรงเข้าสู่ปัจเจกในฐานะผู้รับผิดชอบหนึ่งเดียวต่อความเปลี่ยนแปลงจำนวนมากในชีวิตของพวกเขา การหลอมหลวมปัจเจกให้เป็นส่วนหนึ่งกับอดีต ปัจจุบันและอนาคตที่ไม่แน่นอน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการและสมมติฐานที่ว่าการทำให้ปัจเจกกลายเป็นบรรษัทประกอบการภายในตนเอง จะช่วยให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดำเนินไปในอัตราเร่งสูงสุด อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้ปฏิบัติการที่รวมศูนย์ แต่มันถูกกระทำผ่านปฏิบัติที่หลากหลาย ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยหนึ่งในปฏิบัติการสำคัญภายใต้ปฏิบัติการที่หลากหลายดังกล่าว ก็คือ การสร้างการจ้างงานรูปแบบใหม่ รวมไปถึงการอธิบายและการจัดการปัญหาของผู้คนผ่านคอนเซปเรื่องความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก

สำหรับเป้าหมายสำคัญของข้อเสนอนี้ไม่ได้เป็นไปเพื่อตั้งข้อสงสัยกับประสบการณ์ส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก หรือกล่าวโทษคำอธิบาย ผู้เชี่ยวชาญ และทฤษฎีใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในปัจจุบัน แต่เป็นไปเพื่ออธิบายเงื่อนไขการปรากฏตัวของปัญหาภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่ และยังรวมไปถึงการเปิดโอกาสให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาแบบใหม่ๆเป็นไปได้ในอนาคต

<u>3.2.1. การพิจารณาสภาพของปัญหา</u>

ก่อนที่จะทำความเข้าใจกำเนิดของการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระและการปรากฏตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากก็คือ การทำความเข้าใจสภาพการณ์และลักษณะของปัญหาดังกล่าวที่ปรากฏตัวขึ้นในปัจจุบันในฐานะความท้าทายของศตวรรษที่ 21 โดยปรากฏการณ์สำคัญที่

จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาก่อน คือ หนึ่งปรากฏการณ์การขยายตัวอย่างรวดเร็วของปัญหาอารมณ์ความรู้สึก ทั้งปัญหาความเครียด ความเหงา ความโดดเดี่ยว ไปจนถึงปัญหาความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น โรคซึมเศร้า และโรควิตกกังวล กับสอง คือ ปรากฏการณ์ของการจ้างงานแบบใหม่ เช่น การจ้างงานแบบอิสระ ซึ่งในแง่หนึ่งทั้งสองปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันและมีแนวโน้มว่าจะดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

สำหรับเป้าหมายในการพิจารณาสภาพการณ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าวในปัจจุบัน คือ การสำรวจความเป็นไปได้ว่าปัญหาดังกล่าวน่าจะปรากฏในประชากรกลุ่มไหน เพื่อที่จะทำความเข้าใจว่าเรากำลังศึกษาปัญหาของใคร อารมณ์ความรู้สึกของใครที่น่าจะเป็นปัญหา การจ้างงานแบบใหม่น่าจะเกิดขึ้นกับใคร และปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนทั้งสองกลุ่มน่าจะสัมพันธ์กันอย่างไร เพราะฉะนั้นในการศึกษาในส่วนแรก สิ่งที่เป็นประเด็นหลักคือ การมองความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทั้งสองในภาพกว้าง เพื่อจะนำความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ไปวิเคราะห์เพื่อพิสูจน์ความสัมพันธ์ของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก กับ การจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระ ที่มีแนวโน้มว่าจะอยู่ภายใต้กระบวนการทางอำนาจเดียวกัน เพียงแต่ดำรงอยู่ในลักษณะของปฏิบัติการที่แยกขาดออกจากกัน

1) สมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกับการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์

ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกับการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ในปัจจุบัน มีแนวโน้มว่าจะปรากฏตัวขึ้นในลักษณะที่ซ้อนทับกันบนกลุ่มประชากรที่อายุต่ำกว่า 40 ปี โดยในด้านแรกกลุ่มประชากรอายุต่ำกว่า 40 ปี มีแนวโน้มว่าจะเผชิญหน้ากับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าประชากรกลุ่มอื่นในปัจจุบัน ทั้งปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกโดยทั่วไป และปัญหาของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในเชิงจิตเวชศาสตร์ ในด้านที่สอง แนวโน้มของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ที่ขยายตัวด้วยอัตราเร่งในปัจจุบันมักพบมากในกลุ่มประชากรอายุต่ำกว่า 40 ปี อย่างไรก็ตามการพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าว นอกจากจะช่วยให้เข้าใจว่าการปรากฏตัวของปัญหาในฐานะความท้าทายของศตวรรษที่ 21 จะเกิดขึ้นบนกลุ่มประชากรดังกล่าวมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ในอีกด้านหนึ่งความสัมพันธ์ของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกับการขยายตัวของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ในกลุ่มประชากรอายุต่ำกว่า 40 ปี ยังช่วยให้การพิจารณาปัญหาดังกล่าวในเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยามีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ ผู้คนที่อยู่ในช่วงอายุดังกล่าว คือ กลุ่มคนที่เติบโตขึ้นมาในช่วงเวลาที่การสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการ (enterprising self) กำลังดำเนินไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว (ประชากรอายุต่ำกว่า 40 ปี คือ กลุ่มคนที่เกิดและเติบโตหลังทศวรรษที่ 1980) พวกเขาคือ กลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การประกอบสร้างปัจเจกแบบใหม่ ซึ่งต้องอาศัยความสามารถในการเผชิญหน้ากับปัญหาและความท้าทายในตลาดเสรีด้วยการรับรู้ตนเองแบบบริษัทประกอบการ (enterprise) ซึ่งถูกเชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดทั้งในเชิงของการผลิตและการบริโภค อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวไม่ได้ดำเนินไปโดยปราศจากปัญหา สิ่งหนึ่งที่อาจเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน คือ ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเป็นทั้งผลลัพธ์ที่ไม่คาดฝัน หรือ อาจเป็นปฏิบัติการที่ซ่อนทับอยู่ภายใต้กระบวนการทางอำนาจเดียวกัน ซึ่งประเด็น

ดังกล่าวจะพิจารณาต่อไป ภายหลังการสำรวจสมมติฐานแรกที่เกี่ยวข้องกับประชากรและปรากฏการณ์การขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกและการจ้างงาน

2) การขยายตัวของความเหงา ความเศร้า และความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก

2.1) ความเหงาในฐานะปัญหาของคนวัยทำงาน

ความเหงา (loneliness) อาจเป็นประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ทั่วไป ณ ช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตมนุษย์ แต่ในปัจจุบันความเหงามีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว และไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่บางช่วงชีวิตของผู้คนเท่านั้น จากงานวิจัยของสถาบัน Mental Health Foundation ในสหราชอาณาจักร ค้นพบว่าผู้คนในศตวรรษที่ 21 ในพื้นที่วิจัยคืออังกฤษ สก็อตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ กว่า 88% ของกลุ่มตัวอย่าง[163]ให้ข้อมูลว่าว่าตัวเองกำลังเผชิญหน้ากับความเหงา โดยแบ่งเป็น 11% ของกลุ่มตัวอย่างที่บอกว่าพวกเขาเหงาบ่อยครั้ง 34% ที่บอกว่าพวกเหงาในบางครั้ง และ 33% ที่บอกว่าพวกเขาเหงาบ้างบางครั้งคราว มีเพียง 22% ที่ให้ข้อมูลว่าพวกเขาไม่เคยเหงา[164] โดยภายใน 88% ของกลุ่มตัวอย่างที่พวกเขามีประสบการณ์กับความเหงา มีผู้คนถึง 24%[165] ในกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวที่เริ่มคิดว่าความเหงาของพวกเขาไม่ใช่แค่ประสบการณ์ทั่วๆไป แต่เป็นปัญหาที่ต้องได้รับความสนใจ ซึ่งกลุ่มคนที่กังวลกับปัญหาดังกล่าวมากกว่าคนกลุ่มอื่น คือ ผู้คนอายุ 18-34 ปี นอกจากนั้นงานวิจัยชิ้นดังกล่าวยังได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมและพบว่า กลุ่มตัวอย่างอธิบายความเหงาและความโดดเดี่ยวของพวกเขาว่ามีความสัมพันธ์กับอาการซึมเศร้า หรือในอีกความหมายหนึ่งคือความเหงาและความโดดเดี่ยวเป็นที่มาของอาการซึมเศร้าสำหรับพวกเขา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเหงาและอาการซึมเศร้ามีถึง 42% และกลุ่มคนที่ให้ข้อมูลแบบนี้มากที่สุด คือคนกลุ่มอายุ 18-34 ปี[166]

ขณะที่ในอีกฝั่งหนึ่งของมหาสมุทรแอตแลนติก คือ สหรัฐอเมริกา ความเหงาถูกเข้าใจว่าเป็นปัญหาของผู้ใหญ่หรือคนที่มีอายุ ทำให้ในแง่หนึ่งการสำรวจสถิติเกี่ยวกับความเหงาพุ่งเป้าไปที่กลุ่มตัวอย่างอายุ 45 ปีขึ้นไป ยกตัวอย่างสถาบัน AARP หรือ American Association of Retired Persons มีการเก็บสถิติความเหงาพบว่า 35% ของประชากรอายุ 45 ปีขึ้นไปในสหรัฐอเมริกากำลังเผชิญหน้ากับปัญหาความเหงาและความโดดเดี่ยว ซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาระยะสั้นแต่เป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องคือมีระยะเวลาตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป จนถึงในบางกลุ่มประชากรให้ข้อมูลว่ามีปัญหาความเหงาต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาถึงหกปี[167] ทั้งนี้แม้ข้อมูลสถิติของความเหงาในสหรัฐอเมริกาจะมุ่งเน้นไปที่การเก็บสถิติจากประชากรที่มีอายุ แต่จากสถิติของ AARP ก็แสดงให้เห็นว่าประชากรกลุ่มที่มีปัญหาความเหงามากที่สุด คือ กลุ่มประชากรที่อายุน้อยที่สุดในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด คือ ช่วง

---

[163] คำถามที่ถูกใช้ในการสัมภาษณ์คือ How often do you feel lonely? โดยแบ่งระดับเป็น often sometimes rarely never

[164] Griffin, J., *The Lonely Society?*. (London, England: Mental Health Foundation, 2010), p. 35

[165] Ibid., p. 21

[166] Ibid., p. 35

[167] Anderson, G. O. & Colette E. T., *Loneliness and Social Connections: A National Survey of Adults 45 and Older.* (Washington, DC: AARP Research, 2018), p.1

อายุ 45-49 ปี โดยปัญหาความเหงาจากสถิติของ AARP แปรผันตามจำนวนอายุ คือช่วงอายุน้อยยิ่งมีปัญหาเหงามาก และยิ่งยังอยู่ในวัยทำงานปัญหาความเหงาก็มากขึ้นตามไปด้วย[168] อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่งมีการเก็บสถิติจากบริษัทเอกชนในสหรัฐอเมริกาที่พบว่า กลุ่มคนที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาความเหงามากที่สุด คือประชากรช่วงอายุ 18-22 ปี กับ 23-37 ปี[169] ซึ่งหมายความว่าข้อค้นพบของสถิติทั้งสองชุด แม้จะไม่สามารถนำมาเรียงต่อกันได้อย่างตรงไปตรงมา แต่พอจะทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงอย่างหยาบได้ว่า ประชากรที่อยู่ในช่วงอายุของการทำงานกำลังเผชิญหน้ากับปัญหากับความเหงาค่อนข้างมาก และความเหงากลับกลายมาเป็นปัญหาของประชากรในช่วงอายุดังกล่าว มากกว่าความเข้าใจดั้งเดิมที่ว่าความเหงาเป็นปัญหาของผู้สูงอายุ

สำหรับที่มาของปัญหาความเหงานั้น อาจไม่สามารถหาที่มาของปรากฏการณ์ดังกล่าวได้อย่างชัดเจน แต่ยังสามารถมองหาความสืบเนื่องของปัญหาดังกล่าวได้ ยกตัวอย่างเช่น รายงานจากโครงการ Social Capital Project โดย United States Congress Joint Economic Committee ที่ทำขึ้นภายใต้คำสั่งของวุฒิสมาชิก Mike Lee เพื่อทำความเข้าใจแนวโน้มของทุนทางสังคมและการสร้างความร่วมมือของผู้คนในสังคมอเมริกัน รายงานดังกล่าวพบว่านับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ประชากรอเมริกันใช้ชีวิตคนเดียวมากขึ้น เข้าโบสถ์น้อยลง ใช้เวลากับเพื่อนบ้านและเพื่อนน้อยลง มีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชนน้อยลง ใช้เวลากับคนที่ทำงานเดียวกันน้อยลง งานกลายเป็นงานชั่วคราวหรือทำแค่ในช่วงเวลาสั้นๆมากขึ้น คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานในสายงานของตัวเองลดลง[170] ความสำคัญของข้อมูลจากรายงานดังกล่าวก็คือ หนึ่งแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงของการที่ผู้คนเริ่มใช้เวลาหรือถูกทำให้ใช้เวลากับตัวเองคนเดียวมากขึ้นอาจสามารถย้อนกลับไปได้ถึงทศวรรษที่ 1970 หรือความเปลี่ยนแปลงบางอย่างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวอาจสัมพันธ์กับปัญหาการขยายตัวอย่างกว้างขวางของปัญหาความโดดเดี่ยวและความเหงาในปัจจุบัน สอง ปัญหาการที่คนแยกตัวจากสังคมและมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นน้อยลง ซึ่งอาจเป็นที่มาของปัญหาความเหงา เป็นปัญหาที่ไม่อาจพิจารณาอย่างแยกส่วนได้ หรือในอีกความหมายหนึ่งความโดดเดี่ยวถูกอธิบายจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะปัจจัยในทางเศรษฐกิจ ซึ่งรายงาน Social Capital Project ได้อธิบายปัญหาดังกล่าวผ่านมิติของการจ้างงาน ที่มีการค้นพบว่านับจากช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 ถึงต้นทศวรรษที่ 2010 ประชากรอเมริกันที่ทำงานจากบ้านเพิ่มขึ้นจาก 3% เป็น 7% หรือมีการขยายตัวที่ 133%[171] รวมทั้งการเก็บสถิติจากปี 1995-2015 การจ้างงานแบบทางเลือก (alternative work arrangements) เช่น การจ้างงานแบบชั่วคราว การจ้างงานเป็นสัญญา งานเอ้าท์ซอร์ส งานฟรีแลนซ์ และงานพาร์ทไทม์ ขยายตัวขึ้นจาก 9% เป็น 16% ของการจ้างงานทั้งหมด หรือคิดเป็นอัตราการขยายตัวที่ 77.77%[172] โดยรายงาน Social Capital

---

[168] Anderson, G. O. & Colette E. T., *Loneliness and Social Connections: A National Survey of Adults 45 and Older.* (Washington, DC: AARP Research, 2018), p.5

[169] CIGNA, *CIGNA U.S. Loneliness Index: Survey of 20,000 Americans Examine Behaviors Driving Loneliness in the United States*. (n.p., 2018), p.2

[170] Joint Economic Committee, *Social Capital Project*. (n.p., 2017), p.2-5

[171] Ibid., p.47

[172] Ibid.

Project มองว่าปรากฏการณ์ของการจ้างงานแบบใหม่ดังกล่าวมีส่วนสัมพันธ์กับปัญหาทุนทางสังคมในอเมริกาที่เสื่อมถอยลง

ทั้งนี้หากมองช่วงอายุของผู้คนที่ประสบปัญหาความเหงาและความโดดเดี่ยว อาจทำให้ตั้งสมมติฐานได้ว่าการขยายตัวของปัญหาดังกล่าวสัมพันธ์กับกลุ่มคนวัยทำงาน โดยเฉพาะประชากรวัยทำงานช่วงต้นที่มีอายุไม่มาก และประชากรกลุ่มนี้ก็อาจมีแนวโน้มที่อยู่ในการจ้างงานในรูปแบบใหม่ ซึ่งหมายถึงงานในกลุ่มของการจ้างงานแบบทางเลือก ที่กำลังเป็นวิธีการจ้างงานและการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องภายในช่วงเวลาสามถึงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา เช่น การจ้างงานชั่วคราวหรือการจ้างงานเป็นรายชิ้น เป็นต้น

2.2) ความเครียดกับปัญหาทางเศรษฐกิจ

ความเครียด (stress) มีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของปัญหาที่น่าสนใจเช่นเดียวกับความเหงา ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง Stress: Are we coping? ที่จัดทำโดย Mental Health Foundation ในสหราชอาณาจักร ได้ทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างในสหราชอาณาจักร[173]และพบว่า 74% ของกลุ่มตัวอย่าง รายงานว่าในช่วงปีที่ผ่านมามีช่วงเวลาที่พวกเขามีความเครียดในระดับสูงและไม่สามารถจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้[174] โดยหากเจาะลึกลงไปในผู้คนจำนวน 74% จะพบว่ากลุ่มตัวอย่าง 51% มีความเครียดร่วมไปกับอาการซึมเศร้า 61% มีความเครียดร่วมไปกับความวิตกกังวล 16% มีความเครียดจนลงมือทำร้ายตัวเอง และ 32% มีความคิดอยากฆ่าตัวตาย[175] การเก็บสถิติในรายงานของ Mental Health Foundation ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างอายุ 55 ปีขึ้นไปมีความเครียดค่อนข้างต่ำ โดยมีจำนวนถึง 30% ที่รายงานว่าไม่เคยมีปัญหาความเครียดที่ไม่สามารถจัดการได้ โดยเมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอายุ 18-24 ปีที่บางส่วนกำลังเข้าสู่ช่วงเริ่มต้นทำงาน มีเพียง 7% เท่านั้นที่ไม่มีปัญหาดังกล่าว[176] สำหรับสาเหตุของความเครียดจากรายงานของ Mental Health Foundation พบว่าสำหรับกลุ่มอายุ 18-24 ปี ปัญหาทางการเงินโดยเฉพาะการจ่ายค่าเช่าและการมีที่พักอาศัยเป็นของตัวเองถือเป็นสิ่งกระตุ้นความเครียดหลัก (key stressor) ตามมาด้วยความเครียดที่เกิดจากแรงกดดันที่จะประสบความสำเร็จในอนาคต ซึ่งความตึงเครียดที่เกิดจากความสำเร็จที่ยังมองไม่เห็นเกิดขึ้นกับประชากรกลุ่มอายุ 25-34 ปีด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามปัญหาดังกล่าวกลับพบได้น้อยในกลุ่มประชากรอายุ 45 ปีขึ้นไป[177]

งานวิจัยของ Mental Health Foundation ด้านหนึ่งให้ภาพของกลุ่มคนที่เผชิญหน้ากับปัญหาว่าเป็นช่วงอายุระหว่าง 18-24 เป็นต้นไปจนถึง 25-34 ปี และค่อยๆลดลั่นกันไปตามช่วงอายุ โดยส่วนมากปัญหามีส่วนสัมพันธ์อยู่กับเรื่องของการเงินและความมั่นคงในชีวิต ซึ่งในสหรัฐอเมริกาก็มีรายงานเกี่ยวกับสถิติของ

---

[173] Mental Health Foundation ได้ให้ Yougov เข้าไปเก็บสถิติจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ใหญ่จำนวน 4169 คนในสหราชอาณาจักรช่วงปี 2018

[174] Mental Health Foundation London, *Stress: Are we coping?*. (London, England: Mental Health Foundation, 2018), p.7

[175] Ibid. p.11

[176] Ibid., p.7

[177] Ibid., p.18

ความเครียดที่คล้ายคลึงกันที่จัดทำโดยสมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Psychological Association) ซึ่งพบว่ากลุ่มประชากร[178]ที่ทำแบบทดสอบความเครียดได้สูงที่สุดคือ ช่วงอายุ 18-38 ปี ตามมาด้วย 39-52 ปี และ 53-71 ปี โดยมีช่วงอายุมากกว่า 72 ปี เป็นช่วงอายุที่ทำแบบทดสอบได้ค่าของความเครียดน้อยที่สุด[179] รายงานของสมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกายังให้ข้อมูลว่าที่มาของความเครียดจากการสำรวจอันดับหนึ่งคือ อนาคตของชาติ อันดับสองคือ ปัญหาเรื่องการเงิน และอันดับสามคือ ปัญหาเรื่องการงาน[180] อนึ่งรายงานดังกล่าวเป็นการสถิติภายในปี 2017 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเมืองภายในสหรัฐอเมริกามีความขัดแย้งภายในเชิงอุดมการณ์อย่างค่อนข้างชัดเจน[181] ซึ่งหากเปรียบเทียบกับการเก็บสถิติในช่วงปี 2016 ที่การเลือกตั้งประธานาธิบดีพึ่งจบไปได้ไม่นาน ปัญหาเรื่องการเงิน การงาน และเศรษฐกิจ ถือเป็นสามแหล่งที่มาหลักของความเครียดในสังคมอเมริกา[182]

โดยทั่วไปความเครียดมีแนวโน้มของปัญหาที่คล้ายคลึงกับความเหงา คือ ส่งผลกระทบต่อประชากรที่อายุไม่มาก หรือไม่เกิน 40 ปี ซึ่งอาจเป็นทั้งกลุ่มประชากรที่อายุน้อยและเป็นกลุ่มประชากรที่อยู่ในช่วงต้นของการทำงาน แม้ว่าสถิติของความเครียดอาจจะยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนว่าเริ่มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงใด แต่ก็มีบางงานวิจัยเช่น งานวิจัยของ Sheldon Cohen และ Denise Janicki-Deverts ที่เปรียบเทียบสถิติของความเครียดที่ถูกเก็บในปี 1983 กับ 2006 และ 2009 Cohen กับ Deverts พบว่าในช่วงเวลาสองทศวรรษสถิติของความเครียดไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก มีการเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในทุกกลุ่มประชากร[183] แต่กลุ่มที่มีความเสี่ยงคือประชากรกลุ่มผู้ใหญ่ในช่วงต้น[184] เช่น คนกลุ่มอายุ 25-34 ปี กับอายุน้อยกว่า 25 ปี อย่างไรก็ตาม Cohen กับ Deverts ไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนถึงปัญหาที่สัมพันธ์กับความเครียดของคนกลุ่มนี้ แม้ว่าจะมีการถกเถียงเรื่องการมีงานทำและไม่มีงานทำรวมทั้งรายได้ที่สัมพันธ์กับความเครียด อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่ Cohen กับ Deverts เสนอไว้ค่อนข้างชัดเจนก็คือ แนวโน้มของความเครียดไม่ได้ลดลง เกิดขึ้นต่อเนื่อง แม้จะไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนักเมื่อมองภาพรวมของประชากรในช่วงสองทศวรรษที่มา แต่มีประชากรกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความเสี่ยงที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาดังกล่าวมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น คือ ประชากรในช่วงอายุ 34 ปีลงมา โดยข้อเสนอดังกล่าวเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจ และมีแนวโน้มที่จะอธิบายต่อไปได้ โดยเฉพาะหากนำข้อค้นพบจากสถิติ

---

[178] สมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา แบ่งประชากรออกเป็นสี่กลุ่ม คือ Older Adults (อายุ 72 ปีขึ้นไป) Baby Boomers (อายุ 53-71 ปี) Gen Xers (อายุ 39-52 ปี) และ Millennials (อายุ 18-38 ปี) โดยทั้งสี่ช่วงอายุมีลำดับค่าของความเครียด คือ 3.3 , 4.1 , 5.3 , 5.7 ตามลำดับ จากคะแนนเต็ม 10

[179] American Psychological Association, *Stress in America: The State of Our Nation*. (n.p., 2017), p.3

[180] Ibid., p.1

[181] รายงานของสมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกาในปี 2017 มีประชากรเลือกที่มาของปัญหาความเครียดจากความไม่แน่นอนเรื่องอนาคตของชาติ ที่ 63% ปัญหาเรื่องการเงิน 62% ปัญหาเรื่องการงาน 61% ขณะที่ในปี 2016 ปัญหาเรื่องการเงิน 61% การงาน 58% และเศรษฐกิจ 50%

[182] American Psychological Association, *Stress in America: The State of Our Nation*. (n.p., 2017), p.4

[183] Cohen, S. & Janicki-Deverts, D., Who's Stressed? Distributions of Psychological Stress in the United States in Probability Samples from 1983, 2006, and 2009. *Journal of Applied Social Psychology* 42(6, 2012), p. 1325

[184] Ibid., p. 1330

ในอังกฤษและอเมริกาที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น มาพิจารณาร่วมกับข้อเสนอของ Cohen กับ Deverts ภาพความเชื่อมโยงระหว่างความเครียดและปัญหาทางเศรษฐกิจ กับ ผู้คนที่เติบโตและใช้ชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการจ้างงานหลังทศวรรษที่ 1980 อาจปรากฏชดเจนมากขึ้น

3) ปรากฏการณ์ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ปัญหาความเหงาและความเครียดมีนัยยะของความสัมพันธ์กับปัญหาทางอารมณ์จิตใจ โดยเฉพาะความผิดปกติทางอารมณ์จิตใจที่ถูกนิยามว่าเป็นปัญหาในเชิงจิตเวชศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น โรคซึมเศร้า และ โรควิตกกังวล ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้คนจำนวนมากที่กำลังเผชิญหน้ากับความเหงาหรือความเครียด มีแนวโน้มว่าจะมีอาการหรือความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกร่วมด้วย เช่น กลุ่มประชากรที่มีปัญหาความเหงาก็มักจะมีอาการซึมเศร้า หรือ กลุ่มประชากรที่มีความเครียดสูงก็อาจมีอาการวิตกกังวลและซึมเศร้าร่วมด้วย เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องพิจารณาปรากฏการณ์การขยายตัวของความผิดปกติทางอารมณ์ หรือ การขยายตัวของโรคทางอารมณ์ความรู้สึก ที่ผู้คนจำนวนมากในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญอยู่

ความผิดปกติทางอารมณ์ (mood disorders) ถือเป็นปัญหาทางสุขภาพที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) หรือ WHO ได้ทำการศึกษาความชุก (prevalence) ของโรคซึมเศร้าและความผิดปกติอื่นๆทางจิตใจในปี 2015 พบว่า อาจมีประชากรถึง 4.4% หรือประมาณ 322 ล้านคน ในโลกเป็นโรคซึมเศร้า[185] และมีประชากร 3.6% หรือ 264 ล้านคนในโลก เป็นโรควิตกกังวล[186] โดยหากแบ่งตามภูมิภาคมีงานศึกษาพบว่า ประชากรในทวีปยุโรปมีความชุกของโรควิตกกังวลอยู่ที่ 14% ซึ่งอาจเท่ากับจำนวนประชากร 61.5 ล้านคน รวมทั้งมีความชุกของโรคซึมเศร้าอยู่ที่ 6.9% ซึ่งอาจเท่ากับจำนวนประชากร 30.3 ล้านคน[187] ในขณะที่สหรัฐอเมริกามีความชุกของโรควิตกกังวลที่ 18.1% และมีความชุกของโรคซึมเศร้าอยู่ที่ 6.7%[188]

ความน่าสนใจของประเด็นปัญหาดังกล่าวในศตวรรษที่ 21 ก็คือ แนวโน้มการขยายตัวของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในเชิงระบาดวิทยาเกิดขึ้นกับคนกลุ่มวัยทำงานช่วงต้นมากขึ้น ทั้งที่แต่เดิมเคยมีความเชื่อว่าโรคความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกน่าจะเป็นปัญหาของผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกาเคยมีการศึกษาโรคซึมเศร้าช่วงปีค.ศ. 2009-2012 พบว่ามีความชุกของโรคในประชากรวัย 40-

---

[185] World Health Organization, *Mental Disorders: Global Health Estimates*. (Geneva, Switzerland: World Health Organization, 2017), p.8

[186] Ibid., p.10

[187] Wittchen, H.U. et al. The size and burden of mental disorders and other disorders of the brain in Europe 2010. *The Journal of the European College of Neuropsychopharmacology,* 21(9, 2011), p.668

[188] Kessler, R. C. Et al. Prevalence, severity, and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6, 2005), p. 619

59 มากกว่าช่วงวัยอื่นๆ[189] แต่ต่อมาสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (The National Institute of Mental Health) หรือ NIMH ได้อ้างอิงข้อมูลการศึกษาช่วงปี 2016 โดยหน่วยงาน Substance Abuse and Mental Health Services Administration พบว่าประชากรช่วงอายุ 18-25 มีความชุกของโรคซึมเศร้าสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรกลุ่มอื่นๆ และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ รองลงมาคือกลุ่มประชากรอายุ 26-49 ปี และน้อยที่สุดในเชิงเปรียบเทียบคือประชากรกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป[190]

อันที่จริงคำถามที่ว่าความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกเกิดขึ้นกับคนกลุ่มไหนมากกว่ากัน เป็นข้อถกเถียงที่ยังไม่ลงตัว เพราะความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกถูกเข้าใจโดยทั่วไปว่าเป็นปัญหาที่มักเกิดกับผู้สูงอายุมาก่อน แต่ต่อมามีงานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่เริ่มถกเถียงว่าความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกน่าจะเกิดกับคนกลุ่มวัยทำงานมากกว่าคนกลุ่มอื่น โดยหากพิจารณาเข้าไปในรายละเอียดของข้อถกเถียงดังกล่าวจะพบว่าปรากฏการณ์การขยายตัวของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกของคนวัยทำงานเริ่มปรากฏให้เห็นชัดในช่วงทศวรรษที่ 1970 ยกตัวอย่างเช่น งานของ Gerald L. Klerman ที่ตีพิมพ์ใน British Journal of Psychiatry อ้างอิงรายงานของจิตแพทย์ในสหรัฐอเมริกาว่า ช่วงทศวรรษที่ 1970 นับเป็นครั้งแรกที่ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในกลุ่มคนกลุ่มอายุ 18-35 ปี (young adult) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับสถิติการฆ่าตัวตายและพยายามฆ่าตัวตายของคนกลุ่มเดียวกัน[191] นอกจากนั้น Klerman ยังได้รวบรวมสถิติจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งค้นพบว่าจำนวนประชากรกลุ่มอายุ 20-40 ปี มีอาการซึมเศร้าหรือเป็นโรคซึมเศร้ามากกว่าประชากรกลุ่มอื่น โดยสถิติดังกล่าวปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ถึงต้นทศวรรษที่ 1970[192]

Klerman ยังตีพิมพ์บทความอีกชุดหนึ่งกับ Myrna และ Weissman ใน Journal of the American Medical Association หนึ่งปีให้หลังบทความชิ้นแรก พร้อมทั้งให้ภาพการขยายตัวของโรคซึมเศร้าในประชากรอายุต่ำกว่า 40 ปี ที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญระหว่างปี 1960 ถึง 1975 โดยบทความชิ้นนี้ Klerman และคณะทำงานของเขาอ้างอิงการเก็บสถิติจากงานวิจัยที่ทำในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา สวีเดน เยอรมัน นิวซีแลนด์ และแคนาดา ซึ่งงานวิจัยทั้งหมดให้ภาพของความเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน คือ คนกลุ่มอายุน้อยในช่วงทศวรรษ 1970 มีสถิติการเกิดโรคซึมเศร้าสูงกว่าช่วงอายุอื่นๆ[193]

---

[189] Pratt L.A. & Brody D.J. *Depression in the U.S. household population, 2009–2012.* NCHS data brief, no 172. (Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics, 2014), p.1

[190] Substance Abuse and Mental Health Services Administration. *Key substance use and mental health indicators in the United States: Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health* (HHS Publication No. SMA 17-5044, NSDUH Series H-52). (Rockville, MD: Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2017). Retrieved from https://www.samhsa.gov/data/

[191] Klerman, G. The Current Age of Youthful Melancholia: Evidence for Increase in Depression Among Adolescents and Young Adults. *British Journal of Psychiatry*, 152(1, 1988), p.4

[192] Ibid., p.9

[193] Ibid., p.2229-2231

แม้ว่างานศึกษาของ Klerman จะไม่ได้อธิบายปรากฏการณ์ของปัญหาอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมปัจจุบันโดยตรง (เนื่องจากงานทั้งสองชิ้นตีพิมพ์ในช่วงปลายทศวรรษ 1980) แต่ข้อค้นพบจากงานดังกล่าวได้สะท้อนภาพจุดเปลี่ยนที่สำคัญของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในสองด้าน คือ หนึ่ง ช่วงทศวรรษ 1970 เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านเรื่องปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งในแง่หนึ่งอาจมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่สำคัญในทศวรรษดังกล่าวด้วย สอง ประชากรวัยทำงานกลายมาเป็นประชากรลำดับแรกที่ได้รับผลกระทบทางอารมณ์ความรู้สึกนับตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นต้นมา ซึ่งแม้ว่าประชากรกลุ่มนี้จะเกิดและเติบโตมาในช่วงเวลาก่อนหน้าทศวรรษ 1980 แต่ข้อค้นพบของ Klerman ก็ไม่ได้ขัดแย้งกับข้อมูลที่ได้พิจารณาไปแล้วก่อนหน้า กลับกันข้อค้นพบของ Klerman ได้เข้ามาเสริมแรงให้กับสมมติฐานที่ว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมักเกิดขึ้นกับประชากรวัยทำงานและมีแนวโน้มว่าปัญหาดังกล่าวจะมีจุดตั้งต้นในทศวรรษที่ 1970

โดยสรุปประเด็นที่น่าสนใจของปรากฏการณ์การขยายตัวของทั้งปัญหาความเหงา ความเครียด และโรคความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในศตวรรษที่ 21 ก็คือ มีแนวโน้มว่าประชากรกลุ่มอายุ 40 ปีลงมา หรือกลุ่มประชากรวัยทำงานจะมีโอกาสหรือมีความเสี่ยงที่จะมีปัญหาดังกล่าวมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ทั้งนี้สมมติฐานดังกล่าวอาจนำไปสู่คำถามที่ตามมาคือคนกลุ่มนี้เป็นใคร ทำไมพวกเขาถึงมีโอกาสเผชิญหน้ากับปัญหามากกว่าคนกลุ่มอื่น และยังรวมไปถึงว่าในเชิงเศรษฐกิจสังคมประชากรกลุ่มนี้จัดอยู่ในการผลิตแบบไหนและมีความเชื่อมโยงอะไรที่ทำให้พวกเขามีความเสี่ยงทางอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น

4) ประชากรกลุ่มที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกกับการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์

ในแง่หนึ่งเราอาจพบว่าประชากรกลุ่มอายุ 18-40 ปี เป็นกลุ่มประชากรที่มีแนวโน้มว่าจะมีปัญหาความเหงา ความเครียด และโรคทางจิตเวชศาสตร์ แต่ปัญหาในการทำความเข้าใจกลุ่มประชากรดังกล่าวก็คือ ในช่วงอายุนี้มีผู้คนจำนวนมากที่น่าจะได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว การจะชี้ชัดว่าคนกลุ่มไหนได้รับผลกระทบมากกว่าคนกลุ่มไหนอาจเป็นเรื่องยาก แต่การพิจารณาความเชื่อมโยงและแนวโน้มของกลุ่มคนในช่วงอายุนี้ที่อาจได้รับผลกระทบมากขึ้นเรื่อยๆในอนาคตอาจเป็นหนึ่งในวิธีการอธิบายปัญหาที่น่าสนใจ

การทำความเข้าใจประชากรกลุ่มอายุ 18-40 ปี อาจเริ่มพิจารณาจากอัตราการจ้างงานเป็นอันดับแรกเพื่อช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของคนกลุ่มนี้ ยกตัวอย่างเช่นในสหรัฐอเมริกา ปี 2017 มีสถิติการจ้างงาน (employment) ของประชากรช่วงอายุ 16-24 อยู่ที่ 50.4% ช่วงอายุ 25-29 อยู่ที่ 77.9% ช่วงอายุ 30-34 อยู่ที่ 78.8% ช่วงอายุ 35-44 79.8% และช่วงอายุ 45-54 อยู่ที่ 77.8%[194] โดยเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการว่างงาน (unemployment) ประชากรช่วงอายุ 16-24 มีอัตราการว่างงานอยู่ที่ ช่วงอายุ 25-29 อยู่ที่ 9.2% ช่วงอายุ 30-34 อยู่ที่ 4.9% ช่วงอายุ 35-44 4.2% และช่วงอายุ 45-54 อยู่ที่ 3.5%[195] สาเหตุที่ต้องเปรียบเทียบอัตราการมีงานทำกับอัตราว่างงานของประชากรกลุ่มดังกล่าว เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าประชากร

[194] Statista, *Employment rate by age in the United States from 2000 to 2017*, Retrieved 1 February 2019, from https://www.statista.com/statistics/217899/us-employment-rate-by-age/.

[195] Ibid.

ส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มประชากรที่มีงานทำ แม้สถิติการว่างงานจะค่อนข้างสูง แต่หากพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบปี 2017 กับช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2008 ตัวเลขการว่างงานค่อยๆลดลงจนมาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับช่วงก่อนวิกฤติ เพราะฉะนั้นอาจพอจะอนุมานได้ว่าประชากรกลุ่มอายุ 18-40 ปีที่มีปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในด้านหนึ่งมีแนวโน้มว่าพวกเขาจะเป็นประชากรกลุ่มที่มีงานทำเสียเป็นส่วนใหญ่

คำถามถัดมาในประเด็นดังกล่าวก็คือ คนช่วงอายุนี้มีแนวโน้มที่จะประกอบอาชีพอะไรบ้าง และกลุ่มคนอาชีพไหนที่มีแนวโน้มว่าจะมีความเสี่ยงสูงในการมีปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึก โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO (International Labour Organization) ได้อ้างตัวเลขว่าในปี 2017 มีประชากรอเมริกันกว่า 55 ล้านคน หรือคิดเป็น 34% ของกำลังแรงงานทั้งหมดอยู่ในการจ้างงานภายใต้ระบบ gig economy หรือจ้างงานชั่วคราว ฟรีแลนซ์ และเอ้าท์ซอส ซึ่งการจ้างงานดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเป็น 43% ของกำลังแรงงานทั้งหมดในปี 2020[196] นอกจากนั้นสหภาพแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancers Union) และบริษัทเอกชน Upwork ในสหรัฐอเมริกาได้อ้างผลการเก็บสถิติจากงานศึกษาอิสระของพวกเขาพบว่าประชากรอเมริกันอายุ 18-35 ปี กว่า 47% ทำงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระ[197] และงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระมีขนาดเศรษฐกิจถึง 1.4 ล้านล้านเหรียญสหรัฐในปี 2017 ขนาดตัวมากกว่า 30% เมื่อเทียบกับปี 2016[198] นอกจากนั้นงานศึกษาของบริษัทเอกชน Payoneer ในปี 2018 ได้อ้างถึงตัวเลขสถิติอายุของประชากรจากกลุ่มตัวอย่างทั่วโลกที่เลือกทำงาน Freelance พบว่า ช่วงอายุ 30-39 ปี เป็นช่วงอายุที่อยู่ในงานแบบฟรีแลนซ์มากที่สุด หรือคิดเป็น 33% จากจำนวนทั้งหมด ตามด้วยช่วงอายุ 25-29 ปี คิดเป็น 28% และช่วงอายุต่ำกว่า 24 ปี คิดเป็น 24%[199]

ในอีกด้านหนึ่งองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ได้ทำการสำรวจการทำงานแบบ crowdwork หรือการทำงานแบบรับจ้างสัญญาช่วงผ่านอินเตอร์เน็ต ระหว่างบริษัท กับผู้รับจ้างที่อาจอยู่กันคนละพื้นที่ในเชิงกายภาพ เช่น งานออกแบบกราฟฟิก และงานโปรแกรมเมอร์[200] ซึ่งอาจจัดเป็นงานฟรีแลนซ์ประเภทหนึ่ง องค์การแรงงานระหว่างประเทศพบว่าค่าเฉลี่ยของประชากรที่ทำงานแบบ crowdwork มีค่าเฉลี่ยอายุที่ 33.2 ปี ในปี 2017[201] ซึ่งเป็นช่วงอายุที่คล้ายคลึงกับการสำรวจของงานศึกษาก่อนหน้า อย่างไรก็ตามงานศึกษาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศมีข้อสังเกตที่น่าสนใจตรงที่ว่าแม้งานแบบ crowdwork จะขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะกับผู้คนในช่วงอายุต่ำกว่าสี่สิบปีลงมา แต่ผู้คนที่ทำงานในลักษณะนี้กลับไม่ได้อยู่ภายใต้การคุ้มครองจากข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใดๆทางแรงงาน (labour regulations) เนื่องจากลักษณะของงานแตกต่าง

---

[196] International Labour Organization, *Helping the gig economy work better for gig workers*, Retrieved 1 February 2019, from https://www.ilo.org/washington/WCMS_642303/lang--en/index.htm

[197] Freelancers Union & Upwork, *Freelancing in America*. (n.p., 2017), p.5-6

[198] Ibid., p.4

[199] Payoneer, *The Payoneer Freelancer Income Survey: Global Benchmark Report for Hourly Rates 2018,* (n.p., 2018), p. 6

[200] Berg J., Furrer M., Harmon E., Rani U., & Silberman, S, *Digital Labour Platforms and the Future of Work. Towards Decent Work in the Online World,* (Geneva, Switzerland: ILO, 2018), p.1

[201] Ibid., p.33-34

จากการจ้างงานแบบทั่วไป ทำให้คนกลุ่มนี้มีอำนาจในการต่อรองที่ค่อนข้างต่ำ ทั้งในแง่ของเวลาการทำงาน สภาพการทำงาน และสิทธิในการเรียกร้องเมื่อค่าตอบแทนไม่เป็นธรรม[202] รวมทั้งจากการสำรวจองค์การแรงงานระหว่างประเทศพบว่าการทำงานแบบ crowdwork ได้รับการคุ้มครองทางสังคม (social protection) ค่อนข้างต่ำ โดยมีเพียง 60% เท่านั้นที่มีประกันสุขภาพ 35% เท่านั้นได้รับเงินสะสมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (retirement plan) 37% ที่สามารถเข้าถึงประกันสังคม (social insurance) และ 29% ที่สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยตัวเลขดังกล่าวเป็นการนับค่าเฉลี่ยนจากกลุ่มคนที่มีรายได้จากการทำงานแบบ crowdwork ทั้งเป็นรายได้หลักและรายได้รอง หรือในอีกความหมายหนึ่งคือ หากนับเฉพาะตัวเลขของผู้ที่มีรายได้หลักจาก crowdwork ตัวเลขจะต่ำยิ่งกว่าที่ปรากฏ เช่น มีเพียง 16% เท่านั้นที่ได้รับเงินสะสมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และ 52% เท่านั้นที่มีประกันสุขภาพ เป็นต้น[203] นอกจากงานศึกษาดังกล่าวแล้ว ในบทความขององค์การแรงงานระหว่างประเทศยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับงานลักษณะใหม่ โดยมีการอ้างอิงการของสหภาพแรงงานรับจ้างอิสระ ว่า 50% ของผู้ตอบแบบสำรวจที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระอ้างว่าพวกเขาไม่เคยได้รับค่าชดเชยจากการทำงานเกินกว่าช่วงเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ และหนึ่งในสามของคนกลุ่มดังกล่าวอ้างว่าพวกเขาเคยมีประสบการณ์ไม่ได้รับค่าตอบแทนหลังจากส่งมอบงานแล้ว[204]

5) ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกับการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์

อันที่จริงความกังวลต่อปัญหาของกลุ่มประชากรที่ทำงานแบบฟรีแลนซ์หรือรูปแบบที่ใกล้เคียง ไม่ได้มีเพียงปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนทางรายได้และสภาวะไร้การคุ้มครองในเชิงกฎหมายเท่านั้น แต่ยังมีการเชื่อมโยงปัญหาดังกล่าวกับปัญหาสุขภาพจิตและอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเริ่มถูกพูดถึงในสื่อกระแสหลักของประเทศพัฒนาแล้ว ยกตัวอย่างเช่นในอังกฤษ ซึ่งมีจำนวนประชากรที่อยู่ในการจ้างงานในลักษณะแรงงานรับจ้างอิสระจำนวน 4.6 ล้านคน[205] และแรงงานรับจ้างอิสระนับเป็น 2 ใน 3 ของการจ้างงานใหม่ที่เพิ่มขึ้นจากทศวรรษ 2000[206] ซึ่งทำให้หนังสือพิมพ์ในอังกฤษสนใจประสบการณ์การทำงานของคนกลุ่มนี้ ในปี 2016 หนังสือพิมพ์ The Guardian เขียนถึงประสบการณ์ของแรงงานรับจ้างอิสระในอังกฤษ โดยผู้ถูกสัมภาษณ์อธิบายว่าความคาดหวังในการทำงานแรงงานรับจ้างอิสระ คือ อิสรภาพในการจัดการเวลา เช่น การทำงาน การออกกำลังกาย การพบปะเพื่อนฝูง ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์เชื่อว่าจะเป็นผลดีต่อสุขภาวะและสุขภาพจิตของตัวเอง แต่เมื่อเข้ามาทำงานในระบบนี้ สิ่งที่ผู้สัมภาษณ์ต้องเผชิญหน้า คือ อิสรภาพที่ไม่ได้มีอยู่จริง ทุกสิ่งทุกอย่างถูกกำหนดโดยลูกค้า เวลาในการใช้ชีวิตเดินตามเดตไลน์ที่ถูกกำหนดไว้ รายได้ขึ้นอยู่กับการมีลูกค้าในแต่ละเดือน รวมทั้งในบางครั้งการตกลงผ่านทางเครือข่ายออนไลน์ที่ไม่มีกฎเกณฑ์คอยควบคุม ก็ทำให้แรงงานรับจ้างอิสระ

---

[202] Ibid., p.1

[203] Ibid., p.60-61

[204] International Labour Organization, *Helping the gig economy work better for gig workers*, Retrieved 1 February 2019, from https://www.ilo.org/washington/WCMS_642303/lang--en/index.htm

[205] Office for National Statistics, *Trends in self-employment in the UK: 2001 to 2015,* Retrieved 1 February 2019 from https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/trendsinselfemploymentintheuk/2001to2015

[206] Office for National Statistics, *Self-employed workers in the UK 2014,* (n.p., 2014), p.3

ถูกโกงได้ในบางครั้ง ซึ่งความไม่แน่นอนทางรายได้ และการสับเปลี่ยนจากการถูกควบคุมโดยหัวหน้าไปสู่การถูกควบคุมจากลูกค้าโดยตรง ทำให้คนทำงานรับจ้างอิสระต้องแบกรับความตึงเครียดอย่างสูง ร่วมไปกับการความเปลี่ยนเหงาที่เกิดจากการทำงานบนพื้นที่ส่วนตัว ที่ดูราวกับว่าจะมีอิสรภาพสูงแต่เวลาการทำงานแบบใหม่ได้ทำให้พวกเขาถูกตัดขาดจากโลกภายนอกและต้องติดอยู่ในการทำงานบนพื้นที่ส่วนตัวของตนเอง[207]

ต่อมาในปี 2017 The Guardian ทำบทความเกี่ยวกับการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระอีกครั้ง โดยคราวนี้ The Guardian เลือกสัมภาษณ์ประสบการณ์ของแรงงานรับจ้างอิสระที่เป็นโรคซึมเศร้า โดยมีเป้าหมายเพื่อจะเข้าใจว่างานฟรีแลนซ์ที่ให้อิสรภาพในการใช้ชีวิตแก่ผู้คนมากขึ้น จะทำให้ผู้ป่วยโรคซึมเศร้าสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ โดยผลปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นโรคซึมเศร้ามาก่อนที่จะเลือกทำอาชีพแรงงานรับจ้างอิสระอธิบายว่า การเป็นแรงงานรับจ้างอิสระทำให้อาการซึมเศร้าของเธอแย่ลง เพราะต้องเผชิญหน้ากับการแข่งขันโดยตรงมากขึ้น ภายใต้สนามแข่งขันแบบออนไลน์ ที่เธอสามารถเห็นความสำเร็จของคนอื่นและความล้มเหลวของตัวเองได้อย่างรวดเร็ว แรงกดดันโดยตรงดังกล่าวทำให้เธอต้องเผชิญหน้ากับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกที่ซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนั้นเวลาในชีวิตของเธอก็ไม่แน่นอน เธอต้องนอนดึกและเวลาที่เคยใช้กับคนอื่นก็หายไป และถูกแทนที่ด้วยเวลาการทำงานแบบใหม่ ความน่าสนใจของบทความนี้ คือ การที่แรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นโรคซึมเศร้าแนะนำผู้อ่านว่าวิธีการจัดการกับปัญหา คือ การกลับมาจัดการกับความรู้สึกของตนเอง หรือการระบายกับครอบครัว เพื่อน ผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระด้วยกันในโลกออนไลน์[208] ซึ่งในแง่หนึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวเป็นทางเลือกที่น่าสนใจ แต่จะเห็นว่าแนวทางในการแก้ปัญหาของผู้ให้สัมภาษณ์จำกัดอยู่แค่การจัดการกับปัญหาในระดับปัจเจก แต่วิธีการแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างหรือแนวทางแก้ปัญหาที่สัมพันธ์กับบริบทของการจ้างงานไม่ได้ถูกกล่าวถึง

ข้อจำกัดในการแก้ปัญหาดังกล่าวถูกอธิบายอีกครั้งในบทความของหนังสือพิมพ์ Metro ในปี 2017 โดย Metro ได้เขียนถึงประสบการณ์ของคนทำงานฟรีแลนซ์ที่มีปัญหาสุขภาพจิตจากการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายกับ Metro ว่า แรงกดดันจากค่าเช่าบ้านในแต่ละเดือน การทำงานให้เสร็จภายในช่วงเวลาที่จำกัด และการทำงานในสภาพที่โดดเดี่ยวทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกวิตกกังวลมากจนต้องไปพบแพทย์ ความน่าสนใจของปัญหา คือ แพทย์แนะนำผู้ให้สัมภาษณ์ว่าควรจะหยุดพัก ซึ่งเป็นคำแนะนำในการแก้ปัญหาที่ดี แต่ไม่สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขในการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากงานแบบฟรีแลนซ์ไม่มีการลาป่วย ไม่มีการลาหยุด ไม่มีวันหยุดรายปี และไม่มีระบบจ่ายเงินทดแทนในกรณีที่ไม่สามารถทำงานได้[209]

---

[207] Sandra Haurant, (8 December 2016*), 'I felt vulnerable': freelancers on the stress of self-employment*, Retrieved 1 February 2019, from https://www.theguardian.com/money/2016/dec/08/i-felt-vulnerable-freelancers-on-the-stress-of-self-employment

[208] Thea De Gallier, (9 May 2017), *Freelancing made my depression worse – here's how I learnt to cope,* Retrieved 1 February 2019, from https://www.theguardian.com/careers/2017/may/09/freelancing-made-my-depression-worse-heres-how-i-learnt-to-cope

[209] Nicola Slawson. (22 June 2017), Is freelancing better or worse for your mental health than working in an office?, Retrieved 1 February 2019, from https://metro.co.uk/2017/06/22/is-freelancing-better-or-worse-for-your-mental-health-than-working-in-an-office-6722478/?ito=cbshare

ประสบการณ์ของผู้คนที่ทำงานฟรีแลนซ์กับบริบทและเงื่อนไขในการทำงานที่มีปัญหาของพวกเขาเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจอย่างมาก แต่คำถามที่อาจตามมาก็คือ ทำไมแรงงานรับจ้างอิสระถึงอาจเป็นกลุ่มคนที่จะมีปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม คำถามนี้อาจไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจนในเชิงสถิติ แต่มีคำอธิบายที่น่าสนใจของ John Storey และคณะ ซึ่งเขียนบทความวิจัยว่าด้วยการสร้างตัวตนแบบใหม่ในพื้นที่การจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ โดย Storey อธิบายว่าการขยายตัวของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์มาพร้อมกับการนิยามตัวตนแบบใหม่ของผู้คนที่เรียกว่า "enterprising self”[210] ซึ่งคำว่า enterprising อาจแปลว่า ความกล้าได้กล้าเสียในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ แต่ความหมายของ enterprising self อาจมีความหมายรวมไปถึงการดำรงอยู่ของตัวตนในฐานะบริษัทประกอบการ (enterprise) กล่าวคือ Storey เปรียบเทียบว่าการบริหารจัดการในสมัยก่อนจะสนับสนุนให้พนักงานมองคุณค่าและความสามารถของตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทหรือองค์กร แต่ปัจจุบันภายใต้การขยายตัวของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ ผู้คนไม่ได้ถูกเชื้อเชิญให้มองตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทอีกต่อไป แต่เกิดการนิยามใหม่ว่าทุกคนล้วนเป็นบริษัทของตัวเอง ที่ต้องมีความรับผิดชอบในการพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถต่อสู้ในตลาดที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน หากประสบความสำเร็จความสำเร็จนั้นเป็นของตัวเราในฐานะบริษัท แต่หากล้มเหลวความล้มเหลวนั้นก็เป็นทุกคนเองเช่นกัน ไม่มีใครสามารถรับผิดชอบแทนใครได้ในฐานะบริษัทภายใต้ตลาดเสรี[211]

Storey อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์แบบใหม่นับตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษที่ 1980 ที่เน้นเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (economic liberalism) และการปล่อยให้พลังของตลาดทำงานอย่างเต็มรูปแบบมีส่วนในการสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการให้กับปัจเจกภายใต้การจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ในปัจจุบัน กล่าวคือ ความล้มเหลวและไร้ประสิทธิภาพของการบริหารองค์กรแบบราชการในช่วงก่อนทศวรรษที่ 1980 ได้กระตุ้นให้เกิดการสร้างการบริหารงานแบบใหม่ในด้านตรงข้าม ซึ่งต้องการให้อิสรภาพกับผู้คนในตลาด ส่งเสริมให้ทุกคนสามารถเติบโตได้ภายในตัวเอง มีความยืดหยุ่น และพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความสำเร็จและรับผิดชอบต่อความล้มเหลวได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องยึดติดอยู่กับการจัดการที่เชื่องช้าและองค์กรขนาดใหญ่ที่รับผิดชอบทุกอย่างแทนผู้คนแบบเก่า[212]

ปัญหาสำคัญของการสร้างตัวตนในรูปแบบดังกล่าวที่ทำให้แรงงานรับจ้างอิสระมีแนวโน้มที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆรวมทั้งปัญหาทางจิตใจก็คือ ความเปราะบางของผู้คนที่ต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงของตลาดที่กว้างใหญ่ไพศาลด้วยพลังของปัจเจกเพียงผู้เดียว ตัวอย่างสำคัญของการเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงดังกล่าว คือ Storey ค้นพบว่ากลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยของเขา อธิบายตัวเองว่าพวกเขาเป็นเหมือนกับแบรนด์สินค้า ทุกคนคือแบรนด์ของตัวเอง ต้องทำการตลาด ต้องสร้างจุดเด่น ต้องแข่งขันกับแบรนด์อื่นๆ เมื่อลูกค้าเลือกงานของพวกเขา แบรนด์ของพวกเขาประสบความสำเร็จ แต่ถ้าลูกค้าไม่เลือกแบรนด์ของพวกเขาแบรนด์ล้มเหลว หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือทุกๆความล้มเหลวในระดับแบรนด์ถูกกดทับลงบนปัจเจกเพียง

---

[210] Storey, J., Salaman, G., & Platman, K. (2005), Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media. *Human Relations*, 58(8, 2005), p.1033

[211] Ibid., p.1049

[212] Ibid., p.1034-1036

แค่คนเดียว[213] ซึ่งคำอธิบายของกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยของ Storey คล้ายคลึงกับบทความที่ว่าด้วยประสบการณ์ของแรงงานรับจ้างอิสระที่เป็นโรคซึมเศร้าในหนังสือพิมพ์ The Guardian ซึ่งผู้ถูกให้สัมภาษณ์อธิบายว่าหนึ่งในแรงกดดันมหาศาลของแรงงานรับจ้างอิสระคือการมองเห็นแบรนด์ของตัวเองไม่สามารถต่อสู้กับงานหรือแบรนด์ของคนอื่นได้ในโซเชียลมีเดีย[214]

อันที่จริงแล้วการสร้างตัวตนในฐานะแบรนด์อาจไม่โหดร้ายมาก ถ้าตลาดของงานแรงงานรับจ้างอิสระเป็นตลาดเสรีที่มีโอกาสให้กับทุกคน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ Storey ค้นพบในงานของเขาก็คือ กลุ่มตัวอย่างอธิบายตลาดงานของแรงงานรับจ้างอิสระในสองระดับที่แตกต่างกัน คือ หนึ่งการได้โอกาสในงานแบบฟรีแลนซ์ไม่ใช่การแข่งขันอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากงานที่ดีจำนวนมากต้องอาศัยเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ หรือความสัมพันธ์ส่วนตัวในการได้งานดังกล่าว[215] กับสอง ตลาดแรงงานรับจ้างอิสระมีการแข่งขันที่สูงเกินไป ทำให้แรงงานรับจ้างอิสระสูญเสียความสามารถในการต่อรอง การแข่งขันที่สูงทำให้มีคนกลุ่มใหม่ๆเข้ามาในตลาดอยู่ตลอดเวลา ยิ่งตลาดนี้เปิดกว้างมากเท่าไหร่ ยิ่งทำให้ค่าแรงถูกกดอย่างต่ำที่สุด และลูกค้ามีพลังอย่างมากในการกำหนดความเป็นไปของงานและชีวิตของพวกเขา[216]

อย่างไรก็ตามตลาดเสรีที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงและการดำรงอยู่ของปัจเจกในฐานะบริษัทประกอบการก็ไม่ได้ดำรงอยู่โดยปราศจากความหวัง แรงงานรับจ้างอิสระมีความหวังร่วมกันคือการยกระดับงานของตนเองขึ้นเป็นธุรกิจ แต่ความหวังดังกล่าวก็เช่นเดียวกับความหวังทั่วๆไปที่พบได้ในตลาดเสรี คือ ความเป็นไปได้ค่อนข้างต่ำ และผู้คนจำนวนมากก็ยังไปไม่ถึงความหวังดังกล่าว[217]

จะเห็นได้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระคือกลุ่มประชากรที่กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายขนาดใหญ่ ในด้านหนึ่งพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายวาทกรรมที่ว่าด้วยการรับรู้ตัวตนในฐานะบริษัทประกอบการ ซึ่งส่งผลให้พวกเขาต้องเจอกับแรงกดดันมหาศาลจากการดำรงอยู่ของตัวตนแบบใหม่ เนื่องจากในท้ายที่สุดแล้ว กลุ่มคนที่อยู่ในการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ พวกเขา คือ ปัจเจกอันโดดเดี่ยว ที่ถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในตลาดเสรีขนาดมหึมาที่มีการแข่งขันอย่างสลับซับซ้อน หากพวกเขาทำสำเร็จหรือมีความสามารถที่จะเข้าไปอยู่ในเครือข่ายของการจ้างงานระดับสูง พวกเขาคือบริษัทที่ประสบความสำเร็จ แต่ถ้าพวกเขาไปไม่ถึงเป้าหมายดังกล่าว พวกเขาคือบริษัทที่ล้มเหลว ผลประกอบการติดลบ กำลังจะเข้าสู่ช่วงล้มละลาย ซึ่งแรงกดดันของการเข้าใจตัวตนในรูปแบบของบริษัทประกอบการมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่ปัจเจกคนเดียวจะรับไว้ได้ นอกจากนั้นปัจเจกเองไม่ใช่บริษัท พวกเขาไม่ได้มีตัวช่วย ไม่ได้มีเครือข่ายขนาดใหญ่ ไม่ได้มีพนักงานจำนวนมาก ไม่มีระบบการบริหารงาน

---

[213] Storey, J., Salaman, G., & Platman, K. (2005), Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media. *Human Relations*, 58(8, 2005), p.1043

[214] Thea De Gallier, (9 May 2017), *Freelancing made my depression worse – here's how I learnt to cope,* Retrieved 1 February 2019, from https://www.theguardian.com/careers/2017/may/09/freelancing-made-my-depression-worse-heres-how-i-learnt-to-cope

[215] Storey, J., Salaman, G., & Platman, K. (2005), Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media. *Human Relations*, 58(8, 2005), p.1040

[216] Ibid., p.1040-1041

[217] Ibid., p.1046

ที่ทรงประสิทธิภาพพวกเขากำลังอยู่ในสนามการแข่งขันที่ใหญ่เกินกว่าตัวของพวกเขา โอกาสที่พวกเขาจะชนะในตลาดเสรีแบบนี้จึงมีไม่มาก หรือหากพวกเขาทำสำเร็จก็ไม่ใช่ว่าพวกเขาจะประสบความสำเร็จทุกครั้งในตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมไปถึงความฝันของอนาคตที่มั่นคงซึ่งเป็นเหมือนคำมั่นสัญญาที่ตลาดเสรีมอบเอาไว้ให้กับปัจเจกทุกคนในการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ ก็เป็นคำมั่นสัญญาที่เต็มไปด้วยความหวัง แต่ไม่ใช่สิ่งที่ไปถึงได้โดยง่ายและสามารถรักษามันไว้ได้อย่างยั่งยืน

เพราะฉะนั้นประชากรกลุ่มวัยทำงานช่วงต้นที่อยู่ในการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ จึงเป็นกลุ่มประชากรที่มีแนวโน้มจะเผชิญหน้ากับปัญหาอารมณ์ความรู้สึก เนื่องจากพวกเขา คือ กลุ่มคนที่กำลังเผชิญหน้ากับแรงกดดันของความคาดหวังและความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองแบบใหม่ที่เป็นปัญหา รวมไปถึงการจ้างงานหรือวิถีการผลิตแบบใหม่มีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน Mark Fisher ได้อธิบายในหนังสือ Capitalist Realism: Is there no alternative? ว่า การจ้างงานแบบใหม่ที่สร้างเงื่อนไขให้ไม่มีการจ้างงานแบบระยะยาว เพิ่มความยืดหยุ่นในการจ้างงาน และลดกฎเกณฑ์ต่างๆให้การจ้างงานชั่วคราวและระยะสั้นเป็นไปได้ เปรียบเสมือนกับต้นตอของโรคระบาดทางจิตเวชศาสตร์ที่มองไม่เห็น[218] โดย Fisher ยกตัวอย่างสถิติจากหนังสือของ Oliver James เรื่อง The Selfish Capitalist: Origins of Affluenza ว่าตัวเลขของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้คนที่เกิดในปี 1946 (มีอายุ 36 ปีในช่วง 1982) กับผู้คนที่เกิดในปี 1970 (มีอายุ 30 ปี ในปี 2000) ตัวเลขพุ่งสูงขึ้นเกือบสองเท่า กล่าวคือ คนกลุ่มแรกรายงานว่าตัวเองเครียด ไม่มีความสุข และซึมเศร้าประมาณ 16% ในปี 1984 แต่ผู้คนกลุ่มที่สองรายงานอาการเดียวกันถึง 29% ในปี 2000[219] Fisher ยังได้อธิบายโดยใช้เนื้อหาจากหนังสือเล่มเดียวกันของ Oliver James ว่านายทุนสมัยที่เห็นแก่ตัว ได้สร้างระบบแบบใหม่ที่ให้ค่ากับความสำเร็จในเชิงวัตถุ พวกเขาเชิดชูความสำเร็จของคนพวกนี้ว่าเป็นผลมาจากความขยันขันแข็งแลความวิริยะอุตสาหะ โดยตัดบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และเชื้อชาติออกไป ให้เหลือเพียงแค่ปัจเจกที่มุ่งมั่นฝ่าฝันสู่ความสำเร็จ ส่วนคนที่ล้มเหลวในระบบก็คือพวกที่ไม่มุ่งมั่นเพียงพอ และคนล้มเหลวไม่สามารถโทษอะไรได้นอกจากตัวพวกเขาเอง[220]

การเปรียบเทียบช่วงเวลาของ Fisher โดยอาศัยสถิติจากหนังสือของ Oliver James อาจเป็นการเปรียบเทียบที่ยังมีคำถามอยู่ในทางสถิติ แต่ในตรรกะของช่วงเวลา Fisher พยายามอย่างมากที่จะชี้ให้เห็นการทับซ้อนของปัญหาและรอยต่อของความเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างเช่น Fisher ได้ยกข้อเสนอของ Christian Marazzi ที่ว่าการเปลี่ยนผ่านของวิถีการผลิตแบบเก่า คือ Fordism ไปสู่วิถีการผลิตแบบใหม่ คือ post-Fordism เกิดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 1979 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนนโยบายทางการเงินผ่านการปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้น เพื่อเปิดทางให้กับการเข้ามาของแนวคิดเศรษฐศาสตร์ด้านอุปทาน (supply-side economics) ที่อนุญาตให้การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างเป็นไปได้ และนำไปสู่การผลิตและการจ้างงานรูปแบบ

---

[218] Fisher, M., Capitalist realism: Is there no alternative?. (Winchester, UK: Zero Books, 2009), p.32-35

[219] Fisher, M., Capitalist realism: Is there no alternative?. (Winchester, UK: Zero Books, 2009), p.35-36

[220] Ibid., p.36

ใหม่[221] Fisher พยายามจะโยงให้เห็นความสืบเนื่องและความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาของวิถีการผลิตแบบใหม่และปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกที่ขยายตัวมากขึ้น

ถ้าใช้ตรรกะการเทียบเคียงแบบ Fisher เราจะพบความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกับการขยายตัวของวิธีการจ้างงานแบบใหม่ ยกตัวอย่างเช่น หากนำสถิติความเปลี่ยวเหงาที่เริ่มขยายตัวในช่วงทศวรรษที่ 1970 และเพิ่มขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และสถิติการขยายตัวของโรคซึมเศร้าในคนวัยทำงานที่เริ่มต้นในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 1980 จนถึงปัจจุบัน มาเปรียบเทียบกับช่วงเวลาที่การจ้างงานแบบอาชีพอิสระ (Self-Employed) ขยายตัวขึ้นมากขึ้นทศวรรษที่ 1980 เช่น ในกรณีของอังกฤษ อาชีพอิสระ (ที่ปราศจากนายจ้าง) เริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังปี 1984 โดยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 1.7 ล้านคนในปี 1984 เป็น 2.5 ล้านคนในปี 1997[222] และดำเนินเรื่อยมาจนถึงเกือบห้าล้านคนในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าสถิติทั้งสองช่วงเวลามีทิศทางในการเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน

ในอีกด้านหนึ่งการขยายตัวของการจ้างงานแบบใหม่มีส่วนสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ โดยในงานศึกษาของ Kate Pickett และ Richard G. Wilkinson พบว่าช่องว่างระหว่างรายได้ของอาชีพที่มีรายได้สูง เช่น ผู้บริหาร เปรียบเทียบกับรายได้ของพนักงาน เปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลภายหลังทศวรรษที่ 1970 โดยเริ่มจากช่วงทศวรรษที่ 1980 ช่องว่างระหว่างรายได้อยู่ที่ 40 เท่า ก่อนเพิ่มขึ้นเป็น 100 เท่าในทศวรรษที่ 1990 และเพิ่มเป็น 350 เท่าในปี 2007[223] สาเหตุหนึ่งที่ช่องว่างดังกล่าวขยายตัวขึ้นก็เนื่องมาจากการการล่มสลายลงของสหภาพแรงงานซึ่งก่อนทศวรรษ 1970 สามารถต่อรองกับนายจ้างเพื่อทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมได้ รวมไปถึงการแทรกแซงเพื่อต่อรองในประเด็นเรื่องการจ้างงานกับบริษัทต่างๆโดยรัฐ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งในความพยายามของรัฐบาลในโลกตะวันตกช่วงก่อนทศวรรษที่ 1970 อย่างไรก็ตามปัญหาต่างๆในทางการเงินและเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้ทำให้บริษัทต่างๆเริ่มปรับตัวและสร้างกระบวนการแบบใหม่เพื่อลดต้นทุน พวกเขาเริ่มย้ายฐานการผลิต ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆที่ทำให้งานในระดับปฏิบัติการสามารถทำผ่านระบบไอทีได้ รวมทั้งการโยกย้ายงานประจำออกไปสู่การจ้างงานจากภายนอก ภายใต้เป้าหมายของการทำให้ผู้ถือหุ้นมั่งคั่ง มากกว่าการทำให้ทุกคนในองค์กรสามารถเดินไปสู่อนาคตร่วมกันได้เหมือนเมื่อสี่สิบถึงห้าสิบปีก่อน[224] แนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะมีส่วนให้เกิดการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ที่ขยายตัวอย่างมาก ทั้งยังส่งผลให้ช่องว่างระหว่างรายได้และความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ขยายตัวอย่างมหาศาล

ความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ มีความสำคัญอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกจำนวนมาก เช่น แนวโน้มของความวิตกกังวลที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วง

---

[221] Ibid., p.33

[222] Brodie, S., & Stanworth, J. Independent Contractors in Direct Selling: Self-Employed but Missing from Official Records. *International Small Business Journal*, 16(3,1998), p.96

[223] Wilkinson, R. G., & Pickett, K., The spirit level: why more equal societies almost always do better. (New York, US: Bloomsbury Publishing, 2009), p. v

[224] Ibid., p. vi

ทศวรรษที่ 1970-1990 ซึ่งการขยายตัวของความไม่เท่าเทียมทางการกระจายรายได้เริ่มดำเนินไปด้วยอัตราเร่ง แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของความวิตกกังวลก็พุ่งสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาเดียวกัน[225] นอกจากนั้นการขยายตัวของโรคทางจิตเวช ก็มีแนวโน้มว่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับความไม่เท่าเทียมทางการกระจายรายได้ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่การกระจายรายได้มีความไม่เท่าเทียมสูง เช่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มักจะมีอัตราของผู้คนที่ป่วยเป็นโรคทางจิตเวชมากกว่าประเทศที่มีความไม่เท่าเทียมของการกระจายรายได้ที่ดีกว่า[226] ซึ่งข้อมูลดังกล่าวก็ยังมีความน่าสนใจตรงที่ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เป็นประเทศที่มีการขยายตัวของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ที่ค่อนข้างสูงดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

นอกเหนือไปจากปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกและโรคทางจิตเวช หนึ่งในข้อเสนอที่น่าสนใจของ Kate Pickett และ Richard G. Wilkinson ก็คือ ผู้คนโดยเฉพาะในช่วงอายุระหว่างวัยรุ่นกับผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะมีความมั่นใจแบบใหม่ที่แตกต่างจากคนในสมัยก่อน โดยในปัจจุบันความมั่นใจของผู้คนสูงขึ้น แต่ไม่ได้เป็นไปในทางบวก ตรงกันข้ามความมั่นใจดังกล่าวมีลักษณะของความเปราะบางและไม่มั่นคง (insecure high self-esteem) กล่าวคือ ผู้คนไม่สามารถยอมรับข้อจำกัดของตนเองได้ รวมทั้งต้องคอยนำเสนอข้อดีของตนเองอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็ต้องคอยปกปิดความไม่มั่นคงที่ซ่อนอยู่ด้วยฉากหน้าของความมั่นใจที่สูง โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสถิติของผู้คนในทศวรรษที่ 1980 ซึ่ง Kate Pickett และ Richard G. Wilkinson ได้สรุปว่าปัญหาของการมองตัวตนในลักษณะดังกล่าวของผู้คน เกิดขึ้นจากความไม่มั่นคงทางสังคม ที่ทำให้ผู้คนต้องสร้างความมั่นใจที่ล้นเกินเพื่อทดแทนความไม่มั่นคงดังกล่าว อนึ่งการปรากฏตัวของความเข้าใจต่อตนเองแบบใหม่ ที่ภายนอกต้องสร้างให้ดูแข็งแกร่ง แต่ภายในเต็มไปด้วยความเปราะบางทั้งในเชิงปัจเจกและสังคม มีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบมาจากความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ[227]

นอกจากการอธิบายปรากฏการณ์ผ่านประเด็นเรื่องความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้แล้ว ในอีกด้านหนึ่งหากนำปัญหาที่เกิดขึ้นบนการจ้างงานแบบใหม่ ตัวตนแบบบริษัทประกอบการ และปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมาวางบนข้อเสนอเรื่องเสรีนิยมใหม่ก็อาจเห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาดังกล่าว โดย George Monbiot[228] ได้อธิบายว่า ความเปลี่ยวเหงา โรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล และความผิดปกติทางจิตใจประเภทอื่นๆ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัญหาของเสรีนิยมใหม่ ที่ทำให้ผู้คนกลายเป็นปัจเจกอย่างสุดโต่ง ภายใต้การเปรียบเทียบและการแข่งขันอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตามการแข่งและการเปรียบเทียบดังกล่าว ไม่ได้สร้างความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนต่อผู้คน ตรงกันข้ามมันได้สร้างความขัดแย้งระหว่างผู้คนกับตนเอง โดยเฉพาะกลุ่ม

---

[225] Wilkinson, R. G., & Pickett, K., The spirit level: why more equal societies almost always do better. (New York, US: Bloomsbury Publishing, 2009), p.35

[226] Ibid., p.67

[227] Wilkinson, R. G., & Pickett, K., The spirit level: why more equal societies almost always do better. (New York, US: Bloomsbury Publishing, 2009), p.36-37

[228] Monbiot, G. Neoliberalism is creating loneliness. That's what's wrenching society apart. Retrieved 31 May 2019. from https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart

วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ช่วงต้น ที่ถูกผลักให้ต้องเผชิญหน้ากับมาตรฐานและการแข่งขันทั้งในเชิงการศึกษา เศรษฐกิจ และภาพลักษณ์ของพวกเขา ทุกคนถูกบังคับให้ต้องพัฒนาและแข่งขันเพื่อไปให้ถึงมาตรฐานต่างๆที่ถูกกำหนดไว้ ภายใต้ความรู้สึกว่าสิ่งที่พวกเขามีอยู่ไม่เคยเพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่ถูกกำหนดไว้บนโครงข่ายทางสังคมที่เชื่อมต่อผู้คนมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นข้อต่อระหว่างผู้คนกลับกลายมาเป็นพื้นที่ของการแข่งขัน ทุกคนจึงต้องเดินหน้าอย่างไม่ลดละตามจังหวะการเร่งเร้าภายใต้บริบทเสรีนิยมใหม่ ทั้งนี้สงครามของการแข่งขันที่ดำเนินไปภายใต้การต่อสู้กับตนเองของปัจเจกเพื่อไปให้ถึงมาตรฐานที่สูงเกินกว่าจะไปให้ถึงได้ ส่งผลให้ผู้คนจำนวนมากที่ไม่สามารถทนต่ออัตราเร่งของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ต้องเผชิญกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมากมายในปัจจุบัน

6) ตัวตนของการเป็นบริษัทประกอบการ แรงงานรับจ้างอิสระ กับ อารมณ์ความรู้สึก

จะเห็นได้ว่าการขยายตัวของแรงงานรับจ้างอิสระและการขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมีแนวโน้มว่าจะมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากช่วงเวลาของปรากฏการณ์ และกลุ่มคนที่มีส่วนสัมพันธ์กับการขยายตัวของปรากฏการณ์ทั้งสอง ยิ่งไปกว่านั้นการขยายตัวของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์และปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกยังมีแนวโน้มว่าจะสัมพันธ์กันในลักษณะของเหตุและผล โดยมีตัวเชื่อมคือความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจมองได้ในอีกลักษณะหนึ่ง ผ่านการพิจารณาความรู้ที่สัมพันธ์กับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะจิตเวชศาสตร์และจิตวิทยา ที่ในแง่หนึ่งไม่ได้สัมพันธ์กับแค่การอธิบายจิตใจของมนุษย์และปัญหาของมัน แต่ปฏิบัติการของศาสตร์ดังกล่าวอาจมีส่วนสัมพันธ์กับตัวตนแบบบริษัทประกอบการด้วย

ในหนังสือเรื่อง Inventing our Selves: Psychology, Power, and Personhood ของ Nikolas Rose ได้เสนอว่า การขยายตัวของคำอธิบายแบบของศาสตร์ที่ว่าด้วยจิตใจ (psy) ซึ่งหมายถึงศาสตร์ เช่น จิตวิทยา (psychology) และ จิตเวชศาสตร์ (psychiatry) ในศตวรรษที่ 20 เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกับการขยายตัวของตัวตนแบบใหม่ของผู้คน ภายใต้กระบวนการทางอำนาจของการเมืองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย โดยหนึ่งในตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ปฏิบัติการที่หลากหลายของจิตเวชศาสตร์และจิตวิทยาก็คือ ตัวตนแบบบริษัทประกอบการ โดย Rose อธิบายว่าตัวตนแบบบริษัทประกอบการ คือการกำกับและควบคุมตนเองให้เผชิญหน้ากับความท้าทาย การคิดคำนวณผลประโยชน์อย่างเข้มข้น การผลักดันตัวเองด้วยอัตราเร่ง และการยอมรับความเสี่ยงของการมุ่งสู่เป้าหมายในอนาคต ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้คนต่อทางเลือกในแบบผู้ประกอบการของพวกเขา อย่างไรก็ตามตัวตนแบบผู้ประกอบการย่อมไม่ใช่สิ่งที่ทุกคนจะสามารถสร้างขึ้นมาได้ ท่ามกลางข้อจำกัดและความท้าทายของสภาพแวดล้อมในตลาด คนจำนวนมากล้มเหลวหรือมองไม่เห็นโอกาสที่จะไปต่อได้ ด้วยเหตุนี้ปฏิบัติการของความรู้ที่ว่าด้วยจิตใจจึงเข้ามาทำหน้าที่เสริมพลังและเปลี่ยนแปลงผู้คน ผ่านภาษาที่ใช้ในการอธิบายปัญหาและเทคนิควิธีต่างๆ ที่พุ่งเป้าไปที่การจัดการกับปัญหาภายในจิตใจของผู้คน โดยการทำให้พวกเขาค้นพบปัญหาที่ซ่อนอยู่ภายในตนเอง ปลดพันธนาการของปัญหาที่อยู่ภายในจิตใจ

สร้างความสามารถในการควบคุมตนเอง ก่อนจะขยายไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการชีวิต การงาน และข้อจำกัดต่างๆที่อยู่ภายนอกตัวพวกเขา[229]

จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการของจิตวิทยาและจิตเวชศาสตร์ในด้านหนึ่งมีความสัมพันธ์กับการสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการ ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ เพราะฉะนั้นสมมติฐานที่สองซึ่งจะพิจารณากันต่อไปข้างหน้า จะวางอยู่บนการศึกษาความรู้ทางจิตเวชศาสตร์และปฏิบัติการของมัน โดยจากที่กล่าวไปแล้วในข้านต้นการเกิดขึ้นของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะโรค และ กำเนิดของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์บนตัวตนแบบบริษัทประกอบการ เกิดขึ้นในช่วงรอยต่อระหว่างปลายทศวรรษที่ 1970 กับต้นทศวรรษ 1980 ทั้งนี้ในสมมติฐานแรกความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในลักษณะของสาเหตุและผลลัพธ์ ที่มีการจ้างงานแบบใหม่เป็นสาเหตุและการขยายตัวของปัญหาความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นผลลัพธ์ อย่างไรก็ตามในสมมติฐานที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างการจ้างงานแบบใหม่กับความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก จะถูกพิจารณาในลักษณะของปฏิบัติการในการสร้างตัวตน กล่าวคือ การจ้างงานแบบใหม่นำไปสู่การก่อรูปของตัวตนแบบบริษัทประกอบการ ในขณะที่ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องปัญหาของจิตใจในทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์นำไปสู่ การก่อรูปของตัวตนทางประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล โดยตัวตนทั้งสองแบบเป็นปฏิบัติการที่อยู่ภายใต้กระบวนการทางอำนาจเดียวกันของสังคมเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่ต้องการจะสร้างปัจเจกที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองอย่างเข้มข้น ผ่านการยุบรวมสาเหตุและที่มาของปัญหาต่างๆในชีวิตของผู้คนให้มีจุดเริ่มต้นมาจากภายในตัวตนและร่างกายของพวกเขา บนเป้าหมายสำคัญ คือ การเร่งเร้าให้ปัจเจกเข้าใจการดำรงอยู่ของตนเองที่แยกขาดจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ และหันกลับมาเรียนรู้ที่จะพึ่งพาและพัฒนาตนเองจากภายในอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพิจารณาเพื่อที่จะสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ของปัญหาความรู้สึกและการจ้างงานแบบใหม่ที่อาจมีความซับซ้อนมากกว่าความเข้าใจปัญหาในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์

7) กำเนิดของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์และการปรากฏตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่ากำเนิดของการจ้างงานแบบใหม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของอำนาจภายใต้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เน้นการสร้างประสิทธิภาพสูงสุดให้กับตลาดเสรีควบคู่ไปกับการปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวต้องการที่จะสร้างตัวตนแบบใหม่ให้กับปัจเจกในลักษณะของบริษัทประกอบการ ที่ต้องรับผิดชอบต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของพวกเขาด้วยตัวของพวกเขาเอง อย่างไรก็ตามแรงกดดันจากกระบวนการณ์ดังกล่าวอาจสะท้อนออกมาเป็นความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกจำนวนมาก นับตั้งแต่ความเปลี่ยวเหงาไปจนถึงโรคต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก

การอธิบายปัญหาของการจ้างงานแบบใหม่กับผลกระทบของมันที่อาจปรากฏตัวออกมาในรูปของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก เป็นคำอธิบายที่น่าสนใจและอาจมีพลังในการสร้างความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆให้กับ

---

[229] Rose, N. S., *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1996) p.154

การจ้างงานที่ไม่มั่นคงในปัจจุบัน แต่ในด้านหนึ่งคำอธิบายดังกล่าวยังต้องพึ่งพาคำอธิบายทางจิตเวชศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคำอธิบายปัญหาของอารมณ์ความรู้สึกในเชิงชีวการแพทย์อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะการอธิบายถึงผลกระทบด้านลบทางอารมณ์ความรู้สึกที่อาจเกิดขึ้นจากปัญหาของการทำงานแบบใหม่ เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคงในลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระ อาจส่งผลให้ผู้คนเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น ซึ่งในแง่หนึ่งการอธิบายปัญหาในลักษณะเช่นนี้มีโอกาสทั้งช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในเชิงเศรษฐกิจ และยังมีโอกาสที่จะนำไปสู่การจัดการกับปัญหาในเชิงชีวการแพทย์มากกว่าการจัดการกับปัญหาในเชิงเศรษฐกิจด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากในเชิงเปรียบเทียบการจัดการกับปัญหาในเชิงชีวการแพทย์สามารถจัดการกับปัญหาได้ทันทีและรวดเร็ว ขณะที่การจัดการกับปัญหาในเชิงโนบายและการปรับใช้ในทางเศรษฐกิจ อาจต้องอาศัยเวลาและการถกเถียงอย่างยาวนาน นอกจากนั้นการจัดการกับปัญหาในเชิงชีวการแพทย์ยังสอดคล้องและไปกันได้กับคำอธิบายดังกล่าวอย่างมาก เพราะในเมื่อท้ายที่สุดแล้วผลลัพธ์ของปัญหา คือ ผู้คนที่เจ็บป่วย อะไรจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาความเจ็บป่วยทางจิตใจได้ดีไปกว่าการใช้ยาและการรักษาในเชิงจิตบำบัด

ทั้งนี้การจัดกับปัญหาในเชิงชีวการแพทย์และจิตวิทยาจะมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหนในการจัดการกับปัญหาเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องได้รับการอภิปรายกันต่อไป แต่ประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการอภิปรายและถกเถียงไม่ต่างจากประเด็นแรก ก็คือ ข้อจำกัดของคำอธิบายดังกล่าว ซึ่งอาจไม่ได้เป็นแค่ส่วนหนึ่งของการอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ เช่น การทำงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระส่งผลให้เกิดความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก แต่การอธิบายเกี่ยวกับความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก ทั้งคำอธิบายเรื่องโรควิตกกังวลและโรคซึมเศร้า อาจเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา หรือในอีกความหมายหนึ่งคำอธิบายเกี่ยวกับความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกและการจัดการในเชิงชีวการแพทย์และจิตวิทยา อาจเป็นปฏิบัติการภายใต้กระบวนการทางอำนาจเดียวกันกับปฏิบัติการในการสร้างการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ กล่าวคือ วิธีการให้เหตุผลเกี่ยวกับความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก และการจัดการกับปัญหาที่สอดคล้องกับคำอธิบายดังกล่าว มีลักษณะของการนิยามปัญหาและการทำงานของคำอธิบายที่ลดรูปความผิดปกติลงมาเหลือแค่ปัญหาของความสัมพันธ์ในระดับโมเลกุลภายในตัวปัจเจก หรือ ปัญหาของความสัมพันธ์ทางความคิดและอารมณ์ความรู้สึกที่ผิดพลาดในระดับปัจเจก ซึ่งการอธิบายและแก้ไขปัญหาตามแนวทางดังกล่าวมีส่วนทำให้ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่แม้จะถูกกล่าวถึงบ้างเล็กน้อยในคำอธิบาย ค่อยๆหมดความสำคัญลง ทั้งยังรวมไปถึงว่าในท้ายที่สุดแล้ววิธีการแก้ไขปัญหาภายใต้คำอธิบายดังกล่าว ไม่สามารถบรรจุการแก้ปัญหาในทางเศรษฐกิจสังคมลงไปได้ เพราะพื้นที่ของการแทรกแซงความผิดปกติเกิดขึ้นในระดับโมเลกุลขนาดเล็กกะทัดรัดภายในตัวของปัจเจก เพราะฉะนั้นวิธีการให้เหตุผลและการจัดการกับปัญหาในลักษณะดังกล่าว จึงมิเพียงสร้างความเข้าใจว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกมีจุดตั้งต้นและมีกลไกของความผิดปกติภายในตัวปัจเจก แต่มันยังทำงานอย่างสอดคล้องกับการสร้างตัวตนแบบใหม่ภายใต้กระบวนการทางอำนาจที่ต้องการให้ผู้คนยอมรับความรับผิดชอบต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมทั้งพัฒนาและซ่อมสร้างปัญหาภายในตนเองเพื่อก้าวสู่ความท้าทายในอนาคต

ด้วยเหตุนี้การจะทำความเข้าใจกระบวนการประกอบสร้างตัวตนแบบใหม่ทางจิตเวชศาสตร์และจิตวิทยาได้จึงต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงของความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องของ

จิตใจและอารมณ์ความรู้สึกในศตวรรษที่ 20 ที่เริ่มต้นจากความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกในฐานะอาการ (symptoms) ของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกตามแนวคิดจิตวิเคราะห์ ไปสู่การปรากฏตัวของอารมณ์ความรู้สึกในฐานะโรค (disorders) ตามแนวคิดประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกภายใต้ตรรกะของสารสื่อประสาท และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่

7.1) ประวัติศาสตร์ของความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องของจิตใจและสารสื่อประสาท

"สารเคมีในสมองอาจมีส่วนในการก่อให้เกิดโรคซึมเศร้าในปัจเจกและยังอาจเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญของการรักษา ด้วยเหตุนี้ ยาต้านเศร้าจึงมักถูกใช้เพื่อช่วยในการปรับสารเคมีภายในสมอง"[230]

ประโยคที่กล่าวไปในข้างต้น คือ ข้อมูลที่เผยแพร่แก่สาธารณะโดยสมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกา (American Psychiatric Association) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอิทธิพลอย่างมากในวงการจิตเวชศาสตร์ สารเคมีในสมองถูกจัดเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีความสำคัญในการอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกที่ผิดปกติ ร่วมไปกับการจัดการกับการแก้ไขปัญหาผ่านการใช้ยา แม้ว่าปัจจัยอื่นๆที่อาจเป็นสาเหตุของโรค เช่น กรรมพันธุ์ และบุคลิกภาพ รวมไปถึงการรักษาในรูปแบบอื่น เช่น จิตบำบัด[231]และการช็อตไฟฟ้า จะถูกอธิบายร่วมด้วยในบทความของสมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกา แต่คำอธิบายเรื่องสารเคมีในสมองและการจัดการกับปัญหาด้วยยายังถือเป็นปฏิบัติการหลัก โดยเฉพาะเมื่อเราพิจารณาจำนวนการบริโภคยาต้านเศร้าที่ค่อนข้างสูงในปัจจุบัน[232]

คำอธิบายและปฏิบัติการแบบใหม่ทางจิตเวชศาสตร์ภายใต้คอนเซปเรื่องสารเคมีในสมอง กับปฏิบัติการของการจ้างงานแบบใหม่ภายใต้ฉากหลังของสังคมเสรีนิยมประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้าน เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการสถาปนาตัวตนแบบใหม่ เมื่อเป็นเช่นนี้คำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและความรู้ว่าด้วยเรื่องของวิทยาศาสตร์ด้านจิตใจจึงจะถูกอธิบายในส่วนนี้ โดยจะแบ่งการพิจารณาเป็นสามประเด็นผ่านช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของความรู้ทางจิตเวชศาสตร์สามช่วงเวลา เริ่มต้นจากปี 1962 ซึ่งจะเป็นหมายหมุดสำคัญของการเปลี่ยนผ่านในเชิงคำอธิบายและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านประสาทวิทยา (neurosciences)[233] ก่อนจะย้อนกลับมาศึกช่วงเวลาที่สอง คือ ปี

---

[230] American Psychiatric Association Online. What Is Depression?. Retrieved 31 May 2019. from https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-is-depression

[231] คำอธิบายเรื่องกรรมพันธุ์ หรือ การใช้จิตบำบัดในแนวของ CBT แม้จะถูกอธิบายด้วยกรอบคิดที่อาจแตกต่างไปคำอธิบายเรื่องสารเคมีในสมอง แต่ตรรกะของคำอธิบายก็ยังมีลักษณะของการลดรูปคำอธิบายเข้ามาภายในตัวของปัจเจก เช่น การอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกภายใต้คอนเซปเรื่องยีน หรือ การทำให้อารมณ์ความรู้สึกถูกอธิบายในระดับของความคิดที่บิดเบือนจากความเป็นจริงผ่านคอนเซปของจิตบำบัดในแนว CBT

[232] Rose, N., Our Psychiatric Future. (London, UK: Polity Press, 2018), p. 118-122

[233] Rose, N., & Abi-Rached J.N., Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. (New Jersey, US: Princeton University Press , 2013) p.28-47

1930 จนถึง 1962 อันเป็นช่วงเวลาที่สารเคมีในสมองพึ่งปรากฏตัวขึ้น แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายปัญหาด้านจิตใจ ทั้งยังมีคำอธิบายหลักของช่วงเวลาที่มีการให้เหตุผลแตกต่างกับทฤษฎีสารเคมีในสมอง คือ จิตวิเคราะห์ และช่วงเวลาสุดท้าย คือหลังปี 1962 ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงสำคัญจำนวนมากเกิดขึ้นบนพื้นที่ทางความรู้ทางจิตเวชศาสตร์ โดยเฉพาะการเข้ามาเป็นพันธะมิตรกันระหว่างคำอธิบายใหม่เรื่องสารเคมีในสมอง คู่มือการวินิจฉัยโรค และ บรรษัทยาข้ามชาติ[234] ซึ่งจะกลายมาเป็นจุดกำเนิดของปฏิบัติการแบบใหม่ที่ว่าด้วยการจัดการกับปัญหาของจิตใจและตัวตนแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลในปัจจุบัน

ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญของการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ การพยายามทำให้เห็นว่าปฏิบัติการของการลดรูปความผิดปกติทางจิตใจให้เป็นปัญหาและความรับผิดชอบของปัจเจกในระดับโมเลกุล รวมทั้งการลดความสำคัญของการพิจารณาปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ต้น หรือ เกิดขึ้นมาในลักษณะของพัฒนาการทางความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการทางอำนาจของความรู้ที่สัมพันธ์อยู่กับฉากหลังในเชิงเศรษฐกิจสังคม ซึ่งอยู่ภายใต้กำเนิดของตัวตนแบบใหม่บนสังคมแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยที่พยายามจะผลักให้ตลาดเสรีทำงานด้วยอัตราเร่งสูงสุด ทั้งในแง่ของคำอธิบายปัญหาและการวิธีการซ่อมแซมผู้คนให้สามารถฟังค์ชั่นต่อไปได้บนการผลิตแบบใหม่

7.2) 1962 กับกำเนิดของความรู้ที่ว่าด้วยประสาทวิทยา

เพื่อที่จะเข้าใจการก่อรูปของตัวตนแบบใหม่ สิ่งแรกที่จะต้องพิจารณา คือ การเกิดขึ้นของศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องคำอธิบายอารมณ์ความรู้สึกในเชิงโมเลกุล นั่นคือ ประสาทวิทยา (neuroscience) โดย Nikolas Rose กล่าวว่า ประสาทวิทยาถือกำเนิดขึ้นในปีค.ศ. 1962 แม้ว่าการอธิบายเรื่องระบบประสาทและสมองอาจมีเค้าโครงมาตั้งแต่สมัยกรีก[235] และยังรวมไปถึงว่าข้อค้นพบและสมมติฐานใหม่ๆจำนวนมากเกี่ยวกับสมองและระบบประสาทที่ดำเนินเรื่อยมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 อย่างไรก็ตามสาเหตุสำคัญที่ Rose อธิบายว่าปี 1962 เป็นจุดกำเนิดของประสาทวิทยาก็เนื่องมาจากว่า ในปีดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นต่อวิธีการคิดเกี่ยวกับสมอง (new style of thought) ทั้งการคิด การวิจัย การให้เหตุผล และการผลิตความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องของสมองจากห้องแลปสู่พื้นที่ทางสังคม ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยยะสำคัญ[236] กล่าวคือ ปี 1962 วงการประสาทวิทยาได้เกิดการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ครั้งใหญ่ โดยเฉพาะทฤษฎีที่ว่าด้วยการสื่อสารหรือการส่งผ่านทางประสาท (neurotransmission) ที่แต่เดิมเคยเชื่อว่ามีกลไกหลักอยู่ที่ระบบไฟฟ้า (electrical neurotransmission) เปลี่ยนไปสู่ความเข้าใจที่ว่าการส่งผ่านทางประสาทมีกลไกหลักที่ทำงานในเชิงเคมี (chemical neurotransmission) โดยเฉพาะในพื้นที่ของระบบ

---

[234] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.388-392

[235] Rose, N., & Abi-Rached J.N., Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2013) p.28

[236] Ibid., p.30-31

ประสาทส่วนกลาง (central nervous system)[237] ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงในเชิงสมมติฐาน แต่ยังหมายรวมไปถึงความเปลี่ยนของวิธีการทำความเข้าใจกระบวนการต่างๆ ทางจิตใจของมนุษย์ด้วย เช่น อารมณ์ความรู้สึก และ พฤติกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งในลักษณะที่ปกติและไม่ปกติ ดังจะเห็นได้จากข้อสมมติฐานใหม่ๆที่เกิดขึ้นภายหลังการสับเปลี่ยนของกระบวนทัศน์ เช่น ข้อสมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโรคจิตเภทกับสารสื่อประสาทโดปามีน (dopamine) ของ Arvid Carlsson กับ Margit Lindqvist ที่เริ่มก่อตัวขึ้นในบทความวิชาการที่ว่าด้วยการศึกษายาต้านอาการทางจิตกับระดับของโดปามีนในปี 1963 และ สมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสารสื่อประสาทกลุ่มแคททีโคลามีน (catecholamine) เช่น นอร์อิพิเนฟริน (norepinephrine) กับความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น โรคซึมเศร้าของ Joseph J. Schildkraut ในปี 1965[238] ซึ่งจะเห็นได้ว่าการอธิบายความผิดปกติทางจิตใจ ได้กลายมาเป็นเรื่องของการอธิบายกลไกของความผิดปกติในเชิงเคมี และยังรวมไปถึงการพัฒนาไปสู่การอธิบายกลไกการทำงานของยาทางจิตเวชในระดับโมเลกุลที่เข้าใจกันในปัจจุบัน[239]

ประเด็นหนึ่งที่มีความน่าสนมากในการทำความเข้าใจกำเนิดของคำอธิบายแบบใหม่และการก่อรูปของตัวตนแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลก็คือ สารสื่อประสาทในสมองซึ่งเป็นหัวใจหลักของคำอธิบายใหม่ ไม่ได้ถูกค้นพบครั้งแรกในช่วงทศวรรษที่ 1960 ตรงกันข้ามสารสื่อประสาทถูกค้นพบและถูกกล่าวถึงในวงวิชาการครั้งแรกตั้งแต่ปี 1936 โดย Henry Dale ในเลกเชอร์เนื่องในโอกาสการเข้ารับรางวัลโนเบลสาขาการแพทย์ของเขา โดย Dale อธิบายว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีสารที่ชื่อว่า อะซิทิลคอลีน (acetylcholine) อยู่ในสมองของมนุษย์ แต่ยังไม่มีวิธีการที่จะพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าวได้อย่างแม่นยำ ทำให้ Dale ยังไม่กล้าเสนอทฤษฎีเรื่องสารสื่อประสาท[240] กระทั่งต่อมาในปี 1954 Marthe Vogt ซึ่งเคยเป็นหนึ่งในทีมงานของ Dale ได้เสนอข้อค้นพบจากการทดลองว่าในสมองโดยเฉพาะส่วนที่เรียกว่า ไฮโพทาลามัส (hypothalamus) อาจมี นอร์อะดรีนาลิน (noradrenaline) กับ อะดรีนาลิน (adrenaline) อยู่ แต่ Vogt ก็ลังเลที่จะสรุปว่าสารทั้งสองตัวทำหน้าที่บางอย่างในสมอง หรือในอีกความหมายหนึ่ง Vogt ไม่ได้สรุปว่าสารทั้งสองชนิดคือสารสื่อประสาทที่ทำงานในสมอง[241]

สาเหตุหนึ่งของความไม่มั่นใจในการอธิบายเรื่องสารเคมีที่พบในสมองอย่างตรงไปตรงมา อาจสัมพันธ์กับกระบวนทัศน์เก่าที่ว่าด้วยการส่งผ่านทางประสาทในระบบไฟฟ้าซึ่งมีอิทธิพลค่อนข้างสูงในโลกวิชาการขณะนั้น ยกตัวอย่างเช่น เซอร์ Charles Scott Sherrington ซึ่งเป็นผู้นำในการศึกษาเชิงประสาทวิทยาและยังเป็นผู้นิยามคำว่า ไซแนปส์ (synapse) หรือช่องว่างบริเวณปลายประสาทซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเซลล์

---

[237] Rose, N., & Abi-Rached J.N., Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2013) p.32

[238] Ibid., p.36-37

[239] Ibid., p.37

[240] Valenstein, E., The War of the Soups and the Sparks: The Discovery of Neurotransmitters and the Dispute Over How Nerves Communicate. (New York, US: Columbia University Press, 2006), p.157-158

[241] Ibid., p.157-159

ประสาท ในปี 1897 ก็ยังเชื่อว่าการส่งผ่านทางประสาทเป็นเรื่องของกระแสไฟฟ้า[242] ดังนั้นทฤษฎีเรื่องสารสื่อประสาทในสมองจึงยังเป็นเรื่องที่ท้าทายเป็นอย่างมาก หากจะเสนอทฤษฎีดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมาในช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตามข้อค้นพบที่ว่าด้วยสารสื่อประสาท และทฤษฎีการส่งผ่านทางประสาทในเชิงเคมี เป็นไปได้ขึ้นมา ในช่วงทศวรรษ 1960 โดยมีสาเหตุหลักมาจากความเปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบัน เริ่มต้นจากในปี 1962 องค์การวิจัยสมองนานาชาติ (International Brain Research Organization) IBRO กลายเป็นสถาบันที่พยายามเชื่อมต่อสถาบันอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้สามส่วนเข้าหากัน คือ หนึ่งกลุ่มวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องประสาท (neuro) เช่น ประสาทกายวิภาคศาสตร์ (neuroanatomy) ประสาทพยาธิวิทยา (neuropathology) และ เภสัชวิทยาเชิงประสาท (neuropharmacology) สองกลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของประสาท (neurocommunications) และ ชีวกลศาสตร์ (biophysics) เช่น การศึกษาทางโมเดลคณิตศาสตร์ไปจนถึงชีววิทยาเชิงโมเลกุล (neuromolecular biology) และสามกลุ่มพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral sciences) ที่ศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ไปจนถึงการศึกษาพฤติกรรมเชิงยีน (behavioral genetics) โดยนับตั้งแต่ช่วง 1962 เป็นต้นมา การศึกษาในเชิงประสาทวิทยาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่น ในปี 1968 IBRO พบว่ามีกลุ่มการวิจัย และผู้วิจัยในเชิงประสาทวิทยา 880 กลุ่ม และ 4,245 คน ตามลำดับ เฉพาะในสหรัฐอเมริกา[243] รวมทั้งมีการสำรวจการอ้างอิงงานในเชิงประสาทวิทยา (Neuroscience Citation Index) พบว่ามีวารสารกว่า 350 กลุ่มที่มีการเสนองานในเชิงประสาทวิทยา[244]

ทั้งนี้การปรากฏตัวของเครือข่ายทางสถานบันที่เชื่อมต่อพื้นที่ทางความรู้ที่แตกต่างและหลากหลายส่งผลให้วิธีการให้เหตุผลแบบใหม่ในเชิงประสาทวิทยาถือกำเนิดขึ้นมาอย่างเต็มรูปแบบ โดยวิธีการให้เหตุผลแบบใหม่อาจถูกเรียกว่า การให้เหตุผลและวิธีการคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล (neuromolecular style of thought) ซึ่งมีสมองเป็นอวัยวะสำคัญในการศึกษาทดลองทางโครงสร้างและกระบวนการทางประสาท ผ่านการทดลองการทำงานและหน้าที่ของสมองในสัตว์มีกระดูกสันหลังชนิดต่างๆ (เช่น หนูซึ่งถูกอธิบายว่ามีลักษณะร่วมหลายประการกับมนุษย์ในทางประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล) โดยกระบวนการทำงานของสมองมนุษย์ซึ่งถูกเชื่อว่าเป็นที่มาของการทำงานทางประสาทและจิตใจ จะต้องถูกอธิบายลักษณะทางกายวิภาคศาสตร์ในระดับโมเลกุล (molecular level) ซึ่งหมายความว่าปรากฏการณ์ต่างๆในเชิงประสาทและจิตใจของมนุษย์ภายใต้การทำงานของสมองของพวกเขา (นับตั้งแต่พฤติกรรมไปจนถึงอารมณ์ความรู้สึก) จนถึงที่สุดแล้วเป็นเพียงเรื่องของความเปลี่ยนแปลงในระดับโมเลกุลเท่านั้น โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของการทำงานและการสื่อสารของสารสื่อประสาท (neurotransmission) รูปแบบต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่และพื้นที่การทำงานที่เฉพาะเจาะจงภายใต้สมองของมนุษย์ รวมทั้งยังมีองค์ประกอบเฉพาะและแยกย่อยมากมายนับตั้งแต่ตัวรับ

---

[242] Valenstein, E., The War of the Soups and the Sparks: The Discovery of Neurotransmitters and the Dispute Over How Nerves Communicate. (New York, US: Columbia University Press, 2006), p.4

[243] Rose, N., & Abi-Rached J.N., Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2013) p.41

[244] Ibid., p.41-42

เอนไซม์ และช่องทางในการสื่อสารที่แตกต่างกันตามหน้าที่ หรือ ฟังค์ชั่น ในแต่ละรูปแบบทางประสาทและจิตใจ เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจกระบวนการทางประสาทและจิตใจของมนุษย์อันสลับซับซ้อน จึงไม่สามารถทำความเข้าใจผ่านสิ่งอื่นใดได้เลย นอกเสียจากสมองของมนุษย์ในระดับโมเลกุลเท่านั้น[245]

ทั้งนี้การขยายตัวของวิธีการคิดและวิธีการให้เหตุผลแบบใหม่ แม้จะมีกำเนิดในทศวรรษที่ 1960 แต่การเชื่อมโยงวิธีการคิดดังกล่าวกับการอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกภายใต้วิธีการให้เหตุผลแบบใหม่ไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีบนพื้นที่ทางสังคม แม้ว่ายากล่อมประสาทชนิดต่างๆจะเริ่มเข้ามาทำตลาดในโลกตะวันตก ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1960 เช่น ยากล่อมประสาทในกลุ่ม Benzodiazepines (Chlordiazepoxide ในปี 1960 และ Diazepam ในปี 1963 Oxazepam ในปี 1965)[246] แต่การเข้ามาของยากลุ่มดังกล่าวในตลาด ถูกเข้าใจในสังคมขณะนั้นว่าเป็นตัวช่วยสำหรับคุณแม่ (mother's little helper) ให้ผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยุ่งยากในชีวิตประจำวัน เช่น งานบ้าน งานดูแลลูก งานดูแลสามี จากนั้นยาดังกล่าวก็เริ่มถูกใช้โดยคนกลุ่มอื่นๆมากขึ้น[247] แม้ว่าโดยนัยยะการเข้ามาของความรู้ทางจิตเวชศาสตร์ในการจัดการกับปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้คนจะถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญมาก แต่หากอธิบายในเชิงการรับรู้ของสังคม หรือ จินตนาการของสังคมต่อปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ยาจิตเวชในฐานะตัวช่วยของคุณแม่บ้าน ยังไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงของวิธีการคิดและการให้เหตุผลแบบใหม่ กระทั่งในโฆษณาของยาก่อนที่จะอธิบายสรรพคุณในการคลายกังวล บริษัทยายังเริ่มต้นด้วยการอธิบายว่า ยาของเราช่วยแก้สิ่งแวดล้อมรอบตัว (ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดปัญหา) ไม่ได้ แต่ยาสามารถช่วยลดความกังวลได้[248] ซึ่งหากเปรียบเทียบกับการโฆษณา หรือ การสื่อสารของบรรษัทยา ในการทำตลาดของยาต้านเศร้า เช่น Prozac ในทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นไป คำอธิบายของ Prozac ถูกทำผ่านคำบรรยายและภาพของการทำงานในระดับโมเลกุลของยา เพื่อให้เห็นกลไกของปัญหาในระดับโมเลกุลและการทำงานของยาเพื่อเข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าว[249] นอกจากนั้นการฟื้นฟูและรักษาความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกของ Prozac ภายใต้วิธีการให้เหตุผลแบบใหม่ ยังมิได้จบเพียงแค่การจัดการกับปัญหาในระดับโมเลกุล แต่ Prozac ยังแนะนำให้ผู้ใช้เรียนรู้ที่จะค้นหาตนเอง รักตนเอง และฝึกสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง หรือในอีกความหมายหนึ่ง Prozac ได้พยายามกระตุ้นให้ผู้คนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา (active) มากกว่าการตั้งรับ (passive) โดย Nikolas Rose เรียกกระบวนการนี้ว่าการเมืองแห่งความหวังแบบใหม่[250] ที่ผู้คนถูกเรียกร้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบกับการแก้ไขปัญหาในทางสุขภาพของตนเอง แทนที่การเฝ้ารอและหวังพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เพราะฉะนั้นในแง่หนึ่งการเรียนรู้ว่าปัญหาเกิดขึ้นภายในตัว

---

[245] Rose, N., & Abi-Rached J.N., Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2013) p.43

[246] Wick J. (2013), The history of Benzodiazepines, The Consultant Pharmacist, 28 (9), 538-548, p.538-540

[247] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.382-383

[248] Ibid., p.382

[249] Rose, N., The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2007), p.143

[250] Ibid.

ของพวกเขา (ในระดับโมเลกุล) มิเพียงสร้างคำอธิบายปัญหาที่เจาะลึกลงไปในระดับที่เล็กที่สุดในชีวิตของมนุษย์ แต่มันยังได้สร้างจริยธรรมแบบใหม่ในการจัดการกับปัญหาในระดับปัจเจก ที่เรียกร้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบกับสุขภาพของพวกเขา เนื่องจากเมื่อปัญหาถูกอธิบายว่ามีที่มาและสาเหตุภายในตัวของปัจเจก บุคคลที่สมควรต้องรับผิดชอบและจัดการกับปัญหาดังกล่าวอย่างแข็งขันก็คือตัวของพวกเขาเอง

กำเนิดของการให้เหตุผลแบบใหม่ในระดับโมเลกุล กับ การการก่อกำเนิดของความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คนแบบใหม่ อาจนำไปสู่คำถามที่ว่า ก่อนหน้าที่ความเข้าใจปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนจะถูกเชื่อมโยงกับวิธีการคิดในระดับโมเลกุลแบบใหม่ หรือ กระทั่งในช่วงเวลาที่ยาจิตเวชเริ่มทำตลาดในโลกตะวันตกในช่วงแรก ผู้คนหรือตัวตนของพวกเขาที่มีปัญหาถูกเข้าใจอย่างไร และทำไมตัวตนดังกล่าวจึงเกิดความเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่ยุคที่ความเจ็บป่วยทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องของทุกคนที่ต้องจัดการด้วยตนเอง เพื่อจะตอบคำถามดังกล่าว สิ่งที่จะพิจารณาต่อไปก็คือ กระแสของการอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกก่อนยุคของประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล

7.3) จิตวิเคราะห์กับตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนก่อนยุคประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล

ก่อนที่วิธีการคิดและวิธีการให้เหตุผลในทางประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลจะเข้ามาอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน จิตวิเคราะห์เป็นคำอธิบายที่ทรงพลังอย่างมากในการอธิบายความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก โดยแนวคิดนี้เริ่มขยายตัวในประเทศที่พูดภาษาเยอรมันก่อนในช่วงต้นศตวรรษที่ 20[251] ก่อนจะขยายตัวเข้าไปในประเทศที่พูดภาษาอังกฤษอย่างกว้างขวางในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะเครื่องมือใช้ในการคัดกรองทหารที่มีปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก และเทคนิควิธีในการรักษาทหารที่เกิดปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในช่วงสงคราม[252] โดยแนวคิดจิตวิเคราะห์ได้ดำเนินมาจนถึงจุดสูงสุดในช่วงหลังสงคราม โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่นักจิตวิเคราะห์เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีจิตแพทย์ในสายจิตวิเคราะห์จำนวนหนึ่งที่สามารถก้าวขึ้นมาเป็นประธานของสมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกา และหัวหน้าภาควิชาจิตเวชศาสตร์ในมหาวิทยาลัยชั้นนำในช่วงเวลานั้นก็มาจากสายจิตวิเคราะห์[253]

ในด้านหนึ่งการขยายตัวอย่างต่อเนื่องของจิตวิเคราะห์สัมพันธ์กับความต้องการการบำบัดทางจิตใจของชนชั้นกลางจำนวนมาก โดยเฉพาะในสังคมที่การขยายตัวของเมืองและความเปลี่ยนแปลงดำเนินไปด้วยอัตราเร่ง จำนวนของผู้คนที่ต้องการบริการการรักษาและการบำบัดอารมณ์ความรู้สึกก็เพิ่มสูงตามไปด้วย อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางที่ขยายตัวไปพร้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงหลังสงคราม ไม่ต้องการเข้ารับการรักษาในสถาบันที่เกี่ยวข้องกับคนบ้า เช่น โรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่า (asylum) ซึ่งเต็มไปด้วยคนจนและภาพลักษณ์ที่ไม่ดี ด้วยเหตุนี้คลินิกเอกชนจำนวนมากในสายจิตวิเคราะห์จึงขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว[254]

---

[251] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.325-326

[252] Ibid., p.335-338

[253] Ibid., p.339-341

[254] Ibid., p.341

การเข้ามาของจิตวิเคราะห์มาพร้อมกับคำอธิบายที่แตกต่างจากคำอธิบายทั่วไปเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตใจในช่วงเวลานั้น เนื่องจาก Sigmund Freud ผู้ให้กำเนิดจิตวิเคราะห์ไม่ได้มองปัญหาความผิดปกติทางจิตใจในลักษณะแบ่งแยกระหว่างคนปกติที่แข็งแรง กับ คนอ่อนแอในเชิงชีววิทยาที่มีปัญหาทางจิตใจ แต่ Freud มองว่าการพูดถึงปัญหาทางจิตใจควรมองในลักษณะของ สเปกตรัม (spectrum) คือในด้านหนึ่งผู้คนอาจมีบุคลิกที่เป็นปกติอยู่ แต่บุคลิกภาพที่เป็นปกติไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งและไม่เคลื่อนไหว ตรงกันข้ามผู้คนมีโอกาสที่จะเผชิญหน้ากับแรงที่เข้ามากระทบในระดับที่แตกต่างกัน ทำให้การปรากฏตัวของอาการที่เกี่ยวข้องกับโรคประสาท (neurosis) เช่น อาการซึมเศร้า หรือ อาการวิตกกังวล สามารถเกิดขึ้นได้อยู่เสมอในระดับที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้นความผิดปกติที่สมบูรณ์แบบในเชิงชีววิทยาจึงไม่มีอยู่จริง[255] หรือในอีกความหมายหนึ่งทุกๆคนมีความผิดปกติอย่างเป็นปกติอยู่ภายในตนเอง

อย่างไรก็ตามในด้านหนึ่งการการพยายามอธิบายสิ่งที่เข้ามากระทำ หรือ ทำให้อาการผิดปกติทางจิตใจปรากฏตัวขึ้นมา ภายใต้คำอธิบายทางจิตวิเคราะห์ในระยะแรกอาจให้ความสำคัญกับความขัดแย้งภายในตัวตนของปัจเจกอย่างเข้มข้น เช่น ปมและการกดทับ (repression) ภายในจิตใต้สำนึกของปัจเจก แต่ภายหลังการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง Civilization and Its Discontents ของ Freud ในปี 1930 จิตวิเคราะห์เริ่มขยายคำอธิบายมาสู่ความขัดแย้งที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและสังคมของปัจเจกมากขึ้น กล่าวคือ กระบวนการสร้างความศิวิไลซ์ในสังคมหนึ่งๆมาพร้อมกับกฎเกณฑ์มากมาย ที่เรียกร้องให้มนุษย์ซึ่งเคยพึ่งพิงสัญชาตญาณของตนเองมาก่อนต้องปฏิบัติตาม การสร้างความซิวิไลซ์เปรียบเสมือนเหมือนกับ super ego ที่สร้างข้อเรียกร้องทางศีลธรรมมากมายให้กับมนุษย์ภายใต้สังคมสมัยใหม่ แรงผลักดันดังกล่าวมาพร้อมกับข้อห้าม หรือ สิ่งที่ไม่อนุญาตให้กระทำเป็นจำนวนมาก ซึ่งกลายมาเป็นกรงขังในระดับจิตใต้สำนึก โดยผู้คนจำนวนมากที่ไม่สามารถจะมีชีวิตตามข้อเรียกและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมมากมายเหล่านั้น เริ่มกดทับความวิตกกังวลดังกล่าวเอาไว้ ซึ่งในด้านหนึ่งการกดทับส่งผลสะท้อนออกมาเป็นความผิดปกติต่างๆในทางอารมณ์ความรู้สึก[256]

อาจกล่าวได้ว่าการผนวกเอาบริบททางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกส่งผลอย่างยิ่งต่อการอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก และการก่อรูปของตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกที่ให้ความสำคัญกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอื่นๆที่ไม่สามารถพิจารณาอย่างแยกขาดกับพื้นที่ภายในจิตใจของปัจเจก โดยเฉพาะเมื่อจิตวิเคราะห์ดำเนินมาถึงจุดสูงสุดในช่วงทศวรรษที่ 1960 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญ คือ หนึ่ง กระแสต่อต้านจิตเวชศาสตร์ (anti-psychiatry movement)ในฐานะส่วนหนึ่งของกระแส counter-culture movement ที่คนหนุ่มสาวลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรม สิทธิ และความเท่าเทียมให้กับตนเองและคนชายขอบกลุ่มต่างๆ (รวมไปถึงคนบ้า) ที่ถูกกระทำอย่างไม่เป็นทำจากการครอบงำของอำนาจชนชั้นนำ (the Establishment) กับสอง คือ การขยายตัว ของ

---

[255] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.289

[256] Ehrenberg, A., The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.41-42

คำอธิบายความผิดปกติทางจิตใจในฐานะปัญหาของร่างกายและการใช้ยาต้านอาการทางจิต (antipsychotic medication) อย่างแพร่หลายในโรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่า

โดยภายใต้สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวปีกหนึ่งของแนวคิดจิตวิเคราะห์ได้เริ่มผลิตคำอธิบายเกี่ยวกับจิตใจที่ให้ความสำคัญกับการพิจารณาปัญหาที่กว้างขวางไปกว่าการมองปัญหาทางจิตใจว่าเป็นเพียงเรื่องของร่างกายในระดับปัจเจก เห็นได้จากการที่จิตแพทย์จำนวนหนึ่งในสายจิตวิเคราะห์ได้ลุกขึ้นมาวิพากษ์การครอบงำของความรู้ทางจิตเวชศาสตร์ในโรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่า ซึ่งอนุญาตให้เกิดการจองจำผู้คนจำนวนมาก ในฐานะผู้ป่วยที่มีความเจ็บป่วยทางร่างกายที่สะท้อนออกมาเป็นความผิดปกติทางจิตใจ[257] โดย Thomas Szasz จิตแพทย์สายจิตวิเคราะห์ชาวฮังการีเรียน-อเมริกัน ได้เสนอว่า ความผิดปกติทางจิตในฐานะโรคทางสมองเป็นเพียงความเชื่อปรัมปรา (myth) ซึ่งไม่ใช่โรคบนตรรกะของความเจ็บป่วยทางร่างกาย เนื่องจากปัญหาทางจิตใจหรืออาการผิดปกทางจิตใจของผู้คนแท้จริงแล้วเป็นปัญหาของการใช้ชีวิต (problems of living)[258] การพยายามนิยามอาการผิดปกติทางจิตใจในฐานะโรคที่มีต้นเหตุมาจากภายในร่างกาย จึงเป็นเพียงการพยายามถอยห่างออกจากปัญหาที่แท้จริงในชีวิตของผู้คน[259] ยิ่งไปกว่านั้น Szasz ยังมองว่า ความรู้ทางจิตเวชศาสตร์ที่เน้นการอธิบายปัญหาในเชิงร่างกายได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้คนที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน (norm) ทางศีลธรรม สังคม และกฎหมาย ผ่านการจองจำพวกเขาในโรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่าในนามของปฏิบัติการทางการแพทย์[260] ในช่วงเวลาเดียวกัน R.D. Laing จิตแพทย์สายจิตวิเคราะห์ชาวสกอตแลนด์ ได้เสนอว่าความผิดปกติทางจิตที่จริงแล้วเป็นปฏิกิริยาของผู้คนที่เป็นปกติ เนื่องจากผู้คนจำนวนมากต้องเผชิญหน้าจากแรงกดดันจากครอบครัวที่มากจนเกินไป รวมไปถึงแรงกดดันจากสังคมที่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นการที่ผู้คนแสดงอาการผิดปกติทางจิตออกมาในแง่หนึ่งจึงไม่ใช่สิ่งที่ผิดปกติ ตรงกันข้ามสิ่งที่ผิดปกติ ควรจะเป็นครอบครัวและสังคมที่อยู่รายล้อมพวกเขามากกว่า ในอีกด้านหนึ่ง Laing ยังเชื่อว่าการมีปัญหาทางจิตใจไม่ใช่ความเจ็บป่วยของร่างกาย เขามองว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเปลี่ยนแปลง (transformative) ที่สำคัญของผู้คน โดยหากคนไข้ได้รับการรักษาที่ถูกต้อง พวกเขาไม่เพียงจะหายจากอาการผิดปกติ แต่จะกลายมาเป็นคนที่สามารถเข้าใจตนเองได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น[261]

---

[257] ในด้านหนึ่งการค้นพบยาต้านอาการทางจิตในช่วงทศวรรษ 1950 ทำให้การอธิบายความผิดปกติทางร่างกายมีความชอบธรรมมากขึ้น แม้ในขณะนั้นจะยังไม่ทราบว่ากลไกการทำงานของมันเป็นอย่างไร

[258] Szmukler, G., Fifty years of mental health legislation: paternalism, bound and unbound. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2014), p.138

[259] Green S.A. & Bloch S., The ethical dimension in psychiatry. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2014), p.161

[260] Szmukler, G., Fifty years of mental health legislation: paternalism, bound and unbound. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2014), p.138

[261] Ibid., p.138

จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่จิตวิเคราะห์มีอิทธิพลมากกับสังคม การอธิบายอาการผิดปกติทางจิตใจและตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน ได้ขยายไปสู่การมองปัญหาที่กว้างขวางไปกว่าปัญหาภายในตัวของปัจเจก เช่น การพยายามให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจความขัดแย้งระหว่างสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมกับ ปัจเจก ซึ่งส่งผลให้อาการผิดปกติทางจิตใจปรากฏตัวขึ้นมา กระทั่งในช่วงเวลาที่จิตวิเคราะห์เริ่มหมดพลังลงหลังทศวรรษที่ 1980 ในบางสังคมที่จิตวิเคราะห์ยังมีรากฐานที่เข้มแข็ง เช่น ในลาตินอเมริกา การเข้ามาทำตลาดของยาต้านเศร้าในสังคมดังกล่าวยังต้องอาศัยวิธีการอธิบายสาเหตุของโรคซึมเศร้าที่สัมพันธ์กับปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม มากกว่าปัญหาของสมอง เพื่อเปิดโอกาสให้การทำตลาดของยาต้านเศร้าเป็นไปได้ในสังคมที่แนวคิดจิตวิเคราะห์ยังมีอิทธิพลอยู่[262]

อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องพิจารณาก็คือ คำอธิบายและการก่อรูปของตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีแนวโน้มว่าจะสนใจปัญหาที่กว้างขวางไปกว่าตัวของปัจเจกในลักษณะของจิตวิเคราะห์ ได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่การอธิบายปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกในลักษณะของประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลได้อย่างไร ซึ่งการจะอธิบายปัญหาดังกล่าวได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาการเสื่อมลงของคำอธิบายจิตวิเคราะห์ กับการปฏิวัติทางจิตเวชศาสตร์ และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจหลังทศวรรษที่ 1960

7.4) การเสื่อมถอยของจิตวิเคราะห์ กับกำเนิดของตัวตนทางสังคมแบบใหม่

ตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญและสามารถอธิบายการเสื่อมถอยของจิตวิเคราะห์กับการก่อรูปของตัวตนแบบใหม่ในทางจิตเวชศาสตร์ได้ คือ กำเนิดของโรคซึมเศร้า โดยแต่เดิมสภาวะซึมเศร้าเป็นเพียงอาการของความผิดปกติทางจิตใจ หรือเป็นภาพสะท้อนของบุคลิกภาพที่เป็นปัญหาในเชิงจิตวิเคราะห์ แต่ซึมเศร้าภายในตัวของมันเองไม่เคยปรากฏตัวในฐานะโรค[263] การเปลี่ยนผ่านของการซึมเศร้าไปสู่โรคซึมเศร้าในด้านหนึ่งอาจอธิบายได้จากการเสื่อมถอยของคำอธิบายแบบเก่า คือ จิตวิเคราะห์ กับ ตัวตนของผู้คนแบบใหม่และปัญหาทางจิตใจรวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขาที่เปลี่ยนไป ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงทศวรรษที่ 1970 นักจิตวิเคราะห์เริ่มเผชิญหน้ากับความท้าทายแบบใหม่ เพราะคนไข้จำนวนมากที่เข้ามารับการรักษากับพวกเขาด้วยอาการซึมเศร้าไม่สามารถที่จะอธิบายความขัดแย้งในจิตใจซึ่งอาจสัมพันธ์อยู่กับสภาวะกดทับอันเป็นต้นเหตุของอาการซึมเศร้าตามกรอบสมมติฐานของจิตวิเคราะห์ได้ แม้ว่าในด้านหนึ่งคนไข้เหล่านี้จะรู้สึกว่างเปล่าและเต็มไปด้วยความเจ็บปวดทางอารมณ์ความรู้สึก แต่นักจิตวิเคราะห์ไม่สามารถทำให้คนไข้อธิบายหรือนิยามความขัดแย้งภายในจิตใต้สำนึกซึ่งสัมพันธ์อยู่องค์ประกอบต่างๆที่แวดล้อมชีวิตของคนไข้ได้ ปัญหาดังกล่าวกลายมาเป็นข้อจำกัดของจิตวิเคราะห์ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20[264] เนื่องการรักษาตามแนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนการจัดการ

---

[262] Lakoff, A. (2004), The Anxieties of Globalization:: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina. Social Studies of Science, 34(2), 247-269, p.264

[263] Ehrenberg, A., The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.3

[264] นักจิตวิเคราะห์ได้พยายามค้นหาและสร้างคำอธิบายใหม่ เช่น บุคลิกภาพก้ำกึ่ง (borderline personalities) ซึ่งเป็นหนึ่งในข้อถกเถียงที่ช่วยให้พวกเขาสามารถอธิบาย อารมณ์ (mood) ได้ เนื่องจากอารมณ์ไม่ใช่ประเด็นหลักที่นักจิตวิเคราะห์ให้

กับความขัดแย้ง แต่ในเมื่อความขัดแย้งค่อยๆหายไป หรือคนไข้ไม่สามารถที่จะค้นพบความขัดแย้งในแบบเก่าได้ นักจิตวิเคราะห์จึงประสบกับปัญหาที่ว่าพวกเขาจะตามหาปมที่ถูกกดทับของคนไข้อย่างไรได้อย่างไร ในเมื่ออารมณ์ความรู้สึกที่เป็นปัญหา เช่น อาการเศร้า ซึ่งกำลังเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ กลับเต็มไปด้วยความว่างเปล่า ที่ไม่มีความขัดแย้งซ่อนอยู่[265]

ประเด็นปัญหาข้างต้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่ความท้าทายของนักจิตวิเคราะห์ในทศวรรษ 1970 แต่ในอีกด้านหนึ่งมันได้สะท้อนภาพของตัวตนของผู้คนที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 โดย Alain Ehrenberg ได้เสนอว่าการเปลี่ยนผ่านของปัญหาความเศร้าจากที่ถูกเข้าใจว่าเป็นอาการหรือภาพสะท้อนของปัญหาในระดับจิตใต้สำนึกแบบจิตวิเคราะห์ สู่ปัญหาความเศร้าที่กลายมาเป็นโรคซึมเศร้าในปัจจุบันเกิดขึ้นภายใต้การเสื่อมลงของประสบการณ์มนุษย์ที่เคยมีความขัดแย้ง (conflict) เป็นศูนย์กลางของการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสภาวะของความเป็นมนุษย์ของพวกเขา[266]

โดยในแง่หนึ่งความขัดแย้งในฐานะศูนย์กลางของตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกก่อนทศวรรษ 1970 เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ร่วมกับคำอธิบายในเชิงจิตวิเคราะห์ ยกตัวอย่างเช่น การอธิบายความขัดแย้งกับอาการซึมเศร้า ซึ่งในแง่หนึ่งอาการซึมเศร้าถูกเข้าใจว่าเป็นภาพสะท้อน หรือ กลไกการป้องกันตัวเอง ภายในจิตใต้สำนึก จากข้อเรียกที่มากจนเกินไปของ super ego และสภาวะการขยายตัวของความศิวิไลซ์ ที่เต็มไปด้วยข้อห้าม และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมมากมายที่ไม่อนุญาตให้ผู้คนสามารถกระทำตามสัญชาตญาณของพวกเขาได้ ทั้งนี้ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นระหว่างผู้คนกับข้อห้ามและกฎเกณฑ์มากมายที่รายล้อมตัวตนของพวกเขา ได้ทำให้ผู้คนรู้สึกต่ำต้อย และเต็มไปด้วยความรู้สึกผิดบาป จนในที่สุดแรงกดดันภายใต้ความขัดแย้งดังกล่าวได้สะท้อนออกมาเป็นอาการซึมเศร้า อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างผู้คน กับ super ego ของพวกเขาในระดับสังคมและวัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปหลังช่วงทศวรรษที่ 1970

สาเหตุที่ตัวตนซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ความขัดแย้งเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเกิดขึ้นมาจาก การเสื่อมถอยลงของความขัดแย้งในเชิงสังคมการเมือง โดยเฉพาะกฎเกณฑ์และข้อหวงห้ามจำนวนมากเริ่มค่อยๆผ่อนคลายลงหลังทศวรรษที่ 1960 ยกตัวอย่างเช่น กำเนิดของรัฐสวัสดิการในโลกตะวันตกที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเริ่มคลี่คลายลง และความมั่งคั่งซึ่งเริ่มถูกจัดสรรได้ดีขึ้น ทำให้กลุ่มคนที่ไม่เคยได้รับโอกาสหรือถูกตีกรอบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของผู้ปกครอง เริ่มมีโอกาสที่จะปรากฏตัวขึ้นมา[267] รวมไปถึงการเคลื่อนไหวของคนหนุ่มสาว

ความสำคัญมาก่อน และพวกเขาเชื่อว่าอารมณ์เป็นเพียงภาพสะท้อนของปัญหาที่อยู่ในจิตใต้สำนึก ดังนั้นการจัดการกับปัญหาของจิตใต้สำนึก คือ การทำให้สิ่งที่กดทับปรากฏออกมาบนพื้นที่ของจิตสำนึกก็จะสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามคนไข้แบบใหม่กลับไม่สามารถที่จะนิยามหรือกลับเข้าไปหาความขัดแย้งภายในจิตใต้สำนึกได้ พวกเขาเต็มไปด้วยความว่างเปล่า และอารมณ์ที่ไม่มั่นคง ดังนั้นคำอธิบาย บุคลิกภาพก้ำกึ่ง จึงถูกนำขึ้นมาเพื่ออธิบายกระบวนการที่คนไข้มีปัญหาในการนิยาม (identify) ตนเอง

[265] Ehrenberg, A., The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.128

[266] Ibid., p.217

[267] Ibid., p.214

จำนวนมากช่วงทศวรรษที่ 1960 ในนามของเสรีภาพ เพื่อต่อต้านสถาบันต่างๆที่ลิดรอนเสรีภาพของผู้คน (หลากหลายกลุ่ม หลากหลายเชื้อชาติ และหลากหลายเพศ) ในทุกมิติของชีวิตพวกเขา นับตั้งแต่โรงเรียนไปจนถึงสถานที่ทำงาน โดยกระบวนการดังกล่าวดำเนินไปพร้อมกับสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ร่วมไปกับการเคลื่อนย้ายและลงหลักปักฐานของผู้คนที่เริ่มดำเนินไปได้อย่างอิสระ[268] ส่งผลให้ผู้คนสามารถปลดปล่อยตนเองออกจากข้อจำกัดทางศีลธรรม และเปิดโอกาสให้กับทางเลือกใหม่ๆในการใช้ชีวิตเป็นไปได้ นอกจากนั้นอิทธิพลของศาสนาที่เคยมีอิทธิพลในการกำหนดความชอบธรรมและควบคุมการตัดสินใจและลงกระทำการของผู้คนก็เริ่มเสื่อมถอยลง พร้อมๆกับการเปลี่ยนผ่านไปสู่การขยายตัวของอิสรภาพในการเลือกกระทำได้อย่างมีอิสระของปัจเจก โดยนับตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ปัจเจกเริ่มกลายมาเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการเลือกกระทำการของตนเองภายใต้อิสรภาพที่ได้มามากขึ้นเรื่อยๆ[269]

อาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่ช่วงหลังทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมาความขัดแย้งระหว่างผู้คน กับ ข้อจำกัดและกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่างๆเริ่มพังทลายลง พวกเขาไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามว่า พวกเรามีสิทธิที่จะกระทำอะไรบางอย่างได้หรือไม่ เนื่องจากข้อห้ามและข้อจำกัดต่างๆที่มิอาจละเมิดได้ในทางสังคมและวัฒนธรรมเริ่มผ่อนคลายลง ภายใต้อิสรภาพ ตลาดเสรี และสังคมประชาธิปไตย ที่เริ่มผลิบานอย่างต่อเนื่อง ณ ช่วงเวลาดังกล่าวปัญหาของความขัดแย้งได้เสื่อมพลังลง แต่ปัญหาแบบใหม่กำลังคืบคลานเข้ามาอย่างรวดเร็ว

โดย Alain Ehrenberg ได้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนผ่านของตัวตนปัจเจกแบบใหม่ว่า มีความสัมพันธ์กับบรรทัดฐาน (norm) ใหม่ที่แทรกเข้ามาแทนที่ความขัดแย้งและข้อห้ามที่ล่วงละเมิดมิได้จากภายนอก นั่นคือ สภาวะของการยับยั้ง (inhibition) จากภายในปัจเจก โดย Ehrenberg อธิบายว่าบรรทัดแบบใหม่ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับสภาวะของความซึมเศร้าแบบใหม่ในฐานะโรค ไม่ได้กดทับปัจเจกผ่านข้อห้ามต่างๆทางวัฒนธรรมในลักษณะของกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมภายใต้การขยายตัวของสภาวะศิวิไลซ์ ตรงกันข้ามวัฒนธรรมแบบใหม่ได้มอบอิสรภาพให้แก่ผู้คนในการเลือกกระทำการต่างๆได้อย่างอิสระ บนเป้าหมายหรือความคาดหวังหนึ่งเดียว คือ การกระทำการต่างๆต้องมาพร้อมกับความรวดเร็วและประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งแน่นอนว่าวัฒนธรรมของการเร่งเร้าการสร้างประสิทธิภาพของปัจเจกในระดับสูงสุด ย่อมมาพร้อมกับผลข้างเคียงแบบใหม่ นั่นคือ สภาวะที่ผู้คนหมดพลังลงเมื่อพวกเขาไม่สามารถที่จะเดินตามจังหวะของอัตราเร่งได้อีกต่อไป โดย ณ ช่วงเวลาดังกล่าวปัจเจกจะไม่สามารถเดินต่อไปข้างหน้าได้ การยับยั้งการทำงานของตนเองที่เกิดขึ้นจากภายใน พร้อมกับความรู้สึกว่าตนเองไม่ดีพอ (inadequacy) ที่แผ่ขยายอย่างกว้างขวาง จนพวกเขาไม่สามารถที่จะใช้ความแข็งแกร่งภายในตนเอง เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างประสิทธิภาพและอัตราเร่งสูงสุดได้ตามความคาดหวังที่มาจากภายนอก อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่ความขัดแย้งภายในระหว่างปัจเจกกับวัฒนธรรมของการผลิตแบบใหม่เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในอดีต ตรงกันข้ามสิ่งเดียวที่ปรากฏภายในตัวของปัจเจก คือ ความว่างเปล่า และพลังงานที่เหือดหายไป จนนำไปสู่การยับยั้งการทำงานของปัจเจกจากภายใน[270]

---

[268] Ehrenberg, A., The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.228

[269] Ibid., p.222

[270] Ibid., p.217

Ehrenberg สรุปว่าสภาพวะพร่องของตัวตนในลักษณะดังกล่าว คือ การปรากฏตัวของโรคซึมเศร้าและกำเนิดของตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ในสังคมหลังทศวรรษ 1970

ตัวตนทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนและสภาวะซึมเศร้าที่กลายมาเป็นโรค สามารถถูกอธิบายได้จากความเปลี่ยนแปลงของปัจเจกที่ไม่ได้เป็นผู้ถูกกระทำภายใต้โครงสร้างภายนอกที่กดทับพวกเขาไว้อีกต่อไป สถาบันและอำนาจที่อยู่ภายนอกเปิดโอกาสและอนุญาตให้ปัจเจกสามารถเลือกเดินทางเดินชีวิตของตนเองได้ ในแง่หนึ่งปัจเจกจำนวนมากจึงกลายมาเป็นผู้กระทำการ (agent) ที่สามารถเลือกกระทำสิ่งต่างๆเองได้ เช่น การสร้างผลผลิตที่นำไปสู่ความมั่งคั่ง อย่างไรก็ตามตรรกะของความรับผิดชอบ ความสำเร็จ และความล้มเหลวทั้งหมดล้วนมีกำเนิดมาจากภายในของปัจเจกแต่ละคน[271] ด้วยเหตุนี้คำถามใหม่ของความเปลี่ยนแปลงในบริบทดังกล่าวจึงเปลี่ยนจากอะไรที่อำนาจอนุญาตให้ทำได้ หรือ ไม่อนุญาตให้ทำได้ ในพื้นที่ทางสังคม ไปสู่อะไรที่เป็นไปได้ หรือ อะไรที่เป็นไปไม่ได้ ในพื้นที่ระดับปัจเจก[272] นอกจากนั้นผู้คนภายใต้สังคมและบรรทัดฐานแบบใหม่ล้วนมองไปสู่อนาคตแบบใหม่ ที่ไม่ใช่อนาคตซึ่งถูกกำหนดไว้ตั้งแต่ต้นเช่นเดียวกับในอดีต แต่เป็นอนาคตที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพวกเขา โดยพวกเขาเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการสร้างอนาคตดังกล่าวขึ้นมาเอง ในอีกความหมายหนึ่งปัจเจกกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของพวกเขา (sovereign individual) แต่ปัญหาในการเปลี่ยนจากผู้อยู่ภายใต้ชะตากรรมไปสู่ผู้กำหนดชะตากรรมของตนเองก็คือ สิ่งที่เป็นไปได้จำนวนมากในอนาคต ไม่ใช่ทุกสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เหล่านั้น ไม่ถือว่าเป็นข้อจำกัดจากภายนอกเมื่อมองผ่านบรรทัดฐานของสังคมแบบใหม่ ในทางตรงกันข้ามความเป็นไปไม่ได้ทั้งหมดล้วนอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของปัจเจก ซึ่ง ณ จุดดังกล่าวอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของปัจเจกได้ย้อนกลับมาหลอกหลอนพวกเขา ผ่านสภาวะของความขาดแคลนจากภายในและการยับยั้งการทำงานที่ปรากฏตัวขึ้นภายในตัวตนแบบใหม่ที่เต็มไปด้วยความไม่มั่นคง[273]

ในด้านหนึ่งความเปลี่ยนแปลงของตัวตนเกิดขึ้นพร้อมๆกับความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมสมัยใหม่ การเกิดขึ้นของผลิตภัณฑ์ ผู้คน และองค์กรใหม่ๆ ทั้งในรูปแบบของรัฐและเอกชนมาพร้อมกับตรรกะใหม่ในการสร้างปัจเจกที่สามารถลงมือกระทำการต่างๆได้ด้วยตัวของพวกเขาเอง ภายใต้การพึ่งพาทรัพยากรจากภายในตัวของปัจเจก[274] โดยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนบนฉากหลังของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ยกตัวอย่าง เช่น การลดภาษีเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างผู้ประกอบการใหม่ๆ หรือ การจัดการกับหน่วยทางสังคมที่ขัดขวางไม่ให้การแข่งขันในตลาดเสรีทำงานได้อย่างเต็มที่ เช่น สหภาพแรงงาน รวมทั้งการแปรรูปบริการภาครัฐบางส่วนให้เป็นของเอกชน และการลดงบประมาณบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการ ซึ่งทั้งหมดเป็นไปเพื่อสร้างการผลิตรูปแบบใหม่ ที่ถูกเชื่อว่าจะสร้างการเจริญเติบโตด้วยอัตราเร่งสูงสุด โดยมีปัจเจกที่ถูกแยกย่อยออกมาจากหน่วยทางสังคมในแต่ละระดับเป็นแกนกลาง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสอดคล้องกับคำ

---

[271] Ehrenberg, A., The weariness of the self: diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.222

[272] Ibid., p.11

[273] Ibid., p.219

[274] Ibid., p.277

ประกาศของ Margaret Thatcher ที่ว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าสังคมอีกต่อไป มีเพียงแค่ปัจเจกผู้หญิงกับปัจเจกผู้ชาย (และอาจรวมไปถึงครอบครัวของพวกเขา)[275] Thatcher เป็นหนึ่งในผู้ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนอย่างมีนัยยะสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมแบบใหม่ เธอเน้นย้ำว่าสังคมที่มีเสรีภาพจะถูกขับเคลื่อนโดยธุรกิจขนาดเล็ก ซึ่งนำโดยปัจเจกจำนวนมาก และปัจเจกที่มีพรสวรรค์เหล่านี้ พร้อมกับความกล้าได้กล้าเสียและการริเริ่มสิ่งใหม่ๆแบบผู้ประกอบการ จะช่วยให้สังคมยิ่งมีเสรีภาพมากยิ่งขึ้น[276]

การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสังคมแบบใหม่ที่สัมพันธ์กับตัวตนอันขาดแคลนและเปราะบางของผู้คนไม่ได้เกิดบนมิติทางเศรษฐกิจการเมืองเท่านั้น กระทั่งในมิติของจิตเวชศาสตร์เอง กระแสของการปลดปล่อยและมอบเสรีภาพให้กับผู้คนก็ดำเนินไปอย่างกว้างขวาง ยกตัวอย่างเช่น หนึ่งในข้อเรียกร้องของกระแสต่อต้านจิตเวชศาสตร์ก็คือ การยกเลิกสถาบันเบ็ดเสร็จ (total institutions) อย่างโรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่า ที่กักขังและปกครองชีวิตของผู้ป่วยอย่างเบ็ดเสร็จ[277] โดยภายหลังทศวรรษที่ 1970 โรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่าซึ่งเคยเป็นสถาบันที่ใหญ่โตมโหฬาร ได้เริ่มปิดตัวลงและถูกแทนที่ด้วยการจัดการแบบจิตเวชศาสตร์ชุมชน (Community Psychiatry) ที่เน้นการจัดการกับปัญหาในระดับที่เล็กที่สุด คือ ชุมชนและปัจเจกมากกว่าการนำผู้คนมารักษาในสถาบันขนาดใหญ่แบบเดิม ซึ่งต้องใช้งบประมาณอย่างมหาศาล[278] ทั้งนี้การเข้ามาจิตเวชศาสตร์ชุมชนในแง่หนึ่งอาจถูกมองว่าเป็นความพ่ายแพ้ของสถาบันขนาดใหญ่ที่มีต่อกระแสการเรียกร้องการปฏิรูปในช่วงการต่อต้านจิตเวชศาสตร์ แต่ในทางตรงกันข้ามการปิดตัวลงของสถาบันดังกล่าวได้ทำให้การจัดการกับปัญหาทางจิตใจของผู้คนเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากได้เปลี่ยนความสนใจจากปัญหาของคนบ้าในโรงพยาบาลจิตเวชแบบเก่า ไปสู่ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดกับผู้คนทั่วไปในชุมชน[279]

เมื่อมาถึงจุดนี้ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดจะเริ่มขมวดเข้าหากัน ตั้งแต่การเสื่อมลงของจิตวิเคราะห์ การก่อกำเนิดของตัวตนที่ทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ และสภาพการณ์ในพื้นที่ทางจิตเวชศาสตร์ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทั้งหมดจะถูกคลี่คลายเมื่อนำกำเนิดของวิธีการให้เหตุผลทางประสาทวิทยาในเชิงโมเลกุลมาอธิบายกับความเปลี่ยนแปลงทางจิตเวชศาสตร์และสังคมนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นไป

---

[275] Harvey D., A Brief History of Neoliberalism. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2007), p.23

[276] Brodie, S., & Stanworth, J. Independent Contractors in Direct Selling: Self-Employed but Missing from Official Records. *International Small Business Journal*, 16(3,1998), p.96

[277] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.372

[278] Ibid., p.369-371

[279] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.8

7.5) การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของจิตเวชศาสตร์กับอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ที่เป็นปัญหาของปัจเจก

ประเด็นสำคัญของความเปลี่ยนแปลงในยุคที่ตัวตนของผู้คนเริ่มเป็นอิสระจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากแรงกดดันและข้อห้ามมากมายจากภายนอก จนนำไปสู่เสรีภาพในการเลือกเดินหน้าสู่อนาคตและการสร้างความเป็นไปได้ใหม่ๆให้แก่ชีวิตของตนเอง ภายใต้ความรับผิดชอบในระดับปัจเจกที่เข้มข้นอย่างยิ่งยวด จนนำไปสู่ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นภายในปัจเจก เช่น ความรู้สึกไร้ค่า ขาดแคลน ไม่ดีพอ และว่างเปล่า ซึ่ง ณ จุดหนึ่งสภาวะดังกล่าว จะก่อให้เกิดการยับยั้งการทำงานของตนเองจากภายใน ปัจเจกจะเข้าสภาวะไร้พลังงาน และไม่สามารถฟังค์ชั่นในชีวิตประจำวันหรือทำการผลิตได้อีกต่อไป ซึ่งลักษณะของปัญหาดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่าโรคซึมเศร้าในปัจจุบัน

ในด้านหนึ่งปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่อาจถูกเข้าใจว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงในระดับตัวตนของปัจเจกในยุคสมัยใหม่ แต่ปัญหานี้จะไม่สามารถถูกเข้าใจและนำไปสู่การแก้ปัญหาแบบใหม่ๆได้ หากไม่มีกระบวนการที่นำไปสู่กำเนิดของความเข้าใจดังกล่าว ซึ่งแน่นอนว่าหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนดังกล่าวก็คือ กำเนิดของวิธีการให้เหตุผลและวิธีการคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล แต่นอกจากการเปลี่ยนผ่านของวิธีการคิดและวิธีการให้เหตุผลแบบใหม่แล้ว สิ่งหนึ่งที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ก็คือการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันระหว่าง การคิดและวิธีการให้เหตุผลแบบใหม่ กับ คู่มือการวินิจฉัยและสถิติสำหรับความผิดปกติทางจิต และ การจัดการกับปัญหาด้วยยา กล่าวคือ คำอธิบายแบบใหม่ขยายไปสู่สังคมในวงกว้างผ่านการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับคู่มือในการวินิจฉัยโรค ซึ่งได้สร้างมาตรฐานให้กับคำอธิบายพร้อมทั้งทำให้วิธีการคิดเหล่านั้นกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการวินิจฉัยความผิดปกติอย่างเป็นทางการ ในขณะเดียวกันคู่มือการวินิจฉัยโรคได้เข้ามาเชื่อมโยงกับการใช้ยาในฐานะวิธีการจัดการกับความผิดปกติทางจิตใจอย่างเป็นทางการพร้อมกับๆที่วิธีการให้เหตุผลและการคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลได้เข้ามาทำให้การอธิบายกลไกและการทำงานของยาเป็นจริงขึ้นมา อาจกล่าวได้ว่าปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อกันอย่างแนบแน่นและกว้างขวางขององค์ประกอบทั้งหมดในท้ายที่สุดแล้วได้กลายมาเป็นพื้นฐานให้กับปฏิบัติการและการก่อรูปตัวตนแบบใหม่ของผู้คนหลังทศวรรษที่ 1970

การพิจารณาปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจคู่มือการวินิจฉัยและสถิติสำหรับความผิดปกติทางจิต (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) หรือชื่อย่อ DSM เป็นคู่มือที่ถูกจัดทำขึ้นโดย สมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกา โดยความเปลี่ยนแปลงสำคัญของ DSM คือช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจาก DSM-II ไปสู่ DSM III ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 หรือนับตั้งแต่ช่วงการต่อต้านจิตเวชศาสตร์เป็นต้นไป ในช่วงรอยต่อของช่วงเวลาดังกล่าวจิตเวชศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในประเด็นของการวินิจฉัยโรคที่ไม่มีมาตรฐานและขาดกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ งานวิจัยหลายชิ้นในช่วงเวลานั้นได้ให้ภาพของการวินิจฉัยโรคที่ไม่แน่นอน ซึ่งกลายเป็นจุดอ่อนของจิตเวชศาสตร์ทั้งในฐานะที่เป็นศาสตร์ทางการแพทย์ และฐานะของศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของปัญหาทางจิตใจ ซึ่งถูกโจมตีอย่างมากว่าเป็นเครื่องมือในการ

ควบคุมและครอบงำผู้คนในช่วงกระแสต่อต้านจิตเวชศาสตร์[280] ด้วยเหตุนี้กระบวนการออกแบบ DSM-III จึงดำเนินไปพร้อมกับแนวคิดใหม่เพื่อตอบโต้กระแสวิพากษ์วิจารณ์

DSM-III ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1980 และได้รับความนิยมจากผู้เชี่ยวชาญอย่างกว้างขวาง[281] จนกลายมาเป็นพื้นฐานของ DSM รุ่นต่อๆไปในอนาคต สำหรับความสำคัญของ DSM-III ที่มีต่อความเข้าใจปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกอย่างมีนัยยะสำคัญ ก็คือ หนึ่ง DSM-III ทำให้ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกสามารถถูกวินิจฉัยได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ผ่านการนำเกณฑ์ (criteria) ที่แบ่งตามตรรกะการศึกษาของ Feighner มาใช้และผสานเข้ากับการศึกษาจำแนกรูปแบบของอาการในแต่ละโรค จนได้ผลลัพธ์ออกมาเป็น เกณฑ์การวินิจฉัยผ่านอาการ (symptom-based diagnostic criteria)[282] ซึ่งจะอาศัยการวินิจฉัยโรคในลักษณะของ check list ภายใต้เกณฑ์ของอาการที่กำหนดไว้ โดยหากผู้เชี่ยวชาญพบว่าคนไข้มีอาการครบตามเกณฑ์ของโรคนั้นๆ ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น อาการเกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นระยะเวลาสองอาทิตย์ขึ้นไป ผู้เชี่ยวชาญก็จะสามารถวินิจฉัยได้ว่าผู้ป่วยเป็นโรคอะไรและจะรักษาต่อไปได้อย่างไร อย่างไรก็ตามอาการที่ถูกใช้ในการวินิจฉัยปัญหาอารมณ์ความรู้สึกภายใต้กรอบเวลาที่กำหนดไว้ จะมีลักษณะของความผิดปกติในระดับร่างกาย เช่น การหมดเรี่ยวแรง หรือ พฤติกรรม เช่น การกิน การนอน และอารมณ์ความรู้สึก เช่น ความเศร้า ซึ่งถูกเข้าใจว่าเป็นทั้งภาพแทนของปัญหา (อาการของโรค) และปัญหาที่ต้องได้รับการจัดการ (รักษาอาการเหล่านี้ให้หมดไปหรือลดลง) โดยที่ DSM-III จะไม่ให้ความสนใจมากนักกับสาเหตุเบื้องหลังหรือความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาทางจิตใจของปัจเจกกับปัญหาอื่นๆ ตรงข้ามกับจิตวิเคราะห์ซึ่งมีอิทธิพลกับ DSM ในรุ่นก่อนหน้า (DSM-I กับ DSM-II) ที่จะให้ความสนใจกับสาเหตุเบื้องหลังอาการต่างๆ เช่น ความขัดแย้งภายในจิตใจที่ซ่อนอยู่ หรือ การมองว่าอาการต่างๆเป็นภาพสะท้อนความล้มเหลวในการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมของคนไข้[283] ขณะที่ DSM-III และ DSM รุ่นถัดๆไป (DSM-IV และ DSM-V) จะมุ่งความสนใจไปที่ตัวของปัจเจกและร่างกายของพวกเขาเป็นหลัก[284]

สอง DSM-III ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกเนื่องจาก DSM-III ได้ลดอิทธิพลของจิตวิเคราะห์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องลงอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นของสาเหตุของความผิดปกติ (etiology) ซึ่ง DSM ในรุ่นก่อนหน้าเคยพูดถึงปัญหาของความขัดแย้งภายใน (internal conflict) หรือกลไกการป้องกันจิตใจจากความวิตกกังวล (defense against anxiety) ที่เป็นสาเหตุเบื้องหลังอาการผิดปกติ

---

[280] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.97-100

[281] Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005), DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. J. Hist. Behav. Sci., 41: 249-267., p.264

[282] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.97

[283] Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005), DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. J. Hist. Behav. Sci., 41: 249-267., p.250

[284] Scull, A., Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2015), p.390-392

ต่างๆ[285] ทั้งนี้การตัดสาเหตุของโรคในแบบจิตวิเคราะห์ออกไป ไม่ได้ถูกแทนที่ด้วยการอธิบายสาเหตุของความผิดปกติที่ชัดเจน โดยเฉพาะใน DSM-III ซึ่งพึ่งพาการอธิบายและจำแนกความผิดปกติต่างๆผ่านอาการของโรคและพฤติกรรม ที่เป็นปัญหา มากกว่าการพยายามหาข้อตกลงร่วมกันถึงสาเหตุของความผิดปกติเหล่านั้น[286] ช่องว่างที่หายไปในพื้นที่ของการอธิบายสาเหตุโรค เป็นประเด็นที่ถูกวิจารณ์มากในระดับหนึ่ง และ DSM รุ่นถัดๆมาต้องพยายามอย่างมากในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว อย่างไรก็ตามแม้ DSM-III จะไม่ได้ชี้ชัดถึงสาเหตุของความผิดปกติทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกที่ชัดเจน แต่มันได้สร้างตรรกะใหม่ของการอธิบายความผิดปกติในเชิงชีววิทยาขึ้นมาแทนที่จิตวิเคราะห์ ผ่านการให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกทางประสาทวิทยา และ สารเคมีในสมอง[287] อย่างเข้มข้น แม้จะไม่ชี้ชัดถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุ แต่ข้อมูลเหล่านี้ต่อมากลายมาเป็นรากฐานให้กับ DSM รุ่นต่อๆมา ในการอธิบายสาเหตุของความผิดปกติทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึก ว่าเป็นเรื่องของสมองในทุกมิติ (all in the brain) ซึ่งการอธิบายสาเหตุของความผิดปกติในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติ เช่น สิ่งแวดล้อม หรือ สภาพทางเศรษฐกิจ หมดความสำคัญลงอย่างมีนัยยะสำคัญ[288]

สาม DSM-III เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้การจัดการหรือปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาแบบอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ทำงานได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการเปิดทางให้การจัดการกับปัญหาด้วยยาเข้ามากลายเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาหลัก ผ่านการลดความสำคัญของจิตบำบัดแบบจิตวิเคราะห์ลง แทนที่มันด้วยจิตบำบัดเชิงพฤติกรรมศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์มากกว่า[289] และการทำให้ยาทางจิตเวชกลายมาเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกแบบรอบด้าน แม้ว่าความผิดปกติหนึ่งๆจะเริ่มถูกแยกย่อยและแตกแขนงให้ซับซ้อนมากขึ้น แต่หากความซับซ้อนดังกล่าวหากอยู่ภายใต้ร่มของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกกลุ่มเดียวกันความผิดปกติที่หลากหลายนั้นๆก็สามารถจัดการได้ด้วยยาแทบไม่ต่างกัน[290] อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่ควรทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ บรรษัทยาข้ามชาติมิเพียงเข้ามาช่วยเติมเต็มความเป็นวิทยาศาสตร์ให้กับคำอธิบายใหม่ แต่บริษัทยาข้ามชาติเป็นหนึ่งในสถาบันที่เรียกร้องให้เกิดการสร้างการจัดแบ่งประเภทโรคและการวินิจฉัยความผิดปกติที่มีมาตรฐาน เนื่องจากบรรษัทยาข้ามชาติเองก็ต้องการคำนิยามที่ชัดเจนว่า ยาของพวกเขาซึ่งบางส่วนเริ่มทำตลาดมาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1950 และบางส่วนกำลังอยู่

---

[285] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.97-98

[286] Hacking, I. Lost in the Forest. Retrieved 31 May 2019. from https://www.lrb.co.uk/v35/n15/ian-hacking/lost-in-the-forest

[287] Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005), DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. J. Hist. Behav. Sci., 41: 249-267., p.258

[288] Rose, N. What Is Diagnosis For?. Retrieved 31 May 2019. from https://nikolasrose.com/wp-content/uploads/2013/07/Rose-2013-What-is-diagnosis-for-IoP-revised-July-2013.pdf

[289] Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005), DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. J. Hist. Behav. Sci., 41: 249-267., p.265

[290] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.102

ในการทดสอบเชิงคลินิก มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีชื่อโรคกำกับอย่างชัดเจนและมีมาตรฐาน เพื่อตอบคำถามของผู้บริโภคและหน่วยงานราชการให้ได้ว่ายาของพวกเขากำลังรักษาโรคหรือความผิดปกติที่เรียกว่าอะไร[291] เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง DSM-III กับ บรรษัทยาข้ามชาติ และแนวคิดทางจิตเภสัชวิทยา จึงประสานกันไปในทิศทางที่มุ่งอธิบายและจัดการกับปัญหาผ่านคอนเซปเรื่องยา

ประการสุดท้าย DSM-III กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้อารมณ์ความรู้สึกเชิงลบในหลายรูปแบบกลายมาเป็นปัญหาที่สามารถอธิบายและจัดการได้ในเชิงชีววิทยา โดยกระบวนการดังกล่าวดำเนินไปในสองระดับ กล่าวคือ ในระดับแรกการจัดแบ่งประเภทโรคเพื่อการวินิจฉัยด้วยตรรกะแบบใหม่ นับตั้งแต่ DSM-III เป็นต้นไป ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีปัญหาในการแยกแยะความเศร้าปกติ ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาในพื้นที่ทางเศรษฐกิจสังคม ออกจากความเศร้าที่เป็นโรค ซึ่งมีที่มาจากปัญหาภายในร่างกายของมนุษย์ โดยเฉพาะหากพิจารณาจากตัวเลขผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้นในระดับที่สูงอย่างต่อเนื่อง[292] ประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงมาก คือ การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก (bereavement) ซึ่งสามารถก่อให้เกิดอาการเศร้าในระดับเดียวกับอาการเศร้าที่ผิดปกติได้ แต่ DSM ก็พยายามปรับเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อแยกแยะความเศร้าที่เป็นปกติ เช่น ความเศร้าแบบปกติที่เกิดจากการสูญเสียบุคคลที่รักต้องมีระยะเวลาไม่เกินสองเดือน หากเกินสองเดือนก็อาจถูกวินิจฉัยว่าเป็นความเศร้าผิดปกติได้[293] หรือใน DSM-V ที่พยายามแยกแยะปัญหาให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น ความคิดที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าตัวตายจากการสูญเสีย ถ้าเป็นไปเพื่อจะได้ไปอยู่กับคนที่ตายไปก็อาจยังอยู่บนพื้นที่ของความปกติ แต่หากเป็นความคิดอยากตายเพราะรู้สึกไร้ค่า หรือไม่สามารถจะทนต่อความเจ็บปวดจากอาการซึมเศร้าได้ ก็จะถือว่าความเศร้าที่ผิดปกติ[294] นอกจากนั้น DSM-V ก็ยังพยายามจะขยายการพิจารณาความเศร้าที่ปกติออกไป เช่น การสูญเสียจากภัยธรรมชาติ กับ การสูญเสียทางการเงิน ถูกนับเป็นความเศร้าที่ปกติด้วย[295] อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญของการแยกแยะความเศร้าที่ปกติออกจากความเศร้าที่ผิดปกติ ไม่ได้อยู่ที่ปัญหาความผิดพลาดที่อาจเกิดจากการวินิจฉัย (false positives) หรือการทำให้ขนาดของผู้ป่วยขยายตัวอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่หากผู้คนเข้าไปอยู่ภายใต้คำวินิจฉัยทางจิตเวชศาสตร์ ซึ่งนับตั้งแต่ 1980 เป็นต้นมาอยู่ภายใต้กรอบของประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล ความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาจากมิติอื่นก็จะน้อยลงตามไปด้วย[296]

---

[291] Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005), DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. J. Hist. Behav. Sci., 41: 249-267., p.252

[292] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.4-10

[293] Ibid., p.109

[294] American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition: DSM-5. (Virginia, US: American Psychiatric Publishing, 2013), p.126

[295] Ibid., p.125

[296] Rose, N. What Is Diagnosis For?. Retrieved 31 May 2019. from https://nikolasrose.com/wp-content/uploads/2013/07/Rose-2013-What-is-diagnosis-for-IoP-revised-July-2013.pdf

การนิยามความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกที่อาจนับอารมณ์ความรู้สึกเชิงลบที่ปกติเข้าไปด้วย เป็นสิ่งที่ DSM รุ่นใหม่ๆพยายามจัดการและควบคุม เพื่อตอบโต้กระแสวิพากษ์วิจารณ์ที่ดำเนินเรื่อยมานับตั้งแต่ DSM-III แต่ในอีกด้านหนึ่ง DSM เองกลับมีบทบาทในการขยายความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกให้กว้างขวางขึ้นด้วย โดยเฉพาะในพื้นที่ของความวิตกกังวล ซึ่งนอกจากความวิตกกังวลกับความกลัวที่เป็นปัญหาในเชิงชีววิทยาจะขยายกว้างขึ้นแล้ว เกณฑ์ในการพิจารณาความผิดปกติก็ถูกขยายให้นับรวมเอาปัญหาของความวิตกกังวลในหลายมิติเข้ามาอยู่ด้วย[297] โดยในขณะที่ความวิตกกังวลค่อยๆเขยิบเข้าไปในแต่ละมิติของชีวิตของผู้คนอย่างเป็นทางการมากขึ้น ยาที่ถูกใช้ในการจัดการกับความวิตกกังวลก็ขยายตัวตามไปด้วย ตัวอย่างเช่น Paxil ยาในกลุ่ม SSRIs ที่ได้รับอนุญาตให้ใช้รักษา โรควิตกกังวลทางสังคม (Social Anxiety Disorder) ในปี 1999 สิบปีต่อมาในปี 2001 มียอดขายทั่วโลกถึง 2.7 พันล้านเหรียญ เฉพาะในสหรัฐอเมริกาประเทศเดียวมียอดขายถึง 2.1 พันล้านเหรียญ[298]

จะเห็นได้ว่าหลังกำเนิดของการให้เหตุผลให้วิธีคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลเป็นต้นมา องค์ประกอบต่างๆในพื้นที่ของความรู้ทางจิตเวชศาสตร์และสถาบันต่างๆที่เกี่ยวข้องเริ่มประสานกันกลายมาเป็นการอธิบายและจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ กล่าวคือ อารมณ์ความรู้สึกจำนวนมากที่เคยถูกอธิบายและจัดการด้วยกรอบคิดทางจิตวิเคราะห์ ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งภายในจิตใจกับพื้นที่ภายนอกปัจเจกที่มีอิทธิพลกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึก ได้ถูกเปลี่ยนให้กลายมาเป็นปัญหาเชิงชีววิทยาอย่างเป็นทางการ ภายใต้การให้ความสำคัญกับปัญหาของอาการซึ่งไม่ได้สัมพันธ์กับสาเหตุในเชิงจิตวิเคราะห์ ตรงกันข้ามสาเหตุที่เริ่มถูกอธิบายมากขึ้นเรื่อยๆใน DSM ก็คือสาเหตุภายในร่างกายของปัจเจกโดยเฉพาะสารเคมีในสมอง และแม้ว่า DSM จะไม่ได้ชี้ชัดทั้งหมดว่าอาการต่างๆที่แสดงออกมาของผู้คน เช่น การหมดเรี่ยวแรง ความเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม การรู้สึกด้อยค่า หรือกระทั่งความกังวลที่มากจนเกินไป มีสาเหตุมาจากสารเคมีในสมอง แต่การอธิบายถึงกลไกดังกล่าวใน DSM และการลดความสำคัญของจิตวิเคราะห์ลงไป เปิดทางให้การจัดการกับปัญหา หรือ ปฏิบัติการของความรู้เชิงจิตเภสัชวิทยาและประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล เป็นไปได้ เห็นได้จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมดังกล่าวที่ดำเนินไปพร้อมกับการขยายตัวของ DSM

อาจกล่าวได้ว่าการสับเปลี่ยนจากปฏิบัติการในเชิงจิตวิเคราะห์มาสู่ปฏิบัติการใหม่ในเชิงโมเลกุลมีส่วนในการสร้างตัวตนแบบใหม่ให้กับผู้คน ในลักษณะที่ดำเนินไปพร้อมๆกับความเปลี่ยนแปลงของตัวตนที่มีปัญหาในเชิงอารมณ์ความรู้สึกที่ถูกพิจารณาไปก่อนหน้านี้ กล่าวคือ นอกจากปัญหาของตัวตนที่หลุดออกจากความขัดแย้งและมุ่งสู่ปัญหาของความขาดแคลนของตัวตนในระดับปัจเจก ในอีกด้านหนึ่งคำอธิบายและปฏิบัติการในเชิงโมเลกุลได้สร้างจินตนาการใหม่ให้กับผู้คน โดยพวกเขาเริ่มคิดว่าตนเองคืออะไร หรืออธิบายเกี่ยวกับตนเองว่าอย่างไร ผ่านไอเดียของปัจเจกในเชิงร่างกาย (somatic individuals) ที่ใช้ภาษาของการแพทย์สมัยใหม่ใน

---

[297] Horwitz, A. & Wakefield, J., All We Have to Fear: Psychiatry's Transformation of Natural Anxieties into Mental Disorders. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012), p.137

[298] Conrad, P., The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders. (Baltimore:, US: The Johns Hopkins University Press, 2007), p.18-19

การนิยาม ประสบการณ์ การดำรงอยู่ และการประเมินคุณค่าของสิ่งต่างๆโดยมีจุดตั้งต้นจากภายในของร่างกายมนุษย์ หรือในอีกความหมายหนึ่ง คำอธิบายเชิงประสาทวิทยาโมเลกุล ทั้งเรื่องของสารสื่อประสาท เซลล์ประสาท และตัวรับต่างๆภายในร่างกาย ได้กลายมาเป็นสิ่งที่มนุษย์เริ่มใช้ในการบอกว่าพวกเขาเป็นอะไร และ ควรจะจัดการกับตัวเองอย่างไร โดยเฉพาะในพื้นที่ทางอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขา ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวดำเนินไปพร้อมกับเทคนิคในเชิงจิตเภสัชวิทยา ที่ไม่ได้เข้ามาเพียงแค่รักษาหรือจัดการกับปัญหา แต่เข้ามาแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด (correction) ภายในร่างกายของมนุษย์ รวมทั้งเสริมพลัง (enhancement)ให้กับผู้คนในการสร้างตัวตนที่พวกเขาต้องการจะเป็น[299]

จะเห็นได้ว่าตัวตนแบบใหม่ทั้งในระดับของกลไกของปัญหาที่ย้ายมาอยู่ภายในตัวของปัจเจกและการคิดของปัจเจกภายใต้วิธีการให้เหตุผลใหม่ที่เริ่มต้นในระดับของโมเลกุล ทั้งสองแนวคิดอาจจะเป็นการอธิบายจากคนละกรอบคิด แต่สองคำอธิบายนี้มีจุดร่วมกันคือฉากหลังของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่สัมพันธ์อยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและความเปลี่ยนแปลงของตัวความรู้ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า ผู้คนในยุคเสรีนิยมใหม่ ในแง่หนึ่งถูกทำให้ต้องพึ่งพาและรับผิดชอบต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวของตนเองอย่างเข้มข้น ภายใต้เสรีภาพทางตลาดที่อนุญาตให้พวกเขาเลือกทางเดินสู่อนาคตของตนเองได้ แต่มิอาจการันตีความเป็นไปได้หรือความมั่นคงที่จะรออยู่ข้างหน้า ทุกสิ่งทุกอย่างต้องผ่านการแข่งขันอย่างรุนแรงในตลาดเสรีที่ไม่แน่นอน เพราะฉะนั้นปัจเจกทุกคนจึงต้องสวมวิญญาณของผู้ประกอบการ ที่เรียกร้องพลังจากภายในจำนวนมหาศาลในการขับเคลื่อนไปข้างหน้า อย่างไรก็ตามปัจเจกจำนวนมากต้องเผชิญหน้ากับความล้มเหลวบนเส้นทางดังกล่าว พวกเขาพ่ายแพ้ให้กับตลาดเสรีที่อนุญาตให้พวกเข้ามีอิสรภาพในการเลือกทางเดินของตนเอง โดยความล้มเหลวดังกล่าวได้พุ่งกลับไปยังตัวของพวกเขา จนกลายเป็นปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่มีความขัดแย้งอยู่เบื้องหลัง มีเพียงความรู้สึกว่างเปล่าและไม่มีค่าเพียงพอ ซึ่งในที่สุดก็ส่งผลให้ ปัจเจกในฐานะผู้ประกอบการไม่สามารถขับเคลื่อนต่อไปข้างหน้าได้ การหยุดชะงักและไร้พลังดังกล่าวเป็นปัญหาของตัวตนแบบใหม่ที่ยับยั้งการทำงานของตนเองจากภายใน นี่คือความสัมพันธ์ในระดับโครงสร้างของตัวตนปัจเจกแบบใหม่ที่มีปัญหากับฉากหลังของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในเชิงการให้เหตุผลและการคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลกับความเปลี่ยนแปลงของฉากหลังในทางเศรษฐกิจสังคม ดำเนินไปในลักษณะที่การให้เหตุผลแบบใหม่ทำให้ปัจเจกเข้าใจว่าปัญหาต่างๆเริ่มต้นจากภายในร่างกายของพวกเขา แม้ว่าในด้านหนึ่งสิ่งที่อยู่ภายนอกร่างกายอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว แต่พื้นที่ของปัญหาและกลไกของความผิดปกติในทางชีววิทยาเกิดขึ้นภายในสมองของมนุษย์ โดยวิธีการให้เหตุผลดังกล่าวทำงานสอดคล้องไปกับปฏิบัติการในการจัดการกับปัญหาหรืออารมณ์ที่เป็นปัญหาของผู้คนผ่านยาและจิตบำบัดรูปแบบใหม่ๆ ในด้านหนึ่งยาเป็นปฏิบัติการที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากยามิได้เพียงแค่รักษาอาการผิดปกติของผู้คน แต่ยายังช่วยแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาดในระดับโมเลกุล

---

[299] Rose, N., The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2007), p.25-26

ทั้งนี้แม้ความเศร้าอาจมีสาเหตุมากมายที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของปัจเจก แต่การแก้ไขปัญหาความเศร้าคือการทำให้สารเคมี หรือ สารสื่อประสาทในสมองของมนุษย์กลับมาสมดุลและสื่อสารกันได้อย่างปกติอีกครั้ง จะเห็นได้ว่าจุดหมายปลายทางของปัญหาที่ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งผู้คนที่เริ่มคิดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองในระดับสมองเห็นพ้องต้องกัน ก็คือ หากเราสามารถจัดการกับปัญหาภายในสมองของเราได้ก่อน ปัญหาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกก็จะทุเลาลงหรือได้รับการแก้ไข การคิดและการให้เหตุผลในลักษณะดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ถูกเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์ที่ว่างเปล่าและไร้เรี่ยวแรงสามารถกลับไปแข่งขันในตลาดเสรีได้อีกครั้ง เพราะฉะนั้นยาจึงกลายเป็นทั้งคำอธิบายปัญหาที่ตัดตอนบริบทแวดล้อมของปัญหาลงไป[300] และยายังกลายมาเป็นที่พึ่งให้กับปัจเจกที่เดินมาจนถึงข้อจำกัดของตนเอง ภายใต้กำแพงของข้อห้ามที่ถูกพังทลายและเสรีภาพที่ถูกทำให้เชื่อว่าทุกอย่างเป็นไปได้ พวกเขาต้องพึ่งพิง (dependency) ยาเพื่อให้สามารถก้าวเดินไปสู่อนาคตที่ไม่มั่นคง[301] ซึ่งอิทธิพลของยาที่มีต่อผู้คนในสังคมเสรีนิยมใหม่ปรากฏอย่างเด่นชัด เนื่องจากหนึ่งในหน้าที่ของยาก็คือ การเสริมแรงให้กับปัจเจกเพื่อที่จะยืนยัดต่อไปได้ในตลาด หากการแข่งขันที่รุนแรงเกินไปในตลาดเสรีทำให้ผู้คนหมดพลังและรู้สึกไร้ความหมาย ยาสามารถช่วยยกระดับอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขาให้สามารถกลับไปต่อสู้ในตลาดได้อีกครั้ง หรือในกรณีของยาที่ถูกใช้กับปัญหาความกลัวและวิตกกังวล ยกตัวอย่างเช่น อาการวิตกกังวลทางสังคมซึ่งเป็นปัญหาโดยตรงของเสรีนิยมใหม่และความเป็นผู้ประกอบการ เพราะการที่ปัจเจกไม่เชื่อมต่อกับผู้คน ก็หมายความว่าผู้ประกอบการละทิ้งการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆร่วมกันในโลกที่การเพิ่มมูลค่าของสินค้าต้องการความคิดสร้างสรรค์จากปัจเจกจำนวนมาก ยา เช่น Paxil เข้ามาจัดการกับปัญหาดังกล่าวผ่านการแก้ไขสารเคมีในสมองที่ผิดพลาดไป และการเสริมแรงให้กับปัจเจกสามารถยกระดับศักยภาพของตนเองในฐานะผู้ประกอบการที่ไม่เพียงแค่เลิกกลัวสังคม แต่สามารถขยับขยายเครือข่ายของพวกเขาให้กว้างขวางได้มากขึ้น[302]

โดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการจ้างงานแบบใหม่ภายใต้จิตวิญญาณของตัวตนแบบผู้ประกอบการกับปัญหาของอารมณ์ความรู้สึก จึงไม่ได้สัมพันธ์กันในลักษณะสาเหตุและผลลัพธ์เท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระกับความเข้าใจปัญหาอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่เป็นองค์ประกอบภายใต้กระบวนการเดียวกัน โดยแบ่งเป็นสองระดับ คือ หนึ่งการจ้างงานแบบใหม่กับอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ดำเนินไปท่ามกลางตัวตนในระดับปัจเจกที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้คน ภายใต้ฉากหลังของอิสรภาพและเสรีภาพในตลาดที่อนุญาตให้ทุกคนเลือกเป็นในสิ่งที่พวกเขาต้องการ แต่ไม่ใช่ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปได้และอนาคตไม่ได้สิ่งที่แน่นอนอย่างที่อิสรภาพได้สัญญาเอาไว้ ลักษณะของตัวตนแบบผู้ประกอบการกับความว่างเปล่าภายในตนเองของพวกเขา จึงเปรียบเสมือนกับสองด้านของเหรียญเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาว่าความรู้สึกที่ไม่มั่นคงทั้งหมดภายในตัวตนของผู้ประกอบการ เป็นแรงขับดันของการสร้างสรรค์ในการมีชีวิตรอดในสนามแข่งขันของ

---

[300] Rose, N. What Is Diagnosis For?. Retrieved 31 May 2019. from https://nikolasrose.com/wp-content/uploads/2013/07/Rose-2013-What-is-diagnosis-for-IoP-revised-July-2013.pdf

[301] Ehrenberg, A., The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.220

[302] Hickinbottom-Brawn, S. (2013), Brand “you”: The emergence of social anxiety disorder in the age of enterprise, Theory & Psychology, 23(6), 739-741

ตลาดเสรี ทั้งนี้หากคิดภายใต้สมมติฐานดังกลว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในท้ายที่สุดแล้วทุกคนจำเป็นต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน เพียงแต่ว่าในสังคมสมัยใหม่มียาเป็นที่พึ่ง ในลักษณะของการพึ่งพาที่ไม่อาจจะทิ้งได้สำหรับผู้คนที่เดินมาจนถึงสุดขอบของระบบ และต้องการจะไปต่อแม้ว่าตัวตนของพวกเขาจะว่างเปล่าและหยุดทำงานไปแล้วจากภายใน ดังนั้นการมองในเชิงสาเหตุภายใต้การจ้างงานที่นำไปสู่ผลลัพธ์อันไม่พึงประสงค์ซึ่งต้องได้รับการรักษาด้วยการใช้ยา หรือวิธีการบำบัดต่างๆที่สัมพันธ์กับจิตเวชศาสตร์เชิงชีววิทยาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จึงไม่สามารถไปกันได้ เนื่องจากกระบวนการทั้งหมดไม่ได้ดำรงอยู่ในลักษณะของสาเหตุและผลลัพธ์ ตรงกันข้ามมันคือวงจรทางการผลิตของปัจเจกแบบใหม่ภายใต้สังคมที่เปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณของผู้ประกอบการที่ดำเนินไปด้วยอัตราเร่งที่รุนแรงและไม่มีวันจบสิ้น

ในระดับที่สองการดำรงอยู่ของการจ้างงานแบบใหม่กับคำอธิบายและวิธีจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกอันที่จริง คือ ปฏิบัติการเดียวกันภายใต้กระบวนการทางอำนาจที่ต้องการจะทำให้ผู้คนคิดและกระทำการในลักษณะของปัจเจกที่ต้องรับผิดชอบกับสิ่งต่างๆในชีวิตของพวกเขาด้วยตัวของพวกเขาเอง เห็นได้จากศีลธรรมของผู้ประกอบการในตลาดภายใต้การจ้างงานแบบใหม่ ก็คือ การรับผิดกับความสำเร็จและความล้มเหลวภายใต้ตัวตนของพวกเขา ในขณะที่คำอธิบายและการจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ก็พุ่งเป้าไปที่การอธิบายความผิดปกติและการจัดการกับความผิดปกติภายในปัจเจก โดยศีลธรรมแบบใหม่ของปัญหาทางจิตใจ ถูกผลิตผ่านการอธิบายความผิดปกติในระดับที่เล็กที่สุดคือ โมเลกุล ซึ่งความรับผิดชอบอยู่ที่ตัวของปัจเจก พวกเขาต้องตระหนักรู้ว่าและยอมรับว่ากลไกของปัญหาเริ่มจากสิ่งที่อยู่ในสมองของพวกเขา ปัจจัยอื่นๆที่อยู่แวดล้อมร่างกายของพวกเขาเป็นเพียงแค่ส่วนประกอบที่อาจมีอิทธิพลต่อปัญหาในระดับโมเลกุล แต่ทางแก้ที่พวกเขาควรจะต้องริเริ่มด้วยตนเองร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ คือ การจัดการแก้ไขปัญหาภายในสมองของพวกเขา ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวยังรวมไปถึง การฝึกฝนความคิดของพวกเขาเสียใหม่ การพยายามรู้จักตนเอง และการพยายามกลับเข้าไปทำความเข้าใจตนเอง เพื่อที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้สามารถกลับเข้าสู่ชีวิตที่ปกติในตลาดเสรีที่ต้องแข่งขันกันอีกครั้ง

อาจกล่าวได้ว่าปฏิบัติการทางจิตเวชศาสตร์ภายใต้ความรู้เชิงประสาทวิทยาเชิงโมเลกุลและศาสตร์ทางจิตวิทยาประเภทอื่นๆที่อยู่ภายใต้กระบวนการทางอำนาจที่ต้องการจะสร้างจิตวิญญาณของความเป็นบริษัทประกอบการได้ขยายไปอย่างกว้างขวางในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งการจะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวนอกเหนือไปจากการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของมัน ก็คือการพิจารณาปฏิบัติการของความรู้ชุดนี้ และข้อถกเถียงของมันที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจข้อจำกัดและปัญหาของความรู้ดังกล่าวในหลากหลายมิติ

<u>3.2.3 การสำรวจคำอธิบายและแนวทางแก้ไขปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในศตวรรษที่ 21</u>

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นการอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในปัจจุบันกับกำเนิดของผู้การจ้างงานแบบใหม่ในลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระที่เน้นตัวตนในรูปแบบของผู้ประกอบการมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของปฏิบัติการภายใต้กระบวนการทางอำนาจของสังคมแบบใหม่ที่ต้องการจะสร้างประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิตบนตลาดเสรี ผ่านการมอบเสรีภาพในการประกอบการและการดำเนินชีวิตให้กับปัจเจก โดยมี

ความรับผิดชอบและแรงขับดันภายในตัวของปัจเจกเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าวไปข้างหน้า อย่างไรก็ตามปฏิบัติการที่หลากหลายภายใต้กระบวนการทางอำนาจดังกล่าว มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ทางเศรษฐกิจ แต่พื้นที่ของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกและจิตใจก็ดำเนินไปภายใต้ตรรกะที่คล้ายคลึงกัน เพียงแค่ลักษณะของปฏิบัติการอาจมีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งในแง่หนึ่งความแตกต่างและหลากหลายดังกล่าวสะท้อนลักษณะการทำงานของอำนาจที่ซับซ้อนและแทรกซึมไปอย่างกว้างขวางในสังคม

ทั้งนี้คงไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่าคำอธิบายและการแก้ไขปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะส่วนหนึ่งของปฏิบัติการทางอำนาจแบบใหม่ ได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในสังคมปัจจุบัน เพราะฉะนั้นสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นในการศึกษาไม่ต่างจากการพยายามเข้าใจกำเนิดของมัน ก็คือ การพิจารณาการขยายตัวของคำอธิบายแบบใหม่ การแทรกแซง การแก้ไขปัญหา และข้อวิพากษ์ที่เกี่ยวข้องกับคำอธิบายดังกล่าว โดยการพิจารณาจะแบ่งออกเป็นสองส่วน คือหนึ่ง การศึกษาคำอธิบายและการจัดการกับปัญหาในปัจจุบันภายใต้แนวคิดเชิงชีวการแพทย์และจิตเภสัชซึ่งได้รับอิทธิอย่างกว้างขวางจากการให้เหตุผลและวิธีการคิดแบบประสาทวิทยาเชิงโมเลกุล สอง การศึกษาวิธีการจัดการกับปัญหาที่เชื่อมต่อคำอธิบายทางชีวการแพทย์และจิตเภสัชเข้ากับสังคม ซึ่งเป็นทั้งวิธีการจัดการกับปัญหาที่สร้างสรรค์ และยังสะท้อนภาพของปฏิบัติการแบบใหม่ซึ่งซับซ้อนมากกว่าคำอธิบายในบทที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตามท่ามกลางการขยายตัวอย่างกว้างขวางของการใช้ยาและผลการทดลองที่สนับสนุนวิธีการจัดการปัญหาดังกล่าว การจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกด้วยยากลับถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายด้าน โดยสามารถแบ่งประเด็นของการวิพากษ์ออกเป็นสองด้าน คือ หนึ่งข้อวิพากษ์ของการจัดการปัญหาในทางวิทยาศาสตร์ และสองข้อวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในเชิงสังคมศาสตร์

1) ข้อวิพากษ์ปัญหาในเชิงวิทยาศาสตร์และการแพทย์

สำหรับข้อวิพากษ์ปัญหาในทางวิทยาศาสตร์สามารถแบ่งออกได้เป็นสามประการใหญ่ๆ คือ หนึ่งปัญหาด้านประสิทธิภาพในการรักษาและข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการทดลอง สองปัญหาผลข้างเคียงที่ควรพิจารณาโดยเฉพาะความเสี่ยงในการฆ่าตัวตายของผู้ใช้ยาอายุน้อยจนถึงวัยทำงานช่วงต้นซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีแนวโน้มจะอยู่ในการจ้างงานอย่างไม่เป็นทางการ และสามปัญหาความยั่งยืนของทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยการใช้ยาในปัจจุบัน

1.1) ปัญหาด้านประสิทธิภาพในการรักษาและข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการทดลอง

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกด้วยการใช้ยาถือเป็นการจัดการกับปัญหาที่ถูกใช้อย่างกว้างขวางและได้รับการยอมรับในแวดวงทางการแพทย์ โดยเฉพาะภายหลังการเข้ามาสู่ตลาดของยาต้านเศร้าในกลุ่ม SSRIs (ยกตัวอย่างเช่น Fluoxetine (Prozac) Sertraline (Zoloft) Paroxetine (Paxil)) ตั้งแต่หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ยาต้านเศร้ารุ่นใหม่มาพร้อมกับคุณสมบัติที่ดีกว่ายาต้านเศร้าในยุคก่อนหน้า คือ สามารถเล็งเป้าไปที่การจัดการกับสารสื่อประสาทเฉพาะตัวและพื้นที่ของความผิดปกติในระบบประสาทได้อย่างแม่นยำ พร้อมทั้งผลข้างเคียง (side effect) ที่ต่ำกว่ายาต้านเศร้าในอดีต รวมไปถึงความสามารถของมัน

ในการจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างหลากหลาย เช่น Fluoxetine สามารถใช้กับโรคซึมเศร้า (Major Depressive Disorder) และ โรคแพนิก (Panic Disorder)[303] Sertraline สามารถใช้กับโรคซึมเศร้า โรคแพนิก และโรควิตกกังวลทางสังคม (Social Anxiety Disorder)[304] Paroxetine สามารถใช้กับโรคซึมเศร้า โรคแพนิก โรควิตกกังวลทางสังคม และโรควิตกกังวลโดยทั่วไป (Generalized Anxiety Disorder)[305] อาจกล่าวได้ว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนสามารถถูกจัดการได้อย่างรอบด้าน ภายใต้การบริหารจัดการกับสารสื่อประสาทที่ผิดปกติไปของผู้คน

อย่างไรก็ตามในด้านหนึ่งมีความพยายามในการตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบของยาต้านเศร้า เช่น ในหนังสือเรื่อง Our Psychiatric Future ของ Nikolas Rose มีการตั้งคำถามกับงานทดลองจำนวนมากที่สนับสนุนข้อสมมติฐานเรื่องประสิทธิภาพของยาต้านเศร้าว่า ในแง่หนึ่งงานทดลองในปัจจุบันจำนวนมากเป็นงานทดลองที่ทำภายใต้การให้ทุนของบรรษัทยาข้ามชาติ และในหลายกรณีเป็นการทำการทดลองในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งด้านหนึ่ง คือ ความพยายามในการจะตามหากลุ่มทดลองที่ไม่เคยใช้ยาดังกล่าวมาก่อน แต่ในอีกด้านหนึ่ง ผู้ให้ทุนสามารถเข้าไปมีอิทธิพลกับผู้เชี่ยวชาญและสถานบันทางการแพทย์ที่ให้ทุนในการเลือกตัวอย่างที่อาจไปกันได้ดีกับผลการทดลอง นอกจากนั้นการทดลองส่วนใหญ่มักเป็นการทดลองในระยะสั้น ทำให้ไม่เห็นว่าการใช้ยาในระยะยาวมีผลกระทบอะไรต่อผู้ใช้บ้าง ซึ่งยังรวมไปถึงปัญหาของการต้องการทดสอบเพียงแค่ประสิทธิภาพของยา เช่น ลดอาการเศร้า แต่ไม่ได้สนใจผลกระทบของยาที่มีผลต่อชีวิตด้านอื่นๆของผู้คนมากนัก และปัญหาสุดท้ายที่สำคัญมากในการทดลอง คือ อิทธิพลของบรรษัทยาข้ามชาติที่สามารถเลือกได้ว่าการทดลองไหนควรได้รับการตีพิมพ์ หรือ การทดลองใดควรที่จะเก็บข้อมูลเอาไว้ไม่ให้สาธารณะรับรู้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะถูกพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบต่อไปในหัวข้อถัดไป[306]

1.2) ปัญหาความยั่งยืนของทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยการใช้ยาในปัจจุบัน

ปัญหาของการจัดการปัญหาอารมณ์ความรู้สึกด้วยยา ถูกพูดถึงอย่างกว้างในศตวรรษที่ 21 โดยนอกเหนือไปจากประสิทธิภาพของยาที่ถูกต้องคำถามแล้ว อีกหนึ่งในปัญหาที่สำคัญ คือ การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างยาที่มีประสิทธิภาพ Steven E. Hyman ผู้อำนวยการของศูนย์วิจัยด้านจิตเวชศาสตร์ Stanley Center ภายใต้ Broad Institute ของ MIT และ Harvard ซึ่งเคยเป็นอดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสุขภาพจิตแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Institute of Mental Health) หรือ NIMH ได้เขียนวิพากษ์ปัญหาและข้อจำกัดของการพัฒนายาทางจิตเวชไว้ในปี 2012 ยกตัวอย่างเช่น ยาต้านเศร้า ที่แม้ว่าจะมีการผลิตยาตัวใหม่ๆมาตลอด 60 ปี นับจากยุคบุกเบิกยาจิตเวชในช่วงทศวรรษ 1950 แต่ยาต้านเศร้ากลุ่มใหม่ๆ ก็ไม่เคยให้

---

[303] FDA Online. HIGHLIGHTS OF PRESCRIBING INFORMATION (Prozac). Retrieved 31 May 2019. from https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2011/018936s091lbl.pdf

[304] FDA Online. ZOLOFT® (sertraline hydrochloride) Tablets and Oral Concentrate. Retrieved 31 May 2019. from https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2009/019839s070,020990s032lbl.pdf

[305] FDA Online. HIGHLIGHTS OF PRESCRIBING INFORMATION (Prozac). Retrieved 31 May 2019. from https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2011/018936s091lbl.pdf

[306] Rose, N., Our Psychiatric Future. (London, UK: Polity Press, 2018), p. 123-124

ประสิทธิภาพในการรักษาที่ดีกว่ายาต้านเศร้าในยุคแรกๆอย่าง imipramine หรือยาในกลุ่ม MAOIs ยุคแรก นอกจากนั้นแม้ยาต้านเศร้ากลุ่มใหม่ๆ จะอ้างว่าสามารถทำงานในระดับโมเลกุลได้อย่างแม่นยำขึ้น แต่วิธีการทำงานของยาและเป้าหมายในระดับโมเลกุลของมันก็ยังตั้งอยู่บนสมมติฐานเดิมเช่นเดียวกับยาต้นแบบในช่วงยุค 1960[307] โดย Steven E. Hyman ให้เหตุผลว่าปัญหาดังกล่าวด้านหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดของสมมติฐานที่ว่าด้วยคำอธิบายปัญหาของโรคทางจิตเวช ที่ไม่ก้าวหน้าไปไหนตลอด 60 ปีที่ผ่านมา ทำให้การทดลองวิจัยของอุตสาหกรรมยาจิตเวช เริ่มมาถึงทางตัน แม้ว่าตลาดจะใหญ่ขึ้น แต่การลงทุนเพื่อพัฒนาและวิจัยกลับเริ่มไม่คุ้มทุน บริษัทยาจึงเริ่มถอยออกจากการวิจัยและพัฒนาดังกล่าว[308] ข้อเสนอของ Hyman สอดคล้องกับบทความของ Greg Miller นักข่าวสายวิทยาศาสตร์ของนิตยสาร Science ที่อ้างถ้อยแถลงต่อนักลงทุนของ Andrew Witty CEO ของบรรษัทยาข้ามชาติยักษ์ใหญ่อย่าง GlaxoSmithKline (GSK) ในปี 2010 ว่า การทดลองบนพื้นที่ของโรคซึมเศร้ากับโรควิตกกังวลมีโอกาสของความสำเร็จที่ค่อนข้างต่ำ ในขณะที่ต้นทุนเพื่อไปถึงความสำเร็จนั้นค่อนข้างสูง หาก GSK ถอยออกจากการทดลองดังกล่าว บริษัทจะสามารถประหยัดงบประมาณได้ถึง 387 ล้านเหรียญสหรัฐภายในสองปี ซึ่ง GSK ก็ทำเช่นนั้นจริงๆเมื่อพวกเขาตัดสินใจปิดศูนย์ทดลองถึงสองแห่งที่เกี่ยวข้องกับการทดลองด้านประสาทวิทยา และไม่เพียง GSK เท่านั้น AstraZeneca อีกหนึ่งบรรษัทยาข้ามชาติก็ปิดศูนย์วิจัยที่เกี่ยวข้องกับยาทางจิตเวชเช่นเดียวกัน[309] เพราะฉะนั้นการเลือกจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกด้วยการใช้ยาในแรงงาน ซึ่งรวมไปถึงแรงงานอย่างไม่เป็นทางการเช่นแรงงานรับจ้างอิสระ ก็ควรต้องคำนึงถึงข้อจำกัดในประเด็นดังกล่าวด้วย เนื่องจากการจัดการกับปัญหาไม่ควรที่จะเป็นการจัดการแค่ชั่วคราว แต่ต้องมีความยั่งยืนในการวางแผนและพัฒนาวิธีการจัดการกับปัญหาต่อไปในอนาคตด้วย

2.) ข้อวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในเชิงสังคมศาสตร์

ข้อวิจารณ์ที่สำคัญในเชิงสังคมศาสตร์ คือ การจัดการกับปัญหาซึ่งเน้นไปที่การจัดการปัญหาในระดับสารเคมีในสมองอาจมีข้อจำกัดในแง่ของการอธิบายปัญหา โดยแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์ปัญหาดังกล่าว คือ แนวคิดที่ว่าด้วย การลดรูปคำอธิบายปัญหาและสาเหตุในเชิงชีววิทยา (biological reductionism) ซึ่งแนวคิดนี้ถูกผูกโยงกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของการอธิบายปัญหาเชิงชีวการแพทย์ในโลกตะวันตกหลังศตวรรษที่ 20 ซึ่งเริ่มมีแนวโน้มจะทำความเข้าใจปัญหาของร่างกายผ่านมุมมองระดับโมเลกุล (molecularized approach) เช่น การอธิบายว่ายีนเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย มากกว่าคำอธิบายทางการแพทย์แบบเดิมที่อธิบายความเปลี่ยนแปลงผ่านร่างกายและชีวิตทั้งในระดับภายในที่ทำงานเชื่อมต่อกันและภายนอกคือสิ่งแวดล้อมและสังคม[310] โดยในส่วนของจิตเวชศาสตร์นั้น กระบวนการลดรูปปัญหาและสาเหตุในเชิงชีววิทยาปรากฏตัวในรูปของการทำความเข้าใจปัญหาในระดับสมอง(ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับยีนด้วยแต่ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน) และการจัดการกับปัญหาในเชิงเคมี ซึ่งในแง่หนึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าบรรษัทยาข้ามชาติมีส่วนในการสร้างคำอธิบายที่ทำให้การอธิบายปัญหาไปอยู่ที่สารเคมีในสมอง

---

[307] Hyman, S. E. (2012), Revolution Stalled, Science Translational Medicine 4(155), 1-5, p.1-2

[308] Ibid., p.3

[309] Miller, G. (2010), Is Pharma Running out of Brainy Ideas?, Science 329(5991), 502-504, p.502

[310] Lock, M. & Nguyen, V.K., An Anthropology of Biomedicine. (West Sussex, UK: Wiley-Blackwell, 2010), p.29

(neurotransmitters) มากกว่าการพยายามทำความเข้าใจปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์อย่างรอบด้านภายใต้บริบททางสังคมของพวกเขา[311]

ตัวอย่างของการลดรูปคำอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกให้เหลือเพียงแค่คำอธิบายในกรอบของการทำงานเรื่องสารสื่อประสาทและการจัดการในเชิงเคมีด้วยยาจิตเวช อยู่ในงานศึกษาจิตเวชศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของ Derek Summerfield ที่มีชื่อว่า Afterword: Against ''global mental health'' โดย Summerfield ได้วิพากษ์การขยายตัวของกระแสสุขภาพจิตในระดับโลก ภายใต้คำอธิบายเรื่องความผิดปกติทางจิตใจในระดับชีววิทยาของโลกตะวันตก (ซึ่งยังเต็มไปด้วยปัญหาและข้อจำกัดในเชิงวิทยาศาสตร์) ที่เข้าไปเปลี่ยนวิธีการทำความเข้าใจปัญหาทางจิตใจของวัฒนธรรมอื่นๆ[312] โดยหนึ่งในตัวอย่างที่น่าสนใจของ Summerfield คือ การอ้างอิงถึงตัวอย่างงานศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาการแพทย์ของ Vieda Skultans ในลัตเวีย[313] โดยก่อนหน้าที่ลัตเวียจะแยกตัวออกจากโซเวียตภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต จิตแพทย์และแพทย์ประจำบ้านในลัตเวียเคยใช้คำอธิบายปัญหาของความเศร้าผ่านคำอธิบายโรคที่มีชื่อเรียกว่า nervi ซึ่งภายใต้คำอธิบายดังกล่าวความเศร้าของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นภายในตัวของปัจเจกเอง แต่ความเศร้าเกิดภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคมที่อยู่รอบตัวพวกเขา หรือในอีกความหมายหนึ่งการจัดการกับความเศร้าของปัจเจก ต้องอาศัยการพิจารณาเรื่องราวของความผิดปกติที่ดำรงอยู่ภายนอกตัวตนของปัจเจก (dysfunction outside the self) โดยเฉพาะความผิดปกติในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองซึ่งเป็นต้นตอของความเศร้าดังกล่าว อย่างไรก็ตามการขยายตัวเข้ามาของคำอธิบายเรื่องโรคซึมเศร้า จากอิทธิพลของบรรษัทยาข้ามชาติภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการสลายปีกของทุนนิยมในสังคมยุโรปตะวันออก ได้เปลี่ยนตรรกะของการอธิบายความเศร้าไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม คำอธิบายเรื่องโรคซึมเศร้าที่ตั้งอยู่บนคำอธิบายความผิดปกติของอารมณ์ความรู้สึกในระดับของร่างกาย ได้ทำให้ต้นตอของอารมณ์ความรู้ของปัจเจกกลับมาอยู่ภายในตัวของพวกเขาเอง ปัญหาเชิงการเมืองและสังคมไม่มีความหมายอีกต่อไป ซึ่งส่งผลให้ปัจเจกไม่สามารถที่จะอธิบายปัญหาความเศร้าจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือตัวตนของพวกเขา รวมทั้งความรับผิดชอบกับปัญหาตกอยู่ภายใต้ตัวของปัจเจกเอง บริบทภายนอกอยู่นอกเหนือการพิจารณาในฐานะปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งยังรวมไปถึงวิธีการจัดการกับปัญหาก็ต้องกระทำภายในตัวของปัจเจกและร่างกายของพวกเขา[314] Summerfield สรุปข้อเสนอของ Skultans ว่า นอกจากคำอธิบายแบบใหม่จะลดรูปปัญหาให้เหลือแค่เรื่องความผิดปกติภายในตัวของปัจเจก มันยังช่วยเสริมพลังให้คุณค่าของวัฒนธรรมเชิงผู้ประกอบการในระบบทุนนิยม (values of capitalist enterprise culture) ที่ความสำเร็จและความล้มเหลวเป็นเรื่องของปัจเจกเอง[315] ซึ่งหากนำข้อสรุปงานของ Skultans โดย Summerfield มาพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบจะพบว่า การมอง

---

[311] Rose, N., The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2007), p.217-218

[312] Summerfield, D. (2012), Afterword: Against "global mental health", Transcultural Psychiatry, p.519-526

[313] Skultans, V. (2003), From damaged nerves to masked depression: inevitability and hope in Latvian psychiatric narratives, Social Science & Medicine, 56(12), 2421-2431, p.2421-2431

[314] Summerfield, D. (2012), Afterword: Against "global mental health", Transcultural Psychiatry, p.522

[315] Ibid., p.523

และจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระด้วยวิธีการมองปัญหาเชิงชีววิทยา โดยเฉพาะคำอธิบายที่ลดรูปปัญหาให้เหลือแค่สารสื่อประสาท ในท้ายที่สุดแล้วอาจมีผลข้างเคียงที่ไม่คาดฝันในเชิงเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะการไปช่วยเสริมพลังให้กับหนึ่งในต้นตอของปัญหาอย่างไม่ตั้งใจ ซึ่งนั่นคือ วัฒนธรรมผู้ประกอบการในระบบทุนนิยมเสรีที่ลดรูปทุกสิ่งทุกอย่างให้เหลือเพียงความรับผิดชอบของปัจเจกซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลและจัดการปัญหาในชีวิตของพวกเขาโดยตัวพวกเขาในทุกมิติของชีวิตอย่างสุดขั้วนั่นเอง

อันที่จริงคำอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น โรควิตกกังวลทางสังคม หรือ Social Anxiety Disorder ก็ปรากฏตัวและถูกพูดถึงอย่างกว้างขวางภายใต้บริบทของการทำงานที่ต้องการสนับสนุนให้ผู้คนมองตนเองในฐานะผู้ประกอบการ การส่งเสริมให้เกิดการสร้างมูลค่าภายในตนเองให้เหมือนกับแบรนด์ โดยความสำเร็จของผู้คนขึ้นอยู่กับความสามารถของพวกเขาในการนำเสนอตนเองสู่สาธารณะ และในทางตรงกันข้ามความล้มเหลวของพวกเขาในการกระทำการณ์ดังกล่าวก็อาจเป็นความผิดปกติที่สามารถจัดการได้ด้วยยาเช่นกัน[316]

เพราะฉะนั้นอาจสรุปได้ว่าการลดรูปปัญหาอารมณ์ความรู้สึกให้เหลือเพียงแค่ปัญหาในเชิงชีววิทยาและการจัดการในระดับสารเคมีในสมองอาจทำให้ปัญหาถูกมองแค่ในมิติเดียว ทั้งที่ปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกอาจมีความซับซ้อนและยังต้องการการศึกษาไม่ต่างกับสมมติฐานที่ว่าด้วยเรื่องสารเคมีในสมอง ข้อจำกัดดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยากมากเนื่องจากปัญหาอารมณ์ความรู้ของผู้คนภายใต้การจ้างงานในระบบที่ไม่เป็นทางการ มีลักษณะของปัญหาที่ครอบคลุมในหลากหลายมิติตั้งแต่เศรษฐกิจ สังคม ไปจนถึงการเมือง แต่หากถูกลดรูปให้เหลือเพียงคำอธิบายปัญหาที่มีต้นตอมาจากความผิดปกติของสารเคมีในสมองเพียงอย่างเดียว จะทำให้การมองปัญหาตกมาอยู่ที่ปัญหาของปัจเจก หรือ ร่างกายของปัจเจก ซึ่งเท่ากับเป็นการลดความสำคัญของปัจจัยอื่นๆลง และอาจนำไปสู่การแก้ปัญหาได้เพียงปลายเหตุ คือ การจัดการกับอาการผิดปกติต่างๆทางอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกเพียงแค่คนเดียว

นอกจากนั้นข้อจำกัดอีกด้านหนึ่งของการจัดการกับปัญหาด้วยวิธีดังกล่าวก็คือ คำอธิบายที่ลดรูปในเชิงชีววิทยามักสัมพันธ์อยู่กับวิธีการแก้ปัญหาที่ทำงานภายใต้กรอบการมองปัจเจกในเชิงผู้ประกอบการ ซึ่งมักแฝงนัยยะของความรับผิดชอบไว้ที่ตัวของปัจเจก กล่าวคือ ในด้านหนึ่งปัญหาเหล่านี้มักถูกมองว่าเกิดจากความไม่สมบูรณ์แบบภายในตัวของปัจเจก ที่ทำให้ปัจเจกไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่บริบทและสิ่งแวดล้อมของการใช้ชีวิตในแบบใหม่ได้ เช่น การจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ต้องอาศัยคนที่สามารถรับมือกับความไม่แน่นอนในฐานะความท้าทายของชีวิตได้อยู่ตลอดเวลา กับในอีกด้านหนึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ตัดความรับผิดชอบของผู้คนและสถาบันที่อยู่แวดล้อมปัญหาออกไป เช่น รัฐและนายจ้างไม่จำเป็นต้องมีส่วนรับผิดชอบกับปัญหานี้ ทั้งที่พวกเขามีส่วนร่วมทำให้เกิดการสร้างการจ้างงานที่ไม่มั่นคงขึ้นมา เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาและความรับผิดชอบของตัวปัจเจกที่ต้องทำการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นต้น

---

[316] Hickinbottom-Brawn, S. (2013), Brand “you”: The emergence of social anxiety disorder in the age of enterprise, Theory & Psychology, 23(6), 732-751, p.739-740

อย่างไรก็ตามปฏิเสธไม่ได้ว่าการแก้ปัญหาด้วยยาและคำอธิบายปัญหาของมันยังมีความจำเป็นอยู่ในบริบทปัจจุบัน เนื่องจากเรายังไม่มีเครื่องมือที่สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างรวดเร็วและสามารถทำงานได้ในวงกว้างเช่นเดียวกับยา แต่สิ่งที่ควรเพิ่มเติมเข้ามา คือ การพิจารณาปัญหาในมิติทางสังคม ซึ่งอาจช่วยให้เกิดการมองปัญหาที่มีประสิทธิภาพขึ้นได้

3.2.4 การอธิบายปัญหาในเชิงสังคมและการจัดการกับปัญหาที่เชื่อมโยงเข้ากับสังคม

ปัญหาที่ปรากฏในการพยายามจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนด้วยวิธีการมองปัญหาผ่านแว่นทางชีวการแพทย์และแก้ไขด้วยเครื่องมือทางจิตเภสัชวิทยาโดยเฉพาะในโลกตะวันตก คือ การมองปัญหาโดยเน้นความสำคัญของร่างกายมากกว่าปัจจัยอื่นๆที่อาจสัมพันธ์อยู่กับสาเหตุของปัญหา เช่น ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งในแง่หนึ่งการให้ความสำคัญกับบางปัจจัยมากเกินไปอาจส่งผลให้วิธีการแก้ไขปัญหาไม่ยืดหยุ่นและมีความหลากหลายเพียงพอที่จะเผชิญหน้ากับปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน

อย่างไรก็ตามการมองปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน ไม่ได้ถูกลดรูปให้เป็นเรื่องทางการแพทย์เท่านั้น ยังมีตัวอย่างของการพยายามจัดการกับปัญหาที่เอาปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นตัวตั้งในการสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์การขยายตัวของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาเรื่อง The Anxieties of Globalization: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina ของ Andrew Lakoff งานวิจัยของ Lakoff เป็นงานศึกษาที่ต้องการจะอธิบายการเพิ่มขึ้นของยอดขายยาในกลุ่ม SSRIs ในอาร์เจนติน่า ที่สัมพันธ์อยู่กับการวิจัยทางการตลาดที่เปิดโอกาสให้คำอธิบายแบบใหม่ในการอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกผ่านการนิยามปัญหาในระดับเศรษฐกิจสังคม เป็นไปได้ โดย Lakoff ได้วิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทยาภายในประเทศ จิตแพทย์ และบริษัทเก็บข้อมูลใบสั่งยา ที่ทำให้คำอธิบายแบบใหม่ขยายออกไปสู่ผู้ป่วยและสังคมอย่างกว้างขวาง แต่คำอธิบายดังกล่าวไม่ได้ย้อนกลับมาจัดการกับต้นตอของปัญหาที่อยู่ในมิติทางสังคมเศรษฐกิจ แต่ไปปรากฏตัวอยู่ในรูปของการแทรกแซงปัญหาผ่านการแนะนำให้ผู้ป่วยหันมาใช้ยาในกลุ่ม SSRIs ที่มีราคาแพง แทนการใช้ยากล่อมประสาทที่ราคาถูกกว่าในแบบเดิม[317]

ความน่าสนใจของงาน Lakoff คือ การนำเสนคำอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในอาร์เจนติน่าว่าเป็นปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจที่ต้องได้รับการจัดการด้วยยยาในกลุ่ม SSRIs เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของวิกฤติการณ์เศรษฐกิจการเงินในอาร์เจนติน่าในปีค.ศ. 2001 ซึ่งผู้คนวัยทำงานในประเทศอาร์เจนติน่าจำนวนมาก ต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงของการจ้างงานอย่างรุนแรง ยกตัวอย่างเช่น สถิติของอัตราการว่างงานในอาร์เจนติน่าระหว่างช่วงวิกฤติสูงถึง 20% รวมไปถึงสถิติของความเสี่ยงทางเศรษฐกิจในหมวดอื่นๆก็พุ่งสูงขึ้นทำสถิติแทบทุกวันตลอดช่วงวิกฤติ[318]

---

[317] Lakoff, A. (2004), The Anxieties of Globalization:: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina. Social Studies of Science, 34(2), 247-269, p.247-269

[318] Ibid., p.247

ปัญหาทางการจ้างงานและเศรษฐกิจสังคมที่สัมพันธ์กับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในอาร์เจนติน่าช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจ เป็นกรณีศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องจากแนวโน้มของการจัดการกับปัญหาดังกล่าวในสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้มักถูกแยกออกจากปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม และถูกแทนที่ด้วยปัญหาของความผิดปกติทางร่างกาย ภายใต้คำอธิบายทางชีววิทยาและการแพทย์ เพื่อเปิดโอกาสให้การแทรกแซงหรือการแก้ปัญหาแบบใหม่ผ่านการใช้ยาเป็นไปได้[319] แต่ในอาร์เจนติน่าผู้เชี่ยวชาญและบริษัทยาได้สร้างคำอธิบายแบบใหม่ขึ้นมา โดยอาศัยความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการจ้างงานเป็นตัวตั้ง ก่อนจะขยายคำอธิบายออกไปผ่านการสื่อสารกับผู้คน ภายใต้การจัดแคมเปญเพื่อสังคมจำนวนมาก โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีที่มาจากความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการจ้างงานในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจการเงิน[320]

อย่างไรก็ตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญและบริษัทยาในการอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมเป็นหลัก ไม่ได้ทำงานในรูปของข้อวิพากษ์วิจารณ์ (critique) แต่ถูกใช้ในการสร้างรากฐาน (basis) ให้กับการแทรกแซงด้วยยาแบบใหม่เป็นไปได้[321] หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือการสร้างความชอบธรรมให้กับยาในกลุ่ม SSRIs ในการแก้ปัญหาอารมณ์ความรู้สึก โดยไม่ต้องพึ่งพาคำอธิบายอันสลับซับซ้อนที่ว่าด้วยของสมองหรือคำอธิบายเรื่องสารเคมีของจิตเภสัชวิทยา[322]

ความสำเร็จของบริษัทยาในประเทศอาร์เจนติน่าที่ทำให้ผู้คนที่มีปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเปลี่ยนมาใช้ยาในกลุ่ม SSRIs แทนที่ยากล่อมประสาทแบบเก่าที่ราคาถูกกว่า ท่ามกลางตัวเลขการบริโภคในประเทศที่ลดลงอย่างรุนแรงช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ อาจสะท้อนภาพปฏิบัติการในการสร้างความเข้าใจและตระหนักต่อปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ผ่านการเชื่อมโยงปัญหาเศรษฐกิจสังคมเข้ากับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก แต่ในแง่ของการแทรกแซงหรือการแก้ปัญหาตัวอย่างในอาร์เจนติน่าอาจเต็มไปด้วยคำถาม เนื่องจากในด้านหนึ่งคำอธิบายที่กว้างขวางในทางสังคมเศรษฐกิจกลับถูกลดรูปให้เหลือเพียงการจัดการกับปัญหาที่ค่อนข้างจำกัดอยู่แค่มิติเดียว คือ ร่างกาย กับสองการแก้ไขปัญหาด้วยยาในกลุ่ม SSRIs มีทั้งข้อดีและข้อจำกัดอยู่ภายในตัวมันเอง ซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งตามคำอธิบายของบริษัทยาและผู้เชี่ยวชาญในอาร์เจนติน่า ต้นเหตุของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่ต้องได้รับการรักษาด้วย SSRIs ไม่ได้อยู่ที่สมองแต่อยู่ที่ความไม่มั่นคงและความเปราะบางทางเศรษฐกิจการเมือง[323]

งานศึกษาของ Lakoff พูดถึงความพยายามในการอธิบายปัญหาโดยผู้เชี่ยวชาญ บริษัทยา บริษัทจัดเก็บข้อมูลการจ่ายยา และบริษัทวางแผนการตลาด ที่ทำให้การจัดการกับปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ

---

[319] Summerfield, D. (2012), Afterword: Against “global mental health”, Transcultural Psychiatry, p.522-526

[320] Lakoff, A. (2004), The Anxieties of Globalization: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina. Social Studies of Science, 34(2), 247-269, p.247-248

[321] Ibid., p.251

[322] Ibid., p.266

[323] Ibid., p.266

และการจ้างงานในอาร์เจนติน่าถูกผลิตสร้างออกมาในรูปของการอธิบายปัญหาในเชิงเศรษฐกิจที่สามารถจัดการได้ด้วยยาต้านเศร้าในกลุ่ม SSRIs อย่างไรก็ตามงานของ Lakoff ไม่ได้อธิบายมากนักเกี่ยวกับบทบาทของรัฐ นอกเหนือไปจากการลดกฎเกณฑ์และการควบคุม ที่อนุญาตให้ยาใหม่ๆสามารถเข้ามาทำตลาดในอาร์เจนติน่าได้ง่ายขึ้น รวมไปถึงราคายาที่สามารถขึ้นลงได้ตามการแข่งขันภายในตลาด โดยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นภายหลังอาร์เจนติน่าเปลี่ยนนโยบายในเชิงรัฐสวัสดิการสู่นโยบายที่มีลักษณะของลัทธิเสรีนิยมใหม่มากขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอนุญาตให้ SSRIs สามารถตลาดในอาร์เจนติน่าได้อย่างรวดเร็วและสามารถกำหนดราคาที่ค่อนข้างสูงได้โดยปราศจากการควบคุม[324]

อย่างไรก็ตามมีงานศึกษาอีกหนึ่งชิ้นที่อธิบายการเกิดขึ้นของการนิยามปัญหาทางจิตใจบนพื้นที่ทางเศรษฐกิจสังคม ที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ของผู้คนและสถาบันที่หลากหลาย รวมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาทั้งในเชิงร่างกายและนโยบายที่ว่าด้วยเรื่องของการจัดการกับปัญหาของแรงงาน นั่นคืองานเรื่อง Depression in Japan: Psychiatric cures for a society in distress ของ Junko Kitanaka โดยงานของ Junko Kitanaka อธิบายว่า คำอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่เชื่อมโยงกับปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมเริ่มปรากฏตัวขึ้นในสังคมญี่ปุ่นช่วงหลังทศวรรษที่ 1990 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ถูกเรียกว่าทศวรรษที่หายไปของญี่ปุ่น (Japan's lost decade) เนื่องจากเศรษฐกิจที่เคยเติบโตอย่างรวดเร็วช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเกิดหยุดชะงัก ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่เคยรุ่งโรจน์ถูกแทนที่ด้วยอัตราการล้มละลาย อัตราการว่างงาน และอัตราการฆ่าตัวตายที่พุ่งสูงขึ้น[325]

การฆ่าตัวตายโดยเฉพาะในกลุ่มพนักงานบริษัทนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา กลายเป็นจุดเชื่อมต่อให้เกิดการสร้างคำอธิบายแบบใหม่เกี่ยวกับปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่ดึงเอากลุ่มคนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วม จุดเปลี่ยนสำคัญภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ เคสการฆ่าตัวตายที่ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวางของพนักงานบริษัทเอเจนซี่โฆษณาชื่อดัง Dentsū ในปี 1991[326]

นาย Ōshima Ichirō เข้ามาทำงานกับบริษัท Dentsū ในปีค.ศ. 1990 พร้อมกับรายงานทางการแพทย์ที่ว่าเขาไม่มีความผิดปกติใดๆทางร่างกาย สุขภาพแข็งแรง เป็นนักกีฬา บุคลิกร่าเริงแจ่มใส ซื่อสัตย์ และมีความรับผิดชอบ บริษัท Dentsū มอบหมายให้เขาทำงานที่แผนกวิทยุ โดยมีหน้าที่สำคัญคือการทำงานด้านประชาสัมพันธ์และติดต่อสปอนเซอร์โฆษณา ตารางการทำงานของ Ōshima Ichirō จะเริ่มต้นด้วยการออกจากบ้านในเวลา 8 โมงเช้า เขามีหน้าที่ต้องพบลูกค้าและบริษัทรับผลิตงานตลอดทั้งวัน ซึ่งนั่นทำให้เขาเริ่มทำงานอื่นๆ เช่น การเขียนโครงการและการศึกษาโปรเจคใหม่ๆให้กับบริษัทได้ นับตั้งแต่หลังเวลาอาหารเย็นคือ 1 ทุ่ม เป็นต้นไป หัวหน้างานของ Ōshima Ichirō บอกว่าเขาเป็นพนักงานที่ทำงานอย่างขยันขันแข็งและมีความ

---

[324] Lakoff, A. (2004), The Anxieties of Globalization: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina. Social Studies of Science, 34(2), 247-269, p.254-255

[325] Kitanaka, J., Depression in Japan: psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.176-177

[326] Ibid., p.157-158

มุ่งมั่น และด้วยเหตุนี้ต่อมาจำนวนงานที่ได้รับมอบหมายของ Ōshima Ichirō จึงเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามจากรายของบริษัท Dentsū ช่วงเวลาการทำงานล่วงเวลาของเขายังไม่เกินข้อกำหนดของกระทรวงแรงงาน คืออยู่ระหว่าง 48-87 ชั่วโมงต่อหนึ่งเดือน แต่ในอีกด้านหนึ่งตามบันทึกของพนักงานรักษาความปลอดภัยที่สำนักงานของบริษัท Dentsū กลับพบว่า Ōshima Ichirō ใช้เวลาตอนกลางคืนทำงานอยู่ที่สำนักงานถึง 147 ชั่วโมงต่อเดือน โดยชั่วโมงการทำงานที่โหดร้ายของเขาเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เช่น ในปี 1991 ซึ่งเป็นปีที่ Ōshima Ichirō ลงมือฆ่าตัวตาย มีรายงานว่าในวันที่ 23 สิงหาคม เขาออกจากบ้านไปทำงานและกลับมาบ้านอีกครั้งในเวลา 6 โมงเช้าของวันถัดไป ก่อนจะกลับมายังสำนักงานอีกครั้งในเวลา 10 โมงเช้าของวันเดียวกัน จนในที่สุดวันที่ 26 สิงหาคมของปี 1991 Ōshima Ichirō กลับมาบ้านอีกครั้งในเวลา 6 โมงเช้า เขาโทรไปขอลาป่วยที่สำนักงานในเวลา 9 โมงเช้า และหนึ่งชั่วโมงหลังจากนั้นเขาลงมือจบชีวิตตัวเองด้วยการแขวนคอตาย[327]

การฆ่าตัวตายของ Ōshima Ichirō มีความสำคัญและกลายเป็นจุดเปลี่ยนของการทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาเนื่องจากครอบครัวของเขาตัดสินใจฟ้องบริษัท Dentsū ว่าการทำงานล่วงเวลาที่มากจนเกินไปนำไปสู่การฆ่าตัวตาย (overwork suicide) หรือที่ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า Karōshi ซึ่งเป็นการฟ้องร้องที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมญี่ปุ่น โดยในปี 1996 ศาลประจำแขวงโตเกียว (Tokyo Distrcit Court) ตัดสินให้ครอบครัวเป็นฝ่ายชนะ[328] และต่อมาในปี 2000 ศาลฎีกาของญี่ปุ่นสั่งให้บริษัท Dentsū จ่ายค่าชดเชยให้กับครอบครัวของ Ōshima Ichirō เป็นเงิน 168,600,000 เยน พร้อมกับคำตัดสินที่ว่าสาเหตุการฆ่าตัวตายของ Ōshima Ichirō เกิดจากโรคซึมเศร้า (clinical depression) ซึ่งโรคซึมเศร้าดังกล่าวเป็นผลมาจากการทำงานล่วงเวลาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน[329] โดยนับจากเคสของ Ōshima Ichirō เป็นต้นมา แนวโน้มการเรียกร้องค่าชดเชยจากการฆ่าตัวตายของพนักงานบริษัทขยายตัวอย่างรวดเร็วในสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเห็นได้จากการสำรวจของกระทรวงแรงงานญี่ปุ่นที่พบว่านับตั้งแต่ปี 1997-2011 สถิติการจ่ายเงินชดเชยให้กับครอบครัวของพนักงานบริษัทที่เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานล่วงเวลาอย่างหนัก มีแนวโน้มพุ่งสูงขึ้นอย่างชัดเจนหลังปี 2000 กล่าวคือ ช่วงปี 1997-1999 ตัวเลขการจ่ายค่าชดเชยจากการฆ่าตัวตายของพนักงานอยู่ในช่วงระหว่าง 0-10 เคสต่อปี แต่เมื่อมาถึงช่วงปี 2001-2002 ตัวเลขการจ่ายค่าชดเชยเพิ่มขึ้นเป็น 40 เคสต่อปี โดยตัวเลขสถิติดังกล่าวมีจุดสูงสุดอยู่ที่ 80 เคสต่อปีในช่วงระหว่างปี 2007-2008 ก่อนจะลดระดับลงมาอยู่ที่ระดับ 60-70 เคสต่อปีนับตั้งแต่ปี 2009 มาจนถึงปี 2011[330] ในด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าคำตัดสินของศาลและคำอธิบายเรื่องการฆ่าตัวตายจากโรคซึมเศร้าซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานล่วงเวลาอย่างหนักได้กลายเป็นความเข้าใจและคำอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างกว้างขวางในสังคมญี่ปุ่น

---

[327] Kitanaka, J., Depression in Japan: psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.157-158

[328] Ibid., p.157

[329] Ibid., p.155

[330] Asgari, B. (2016), Karoshi and Karou-jisatsu in Japan: causes, statistics and prevention mechanisms, Asia Pacific Business & Economics Perspectives, 4 (2), 49-72, p.53

อย่างไรก็ตามก่อนหน้าจะมีคำพิพากษาเรื่องการฆ่าตัวตายที่เกิดจากโรคซึมเศร้าซึ่งเป็นผลพวงมาจากการทำงานล่วงเวลาที่มากจนเกินไป คำอธิบายทั้งสามชุด คือ การฆ่าตัวตาย การทำงานหนัก และปัญหาของความเศร้าทางจิตเวชศาสตร์ ไม่เคยถูกนำมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันมาก่อน หรือในอีกความหมายหนึ่ง การต่อสู้ในชั้นศาลของเคส Dentsū เปิดโอกาสให้ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม และปัญหาทางชีววิทยาสามารถควบรวมกันเป็นคำอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกแบบใหม่ได้ กล่าวคือ ในพื้นที่ของชั้นศาลทนายที่ต้องสู้เพื่อปัญหาทางสังคมและจิตแพทย์ที่ปวารณาจิตเวชศาสตร์เชิงชีววิทยา** ได้พยายามเสนอว่าการฆ่าตัวตายที่สังคมญี่ปุ่นเข้าใจในเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นการเลือกจบชีวิตอย่างเสรีโดยปัจเจก (a matter of individual will and intentionality) แท้ที่จริงแล้วเป็นผลลัพธ์ที่ไม่ควรจะเกิดขึ้นจากปัญหาเชิงพยาธิสภาพในจิตใจของมนุษย์ (mental pathology) ที่ถูกกระตุ้นโดยสภาพการทำงานที่โหดร้ายและไม่เป็นธรรม ข้อเสนอในชั้นศาลของผู้เชี่ยวชาญทั้งสองด้านขยายไปสู่พื้นที่ทางสาธารณะและถูกพูดถึงบนพื้นที่สื่อกระแสหลักอย่างรวดเร็ว โดยคำถามที่ตามมาในสังคมญี่ปุ่นภายใต้กระแสดังกล่าวก็คือ ใครควรที่จะเป็นผู้รับผิดชอบกับการเสียชีวิตของคนกลุ่มนี้ บริษัทต่างๆจะแสดงความรับผิดชอบกับเรื่องนี้อย่างไร และสังคมญี่ปุ่นควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบกับปัญหานี้ด้วยวิธีไหน[331]

กระแสการผลักดันเรื่องปัญหาการฆ่าตัวตายจากโรคซึมเศร้าที่เป็นผลมาจากความเครียดที่เกิดจากการทำงานหนักอย่างเกินขอบเขตและความเหนื่อยล้าที่เกินขีดจำกัดของมนุษย์ (work stress and excessive fatigue) ได้รับเสียงสนับสนุนอย่างมากจากสังคมญี่ปุ่น เนื่องจากคำอธิบายดังกล่าวไปสอดคล้องกับความไม่พอใจจำนวนมากของผู้คนในสังคมญี่ปุ่นต่อสภาพทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ การอธิบายว่าปัญหาของความเจ็บป่วยทางจิตใจที่นำไปสู่ความตายว่ามีผลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม กลายเป็นเครื่องมือที่ผู้คนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมญี่ปุ่นเข้ามาร่วมใช้ในการสะท้อนความไม่พอใจของพวกเขาพอๆกับที่ผู้เชี่ยวชาญใช้คำอธิบายดังกล่าวในการยกระดับข้อเสนอของตนเอง[332] ยกตัวอย่างเช่นคำอธิบายปัญหาของจิตแพทย์ญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าวที่เสนอว่าผู้คนในช่วงหลังสงครามที่เศรษฐกิจกำลังขยายตัวสามารถตั้งรับกับงานจำนวนมหาศาลและความ

** จิตเวชศาสตร์ในสายที่เน้นคำอธิบายเชิงชีววิทยามีบทบาทน้อยมากในสังคมญี่ปุ่นภายหลังกระแสต่อต้านจิตเวชศาสตร์ (antipsychiatry movement) ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ซึ่งสังคมญี่ปุ่นต่อต้านการอธิบายและการแทรกแซงปัญหาทางจิตใจของผู้คนในระดับชีววิทยาเนื่องจากสังคมญี่ปุ่นสงสัยว่ารัฐจะพยายามควบคุมผู้คนโดยเฉพาะจิตใจเช่นเดียวกับที่รัฐเคยรณรงค์ให้ผู้คนเข้าร่วมสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะฉะนั้นการพยายามลดรูปคำอธิบายจิตใจเพื่อให้แทรกแซงได้อย่างรวดเร็วในเชิงชีววิทยาจึงเป็นเรื่องที่สังคมญี่ปุ่นเฝ้ามองอย่างไม่ไว้วางใจนัก ซึ่งในขณะเดียวกันการมองการฆ่าตัวตายว่ามีที่มาจากความผิดปกติภายในร่างกาย ก็เป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับการมองการฆ่าตัวตายในเชิงวัฒนธรรมของญี่ปุ่น เนื่องจากการฆ่าตัวตายถูกเข้าใจในเชิงวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์อย่างซับซ้อนกับตัวตนของปัจเจกและคุณค่าความมนุษย์ในการเลือกทางเดินอย่างมีศักดิ์ศรีของตนเอง การลดรูปการฆ่าตัวตายว่าเป็นเรื่องของปัจเจกที่มีปัญหาทางร่างกายจึงขัดแย้งอย่างรุนแรงกับสิ่งที่สังคมญี่ปุ่นเข้าใจก่อนการเข้ามาของปัญหาการฆ่าตัวตายจากการทำงานล่วงเวลาที่รุนแรง อ้างอิงใน Kitanaka, J., Depression in Japan: psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.120

[331] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.156

[332] Ibid., p.177

เหนื่อยล้าจากการทำงานที่โหดร้ายได้เพราะพวกเขารู้ว่าในท้ายที่สุดแล้วพวกเขาจะได้รับความสำเร็จที่คาดหวังได้ทั้งในทางเศรษฐกิจและจิตวิทยา แต่ผู้คนในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบันกลับต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงในทางเศรษฐกิจและอาชีพการงาน โดยความพยายามในการต่อสู้กับงานจำนวนมหาศาลของพวกเขาไม่สามารถช่วยการันตีได้เลยว่าอนาคตที่มั่นคงจะรอพวกเขาอยู่ข้างหน้า*** ประกอบกับการใช้เวลาในการทำงานจำนวนมหาศาลเหล่านี้ อาจทำให้พวกเขาสูญเสียความสัมพันธ์ทางสังคมและทิ้งพวกเขาไว้กับคุณค่าและความหมายที่น้อยนิดของการดำรงอยู่ในฐานะปัจเจก[333] จะเห็นได้ว่าการรวมกันของข้อเสนอจากผู้เชี่ยวชาญและการเคลื่อนไหวที่สอดรับไปในทิศทางเดียวกันของผู้คนจำนวนมากในสังคมญี่ปุ่น ทำให้เกิดแรงผลักดันที่ทำให้รัฐและผู้เกี่ยวข้องต้องเข้ามาแสดงความรับผิดชอบรวมทั้งเสนอทางแก้ปัญหาในรูปแบบต่างๆอย่างเร่งด่วน

การเพิ่มขึ้นของเคสการฟ้องร้องเรื่องการฆ่าตัวตายของพนักงาน คำตัดสินของศาลหลังเคส Dentsū และการตระหนักถึงปัญหาที่กว้างขวางขึ้นในสังคมญี่ปุ่นสร้างแรงกดดันให้กับรัฐอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแรงกดดันที่มีต่อกระทรวงแรงงานของญี่ปุ่น ซึ่งมีมาตรฐานในการชี้วัดและจัดการปัญหาของแรงงานที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น รวมไปถึงว่าในในบางกรณีแผนกการตรวจสอบมาตรฐานแรงงานของกระทรวงแรงงานกลับมีคำตัดสินปัญหาการจ่ายค่าชดเชยจากการฆ่าตัวตายที่ขัดแย้งกับคำตัดสินของศาลและกระแสสังคมที่กำลังเดินไปอย่างต่อเนื่องหลังเคส Dentsū[334] ด้วยเหตุนี้ในปี 1998 กระทรวงแรงงานของญี่ปุ่น จึงเริ่มสร้างมาตรฐานในการชี้วัดและวินิจฉัยการจ่ายค่าชดเชยจากปัญหาการฆ่าตัวตายจากการทำงานล่วงเวลาที่สัมพันธ์กับปัญหาความเจ็บป่วยทางจิตใจของผู้คน โดยมาตรฐานและตัวชี้วัดดังกล่าวถูกจัดทำขึ้นภายใต้คณะกรรมการพิเศษที่มีนักกฎหมายและจิตแพทย์ร่วมเป็นกรรมการด้วย[335] โดยการกำหนดมาตรฐานดังกล่าวได้นำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ (guidelines) ที่ว่าด้วยการความเจ็บป่วยทางจิตใจที่สัมพันธ์กับความเครียดในการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยวิธีการตัดสินเรื่องการจ่ายค่าชดเชย โดยพิจารณาจาก 1.ความเจ็บป่วยทางจิตเวชของพนักงาน 2. ความเครียดที่รุนแรงในเชิงจิตวิทยาซึ่งสัมพันธ์กับการทำงานและมีระยะเวลาการดำเนินของความเครียดในช่วงเวลา 6 เดือนก่อนที่พนักงานจะปรากฏอาการของความเจ็บป่วยทางจิตเวช 3.ปัญหาความเจ็บป่วยทางจิตเวชต้องไม่สัมพันธ์กับปัญหาความเครียดนอกเหนือการทำงาน ความเครียดจากเรื่องส่วนตัว หรือเป็นความเจ็บป่วยที่มีมาก่อนทำงานหรืออาจสัมพันธ์กับการติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อย่างหนัก[336] ทั้งนี้เกณฑ์การพิจารณาดังกล่าวจะทำงานร่วมไปกับตารางการประเมินความเครียด (Stress Evaluation Tables) ที่แบ่งกลุ่มการให้คะแนนเป็นด้านๆ เช่น ความเครียดจากการทำงาน ก็จะมีลิสต์ของเกณฑ์การให้คะแนนตั้งแต่ สถานภาพการทำงาน จำนวนงาน ชั่วโมงการทำงาน ความสัมพันธ์ภายในที่ทำงาน ความล้มเหลวและความรับผิดชอบในการทำงาน ไปจนถึงการเปลี่ยนงานตำแหน่งงานในบริษัท โดยในแต่ละหัวข้อก็จะมีวิธีการให้คะแนนที่แตกต่าง

*** ในภาษาญี่ปุ่นมีคำเรียกความพยามเช่นนี้ว่า torō หรือความพยายามที่ไร้ค่า อ้างอิงใน Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.179

[333] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.179

[334] Ibid., p.160

[335] Ibid., p.161

[336] Ibid.

กัน ยิ่งข้อไหนหรือเหตุการณ์ไหนที่ผู้เชี่ยวชาญเชื่อว่ามีโอกาสส่งผลต่อความเครียดเยอะก็จะมีคะแนนที่สูงตามไปด้วย นอกจากนั้นกลุ่มการให้คะแนนที่ไม่ได้สัมพันธ์กับการทำงานโดยตรงก็จะถูกพิจารณาด้วย เช่น สภาพความเป็นอยู่ สถานะภาพทางการเงิน หนี้สิน ครอบครัว การหย่าร้าง และความเจ็บป่วย เพื่อใช้ในการพิจารณาประเด็นปัญหาอย่างรอบด้าน[337] โดยนับตั้งแต่การใช้แนวปฏิบัติดังกล่าวหลังปี 1998 เป็นต้นมา เคสการฟ้องร้องในคดีการฆ่าตัวตายจากการทำงานหนักที่ได้รับการชดเชยก็สูงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากในด้านหนึ่งการออกมานิยามมาตรฐานในการทำความเข้าใจปัญหาแบบใหม่ของรัฐ ได้ช่วยเสริมพลังให้กับผู้คนจำนวนมากที่กำลังเผชิญหน้ากับผลพวงจากปัญหาการจ้างงานและเศรษฐกิจที่โหดร้าย สามารถมีช่องทางในการต่อรองกับการทำงานและสภาพการทำงานที่ไม่เป็นธรรมได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวเลขการฆ่าตัวตายของผู้คนจากการทำงานที่โหดร้ายและไม่มั่นคงยังไม่ได้ลดลง ทำให้ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นออกนโยบายเพิ่มเติมเพื่อใช้ในการจัดการกับพื้นที่ของการทำงานที่เป็นปัญหามากขึ้น

ในปี 2006 รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศนโยบายป้องกันความเสี่ยงจากโรคซึมเศร้าในที่ทำงาน ภายใต้แผนการที่มีชื่อว่าการดูแลในสี่ระดับ (Four Levels of Care) ซึ่งแบ่งความรับผิดชอบในการจัดการป้องกันและรักษาบนความร่วมมือของคนสี่กลุ่มคือ แพทย์ แพทย์ภายในองค์กร กลุ่มพนักงานบริษัทในแต่ละแผนก และตัวพนักงานบริษัทเอง[338] เป้าหมายสำคัญของกระบวนการดังกล่าว คือ การพยายามทำให้การจัดการปัญหาลงมาสู่พื้นที่ของการทำงานมากขึ้น หรือในอีกความหมายหนึ่งคือการทำให้นายจ้างต้องเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการณ์ดังกล่าวด้วย เช่น การบังคับให้บริษัทเอกชนต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการจัดกับปัญหาทางจิตใจในบริษัท รวมทั้งรัฐบาลยังออกมาตรการใหม่ในการควบคุมเวลาการทำงาน ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดให้บริษัทต้องจัดหาบริการรับปรึกษาทางการแพทย์ให้แก่พนักงานทุกคนที่ทำงานล่วงเวลาเกิน 100 ชั่วโมงต่อเดือน หรือทำงานล่วงเวลา 80 ชั่วโมงเป็นเวลาสองถึงหกเดือนติดต่อกัน ถ้าพวกเขาต้องการบริการเหล่านั้น[339] อย่างไรก็ตามหากย้อนกลับไปดูตัวเลขเคสการฆ่าตัวตายที่อ้างไปก่อนหน้านี้จะพบว่า หลังปี 2006 ตัวเลขเคสการฟ้องร้องเรื่องการฆ่าตัวตายของพนักงานบริษัทก็ยังเพิ่มขึ้น และไปแตะที่ระดับสูงสุดในช่วงระหว่างปี 2007-2008[340] ซึ่งนั่นทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นออกมาตรการเพิ่มเติมเพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว

ตัวอย่างเช่นในปี 2009 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำการทบทวนแนวปฏิบัติภายใต้กฎหมายมาตราแรงงาน (Labor Standards Acts) อีกครั้ง โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญคือจิตแพทย์[****] และข้อมูลการ

---

[337] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.161

[338] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.187

[339] Ibid.

[340] Asgari, B. (2016), Karoshi and Karou-jisatsu in Japan: causes, statistics and prevention mechanisms, Asia Pacific Business & Economics Perspectives, 4 (2), 49-72, p.53

[****] จิตแพทย์เคยช่วยปรับปรุง Stress Evaluations Tables มาแล้วในปี 1999 และช่วยปรับปรุงกฎหมายความปลอดภัยและสุขภาพของแรงงานในปี 2005 อ้างใน Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.180

สัมภาษณ์พนักงานบริษัท 6,000 คน เกี่ยวกับปัญหาความเครียดในที่ทำงาน ซึ่งมีการปรับคะแนนความรุนแรงของตัวชี้วัดบางตัวให้สูงขึ้น เช่น การถูกกดดันให้ลาออกจากงาน กับ การทำงานผิดพลาด ซึ่งจากการสำรวจพบว่าส่งผลกระทบต่อความเครียดในสถานที่ทำงานของพนักงาน นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มตัวชี้วัดใหม่เข้าไปตามข้อมูลที่ได้จากพนักงานบริษัท เช่น การข่มเหงรังแกในสถานที่ทำงาน (power harassment) และการคุกคามทางเพศ[341] จะเห็นได้ว่าการจัดการกับปัญหาของรัฐบาลญี่ปุ่นในแง่หนึ่งเท่ากับการทำให้คำอธิบายเรื่องการฆ่าตัวตาย โรคซึมเศร้า และ ปัญหาเศรษฐกิจสังคม เป็นจริงขึ้นมา ซึ่งอาจจะถกเถียงต่อไปได้ว่าคำอธิบายดังกล่าวมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง เช่น การกำหนดให้บริษัทต้องมีบริการรับปรึกษาทางการแพทย์ให้แก่พนักงาน ซึ่งในทางปฏิบัติบริษัทมักส่งพนักงานเหล่านั้นไปปรึกษากับคลินิกจิตเวชนอกบริษัท โดยผู้เชี่ยวชาญกังวลว่ากระบวนการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายปัญหาจากการทำงานในบริษัท ไปสู่ปัญหาของพนักงานหรือปัจเจกที่เจ็บป่วยแทน หรือในอีกด้านหนึ่งการกำหนดให้โรคซึมเศร้ากลายเป็นความเสี่ยงในที่ทำงาน ก็อาจส่งผลให้บริษัทหาทางเลิกจ้างพนักงานที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นโรคซึมเศร้าเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจตามมาจากการฆ่าตัวตายของพนักงานทั้งในแง่ชื่อเสียงและค่าชดเชยในอนาคต[342] อย่างไรก็ตามในแง่หนึ่งกระบวนการดังกล่าวมีความสำคัญอย่างมากในการเปิดพื้นที่ให้เกิดการต่อรองระหว่างกับลูกจ้างกับนายจ้าง หรือพนักงานกับบริษัทเอกชนเป็นไปได้ ซึ่งประเด็นนี้จะพิจารณาต่อไปในงานตีพิมพ์ชิ้นล่าสุดของ Junko Kitanaka เรื่อง The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan

ในงานศึกษาดังกล่าว Junko Kitanaka ได้พยายามที่จะศึกษาปฏิบัติการของรัฐและบริษัทเอกชนในการเข้าไปสอดส่องพื้นที่ส่วนตัว หรือ อารมณ์ความรู้สึกของพนักงานบริษัท ผ่านการใช้เครื่องมือ เช่น การเก็บสถิติความเครียดของพนักงานบริษัท และ คู่มือการวินิจฉัยโรค[343] ซึ่งเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาที่อาจฟังดูปกติแต่ไม่ปกติในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เนื่องจากก่อนศตวรรษที่ 21 กระทั่งจิตแพทย์ญี่ปุ่นในสายจิตวิเคราะห์ก็พยายามที่จะไม่ขุดคุ้ยลงไปในเรื่องส่วนตัว หรือ ความลับของคนไข้ เนื่องจากการเข้าไปเปิดพื้นที่ส่วนตัวทางจิตใจเป็นเรื่องต้องห้ามในวัฒนธรรมญี่ปุ่น[344] แต่การเข้ามาของโรคซึมเศร้า การฆ่าตัวตาย และคำอธิบายต้นตอของปัญหาในทางสังคม เปิดโอกาสให้ปฏิบัติการนี้เป็นไปได้ พนักงานบริษัทถูกทำให้ต้องเปิดเผยอารมณ์ความรู้สึกของตนเองออกมา ความรู้สึกของพวกเขาต้องถูกถอดออกมาเป็นตัวเลข รวมไปถึงการฝึกฝนให้ผู้คนสามารถวิเคราะห์และเข้าใจตนเองในภาษาของจิตวิทยาและจิตเวชศาสตร์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ทำให้เกิดการรับรู้ตัวตนแบบใหม่ ที่ยังหมายถึงการพัฒนาความสามารถของผู้คนในการดูแลตนเอง ท่ามกลางบริบทของเสรีนิยมใหม่[345]

---

[341] Kitanaka, J., Depression in Japan : psychiatric cures for a society in distress. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2012), p.180-181

[342] Ibid., p.181

[343] Kitanaka, J. (2015), The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan, Current Anthropology, 56(S12), S251-S262, p.253

[344] Ibid., p.255

[345] Ibid., p.253

โดยการเก็บสถิติความเครียดของพนักงานบริษัท (stress check) เป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงกฎหมายอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (Labor Safety Hygiene Law) ในปี 2014 กฎหมายดังกล่าวได้เพิ่มข้อเรียกร้องให้บริษัทต้องติดตาม (monitoring) ข้อมูลด้านสุขภาพของพนักงาน ที่ไม่ใช่แค่ข้อมูลด้านร่างกายแต่รวมไปถึงข้อมูลที่เกี่ยวกับจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกด้วย[346] ในแง่หนึ่งการติดตามผ่านการสอดส่อง (surveillance) ผู้คนในฐานะปฏิบัติการเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากโรคซึมเศร้าในพื้นที่ของการทำงาน ไม่ได้มีภาพลักษณ์ที่ดีมากนักหากมองจากแง่มุมทางสังคมศาสตร์ เนื่องจากปฏิบัติการดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้คน และมีความเสี่ยงที่รัฐหรือเอกชนจะสร้างฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกโดยปราศจากการยินยอม รวมไปถึงการใช้ข้อมูลดังกล่าวในการสร้างมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกและจิตใจแบบใหม่ในเชิงตัวเลข ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่สลับซับซ้อนของจิตใจซึ่งไม่อาจลดรูปเหลือเพียงแค่ตัวเลขทางสถิติได้[347] รวมทั้งการสร้างมาตรฐานความเป็นปกติทางจิตใจดังกล่าวจากข้อมูลสถิติอาจทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติหรือแปะป้ายผู้คนบางส่วนในอนาคต อย่างไรก็ตามสิ่งที่ Junko Kitanaka ค้นพบในการสัมภาษณ์พนักงานที่ถูกเก็บสถิติความเครียดจากบริษัทก็คือ มีพนักงานที่ให้ข้อมูลว่าเธอใส่คะแนนระดับอารมณ์ความรู้สึกของเธอทุกครั้งที่ถูกเก็บสถิติความเครียดว่า รู้สึกอยากฆ่าตัวตาย (feeling suicidal) แม้ว่าเธอจะไม่ได้รู้สึกเช่นนั้นเลยก็ตาม ซึ่งในแง่หนึ่งการให้ข้อมูลเช่นนี้กับบริษัทอาจเป็นเรื่องที่เสี่ยงมาก เพราะบริษัทอาจมองว่าเธอเป็นความเสี่ยงต่อบริษัทในอนาคตและอาจหาช่องทางในการบีบเธอออกเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่บริษัทพบจากการรายงานข้อมูลของเธอ อย่างไรก็ตามพนักงานบริษัทคนดังกล่าวไม่ได้มองเช่นนั้น เธอกลับมองว่าการให้ข้อมูลที่เกินจริงเช่นนี้ลงไปในระบบจะช่วยสร้างเกราะป้องกันให้กับเธอ ทั้งในแง่ที่เธอสามารถจะใช้สิทธิในการเข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญโดยบริษัทเป็นผู้จัดหาได้ และเธอยังสามารถใช้ข้อมูลเหล่านั้นเป็นหลักฐานในการพิสูจน์ว่าเธอซึมเศร้าในกรณีที่เธอเกิดเป็นโรคซึมเศร้าขึ้นมาจริง ๆ[348] ทั้งนี้ยังไม่นับรวมไปถึงว่าโรคซึมเศร้าเป็นหนึ่งในเหตุผลที่ถูกใช้มากที่สุดในสังคมญี่ปุ่นเพื่อขอใช้ในการลาหยุดยาว[349]

จะเห็นได้ว่าการทำให้ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานกลายเป็นข้อมูลในเชิงตัวเลขและดิจิตอล ผ่านการสำรวจและประเมินข้อมูลดังกล่าว แม้ว่าจะมีโอกาสที่จะนำไปสู่สังคมแห่งการควบคุมและสอดส่องที่น่ากังวล แต่ในอีกด้านหนึ่งกระบวนการดังกล่าวอาจนำไปสู่การสร้างเกราะป้องกันและการต่อรองให้กับผู้คนได้เช่นกัน ภายใต้การใช้ความเปราะบางที่ถูกทำให้เป็นทางการขึ้นมาโดยข้อมูลจำนวนมากที่ถูกบันทึกไว้เป็นหลักฐานและข้ออ้างอิง[350] ในการต่อรองกับระบบที่ไม่ยุติธรรมและเต็มไปด้วยความไม่มั่นคงด้านอาชีพการงานและในทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ความเปราะบางทางจิตใจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองของผู้อ่อนแออย่างมีประสิทธิภาพในหลายต่อหลายวัฒนธรรม ดังนั้นการจัดการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกผ่าน

---

[346] Kitanaka, J. (2015), The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan, Current Anthropology, 56(S12), S251-S262, p.252

[347] Ibid., p.244

[348] Ibid., p.259

[349] Ibid., p.256

[350] Ibid., p.254

การสำรวจ สอดส่อง และจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการอาจเป็นโอกาสให้เกิดการต่อรองและสร้างความมั่นคงบนความไม่มั่นคงในทางเศรษฐกิจสังคมได้ในอีกทางหนึ่ง

ประสุดท้ายที่น่าสนใจจากงานศึกษาของ Junko Kitanaka ที่สัมพันธ์อยู่กับวิธีการจัดการกับปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานที่เป็นทางการในสังคมญี่ปุ่น คือ กรณีศึกษาเรื่องโครงการ Rework ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการสำคัญที่บริษัทเอกชนเลือกใช้ เพื่อแสดงถึงความพยายามในการบำบัดและพัฒนาพนักงานให้พร้อมตั้งรับกับความเสี่ยงจากโรคซึมเศร้าในที่ทำงาน Rework เป็นโครงการที่ทำงานในลักษณะของกึ่งการรักษาเชิงจิตเวชศาสตร์กึ่งการฝึกฝนเชิงอาชีพ ภายใต้แนวคิดที่อาจจะแตกต่างกับการอธิบายปัญหาของโรคซึมเศร้าผ่านการมองปัญหาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ เนื่องจาก Rework หยิบยืมความคิดในการจัดการกับปัญหาทางจิตใจมาจากการบำบัดทางความคิดและพฤติกรรม (cognitive behavioral therapy) หรือ CBT[351] ซึ่งเป็นจิตบำบัดและแนวคิดในการรักษาคนไข้ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกที่ถูกใช้อย่างกว้างขวางในทางคลินิก โดย CBT มีสมมติฐานเกี่ยวกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนว่าเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการรู้คิดของบุคคลที่มีปัญหา ซึ่งหมายถึง กระบวนการตีความข้อมูลจากภายนอกของบุคคลที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยเฉพาะความคิดเชิงลบเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งมักทำงานอย่างอัตโนมัติอยู่เบื้องหลังกระบวนการรู้คิด และมักส่งผลให้บุคคลเกิดปัญหาในเชิงอารมณ์ความรู้สึก เช่น ความเศร้าหรือวิตกกังวล อย่างไรก็ตาม CBT จะฝึกฝนให้บุคคลที่มีปัญหาสามารถพัฒนาทักษะในการระบุความคิดเชิงลบที่ทำงานอย่างอัตโนมัติและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่ CBT ไม่ต้องการให้ความคิดเชิงลบถูกแทนที่ด้วยความคิดเชิงบวก ตรงกันข้าม CBT จะใช้กลยุทธ์ในเชิงพฤติกรรมเพื่อให้ผู้คนสามารถทดสอบและปรับเปลี่ยนความคิดอัตโนมัติหรือสมมติฐานด้านลบภายใต้กระบวนการรู้คิดที่มีปัญหาของตนเองได้[352] โดยอาศัยการฝึกให้บุคคลท้าทายความคิดอัตโนมัติของตนเอง ผ่านการทดลองและทดสอบสมมติฐานด้านลบ ยกตัวอย่างเช่น พนักงานบริษัทที่มีปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกอาจอธิบายตนเองว่าเป็นพนักงานบริษัทที่ไร้ประโยชน์และไม่มีความสามารถ เพื่อท้าทายความคิดดังกล่าวการทดสอบก็จะเริ่มต้นจากการกำหนดเกณฑ์ว่าอะไรคือ พนักงานบริษัทที่มีประโยชน์ เช่น มาทำงานตรงเวลา ทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ ไม่เคยปฏิเสธงานที่ได้รับมอบหมาย โดยเกณฑ์ดังกล่าวจะกลายมาเป็นเครื่องมือให้พนักงานบริษัทได้ทดสอบภายใต้สิ่งแวดล้อมและบริบทของตนเอง เช่น พนักงานบริษัทเชื่อว่าตนเองไร้ประโยชน์และไม่เคยทำงานสำเร็จแม้แต่ครั้งเดียว จากการทำงานที่ได้รับมอบหมาย 100 ครั้ง พนักงานคนดังกล่าวทำงานล้มเหลวทั้ง 100 ครั้งรึเปล่า ซึ่งหากความคิดอัตโนมัตินั้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ผลที่ได้ก็จะมีลักษณะเช่น พนักงานคนดังกล่าวอาจทำงานล้มเหลวบ้าง 10-20 ครั้งจาก 100 ครั้ง แต่ก็มี 80-90 ครั้งที่เขาหรือเธอทำงานสำเร็จซึ่งนั่นเท่ากับว่า ความคิดอัตโนมัติหรือความเชื่อของเขาที่ว่าตนเองไร้ประโยชน์ไม่ได้

---

[351] Kitanaka, J. (2015), The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan, Current Anthropology, 56(S12), S251-S262, p.257

[352] Beck, A. T. & Dozois, D. J. A., Cognitive theory and therapy: past, present, and future. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2014), p.375-377

อธิบายความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวของเขา ซึ่งผลลัพธ์จากการทดสอบเหล่านี้สุดท้ายจะย้อนกลับไปท้ายทายและตั้งคำถามกับความคิดและความเชื่อด้านลบของตนเอง

CBT มีผลลัพธ์จากการทดลองที่ค่อนข้างดี เช่น บางรายงานวิจัยรายงาน CBT มีผลลัพธ์ที่ดีเทียบเท่ายาต้านเศร้าในกลุ่ม SSRIs หรือกระทั่งทำงานได้ดีกว่า SSRIs ในบางงานวิจัย[353] แต่ก็มีงานวิจัยบางส่วนโดยเฉพาะงานวิจัยที่ทำในสแกนดิเนเวียที่พบว่าผลลัพธ์จากการรักษาด้วย CBT เริ่มไม่ให้ผลลัพธ์ที่ดี หรือบางงานวิจัยพบว่า CBT ไม่ได้ดีไปกว่าการรักษาในรูปแบบอื่น ซึ่งยังรวมไปถึงข้อวิจารณ์ที่ว่า CBT จัดการได้แค่อาการแต่ไม่ได้ทำให้สุขภาพจิตโดยรวมของคนไข้ดีขึ้น[354]

สำหรับ CBT ในโครงการ Rework Junko Kitanaka มองว่าการใช้ CBT อาจมีข้อจำกัดที่สำคัญตรงที่ว่า CBT ให้ความสำคัญกับปัญหาภายใต้กระบวนการรู้คิดของบุคคลมากกว่าปัญหาในมิติอื่นๆ หรือในอีกความหมายหนึ่ง CBT นิยามปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลว่าเกิดจากความคิดอัตโนมัติที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง มากกว่าการให้ความสำคัญกับปัญหาทางบริบทแวดล้อมในเชิงเศรษฐกิจสังคม ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่งานวิจัยจำนวนมากของรัฐบาลญี่ปุ่นเสนอว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าว[355]

อาจสรุปได้ว่าการพยายามอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกในเชิงเศรษฐกิจสังคมเป็นทางเลือกหนึ่งของปัญหาที่เป็นไปได้ แต่การจัดการกับปัญหาในลักษณะดังกล่าวต้องมีความระมัดระวังในระดับหนึ่ง เห็นได้จากการพยายามอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกในประเทศอาร์เจนติน่าที่ในท้ายสุด กลายเป็นการสร้างคำอธิบายที่ให้ประโยชน์กับการจัดการด้วยการใช้ยามากกว่าการพยายามหาทางเลือกในการจัดการกับปัญหาในเชิงสังคม ซึ่งอันที่จริงแล้วในญี่ปุ่นเองจำนวนของการบริโภคยาต้านเศร้าก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน และอาจจะเพิ่มมากกว่ากรณีของอาร์เจนติน่า เพราะในญี่ปุ่นนับจากทศวรรษ 1990 ถึง 2007 ยอดขายของยาต้านเศร้าเพิ่มขึ้นถึง 2.4 เท่าตัวภายในระยะเวลาสิบปี[356] แต่ในกรณีของญี่ปุ่นวิธีจัดการกับปัญหาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การใช้ยาแต่มันได้เชื่อมโยงเข้ากับนโยบายของรัฐและการพยายามแก้ไขในระดับเอกชน เช่น การออกกฎหมาย และการบังคับให้เอกชนต้องมีบริการต่างๆให้กับพนักงาน

ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวในญี่ปุ่นเป็นไปได้ เนื่องจากการปรับเปลี่ยนของคำอธิบายและการนิยามปัญหาที่เริ่มตั้งต้นจากการมองปัญหาในเชิงเศรษฐกิจสังคม ก่อนที่จะขยายคำอธิบายไปสู่มิติอื่นๆทั้งกฎหมายและการแพทย์ อย่างไรก็ตามข้อจำกัดหนึ่งของการจัดการปัญหาที่มีความน่าสนใจดังกล่าว คือกระบวนการ

---

[353] Beck, A. T. & Dozois, D. J. A., Cognitive theory and therapy: past, present, and future. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2014), p.377-379

[354] Lyford, C. Is Cognitive Behavioral Therapy as Effective as Clinicians Believe?. Retrieved 31 May 2019. from https://www.psychotherapynetworker.org/blog/details/705/is-cognitive-behavioral-therapy-as-effective-as-clinicians

[355] Kitanaka, J. (2015), The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan, Current Anthropology, 56(S12), S251-S262, p.258

[356] Ibid., p.178

ทั้งหมดเป็นไปได้ภายใต้กรอบการเข้าใจปัญหาของแรงงานอย่างเป็นทางการ ยกตัวอย่างเช่น การทำให้เวลาการทำงานเป็นเรื่องทางกฎหมายที่รัฐมีอำนาจในการควบคุมได้ ซึ่งแรงงานนอกระบบไม่ได้อยู่ภายใต้กรอบการอธิบายดังกล่าว เพราะฉะนั้นการนิยามปัญหาในเชิงเศรษฐกิจสังคมและการจัดการกับปัญหาที่หลากหลายอาจต้องทำร่วมไปกับการพยายามทำให้ การจ้างงานในระบบที่ไม่เป็นทางการมีการจัดการและความเข้าใจในทางกฎหมายที่เป็นทางการขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการอธิบายปัญหาและจัดการกับปัญหาแบบใหม่ๆเป็นไปได้ในอนาคต

3.2.5 ทางเลือกภายใต้ความสลับซับซ้อนของปัญหา

ในหนังสือเรื่อง The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder ของ Allan Horwitz และ Jerome Wakefield ได้กล่าวไว้ว่าปรากฏการณ์การขยายตัวอย่างรวดเร็วของโรคซึมเศร้าในศตวรรษที่ 21 เป็นผลมาจากวิธีการวินิจฉัยโรคซึมเศร้าที่มีปัญหา เนื่องจากผู้คนจำนวนมากที่เป็นโรคซึมเศร้าอันเป็นผลมาจากความผิดปกติทางร่างกายถูกนำไปนับรวมกับผู้คนจำนวนมากที่มีอาการซึมเศร้าอันเป็นผลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม โดย Horwitz และ Wakefield เสนอว่า ผู้คนที่เป็นโรคซึมเศร้าอันเป็นผลมาจากร่างกายควรได้รับการรักษาที่มีประสิทธิภาพในเชิงชีวการแพทย์ ส่วนผู้คนที่มีอาการซึมเศร้าจากปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม ก็ควรได้รับการจัดการและแก้ปัญหาในเชิงสังคมเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน[357]

ข้อเสนอของ Horwitz และ Wakefield เป็นสิ่งที่ไปกันได้กับวิธีการและการอธิบายปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระที่ตรงประเด็นมากที่สุด เนื่องจากปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระด้านหนึ่งสัมพันธ์อยู่กับความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นจากการจ้างงานแบบใหม่ อย่างไรก็ตามเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการแยกปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมออกจากปัญหาทางชีวการแพทย์จะเป็นทางออกเดียวของปัญหานี้ เพราะว่าในแง่หนึ่งคำอธิบายปัญหาในเชิงชีวการแพทย์มีพลังอย่างมากและเป็นความเข้าใจหลักของคนทั้งสังคม ดังนั้นทางเลือกในการจัดการกับปัญหาดังกล่าวโดยมีมิติทางชีวการแพทย์ประกอบไปด้วยอาจทำได้ในสองประเด็น คือ หนึ่งการเรียกร้องให้เกิดการยกระดับในการจัดการปัญหาด้วยการแทรกแซงทางการแพทย์ที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงทุกคนได้มากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น มีงานวิจัยจำนวนมากที่สนับสนุนการใช้วิธีการรักษาแบบใหม่ เช่น ketamine ซึ่งมีประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการรักษาที่ดีกว่า SSRIs[358] แต่ketamine ยังไม่ถูกนำมาใช้ในวงกว้างเนื่องจากปัญหาของการถูกนำไปใช้ในเชิงยาเสพย์ติดในอดีต ทำให้ตอนนี้การแทรกแซงด้วยยาที่ก้าวหน้าที่สุด จบลงตรงที่ esketamine ซึ่งเป็นสารสกัดที่ใกล้เคียงกับ ketamine แต่มีข้อวิจารณ์ว่า ยาดังกล่าวไม่ได้ให้ผลลัพธ์ในการทดลองที่ดีเช่นเดียวกับ ketamine รวมทั้งราคาของการรักษา

---

[357] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.35-38

[358] Liu, B., Liu, J., Wang, M., Zhang, Y., & Li, L. (2017), From Serotonin to Neuroplasticity: Evolvement of Theories for Major Depressive Disorder, Frontiers in Cellular Neuroscience, 11, 305., p.5-6

ทางเลือกนี้ยังสูงมาก เช่น ในสหรัฐอเมริกาการจะรักษาด้วยยาพ่น esketamine มีราคาถึง 7,000 เหรียญสหรัฐต่อเดือนและต้องทำในคลินิกเฉพาะเท่านั้น[359] ดังนั้นหากเลือกที่จะยกระดับการแก้ปัญหาบนมิติทางชีวการแพทย์ก็ต้องเปิดโอกาสให้ทางเลือกแบบใหม่ๆเป็นไปได้ และสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคน

สองการจัดกับปัญหาภายใต้มิติทางชีวการแพทย์ที่คับแคบในด้านหนึ่งสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับนายทุนและรัฐได้ หากนำเสนอประเด็นดังกล่าวร่วมไปกับคำอธิบายปัญหาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ เช่นในตัวอย่างของสังคมญี่ปุ่น การรวมกลุ่มและการรณรงค์อย่างกว้างขวางให้ปัญหาอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่ประเด็นปัญหาทั่วไป แต่เป็นความผิดปกติทางร่างกายที่เกิดจากการจ้างงานและสภาพทางเศรษฐกิจทางสังคมที่ไม่มั่นคง อาจช่วยให้นายทุนและรัฐหันมาสนใจกับปัญหาของคนกลุ่มนี้มากขึ้นและอาจนำไปสู่การจัดการกับปัญหาในมิติอื่นๆที่เป็นไปได้

นอกจากนั้นสิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการเสนอทางเลือกให้กับการจัดกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระ คือ การเข้ามามีส่วนร่วมของรัฐ ตราบใดที่รัฐมองไม่เห็นแรงงานรับจ้างอิสระ และไม่รับรู้ต่อการดำรงอยู่ของแรงงานรับจ้างอิสระทั้งในทางเศรษฐกิจและในเชิงกฎหมาย การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาที่กว้างขวางไปกว่าปัญหาของปัจเจกจะเกิดขึ้นได้ยาก จุดตั้งต้นของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกและการจัดการกับปัญหาของมันควรเริ่มจากการทำให้ส่วนหนึ่งของปัญหาอยู่รับรู้ในฐานะของปัญหาและวิกฤติที่เป็นทางการ แม้ว่าการเข้ามาร่วมของรัฐอาจนำไปสู่การควบคุมหรือสอดส่องที่มากขึ้นกว่าเดิม แต่หากปราศจากข้อมูลและการแทรกแซงในเชิงกฎหมาย อารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระก็จะถูกทิ้งให้ล่องลอยในตลาดเสรีต่อไปโดยไม่ได้รับการจัดการและช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเป็นระบบเช่นเดียวกับในปัจจุบัน

<u>3.2.6 สรุป</u>

1) จิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าองค์ประกอบสำคัญของการจ้างงานแบบใหม่ในลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระ คือ การสร้างให้ผู้คนเริ่มตระหนักต่อตัวตนของตนเองในรูปแบบของผู้ประกอบการ หรือ การสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการ (enterprising self) ที่เน้นการสร้างวิธีการให้เหตุผลและการคิดเกี่ยวกับตนเองบนรากฐานของอิสรภาพในการเลือกตัดสินใจและความรับผิดชอบในระดับของปัจเจก ในด้านหนึ่งกระบวนการดังกล่าวดำเนินไปอย่างเข้มข้นในโลกตะวันตก ที่ความเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจากการกระตุ้นให้เกิดการสร้างธุรกิจขนาดเล็กแบบ SME ที่แม้ว่าจะประสบความสำเร็จบ้างในบางระดับ แต่โมเดลดังกล่าวกลับขยายไปสู่การจ้างงานแบบปกติที่เริ่มเปลี่ยนรูปมาสู่การจ้างงานแบบรับจ้างเหมา (self-employed) เช่น งานขายตรงในทศวรรษที่ 1990 ที่ต่อมาได้ขยายตรรกะของการจ้างงานดังกล่าวไปสู่พื้นที่อื่นๆอย่างเข้มข้น เช่น ในปัจจุบันคือการจ้าง

[359] Ramos, M. A. & Alpert, D.M. & Boyd, J.W. Opinion: The New Ketamine-Based Antidepressant Is a Rip-Off. Retrieved 31 May 2019. from https://www.vice.com/en_us/article/pajkjy/opinion-the-new-ketamine-based-antidepressant-is-a-rip-off?utm_source=vicefbus&fbclid=IwAR2i-jjUVK9T8nfmvKY0Tbxp9vqCYZrUP6nkXkPw9aQ0zsL_jbL_lzrq9jQ

งานแบบฟรีแลนซ์ภายใต้เศรษฐกิจแบบ gig economy โดยความสำคัญของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตั้งอยู่บนการผลิตคำอธิบายที่เน้นย้ำจิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการ ผู้คนจะไม่รู้สึกว่าพวกเขาถูกทอดทิ้งจากระบบ ตรงกันข้ามพวกเขาถูกทำให้เข้าใจว่าตนเองมีอิสรภาพและเต็มไปด้วยโอกาสที่จะสร้างความสำเร็จได้ด้วยตนเอง แม้ว่าบริบทที่ซ้อนทับอยู่ภายใต้กระบวนการดังกล่าว ก็คือความพยายามของบริษัทจำนวนมากในการลดต้นทุนที่เกิดจากการจ้างงานประจำ ผ่านการเปลี่ยนกระบวนการผลิตจำนวนมากให้อยู่ในรูปของการจ้างงานแบบเหมาช่วงออกไปนอกบริษัท (outsourcing)

กระบวนการสร้างจิตวิญญาณแบบบริษัทประกอบการให้กับปัจเจกไม่ได้ดำเนินไปเพียงแค่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นปฏิบัติการที่ทำงานในหลากหลายมิติ ทั้งในเชิงจิตวิทยา เช่น จิตวิทยาเชิงบวกที่นำความสุขมาใช้ในการสร้างการปกครองอารมณ์ความรู้สึกของตนเองด้วยตนเอง ให้ผู้คนสามารถพัฒนาและยกระดับความรู้สึกให้สามารถจัดการกับความท้าทายต่างๆได้อย่างเต็มประสิทธิภาพมากขึ้น (Happiness as Enterprise An Essay on Neoliberal Life p.3-6) หรือในทางการแพทย์ ผ่านการส่งเสริมให้ผู้คนดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การกินอาหาร และการบำรุงร่างกาย ที่ปรากฏในสื่อกระแสหลักและคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพุ่งเป้าไปที่การจัดการกับร่างกายในระดับปัจเจก และการรื้อสร้างวิธีการคิดเกี่ยวกับร่างกายและสุขภาพแบบใหม่ (Rose, politics p.26) โดยผู้คนถูกทำให้ตระหนักว่าการดูแลและจัดการกับร่างกายเป็นความรับผิดชอบของพวกเขา ทั้งในด้านของการพัฒนาส่งเสริมสุขภาพและในแง่ของการป้องกันร่างกายจากความเจ็บป่วยต่างๆ ที่ในปัจจุบันกลายมาเป็นศีลธรรมแบบใหม่ของปัจเจก ผ่านภาษาและคำอธิบายทางการแพทย์ในเชิงป้องกัน หรือในอีกความหมายหนึ่งร่างกายได้กลายมาเป็นหนึ่งในพื้นที่ซึ่งปัจเจกในฐานะผู้ประกอบการต้องเสริมสร้าง ป้องกัน และพัฒนาด้วยตัวของพวกเขาเอง

จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการที่หลากหลายจำนวนมากภายใต้กระบวนการทางอำนาจแบบใหม่ค่อยๆถักทอให้ผู้คนเริ่มเข้าสู่การคิดและให้เหตุผลกับตนเองในระดับของผู้ประกอบการ อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวดำเนินไปอย่างไรในสังคมไทย เป็นหนึ่งในประเด็นที่ควรจะได้รับการพิจารณาเช่นเดียวกัน โดยความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอาจพิจารณาได้จากความเปลี่ยนแปลงที่แยกส่วนกันในสามระดับ คือ การก่อตัวขึ้นของการสร้างธุรกิจขนาดเล็กที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในยุครัฐบาลพรรคไทยรักไทย ผ่านนโยบายทางเศรษฐกิจจำนวนมากที่ทำทั้งในระดับรากหญ้าไปจนถึงการสร้างผู้ประกอบการขนาดเล็กภายในเมือง ทั้งการส่งเสริมให้เกิดตลาดใหม่ๆและการเพิ่มทักษะในการประกอบการ ร่วมไปกับการปรับตัวของธุรกิจการเงินประเภทต่างๆที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้มากขึ้น นอกจากนั้นธุรกิจขนาดใหญ่ก็เริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจ้างงาน โดยเฉพาะการจ้างงานแบบเหมาช่วง หรือ การจ้างงานเป็นรายสัญญา ซึ่งอาจเริ่มต้นจากโรงงานสิ่งทอในช่วงหลังการผลิตเพื่อส่งออก ก่อนที่ลักษณะการจ้างงานดังกล่าวจะเริ่มขยายไปยังส่วนต่างๆในระบบเศรษฐกิจไทย กระทั่งในภาคเกษตรที่ผู้คนเริ่มเปลี่ยนผู้ประกอบการมากขึ้น และในระดับสุดท้ายเป็นกระแสของการนำการจ้างงานแบบเหมาช่วงไปใช้บนพื้นที่ของการสร้างสรรค์ในเชิงดิจิตอล ที่เริ่มขยายตัวเมื่อธุรกิจสื่อเทคโนโลยี และการโฆษณาจำนวนมากเริ่มปรับตัวและลดการจ้างงานแบบเต็มเวลาลงในช่วงหลังทศวรรษที่ 2550 ที่ทำให้กระแสของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้แม้ความเปลี่ยนแปลงแต่ละระลอกจะไม่ได้ดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน แต่ปฏิบัติการที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่เริ่มสร้างให้ผู้คนมองตนเองและ

การจ้างงานของตนเองใหม่ ผู้คนจำนวนมากในสังคมไทยเริ่มค้นพบว่าการจ้างงานแบบเก่าได้หมดความสำคัญลงไปแล้ว เห็นได้จากการที่ความฝันของการมีธุรกิจของตัวเอง หรือ การมีแหล่งรายได้ที่สอง ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาศักยภาพภายในตนเอง การเรียนรู้ที่จะพัฒนาสิ่งใหม่ๆ และการขยายการประกอบการไปทั่วทุกมิติของชีวิต จนกลายเป็นเส้นทางสู่อนาคตแบบใหม่ของชีวิตผู้คนในปัจจุบัน

แม้ว่ากระบวนการสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการในสังคมไทย อาจเป็นเพียงสมมติฐานที่มองผ่านร่องรอยของเหตุการณ์ต่างๆที่แยกขาดจากกันในบางส่วน แต่ปรากฏการณ์ที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันโดยเฉพาะจากการสำรวจข้อมูลในเชิง focus group พบว่า การคิดและการให้เหตุผลแบบใหม่ได้ปรากฏตัวขึ้นแล้วในปัจจุบันโดยเฉพาะในพื้นที่ของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ เห็นได้จากการนิยามตนเองของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่อธิบายว่าการตัดสินใจทำงานฟรีแลนซ์ของพวกเขาวางอยู่บนความต้องการเสรีภาพในการเลือกและการออกแบบชีวิตด้วยตัวเอง โดยเฉพาะประเด็นเรื่องของเวลาซึ่งถูกใช้เป็นแกนกลางในการอธิบายถึงเสรีภาพและอิสรภาพในการเลือกเดินชีวิต เวลาแบบ 8 8 8 ไม่ใช่สิ่งที่แรงงานรับจ้างอิสระต้องการ พวกเขาไม่ชอบเวลาที่ตายตัวซึ่งถูกกำหนดไว้ด้วยระบบการจ้างงานแบบเก่า สิ่งที่พวกเขาคาดหวังไว้คือตารางเวลาที่พวกเขามีอิสระในการควบคุม แรงงานรับจ้างอิสระบางกลุ่มอธิบายตารางเวลาของพวกเขาอย่างละเอียด แต่ตารางเวลาในด้านหนึ่งไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักการของเสรีภาพเท่านั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญในการสร้างตารางเวลาแบบใหม่ คือ วินัยในการจัดการและควบคุมตนเอง การใช้เสรีภาพในการเลือกกำหนดตารางเวลาที่มีอิสรภาพมาพร้อมกับการมีวินัยอย่างเข้มข้น ซึ่งวินัยดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการทำงาน แต่ยังรวมไปถึงมิติอื่นๆของชีวิตด้วย เช่น สุขภาพ ซึ่งแรงงานรับจ้างอิสระหลายคนอธิบายเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง ผ่านตารางเวลาและการสร้างวินัยที่ชัดเจน ทั้งการออกกำลังกาย การกิน หรือกระทั่งการปรนเปรอร่างกายด้วยเหล้า และ บุหรี่ พฤติกรรมทั้งหมด ต้องอยู่ในการควบคุม เนื่องจากพวกเขารู้ว่าปัจจัยการผลิตที่แท้จริงของพวกเขา ไม่ใช่คอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายรูป ปากกา หรือ รถของพวกเขา แต่เป็นร่างกายของพวกเขาต่างหากที่เป็นศูนย์รวมของกระบวนการผลิตและการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าของพวกเขา

สภาวะและการดำรงอยู่ของตัวตนแบบบริษัทประกอบการยังสะท้อนผ่านการผูกโยงตนเองเข้ากับงานที่พวกเขาทำ แรงงานรับจ้างอิสระหลายคนอธิบายตัวตนของพวกเขาว่ามีส่วนสัมพันธ์กับงานอย่างเข้มข้น งานแต่ละชิ้นของพวกเขาเปรียบเสมือนกับสินค้า และตัวพวกเขาเปรียบเสมือนกับแบรนด์ของมัน ในงานประเภทกราฟฟิคพวกเขาต้องการลูกค้าที่บอกต่อถึงความสามารถของพวกเขา ในงานแบบแฟนเพจบนโซเชี่ยลมีเดียพวกเขาต้องการยอดผู้ติดตามที่มากขึ้นเรื่อยๆ หรือกระทั่งในงานของการขับรถพวกเขาก็ต้องการเรตติ้งที่ดีจากลูกค้าซึ่งสามารถใช้สะสมและไต่ระดับเพื่อไปสู่ลำดับขั้นที่สูงขึ้น จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการต่างๆผ่านระบบของการให้คะแนน ยอดผู้ติดตาม และการได้รับการยอมรับจากลูกค้าทั้งในระดับที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการส่งผลให้พวกเขาต้องพัฒนาตนเองด้วยอัตราเร่ง การมองตนเองว่าเป็นบริษัทประกอบการไม่สามารถหยุดนิ่งได้ ไม่มีบริษัทไหนที่หยุดการพัฒนา ปัจเจกภายใต้การจ้างงานของแรงงานรับจ้างอิสระก็เช่นกัน พวกเขาฝันที่จะเดินไปข้างหน้า แรงงานรับจ้างอิสระบางรายเรียกกระบวนการนี้ว่า การถูกทำให้ต้องทำงานด้วยความตื่นเต้นอยู่ตลอดเวลา พวกเขาถูกทำให้ต้องกระตือรือร้น ตื่นตัว และพร้อมกับความท้าทายใหม่ๆ ความน่าสนใจของ

กระบวนการดังกล่าวก็คือ มีแรงงานรับจ้างอิสระหลายรายที่เชื่อว่าพวกเขาสามารถยึดการจ้างงานแบบนี้ไปได้ตลอดชีวิต หรือบางรายฝันกระทั่งว่าพวกเขาจะกลายมาเป็นบริษัทขึ้นมาจริงๆในอนาคต

คำว่าอนาคตเป็นสิ่งที่ดูมีความสำคัญมากกับคนทำในกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ โดยหากเป็นคนที่อยู่ในการจ้างงานแบบเก่าอาจเชื่อว่าอนาคต คือ การทำงานไปเรื่อยๆจนถึงอายุ 60 ปี การมีครอบครัวเล็กๆ มีลูกสักหนึ่งถึงสองคน เริ่มต้นผ่อนบ้านหลังแรก หรือซื้อรถสักคัน แต่อนาคตของแรงงานรับจ้างอิสระใน focus group กลับถูกอธิบายแตกต่างออกไปจากการพูดถึงอนาคตในอดีต แรงงานรับจ้างอิสระจำนวนหนึ่งมองว่าอนาคต คือ งานแต่ละชิ้นของพวกเขา กล่าวคือ การมองขนาดความยาวของสิ่งที่เรียกว่าอนาคตไม่ใช่เวลาที่ดำเนินจากปัจจุบันไปจนถึงอายุ 60 ปี แต่เป็นช่วงเวลาของชิ้นงานที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน การได้หยุดพักผ่อนครั้งต่อไป หรือการมีเงินเก็บโดยที่ไม่ต้องทำงานสักหกเดือน อนาคตของพวกเขาจึงเปรียบเสมือนโปรเจคสั้นๆ ที่เรียงต่อเนื่องกันไปตามจังหวะของชิ้นงาน สำหรับชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระทุกอย่างต้องมีการกำหนดแผนการไว้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าแผนการดังกล่าวจะถูกผูกอยู่กับโปรเจคสั้นๆ แต่โปรเจคเหล่านี้จะปรากฏตัวขึ้นอย่างต่อเนื่องตราบใดที่แบรนด์ของพวกเขายังมีมูลค่าอยู่ในตลาด อย่างไรก็ตามการมีนิยามของอนาคตที่แตกต่างผู้คนที่เคยอยู่ในระบบไม่ได้เป็นปัญหากับแรงงานรับจ้างอิสระ สำหรับพวกเขานี่คือหนึ่งในทางเลือกที่เหมาะสมกับชีวิตของพวกเขา แรงงานรับจ้างอิสระบางคนถึงกลับเรียกการมีชีวิตภายใต้การจ้างงานในลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระว่าเป็นปรัชญาในการใช้ชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง

2) เมื่อทุกอย่างเป็นไปได้ แต่ไม่ใช่ทุกอย่างที่เป็นไปได้

แม้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระจำนวนมากจะให้ความสำคัญอยู่กับเสรีภาพในการจัดการกับเวลาและตารางชีวิตของพวกเขา แต่อิสรภาพที่พวกเขาได้จากการจ้างงานแบบใหม่ก็ไม่ได้แปลว่าทุกอย่างที่พวกเขาต้องการจะเป็นไปได้ทั้งหมด โดยเฉพาะประเด็นเรื่องของเวลา ที่แม้ว่าพวกเขาจะเลือกงานซึ่งสามารถไปกันได้กับตารางชีวิตของตนเอง แต่เมื่องานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับชีวิตของพวกเขา งานจะกลายเป็นศูนย์กลางของการกำหนดการใช้เวลา โดยมี เดต์ไลน์ เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ในการควบคุมผู้คนจากระยะไกล แรงงานรับจ้างอิสระยังรู้สึกถึงเสรีภาพในการเลือกจัดการกับตารางเวลาในชีวิตประจำวันของตนเอง แต่งานหรือโปรเจคต่างๆที่มาพร้อมกับข้อกำหนดเรื่องของเวลาที่ขีดเส้นไว้อย่างชัดเจนจะค่อยๆหลอมรวมตารางเวลาของพวกเขาเข้ากับตัวงานอย่างช้าๆ ตารางเวลาจะเริ่มถูกบิดและปรับตามจังหวะการดำเนินไปของงาน ไม่ใช่โดยลูกค้า แต่โดยตัวของแรงงานรับจ้างอิสระเองภายใต้ศีลธรรมของการเป็นบริษัทประกอบการ ซึ่งพวกเขาต้องมีความรับผิดชอบอย่างเข้มข้นต่องานหรือโปรเจคแต่ละชิ้น เพราะโปรเจคและงานเหล่านี้ คือ สินค้าของพวกเขา ไม่ว่ามันจะเป็นงานสร้างสรรค์เชิงดิจิตอล งานเขียน งานออกแบบ หรืองานในเชิงของการให้บริการ งานหรือโปรเจคเหล่านี้ล้วนมีตัวตนของพวกเขาอยู่ในฐานะแบรนด์ของสินค้าดังกล่าว แม้ว่าในท้ายที่สุดแล้วพวกเขาอาจจะไม่มีสิทธิทางกฎหมายบนสินค้าเหล่านี้ภายหลังการผลิตสิ้นสุดลง แต่นั่นไม่ได้ลบตราประทับของพวกเขาออกจากงานเหล่านี้ เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระก็ไม่ต่างกับบริษัทประกอบการในตลาด พวกเขาอยู่ภายใต้ระบบที่มีการจัดลำดับและให้คะแนนทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นงานและเทคโนโลยีของมันคือ เดตไลน์ จึงมี

อิทธิพลอย่างมากกับการทำให้เวลาของแรงงานรับจ้างอิสระถูกควบคุมผ่านอิสรภาพในการทำงานที่ไม่ต้องอยู่ภายใต้กรงขังของเวลาแบบ 8 8 8 อิสรภาพในการเลือกยังคงมีอยู่สำหรับแรงงานรับจ้างอิสระ ตราบใดที่พวกเขายังสามารถเดินตามกฎเกณฑ์ของเดตไลน์ได้ อย่างไรก็ตามแรงงานรับจ้างอิสระจำนวนหนึ่งอธิบายประเด็นดังกล่าวว่า ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ของเวลาอีกชุดหนึ่งที่มากับงาน หรือ โปรเจคต่างๆของพวกเขา ได้เข้ามาปรับเปลี่ยนชีวิตประจำวัน หรือ กระทั่งวันหยุดพักผ่อนที่อยู่ภายใต้ตารางเวลาที่พวกเขาเคยออกแบบเอาไว้ นอกจากนั้นข้อมูลหนึ่งที่มีความน่าสนใจมาก ก็คือ มีแรงงานรับจ้างอิสระบางกลุ่มอธิบายว่าเวลาการทำงานโดยเฉพาะงานที่ไม่ได้สิ้นสุดเป็นชิ้นงาน แต่เป็นงานที่ต้องทำบนเวลาแบบ real time เช่นการบริหาร account บน social media ที่เจ้าของ account ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้อยู่ตลอดเวลาและความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่ไม่มีวันหลับใหล ซึ่งนั่นทำให้เวลาของงานในลักษณะดังกล่าวเข้ามากลืนกินเวลาของพวกเขาให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมันโดยสมบูรณ์แบบ

ประเด็นเรื่องของเวลามิได้เป็นเพียงข้อจำกัดเดียวของอิสรภาพภายใต้ตัวตนแบบบริษัทประกอบการ ลักษณะของการจ้างงาน สภาพแวดล้อมของตลาด และกฎเกณฑ์ต่างๆ ก็เป็นหนึ่งในข้อจำกัดของอิสรภาพดังกล่าว กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง แรงงานรับจ้างอิสระหลุดออกมาจากโครงสร้างการทำงานแบบเก่าที่มีลักษณะการปกครองแบบบนลงล่าง พวกเขาไม่จำเป็นต้องทำงานตามคำสั่งของหัวหน้าที่รับคำสั่งมาจากหัวหน้าของหัวหน้าและทีมบริหารที่อยู่ข้างบน เนื่องจากงานในลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระพวกเขาเป็นทั้งเจ้าของ ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงาน ภายในตัวคนเดียว ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ต้องรอให้ใครมาอนุญาต หรืออนุมัติการตัดสินใจต่างๆ ณ จุดดังกล่าว อิสรภาพปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในระดับการดำเนินงาน เพียงแต่ว่าในการจ้างงานแบบใหม่มีตัวละครหนึ่งซึ่งปรากฏตัวขึ้นมาและมีความสัมพันธ์อย่างมากบนความสัมพันธ์แบบใหม่ นั่นคือ ลูกค้า โดยสำหรับแรงงานรับจ้างอิสระลูกค้าเป็นทั้งแหล่งที่มาของรายได้ เป็นทั้งผู้ให้คะแนนความพึงพอใจ และเป็นทั้งผู้กำหนดกฎกติกาของการแลกเปลี่ยนบนตลาดแบบใหม่ ซึ่งนั่นส่งผลให้ชะตากรรมและอิสรภาพของแรงงานรับจ้างอิสระในด้านหนึ่งตั้งอยู่บนความสัมพันธ์กับลูกค้า โดยแรงงานรับจ้างอิสระจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันจากลูกค้า ทั้งการเรียกร้องให้ปรับแก้งานเกินกว่าข้อตกลง การจ่ายเงินล่าช้า และการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการขูดรีดปริมาณงานหรือต่อรองราคา ที่ทำให้การทำงานของแรงงานรับจ้างอิสระมีความท้าทายอย่างมาก สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลูกค้าอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจต่อรองมากก็เนื่องมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอาชีพฟรีแลนซ์ในตลาดเสรี ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้ามาสู่ตลาดได้ โดยการแข่งขันที่สูงอาจทำให้การสร้างสรรค์ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันการตัดราคาที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง วันนี้แรงงานรับจ้างอิสระคนหนึ่งอาจมีชื่อเสียง แต่วันพรุ่งนี้จะมีคนที่ทำได้ดีกว่าในราคาที่ถูกกว่าปรากฏตัวขึ้นมาเสมอ ซึ่งนั่นทำให้อำนาจในการต่อรองของพวกเขามีค่อนข้างน้อย เพราะลูกค้าสามารถเลือกสินค้าที่ดีกว่าและถูกกว่าได้ตลอดเวลา แรงงานรับจ้างอิสระจำเป็นต้องรักษาลูกค้าทุกคนเอาไว้ รวมทั้งความน่าเชื่อถือของพวกเขาที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอตามระดับความพึงพอใจของลูกค้า ในอีกด้านหนึ่งตลาดของงานแรงงานรับจ้างอิสระยังถูกขับเคลื่อนด้วยความไม่เป็นทางการและการลดกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วยความเชื่อว่ากระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้ตลาดสามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกันการไม่มีกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการอย่างชัดเจนก็ส่งผลกระทบต่อการสร้างข้อตกลงที่เป็นธรรมระหว่างคู่ค้า หรือกระทั่ง

งานแรงงานรับจ้างอิสระที่ตั้งบนแพลตฟอร์มซึ่งค่อนข้างเป็นทางการ กฎเกณฑ์ต่างๆที่มีอยู่ก็ไม่ได้นำปัญหาของแรงงานรับจ้างอิสระเป็นที่ตั้ง อำนาจในการกำหนดสิ่งต่างๆเป็นของเจ้าของแพลตฟอร์ม แม้ว่าแพลตฟอร์มเหล่านี้จะเป็นที่มาของเสรีภาพในการประกอบการ แต่อำนาจในการกำหนดอนาคตของแรงงานรับจ้างอิสระบนแพลตฟอร์มต่างๆไม่ได้อยู่ในมือของพวกเขา

สภาวะของความเป็นไม่ได้ที่ไม่ได้เป็นไปได้ทุกอย่างของแรงงานรับจ้างอิสระยังปรากฏอยู่ในหลายแง่มุมของการจ้างงานในลักษณะนี้ ทั้งต้นทุนแอบแฝงต่างๆที่ซ่อนอยู่ระหว่างการทำงาน ความเสี่ยงจากการโดนฟ้องร้องในฐานะผู้ผลิตงาน และการไม่มีรายได้แน่นอนบนรายการเดินบัญชีเพื่อทำธุรกรรมต่างๆ ซึ่งส่งผลให้แรงงานรับจ้างอิสระกับตัวตนแบบบริษัทประกอบการของพวกเขาต้องอาศัยความเข้มแข็งจากภายในจำนวนมากเพื่อเผชิญหน้ากับความท้าทายใหม่ๆที่เกิดขึ้นภายใต้ทางเดินสู่เสรีภาพและอิสรภาพที่พวกเขาเลือกเดิน

3) ตัวตนแบบบริษัทประกอบการกับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก

ข้อมูลของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในสังคมไทยของแรงงานรับจ้างอิสระอาจไม่มีเพียงพอให้สามารถสร้างข้อสรุปได้อย่างชัดเจน แต่ความสัมพันธ์หนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ช่วงเวลาที่ร่องรอยของการจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ในสังคมไทย ค่อนข้างมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกต่างๆปรากฏตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่างเช่น หากพิจารณาข้อมูลอัตราผู้ป่วยโรคซึมเศร้าของกรมสุขภาพจิตที่เก็บโดยหน่วยงานภายใต้กรมสุขภาพจิตในสามช่วงเวลา คือ พ.ศ. 2540-2545 กับ พ.ศ. 2545-2550 และ พ.ศ. 2548-2553 จะพบว่าในช่วงปีพ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีที่เกิดวิกฤติทางการเงินครั้งใหญ่มีอัตราผู้ป่วยโรคซึมเศร้าอยู่ที่ 55.9 คน ต่อประชากร 100,000 คน[360] แต่หลังจากที่นโยบายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการตระหนักรู้ต่อความเป็นผู้ประกอบการขยายตัว ตัวเลขดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็น 174.8 ต่อประชากร 100,000 คน ในปีพ.ศ. 2545 และขึ้นลงอยู่ระหว่าง ช่วง 140.6 ถึง 196.4 จนถึงปี 2550[361] และต่อมาเมื่อบริษัทต่างๆเริ่มลดการจ้างงานแบบประจำลงหลังช่วงปี 2550 ตัวเลขของอัตราผู้ป่วยโรคซึมเศร้าก็ขยับขึ้นมาเป็น 260.78 ต่อประชากร 100,000 คน ในปีพ.ศ. 2553[362] ทั้งนี้ยังไม่นับตัวเลขคาดการณ์ในช่วงกลางทศวรรษ 2550 ที่กรมสุขภาพจิตเชื่อว่ามีผู้ป่วยโรคซึมเศร้าที่ยังไม่ได้รับการบริการถึง 1.1 ล้านคน[363]

แม้ข้อสังเกตดังกล่าวอาจสะท้อนแนวโน้มและทิศทางการขยายตัวบนความสัมพันธ์ระหว่าง กระแสการสร้างความเป็นผู้ประกอบการ การจ้างงานแบบฟรีแลนซ์ และอัตราผู้ป่วยโรคซึมเศร้า (ซึ่งอาจจะรวมไปถึงความ

---

[360] สำนักนโยบายและแผนงานสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข. อัตราผู้ป่วยทางสุขภาพจิตของประเทศไทยต่อประชากร 100,000 คน ปีงบประมาณ 2540-2545 จาก http://www.dmh.moph.go.th/report/population/pop2.asp (สืบค้นเมื่อกรกฎาคม 2562)

[361] อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, ปราโมทย์ ประสาทกุล, ปัญญา ชูเลิศ, สถานการณ์สุขภาพจิตคนไทย : ภาพสะท้อนสังคม. (กรุงเทพ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2553), หน้า 137

[362] กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, รายงานประจำ ปีกรมสุขภาพจิต ปีงบประมาณ 2557. (กรุงเทพ: บียอนด์พับลิสชิ่ง, 2558), หน้า 114

[363] เรื่องเดียวกัน, หน้า 111

เข้าใจต่อโรคซึมเศร้าในสังคม) ที่ขยายตัวไปในทิศทางเดียวกัน แต่ข้อสังเกตดังกล่าวอาจยังไม่มีน้ำหนักเพียงพอ โดยเฉพาะการพยายามเปรียบเทียบความสัมพันธ์ในลักษณะของสาเหตุและผลลัพธ์ เนื่องจากการจะอธิบายว่าการขยายตัวของอาชีพแรงงานรับจ้างอิสระมีส่วนสัมพันธ์กับการขยายตัวของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ จำเป็นต้องใช้การสำรวจทางสถิติอีกจำนวนมากเพื่อทำการพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว อย่างไรก็ตามหนึ่งในประเด็นที่น่าสนใจและสามารถพิจารณาต่อไปได้ โดยไม่ต้องอาศัยการพิจารณาในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนแบบบริษัทประกอบการของแรงงานรับจ้างอิสระ กับ ตัวตนแบบใหม่ที่มาพร้อมกับความเข้าใจปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในเชิงชีวการแพทย์ ที่ดำเนินควบคู่กันไป และยังอาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์กันในฐานะปฏิบัติการภายใต้กระบวนการทางอำนาจแบบใหม่ในสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการจะสร้างการรับรู้ต่อตัวตนและปัญหาต่างๆว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากภายในของปัจเจก ผ่านศีลธรรมแบบใหม่ที่ว่าด้วยความรับผิดชอบของปัจเจกต่อชีวิต อนาคต ร่างกาย และอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขา โดยจากการสำรวจในเชิง focus group พบว่าการอธิบายเรื่องข้อจำกัดต่างๆของการจ้างงานแบบใหม่ กับปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของแรงงานรับจ้างอิสระ ไม่ได้ถูกอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ กล่าวคือ พวกเขาอาจอธิบายถึงข้อจำกัดจำนวนมากของการจ้างงานแบบใหม่ ทั้งยังอธิบายถึงปัญหาอารมณ์ความรู้สึกในชีวิตประจำวัน เช่น ความเครียด หรือ ความเปลี่ยวเหงา แต่พวกเขาไม่ได้รู้สึกว่าข้อจำกัดของการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระ เช่น เวลาที่ไม่แน่นอน ข้อตกหรือกฎเกณฑ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การแข่งขันที่สูง อนาคตที่ไม่แน่นอน และความสัมพันธ์กับลูกค้าที่ไม่ค่อยเท่าเทียม เป็นที่มาของปัญหาดังกล่าวโดยตรง หรือในอีกความหมายหนึ่ง งาน ลูกค้า และสภาพแวดล้อมต่างๆที่มีข้อจำกัดบนการจ้างงานแบบแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่ผู้ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว ตรงกันข้ามเป็นพวกเขาต่างหากที่ต้องรับผิดชอบกับปัญหา รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะมองว่าปัญหาเริ่มตั้งต้นที่ตัวของพวกเขา ผ่านวิธีการอธิบายตนเองและผู้อื่นว่าอาจยังไม่เข้มแข็งพอ หรือยังไม่ได้เรียนรู้ที่จะจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกได้ไม่ดีพอ รวมทั้งไม่มีความสามารถในการบริหารเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพจนทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตเริ่มทรุดโทรมลง

การที่แรงงานรับจ้างอิสระไม่ได้อธิบายปัญหาผ่านการเชื่อมโยงระหว่างงานแบบใหม่กับอารมณ์ความรู้สึกเชิงลบที่เกิดขึ้น ในด้านหนึ่งสามารถอธิบายได้จากความเปลี่ยนแปลงของตัวตน ที่ผู้คนในสังคมสมัยใหม่ก้าวเข้าสู่สภาวะที่พวกเขาได้รับอนุญาตให้สามารถเลือกทางเดินของตนเองได้อย่างเสรี โดยไม่ต้องทนอยู่ภายใต้สภาวะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่พวกเขาต้องการจะเป็น และกฎเกณฑ์จากภายนอกที่ไม่อนุญาตให้พวกเขาเลือกเป็นในสิ่งที่ต้องการได้[364] หากเปรียบเทียบกับกรณีของแรงงานรับจ้างอิสระในสังคมไทย การจ้างงานแบบใหม่เปิดโอกาสให้พวกเขาสามารถเลือกทำในสิ่งที่พวกเขาต้องการ ตั้งแต่การเลือกประเภทของงานไปจนถึงเวลาที่พวกเขาจะบริหารจัดการด้วยตนเอง การหลุดออกจากเวลาแบบ 8 8 8 ของการจ้างงานแบบเก่า ทำให้ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง แรงงานรับจ้างอิสระค้นพบว่าพวกเขามีอิสรเสรีภาพอย่างแท้จริงและอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของตนเองอยู่ในมือของพวกเขา อย่างไรก็ตามความเป็นไปได้ที่ไม่ได้

[364] Ehrenberg, A., The weariness of the self: diagnosing the history of depression in the contemporary age. (Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press, 2010), p.228

อนุญาตให้ทุกอย่างเป็นไปได้ เริ่มทำให้พวกเขาเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ๆที่ไม่ได้คาดหวังเอาไว้ จนส่งผลให้ความเครียด ความวิตกกังวล และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ความรู้สึกสามารถปรากฏตัวขึ้นได้เสมอ ทั้งนี้ปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวไม่ได้มีสาเหตุมาจากโครงสร้างที่กดทับพวกเขาเอาไว้ ความเครียดไม่ได้เกิดจากหัวหน้างานที่กดดันพวกเขา ความวิตกกังวลไม่ได้เกิดจากเจ้าของบริษัทที่ไม่ใส่ใจกับชีวิตของพนักงาน และความรู้สึกไม่มั่นคงไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของระบบราชการที่เต็มไปด้วยข้อห้ามและบทลงโทษ ตรงกันข้ามสภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้อิสรภาพที่พวกเขาเป็นคนเลือกเดินเอง ด้วยเหตุนี้สาเหตุของอารมณ์ความรู้สึกต่างๆที่เกิดขึ้นจึงมีที่มาจากภายในตัวของพวกเขา และเป็นพวกเขาเองที่ต้องรับผิดชอบกับปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่พบว่าแม้แรงงานรับจ้างอิสระจะอธิบายข้อจำกัดต่างๆของการจ้างงานที่อาจส่งผลให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขา แต่พวกเขาไม่อธิบายเลยว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการจ้างงาน สำหรับพวกเขาอารมณ์ความรู้สึกเป็นปัญหาส่วนตัวที่เกิดขึ้นภายในตนเองและต้องได้รับการจัดการด้วยตนเอง โดยมีแรงงานรับจ้างอิสระบางรายที่อธิบายความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจนต้องพึ่งพาการรักษาทางการแพทย์ ว่าเป็นปัญหาส่วนตัวที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและร่างกาย ซึ่งแรงงานรับจ้างอิสระต้องรับผิดชอบจัดการกับปัญหาด้วยตนเองเพื่อไม่ให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไปส่งผลกระทบต่อคนอื่นและงานที่กำลังรับผิดชอบอยู่

ประเด็นถกเถียงเรื่องคำอธิบายเรื่องปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งในปัจจุบันปรากฏตัวอย่างกว้างในสังคมไทย เป็นประเด็นที่ถูกอธิบายโดยกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในหลายแง่มุม เริ่มต้นจากความเห็นของแรงงานรับจ้างอิสระที่มีต่อ คำอธิบายทางการแพทย์ เช่น โรคซึมเศร้า หรือ ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกประเภทอื่นๆ แรงงานรับจ้างอิสระมีความเห็นว่าปัญหาความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในเชิงการแพทย์หากถูกใช้ประกอบการอธิบายปัญหาของการจ้างงานที่ไม่ยุติธรรมในฐานะผลลัพธ์อันไม่พึงประสงค์ของวิธีการจ้างงานแบบใหม่ คำอธิบายในลักษณะนี้จะไม่ส่งผลดีกับแรงงานรับจ้างอิสระ โดยพวกเขามีความเห็นว่าคำอธิบายปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในทางการแพทย์ อาจทำให้เกิดกระบวนการประทับตรา (labelling) และกลายมาเป็นภาพลักษณ์เชิงลบทางสังคม (stigma) ต่อผู้คนที่อยู่ภายใต้คำอธิบายดังกล่าว ทั้งนี้แรงงานรับจ้างอิสระจำนวนมากไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกในเชิงชีวการแพทย์ พวกเขาเชื่อว่าปัญหานี้มีอยู่จริง แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับของร่างกาย สิ่งที่พวกเขาปฏิเสธ คือ คำอธิบายที่ว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกอาจมีความสัมพันธ์กับต้นเหตุทางเศรษฐกิจสังคม รวมไปถึงการปฏิเสธการขยายตัวของคำอธิบายทางการแพทย์ที่เริ่มเข้ามาอธิบายปัญหาที่สัมพันธ์กับการทำงาน เช่น อาการ burn-out

การปฏิเสธในสองระดับของแรงงานรับจ้างอิสระสะท้อนภาพรวมของปรากฏการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึกกับการจ้างงานและแนวโน้มในการแก้ปัญหาดังกล่าวต่อไปในอนาคต กล่าวคือ หนึ่ง แรงงานรับจ้างอิสระจำนวนมากไม่เห็นว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกควรที่จะอธิบายผ่านต้นเหตุในทางเศรษฐกิจสังคม ประเด็นนี้หากมองอย่างผิวเผินจะพบว่า เป็นแนวทางในการอธิบายที่ค่อนข้างมีปัญหาและอาจไม่เป็นประโยชน์กับแรงงานรับจ้างอิสระในระยะยาว เพราะในปัจจุบันมีข้อถกเถียงทางวิชาการจำนวนหนึ่งที่มองว่าปัญหาทาง

เศรษฐกิจ เช่น นโยบายทางเศรษฐกิจการเงินในแนวทางของเสรีนิยมใหม่[365] หรือ ความไม่เท่าเทียมทางการกระจายรายได้[366] ส่งผลต่อปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในหลายระดับ นับตั้งแต่ปัญหาความเปลี่ยวเหงาไปจนถึงความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในรูปแบบต่างๆ หรือ กระทั่งในงานวิจัยของ Kitanaka Junko ที่เสนอข้อค้นพบจากการทำงานในเชิงมานุษยวิทยากับพนักงานบริษัทในญี่ปุ่นที่ว่า พนักงานบริษัทสามารถใช้ข้อเสนอเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชั่วโมงการทำงานที่ไม่เป็นธรรม กับ โรคซึมเศร้า ในฐานะกลยุทธ์ หรือ อาวุธของผู้อ่อนแอในการต่อรองกับบริษัทซึ่งมีอำนาจเหนือพวกเขาทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการเมือง[367] เพราะฉะนั้นการเลือกที่จะดำรงจิตวิญญาณของความเป็นบริษัทประกอบการของแรงงานรับจ้างอิสระ ที่ยืนหยัดต่อสู้กับปัญหาอย่างไม่ยอมลดล่ะ และเลือกที่จะมองว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องส่วนตัว มากกว่าการต้องอธิบายว่าพวกเขาเป็นผู้ประกอบการที่ไม่แข็งแรงเพียงพอที่จะยืนอยู่ในตลาดเสรีที่แข็งขันกันอย่างโหดร้าย จึงเป็นทางเลือกที่อาจทำให้กลยุทธ์หรือเครื่องมือในการต่อรองหายไปจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามการสูญเสียโอกาสในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับข้อเสนอดังกล่าว สามารถถูกมองเป็นโอกาสที่จะสร้างสรรค์ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาใหม่ๆได้ด้วย โดยเฉพาะหากย้อนกลับไปหาข้อเสนอของ Allan Horwitz และ Jerome Wakefield ที่ว่าการแยกความเศร้าที่ผิดปกติ ออกจากความเศร้าที่ปกติ จะสามารถเปิดโอกาสให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด[368] เพราะฉะนั้นหากแรงงานรับจ้างอิสระเชื่อว่าปัญหาของการจ้างงานแบบใหม่เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจการเมือง การแก้ไขปัญหาให้กับแรงงานรับจ้างอิสระก็ควรวางบนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการเมือง โดยไม่ต้องไปตั้งต้นที่การอธิบายปัญหาบนพื้นที่ทางชีวการแพทย์ ซึ่งอาจทำให้ปัญหาอารมณ์ความรู้สึกถูกเคลื่อนย้ายเข้าสู่การจัดการทางการแพทย์อย่างสมบูรณ์แบบ

ในด้านหนึ่งสาเหตุที่แรงงานรับจ้างอิสระมองว่าปัญหาทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่แยกขาดจากปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม อาจเป็นผลมาจากปฏิบัติการภายใต้กระบวนการทางอำนาจซึ่งต้องการจะสร้างตัวตนแบบบริษัทประกอบการ แต่กระบวนการดังกล่าวในสังคมไทยมีสิ่งหนึ่งที่อาจแตกต่างกับกระบวนเดียวกันในโลกตะวันตก เนื่องจากกระแสแพทยานุวัตร (medicalization) หรือ การทำให้ปัญหาหนึ่งๆกลายเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการจัดการทางการแพทย์ในสังคมไทย ไม่ได้ดำเนินไปในลักษณะเดียวกับโลกตะวันตก ยกตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกาการขยายตัวของคำอธิบายปัญหาทางจิตเวชในชีวิตประจำวัน สัมพันธ์อยู่กับการโฆษณาอย่างกว้างขวางในพื้นที่สาธารณะ ภายใต้อิทธิพลของบรรษัทยาข้ามชาติและกฎหมายที่อนุญาตให้การโฆษณา

---

[365] Monbiot, G. Neoliberalism is creating loneliness. That's what's wrenching society apart. Retrieved 31 May 2019. from https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart

[366] Wilkinson, R. G., & Pickett, K., The spirit level: why more equal societies almost always do better. (New York, US: Bloomsbury Publishing, 2009), p.63-72

[367] The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan, Current Anthropology, 56(S12), S251-S262, p.259

[368] Horwitz, A. & Wakefield, J., The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder. (Oxford, UK: Oxford University Press, 2012) p.35-38

โดยตรงสู่ผู้บริโภคเป็นไปได้ (direct-to-consumer advertising)[369] ซึ่งกระบวนการดังกล่าวอนุญาตให้การจัดการปัญหาทางจิตเวชศาสตร์ในชีวิตประจำวันผ่านยา สามารถขยายความหมายจากการรักษาไปสู่การซ่อมแซม หรือ การเสริมแรงให้กับปัจเจกในการจัดการกับปัญหาในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น[370] โดยเห็นได้จากความเข้าใจเกี่ยวกับยาต้านเศร้าในกลุ่ม SSRIs เช่น Paxil ซึ่งในไทยอาจเป็นแค่ยาต้านเศร้า แต่ในสหรัฐอเมริกา Paxil ถูกเพิ่มเติมความหมายผ่านการทำตลาดของบรรษัทยาข้ามชาติให้กลายเป็นทั้งยาต้านเศร้าและยาที่ใช้ในการจัดการกับปัญหาความวิตกกังวลทางสังคม ซึ่งช่วยให้ปัจเจกซึ่งไม่มีความสามารถในการสื่อสารและสร้างเครือข่ายทางสังคม สามารถก้าวข้ามปัญหาดังกล่าวและกลายเป็นปัจเจกที่สมบูรณ์แบบมากขึ้นในโลกเสรีนิยมใหม่[371] ด้วยเหตุนี้เมื่อมองย้อนกลับมาในสังคมไทย การหายไปของตัวเชื่อมดังกล่าวอาจมีส่วนทำให้ปฏิบัติการของการสร้างตัวตนแบบใหม่บนพื้นที่ทางเศรษฐกิจ กับ ตัวตนบนพื้นที่ทางจิตเวชศาสตร์ ไม่ได้สะท้อนออกมาในลักษณะดังกล่าว

ทั้งนี้แม้ว่าแรงงานรับจ้างอิสระจำนวนมากใน focus group จะมองว่า ความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นปัญหาในสมอง และไม่ได้เป็นเรื่องที่น่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจการเมือง รวมทั้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาทางจิตเวชศาสตร์ในฐานะตัวช่วยและเครื่องมือในการยกระดับตัวตนแบบบริษัทประกอบการให้สามารถต่อสู้กับความท้าทายในตลาดได้ แต่คำอธิบายและความคิดของแรงงานรับจ้างอิสระใน focus group อาจไม่ได้สะท้อนปัญหาของแรงงานรับจ้างอิสระทั้งหมด เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลอย่างเป็นทางการที่ว่าการขยายตัวอย่างมากของความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึกในปัจจุบันเกิดขึ้นมากในคนกลุ่มอาชีพไหน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีแรงงานรับจ้างอิสระในสังคมจำนวนหนึ่งที่เข้ามาไปสู่การอธิบายและการจัดการในลักษณะดังกล่าวแล้ว ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นการวางแผนจัดการกับปัญหาอาจมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อสถาบันทางการแพทย์เข้ามามีอิทธิพลในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงหนึ่งที่สำคัญในสังคมไทยก็คือ ในปัจจุบันมีความพยายามในการอธิบายเรื่องอาการ Burn-out ในสังคมไทย ในสื่อกระแสหลักและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ภายหลังที่ อาการ Burn-out ถูกบรรจุอยู่ในบัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศฉบับที่ 11 หรือ ICD-11 ขององค์การอนามัยโลก แม้ว่าอาการ Burn-out จะถูกจัดเป็นโรค แต่คำนิยามของอาการดังกล่าวในหลายประเด็นมีความทับซ้อนกับเกณฑ์ในการวินิจฉัยความผิดปกติทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น มีความรู้สึกเหนื่อยล้าและพลังงานที่ลดลง หรือ การเริ่มมีระยะห่างกับงาน รวมไปถึงการเกิดขึ้นของความรู้สึกลบที่มีต่องานจนประสิทธิภาพในการทำงานลดลง[372] กระทั่ง นพ.ชิโนรส ลี้สวัสดิ์ รองอธิบดีกรม

---

[369] Conrad, P., The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders. (Baltimore:, US: The Johns Hopkins University Press, 2007), p.16-18

[370] Rose, N., The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century. (New Jersey, US: Princeton University Press, 2007), p.25-26

[371] Hickinbottom-Brawn, S. (2013), Brand “you”: The emergence of social anxiety disorder in the age of enterprise, Theory & Psychology, 23(6), 739-741

[372] WHO Online. Burn-out an "occupational phenomenon": International Classification of Diseases. Retrieved 31 May 2019. from https://www.who.int/mental_health/evidence/burn-out/en/

สุขภาพจิต ยังอธิบายว่าอาการ Burn-out หากไม่ได้รับการแก้ไขอาจเสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้าได้[373] จะเห็นได้ว่าความพยายามอย่างมากในการทำให้สังคมไทยรับรู้ต่ออาการ Burn-out มีลักษณะของการทำให้ปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้คนกลายเป็นปัญหาทางจิตเวชศาสตร์ ที่อาจส่งผลให้การจัดการกับปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมย้ายไปสู่พื้นที่ทางชีวการแพทย์มากขึ้นเรื่อยๆในอนาคต

[373] Workpoint News Online. รองอธิบดีกรมสุขภาพจิต ชี้ ภาวะหมดไฟในการทำงานเสี่ยงป่วยโรคซึมเศร้า. Retrieved 31 May 2019. from https://workpointnews.com/2019/05/31/who-burnout-2/

3.3 ความเสี่ยงต่อประชากรรุ่นใหม่และความไม่พร้อมในการสร้างครอบครัว

3.3.1 เมื่อคนไม่อยากมีลูก

ในขณะโลกได้เผชิญปัญหาอัตราการเกิดที่ลดลง อันจะส่งผลทางลบต่อการสร้างประชากรในระดับทดแทน ที่จะนำไปสู่การขาดแคลนประชากรวัยแรงงาน แม้ปัญหานี้จะค่อยๆก่อตัวมาเป็นระยะเวลานาน กลับพบว่าเป็นไปได้ยากที่จะแก้ไขปัญหานี้เมื่อ หนุ่มสาววัยแรงงานนิยมชะลอการมีลูกคนแรกออกไป หรือในที่สุดแล้วเลือกที่จะไม่มีลูกตลอดไป แม้รัฐบาลพยายามสร้างนโยบายที่สนับสนุนและส่งเสริมการสร้างครอบครัวอย่างมีคุณภาพแล้วก็ตาม ในแง่หนึ่งนั้น การชะลอการมีลูกคนแรกออกไป มีส่วนสัมพันธ์กับความเสี่ยงในภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่แรงงานอิสระในศตวรรษที่ 21 เผชิญอยู่ จากความไม่มั่นคงของรายได้ สุขภาวะ และสวัสดิการ เมื่อความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต กระทบต่อสมดุลระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของคนในเจเนอเรชั่นวาย และกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสที่ไม่ปรับตามยุคสมัยตามผู้คนที่หลายหลาย ทั้งยังอาจสร้างพันธะและภาระเพิ่มขึ้น หนุ่มสาวในยุคนี้จึงเลือกที่จะปฏิเสธการมีลูก เพื่อรักษาสมดุลชีวิตในสังคมเละเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงนี้

1) ปัญหาเกี่ยวกับอัตราการเจริญพันธุ์รวม

อัตราการเจริญพันธุ์รวม(Total Fertility Rates - TFR) เป็นอัตราส่วนระหว่างจำนวนเด็กที่เกิดต่อผู้หญิงในวัยเจริญพันธุ์ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ อัตราการเจริญพันธุ์รวมได้ลดลงและมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่องในเกือบทุกที่บนโลก ดังข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงการลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์รวมในทวีปยุโรป อยู่ที่ 2.6 ในต้นพุทธทศวรรษที่ 2500 และลดลงสู่ 1.5 ในช่วงปัจจุบัน และเมื่อเปรียบเทียบกับทวีปอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น สถิติดังกล่าวได้แสดงออกมาในทำนองเดียวกัน ดังเช่นในทวีปแอฟริกา อัตราการเจริญพันธุ์รวมอยู่ที่ 6.9 และ 3.5 ทวีปอเมริกาเหนืออยู่ที่ 3.3 และ 2.0 และในทวีปเอเชียอยู่ที่ 5.6 และ 2.1 ตามลำดับ[374]

เมื่อกลับมาพิจารณาในประชาคมอาเซียน ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำที่สุดรองจากสิงคโปร์[375] อัตราการเพิ่มประชากรประเทศไทยลดลง จากภาวการณ์เจริญพันธุ์ที่อยู่ต่ำกว่าอัตราทดแทนตลอดเวลาราว 30 ปี ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2533[376]

ต้นพุทธทศวรรษที่ 2500 ครอบครัวไทยจะมีลูก 6 คน โดยเฉลี่ย ทว่าภายหลังรัฐบาลเกิดความกังวลในค่าใช้จ่ายจากการใช้ทรัพยากรที่แปรผันตามจำนวนประชากร รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายที่นำสู่ไปการลดอัตราการเพิ่มของประชากร โดยเริ่มเป็นที่เด่นชัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ส่งผลต่อพฤติกรรมการมีลูกของสังคมไทย ที่ถูกกำหนดโดยนโยบายการวางแผนครอบครัว ทำให้ครอบครัวหนึ่งๆ มีแนวโน้มที่จะมีลูกลดลง

---

[374] วรชัย ทองไทย. (2553). การเปลี่ยนแปลงประชากรโลก 2493 – 2573. ประชากรและสังคม 2554 จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย, (2554), 325. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/Download/2554/2554_conference_full.pdf

[375] สุรีย์พร พันพึ่ง. (2557). ภาวการณ์เจริญพันธุ์ของประชากรอาเซียน. ประชากรและการพัฒนา 34(2), 1-2. เข้าถึงจาก http://www.newsletter.ipsr.mahidol.ac.th/index.php/component/phocadownload/category/1-popdev-download.html?download=11:download-vol34-no2

[376] ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย สถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ.

เหลือราว 1-2 คน อัตราการเจริญพันธุ์รวมของประเทศไทยจึงลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก 4.9 ในช่วงปี 2517 โดยคาดการณ์ว่าจะลงไปสู่ 1.3 ในช่วงปี 2563-2568

การลดลงของอัตราการเจริญพันธ์รวมที่กล่าวไปข้างต้น สวนทางอายุเฉลี่ยของประชากรไทยเพิ่มขึ้นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ ย่อมกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรไทย เมื่อพิจารณาอัตราส่วนระหว่างอายุเฉลี่ยของประชากรแต่ละช่วงวัยต่อประชากรทั้งหมด พบว่าประชากรวัยเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 14 ปีลงมา คิดเป็นราวร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2553 โดยลดลงเหลือร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมดช่วงปัจจุบัน และคาดว่าจะลดเหลือประมาณร้อยละ 12 ของประชากรทั้งหมด ในปี 2583 ทำนองเดียวกันกับประชากรวัยแรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-59 ปี มีอัตราประชากรคิดเป็นร้อยละ 66 ,64 และ 55 ของประชากรทั้งหมด ตามลำดับ ในขณะที่ประชากรวันสูงอายุ อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันคิดเป็นประมาณร้อยละ 26 ของประชากรทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะสูงขึ้นเป็นร้อยละ 32 ของประชากรทั้งหมด ในอีก 25 ปีข้างหน้า

อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ตามนิยามขององค์การสหประชาชาติแล้ว ซึ่งในอนาคตมีการคาดการณ์ว่า สัดส่วนและจำนวนประชากรวัยสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมากกว่าประชากรวัยเด็กที่ต้องเกิดให้ทันในระดับทดแทนและประชากรวัยแรงงาน[377]

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังที่กล่าวมานั้น ในทางเศรษฐกิจแล้ว จะนำไปสู่การพึ่งพิงวัยสูงอายุมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ประชากรวัยแรงงานต้องแบกรับภาระมากขึ้น เพื่อรองรับการใช้ทรัพยากรของประชากรทุกคน ในขณะที่ประชากรวัยแรงงานมีอัตราการทดแทนที่ต่ำ เนื่องมาจากการอัตราการเจริญพันธุ์รวมที่ต่ำเช่นกัน นำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน โครงสร้างประชากรที่ต้องพึ่งพาสังคมหรือรัฐมีมากงบประมาณและค่าใช้จ่ายจำนวนมากต้องถูกจัดสรรเพื่อรองรับการพึ่งพาเช่นว่านี้ เศรษฐกิจอาจไม่เติบโตจากการที่ปัจจัยการผลิตด้านทุนและหรือแรงงานลดลง หรือในระยะยาว ประชากรสูงวัยในอนาคตประชากรสูงวัยไม่เก็บออม หรือเก็บออมแล้วไม่มีการลงทุน[378] เนื่องจากประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ประชากรที่ใช้แรงงานมีอัตราส่วนที่สวนทางกัน ประกอบกับอัตราการเกิดเพื่อทดแทนประชากรวัยแรงงานที่อยู่ในระดับที่ต่ำ[379]

ปัจจุบันรัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนจากนโยบายจำกัดการมีลูกมาส่งนโยบายส่งเสริมการมีลูก ดังเช่นในยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ที่มุ่งหวังในการนำไปสู่การสร้างประชากรที่มีคุณภาพผ่านครอบครัว เน้นให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัว โดยนโยบายสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน[380] และยังพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

---

[377] จิระวัฒน์ ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, วรรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, ยศ วัชระคุปต์ และคณะ. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ "การสังเคราะห์งานวิจัยว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในมิติการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงินของประชากร", 2-3 – 2-5, 3-5 – 3-9.

[378] เรื่องเดียวกัน, 3-5 – 3-9.

[379] เรื่องเดียวกัน, 2-1 – 2-5.

[380] ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561- 2580) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 41

สังคมให้เอื้อต่อการมีลูก ทั้งในเชิงการให้เงินสงเคราะห์บุตรแรกเกิดไม่เกิน 6 ปี การลดหย่อนภาษี หรือการเตรียมการอนุมัติโครงการให้เงินสนับสนุนการมีบุตรในครอบครัวที่ยากจน[381]

เมื่อพิจารณาในแง่ของประชากรโดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาวที่ส่วนมากอยู่ในวันแรงงาน ว่าอะไรทำให้ประชากรกลุ่มนี้ชะลอการมีลูกคนแรก หรือ ปฏิเสธการมีลูกไปเลย แม้รัฐบาลพยายามส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สร้างประชากรที่มีคุณภาพ หากอธิบายในเชิงพฤติกรรมของประชากรวัยแรงงานจากการใช้ชีวิตและการทำงาน อาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการทำงานในปัจจุบันมีส่วนเกี่ยวข้องกับการชะลอการมีลูกคนแรกออกไปหรือไม่ต้องการมีลูก ที่นำไปสู่การมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งนำมาสู่ยุคแห่งแห่งการหนีห่างจากการแต่งงาน อันเคยเกิดขึ้นแล้วในประเทศทางตะวันตกบางประเทศ[382]

2) พฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป และ “ความเสี่ยง”

หากย้อนกลับไปในช่วงที่สังคมยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม การทำมาหากิน และการสร้างครอบครัวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การผลิตยังคงเน้นการบริโภคในครัวเรือน ไม่ได้เพื่อการผลิตจำนวนมาก เมื่อเหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยน แรงงานหลักคือสมาชิกในครอบครัว[383] ดังนั้นการมีลูกหลานจึงมีเพื่อสืบตระกูลและการผลิตเพื่อยังชีพในครัวเรือน เวลาในการทำมาหาเลี้ยงชีพและการใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัว ดูรวมว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน กล่าวคือ การหาเลี้ยงปากท้องด้วยการเกษตรกรรมและปศุสัตว์ อันเป็นกิจวัตรร่วมกันของเหล่าผู้ชายในบ้าน ขณะที่งานบ้าน การเลี้ยงลูก รวมไปถึงเกษตรกรรมเล็กๆ น้อยๆ เป็นหน้าที่ของหญิงสาวหรือแม่ ตามความรับรู้ในยุคสมัยแห่งเกษตรกรรม

กระทั่งการผลิตเปลี่ยนไปสู่ยุคสมัยแห่งอุตสาหกรรม จากการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนไปสู่การผลิตจำนวนมาก เน้นการสะสมเพื่อซื้อขาย ในยุคที่เทคโนโลยีการผลิตพัฒนา สังคมอุตสาหกรรมช่วงแรกนอกจากรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนไปรูปแบบวีถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงเช่นกัน เวลาในการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวไม่เป็นส่วนเดียวกันเหมือนแต่ก่อนอีกต่อไป การทำงานต้องมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากบ้านของแต่ละคนไปสู่สถานที่ที่เดียวกัน โรงงานอุตสาหกรรมได้ถูกออกแบบเพื่อการผลิตจำนวนมาก แรงงานแต่ละคนต้องเดินทางจากบ้านของตนเพื่อมายังหน้างาน ในเวลาและหน้าที่ที่ถูกกำหนดอย่างตายตัว ผู้คนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง เมื่อการทำงานเริ่มขึ้น แรงงานจะหยุดการทำงานได้ก็ต่อเมื่อถึงเวลาที่กำหนด และเมื่อนั้นเอง เป็นเวลาที่แรงงานจะได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้าง และกลับบ้านเพื่อเตรียมตัวทำงานในวันใหม่ เป็นเช่นนี้ไปเรื่อยๆ

---

[381] มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และ รีนา ต๊ะดี. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลับมหิดล, 106, 113.

[382] ชาย โพธิสิตา. (2554). การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร?. ประชากรและสังคม 2554 จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย, (2554), 23-42. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ Download/2554/2554_conference_full.pdf

[383] ภูเบศร์ สมุทรจักร, ธีรนุช ก้อนแก้ว และ ธิฎวัน อุเด็น. (2559). ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 20.

การผลิตโดยเทคโนโลยีเครื่องจักรที่ดูเหมือนจะช่วยทุ่นแรงมนุษย์ลงไป กลับไม่เป็นดังที่คิด การใช้เครื่องจักรกลับทำให้การผลิตได้มากขึ้นและเร็วขึ้น นั่นหมายความว่าต้องใช้แรงงานให้มากเพื่อตอนสนองต่อความสามารถในการผลิตนี้[384]

ทว่ารูปแบบการผลิตยังไม่ยุติลงเพียงแค่นี้ การผลิตไปปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่แรงงานต้องมาทำงานในสถานที่เดียวกัน ต่อไปนี้ไม่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อการการสร้างงานถูกทำให้ "ยืดหยุ่น" ขึ้นโดยเฉพาะต่อนายทุนหรือนายจ้าง ด้วยการเปลี่ยนรูปแบบของการจ้างงาน จากที่การจ้างแบบประจำ นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างตามสัญญา เป็นรายชั่วโมง หรือรายวันแล้วแต่กรณี การคัดคานกันระหว่างนายจ้างกับการรวมกลุ่มของแรงงานในโรงงาน หรือที่นายจ้างต้องลงทุนซื้อที่ดิน วัตถุดิบ อุปกรณ์ สร้างโรงงาน ตลอดจนแบกรับหรือเฉลี่ยความเสี่ยงที่เกิดจากการทำงานของแรงงาน ตลอดจน ได้เกิดกลวิธีใหม่ในการใช้แรงงานโดยลดต้นทุนเหล่านี้ลงด้วยการจ้างงานที่ไม่มั่นคง (Precarious Work Theory)

กล่าวให้ชัดคือ ในระบบการจ้างงานที่ไม่ใช่ระบบนายจ้างลูกจ้างอีกต่อไป แรงงานทำให้ดูเหมือนมีอิสระในการจัดการชีวิตมากขึ้น ไม่ต้องขึ้นตรงต่อนายจ้าง ไม่มีการตอกบัตรเข้างาน ไม่มีระบบ "888" อีกต่อไป ขอเพียงมีผลงานตามที่ตกลงกันใน "สัญญา" เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ลูกจ้างต้องแบกรับต้นทุนเสียเอง นอกจากวัตถุดิบแล้ว แรงงานยังต้องหาสถานที่ในการผลิตที่ตนต้องจัดหาเอง ความเสี่ยงจากการทำงานที่ต้องแบกรับไว้ผู้เดียว ในขณะที่เวลาการทำงานที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์การเข้าออก หรือว่าต้องทำงานเวลาใด แรงงานกลับต้องแบกรับความเสี่ยงมากขึ้นจากการต้องเร่งทำงานงานให้ทันกำหนด ความแปลกแยกของแรงงานกับการใช้ชีวิตยิ่งเพิ่มขึ้น เพราะในระบบการทำงานเช่นนี้ ไม่มีเวลาส่วนตัวหลงเหลืออยู่ เนื่องจากเวลาทำงานปนเปกับเวลาส่วนตัวอย่างแยกไม่ออกเสียแล้ว

การจ้างงานเช่นว่านี้ เป็นการทำให้แรงงานกระจายออกไปในสังคม ต่างคนต่างทำงานไม่ได้พบปะแลกเปลี่ยนปัญหากันอีกต่อไป อำนาจต่อรองระหว่างนายจ้างลูกจ้าง แปรเปลี่ยนไปเป็นของคู่สัญญา การต่อสู้เป็นไประหว่างสองฝ่ายภายใต้ระบบสัญญาที่อยู่บนหลักการทั่วไปในการทำสัญญา นั่นคือ "ความเสมอภาค" การรวมกลุ่มกันต่อสู่คงเกิดขึ้นได้ยากเพราะเป็นปัญหาของคู่สัญญา ไม่ใช่ทุนกับบรรดาแรงงาน[385]

กระทั่งปัจจุบันในยุคสมัยที่บางคนเรียกว่า เป็นช่วงของ "การปฏิบัติอุสาหกรรมครั้งที่ 4" การผลิตและบริโภคผูกโยงกับเทคโนโลยีทั้งด้านกายภาพ ดิจิทัล และชีวภาพ ระบบการจ้างงานได้ปรับเปลี่ยนตัวสถานการณ์นี้ ทว่าไม่ได้ทิ้งออกจากระบบการจ้างงานที่ไม่มั่นคง แต่เป็นการนำการจ้างงานที่ไม่มั่นคงมาใช้กับการจ้างงานในยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดแรงงานขยายตัวออกไปสู่ตลาดแรงงานออนไลน์ ที่เป็นแหล่งกระจายภาระงานต่างๆ ออกไป อาจไม่ใช่ทั้งหมดของงาน เป็นบางส่วนของผลงานหนึ่งชิ้น โดยจะมีแรงงานอิสระที่สนใจเข้ามารับงานไปทำ ที่สุดแล้วระหว่างผู้มอบหมายงานและผู้รับงานจะถูกมองว่าว่าเป็นคู่สัญญาต่อ

---

[384] มนสิการ กาญจนะจิตรา, รีนา ต๊ะดี และกัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2560). การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ของคนเจนวาย, ประชากรและสังคม 2560 "ความเป็นธรรม" และ "ความเป็นไท" ด้านเพศและการเจริญพันธุ์: ความท้าทายที่ไม่สิ้นสุด. 141-158. เข้าถึงจาก http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/Conference2017/Download/Book/07_Manasigan-Gen%20Y.pdf

[385] เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). Autonomia ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ และการปฏิวัติของส่วนรวม. กรุงเทพฯ: พิมพ์ไทย, 100-103.

กัน อย่างไรก็ตามนี่อาจกลายเป็นการแข่งขันอย่างไม่รู้จบของแบบจำลองโรงงานที่ไม่มีกฎเกณฑ์ก็เป็นได้[386] นั่นหมายความว่านี่อาจเป็นการขูดรีดแรงงาน (Exploitation of Labour) ก็ว่าได้

ด้วยรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไป จากเดิม การทำงานนั่นเพื่อเลี้ยงชีพ สู่การทำงานเพื่อการสะสมทุนของใครบางคนในขณะแรงงานถูกทำให้ต้องอยู่ในระบบดังกล่าว ที่ต้องคอยให้ทำงานเพื่อผลิตซ้ำๆ เช่นนั้นต่อไป ทำให้แรงงานไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตาม ไม่ได้มีแต่ผู้ชายอีกต่อไปแล้ว จากเดิมที่ผู้หญิงซึ่งเคยทำงานในบ้าน ก็มีหน้าที่การงานและบทบาททางสังคมเทียบเท่าผู้ชาย เวลาในการทำงานและการใช้ชีวิตกับครอบครัวเริ่มแปลกแยก และถูกรบกวน กระทั่งเกิดกระแสการเรียกร้องความสมดุลของการทำงานและชีวิตส่วนตัว (Work-Life Balance) ขึ้นในสังคมตะวันตก[387]

การจ้างงานที่ไม่มั่นคง โดยเฉพาะในตลาดแรงงานออนไลน์ แรงงานในรูปของคู่สัญญาต้องดิ้นรนเอาตัวรอดหางานเองซึ่งไม่มีความมั่นคง ขาดอำนาจต่อรองกับคู่สัญญาหรือผู้ว่าจ้าง เป็นผลมาจาก “ความเสมอภาคและเสรีภาพ” ในการทำสัญญา ผู้ว่าจ้างต้องการหาคนที่รับทำงานของตน ที่นอกจากจะมีประสิทธิภาพแล้ว หากมีค่าจ้างต่ำกว่าย่อมเป็นตัวเลือกสมเหตุสมผลที่จะสร้างผลกำไร ขณะเดียวกันในตลาดแรงงานออนไลน์ที่มีผู้คนแย่งชิงกันเข้าทำสัญญามากมาย หากกล่าวตามกลไกของตลาดแล้ว การกำหนดราคาค่าจ้างที่สูง ในขณะที่มีตัวเลือกในลักษณะเดียวกันดาหน้ามาให้เลือกเช่นนี้ น่าจะไม่ส่งผลดีกับแรงงานขณะที่การแข่งขันสูงเช่นนี้[388][389]

นอกจากนี้ไม่มีหลักประกันที่แน่นอนว่าแรงงานอิสระเหล่านี้จะมีงานทำต่อหรือไม่เมื่อเสร็จงานที่ทำอยู่นี้หรือว่า การได้งานส่วนหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับการวิจารณ์งาน (Review) ของคู่สัญญา ซึ่งผลที่ออกมาอาจไม่เป็นที่พอใจของผู้จ้างงาน ประการสำคัญคือ เมื่อไม่ใช่ “แรงงาน” ตามนิยามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายกำหนดตลอดจนสิทธิต่างๆของ “แรงงาน” ที่พึงมี ที่กล่าวมานี้ คือ ความเสี่ยงที่แรงงานอิสระในศตวรรษที่ 21 ต้องพบเจอ

3) สมดุลของการทำงานและชีวิตส่วนตัว ความเสี่ยง และการสร้างประชากร

ความเสี่ยงในจากการจ้างงานที่ไม่มั่นคงในแรงงานอิสระดังที่กล่าวไปนั้น ทั้งต้นทุนการผลิต ค่ารักษาความเจ็บป่วยจากการทำงาน ทั้งสุขภาพจิตและกาย แรงงานอิสระไม่อาจแบ่งเบาหรือกระจายความเสี่ยงดังที่ “ลูกจ้าง” จะได้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน ในเมื่อแรงงานรับจ้างอิสระและผู้จ้างต่างในฐานะคู่สัญญาต่างตอบแทน อยู่ภายใต้ข้อสันนิษฐานที่ว่าทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันทำสัญญาขึ้นมาด้วยความเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน

---

[386] ชวาบ, เคลาส์ .(2561).การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่. แปลจาก The Fourth Industrial Revolution. แปลโดย ศรรวิรศา เมฆไพบูลย์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ฮาวทู, 63-65.

[387] ภูเบศร์ สมุทรจักร, ธีรนุช ก้อนแก้ว และ ธิฎวัน อุเด็น. ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย, 21-22.

[388] Backer. (2016). Shaping the new world of work: The impacts of digitalization and robotization. Conference report, 16.

[389] Graham, M., Hjorth, I. and Lehdonvirta, V. (2017). Digital labour and development: impacts of global digital labour platforms and the gig economy on worker livelihoods. Transfer: European Review of Labour and Research. 23(2), 140-142.

ค่าตอบแทนหรือเงินที่ได้จากการทำงานไม่ได้ถูกมองว่าเป็น “ค่าจ้าง” ตามกฎหมาย กล่าวให้ชัดคือ ค่าจ้างตามกฎหมาย ต้องมีการจ่ายในจำนวน เงิน และ รอบวัน จ่ายในลักษณะเดียวกันทุกงวดไป[390] ทำให้ค่าตอบแทนการทำงานในการจ้างงานของแรงงานอิสระไม่ได้อยู่ในฐานะของ “ค่าจ้าง” ที่อาจจะนำมาคำนวณได้ในกรณีการเลิกจ้างไม่เป็นธรรม[391] การฟ้องร้องคดีอยู่ภายใต้หลักกฎหมายหนี้และไม่อยู่ในอำนาจศาลแรงงานที่อำนวยการฟ้องคดีกับ “ลูกจ้าง”

ความเจ็บป่วยจากการทำงาน ไม่ถูกถูกชดเชยด้วยพระราชบัญญัติเงินทดแทนที่นายจ้างต้องจ่ายเงินทดแทนให้แก่ลูกจ้างในกรณีประสบอันตราย เจ็บป่วย และ สูญหาย อันมีผลมาจากการทำงาน[392]

ต้นทุน ความเสื่อมสภาพของทรัพยากรที่ผู้รับจ้างเป็นคนรับผิดชอบเอง โดยบางอย่างก็ไม่ถูกนับรวมเป็นค่าตอบแทนในการทำงาน เช่น ความเสื่อมสภาพของรถยนต์รวมถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับผู้รับจ้างอิสระในเดินทางไปติดต่องานกับผู้ว่าจ้างในแต่ละครั้ง

---

[390] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 5

“ค่าจ้าง” หมายความว่า เงินที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการทำงานตามสัญญาจ้าง สำหรับระยะเวลาการทำงานปกติเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือระยะเวลาอื่น หรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ในเวลาทำงานปกติของวันทำงาน และให้หมายความรวมถึงเงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างในวันหยุดและวันลาที่ลูกจ้างมิได้ทำงาน แต่ลูกจ้างมิสิทธิได้รับตามพระราชบัญญัตินี้

[391] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 118 วรรคหนึ่ง

มาตรา 118 ให้นายจ้างจ่ายค่าชดเชยให้แก่ลูกจ้างซึ่งเลิกจ้าง ดังต่อไปนี้

(1) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหนึ่งร้อยยี่สิบวัน แต่ไม่ครบหนึ่งปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสามสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสามสิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(2) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหนึ่งปี แต่ไม่ครบสามปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายเก้าสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานเก้าสิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(3) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบสามปี แต่ไม่ครบหกปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายหนึ่งร้อยแปดสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานหนึ่งร้อยแปดสิบวันสุดท้าย สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(4) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหกปี แต่ไม่ครบสิบปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสองร้อยสี่สิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสองร้อยสี่สิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(5) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบสิบปี แต่ไม่ครบยี่สิบปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสามร้อยวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสามร้อยวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(6) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบยี่สิบปีขึ้นไป ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสี่ร้อยวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสี่ร้อยวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[392] พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 มาตรา 5

“ประสบอันตราย” หมายความว่า การที่ลูกจ้างได้รับอันตรายแก่กาย หรือผลกระทบแก่จิตใจ หรือถึงแก่ความตายเนื่องจากการทำงาน หรือป้องกันรักษาผลประโยชน์ให้แก่นายจ้างหรือตามคำสั่งของนายจ้าง

“เจ็บป่วย” หมายความว่า การที่ลูกจ้างเจ็บป่วยหรือถึงแก่ความตายด้วยโรคซึ่งเกิดขึ้นตามลักษณะหรือสภาพของงานหรือเนื่องจากการทำงาน

“สูญหาย” หมายความว่า การที่ลูกจ้างหายไปในระหว่างทำงานหรือปฏิบัติตามคำสั่งของนายจ้าง ซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าลูกจ้างถึงแก่ความตายเพราะประสบเหตุอันตรายที่เกิดขึ้นในระหว่างทำงานหรือปฏิบัติตามคำสั่งของนายจ้างนั้น รวมตลอดถึงการที่ลูกจ้างหายไปในระหว่างเดินทางโดยพาหนะทางบก ทางอากาศ หรือทางน้ำ เพื่อไปทำงานให้นายจ้างซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าพาหนะนั้นได้ประสบเหตุอันตรายและลูกจ้างถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่เกิดเหตุนั้น

ขณะเดียวกัน เกิดความแปลกแยกในวิถีชีวิตของแรงงานอิสระที่ไม่อาจแยกเวลาทำงานและชีวิตส่วนตัวออกจากกัน ผู้รับจ้างแรงงานอิสระอาจมองว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของการรับจ้างอิสระ ที่ไม่ต้องอยู่ในอาณัติแบบลูกจ้างตามกฎหมาย เวลาทำงานจึงดูเหมือนเป็นอิสระในลักษณะที่ผู้ทำงานสามารถกำหนดเวลาทำงานเองได้ เวลาทำงานเป็นเรื่องของวินัยส่วนตัว ทว่าการกำหนดเวลาทำงานของผู้รับจ้างอิสระบางคนทำให้เวลาทำงานและเวลาการใช้ชีวิตส่วนตัวในการผลิตซ้ำแรงงานกลายเป็นส่วนเดียวกัน และได้กลายเป็นเรื่องปกติใหม่อันถือว่ายอมรับได้ไปเสียแล้ว นั่นทำให้ผู้รับจ้างแรงงานอิสระบางคนไม่มีวันหยุด ระยะเวลาทำงานในแต่ละวันหรือสัปดาห์ ที่ไม่มีกำหนดตายตัว[393]

ประเด็นเหล่านี้ย่อมกระทบสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว ซึ่งสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว เป็นความสามารถในการรับมือทั้งการทำงานพร้อมๆ กับการมีใช้ชีวิตตามความต้องการ รวมไปถึงสร้างครอบครัวได้อย่างลงตัวตามเป้าหมายของแต่ละคน อาจกล่าวได้ว่า สมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว คือ ความลงตัวในการจัดสรรเวลาในการทำงานและการใช้ชีวิต ซึ่งแต่ละคนหรือช่วงวัยอาจมีความแตกต่างกันกัน[394]

ลักษณะเฉพาะตัวของหนุ่มสาวยุคสมัยนี้หรืออาจเรียกว่าคนเจเนอเรชันวาย มีอิทธิพลต่อการมีสมดุลการทำงานและชีวิตส่วนตัว พบว่าประชากรเจเนอเรชันวาย มักมีเป้าหมายหลักในชีวิตที่ไม่ใช่การสร้างครอบครัว ความสมดุลมักขึ้นอยู่กับการทำงาน การเดินตามความฝัน หรือการหาเงิน และการมีเวลาส่วนตัวเป็นหลักเป็นหลัก ชอบความมีอิสระในการใช้ชีวิต ยังพบว่าในผู้หญิงบางคนไม่ต้องการมีลูก เพราะความไม่แน่นอนทางทางเศรษฐกิจ ประกอบกับยังต้องการมีเสรีภาพทางอาชีพ วิถีชีวิตเคยชินกับความสะดวกสบาย ทำให้ไม่ต้องการมีลูกหรือแต่งงาน อันเป็นการกระทบกับชีวิตที่อิสระ[395]

ทำนองเดียวกันกับคู่สมรสบางคู่ที่ยังไม่มีลูกในทันที แต่จะให้ความสำคัญกับการออกไปท่องเที่ยว และใช้ชีวิต โดยเชื่อว่าการมีลูกไม่ได้เป็นการเติมเต็มครอบครัวเสมอไป ทั้งยังอาจเป็นอุปสรรคในการไปสู่เป้าหมายในชีวิตด้วย[396]นอกจากนี้ยังพบว่า การที่ผู้หญิงยังคงถูกคาดหวังให้ทำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกมากกว่าชาย แม้

---

[393] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 23 วรรคแรก

มาตรา 23 ให้นายจ้างประกาศเวลาทำงานปกติให้ลูกจ้างทราบ โดยกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดของการทำงานแต่ละวันของลูกจ้างได้ไม่เกินเวลาทำงานของแต่ละประเภทงานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่วันหนึ่งต้องไม่เกินแปดชั่วโมง ในกรณีที่เวลาทำงานวันใดน้อยกว่าแปดชั่วโมง นายจ้างและลูกจ้างจะตกลงกันให้นำเวลาทำงานส่วนที่เหลือนั้นไปรวมกับเวลาทำงานในวันทำงานปกติอื่นก็ได้ แต่ต้องไม่เกินวันละเก้าชั่วโมง และเมื่อรวมเวลาทำงานทั้งสิ้นแล้วสัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมง เว้นแต่งานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้างตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ต้องมีเวลาทำงานปกติวันหนึ่งไม่เกินเจ็ดชั่วโมง และเมื่อรวมเวลาทำงานทั้งสิ้นแล้วสัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกินสี่สิบสองชั่วโมง

[394] มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และ รีนา ต๊ะดี. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ, 112-113.

[395] พิมลพรรณ อิศรภักดี. (2557). ทัศนคติของคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการแต่งงานและการมีบุตร. ประชากรและสังคม 2557: การเกิดกับความมั่นคงในประชากรและสังคม,. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/Articles/434-A11-Attitudes-young-people.pdf

[396] มนสิการ กาญจนะจิตรา, รีนา ต๊ะดี และกัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2560) การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ของคนเจนวาย, 155.

ค่านิยมการทำงานบ้านเป็นของผู้หญิงจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม ความคาดหวังเช่นว่านี้มีผลต่อการตัดสินใจแต่งงานหรือมีลูก[397]

ความเสี่ยงของแรงงานอิสระที่ต้องแบกรับในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่แน่นอน ทำให้การจัดการกับสมดุลการทำงานและการใช้ชีวิตซึ่งเป็นเรื่องที่จัดการยากอยู่แล้ว ยิ่งซับซ้อนขึ้นไปเมื่อการมีลูกเป็นเหมือนการต้องจัดสมดุลชีวิตใหม่อีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการตระเตรียมงบประมาณเพื่อเลี้ยงลูกในอนาคต ให้อยู่รอดในสังคมที่มีการแข่งขันสูงและมีชีวิตที่มีคุณภาพ[398] และดูเหมือนว่าการมีลูกคือการต้องยอมสละ (Sacrifice) [399] ทั้งเวลาในการพักผ่อนส่วนตัวจากการทำงานอันยาวนาน หรืออยู่กับคู่รักของตนให้กับลูก[400] ดังที่ปรากฏในการศึกษาความเกี่ยวพันของการทำงานที่ยาวนานกับความต้องการมีลูกของชาวฮ่องกง พบว่า การทำงานที่ยาวนานนั้น ส่งผลต่อชีวิตครอบครัวหรือการมีเวลาให้ครัวครัวหรือคู่รัก ในขณะที่ความต้องการมีลูกของคนงานเหล่านั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ นอกจากนี้ชั่วโมงทำงานที่ยาวนานยังเป็นปัจจัยที่มีผลเชิงลบต่อความต้องการมีลูกมากที่สุด (ร้อยละ70)[401]

ยิ่งไปกว่านั้น มีการศึกษาในเยอรมันช่วงปี พ.ศ. 2552 พบว่าการทำงานแบบเป็นนายจ้างตัวเอง (Self-Employment) การรับงานมาทำหรือการจ้างทำของ พบว่า คนที่ทำงานประเภทนี้มี โอกาสที่จะมีลูกนั้นอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เพราะทำงานอย่างหักโหมจากการที่รายได้ไม่แน่นอน กล่าวได้ว่า เป็นความไม่มั่นคงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเกิดจากการทำงานหนักจนไม่มีเวลาสร้างครอบครัว[402]

นอกจากนี้การมีลูกในภาวะเสี่ยงเช่นนี้ ถูกนำมาพิจารณาในมุมของ ค่าเสียโอกาส (Cost) และรางวัล (Reward) ที่จะกระทบต่อสมดุลการทำงานและชีวิตส่วนตัวด้วย กล่าวคือความเสี่ยงหรือค่าเสียโอกาสที่จะเกิดเมื่อมีลูกคนแรกของผู้หญิงคือ โอกาสในหน้าที่การงานและความมีอิสระที่จะลดลง เช่นเดียวกับการใช้อำนาจในการใช้จ่าย ส่วนในผู้ชาย มีความกังวลเกี่ยวกับความเสี่ยงหรือค่าเสียโอกาสจากการมีลูกคนแรกที่น้อยกว่าผู้หญิงเพราะในสังคมยังคาดหวังว่า การเลี้ยงลูกต้องเป็นหน้าที่ของผู้หญิง[403] อย่างไรก็ตามวิธีคิดเช่นนี้ไม่เกิดในประเทศที่มีความเท่าเทียมทางเพศ โดยจะพบว่าแม้ผู้หญิงทำงานและมีรายได้สูง กลับส่งผลเชิงบวกต่อการมี

---

[397] เรื่องเดียวกัน, 152.

[398] มนสิการ กาญจนะจิตรา, รีนา ต๊ะดี และกัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2560) การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ของคนเจนวาย, 153.

[399] ERIKSSON, C., LARSSON, M., & TYDÉN, T. (2012) .Reflections on having children in the future—interviews with highly educated women and men without children. Upsala Journal of Medical Sciences, 334.

[400] ชาย โพธิสิตา, การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร?,สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ประชากรและสังคม 2554: จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย / สุรีย์พร พันพึ่ง, มาลี สันภูวรรณ์, บรรณาธิการ

[401] Fanny Y. F. Young. (2016). Long Work Hour and Intention to Have Children, a Case Study in Hong Kong Long Working Hour Sector Workers. American International Journal of Social Science. 5(1), 43-44.

[402] Mühlberger, U. (2008). The Social Effects of Precarious Work. Research Report, Berkeley-Austrian-Exchange Program 2007/2008 ,33.

[403] Liefbroer, (2005). the impact of perceived costs and rewards of childbearing on entry into parenthood: evidence from a panel study. European journal of population. 21(4), 387-388.

ลูก[404] และยังมีการตั้งข้อสังเกตถึงสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงทำให้บทบาททางเพศของเพศหญิงมีความสำคัญมากขึ้น ทั้งความก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้ผู้หญิงมีรายได้ ตลอดจนความไม่แน่ใจในความมั่นคงในชีวิตสมรส อาจเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินมีลูกหรือมีคู่ครองก็ได้[405]

ขณะเดียวกันกฎหมายครอบครัวที่เกี่ยวกับการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีการแก้ไขล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2533 ในขณะที่ปัจจุบัน สังคมและปัจเจกมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แต่กฎหมายยังไม่เปลี่ยนแปลงตามสมัย เป็นต้นว่า มีเพียงชายและหญิงตามเพศสภาพตามการเกิดเท่านั้นที่จะทำการสมรสกันได้[406] การสมรสตามกฎหมายทำให้ชีวิตหลังการสมรสเปลี่ยนไป ในความไม่มีอิสระในการจัดการทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส กรณีที่ไม่มีการทำสัญญาก่อนสมรส[407] การจัดการทรัพย์สินระหว่างชายหญิงที่สมรสไปแล้ว ต้องจัดการร่วมกันหรือขออนุญาตอีกฝ่าย[408] เช่น การซื้อขาย ทำนิติกรรมเกี่ยวกับการโอนซึ่งสิทธิในทรัพย์สินที่ถูกถือว่าเป็นสินสมรส เพราะหามาได้ระหว่างการสมรส

ชีวิตส่วนตัวที่ต้องปรับตัวเพราะกลัวว่าหากใช้ชีวิตแบบเดิม อาจนำมาสู่การหย่าร้างหรือจะถูกฟ้องหย่า คู่สมรสต้องปรับตัวเพื่อไม่ให้เกิดการหย่าขึ้นหรือท้ายที่สุดแล้ว บางคู่สิ้นสุดลงด้วยการหย่า การหย่าขาดจากกันด้วยการตกลงกันได้ทั้งชีวิตส่วนตัวและทรัพย์สินคงไม่มีปัญหา แต่หากจบกันไม่ได้เพราะจัดการเรื่องเหล่านั้นไม่ลงตัวก็จะเกิดปัญหาผูกพันกันต่อไปไม่จบ

จากข้อมูลดังกล่าว พอเห็นได้ว่าความเสี่ยงเพราะความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ จากการจ้างงานแรงงานที่ส่งผลต่อการควบคุมสมดุลการทำงานและชีวิตส่วนตัว ทำให้หนุ่มสาวเจเนอเรชั่นวายง่วนกับการทำงาน เพื่อ

---

[404] มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และ รีนา ต๊ะดี. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 109-111.

[405] ปริญญา อยู่เป็นแก้ว. (2552). การตัดสินในอยู่เป็นโสดของผู้หญิงในยุคโลกาภิวัตน์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

[406] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448

มาตรา 1448 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปี บริบูรณ์แล้ว...

[407] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1465 วรรคแรก

มาตรา 1465 ถ้าสามีภริยามิได้ทำสัญญากันไว้ในเรื่องทรัพย์สินเป็น พิเศษก่อนสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สินนั้น ให้บังคับ ตามบทบัญญัติในหมวดนี้...

[408] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา1476

มาตรา 1476 สามีและภริยาต้องจัดการสินสมรสร่วมกันหรือได้รับความ ยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือ โอนสิทธิจำนองซึ่งอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) ก่อตั้งหรือกระทำให้สุดสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน หรือภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์

(3) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี

(4) ให้กู้ยืมเงิน

(5) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานานุรูปของครอบครัว เพื่อการกุศล เพื่อการสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา

(6) ประนีประนอมยอมความ

(7) มอบข้อพิพาทให้อนุญาโตตุลาการวินิจฉัย

(8) นำทรัพย์สินไปเป็นประกัน หรือหลักประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาล

การจัดการสินสมรสนอกจากกรณีที่บัญญัติไว้ในวรรคหนึ่ง สามีหรือภริยา จัดการได้มิต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

สร้างความมั่นคงในชีวิต หรือเพื่อเติมเต็มเป้าหมายในชีวิต ก่อนที่จะสร้างครอบครัวหรือมีลูก ประกอบกับ การพยายามรักษา “เวลา” ที่มีอยู่อย่างจำกัดหลังจากการทำงาน โดยส่วนใหญ่มักจะใช้ไปกับการพักผ่อนหรืออยู่กับคู่รัก ครอบครัว อันถือเป็นการผลิตซ้ำแรงงานเพื่อใช้ในวันใหม่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การมีลูกจึงเป็นเหมือนการกีดขวางการสร้างความมั่นคงในชีวิต และ การจัดสรรเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดของเหล่าแรงงานรับจ้างอิสระในช่วงศตวรรษที่ 21 การจะแก้ไขปัญหาการชะลอการสร้างประชากรในประชากรวัยแรงงาน หนึ่งในหลายวิธีที่จะแก้ไขหรือบรรเทาปัญหานี้คือการลดความเสี่ยงในการจ้างงานของแรงงานอิสระ เพื่อให้เกิดสมดุลในการทำงานและชีวิตส่วนตัว ให้พวกเขาเห็นความมั่นคงในชีวิตและได้มีเวลาว่างเพื่อไต่ตรองถึงการสร้างประชากรต่อไป

4) กฎหมายครอบครัวกับการสร้างประชากรในศตวรรษที่ 21

ในอดีต “กฎหมายพระอัยการลักษณะผัวเมีย” คือ กฎหมายฉบับแรกที่ถือเป็นตัวกำหนดสิทธิหน้าที่และสิ่งที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลภายในครอบครัวของไทย แต่ทว่า บทบัญญัติกฎหมายหลายฉบับของรัฐสยาม ณ เวลานั้น รวมถึง พระอัยการลักษณะผัวเมีย ได้ถูกชาติตะวันตก มองว่าเป็นกฎหมายที่แสดงถึงความล้าหลังและการไม่เป็นสังคมที่มีอารยะ รัฐสยามจึงต้องมีปฏิบัติการชำระสะสางกฎหมายที่บังคับอยู่เพื่อสร้างความเป็นรัฐสมัยใหม่ เพื่อให้รัฐสยามเป็นที่ยอมรับจากพวกชาติจักรวรรดินิยมตะวันตก

เนื้อหาสำคัญอย่างหนึ่งของพระอัยการลักษณะผัวเมียที่ถูกชาติตะวันตกมองว่าล้าหลัง คือ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาในรูปแบบ “ผัวเดียวหลายเมีย” หรือเป็นความสัมพันธ์ที่ชายผู้เป็นสามีสามารถมีภรรยาได้หลายคนในเวลาเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายก็ไม่อนุญาตให้หญิงมีสามีได้หลายคนในเวลาเดียวกัน ซึ่ง แดน บีช แบรดลีย์ (Dan Beach Bradly) มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามากรุงเทพตั้งแต่ปี 2378 บุคคลสำคัญที่นำเสนอมโนทัศน์ “ผัวเดียวเมียเดียว” ต่อสังคมสยาม ได้เรียกร้องผ่านหนังสือจดหมายเหตุต่อในหลวงรัชกาลที่ 4 ให้รัฐสยามทำการยกเลิกธรรมเนียมผัวเดียวหลายเมียลง ด้วยเหตุผลว่า ระบบครอบครัวแบบผัวเดียวหลายเมีย ถือเป็นความอัปยศอย่างหนึ่งของสยาม และหากยังคงไว้ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมมีแต่จะทำให้สังคมสยามต้องพบกับความเสื่อมเสีย[409]

ดังนั้น รัฐสยามจึงยกเลิกกฎหมายพระอัยการลักษณะผัวเมีย และได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ขึ้นมาบังคับใช้แทน เพื่อให้ได้รับการยอมรับและสร้างความเป็นรัฐสมัยใหม่ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม ปี 2478 ส่งผลให้ครอบครัวในระบบผัวเดียวหลายเมียถูกยกเลิกออกไป และถูกแทนที่ด้วยระบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับครอบครัวที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความรักโรแมนติกในสังคมตะวันตก[410] แต่อย่างไรก็ตาม ระบบผัวเดียวหลายเมีย ณ ขณะนั้น ก็ไม่ได้ถูกยกเลิกออกไปโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะในการสมรสที่เกิดขึ้นภายใต้กฎหมายพระอัยการลักษณะผัวเมีย เนื่องจากในพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 มาตรา 4 กำหนดว่า บทบัญญัติในกฎหมายครอบครัวฉบับใหม่นี้ ไม่กระทบกระเทือนถึงการสมรส, ความสัมพันธ์อันเกิดแก่การสมรสนั้น, การใช้อำนาจปกครอง, ความปกครอง, การอนุบาล และการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งได้มีอยู่ก่อนวันประกาศใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5

---

[409] สุรเชษฐ สุขลาภกิจ. (2557). กว่าจะเป็น “ผัวเดียวเมียเดียว”: สังเขปประวัติความเป็นมาของกฎหมายครอบครัวสมัยใหม่ในสยาม พ.ศ. 2410-2478. *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557) : หน้า 4

[410] ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2545). ประวัติศาสตร์ครอบครัวตะวันตก : ประวัติศาสตร์ "คนใช้" และการ "ใช้คน". *รัฐศาสตร์สาร.* ปีที่ 23 ฉบับที่ 3 หน้า 1-49.

เวลาต่อมา ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี 2517 ซึ่งมีผลมาจากการเคลื่อนไหวชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพกันอย่างขนานใหญ่ และได้มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน กฎหมายครอบครัวที่บัญญัติไว้ในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงถูกตรวจชำระใหม่อีกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายดังกล่าว โดยรัฐไทยได้ประกาศใช้เนื้อหาที่ตรวจชำระใหม่ในปี พ.ศ. 2519 และยกเลิกบทบัญญัติต่าง ๆ ที่จำกัดอำนาจในการทำนิติกรรมของหญิงมีสามี ให้ทั้งสามีภรรยามีอำนาจจัดการทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน เดิมที่ได้กำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าในคู่ครองก็ถูกตัดออกไป ทำให้ปัจจุบันจึงไม่มีใครเป็นหัวหน้าในคู่ครองอีกต่อไป อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ที่เคยอยู่กับบิดาเพียงฝ่ายเดียว ก็ให้สามีภรรยาต่างมีอำนาจปกครองบุตรเท่าเทียมกัน ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาซึ่งเดิมมี 3 ชนิด คือ สินส่วนตัว สินเดิม และสินสมรส ก็ถูกทำให้เหลือเพียง 2 ชนิด คือ สินส่วนตัวและสินสมรสเท่านั้น[411]

กฎหมายครอบครัวได้มีการแก้ไขใหญ่อีกครั้งในปี 2533[412] เพื่อให้ความเสมอภาคระหว่างเพศในกฎหมายครอบครัวมีความชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาสิทธิหญิงและชายให้เท่าเทียมกัน ในประเด็นที่เกี่ยวกับการหมั้น การสมรส การจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาและเหตุหย่า ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดให้การหมั้นต้องมีของหมั้น ถ้าไม่มีของหมั้นการหมั้นนั้นไม่สมบูรณ์ และของหมั้นจะตกเป็นสิทธิแก่หญิงในทันที่หมั้นกัน การกำหนดให้สามีหรือภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจจัดการสินสมรสโดยลำพัง เว้นแต่การจัดการที่สำคัญ ๆ ซึ่งสามีและภรรยาจะต้องจัดการร่วมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น การขาย แลกเปลี่ยน การให้เช่าซื้อสินสมรสที่เป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้ การนำสินสมรสไปให้โดยเสน่หา ฯลฯ การเพิ่มเติมเหตุฟ้องหย่า โดยกำหนดให้กรณีที่สามีหรือภรรยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปี และการที่สามีหรือภรรยาสมัครแยกกันอยู่เกินสามปี เป็นเหตุฟ้องหย่าได้ด้วย[413] นอกจากนี้ กฎหมายครอบครัวในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ถูกแก้ไขครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2551 เพื่อยกความคุ้มครองของบุตรที่ได้ทำการปรับเปลี่ยนฐานะจากบุตรนอกสมรสให้เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา

อีกทั้ง ในอนาคตมีแนวโน้มว่ารัฐไทยจะตรากฎหมาย “พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ...” ด้วยเหตุผลว่าปัจจุบันสังคมไทยมีกลุ่มบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศ เพศสภาพ หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิดซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้ใช้ชีวิตร่วมกันดั่งครอบครัวทั่วไป แต่กลับไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิและหน้าที่ในการเป็นคู่ชีวิตเช่นเดียวกับคู่สมรสในกฎหมายครอบครัวแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ซึ่งถือเป็นการเลือกประติบัติโดยไม่เป็นธรรมและขัดต่อหลักการที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนหลักการสิทธิมนุษยชนสากลตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคี[414]

แม้ว่ากฎหมายครอบครัวจะถูกแก้ไขปรับปรุงและพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความสัมพันธ์และสิทธิหน้าที่ของสามีภรรยา รวมถึงบิดามารดาและบุตร มีความก้าวหน้ามากขึ้นเมื่อเทียบกับกฎหมายครอบครัวใน

---

[411] ตามผลของพระราชบัญญัติให้ใช้บัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2519

[412] พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2533

[413] พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 18) พ.ศ. 2551

[414] กองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ. (2561) *(ร่าง) พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ....* เว็บไซต์กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เข้าถึงจาก: http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/2017-06-14-08-39-27/9519-2018-11-05-07-48-34

อดีต โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมทางเพศระหว่างชายกับหญิง อีกทั้ง ยังมีการตรากฎหมายเพื่อรองรับกับความซับซ้อนและความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น แต่ทว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการก่อร่างสร้างครอบครัว ณ ปัจจุบันก็ยังไม่อาจเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันกับความพลวัตและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จนอาจเป็นจุดที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่สมดุลของการทำงานและชีวิตส่วนตัว ผู้คนหลายคนต้องเผชิญหน้ากับความเสี่ยง ความไม่มั่นคงในชีวิตโดยไม่มีกฎหมายเข้ามาคุ้มครองสิทธิพวกเขาอย่างครอบคลุมมากพอในการจัดการกับความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงนั้น และบทบัญญัติกฎหมายที่ดำรงอยู่อาจกลายเป็นข้อจำกัดและอุปสรรคในการมีคู่ครองหรือการตัดสินใจสร้างครอบครัว และมีลูกของผู้คนในศตวรรษที่ 21

<u>3.3.2 สมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพและความเป็นไปได้ทางกฎหมาย</u>

ประเทศไทยมีการวางทิศทางประเทศผ่านยุทธศาสตร์ชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งต่างให้ความสำคัญในการเร่งแก้ไขปัญหาประชากรผ่านการสร้างสมดุลในการทำงานและสร้างความครัว ด้วยการพัฒนาทุนมนุษย์อย่างมีคุณภาพ ในขณะที่ทั้งประเทศไทยและต่างประเทศต่างก็มีงานศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายส่งเสริมการสร้างประชากรด้วยสมดุลในการทำงานและสร้างความครัว ทั้งการกำหนดนโยบายประเภทการจูงใจทางการเงิน หรือ นโยบายประเภทที่ทำให้เกิดสมดุลในการทำงานและสร้างความครัว ตลอดจน วิธีการอื่นๆ เช่น การสร้างความเท่าเทียมทางเพศ

ขณะที่ประเทศไทยได้มีการจัดกฎหมายและนโยบายส่งเสริมการสร้างประชากรด้วยสมดุลในการทำงานและสร้างความครัวเช่นกัน โดยเน้นไปที่นโยบายประเภทการจูงใจทางการเงิน เป็นต้นว่า การจ่ายเงินทดแทนหรือช่วยเหลือกรณีมีบุตรผ่านระบบประกันสังคม การใช้ระบบภาษีในการช่วยเหลือแบ่งเบาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการมีลูก ทั้งนี้ยังไม่มีงานศึกษาที่เจาะลึกไปยังกลุ่มแรงงานอิสระเป็นการเฉพาะ

1) รัฐ: การสร้างประชากร สมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 บัญญัติถึงหน้าที่ของรัฐบาลไว้โดยสังเขปว่า นโยบายของรัฐบาลต้องสอดคล้องกับหน้าที่ของรัฐ แนวนโยบายแห่งรัฐ และยุทธศาสตร์ชาติ[415] การกำหนดนโยบายของรัฐบาลจึงต้องสอดรับกับ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) เมื่อพิจารณาตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด พบว่า ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580) มีการกล่าวถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ ด้วยการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต ไว้ใน ***ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์*** เกี่ยวข้องกับการสร้างประชากรที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 3 วางกรอบไว้ว่า รัฐต้องมีมาตรการตั้งแต่การสร้างค่านิยมในการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ สนับสนุนการสร้างประชากร และต้องทำให้ประชากรที่อยู่ในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบกับ ***ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม*** กล่าวว่ารัฐต้องนำเนินนโยบายที่สร้างหลักประกันทางสังคมที่เหมาะสมกับคนทุกช่วงวัย ตามสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญตั้งแต่การสร้างความมั่นคงของแต่ละบุคคลไปจนถึงระดับครอบครัว

---

[415] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 มาตรา 162 คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภา ซึ่งต้องสอดคล้องกับหน้าที่ของรัฐ แนวนโยบายแห่งรัฐ และยุทธศาสตร์ชาติ ...

การสร้างประชากรที่มีคุณภาพตามยุทธศาสตร์ชาติ เริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการเกิดความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และค่านิยมในการสร้างประชากรที่ดีเพื่อพัฒนาสังคมต่อไป ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจากครอบครัวที่เข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมนโยบายการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน โดยอาศัยความร่วมมือจาก ครอบครัว ชุมชน และจึงเป็นการเตรียมความพร้อมการมีลูกให้เริ่มตั้งแต่ก่อนการตั้งครรภ์

โดยเด็กที่เกิดมาต้องมีการเกิดที่มีคุณภาพ ตั้งแต่พัฒนาการเข้าถึงบริการสุขภาพแม่และเด็ก การส่งเสริมวางแผนครอบครัว การตรวจเช็คความพร้อมในการสร้างครอบครัว การส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ในกลุ่มแม่และเด็ก ไปจนถึงการสนับสนุนกลุ่มผู้มีบุตรยาก นอกจากนี้รัฐจะต้องมีการลุงทนในเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการที่สมวัยในทุกด้าน เมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงวันเรียนต้องทำให้เด็กสามารถพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถให้สอดรับทักษะในศตวรรษที่ 21[416]

ขณะเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่สอดรับตามยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) กำหนดว่าปัญหาการลดลงของประชากรวัยเด็กและแรงงาน รวมถึงการเพิ่มขึ้นของปนะชากรสูงวัยเป็นประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่12 และตาม ***ยุทธศาสตร์ที่ 1 : การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์*** กำหนดมาตรการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานให้พ่อแม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ด้วยตนเอง ทั้งการจูงใจให้สถานประกอบการจัดให้มีการจ้างงานที่ยืดหยุ่น รวมทั้งรณรงค์ให้ผู้ชายตระหนักและมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ในบ้านและดูแลบุตรมากขึ้น[417]

กล่าวได้ว่าตามยุทธศาสตร์ชาติที่อาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ และ แผนพัฒนาฯฉบับที่ 12 ให้ความสำคัญในการรับมือและแก้ไขปัญหาด้านประชากร ด้วยการวางแนวทางให้รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการสร้างประชากร ที่คำนึงถึงประชากรคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวมีคุณภาพทุกช่วงวัย ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจากครอบครัวที่เข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมนโยบายการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน โดยอาศัยความร่วมมือจาก ครอบครัว ชุมชน จึงมีความเป็นไปได้และความสามารถที่รัฐบาลจะกำหนดนโยบาย หรือ กฎหมาย ส่งเสริมการสร้างประชากรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว ในแรงงานรับจ้างอิสระ ซึ่งจะได้พิจารณาถึง แนวกฎหมายหรือนโยบายที่ประเทศไทยกำลังดำเนินอยู่ประกอบแนวกฎหมายหรือนโยบายของต่างประเทศที่ส่งเสริมการสร้างประชากร ดังจะกล่าวถึงต่อไป

2) การศึกษาเกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมการสร้างประชากร

ในกลุ่มประเทศองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) พยายามแก้ไขปัญหาภาวะอัตราการเจริญพันธ์ต่ำ จึงมีการศึกษาวิเคราะห์นโยบายที่ออกมาตอบสนองการตัดสินใจมีลูกหรือสร้างประชากร โดยมีสาระสำคัญว่า หากพิจารณาถึงจุดเน้นของนโยบายอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งเป็นการสนับสนุนทางการเงินของครอบครัว เป็นการกระตุ้นในมีลูกผ่านระบบเศรษฐกิจ ถือเป็นการส่งเสริมการมีลูกโดยตรง มักมาในรูปแบบของการจ่ายเงินอุดหนุนกับเด็กเกิดใหม่ การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก ทั้งสาธารณสุขและการศึกษาโดยไม่มีค่าใช้จ่าย ตลอดจนนโยบายจูงใจทางภาษี

---

[416] ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก 13 ตุลาคม 2561

[417] แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, 65-73

กลุ่มที่สอง เป็นนโยบายกระตุ้นการมีลูกทางอ้อม อาจเป็นนโยบายทางเศรษฐกิจ ทว่าไม่ได้ให้เงินอุดหนุน หรือช่วยเหลือเพราะการมีหรือจะมีลูก แต่เป็นนโยบายทางเศรษฐกิจที่เอื้อให้สร้างครอบครัว (family friendly) การสร้างความสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว เป็นต้นว่า นโยบายส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ การปรับระบบภาษี กระตุ้นสังคมให้รับรู้ถึงความสำคัญของการมีลูกและการเลี้ยงดูลูก[418] นโยบายที่มีจุดเน้นที่ต่างกันทั้งสอง แต่ล้วนแล้วก็มุ่งส่งเสริมการสร้างประชากร ซึ่งอาจจำแนกนโยบายกระตุ้นอัตราการเจริญพันธ์ได้เบื้องต้นดังต่อไปนี้

2.1) การจำแนกนโยบายกระตุ้นอัตราการเจริญพันธ์

ก. นโยบายการสนับสนุนทางการเงิน (financial incentives) [419]

การให้เงินสนับสนุนครอบครัวที่มีลูก (Child-related cash payment) เป็นลักษณะของการจ่ายเงินให้ครอบครัวจนกว่าเด็กจะมีอายุตามที่รัฐบาลกำหนด โดยมากจะจ่ายไปจนกว่าเด็กจะสำจบการศึกษามัธยม ซึ่งพบว่า บางประเทศจะมีการคัดกรองครอบครัวด้วยรายได้ของครอบครัว หากครอบครัวใดมีรายได้เกินเพดานรายได้ ก็จะไม่มีสิทธิรับเงินสนับสนุน แม้เงินสนับสนุนประเภทนี้ต้องทุ่มเงินจำนวนมาก แต่เป็นวิธีการที่เงินจะถูกใช้ในตัวเด็กได้อย่างโดยตรงที่สุด

นโยบายทางเศรษฐกิจช่วยลดมูลค่าที่ต้องเสียจากการมีลูก(Subsides and subsidised services)
เป็นการช่วยเหลือทั้งค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการมีและจะมีลูก อาจให้เป็นเงินก้อนครั้งเดียว หรือให้กู้เงินดอกเบี้ยต่ำเพื่อใช้ในการเลี้ยงดูลูก ครอบคลุมการศึกษาและสุขภาพของลูก จนถึงระยะเวลาหนึ่งๆ ซึ่งการนโยบายการเงินประเภทนี้มีเงื่อนไขที่แตกต่างกันไปตามอายุ จำนวนบุตร และอาจกำหนดรายได้ขั้นต่ำในการคัดกรองในการเข้าร่วมโครงการหรือนโยบาย โดยมักจะโอนเงินผ่านแม่เพราะจะเกิดประโยชน์ต่อเด็กโดยตรงมากกว่าการโอนผ่านทางพ่อ กรณีอยู่ร่วมกัน

ทว่าเงินช่วยประเภทนี้อาจไม่ได้ไปสู่การสนับสนุนเด็กตามการคาดการณ์ ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า การให้เงินนโยบายทางเศรษฐกิจดังกล่าวนัยนะสำคัญเชิงบวกต่ออัตราการเจริญพันธ์ แต่มีในระดับเล็กน้อยเท่านั้น การให้เงินยังรวมไปถึงเงินอุดหนุนและการลดหย่อนค่าใช้จ่ายค่าบริการให้ครอบครัวที่มีลูก

นโยบายภาษี (Tax expenditures) ไม่ได้เป็นการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในเด็กโดยตรง แต่เป็นนโยบายจูงใจให้มีลูก เป็นการลดหย่อนภาษีในอัตราที่กำหนดโดยจำนวนบุตร อายุของบุตร ทว่าการจูงใจต่ำกว่าการให้เงินอุดหนุน ขณะที่นโยบายลดหย่อนภาษี จะกำหนดอัตราลดหย่อนภาษีผูกกับจำนวนลูกในครอบครัว แม้วิธีการนี้ต่างจากวิธีการแรกเพราะไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อเด็กแต่เป็นการลดค่าใช้จ่ายกับรัฐ แต่กลับพบว่านโยบายดังกล่าวมีประโยชน์ต่อครอบครัวที่มีรายได้สูงเป็นส่วนมาก (ประเทศสมาชิกที่จ่ายภาษีในอัตราก้าวหน้า) ทว่าหากกำหนดให้เพดานการลดหย่อนภาษีสัมพันธ์กับครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ การจูงใจก็ไม่อาจมีผลเป็นวงกว้างในสังคม

---

[418] Sleebos, J. (2003). Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers. 15, 35-36

[419] Ibid., 36

ข. นโยบายที่สร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว(Support for parents to combine work and family responsibilities)[420]

นโยบายศูนย์เลี้ยงเด็ก (Childcare provision) ตอบสนองปัจจัยมูลค่าที่ต้องเสียจากการมีลูก และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ มีทั้งไม่คิดค่าบริการ และส่วนลดหรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในศูนย์ดูแลเด็ก นโยบายประเภทนี้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงทำงาน ไม่ต้องตัดสินใจเลือกอนาคตการงานและการมีลูก

การลาคลอดในหญิง การลาคลอดในชาย และลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตร(Maternity paternity and parental leave) การลามีทั้งลาคลอดในหญิง การลาคลอดในชาย และ การลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตรในหญิงและชายโดยไม่ถือว่าเป็นการลากิจทั่วไป เป็นต้นว่า ลาเพื่อเลี้ยงดูลูก หรือ ลาเพื่อไปร่วมกิจกรรมโรงเรียนขงลูก ขณะที่ผลของนโยบายลาเพราะการมีลูกขึ้นอยู่กับค่าตอบแทนที่ได้รับระหว่างการลา

การลาคลอดของพ่อ (paternity leave) เป็นการลาของพ่อในช่วงเวลาคลอด ที่จะมีควบคู่ไปกับการลาคลอดในหญิง ซึ่งการลาคลอดของพ่อต่างจากการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตร (parental leave) โดยการลาคลอดของพ่อ จะเป็นในลักษณะสั้นๆ แต่ได้รับค่าตอบแทนเกือบเต็มอัตรา โดยเฉลี่ยแล้วใน EU มีระยะเวลาการลาคลอดของพ่ออยู่ที่ 12.5 วัน โดยได้รับค่าตอบแทนเต็มอัตรา[421] ขณะที่การลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตรใน EU เฉลี่ยอยู่ที่ 87 วัน อัตราค่าตอบแทนโดยเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 50 ของเงินเดือน อย่างไรก็ตามพบว่าการลาทั้งการลาคลอดของพ่อ กลับพบว่าการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตร ไม่ประสบความสำเร็จในการจูงในผู้ชาย[422]

นโยบายลาเพราะการมีลูกที่ส่งผลเชิงบวกต่ออัตราการเจริญพันธ์ อาจก่อให้เกิดผลกระทบ เป็นต้นว่าในประเทศที่มีการจ่ายภาษีสวัสดิการร่วมกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง (payroll taxes) ซึ่งภาษีเหล่านี้จะนำไปใช้เพื่อชดเชยหรือทดแทนลูกจ้างหญิงเวลาคลอดเช่นกัน ผลในระยะยาวอาจทำให้ความต้องการจ้างแรงงานหญิงลดลงหรือ การจ้างงานโดยจ่ายค่าตอบแทนในอัตราที่ต่ำ เพื่อหลีกเลี้ยงภาระส่วนนี้ ท้ายที่สุดก็ไม่อาจแก้ปัญหาอัตราการเจริญพันธ์ที่ต่ำจากปัจจัยเรื่องโอกาสในหน้าที่การงานของเพศหญิง ขณะเดียวกันระยะเวลาในการลามีผลต่อการกลับมาทำงานทั้งในแง่ของทักษะที่ขาดหายไป และ ค่าตอบแทนที่จะได้รับในอนาคต[423]

ค. วิธีการอื่นๆ นอกเหนือจากข้างต้น

สร้างความเท่าเทียมทางเพศ โดยลดการผลักภาระ หน้าที่การเลี้ยงดูลูกให้เป็นของผู้หญิง ส่งผลต่อการตัดสินใจมีลูก หรือ มีลูกเพิ่ม อาจกระตุ้นให้ฝ่ายชายลาคลอดโดยให้มีอัตราส่วนของวันลาเท่ากับฝ่ายหญิง หรือสร้างทัศนะคติเชิงบวกในจากการมีลูก[424]

---

[420] Joëlle E. Sleebos. Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses., 38-39

[421] Belle, J., V. (2018). Paternity and parental leave policies across the European Union: Assessment of current provision, 7-8

[422] Ibid., 9

[423] Joëlle E. Sleebos. Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses., 40

[424] Haan, P., Wrohlich. K. (2009). Can child care policy encourage employment and fertility?. , 32

2.2) แนวกฎหมายหรือนโยบายที่ส่งเสริมการสร้างประชากรในต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามนโยบายที่สร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวและหรือ วิธีการอื่นๆ อาจผสานเข้ากับ นโยบายการสนับสนุนทางการเงิน นโยบายทางการเงินหรือทางภาษีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นก็ได้ ดังกรณีตัวอย่างแนวกฎหมายหรือนโยบายที่ส่งเสริมการสร้างประชากรในต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

ก. นโยบายทางการเงินและภาษีต่างประเทศ

ญี่ปุ่นมีนโยบายให้เงินอุดหนุนแก่ครอบครัว (universal child allowance) พิจารณาตามระดับรายได้ครอบครัว อายุ และ จำนวนของบุตร[425] ตาม Act of Child Allowance ของญี่ปุ่น กำหนดให้จ่ายเงินให้กับครอบครัวที่มีลูกอายุไม่เกิน 15 ปี ในอัตราที่แตกต่างกันตามขั้นของเงินเดือนและจำนวนลูกในครอบครัว โดยจำนวนเงินอยู่ราว 5,000 เยน ถึง15,000 เยน ต่อเดือน[426]

นอกจากนี้นโยบายช่วยเหลือกรณีเลี้ยงเดี่ยว (child rearing allowance for single-parent households) โดยจ่ายให้กรณีมีลูกคนแรก 41,430 เยนต่อเดือน คนที่สอง 5,000 เยนต่อเดือน และคนต่อๆไป 3,000 เยนต่อเดือน รายได้ของครอบครัวจะถูกนำมาพิจารณาการจ่ายเงินด้วย[427] ทั้งนี้ค่าตอบแทนรายชั่วโมงที่ต่ำที่สุดขอญี่ปุ่นอยู่ที่ 762 เยนต่อชั่วโมงหรือ 7.05 USD โดยปกติชั่วโมงทำงานอยู่ที่ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์[428]

สิงคโปร์ให้เงิน (Reward) กับครอบครัวที่มีลูกเป็นพลเมืองสิงคโปร์ เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้รับสัญชาติสิงคโปร์กระตุ้นให้ผู้หญิงทีทำงานมีลูก มีเงื่อนไขคือผู้หญิงแต่งงาน หย่าร้าง หรือเป็นหม้าย จ่ายภาษีเงินได้ และมีลูกเป็นพลเมืองสิงคโปร์ตามกฎหมาย โดยจะให้เงินในอัตรา ร้อย 15 20 และ 25 ของเงินได้ของแม่ ต่อลูกคนที่ 1 2 และ 3คนหรือมากกว่านั้น ตามลำดับ[429]

รัฐบาลสิงคโปร์ยังจ่ายเงินสมทบช่วยเหลือการตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูลูกร่วมกับนายจ้าง ตามกฎหมาย (the children development co-saving act) เช่น นายจ้างต้องจ่ายเงินสมทบในสัปดาห์ที่ 1-8 รัฐจ่ายสมทบในสัปดาห์ที่ 9-12 สำหรับลูกคนที่ 1 และ 2 สิงคโปร์[430] นอกจากนี้ยังมีนโยบายส่งเสริมการสร้างประชากรโดยเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการมีลูกทางการแพทย์ของทุกคน รัฐบาลสิงคโปร์กำหนดให้ค่าใช้จ่ายในการทำให้ตั้งครรภ์

---

[425] Westley, S., B., Choe, K., M. and Retherford, R., D. (2010). Very Low Fertility in Asia: Is There a Problem? Can It Be Solved?. Analysis from the East-West Center. 94, 7

[426] National Institute of Population and Social Security Research. Social Security in Japan 2014. Retrieved http://www.ipss.go.jp/s-info/e/ssj2014/007.html

[427] Inland Revenue Authority of Singapore. Working Mother's Child Relief (WMCR). Retrieved https://www.iras.gov.sg/IRASHome/Individuals/Locals/Working-Out-Your-Taxes/Deductions-for-Individuals/Working-Mother-s-Child-Relief--WMCR-/

[428] Minimum Wage – Japan. (2019). Retrieved https://wageindicator.org/salary/minimum-wage/japan

[429] Inland Revenue Authority of Singapore. Working Mother's Child Relief (WMCR) https://www.iras.gov.sg/IRASHome/Individuals/Locals/Working-Out-Your-Taxes/Deductions-for-Individuals/Working-Mother-s-Child-Relief--WMCR-/

[430] Westley, S., B., Choe, K., M. and Retherford, R., D. (2010). Very Low Fertility in Asia: Is There a Problem? Can It Be Solved?, 8-9

เป็นต้นว่า กระบวนการทำIn vitro fertilization (IVF) คลอด การฝากครรภ์ตลอดจนการคลอด เป็นสิทธิในการประกันสุขภาพที่พลเมืองเข้าถึงได้[431]

รัฐบาลสวีเดนจ่ายเงินอุดหนุนการเลี้ยงดูบุตร 1,250 โครนสวีเดนต่อเดือน จนถึงอายุ 16 ปี และ 1,050 โครนสวีเดนต่อเดือน 23 ปี กรณีที่เรียนต่อ อย่างไรก็ตามสวีเดนเก็บภาษีประมาณร้อยละ 30 ของเงินเดือน[432]

ข. ศูนย์เลี้ยงเด็ก

ในประเทศญี่ปุ่นศูนย์เลี้ยงเด็กแบ่งเป็นศูนย์เลี้ยงเด็กที่ได้รับการรับรองและศูนย์เลี้ยงเด็กที่ไม่ได้รับรอง ซึ่งความแตกต่างของศูนย์ดูแลระหว่างศูนย์ดูแลเด็กที่ทั้งสองแบบ คือ การรับรองมาตรฐานโดยและการอุดหนุนจากรัฐ การพิจารณาให้เข้าถึงศูนย์เลี้ยงเด็กเป็นอำนาจสำนักประกันสังคมท้องที่ ยังรวมถึงควบคุมการคิดอัตราค่าบริการรายหัวทั้งศูนย์เลี้ยงเด็กที่ดำเนินการโดยภาครัฐและเอกชน เงื่อนไขในการพิจารณาคำนึงถึงความต้องการ“การดูแลเด็ก” ของผู้สมัคร เป็นต้นว่า พิจารณาจากรายได้ (income)ครอบครัว โครงสร้างครอบครัว สถานะการทำงานของ“แม่” ทำให้ค่าบริการขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ค่าบริการจะแปรผกผันกับอายุของเด็ก กล่าวคือ ค่าบริการมีราคาลดลงในขณะที่อายุของเด็กที่เพิ่มขึ้น ส่วนครอบครัวที่มีลูกจำนวนมาก ลูกคนที่อายุน้อยสุดก็จะได้รับส่วนลด ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่รายได้ของครอบครัวเช่นกัน[433] ยังมีในลักษณะของ “Day care mothers” ที่จะถูกจัดหาโดยเจ้าหน้าที่สวัสดิการครอบครัว ที่จะคอยดูแลเด็กอายุต่ำกว่า3ปีลงไป เมื่อพ่อแม่ออกไปทำงาน

ในขณะที่ศูนย์เลี้ยงเด็กที่ไม่มีใบอนุญาต ไม่ถูกควบคุมมาตรฐาน และเก็บค่าบริการสูงเพราะต้องแบกรับต้นทุนเองทั้งหมด ทว่ามีข้อได้เปรียบในเรื่อง “ความยืดหยุ่น”ของศูนย์เลี้ยงเด็กที่สามารถปรับได้ตามความต้องการของผู้ใช้บริการ ไม่มีเงื่อนไขในการพิจารณาสถานการณ์งานของ “แม่” ทำให้แม่หรือหญิงที่ว่างงานหรือทำงาน part time มักจะเลือกบริการเช่นว่านี้[434] ประกอบกับความ “รวดเร็ว” ที่ไม่ต้องรอการพิจารณาจากทางการเสียก่อน หรือใช้บริการศูนย์ดูแลเด็กที่ไม่มีใบอนุญาตเพียงชั่วคราวระหว่างรอการพิจารณาการของเข้าร่วมบริการศูนย์ดูแลเด็กที่มีใบอนุญาต[435]

ส่วนประเทศสิงคโปร์ มีการให้เงินอุดหนุนค่าธรรมเนียมการฝากลูกในศูนย์เลี้ยงเด็กเด็กตั้งแต่ 2 เดือน - 7 ปี ไม่ว่าพ่อแม่เด็กจะมีงานทำหรือไม่ แต่ผู้ที่มีงานทำจะได้เงินอุดหนุนในอัตราที่สูงกว่า นอกจากนี้ “two-day paid childcare leave” การเหมาจ่ายค่าบริการในราคาที่ถูกลงสำหรับการฝากเลี้ยงในศูนย์เลี้ยงเด็กกรณีเด็กที่อายุต่ำกว่า 7 ปี หรือ ส่วนลดหรืออุดหนุนค่าใช้จ่ายในศูนย์เลี้ยงเด็กสำหรับเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ปี ยังใช้

---

[431] Ibid.

[432] European Commission. Sweden - Child allowance. Retrieved https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4804

[433] Childcare System in Japan. Child Related Policies in Japan. Retrieved http://www.ipss.go.jp/s-info/e/childPJ2003/childPJ2003.pdf, 30-37

[434] Ibid., 35

[435] Ibid., 32

นโยบายลดหย่อนภาษีควบคู่กันไป โดยลดหย่อนภาษีให้กับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน โดยปู่ ย่า ตา หรือ ยาย เป็นคนดูแลเด็กแทน[436]

ส่วนฟินแลนด์ มีนโยบายให้เงิน แทนที่จะสนับสนุนนโยบายส่งเสริมศูนย์เลี้ยงเด็กให้กับแม่ที่อยู่ดูแลเด็กที่บ้านใน 3 ขวบแรก ซึ่งนโยบายดังกล่าวเคยถูกใช้ในการจัดการปัญหาอัตราการเกิดที่ถดถอยในสีเดนช่วงปี 90 มาแล้ว[437]

ค. การลาคลอดและลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตร

สวีเดน ให้ลูกจ้างลาหยุดเพื่อดูแลบุตร โดยได้รับเงินช่วยเหลือกรณีเลี้ยงดูบุตร ตลอด 450 วัน ราว 290,000 โครนสวีเดนต่อปี ราว 19,000 โครนสวีเดนต่อเดือน กรณีที่ไม่มีรายได้จะได้เงินช่วยเหลือ 180 โครนสวีเดนต่อปี ตลอด 390 วันและได้รับอีก 60 โครนสวีเดน อีก 90 วัน โดยสามารถขอรับเงินเต็มจำนวนหรือแบ่งรับเป็นส่วนๆได้ นอกจากนี้ ยังมีค่าอุดหนุนการดูแลที่บ้านกรณีที่ต้องการดูแลบุตรที่บ้านราว 3000 โครนสวีเดนต่อเดือน[438] ทั้งนี้สวีเดนไม่มีการกำหนดค่าแรงขั้นต่ำตามกฎหมาย แต่เมื่อเทียบจากรายได้ในงานที่ได้น้อยที่สุดค่าแรงอยู่ที่ 6,427 SEK หรือราว 679 USD

สวีเดนยังมีนโยบาย “gender equality bonus”[439] เป็นนโยบายที่ออกแบบมาเพื่อพยายามสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวเพื่อให้ผู้หญิงมีโอกาสในหน้าที่การงานมากขึ้นในขณะเดียวกันก็สามารถมีลูกได้ และยังช่วยให้ผู้หญิงกลับเข้าทำงานได้เร็วขึ้นหลังจากคลอด ด้วยการสนับสนุนให้ผู้ชายใช้วันการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตรเท่ากับผู้หญิง[440] และจูงใจด้วยการให้เงินแก่ครอบครัวนั้นราว 1,900 ดอลลาร์สหรัฐ[441] หรือในบางประเทศในกลุ่ม OECD สิทธิพ่อลาคลอดได้มากถึง 1 ปี ถ้าเป็นกรณีที่มีการจ่ายเงินเดือนตามปกติจะสามารถใช้สิทธิได้ถึง 7-8 สัปดาห์[442]

กรณีรัฐบาลสเปนตั้ง กรรมาธิการด้านเพศสัมพันธ์’ (Sex Tsar, Sex Commissioner) โดยแต่งตั้งให้เอเดลไมรา บาร์เรียรา (Edelmira Barreira)ดำรงตำแหน่งนี้ เพื่อแก้ปัญหาอัตราการเจริญพันธ์ที่ลดลง จากสาเหตุหลัก คือ ผู้หญิงเหนื่อยล้าจากการทำงานจนไม่อยากมีกิจกรรมทางเพศ โดยกรรมาธิการฯเสนอว่ารัฐบาลสเปนควรจะจ้างประชาชนให้หยุดงาน 1 ชั่วโมง เป็นความพยายามเพื่อพยายามสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว

---

[436] Jones, G., Straughan, T., P. and Chan, A. (2008). Very low fertility in PacificAsian countries: Causes and policy responses. Research Collection School of Social Sciences. Retrieved https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=3467&context=soss_research

[437] Haan, P., Wrohlich. K. (2009). Can child care policy encourage employment and fertility?. Retrieved https://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2009-025.pdf, 32

[438] วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2561). รายงาน: มาตรการทางการคลังเพื่อส่งเสริมการมีบุตร : บทเรียนจากสวีเดน สิงคโปร์ และญี่ปุ่น. Knowledge-farm. เข้าถึงจาก http://www.knowledgefarm.in.th/policy-support-birth-oecd/

[439] เรื่องเดียวกัน.

[440] European Commission. Employment, Social Affairs & Inclusion. Retrieved https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1252&langId=en&reviewId=66

[441] Sveriges Radio. Gender Equality Bonus - "Ineffectual". Retrieved https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=3578840

[442] กานต์ กมลรัตน์. (2555). “พ่อลาคลอด” สิทธิที่สังคมต้องรับรู้. โพสต์ทูเดย์. เข้าถึงจาก https://www.posttoday.com/social/general/191156

2.3) กฎหมายหรือนโยบายที่ส่งเสริมการสร้างประชากรในประเทศไทย

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ[443]ในประเทศไทย ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวว่า เนื่องจากเงินเป็นปัจจัยหลักในการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในปัจจุบัน การสร้างครอบครัวดีไปพร้อมกับการสร้างสมดุลชีวิตการทำงานและครอบครัวจึงเป็นไปได้ยาก สืบเนื่องมาจากเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตสูญเสียให้ไปกับการทำงานหาเงิน การสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการสนับสนุนผ่านข้อเสนอดังต่อไปนี้

- การขยายระยะเวลาลาคลอด(maternity leave with pay) อย่างน้อยให้เป็นไปตาม ILO กล่าวคือ 6 เดือน
- การส่งเสริมให้มีการลาของพ่อ(paternity leave) ในภาคเอกชนให้ครอบคลุม “คู่ชีวิต” ทุกประเภท เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อการมีลูกและสร้างสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว
- การเพิ่มการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตร(parental leave) เพื่อไปทำกิจกรรมที่จำเป็นต้องทำร่วมกับลูก เช่น กิจกรรมโรงเรียน ลาเพื่อดูแลลูกที่ป่วย แยกจากการลากิจ
- การส่งเสริมให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กที่ไว้ใจได้และใกล้บ้านหรือทำทำงาน
- การใช้มาตรการทางการเงิน เช่น ให้เงินเพื่อเลี้ยงดูบุตร
- การส่งเสริมนโยบายสร้างงานที่ยืดหยุ่นได้ขององค์กร เป็นมิตรต่อครอบครัว (family-friendly) เช่น ให้คนทำงานที่มีลูกต่ำกว่า 5 ปี สามารถขอทำงานแบบยืดหยุ่นเวลาได้
- การจัดตั้งกองทุนครอบครัว

จะเห็นว่าข้อเสนอจากงานศึกษาในประเทศไทย เป็นไปในทิศทางเดียวในทิศทางเดียวกับงานศึกษาในกลุ่มประเทศ OECD สามารถจัดกลุ่มเป็นนโยบายการสนับสนุนทางการเงิน นโยบายที่สร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวได้เช่นกัน และเมื่อพิจารณากฎหมายและนโยบายในประเทศไทยแล้ว นโยบายทางจูงใจทางเศรษฐกิจ นโยบายส่งเสริมการสร้างประชากรด้วยการสร้างความสมดุลในการทำงานและชีวิตและวิธีการอื่นๆ อาจปรากฏในรูปแบบของนโยบายหรือกฎหมาย ดังต่อไปนี้

ก. นโยบายการสนับสนุนทางการเงิน

กฎหมายประกันสังคม

[443] มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และ รีนา ต๊ะดี. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ.

กฎหมายประกันสังคมเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองหรือช่วยเหลือผู้ประกันตนหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน เป็นการเสริมกฎหมายแรงงานในส่วนที่กฎหมายแรงงานคุ้มครองไม่ถึง อันได้แก่ ความเดือดร้อนหรือเสียหายที่มิใช่เนื่องจากการทำงาน โดยขยายความคุ้มครองไปถึงบุคคลอื่นที่มิใช่ลูกจ้าง เพื่อระงับหรือบรรเทาความเดือดร้อนเสียหายจากการประสบเคราะห์ภัยหรือประสบปัญหาด้านการเงินในการดำรงชีพตามปกติของบุคคลดังกล่าวและครอบครัว[444] ในแง่ของการส่งเสริมการมีลูกจัดเป็นนโยบายการสนับสนุนทางการเงิน

ความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือตามกฎหมายประกันสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นการสร้างประชากรเป็นความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือ ได้แก่ กรณีคลอดบุตร กรณีสงเคราะห์บุตร[445]

ประการแรกประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร โดยทั่วไปผู้ประกันตนหญิงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับตนเอง และหากเป็นผู้ประกันตนชายก็มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรนี้สำหรับภรรยา หรือหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย[446] ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด[447] *ซึ่งผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนนี้ต่อเมื่อผู้ประกันได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 เดือน ภายในระยะเวลา 15 เดือนก่อนเข้ารับบริการทางการแพทย์*[448] โดยผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนทั้งหมด 2 ประการ ประการแรก คือ บริการทางการแพทย์ในอัตรา 13,000 บาทต่อการคลอดหนึ่ง

---

[444] วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2561). คำอธิบายกฎหมายประกันสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.น.29.

[445] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 54
มาตรา 54 ผู้ประกันตนหรือผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนจากกองทุน ดังต่อไปนี้
...
(2) ประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร
...
(5) ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร
...

[446] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65 วรรคสอง
ในกรณีที่ผู้ประกันตนไม่มีภริยา หากผู้ประกันตนอยู่กินฉันสามีภริยากับหญิงใดโดยเปิดเผยตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงนั้นด้วย

[447] ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย พ.ศ.2538 ข้อ 3
ข้อ 3 ผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย ให้เป็นไปตามเงื่อนไข ดังต่อไปนี้
(1) ผู้ประกันตนจะต้องไม่มีภริยาซึ่งได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
(2) ผู้ประกันตนต้องอยู่กินฉันสามีภริยากับหญิงนั้นโดยเปิดเผย
(3) ปรากฏชื่อของผู้ประกันตนเป็นบิดาในสูติบัตร

[448] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง
มาตรา 65 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตรสำหรับตนเองหรือภริยา ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนวันรับบริการทางการแพทย์ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าเดือน

ครั้ง[449] และหากผู้ประกันตนต้องหยุดงาน ผู้ประกันตนจะได้รับ "เงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร"[450] จะจ่ายในลักษณะเหมาจ่าย ในอัตราครั้งละร้อยละ 50 ของค่าจ้างในระยะเวลา 90 วัน[451]

ประการที่สองประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตร เป็นเงินสงเคราะห์ ซึ่งจะจ่ายในลักษณะเหมาจ่ายในอัตรา 600 บาทต่อเดือน ต่อบุตรหนึ่งคน โดยจะจ่ายไปจนกระทั่งบุตรอายุครบ 6 ปี หรือตาย หรือผู้ประกันตนได้ยกบุตรนั้นให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น หรือจนกว่าความเป็นผู้ประกันตนจะสิ้นสุดลง และในกรณีที่บิดาและมารดาเป็นผู้ประกันตนทั้งคู่ บุคคลที่มิได้จดทะเบียนสมรสหากแต่ได้อยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรต่อจากผู้ประกันตน

ซึ่งความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ผู้ประกันตนตามกฎหมายประกันสังคม โดยผู้ประกันตนที่มิใช่ "ลูกจ้าง" กล่าวอีกนัยคือ เป็นผู้รับจ้างอิสระ สามารถรับความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือใน 2 กรณี คือ

ผู้รับจ้างอิสระเป็นผู้ประกันตน ซึ่งเคยเป็น "ลูกจ้าง" มาก่อน มักถูกเรียกว่า "ผู้ประกันตนตามมาตรา 39" ผู้ประกันตนประเภทนี้คือผู้ประกันตนเมื่อครั้งเป็นลูกจ้าง โดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือน[452] ต่อมามีเหตุให้ไม่มีนายจ้าง แต่ยังจ่ายเงินสมทบต่อซึ่งต้องออกในส่วนที่นายจ้างเคยจ่ายสมทบขณะเป็นลูกจ้าง[453] และแสดงความจำนงที่จะเป็นผู้ประกันตนต่อไปภายใน 6 เดือนนับแต่วันสิ้นสุดการการเป็นลูกจ้าง[454]

---

[449] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคหนึ่ง
มาตรา 66 ประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร ได้แก่
(1) ค่าตรวจและรับฝากครรภ์
(2) ค่าบำบัดทางการแพทย์
(3) ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์
(4) ค่าทำคลอด
(5) ค่ากินอยู่และค่ารักษาพยาบาลในสถานพยาบาล
(6) ค่าบริบาลและค่ารักษาพยาบาลทารกแรกเกิด
(7) ค่ารถพยาบาลหรือค่าพาหนะรับส่งผู้ป่วย
(8) ค่าบริการที่จำเป็น

[450] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคท้าย
ผู้ประกันตนซึ่งต้องหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรให้ได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 67 ด้วย

[451] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 67
มาตรา 67 ในกรณีที่ผู้ประกันตนต้องหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรไม่เกินสองครั้ง เป็นการเหมาจ่ายในอัตราครั้งละร้อยละห้าสิบของค่าจ้างตามมาตรา 57 เป็นเวลาเก้าสิบวัน

[452] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง
มาตรา 39 ผู้ใดเคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 โดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 (2) ถ้าผู้นั้นประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป ให้แสดงความจำนงต่อสำนักงานตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ภายในหกเดือนนับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน

[453] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 46 วรรคสาม
สำหรับการประกันตนตามมาตรา 39 ให้รัฐบาลและผู้ประกันตนออกเงินสมทบเข้ากองทุนโดยรัฐบาลออหนึ่งเท่า และผู้ประกันตนออกสองเท่าของอัตราเงินสมทบที่แต่ละฝ่ายต้องออก ตามที่กำหนดในวรรคหนึ่งและวรรคสอง

[454] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง

จะทำให้ผู้รับจ้างอิสระแม้ไม่ใช่ลูกจ้างยังคงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนซึ่งครอบคลุกประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร และสงเคราะห์บุตร

อย่างไรก็ตาม หากผู้ประกันตนที่สิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนเพราะการลาออกจากการเป็นผู้ประกันตน หรือไม่ส่งเงินสบทบเป็นระยะเวลา 3 เดือนติดต่อกัน หรือจ่ายเงินสมทบไม่ครบ 9 เดือน แล้วได้ส่งเงินสมทบครบตามเงื่อนเวลาที่ก่อให้เกิดสิทธิ จะยังคงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนต่อไปนี้ ต่อไปอีก 6 เดือน นับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน คือ 1). ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย 2). ประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร 3). ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ และ 4). ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

ผู้รับจ้างอิสระที่ไม่เคยเป็นลูกจ้างมาก่อน หรือเรียกว่า **"ผู้ประกันตนตามมาตรา 40"** กรณีนี้จะมีที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นการสร้างประชากรคือ กรณีสงเคราะห์บุตร ไม่ครอบคลุมประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร เท่านั้น ทว่าผู้รับจ้างอิสระต้องจ่ายเงินสบทบในอัตราสูงสุดจากทั้งหมด 3 แบบ[455] โดยประโยชน์ทดแทนจะอยู่ในรูปของ "เงินสงเคราะห์บุตร" ซึ่งแตกต่างจากกรณีเป็นลูกจ้าง คือ เงินสงเคราะห์บุตรสำหรับบุตรที่มีอายุไม่เกิน 6 ปี จำนวนคราวละไม่เกิน 2 คน ในอัตรา 200 บาทต่อเดือน ต่อบุตร 1 คน โดยไม่รวมถึงบุตรบุญธรรม หรือบุตรที่ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น ทั้งนี้ บุตรซึ่งมีสิทธิได้รับการสงเคราะห์จะเป็นบุตรที่เกิดก่อนหรือหลังการเป็นผู้ประกันตนก็ได้ โดยผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์บุตรในเดือนใด ต้องมีการจ่ายเงินสบทบในเดือนนั้นด้วย

มาตรการภาษี

การลดหย่อนภาษี

การลดหย่อนภาษี เป็นสิ่งที่รัฐกำหนดขึ้นมาเพื่อบรรเทาภาระภาษีให้แก่ผู้มีเงินได้ โดยเมื่อผู้มีเงินได้ได้หักค่าใช้จ่ายแล้วก็สามารถนำเงินได้ที่เหลือนั้นมาหักค่าลดหย่อนได้อีก[456] ซึ่งสามารถพิจารณามาตรการลดหย่อนภาษีที่เป็นการสนับสนุนการมีลูก จำแนกได้ดังต่อไปนี้

- **กรณีมีคู่สมรส**

มาตรา 39 ผู้ใดเคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 โดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 (2) ถ้าผู้นั้นประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป ให้แสดงความจำนงต่อสำนักงานตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ภายในหกเดือนนับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน

[455] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 8 ประกอบกับ กฎกระทรวงกำหนดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาลจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับบุคคลซึ่งสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 ข้อ 3 โดยสังเขปความว่า ผู้ประกันตนตามมาตรา 40 จ่ายเงินสมทบเดือนละ 300 บาท โดยต้องจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 24 เดือน ภายในระยะเวลา 36 เดือน ก่อนเดือนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตร

[456] ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2558). คำสอนวิชากฎหมายภาษีอากร (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. น.289.

ผู้มีเงินที่มีคู่สมรสได้มีสิทธิลดหย่อนภาษีได้ 60,000 บาท[457] แต่คู่สมรสนั้นต้องเป็นคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ ให้สามารถหักค่าลดหย่อนรวมกันได้ไม่เกิน 120,000 บาท[458]

○ **กรณีบุตร**

ผู้มีเงินได้มีสิทธินำบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ รวมทั้งบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภรรยาของผู้มีเงินได้ มาหักลดหย่อนได้คนละ 30,000 บาท ทั้งนี้ สำหรับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่ 2 เป็นต้นไปที่เกิดในหรือหลังปี พ.ศ.2561 สามารถหักลดหย่อนบุตรได้เพิ่มอีกคนละ 30,000 บาท เป็น 60,000 บาท และในกรณีที่เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายสามารถนำมาหักลดหย่อนกี่คนก็ได้เท่าจำนวนบุตรจริง กรณีเป็นบุตรบุญธรรมจะสามารถนำมาหักลดหย่อนได้ไม่เกิน 3 คน และในกรณีที่มีทั้งบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและบุตรบุญธรรม การนับจำนวนบุตรจะนับเฉพาะบุตรที่มีชีวิตอยู่ตามลำดับอายุสูงสุดของบุตร โดยให้นับรวมทั้งบุตรที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ได้รับการลดหย่อนด้วย หากครบ 3 คนไปแล้ว จะใช้สิทธิหักลดหย่อนบุตรบุญธรรมไม่ได้ แต่หากยังไม่ครบ 3 คน ก็จะสามารถใช้สิทธิลดหย่อนบุตรบุญธรรมได้อีกจนครบ 3 คน

บุตรที่จะนำมาหักลดหย่อนได้นั้น ต้องมีอายุไม่เกิน 25 ปีบริบูรณ์ และยังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือชั้นอุดมศึกษา หรือซึ่งเป็นผู้เยาว์ หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถอันอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดู และบุตรนั้นต้องมีเงินได้ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วไม่เกิน 30,000 บาท ด้วย[459]

---

[457] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ข)

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

(ข) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 60,000 บาท

[458] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ข)

(2) ในกรณีที่สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ การหักลดหย่อนตาม (1) (ก) และ (ข) ให้หักลดหย่อนรวมกันได้ 120,000 บาท

[459] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ค)

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

(ค) บุตร

(1) บุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้มีเงินได้ หรือบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ คนละ 30,000 บาท และสำหรับบุตรชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่สองเป็นต้นไปที่เกิดในหรือหลังปี พ.ศ.2561 ให้หักลดหย่อนได้เพิ่มอีกคนละ 30,000 บาท โดยในการนับลำดับบุตร ให้นับลำดับของบุตรทุกคนไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือไม่ก็ตาม

(2) บุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ คนละ 30,000 บาท แต่รวมกันต้องไม่เกิน 3 คน

ในกรณีผู้มีเงินได้มีบุตรทั้ง (1) และ (2) การหักลดหย่อนสำหรับบุตร ให้นำบุตรตาม (1) ทั้งหมดมาหักก่อน แล้วจึงนำบุตรตาม (2) มาหัก เว้นแต่ในกรณีผู้มีเงินได้มีบุตรตาม (1) ที่มีชีวิตอยู่รวมกันเป็นจำนวนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป จะนำบุตรตาม (2) มาหักไม่ได้ แต่ถ้าบุตรตาม (1) มีจำนวนไม่ถึงสามคนให้นำบุตรตาม (2) มาหักได้ โดยเมื่อรวมกับบุตรตาม (1) แล้วต้องไม่เกินสามคน

การนับจำนวนบุตร ให้นับเฉพาะบุตรที่มีชีวิตอยู่ตามลำดับอายุสูงสุดของบุตร โดยให้นับรวมทั้งบุตรที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ได้รับการหักลดหย่อนด้วย

การหักลดหย่อนสำหรับบุตร ให้หักได้เฉพาะบุตรที่มีอายุไม่เกินยี่สิบห้าปี และยังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือชั้นอุดมศึกษา หรือซึ่งเป็นผู้เยาว์ หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถอันอยู่ในความอุปการะ

○ **กรณีฝากครรภ์และคลอดบุตร**

ผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสที่ได้จ่ายค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรให้แก่สถานพยาบาลสามารถหักค่าลดหย่อนได้ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 60,000 บาทต่อครรภ์[460] ซึ่งค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรนี้หมายความรวมถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการรักษาพยาบาลอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตร ไม่ว่าจะเป็นค่าตรวจและรับฝากครรภ์ ค่าบำบัดทางการแพทย์ ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์ ค่าทำคลอด และค่ากินอยู่ในโรงพยาบาล ทั้งนี้ ไม่ว่าทารกที่คลอดจะมีชีวิตรอดหรือไม่ก็ตาม[461]

○ **กรณีเพราะการอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส บิดา มารดา บุตรชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสซึ่งเป็นคนพิการหรือคนทุพพลภาพ**

ผู้มีเงินได้ซึ่งเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส บิดามารดาของตนหรือคู่สมรส บุตรชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรบุญธรรมของตนหรือคู่สมรส หรือบุคคลที่ผู้มีเงินได้เป็นผู้ดูแลตามกฎหมายว่าการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ หรือเป็นผู้ทุพพลภาพ มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ มีสิทธินำบุคคลดังกล่าวมาหักลดหย่อนได้คนละ 60,000 บาท ทั้งนี้ หากบุคคลที่ผู้มีเงินได้อุปการะนี้เป็นบุตรบุญธรรม ผู้มีเงินได้จะหักลดหย่อนได้ในฐานะบุตรบุญธรรมเพียงฐานะเดียว[462]

การยกเว้นภาษี

การยกเว้นภาษี โดยให้ถือว่าเงินได้ที่เกิดขึ้นในกิจการที่กฎหมายหรือกฎกระทรวงกำหนด ไม่ต้องเสียภาษี[463] ซึ่งพิจารณาตาม**ประมวลรัษฎากร ประกอบกฎกระทรวง ฉบับที่ 126 (พ.ศ. 2509) ออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร จะเห็นว่ากฎหมายยกเว้นภาษีให้กับเงินได้ที่ได้มาเพื่อการ**

เลี้ยงดู แต่มิให้หักลดหย่อนสำหรับบุตรดังกล่าวที่มีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ตั้งแต่ 30,000 บาทขึ้นไป โดยเงินได้พึงประเมินนั้นไม่เข้าลักษณะตามมาตรา 42

[460] ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่ 33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร ข้อ 2
ข้อ 2 การยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับเงินได้เท่าที่ผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสได้จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรให้แก่สถานพยาบาลตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 60,000 บาท

[461] ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่ 33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร ข้อ 1
"ค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร" หมายความว่า ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการรักษาพยาบาลอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตร ไม่ว่าจะเป็นค่าตรวจและรับฝากครรภ์ ค่าบำบัดทางการแพทย์ ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์ ค่าทำคลอด และค่ากินอยู่ในสถานพยาบาล ทั้งนี้ ไม่ว่าทารกที่คลอดจะมีชีวิตรอดหรือไม่

[462] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ฎ)
(ฎ) ค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา สามีหรือภริยา บุตรชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ บิดามารดาหรือบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ หรือบุคคลอื่นที่ผู้มีเงินได้เป็นผู้ดูแลตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ คนละหกหมื่นบาท โดยบุคคลดังกล่าวต้องเป็นคนพิการซึ่งมีบัตรประจำตัวคนพิการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ หรือเป็นคนทุพพลภาพ มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข รวมทั้งจำนวนคนพิการและคนทุพพลภาพในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ที่อธิบดีประกาศกำหนด
การหักค่าลดหย่อนสำหรับบุตรบุญธรรม ให้หักได้ในฐานะบุตรบุญธรรมเพียงฐานะเดียว

[463] ประมวลรัษฎากร มาตรา **มาตรา 42** (17)

เลี้ยงดูลูก ไม่ว่าจะเป็น เงินได้ที่รัฐหรือรัฐวิสาหกิจที่เป็นเงินช่วยการศึกษาบุตรและเงินช่วยเหลือบุตรเงิน เงินที่จ่ายไปในการฝากครรภ์หรือทำคลอด กรณีค่าฝากครรภ์และทำคลอดนั้นไม่ได้อยู่ในปีภาษีเดียวกัน เป็นเงินไม่เกินหกหมื่นบาท เงินได้จากนายจ้างที่ให้เพื่อนำลูกไปดูแลในศูนย์เลี้ยงเด็กของสถานประกอบการเอกชนที่ตนทำงานอยู่[464]

ในกรณีของสถานประกอบการเอกชน ก็มีมาตรการยกเว้นภาษีในสถานประกอบการที่สร้างศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อเป็นสวัสดิการให้พนักงานของตน เป็นการจูงในให้นายจ้างสร้างศูนย์เลี้ยงเด็กในที่ทำงาน จูงในการมีลูกให้แรงงานโดยอ้อม ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อเป็นสวัสดิการของลูกจ้างในสถานประกอบการของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล สถานประกอบสามารถหักเป็นค่าใช้จ่ายดังกล่าวได้ 2 เท่าของค่าใช้จ่ายเพื่อการนั้นตามจริง แต่ไม่เกิน 1 ล้านบาท ในการคำนวณฐานภาษี ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2561[465]

ข. นโยบายที่สร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว

ศูนย์เลี้ยงเด็ก

---

[464] กฎกระทรวง ฉบับที่ 126 (พ.ศ. 2509) ออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร

ข้อ 2 ให้กำหนดเงินได้ต่อไปนี้เป็นเงินได้ตาม (17) ของมาตรา 42 แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2496

(6) เงินได้ที่ทางราชการจ่ายให้เป็นเงินค่าเช่าบ้านหรือเงินที่คำนวณได้จากมูลค่าของการได้อยู่บ้านที่ให้อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า เงินช่วยการศึกษาบุตร เงินช่วยเหลือบุตรเงินค่าเบี้ยกันดาร เงินยังชีพ หรือเงินค่าอาหารทำการนอกเวลา (แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 136 (พ.ศ. 2517) ใช้บังคับสำหรับเงินได้ปี 2517 เป็นต้นไป)

(9) เงินช่วยการศึกษาบุตร เงินช่วยเหลือบุตร เงินค่าเบี้ยกันดารหรือเงินยังชีพ ที่ได้รับจากรัฐวิสาหกิจซึ่งมิใช่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลในอัตราเดียวกับที่ทางราชการจ่ายให้แก่ข้าราชการ และรัฐวิสาหกิจผู้จ่ายเงินมิได้ออกค่าภาษีเงินได้สำหรับเงินได้จำนวนดังกล่าวให้ (แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 138 (พ.ศ. 2518) ใช้บังคับสำหรับเงินได้ปี 2517เป็นต้นไป)

(83) เงินได้ที่คำนวณได้จากมูลค่าที่ลูกจ้างได้รับจากการนำบุตรชอบด้วยกฎหมายของตนแต่ไม่รวมถึงบุตรบุญธรรมไปอยู่ในความดูแลของสถานรับเลี้ยงเด็กตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กที่นายจ้างได้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสวัสดิการของลูกจ้างสำหรับ สถานประกอบการนั้น ทั้งนี้ สำหรับเงินได้พึงประเมินที่ได้รับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2554 เป็นต้นไป

(99) เงินได้เท่าที่ผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสได้จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรของตนตามจำนวนที่จ่ายจริงสำหรับการตั้งครรภ์แต่ละคราวแต่ไม่เกินหกหมื่นบาท หากการจ่ายค่าฝากครรภ์ และค่าคลอดบุตรสำหรับการตั้งครรภ์แต่ละคราวมิได้จ่ายในปีภาษีเดียวกัน ให้ได้รับยกเว้นภาษีตามจำนวนที่จ่ายจริงในแต่ละปีภาษี แต่เมื่อรวมกันแล้วต้องไม่เกินหกหมื่นบาท ทั้งนี้ สำหรับเงินได้พึงประเมินที่ได้รับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 เป็นต้นไป และให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่อธิบดีประกาศกำหนด(แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 338 (พ.ศ.2561) สำหรับเงินได้พึงประเมินที่ได้รับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 เป็นต้นไป และให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีประกาศกำหนด)

[465] มติคณะรัฐมนตรี 16 มกราคม พ.ศ.2561 เรื่อง ร่างพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (มาตรการภาษีเพื่อส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กเพื่อเป็น สวัสดิการของลูกจ้างสำหรับสถานประกอบการของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล) เข้าถึงจาก http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99327342&key_word=&owner_dep=&meet_date_dd=16&meet_date_mm=01&meet_date_yyyy=2561&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=

ศูนย์เลี้ยงเด็กในประเทศไทย อยู่ภายใต้ ระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดให้มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กในสถานประกอบกิจการ พ.ศ. 2560 อาศัยอำนาจตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 อัตราค่าบริการของศูนย์เลี้ยงเด็กเอกชนเริ่มต้นที่หลักพันจนไปหมื่นบาทต่อเดือน ส่วนศูนย์ที่ดำเนินการโดยรัฐบาล อัตราค่าบริการอยู่ที่ ไม่เกิน 5พันบาท เพราะได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล[466]

งานศึกษาสถานเลี้ยงเด็กในเขตกรุงเทพและปริมณฑล พบว่าชายและหญิงมีความเห็นว่าศูนย์เลี้ยงเด็กที่ตนจะเลือกใช้บริการ ควรยืดหยุ่นในด้านวัฒนธรรมและบริบทสังคม ตลอดจนบริบทศาสนาที่แตกต่างหลากหลาย มีตัวอย่างครอบครัวชาวมุสลิมที่มาทำงานในกรุงเทพฯ ต้องเลือกที่จะส่งลูกไปให้พ่อแม่ที่ยะลาเพราะไม่สามารถหาสถานรับเลี้ยงเด็กละแวกนั้นที่เข้าใจวัฒนธรรมได้[467]

ขณะเดียวกันนั้นครอบครัวที่ทำงานมองหาศูนย์เลี้ยงเด็กที่พัฒนาศักยภาพเด็กให้สมวัย โดยมีมาตรฐานของสถานเลี้ยงเด็กระหว่างที่ตนไปทำงานได้[468] ยังมีความต้องการสถานเลี้ยงเด็กที่ให้บริการในเวลากลางคืนในขณะที่มีสถานที่ให้บริการประเภทนี้อยู่ที่ร้อยละ 1 ในเขตกรุเทพฯ[469] ความสะดวกสบายในการเดินทางระยะทางใกล้ที่ทำงานและที่พัก[470] อย่างไรก็ตามศูนย์เลี้ยงเด็กใกล้ที่ทำงานอาจต้องพิจารณาเป็นที่ๆไป เช่นในกรณี ลูกจ้างส่วน[471]ใหญ่ในนิคมอุตสาหกรรม ต้องการให้มีการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กในบริเวณชุมชนมากกว่าในสถานประกอบการ

การสนับสนุน อัดฉีด นโยบายศูนย์เลี้ยงเด็กให้กับพนักงาน จะเป็นการเพิ่มอุปทานแรงงาน ทำนองเดียวกันกับอัตราการเจริญพันธุ์[472] โดยสรุปแล้วความต้องการใช้บริการขึ้นอยู่กับภาวะการเงินในครอบครัว วัฒนธรรม ทำเล คุณภาพของศูนย์เลี้ยงเด็ก[473]

3) กฎหมายกับการสร้างครอบครัว

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการชี้ให้เห็นถึง บทบัญญัติกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการสร้างครอบครัวที่อาจเป็นข้อจำกัดและอุปสรรคในการสร้างประชากรหรือการตัดสินใจสร้างครอบครัวของคนหนุ่มสาวสมัยใหม่ โดยจะไล่เรียงตั้งแต่บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการหมั้น การสมรส การหย่า การกำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดาและบุตร การรับบุตรบุญธรรม ไปจนถึงกฎหมายมรดก เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยการจัดการชีวิตหลังความตาย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในปัจจุบันเกี่ยวกับการมีครอบครัวและการมีลูกของผู้คนในสังคม

---

[466] จงจิตต์ ฤทธิรงค์, สุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2560). สถานเลี้ยงเด็กในบริบทเมือง: พัฒนาการเพื่อความมั่นคงของชาติ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. เข้าถึงจากhttp://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsrbeta/FileUpload/PDF/Report-File-541.pdf, 23

[467] เรื่องเดียวกัน, 27

[468] เรื่องเดียวกัน, 41

[469] เรื่องเดียวกัน, 22

[470] เรื่องเดียวกัน, 42

[471] นัฐฏิยากร วิรุณพันธ์. (2552). บทความพิเศษ-ศูนย์เด็กเล็กในโรงงาน เรื่องเล็กที่ไม่เล็ก. กระทรวงศึกษาธิการ. เข้าถึงจาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=7774&Key=hotnews

[472] Haan, P., Wrohlich. K. (2009). Can child care policy encourage employment and fertility?, 17

[473] Ibid., 26

3.1) "คู่" "สมรส"

ก. สมรส คือ ภาระ – จุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวที่แสนยากลำบาก

ในส่วนแรกของกฎหมายครอบครัวในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะว่าด้วย "การสมรส" ซึ่งประกอบไปด้วย การกำหนดหลักเกณฑ์ของการหมั้น และเงื่อนไขของการสมรสที่กฎหมายจะยอมรับว่าการหมั้นหรือการสมรสนั้นเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ เมื่อการสมรสเกิดขึ้นแล้ว กฎหมายก็ได้กำหนดเรื่องความสัมพันธ์และสิทธิหน้าที่ที่คู่สมรสควรปฏิบัติต่อกันและกัน จากนั้น ส่วนสุดท้ายจะเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยการสิ้นสุดของการสมรส ซึ่งเป็นการกำหนดว่าการสมรสสามารถสิ้นสุดลงได้ในกรณีใดบ้าง

กฎหมายครอบครัวในส่วนที่ว่าด้วยการสมรสนี้ เต็มไปด้วยบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและรูปแบบการทำงานของคนหนุ่มสาวที่รักในชีวิตอิสระที่ต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคง หรือความด้อยสิทธิในด้านต่าง ๆ ของชีวิตและการทำงาน ทั้งยังไม่สอดรับกับความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอีกด้วย ทำให้แทนที่กฎหมายครอบครัวจะเป็นสิ่งที่เข้าไปรับรองสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ ของคู่สมรสและช่วยให้คู่สมรสครองชีวิตคู่ได้อย่างราบรื่น แต่มันกลับกลายเป็นอุปสรรคหรือสิ่งกีดกันที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งไม่สามารถหรือไม่มีความมั่นใจที่จะสร้างครอบครัวของตนในอนาคตไปเสียตั้งแต่แรก

การหมั้นหมายและการสู่ขอ

บทบัญญัติกฎหมายครอบครัวเริ่มต้นจากกฎหมายที่ว่าด้วย "การหมั้น" ซึ่งจะประกอบไปด้วย การกำหนดเรื่องเงื่อนไขความสมบูรณ์ของสัญญาหมั้น ไม่ว่าจะเป็น การกำหนดว่า การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงอายุครบ 17 ปีแล้วเท่านั้น[474] หรือ หากผู้เยาว์จะทำการหมั้นต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลใดบ้าง[475] รวมถึงเรื่องแบบของการหมั้น[476] การกำหนดว่าเมื่อหมั้นแล้ว ของหมั้นจะต้องเป็นสิทธิแก่หญิง[477] และหากมี

---

[474] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1435

มาตรา 1435 การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว

การหมั้นที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติวรรคหนึ่งเป็นโมฆะ

[475] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436

มาตรา 1436 ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

(1) บิดาและมารดา ในกรณีที่มีทั้งบิดามารดา

(2) บิดาหรือมารดา ในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้

(3) ผู้รับบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม

(4) ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1) (2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง

การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมดังกล่าวเป็นโมฆียะ

[476] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 วรรคแรก

มาตรา 1437 การหมั้นจะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น...

[477] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 วรรคสอง

เมื่อหมั้นแล้วให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง...

การผิดสัญญาหมั้น ที่หมายถึง กรณีคนใดคนหนึ่งไม่ยอมทำการสมรสด้วยตามที่ตกลงกันไว้ กฎหมายในส่วนนี้ก็จะกำหนดว่าใครมีสิทธิหน้าที่ ความรับผิดอย่างไรบ้าง[478]

บริบทของสังคมในอดีต การหมั้นเป็นเพียงพิธีการทางสังคมก่อนการสมรส ด้วยความเชื่อว่าจะช่วยให้หนุ่มสาวคู่รักมีโอกาสทำความคุ้นเคยกับครอบครัวของอีกฝ่าย และเป็นการทำให้เกิดความมั่นใจว่าจะมีการสมรสกันของหนุ่มสาวคู่รักเกิดขึ้นจริงในภายภาคหน้า[479] ส่วนการหมั้นหรือการสัญญาว่าจะทำการสมรสกัน ในความหมายตามกฎหมายนั้น หมายถึง การตกลงกันว่าจะมีการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนและอยู่กินกันฉันสามีภรรยา[480] ไม่ได้หมายถึงการจัดพิธีกรรมแต่งงานตามประเพณีแต่อย่างใด กล่าวคือ ถ้าหากมีการตกลงกันว่าจะสมรสเป็นสัญญาหมั้นแล้ว แม้จะได้เข้าร่วมพิธีแต่งงานตามที่ตกลง แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ไปดำเนินการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียน กรณีเช่นนี้ย่อมถือว่าฝ่ายนั้นได้ทำการผิดสัญญา

อย่างไรก็ตาม การพูดถึงบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวการหมั้นและการสู่ขอ อาจไม่ใช่เรื่องจำเป็นอีกต่อไปในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการหมั้นไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเงื่อนไขของการสมรส การสมรสของคู่สมรสจึงมักจะข้ามขั้นตอนการหมั้น อีกทั้งการหมั้นยังสร้างภาระมากเกินความจำเป็น โดยเฉพาะกรณีที่กฎหมายกำหนดแบบของว่าการหมั้นว่า การหมั้นนั้นจะสมบูรณ์ได้ ต่อเมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงเท่านั้น แต่ท่ามกลางความไม่มั่นคงในชีวิตและการทำงานของคนหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่ถูกบีบบังคับจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวให้ต้องทำงานหนักเพื่อให้ตัวอยู่รอดในสังคมนี้ได้ การต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อจะได้มาซึ่งทรัพย์สินมาหมั้นหญิง จึงอาจกลายเป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในแผนการดำเนินชีวิตของพวกเขา

นอกจาก การหมั้นแล้ว เรื่องการส่งมอบ “สินสอด”[481] อาจถือเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจแต่งงานหรือเริ่มต้นชีวิตคู่ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากตามจารีตประเพณีของการสมรสแล้ว การส่งมอบสินสอดซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างหนึ่งที่กำหนดให้ ฝ่ายชายจะต้องมอบทรัพย์สินให้แก่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเป็นค่าตอบแทนที่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงได้เลี้ยงดูหญิงมาจนเติบใหญ่จนกระทั่งได้มาสมรสกับชาย

แม้ในบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายสมรส จะไม่ได้กำหนดให้การสมรสต้องมีสินสอด เช่นเดียวกันกับการหมั้น แต่ถ้าหากมีการตกลงกันว่าจะให้สินสอด หรือจะให้ของหมั้นแล้ว ทั้งสองฝ่ายย่อมมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายต่อกันในการจะต้องปฏิบัติตามที่ได้ให้ไว้ ในลักษณะของสัญญาต่างตอบแทนที่ไม่มีชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งปัจเจกบุคคลสามารถตกลงกันได้เองตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้น เมื่อมีการตกลงว่าจะให้ทรัพย์สินเป็นสินสอดเพื่อตอบแทนที่หญิงสมรสด้วยแล้ว และมีการสมรสในเวลาต่อมา แต่ฝ่ายชายกลับไม่ได้ส่งมอบสินสอดให้แก่ฝ่าย

---

[478] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1439

มาตรา 1439 เมื่อมีการหมั้นแล้ว ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้นอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกให้รับผิดใช้ค่าทดแทน ในกรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้นให้คืนของหมั้นแก่ฝ่ายชายด้วย

[479] ประสพสุข บุญเดช (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว.* พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 47.

[480] เรื่องเดียวกัน, 48.

[481] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 วรรคสาม

...สินสอด เป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง แล้วแต่กรณี เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงหรือโดยมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ชายไม่สมควรหรือไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้...

หญิงตามข้อตกลงที่ให้ไว้ ย่อมถือว่าฝ่ายชายกระทำการผิดสัญญาซึ่งนำไปสู่ความรับผิดตามมา ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3442/2526 ที่วินิจฉัยในกรณี โจทก์จำเลยจดทะเบียนสมรสกันและทำบันทึกเกี่ยวกับทรัพย์สินไว้ที่ด้านหลังทะเบียนการสมรสว่า ฝ่ายชายยกที่ดินพิพาทเป็นสินสอดฝ่ายหญิง เมื่อปรากฏว่าบิดามารดาโจทก์ถึงแก่กรรมก่อนที่โจทก์กับจำเลยจะจดทะเบียนสมรสกันและไม่ปรากฏว่าโจทก์มีผู้ปกครองในขณะจดทะเบียนสมรส การที่จำเลยตกลงยกที่ดินพิพาทให้โจทก์ จึงถือไม่ได้ว่าเป็นการให้ในลักษณะที่เป็นสินสอด. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1437 แต่การที่จำเลยตกลงยกที่ดินพิพาทให้ โจทก์ก็เพื่อตอบแทนการที่โจทก์ยอมสมรสกับจำเลย ข้อตกลงดังกล่าวจึงเป็นบุคคลสิทธิใช้บังคับกันได้ระหว่างคู่สัญญา เมื่อโจทก์จดทะเบียนสมรสและอยู่กินกับจำเลยฉันสามีภริยาแล้ว. จำเลยก็มีหน้าที่ต้องโอนที่ดินให้ โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องบังคับจำเลยให้โอนที่ดินพิพาทให้แก่โจทก์ตามบันทึกดังกล่าวได้[482]

การตกลงว่าจะให้สินสอดอาจไม่ได้เกิดขึ้นบนเสรีภาพในการทำสัญญา หรือ “Freedom of Contract” แต่อย่างใด เนื่องจากการจะแต่งงานหรือเข้าร่วมพิธีสมรส คู่หนุ่มสาวมักถูกกำกับโดยจารีตประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติของการแต่งงานว่า ฝ่ายชายต้องมีสินสอดให้แก่ฝ่ายหญิง และบางคนอาจถูกกดดันจากสังคมหรือญาติพี่น้องของอีกฝ่ายว่าต้องส่งมอบสินสอดที่มีมูลค่าสูง แต่ด้วยชีวิตและการทำงานของคนหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่ต้องอยู่บนความไม่มั่นคงและความด้อยสิทธิต่าง ๆ รวมถึงธรรมชาติของผู้คนในยุคสมัยใหม่นี้ ที่รักอิสระ ไม่ต้องการถูกกำกับควบคุมโดยหลักเกณฑ์บางอย่างที่ขัดขวางการมีชีวิตอิสระของพวกเขา โดยเฉพาะจารีตประเพณีโบราณทั้งหลาย การแต่งงานที่ถูกสังคมคาดหวังว่าต้องมอบสินสอด หรือมีการตกลงว่าจะให้สินสอดเพื่อไปสู่ขออีกฝ่าย ย่อมเป็นความกดดันอย่างหนึ่งที่ทำให้พวกเขาเลือกจะปฏิเสธการแต่งงานมีครอบครัวในอนาคต

แม้กฎหมายว่าด้วยการหมั้นการสู่ขอในที่นี้จะไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการสร้างครอบครัวและมีลูกของผู้คนที่รักอิสระโดยตัวของมันเอง เนื่องจากเป็นสิ่งที่คู่กรณีสามารถตกลงยกเว้นกันได้ แต่จะเป็นไปได้หรือไม่ที่อย่างน้อย รัฐไทยอาจจะพัฒนาระบอบกฎหมายในส่วนเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัวให้รัฐสามารถแทรกแซงการเข้าทำข้อตกลงเกี่ยวกับการหมั้น และการให้สินสอดให้อยู่บนหลักความยุติธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายได้ เพื่อเป็นการลดความกดดันให้ หรือสร้างแรงจูงใจให้กับคนที่มีวิถีชีวิตและการทำงานโดยไร้หลักประกันสิทธิที่เพียงพอจากรัฐ มองการแต่งงานหรือการสมรสมีครอบครัวเป็นเรื่องเรียบง่ายมากขึ้น

การสมรส บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยสามีภรรยา

หลังจากบทบัญญัติที่ว่าด้วยการหมั้นแล้ว จะเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการสมรส โดยจะเริ่มตั้งแต่การกำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสที่คู่รักจะต้องคำนึงอยู่เสมอ หากต้องการจะทำการจดทะเบียนสมรสเพื่อให้มีสถานะเป็นสามีภรรยาตามกฎหมายครอบครัว เพราะหากฝ่าฝืนบทบัญญัติเหล่านั้นจะส่งผลให้การสมรสไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการตกเป็นโมฆะ และโมฆียะ แล้วแต่กรณี

---

[482] และใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 22357/2518 สินสอดเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436 วรรคสาม โดยไม่จำกัดว่าหญิงซึ่งยอมสมรสนั้นบรรลุนิติภาวะแล้วหรือยัง ดังนั้น เมื่อจำเลยทั้งสองตกลงจะให้สินสอดแก่โจทก์ซึ่งเป็นมารดาของนางสาว ต. เพื่อตอบแทนในการที่นางสาว ต.ยอมสมรสกับบุตรของจำเลยทั้งสอง และต่อมานางสาว ต. กับบุตรโจทก์ได้จดทะเบียนสมรสกันแล้ว แม้นางสาว ต. จะบรรลุนิติภาวะก่อนสมรส จำเลยทั้งสองก็จะต้องรับผิดชำระเงินสินสอดให้โจทก์ตามที่สัญญาไว้

การสมรส หมายถึงสถานะของการที่ชายและหญิงมาอยู่ร่วมกันกันโดยมีจุดมุ่งหมายบางประการในทางสังคมและกฎหมาย[483] แต่การสมรสที่จะถูกยอมรับในสายตาของกฎหมายนั้น จะต้องมีการจดทะเบียนสมรสด้วยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายต่อหน้านายทะเบียน แล้วเท่านั้น[484] และเมื่อหนุ่มสาวคู่รักได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายแล้ว คู่รักจะได้รับสถานะเป็นคู่สมรส ซึ่งจะทำให้เกิดสิทธิหน้าที่บางประการต่อกันตามกฎหมาย รวมถึง การเกิดความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะระหว่างกันตามกฎหมายครอบครัว ทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยา และความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

นอกจากจะกำหนดเรื่องการเริ่มต้นของการสมรสแล้ว กฎหมายครอบครัวยังได้กำหนดเรื่อง การสิ้นสุดการสมรส ไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ ความตายของคู่สมรส การหย่า และการถูกเพิกถอนโดยคำพิพากษาของศาล[485] บทบัญญัติกฎหมายครอบครัวที่ว่าด้วยการสิ้นสุดการสมรสในที่นี้ จะเป็นการกล่าวถึงเหตุแห่งการเพิกถอนการสมรสที่ตกเป็นโมฆียะ การกำหนดว่าใครเป็นผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลเพิกถอนการสมรส วิธีการหย่าและเหตุแห่งการฟ้องหย่า รวมถึงผลของการสิ้นสุดการสมรส

ในส่วนนี้จะขออภิปรายถึงบทบัญญัติกฎหมายที่ว่าด้วยการสมรส เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคแก่คนหนุ่มสาวสมัยใหม่ต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวหรือมีลูก ภายใต้บริบททางสังคมและระบบเศรษฐกิจดิจิทัลในยุคปัจจุบัน

ข. กฎหมายครอบครัวปฏิเสธความหลากหลายทางเพศ?

ตามที่บทบัญญัติกฎหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448 ได้บัญญัติไว้ว่า “การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ**ชายและหญิง**มีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้” สะท้อนให้เห็นว่า ในระบอบกฎหมายไทยจะยอมรับการสมรสใด เป็นการสมรสที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย การสมรสนั้นต้องเกิดจากกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นชายและอีกฝ่ายจะต้องเป็นหญิงเท่านั้น การที่กฎหมายห้ามมิให้บุคคลเพศเดียวกันทำการสมรสกันไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนแต่อย่างใด ทั้งนี้ การสมรสแบบชายและหญิงมาจากความคิดพื้นฐานอย่างหนึ่งที่เชื่อว่าเป้าหมายของการสมรสนั้น คือ การที่ทำให้ชายหญิงอยู่กินด้วยกันและมีกิจกรรมทางเพศร่วมกันเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ต่อไป เช่นนี้จึงทำให้คู่รักเพศเดียวกันซึ่งไม่สามารถมีกิจกรรมทางเพศในลักษณะเช่นกับคู่รักชายหญิง ถูกปฏิเสธมิให้มีสถานะเป็นคู่สมรสตามกฎหมายได้

ขณะเดียวกัน คู่รักเพศเดียวกันย่อมไม่มีสิทธิในการขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้สามารถทำการสมรสในลักษณะต่างออกไปจากที่กฎหมายกำหนดโดยอ้างถึง “กรณีที่มีเหตุอันสมควร” เพราะ “กรณีที่มีเหตุอันสมควร” ตามกฎหมายนี้จะต้องเป็นประเด็นเกี่ยวกับอายุของชายและหญิงเท่านั้น มิใช่เรื่องเพศของคู่สมรส กล่าวคือ หากต้องการจะจัดให้มีการสมรสระหว่างชายหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี จะกระทำได้ต่อเมื่อศาลอนุญาตแล้วเท่านั้น ซึ่ง “กรณีที่มีเหตุอันสมควร” ในที่นี้ มักเกิดขึ้นในกรณีที่หนุ่มสาวลักลอบได้เสียกันจนหญิง

---

[483] ประสพสุข บุญเดช (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว.* พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 115.

[484] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457

มาตรา 1457 การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น

[485] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1501

มาตรา 1501 การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน

ตั้งครรภ์ และศาลได้ใช้ดุลพินิจโดยคำนึงถึงประโยชน์ของเด็กในครรภ์ จึงอนุญาตให้สมรสกันก่อนที่ชายและหญิงจะมีอายุครบตามกำหนดได้[486]

การบังคับใช้กฎหมายที่ตอกย้ำว่า ระบอบกฎหมายไทยไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศ และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อคู่รักเพศเดียวกันที่ต้องการสมรสกันโดยตามกฎหมาย พิจารณาได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ 157/2524 ในกรณีที่มีบุคคลหนึ่งเป็นชายตามเพศกำเนิดได้ทำการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศจนเหมือนกับเพศหญิงเกือบทุกประการ และได้ยื่นขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้เขาถือเพศเป็นหญิง ซึ่งศาลฎีกาได้พิพากษาว่า "เพศของบุคคลธรรมดา ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายหมายรับรองและถือเอาเพศตามเพศที่กำเนิด และคำว่าหญิงตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถานหมายความถึงคนที่ออกลูกได้ ผู้ร้องถือกำเนิดเป็นชาย ถึงหากมีเสรีภาพในร่างกายโดยรับการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงอวัยวะเพศเป็นอวัยวะเพศหญิงแล้วก็ตาม แต่ผู้ร้องก็รับอยู่ว่าไม่สามารถมีบุตรได้ ฉะนั้นโดยธรรมชาติและตามที่กฎหมายรับรองผู้ร้อง**ยังคงเป็นเพศชายอยู่และไม่มีกฎหมายรับรองให้สิทธิผู้ร้องขอเปลี่ยนแปลงเพศที่ถือกำเนิดมาได้ ทั้งมิได้เป็นกรณีที่ผู้ร้องจะต้องใช้สิทธิทางศาลตามกฎหมาย**"

การวินิจฉัยในประเด็นเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิง หรือเรื่องเพศของบุคคลธรรมดา ในคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น ได้ยึดถือเอาตามเพศกำเนิดเท่านั้น อีกทั้ง การที่ศาลนำนิยามความหมายของคำว่า "หญิง" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน ที่ระบุไว้อย่างแคบว่าหมายถึง "คนที่ออกลูกได้" ย่อมส่งผลให้การสมรสระหว่างบุคคลที่มีเพศโดยกำเนิดเป็นชายเหมือนกันไม่อาจเกิดขึ้นได้ตามกฎหมาย แม้จะมีฝ่ายหนึ่งผ่าตัดแปลงอวัยวะเพศจากชายเป็นหญิงแล้วก็ตาม แต่เนื่องจากบุคคลนั้นไม่สามารถตั้งครรภ์หรือมีบุตรได้ จึงไม่ถูกนับว่าเป็น "หญิง" ที่จะทำการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายกับ "ชาย" ได้

สุดท้ายแล้วจึงกลายเป็นปัญหาของระบอบกฎหมายไทยที่กลายเป็นอุปสรรคขัดขวางกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศไม่สามารถสร้างครอบครัวในรูปแบบที่ตนเองต้องการได้ ไม่ว่าจะเป็นชายกับชาย หรือหญิงกับหญิงก็ตาม

นอกจากนี้ หากเทคโนโลยีทางการแพทย์ถูกพัฒนาให้ก้าวหน้ามากขึ้น จนทำให้เกิดกรณีบุคคลเพศชายโดยกำเนิดสามารถตั้งครรภ์ทารกได้ เมื่อนั้นกฎหมายว่าด้วยการสมรสของไทย อาจต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายครั้งใหญ่ การยึดติดแต่การสมรสระหว่างเพศโดยกำเนิด ย่อมไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไป

ทางออกของคู่รักเพศเดียวกันที่ต้องการมีสถานะเป็นคู่สมรสตามกฎหมาย ณ ปัจจุบันนี้ มีเพียงกรณีเดียว คือ การเดินทางไปจดทะเบียนสมรส ณ ประเทศที่อนุญาตให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนสมรสและมีสิทธิหน้าต่อกันตามกฎหมายครอบครัวได้ โดยถือหลักการที่ว่าการกระทำที่จะถือว่าเป็นการสมรสหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายแห่งท้องที่ที่ทำการสมรส เพียงประการเดียวเท่านั้น หากกฎหมายแห่งท้องที่ที่ทำการสมรสถือว่าเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว บุคคลที่ได้จดทะเบียนแล้วนั้นถือว่าเป็นสามีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายในที่อื่น ๆ ทั่วโลกด้วย แม้ว่าตามกฎหมายแห่งท้องที่ที่คู่สมรสมีภูมิลำเนา จะไม่ถือว่าเป็นการสมรสที่ไม่สมบูรณ์ก็ตาม ทั้งนี้ สิทธิหน้าและความสัมพันธ์ในครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันจะต้องเป็นไปตามกฎหมายครอบครัวของประเทศที่ได้จดทะเบียนเท่านั้น จะถือเอาตามกฎหมายครอบครัวของไทยไม่ได้

แต่การจดทะเบียนสมรสของคู่รักเพศเดียวกันในต่างประเทศ อาจเกิดได้ยากในชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้กล่าวถึงในงานนี้ เพราะมันหมายความว่า คู่รักเพศเดียวกันคู่นั้นจะต้องมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง

---

[486] ประสพสุข บุญเดช (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว.* พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 124-125.

หรือมีกำลังทรัพย์สินมากพอที่จะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อทำการจดทะเบียนสมรสได้ แต่ในชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระที่ชีวิตต้องเผชิญปัญหาความด้อยสิทธิ หรือการไร้หลักประกันสิทธิด้านต่าง ๆ การวางแผนชีวิตว่าจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อจดทะเบียนสมรสกับคู่รักเพศเดียวกันของตน ย่อมเป็นการสร้างภาระแก่ชีวิตเพิ่มขึ้นจนเกินความจำเป็น

อย่างไรก็ตาม สถานะของคู่รักเพศเดียวกันที่เกิดขึ้นจากการจดทะเบียนสมรสต่างประเทศ ณ ปัจจุบัน ระบอบกฎหมายเริ่มเข้ามาให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยสามารถพิจารณาได้จากคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 18776/2561[487] ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับการขอจัดการมรดก โดยศาลได้สั่งให้นายชาติวุฒิ วังวล เป็นผู้จัดการมรดกของ นายไซม่อน วอลทตี้ ลอเร้นซ์ ผู้ตายสัญชาติชาวอังกฤษ ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นหุ้นส่วนชีวิต (Civil Partnership) ตามสิทธิและกฎหมาย ถือเป็นการรับรองผลการจดทะเบียนของคู่รักเพศเดียวกันในต่างประเทศให้มีสิทธิและหน้าที่บางประการตามกฎหมายไทยในฐานะคู่สมรส

ศาลในคดีดังกล่าวได้วินิจฉัยว่า จากกรณีที่ผู้ร้องกับผู้ตายได้จดทะเบียน “หุ้นส่วนชีวิต” อย่างถูกต้องตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย Civil Partnership Act 2004 ครบทุกประการแล้ว กล่าวคือ เป็นบุคคลเพศเดียวกัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี และไม่มีหุ้นส่วนชีวิตตามกฎหมายอยู่แล้ว หรือแต่งงานตามกฎหมายแล้ว และทั้งสองฝ่ายไม่อยู่ในลำดับชั้นญาติที่จะสมรสกันไม่ได้ ดังนั้น การจดทะเบียนหุ้นส่วนชีวิตถือเป็นสัญญาชนิดหนึ่งมีผลบังคับตาม Civil Partnership Act 2004 ซึ่งการให้หุ้นส่วนชีวิตมีสิทธิในมรดกของอีกฝ่ายตาม Administration of Estates Act 1925 ของประเทศสหราชอาณาจักร ไม่นับว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแห่งประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 5 เพราะเป็นการให้สิทธิเท่าเทียมกันแก่บุคคลเพศเดียวกันที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศกำเนิด ตามหลักการแห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี

อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง” และมาตรา 27 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

เมื่อ พ.ร.บ.ว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ภาค 6 มรดก มาตรา 38 บัญญัติว่า “ในส่วนที่เกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์ มรดกโดยสิทธิโดยธรรม หรือโดยพินัยกรรม ให้เป็นไปตามกฎหมายภูมิลำเนาของเจ้ามรดกในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย” และได้ความจากการไต่สวนว่า ตาม Administration of Estates Act 1925 ของประเทศสหราชอาณาจักรอันเป็นกฎหมายภูมิลำเนาของผู้ตายในขณะถึงแก่ความตาย ข้อ 46 (1) (i) บัญญัติให้หุ้นส่วนชีวิตมีสิทธิในทรัพย์มรดกที่เป็นสังหาริมทรัพย์ของผู้ตายโดยไม่มีเงื่อนไข ผู้ร้องจึงเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1713 มีสิทธิยื่นคำร้องขอจัดการมรดกของผู้ตายได้ .

ข้อสังเกต การที่ศาลพิพากษาเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า คู่รักเพศเดียวกันทุกคู่ที่ได้ดำเนินการจดทะเบียนสมรสในต่างประเทศ จะมีสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ตามกฎหมายไทยเสมอไป เนื่องจากโดยหลักทั่วไปแล้ว การจดทะเบียนสมรส ณ ประเทศใด ความสัมพันธ์ของคู่สมรสนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎหมายของ

---

[487] สำนักข่าวอิศรา (2562). *คดีตัวอย่าง! ศาลไทยตัดสินให้คู่รักจดทะเบียน ‘หุ้นส่วนชีวิต’ มีสิทธิจัดการ* เว็บไซต์สำนักข่าวอิศรา เข้าถึงจาก: https://www.isranews.org/isranews-news/74329-law-74329.html

ประเทศนั้น แต่ในคดีข้างต้น การที่ศาลไทยได้ยอมรับผลของการจดทะเบียนหุ้นส่วนชีวิตของคู่รักเพศเดียวกัน ณ ต่างประเทศให้มีสิทธิหน้าที่บางประการในฐานะคู่สมรสตามกฎหมายไทยนั้น เป็นผลจากการยกกฎหมายต่างประเทศขึ้นอ้างของผู้ร้องเอง และได้พิสูจน์ให้ศาลไทยเห็นถึงความสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายต่างประเทศในคดีนี้จนเป็นที่น่าพอใจ ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 ซึ่งในคดีนี้ ศาลไทยได้ยอมรับผลของการจดทะเบียนหุ้นส่วนชีวิตของคู่รักเพศเดียวกันเพียงประเด็นเกี่ยวกับการจัดตั้งผู้จัดการทรัพย์มรดก เท่านั้น

ความก้าวหน้าของระบอบกฎหมายไทยที่ปรากฏให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนที่เกี่ยวกับการรับรองสถานะทางกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกัน คือ การร่าง “พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ...” ออกมาเป็นกฎหมายเพื่อรองรับสถานะการเป็นคู่ชีวิตบนความหลายหลายทางเพศ ด้วยเหตุผลว่า “ปัจจุบันกลุ่มบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศ เพศสภาพ หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้ใช้ชีวิตร่วมกันดั่งครอบครัวทั่วไป แต่ไม่มีกฎหมายรองรับ สิทธิและหน้าที่ในการเป็นคู่ชีวิตเช่นเดียวกับคู่สมรส ซึ่งถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมและขัดต่อหลักการที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนหลักการสิทธิมนุษยชนสากลตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทย เข้าเป็นภาคี จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เพื่อรับรองสิทธิของบุคคลดังกล่าว”

กฎหมายฉบับนี้เปรียบเสมือนแสงสว่างแห่งความหวังของคู่รักเพศเดียวกันทั้งหลายที่ต้องการมีสถานะและสิทธิหน้าที่หรือความสัมพันธ์เฉกเช่นเดียวกับคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่จะอยู่ในฐานะ “คู่ชีวิต” ซึ่งหมายถึง บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดและได้จดทะเบียนคู่ชีวิตกัน อีกทั้ง ยังเป็นแนวโน้มว่ารัฐไทยจะเข้ามารับประกันสิทธิของผู้คนในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว มีความหลากหลายและซับซ้อนมากกว่าในอดีต สามารถสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพได้ไม่ต่างจากคู่รักชายหญิง

กฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิตได้กำหนดให้คู่รักเพศเดียวกันมีสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์คล้ายคลึงกับคู่สมรสตามบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่หลายประการด้วยกัน เช่น ความสัมพันธ์ส่วนตัวเรื่องการกำหนดหน้าที่ให้คู่รักเพศเดียวกันที่ได้จดทะเบียนคู่ชีวิตตามกฎหมาย ต้องอยู่กินด้วยกันฉันคู่ชีวิต ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันและกันตามความสามารถและฐานะของตน หรือความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างคู่ชีวิตที่กำหนดให้มี “ทรัพย์สินคู่ชีวิต” และ “สินส่วนตัว” เช่นเดียวกับการแบ่งแยกกันระหว่าง “สินสมรส” และ “สินส่วนตัว” ของคู่สมรส อีกทั้ง ยังให้สิทธิแก่คู่ชีวิตฝ่ายหนึ่งที่ยังมีชีวิต อยู่ในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมเสมือนคู่สมรส และอยู่ภายใต้บทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติในร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ยังคงมีปัญหาด้านเนื้อหาที่ไม่ครอบคลุมสิทธิบางประการ และมีลักษณะเป็นการเลือกประติบัติต่อคู่รักเพศเดียวกันในหลาย ๆ ด้านซึ่งในส่วนของรายละเอียดอื่น ๆ ของกฎหมายฉบับนี้ จะกล่าวในหัวข้อต่อ ๆ ไป

แม้ในอดีตบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวของไทยจะปฏิเสธการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันอย่างสิ้นเชิง ภายใต้บังคับมาตรา 1448 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คู่รักเพศเดียวกันจึงไม่ถูกรับรองให้มีสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ตามกฎหมายครอบครัวเหมือนกับคู่สมรสชายหญิง เช่น ไม่มีสิทธิได้รับมรดก ไม่มีสิทธิให้อุปการะเลี้ยงดู ไม่มีสิทธิในทรัพย์สินร่วมกันอย่างสินสมรส เป็นต้น ส่งผลให้คู่รักเพศเดียวกันบางคู่ต้องหาทางออกด้วยการเดินทางไปจดทะเบียนในต่างประเทศเพื่อให้เกิดสิทธิหน้าที่บางประการระหว่างกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมและคุณค่าบางอย่างในสังคม ที่เริ่มมีการยอมรับหรือให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น โดยอาจพิจารณาได้จากการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางกฎหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของระบอบกฎหมายไทยที่มี

ความก้าวหน้ามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การที่ศาลได้มีคำพิพากษารับรองให้คู่รักเพศเดียวกันซึ่งได้ทำการจดทะเบียนหุ้นส่วนชีวิตในต่างประเทศมีสิทธิหน้าที่บางประการตามกฎหมายไทย หรือ ความพยายามของรัฐไทยในการร่าง "พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ..." เพื่อรองรับสิทธิและหน้าที่ในการเป็นคู่ชีวิตของคู่รักเพศเดียวกันในสังคมไทยในอนาคต

ค. พันธนาการภายใต้ความสัมพันธ์ตามกฎหมายระหว่างสามีภรรยา

ผลที่เกิดขึ้น เมื่อหนุ่มสาวคู่รักได้จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมายครอบครัว คือ คู่หนุ่มสาวจะได้รับสถานะเป็น "คู่สมรส" ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ต่อกันตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยา หรือ ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา โดยพื้นฐานแล้ว บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ของสามีภรรยาทั้งสอง อยู่ความคิดที่เชื่อว่าหากคู่สมรสปฏิบัติตามกฎหมายเหล่านี้ จะช่วยให้ชีวิตคู่ของทั้งสองดำเนินไปอย่างราบรื่น และครองคู่กันตลอดไปตราบเท่าที่ความตายจะให้ทั้งสองพรากจากกัน แต่ในทางตรงกันข้าม บทบัญญัติกฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของสามีภรรยาอาจกลับกลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางการสร้างครอบครัวของผู้คนในศตวรรษที่ 21 ได้เช่นกัน หากพิจารณาถึงความหลากหลายและความซับซ้อนที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

ปัญหาดังกล่าวจะแยกอภิปรายเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงบทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดสิทธิหน้าที่ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยา และส่วนที่สองจะเป็นการอภิปรายถึงการกำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา โดยจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาความไม่สอดคล้องกันของกฎหมายที่กำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ทั้งสองประเภทกับวิถีชีวิตและการทำงานของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล จนเป็นเหตุให้เกิดการปฏิเสธการสร้างครอบครัวของคนหนุ่มสาวเจเนอเรชันวาย รวมถึงการปะทะคัดง้างกับความปรารถนาที่จะมีชีวิตอิสระของคนหนุ่มสาวของในสังคม ซึ่งทั้งสองส่วนจะกล่าวถึงการกำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันตามกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิตประกอบกัน

ง. ความสัมพันธ์ส่วนตัว

เมื่อได้จดทะเบียนสมรสกันแล้ว สามีภรรยาในฐานะคู่สมรสตามกฎหมาย มีหน้าที่ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา[488] เพื่อให้มีลักษณะเป็นครอบครัวมีลูกมีหลานสืบตระกูลต่อไป การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยาตามจารีตประเพณีย่อมรู้กันโดยทั่วไปแล้วว่าหมายถึง การอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน ร่วมชีวิตในการครองเรือนอย่างสงบสุข รวมทั้งร่วมประเวณีต่อกันด้วย ขณะเดียวกัน การอยู่กินด้วยกันนี้ย่อมขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละคู่สามีภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อกันโดยทั่ว ๆ ไปด้วย และต้องคำนึงถึงอายุ สภาพ ฐานะทางสังคมและสถานะทางเศรษฐกิจของแต่ละฝ่าย

นอกจากนี้ หน้าที่ในความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยาอีกประการหนึ่ง คือ การต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน[489] การที่กฎหมายบังคับเช่นนี้ อยู่บนความคิดว่าว่าบุคคลที่เป็นสามีภรรยากันเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน เสมือนเป็นบุคคลเดียวกันตามกฎหมาย การช่วยเหลือ

---

[488] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461 วรรค 1

มาตรา 1461 สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

[489] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461 วรรค 2

...สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน...

กันในที่นี้ หมายถึง การช่วยกันปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวเพื่อให้ชีวิตครอบครัวดำเนินไปด้วยความผาสุก และการอุปการะเลี้ยงดู หมายถึงการให้สิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง เครื่องอุปโภค หรือทรัพย์สินอย่างอื่นเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ รวมถึงการจัดการงานบ้านงานเรือนร่วมกันระหว่างสามีภรรยา ทั้งนี้ การอุปการะเลี้ยงดู จะต้องคำนึงถึงอายุ สุขภาพ รายได้ และทรัพย์สินของคู่สมรสฐานะทางสังคม ภาระหน้าที่ของคู่สมรส รวมทั้งความสามารถทั้งกายและจิตใจของคู่สมรสในการประกอบกิจการงานด้วย

สำหรับคู่รักที่ต้องการจดทะเบียนสมรส และขณะเดียวกันก็ต้องการปลดเปลื้องการปฏิบัติหน้าที่ในความสัมพันธ์ของสามีภรรยาทั้งสองกรณีลง กฎหมายได้ให้ทางออกในเรื่องนี้ อยู่ 2 แนวทางด้วยกัน

แนวทางแรก คือการทำข้อตกลงระหว่างคู่สมรสว่าจะแยกกันอยู่ต่างหาก บนหลักกฎหมายทั่วไปว่าด้วยการทำสัญญา โดยอาจจำเป็นข้อตกลงด้วยวาจหรือลายลักษณ์อักษรก็ได้ และอาจมีข้อตกลงอื่นมาประกอบได้ด้วยเช่น ตกลงว่าจะไม่รบกวนอีกฝ่ายหนึ่ง ข้อตกลงเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดู เป็นต้น[490]

แนวทางที่สอง คือ การร้องต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งอนุญาตให้สามารถแยกกันอยู่ได้ โดยศาลเองจะกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ได้ แต่ทั้งนี้ จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า “สามีภริยาไม่สามารถที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยปกติสุขได้ หรือถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมาก สามีหรือภริยาฝ่ายที่ไม่สามารถที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยปกติสุขได้หรือฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือถูกทำลายความผาสุก"[491] ศาลจึงจะอนุญาตให้ปลดเปลื้องหน้าที่ในการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยาของคู่สมรสได้ หากเพียงการต้องการชีวิตอิสระ ต้องการทำงานหนักเพื่อสร้างความมั่นคง ไม่อาจถือเป็นเหตุผลที่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้สามารถแยกกันอยู่ได้

การปลดเปลื้องการปฏิบัติหน้าที่ในความสัมพันธ์ของสามีภรรยาที่ว่าจะต้องอยู่กินกันฉันสามีภรรยา ไม่ว่าจะเป็นไปตามข้อตกลงหรือคำสั่งศาล เป็นเพียงการแยกกันอยู่ต่างหากจากกัน เท่านั้น ยังไม่ถือว่าการสมรสสิ้นสุดลง คนใดคนหนึ่งไม่อาจทำการสมรสใหม่ได้

อย่างไรก็ตาม การไม่ปฏิบัติหน้าที่ในความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยาตามกฎหมาย ทั้งการไม่อยู่กินกันฉันสามีภรรยา และการไม่อุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน อาจเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายที่เสียประโยชน์สามารถฟ้องหย่าได้ เช่น หากสามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง จนเป็นเหตุให้อีกฝ่ายเดือดร้อนเกินควร[492] หรือ การจงใจทิ้งร้างอีกฝ่ายเกินหนึ่งปี ฝ่ายที่ได้รับความเดือดร้อนหรือฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งก็

---

[490] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 780/2502 การที่โจทก์และจำเลยบันทึกมีข้อความว่า ทั้งสองฝ่ายยืนยันจะไม่กลับไปคืนดีเป็นสามีภรรยากันต่อไปนั้น แสดงว่าทั้งสองฝ่ายต่างสมัครสมัครใจแยกกันอยู่ และเงินค่าเลี้ยงดูเดือนละ 200 บาทที่จำเลยขอนั้นปรากฏตามคำโจทก์ว่าโจทก์ได้ส่งให้จำเลยไม่ขาด เห็นได้ว่าโจทก์เองก็ไม่ต้องการจะให้จำเลยมาอยู่ร่วมกับโจทก์ ดังนี้ โจทก์จะกลับมาฟ้องหย่าโดยอ้างว่าจำเลยมีเจตนาจงใจละทิ้งร้างโจทก์ย่อมไม่ได้ ดังนี้ โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องขอหย่าจำเลย

[491] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1462

มาตรา 1462 ในกรณีที่สามีภริยาไม่สามารถที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยปกติสุขได้ หรือถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมาก สามีหรือภริยาฝ่ายที่ไม่สามารถที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยปกติสุขได้หรือฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือถูกทำลายความผาสุก อาจร้องต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากในระหว่างที่เหตุนั้น ๆ ยังมีอยู่ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ศาลจะกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้

[492] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (6)

สามารถฟ้องหย่าได้[493] หรือ ในกรณีที่แม้สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุข หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาล เพื่อปลดเปลื้องการปฏิบัติหน้าที่ในความสัมพันธ์ของสามีภรรยาลง แต่การแยกกันอยู่ดังกล่าวได้ผ่านเวลาล่วงเลยมาเกินสามปี ก็ถือเป็นเหตุให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยกเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ด้วยเช่นกัน[494]

ทั้งนี้ ถ้าหากเหตุแห่งการฟ้องหย่าในกรณีที่มีการทิ้งร้าง และในกรณีที่สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง เกิดขึ้นเพราะ “ฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดขึ้นโดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จึงต้องฟ้องหย่า” ฝ่ายที่ต้องรับผิดจะต้องชดใช้ค่าทดแทนให้แก่อีกฝ่ายเพราะการดังกล่าวด้วย[495]

นอกจากนี้ หากเกิดกรณีที่สามีภรรยาไม่มีการอุปการะเลี้ยงดูกันตามสมควร ฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอ ย่อมมีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายได้ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณี[496]

ดังนั้น ถึงแม้ว่า กฎหมายจะเปิดโอกาสให้คู่สมรสสามารถยกเว้นหน้าที่ในความสัมพันธ์ส่วนตัว แต่ก็เป็นเรื่องที่ได้ไม่คุ้มเสีย การตกลงแยกกันอยู่เพื่อขอใช้ชีวิตอิสระ อาจทำให้ชีวิตของคู่สมรสตั้งอยู่บนความเสี่ยงมากขึ้น แม้จะโต้แย้งได้ว่า หากคู่สมรสยังคงมีความรักให้กัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็คงไม่นำเรื่องการแยกกันอยู่มาเป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่า ก็ยังคงเป็นเรื่องที่คาดเดาไม่ได้ว่า ความรักจะเป็นอย่างไรในอนาคต ในช่วงเวลาที่ฝ่ายหนึ่งสามารถนำเรื่องการแยกกันอยู่มาเป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าได้ อาจเกิดการทะเลาะเบาะแว้งขึ้นได้ทุกเมื่อ กลายเป็นการเปิดโอกาสให้มีการฟ้องหย่าได้ตลอดเวลา

ในส่วนความสัมพันธ์ส่วนตัวของคู่รักเพศเดียวกันภายใต้กฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต ก็มีลักษณะไม่ต่างจากคู่รักชายหญิงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็น การกำหนดให้คู่ชีวิตต้องอยู่กินด้วยกันฉันคู่ชีวิต ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน[497] แล้วก็อาจตกลงแยกกันอยู่หรือ

มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้...

[493] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (4)

[494] มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

[495] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1524

มาตรา 1524 ถ้าเหตุแห่งการหย่าตามมาตรา 1516 (3) (4) หรือ (6) เกิดขึ้นเพราะฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดขึ้นโดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จึงต้องฟ้องหย่า อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิด

[496] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/38

มาตรา 1598/38 ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างบิดามารดากับบุตรนั้นย่อมเรียกจากกันได้ในเมื่อฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่อัตภาพ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณี

[497] (ร่าง) พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต มาตรา 13

ขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้แยกกันอยู่ต่างหากได้ ทั้งนี้ การไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ในความสัมพันธ์ส่วนตัวของคู่ชีวิตย่อมเป็นเหตุให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องเลิกการเป็นคู่ชีวิตได้[498] เช่นเดียวกับการฟ้องหย่าระหว่างคู่สมรส รวมถึงการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู และการเรียกค่าทดแทนจากคู่ชีวิตฝ่ายหนึ่งซึ่งได้ก่อให้เกิดเหตุแห่งการฟ้องเลิกการเป็นคู่ชีวิตขึ้นโดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จนต้องฟ้องเลิกการเป็นคู่ชีวิต[499] เป็นต้น

บทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของคู่สมรสในความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภรรยาและระหว่างคู่ชีวิตตามที่ได้กล่าวมา สะท้อนให้ภาพของกฎหมายเกี่ยวกับการสร้างครอบครัวที่เข้าไปสร้างผลกระทบบางอย่างต่อชีวิตส่วนตัวและชีวิตอิสระของผู้คนในสังคมปัจจุบันอย่างมาก จนกลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางความต้องการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพในแบบที่ต่างออกไปจากครอบครัวตามจารีตประเพณี วิถีชีวิตและการทำงานของคนหนุ่มสาวผู้รักอิสระที่ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในชีวิต เมื่อพวกเขาได้ทำการสมรสหรือการจดทะเบียนคู่ชีวิตตามกฎหมาย การปรับตัวให้เป็นไปตามหน้าที่ของสามีภรรยาและคู่ชีวิตที่ดีตามกฎหมาย ย่อมเท่ากับว่าการต้องยอมละทิ้งความเป็นอิสระในชีวิตแบบที่เคยเป็น และทำให้การปรับสมดุลการทำงานและชีวิตส่วนตัวทำได้ยากมากขึ้น การมุ่งมั่นอยู่กับการทำงานเพื่อสร้างความสุขและความมั่นคงในชีวิตที่ไร้หลักประกันสิทธิโดยรัฐไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไปในชีวิตหลังแต่งงาน เพราะต้องสละเวลาทำงานและการพักผ่อนหย่อนใจส่วนตัว มาปฏิบัติหน้าที่เป็นสามีภรรยาและคู่ชีวิตตามกฎหมาย และหากฝ่าฝืนการปฏิบัติหน้าที่ของการเป็นคู่สมรสที่ดีตามกฎหมายแล้ว อาจนำไปสู่การเลิกราหรือเป็นฟ้องคดีความกันได้ในอนาคต

เช่นนี้แล้ว กฎหมายครอบครัวที่มีอยู่ ได้ทำให้การแต่งงานมีลูก มีครอบครัว จึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากเป้าหมายการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคม และหนุ่มสาว รวมถึงบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเจเนอเรชันวายอย่างมาก

จ. ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน

การจดทะเบียนสมรสนอกจากจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนตัวระว่างสามีภรรยาตามกฎหมายแล้ว ยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาขึ้นอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ สามีภรรยาเมื่อมาอยู่ด้วยกันย่อมต้องนำทรัพย์สินมาใช้รวมกันเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวต่อไป กฎหมายจึงต้องวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการแบ่งประเภททรัพย์สินและการจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาไว้ โดยหลักการแล้ว สามีภรรยาต่างฝ่ายก็มีสิทธิเท่าเทียมในการจัดการทรัพย์สินอันเป็นส่วนรวมของครอบครัวโดยลำพัง เว้นแต่การจัดการทรัพย์สินที่สำคัญจะต้องจัดการร่วมกันทั้งสองคน แต่สำหรับทรัพย์สินอันเป็นของส่วนตัวของสามีหรือภรรยา ฝ่ายที่เป็นเจ้าของมีอำนาจจัดการได้โดยลำพัง

มาตรา 13 คู่ชีวิตต้องอยู่กินด้วยกันฉันคู่ชีวิต ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน

[498] (ร่าง) พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต มาตรา 14

มาตรา 14 ในกรณีที่คู่ชีวิตไม่สามารถอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขได้ หรือถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทาลายความผาสุกอย่างมาก คู่ชีวิตฝ่ายที่ไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกันโดยปกติ สุขได้ หรือฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือถูกทาลายความผาสุก อาจร้องต่อศาลเพื่อให้มีคาสั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากในระหว่างที่เหตุนั้น ๆ ยังมีอยู่ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ศาลจะกาหนดจานวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้

[499] (ร่าง) พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต มาตรา 66

มาตรา 66 ให้นาบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยการสิ้นสุดแห่งการสมรส เช่น ผลการเพิกถอนการสมรส สิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าทดแทน และค่าเลี้ยงชีพ มาใช้บังคับกับการสิ้นสุดของการจดทะเบียนคู่ชีวิต โดยอนุโลม

โดยทั่วไปแล้วหลักเกณฑ์ในความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาต้องเป็นไปตามบทบัญญัติกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 หมวด 4 ว่าด้วยทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา แต่สามีภรรยาอาจทำ "สัญญาก่อนสมรส"[500] เพื่อเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ในความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินให้เป็นไปตามที่ตนประสงค์ได้ เนื่องจากในเรื่องของทรัพย์สินในครอบครัวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่อย่างผาสุกของสามีภรรยา กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้สามีภรรยาเลือกระบบทรัพย์สินที่ตนเห็นว่าเหมาะสมกับครอบครัวของตนเองมาใช้โดยการกำหนดระบบทรัพย์สินตามสัญญาขึ้น อันถือเป็นการยกเว้นไม่ใช้ระบบทรัพย์สินตามที่บทบัญญัติกฎหมายครอบครัวกำหนดไว้ ทั้งนี้ ข้อตกลงในสัญญาก่อนสมรสจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

ถ้าหากคู่สมรสไม่ได้ทำสัญญาก่อนสมรสเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินไว้ ขณะทำการจดทะเบียนสมรส คู่สมรสจะจัดการทรัพย์สินในลักษณะต่างไปจากที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ ดังตัวอย่างในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4214/2534 ซึ่งได้วินิจฉัยในกรณีโจทก์จำเลยยังเป็นสามีภรรยากันอยู่และไม่ปรากฏว่าได้ทำสัญญากันไว้ในเรื่องทรัพย์สินเป็นพิเศษก่อนสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาของโจทก์จำเลยในเรื่องทรัพย์สินนั้นก็ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 หมวด 4 ว่าด้วยทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา และโจทก์จำเลยซึ่งเป็นสามีภรรยากัน จะฟ้องร้องกันด้วยเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาไม่ได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น กรณีตามคำฟ้องโจทก์เป็นเรื่องโจทก์ขอแบ่งเงินค่าขายที่ดินสินสมรสจากจำเลยกึ่งหนึ่งซึ่งเป็นกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายให้ฟ้องแบ่งได้ โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง ที่โจทก์ฎีกาว่าโจทก์น่าจะมีอำนาจฟ้องเพราะโจทก์ก็มีอำนาจจัดการสินสมรสตามมาตรา 7 และเป็นกรณีตามมาตรา 1484 เป็นการอ้างข้อเท็จจริงนอกคำฟ้องของโจทก์ เพราะโจทก์มิได้ฟ้องจำเลยเกี่ยวกับการจัดการสินสมรสตามมาตรา 1484

การทำสัญญาก่อนสมรสจะต้องมีการจดแจ้งข้อตกลงไว้ในทะเบียนสมรสพร้อมกับการจดทะเบียนสมรส และทำเป็นหนังสือโดยลงลายมือชื่อคู่สมรสและพยานอย่างน้อยสองคนแนบไว้ท้ายทะเบียนสมรส พร้อมกับจดไว้ในทะเบียนสมรสว่าได้มีสัญญานั้นแนบไว้ ขณะดำเนินการจดทะเบียนสมรส[501] ข้อจำกัดของการทำสัญญาการสมรสคือ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเพิกถอนสัญญาก่อนสมรสได้ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากศาล[502] และข้อตกลงที่กำหนดไว้ในสัญญาก่อนสมรสจะมีผลผูกผันเฉพาะแต่คู่สมรสเท่านั้น ไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต[503] สำหรับบุคคลภายนอกแล้วระบบทรัพย์สินของสามีภรรยา

---

[500] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1465

มาตรา 1465 ถ้าสามีภริยามิได้ทำสัญญากันไว้ในเรื่องทรัพย์สินเป็นพิเศษก่อนสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สินนั้น ให้บังคับตามบทบัญญัติในหมวดนี้

ถ้าข้อความใดในสัญญาก่อนสมรสขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือระบุให้ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับเรื่องทรัพย์สินนั้น ข้อความนั้น ๆ เป็นโมฆะ

[501] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1466

มาตรา 1466 สัญญาก่อนสมรสเป็นโมฆะ ถ้ามิได้จดแจ้งข้อตกลงกันเป็นสัญญาก่อนสมรสนั้นไว้ในทะเบียนสมรสพร้อมกับการจดทะเบียนสมรส หรือมิได้ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สมรสและพยานอย่างน้อยสองคนแนบไว้ท้ายทะเบียนสมรสและได้จดไว้ในทะเบียนสมรสพร้อมกับการจดทะเบียนสมรสว่าได้มีสัญญานั้นแนบไว้

[502] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1467

มาตรา 1467 เมื่อสมรสแล้วจะเปลี่ยนแปลงเพิกถอนสัญญาก่อนสมรสนั้นไม่ได้ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากศาล เมื่อได้มีคำสั่งของศาลถึงที่สุดให้เปลี่ยนแปลงเพิกถอนสัญญาก่อนสมรสแล้ว ให้ศาลแจ้งไปยังนายทะเบียนสมรสเพื่อจดแจ้งไว้ในทะเบียนสมรส

[503] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1468

ต้องถือระบบทรัพย์สินตามกฎหมายเหมือนเช่นกรณีปกติทั่วไป เว้นแต่จะได้ทราบว่าคู่สมรสมีสัญญาก่อนสมรสเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินอยู่ก่อนแล้ว

นอกจากสัญญาก่อนสมรสแล้ว คู่สมรสอาจทำ "สัญญาระหว่างสมรส"[504] อันเป็นสัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่สามีภริยาได้ทำไว้ต่อกันบังคับในระหว่างที่ยังคงเป็นสามีภริยากัน สัญญาระหว่างสมรสอาจจะเป็นเรื่องตกลงจำกัดสิทธิบางอย่างในเรื่องทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของครอบครัว หรือสละทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาก็ได้

การทำสัญญาระหว่างสมรส กฎหมายไม่กำหนดแบบเอาไว้อย่างสัญญาก่อนสมรส แต่ขึ้นอยู่กับสัญญาแต่ละประเภทที่สามีภริยาทำต่อกัน เช่น สามียกอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นสินส่วนตัวหรือสินสมรสในส่วนของตนให้ภริยา ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียน อนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกล้างสัญญาระหว่างสมรสเสียในเวลาที่เป็นสามีภรรยากัน หรือภายในหนึ่งปีแต่วันที่ขาดจากการเป็นสามีภรรยากันก็ได้ การบอกล้างอาจทำได้ทั้งวาจาหรือทำเป็นหนังสือหรืออาจร้องขอต่อศาลเพื่อให้เพิกถอน แต่การบอกล้างเป็นสิทธิเฉพาะตัวของคู่สมรสเท่านั้นไม่ตกแก่ทายาท การบอกล้างสามารถทำได้โดยไม่ต้องรอให้เหตุแห่งความเสียหายเกิดขึ้นเสีย การบอกล้างมีผลระหว่างคู่สมรสทันที โดยไม่กระทบถึงสิทธิของบุคคลภายนอกโดยสุจริต

แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว คู่สมรสส่วนใหญ่ไม่ได้ทำสัญญาก่อนสมรสในเรื่องทรัพย์สินไว้ เพราะอาจไม่ทราบว่ามีบทบัญญัติกฎหมายให้ทำเช่นนี้ได้ หรืออาจเห็นว่าการจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาตามที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นธรรมดีอยู่แล้ว และสัญญาที่ปรากฏให้เห็นบ่อย ๆ มักเป็นสัญญาระหว่างสมรสเมียมากกว่า เช่น การยกทรัพย์สินให้แก่กัน การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินระหว่างกัน เป็นต้น เพราะฉะนั้นส่วนที่ต้องให้ความสนใจ คือ บทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์ระหว่างสามีภรรยา ที่ส่งผลให้คู่รักสมัยใหม่ขาดอิสระในการกำหนดฐานทรัพย์สินและจัดการทรัพย์สินหลังจดทะเบียนสมรส ซึ่งอาจสร้างความกังวลให้คู่รักหนุ่มสาวที่กำลังตัดสินใจจดทะเบียนสมรสหรือสร้างครอบครัว

ลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายครอบครัว คือ เมื่อได้มีการจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดให้ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา มี 2 ประเภท ได้แก่ สินส่วนตัว และสินสมรส[505]

สินส่วนตัว

สินส่วนตัว โดยพื้นฐานแล้ว ได้แก่ ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ และสามารถแบ่งแยกออกเป็น 2 จำพวก คือ สินส่วนตัวของสามีกับสินส่วนตัวของภรรยา ทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัว

มาตรา 1468 ข้อความในสัญญาก่อนสมรสไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ว่าจะได้เปลี่ยนแปลงเพิกถอนโดยคำสั่งของศาลหรือไม่ก็ตาม

[504] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1468

มาตรา 1469 สัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินใดที่สามีภริยาได้ทำไว้ต่อกันในระหว่างเป็นสามีภริยากันนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกล้างเสียในเวลาใดที่เป็นสามีภริยากันอยู่หรือภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ขาดจากการเป็นสามีภริยากันก็ได้ แต่ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริต

[505] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1470

มาตรา 1470 ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา นอกจากที่ได้แยกไว้เป็นสินส่วนตัวย่อมเป็นสินสมรส

เป็นกรรมสิทธิ์ของของฝ่ายใด ฝ่ายนั้นย่อมมีอำนาจจัดการโดยลำพังไม่ต้องขอความยินยอมจากอีกฝ่าย [506]ซึ่งสินส่วนตัว ได้แก่ทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้[507]

1). ทรัพย์สินที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอยู่แล้วก่อนการสมรส กล่าวคือ จะต้องมีอยู่ก่อนจดทะเบียนสมรส ฝ่ายใดมีทรัพย์สินอยู่ก่อนแล้วทรัพย์สินนั้นย่อมเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น อนึ่งต้องเป็นทรัพย์สินฝ่ายนั้น มีกรรมสิทธิ์เด็ดขาดแล้วตั้งแต่ก่อนจดทะเบียนสมรสหรือในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดครอบครองทรัพย์สินใดมาก่อนจดทะเบียนสมรสแต่ดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมายหลังจดทะเบียนสมรสยังคงเป็นสินส่วนตัว

2). ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับตามสมควรแก่ฐานะ สินส่วนตัวกรณีนี้อาจจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) เครื่องใช้สอยส่วนตัว (2) เครื่องแต่งกายและ (3) เครื่องประดับ อนึ่งทรัพย์สินเหล่านี้จะเป็นสินส่วนตัว ต่อเมื่อมีราคาตามสมควรแก่ฐานะของเจ้าของเท่านั้น สินส่วนตัวทั้ง 3 ประเภทนี้ ไม่คำนึงระยะเวลาการได้มา กล่าวคือ ถ้าได้มาก่อนจดทะเบียนสมรสย่อมไม่มีปัญหาคงเป็นสินส่วนตัวอยู่แล้ว แต่ในกรณีได้มาหลังการสมรส ถ้ามีราคาตามสมควรแก่ฐานะย่อมเป็นสินส่วนตัว นั้นหมายความว่าใครจะเป็นผู้ให้หรือตนหามาเองก็ได้ และแม้เอาเงินสินสมรสมาซื้อก็ถือเป็นสินส่วนตัว แต่ต้องเป็นสิ่งที่ผู้เป็นเจ้าของมีไว้ใช้ส่วนตัวโดยมีราคาตามสมควรแก่ฐานะ

3) ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทรัพย์สินประเภทนี้ต้องเป็นสิ่งที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพซึ่งขาดไม่ได้ แม้ทรัพย์สินประเภทนี้ได้มาในระหว่างสมรสก็ตามและนำเงินสินสมรสมาซื้อก็ถือเป็นสินส่วนตัว ทั้งนี้เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพหรืออาชีพ ต้องพิจารณาตามลักษณะของการงาน เช่นถ้าเป็นคนขับรถยนต์รับจ้าง รถยนต์ย่อมเป็นสินส่วนตัว เป็นต้น

4) ทรัพย์สินที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้มาระหว่างสมรส โดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสน่หา แม้ทรัพย์สินประเภทนี้ได้มาในระหว่างสมรสก็ตาม ทั้งนี้การรับมรดกหมายถึงทั้งการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมและผู้รับพินัยกรรม ส่วนการรับให้โดยเสน่หาหมายถึงการที่ผู้ให้ไม่มีเจตนาหวังผลตอบแทนจากให้นั้น แม้จะการได้รับให้ทรัพย์สินนั้นจากผู้ใดไม่ใช่สาระสำคัญ กล่าวคือคู่สมรสอาจยกทรัพย์สินให้กันเอง

5) ทรัพย์สินที่เป็นของหมั้น ของหมั้นอาจเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายหรือชายคู่หมั้นมอบให้แก่หญิงคู่หมั้นในวันหมั้น ของหมั้นย่อมตกเป็นกรรมสิทธิ์ของหญิงทันทีที่การหมั้นมีผลตามกฎหมาย หากทรัพย์สินซึ่งได้ให้กันหลังจากการหมั้นเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์แล้ว ไม่ถือเป็นของหมั้นย่อมเป็นสินสมรส เพราะไม่มาในระหว่างสมรส

---

[506] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1473

มาตรา 1473 สินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดให้ฝ่ายนั้นเป็นผู้จัดการ

[507] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1471

มาตรา 1471 สินส่วนตัวได้แก่ทรัพย์สิน

(1) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

(2) ที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

(3) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสน่หา

(4) ที่เป็นของหมั้น

6) ทรัพย์สินได้มาแทนสินส่วนตัว ตามบทบัญญัติมาตรา 1472 ในกรณีที่สินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดได้ถูกนำไปเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งมาแทน ทรัพย์สินที่ได้มาใหม่ก็ยังคงเป็นสินส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินอื่นก็ดี ซื้อทรัพย์สินอื่นมาก็ดี หรือขายได้ราคาเป็นเงินรวมทั้งกำไรมาก็ดี ทรัพย์สินอื่นหรือเงินรวมทั้งกำไรนั้นเป็นสินส่วนตัว

สินสมรส

สินสมรสเป็นกองทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่ได้จดทะเบียนสมรสถูกต้องสมบูรณ์ตามกฎหมาย และไม่ตกเป็นโมฆะ อีกทั้ง กฎหมายครอบครัวได้กำหนดให้ ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยานอกจากที่ได้แยกไว้เป็นสินส่วนตัวย่อมเป็นสินสมรส โดยสินสมรสมีอยู่ 3 ชนิด คือ[508]

1). ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างการสมรส ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ได้มาหลังการจดทะเบียนสมรสแต่ต้องไม่ใช่ทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัว กล่าวคือทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาในระหว่างสมรสนั้นจะเป็นสินสมรสทั้งหมดเว้นแต่กรณีจะเข้าลักษณะของสินส่วนตัวดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น เมื่อเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสและกรณีไม่เป็นสินส่วนตัวแล้ว แม้สามีหรือภริยาจะเป็นผู้ทำมาหาได้เพียงฝ่ายเดียวหรือทั้งสองฝ่ายแต่มีจำนวนไม่เท่ากัน หรือแม้แต่ได้ลงชื่อไว้ในเอกสารสิทธิ์แต่เพียงฝ่ายเดียว ก็เป็นสินสมรส เช่น เงินเดือน เงินบำนาญ ที่ดินที่ซื้อเมื่อสมรสแล้ว ค่าสินไหมทดแทนกรณีละเมิด

2). ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีการระบุว่าเป็นสินสมรสไว้ในหนังสือให้หรือในพินัยกรรม ทรัพย์สินที่ได้มานั้นจะเป็นเพียงสินส่วนตัว สำหรับการให้สังหาริมทรัพย์แก่คู่สมรสนั้นแม้กฎหมายไม่กำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ แต่ถ้าจะให้มีผลเป็นสินสมรสแล้วก็ต้องทำเป็นหนังสือระบุว่าให้เป็นสินสมรสด้วย สำหรับการให้อสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดที่กฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนนั้นก็ต้องระบุไว้ว่าให้เป็นสินสมรสด้วย มิฉะนั้นทรัพย์ดังกล่าวย่อมเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายที่เป็นผู้รับการให้

3). ทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว ดอกผลของสินส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นดอกผลธรรมดาหรือนิตินัย อาจเกิดจากของหมั้นนั้นเองหรือมีผู้ให้เพราะตอบแทนการได้ใช้ทรัพย์สินนั้น ๆ ย่อมเป็นสินสมรส แต่ดอกผลต้องมิใช่มูลค่าที่เพิ่มขึ้นของสินส่วนตัว กล่าวคือกำไรของที่ได้จากการขายสินส่วนตัวไม่ใช่ดอกผลของสินส่วนตัว แต่กรณีนำบ้านและที่ดินอันเป็นสินส่วนตัวออกให้ผู้อื่นเช่า ค่าเช่านั้นเป็นสินสมรส เอาเงินซึ่งเป็นสินส่วนตัวให้ผู้อื่นกู้ ดอกเบี้ยของเงินนั้นเป็นสินสมรส สุนัขสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีลูกสุนัข ลูกสุนัขเป็นสินสมรส เป็นต้น ทั้งนี้หมายถึงเฉพาะดอกผลของสินส่วนตัวที่เกิดขึ้นระหว่างสมรส หากดอกผลของสินส่วนตัวเกิดก่อนสมรสยังเป็นสินส่วนตัว

---

[508] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1474

มาตรา 1474 สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน

(1) ที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส

(2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส

(3) ที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว

ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือมิใช่ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส

บทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสินส่วนตัวหรือสินสมรสดังที่กล่าวไว้นี้ กำหนดขึ้นอยู่บนพื้นฐานของจุดกำหนดแห่งเวลาก่อนและหลังจดทะเบียนสมรสและลักษณะของทรัพย์สินที่ได้มาว่าเป็นของส่วนตัวหรือของใช้ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา และยังเป็นบทบัญญัติในลักษณะการนิยามศัพท์ทางกฎหมาย จึงไม่เปิดโอกาสให้คู่สมรสกำหนดการจำแนกฐานทรัพย์สินหลังจดทะเบียนสมรสได้ตามใจสมัครและโดยเนื้อหาของกฎหมายเองยังกำหนดรูปแบบและวิธีการได้มาที่ยุ่งยาก เช่น แม้กฎหมายจะเปิดโอกาสให้สามีภริยามีสิทธิร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในสินสมรสซึ่งเป็นทรัพย์สินจำพวกที่ระบุไว้ใน มาตรา 456 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือที่มีเอกสารเป็นสำคัญได้ แต่ขณะเดียวกัน หากสามีหรือภริยาจะมีชื่อลำพังคนเดียวก็ยังเป็นสินสมรสที่อีกฝ่ายมีสิทธิขอมีชื่อร่วมได้เสมอ ซึ่งไม่สอดคล้องต่อการวิถีชีวิตและการทำงานของหนุ่มสาวคู่รักในสังคมปัจจุบันเท่าใดนัก

สิ่งที่เป็นปัญหาและสร้างความยุ่งยากให้เกิดขึ้นในชีวิตหลังแต่งงาน ภายใต้ความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินตามกฎหมายครอบครัว หนีไม่พ้นการที่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการสินสมรสระหว่างสามีภรรยา ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนหนุ่มสาวในสังคมปัจจุบันตัดสินใจวางแผนชีวิตไว้ว่า จะไม่แต่งงานสร้างครอบครัวหรือมีลูกในอนาคต

ตามหลักทั่วไปแล้ว สามีหรือภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจจัดการสินสมรสได้โดยลำพัง เว้นแต่การจัดการที่สำคัญ ๆ จะต้องจัดการร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกและคล่องตัวในการจัดการสินสมรส ส่วนการจัดการสินสมรสที่สำคัญซึ่งบทบัญญัติกฎหมายมาตรา 1476 กำหนดให้สามีภรรยาจะต้องจัดการร่วมกันมีอยู่ทั้งสิ้น 8 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือโอนสิทธิจำนอง ซึ่งอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) ก่อตั้งหรือกระทำให้สุดสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน หรือภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์

(3) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี

(4) ให้กู้ยืมเงิน

(5) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานานุรูปของครอบครัวเพื่อการกุศล เพื่อการสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา

(6) ประนีประนอมยอมความ

(7) มอบข้อพิพาทให้อนุญาโตตุลาการวินิจฉัย

(8) นำทรัพย์สินไปเป็นประกันหรือหลักประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาล

สามีและภริยาจะจัดการสินสมรสให้แตกต่างไปจากที่กฎหมายได้ก็ต่อเมื่อได้ทำสัญญาก่อนสมรสไว้พร้อมกับการจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น เช่น การขายสินสมรสที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ซึ่งตามกฎหมายแล้วเป็นเรื่องที่สามีภรรยาจะต้องจัดการร่วมกัน แต่หากมีการตกลงในสัญญาก่อนสมรสไว้ว่าการขายสินสมรสที่เป็นอสังหาริมทรัพย์เป็นอำนาจของภรรยาแต่เพียงผู้เดียว เช่นนี้ก็ให้เป็นไปตามที่ตกลงกัน และในกรณีที่สัญญา

ก่อนสมรสระบุการจัดการสินสมรสไว้แต่เพียงบางส่วน การจัดการสินสมรสนอกจากที่ระบุไว้ในสัญญา ต้องเป็นไปตาม[509]

จากหลักเกณฑ์เรื่องการจัดการสินสมรสร่วมกัน ถ้าหากเกิดกรณีที่ฝ่ายใดที่เป็นฝ่ายต้องให้ความยินยอมหรือลงชื่อกับอีกฝ่ายหนึ่งในเรื่องจัดการทรัพย์สิน แต่ฝ่ายนั้นไม่ให้ความยินยอมหรือไม่ยอมลงชื่อโดยปราศจากเหตุผล หรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอมได้ อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตแทนก็ได้[510] ปัญหาในเรื่องนี้ คือ หากต้องขอศาลอนุญาตอาจทำให้เกิดความวุ่นวายในการชีวิตครอบครัว สร้างความหมาดหมางกันระหว่างคู่สามีภรรยา และการใช้ชีวิตโดยการถูกกำกับควบคุมย่อมเป็นการขัดฝืนต่อธรรมชาติของคนทำงานอิสระในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล รวมถึง การกำหนดให้การจัดการทรัพย์สินที่ได้มาจากการทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรงของสามีหรือภรรยาในระหว่างการสมรส เช่น การขายที่ดินซึ่งซื้อมาระหว่างสมรส เป็นสินสมรสซึ่งสามีภรรยาต้องจัดการร่วมกัน ย่อมเป็นการขัดขวางการใช้ชีวิตอย่างอิสระของคนหนุ่มสาวในสังคมสมัยใหม่ การจดทะเบียนสมรสสร้างครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนามากเท่าใดนักของคนหนุ่มสาวยุคเจเนอเรชันวาย

ความยุ่งยากอีกอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ทางสัมพันธ์ของสามีภรรยา คือ กรณีที่จะจัดการสินสมรสใดที่สามีหรือภรรยาต้องรับความยินยอมร่วมกัน และถ้าการนั้นมีกฎหมายบัญญัติให้ทำเป็นหนังสือหรือให้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ความยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือด้วย[511] เช่น หากต้องการขายอสังหาริมทรัพย์ซึ่งเป็นสินสมรส จะต้องให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแสดงความยินยอมเป็นหนังสือด้วย การกำหนดเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนรูปแบบรัฐราชการที่ยึดติดกับเอกสารในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ นำไปสู่ความล่าช้าในการบริหารงานของรัฐซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิของปัจเจกชน

การจัดการสินสมรสร่วมกันในกิจการสำคัญ ๆ ตามกฎหมายเป็นสิ่งที่คู่สามีภรรยาต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจัดการสินสมรสซึ่งกฎหมายกำหนดให้ต้องจัดการร่วมกันหรือต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง โดยได้ทำนิติกรรมไปแต่เพียงฝ่ายเดียว หรือโดยปราศจากความยินยอมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งอาจฟ้องให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมนั้นได้ เว้นแต่ในกรณีที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันแก่นิติกรรมนั้นแล้ว หรือในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลภายนอกได้กระทำโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน ซึ่งหมายถึง กรณีที่บุคคลภายนอกเข้าทำนิติกรรมกับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่ทราบว่า ฝ่ายนั้นมี

---

[509] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1476/1

มาตรา 1476/1 สามีและภริยาจะจัดการสินสมรสให้แตกต่างไปจากที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1476 ทั้งหมดหรือบางส่วนได้ก็ต่อเมื่อได้ทำสัญญาก่อนสมรสไว้ตามที่บัญญัติในมาตรา 1465 และมาตรา 1466 ในกรณีดังกล่าวนี้ การจัดการสินสมรสให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในสัญญาก่อนสมรส

ในกรณีที่สัญญาก่อนสมรสระบุการจัดการสินสมรสไว้แต่เพียงบางส่วนของมาตรา 1476 การจัดการสินสมรสนอกจากที่ระบุไว้ในสัญญาก่อนสมรสให้เป็นไปตามมาตรา 1476

[510] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1478

มาตรา 1478 เมื่อฝ่ายใดต้องให้ความยินยอมหรือลงชื่อกับอีกฝ่ายหนึ่งในเรื่องจัดการทรัพย์สินแต่ไม่ให้ความยินยอมหรือไม่ยอมลงชื่อโดยปราศจากเหตุผล หรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอมได้ อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตแทนได้

[511] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1479

มาตรา 1479 การใดที่สามีหรือภริยากระทำ ซึ่งต้องรับความยินยอมร่วมกัน และถ้าการนั้นมีกฎหมายบัญญัติให้ทำเป็นหนังสือหรือให้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ความยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือ

สามีหรือภรรยาอยู่แล้วและนิติกรรมดังกล่าวเป็นการจัดการสินสมรสโดยลำพังปราศจากความยินยอมของคู่สมรส ทั้งนี้ แม้ว่าจะสุจริต บุคคลภายนอกก็อาจไม่ได้รับการคุ้มครองใด ๆ จากการเพิกถอนนิติกรรมโดยคู่สมรสของคู่กรณี หากตนไม่ได้เสียค่าตอบแทนในการทำนิติกรรม อย่างไรก็ตาม การฟ้องให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมในที่นี้ จะต้องกระทำโดยเร็วภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่ได้รู้เหตุอันเป็นมูลให้เพิกถอน หรือสิบปีนับแต่วันที่ได้ทำนิติกรรมนั้น[512]

การแก้ไขปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนในการจัดการสินสมรสที่คู่สมรสจะทำได้ คือ สามีภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่ผู้เดียวหรือสั่งให้แยกสินสมรสได้ แต่จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งว่า คู่สมรสอีกฝ่าย (1) ได้จัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด (2) ไม่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส (3) มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส (4) ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือ (5) มีพฤติการณ์ปรากฏว่าจะทำความหายนะให้แก่สินสมรส[513]

เมื่อได้มีการแยกสินสมรสตามคำพิพากษาของศาลแล้ว ผลก็คือ ให้ส่วนที่แยกออกตกเป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภรรยา และบรรดาทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาในภายหลังไม่ให้ถือเป็นสินสมรสอีกต่อไป แต่ให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น และสินสมรสที่คู่สมรสได้มาโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือที่มีการระบุว่าให้เป็นสินสมรส ในภายหลังก็ให้ตกเป็นสินส่วนตัวของสามีและภรรยาฝ่ายละครึ่ง ส่วนดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มา

---

[512] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1480

มาตรา 1480 การจัดการสินสมรสซึ่งต้องจัดการร่วมกันหรือต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา 1476 ถ้าคู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ทำนิติกรรมไปแต่เพียงฝ่ายเดียว หรือโดยปราศจากความยินยอมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งอาจฟ้องให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมนั้นได้ เว้นแต่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันแก่นิติกรรมนั้นแล้ว หรือในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลภายนอกได้กระทำโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน

การฟ้องให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมตามวรรคหนึ่งห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นหนึ่งปี นับแต่วันที่ได้รู้เหตุอันเป็นมูลให้เพิกถอน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันที่ได้ทำนิติกรรมนั้น

[513] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1484

มาตรา 1484 ถ้าสามีหรือภริยาฝ่ายซึ่งมีอำนาจจัดการสินสมรส

(1) จัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด

(2) ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง

(3) มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส

(4) ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

(5) มีพฤติการณ์ปรากฏว่าจะทำความหายนะให้แก่สินสมรส

อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่ผู้เดียวหรือสั่งให้แยกสินสมรสได้

ในกรณีตามวรรคหนึ่ง ถ้ามีคำขอ ศาลอาจกำหนดวิธีคุ้มครองชั่วคราวเพื่อจัดการสินสมรสได้ตามที่เห็นสมควร และหากเป็นกรณีฉุกเฉินให้นำบทบัญญัติเรื่องคำขอในเหตุฉุกเฉินตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ

หลังจากที่ได้แยกสินสมรสแล้วก็ให้เป็นสินส่วนตัวเช่นเดียวกัน[514] และในกรณีที่ไม่มีสินสมรสแล้ว สามีและภรรยาจะต้องช่วยกันออกค่าใช้สอยสำหรับการบ้านเรือนตามส่วนมากและน้อยแห่งสินส่วนตัวของตน[515]

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนในการจัดการสินสมรสที่ได้กล่าวมา อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจาก อันดับแรก ผู้ยื่นคำร้องจะต้องแบกรับภาระในการจะพิสูจน์ว่าเกิดข้อเท็จจริงเหล่านั้นขึ้นจริง อนึ่ง การจัดการสินสมรสแต่เพียงฝ่ายเดียวหรือการแยกสินสมรสในที่นี้ จะเกิดขึ้นต้องมีคำพิพากษาของศาลแล้วเท่านั้น คู่สมรสจะตกลงกันเองในระหว่างการสมรสไม่ได้ เพราะการที่คู่สมรสจะตกลงกันเพื่อให้มีการจัดการสินสมรสในกิจการสำคัญให้แตกต่างไปจากกฎหมาย ต้องก็ขึ้นจากการทำสัญญาก่อนสมรสไว้ขณะจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น เว้นแต่ ในกรณีที่สามีหรือภรรยาเกิดต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย ผลจากคำพิพากษาดังกล่าวจะทำให้สินสมรสแยกจากกันโดยอำนาจกฎหมายนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลายนั้นโดยทันทีไม่จำเป็นต้องไปขอให้ศาลสั่งให้แยกสินสมรสอีก[516]

ข้อสังเกตสำคัญอย่างหนึ่ง คือ เรื่องความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างคู่รักที่ไม่ได้จดทะเบียนกัน รวมถึงคู่รักเพศเดียวกันซึ่งไม่อาจดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นคู่สมรสตามกฎหมายได้ ณ ปัจจุบัน เมื่อผู้คนกลุ่มนี้ได้ลงทุนร่วมแรงทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยา จนได้ทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดมาให้ถือว่าทั้งสองได้เป็นเจ้าของร่วมกันและมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 684/2508 ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า “โจทก์จำเลยแต่งงานกันตามประเพณีนิยมโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส แต่อยู่กินกันฉันสามีภริยาทำมาหากินร่วมกัน มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นมานี้ย่อมเป็นของโจทก์จำเลยร่วมกัน จำเลยมีสิทธิขอแบ่งได้ครึ่งหนึ่ง” แต่สำหรับทรัพย์สินที่ต่างคนต่างทำมาหาได้แยกกันนั้นเป็นสิทธิของฝ่ายนั้นแต่ผู้เดียว ตามคำพิพากษาฎีกาศาลที่ 515/2519 ซึ่งได้วินิจฉัยว่า “ทรัพย์พิพาทเป็นมรดกตกได้แก่โจทก์ แม้โจทก์จะได้รับมรดกในระหว่างอยู่กินฉันสามีภรรยากับจำเลยก็ตาม แต่เมื่อการอยู่กินฉันสามีภริยานั้นไม่ได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย จำเลยก็ไม่มีส่วนเป็นเจ้าของทรัพย์พิพาทร่วมกับโจทก์ เพราะการที่โจทก์ได้รับมรดกย่อมไม่ใช่ทรัพย์ที่โจทก์และจำเลยร่วมหากันมา”

การจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย นอกจากจะทำให้เกิดกองทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาแยกออกมาเป็นสินสมรสแล้ว ยังส่งผลให้แยกส่วนที่เป็นหนี้สินที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส เป็น “หนี้ร่วม” อีกด้วย ทั้งนี้จะต้องแยกก่อนว่า หนี้ใดเป็นหนี้ส่วนตัว หนี้ใดเป็นหนี้ร่วม

---

[514] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1492

มาตรา 1492 เมื่อได้แยกสินสมรสตามมาตรา 1484 วรรคสอง มาตรา 1491 หรือมาตรา 1598/17 วรรคสอง แล้ว ให้ส่วนที่แยกออกตกเป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภริยา และบรรดาทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาในภายหลังไม่ให้ถือเป็นสินสมรส แต่ให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น และสินสมรสที่คู่สมรสได้มาโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือตามมาตรา 1474 (2) ในภายหลัง ให้ตกเป็นสินส่วนตัวของสามีและภริยาฝ่ายละครึ่ง

ดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาหลังจากที่ได้แยกสินสมรสแล้วให้เป็นสินส่วนตัว

[515] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1493

มาตรา 1493 ในกรณีที่ไม่มีสินสมรสแล้ว สามีและภริยาต้องช่วยกันออกค่าใช้สอยสำหรับการบ้านเรือนตามส่วนมากและน้อยแห่งสินส่วนตัวของตน

[516] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1491

มาตรา 1491 ถ้าสามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย สินสมรสย่อมแยกจากกันโดยอำนาจกฎหมายนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลายนั้น

หนี้ส่วนตัว คือ คือความผูกพันตามมูลหนี้ที่คู่สมรสแต่ละฝ่ายก่อขึ้นก่อนสมรส หรืออาจเกิดขึ้นในระหว่างสมรสแต่มีผลผูกพันหรือเป็นประโยชน์ของสามีหรือภริยาแต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้แม้จะเป็นหนี้ที่สามีภริยาเป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้ระหว่างกัน ก็ยังเป็นหนี้ส่วนตัวซึ่งสามีหรือภริยาต้องรับผิดเป็นการส่วนตัว ซึ่งการชำระหนี้ส่วนตัวนั้น จะต้องชำระด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงค่อยชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น[517]

ส่วนหนี้ร่วม คือความผูกพันตามมูลหนี้ที่สามีและภรรยาก่อความผูกพันร่วมกันอย่างการเป็นลูกหนี้ร่วมตามกฎหมายหนี้ และให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างการสมรส ดังต่อไปนี้[518]

(1) หนี้เกี่ยวแก่การจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัตภาพ

(2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส หมายถึงหนี้ที่เกี่ยวพันกับตัวทรัพย์สินอันเป็นสินสมรสโดยตรง เช่น ค่าใช้จ่ายในการบำรุงดูแลรักษาสินสมรส ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการฟ้องต่อสู้หรือดำเนินคดีเกี่ยวกับการสงวนบำรุงรักษาสินสมรส รวมถึงค่าใช้จ่ายเพื่อประโยชน์แก่สินสมรสกรณีอื่น ๆ

(3) หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน โดยการงานที่ทำร่วมกันนั้นไม่คำนึงว่าใครจะมีส่วนช่วยเหลือมากน้อยเพียงใด แต่หนี้ดังกล่าวต้องเป็นหนี้ที่สามีภริยาทำด้วยกันตามธรรมดาของสามีภริยา ไม่ใช่การกระทำอย่างห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท

(4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันจนกลายสภาพเป็นหนี้ร่วมกัน เช่น สามีลงชื่อให้ความยินยอมไว้ในหนังสือสัญญาซึ่งภริยาเป็นผู้กู้นั้นเป็นหลักฐานพอถือว่าเป็นหนี้ร่วมกันที่ภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียวแต่สามีได้ให้สัตยาบัน

เมื่อหนี้ที่เกิดขึ้นมีสามีภรรยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าหนี้สามารถเรียกให้ลูกหนี้ซึ่งสามีภรรยากันชำระหนี้นั้น โดยจะเรียกเอาจากทั้งสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่ายทีเดียวเลยก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีลำดับการบังคับต่อตัวทรัพย์สินในการชำระหนี้อย่างเช่นหนี้ส่วนตัว

เมื่อกฎหมายได้กำหนดให้มีหนี้ร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินของสามีภรรยาเช่นนี้ อาจขัดต่อการรับรู้และการใช้ชีวิตของคู่รักหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่เป้าหมายสำคัญคือต้องการสร้างสมดุลการใช้ชีวิตกับการทำงาน และอาจเป็นเหตุให้คู่รักหนุ่มสาวในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เลือกจะปฏิเสธการจดทะเบียนสมรสได้ง่ายขึ้น เพราะท่ามกล่ามความไม่มั่นคงและการไร้หลักประกันสิทธิด้านต่าง ๆ การ

---

[517] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1488

มาตรา 1488 ถ้าสามีหรือภริยาต้องรับผิดเป็นส่วนตัวเพื่อชำระหนี้ที่ก่อไว้ก่อนหรือระหว่างสมรส ให้ชำระหนี้นั้นด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น

[518] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490

มาตรา 1490 หนี้ที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส ดังต่อไปนี้

(1) หนี้เกี่ยวแก่การจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัตภาพ

(2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส

(3) หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน

(4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน

จะต้องมาแบกรับภาระหนี้จากการกระทำบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการสมรส ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตและการทำงานให้ตกอยู่ในภาวะยากลำบากมากขึ้น

ในเรื่องความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินของคู่รักเพศเดียวกันในฐานะคู่ชีวิต เมื่อมีการจดทะเบียนคู่ชีวิตกันแล้ว บทบัญญัติในร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียน ได้กำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินของคู่ชีวิตในลักษณะเดียวกันกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทุกประการ เช่น การทำสัญญาในเรื่องทรัพย์สินเป็นพิเศษก่อนจดทะเบียนคู่ชีวิต เพื่อกำหนดระบบทรัพย์สินด้วยตนเอง ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การกำหนดให้มีทรัพย์สินคู่ชีวิตและสินส่วนตัว การจะต้องจัดการทรัพย์สินร่วมกันของคู่ชีวิตในกิจการสำคัญ ๆ การแยกทรัพย์สินร่วมกันของคู่ชีวิต การกำหนดให้มีหนี้คู่ชีวิตซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น

แต่สิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ ร่างกฎหมายพระราชบัญญัติการจดทะเบียนชีวิต มีเนื้อหาที่ไม่ครอบคลุมสิทธิบางประการ และมีลักษณะเป็นการเลือกประติบัติต่อคนที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีการปฏิเสธไม่ให้คู่รักเพศเดียวกันที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ได้รับสิทธิประโยชน์เช่นเดียวกับการอยู่ในฐานะคู่สมรส เช่น สิทธิการรักษาพยาบาลของคู่สมรสอีกฝ่ายตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สิทธิในการลดหย่อนภาษีเงินได้จากการมีคู่สมรส สิทธิในกองทุนประกันสังคมของคู่สมรสตามพระราชบัญญัติประกันสังคม สิทธิในการรับสวัสดิการจากภาครัฐร่วมกับคู่สมรสเช่น ตามพระราชบัญญัติกองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ เป็นต้น เนื่องจากคำว่า “คู่ชีวิต” ไม่ปรากฏในประมวลกฎหมาย หรือกฎหมายใด ๆ ในประเทศไทยมาก่อน ดังนั้นสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่ยึดโยงคำว่า “คู่สมรส” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงไม่ให้สิทธินั้นกับ “คู่ชีวิต” ตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตได้เลย[519]

แม้ระบอบกฎหมายไทย จะถูกพัฒนาให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น ผ่านการตรากฎหมายรับรองสถานะครอบครัวตามกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกัน อันมีลักษณะเป็นการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางเพศของผู้คนในสังคมปัจจุบันมากขึ้น และถือเป็นบันไดขั้นหนึ่งสู่ความเสมอภาคในการก่อตั้งครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกัน แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวก็ยังมีข้อให้ถกเถียงโต้แย้งอยู่หลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะเรื่องการไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะคู่สมรสดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้า และในปัจจุบันร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตของไทยได้เข้าสู่วาระที่ 3 แล้ว เป็นเรื่องที่ต้องจับตาดูกันต่อไปว่า รัฐไทยมีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าวหรือไม่ เพื่อส่งเสริมให้มีหลักประกันสิทธิในการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันต่อไปในอนาคต

ฉ. การสิ้นสุดการสมรสและโซ่ตรวนแห่งความผูกพัน

การสิ้นสุดการสมรสจะเกิดเฉพาะเมื่อเกิดข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือ การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตายของคู่สมรส การหย่า หรือ ศาลพิพากษาให้เพิกถอน เท่านั้น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการสิ้นสุดการสมรส ที่อาจส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของหนุ่มสาว และคู่รักเพศเดียวกัน ในการสร้างครอบครัวหรือมีลูก เนื่องจากลักษณะทั่วไปของบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มักจะเป็นความพยายามทำให้สามีภรรยาต้องใช้ชีวิตครองคู่กันไป ตราบที่ความตายจะแยกพวกเขาออกจากกันในรูปแบบของรักนิรันดร์ ซึ่งขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับวิถีชีวิตของผู้คนหนุ่มสาว

---

[519] ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร. (2561). *พ.ร.บ. คู่ชีวิต ร่างที่ 3 ความเสมอภาคที่ไม่มีอยู่จริงของ LGBTI ไทย.* เดอะ สแตนด์ดาร์ด เข้าถึงจาก: https://thestandard.co/civil-partnership-bill-draft-3/

ในสังคมปัจจุบันที่รักในความอิสระ และโหยหาชีวิตที่ปราศจากพันธนาการหรือข้อผูกมัดที่สละไม่ได้ในกรณีที่อาจความสัมพันธ์กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

การสิ้นสุดการสมรสโดยความตายของคู่สมรส และการเพิกถอนโดยคำพิพากษาของศาล อาจไม่ได้เป็นปัญหาของคู่รักหนุ่มสาวที่กำลังอยู่ในช่วงระหว่างการตัดสินใจว่าจะแต่งงานสร้างครอบครัวหรือไม่ แต่สิ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อคู่รักหนุ่มสาวตัดสินใจปฏิเสธการแต่งงานมีครอบครัว คือ การสิ้นสุดการสมรสโดยผลของการหย่า ซึ่งการหย่าเกิดขึ้นได้ใน 2 กรณี คือ การหย่าโดยความยิมยอมของทั้งสองฝ่ายในรูปแบบของการตกลงกันทำสัญญาหย่า และการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล [520]

การหย่าโดยความยินยอมเป็นเรื่องที่คู่สมรสสามารถตกลงกันตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และการหย่าโดยความยินยอมในที่นี้จะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภรรยาได้จดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนแล้วเท่านั้น กรณีบางคู่สมรสที่ต้องการเลิกรากันหากสามารถตกลงกันเกี่ยวกับผลภายหลังการหย่าได้ ย่อมไม่เกิดปัญหามากเท่าใดนั้น เช่น การตกลงเป็นหนังสือว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใดการตกลงกันว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเท่าใด หรือ การตกลงว่าจะแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสกันอย่างไรก็สามารถตกลงกันได้เนื่องจากไม่ถือว่าขัดต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบฯ เป็นต้น

แต่หากเป็นกรณีคู่สามีภรรยาที่หมดความรักต่อกันและมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการหย่าร้างกับอีกฝ่าย แต่ไม่อาจเข้าตกลงกันเพื่อทำการหย่าโดยความยินยอมได้ การหย่าจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีคำพิพากษาศาลให้หย่าเท่านั้น ซึ่งจะต้องเริ่มจากการยกเหตุแห่งการฟ้องหย่า เหตุใดเหตุหนึ่งในบทบัญญัติมาตรา 1516[521] ขึ้นฟ้องต่อ

---

[520] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514

มาตรา 1514 การหย่านั้นจะทำได้แต่โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายหรือโดยคำพิพากษาของศาล

การหย่าโดยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน

[521] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้

มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันภริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจิณ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วอยู่ต่อไป หรือ

(ค) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(3) สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ถ้าเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/1) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือนร้อนเกินควร อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/2) สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ศาล และผู้ฟ้องหย่ามีหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบให้ศาลเห็นว่า มีข้อเท็จจริงอันเป็นที่ยุติไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดสำหรับในประเด็นการฟ้องหย่าแต่ละประเด็น และสามารถนำสืบให้เป็นที่พอใจแก่ศาล ศาลก็จะมีคำพิพากษาให้หย่าได้

ในทางกลับกัน หากฝ่ายที่นำคดีขึ้นฟ้องหย่าไม่ได้อ้างเหตุฟ้องหย่าตามตามบทบัญญัติมาตรา 1516 หรือ ไม่มีพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเพียงพอ และไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงเหตุฟ้องหย่าตามกฎหมายได้ ศาลก็จะไม่มีคำพิพากษาให้หย่า ดังที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี 2540 มาตรา 28 กำหนดว่า บุคคลย่อมใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ฉะนั้น แม้ว่าการเลือกคู่ครองเป็นสิทธิที่ได้รับความคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสิทธิของโจทก์ที่จะเลือกคู่ครองของตนเองได้ก็ตาม แต่การใช้สิทธิเช่นนั้นจะต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งต้องมีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองถึงการใช้สิทธินั้นได้ การที่โจทก์อยู่กินฉันสามีภริยากับจำเลยและได้จดทะเบียนสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ต่อมาภายหลังโจทก์ไม่พอใจต้องการแยกทางกับจำเลยจึงฟ้องหย่า โดยอ้างว่าเป็นสิทธิที่โจทก์จะเลือกคู่ครองได้ตามแต่ความพอใจของตนนั้นคงไม่ถูกต้อง เพราะการใช้สิทธิดังกล่าวของโจทก์ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อจำเลยซึ่งเป็นภริยาและบุตร หากโจทก์ประสงค์จะหย่าขาดจากจำเลยต้องมีเหตุที่อ้างได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1516 มิฉะนั้น สถาบันครอบครัวในสังคมจะเกิดการเอารัดเอาเปรียบและมีแต่ความสับสนวุ่นวาย[522]

อีกทั้ง ยังมีหลายกรณีด้วยกันที่แม้ผู้ฟ้องหย่าจะสามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าเกิดเหตุฟ้องหย่าตามบทบัญญัติกฎหมายมาตรา 1516 ขึ้นจริง แต่ศาลก็อาจใช้ดุลยพินิจในการตัดสินได้ว่า หากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่ร้ายแรงจนถึงขนาดที่ต้องให้หย่าร้างกัน ศาลก็จะไม่พิพากษาให้หย่า ยกตัวอย่างเช่น

กรณีเหตุฟ้องหย่าตามบทบัญญัติมาตรา 1516(3) ที่กำหนดให้ สามีหรือภรรยาที่ทำร้าย หรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง หากเป็นการร้ายแรง ย่อมถูกอีกฝ่ายยกขึ้นเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ ปัญหาคือ ศาลจะมองว่ากรณีใดเป็นเหตุร้ายแรงนั้น ขึ้นอยู่กับการใช้ดุลยพินิจที่คับแคบของศาล หากศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นยังไม่เป็นเหตุร้ายแรง ก็ไม่สามารถนำมาเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ว่า การที่สามีไปได้ภรรยาน้อยจนกระทั่งมีบุตรด้วยกันภรรยาหลวงย่อมจะต้องมีความหึงหวงเป็นธรรมดา ภรรยาด่าสามีด้วยอารมณ์หึงหวงอันเกิดจากความรักความหวง

---

(5) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปีโดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(7) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(8) สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(9) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(10) สามีหรือภริยามีสภาพแห่งกายทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

[522] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5983/2548

แหนหาเป็นการร้ายแรงที่จะอ้างมาเป็นเหตุหย่าได้ไม่ และการทำร้ายร่างกายด้วยสาเหตุดังกล่าวเมื่อไม่ปรากฏว่าสามีได้รับอันตรายร้ายแรงจากบาดแผลนั้นแต่อย่างใด ก็ไม่เข้าลักษณะของการทำร้ายอันเป็นการร้ายแรงที่จะถือเป็นเหตุหย่าได้เช่นกัน[523] หรือในคดีที่จำเลยตัดสายเบรกรถยนต์เพื่อมิให้โจทก์ออกจากบ้านยังห่างไกลต่อการที่จะฟังว่า จำเลยได้ทำร้ายโจทก์ และแม้โจทก์จำเลยทะเลาะกันเป็นประจำก็ฟังไม่ได้ว่าเป็นการร้ายแรงอันเป็นเหตุฟ้องหย่าได้[524] รวมถึงในคดีที่ฝ่ายสามีพูดกับเพื่อน ถึงภรรยาว่า 'กูเบื่อแล้ว ของไม่ดี ของเก่าแล้ว กูไม่เอาแล้ว' โดยพูดเมื่อภรรยาและบิดามารดาไม่ประสงค์จะให้สามีอยู่กินเป็นสามีภรรยาแล้ว ดังนี้ เป็นเพียงคำพูดกระทบกระแทก ไม่ถึงกับเป็นการหมิ่นประมาทโจทก์ซึ่งเป็นภรรยาอย่างร้ายแรง และถือไม่ได้ว่าเป็นการกระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภรรยากันอย่างร้ายแรง[525]

รวมถึงในเรื่องประเด็นการทิ้งร้างอีกฝ่ายเกิน 1 ปีตามบทบัญญัติมาตรา 1516 อนุมาตรา 4 การตีความคำว่า “ทิ้งร่าง” ศาลฎีกาก็กลับตีความอย่างแคบอีกด้วย ดังที่ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยว่า การที่สามีภรรยาแยกกันอยู่โดยสามีไปอยู่กับภรรยาน้อยเกินหนึ่งปี แต่สามีก็ไปมาที่บ้านภริยา ทั้งที่ภรรยาไม่ประสงค์ให้มาที่บ้าน และยังหวงแหนสนใจว่าใครไปมาหาภรรยาบ้าง ไม่เรียกว่าสามีจงใจละทิ้งภริยาอันเป็นเหตุหย่าได้[526]

นอกจากนี้ ในประเด็นการฟ้องหย่าเนื่องจากสามีหรือภรรยาทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ตามมาตรา 1516(6) ถ้าหากศาลไม่เห็นว่าเป็นการกระทำถึงขนาดที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควร ศาลก็จะไม่พิพากษาให้หย่า ดังที่ศาลฎีกาได้ตัดสินว่า โจทก์จำเลยเป็นสามีภริยาย่อมจะมีเรื่องระหองระแหงทะเลาะกันเป็นปกติธรรมดาของ ชีวิตคู่ การที่จำเลยไม่ค่อยอยู่บ้านก็มิใช่เป็นการประพฤติเสื่อมเสีย และการที่จำเลยตบตีทำร้ายโจทก์จนโจทก์ต้องไปแจ้งความดำเนินคดีแก่จำเลยแต่ พนักงานสอบสวนได้ไกล่เกลี่ยก็เป็นเรื่องภายในครอบครัว ซึ่งโจทก์ไม่ประสงค์จะดำเนินคดีแก่จำเลย หลังจากนั้นโจทก์จำเลยยังทะเลาะกันและจำเลยพยายามจะทำร้ายร่างกายโจทก์ พฤติกรรมดังกล่าวยังถือไม่ได้ว่าจำเลยทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามี ภริยากันอย่างร้ายแรงถึงขนาดที่โจทก์เดือดร้อนเกินควร ยังไม่เป็นเหตุให้โจทก์ฟ้องหย่า[527]

ปัญหาการวินิจฉัยของศาลในคดีฟ้องหย่าข้างต้น แสดงให้เห็นถึงว่า ระบอบกฎหมายและศาลมีความพยายามต้องการเข้าไปแทรกแซงชีวิตคู่ของสามีภรรยาให้ต้องครองคู่กันตลอดไป ตามวาทกรรมว่าด้วยความสมบูรณ์ของครอบครัว ที่ปฏิเสธการเลิกราของคู่รัก และความเป็นครอบครัวของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่สมบูรณ์จะต้องอยู่ในรูปแบบจารีตประเพณีซึ่งต้องประกอบไปด้วย พ่อ-แม่-ลูก เท่านั้น การปฏิเสธการหย่าร้างของศาลได้สร้างสภาวะที่ทำให้การสมรสเปรียบเสมือนโซ่ตรวนแห่งความผูกผัน และพันธนาการที่ไม่มีวันจบสิ้นของความรัก สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับชีวิตของคู่รักหนุ่มสาวที่ยังคงต้องการความมีอิสระในชีวิต และเชื่อว่าตนสามารถทำในได้สิ่งที่อยากทำหรือเป็นในสิ่งที่อยากเป็นได้โดยปราศจากข้อผูกมัดใด ๆ ในความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ดังนั้น ระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่อาจเป็นสิ่งที่คอยสร้างความกังวลให้กับคู่รักหนุ่มสาวสมัยใหม่ในการตกลงปลงใจแต่งงานสร้างครอบครัวร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าท้ายที่สุดการหย่าจะเกิดขึ้น แต่ใช่ว่าความยุ่งยากในชีวิตและภาระหน้าที่บางอย่างจะสิ้นสุดลงตามไปด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องมีการไกล่เกลี่ยกัน ในเรื่องของการแบ่งสินสมรสว่าจะนำ

---

[523] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2506/2523

[524] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2943/2524

[525] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1121/2514

[526] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1402/2500

[527] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2851/2551

ทรัพย์สินชนิดใดให้กับใครภายหลังการหย่าเพื่อให้ได้ส่วนเท่ากันตามกฎหมาย ซึ่งทำให้ชีวิตของพวกเขาต้องตกอยู่ในความยุ่งยากวุ่นวายมากขึ้นไปอีก อีกทั้ง หากในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว การหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างการสมรส อีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้ ซึ่งศาลจะเป็นผู้พิจารณาว่าจะให้จ่ายเพียงใด หรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้และฐานะของผู้รับ รวมถึงถ้าเหตุแห่งการหย่าตามมาตรา 1516 (3) (4) หรือ (6) เกิดขึ้นเพราะฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดขึ้นโดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จึงต้องฟ้องหย่า กฎหมายมาตรา 2524 ได้กำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดและ ถ้าคู่สมรสยังมีหนี้ที่ต้องรับผิดร่วมกัน เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงก็ต้องมีความรับผิดร่วมกันต่อไป โดยแบ่งตามส่วนเท่ากัน[528]

ยิ่งไปกว่านั้น หากคู่สามีภรรยาได้มีลูกด้วยกัน การหย่ายิ่งสร้างความยากลำบากให้กับคู่สามีภรรยามากขึ้น เพราะการหย่าของพ่อแม่จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับบุตรด้วยทุกครั้ง ภาระหน้าที่บางอย่างย่อมมีผลผูกพันต่อไป เช่น การอุปการะเลี้ยงดูบุตร การส่งเสริมการศึกษาบุตร กรณีเช่นนี้ยิ่งทำให้การสร้างครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน หรือมีลูก เป็นเรื่องที่ห่างไกลจากความเป็นเป้าหมายในชีวิตของคู่รักหนุ่มสาวในสังคมปัจจุบันอย่างมาก

ส่วนในความสัมพันธ์ของคู่รักเพศเดียวกันซึ่งอาจจะได้จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตในอนาคต แต่เนื่องจากปัจจุบันยังอยู่ในกระบวนการร่างกฎหมายและการสอบถามความคิดเห็นจากภาคประชาสังคม ปัญหาในเรื่องการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวยังคงไม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตรา 66 แห่งร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต ได้การกำหนดให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยการสิ้นสุดแห่งการสมรส เช่น ผลการเพิกถอนการสมรส สิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าทดแทน และค่าเลี้ยงชีพ มาใช้บังคับกับการสิ้นสุดของการจดทะเบียนคู่ชีวิต โดยอนุโลม กรณีเช่นนี้อาจช่วยให้คาดการณ์ได้ว่า ปัญหาของการเลิกเป็นคู่ชีวิตคงไม่แตกต่างจากปัญหาที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ของคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มากนัก

3.2) ว่าด้วยบิดามารดากับบุตร

เมื่อชายและหญิงจดทะเบียนสมรสเป็นสามีภรรยากันตามกฎหมายและอยู่กินด้วยกันมาจนเกิดบุตร สามีภรรยาคู่นี้ก็จะมีสภาพการเป็นบิดามารดาและบุตรเพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากความสัมพันธ์ในฐานะคู่สมรส ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายลักษณะที่ 2 ที่ว่าด้วยบิดามารดากับบุตร ในบรรพ 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้กำหนดเรื่องหลักเกณฑ์ของความเป็นบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย สิทธิหน้าที่ระหว่างบิดามารดาและบุตร การให้มีผู้ปกครองผู้เยาว์ในกรณีที่ไม่มีบิดามารดาหรือบิดามารดาถูกถอนอำนาจปกครอง และเรื่องการจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรม

ในส่วนนี้ จะเป็นการอภิปรายถึงบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับความเป็นบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย การกำหนดสิทธิหน้าที่ของบุคคลภายในครอบครัว ที่อาจส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวและมีลูกของคู่รักหนุ่มสาวสมัยใหม่ และปัญหาเรื่องการจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมของคู่รักเพศเดียวกันตามกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต

---

[528] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1535

มาตรา 1535 เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ให้แบ่งความรับผิดในหนี้ที่จะต้องรับผิดด้วยกันตามส่วนเท่ากัน

3.2.1) ความเป็นบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย

ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจว่า ความเป็นบิดามารดากับบุตร จะต้องแยกกันระหว่าง ความเป็นบิดามารดากับบุตรตามความเป็นจริง และความเป็นบิดามารดากับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย ความแตกต่างที่สำคัญคือ สิทธิหน้าที่บางประการตามที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้นระหว่างบุคคลภายในครอบครัว จะต้องอยู่ภายใต้ความเป็นบิดามารดากับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรผู้เยาว์ เช่นเดียวกับบุตรต้องมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา สิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม สิทธิในการเรียกค่าอุปการะการเลี้ยงดู สิทธิในการใช้อำนาจปกครองบุตรของบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย สิทธิในการขอลดหย่อนภาษีเนื่องจากมีบุตร เป็นต้น

ในการที่จะกำหนดให้บุตรที่ถือกำเนิดมาเป็นบุตรของใครนั้น สำหรับด้านการเป็นมารดากับบุตรคงไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเรื่องที่ได้ง่ายต่อการพิสูจน์ และเด็กที่เกิดจากหญิงย่อมถือเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของหญิงไม่ว่ากรณีใด ๆ[529] ไม่มีช่องทางที่จะปฏิเสธความเป็นมารดากับบุตรได้ แต่สำหรับบิดากับบุตรนั้นเป็นเรื่องพิสูจน์ได้ยาก โดยจะอาศัยข้อเท็จจริงตามธรรมชาติอย่างเดียวไม่พอ จำเป็นต้องมีบทบัญญัติกฎหมายวางข้อกำหนดบทสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า บุตรที่เกิดระหว่างสมรสให้สันนิษฐานว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของสามีด้วย[530] อย่างไรก็ดี แม้จะต้องตกอยู่ในข้อสันนิษฐานว่าเป็นบิดาของเด็ก ชายคนดังกล่างอาจฟ้องคดีไม่รับเด็กเป็นบุตรได้ ถ้าหากพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ใช่บิดาโดยสายเลือดที่แท้จริงของเด็ก ทำนองเดียวกัน มารดาเด็กและเด็กเองก็อาจฟ้องคดีปฏิเสธความเป็นบุตรของบิดาได้ ถ้าเด็กไม่ได้เป็นผู้สืบสายเลือดของชาย นอกจากนี้เด็กและมารดาเด็กที่มิได้ทำการสมรสกับชายก็อาจฟ้องชายให้จดทะเบียนรับตนเป็นบุตรของชายได้ เมื่อศาลพิพากษาว่าเป็นบุตรแล้ว เด็กก็ถือว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดา แม้บิดามารดาของเด็กจะไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันก็ตาม[531]

---

[529] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1546

มาตรา 1546 เด็กเกิดจากหญิงที่มิได้มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

[530] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536

มาตรา 1536 เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี

[531] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1556

มาตรา 1556 การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรในระหว่างที่เด็กเป็นผู้เยาว์ ถ้าเด็กมีอายุยังไม่ครบสิบห้าปีบริบูรณ์ ผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กเป็นผู้ฟ้องแทน ในกรณีที่เด็กไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือมีแต่ผู้แทนโดยชอบธรรมไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ญาติสนิทของเด็กหรืออัยการอาจร้องขอต่อศาลให้ตั้งผู้แทนเฉพาะคดีเพื่อทำหน้าที่ฟ้องคดีแทนเด็กก็ได้ เมื่อเด็กมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์ เด็กต้องฟ้องเอง ทั้งนี้ โดยไม่จำต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม ในกรณีที่เด็กบรรลุนิติภาวะแล้ว จะต้องฟ้องคดีภายในหนึ่งปีนับแต่วันบรรลุนิติภาวะ

ในกรณีที่เด็กตายในระหว่างที่เด็กนั้นยังมีสิทธิฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรอยู่ ผู้สืบสันดานของเด็กจะฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรก็ได้ ถ้าผู้สืบสันดานของเด็กได้รู้เหตุที่อาจขอให้รับเด็กเป็นบุตรมาก่อนวันที่เด็กนั้นตาย ผู้สืบสันดานของเด็กจะต้องฟ้องภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่เด็กนั้นตาย ถ้าผู้สืบสันดานของเด็กได้รู้เหตุที่อาจขอให้รับเด็กเป็นบุตรภายหลังที่เด็กนั้นตาย ผู้สืบสันดานของเด็กจะต้องฟ้องภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้เหตุดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ต้องไม่พ้นสิบปีนับแต่วันที่เด็กนั้นตาย การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรในระหว่างที่ผู้สืบสันดานของเด็กเป็นผู้เยาว์ ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

เรื่องความเป็นบิดามารดากับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย อาจไม่ได้สร้างปัญหาแก่ชีวิตของคู่รักหนุ่มสาวสมัยใหม่มากนัก แต่ "การมีลูก" ต่างหากที่เป็นปัญหาสำหรับพวกเขา แม้ว่าความเป็นบิดามารดากับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จะก่อให้เกิดสิทธิบางประการก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาภาระหน้าที่ที่ติดตามมาด้วย ไม่จะเป็นทั้งหน้าที่ตามกฎหมาย และหน้าที่ทางศีลธรรมที่บิดามารดากับบุตรจะต้องดูแลกันและกันผนวกกับปัญหาความด้อยสิทธิและการไร้หลักประกันสิทธิต่าง ๆ จากรัฐในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ณ ปัจจุบัน การมีลูกอาจสร้างภาระหน้าที่บางอย่างที่กลืนกินเวลาชีวิตส่วนตัว เวลาทำงาน รวมถึงเวลาที่จะได้พักผ่อนอยู่กับคู่รัก

นอกจากนี้ คู่รักหนุ่มสาวหลายคู่ ยังคงปฏิเสธการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายและการอยู่กินกันฉันสามีภรรยาที่อาจนำมาซึ่งพันธนาการและความผูกมัดบางอย่างที่กระทบต่อชีวิตอิสระของตน ทำให้การตัดสินใจที่จะมีลูกเป็นเรื่องห่างไกลมากขึ้นไปอีก

3.2.2) หน้าที่ของพ่อแม่ และลูก ตามกฎหมายครอบครัว

หน้าที่ตามกฎหมายครอบครัวระหว่างบิดามารดากับบุตร โดยหลักทั่วไปแล้ว คือ เรื่องการที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูกันและกัน เช่น บิดามารดามีหน้าที่ของต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรตลอดเวลาที่บุตรยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือจนกว่าบุตรจะอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์[532] ขณะเดียวกันผู้เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายก็จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาด้วย หากมีการกระทำผิดหน้าที่ในส่วนนี้ อาจเกิดเป็นคดีความเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงจากฝ่ายที่เสียประโยชน์ได้[533]

สำหรับผู้เป็นบิดามารดา ไม่ว่าจะโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ก็ตาม หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร ยังถือเป็นหน้าที่ทางศีลธรรมและสังคมอีกด้วย โดยจะต้องเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้บุตรเป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและเพื่อให้บุตรเป็นบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวมต่อไป อีกทั้ง แม้ว่าสำหรับบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว กฎหมายจะกำหนดให้ต้องแบกรับหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรจนถึงเวลาที่บุตรพ้นจากการเป็นผู้เยาว์แล้วเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง บิดามารดาย่อมต้องแบกรับหน้าที่ดังกล่าวไปนานกว่านั้น ซึ่งอาจจะจนถึงเวลาที่บุตรจบการศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี หรือจนกว่าบุตรจะมีอาชีพการงานที่ดีเป็นหลักแหล่ง

ถึงตรงนี้ กฎหมายว่าด้วยสิทธิหน้าที่ของบิดามารดากับบุตร อาจไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจที่จะมีลูกของคู่สามีภรรยาเท่าใดนัก แต่อาจเป็นเรื่องการขาดโครงสร้างและสวัสดิการขั้นพื้นฐานของรัฐ ที่จะช่วยส่งเสริมให้ชีวิตของผู้คนในศตวรรษที่ 21 มีความมั่นคงหรือมีหลักประกันสิทธิมากขึ้นต่างหาก กล่าวคือ ในเมื่อรัฐไม่ได้ช่วยเหลือหรือไม่อาจสร้างความมั่นใจให้กับคู่สามีภรรยาว่า หากมีลูก เด็กคนนั้นจะได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ ไม่อดอยากปากแห้ง และมีความมั่นคงปลอดภัยในการชีวิตต่อไป อีกทั้ง ตราบที่คู่สามีภรรยาจะต้องอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่ต้องงานอย่างหนัก ทั้งในแง่ของการต้องผลิตงานในจำนวนที่เพิ่มและต้องใช้เวลาในการทำงานยาวนานขึ้น เพียงเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตของตนเอง การตัดสินใจที่จะมีลูกย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ในครอบครัวของคู่สมรสสมัยใหม่อย่างแน่นอน

---

[532] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564

มาตรา 1564 บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้

[533] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1563

มาตรา 1563 บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา

3.2.3) การรับบุตรบุญธรรม

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้ให้สิทธิแก่บุคคลธรรมดาทั่วไปที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี สามารถทำการจดทะเบียนรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรมได้ แต่ผู้นั้นต้องมีอายุแก่กว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 15 ปี[534] และหากผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี ผู้นั้นต้องให้ความยินยอมด้วย[535]

ในการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดาและมารดาของผู้จะเป็นบุตรบุญธรรม ในกรณีที่บิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองต้องได้รับความยินยอมของมารดาหรือบิดาซึ่งยังมีอำนาจปกครอง[536]

อีกทั้ง ในการรับเด็กซึ่งเป็นผู้ถูกทอดทิ้งและอยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์เด็กตามกฎหมายว่าด้วยการสงเคราะห์และคุ้มครองเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ให้สถานสงเคราะห์เด็กเป็นผู้ให้ความยินยอมแทนบิดาและมารดา[537]

ถ้าไม่มีผู้มีอำนาจให้ความยินยอมดังกล่าว หรือมีแต่บิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน หรือสถานสงเคราะห์เด็กในกรณีที่เด็กเป็นผู้ถูกทอดทิ้ง ไม่สามารถแสดงเจตนาให้ความยินยอมได้ หรือไม่ให้ความยินยอมและการไม่ให้ความยินยอมนั้นปราศจากเหตุผลอันสมควรและเป็นปฏิปักษ์ต่อสุขภาพ ความเจริญหรือสวัสดิภาพของผู้เยาว์ มารดาหรือบิดาหรือผู้ประสงค์จะขอรับบุตรบุญธรรมหรืออัยการจะร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งอนุญาตแทนการให้ความยินยอมก็ได้[538]

ผลของการจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรม จะทำให้ผู้เป็นบุตรบุญธรรมมีสิทธิต่าง ๆ เช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้รับบุตรบุธรรมโดยทันที สิทธิที่เกิดขึ้นแก่ผู้เป็นบุตรบุญธรรม เช่น มีสิทธิได้รับมรดกของผู้รับบุตรบุญธรรมในฐานะทายาทโดยธรรม มีสิทธิใช้นามสกุลของผู้รับบุตรบุญธรรม ในทางกลับกัน ผู้รับบุตร

---

[534] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/19

มาตรา 1598/19 บุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีจะรับบุคคลอื่นเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ แต่ผู้นั้นต้องมีอายุแก่กว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อยสิบห้าปี

[535] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/20

มาตรา 1598/20 การรับบุตรบุญธรรม ถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปี ผู้นั้นต้องให้ความยินยอมด้วย

[536] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/21 วรรคแรก

มาตรา 1598/21 การรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรมจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดาและมารดาของผู้จะเป็นบุตรบุญธรรม ในกรณีที่บิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองต้องได้รับความยินยอมของมารดาหรือบิดาซึ่งยังมีอำนาจปกครอง

[537] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/22

มาตรา 1598/22 ในการรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม ถ้าผู้เยาว์เป็นผู้ถูกทอดทิ้งและอยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์เด็กตามกฎหมายว่าด้วยการสงเคราะห์และคุ้มครองเด็ก ให้สถานสงเคราะห์เด็กเป็นผู้ให้ความยินยอมแทนบิดาและมารดา ถ้าสถานสงเคราะห์เด็กไม่ให้ความยินยอม ให้นำความในมาตรา 1598/21 วรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม

[538] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/21 วรรคสอง

มาตรา 1598/21 วรรคสอง ถ้าไม่มีผู้มีอำนาจให้ความยินยอมดังกล่าวในวรรคหนึ่ง หรือมีแต่บิดาหรือมารดาคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนไม่สามารถแสดงเจตนาให้ความยินยอมได้ หรือไม่ให้ความยินยอมและการไม่ให้ความยินยอมนั้นปราศจากเหตุผลอันสมควรและเป็นปฏิปักษ์ต่อสุขภาพ ความเจริญหรือสวัสดิภาพของผู้เยาว์ มารดาหรือบิดาหรือผู้ประสงค์จะขอรับบุตรบุญธรรมหรืออัยการจะร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งอนุญาตแทนการให้ความยินยอมตามวรรคหนึ่งก็ได้

บุญธรรมไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรบุญธรรมในฐานะทายาทโดยธรรม แต่ก็อาจเป็นผู้รับมรดกในฐานะผู้รับพินัยกรรมของบุตรบุญธรรมได้อยู่[539]

นอกจากนี้ บุคคลซึ่งเป็นคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สามารถจดทะเบียนบุคคลอื่นรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ ตรงกันข้ามกับ คู่รักเพศเดียวกันที่อาจจดทะเบียนให้ทั้งสองอยู่ในฐานะคู่ชีวิตด้วยกันในอนาคตที่ไม่อาจใช้สิทธิดังกล่าวเฉกเช่นเดียวกับคู่สมรสได้ เนื่องจากบทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการรับบุตรบุญธรรม ระบุให้บุคคลที่จะรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ ต้องอยู่ในฐานะคู่สมรสเท่านั้น สิทธิดังกล่าวจึงไม่ครอบคลุมไปจนถึงบุคคลผู้อยู่ในฐานะ “คู่ชีวิต” ขณะเดียวกัน บทบัญญัติในร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต ก็ไม่ได้ระบุถึงสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันของคู่ชีวิตเอาไว้

ด้วยเหตุเช่นนี้ จึงเท่ากับเป็นการทำลายความหวังในการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันตามรูปแบบที่พวกเขาต้องการ อีกทั้ง อาจเกิดความลักลั่นกันระหว่างบทบัญญัติกฎหมายและสิ่งที่ระบุไว้ในหลักการและเหตุผลของการจัดทำร่างกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิตที่ว่า กฎหมายฉบับนี้ได้ตราออกมา เพื่อให้มีกฎหมายรับรองสิทธิและหน้าที่แก่คู่รักเพศเดียวกันให้อยู่ในฐานะเป็นคู่ชีวิตเช่นเดียวกับคู่สมรส โดยไม่เป็นการเลือกประติบัติต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

3.3) กฎหมายมรดก ชีวิตหลังความตายที่มีผลต่อตัดสินใจสร้างครอบครัว

พื้นฐานของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยชีวิตประจำวันของมนุษย์ เป็นบทบัญญัติกฎหมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุกคน ตั้งแต่ “เกิด” ที่กฎหมายถือว่า หากมนุษย์เกิดออกมาแล้วอยู่รอดเป็นทารกย่อมมีสภาพบุคคลกฎหมาย จนถึง “ตาย” ที่กฎหมายก็เข้ามากำหนดผลในทางกฎหมายว่าเป็นเรื่องการสิ้นสภาพบุคคลของบุคคลธรรมดา[540]

ความตายของบุคคล ในทางกฎหมายนอกจากจะเป็นการบ่งบอกถึงการสิ้นสภาพบุคคลของมนุษย์แล้ว ยังมีส่งผลถึงทรัพย์สินที่ผู้ตายแสวงหาได้มาขณะที่ตนเองมีชีวิตอยู่ ตลอดจนสิทธิหน้าที่และความรับผิดต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ซึ่งล้วนจะต้องกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “มรดก”และต้องตกแก่ทายาทของผู้ตายต่อไป[541] ทั้งนี้ ความรับผิดที่ตกทอดมายังทายาท กฎหมายได้กำหนดให้ทายาทไม่ต้องรับผิดเกินกว่าทรัพย์มรดกที่ตกทอดแก่ตน[542]

---

[539] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/29

มาตรา 1598/29 การรับบุตรบุญธรรมไม่ก่อให้เกิดสิทธิรับมรดกของบุตรบุญธรรมในฐานะทายาทโดยธรรมเพราะเหตุการณ์รับบุตรบุญธรรมนั้น

[540] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15

มาตรา 15 สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย

ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก

[541] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600

มาตรา 1600 ภายใต้บังคับของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ กองมรดกของผู้ตายได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตาย ตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดต่าง ๆ เว้นแต่ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้ว เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้

[542] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1601

มาตรา 1601 ทายาทไม่จำต้องรับผิดเกินกว่าทรัพย์มรดกที่ตกทอดได้แก่ตน

ประเภทของทายาทที่จะได้รับมรดกจากผู้ตายมีอยู่ประเภทได้แก่ ทายาทที่มีสิทธิตามกฎหมาย หรือ "ทายาทโดยธรรม" และทายาทที่มีสิทธิตามพินัยกรรม หรือ "ผู้รับพินัยกรรม"

ทายาทโดยธรรม คือ บุคคลที่จะได้รับมรดกตามกฎหมายกำหนด ซึ่งได้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย โดยจะต้องแจกจ่ายมรดกตามลำดับความใกล้ชิดของสายเลือด[543] ตามหลัก "ญาติสนิทตัดญาติห่าง" และโดยทั่วไปแล้วญาติกฎหมายที่ถือว่าอยู่ในลำดับที่ใกล้ชิดกับผู้ตามมากที่สุด ได้แก่ ผู้สืบสันดาน บิดามารดาและคู่สมรสที่มีสิทธิเป็นทายาทโดยธรรมบทบัญญัติกฎหมายมาตรา 1635[544]

แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการมรดกจะต้องให้แก่ผู้รับมรดกในฐานะผู้รับพินัยกรรมก่อนเป็นลำดับแรกสุด เว้นแต่เจ้ามรดกจะไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ หรือทำไว้แต่พินัยกรรมไม่มีผลบังคับได้ จึงให้แบ่งทรัพย์มรดกแก่ทายาทโดยธรรมของผู้ตายตามกฎหมาย และหากผู้ตายได้ทำพินัยกรรมไว้ แต่ทรัพย์มรดกถูกจำหน่ายไปแต่เพียงบางส่วนของทรัพย์มรดกทั้งหมด ให้ปันทรัพย์มรดกแก่ผู้รับพินัยกรรมเสียก่อน แล้วจึงปันส่วนที่เหลือซึ่งไม่ได้จำหน่ายโดยพินัยกรรมแก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายต่อไป[545] ที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ อยู่บนหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาของคนตายที่ "คนเป็น" จะต้องเคารพและปฏิบัติเจตนาดังกล่าว

บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยมรดกในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สร้างความกังวลให้แก่ผู้คนในสังคมศตวรรษที่ 21 ในเรื่องการวางแผนสร้างครอบครัวแต่งงานและมีลูกกับคู่รัก รวมถึงการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันตามกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนคู่ชีวิต อยู่หลายประการด้วยกัน เช่น

---

[543] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629

มาตรา 1629 ทายาทโดยธรรมมีหกลำดับเท่านั้น และภายใต้บังคับแห่งมาตรา 1630 วรรค 2 แต่ละลำดับมีสิทธิได้รับมรดกก่อนหลังดังต่อไปนี้ คือ

(1) ผู้สืบสันดาน

(2) บิดามารดา

(3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(4) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน

(5) ปู่ ย่า ตา ยาย

(6) ลุง ป้า น้า อา

คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635

[544] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1635

มาตรา 1635 ลำดับและส่วนแบ่งของคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ในการรับมรดกของผู้ตายนั้น ให้เป็นไปดังต่อไปนี้

(1) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (1) ซึ่งยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้รับมรดกแทนที่ แล้วแต่กรณี คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น มีสิทธิได้ส่วนแบ่งเสมือนหนึ่งว่าตนเป็นทายาทชั้นบุตร

(2) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (3) และทายาทนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้รับมรดกแทนที่ หรือถ้าไม่มีทายาทตามมาตรา 1629 (1) แต่มีทายาทตามมาตรา 1629 (2) แล้วแต่กรณี คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีสิทธิได้รับมรดกกึ่งหนึ่ง

(3) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (4) หรือ (6) และทายาทนั้นยังมีชีวิตอยู่ หรือมีผู้รับมรดกแทนที่ หรือมีทายาทตามมาตรา 1629 (5) แล้วแต่กรณี คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ มีสิทธิได้มรดกสองส่วนในสาม

(4) ถ้าไม่มีทายาทดังที่ระบุไว้ในมาตรา 1629 คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีสิทธิได้รับมรดกทั้งหมด

[545] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1620

มาตรา 1620 ถ้าผู้ใดตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้หรือทำพินัยกรรมไว้แต่ไม่มีผลบังคับได้ ให้ปันทรัพย์มรดกทั้งหมดแก่ทายาทโดยธรรมของผู้ตายนั้นตามกฎหมาย

ถ้าผู้ใดตายโดยได้ทำพินัยกรรมไว้ แต่พินัยกรรมนั้นจำหน่ายทรัพย์หรือมีผลบังคับได้แต่เพียงบางส่วนแห่งทรัพย์มรดก ให้ปันส่วนที่มิได้จำหน่ายโดยพินัยกรรม หรือส่วนที่พินัยกรรมไม่มีผลบังคับให้แก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมาย

บุคคลธรรมดาส่วนใหญ่ หากไม่ใช่บุคคลที่เป็นมหาเศรษฐีซึ่งมีทรัพย์สินจำนวน มักจะไม่มีการทำพินัยกรรมเป็นคำสั่งของตนไว้เผื่อตายว่าจะแบ่งทรัพย์มรดกของตนกับใคร อย่างไรบ้าง ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วยความไม่รู้ว่าตนสามารถจัดทำพินัยกรรมไว้ได้ หรือ รู้แต่มีข้อจำกัด เรื่องขั้นตอนและวิธีการในการจัดทำพินัยกรรมตามกฎหมายที่มีความยุ่งยากซับซ้อน เพราะหากไม่ทราบแบบการจัดทำพินัยกรรมที่ถูกต้อง ก็ต้องจ้างทนายความมาจัดการให้ ซึ่งการจ้างทนายความในที่นี้ย่อมมีค่าใช้จ่ายในอัตราที่สูง การจัดการทรัพย์มรดกย่อมเกิดขึ้นเฉพาะการแบ่งปันทรัพย์เหล่านั้นให้แก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ การจัดตั้งผู้จัดการมรดกยังต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติกฎหมายที่สร้างความยุ่งยากซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นไปอีก ด้วยเหตุเช่นนี้ การมีครอบครัวจึงดูกลายเป็นเรื่องที่วุ่นวายอย่างยิ่ง สำหรับคู่รักหนุ่มสาวและคู่รักเพศเดียวกันในสังคมสมัยใหม่

อีกทั้ง ในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ เจ้ามรดกอาจเกิดความกังวลว่ากรรมสิทธิ์ในตัวทรัพย์มรดก จะไม่ได้ถูกโอนไปยังทายาทอย่างถูกต้องเป็นธรรม หรือเป็นไปตามความประสงค์ของผู้ตายที่ให้ไว้ในพินัยกรรม เนื่องจากในช่วงเวลาระหว่างการแบ่งมรดก หากทายาทสามารถตกลงหรือยินยอมให้เป็นไปตามกฎหมาย หรือตามข้อกำหนดในพินัยกรรม ย่อมไม่เป็นปัญหา แต่หลายต่อหลายกรณีที่มักเกิดเรื่องทะเลาะเบาะแว้งระหว่างทายาทด้วยกัน เพื่อยื้อแย่งทรัพย์มรดกของผู้ตาย บางกรณีอาจรุนแรงจนเกิดการฆ่าฟันกันขึ้น ผู้คนในสังคมปัจจุบันจึงเลือกปฏิเสธการสร้างครอบครัวและการผลิตทายาทออกมา เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหลังจากที่ตนจากโลกนี้ไป

นอกจากนี้ ในระบบเศรษฐกิจดิจิตัล ได้ให้กำเนิดทรัพย์ที่เรียกว่า “ทรัพย์เสมือนจริง” (Virtual Property) ขึ้นโดยมันได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบอบทรัพย์สินที่มีอยู่ จากเดิมที่ มนุษย์สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่มีอยู่ในในโลกทางกายภาพเท่านั้น แต่ในปัจจุบันมนุษย์ยังสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่อยู่ในโลกเสมือนจริงได้ ซึ่งทรัพย์เสมือนจริงนั้นก็อาจมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงมาก แต่ในทางปฏิบัติ ทรัพย์เสมือนจริงยังไม่ถูกรับรองให้เป็นสิทธิตามกฎหมาย และการแบ่งปันทรัพย์มรดกที่อยู่ในรูปแบบทรัพย์เสมือนจริง ย่อมสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นภายหลังที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย เช่น การไม่ทราบถึงการมีอยู่ของทรัพย์เสมือนจริงเนื่องจากอาจถูกปิดกั้นการเข้าถึงด้วยรหัสผ่านที่เจ้ามรดกตั้งไว้ การขายเพื่อนำเงินมาแบ่งปันให้แก่ทายาทเกิดขึ้นได้ยากหากผู้จัดการมรดกขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสำคัญของทรัพย์เสมือนจริงหรือไม่ทราบแหล่งการขาย ปัญหาเช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้คนที่สามารถสร้างหรือมีทรัพย์เสมือนจริงปฏิเสธการมีครอบครัวเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงของตนขึ้นภายหลังการตาย เช่นเดียวกับทรัพย์อื่น ๆ

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ปัญหาในตัวบทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยมรดกเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น ที่ส่งผลให้ผู้คนในสังคม ปฏิเสธการครอบครัวและการมีลูก เพราะแท้จริงแล้ว การตัดสินใจเรื่องการสร้างครอบครัวและการผลิตประชากรออกมา มันขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ที่ใหญ่กว่านั้น เช่น ปัญหาของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยแก่พวกเขา การเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงหรือความเสี่ยง หรือความไร้หลักประกันสิทธิต่าง ๆ จากรัฐ ย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจดังกล่าวของคนหนุ่มสาวสมัยใหม่โดยตรง กล่าวในอีกแง่หนึ่ง ก่อนที่คนกลุ่มนี้จะมีทรัพย์สินจำนวนหนึ่งให้เป็นมรดกหลังจากที่ต้องตายไป คนกลุ่มนี้จะต้องทำงานอย่างหนัก เพื่อสร้างความมั่นคง หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินจำนวนหนึ่งเสียก่อน หากการมีลูกหรือมีครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อการทำงานและการใช้ชีวิตส่วนตัว หรือขัดขวางการสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างความมั่นคงแก่ชีวิต การมีลูกหรือการมีครอบครัวย่อมไม่ใช่เป้าหมายชีวิตของพวกเขา

3.3.3 ข้อสังเกตต่อกฎหมายและนโยบายของประเทศไทย

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลายๆประเทศต่างมีนโยบายการสร้างประชากรที่วางอยู่บนกรอบการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว ทำนองเดียวกับประเทศไทยก็มีการกำหนดนโยบายการสร้างประชากรที่วางอยู่บนกรอบการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว ทั้งนโยบายสนับสนุนทางการเงิน และ นโยบายที่สร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว ไม่ว่าจะการให้ประโยชน์ทดแทนในกฎหมายประกันสังคม ในการจูงใจจูงในให้คนมีลูก ทั้งยังเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการมีลูกและพัฒนาศักยภาพของลูก ศูนย์เลี้ยงเด็ก แต่เมื่อพิจารณากฎหมายและนโยบายของประเทศไทยแล้ว นโยบายหรือกฎหมายบางประการมีข้อจำกัด และข้อเปรียบเทียบกับต่างประเทศอยู่บ้าง ทว่าแรงงานรับจ้างอิสระไม่ค่อยถูกสนใจในการศึกษาถึงความต้องการหรือสวัสดิการที่ต้องการเพื่อจูงใจในการสร้างครอบครัว

นโยบายเกี่ยวกับการลา แม้ว่าการลาคลอดในหญิง การลาคลอดในชาย และการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตรไม่ครอบคลุมกับการรับจ้างอิสระ แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลาคลอดในหญิง แต่ไม่เกิน 45 วัน ขณะที่การลาคลอดในชายมีได้ในเฉพาะข้าราชการเท่านั้น ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการลาของข้าราชการ พ.ศ.2555 ข้อ 20 และยังไม่มีการลาเพื่อดูแลเลี้ยงดูบุตรที่แยกออกมาจากการลากิจในเอกชน

ในขณะที่ศูนย์เลี้ยงเด็กในไทยยังต้องการการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อสร้างความมั่นใจให้พ่อแม่มาใช้บริการ และ ต้องการการอุดหนุนมากกว่านี้เพื่อลดอัตราค่าบริการ ดังกรณีที่รัฐบาลญี่ปุ่นอุดหนุนศูนย์เลี้ยงเด็กที่รัฐควบคุมมาตรฐาน และยังกำหนดเงื่อนไขการเข้าใช้บริการและค่าบริการ โดยคำนึกถึงความต้องการ“การดูแลเด็ก” ของผู้สมัคร เป็นต้นว่า พิจารณาจากรายได้ของครอบครัว โครงสร้างครอบครัว สถานะการทำงานของ“แม่”

ส่วนกฎหมายประกันสังคมของไทยที่เป็นมาตรการทางในการเงินส่งเสริมให้มีลูก จะพบว่าในการจ่ายเงินสมทบนายจ้างมีส่วนร่วมน้อยกว่าลูกจ้าง หากเป็นผู้รับจ้างอิสระต้องรับผิดชอบเงินสมทบฝ่ายเดียว และในกรณีที่เป็นผู้รับจ้างอิสระซึ่งไม่ใช่เคยเป็นหรือไม่เป็นลูกจ้างตามกฎหมาย การเป็นผู้ประกันตนมีสิทธิประโยชน์ที่ได้รับการคุ้มครองที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีลูก เพียงแค่เงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรเท่านั้น โดยจะจ่ายไปจนกระทั่งบุตรอายุครบ 6 ปีเท่านั้น และไม่ครอบคลุมถึงเงินสงเคราะห์การคลอดบุตร เมื่อเทียบกับประเทศญี่ปุ่น นโยบาย universal child allowance ที่อุดหนุนครอบครัวจนเด็กมีอายุ 15 ปี และมีเงินช่วยเหลือกรณีช่วยเหลือกรณีเลี้ยงเดี่ยว หรือรัฐบาลสวีเดนจ่ายเงินอุดหนุนการเลี้ยงดูบุตรจนถึงเด็กมีอายุ 16 ปี หรือ 23 ปี กรณีที่เรียนต่อ ขณะที่ระบบภาษีอาจเป็นประโยชน์หรือมีผลเฉพาะบุคคลที่มีรายได้อยู่ในฐานภาษีเท่านั้น

อย่างไรก็ตามการที่รัฐไทยไม่อาจอุดหนุนได้เท่าเทียมกับรัฐบาลอื่นๆ ดังกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วเนื่องมาจากระบบสวัสดิการที่ต่างกัน ทำให้ได้รับการสนับสนุนที่ต่างกัน ระบบการบริการจัดเก็บภาษีของรัฐต่างกัน ในสวีเดนมีการเก็บภาษีประมาณร้อยละ 30 ของเงินเดือนทำให้มีการตอบแทนหรืออุดหนุนพลเมืองมาก หรือ รัฐบาลสิงคโปร์สามารถกำหนดให้ค่าใช้จ่ายในการทำให้ตั้งครรภ์ เป็นต้นว่า กระบวนการทำเด็กหลอดแก้ว (IVF) คลอด การฝากครรภ์ ตลอดจนการคลอด เป็นสิทธิในการประกันสุขภาพที่พลเมืองเข้าถึงได้

ยิ่งไปกว่านั้นไม่สามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งได้ไม่ว่าจะเป็นแรงงานประเภทไหน เพื่อประโยชน์ในการสร้างกำลังในการต่อรองของกลุ่ม

บทบัญญัติกฎหมายครอบครัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่พยายามควบคุมกำกับชีวิตคู่สมรส ภายใต้มายาคติของความรักโรแมนติก ที่มักกำหนดให้คู่สมรสต้องอยู่กินกันฉันสามีภรรยาตลอดไปจนกว่าความตายจะพรากทั้งคู่ออกจากกัน อีกทั้งยังกำหนดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้คล้ายคลึงกับการสร้างพันธนาการ หรือความผูกมัดบางอย่างระหว่างคู่สมรสหรือระหว่างความเป็นบิดามารดากับบุตร ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตและการทำงานอิสระของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้คนหนุ่มสาวสมัยใหม่ปฏิเสธการสร้างครอบครัวและการมีลูก อีกทั้ง กฎหมายครอบครัวยังคงปฏิเสธให้คู่รักเพศเดียวกันอยู่ในฐานะเฉกเช่นเดียวกับคู่สมรส ทำให้คู่รักเพศเดียวไม่อาจสร้างครอบครัวโดยที่มีกฎหมายเข้ามารับรองได้ และถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตกำลังอยู่ในขั้นตอนกระบวนการร่างกฎหมาย เพื่อออกมารับรองสถานะความเป็นครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกัน ในฐานะ “คู่ชีวิต” แต่ทว่า ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวยังคงปรากฏเนื้อหาที่ไม่ครอบคลุมสิทธิบางประการ และอาจเป็นการเลือกปฏิบัติต่อคู่รักบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการปฏิเสธสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายต่าง ๆ ที่ยึดโยงกับคำว่า “คู่สมรส” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ทั้งนี้ บทบัญญัติกฎหมายครอบครัวบางมาตราเป็นกฎหมายที่รัฐได้ตราออกมาตั้งแต่ปี 2478 ซึ่งย่อมไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง ทำให้กฎหมายครอบครัวที่ควรเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนสร้างครอบครัวแต่งงานมีลูกกัน กลับกลายเป็นสิ่งที่คอยสร้างความกังวลแก่ผู้คนหนุ่มสาวสมัยใหม่และกีดกันผู้คนที่มีความหลากหลายทางเพศในการตัดสินใจสร้างครอบครัวและสร้างประชากรที่มีคุณภาพสู่สังคม ดังนั้น กฎหมายครอบครัวของไทยจึงควรได้รับการชำระสะสางครั้งใหญ่อีกครั้ง เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไทยกำลังเผชิญอยู่

หากการแต่งงานมีครอบครัวหรือมีลูกส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตอิสระ พวกเขาย่อมปฏิเสธมัน

<u>3.3.4 ยังไม่ถึงฝั่งฝัน: ชั่วโมงการทำงาน นโยบาย การมีลูก</u>

หากพิจารณาการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำการสำรวจแรงงานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือประโยชน์ใดๆ หมายความถึงแรงงานรับจ้างอิสระด้วย ส่วนการสำรวจชั่วโมงทำงาน เป็นการสำรวจชั่วโมงทำงานจริงในสัปดาห์ที่ได้ทำการสำรวจ ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวอาจตรงกับช่วงการหยุดหรือลางานของแรงงาน และยังนับรวมทุกอาชีพของแรงงานหนึ่งคน โดยผู้วิจัยเลือกปีที่ทำการสำรวจมา 3 ปี ได้แก่ จากการสำรวจภาวะการณ์ทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2551[546], 2555[547] และ 2561[548] ดังต่อไปนี้

---

[546] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2552). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2551.

[547] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2556). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2555.

[548] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2562). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2561.

ชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์	ผู้มีงานทำ		ผู้ที่พร้อมที่จะทำงานเพิ่มขึ้น	
	จำนวน (พันคน)	อัตราร้อยละ	จำนวน (พันคน)	อัตราร้อยละ เมื่อเทียบกับผู้มีงานทำ
ยอดรวม	**37,550.0**	**100.0**	**878.7**	**2.3**
0 ชั่วโมง	549.4	1.5	92.5	16.8
1-9 ชั่วโมง	354.0	0.9	40.6	11.5
10-19 ชั่วโมง	1,181.7	3.2	120.2	10.2
20-29 ชั่วโมง	2,708.7	7.2	203.4	7.5
30-34 ชั่วโมง	1,676.3	4.5	97.9	5.8
35-39 ชั่วโมง	3,836.4	10.2	82.8	2.2
40-49 ชั่วโมง	14,050.3	37.4	177.0	1.3
50 ชั่วโมงขึ้นไป	13,193.2	35.1	64.3	0.5

ภาพที่ 3.1 จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2551

ชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์	ผู้มีงานทำ		ผู้ที่พร้อมที่จะทำงานเพิ่มขึ้น	
	จำนวน (พันคน)	อัตราร้อยละ	จำนวน (พันคน)	อัตราร้อยละ เมื่อเทียบกับผู้มีงานทำ
ยอดรวม	**39,586.9**	**100.0**	**488.1**	**1.2**
0 ชั่วโมง	243.7	0.6	41.4	17.0
1-9 ชั่วโมง	235.9	0.6	18.8	8.0
10-19 ชั่วโมง	1,100.5	2.8	80.2	7.3
20-29 ชั่วโมง	2,786.9	7.0	141.2	5.1
30-34 ชั่วโมง	1,873.6	4.7	74.1	4.0
35-39 ชั่วโมง	4,110.8	10.4	48.0	1.2
40-49 ชั่วโมง	15,708.5	39.7	65.0	0.4
50 ชั่วโมงขึ้นไป	13,527.1	34.2	19.4	0.1

ภาพที่ 3.2 จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2555

ชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์	ผู้มีงานทำ		ผู้ที่พร้อมที่จะทำงานเพิ่มขึ้น	
	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ เมื่อเทียบกับผู้มีงานทำ
ยอดรวม	**37,911.2**	**100.0**	**386.3**	**1.0**
0 ชั่วโมง	233.4	0.6	20.8	8.9
1-9 ชั่วโมง	144.9	0.4	9.6	6.6
10-19 ชั่วโมง	839.9	2.2	59.3	7.1
20-29 ชั่วโมง	2,406.9	6.3	98.5	4.1
30-34 ชั่วโมง	1,988.3	5.2	44.7	2.3
35-39 ชั่วโมง	4,532.3	12.0	50.0	1.1
40-49 ชั่วโมง	20,348.4	53.7	90.7	0.5
50 ชั่วโมงขึ้นไป	7,417.1	19.6	12.9	0.2

ภาพที่ 3.3 จำนวนและอัตราร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ข้อมูลจาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4 ปี 2561

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า ในปี 2551 สถิติจำนวนชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ของแรงงานสูงสุดสองอันดับแรก อยู่ที่ 40-49 ชั้วโมงต่อสัปดาห์ และ 50 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ คือ ร้อยละ 37.7 และ 35.1 ของจำนวนแรงงานที่มีงานทำ ตามลำดับ ทำนองเดียวกันในปี 2555 สถิติจำนวนชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ของแรงงานสูงสุดสองอันดับแรก อยู่ที่ 40-49 ชั้วโมงต่อสัปดาห์ และ 50 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ ในอัตราร้อยละ 39.7 และ 34.2 ของจำนวนแรงงานที่มีงานทำ ตามลำดับ หากพิจารณาสถิติจำนวนชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์ของแรงงานในปี 2561 จะพบว่า สถิติสูงสุดสองอันดับแรกยังอยู่ที่ 40-49 ชั้วโมงต่อสัปดาห์ และ 50 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ เช่นเดิม ทว่า อัตราส่วนของแรงงานที่ทำงาน 50 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ ลดลงเกือบครึ่งเมื่อเทียบกับสองปีที่ถูกกล่าวถึงมาก่อน ลดลงมาอยู่ที่ร้อยละ 19.6 ของจำนวนแรงงานที่มีงานทำ จากเดิมที่ไม่เคยต่ำกว่าร้อยละ 35 มาก่อนในปี 2551 และ 2555 อย่างไรก็แม้อัตราส่วนการทำงานอย่างหลังนี้จะลดลง แต่กลับพบว่า อัตราส่วนของแรงงานที่ทำงาน 40-49 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เพิ่มขึ้น เป็น ร้อยละ 53.7 ของจำนวนแรงงานตามบันทึกสถิติ

ขณะที่ความต้องการทำงานเพิ่มขึ้นของกลุ่มแรงงานจะลดลง เมื่อแรงงานมีชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์มากกว่า 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตามสถิติตั้งแต่ปี 2551 2555 และ 2561 โดยเฉลี่ยแล้วไม่เกิน ร้อยละ 1 ของผู้พร้อมจะทำงานเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับผู้มีงานทำ

นอกจากนี้การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 ระดับประเทศ โดยนับเฉพาะผู้มีสัญชาติไทย ภายใต้ข้อสมมุติที่ว่าอัตราเจริญพันธุ์รวม TFR จะลดลงจาก 1.62 เหลือ 1.30 ในปี 2558 ซึ่งเป็นข้อสมมติที่เป็นไปได้มากที่สุด (ประชากรจะลดลงจาก 63,789,556 คน ในปี 2553 เหลือ 63,864,141 คน ในปี 2583) [549]

ดังนี้ แม้ประเทศไทยมีกฎหมายและนโยบายกระตุ้นการสร้างประชากรดังที่กล่าวมา แต่เมื่อ พิจารณาในปี 2550-2561 จะเห็นว่า ราว 3 ใน 4 ของแรงงานมีจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์อยู่ที่ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ขึ้นไป นั่นหมายความว่าแรงงานยังคงทำงานในชั่วโมงทำงานสูงสุดตามกฎหมาย เพื่อให้ได้ค่าตอบแทนมาให้พอยังชีพ และแรงงานยังคงทำงานในจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์สูงสุดที่กฎหมายกำหนดแม้จะมีการพัฒนาเทคโนโลยี และ ดิจิตอลในการทำงาน ประกอบกับในช่วงปีดังกล่าวและในอนาคตจนถึง 2583 ก็ยังถูกการคาดการณ์ว่า TFR จะลดลง นั้นหมายความว่านอกจากปริมาณทำงานของแรงงานที่หมายความรวมถึงแรงงานรับจ้างอิสระ จะไม่ลดลงแล้ว การสร้างประชากรก็ยังไม่เพิ่มขึ้นเช่นกัน

ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทยหรือประเทศกลุ่ม OECD ที่ต่างก็มีนโยบายการสร้างประชากรที่วางอยู่บนกรอบการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัว ก็ยังเผชิญหน้ากับปัญหาการสร้างประชากรที่ไม่มีทีท่าว่าจะเพิ่มขึ้น ในแง่หนึ่งอาจเป็นเพราะปัจจัยด้านเวลา การปรับตัวในทางพฤติกรรมหรือการสร้างประชากรอาจจะต้องใช้ระยะเวลา กว่าจะปรากฏผลเชิงประจักษ์จึงใช้เวลานาน หรือในอีกด้านหนึ่งที่นโยบายเหล่านั้นไม่สัมฤทธิ์ผลอาจมาจากการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด

บางนโยบายก็ไม่ผลสำเร็จ เช่น นโยบาย Gender Equality Bonus ในสวีเดนที่ต้องการให้ผู้ชายลาคลอด (paternity leave) เพื่อจูงในให้ผู้หญิงทำงาน(working-woman)มีลูก ทว่าผู้ชายใช้วันลาเพียงราว 1 ใน

[549] สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556) การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 10-16.

4 ของผู้หญิง (44 วัน ต่อ 250 วัน)[550] หรือในกรณีนโยบายจ่ายเงินอุดหนุนครอบครัวที่มีลูก บางงานศึกษาให้ข้อสรุปว่าประสิทธิภาพของนโยบายสนับสนุนอัตราการเจริญพันธ์เป็นสิ่งที่ยากจะคาดหมายและวิเคราะห์ แม้การอุดหนุนหรืออัดฉีดเงินในเด็กจะช่วยลดปัญหาความยากจนในเด็ก แต่ยังไม่มีงานวิจัยที่ยืนยันได้อย่างจริงจังว่านโยบายทางเศรษฐกิจในรัฐสวัสดิการจะช่วยกระตุ้นการมีลูกได้มากน้อยเพียงใด[551]นโยบายอุดหนุนหรือสนับสนุนด้านศูนย์ดูแลเด็ก ได้ผลเชิงบวกในอิตาลี ขณะที่ในนอร์เวย์กลับมีผลเพียงเล็กน้อย[552] นโยบายอาจส่งผลได้ดีเมื่อปฏิบัติการร่วมกันและในวงกว้าง ไม่ใช่การมุ่งเน้นในด้านใดด้านหนึ่ง

ขณะเดียวกันแม้จะสนับสนุนสวัสดิการประกันสังคม มีการจ่ายเงินสมทบกรณีมีลูก แต่หากยังมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมอยู่มาก ผู้วิจัยเห็นว่านโยบายคงไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น คุณภาพการศึกษาไม่เท่าเทียมกันในแต่ละโรงเรียน แม้จะเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตั้งแต่ระดับปฐมวัน ถึง ม.3 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 มาตรา 54 ประกอบกับ และเรียนฟรี 15 ปี ตั้งแต่ชั้นป.1-ม.3 ตามพ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ มาตรา 17 เมื่อเป็นเช่นนี้ การแข่งขันเข้าโรงเรียนดีๆจึงตกเป็นภาระของทั้งพ่อแม่ในการต้องหาทุนทรัพย์ และของเด็กที่ต้องสอบเข้าโรงเรียนที่อาจอยู่ไกลบ้าน เงินจำนวนหนึ่งที่อุดหนุนครอครัวจนเด็กอายุถึงหกขวบ คงไม่เพียงพอให้เด็กคนหนึ่งเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีมาตรฐานสูงกว่าโรงเรียนใกล้บ้าน นี่อาจทำให้การมีลูกเป็นเรื่องที่คิดไม่ตกของคู่รักแรงงานรับจ้างอิสระในปัจจุบัน

การสร้างสมดุลในชีวิตการทำงานและครอบครัว จริงๆคืออะไร คงไม่ใช่เพียงการจ่ายเงินสนับสนุนให้ครอบครัวด้านใดด้านหนึ่ง หรือ ใช้เงินจูงในในมาตรการต่างๆเท่านั้น การจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นจากการรับมือความเสี่ยงในสังคมแห่งการแข่งขันเพื่อให้อยู่รอดเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว ต้องอาศัยการสร้างความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยในสังคมที่มีแต่ความเสี่ยงจนก่อตัวและฝังตัวในวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจสังคมเหมือนที่ได้กล่าวไปแล้ว

---

[550] Sveriges Radio. Gender Equality Bonus - "Ineffectual". Retrieved https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=3578840

[551] Bradshaw, J., Attar-Schwartz, S. (2008). Fertility and social policy. FERTILITY AND PUBLIC POLICY: How to Reverse the Trend of Declining Birth Rates

[552] Sleebos, J. (2003). Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses, 49-54

3.4 กฎหมายแข่งขันทางการค้าและเศรษฐกิจแบ่งปัน

เศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy) ในความเข้าใจทั่วไปคือ ลักษณะการทำธุรกรรมการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่ายโดยผ่านแพลตฟอร์ม (platform) ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เศรษฐกิจแบ่งปันใช้เวลาไม่นาน (เพียงทศวรรษเดียวเท่านั้น) ในการเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดดจากแนวคิดเรื่องการเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคสามารถแบ่งปันทรัพยากรที่ไม่ใช้แล้วหรือใช้อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล[553] กลายเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะของธุรกรรมเชิงพาณิชย์ และลักษณะของอุตสาหกรรมในที่สุด

ตัวอย่างของเศรษฐกิจแบ่งปันที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาเสมอ คือ Uber และ Airbnb เพราะเป็นแพลตฟอร์มขนาดใหญ่ที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างน้อย 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ[554] แพลตฟอร์มทั้งสองมีส่วนสำคัญในการสร้างตลาดการแข่งขันทางการค้าใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างรวดเร็วทั้งในด้านลักษณะการดำเนินการและขนาดของตลาด ยกตัวอย่างเช่น ในอุตสาหกรรมโรงแรมแบบดั้งเดิม เครือโรงแรมฮิลตัน (Hilton) ใช้เวลากว่า 93 ปี ในการสร้างที่พักกว่า 600,000 ห้อง ในขณะที่ Airbnb ใช้เวลาเพียง 4 ปีเท่านั้น ในการรวบรวมที่พักในจำนวนเดียวกันนั้นบนแพลตฟอร์มของตน[555]

โดยเนื้อแท้แล้ว ลักษณะการดำเนินธุรกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปันไม่ใช่นวัตกรรมใหม่ แต่รูปแบบการทำธุรกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปันถูกปฏิวัติโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เศรษฐกิจแบ่งปันเจริญเติบโตเป็นอย่างดีควบคู่ไปกับการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ในปัจจุบันเศรษฐกิจแบ่งปันได้ขยายตัวครอบคลุมหลายภาคส่วน อาทิ ภาคการคมนาคม (Grab, Uber, Lineman, Foodpanda) สถานที่พัก (Airbnb, Booking, Hotels, Agoda) การฟังเพลงในรูปแบบออนไลน์ (Apple music, Spotify, Joox) เป็นต้น จนอาจกล่าวได้ว่าในชีวิตประจำวันของคนหนึ่งคนจะได้ใช้บริการของเศรษฐกิจแบ่งปันอย่างน้อยหนึ่งครั้งในแต่ละวัน

สาเหตุสำคัญของการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจแบ่งปันอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานสืบเนื่องจากค่านิยมของคนรุ่นใหม่หรือแรงงานใหม่ ผู้อยากเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของธุรกิจส่วนตัว และเบื่อหน่ายกับการทำงานประจำที่มีเวลางานตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึง 5 โมงเย็น จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้คนในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกาในปีพ.ศ. 2559 จำนวน 8,000 คน พบคนวัยทำงานที่ประกอบอาชีพอิสระ (Freelance) มากถึง 20-30% โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาพบว่ามีผู้ประกอบอาชีพอิสระมากถึง 4 ล้านคน คิดเป็น 36% ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ โดยประกอบไปด้วยแรงงานรับจ้างอิสระแบบเต็มตัว

---

[553] Price Waterhouse Coopers. (2015). Sharing or Paring? Growth of the Sharing Economy (Price Waterhouse Coopers).

[554] Katie Benner. (2015). The 'Unicorn Club', Now Admitting New Members (The New York Times).

[555] James Pennington. (2017). The Numbers that Make China the World's Largest Sharing Economy. Retrieved 17 July 2019, from https://www.weforum.org/agenda/2017/06/china-sharing-economy-in-numbers/.

(Full-time) และแรงงานประจำที่รับงานเสริมควบคู่ (Part-time) ไปด้วย ตัวเลขดังกล่าวมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ และคาดว่าจำนวนแรงงานรับจ้างอิสระแบบเต็มตัวจะเพิ่มขึ้นเป็น 43% หรือประมาณ 7.7 ล้านคน ภายในปี พ.ศ. 2563 จากการสำรวจทางแบบสอบถามจากแรงงานไทยจำนวน 9,387 คนในปี พ.ศ. 2561 พบว่าสัดส่วนของแรงงานรับจ้างอิสระคิดเป็น 30% ของคนวัยทำงานทั้งหมด โดยลักษณะงานประกอบไปด้วย งานรับจ้างทั่วไป ประกอบธุรกิจส่วนตัว และขายสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ทั้งนี้กว่า 1 ใน 3 ของแรงงานรับจ้างอิสระเป็นแรงงานรับจ้างอิสระแบบเต็มตัว และกว่า 2 ใน 3 เป็นแรงงานประจำที่รับงานอิสระ[556] ลักษณะงานชั่วคราวดังกล่าวมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Gig economy ที่มีลักษณะการจ้างงานเป็นครั้งคราวตามแต่ชนิดของงาน

นอกจากนี้เศรษฐกิจแบ่งปันยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของงานที่ปรากฏทั้งในภาคธุรกิจและภาครัฐให้กลายเป็นงานที่มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของแรงงานรับจ้างอิสระ และเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะด้านของผู้บริโภค อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการทำธุรกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปันจัดเป็นนวัตกรรมแห่งศตวรรษที่ 21 ที่แท้จริงที่ท้าทายและสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับไวต่อสังคม เศรษฐกิจแบ่งปันในฐานะนวัตกรรมใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงตลาดสามารถช่วยเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน สร้างตลาดการแข่งขันใหม่ และเพิ่มจำนวนและลักษณะของผู้ประกอบการใหม่ในตลาดดั้งเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยและแรงงานรับจ้างอิสระได้มีโอกาสเข้าสู่ตลาดทั้งตลาดใหม่และตลาดดั้งเดิมในฐานะผู้ประกอบการ แต่ในขณะเดียวกันเศรษฐกิจแบ่งปันก็อาจนำมาซึ่งการบิดเบือนตลาดได้เช่นกัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการกำกับดูแลจากองค์กรของรัฐเพื่อปกป้องการแข่งขันในตลาดและโอกาสในการเข้าถึงตลาด การพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเศรษฐกิจแบ่งปันจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่ประเทศไทยกลับยังคงใช้เครื่องมือกฎหมายเดิม ๆ ในการกำกับเศรษฐกิจแบ่งปัน อาทิ พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2522 เพื่อควบคุมเศรษฐกิจแบ่งปันด้านการคมนาคมขนส่งผู้คน หรือ ride-sharing ในประเด็นเรื่องการใช้รถยนต์ไม่ถูกประเภทที่จดทะเบียน ซึ่งมีโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือเศรษฐกิจแบ่งปันประเภทห้องเช่าชั่วคราวรายวันหรือรายสัปดาห์ ก็ขัดต่อพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. 2547 ซึ่งกำหนดให้ผู้ประกอบการต้องมีใบประกอบกิจการโรงแรม ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 20,000 บาท

ภายใต้บริบทข้อเท็จจริงใหม่อันเกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันนี้ ประเทศไทยกลับไม่มีเครื่องมือทางกฎหมายเฉพาะด้านในการกำกับดูแลผลกระทบในตลาดที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปัน จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือดั้งเดิมทั่วไปที่มีอยู่แล้ว กล่าวคือ พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2560 ในการกำกับดูแลการแข่งขันในตลาด เพื่อป้องกันไม่ให้ตลาดใหม่ที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันได้รับการบิดเบือนอย่างไม่เป็นธรรม งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาการบังคับใช้กฎหมายดั้งเดิมนี้กับรูปแบบธุรกิจใหม่ตามแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปัน

---

[556] สำนักงานบริหารนโยบายของนายกรัฐมนตรี. (2561) Gig Economy: รูปแบบการทำเงินแบบใหม่ในโลกดิจิทัล. Retrieved 17 July 2019 from https://pmdu.soc.go.th/gig-economy/4019.

ทั้งนี้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าจำเป็นต้องปกป้องการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของตลาดโดยคำนึงถึงภาพรวมของผลประโยชน์ของผู้บริโภคและโอกาสทางธุรกิจของผู้ประกอบการอีกด้วย

รายงานวิจัยชิ้นนี้จะเริ่มจากการวิเคราะห์ความหมายของเศรษฐกิจแบ่งปัน ก่อนที่จะศึกษาแนวทางการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าแบบดั้งเดิม และให้คำแนะนำเรื่องแนวทางการบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยเข้ากับเศรษฐกิจแบ่งปัน

3.4.1 ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐกิจแบ่งปัน

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าปรากฏการเศรษฐกิจแบ่งปันนั้นนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมแรงงานอย่างรวดเร็ว แต่กลับไม่พบการยอมรับในลักษณะเดียวกันต่อการให้คำจำกัดความของปรากฏการดังกล่าว บทที่ I นี้จึงมีความพยายามที่จะเฟ้นหาทั้งชื่อเรียกและคำจำกัดความที่เหมาะสมของปรากฏการนี้ ตลอดจนนำเสนอภาพรวมทางเศรษฐกิจอันเกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันทั้งในตลาดโลกและตลาดประเทศไทย

1) นิยามของเศรษฐกิจแบ่งปัน

ในปัจจุบันยังไม่มีคำจำกัดความที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและใช้กันอย่างทั่วไปสำหรับปรากฏการใหม่เช่น “เศรษฐกิจแบ่งปัน” การใช้คำศัพท์ “เศรษฐกิจแบ่งปัน” ในสมัยใหม่นั้นเริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2550[557] และได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงเมื่อ Lawrence Lessig[558] ได้นำมาใช้ในบริบทของ creative commons แต่ในปัจจุบันยังไม่มีฉันทามติเกี่ยวกับนิยามของเศรษฐกิจแบ่งปัน จึงมีการใช้คำศัพท์ที่หลากหลายเพื่อบรรยายถึงปรากฏการเดียวกัน อาทิเช่น crowd-based capitalism,[559] platform capitalism,[560] หรือ collaborative economy[561] นับแต่ปีพ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ได้เกิดชุดคำศัพท์ที่ได้รับความนิยมสูง อาทิ gig economy[562]

---

[557] Nicholas A. John. (2016). The Age of Sharing. Massachusetts, USA: Polity.

[558] Lawrence Lessig. (2009). Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy. New York, USA: The Penguin Press.

[559] Arun Sundararajan. (2016). The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism.MIT Press.

[560] Aurélien Acquier. (2018). Uberization Meets Organizational theory: Platform Capitalism and the Rebirth of the Putting Out System. in N. M. Davidson, M. Finck and J. J. Infranca (Eds.), The Cambridge Handbook of the Law of the Sharing Economy. (Cambridge University Press.

[561] Rachel Botsman and Roo Rogers. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption.HarperCollins.

[562] Valerio De Stefano. (2016). The Rise of the 'Just-in Time Workforce': On-Demand Work, Crowdwork, and Labor Protection in the 'Gig Economy'. *Comparative Labor Law and Policy*, 37 (3).

on-demand economy[563] online market platforms[564] และ platform economy[565] คำศัพท์เหล่านี้ล้วนบัญญัติขึ้นเพื่อบรรยายถึงปรากฏการเดียวกันแต่มุ่งเน้นความสนใจที่ในประเด็นที่แตกต่างหลากหลายกันทั้งลักษณะชั่วคราวของกิจกรรม ความต้องการของผู้จ้างงาน ระบบออนไลน์ หรือความสำคัญของแพลตฟอร์มที่เอื้อประโยชน์ต่อธุรกรรม

ในความหมายทั่วไป “เศรษฐกิจแบ่งปัน” คือ ธุรกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่าย[566] ในทางเศรษฐศาสตร์ธุรกรรมในลักษณะดังกล่าวจัดเป็นตลาดสองด้าน (Two-Sided Market) เพราะเป็นลักษณะการทำธุรกรรมบนแพลตฟอร์ม (Platform) ของพ่อค้าคนกลางที่เกิดขึ้นทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ[567] ดังปรากฏในรูปด้านล่าง

ภาพที่ 3.4 แสดงลักษณะของตลาดทั่วไป

[563] Charles Colby and Kelly Bell. (2016). The On-Demand Economy Is Growing, and Not Just for the Young and Wealthy. Retrieved 3 February 2019, from https://hbr.org/2016/04/the-on-demand-economy-is-growing-and-not-just-for-the-young-and-wealthy.

[564] Finn Makela, Derek McKee and Teresa Scassa. (2018). The "Sharing Economy" through the Lens of Law. in D. McKee, F. Makela and T. Scassa (Eds.), Law and the "Sharing Economy": Regulating Online Market Platforms. (University of Ottowa Press.

[565] Orly Lobel. (2016). The Law of the Platform. *Minnisota Law Review*, 101 (1), 87.

[566] Mark Anderson and Max Huffman. (2017). The Sharing Economy Meets the Sherman Act: Is Uber a Firm, a Cartel, or Something in Between? *Columbia Business Law Review*, 2017 (2), 859-1119.

[567] David S. Evans. (2003). The Antitrust Economics of Multi-Sided Platform Markets. *Yale Journal on Regulation*, 20, 325; Lapo Filistrucchi, Damien Gerardin, Eric Van Damme and Pauline Affeldt. (2014). Market Definition in Two-Sided Markets: Theory and Practice. *Journal of Competition Law and Economy*, 10, 293; Marc Rysman. (2009). The Economics of Two-Sided Markets. *Journal of Economic Perspectives*, 23, 125.

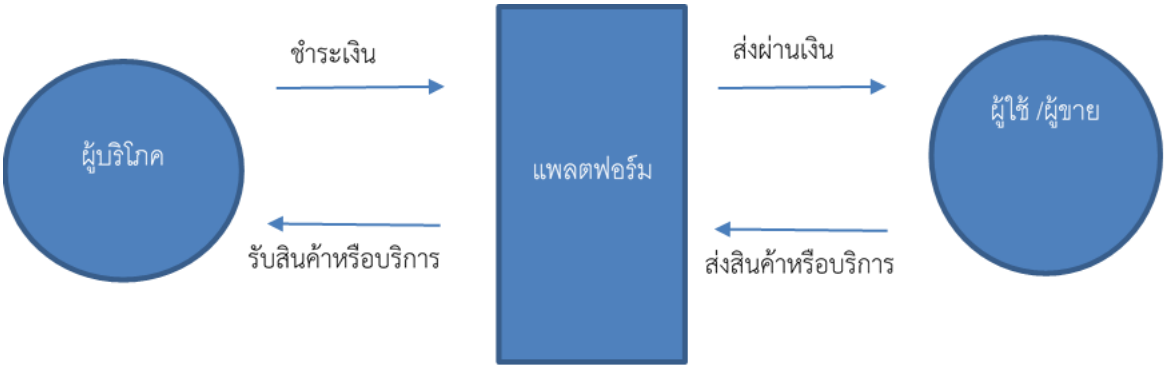

ภาพที่ 3.5 แสดงลักษณะของตลาดสองด้าน

โดยทั่วไปแล้วแพลตฟอร์มของเศรษฐกิจแบ่งปันสร้างรูปแบบการแลกเปลี่ยน ข้อสัญญามาตรฐาน และช่องทางชำระค่าบริการหรือสินค่าแก่ผู้ใช้[568] โดยไม่ได้ถือกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์หรือกระทำการว่าจ้างแรงงานเพื่อให้บริการโดยตรง แต่แพลตฟอร์มของเศรษฐกิจแบ่งปันกระทำเพียงสร้างช่องทางเพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ และคิดค่านายหน้าจากธุรกรรมที่เกิดขึ้นจากแพลตฟอร์มของตนเท่านั้น

โครงการศึกษาวิจัยชิ้นนี้เลือกที่จะใช้คำศัพท์ “เศรษฐกิจแบ่งปัน” ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายอยู่แล้วเพื่ออธิบายถึงธุรกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบการที่มีลักษณะเป็นตลาดสองด้าน เพราะเป็นลักษณะการทำธุรกรรมบนแพลตฟอร์มของผู้ประกอบการอีกรายหนึ่ง อันส่งผลให้เกิดการทำธุรกรรมทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ อย่างไรก็ตามธุรกิจบนแพลตฟอร์มหลายประเภท เช่น Airbnb หรือ Grab ก็ไม่ได้มีความเกี่ยวเนื่องหรือความผูกพันกับ “การแบ่งปัน” ตามแนวคิดปรัตถนิยมหรือความสามัคคีปรองดองซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคำว่า “แบ่งปัน” ซึ่งหากยึดถือเช่นนั้นคำว่า “เศรษฐกิจแบ่งปัน” จึงชวนระลึกถึงความเข้าใจหรือแม้แต่ความคาดหวังในการสร้างรูปแบบเศรษฐกิจที่เสริมสร้างความเสมอภาค ความเป็นประชาคม ตลอดจนถึงความยั่งยืนของสังคมมนุษย์[569] ในขณะเดียวกันรูปแบบการทำธุรกิจของเศรษฐกิจแบ่งปันนั้น ใช้คำศัพท์ “แบ่งปัน” เพียงเพื่อบ่งบอกข้อเท็จจริงว่าปัจเจกชนใช้แพลตฟอร์มเพื่อให้บุคคลอื่นสามารถเข้าถึงทรัพย์ส่วนบุคคลของตนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ใด ๆ หรือใช้ประโยชน์น้อยได้[570] อย่างไรก็ตามแพลตฟอร์มทั้งหมดล้วนทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์และถูกขับเคลื่อนโดยตลาด (Market-driven) อย่างชัดเจน

---

[568] Finn Makela, Derek McKee and Teresa Scassa. (2018). The "Sharing Economy" through the Lens of Law. in D. McKee, F. Makela and T. Scassa (Eds.), Law and the "Sharing Economy": Regulating Online Market Platforms. (University of Ottowa Press.

[569] Jenny Kassan and Janelle Orsi. (2012). The Legal Landscape of the Sharing Economy. *Journal of Environmental Law and Litigation*, 27 (1), 1.

[570] Rachel Botsman and Roo Rogers. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption.HarperCollins.

จากนิยามดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่าเศรษฐกิจแบ่งปันมีลักษณะเฉพาะดังนี้[571]

- พึ่งพาตลาด (Market-based) เป็นส่วนใหญ่ เศรษฐกิจแบ่งปันสร้างตลาดที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในรูปแบบใหม่ ส่งผลให้เกิดการเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้นและระดับการแข่งขันที่สูงขึ้น
- ประกอบไปด้วยทุนที่มีผลกระทบสูง (High impact capital) เศรษฐกิจแบ่งปันเปิดโอกาสใหม่ให้ทุกสิ่งสามารถถูกใช้งานได้ใกล้เคียงประสิทธิภาพจริง ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน ทักษะ เวลา หรือเงิน
- มีลักษณะเป็นเครือข่ายมหาชน (Crowd-based networks) ซึ่งตรงกันข้ามกับองค์กรอื่น ๆ ที่รวมอำนาจไว้ศูนย์กลาง หรือองค์กรที่มีการจัดลำดับชั้นของอำนาจตัดสินใจ สำหรับเศรษฐกิจแบ่งปันแล้วอุปทานของทุนและแรงงานมีที่มาจากการแลกเปลี่ยนที่อาจกระทำผ่านตลาดเครือข่ายมหาชนมากกว่าตลาดพ่อค้าคนกลางหรือบุคคลที่สามที่รวมศูนย์กลางในลักษณะดั้งเดิม
- ความไม่ชัดเจนของเส้นแบ่งระหว่างความเป็นส่วนตัวและความเป็นมืออาชีพ เนื่องจากอุปทานของแรงงานและบริการมีแนวโน้มที่จะเสนอกิจกรรมแบบ peer-to-peer ในเชิงพาณิชย์ตามความต้องการของตลาด เช่น การคมนาคม การขนส่ง หรือการให้เช่าสินทรัพย์ ซึ่งในอดีตกิจกรรมเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นกิจกรรมส่วนตัวทั้งสิ้น
- ความไม่ชัดเจนของเส้นแบ่งระหว่างการจ้างงานเต็มเวลาและการจ้างงานแบบชั่วคราว ระหว่างแรงงานอิสระและแรงงานที่ถูกจ้างงานโดยองค์กร และระหว่างงานและกิจกรรมยามว่าง ทั้งนี้งานประจำแบบดั้งเดิมหลายอย่างถูกแทนที่ด้วยการจ้างงานตามสัญญา ซึ่งมีลักษณะต่อเนื่องและมีข้อผูกมัดทางเวลา รายละเอียดของงาน ความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ และพึ่งพาความเป็นผู้ประกอบการของแรงงานที่ค่อนข้างสูง

เช่นเดียวกับการให้คำจำกัดความที่หลากหลายของคำว่า “เศรษฐกิจแบ่งปัน” การจำแนกประเภทของเศรษฐกิจแบ่งปันก็มีความหลากหลายเป็นอย่างมากเช่นกัน มีทั้งความพยายามในการจำแนกประเภทตามลักษณะของอุตสาหกรรมที่ปรากฏบนแพลตฟอร์มของเศรษฐกิจแบ่งปัน ได้แก่โรงแรมและที่พัก การขนส่ง ค้าปลีกและสินค้าเพื่อการบริโภค งานบริการ การเงิน สื่อและบันเทิง และเครื่องจักร[572] หรือการจำแนกประเภทตามลักษณะความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเศรษฐกิจแบ่งปัน โดยจำแนกออกเป็นความสัมพันธ์แบบแบ่งลำดับชั้น (hierarchy) ความสัมพันธ์แบบตลาด และความสัมพันธ์แบบผสม[573] แต่เพื่อความสอดคล้องกับ

---

[571] Arun Sundararajan. (2016). The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism.MIT Press.

[572] Nikolas Beutin. (2017). Share Economy 2017: The New Business Model (Price Water House Coopers).

[573] Arun Sundararajan. (2016). The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism.MIT Press.

การศึกษาวิจัยด้านตลาดการแข่งขันที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันในครั้งนี้ จึงเลือกจำแนกประเภทของเศรษฐกิจแบ่งปันตามลักษณะของธุรกรรมที่ปรากฏออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้[574]

- การคมนาคมเพื่อขนส่งทั้งคนและสิ่งของ
- การค้าขายของผู้ขายสินค้าอิสระผ่านทางตลาดออนไลน์ (Online marketplace)
- การให้เช่าสินทรัพย์ เช่น ที่พัก หรือที่จอดรถ
- งานบริการอื่น ๆ นอกเหนือจากการคมนาคม เช่น การซ่อมบำรุงที่พักอาศัย การทำความสะอาด การดูแลสัตว์เลี้ยง หรือแม้กระทั่งการให้คำปรึกษาทางการแพทย์

2) ภาพรวมของเศรษฐกิจแบ่งปัน

เศรษฐกิจแบ่งปันได้เติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วชนิดก้าวกระโดด จากการสำรวจในทวีปยุโรปพบว่ารายได้จากเศรษฐกิจแบ่งปันในปีพ.ศ. 2556 มีจำนวน 1 พันล้านยูโร และเพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัวเป็น 3.7 พันล้าน ในปีพ.ศ. 2558 ทั้งนี้รายได้ส่วนใหญ่กว่า 47% มาจากเศรษฐกิจแบ่งปันด้านการคมนาคม[575] ในขณะที่ในสหรัฐอเมริกาเศรษฐกิจแบ่งปันมีรายได้ถึง 15 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปีพ.ศ. 2556[576] และคาดการว่าจะมีการขยายตัวขึ้นเป็น169 พันล้านดอลลาร์สหรัฐภายในสิ้นปี 2018[577] คิดเป็นอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจถึง 30% ต่อปี และมีแนวโน้มจะเติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดดขึ้นเป็น 335 พันล้านดอลลาร์สหรัฐเทียบเท่ากับรายได้จากอุตสาหกรรมทั่วไปภายในปีพ.ศ. 2568[578] อนึ่ง ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจัดเป็นภูมิภาคที่เปิดรับเศรษฐกิจแบ่งปันมากที่สุดถึง 81% เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น[579] ในประเทศจีนเพียงประเทศเดียวเศรษฐกิจแบ่งปันมีมูลค่าทางเศรษฐกิจกว่า 229 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปีพ.ศ. 2558 และมีมูลค่าการทำธุรกรรมกว่า 500 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปีพ.ศ. 2559 ทำให้เกิดการสร้างงานกว่า 5.85 ล้านงาน[580]

---

[574] Diana Farrell, Fiona Greig and Amar Hamoudi. (2018). The Online Platform Economy in 2018: Drivers, Workers, Sellers, and Lessors (JPMorgan Chase Institute).

[575] R. Basselier, G. Langenus and L. Walravens. (2018). The Rise of the Sharing Economy (NBB Economic Review).

[576] Price Waterhouse Coopers. (2015). Sharing or Paring? Growth of the Sharing Economy (Price Waterhouse Coopers).

[577] Brandinside. (2018). จับเทรนด์ Sharing Economy เปิดบ้านพักส่วนตัวให้เช่า เขย่าตลาด OTA. Retrieved 17 July 2019, from https://brandinside.asia/house-sharing-economy-travel-trend/.

[578] Price Waterhouse Coopers. (2015). Sharing or Paring? Growth of the Sharing Economy (Price Waterhouse Coopers).

[579] Brandinside. (2018). จับเทรนด์ Sharing Economy เปิดบ้านพักส่วนตัวให้เช่า เขย่าตลาด OTA. Retrieved 17 July 2019, from https://brandinside.asia/house-sharing-economy-travel-trend/.

[580] James Pennington. (2017). The Numbers that Make China the World's Largest Sharing Economy. Retrieved 17 July 2019, from https://www.weforum.org/agenda/2017/06/china-sharing-economy-in-numbers/.

ในส่วนของประเทศไทยนั้น มูลค่าของเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital economy) ของประเทศไทยมีมูลค่าคิดเป็น 17% ของผลิตภัณฑ์มวลรวม (Gross Domestic Product หรือ GDP) ของประเทศทั้งหมดในปีพ.ศ. 2560[581] แต่ไม่มีการสำรวจมูลค่าทางเศรษฐกิจหรือมูลค่าการทำธุรกรรมผ่านเศรษฐกิจแบ่งปันโดยตรง มีเพียงการสำรวจมูลค่าการทำธุรกรรม E-Commerce เท่านั้น ทั้งนี้ธุรกรรม E-Commerce สามารถเป็นส่วนหนึ่งของธุรกรรมอันเกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันได้ แต่ไม่ใช่ธุรกรรม E-Commerce ทั้งหมดที่สามารถจัดเป็นเศรษฐกิจแบ่งปันได้ ยกตัวอย่างเช่น การขายสินค้าออนไลน์โดยเจ้าของธุรกิจผู้ผลิตสินค้าโดยตรงก็ไม่อาจนับว่าเป็นเศรษฐกิจแบ่งปันได้ มีความเป็นไปได้ว่าสาเหตุที่ประเทศไทยเลือกสำรวจเฉพาะมูลค่าทางเศรษฐกิจของ E-Commerce นั้นเพื่อหลีกเลี่ยงความยากลำบากอันเกิดจากการประเมินมูลค่าเศรษฐกิจแบ่งปันที่ทีความหลากหลายเป็นอย่างมากและอาจมีรูปแบบของเศรษฐกิจแบ่งปันบางประเภทที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์หรือมีความซับซ้อนในระบบธุรกรรมทางการเงินที่มีการแลกเปลี่ยนผ่านระบบแพลตฟอร์มของผู้ประกอบการที่ไม่ใช่ผู้ขาย[582] ในขณะที่ E-Commerce สามารถสรุปตัวเลขการแลกเปลี่ยนทางพาณิชย์ได้โดยง่าย

ทั้งนี้สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ได้เปิดเผยผลสำรวจในปีพ.ศ. 2561 จากผู้ประกอบการจำนวน 644,071 ราย พบว่ามีมูลค่าธุรกรรมทาง E-Commerce สูงถึง 3,150,232.96 ล้านบาท โดยเป็นลักษณะธุรกรรมจากภาคธุรกิจถึงผู้บริโภคโดยตรง (Business-to-Consumer หรือ B2C) คิดเป็นมูลค่ากว่า 758,936.80 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีพ.ศ. 2560 ที่มีมูลค่าเพียง 2,762,503.22 บาท คิดเป็นอัตราการเติบโตถึง 14.04%[583] เมื่อจำแนกมูลค่าของ E-Commerce โดยไม่รวมมูลค่าการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ ตามประเภทอุตสาหกรรมออกเป็น 8 หมวดประเภทของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ก็พบว่าอุตสาหกรรมที่มีมูลค่า E-Commerce มากที่สุดได้แก่ อุตสาหกรรมการค้าปลีกและการค้าส่งซึ่งมีมูลค่า E-Commerce จำนวน 660,633.78 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 29.14 อันดับที่ 2 คือ อุตสาหกรรมการให้บริการที่พักมีมูลค่า E-Commerce จำนวน 614,342.08 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 27.10 อันดับที่ 3 อุตสาหกรรมการผลิตมีมูลค่า e-commerce จำนวน 457,804.39 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 20.19 อันดับที่ 4 อุตสาหกรรมข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารมีมูลค่า e-commerce จำนวน 390,621.17 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 17.23 อันดับที่ 5 อุตสาหกรรมการขนส่ง มีมูลค่า e-commerce จำนวน 108,279.99 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 4.78 อันดับที่ 6 อุตสาหกรรมศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการมีมูลค่า e-commerce จำนวน 23,412.02 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 1.03 อันดับที่ 7 อุตสาหกรรมบริการอื่น ๆ มีมูลค่า e-commerce จำนวน

---

[581] สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2018.) Thailand E-commerce Big Chance to Big Change. Retrieved 17 July 2019, from https://www.etda.or.th/app/webroot/content_files/13/files/20180722_Day_1_eCommerce.pdf.

[582] Pauline Beck. (2017). The Feasibility of Measuring the Sharing Economy. UK: Office for National Statistics.

[583] สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (กุมภาพันธ์ 2562). รายงานผลสำรวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย ปี 2561.

8,921.07 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 0.39 และอันดับสุดท้ายคือ อุตสาหกรรมการประกันภัยมีมูลค่า e-commerce จำนวน 3,019.04 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 0.13 ตามลำดับ[584]

จากการสำรวจตลาดเศรษฐกิจแบ่งปันในประเทศไทยพบว่ามีความหลากหลายเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการผสมผสานระหว่างเศรษฐกิจแบ่งปันทั้งที่มีต้นกำเนิดจากต่างประเทศและในประเทศ โดยสามารถจำแนกประเภทของเศรษฐกิจแบ่งปันตามลักษณะของธุรกรรมในตลาดได้ดังนี้

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงตัวอย่างของเศรษฐกิจแบ่งปันที่ปรากฏในประเทศไทย

ประเภทของเศรษฐกิจแบ่งปัน	ตัวอย่างเศรษฐกิจแบ่งปันในประเทศไทย
บริการขนส่ง	Grab, Foodpanda, Lineman, Skootar, Lalamove, Kerry Express, SCG Express, Flash Express, Alpha Fast, Ninja Van, Get, MoBike
ตลาดออนไลน์	Lazada, Alibaba, Shopee, JD Central, Kaidee, Ebay, Etsy, Kickstarter, Tarad, Thaitrade
บริการเช่าสินทรัพย์	Airbnb, Drivemate, Agoda, Booking, Hotels, Trivago, Tripadvsisor
งานบริการอื่น ๆ	Fastwork, Be Neat, Spotify, Netflix, Joox, Alipay, Wepay, True Money, Line Wallet, Trivago, Skyscanner, Facebook, Google Pantip, Youtube, Dailymotion

ที่มา: การรวบรวมของผู้วิจัย

ไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่าเศรษฐกิจแบ่งปันได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงด้านการแข่งขันทางการค้า เพราะรูปแบบการทำธุรกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งบันบนแพลตฟอร์มนั้นช่วยลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการค้นหา และการทำธุรกรรมผ่านการติดต่อสื่อสารแบบทันท่วงที ตลอดจนถึงการรวบรวมและจัดการข้อมูลจำนวนมหาศาลอย่างมีประสิทธิภาพ[585] ซึ่งสอดคล้องกับระบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตและระบบแอปพลิเคชั่นเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจแบ่งปันจะได้รับความสนใจสืบเนื่องจากแนวคิดเรื่องการแบ่งปันแพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปันก็มีการแสดงออกถึงพฤติกรรมตลาดอย่างชัดเจน นอกจากนี้แพลตฟอร์ม

---

[584] สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (กุมภาพันธ์ 2562). รายงานผลสำรวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย ปี 2561.

[585] Juho Hamari, Mimmi Sjöklint and Antti Ukkonen. (2015). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 2, 2047-50.

เศรษฐกิจแบ่งปันมักประกอบด้วยระบบชำระเงินซึ่งจัดว่าเป็นเงื่อนไขในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าและผู้บริโภค ตลอดจนถึงเงื่อนไขการกำหนดราคาสินค้าบนแพลตฟอร์มโดยการใช้ Algorithm[586] ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นทางกฎหมายแข่งขันทางการค้าทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่านอกจากเศรษฐกิจแบ่งปันจะเป็นเทคโนโลยีก่อกวน (Disruptive Technology) แล้ว ยังจัดเป็นตัวก่อกวนกฎหมายและกฎเกณฑ์ (Regulatory Disruption)[587] อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ตลาดที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันและแพลตฟอร์มของเศรษฐกิจแบ่งปันจึงจำเป็นต้องมีการกำกับดูแลโดยภาครัฐ[588] โดยทั่วไปแล้วกฎข้อบังคับทั้งหลายของภาครัฐจัดเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ อาจกล่าวได้ว่าข้อบังคับเหล่านี้เป็นกลไกทางกฎหมายเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เพราะปรากฏการเศรษฐกิจแบ่งปันเป็นปรากฏการที่ค่อนข้างใหม่ การควบคุมกำกับจากภาครัฐทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศจึงยังไม่ค่อยมีความพร้อมมากนัก และยังมีความแตกต่างในส่วนของกฎเกณฑ์และการบังคับใช้อยู่มากพอสมควร ทั้งนี้การกำกับเศรษฐกิจแบ่งปันที่ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องคำนึงถึงสมดุลระหว่างการสนับสนุนการแข่งขันทางการค้าและการปกป้องผลประโยชน์โดยรวมของผู้บริโภคเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาช่องว่างทางกฎหมายขึ้น โดยทั่วไปแล้วเครื่องมือกำกับตลาดทางการค้า คือ กฎหมายแข่งขันทางการค้า แต่ทว่าเศรษฐกิจแบ่งปันก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายแข่งขันทางการค้าที่แตกต่างไปจากเดิม สืบเนื่องจากลักษณะของผู้ประกอบการที่แตกต่างไป นอกจากนี้แพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปันยังเข้ามาแข่งขันโดยตรงกับผู้ประกอบการเดิม เช่น โรงแรมหรือรถแท็กซี่ ในตลาดอีกด้วย หากละเลยการกำกับเศรษฐกิจแบ่งปันแล้วอาจก่อให้เกิดความผิดปกติหรือการบิดเบือนตลาดแข่งขัน เช่น การกระจุกตัวของส่วนแบ่งตลาดในมือของผู้ประกอบการเพียงรายเดียวหรือไม่กี่ราย การมีผู้ประกอบการเพียงหนึ่งหรือสองรายในตลาด เกิดผู้มีอำนาจเหนือตลาดใหม่ ๆ ขึ้นซึ่งอาจนำมาสู่สภาวะการใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อกีดกันไม่ให้ผู้ประกอบการรายอื่นเข้าแข่งขันในตลาดเดียวกันได้โดยง่าย ในอดีตประเทศไทยละเลยการกำกับเศรษฐกิจแบ่งปัน ดังเช่นกรณีตัวอย่างเรื่องการควบรวมกิจการของ Uber และ Grab[589] ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปันที่ทำการแข่งขันกันในตลาดคมนาคมขนส่งผู้โดยสารในประเทศไทย ทำให้ Grab กลายเป็นผู้ครองตลาดการแข่งขันในประเทศไทยแต่เพียงผู้เดียว

---

[586] Jan Kupcik. (2016). Why Does Uber Violate European Competition Laws? *European Competition Law Review*, 37 (11), 469-472.

[587] Inara Scott and Elizabeth Brown. (2017). Redefining and Regulating the New Sharing Economy. *University of Pennsylvania Journal of Business Law* 19, 553.

[588] Rob Frieden. (2018). The Internet of Platforms and Two-Sided Markets: Implications for Competition and Consumers. *Villanova Law Review*, 63, 269.

[589] Grab. (2018). Grab Merges with Uber in Southeast Asia. Retrieved 17 July 2019, from https://www.grab.com/th/en/press/business.

3) แนวทางการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันแบบดั้งเดิม

ประเทศไทยได้มีการบัญญัติกฎหมายแข่งขันทางการค้าโดยเฉพาะขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2522 ในชื่อพระราชบัญญัติการกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด[590] ซึ่งมีเป้าหมายหลัก คือ การกำหนดราคาสินค้าและบริการ และกำกับและป้องกันการผูกขาด (Anti-Monopoly) โดยนิยามแล้วจุดประสงค์ทั้งสองไม่สอดคล้องกันและกลับมีจุดยืนตรงข้ามกัน โดยจุดประสงค์แรกนั้นมุ่งเน้นการกำกับราคาสินค้าและบริการที่ได้รับการขึ้นบัญชี ในขณะที่จุดประสงค์ที่สองคือการสนับสนุนการแข่งขันทางการค้า ด้วยเหตุนี้จึงมีเพียงบทบัญญัติด้านการกำหนดราคาสินค้าเท่านั้นที่ได้รับการบังคับใช้ ในเวลาต่อมา พระราชบัญญัติการกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาดได้ถูกยกเลิกและถูกแทนที่ด้วยพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542[591] ซึ่งได้รับการประกาศบังคับใช้ในฐานะส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูสถาบันทางการเงินของประเทศไทยภายหลังจากวิกฤติการเงินในเอเชียในช่วงปี พ.ศ. 2540[592] ด้วยเหตุดังกล่าวประเด็นด้านการแข่งขันทางการค้าจึงไม่ได้รับความสนใจมากนัก พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าได้บัญญัติรวมกฎหมายสารบัญญัติสำคัญเช่นเดียวกับกฎหมายแข่งขันทางการค้าของนานาประเทศ โดยครอบคลุมทั้งข้อห้ามในการใช้อำนาจเหนือตลาด (Abuse of dominant position) การตกลงร่วมที่ส่งผลต่อตลาดแข่งขันที่เกี่ยวข้อง (Anticompetitive agreement) และการรวมธุรกิจที่ส่งผลต่อตลาดแข่งขัน (Merger control) นอกจากนี้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้ายังมีข้อบัญญัติสำคัญห้ามพฤติกรรมการค้าที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย (Unfair trade practice) พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้ายังได้ก่อตั้งคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าภายใต้ความดูแลของกระทรวงพาณิชย์เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าที่สำคัญในประเทศไทยอีกด้วย ตลอดระยะเวลา 18 ของการบังคับใช้พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้า คณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าได้สอบสวนและพิจารณาคดีไปแล้วกว่า 95 คดี[593] โดยคดีส่วนใหญ่มีจุดเริ่มต้นจากข้อร้องเรียนที่คณะกรรมการได้รับ อย่างไรก็ตามคณะกรรมการไม่เคยออกคำสั่งบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าเลย

จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2560 ได้มีการประกาศบังคับใช้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าฉบับใหม่[594] แทนที่ พ.ร.บ. ฉบับปี พ.ศ. 2542 นับเป็นกฎหมายการแข่งขันทางการค้าโดยเฉพาะฉบับที่ 3 ของประเทศไทย พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าฉบับปัจจุบันได้รับการยกย่องว่าเป็นพ.ร.บ. ฉบับปฏิรูปกฎหมายแข่งขันทางการค้าที่สำคัญที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงกฎหมายแข่งขันทางการค้าตลอดจนถึงการบังคับใช้กฎหมายให้ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านการดำเนินธุรกิจในประเทศไทยและในตลาดโลก และสอดคล้องกับ

---

[590] พระราชบัญญัติการกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด. (พ.ศ. 2522).

[591] พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า. (พ.ศ. 2542).

[592] Frank Flatters. (1997). Thailand and the Crisis: Roots, Recovery and Long-Run Competitiveness. in W. T. Woo, J. D. Sachs and K. Schwab (Eds.), The Asian Financial Crisis Lessons for a Resilient Asia. (The MIT Press; Thailand. (14 August 1997). Letter of Intent.

[593] Office of Thailand Trade Competition Commission. Data on Complaints Received. Retrieved from http://otcc.dit.go.th/?page_id=61.

[594] พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า. (พ.ศ. 2560).

มาตรฐานทางกฎหมายแข่งขันทางการค้าที่ใช้ในหลาย ๆ ประเทศ อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏใน พ.ร.บ. ฉบับใหม่นั้นเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงที่ฉาบฉวยเท่านั้น เพราะพ.ร.บ. ยังคงรักษาส่วนกฎหมายสารบัญญัติในแบบเดิมไว้ กล่าวคือ ข้อห้ามในการใช้อำนาจเหนือตลาด การตกลงร่วมที่ส่งผลต่อตลาดแข่งขันที่เกี่ยวข้อง การรวมธุรกิจที่ส่งผลต่อตลาดแข่งขัน และพฤติกรรมการค้าที่ไม่เป็นธรรมก็ยังคงปรากฏอยู่ในพ.ร.บ. ฉบับปี พ.ศ. 2560 อาจกล่าวได้ว่าการปฏิรูปปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนมากกว่าในส่วนของรูปแบบขององค์กรผู้บังคับใช้กฎหมายแข่งขัน พ.ร.บ. ฉบับใหม่พยายามที่ให้ให้อิสระแก่องค์กรผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าขึ้นเป็นหน่วยงานของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการและไม่เป็นรัฐวิสาหกิจ และมีสถานะเป็นนิติบุคคล แทนที่หน่วยงานเดิมที่อยู่ภายใต้การกำกับของกระทรวงพาณิชย์ ความพยายามดังกล่าวนับว่าเป็นก้าวสำคัญในการยอมรับหลักการเรื่องความเป็นอิสระของผู้บังคับใช้กฎหมายการแข่งขันตามมาตรฐานสากล[595] ที่ต้องการให้องค์กรกำกับการแข่งขันทางการค้าได้รับการปกป้องจากการแทรกแซงทางการเมืองและงบประมาณ[596] กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ องค์กรกำกับการแข่งขันทางการค้านั้นจะได้รับอิสระที่แท้จริงก็ต่อเมื่อองค์กรมีอำนาจตัดสินใจด้วยตนเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากบุคคลภายนอกทั้งที่มาจากการเลือกตั้ง ที่เป็นข้าราชการ หรือบุคคลที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งกับผู้ที่อยู่ในการกำกับขององค์กร เป็นที่เชื่อกันอย่างแพร่หลายว่าความเป็นอิสระขององค์กรกำกับการแข่งขันทางการค้ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย[597] ทั้งนี้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าจำนวน 7 คนด้วยกัน โดยแต่งตั้งจากผู้เชี่ยวชาญที่ผ่านการคัดเลือกและได้รับความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการประกอบธุรกิจตามกฎหมายการแข่งขันทางการค้า

3.4.2 ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า

การทำความเข้าใจเรื่องขอบเขตการบังคับใช้ของกฎหมายแข่งขันทางการค้านั้นจำเป็นต้องเข้าใจนิยามของผู้ประกอบการเสียก่อน ทั้งนี้มาตรา 4 ของ พ.ร.บ. กฎหมายการแข่งขันทางการค้ากำหนดให้กฎหมายการแข่งขันทางการค้านั้นบังคับใช้กับผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งหมายถึง ผู้จำหน่าย ผู้ผลิตเพื่อจำหน่าย ผู้สั่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อจำหน่าย ผู้ซื้อเพื่อผลิตหรือจำหน่ายต่อซึ่งสินค้า หรือผู้ให้บริการในธุรกิจ การให้คำจำกัดความในลักษณะดังกล่าวจัดเป็นคำนิยามตามแนวทางเชิงสถาบัน (Institutional approach) กล่าวคือมุ่งเน้น

---

[595] UNCTAD. (2010). The Role of Competition Policy in Promoting Economic Development: The Appropriate Design and Effectiveness of Competition Law and Policy.TD/RBP/CONF.7/3..

[596] R. Shyam Khemani and Mark A. Dutz. (1995). The Instruments of Competition Policy and Their Relevance for Economic Development. in C. R. Frischtak (Ed.), Regularities Policies and Reform: A Comparative Perspective. (World Bank.

[597] Tay-Cheng Ma. (2010). Competition Authority Independence, Antitrust Effectiveness, and Institutions. *Int'l Rev. L. & Econ.*, 30.

ความสนใจไปที่ลักษณะองค์กรของธุรกิจหรือกิจการมากกว่ากิจกรรมทางพาณิชย์ แนวทางดังกล่าวไม่เป็นที่นิยมมากนักในบรรดากฎหมายการแข่งขันในโลก เพราะประเทศส่วนใหญ่นิยมแนวทางการนิยามของกฎหมายการแข่งขันของสหภาพยุโรป ซึ่งบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลในสหภาพยุโรประบุว่าผู้ประกอบการ คือ "บุคคลที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางกฎหมายของบุคคลและวิธีการได้มาซึ่งเงินทุน"[598] จะเห็นได้ว่าแนวทางที่คำนึงถึงหน้าที่หรือการปฏิบัติงานจริงนั้นยึดโยงกับกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าของประเทศไทยยังยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายกับผู้ประกอบการ ดังต่อไปนี้

- ราชการทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น
- รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เฉพาะในส่วนที่ดำเนินการตามกฎหมายหรือมติของคณะรัฐมนตรีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคง ประโยชน์สาธารณะ หรือจัดให้มีสาธารณูปโภค
- กลุ่มหรือสหกรณ์เกษตรกร
- ธุรกิจที่มีกฎหมายเฉพาะกำกับดูแลในเรื่องการแข่งขันทางการค้า

1) นิยามของตลาด

การให้นิยามตลาดที่เกี่ยวข้อง (Relevant market) นั้นจัดเป็นขั้นตอนสำคัญอันดับต้น ๆ ในการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้า หากไม่ปฏิบัติจามขั้นตอนนี้อาจส่งผลให้ไม่เกิดการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันได้[599] ทั้งนี้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าได้ให้คำจำกัดความของ "ตลาด" คือ ตลาดที่เกี่ยวเนื่องในสินค้าหรือบริการชนิดเดียวกันหรือที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ โดยให้พิจารณาด้านคุณลักษณะ ราคา หรือวัตถุประสงค์การใช้งานของสินค้าหรือบริการ และด้านพื้นที่ในการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ การให้คำนิยามในลักษณะดังกล่าวหมายรวมถึงทั้งตลาดสินค้า (Product market) และตลาดเชิงภูมิศาสตร์ (Geographical market) โดยใช้หลักการการทดแทน (Test of substitutability)[600] ทั้งนี้การกำหนดนิยามของตลาดผ่านแบบทดสอบ

---

[598] Fédération Française des Sociétés d'Assurance v. Ministry of Agriculture and Fisheries. (1995) ECR I-4013, Case 244/94; Höfner and Elser v. Macroton GmbH. (1991) ECR I-1979, Case 41/90; Poucet and Pistre v. Assurances Générales de France. (1993) ECR I-637, Cases 159 & 160/91.

[599] Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities. (1973) ECR 215, Case 6/72.

[600] Herbert Hovenkamp. (2011). Federal Antitrust Policy: The Law of Competition and Its Practices. (4th ed.)Thomson West; Alison Jones and Brenda Sufrin. (2014). EU Competition Law: Text, Cases, and Materials. (5th ed.)Oxford University Press.

การแทนที่นั้นเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ทั้งในประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่และเล็ก ถึงแม้ว่างานวิจัยศึกษาในปัจจุบันจะระบุว่าการให้นิยามตลาดนั้นจะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปในบริบทการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันในปัจจุบันที่ยึดอิงตามแนวทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น และนอกจากนี้ตัวชี้วัด เช่น อำนาจตลาดและผลกระทบต่อผู้บริโภค ก็ควรจะเพียงพอแล้วสำหรับการอธิบายหลักฐานเรื่องผลกระทบที่เกิดแก่ตลาดการแข่งขันทางการค้า โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องขอบเขตหรือนิยามขิงตลาดอีกต่อไป[601] อย่างไรก็ดี การให้นิยามแก่ตลาดก็ยังคงจัดเป็นขั้นตอนสำคัญในการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้า

กฎหมายสารบัญญัติที่สำคัญตามที่ปรากฏใน พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าฉบับปัจจุบันประกอบไปด้วย บทบัญญัติเรื่องการกำกับการใช้อำนาจเหนือตลาด การกำกับพฤติกรรมการตกลงร่วม และการกำกับการรวมธุรกิจของผู้ประกอบการ ดังจะกล่าวสรุปในสาระสำคัญต่อไป

2) การกำกับการใช้อำนาจเหนือตลาด

พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าบัญญัติห้ามการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งจัดเป็นพฤติกรรมของผู้ประกอบการแต่เพียงฝ่ายเดียว (Unilateral conduct) โดยพ.ร.บ. ได้ให้นิยามผู้มีอำนาจเหนือตลาดไว้ว่าคือ ผู้ประกอบธุรกิจรายหนึ่งหรือหลายรายในตลาดใดตลาดหนึ่ง ซึ่งมีส่วนแบ่งตลาดและยอดเงินขายเกินกว่าเกณฑ์ที่คณะกรรมการแข่งขันทางการค้าประกาศกำหนด นิยามดังกล่าวสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของประชาคมอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations หรือ ASEAN)[602] ซึ่งยืนยันว่าอำนาจเหนือตลาดนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในความครอบครองของผู้ประกอบการเดี่ยวแต่เพียงผู้เดียวเสมอไป แต่อาจหมายรวมถึงอำนาจเหนือตลาดที่ถือครองโดยผู้ประกอบการหลายราย ทั้งนี้ให้พิจารณาที่พฤติกรรมที่กระทำเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงจำนวนผู้ประกอบการที่มีพฤติกรรมดังกล่าว

โดยทั่วไปแล้วการประเมินอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการนั้นกระทำได้ยาก อย่างไรก็ตามโดยมากแล้วประเทศส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์ส่วนแบ่งตลาดเป็นตัวชี้วัดสำคัญของอำนาจเหนือตลาด[603] วิธีการประเมินดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากว่าปราศจากความแม่นยำ[604] อย่างไรก็ดีประโยชน์ในทางปฏิบัติที่ได้รับจากวิธีการประเมินนี้ค่อนข้างสูง นอกจากนี้ความสูญเสียเรื่องความแม่นยำในการประเมินสามารถ

---

[601] Louis Kaplow. (2010). Why Ever Define Markets? *Harvard Law Review*, 124 (2), 437.

[602] ASEAN Secretariat. (2010). ASEAN Regional Guidelines on Competition Policy; ASEAN Secretariat. (2012). Guidelines on Developing Core Competencies in Competition Policy and Law for ASEAN.

[603] See, for example, Hoffmann-La Roche & Co. AG v. Commission. (1979) ECR 461, Case 85/76; George A. Hay. (1991). Market Power in Antitrust. *Antitrust L.J*, 60.

[604] Jonathan B. Baker and Timothy F. Bresnahan. (1988). Estimating the Residual Demand Curve Facing a Single Firm. *International Journal of Industrial Organization*, 6 (3); John Vickers. (2006). Market Power in Competition Case. *European Law Journal*, 2 (3).

ได้รับการชดเชยในรูปของความสะดวกในการบริหารจัดการ และการลดภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี[605] ปัจจัยเหล่านี้ช่วยส่งเสริมความนิยมในเกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด นอกจากนี้ประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนาก็นิยมใช้เกณฑ์ส่วนแบ่งตลาดเพื่อเป็นหลักฐานของอำนาจเหนือตลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพราะการประเมินหลักฐานทางเศรษฐศาสตร์ที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญอย่างและประสบการณ์ของคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าเป็นอย่างสูง[606] อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นต้องใช้เกณฑ์อื่น ๆ ประกอบในการประเมินอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการเพื่อถ่วงดุลความไม่แม่นยำของเกณฑ์ส่วนแบ่งจลาด ยกตัวอย่างเช่น ความยากง่ายในการเข้าถึงตลาดแข่งขัน ด้วยเหตุนี้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าจึงได้กำหนดให้ประเมินอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการจากส่วนแบ่งตลาด ยอดเงินขาย และปัจจัยสภาพการแข่งขันของตลาดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง

อนึ่ง การที่ผู้ประกอบการได้รับการประเมินว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาดที่เกี่ยวข้องนั้นไม่ได้หมายความว่าผู้ประกอบการมีพฤติกรรมละเมิดกฎหมายแข่งขันทางการค้าเสมอไป ผู้ประกอบการดังกล่าวยังต้องมีพฤติกรรมต้องห้ามตามกฎหมายอีกด้วย ซึ่งพ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าบัญญัติว่าการกระทำต้องห้ามตามกฎหมายแข่งขันทางการค้ามีดังนี้

- กำหนดราคาสินค้าหรือบริการอย่างไม่เป็นธรรม
- กำหนดเงื่อนไขอันนำไปสู่การจำกัดปริมาณสินค้าหรือจำกัดโอกาสในการซื้อขายสินค้าอย่างไม่เป็นธรรม
- จำกัดจำนวนสินค้าหรือบริการโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เพื่อลดปริมาณให้ต่ำกว่าความต้องการของตลาด
- แทรกแซงการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการอื่นโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

ข้อบัญญัติดังกล่าวประกอบไปด้วยพฤติกรรมเอารัดเอาเปรียบ (Exploitative behavior) และพฤติกรรมกีดกัน (Exclusionary behavior) ทั้งนี้พฤติกรรมเอารัดเอาเปรียบผู้ประกอบการอื่นอาจสร้างความเสียหายให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ในขณะที่พฤติกรรมกีดกันผู้ประกอบการอื่นส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการตลาด องค์ประกอบของข้อบัญญัติดังกล่าวสอดคล้องกับการจำแนกตามกฎหมายแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรป[607]

---

[605] Michal S. Gal. (2003). Competition Policy for Small Market Economies. US, England: Harvard University Press.

[606] Eleanor M. Fox. (2009). Linked-In: Antitrust and the Virtues of a Virtual Network. *Int'l Law*, 43.

[607] Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities. (1973) ECR 215, Case 6/72.

3) การกำกับพฤติกรรมการตกลงร่วม

การควบคุมพฤติกรรมการตกลงร่วมของผู้ประกอบการในตลาดแข่งขันนั้นจัดเป็นมาตรการสำคัญสำหรับประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนา เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้วตลาดแข่งขันในประเทศเหล่านี้มักจะส่งเสริมการตกลงร่วมที่จำกัดการแข่งขันในตลาด (Collusive agreements)[608]

ในการวิเคราะห์การตกลงร่วมที่จำกัดการแข่งขันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้คำจำกัดความของ "การตกลงร่วม" ก่อนที่จะทำการประเมินการตกลงร่วมนั้น ๆ แต่พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าไม่ได้ให้นิยามของการตกลงร่วมไว้ โดยทั่วไปแล้วการตกลงร่วมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการแสดงเจตนาร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไป โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบหรือสาระของข้อตกลง[609] การตกลงร่วมนั้นยังหมายรวมถึงพฤติกรรมร่วม (Concerted practice) กล่าวคือ รูปแบบต่าง ๆ ในการประสานงาน ความเข้าใจ หรือข้อตกลงโดยนัยระหว่างผู้ประกอบการ แต่ยังไม่ถึงขั้นการก่อตัวขึ้นของสัญญาหรือข้อตกลง[610] นิยามที่เปิดกว้างดังกล่าวถูกออกแบบมาเพื่อให้ครอบคลุมพฤติกรรมการประสานงานระหว่างผู้ประกอบการทุกรูปแบบ และเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาสืบเนื่องจากความไม่ยืดหยุ่นในการตีความที่ยึดโยงกับการก่อตัวขึ้นของสัญญาหรือข้อตกลง[611] ความจำเป็นในการตีความนิยามของการตกลงร่วมแบบกว้างนั้นยิ่งชัดเจนมากขึ้นในบริบทของประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทย ผู้มีความจำเป็นต้องปรับการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าให้สอดคล้องกับธรรมชาติอันลื่นไหลและยากต่อการให้คำจำกัดความของธุรกิจทั้งในและระหว่างประเทศ และในขณะเดียวกันก็ยังต้องคำนึงถึงปัญหาการได้มาของหลักฐานของการตกลงร่วมทั้งที่เกิดขึ้นจริงและที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปริยายอีกด้วย

การตกลงร่วมนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดการจำกัดการแข่งขันเสมอไป จึงจำเป็นต้องได้รับการประเมินผ่านแบบทดสอบเกี่ยวกับการจำกัดการแข่งขัน ทั้งนี้พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าได้บัญญัติห้ามการตกลงร่วมอันเป็นการผูกขาด ลด หรือจำกัดการแข่งขันในตลาด โดยไม่ได้ระบุว่าจะพิจารณาตามจุดประสงค์หรือผลของการตกลงร่วม ซึ่งแตกต่างจากกับกฎหมายแข่งขันของสหภาพยุโรปที่พิจารณาการตกลงร่วมผ่านจุดประสงค์และ/หรือผลต่อการยับยั้ง การบิดเบือน หรือการขัดขวางการแข่งขันในตลาด[612]

โดยทั่วไปแล้วการตกลงร่วมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมการตกลงร่วมที่ผิดกฎหมายแข่งขันโดยไม่ต้องพิสูจน์ (*Per se* illegal) และพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายโดยพิจารณาจากหลักเหตุผล (Rule of reason) เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการตกลงร่วมที่ส่งผลกระทบร้ายแรง (Hardcore cartel) ส่งผลร้ายแก่

---

[608] Michal S. Gal. (2003). Competition Policy for Small Market Economies. US, England: Harvard University Press.

[609] Bayer AG v. Commission. (2000) ECR II-3383, Case T-41/96.

[610] ICI v. Commission. (1972) ECR 619, Case 48/69.

[611] Alison Jones and Brenda Sufrin. (2014). EU Competition Law: Text, Cases, and Materials. (5th ed.)Oxford University Press.

[612] Treaty on the Functioning of the European Union. (2008). art. 101(1).

ระบบการแข่งขัน[613] ดังนั้นกฎหมายการแข่งขันทั่วโลกจึงล้วนห้ามพฤติกรรมการตกลงร่วมในแกนราบโดยไม่มีข้อยกเว้น[614] เพราะการตกลงร่วมในลักษณะดังกล่าวสร้างผลเสียต่อระบบการแข่งขันมากกว่าผลดี[615] นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนาควรบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่อการตกลงร่วมที่ส่งผลกระทบร้ายแรงอย่างชัดเจนและบังคับใช้อย่างเคร่งครัด เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมการตกลงร่วมที่เกิดขึ้นได้ง่าย สืบเนื่องจากเงื่อนไขทางการตลาดที่เอื้อต่อการสมรู้ร่วมคิด (collusion)[616] ในส่วนของพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายโดยพิจารณาจากหลักเหตุผลนั้นอาจนับเป็นข้อยกเว้นจากพฤติกรรมการตกลงร่วมที่ผิดกฎหมายแข่งขันโดยไม่ต้องพิสูจน์ อย่างไรก็ตามการพิจารณาจากหลักเหตุผลนั้นยังมีความจำเป็นอยู่ เพื่อจำกัดการตีความกฎหมายที่ยึดโยงกับตัวบทที่บัญญัติไว้อย่างกว้าง ๆ ซึ่งการตีความในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการลดประสิทธิภาพในบริบททางเศรษฐศาสตร์ (Economic efficiency) ในตลาดแข่งขัน โดยทั่วไปแล้วการพิจารณาจากหลักเหตุผลมักพิจารณาจากเกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด และประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ การพิจารณาจากเกณฑ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่การยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันต่อการตกลงร่วมที่ก่อให้เกิดผลดีต่อการแข่งขันในตลาด เช่น ลดค่าใช้จ่ายในการประกอบธุรกิจในลักษณะที่ผู้ประกอบการเพียงผู้เดียวไม่สามารถกระทำได้ พัฒนากระบวนการผลิตหรือจัดจำหน่ายสินค้าและบริการ หรือสนับสนุนการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ ข้อยกเว้นดังกล่าวนับเป็นข้อยกเว้นที่สำคัญสำหรับประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนา[617] เพราะผู้บริโภคสามารถได้รับผลประโยชน์จากการตกลงร่วมได้

ในส่วนของประเทศไทยนั้น พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าบัญญัติห้ามการตกลงร่วมของผู้ประกอบการแนบระนาบ (Horizontal agreement) ในตลาดเดียวกันที่มีพฤติกรรมกำหนดราคาหรือเงื่อนไขสินค้าหรือบริการ จำกัดสินค้าและบริการ กำหนดแบ่งพื้นที่ประกอบการ หรือฮั้วประมูล ในฐานะพฤติกรรมการตกลงร่วมที่ผิดกฎหมายแข่งขันโดยไม่ต้องพิสูจน์ และบัญญัติให้การตกลงร่วมของผู้ประกอบการในแนวดิ่ง (Vertical agreement) ที่มีพฤติกรรมกำหนดราคาหรือเงื่อนไขสินค้าหรือบริการ จำกัดสินค้าและบริการ กำหนดแบ่งพื้นที่ประกอบการ ลดคุณภาพของสินค้าหรือบริการ หรือกำหนดให้บุคคลใดเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าหรือบริการแต่เพียงผู้เดียว (ยกเว้นแฟรนไชส์) เป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายโดยพิจารณาจากหลักเหตุผล โดยจะพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคนิคหรือเศรษฐกิจ โดยมีข้อยกเว้นคือการตกลงร่วมจะต้องดำเนินการตามหลักการความจำเป็นในการบรรลุจุดประสงค์ และจะต้องไม่ก่อให้เกิดอำนาจผูกขาดหรือจำกัดการแข่งขันในตลาดอย่างมีนัยสำคัญ

---

[613] Eleanor M. Fox and Daniel A. Crane. (2010). Global Issues in Antitrust and Competition Law.West.

[614] A. E. Rodriguez and Ashok Menon. (2010). The Limits of Competition Policy the Shortcomings of Antitrust in Developing and Reforming Economies. Wolters Kluwer.

[615] Manisha M. Sheth. (1997). Formulating Antitrust Policy in Emerging Economies. *Geo. L. J.*, 86.

[616] Michal S. Gal. (2003). Competition Policy for Small Market Economies. US, England: Harvard University Press.

[617] Ibid.

4) การควบคุมการรวมธุรกิจ

การควบคุมการรวมธุรกิจนั้นจัดเป็นบทบัญญัติสำคัญอีกบทบัญญัติหนึ่งของกฎหมายแข่งขันทางการค้า การรวมธุรกิจนั้นเกิดขึ้นเมื่อผู้ประกอบการที่เป็นอิสระรวมตัวกันเพื่อหลอมรวมกลายเป็นผู้ประกอบการเพียงหนึ่งเดียว การรวมธุรกิจสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การรวมธุรกิจแนวระนาบ (Horizontal merger) และการรวมธุรกิจแนวดิ่ง (Vertical merger) การรวมธุรกิจแนวระนาบนั้นเกิดจากการรวมตัวกันของผู้ประกอบการผู้เป็นคู่แข่งในตลาดเดียวกันทั้งที่เป็นคู่แข่งตัวจริง หรือมีแนวโน้มจะเป็นคู่แข่งกันในอนาคตหากไม่มีการรวมธุรกิจกันเกิดขึ้น ในขณะที่การรวมธุรกิจแนวดิ่งคือการรวมตัวกันของผู้ประกอบการซึ่งอยู่ในตลาดคนละระดับกันบนห่วงโซ่การผลิต

โดยทั่วไปแล้วมีความกังวลหลักที่เกี่ยวข้องกับการรวมธุรกิจอยู่ 2 ประการ[618] ประการแรก คือ การรวมธุรกิจแนวระนาบนั้นอาจนำมาซึ่งอำนาจตลาดจำนวนมาก และอาจส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจเหนือตลาดได้โดยง่าย ประการที่สอง คือ การรวมธุรกิจจะนำไปสู่การลดจำนวนผู้แข่งขันในตลาดลง และอาจก่อให้เกิดสภาพการผูกขาดจากผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) ดังนั้นการควบคุมการรวมธุรกิจจึงอาจจัดเป็นหนึ่งในมาตรการการกำกับตลาดที่เสริมเพิ่มเติมจากการกำกับการตกลงร่วมและการกำกับการใช้อำนาจเหนือตลาดได้

การควบคุมการรวมธุรกิจนั้นมีความสำคัญต่อประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนาเป็นอย่างมาก สืบเนื่องจากขนาดของตลาดทางการค้าที่ไม่ใหญ่มาก และมีแนวโน้มการกระจุกตัวสูงอยู่แล้ว โดยนิยามนั้นการรวมธุรกิจจะลดจำนวนผู้แข่งขันในตลาดลงและเพิ่มอำนาจตลาดแก่ผู้ประกอบการผู้เป็นผลลัพธ์ของการรวมธุรกิจ ส่งผลให้เกิดการรกระจุกตัวของอำนาจตลาดที่เข้มข้นมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม[619] อย่างไรก็ตามการกระจุกตัวที่แน่นหนามากขึ้นนั้นก็สามารถส่งผลดีต่อประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ในลักษณะที่ไม่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ก่อนหน้าการรวมธุรกิจ

พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าได้บัญญัตินิยามของการรวมธุรกิจให้หมายความรวมถึงการรวมธุรกิจในทุกรูปแบบในทุกแนวระนาบของห่วงโซ่การผลิตและจัดจำหน่าย ทั้งการเข้าซื้อสินทรัพย์หรือหุ้นทั้งหมดหรือบางส่วน ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อควบคุมนโยบายการบริหารธุรกิจ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้ามุ่งความสนใจไปที่การลดจำนวนผู้ประกอบการให้เหลือเพียงหนึ่งเดียวภายหลังจากการรวมธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงชื่อเรียกของการกระทำดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการควบกิจการ (Merger) การเข้าครองในลักษณะผู้ถือหุ้นและ/หรือทรัพย์สิน (Acquisition) หรือการครอบงำกิจการ (Takeover) การให้นิยามในลักษณะกว้างดังกล่าวได้รับแรงบันดาลใจโดยตรงมาจากกฎหมายการแข่งขันของสหภาพยุโรป[620]

---

[618] Mark Furse. (2009). Antitrust Law in China, Korea and Vietnam.Oxford University Press.

[619] Jurgita Malinauskaite. (2007). Efficiency Tests in the Merger Control Regimes of the Baltic Countries: Myth or Reality. *International Company and Commercial Law Review*, 18.

[620] Council Regulation (EC). (2004). No. 139/2004 on the Control of Concentrations between Undertakings. art. 3.

โดยทั่วไปแล้วการควบคุมการรวมธุรกิจนั้นดำเนินไปภายใต้สมมุติฐานว่าการควบคุมการรวมธุรกิจก่อนการเกิดขึ้นจริงของการรวมธุรกิจในรูปแบบการขออนุญาตนั้น เป็นการควบคุมสถานการณ์ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงในตลาด ซึ่งนับเป็นการลดค่าใช้จ่ายและลดความยุ่งยากของขั้นตอนลงกว่าการออกคำสั่งยกเลิกการรวมธุรกิจภายหลังจากการรวมธุรกิจแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่การยกเลิกการรวมธุรกิจของผู้ประกอบการที่ได้กระทำการรวมธุรกิจไปแล้ว แต่พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าของประเทศไทยกำหนดให้มีการกำกับการรวมธุรกิจก่อนการรวมธุรกิจเฉพาะธุรกิจที่ส่งผลให้เกิดการผูกขาดหรือเป็นผู้ประกอบการผู้มีอำนาจเหนือตลาด ในขณะที่การรวมธุรกิจที่เพียงแต่ส่งผลให้เกิดการลดการแข่งขันนั้นสามารถแจ้งภายหลังการรวมธุรกิจได้ หากแจ้งภายใน 7 วัน โดยการประเมินการรวมธุรกิจนั้นคณะกรรมการแข่งขันจะประเมินจากผลกระทบด้านเศรษฐกิจของการรวมธุรกิจ โดยพิจารณาจากส่วนแบ่งตลาด ยอดเงินขาย จำนวนทุน จำนวนหุ้น หรือจำนวนสินทรัพย์

ในการประเมินการรวมธุรกิจนั้นจำเป็นต้องมีข้อยกเว้นด้านประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์เพราะการรวมธุรกิจสามารถยกระดับประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์หรือเป้าหมายด้านสังคมและการเมืองอื่น ๆ ได้ ข้อยกเว้นดังกล่าวจะทำการยกเว้นการรวมธุรกิจที่ลดการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญในตลาดที่เกี่ยวข้อง เพราะการรวมธุรกิจดังกล่าวอาจนำไปสู่สภาพความประหยัดจากขนาดการผลิต (Economy of scale) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ คณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าจำเป็นต้องพิจารณาหาสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ เรื่องของประสิทธิภาพนั้นนับเป็นประเด็นที่มีประโยชน์ต่อสังคม การเติบโตทางเศรษฐกิจ และสวัสดิการผู้บริโภค (Consumer welfare) มากกว่า อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้วการพิจารณาหาสมดุลดังกล่าวนั้นไม่ได้สามารถกระทำได้โดยง่าย สาเหตุของความยากลำบากนั้นมาจากการประเมินศักยภาพหรือความเป็นไปได้ของประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ที่อาจเกิดจากการรวมธุรกิจไม่ใช่การประเมินจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนั้นข้อเสียสำคัญของวิธีการพิจารณาหาสมดุลดังกล่าว คือ ความคลุมเครือซึ่งนับว่าเป็นธรรมชาติสำคัญที่มอบอำนาจในการใช้ดุลยพินิจในการประเมินการรวมธุรกิจแก่คณะกรรมการการแข่งขันทางการค้า[621] ความยืดหยุ่นดังกล่าวท้าทายหลักความมั่นคงแน่นอนทางกฎหมายเป็นอย่างมาก และยังสร้างภาระในการบังคับใช้กฎหมายแก่คณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์การบังคับใช้กฎหมาย หรือทรัพยากรในการพิสูจน์ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจมากนัก[622]

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วกฎหมายแข่งขันทางการค้าในบางประเทศจึงไม่บัญญัติการพิจารณาด้านประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ในฐานะข้อยกเว้นของข้อห้ามการรวมกลุ่มทางธุรกิจที่ส่งผลต่อระบบการแข่งขัน

---

[621] Philip Lowe. (2002). The Substantive Standard for Merger Control, and the Treatment of Efficiencies in Merger Analysis: an EU Perspective.

[622] Jurgita Malinauskaite. (2007). Efficiency Tests in the Merger Control Regimes of the Baltic Countries: Myth or Reality. *International Company and Commercial Law Review*, 18.

ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มประเทศริมทะเลบอลติก[623] เพื่อลดภาระแก่คณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าผู้ยังไม่มากประสบการณ์นัก

3.4.3 แนวทางการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้ากับเศรษฐกิจแบ่งปัน

หัวข้อก่อนหน้านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจแบ่งปันตลอดจนถึงผลกระทบทางธุรกิจที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปัน แต่การบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าของประเทศไทยนั้นไม่ได้ถูกออกแบบหรือบัญญัติไว้เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของสภาพตลาดในรูปแบบใหม่ ถึงแม้ว่าจะมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ในปีพ.ศ. 2560 เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในโลกธุรกิจทั้งในและนอกประเทศก็ตาม นอกจากนี้แนวทางการบังคับใช้กฎหมายแบบดั้งเดิมก็ไม่สามารถนำมาปรับใช้เข้ากับความจริงทางเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่นี้ได้

เนื้อหาในหัวข้อนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาไปที่ปัญหาสำคัญด้านการแข่งขันทางการค้าอันเกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปัน กล่าวคือ การกำหนดนิยามของตลาดที่มีลักษณะเป็นตลาด 2 ด้าน และการประเมินอำนาจเหนือตลาดบนแพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปัน จริงอยู่ว่าปัญหาด้านการแข่งขันทางการค้านั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน อาทิ การใช้อำนาจเหนือตลาด การรวมกลุ่มของผู้ประกอบการที่ส่งผลต่อการแข่งขันในตลาด หรือการรวมธุรกิจที่ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อการแข่งขัน แต่ปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจแบ่งปัน ยกตัวอย่างเช่น การรวมธุรกิจของ Grab และ Uber ซึ่งจัดเป็นเศรษฐกิจแบ่งปันประเภท ride-sharing ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ไม่ได้แจ้งการรวมธุรกิจกับหน่วยงานกำกับการแข่งขันทางการค้าในประเทศใดเลยนั้น ไม่ได้สร้างปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าในรูปแบบใหม่แต่อย่างใด จึงยังคงสามารถบังคับใช้ พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้าในแบบดั้งเดิมได้

1) นิยามของตลาดสองด้าน

สภาวะตลาดสองด้านของเศรษฐกิจแบ่งปันบนแพลตฟอร์มนั้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อการให้คำจำกัดความของตลาด ซึ่งจัดเป็นขั้นตอนแรกในการพิจารณาปรับใช้กฎหมายแข่งขัน ในตลาดสองด้านนั้นมีลูกค้าอยู่ถึงสองกลุ่มในแต่ละด้านของตลาด และบ่อยครั้งธุรกรรมที่เกิดขึ้นในด้านหนึ่งมักจะไม่มีการแลกเปลี่ยนทางการเงิน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อผู้ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตทำการค้นหาสินค้าหรือบริการบนแพลตฟอร์มการค้นหาข้อมูล ในธุรกรรมลักษณะดังกล่าวผู้บริโภคไม่ได้ชำระค่าใช้จ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล แต่ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการผู้ให้บริการแพลตฟอร์มได้รับการชำระเงินจากผู้ประกอบการในรูปของค่าโฆษณาสินค้าหรือบริการ จึงเกิดเป็นธุรกรรมสองด้านขึ้นมาสำหรับธุรกรรมเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในการปรับใช้กฎหมายแข่งขันจะพิจารณาการให้คำจำกัดความตลาดจากลักษณะสินค้าหรือบริการ และพื้นที่ภูมิศาสตร์ของตลาด แต่

---

[623] Ibid.

ลักษณะการวิเคราะห์ตลาดในปัจจุบันกระทำในสมมุติฐานของตลาดเพียงด้านเดียว ซึ่งมีแนวโน้มจะมองข้ามด้านของธุรกรรมที่ให้เปล่า ดังที่ปรากฏใน *Kinderstart v. Google*[624] ซึ่ง Court for the Northern District of California ปฏิเสธการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันกับระบบค้นหาข้อมูลบนแพลตฟอร์มของ Google เพราะไม่ปรากฏการแลกเปลี่ยนทางการเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งบริการ เกณฑ์ดั้งเดิมที่พิจารณาตลาดเพียงด้านเดียวเช่นนี้ไม่นำรายรับในทางอื่นของแพลตฟอร์มเข้ามาพิจารณา จึงไม่สามารถจัดเป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้เข้ากับตลาดสองด้านที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันได้อย่างเหมาะสม

ในการพิจารณานิยามของตลาดสองด้านนั้นจำเป็นต้องพิจารณาทั้งสองด้านไปพร้อม ๆ กัน[625] และไม่สามารถจะพิจารณาด้านใดด้านหนึ่งทีละด้านได้ เหตุเพราะลูกค้าจากทั้งสองด้านและธุรกรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีความเชื่อมโยงกัน หากขาดด้านใดด้านหนึ่งไปก็จะไม่เกิดการทำธุรกรรมบนฐานของเศรษฐกิจแบ่งปันขึ้น

2) นิยามของตลาดสินค้า

การให้คำจำกัดความแก่ตลาดนั้น ไม่สามารถพิจารณาจากคุณลักษณะจากสินค้าได้อีกต่อไป แต่จะต้องพิจารณาจากลักษณะการหารายได้ของผู้ประกอบการแพลตฟอร์ม นั่นหมายถึง ตลาดสำหรับแพลตฟอร์มซึ่งเป็นตัวกลางของธุรกรรมทั้งสองด้านนั้นคือตลาดของข้อมูลส่วนตัวซึ่งสร้างรายได้จากการโฆษณา[626] เกณฑ์การพิจารณาดังกล่าวสอดคล้องกับธรรมชาติของเศรษฐกิจแบ่งปันบนแพลตฟอร์มที่ไม่ได้รับรายได้จากการขายเทคโนโลยีให้ลูกค้า ซึ่งแตกต่างจากธุรกิจเทคโนโลยีสารสนเทศในลักษณะดั้งเดิม เช่น Microsoft หรือ Intel แต่ได้รับรายได้จากการเก็บสะสมข้อมูลส่วนตัว (Data) ของผู้ใช้บริการ[627]

ดังนั้น สืบเนื่องจากความเชื่อมโยงกันจากลูกค้าในตลาดสองด้าน จึงจำเป็นต้องพิจารณานิยามของตลาดจากทั้งฝั่งของผู้บริโภคและฝั่งของผู้ประกอบการผู้ซื้อพื้นที่โฆษณาพร้อม ๆ กัน

1.2) นิยามจากด้านของผู้บริโภค

นิยามตลาดจากด้านของผู้บริโภคนั้นจะพิจารณาจากประสบการณ์ของผู้ใช้ระบบเศรษฐกิจแบ่งปัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิจารณาจากการทำงานของสินค้าหรือบริการ จากการศึกษาพบว่าหลักการทดแทนที่

---

[624] Kinderstart.com, LLC v. Google, Inc. (2007) No. C 06-2057 JF (RS), 2007 WL 831806 (N.D. Cal. 16 March 2007). para. 5.

[625] Inge Graef. (2016). EU Competition Law, Data Protection and Onlline Platforms: Data as Essential Facility.Wolters Kluwer.

[626] Pamela Jones Harbour and Tara Isa Koslov. (2010). Section 2 in a Web 2.0 World: An Expanded Vision of Relevant Product Markets. *Antitrust Law Journal*, 76.

[627] Butts. Chris. (2010). The Microsoft Case 10 Years Later: Antitrust and New Leading "New Economy" Firms. *Nw. J. Tech. & Intell. Prop*, 8.

ใช้อยู่เดิมในการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันนั้นยังสามรถนำมาใช้ในการนิยามตลาดสองด้านได้ เพียงแต่ต้องนำมาปรับใช้ในรูปแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของเศรษฐกิจแบ่งปัน

ในส่วนของแพลตฟอร์มค้นหาข้อมูลนั้น ควรพิจารณาให้คำจำกัดความของตลาดสินค้าหรือบริการตามหลักการทดแทน กล่าวคือ สำหรับผู้บริโภคแล้วสินค้าหรือบริการดังกล่าวสามารถถูกทดแทนด้วยสินค้าหรือบริการชนิดอื่นได้หรือไม่ ตัวอย่างของคณะกรรมการแข่งขันแห่งสหภาพยุโรปใน *Google Shopping*[628] นั้นชี้ให้เห็นถึงแนวทางปรับใช้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้จำแนกลักษณะตลาดสองด้านของบริการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตได้ คือการจำแนกตลาดออกเป็นการค้นหาแนวตั้ง (Vertical search) และการค้นหาแนวระนาบ (Horizontal search) การค้นหาแนวระนาบนั้นคือระบบการค้นหาข้อมูลโดยทั่วไป ในขณะที่การค้นหาแนวตั้งคือการค้นหาแบบเฉพาะเจาะจง จากข้อเท็จจริงนั้น Google เป็นผู้ประกอบการในตลาดค้นหาข้อมูลทั่วไปจึงจัดว่าเป็นลักษณะตลาดแนวระนาบ ซึ่ง Google มีส่วนแบ่งตลาดมากกว่า 90% ในหลายประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเป็นเวลานานหลายปี[629] อาจกล่าวได้ว่าไม่มีผู้ประกอบการใดที่สามารถทดแทน Google ได้ Google จึงจัดเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาดในตลาดการค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

ต่อมาในคดีการรวมกลุ่มของ *Facebook/WhatsApp*[630] คณะกรรมการการแข่งขันแห่งสหภาพยุโรปได้มีโอกาสให้นิยามใหม่แก่ศักยภาพในการเป็นตลาดที่เกี่ยวข้อง (Potential relevant market) แพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปันทั้งสองมีลักษณะร่วมกัน คือ ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มในการสื่อสาร แต่ Facebook ยังดำเนินการเกินกว่านั้น ทั้งการแบ่งปันข้อมูล (Information sharing) และยังมีบริการเสริมอื่น ๆ เช่น เกมส์ ดังนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าผู้ประกอบการทั้งสองรายประกอบธุรกิจในตลาดเดียวกัน แต่ผู้ประกอบการมีแนวโน้มและมีศักยภาพที่จะเป็นผู้แข่งขันระหว่างกัน มีความสามารถที่จะสร้างแรงกดดันทางการแข่งขัน (Competitive pressure) ระหว่างกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องประกอบการในตลาดเดียวกันโดยตรง แต่ผู้ประกอบการทั้งสองสามารถทดแทนกันได้เฉพาะในตลาดการให้บริการการสื่อสารบนแพลตฟอร์มเท่านั้น นอกจากนี้ในการให้คำนิยามของตลาดด้านการสื่อสารนั้น ยังสามารถจำแนกออกเป็นตลาดการสื่อสารแบบทันท่วงที (Instant messaging service) และตลาดการสื่อสารในลักษณะ Micro blogging ที่สามารถเข้าถึงผู้ใช้บริการในวงกว้างได้ ในลักษณะเดียวกับการสื่อสารบนแพลตฟอร์ม Twitter ดังนั้นศาลสูงสุดของประเทศจีนในคดี *Qihoo/Tencent*[631] จึงมีคำพิพากษาว่าตลาดการสื่อสารแบบทันท่วงทีเป็นตลาดที่แยกออกจากตลาด Micro blogging เพราะไม่ได้มีลักษณะการให้บริการที่เหมือนกันจึงไม่สามารถทดแทนกันได้

จะเห็นได้จากตัวอย่างการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันในต่างประเทศว่ามุ่งเน้นความสนใจไปที่ลักษณะการให้บริการจากผู้ประกอบการเศรษฐกิจแบ่งปัน โดยมองข้ามความสำคัญของแพลตฟอร์มที่ใช้ประกอบการ

---

[628] Microsoft/Yahoo! Search Business. (2010) Case No COMP/M.5727.

[629] European Commission. (2015). Statement by Commissioner Vestager on Competition Decisions Concerning Google.

[630] Facebook/WhatsApp. (2014) Case No COMP/M.7217.

[631] Qihoo/Tencent. (2014) Chinese Supreme Court, No. C3FJ4.

เช่น IOS Android หรือ PC ทั้งที่จำนวนผู้ใช้บริการ จำนวนสินค้าและบริการ ตลอดจนถึงจำนวนผู้ประกอบการที่แข่งขันในตลาดมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากขึ้นอยู่กับแพลตฟอร์มที่ใช้ประกอบการ ทั้งนี้เป็นเพราะเกณฑ์แพลตฟอร์มนั้นไม่ใช่ปัจจัยสำคัญสำหรับการกำหนดตลาด แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดส่วนแบ่งตลาด ซึ่งจะมีความสำคัญก็เมื่อในภายหลังจากการให้นิยามตลาดที่เกี่ยวข้องเสร็จสิ้นแล้ว

2.2) นิยามจากด้านของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการในที่นี้หมายถึง ผู้ประกอบการผู้ซื้อพื้นที่โฆษณาบนแพลตฟอร์มของผู้ประกอบการคนกลาง ในแง่มุมของผู้โฆษณานั้นตลาดจักต้องได้รับการนิยามตามลักษณะของโฆษณา ในประเด็นดังกล่าวคณะกรรมการแข่งขันแห่งสหภาพยุโรป[632] ได้จำแนกลักษณะของโฆษณาออกเป็นโฆษณาที่ปรากฏทันทีบนแพลตฟอร์ม (Non-search advertising) และโฆษณาที่ปรากฏเมื่อทำการค้นหาบนแพลตฟอร์ม (Search advertising) ความแตกต่างที่สำคัญของทั้งสองประเภทนั้นอยู่ที่วิธีการตั้งเป้าหมาย การตั้งเป้าหมายของโฆษณาที่ปรากฏเมื่อทำการค้นหาถูกกำหนดโดยความตั้งใจค้นหาสินค้าหรือบริการนั้น ๆ ของผู้ใช้บริการแพลตฟอร์ม ในขณะที่การโฆษณาโดยทั่วไปถูกกำหนดเป้าหมายโดยเกณฑ์ทั่วไป เช่น บริบทของหน้าเว็บ (Web page) ที่ผู้บริโภคเคยเข้าเยี่ยมชม หรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ผู้ใช้เข้าถึงบริการ อย่างไรก็ตามวิวัฒนาการของระบบอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันส่งผลให้ข้อแตกต่างของการโฆษณาทั้งสองประเภทนี้เริ่มเลือนหายไป[633] เพราะโฆษณาโดยทั่วไปเริ่มใช้อัลกอริทึ่มที่มีการพัฒนาเป็นอย่างสูงและสามารถมุ่งเป้าหมายการโฆษณาไปที่ผู้ใช้บริการที่มีลักษณะเฉพาะทั้งทางด้านความต้องการหรือบริบทพื้นที่อาศัยได้ นอกจากนี้ในคดี *Microsoft/Yahoo* Microsoft ได้พยายามอ้างความแตกต่างด้านรูปแบบการโฆษณาของโฆษณาที่ปรากฏเมื่อทำการค้นหา และรูปแบบการตั้งราคาที่ไม่กำหนดราคาตายตัวแต่จะคิดราคาตามจำนวนผู้บริโภคที่เห็นโฆษณาดังกล่าว

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าคณะกรรมการแข่งขันจะยอมรับความแตกต่างของรูปแบบของการโฆษณาในคดี *Google/DoubleClick Microsoft/Yahoo* และ *Facebook/WhatsApp* แต่คณะกรรมการแข่งขันกลับไม่ยอมระบุนิยามเฉพาะของตลาด โดยพึงใจจะนิยามตลาดในลักษณะกว้าง คือ ตลาดการโฆษณาสินค้าและบริการออนไลน์เท่านั้น อย่างไรก็ตามหากมีการตัดสินว่ารูปแบบการโฆษณาทั้งสองจัดอยู่ในตลาดเดียวกัน นั่นหมายความว่า Google ซึ่งเป็นผู้ให้บริการโฆษณาเมื่อทำการค้นหา และ Facebook ผู้ให้บริการโฆษณาแบบไม่ค้นหานั้นจัดเป็นผู้แข่งขันในตลาดเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลให้ส่วนแบ่งตลาดของผู้ประกอบการทั้งสองลดลง[634] จนไม่อาจจัดเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาดในที่สุด

---

[632] Google/DoubleClick. (2008) Case No COMP/M.4731.

[633] Microsoft/Yahoo! Search Business. (2010) Case No COMP/M.5727.

[634] Florence Thepot. (2013). Market Power in Online Search and Social Networking: A Matter of Two-Sided Markets. *World Competition*, 38.

3) ตลาดเชิงภูมิศาสตร์

เป็นที่ทราบกันดีว่าโลกของอินเทอร์เน็ตนั้นกว้างใหญ่ไร้พรมแดนจนไม่อาจกำหนดขอบเขตภูมิศาสตร์ของประเทศใดประเทศหนึ่งได้ ปัญหาสำคัญในบริบทนี้จึงอยู่ที่จะให้นิยามตลาดเชิงภูมิศาสตร์ของเศรษฐกิจแบ่งปันอย่างไรเมื่อเศรษฐกิจแบ่งปันเข้าแข่งขันในตลาดอย่างไร้พรมแดน จากประสบการณ์การบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันในต่างประเทศนั้นจะพิจารณานิยามตลาดเชิงภูมิศาสตร์ผ่านเกณฑ์ความนิยมในการซื้อของลูกค้า ภาษาที่ใช้ และพื้นที่ให้บริการเครือข่ายสนับสนุนและบริการหลังการขาย[635]

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการกำหนดนิยามตลาดเชิงภูมิศาสตร์นั้นไม่ได้นำการมีอยู่ทางกายภาพของผู้ประกอบการในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น สถานที่ตั้งของสำนักงานขาย หรือการจดทะเบียนทางการค้า เข้ามาประกอบการพิจารณา แสดงให้เห็นว่าสถานที่ตั้งของตัวตนทางกายภาพของผู้ประกอบการนั้นไม่ได้มีความสำคัญต่อการกำหนดตลาดเชิงภูมิศาสตร์ของผู้ประกอบการเท่ากับการเข้าถึงเครือข่ายและบริการของผู้ประกอบการ ณ ตำแหน่งภูมิศาสตร์ของผู้บริโภค

4) การประเมินอำนาจเหนือตลาด

การประเมินอำนาจเหนือตลาดนั้น เป็นขั้นตอนการพิจารณาที่สืบเนื่องจากการกำหนดนิยามของตลาดที่เกี่ยวข้อง เพราะการกำหนดตลาดนั้นส่งผลกระทบต่อส่วนแบ่งอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการในตลาดโดยตรง จึงเป็นธรรมดาที่คณะกรรมการกำกับการแข่งขันจะประสบปัญหาในการประเมินอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการในระบบเศรษฐกิจแบ่งปัน และเช่นกับกับการพิจารณากำหนดนิยามของตลาด การประเมินอำนาจเหนือตลาดนั้นจะต้องพิจารณาบนฐานความเป็นจริงของตลาดสองด้านด้วย[636]

ในบริบทการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันโดยทั่วไปนั้น นิยมใช้เกณฑ์ของสหภาพยุโรปในการพิจารณาอำนาจเหนือตลาด[637] โดยให้ความสำคัญกับส่วนแบ่งตลาดเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ หากผู้ประกอบการในตลาดมีส่วนแบ่งตลาดที่มีขนาดใหญ่ นั่นแสดงว่าผู้ประกอบการนั้นมีอำนาจทางการแข่งขันที่มากกว่าผู้ประกอบการรายอื่น ๆ ในตลาดเดียวกัน จึงจัดว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาด เพราะการประกอบการทางธุรกิจของผู้ประกอบการจะไม่ขึ้นอยู่กับกลไกตลาดอีกต่อไป อย่างไรก็ตามในบริบทเศรษฐกิจแบ่งปันบนแพลตฟอร์มออนไลน์ในปัจจุบัน

---

[635] Facebook/WhatsApp. (2014) Case No COMP/M.7217; Google/DoubleClick. (2008) Case No COMP/M.4731; Microsoft/Yahoo! Search Business. (2010) Case No COMP/M.5727.

[636] Cartes Bancaires. (2007) C-67/13 P; MasterCard. (2014) C-382/12 P.

[637] AKZO Chemie BV v Commission of the European Communities. (1991) ECR I-3359; Hoffmann-La Roche & Co. AG v. Commission. (1979) ECR 461, Case 85/76.

พบว่าเกณฑ์ส่วนแบ่งตลาดนั้นไม่อาจจัดเป็นหลักฐานสำคัญในการบ่งชี้อำนาจเหนือตลาดได้อีกต่อไป[638] เพราะธรรมชาติของธุรกรรมออนไลน์นั้นเป็นธุรกรรมรูปแบบใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ดังนั้นส่วนแบ่งตลาดจึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งแตกต่างจากลักษณะการดำเนินธุรกิจแบบดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง

ดังนั้นจึงอาจถึงเวลาแล้วที่คณะกรรมการการแข่งขันแห่งประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์อื่นในการพิจารณากำหนดอำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการ เช่น ศักยภาพในการแข่งขัน (Potential competition) ในฐานะเกณฑ์ประกอบการพิจารณาที่นอกเหนือจากเกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด[639] ทั้งนี้เกณฑ์ศักยภาพในการแข่งขันไม่ได้จำกัดการพิจารณาเพียงแค่จำนวนผู้ประกอบการจริงในตลาดเดียวกันเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงผู้ประกอบการในตลาดใกล้เคียงที่มีศักยภาพที่จะสร้างแรงกดดันทางการแข่งขันได้เฉกเช่นในกรณีของ *Facebook v. WhatsApp* เป็นต้น

<u>3.4.4 สรุป</u>

เศรษฐกิจแบ่งปันนั้นนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินธุรกิจ ที่ก่อให้เกิดโอกาสในการแข่งขันใหม่ ๆ ผู้ประกอบการใหม่ ๆ ตลอดจนถึงลักษณะตลาดใหม่ ๆ ขึ้น แต่ประเทศไทยกลับไม่มีเครื่องมือหรือกฎหมายเฉพาะในการกำกับดูแลบริบททางเศรษฐกิจใหม่นี้ ภายใต้ข้อจำกัดทางกฎหมายดังกล่าวจึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเดิม ในการกำกับตลาดการแข่งขัน นั่นคือ พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2560 เพื่อป้องกันไม่ให้ตลาดใหม่ที่เกิดจากเศรษฐกิจแบ่งปันไม่ได้รับการคุ้มครองหรือการควบคุมจากภาครัฐ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าปัญหาสำคัญที่เกิดจากการใช้เครื่องมือดังกล่าวอยู่ที่การกำหนดนิยามของตลาด และการพิจารณาเกณฑ์อำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบการ ซึ่งจำเป็นต้องใช้มุมมองและวิธีการปรับใช้กฎหมายรูปแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจแบ่งปัน สำหรับนิยามตลาดซึ่งมีลักษณะเป็นตลาดสองด้านนั้นจำเป็นจะต้องพิจารณาตลาดทั้งสองด้านพร้อมกันเพื่อให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของการประกอบการ โดยยังสามารถนำเกณฑ์หลักการทดแทนเดิมมาประยุกต์ใช้ได้อยู่ หากแต่จำเป็นต้องพิจารณาจากลักษณะของบริการมากกว่าลักษณะของสินค้า และพิจารณาร่วมกับลักษณะของการโฆษณาสินค้าหรือบริการของผู้ประกอบการบนแพลตฟอร์มเศรษฐกิจแบ่งปัน สำหรับการกำหนดอำนาจเหนือตลาดนั้น จะต้องลดทอนความสำคัญของเกณฑ์ส่วนแบ่งตลาดลง เพราะไม่สะท้อนกับข้อเท็จจริงของบริบทเศรษฐกิจแบ่งปันอีกต่อไป และควรพิจารณาใช้ตัวชี้วัดอื่นเข้ามาเสริม เช่น ศักยภาพในการแข่งขันของผู้ประกอบการในตลาดใกล้เคียง เป็นต้น

---

[638] Cisco System Inc. and Messagenet SpA v. Commission. (2013) T-79/12; Microsoft/Skype. (2011) Case No COMP/M.6281; Qihoo/Tencent. (2014) Chinese Supreme Court, No. C3FJ4.

[639] Inge Graef. (2016). EU Competition Law, Data Protection and Onlline Platforms: Data as Essential Facility.Wolters Kluwer.

ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนการบังคับใช้กฎหมายในกรอบกฎหมายเดิมในบริบทการคุ้มครองและควยคุมตลาดการแข่งขันทางการค้าของเศรษฐกิจแบ่งปันนั้น จัดเป็นทางออกบนฐานของความจำเป็นในสภาวะที่ไม่มีกฎหมายจำเพาะในการควบคุมเศรษฐกิจแบ่งปันเท่านั้น หากมองในภาพรวมแล้วเศรษฐกิจแบ่งปันเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของตลาดดิจิทัลเท่านั้น ยังมีความท้าทายต่อการบังคับใช้และการบัญญัติกรอบกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและการควบคุมตลาดดิจิทัลหลงเหลืออยู่อีกมากที่รอให้กระทำการศึกษาเพื่อการปรับใช้ให้ทันศตวรรษที่ 21

3.5 การไร้หลักประกันความมั่นคงในการถือครองสิทธิเหนือทรัพย์สินในโลกเสมือน

ในยุคอินเตอร์เน็ตและเทคโนโลยี มนุษย์ได้สร้างพื้นที่ในโลกไซเบอร์เพื่อการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันในหลากหลายรูปแบบ รวมถึงการสร้างพื้นที่เสมือนที่มนุษย์สามารถเข้าไปอยู่อาศัยผ่านร่างเสมือนหรืออวตาร (avatar) พื้นที่ไซเบอร์นี้เรียกว่า โลกเสมือนจริง (virtual world) เช่น เกมออนไลน์ซึ่งผู้เล่นสามารถสวมบทบาทเป็นตัวละครในเกม โดยผู้เล่นทั่วโลกจำนวนมากที่มีการเชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเตอร์เน็ตสามารถเข้ามาเล่นร่วมกันได้ในคราวเดียวกันและเสมือนว่าทุกคนอยู่ในโลกเดียวกัน อุตสาหกรรมเกมนั้นมีผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ผู้เล่นหรือผู้ใช้บริการโลกเสมือนจริงอาจแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของต่างๆ ที่เกมสร้างขึ้นหรือที่ผู้เล่นสร้างขึ้นเอง โดยสิ่งของเหล่านี้อาจมีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนที่สูงมาก ส่งผลให้ทรัพย์เสมือนจริง (virtual property) มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง กลายเป็นสินค้าหรือทรัพย์สินที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดี ระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมาย เช่น หากผู้ให้บริการกำหนดข้อสัญญาให้สิทธิในสิ่งของทั้งหมดในเกมเป็นผู้ให้บริการ โดยผู้ใช้บริการไม่มีสิทธิใดในทรัพย์เสมือนจริง ข้อสัญญาเหล่านี้บังคับตามกฎหมายได้หรือไม่ ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีอยู่เดิมสามารถนำมาใช้อธิบายทรัพย์เสมือนจริงได้มากน้อยเพียงใด และการกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงซึ่งอยู่ในความครอบครองหรือเป็นของผู้ใช้บริการรายหนึ่งนั้นเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมายอาญาหรือไม่ อย่างไร การคุ้มครองทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงนั้นสำคัญต่อผู้เล่นเกมซึ่งสร้างมูลค่าและประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในความยึดถือครอบครองของตน นอกจากนี้การคุ้มครองในทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้ยังมีผลอย่างยิ่งยวดต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลอีกด้วย

บทนำ: ทรัพย์เสมือนจริง มูลค่าทางเศรษฐกิจและปัญหาในทางกฎหมาย

อุตสาหกรรมเกมหรือวิดีโอเกมเป็นเศรษฐกิจดิจิทัลที่มีความสำคัญอย่างมากมิใช่เพียงแต่เป็นตลาดภายในประเทศแต่ยังเป็นตลาดระดับนานาชาติที่ผู้เล่นเกมสามารถเข้าถึงเกมได้จากทั่วโลกเนื่องจากแพลตฟอร์ม (platform) ในการเผยแพร่เกมยังเป็นแพลตฟอร์มออนไลน์และดิจิทัลที่มีการพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ตลาดเกมทั่วโลกยังมีมูลค่าโดยรวมประมาณแสนล้านดอลลาร์สหรัฐซึ่งสูงกว่าตลาดสื่อภาพยนตร์และเพลง[640] ทั้งยังมีแนวโน้มจะเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ในปี 2561 นักวิจัยการตลาดประเมินว่าจะมีผู้เล่นเกมทั่วโลกราว 2.3 พันล้านคนใช้จ่ายเงินถึง 137.9 พันล้านดอลลาร์สหรัฐไปกับการเล่น

[640] BusinessTech. (2015). The biggest entertainment markets in the world. Retrived July 9, 2019, from https//:businesstech.co.za/news/lifestyle/88472/the-biggest-entertainment-markets-in-the-world/.

เกม ซึ่งเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากปีก่อนถึง 13.3 เปอร์เซ็นต์[641] กลุ่มผู้เล่นเกมเหล่านี้ยังสามารถเข้าร่วมการแข่งขันเกมออนไลน์ที่เรียกว่า อีสปอร์ต (E-sport) ซึ่ง โดยหลังจากที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้ประกาศรับรองให้บรรจุอีสปอร์ตเป็นกีฬาอีกชนิดหนึ่ง ผู้เล่นเกมและคนทั่วไปก็ให้ความสนใจกับการเล่นเกมและการแข่งขันเกมอาชีพมากขึ้น[642] การแข่งขันอีสปอร์ตนั้นมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง บางรายการมีมูลค่ารวมเทียบได้กับการแข่งขันกีฬาบางประเภท นอกจากนี้เกมยังส่งผลให้เกิดอาชีพซึ่งสร้างรายได้มากมาย[643] ทั้งนักกีฬาอีสปอร์ตที่เป็นนักกีฬาอาชีพ และนักพากย์เกมอาชีพหรือนักแคสต์เกม[644] (game caster)

ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาเกมให้เป็นอุตสาหกรรมใหม่เพื่อการส่งออกไปแข่งขันในตลาดระดับนานาชาติ โดยอุตสาหกรรมเกมในไทยนั้นมีมูลค่าสูงติดอันดับที่ 20 ของโลก โดยประเทศที่ครองอันดับสร้างรายได้จากอุตสาหกรรมเกมสูงสุด 5 อันดับได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้และเยอรมัน[645] จากการสำรวจตลาดดิจิทัลคอนเทนต์ไทยโดยสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติพบว่าการผลิตเกมและสื่อสร้างสรรค์ของคนไทยมีพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลการสำรวจมูลค่าตลาดเกมในไทยปี พ.ศ. 2558 พบว่าตลาดเกมมีมูลค่า 8,894 ล้านบาท คิดเป็นอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น 13.5% จากปี พ.ศ. 2557 และมีมูลค่าการส่งออก 1,046 ล้านบาท ทั้งนี้ สำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติคาดการณ์ว่าอุตสาหกรรมเกมของไทยจะเติบโต 9.5% ในปี พ.ศ. 2559 และเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดถึง 22.3% ในปี พ.ศ. 2560 ทั้งนี้ผู้ผลิตเกมในประเทศไทยที่มีทรัพย์สินทางปัญญาเป็นของตนเองนั้นมีมูลค่ากว่า 1,200 ล้านบาท[646] ปัจจุบันเกมของไทยบางเกมยังได้รับความนิยมในระดับโลกอีกด้วย[647]

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของระบบอินเตอร์เน็ตทำให้เกมหรือวิดีโอเกมพัฒนาไปถึงระดับที่ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตหรือผู้เล่นเกมทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นในแพลตฟอร์ม (platform) หนึ่งได้จำนวนมากในคราวเดียวกันและสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ในขณะที่เล่นเกมด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเกมที่ผู้เล่น

---

[641] Tom Wijman. (2018). Mobile Revenues Account for More Than 50% of the Global Games Market as It Reaches $137.9 Billion in 2018. Retrived July 9, 2019, from https://newzoo.com/insights/articles/global-games-market-reaches-137-9-billion-in-2018-mobile-games-take-half/.

[642] บีบีซีไทย. (2562). วันเด็ก: ผลสำรวจพบเด็กไทย 'อยากเป็นหมอ' สูงสุด ส่วน 'นักแคสเกม-อีสปอร์ต' ติดอันดับ 5. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562 จากเว็บไซต์ https://www.bbc.com/thai/thailand-46829485.

[643] Krungsri Society. (2562). ธุรกิจ E-Sports ในไทยจากมุมมองธุรกิจและผู้เล่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.krungsri.com/bank/th/plearn-plearn/eports-in-thailand-with-business-opportunity.html.

[644] บีบีซีไทย. (2561). zbing z. ทำความรู้จักเกมแคสเตอร์ที่มีผู้ติดตามกว่า 6 ล้านคน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bbc.com/thai/thailand-45518619.

[645] Newzoo. (2019). Top 100 Countries by Game Revenues. Retrived July 9, 2019, from https//:newzoo.com/insights/rankings/top-100-countries-by-game-revenues.

[646] กรุงเทพธุรกิจ. (2559). ซิป้าแถลงผลตลาดดิจิทัลคอนเทนต์ไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bangkokbiznews.com/pr/detail/18941.

[647] Aripfan. (2559). มารู้จัก 4 เกมไทยกราฟฟิกงาม ที่กำลังดังในระดับโลกกัน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.aripfan.com/four-and-one-pc-game-by-thailind/.

รวมกลุ่มกันเพื่อปฏิบัติภารกิจบางอย่าง เช่นการรบระหว่างกองทัพหรือการฆ่าสัตว์ประหลาด ไปจนถึงเกมหรือแพลตฟอร์มที่ผู้เล่นเข้าไปเพื่อเล่นเป็นอีกตัวตนหนึ่งคือตัวตนเสมือนในการใช้ชีวิตกิจวัตรทั่วไปอย่างไม่มีเป้าหมายในการเล่นที่ชัดเจน เช่น ผู้เล่นสามารถใช้ตัวตนเสมือนหรืออวตาร (avatar) ในการเดิน เต้น กิน เหาะ และยังสามารถสร้างสิ่งเสมือนจริงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เสื้อผ้า อาวุธ ยานพาหนะหรือแม้แต่ต้นไม้ เกาะ ภูเขา บ้าน ตึก หรือเมืองทั้งเมืองได้อีกด้วย

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น สิ่งของในเกมที่มีลักษณะเสมือนจริงนั้นอาจเป็นของที่ผู้ผลิตเกมหรือผู้พัฒนาเกมเป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจเป็นวัตถุที่ผู้เล่นสร้างสรรค์ขึ้นเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบเกมและลักษณะของแพลตฟอร์ม ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทางกฎหมายเกิดจากความไม่แน่นอนชัดเจนในสถานะของทรัพย์เสมือนเหล่านี้ เช่น (1) ขอบเขตการบังคับตามกฎหมายของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการในโลกเสมือนจริงว่ามีผลบังคับในทางกฎหมายมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในข้อสัญญาที่กำหนดเกี่ยวกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริง (2) หากพิจารณาทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อันเป็นรากฐานความคิดในการกำหนดสิทธิว่าด้วยทรัพย์ ทฤษฎีเหล่านี้นำมาใช้ในการอธิบายสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงได้หรือไม่ และ (3) การกระทำโดยมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงเป็นความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

<u>3.5.1 ความหมายของโลกเสมือนจริง (virtual world) และทรัพย์เสมือนจริง (virtual property)</u>

1) โลกเสมือนจริง

โลกเสมือนจริง (virtual world) คือสภาพแวดล้อมเสมือนซึ่งสร้างและปฏิบัติการด้วยซอฟต์แวร์ (software) ที่อยู่ในเซิร์ฟเวอร์ (server) ของเจ้าของแพลตฟอร์ม (platform) สิ่งแวดล้อมเสมือนเหล่านี้ออกแบบมาให้ผู้เล่นหรือผู้ใช้โลกเสมือนจริงสามารถใช้ตัวตนเสมือนหรืออวตาร (avatar)[648] ในการท่องไปในโลกนั้น โดยสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เล่นหรือผู้ใช้รายอื่นซึ่งอยู่ในรูปของอวตารเช่นกัน โลกเสมือนจริงจำนวนมากเปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ (creation) ให้อยู่ในรูปของวัตถุเสมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลเสมือนที่เรียกว่าอวตารเพื่อใช้แทนตัวผู้ใช้หรือผู้เล่นเอง วัตถุต่างๆ เช่น รถยนต์ สัตว์เลี้ยง และข้าวของเครื่องใช้ หรือการสร้างอาคารสถานที่ให้เหมือนกับสิ่งที่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง เพียงแต่สิ่งของและสถานที่เหล่านั้นปรากฏภาพอยู่ในรูปของพิกเซล (pixel) ที่แสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สิ่งที่ผู้ใช้สร้างขึ้น (user-created content) เหล่านี้โดยส่วนมากยังคงอยู่ในโลกเสมือนจริงต่อไปแม้ว่าผู้เล่นจะออกจากระบบโลกเสมือนนั้น (signing out or logging out) ไปแล้ว ซึ่งทำให้ผู้ใช้โลกเสมือนจริงรายอื่นสามารถเข้าเล่นในสภาพแวดล้อมเสมือนนั้นได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้เล่นจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีผลต่อผู้เล่นรายอื่น และสร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในเกมได้แม้ว่าตนได้ออกจากพื้นที่เสมือนนั้นไปแล้ว เห็นได้ว่าลักษณะเช่นนี้แตกต่างกับวิดีโอเกมทั่วไปในแบบเดิมที่สิ่งซึ่งอยู่ในเกมจะมีผลกระทบต่อผู้เล่นและผู้เล่นรายอื่นได้ก็เฉพาะแต่ใน

[648] Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 5-6.

เวลาที่ผู้เล่นเข้าเล่นเกมนั้นเท่านั้น เพราะเมื่อเลิกเล่นหรือหยุดเล่นวิดีโอเกมแบบเดิมนั้นแล้ว วัตถุต่างๆ ที่อยู่ในเกมก็อาจหยุดชะงักหรือหายไปได้

โลกเสมือนจริงเป็นสื่อใหม่ในโลกยุคดิจิทัลที่แสดงด้วยภาพและเสียงสามมิติซึ่งผู้ใช้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในโลกที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ ทำให้เกิดเป็นสังคม (community) ภายในโลกเสมือนจริงที่ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ แต่มิใช่เพียงการเข้าไปรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสเพียงเท่านั้น นอกจากโลกเสมือนจริงจะเป็นพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันแล้ว ผู้ใช้ยังสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุเสมือนจริงระหว่างกันได้ ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่ทางธุรกิจการค้า (commerce) ทำให้เกิดการสร้างมูลค่าของสินค้าเสมือนจริงซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง[649] ผู้ให้บริการโลกเสมือนจริงบางแห่งกำหนดสกุลเงินเป็นของตนเอง (in-game currency) ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนเงินในเกมเหล่านี้ให้เป็นสกุลเงินจริงได้ ยกตัวอย่างเช่น Entropia Universe ใช้สกุลเงิน Entropia Dollar หรือ PED ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนกับเงินดอลลาร์สหรัฐได้ในอัตรา 10 PED ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ[650] และในแพลตฟอร์มชื่อ Second Life ผู้ใช้สามารถใช้เงินสกุล Linden dollars เพื่อซื้อสินค้าภายในแพลตฟอร์มและสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินดอลลาร์สหรัฐได้เช่นกัน[651]

โลกเสมือนจริงมักเป็นพื้นที่ในโลกออนไลน์ที่มีลักษณะเป็นเกม กล่าวคือมีการเปิดให้ผู้เล่นจำนวนมากทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นได้ในคราวเดียวกันด้วยการเคลื่อนไหวเสมือนจริงในร่างอวตาร เพื่อการสื่อสารทางสังคม ความบันเทิง การศึกษาและการค้า คุณค่าและมูลค่าของโลกเสมือนจริงเกิดจากจำนวนผู้เล่นหรือสมาชิกทั่วโลก โลกเสมือนจริงมักมีลักษณะเป็นเกมออนไลน์ที่ผู้เล่นจำนวนมากสามารถเข้าเล่นเกมพร้อมกันได้ (massively multiplayer online games หรือ MMOGs) ซึ่งอาจไม่ใช่เพียงจำนวนหลักสิบคน แต่อาจเล่นพร้อมกันได้เป็นพันคนในเวลาเดียวกัน เกมออนไลน์เหล่านี้เป็นโลกเสมือนจริงประเภทที่ผู้สร้างเกมได้กำหนดบทบาทให้ผู้เล่นจำนวนมากทั่วโลกที่เข้ามาเล่นพร้อมกันนั้นสวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ (massively multiplayer online role-playing games หรือ MMORPGs) และเป็นเกมที่มีเป้าหมายชัดเจน (goal-based game) เช่น เกม Grand Theft Auto หรือ GTA ซึ่งเป็นเกมประเภทแอคชั่นผจญภัย (action-adventure) ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกา และเกม Arena of Valor หรือ ROV ของบริษัท การีนา ออนไลน์ ซึ่งเป็นเกมการต่อสู้กันระหว่างสองทีม โดยที่แต่ละทีมมีจำนวนผู้เล่นหลายคน

---

[649] Schlinsog, M. (2013). Endermen, Creepers, and Copyright: The Bogeymen of User-Generated Content in *Minecraft*. Tulane Journal of Technology and Intellectual Property, 16, 185; Lastowka, F. G. (2010). Virtual justice: The New Laws of Online Worlds. Yale University Press, 173; Farley, R. M. (2010). Making virtual copyright work. Golden Gate University Law Review, 41(1); Marcus, D. T. (2008). Fostering Creativity in Virtual Worlds. Journal of the Copyright Society of the U.S.A, 55, 469; Kane, S. and Duranske, B. (2008). Virtual Worlds, Real World Issues. Landslide, 1, 9.

[650] Entropia Universe. (2003-2019) Think Future - Invest in your Avatar! Retrived July 9, 2019, from https://account.entropiauniverse.com/account/deposits/.

[651] Second Life. (2017). Buying & Selling Linden Dollars. Retrived July 9, 2019, from https://lindenlab.freshdesk.com/support/solutions/articles/31000138105-buying-selling-linden-dollars.

(multiplayer online battle arena หรือ MOBA) ROV เป็นเกมออนไลน์บนมือถือที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีเกมแนวแฟนตาซีอย่างเกม Final Fantasy จากประเทศญี่ปุ่น และเกมแนวไซไฟ (Sci-fi) อย่างเกม Destiny และ WildStar

นอกจากนี้โลกเสมือนจริงบางแพลตฟอร์ม ยังให้บริการพื้นที่ที่ไม่จำกัดบทบาทหรือเป้าหมายให้แก่ผู้เล่น แต่ให้ผู้เล่นเป็นผู้กำหนดและเลือกสร้างสรรค์ทุกสิ่งด้วยตนเอง (non-mission based) ผู้ใช้สามารถสร้างสิ่งของต่างๆ ในเกมได้และดำเนินเรื่องในเกมได้ด้วยตนเองอย่างอิสระ[652] เช่น Second Life, Minecraft และ Garry's Mod พื้นที่เสมือนจริงเหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองโดยวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นจะแสดงผลในรูปภาพสามมิติ และผู้เล่นสามารถสร้างพื้นที่เสมือนจริงที่เรียกว่า ซิม (sim)[653] ไม่ว่าจะสร้างจากจินตนาการของผู้เล่น เช่น ป่าดึกดำบรรพ์ หรือสร้างจากสถานที่ที่มีอยู่จริงในโลกเช่น เมืองอัมสเตอร์ดามในประเทศเนเธอร์แลนด์[654] หรือสร้างพื้นที่เสมือนที่มาจากงานวรรณกรรมอันโด่งดังเช่น โรงเรียนฮอกวอตส์ในเรื่องแฮร์รี่ พอตเตอร์ และดาวทาทูอินในจักรวาลแห่งสตาร์วอร์ส

ภาพที่ 3.6[655] เมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริง ใน Second Life

ภาพที่ 3.7[656] เมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริง ใน Second Life

[652] Becker, M. (2010). Digest Comment: Re-conceptualising copyright in virtual worlds. JOLT. Retrived July 9, 2019, from https://jolt.law.harvard.edu/digest/digest-comment-re-conceptualizing-copyright-in-virtual-worlds

[653] White, B. (2008) Second Life: A Guide to Your Virtual World, 177.

[654] O'Hear, S. (2007). Amsterdam sold for $50,000. Retrived July 9, 2019, from https://www.zdnet.com/article/amsterdam-sold-for-50000/.

[655] Linden Research. Amsterdam. Retrived July 9, 2019, from https://secondlife.com/destination/amsterdam.

[656] ภาพโดย Anton Bogdanovych สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.researchgate.net/figure/Virtual-Amsterdam-tour-as-implemented-in-Second-Life-technology_fig3_228798941.

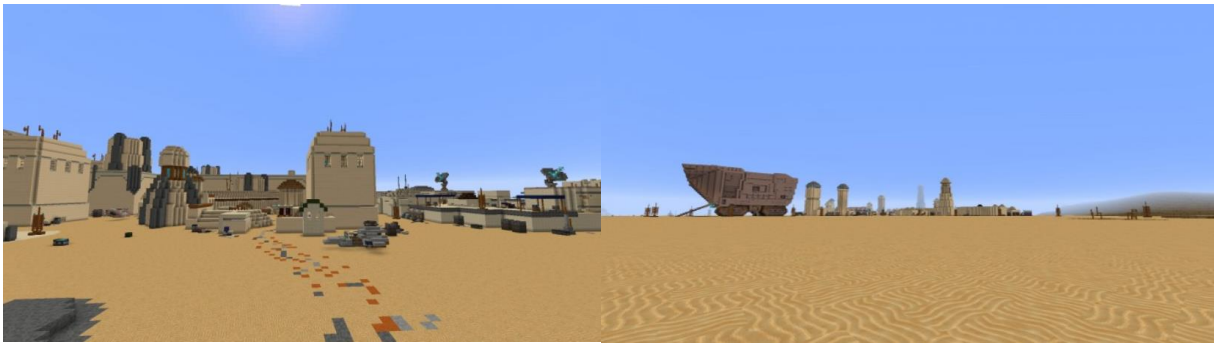

ภาพที่ 3.8 และภาพที่ 3.9 เมืองทาทูอิน ใน Minecraft[657]

การเล่นเกมไม่ได้เป็นเพียงแค่กิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่เกมกลายเป็นธุรกิจสำคัญระดับโลก โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีเกมออนไลน์ประเภท MMOGs ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้เล่นทั่วโลก อุตสาหกรรมเกมมีมูลค่าสูงมากซึ่งปัจจุบันมีมูลค่าสูงกว่าอุตสาหกรรมภาพยนตร์และดนตรีทั่วโลก[658] โดยจำนวนผู้เล่นเกมทั่วโลกมีจำนวน 2.5 พันล้านคน และกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกสร้างรายได้จากธุรกิจเกมสูงถึง 51.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐซึ่งมากกว่าแถบทวีปอื่นในปี 2017 ทำให้เอเชียแปซิฟิกกลายเป็นภูมิภาคที่มีตลาดเกมที่ใหญ่ที่สุดในโลก (ดังที่ปรากฏในภาพประกอบที่ 5 และ 6)

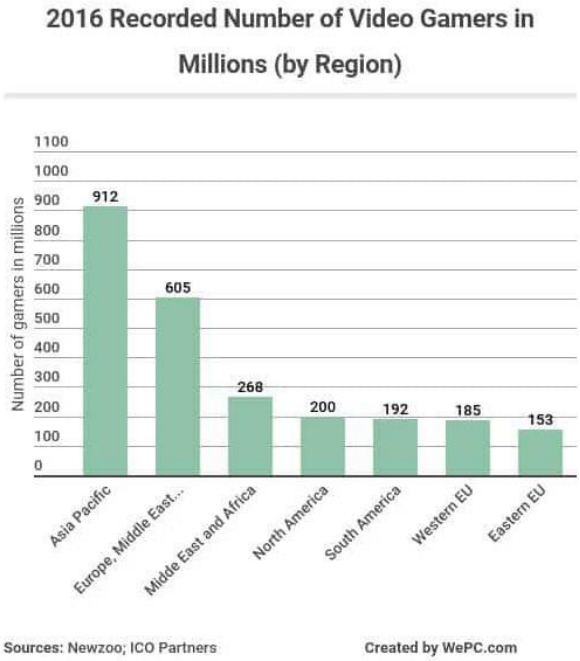

ภาพที่ 3.10 แผนภูมิแสดงจำนวนผู้เล่นเกมในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกในปี ค.ศ. 2016

[657] Planet Minecraft. Tatooine, age: Clone Wars (Star Wars planet). Retrived July 9, 2019, from https://www.planetminecraft.com/project/tatooine-age-clone-wars-star-wars-planet/.

[658] Shieber, J. (2019). Video game revenue tops $43 billion in 2018, an 18% jump from 2017. Retrived July 9, 2019, from https://techcrunch.com/2019/01/22/video-game-revenue-tops-43-billion-in-2018-an-18-jump-from-2017/.

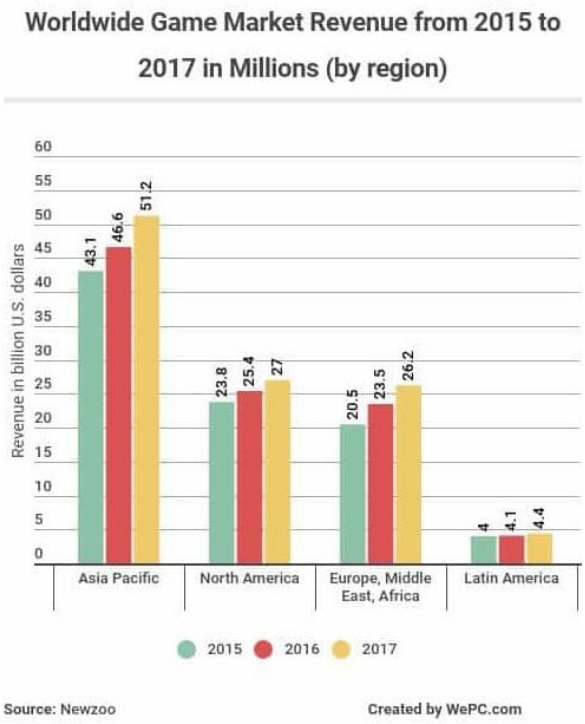

ภาพที่ 3.11 แผนภูมิแสดงมูลค่าทางตลาดของเกมใน 4 ภูมิภาคทั่วโลกระหว่างปี ค.ศ. 2015 ถึง 2017[659]

รูปแบบของการสร้างกำไรในธุรกิจเกมแบ่งได้เป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ รูปแบบการสร้างรายได้แบบเดิมคือการสมัครสมาชิก (subscription) ซึ่งผู้เล่นต้องทำการชำระเงินเพื่อเข้าเล่นเกม เช่น การชำระเงินค่าสมาชิกเป็นรายเดือนหรือรายปี ต่อมาผู้ผลิตเกมได้สร้างแผนธุรกิจอีกรูปแบบขึ้นมาคือแบบ freemium (ย่อมาจากคำว่า free และ premium)[660] หรือ free-to-play คือการอนุญาตให้ผู้เล่นเกมเข้าสู่ระบบและเล่นเกมได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย รายได้ส่วนหนึ่งจึงอาจได้จากการโฆษณาซึ่งปรากฏในเกมเช่นในรูปแบบของการที่โฆษณาผุดขึ้นมา (pop-ups) ให้ผู้เล่นเห็นในระหว่างที่กำลังเล่นเกมอยู่ ทั้งนี้รายได้ส่วนสำคัญมาจากการขายไอเทม (item) หรือสิ่งของในเกม แม้ว่าผู้เล่นสามารถเข้าไปเล่นเกมได้โดยไม่ต้องชำระเงิน แต่หากผู้เล่นประสงค์ที่จะได้รับอภิสิทธิ์หรือไอเทมพิเศษในเกมเพื่อสร้างประสบการณ์การเล่นที่มากกว่าระดับพื้นฐาน ผู้เล่นสามารถชำระเงินโดยใช้เงินในโลกแห่งความจริง (real-world currency) เพื่อซื้อสิ่งของหรือประสบการณ์พิเศษในโลกเสมือนจริงเหล่านั้นได้ การใช้จ่ายเงินในเกม (in-app purchase) จึงมักถูกเรียกว่าเป็น microtransaction เพราะเป็นการชำระเงินออนไลน์เพื่อให้ได้ทรัพย์เสมือนจริงหรือคุณสมบัติพิเศษในแพลตฟอร์มหรือแอพพลิเคชั่น (application) ซึ่งการใช้จ่ายเงินนี้อาจเป็นจำนวนเงินครั้งละเล็กน้อย เช่น ไม่เกิน 12 ดอลลาร์

[659] WePC. (2019). 2019 Video Game Industry Statistics, Trends & Data. Retrived July 9, 2019, from https://www.wepc.com/news/video-game-statistics/.

[660] Kumar, V. (2014). Making “Freemium” Work. Retrived July 9, 2019, from https://hbr.org/2014/05/making-freemium-work.

สหรัฐหรือไม่เกิน 370 บาท[661] ยกตัวอย่างเช่น เกม Clash of Clans ในระบบปฏิบัติการ iOS ซึ่งเป็นเกมที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยในปี 2562 บริษัท Supercell เจ้าของเกมดังกล่าวสร้างรายได้ต่อวันได้ถึง 1.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ[662] แม้ว่าเกมนี้ผู้เล่นสามารถดาวน์โหลดมาเล่นได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ผู้สร้างเกมได้เสนอให้ผู้เล่นสามารถซื้อทรัพย์เสมือนจริงได้ เช่น กองอัญมณี (pile of gems) ในราคา 4.99 ดอลลาร์สหรัฐ และหีบอัญมณี (chest of gems) ในราคาที่สูงถึง 99.99 ดอลลาร์สหรัฐ[663] และเกม ROV ได้ทำระบบให้ผู้เล่นสามารถซื้อสกิน (skin) ซึ่งหมายถึงไฟล์กราฟิกหรือไฟล์เสียง[664]ที่ใช้ในการเปลี่ยนรูปลักษณ์ของตัวละครหรืออวตารของผู้เล่นให้เป็นตัวตนที่แตกต่างหลากหลาย เช่น สกินที่คนไทยสร้างขึ้นชื่อ Sacred Sentinel Arum สกินของฮีโร่ Arum ซึ่งเป็นสกินที่ชนะเลิศจากโครงการ Amazing RoV Design Contest นอกจากนี้สกินดังกล่าวยังได้นักแสดงหญิงที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยเป็นผู้พากย์เสียงที่ใช้ภายในเกมอีกด้วย[665] สกินเป็นตัวอย่างของทรัพย์เสมือนที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ภายนอกของตัวละคร แต่ไม่ได้ทำให้คุณสมบัติด้านพลังหรือความสามารถในการเล่นของตัวละครในเกมดีขึ้นแต่อย่างใด ผู้เล่นมักซื้อสกินใหม่เพื่อต้องการความสวยงาม ความแปลกใหม่และการเป็นตัวละครที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเพียงเท่านั้น เห็นได้ว่าธุรกิจเกี่ยวกับเกมและทรัพย์เสมือนจริงในเกมมีบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย อันได้แก่ ผู้ผลิตเกมหรือเจ้าของแพลตฟอร์ม ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ออกแบบวัตถุเสมือนจริง และผู้เล่นเกมที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งมีมูลค่าและราคาแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้บางแพลตฟอร์ม เช่น Second Life ของบริษัท Linden Lab ยังเป็นพื้นที่โลกเสมือนที่ผู้เล่นสามารถสร้างสิ่งของต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งอาจเป็นตัวละครหรือรูปลักษณ์อวตารที่หลากหลาย หรือสร้างสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่เสมือนนั้นด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเอง สิ่งของและสถานที่ต่างๆ ที่อยู่ในเกม ไม่ว่าถูกสร้างขึ้นโดยผู้ผลิตเกมหรือผู้เล่นเกมเป็นผู้สร้างขึ้นด้วยตนเอง ล้วนเรียกได้ว่าเป็น “ทรัพย์เสมือนจริง”

2) ทรัพย์เสมือนจริง

2.1) ความหมายของทรัพย์เสมือนจริง

ทรัพย์เสมือนจริง (virtual property) หรือสินค้าเสมือนจริง (virtual goods) เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างทางกายภาพ มีรูปทรงหลากหลายและเป็นวัตถุหลากหลายประเภท เช่น เสื้อผ้า อุปกรณ์ต่างๆ อาวุธ

---

[661] Artz, B. and Kitcheos, A. Microtransactions: A Study of Consumer Behavior and Virtual Goods/Services Among Students at Linköping University in Sweden. Linköpings universitet. https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:941477/FULLTEXT01.pdf

[662] Think Gaming. Clash of Clans: RANKED #6 on Top Grossing Games &#106 on Top Free Games- July 8, 2019. Retrived July 9, 2019, from https://thinkgaming.com/app-sales-data/1/clash-of-clans/.

[663] Fandom. Clash of Clans Wiki: In-App Purchases. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/In-App_Purchases.

[664] Rouse, M., Definition: Skin. Retrived July 9, 2019, from https://whatis.techtarget.com/definition/skin.

[665] OSfreelance. (2562). การีนา เปิดสกิน ‘Sacred Sentinel Arum’ ผู้ชนะจากการแข่งขัน amazing RoV Design Contest. Retrived July 9, 2019, from https://www.online-station.net/mobile-game/view/131617.

ยานพาหนะ รวมถึงตัวละคร อาคารสถานที่และวัตถุทุกอย่างที่สามารถสร้างในโลกเสมือนจริงได้ ผู้เล่นเกมอาจใช้สินค้าเสมือนจริงเหล่านี้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือด้วยจำนวนครั้งที่ใช้ได้อย่างจำกัด หรืออาจใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่จำกัดเวลาสิ้นสุด ทรัพย์เสมือนจริงอาจถูกซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินในโลกแห่งความจริงหรือด้วยสกุลเงินแห่งโลกเสมือน (ซึ่งอาจได้มาจากการเล่นเกม หรือได้มาจากการแลกเปลี่ยนเงินจากโลกแห่งความจริงให้กลายเป็นเงินที่ใช้จ่ายได้ในโลกเสมือน)

ทรัพย์เสมือนอาจได้มาจากการเล่นเกม ซื้อได้โดยตรงจากผู้ผลิตเกม หรือได้มาจากบุคคลที่สาม เช่น การซื้อขายหรือการให้ระหว่างผู้เล่นเกมด้วยกัน[666] เช่น เกม Grand Theft Auto Online หรือ GTA Online มีการเสนอขายบัตรเงินสด (cash card) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของ microtransaction โดยแบรนด์ของบัตรคือบริษัท Shark ซึ่งเป็นบริษัทที่อยู่ในเกม บัตรแต่ละประเภทมีวงเงินเป็นสกุลเงินในเกมคือ จีทีเอดอลลาร์ (GTA$) ที่แตกต่างกัน บัตรเงินสด Shark มีการโฆษณาผ่านวิทยุที่อยู่ในเกม ซึ่งโฆษณาพร้อมกับสินค้าอื่นๆที่เสนอขายในเกม โดยผู้เล่นสามารถซื้อบัตรฉลามแดง (Red Shark) ด้วยเงินจำนวน 2.99 ดอลลาร์สหรัฐ เพื่อให้ได้วงเงินใช้จ่ายในเกมที่มีมูลค่า 100,000 จีทีเอดอลลาร์ และซื้อบัตรฉลามเม็กกาโลดอน (Megalodon Shark) ด้วยเงิน 99.99 ดอลลาร์สหรัฐเพื่อแลกกับการได้ใช้เงินในเกมจำนวน 8,000,000 จีทีเอดอลลาร์[667]

ผู้เล่นเกมใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลหลายประการ ไอเทมบางชิ้นช่วยให้ขีดความสามารถของผู้เล่นสูงขึ้นทำให้เกิดสิทธิประโยชน์ในการเล่นเกมบางอย่าง นักวิชาการบางท่าน[668]เสนอว่าผู้เล่นเกมซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับที่ผู้คนทั่วไปซื้อทรัพย์สินในชีวิตจริง กล่าวคือ (1) เพื่อความสามารถหรือสมรรถนะที่มากขึ้น เช่น ผู้เล่นย่อมต้องการอาวุธที่มีพลังสูงขึ้นในเกมการต่อสู้ หรือในเกมแข่งขันเช่นการแข่งรถ การซื้อรถหรือล้อรถที่ช่วยให้รถแข่งวิ่งได้เร็วขึ้นย่อมทำให้ผู้เล่นมีโอกาสในการชนะมากขึ้น หรือวัตถุที่เพิ่มศักยภาพในการเล่นเกม เช่น อัญมณีในเกม Clash of Clans มีมูลค่าเป็นสกุลเงินเสมือนในเกมและสามารถใช้ในการยกระดับพลังของอาวุธให้สูงขึ้น ใช้ในการก้าวข้ามอุปสรรคและปลดล็อคไอเทมหายากรวมถึงทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากรอื่นๆ ในเกม[669] และ (2) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในโลกแห่งความจริง ผู้คนซื้อของเพื่อให้แก่คนสำคัญ เช่น การมอบดอกไม้ให้แก่มารดาในวันแม่ หรือการให้ดอกกุหลาบและช็อกโกแลตแก่คนรักในวันวาเลนไทน์ โดยมีเหตุผลให้การซื้อสิ่งของเหล่านี้คือเพื่อให้เป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งปริมาณ สีสัน ความสวยและราคาของดอกกุหลาบและของขวัญมีผลต่อความรู้สึกทางจิตใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งในโลกเสมือนจริงก็เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นแพลตฟอร์มสังคมออนไลน์อย่างเฟสบุค (Facebook) เมื่อถึงวันเกิดของผู้ใช้เฟสบุครายหนึ่ง เพื่อนในเฟสบุคอาจส่งข้อความอวยพรวันเกิด ส่งรูปภาพ หรืออาจจะเลือกส่งไอเทมหรือของขวัญเสมือน

---

[666] Deloitte. (2013). Technology Spotlight — Recognizing revenue from sales in a virtual world. Retrived July 9, 2019, from https://www.iasplus.com/en/publications/us/industry-spotlight/tech/tech-spotlight-issue-4.

[667] Fandom. GTA Wiki: Cash Cards. Retrived July 9, 2019, from https://gta.fandom.com/wiki/Cash_Cards.

[668] Liew, J. Why do People Buy Virtual Goods? Retrived July 9, 2019, from https://www.wsj.com/articles/SB123395867963658435.

[669] Fandom. Clash of Clans Wiki: Gems. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/Gems.

จริงในเฟสบุคซึ่งมีมูลค่าชิ้นละ 1 ดอลลาร์แทน หรือในเกมออนไลน์เมื่อผู้เล่นรายหนึ่งได้ไอเทมชิ้นหนึ่งมา ผู้เล่นรายนั้นอาจส่งต่อให้แก่ผู้เล่นอีกคนหนึ่งเพื่อให้ผู้รับได้สัมผัสถึงไมตรีจิตและเป็นการสานความสัมพันธ์ระหว่างกัน

นอกจากนี้ ผู้เล่นเกมอาจซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ (3) เพื่อการสร้างตัวตน โดยในโลกแห่งความจริง ผู้คนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลายแบบ ทรงผมหลากสไตล์ ด้วยกระเป๋าหรือรองเท้าที่มียี่ห้อต่างกันไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรสนิยม ฐานะ และความเป็นตัวตนของผู้สวมใส่ ผู้เล่นเกมก็มีความคิดดังกล่าวเช่นกัน ภาพลักษณ์หรือตัวละครในเกม รวมถึงสิ่งของเสมือนที่อวตารหรือตัวตนเสมือนมีในเกม สื่อให้เห็นถึงตัวตนและความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เล่น ซึ่งเป็นคำตอบว่าเหตุใดผู้เล่นเกมจึงยอมจ่ายเงินเพื่อซื้อสกิน (skin) ในเกมซึ่งมีราคาที่หลากหลาย เช่น สกินในเกม ROV อาจมีราคาตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลักพันบาท แม้ผู้เล่นจะลงทุนจ่ายค่าสกินในราคาสูงมากเพียงใดแต่สกินนั้นไม่ได้ช่วยให้ความสามารถในการเล่นเกมให้สูงขึ้น ผู้ซื้อสกินเพียงแค่ต้องการใช้ตัวละครซึ่งมีรูปร่างหน้าตา ภาพลักษณ์และกราฟฟิกที่ตนพึงพอใจเพียงเท่านั้น

วัตถุเสมือนจริงมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงมาก ทั้งที่เป็นไอเทม (item) ในเกมที่เป็นวัตถุเป็นชิ้นและพื้นที่เสมือนจริงที่เป็นอสังหาริมทรัพย์เสมือน ในปี 2011 ผู้เล่นเกมคนหนึ่งประมูลกระบี่จอมยุทธในเกมเอจออฟวูลิน (Age of Wulin) ไปในราคา 16,000 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งบริษัทสเนล (Snail) ผู้ผลิตเกมสร้างกระบี่เล่มนั้นขึ้นเป็นกระบี่พิเศษที่มีเพียงเล่มเดียวเท่านั้น[670] หรือคฑาในตำนานที่ชื่อ Echoing Fury Mace ในเกมเดียโบล 3 (Diablo III) ซึ่งมีการขายต่อกันเป็นทอดๆ แรกเริ่มขายได้ในราคา 250 ดอลลาร์สหรัฐ จนต่อมาผู้เล่นในเกมรู้ถึงคุณค่าของไอเทมนี้จนในที่สุดคฑา Echoing Fury สามารถขายได้ในราคา 14,000 ดอลลาร์สหรัฐ หรือคำนวนเป็นมูลค่าทองคำในเกมได้ถึง 40 ล้านล้านทองคำ[671]

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าในแพลตฟอร์มหรือพื้นที่เสมือนจริงบางแห่งเช่น Second Life และ Entropia Universe นั้น ผู้เล่นสามารถสร้างเมืองทั้งเมืองหรือโลกเสมือนจริงใบใหม่ขึ้นมาได้ เช่นเมืองอัมสเตอร์ดัมซึ่งสร้างขึ้นให้เหมือนกับเมืองอัมสเตอร์ดัมในประเทศเนเธอร์แลนด์ ผู้สร้างขายเมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริงได้ในราคา 50,000 ดอลลาร์สหรัฐ[672] และไนท์คลับที่โด่งดังชื่อ Club Neverdie ใน Entropia Universe กลายเป็นอสังหาริมทรัพย์เสมือนจริงที่มียอดซื้อขายที่มากที่สุดในราคา 635,000 ดอลลาร์สหรัฐ[673]

ผู้เล่นหรือผู้ใช้พื้นที่เสมือนจริงทั่วโลกมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือไอเทมในเกม สถานที่ต่างๆ หรือแม้แต่บัญชีผู้ใช้ก็ล้วนแต่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น[674] ทั้งที่เป็นการซื้อขายด้วยมูลค่าของสกุลเงินจริง

---

[670] GameHypermart.com. Top 10 most expensive virtual items sold. Retrived July 9, 2019, from https://gamehypermart.com/blog/top-10-expensive-virtual-items-sold.

[671] Fraghero. 10 Most Expensive Virtual Goods Ever Sold. Retrived July 9, 2019, from https://www.fraghero.com/10-most-expensive-virtual-goods-ever-sold/.

[672] Ibid.

[673] EntropiaPlanets.com. List of most expensive virtual items. Retrived July 9, 2019, from http://www.entropiaplanets.com/wiki/List_of_most_expensive_virtual_items.

[674] Promotions.co.th. 13 เกมส์ใน Steam ขายไอเทมได้เงินจริง รวยจาก e-sports trend. Retrived July 9, 2019, from https://promotions.co.th/โปรโมชั่นอื่นๆ/software/games/13-เกมส์ใน-steam-ขายไอเทมได้เงิ.html.

และสกุลเงินในโลกเสมือนจริง ในประเทศไทยผู้เล่นเกมก็มีการซื้อขายไอเทมในเกมโดยซื้อขายกันตั้งแต่ทองคำหรือเหรียญเงินในเกม ตัวละครในเกม อวตารที่มีพลังพิเศษ สัตว์เลี้ยง อาวุธ หรือแม้แต่บัญชีผู้เล่นเกมทั้งบัญชีซึ่งมีมูลค่าการซื้อขายตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลักหมื่นบาท[675]

กล่าวโดยสรุป ทรัพย์เสมือนจริงเป็นสิ่งที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินจริงและมีมูลค่าในโลกแห่งความจริง แม้ว่าสิ่งของในเกมหรือทรัพย์เสมือนจริงซึ่งแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้นจะเป็นเพียงวัตถุเสมือนที่ไม่อาจจับต้องได้และไม่มีรูปร่างทางกายภาพ แต่วัตถุเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้ใช้ ส่งผลให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริงและกลายเป็นสินค้าหรือทรัพย์ที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดีระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์เสมือนจริง

2.2) ประเภทและลักษณะของทรัพย์เสมือนจริง

ทรัพย์เสมือนจริงอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้สร้างเกมหรือผู้ผลิตเกม และทรัพย์เสมือนที่สร้างขึ้นโดยผู้เล่นเกมเอง โดยประเภทแรก ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้สร้างเกมนั้น ผู้เล่นเกมไม่สามารถดัดแปลงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนลักษณะของสิ่งของชิ้นนั้นได้ เช่น ดาบที่มีชื่อว่า Frostmourne และ Thunderfury ในเกม World of Warcraft ซึ่งมีรูปร่างและคุณสมบัติตามที่ Blizzard Entertainment ผู้ผลิตเกมได้สร้างขึ้น โดยเกม World of Warcraft ใช้ระบบธุรกิจแบบการสมัครสมาชิก (subscription) และผู้เล่นยังสามารถซื้อเหรียญในเกมที่เรียกว่า WoW token เพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายทอง และเวลาในการเล่นเกม (game time) ได้ โดยผู้เล่นสามารถซื้อ token 1 เหรียญจากเกมได้ในราคา 20 ดอลลาร์สหรัฐ ส่วนทรัพย์เสมือนจริงประเภทที่สองคือ ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้เล่นเกมเอง แพลตฟอร์มเกมบางแห่งเปิดกว้างให้ผู้เล่นสามารถสร้างวัตถุต่างๆ ได้ด้วยตนเองและดำเนินการเล่นได้อย่างอิสระ เช่น Minecraft ซึ่งผู้เล่นสามารถสร้างสิ่งของและเดินทางไปเรื่อยๆ และ Second Life ที่ผู้เล่นสามารถสร้างอวตาร สิ่งของเครื่องใช้ สถานที่และเมืองทั้งเมืองได้อย่างอิสระ

การพิจารณาว่าวัตถุชิ้นใดเป็นทรัพย์เสมือนจริงที่ควรได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบอันเป็นคุณลักษณะ 5 ประการ โดยคุณสมบัติสามประการแรกนำเสนอโดยศาสตราจารย์โจชัว แฟร์ฟิลด์ (Joshua Fairfield)[676] และเพิ่มเติมด้วยคุณลักษณะอีกสองประการโดยชาลส์ เบลเซอร์ (Charles Blazer)[677]องค์ประกอบในการเป็นทรัพย์เสมือนจริงที่ควรได้รับการคุ้มครอง 5 ประการมีดังนี้ (1) เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้ (rivalrousness) (2) มีสภาพคงอยู่ (persistence) (3) มีความเชื่อมโยง

---

[675] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/.

[676] Fairfield, J.A.T. (2005). Virtual Property. Boston University Law Review, 85, 1047.

[677] Blazer, C., (2006). The Five Indicia of Virtual Property. Pierce Law Review, 5, 137.

ต่อสิ่งอื่น (interconnectivity) (4) มีตลาดสำหรับการซื้อขายแลกเปลี่ยน (secondary market) และ (5) มีมูลค่าได้ด้วยผู้ใช้ (value-added-by-users)

ประการแรก วัตถุที่เป็นทรัพย์เสมือนจริงที่ควรได้รับการคุ้มครองและรับรองตามกฎหมายจะต้องมีลักษณะข้อจำกัดที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้ (rivalrous) กล่าวคือหากผู้ใช้รายหนึ่งใช้วัตถุชิ้นนั้นอยู่ บุคคลอื่นก็จะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากของชิ้นนั้นในเวลาเดียวกันได้ ข้อจำกัดที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้นี้เป็นลักษณะโดยธรรมชาติของทรัพย์ในความหมายดั้งเดิมซึ่งจำกัดให้บุคคลหนึ่งมีอำนาจควบคุมเหนือทรัพย์ชิ้นหนึ่งได้ในชั่วเวลาหนึ่ง เช่น รองเท้าหนึ่งคู่ย่อมถูกนำไปใช้ในการสวมใส่ใช้งานในคราวหนึ่งได้โดยบุคคลเพียงคนเดียวเท่านั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวบุคคลอื่นจะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากรองเท้าคู่นั้นในลักษณะที่คล้ายคลึงกันตราบเท่าที่รองเท้านั้นอยู่ในการใช้ประโยชน์ของบุคคลรายแรก เช่นนี้ รองเท้าย่อมเป็นทรัพย์สินส่วนตัวที่มีลักษณะผูกขาดอันเป็นการกีดกันมิให้ผู้อื่นมาใช้ทรัพย์นั้นได้ ข้อจำกัดการใช้งานในตัวทรัพย์ดังกล่าวช่วยจำแนกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทรัพย์เสมือนจริงกับทรัพย์สินทางปัญญาและข้อมูล เช่น การฟังเพลงที่อยู่ในรูปไฟล์อิเล็กทรอนิกส์อย่าง MP3 โดยลักษณะการใช้งานแล้ว เพลงที่อยู่ในรูปไฟล์อิเล็กทรอนิกส์เป็นข้อมูล ส่วนสิทธิในการใช้เพลงซึ่งเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญา ผู้ฟังรายหนึ่งไม่สามารถกีดกันไม่ให้ผู้ฟังรายอื่นฟังเพลงเดียวกันในเวลาเดียวกันได้ ข้อจำกัดของการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาหรือข้อมูลไม่ได้มาจากลักษณะที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้ของตัวทรัพย์สินแต่มาจากสิทธิเด็ดขาดที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองให้ตามกฎหมายที่กำหนดผู้มีสิทธิอนุญาตการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นๆ ยกตัวอย่างเพิ่มเติมเช่น หากนายเอกซื้อหนังสือนิยายเล่มหนึ่งมาอ่าน ย่อมเป็นการกีดกันมิให้นายโทอ่านหนังสือเล่มเดียวกันในเวลาเดียวกัน แต่ไม่เป็นการกีดกันผู้อื่นที่มีสิทธิอ่านเนื้อหาเดียวกันนั้นจากหนังสือเล่มอื่นในเวลาเดียวกัน เนื้อหาหรือเนื้อเรื่องในหนังสืออันเป็นลิขสิทธิ์ในหนังสือนั้นเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีลักษณะไม่เป็นการกีดกัน (non-rivalrous) แต่ทั้งนี้หนังสือเล่มที่นายเอกซื้อมา ตัวเล่มนั้นเป็นทรัพย์ตามความหมายดั้งเดิมกล่าวคือเป็นสิ่งที่มีรูปร่าง และในขณะที่นายเอกอ่านหนังสือเล่มนั้น นายโทหรือบุคคลอื่นใดก็ไม่สามารถใช้หนังสือเล่มนั้นได้ (rivalrous)

นักวิชาการท่านอื่น เช่น ธีโอดอร์ เวสต์บรูก (Theodore Westbrook)[678] และเนลสัน ดาคันฮา (Nelson DaCunha)[679] ยังได้เสนอว่าทรัพย์เสมือนจริงต้องมีลักษณะทำให้การใช้ประโยชน์เป็นสิทธิเด็ดขาด (exclusivity) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงประการแรกที่กล่าวถึงไปข้างต้น โดยสิทธิเด็ดขาดนี้หมายความว่าการที่ทรัพย์เสมือนจริงชิ้นหนึ่งจะมีอยู่ได้อย่างมีนัยยะ ผู้สร้างโลกเสมือนจริงจะต้องสร้างกลไกที่ทำให้ผู้ใช้รายหนึ่งมีความสามารถในการหวงกันมิให้ผู้อื่นเข้าครองครองทรัพย์เสมือนนั้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญเพราะหากไม่มีการกีดกั้นหวงกันเช่นนั้นแล้ว ทรัพย์เสมือนจริงก็จะถูกเคลื่อนย้ายไปมาได้อย่างอิสระซึ่งจะทำให้คุณค่าในตัวทรัพย์ลดลง ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับทรัพย์ในโลกแห่งความจริง หากผู้คนไม่มีอำนาจหวงกัน

---

[678] Westbrook, T. J. (2006). Owned: Finding a Place for Virtual World Property Rights. Michigan State Law Review, 782.

[679] DaCunha, N. (2010). Virtual Property, Real Concerns. Akron Intellectual Property Journal 4, 41.

ทรัพย์ที่อยู่ในความครอบครองของตน และผู้อื่นสามารถหยิบฉวยสิ่งของระหว่างกันไปมาได้โดยไม่เกิดผลอะไรเป็นสำคัญ ก็ย่อมทำให้มูลค่าในของสิ่งนั้นสูญเสียไปแม้ว่าทรัพย์นั้นจะมีอยู่ทางกายภาพก็ตาม

ประการที่สอง ทรัพย์เสมือนจริงต้องมีลักษณะคงอยู่ (persistence) ทรัพย์ในโลกแห่งความจริงมีความคงอยู่ทางกายภาพ เช่น หากเจ้าของวางโทรศัพท์มือถือของตนไว้บนโต๊ะในบ้านแล้วออกไปทำงาน โดยธรรมดาแล้วเมื่อกลับมาถึงบ้านโทรศัพท์เครื่องนั้นก็จะยังคงอยู่บนโต๊ะนั้น อันเป็นการมีอยู่โดยสภาพทางกายภาพ เมื่อพิจารณาถึงเกมในปัจจุบันเมื่อผู้เล่นได้เล่นเกมไปเรื่อยๆ มักได้สิ่งของในเกมไว้ในบัญชีผู้เล่นของตน ซึ่งผู้ใช้อาจบันทึกผลการเล่นและสิ่งที่ตนได้มาทั้งหมดไว้ก่อนการปิดเกมได้ และเมื่อกลับเข้าสู่เกมอีกครั้ง ของเหล่านั้นยังคงมีอยู่ในบัญชีผู้ใช้ เพื่อให้ผู้เล่นใช้สอยวัตถุเสมือนจริงที่อยู่อำนาจหวงกันของตนต่อไปได้ หรือในโลกเสมือนจริงออนไลน์ประเภท MMOGs ที่ผู้เล่นทั่วโลกสามารถเข้าใช้ได้ตลอดเวลาทำให้ทรัพย์สินเสมือนจริงในโลกนั้นเกิดมีอยู่และคงอยู่ต่อไปในโลกออนไลน์นั้นแม้ว่าผู้เล่นบางรายได้ปิดคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์เล่นเกมไปแล้วก็ตาม อย่างไรก็ดี ลักษณะคงอยู่ (persistence) นี้อาจไม่เกิดขึ้นกับสิ่งของหรือไอเทมในวิดีโอเกมเสมอไป วิดีโอเกมบางเกมที่ไม่ใช่เกมออนไลน์ซึ่งต้องใช้เครื่องเล่นเกม (game console) เช่น เกมบอย (GameBoy) หรือเกม Super Mario Bros ของ Nintendo เมื่อผู้เล่นเลิกเล่นและปิดเครื่องเกมไปแล้ว ตัวละครและสิ่งของในเกมที่ผู้เล่นหามาได้ทั้งหมดก็จะหายไป เพราะการมีอยู่ของสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้เล่นเข้าไปเล่นในเกมนั้นเท่านั้น

ลักษณะของการคงอยู่มีสองแบบ[680] คือ (1) เมื่อผู้เล่นกลับเข้าสู่ระบบแล้ว สิ่งของที่ซื้อมาหรือสร้างขึ้นยังคงมีอยู่ในเกม คุณค่าหรือมูลค่าของสิ่งนั้นจึงมีอยู่แม้ผู้เล่นปิดเกมไปแล้ว แต่ตราบใดที่ผู้เล่นยังคงกลับเข้าเล่นเกมนั้นและสิ่งของที่ได้มายังคงมีอยู่ ทรัพย์เสมือนจริงที่ผู้เล่นมีย่อมมีคุณค่าและมีราคาได้ เช่น ไอเทมในเกมที่ผู้เล่นแต่ละคนมีอยู่ในบัญชีผู้ใช้ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นดาบ ชุดเกราะ หรือทองคำ เมื่อผู้เล่นล็อกอินกลับเข้าสู่เกมแล้วของเหล่านั้นจะยังคงมีอยู่เพื่อให้ผู้เล่นใช้สอยได้ และแบบที่สองคือ (2) ทรัพย์เสมือนจริงยังมีอยู่ในโลกเสมือนจริงแม้ว่าผู้เล่นปิดอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นเกมไปแล้ว เช่น ผู้เล่นอาจสร้างอาคารเสมือนจริงหลังหนึ่งในโลกเสมือนจริงอย่าง Second Life แม้ผู้สร้างตึกจะไม่ได้เล่นในเกมนั้นอยู่ แต่ผู้เล่นเกมหรือผู้ใช้แพลตฟอร์มรายอื่นสามารถเข้าเยี่ยมชมหรือใช้ประโยชน์จากอาคารหลังนั้นได้ อาคารเสมือนจริงหลังนั้นถือได้ว่ามีลักษณะที่คงอยู่แล้วแม้ว่าไม่อาจจับต้องได้ (intangible) และยิ่งทรัพย์นั้นมีการคงอยู่มากเพียงใด คุณค่าและมูลค่าของทรัพย์เสมือนชิ้นนั้นก็จะสูงตามไปด้วย

ประการที่สาม ทรัพย์เสมือนจริงมีความเชื่อมโยงต่อสิ่งอื่น (interconnectivity) วัตถุในโลกแห่งความจริงโดยสภาพแล้วย่อมมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น วัตถุต่างๆ ย่อมมีผลกระทบระหว่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ต้นไม้ต้นหนึ่งที่เจริญเติบโตขึ้นมา ย่อมส่งผลต่อระบบนิเวศ มีผลต่อมนุษย์และสัตว์อื่นๆ หรือแม้แต่สิ่งของชิ้นหนึ่งที่ถูกทิ้งไว้เป็นขยะ แม้ว่าวางอยู่บนดินอย่างไร้ค่าไร้ราคา แต่ก็ยังมีผลกระทบต่อการใช้สอยพื้นที่นั้นๆ ได้ ทรัพย์เสมือนจริงก็อาจถูกสร้างขึ้นให้อยู่ในเครือข่าย (network) และเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นได้ ซึ่งแม้บุคคลหนึ่งเป็นผู้ควบคุมและหวงกันทรัพย์เสมือนจริงนั้น แต่บุคคลอื่นอาจเข้ามาร่วมใช้หรือได้รับผลกระทบบางอย่างจากสิ่งนั้นได้ เช่น การมีอยู่หรือการใช้ดาบเสมือนจริงเล่มหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อเกมและ

[680] DaCunha, N. (2010). Virtual Property, Real Concerns. Akron Intellectual Property Journal 4, 42.

ผู้เล่นรายอื่นหรือหากผู้เล่นคนหนึ่งสร้างสวนสนุกเสมือนจริง ผู้เล่นคนอื่นอาจเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ เล่นเครื่องเล่น หรือชมพาเหรดในสวนสนุกนั้นได้ เช่นนี้ สวนสนุกที่สร้างขึ้นเสมือนจริงนั้นย่อมมีลักษณะของการเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นแล้ว ยิ่งทรัพย์เสมือนจริงนั้นมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นมากเท่าไร คุณค่าที่ควรได้รับการคุ้มครองของทรัพย์นั้นย่อมมากขึ้นตามไปด้วย

ประการที่สี่ ทรัพย์เสมือนจริงที่มีมูลค่าควรแก่การรับรองและคุ้มครองจะต้องมีตลาดสำหรับการซื้อขายแลกเปลี่ยน (secondary market) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการถ่ายโอนของสิ่งนั้นระหว่างผู้เล่น และเน้นชัดถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจของทรัพย์เสมือนจริงว่าอาจซื้อขายและเปลี่ยนมือได้เหมือนทรัพย์ทั่วไป องค์ประกอบเรื่องตลาดนี้มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบสองประการที่กล่าวถึงข้างต้น กล่าวคือ เมื่อวัตถุเสมือนจริงมีความคงอยู่ และมีความเชื่อมโยงต่อสิ่งอื่นแล้ว วัตถุชิ้นนั้นก็อาจมีมูลค่ามีราคาในการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดได้เสมือนทรัพย์ในความหมายดังเดิมซึ่งเป็นวัตถุอันมีรูปร่าง เช่น อาวุธหรือสิ่งของในเกม หรือแม้แต่บัญชีผู้เล่นเองก็ยังสามารถซื้อขายกันได้อย่างมีมูลค่าเป็นราคาที่ชัดเจน ทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมในเกมมากมายมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทุกวัน โดยมีเว็บไซต์หรือช่องทางการแลกเปลี่ยนมากมาย ในประเทศไทยเองก็มีเว็บไซต์ในลักษณะนี้เช่นกัน เช่น www.item.in.th ที่ผู้เล่นจำนวนมากเสนอขายไอเทมในเกมโดยตั้งราคาตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลายพันบาทขึ้นอยู่กับประเภทและคุณสมบัติของสินค้า เช่นเสนอขายสกินโจ๊กเกอร์ในเกม ROV ในราคา 300 บาท[681] (ภาพที่ 7) และการเสนอขายกระโปรงสั้นสีม่วง (mini-skirt) ในเกม PUBG หรือ Player Unknown's Battlegrounds ซึ่งเป็นเกมแนวแบตเทิลรอยัล (Battle Royale) เกมต่อสู้ที่ผู้เล่นต้องเอาชนะเพื่อให้รอดชีวิตอยู่เพียงคนเดียว โดยมีผู้เสนอขายไอเทมนี้ในราคา 1600 บาท[682] (ภาพที่ 8) ตลาดซื้อขายที่รองรับการโอนย้ายทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและมูลค่าของทรัพย์เสมือนจริง

ภาพที่ 3.12 ภาพประกาศขายสกินโจ๊กเกอร์ (จากเกม ROV) บนเว็บไซต์ www.item.in.th

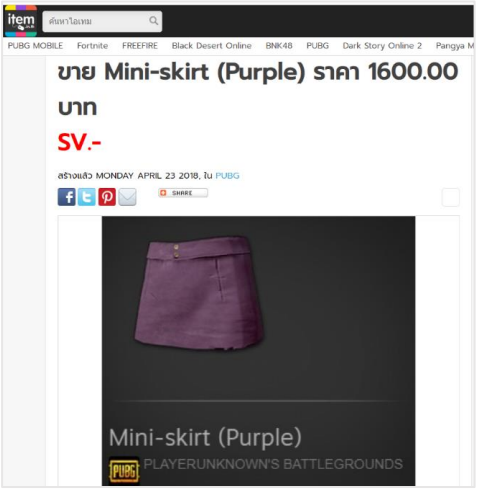

ภาพที่ 3.13 ภาพประกาศขายกระโปรงเสมือนจริง (จากเกม PUBG) บนเว็บไซต์ www.item.in.th

[681] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/ROV/1923/สกินโจ๊กเกอ.

[682] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/PUBG/2534/Mini-skirt-(Purple).

ประการสุดท้าย ทรัพย์เสมือนจริงมีมูลค่าได้ด้วยผู้ใช้ (value-added-by-users) กล่าวคือผู้เล่นเกมมีส่วนทำให้ทรัพย์เสมือนจริงมีคุณค่าหรือมีมูลค่าได้ ลักษณะของเกมโดยเฉพาะเกมที่ผู้เล่นจำนวนมากสามารถเข้าร่วมเล่นพร้อมกันได้ (massively multiplayer online games หรือ MMOGs) นั้น ผู้สร้างเกมหรือเจ้าของแพลตฟอร์มมักออกแบบแผนทางธุรกิจให้ผู้เล่นให้คุณค่าแก่การเล่นในเกมด้วยการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนด้วยการใช้เวลาในการเล่น หรือการลงทุนด้วยเงินจนทำให้ผู้เล่นต้องการเล่นเกมนั้นต่อไป ผู้เล่นยังสามารถสร้างตัวตนออนไลน์ได้ด้วยการสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เล่นรายอื่น หรือสร้างความเป็นตัวตนด้วยการแสวงหาและได้มาซึ่งทรัพย์สมบัติเสมือนจริงและสร้างอัตตาด้วยการเล่นเกมจนผ่านด่านต่างๆ ในเกม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปเรื่อยๆ ยิ่งผู้เล่นใช้เวลาและเงินในการเล่นเกมมากเท่าไร ก็ยิ่งส่งผลต่อมูลค่าของตัวตนออนไลน์และเพิ่มราคาทรัพย์เสมือนที่ผู้เล่นหามาได้ ทั้งนี้ ผู้เล่นคงไม่อยากลงทุนและลงแรงในการเล่นเกม หากไม่ได้คาดหวังว่าตนจะได้รับการคุ้มครองและรับรองในสิ่งที่ได้มาจากการเล่นเกม อย่างไรก็ดี เหตุผลในการคุ้มครองผู้เล่นเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงในทางกฎหมาย มิได้ขึ้นอยู่ว่าผู้เล่นได้ใช้เวลาในการเล่นเกมออนไลน์นานหรือไม่ หรือใช้ความสามารถหรือความวิริยะอุตสาหะในการเล่นมากน้อยเพียงใด แต่เป็นเพราะผู้เล่นตระหนักถึงความเป็นเจ้าของ ความมั่นคง ประโยชน์ในการใช้งาน และคุณค่าของสิ่งที่อยู่ในเกม[683]

เมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงโดยเปรียบเทียบกับทรัพย์สินทางปัญญา ข้อมูล และทรัพย์ตามความหมายดั้งเดิมซึ่งเป็นวัตถุอันมีรูปร่างนั้น ทรัพย์เสมือนจริงมีลักษณะที่เหมือนกับทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property) เพราะต่างเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่างจับต้องไม่ได้ (intangible) อย่างไรก็ดีดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าทรัพย์เสมือนจริงอาจมีลักษณะการใช้งานที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้ (rivalrousness) กล่าวคือ ในขณะที่ผู้เล่นใช้ทรัพย์เสมือนจริงชิ้นใดอยู่ ผู้อื่นไม่อาจใช้สอยวัตถุชิ้นนั้นได้ แต่เมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์สินทางปัญญาเช่นลิขสิทธิ์แล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาไม่เป็นการผูกขาดในเชิงการใช้งานโดยสภาพ (non-rivalrous) เช่น ในขณะที่บุคคลหนึ่งฟังเพลงเพลงหนึ่งจากโทรศัพท์มือถือ บุคคลอื่นทั่วโลกก็สามารถฟังเพลงเดียวกันนั้นได้จากอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของตนเอง หรือเมื่อนักอ่านซื้อหนังสือเล่มหนึ่ง บุคคลอื่นก็สามารถหยิบหนังสืออีกเล่มหนึ่งซึ่งตีพิมพ์เรื่องเดียวกันมาอ่านพร้อมๆ กันได้ และแม้ว่าเจ้าของเพลงหรือผู้ประพันธ์หนังสือมีสิทธิห้ามมิให้ผู้อื่นผู้ใดใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของตนโดยมิได้รับอนุญาตซึ่งเป็นสิทธิเด็ดขาด (exclusive right) ที่กฎหมายคุ้มครองและรับรองให้ แต่หากเป็นการใช้งานโดยสภาพแล้วนั้นผู้ใช้หลายคนสามารถใช้งานอันมีลิขสิทธิ์พร้อมกันได้

เช่นนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับทรัพย์โดยทั่วไปในโลกทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า คอมพิวเตอร์ รถยนต์ บ้านและที่ดิน ทรัพย์เหล่านี้เป็นวัตถุที่มีรูปร่างและจับต้องสัมผัสได้ (tangible) โดยพื้นฐานแล้วทรัพย์จึงมีลักษณะที่ไม่สามารถแบ่งกันใช้ในเวลาเดียวกันได้ (rivalrousness) กล่าวคือเมื่อบุคคลหนึ่งอ่านหนังสือเล่มหนึ่งอยู่ โดยสภาพแล้วบุคคลอื่นไม่อาจใช้สอยหนังสือซึ่งเป็นทรัพย์ที่มีรูปร่างเล่มเดียวกันนั้นได้ในเวลาเดียวกัน หรือเมื่อคนหนึ่งคนสวมใส่เสื้อยืดตัวหนึ่งอยู่ คนอื่นๆ ย่อมไม่สามารถสวมใส่เสื้อยืดตัวเดียวกันนั้นได้ เมื่อ

[683] Blazer, C., (2006). The Five Indicia of Virtual Property. Pierce Law Review, 5, 149.

กฎหมายรับรองสิทธิในทรัพย์โดยเฉพาะกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์ ทรัพย์เหล่านี้จึงมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและสามารถโอนแก่กันได้ (transferrable) คุณลักษณะของทรัพยสิทธินี้เหมือนกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร เพราะเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ทรงสิทธิบัตรมีสิทธิทางเศรษฐกิจที่แสวงหาประโยชน์ในทางการค้าจากทรัพย์สินทางปัญญาของตน ทำให้เกิดเป็นสิทธิทางกฎหมายมีมูลค่าและสามารถโอนขายจำหน่ายได้ และเมื่อพิจารณาถึงทรัพย์เสมือนจริงในประเด็นเดียวกัน ทรัพย์เสมือนจริงจึงมีลักษณะเหมือนทรัพย์อันเป็นวัตถุทางกายภาพและทรัพย์สินทางปัญญาที่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์เสมือนจริงสามารถโอนถ่ายทรัพย์เสมือนจริงของตนให้แก่ผู้อื่นได้ และแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์นั้นได้เพราะทรัพย์เสมือนจริงมีคุณค่า มีมูลค่าและมีราคาได้

กล่าวโดยสรุปคือ แม้ว่าทรัพย์เสมือนจริง ทรัพย์สินทางปัญญา ข้อมูล และทรัพย์โดยทั่วไปนั้นมีลักษณะบางอย่างที่เหมือนกัน แต่ก็ยังมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน ดังนั้นลักษณะการคุ้มครองในทางกฎหมายย่อมต้องแตกต่างกัน เพราะทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีขึ้นเพื่อคุ้มครองคุณค่าอันเกิดจากงานสร้างสรรค์ ส่วนการคุ้มครองข้อมูลคือการคุ้มครองคุณค่าในเนื้อหาของข้อมูลนั้น ในขณะที่การคุ้มครองทรัพย์เสมือนจริงเป็นการคุ้มครองคุณค่าในลักษณะเดียวกันกับทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุอันมีรูปร่างทางกายภาพ คือเป็นการคุ้มครองคุณค่าในการใช้สอยและแสวงหาประโยชน์จากตัววัตถุนั้นๆ

<u>3.5.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง</u>

เมื่อระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี และด้วยความไม่ชัดเจนในสถานะทางกฎหมายของทรัพย์เสมือนจริงนี้ทำให้เกิดประเด็นปัญหาในทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์เสมือนจริง กล่าวคือ (1) ขอบเขตการบังคับตามกฎหมายของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการในโลกเสมือนจริงว่ามีผลบังคับในทางกฎหมายมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในข้อสัญญาที่กำหนดเกี่ยวกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริง (2) หากพิจารณาทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อันเป็นรากฐานความคิดในการกำหนดสิทธิว่าด้วยทรัพย์ทฤษฎีเหล่านี้นำมาใช้ในการอธิบายสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงได้หรือไม่ และ (3) การกระทำโดยมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงเป็นความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

1) ทรัพย์เสมือนจริงและสิทธิเรียกร้องในทางสัญญา

เมื่อทรัพย์ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปพิกเซลเกิดมีคุณค่าในการใช้สอยและมีมูลค่าเป็นเงินที่สามารถใช้จ่ายได้ในโลกแห่งความจริง ผู้เล่นเกมมากมายจึงเสาะแสวงหาวัตถุเสมือนจริงเหล่านี้เพื่อประโยชน์ทางการค้า กลุ่มคนในบางประเทศจึงมีการว่าจ้างให้คนเล่นเกมเพื่อให้ได้เงินหรือของที่มีมูลค่าในเกมแล้วนำมาขายต่อหรือแลกเปลี่ยนให้กลายเป็นเงินในโลกความจริงที่เรียกว่า “โกลด์ฟาร์มมิ่ง” (gold farming) ประเทศจีนอาจเป็นประเทศแรกๆ ของโลกที่ผู้คนลงแรงนั่งเล่นเกมหลายชั่วโมงและลงทุนจ่ายเงินในการเล่นเกมเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเสมือนจริงที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ คดีแรกที่มีการฟ้องร้องและตัดสินคดีเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงนั้นจึงเริ่มมีขึ้นในประเทศจีน

ในคดี Li Hongchen v. Beijing Arctic Ice Technology Development Co. Ltd. นาย Li Hongchen ใช้เวลากว่าสองปีในการเล่นเกมออนไลน์ชื่อ Hongyue หรือ Red Moon และลงทุนในการเล่นเกมไปถึงหนึ่งหมื่นหยวน ในปี ค.ศ. 2003 อาวุธเสมือนจริงในเกมที่นาย Li Hongchen หามาได้นั้นถูกอีกบุคคลหนึ่งขโมยไปด้วยการแฮก (hack) บัญชีผู้ใช้ของเขา นาย Li Hongchen จึงขอให้บริษัท Beijing Arctic Ice Technology ช่วยระบุตัวบุคคลที่ขโมยสิ่งของเสมือนจริงของเขาไป แต่บริษัทเจ้าของเกมดังกล่าวปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่าเป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้เล่นจึงไม่สามารถเปิดเผยได้ นาย Li Hongchen จึงฟ้องคดีต่อศาล บริษัทเจ้าของเกมต่อสู้ว่าสิ่งของที่อยู่ในเกมมีมูลค่าเพียงแต่ในเกมเท่านั้น และทรัพย์เสมือนจริงเป็นเพียงข้อมูลที่อยู่ในระบบการจัดการของบริษัท ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าการที่ทรัพย์เสมือนจริงถูกขโมยไปนั้นเกิดจากช่องโหว่ในเซิร์ฟเวอร์ (server) ของบริษัทที่ทำให้ถูกแฮกได้ง่าย ศาลอุทธรณ์จึงพิพากษายืนตามคำพิพากษาของศาลชั้นต้นในปักกิ่งให้บริษัท Beijing Arctic Ice Technology ต้องจัดการให้ของที่หายไปนั้นคืนกลับเข้าสู่บัญชีของนาย Li Hongchen[684] แม้ว่าประเด็นในคดีที่ศาลพิจารณาจะเป็นเรื่องสัญญาระหว่างผู้เล่นและผู้ให้บริการโลกเสมือนจริง แต่คำพิพากษาแสดงให้เห็นว่าศาลพิจารณาคุ้มครองสิทธิเหนือทรัพย์เสมือนจริงของผู้เล่นซึ่งใช้ยันต่อบุคคลอื่นได้ ไม่เพียงแต่ใช้ยันคู่กรณีซึ่งเป็นผู้ลักเอาทรัพย์นั้นไปเท่านั้น[685] อย่างไรก็ดี ศาลพิจารณาคดีนี้จากสิทธิเรียกร้องตามสัญญาและการคุ้มครองผู้บริโภค มิได้พัฒนาแนวคิดหรือหลักกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงแต่อย่างใด

ประเทศสหรัฐอเมริกามีประเด็นโต้เถียงเรื่องความเป็นเจ้าของหรือสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงระหว่างผู้เล่นและผู้ให้บริการพื้นที่เสมือนจริงในคดี Bragg v. Linden Research, Inc.[686] โดยเมื่อปี ค.ศ.2007 นาย Bragg ซึ่งเป็นโจทก์ในคดีนี้ได้อ้างถึงประโยชน์ในความเป็นเจ้าของในทรัพย์เสมือนจริงใน Second Life โดยกล่าวอ้างว่าบริษัท Linden Labs ซึ่งเป็นผู้ให้บริการ Second Life ได้ยึดทรัพย์เสมือนจริงที่ตนมีและปิดบัญชีผู้ใช้ของตนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ประเด็นที่ขึ้นสู่ศาลคือการโต้แย้งในสิทธิและหน้าที่ระหว่างเจ้าของหรือผู้สร้างโลกเสมือนจริงและลูกค้าซึ่งคือผู้เล่นในเกม ข้อเท็จจริงในคดีคือ นาย Bragg ได้เข้าประมูลที่ดินเสมือนจริงในระหว่างที่ Second Life มีปัญหาในระบบทำให้นาย Bragg ได้ซื้อที่ดินเสมือนจริงชื่อ Taessot ไปทั้งแปลงในราคา 300 ดอลลาร์สหรัฐซึ่งเป็นราคาที่ถูกกว่าปกติ จากนั้น Linden Labs ได้ปิดบัญชีผู้ใช้ของนาย Bragg และยึดที่ดิน Taessot ไปด้วยเหตุผลว่านาย Bragg ผิดสัญญาผู้ใช้บริการ (Terms of Service) นาย Bragg จึงฟ้องร้องต่อศาลเป็นคดีแพ่งในประเด็นผิดสัญญาและปฏิบัติการค้าอย่างไม่เป็นธรรม (unfair trade practice) และอ้างว่าตนต้องเสียหายจากการที่บัญชีถูกปิดเป็นเงินราว 6,000 ดอลลาร์สหรัฐ คดีนี้จึงไม่มีประเด็นต้องพิจารณาว่าที่ดินเสมือนจริงที่พิพาทนั้นเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายหรือไม่ อย่างไรก็ตาม

---

[684] Brown, P. and Raysman, R. (2006). Property Rights in Cyberspace Games and Other Novel Legal Issues in Virtual Property. The Indian Journal of Law and Technology, 2, 97-98. http://ijlt.in/wp-content/uploads/2015/08/Peter_Brown.pdf; Abramovitch†, S. H. and Cummings, D. L. (2007) Virtual Property, Real Law: The Regulation of Property in Video Games, 78. https://ojs.library.dal.ca/CJLT/article/viewFile/6040/5369.

[685] Fairfield, J.A.T. (2005). Virtual Property. Boston University Law Review, 85, 1085.

[686] Marc Bragg v Linden Research, Inc. 487 F.Supp.2d 593 (2007).

คดีนี้ศาลไม่ได้ตัดสินในประเด็นแห่งคดีเพราะท้ายสุดแล้วคู่กรณีได้ประนีประนอมตกลงกันนอกศาล โดยภายหลังมีรายงานว่านาย Bragg ได้บัญชีผู้ใช้คืน[687]

คดีตัวอย่างทั้งสองคดีที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางกฎหมายอีกประเด็นที่น่าสนใจ คือ ขอบเขตการบังคับตามกฎหมายของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการในโลกเสมือนจริงว่ามีผลบังคับในทางกฎหมายมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในข้อสัญญาที่กำหนดเกี่ยวกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริง สัญญาหรือข้อตกลงระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการนั้นอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ข้อตกลงอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ใช้ หรือ End User License Agreement (EULA) ข้อตกลงการใช้ หรือ Terms of Use (ToU) และข้อตกลงการให้บริการหรือ Terms of Service (ToS) แต่สัญญาเหล่านี้ล้วนมีลักษณะเดียวกัน คือเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่ข้อตกลงในสัญญากำหนดขึ้นโดยผู้ให้บริการเพียงฝ่ายเดียว ผู้ใช้บริการไม่มีอำนาจต่อรองในข้อสัญญาเหล่านั้นและหากผู้ใช้บริการไม่รับข้อตกลงเหล่านั้นมักไม่สามารถเข้าสู่ระบบออนไลน์เพื่อเล่นเกมได้ และเนื่องจากการให้บริการโลกเสมือนจริงนี้เป็นการให้บริการออนไลน์ที่เปิดกว้างให้ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตทั่วโลกสามารถสมัครเข้าเป็นผู้ใช้บริการได้ สัญญาที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสัญญามาตรฐานฉบับเดียวที่ใช้กับลูกค้าหรือผู้ใช้บริการทั่วโลก ไม่จำกัดว่าผู้ใช้บริการอยู่ในเขตอำนาจของประเทศใด

ผู้ผลิตเกมและเจ้าของแพลตฟอร์มออนไลน์มีสัญญาการให้บริการไว้เพื่อเป็นเกราะคุ้มกันทางกฎหมาย เจ้าของเกมจึงใช้ข้อสัญญาที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเกมของตน ซึ่งรวมถึงการโอนทรัพย์เสมือนจริงและความเป็นเจ้าของในทรัพย์เสมือนจริง แม้ว่าข้อสัญญาที่กำหนดขึ้นฝ่ายเดียวนั้นหากขัดต่อกฎหมายหรือไม่เป็นธรรม ข้อตกลงนั้นย่อมอาจไม่สามารถบังคับใช้ได้ในทางกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติแล้วสัญญาลักษณะนี้มีผลอย่างมากต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการเข้าใช้โลกเสมือนจริง มุมมองเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง และยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการอีกด้วย

สัญญาสำเร็จรูปออนไลน์จะแสดงข้อสัญญาทั้งหมดซึ่งมักประกอบด้วยข้อสัญญาหลายข้อที่มักเขียนด้วยถ้อยคำและสำนวนทางกฎหมายและมีความยาวมาก เมื่อผู้ใช้บริการกดตอบรับข้อสัญญาด้วยการกดเม้าส์หรือคลิกในช่องรับข้อสัญญาที่ปรากฏถ้อยคำว่า “ฉันยอมรับ” (“I accept”) หรือ “ฉันตกลงตามสัญญานี้” (“I agree to the Terms of Service”) เพียงเท่านี้ผู้ให้บริการก็จะถือว่าผู้ใช้บริการได้รับข้อสัญญาทั้งหมดแล้ว สัญญาออนไลน์ลักษณะนี้เรียกว่า click-wrap contract[688] ด้วยรูปแบบของการทำสัญญาเช่นนี้ ผู้ใช้ไม่มีทางเลือกหรืออำนาจต่อรองเกี่ยวกับเนื้อหาแห่งสัญญา เพราะในทางปฏิบัติแล้วเป็นไปได้ยากที่ผู้ใช้บริการรายหนึ่งในท่ามกลางผู้ใช้บริการเป็นพันหรือล้านคนจะติดต่อขอเจรจา หรือประสบความสำเร็จในการเจรจาเกี่ยวกับข้อตกลงในสัญญา ทำให้ผู้ใช้บริการไม่มีอำนาจต่อรองและไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการตอบตกลงรับข้อสัญญาทั้งหมด มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถเล่นเกมหรือเข้าใช้บริการได้ ทั้งนี้ ผู้ใช้บริการที่รับข้อตกลงในสัญญา

---

[687] Murray, A. (2010). Information Technology Law: the Law and Society. Oxford University Press, 99.

[688] Kim, N. S. (2013). Wrap Contracts: Foundations and Ramifications. Oxford University Press.

ออนไลน์นี้มักเสียสิทธิบางประการหรือสละสิทธิเรียกร้องที่โดยปกติแล้วพึงจะมีในฐานะลูกค้าหรือผู้บริโภค เช่น สิทธิในการฟ้องร้องผู้ให้บริการต่อศาล และสิทธิในการเรียกค่าเสียหาย เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ใช้บริการมักไม่อ่านข้อตกลงทั้งหมด แต่กดรับข้อสัญญาไปเพียงเพื่อให้สามารถเข้าใช้บริการในแพลตฟอร์มได้ โดยเมื่อปี ค.ศ. 2010 บริษัท GameStation ซึ่งเป็นบริษัทสัญชาติอังกฤษได้ร่างสัญญาประเภท click-wrap โดยหนึ่งในข้อสัญญานั้นได้กำหนดว่า ผู้ใช้บริการตกลงมอบวิญญาณอมตะ (immortal soul) ของตนให้แก่ผู้ให้บริการ ปรากฏว่ามีผู้ตอบรับข้อสัญญานี้ไปถึง 75,000 คน[689] แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคจำนวนมากตอบรับสัญญาออนไลน์โดยไม่อ่านข้อสัญญา และแม้ว่าบริษัทนี้มีเจตนาเพียงแค่แกล้งหยอกลูกค้าในวันโกหกหรือ April Fool's Day และไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ใช้บริการ แต่กลับทำให้เกิดประเด็นถกเถียงว่าสัญญามาตรฐานเหล่านี้มีผลในทางกฎหมายเพียงใด และแม้ว่าผู้ใช้บริการจะอ่านข้อสัญญาทั้งหมดด้วยตนเอง ประเด็นปัญหาต่อมาคือผู้บริโภคซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่นักกฎหมายจะสามารถทำความเข้าใจข้อสัญญาซึ่งอาจประกอบไปด้วยศัพท์ทางกฎหมายได้หรือไม่และมากน้อยเพียงใด

สัญญาการให้บริการซึ่งเป็นสัญญาสำเร็จรูปเหล่านี้มักมีข้อสัญญากำหนดว่าผู้ใช้บริการให้สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์ทั้งหมดแก่ผู้ให้บริการเกม ทำให้ตามสัญญาแล้วผู้เล่นเกมมีสิทธิและได้รับความคุ้มครองจากสัญญาน้อยมาก[690] เช่น ข้อสัญญาที่กำหนดว่าผู้เล่นเกมไม่ได้เป็นเจ้าของในสิ่งใดที่เกี่ยวกับเกมที่ตนเล่น และอนุญาตให้ผู้ให้บริการหรือผู้พัฒนาเกมยึด จำกัด หรือลบทิ้งเสียซึ่งทรัพย์เสมือนจริงของผู้เล่นเกมได้ทุกเมื่อ โดยไม่จำต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า[691]

ยกตัวอย่างเช่นสัญญาของบริษัท MindArk ซึ่งเป็นผู้ให้บริการเกม Entropia Universe โลกเสมือนจริงที่ผู้เล่นสามารถสร้างวัตถุเสมือนจริงและซื้อขายแลกเปลี่ยนในเกมได้ บริษัท MindArk ได้กำหนดข้อสัญญาข้อที่ 11 ไว้ว่า

> *"ผู้ใช้บริการยอมรับโดยชัดแจ้งว่าผู้ใช้บริการไม่ได้เป็นเจ้าของหรือไม่ได้ไปซึ่งสิทธิประโยชน์ใดในวัตถุเสมือนจริงที่ผู้ใช้บริการเป็นผู้สร้างขึ้น แต่ผู้ใช้บริการได้รับอนุญาตให้ใช้บริการในระบบของ Entropia Universe ภายใต้สัญญานี้ได้ กล่าวโดยชัดแจ้งคือ บริษัท MindArk เป็นผู้มีสิทธิและเป็นผู้ได้ไปซึ่งประโยชน์ทั้งหมดในวัตถุเสมือนจริงที่ผู้ใช้บริการสร้างขึ้นในโลกเสมือนจริงนี้"*[692]

---

[689] Fox News. (2010) 7,500 Online Shoppers Unknowingly Sold Their Souls. Retrived July 9, 2019, from https://www.foxnews.com/tech/7500-online-shoppers-unknowingly-sold-their-souls; Smith, C. (2010) 7,500 Online Shoppers Accidentally Sold Their Souls To Gamestation. Retrived July 9, 2019, from https://www.huffpost.com/entry/gamestation-grabs-souls-o_n_541549.

[690] DaCunha, N. (2010). Virtual Property, Real Concerns. Akron Intellectual Property Journal, 4, 45-47.

[691] Jankowich, A. (2006). EULAW: The Complex Web of Corporate Rule-Making in Virtual Worlds, Tulane Journal of Technology and Intellectual Property, 8(1), 45.

[692] "... You expressly acknowledge that You do not obtain any ownership right or interest in the Virtual Item You "create" but all such terms refer to the licensed right to use a certain feature of the Entropia Universe System or the Entropia Universe in accordance with the Terms and conditions of this agreement. For clarity, MindArk and/or the respective MindArk's Planet Partner retains all rights, title and interest to all

สัญญาข้อ 2 ของบริษัท Blizzard ผู้เป็นเจ้าของเกม World of Warcraft ได้กำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของในลักษณะเดียวกันไว้ดังนี้

"ส่วนประกอบในแพลตฟอร์มดังต่อไปนี้... เป็นของ Blizzard หรืออนุญาตให้ใช้สิทธิโดย Blizzard:

สิ่งเสมือนจริงทั้งหมดที่ปรากฏในแพลตฟอร์มนี้ และที่ปรากฏในเกมของ Blizzard เช่น

ส่วนประกอบที่เกี่ยวกับการแสดงภาพ: ตำแหน่งสถานที่ งานศิลปะ การออกแบบทางโครงสร้าง หรือภูมิทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว และเอฟเฟกต์ภาพและเสียง

ส่วนการบรรยายเรื่อง: ธีม แนวความคิด เรื่องราวและโครงเรื่อง

ตัวละคร: ชื่อ รูปลักษณ์ รายการข้าวของ และคำพูดติดปากของตัวละครในเกม

สิ่งของต่างๆ: ทรัพย์เสมือนจริง เช่น บัตรเครดิต สกุลเงิน ยาพิษ อาวุธ เสื้อเกราะ สิ่งของต่างๆ ที่สวมใส่ได้ สกิน สเปรย์ สัตว์เลี้ยง ภูเขาและอื่นๆ"[693]

ข้อสัญญาของบริษัท MindArk และ Blizzard ที่กล่าวมาข้างต้นแตกต่างกับสัญญาที่บริษัท Mojang กำหนดไว้ซึ่งให้ผู้เล่นในเกม Minecraft เป็นเจ้าของสิ่งที่ตนสร้างขึ้นในเกมได้ ข้อสัญญาเกี่ยวกับโลกเสมือนจริงที่ผู้ใช้สร้างขึ้นนี้กำหนดให้ผู้ใช้สามารถสร้างพื้นที่เสมือนจริงในเกมหรือที่เรียกว่า mod[694] และใช้สิ่งที่ตนสร้างขึ้นอย่างไรก็ได้ ตราบที่ไม่นำออกขายหรือพยายามสร้างรายได้จากสิ่งนั้น โดยข้อสัญญาย้ำชัดว่าผู้ใช้เป็นเจ้าของสิ่งที่สร้างขึ้น แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของ code ในเกม ข้อสัญญายังระบุต่อไปอีกว่า

"หากผู้ใช้สร้างคอนเทนต์ในเกม ผู้ใช้ตกลงอนุญาตให้บริษัท Mojang ใช้ ทำซ้ำ แก้ไข เปลี่ยนแปลง แจกจ่ายและเผยแพร่คอนเทนต์นั้นต่อสาธารณชน การอนุญาตให้ใช้นี้ไม่อาจเพิกถอนได้ และผู้ใช้ตกลงอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้ ทำซ้ำ แก้ไข เปลี่ยนแปลง แจกจ่ายและเผยแพร่

Virtual Items You create in-world." (Entropia Universe. Entropia Universe End User License Agreement (EULA). Retrived July 9, 2019, from https://legal.entropiauniverse.com/legal/eula.xml).

[693] "The following components of the Platform... , are owned or licensed by Blizzard: All virtual content appearing within the Platform, including the Blizzard Games, such as: Visual Components: Locations, artwork, structural or landscape designs, animations, and audio-visual effects; Narrations: Themes, concepts, stories, and storylines; Characters: The names, likenesses, inventories, and catch phrases of Game characters; Items: Virtual goods, such as digital cards, currency, potions, weapons, armor, wearable items, skins, sprays, pets, mounts, etc." (Blizzard Entertainment. Blizzard End User License Agreement. Retrived July 9, 2019, from https://www.blizzard.com/en-us/legal/fba4d00f-c7e4-4883-b8b9-1b4500a402ea/blizzard-end-user-license-agreement).

[694] "The term mod is derived from the act of modifying a game. To mod a game is to create custom levels, objects, characters, or even unique or stand-alone game from an existing game engine. Many games come with an editor that allow for easier modding. A person who mods a game is called a modder." (Webopedia. Mod. Retrived July 9, 2019, from https://www.webopedia.com/TERM/M/mod.html.)

คอนเทนต์นั้นต่อสาธารณชน ผู้ใช้ไม่ได้สละความเป็นเจ้าของในสิ่งที่ตนสร้างขึ้น ผู้ใช้เพียงให้สิทธิแก่บริษัท Mojang และผู้ใช้รายอื่นในการใช้สิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ยกตัวอย่างเช่น บริษัท Mojang อาจจำเป็นต้องทำซ้ำ เปลี่ยนรูปและเผยแพร่คอนเทนต์ที่ผู้ใช้สร้างขึ้นบนเว็บไซต์ของบริษัทเพื่อให้บุคคลอื่นเข้าดูได้ หากผู้ใช้ไม่อนุญาตให้ใช้สิทธิเช่นนี้ ผู้ใช้จะต้องไม่สร้างคอนเทนต์ในเกมของบริษัท โปรดพิจารณาอย่างถี่ถ้วนก่อนสร้างคอนเทนต์ในเกมเพราะสิ่งที่ผู้ใช้สร้างขึ้นอาจถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชนและบุคคลอื่นอาจใช้คอนเทนต์นั้นในแบบที่ผู้ใช้ไม่เห็นชอบได้"[695]

ข้อสัญญานี้ชี้ให้เห็นว่าเจ้าของแพลตฟอร์มยินดีให้ผู้ใช้กล่าวอ้างถึงสิทธิในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นเอง แต่เพื่อให้โลกเสมือนจริง Minecraft ดำเนินต่อไปตามรูปแบบของเกมแล้ว ผู้ใช้จะต้องไม่แสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างสิ่งของในเกมเพื่อหากำไร นอกจากนี้ผู้ใช้บริการแพลตฟอร์มทุกคนจะต้องอนุญาตให้ผู้อื่นในเกมเข้าเยี่ยมชมหรือใช้ประโยชน์จากโลกหรือ mod ที่ผู้ใช้สร้างขึ้นได้ ซึ่งทั้งหมดนี้คือรูปแบบของเกมที่ผู้สร้างออกแบบไว้และควบคุมการใช้โลกเสมือนจริงนี้ด้วยสัญญา EULA

นอกจากข้อตกลงเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของในสิ่งของที่อยู่ในเกมแล้ว สัญญาการให้บริการเช่น EULA และ TOS มักกำหนดให้สิทธิผู้ให้บริการในการยกเลิกการให้บริการ กล่าวคือมีสิทธิปิดบัญชีของผู้ใช้ได้โดยไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ผู้ใช้ทราบ หรือมีสิทธิหยุดการให้บริการทั้งหมดได้ เช่น ข้อสัญญา 3.1 ของบริษัท MindArk มีข้อความดังนี้

"บริษัท MindArk ขอสงวนสิทธิที่จะไม่อนุมัติการขอสมัครบัญชีผู้ใช้ ปฏิเสธการเข้าใช้บัญชีผู้ใช้ ปิดบัญชีผู้ใช้ ห้ามเข้าใช้หรือล็อกบัญชีผู้ใช้ ลบทิ้ง เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มข้อมูลบัญชีผู้ใช้ โดยอาจแจ้งหรือไม่แจ้งให้ผู้ใช้ทราบก็ได้ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลใดก็ได้และด้วยดุลพินิจของบริษัทแต่เพียงผู้เดียว"[696]

---

[695] "If you make any content available on or through our Game, you agree to give us permission to use, copy, modify, adapt, distribute, and publicly display that content. This permission is irrevocable, and you also agree to let us permit other people to use, copy, modify, adapt, distribute, and publicly display your content. You are not giving up your ownership rights in your content, you are just giving us and other users permission to use it. For example, we may need to copy, reformat, and distribute content that you post on our website so others can read it. If you don't want to give us these permissions, do not make content available on or through our Game. Please think carefully before you make any content available, because it may be made public and might even be used by other people in a way you don't like." (Minecraft. Minecraft End User License Agreement. Retrived July 9, 2019, from https://www.minecraft.net/ru-ru/eula/.)

[696] "MindArk reserves the right to, for any reason and at its sole discretion, refuse approval of an Account application, to refuse access to an Account, to Terminate, Ban or Lock an Account and to remove, edit or add Account information, with or without notice to You." (Entropia Universe. Entropia Universe End User License Agreement (EULA). Retrived July 9, 2019, from https://legal.entropiauniverse.com/legal/eula.xml).

ส่วนบริษัท Blizzard เองก็ระบุข้อสัญญาที่ให้สิทธิบริษัทในการปิด Blizzard Balance ซึ่งเป็นบัญชีสำหรับการเรียกรับสินค้าและบริการบางอย่างจากบริษัท Blizzard โดยกำหนดในข้อสัญญาว่า

> *"บริษัท Blizzard สงวนสิทธิในการลด ใช้ชำระหนี้ ระงับการใช้ชั่วคราว หรือปิด Blizzard Balance ของผู้ใช้ได้ หากเมื่อตรวจสอบแล้วด้วยดุลพินิจของบริษัทเพียงฝ่ายเดียวพบว่าผู้ใช้ได้ผิดสัญญานี้ ใช้ Blizzard Balance ผิดวัตถุประสงค์ หรือใช้ Blizzard Balance ในการฉ้อโกง หรือใช้อย่างไม่ชอบด้วยกฎหมาย"*[697]

นอกจากการปิดบัญชีผู้ใช้แล้ว บัญชีผู้ใช้อาจถูกแบนหรือห้ามไม่ให้เข้าใช้ได้ (account banning) เช่น ในสัญญาการให้บริการของบริษัท MindArk ข้อ 5.1 อธิบายว่า บัญชีผู้ใช้ที่ถูกแบนคือบัญชีผู้ใช้ที่อยู่ในระหว่างตรวจสอบว่ามีการฝ่าฝืนหรือทำผิดสัญญาเกี่ยวกับการใช้บริการหรือไม่ หรือตรวจสอบแล้วถือได้ว่าผู้ใช้บัญชีได้ฝ่าฝืนสัญญาเหล่านั้น การแบนอาจเป็นเพียงชั่วเวลาสั้นๆ หรือเป็นการแบนระยะยาวก็ได้ ทั้งนี้เป็นดุลพินิจเด็ดขาดของบริษัท MindArk แต่เพียงผู้เดียว[698]

บริษัท Square Enix ผู้ผลิตเกม Final Fantasy XIV เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ผู้ให้บริการกำหนดในสัญญาผู้ใช้ (User Agreement) ไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของในทรัพย์เสมือนจริงและสิทธิในการปิดบัญชีเกมของผู้ใช้ ด้วยข้อความดังนี้

> *"ผู้ใช้ไม่ได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในทางทรัพย์สินในตัวละครหรือสิ่งเสมือนจริงในเกม และผู้ใช้เพียงได้รับอนุญาตให้ใช้ตัวละครเหล่านั้นและสินทรัพย์ที่เกี่ยวกับบัญชีผู้ใช้เกม FFXIV ของผู้ใช้ภายใต้ข้อตกลงที่กำหนดในสัญญานี้ ผู้ใช้ยอมรับว่าบัญชีผู้ใช้เกม FFXIV ของผู้ใช้ และทรัพย์เสมือนจริงและตัวละครทั้งหมดไม่มีมูลค่าทางการเงิน บริษัท Square Enix อาจระงับการใช้ ปิดถาวร แก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือลบบัญชีผู้ใช้เกม FFXIV ตัวละคร สิ่งของเสมือนจริง หรือการให้บริการทั้งหมดในเวลาใดก็ได้ ด้วยเหตุผลใดก็ได้หรือโดยปราศจากเหตุผลก็ได้ ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ทราบก่อน โดยบริษัทไม่มีความรับผิดต่อผู้ใช้"*[699]

---

[697] "Blizzard reserves the right to reduce, liquidate, deactivate, suspend or terminate your Blizzard Balance, ... in its sole discretion, after investigation, that you have violated this Agreement, . . . , misused Blizzard Balance, or have otherwise used Blizzard Balance to conduct any fraudulent or illegal activity." (Blizzard Entertainment. Blizzard End User License Agreement. Retrived July 9, 2019, from https://www.blizzard.com/en-us/legal/fba4d00f-c7e4-4883-b8b9-1b4500a402ea/blizzard-end-user-license-agreement).

[698] "Banned Account (or "Account Banning") means that the Account is under investigation due to a suspected violation of the EULA, ToU and/or Rules of Conduct, or that the Account user was deemed to have violated one of the said agreements. This may be temporary for short or long periods, on MindArk's and/or MindArk's Partner sole and absolute discretion." (Entropia Universe. Entropia Universe End User License Agreement (EULA). Retrived July 9, 2019, from https://legal.entropiauniverse.com/legal/eula.xml).

[699] "YOU ACQUIRE NO OWNERSHIP OR PROPERTY RIGHTS IN ANY CHARACTER OR OTHER IN-GAME VIRTUAL GOOD, AND ARE ONLY LICENSED TO USE SUCH CHARACTERS AND ASSETS ASSOCIATED WITH YOUR FFXIV

สัญญาของผู้ให้บริการที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตเกมอยู่ในฐานะที่มีอำนาจต่อรองมากกว่าลูกค้าซึ่งเป็นผู้ใช้บริการ ผู้ให้บริการอาศัยข้อสัญญาเหล่านี้ในการควบคุมและจัดการการใช้บริการของผู้เล่นเกม โดยผู้ให้บริการมักกำหนดว่าตนเป็นผู้มีสิทธิเด็ดขาดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในเกม และมีอำนาจในการจัดการบัญชีผู้ใช้ หรือแม้กระทั่งปิดเกมหรือระงับการเข้าใช้โลกเสมือนจริงทั้งหมดได้ ผู้ใช้บริการเป็นเพียงผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้เกมและสิ่งของต่างๆ ในเกม โดยมีสิทธิหรือข้อเรียกร้องตามสัญญาน้อยมาก อย่างไรก็ดี ข้อสัญญาเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้สร้างโลกเสมือนจริงมีความกังวลว่าการให้สิทธิในทางทรัพย์สินในทรัพย์เสมือนจริงจะสร้างปัญหาให้ผู้ผลิตเกมต้องรับภาระหรือความรับผิดบางประการ ผู้ผลิตเกมจึงต้องปกป้องตนเองด้วยข้อสัญญาเหล่านี้[700] นักวิชาการบางท่าน[701]ให้ความเห็นว่าผลกำไรทางธุรกิจสำคัญกว่าสิทธิของผู้เล่น ผู้สร้างเกมจึงไม่อาจให้สิทธิแก่ผู้เล่นได้ เพราะเกมหรือโลกเสมือนจริงนั้นอาจต้องมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เกมนั้นดียิ่งขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้อาจส่งผลหรือสร้างความเสียหายต่อวัตถุเสมือนจริงของผู้เล่นได้ เช่น การปรับเกมอาจทำให้ของที่อยู่ในเกมบางอย่างใช้การไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้นผู้ผลิตเกมอาจถึงจุดที่จำเป็นต้องหยุดการพัฒนาโลกเสมือนจริงใบเดิมเพื่อลงทุนกับสิ่งใหม่ ดังนั้นด้วยเหตุผลทางธุรกิจ เจ้าของเกมจึงอาจต้องปิดเกมหรือโลกเสมือนจริงทั้งหมด และเมื่อเจ้าของเกมปิดเกมลง ย่อมทำให้สิ่งของต่างๆ ที่อยู่ในเกมหายไปด้วย การให้สิทธิในทางทรัพย์สินเกี่ยวกับวัตถุในเกมแก่ผู้เล่นเกม ย่อมทำให้เกิดข้อพิพาทและปัญหาการฟ้องร้องคดีตามมาภายหลังได้

การบังคับใช้สัญญาเหล่านี้เป็นที่ถกเถียงกันทั้งในวงวิชาการและในทางปฏิบัติ โดยพื้นฐานแล้วหากผู้ใช้บริการไม่นำข้อพิพาทมาฟ้องร้องต่อศาลในประเด็นว่าข้อสัญญาบางข้อไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมายแล้ว ข้อสัญญาต่างๆ ยังคงมีผลต่อการจัดการโลกเสมือนจริงของผู้ให้บริการ และย่อมมีผลต่อการใช้บริการของผู้เล่น ข้อตกลงเช่นการจำกัดยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการ หรือการตกลงว่าผู้ใช้บริการจะไม่ดำเนินการฟ้องร้องคดีต่อศาลนั้นจะใช้บังคับตามกฎหมายได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละประเทศ เช่น ศาลสูงสุดในสหรัฐอเมริกาตัดสินว่าข้อสัญญาที่ตกลงว่าผู้ใช้บริการสละสิทธิการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class action) นั้น

SERVICE ACCOUNT SUBJECT TO THE CONDITIONS SET FORTH IN THE AGREEMENTS. YOU AGREE THAT YOUR FFXIV SERVICE ACCOUNT AND ANY VIRTUAL GOODS AND CHARACTERS DO NOT HAVE ANY MONETARY VALUE. SQUARE ENIX MAY SUSPEND, TERMINATE, MODIFY, OR DELETE FFXIV SERVICE ACCOUNTS, CHARACTERS, VIRTUAL GOODS, OR THE SERVICE ALTOGETHER, AT ANY TIME FOR ANY REASON OR FOR NO REASON, WITH OR WITHOUT NOTICE OR LIABILITY TO YOU." (Square Enix. FINAL FANTASY XIV User Agreement. Retrived July 9, 2019, from https://support.na.square-enix.com/rule.php?id=5382&tag=users_en).

[700] Kayser, J. (2006). The New New-World: Virtual Property and the End User License Agreement. Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review, 27, 82-83.

[701] Lawrence, D. E. (2008). It Really Is Just a Game: The Impracticability of Common Law Property Rights in Virtual Property. Washburn Law Journal, 47, 515-521.

บังคับใช้ได้[702] ในขณะที่ข้อตกลงการสละสิทธิการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ไม่อาจบังคับใช้ได้โดยชอบด้วยกฎหมายในบางรัฐของประเทศแคนาดา[703]

อย่างไรก็ดี แม้ในสัญญาระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการโลกเสมือนจริงจะมีข้อตกลงตามสัญญาซึ่งกำหนดความเป็นเจ้าของและสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงไว้ แต่ความตกลงทางสัญญาดังกล่าวมิได้ตอบประเด็นคำถามที่ว่า ทรัพย์เสมือนจริงอันเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างนี้เป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินหรือไม่ เพราะการที่วัตถุชิ้นใดจะเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาจากกฎหมายลักษณะทรัพย์ อันเป็นประเด็นที่จะได้พิจารณาในส่วนต่อไป

2) ทรัพย์เสมือนจริงและทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อันเป็นรากฐานความคิดในการรับรองสิทธิในทรัพย์มาพิจารณาว่าทฤษฎีซึ่งเป็นมุมมองเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีอยู่เดิมโดยคิดค้นขึ้นเมื่อหลายร้อยปีที่แล้ว สามารถนำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงได้มากน้อยเพียงใด โดยยกมาพิจารณาทั้งหมด 3 ทฤษฎี อันได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ของจอห์น ล็อค (John Locke) ทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกล (Hegel Personality Theory) และทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarian Theory) การวิเคราะห์ทฤษฎีเหล่านี้อาจนำไปสู่การพิจารณาว่ากฎหมายควรรับรองและคุ้มครองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงหรือไม่และมีควรมีขอบเขตแห่งสิทธิเพียงใด

2.1) ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ของจอห์น ล็อค (John Locke)

จอห์น ล็อค นักปรัชญาผู้คิดทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติได้วางหลักคิดไว้ในปี ค.ศ.1690 ว่า สรรพสิ่ง (thing) ย่อมกลายเป็นทรัพย์ของปัจเจกชนได้หากได้มีการลงแรงไปกับสิ่งนั้น เมื่อบุคคลผู้หนึ่งทำสิ่งที่เกิดมีอยู่ตามธรรมชาติให้เพิ่มคุณค่าบางอย่าง ผู้นั้นควรได้ประโยชน์ในความเป็นเจ้าของในสิ่งๆ นั้น[704] หลักคิดนี้กลายเป็นพื้นฐานของทุนนิยมและตลาด ดังนั้นหากพิจารณาโดยไม่คำนึงถึงข้อตกลงในสัญญาการให้บริการ EULA และ ToS แล้ว ผู้เล่นเกมใช้เวลาและความวิริยะอุตสาหะในการสร้างวัตถุเสมือนจริงหรือใช้เงินซื้อมาจากบุคคลอื่น เช่นนี้เมื่อพิจารณาจากหลักคิดของจอห์น ล็อค ผู้เล่นเกมจึงควรมีสิทธิกล่าวอ้างประโยชน์ในทาง

---

[702] Epic Systems Corp. v. Lewis, 584 U.S. ___ (2018).

[703] Tomasich, L., Krusell, J. and Osaka, K. (2017). To ban or not to ban waivers of a consumer's right to participate in a class action? U.S. Senate vote underscores policy divide. Retrived July 9, 2019, from https://www.osler.com/en/blogs/classactions/november-2017/to-ban-or-not-to-ban-waivers-of-a-consumer-s-right.

[704] "Whatsoever [man] removes out of the state that Nature hath provided and left it in, he hath mixed his labour with it, and joined to it something that is his own, and thereby makes it his property." (Locke, J. (1690) (1988). Two Treaties of Government. Peter Laslett ed. Cambridge University Press).

ทรัพย์สินในทรัพย์เสมือนจริงที่ตนสร้างขึ้นได้ และสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงจึงควรเป็นของบุคคลที่ลงแรงในการสร้างของสิ่งนั้นมากที่สุด[705]

หลักคิดนี้อาจเป็นประโยชน์ในการนำมาวินิจฉัยเมื่อเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงระหว่างผู้เล่นหลายราย กล่าวคือบุคคลใดใช้แรงงานและความอุตสาหะของตนในการสร้างงานชิ้นนั้นมากกว่า ผู้นั้นย่อมมีสิทธิดีกว่า แต่การวินิจฉัยอาจซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อเป็นการโต้แย้งสิทธิระหว่างเจ้าของเกมซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์โลกเสมือนจริงกับผู้เล่นเกม เพราะทรัพยากรธรรมชาติ (ตามทฤษฎีของจอห์น ล็อก) ที่ผู้เล่นใช้ในการผลิตวัตถุเสมือนจริงนั้นแรกเริ่มแล้วถูกสร้างขึ้นโดยผู้สร้างโลกเสมือนจริงและผู้ใช้เป็นเพียงผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์จากโลกเสมือนจริงนั้นตามข้อตกลงการใช้สิทธิ เช่นนี้เมื่อปรับใช้ทฤษฎีของจอห์น ล็อค ผู้เล่นจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าตนได้ลงทุนและลงแรงในการสร้างสรรค์ทรัพย์เสมือนจริงมากกว่าผู้ผลิตเกมที่เพียงแต่สร้างวัตถุดิบให้เกิดขึ้นในเกม

ในกรณีที่ทรัพย์เสมือนจริงได้มาจากการเล่นเกม หากผู้เล่นที่พบวัตถุเสมือนจริงนั้นได้ลงแรงในการทำให้สิ่งนั้นเกิดประโยชน์ขึ้น ผู้นั้นก็อาจได้สิทธิในทรัพย์สินนั้นได้ ดังนั้นการลงแรงที่ทำให้ได้มาซึ่งสิทธิทางทรัพย์สินนั้นอาจไม่จำเป็นต้องเป็นการสร้างสิ่งของขึ้นเพียงอย่างเดียว[706] แต่ยังรวมถึงการทำให้สิ่งที่มีอยู่แล้วเกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นด้วย การลงทุนลงแรงเดินเท้าเข้าป่าเพื่อเก็บไม้ฟืนหรือของป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ย่อมทำให้ผู้เก็บของเหล่านี้ได้มาซึ่งสิทธิในสิ่งที่ตนเก็บหามาได้ตามหลักทฤษฎีของจอห์น ล็อคแล้ว เช่นเดียวกันกับการได้มาซึ่งของในโลกเสมือนจริง เช่น ผู้เล่นอาจต้องเล่นเกมนานหลายร้อยชั่วโมงหรือต้องผ่านด่านหลายสิบด่านกว่าจะได้มาซึ่งวัตถุหายากชิ้นหนึ่งในเกม แรงงานที่ลงไปในการเล่นทำให้ได้มาซึ่งของสิ่งนี้ จึงทำให้ผู้ลงแรงมีสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงที่ตนหามาได้ ผู้เล่นที่ได้มาซึ่งไอเทมต่างๆ ในเกมในลักษณะนี้จึงควรได้รับสิทธิในทางทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นสิทธิที่ควรใช้ยันต่อผู้เล่นรายอื่นได้

ในเกมหรือโลกเสมือนจริง ผู้เล่นอาจใช้เวลาและความพยายามอุตสาหะในการสร้างสรรค์วัตถุเสมือนจริงชิ้นหนึ่ง ซึ่งอาจใช้เวลานานเป็นวัน เป็นสัปดาห์หรือนานกว่านั้น ในบางครั้งการที่จะสร้างคุณสมบัติพิเศษให้แก่สิ่งเสมือนจริงที่สร้างขึ้น ผู้เล่นอาจต้องจ่ายเงินเพื่อให้ได้ฟังก์ชั่นพิเศษนั้น หรือผู้เล่นอาจต้องเล่นเกมนานเป็นเดือนกว่าจะได้รับไอเทมหายากสักชิ้น ผู้ใช้โลกเสมือนจริงหรือผู้เล่นเกมทั่วโลกเป็นผู้สร้างให้วัตถุเสมือนจริงเกิดมีขึ้นและทำให้พื้นที่เสมือนจริงกลายเป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์และการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ โลกเสมือนจริงจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่เกมเพื่อความบันเทิงเพียงเท่านั้น เพราะผู้เล่นมากมายทั่วโลกทำให้เกมกลายเป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าอย่างมากในทางเศรษฐกิจ

---

[705] Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 46-47; Crowne, E. A. and Kaploun, M. (2010). From Blackacre & Whiteacre to Greyacre: Three Models for Ascribing Virtual Property Rights in Cyberspace. Baltimore Intellectual Property Law Journal, 19(1), 7.

[706] Horowitz, S. J. (2007). Competing Lockean Claims to Virtual Property. Harvard Journal of Law & Technology, 20, 454.

นักวิชาการบางท่านได้เสนอว่าในประเด็นนี้ให้นำหลักเรื่องสิทธิเก็บกิน (usufruct) มาใช้อย่างเทียบเคียง[707] กล่าวคือ ผู้เล่นเป็นเสมือนผู้มีสิทธิเหนือที่ดินหรือพื้นที่ที่ผู้ผลิตเกมสร้างขึ้น โดยมีสิทธิเพราะได้รับอนุญาตจากผู้ผลิตเกมให้เข้าใช้เพื่อทำประโยชน์ได้ ตามหลักสิทธิเก็บกิน ผู้ทรงสิทธิเก็บกินย่อมมีสิทธิใช้สอยที่ดินซึ่งตนมิได้มีกรรมสิทธิ์และมีสิทธิได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากที่ดินนั้นได้ โดยเจ้าของที่ดินจะต้องไม่กระทำการที่เป็นการกระทบสิทธิของผู้ทรงสิทธิเก็บกิน ยกตัวอย่างเช่น บริษัท Linden Lab เป็นเจ้าของพื้นที่เสมือนจริงใน Second Life ซึ่งในโลกเสมือนจริงนี้ ผู้เล่นสามารถสร้างทุกสิ่งขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะเป็นอวตาร ข้าวของเครื่องใช้ ยานพาหนะ บ้านและอาคาร บริษัท Linden Lab ย่อมเป็นเจ้าของพื้นที่หรือที่ดินที่ว่างเปล่า และผู้ใช้เป็นผู้ทรงสิทธิเก็บกินที่เข้ามาสร้างสิ่งของต่างๆ บนที่ดินว่างเปล่านั้น เช่นนี้เมื่อปรับเข้ากับทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ของจอห์น ล็อคแล้ว ผู้เล่นซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นย่อมมีสิทธิในความเป็นเจ้าของของทรัพย์ที่ตนสร้างขึ้น อันเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (natural right) ดังนั้นหากผู้เล่นสร้างบ้านหรือปราสาทขึ้นบนที่ดินเสมือนจริง ย่อมทำให้ที่ดินจากเดิมที่ว่างเปล่านั้นมีมูลค่ามากขึ้น สร้างประโยชน์ให้แก่พื้นที่นั้น และทำให้ที่ดินไม่รกร้างว่างเปล่า

ภาพที่ 3.14 REDGRAVE Homes บริษัทอสังหาริมทรัพย์ในโลกเสมือนจริง ได้เสนอขายบ้านใน Second Life[708] โดยมีราคาขายอยู่ที่ L$3,990 หรือประมาณ 14 USD[709]

อย่างไรก็ดี ปัญหาในการปรับใช้ทฤษฎีว่าด้วยทรัพย์ของจอห์น ล็อคกับทรัพย์เสมือนจริงนั้นยังคงมีอยู่ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า หากจะพิจารณาให้ทรัพย์เสมือนจริงที่ผู้เล่นเกมสร้างขึ้นนั้นเป็นของผู้เล่นเพราะผู้เล่นเป็นผู้สร้างสรรค์และลงทุนลงแรงในการทำให้สิ่งที่ไม่มีอยู่เกิดมีอยู่ขึ้นและมีมูลค่ามีราคาได้นั้นย่อม

---

[707] Crowne, E. A. and Kaploun, M. (2010). From Blackacre & Whiteacre to Greyacre: Three Models for Ascribing Virtual Property Rights in Cyberspace. Baltimore Intellectual Property Law Journal, 19(1), 7.

[708] Marketplace Secondlife. REDGRAVE Homes Sold by: Dean Ashby. Retrived July 9, 2019, from https://marketplace.secondlife.com/p/Beach-House-SAN-ROSA-REDGRAVE-unfurnished/6467502?id=6467502&slug=Beach-House-SAN-ROSA-REDGRAVE-unfurnished.

[709] CurrencyRate. 3990 LD Linden Dollar to USD US Dollar. Retrived July 9, 2019, from https://ld.currencyrate.today/usd/3990.

สอดคล้องกับทฤษฎีนี้ ดังนั้น สิทธิในทางทรัพย์สินหากจะกล่าวอ้างกันระหว่างผู้เล่นเกมหลายรายแล้ว หลักคิดของจอห์น ล็อคอาจช่วยตอบประเด็นคำถามนี้ได้ แต่เกิดประเด็นคำถามต่อไปว่าแล้วผู้สร้างโลกเสมือนจริงซึ่งในบางกรณีเป็นผู้ผลิตวัตถุเสมือนจริงทั้งหมดด้วย ผู้เล่นเพียงแต่เล่นเกมให้ได้ถึงระดับที่จะได้รับวัตถุเสมือนจริงที่ผู้ผลิตเกมเป็นผู้รังสรรค์ขึ้น เช่นนี้ผู้สร้างโลกเสมือนจริงเป็นเจ้าของทรัพย์เสมือนจริงในเกมหรือไม่ และใครมีสิทธิในวัตถุเสมือนจริงในเกมดีกว่ากัน ในประเด็นนี้การโต้แย้งสิทธิระหว่างผู้สร้างเกมโดยเฉพาะในกรณีที่โลกเสมือนจริงและสิ่งของต่างๆ สร้างขึ้นทั้งหมดโดยผู้สร้างเกม และผู้เล่นไม่มีอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งใดเพิ่มเติม อาจต้องอาศัยหลักคิดหรือทฤษฎีอื่นนอกจากทฤษฎีของจอห์น ล็อค และอาจนอกเหนือจากทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อื่นๆ ที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน

2.2) ทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกล (Hegel Personality Theory)

ทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกลอธิบายว่าสิทธิในทางทรัพย์สินนั้นเกี่ยวพันกับบุคลิกภาพของมนุษย์และสิทธิในความเป็นมนุษย์ คุณค่าในสิ่งต่างๆ เกิดจากปัจเจกชน[710] เช่น เครื่องประดับหรือเสื้อยืดตัวโปรดนั้นมีคุณค่าต่อเจ้าของมากกว่าตลาดเพราะเป็นมูลค่าทางจิตใจ ดังนั้นจากทฤษฎีของเฮเกล หากสิทธิทางทรัพย์ใช้กับสรรพสิ่งแล้ว สิทธิทางทรัพย์นั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความยึดติดของมนุษย์ต่อสิ่งเหล่านั้น นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังสามารถใช้อธิบายต่อไปว่าสิทธิในทางทรัพย์สินไม่รวมเพียงแค่ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นในโลกเสมือนจริงเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงอวตารซึ่งเป็นตัวตนเสมือนของผู้เล่นด้วย

เกร็ก ลาสโทว์กา (Greg Lastowka) และแดน ฮันเตอร์ (Dan Hunter) นักวิชาการทางกฎหมายผู้ศึกษาเกี่ยวกับโลกเสมือนจริงและทรัพย์เสมือนจริงตั้งแต่ยุคเริ่มแรกที่เทคโนโลยีและอินเตอร์เน็ตก้าวหน้าเพียงพอต่อการสร้างโลกเสมือนจริง เสนอว่าทฤษฎีบุคลิกภาพเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการนำมาอธิบายทรัพย์เสมือนจริงเพราะการประเมินมูลค่าของทรัพย์สินในโลกเสมือนจริงนั้นอาจไม่ได้ยึดโยงกับราคาในโลกแห่งความจริง แต่ขึ้นอยู่กับคุณค่าของสิ่งนั้นอันเกิดจากอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ที่ยึดถือผูกพันกับวัตถุสิ่งนั้น[711] โลกเสมือนจริงยังเป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ในการปรับใช้ทฤษฎีบุคลิกภาพ เพราะแม้ว่าเมื่อผู้เล่นทุกคนเริ่มเล่นเกม อวตารหรือสิ่งที่ผู้เล่นมีเมื่อเริ่มแรกมักจะเหมือนหรือเท่าเทียมกัน แต่หลังจากนั้นผู้เล่นแต่ละคนก็จะมีอวตารและข้าวของต่างๆ ในเกมที่ไม่เหมือนกัน เช่นเกิดจากการที่ผู้เล่นแต่ละคนปรับเปลี่ยนรูปร่างหน้าตาของอวตารตามที่ตนรู้สึกพึงพอใจ หรือการที่ผู้เล่นได้มาซึ่งสิ่งของเสมือนจริงต่างๆ เช่นเสื้อผ้าและอาวุธ

เป็นที่น่าสังเกตว่าทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกลนี้นำมาใช้ในการอธิบายโลกเสมือนจริงที่ผู้ใช้เป็นผู้สร้างสิ่งของต่างๆ ในเกม (user-created content) ได้ดีกว่าโลกเสมือนจริงที่เจ้าของแพลตฟอร์มเป็นผู้รังสรรค์ทุกอย่างที่อยู่ในเกม เมื่อผู้พัฒนาเกมเป็นกลุ่มบุคคลที่สร้างเกมหรือโลกเสมือนจริงมาตั้งแต่ต้น เป็นกลุ่มคนที่สร้างตึกทุกตึก อาคารทุกหลัง ต้นไม้ทุกต้น รวมถึงตัวละครต่างๆ ที่อยู่ในเกม ผู้สร้างเกมย่อมมีความผูกพันทางอารมณ์และความรู้สึกต่อเกมที่ตนสร้างสรรค์ขึ้น และผู้ใช้เป็นเพียงผู้เล่นซึ่งไม่ได้สร้างสิ่งใดเพิ่มเติมอย่างมีนัยสำคัญซึ่งทำให้ผู้เล่นเกมอาจไม่ผูกพันทางจิตใจกับเกมมากไปกว่าผู้สร้างเกมซึ่งเป็นผู้ริเริ่มสร้างโลกเสมือน

---

[710] Hegel, G. W. F. (1967) The Phenomenology of Spirit. Translated by J. B. Baillie. Harper & Row.

[711] Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 48.

จริงนั้น เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีบุคลิกภาพแล้ว ผู้เล่นเกมย่อมไม่มีสิทธิในสิ่งของต่างๆ ในเกมดีไปกว่าผู้สร้างเกม และในโลกเสมือนจริงที่ผู้เล่นไม่อาจสร้างสิ่งของได้เอง ทฤษฎีบุคคลภาพนี้อาจใช้ได้เพียงเพื่ออธิบายว่าผู้เล่นเกมควรเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิในตัวตนเสมือนหรืออวตารของตน แต่ไม่อาจรวมถึงสิ่งของอื่นๆ ในเกมที่ผู้เล่นไม่ได้ผูกพันเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกมากมายนัก

2.3) ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarian Theory)

แนวคิดแบบประโยชน์นิยมนำเสนอโดยนักปรัชญาคนสำคัญคือ เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham)[712] และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill)[713] เป็นแนวคิดซึ่งเอาประโยชน์สุขหรือปริมาณความสุขเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ การกระทำที่ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีสูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุด (‘the greatest amount of good for the greatest number’) ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี ทฤษฎีนี้มองว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่รักสุข เมื่อทำสิ่งใดย่อมแสวงหาความสุข หลีกเลี่ยงความทุกข์ ความสุขจึงเป็นสิ่งอันมีค่ายิ่ง โดยความสุขนี้มิใช่เพียงแต่ความสุขของปัจเจกชน แต่ยังต้องส่งผลต่อคนจำนวนมากที่สุดอันเป็นความสุขโดยส่วนรวมที่มนุษย์จะได้รับจากผลลัพธ์ของการกระทำ และคุณค่าทางศีลธรรมอยู่ที่ผลที่เกิดขึ้น ประโยชน์นิยมจึงตัดสินสิ่งดีชั่วได้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่ามีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดประโยชน์และสวัสดิภาพสังคมอย่างไร

ทฤษฎีประโยชน์นิยมถูกนำมาใช้อธิบายถึงเหตุผลในการคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สิน อีกทั้งยังถูกนำมาปรับใช้กับสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งเป็นสิทธิในวัตถุอันไม่มีรูปร่าง เนื่องจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีคุณค่าและทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีงามต่อสังคมโดยทำให้ผู้คนเกิดแรงจูงใจ (incentives) ในการสร้างสรรค์งานสิ่งใหม่และพัฒนาการเรียนรู้[714] เมื่อผู้คนผลิตผลงานมากขึ้น สังคมโดยรวมย่อมได้รับประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ทางปัญญาที่มากมายและแพร่หลายนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการเสนอว่าทฤษฎีประโยชน์นิยมอาจนำมาใช้เป็นทฤษฎีสนับสนุนสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงได้เช่นกัน[715] กล่าวคือ ผู้คนมากมายทั่วโลกให้คุณค่าแก่ทรัพย์เสมือนจริงด้วยการใช้เวลาและเงินในการสร้างหรือเสาะแสวงหาวัตถุเสมือนจริง ทำให้วัตถุเหล่านั้นเกิดมีคุณค่าในตัวเอง การซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นตลาดที่ควรได้รับการรับรองและกฎหมายควรคุ้มครองสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของผู้เล่นซึ่งเป็นผู้ครอบครองทรัพย์เสมือนจริงหรือได้ทรัพย์นั้นมาโดยสุจริต การให้สิทธิแก่บุคคลที่สร้างหรือครอบครองทรัพย์เสมือนจริงจึงทำให้เกิดผลประโยชน์แก่สังคมโดยทั่วไป

---

[712] Bentham, J. (1907). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Clarendon Press.

[713] Mill, J. S. (1998). Utilitarianism. Crisp, R. (ed.). Oxford University Press.

[714] Dutfield, G. and Suthersanen, U. (2008). Global Intellectual Property Law. Edward Elgar, 52; Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 58.

[715] Crowne, E. A. and Kaploun, M. (2010). From Blackacre & Whiteacre to Greyacre: Three Models for Ascribing Virtual Property Rights in Cyberspace. Baltimore Intellectual Property Law Journal, 19(1), 6; Westbrook, T. J. (2006). Owned: Finding a Place for Virtual World Property Rights. Michigan State Law Review, 796.

อย่างไรก็ดี ยังมีข้อควรพิจารณาว่าสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงจะทำให้เกิดผลดีสูงสุดต่อผู้คนมากที่สุดอย่างแท้จริงหรือไม่ เกร็ก ลาสโทว์กา (Greg Lastowka) และแดน ฮันเตอร์ (Dan Hunter)[716] กล่าวว่าทฤษฎีประโยชน์นิยมอาจไม่เหมาะสมในการปรับใช้กับทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลสำคัญซึ่งสืบเนื่องมาจากการปรับใช้ทฤษฎีประโยชน์นิยมกับทรัพย์สินทางปัญญา การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ทรงสิทธิแต่สิทธิเหล่านั้นมีขอบเขต กล่าวคือ สิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญามีระยะเวลาแห่งการคุ้มครอง คุ้มครองเพียงบางสิ่ง และโดยมีวัตถุประสงค์จำกัด เช่น การคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรนั้นมีเงื่อนไขแห่งการคุ้มครอง และไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์ทุกชิ้นที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครอง ลิขสิทธิ์ก็เช่นกัน สิ่งที่จะได้รับการคุ้มครองเป็นลิขสิทธิ์มีเงื่อนไขตามกฎหมาย และย่อมมีข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิได้ ที่ต้องกำหนดเช่นนี้ก็เพื่อทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมโดยส่วนรวม แต่การรับรองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงยังต้องพิจารณาว่าจะมีขอบเขตและเงื่อนไขอย่างไรจึงจะทำให้เกิดผลดีที่สุดต่อสังคม ดังที่เจเรมี เบนแธมได้กล่าวไว้ว่า "การกระทำที่จะเป็นไปตามทฤษฎีประโยชน์นิยมนั้นจะต้องมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มพูนความสุขของสังคมมากกว่าแนวโน้มที่จะทำให้ความสุขนั้นลดลง"[717]

<u>3.5.3 ทรัพย์เสมือนจริงและการกระทำความผิดทางอาญา</u>

นอกจากประเด็นเรื่องสัญญาในทางแพ่งและการปรับใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ ปัญหาสำคัญในทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงอีกประการหนึ่งคือการกระทำโดยมิชอบต่อทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในความยึดถือหรือครอบครองของบุคคลหนึ่ง เช่น การขโมยของในเกม การหลอกให้โอนวัตถุเสมือนจริง หรือการขู่เข็ญว่าจะทำอันตรายต่อร่างกายของผู้ยึดถือเพื่อให้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์เสมือนจริงให้แก่ผู้ขู่เข็ญ การกระทำเหล่านี้ถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาหรือไม่ ทรัพย์เสมือนจริงถือเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายหรือไม่ และทรัพย์เสมือนจริงควรได้รับการรับรองและคุ้มครองอย่างไร

1) ปัญหาการกระทำมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้น การเล่นเกมออนไลน์และการท่องโลกเสมือนจริงนั้นเป็นสากล กล่าวคือผู้คนทั่วโลกที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้ ย่อมสามารถเข้าถึงพื้นที่เสมือนจริงที่เชื่อมโยงติดต่อกับผู้คนทั่วโลก นอกจากนี้สิ่งของเสมือนจริงแม้ถือไม่ได้ว่ามีรูปร่างและจับต้องได้ แต่กลับมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอยู่ คดีหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับการกระทำอันมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงเกิดขึ้นได้ในหลายประเทศทั่วโลก เช่นคดีตัวอย่างดังต่อไปนี้

เมื่อปี ค.ศ. 2005 ผู้เล่นเกม Legend of Mir 3 ในประเทศจีนคนหนึ่งชื่อนาย Qiu Chengwei ได้ให้ผู้เล่นเกมอีกรายหนึ่งยืมกระบี่มังกรซึ่งเป็นอาวุธเสมือนจริงในเกมไป แต่ผู้เล่นรายนั้นกลับนำกระบี่มังกรไปขาย

---

[716] Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 60.

[717] "An action, then, may be said to be conformable to the principle of utility... when the tendency it has to augment the happiness of the community is greater than any it has to diminish it." (Bentham, J. (1907). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Clarendon Press).

ให้แก่ผู้อื่นในราคา 7,200 หยวน นาย Qiu Chengwei จึงได้แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่ได้รับการปฏิเสธที่จะดำเนินคดีเนื่องจากการกระทำดังกล่าวเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ความผิดทางอาญา และทรัพย์เสมือนจริงไม่ถือเป็นทรัพย์ที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในขณะนั้น ซึ่งต่อมานาย Qiu Chengwei ได้ใช้มีดแทงผู้เล่นคนที่ขายกระบี่มังกรของเขาจนถึงแก่ความตาย นาย Qiu Chengwei จึงถูกศาลสั่งให้รับโทษประหารชีวิตฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา[718]

ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นอีกประเทศหนึ่งที่เกิดกรณีปัญหาทางกฎหมายอาญาที่เกี่ยวทรัพย์เสมือนจริง โดยเมื่อปี ค.ศ. 2007 เด็กสองคนอายุประมาณ 14-15 ปีได้ทราบข่าวมาว่าเด็กชายผู้เสียหายซึ่งมีอายุ 13 ปีได้เล่นเกมออนไลน์แนวแฟนตาซีชื่อเกม RuneScape จนได้ไอเทมพิเศษเป็นเครื่องรางและหน้ากาก (เสมือนจริง) ที่ทำให้เด็กชายผู้ที่ได้ไอเทมเหล่านั้นกลายเป็นผู้เล่นที่ร่ำรวยและทรงพลังมากในเกม RuneScape เด็กทั้งสองคนอยากได้สิ่งของในเกมนั้น ผู้กระทำทั้งสองคนมาที่อพาร์ทเมนท์ของผู้เสียหายเพื่อบังคับให้ผู้เสียหายส่งมอบเงินและของในเกม เมื่อเด็กชายผู้เสียหายปฏิเสธ เด็กทั้งสองคนก็ทุบตีและเตะผู้เสียหาย แต่ผู้เสียหายยังคงไม่ยอมโอนของเหล่านั้นตามที่ถูกขู่เข็ญ ผู้กระทำทั้งสองคนจึงเข้าไปในครัวและคว้ามีดมาพร้อมตะคอกว่าจะฆ่าผู้เสียหาย จนผู้เสียหายกลัวและยอมเข้าบัญชีผู้ใช้ของตนเอง ยอมให้ผู้กระทำโอนย้ายเงินและสิ่งของในเกมไปจากบัญชีผู้ใช้ของผู้เสียหาย[719]

ประเทศไทยเองก็มีรายงานข่าวการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เช่น กรณีการหลอกให้โอนไอเทมในเกม[720] ซึ่งบางกรณีผู้เสียหายเพียงต้องการทรัพย์เสมือนจริงของตนคืนโดยการเรียกร้องให้เจ้าของเกมหรือผู้ให้บริการพื้นที่เสมือนจริงทำให้ทรัพย์เสมือนจริงที่ถูกเอาไปกลับคืนสู่บัญชีของผู้เสียหายตามเดิมมากกว่าการฟ้องร้องเป็นคดีอาญา[721] การกระทำโดยมิชอบเหล่านี้ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมาย ทั้งคำถามในเรื่องว่าวัตถุเสมือนจริงนั้นเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายไทยหรือไม่ และจะถือเป็นวัตถุแห่งการกระทำอันเป็นความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

2) แนวคิดทางกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงในประเทศไทย ประเทศอังกฤษ และเนเธอร์แลนด์

ทรัพย์เสมือนจริงเป็นทรัพย์ตามกฎหมายหรือไม่นั้นพิจารณาได้ด้วยกฎหมายลักษณะทรัพย์ มาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ได้บัญญัติคำนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้โดยหมายความว่า

---

[718] BBC News. (2005). Chinese gamer sentenced to life. Retrived July 9, 2019, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4072704.stm; Li, C. (2008). Death sentence for online gamer. Retrived July 9, 2019, from http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-06/08/content_449494.htm.

[719] de Rechtspraak. Uitspraken:ECLI:NL:RBLEE:2008:BG0939 Rechtbank Leeuwarden, 21-10-2008, 17/676123-07 VEV. Retrived July 9, 2019, from http://uitspraken.rechtspraak.nl/#zoekverfijn/ljn=BG0939&so=Relevance.

[720] Suriyapun, N. (2560). เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม โดนโกงของในเกม ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://medium.com/napats-corner/เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม-โดนโกงของในเกม-ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น-e0d08b47516.

[721] ไทยรัฐออนไลน์. (2560). ตำรวจมีงง หนุ่มมหา’ลัยแจ้งถูก‘ลักทรัพย์’ในเกมออนไลน์ เสียหายร่วมหมื่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.thairath.co.th/content/1007690.

"วัตถุมีรูปร่าง" เมื่อทรัพย์เสมือนจริงเป็นวัตถุที่ปรากฏภาพเป็นพิกเซลบนหน้าจออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จึงเกิดประเด็นคำถามว่าทรัพย์เสมือนจริงถือเป็นวัตถุมีรูปร่างได้หรือไม่ คำพิพากษาของศาลฎีกาในประเด็นการลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นวัตถุที่มีลักษณะใกล้เคียงกับทรัพย์เสมือนจริงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงแนวคำพิพากษาของศาลไทยในประเด็นนี้

ในคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 5161/2547 ศาลพิพากษาว่าการที่จำเลยนำแผ่นบันทึกข้อมูลเปล่าคัดลอกข้อมูลจากแผ่นบันทึกข้อมูลที่อยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของโจทก์ร่วมนั้นไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์ ศาลฎีกาเห็นว่า ข้อมูลไม่นับเป็นวัตถุมีรูปร่าง ตัวอักษร ภาพ แผนผัง และตราสาร เป็นแต่เพียงสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมายของข้อมูลออกจากแผ่นบันทึกข้อมูลโดยอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์ มิใช่รูปร่างของข้อมูล โดยศาลพิจารณามาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า ทรัพย์ หมายความว่า วัตถุมีรูปร่าง ด้วยเหตุนี้ข้อมูลในแผ่นบันทึกข้อมูลซึ่งไม่มีรูปร่างนั้น จึงไม่ถือเป็นทรัพย์ที่ถูกเอาไปได้ตามความผิดฐานลักทรัพย์[722] เห็นได้ชัดว่า ศาลฎีกาในคดีนี้ได้นำบทนิยามคำว่า "ทรัพย์" ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้ในการวินิจฉัยการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ซึ่งบัญญัติว่า "ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์..."

เมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงตามแนวคำพิพากษาของศาลในคดีนี้ อาจมองได้ว่าทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมต่างๆ ที่อยู่ในเกม เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ กล่าวคือ วัตถุที่ปรากฏได้แต่เพียงในรูปดิจิทัลหรือภาพสามมิติผ่านการแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งรวมถึงทรัพย์เสมือนจริงนั้น เป็นวัตถุไม่มีรูปร่างและไม่อาจเป็นทรัพย์ตามความหมายในมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และจึงไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และย่อมไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดทางอาญาฐานความอื่นที่มี "ทรัพย์" เป็นวัตถุแห่งการกระทำได้ เช่น ความผิดฐานยักยอกตามมาตรา 352 ซึ่งบัญญัติว่า "ผู้ใดครอบครองทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่น หรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เบียดบังเอาทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือบุคคลที่สามโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานยักยอก..." ดังนี้ เมื่อทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ตามบทนิยามแห่งกฎหมาย การลักเอาวัตถุเสมือนจริงของผู้อื่นไป และการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต ศาลในประเทศไทยอาจเห็นว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์และความผิดฐานยักยอกตามกฎหมายอาญา

คำพิพากษาของศาลไทยนี้สอดคล้องกับแนวคำพิพากษาของศาลอังกฤษในประเด็นการลักข้อมูล โดยคดี Oxford v Moss ในปี ค.ศ.1976 นักศึกษาในประเทศอังกฤษแอบหยิบกระดาษข้อสอบไปจากตู้ลิ้นชักของอาจารย์เพื่อนำไปถ่ายเอกสารแล้วนำกระดาษต้นฉบับมาคืน ศาลสูงแห่งประเทศอังกฤษพิจารณาแล้วเห็นว่า

---

[722] นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าข้อมูลทางคอมพิวเตอร์เป็นทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 (ธนากร อุยพานิชย์. (2553). การจารกรรมข้อมูลทางคอมพิวเตอร์กับความรับผิดทางอาญา. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศ, 6(12), 58.

การกระทำของนักศึกษาไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากข้อมูลในกระดาษคำถามนั้นไม่ถือเป็นทรัพย์ (property) ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ของอังกฤษ (Theft Act 1968)[723]

อย่างไรก็ดี แม้ว่าแนวการวินิจฉัยประเด็นการลักทรัพย์ของศาลไทย จะพิจารณาว่าวัตถุที่อาจลักได้นั้นต้องเป็นทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุอันมีรูปร่างตามนิยามแห่งกฎหมาย แต่ในคดีการลักกระแสไฟฟ้า ศาลไทยได้ตัดสินว่าการลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ได้ พิจารณาได้จากคดีพิพาทเกี่ยวกับการลักกระแสไฟฟ้าในคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 877/2501 ซึ่งฟังได้ว่าจำเลยกับพวกสมคบกันลักกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้ากรุงเทพฯ กรมโยธาเทศบาล โดยนำสายไฟฟ้าที่มีอยู่เดิมไปต่อเข้ากับสายไฟฟ้าใหญ่เพื่อให้ได้กระแสไฟฟ้าไปใช้ในบ้าน ข้อเท็จจริงในคดีนี้เกิดขึ้นในช่วงคาบเกี่ยวระหว่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 กับประมวลกฎหมายอาญาซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500[724] จำเลยได้ต่อสู้ในประเด็นข้อกฎหมายว่า กระแสไฟฟ้าไม่ใช่ทรัพย์ตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา จึงย่อมลักกันไม่ได้

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ทรัพย์” จากเดิมตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 6 (10) หมายความว่า “บรรดาสิ่งของอันบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์ หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้เป็นต้นว่าเงินตรา แลบรรดาสิ่งของอันพึงเคลื่อนจากที่ได้ก็ดี และเคลื่อนจากที่มิได้ก็ดี ท่านก็นับว่าเป็นทรัพย์อันกล่าวมาในข้อนี้” การกำหนดบทนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความหมายต่างจากที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่ง[725] เป็นการบัญญัติให้ทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาไม่จำต้องเป็นสิ่งที่เป็นรูปร่าง แต่สิ่งใดซึ่งบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้ ล้วนแต่เป็นทรัพย์ตามกฎหมายลักษณะอาญา[726] อย่างไรก็ดี บทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ทรัพย์” กลับไม่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเห็นต่างเป็น 2 ฝ่ายในที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเมื่อครั้งพิจารณาคดีลักกระแสไฟฟ้านี้ โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากระแสไฟฟ้าเป็นทรัพย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากระแสไฟฟ้าไม่เป็นทรัพย์ตามมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ท้ายที่สุดแล้วที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามีมติโดยเสียงข้างมากว่า การลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ โดยไม่ได้อธิบายว่ากระแสไฟฟ้าเป็นวัตถุมีรูปร่างและเป็นทรัพย์หรือไม่ และด้วยเหตุอันใด[727]

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาฎีกาฉบับนี้ โดยมีใจความสรุปได้ว่า หากวิเคราะห์ศัพท์คำว่า ทรัพย์ ตามมาตรา 6 (10) แห่งกฎหมายลักษณะอาญาเดิมแล้ว คงเข้าใจได้ว่ากระแสไฟฟ้าเป็นวัตถุแห่งการลักทรัพย์ได้ เพราะแม้เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง แต่ข้อสำคัญยิ่งกว่าอยู่ที่ความสามารถมีกรรมสิทธิ์หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้ แต่เมื่อประมวลกฎหมายอาญาไม่มีบทวิเคราะห์เช่นนี้ คงต้องถือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่าทรัพย์นั้นได้แก่วัตถุมีรูปร่าง และประมวลกฎหมายอาญาตั้งใจ

---

[723] Reed, C. (2011). Computer Law. 7th edn. Oxford University Press, 686-687.

[724] พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 3

[725] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 98 เดิม (ปัจจุบันมาตรา 137)

[726] หยุด แสงอุทัย, (2561). คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127. พิมพ์ครั้งที่ 7. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 51.

[727] คณพล จันทร์หอม, (2561). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 2 ลักษณะ 12 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ลักษณะ 13 ความผิดเกี่ยวกับศพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 52.

ใช้คำว่า "ทรัพย์" กับ "ทรัพย์สิน" ต่างคำต่างความหมายกันตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แม้ว่าคำว่าทรัพย์และทรัพย์สินในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และในประมวลกฎหมายอาญาจะยังใช้ปะปนกันอยู่ก็ตาม นอกจากนี้ตอนท้ายของบันทึกหมายเหตุนี้ ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ได้ให้ความเห็นว่า "แม้จะถือว่าแรงไฟฟ้าเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง แต่ก็มีราคาถือเอาได้ และนำพาไปเสียจากเจ้าของได้ ทั้งสามารถวัดประมาณที่เอาไปได้ด้วย ดังนี้ ก็ไม่มีเหตุอะไรที่จะเอาแรงไฟฟ้าของเขาไปโดยเจตนาทุจริตแล้ว ไม่ผิดฐานลักทรัพย์เหมือนเอาทรัพย์อื่นๆ ของเขาไป"

แม้ว่าทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นทรัพย์ตามมาตรา 137 แต่เมื่อพิจารณาบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า "ทรัพย์สิน" ตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า "ทรัพย์สิน หมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้" ทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างจึงอาจถือเป็นทรัพย์สินได้ หากวัตถุเสมือนจริงนั้นอาจมีราคา และอาจถือเอาได้

ศาสตราจารย์ประมูล สุวรรณศร ได้อธิบายถ้อยคำว่า "ซึ่งอาจมีราคา" ไว้ว่า "ซึ่งอาจมีราคาหมายความว่าสิ่งนั้นๆ มีมูลค่าอยู่ในตัวของมันเอง มิใช่หมายความว่าราคาที่จะซื้อขายกันในท้องตลาด... ฉะนั้นคำว่ามูลค่าหรืออาจมีราคานี้ จึงหมายความถึงการที่เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ด้วยความหวังที่จะเป็นประโยชน์แก่คนได้ แม้ประโยชน์นั้นจะคิดเป็นเงินได้เพียงเล็กน้อยเท่าใดก็ดี ก็ได้ชื่อว่าอาจมีราคาได้"[728]

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชได้อธิบายสาระสำคัญใน "ราคา" ไว้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ลักษณะของทรัพย์สินในทางธรรมชาตินั้นไม่สำคัญเท่ากับว่าวัตถุนั้นอาจมีราคาและถือเอาได้หรือไม่ ซึ่งคำว่า "ราคา" ในมาตรานี้มีความหมายตรงกับคำแปลภาษาอังกฤษว่า "value" ไม่ใช่คำว่า "price" โดยคำว่า "value" ในภาษาอังกฤษมีความหมายกว้างกว่าคำว่า "price" มาก เพราะมีความหมายรวมถึงคุณค่าของวัตถุในตัวมันเอง ในขณะที่คำว่า "price" ใช้ในทางกำหนดวัตถุกล่าวคือเงินอันเป็นมูลค่าแลกเปลี่ยนในการซื้อขาย และวัตถุใดถ้าหากว่ามีราคาแล้ว แม้จะเป็นราคาเพียงเล็กน้อย ก็ยังอยู่ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินได้[729] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า "[มาตรา 138][730] ไม่ได้บังคับว่า วัตถุจะต้องมีราคาขายได้ จึงจะยอมรับเป็นทรัพย์สินตามกฎหมาย... ข้อที่ว่าอาจมีราคาทำให้ความหมายขยับขยายตัวได้ เพราะคุณค่าที่คนทั้งหลายจะรู้สึกในมูลค่าของวัตถุนั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความนิยมแห่งกาลสมัยและท้องถิ่นภูมิประเทศ"[731]

วัตถุไม่มีรูปร่างอันอาจมีราคาได้เพียงเท่านั้น ไม่พอที่จะเป็นทรัพย์สินตามมาตรา 138 ได้ แต่ต้องเป็นวัตถุที่อาจถือเอาได้ด้วย การถือเอา (appropriated) ตามมาตรานี้มิได้หมายความถึงการหยิบจับถือเอาด้วยมือ แต่มีความหมายถึงการถือสิทธิ[732] หมายความถึงการเข้าหวงกันปกครองอย่างเจ้าของ อนึ่ง การ "เข้าถือเอา"

---

[728] ประมูล สุวรรณศร. (2525). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1, 4 ว่าด้วยทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ 6. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 10.

[729] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 15-18.

[730] มาตรา 99 เดิม

[731] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 16.

[732] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 20.

หรือการ “ถือเอา” นี้ มิได้หมายความถึงการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ เมื่อใดกฎหมายรับรู้รับรองถึงกรรมสิทธิ์จึงจะบัญญัติว่า “ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์”[733]

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น สิ่งของในเกมอันเป็นทรัพย์เสมือนจริงแม้เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่วัตถุเหล่านี้อาจมีราคาได้ กล่าวคือ มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทั้งในเกมและนอกเกม ทำให้เกิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความจริงได้ นอกจากมูลค่าทางเศรษฐกิจอันคำนวณเป็นเงินได้แล้ว ทรัพย์เสมือนในโลกเสมือนจริงยังมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอีกด้วย อีกทั้งวัตถุเสมือนจริงยังอาจถือเอาได้ ด้วยว่าสิ่งของมากมายในโลกเสมือนจริงอาจอยู่ในความหวงกันของผู้เล่นเกมซึ่งเป็นเจ้าของ เป็นวัตถุที่อาจถูกโอนย้ายเปลี่ยนผู้ยึดถือครอบครองได้ วัตถุเสมือนจริงชิ้นหนึ่งอาจอยู่ในบัญชีผู้ใช้ของผู้เล่นรายหนึ่งซึ่งถือเป็นอำนาจหวงกันของผู้เล่นที่จะใช้สอยเองหรือจะโอนย้ายให้แก่บุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นวัตถุเสมือนจริงจึงอาจถือเป็น “ทรัพย์สิน” ตามนิยามแห่งกฎหมายได้

ดังนั้น การกระทำที่เกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงอาจถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาได้ในฐานความผิดที่บัญญัติให้ “ทรัพย์สิน” เป็นวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งผู้กระทำข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ “ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน” และความผิดฐานฉ้อโกงตามมาตรา 341 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นการกระทำที่ผู้กระทำได้ไปซึ่ง “ทรัพย์สิน” จากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม อย่างไรก็ดี ตามแนวคำพิพากษาของศาลและความเห็นทางวิชาการ ความผิดฐานฉ้อโกงต้องเป็นการกระทำที่กระทบต่อกรรมสิทธิ์[734] ซึ่งยังไม่ชัดเจนว่าทรัพย์เสมือนจริงเป็นวัตถุที่มีกรรมสิทธิ์ได้หรือไม่ เพราะกรรมสิทธิ์เป็นสิทธิในทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุที่มีรูปร่างเท่านั้น

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่เกิดขึ้นในคดี RuneScape ในประเทศเนเธอร์แลนด์ หากข้อเท็จจริงในคดีนี้เกิดขึ้นในประเทศไทย การที่ผู้กระทำทุบตีผู้เสียหายและใช้มีดจี้ขู่ว่าจะฆ่าเสียให้ตายหากไม่โอนเงินและวัตถุเสมือนจริงในเกมให้แก่ตน แม้ว่าไม่อาจถือเป็นการลักทรัพย์หรือชิงทรัพย์ด้วยเหตุว่าทรัพย์เสมือนจริงไม่ถือเป็นทรัพย์ เพราะไม่ใช่วัตถุมีรูปร่างตามมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่การข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้สิ่งของเสมือนจริงในเกมไป ซึ่งเป็นวัตถุที่แม้ไม่มีรูปร่าง แต่มีมูลค่าอันสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นสกุลเงินในโลกแห่งความจริงได้ จึงมีราคาและอาจถือเอาได้นั้น ย่อมทำให้ผู้ข่มขืนใจได้ไปซึ่งประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน การกระทำดังกล่าวจึงอาจเป็นความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้ หรือการที่ผู้กระทำหลอกลวงผู้เสียหายให้โอนวัตถุเสมือนจริงให้โดยทุจริต เช่นทำทีเป็นว่าตนจะซื้อหรือหลอกผู้เสียหายว่าขอยืมมาใช้ก่อน กรณีเช่นนี้มีปัญหาว่าผู้กระทำมีความผิดฐานฉ้อโกงหรือไม่ เพราะแม้ว่าการที่ผู้กระทำได้ทรัพย์เสมือนจริงไป อาจถือเป็นการได้ไปในสิ่งซึ่งเป็น “ทรัพย์สิน” ตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม

---

[733] ประมูล สุวรรณศร. (2525). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1, 4 ว่าด้วยทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ 6. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 10.

[734] เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2555). กฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. จิรัชการพิมพ์.

อย่างไรก็ดี ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตไปข้างต้นว่าจากแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศไทย การกระทำดังกล่าวอาจไม่เป็นความผิดฐานฉ้อโกงหากศาลวินิจฉัยแล้วเห็นว่าไม่มีการกระทบกรรมสิทธิ์ เพราะทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์อันมีกรรมสิทธิ์ได้

กล่าวโดยสรุปด้วยหลักกฎหมายดังที่พิจารณาไปข้างต้น การปรับใช้กฎหมายของประเทศไทยกับทรัพย์เสมือนจริง อาจเป็นผลให้การกระทำเช่นการแฮกบัญชีผู้ใช้เพื่อเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไป ไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ และย่อมไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์[735]หรือปล้นทรัพย์[736]ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้ อีกทั้งย่อมไม่อาจเป็นการกระทำความฐานยักยอกได้ แต่หากเป็นการหลอกลวงหรือขู่เข็ญให้โอนทรัพย์เสมือนจริงแล้ว ผู้กระทำอาจมีความผิดฐานฉ้อโกงหรือกรรโชกได้

ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้วินิจฉัยประเด็นการกระทำความผิดทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงในคดี RuneScape[737] ซึ่งเป็นคดีที่ศาลได้พิจารณาความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ซึ่งปรับใช้ในกรณีของทรัพย์เสมือนจริงไว้ต่างกับแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและไทย ข้อเท็จจริงแห่งคดีดังที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้นคือผู้กระทำความผิดได้ร่วมกันทำร้ายร่างกายผู้เสียหายและใช้มีดจี้ผู้เสียหายพร้อมขู่เข็ญว่าจะฆ่าเสียให้ตายหากผู้เสียหายไม่ยอมโอนเครื่องรางและหน้ากาก รวมถึงเงินในเกม RuneScape ซึ่งเป็นล้วนเป็นทรัพย์เสมือนจริงให้แก่ผู้กระทำทั้งสอง ตามกฎหมายประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งบัญญัติขึ้นในปี ค.ศ. 1886 นั้น การกระทำความผิดฐานลักทรัพย์จำกัดเพียงแต่ทรัพย์ที่มีรูปร่างทางกายภาพ อย่างไรก็ดี เมื่อปี ค.ศ. 1921 ศาลสูงสุดของเนเธอร์แลนด์ได้ตัดสินว่าการลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ได้ ทำให้ทรัพย์ที่อาจถูกลักได้นั้นไม่จำกัดเพียงทรัพย์ที่มีรูปร่างเท่านั้น ดังนั้นศาลชั้นต้นจึงได้ตัดสินคดี RuneScape ในปี ค.ศ.2008 ว่า เครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุแห่งการกระทำนั้นมีราคาและอาจถือเอาได้ ศาลจึงได้พิพากษาเป็นคดีแรกว่าการเอาทรัพย์เสมือนจริงไปโดยมิชอบ อาจเป็นการลักทรัพย์อันเป็นความผิดทางอาญาได้[738]

ในการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ของเนเธอร์แลนด์ในปี ค.ศ. 2009 ฝ่ายจำเลยได้ต่อสู้ว่าเครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ เพราะเป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง (intangible) และไม่มีราคา (no economic

---

[735] มาตรา 339 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า "ผู้ใดลักทรัพย์โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าในทันใดนั้นจะใช้กำลังประทุษร้าย เพื่อ
(1) ให้ความสะดวกแก่การลักทรัพย์หรือการพาทรัพย์นั้นไป
(2) ให้ยื่นให้ซึ่งทรัพย์นั้น
(3) ยึดถือเอาทรัพย์นั้นไว้
(4) ปกปิดการกระทำความผิดนั้น หรือ
(5) ให้พ้นจากการจับกุม
ผู้นั้นกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์... "

[736] มาตรา 340 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “ผู้ใดชิงทรัพย์โดยร่วมกันกระทำความผิดด้วยกันตั้งแต่สามคนขึ้นไป ผู้นั้นกระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์...”

[737] de Rechtspraak. Uitspraken:ECLI:NL:RBLEE:2008:BG0939 Rechtbank Leeuwarden, 21-10-2008, 17/676123-07 VEV. Retrived July 9, 2019, from http://uitspraken.rechtspraak.nl/#zoekverfijn/ljn=BG0939&so=Relevance.

[738] Virtual Policy Network. (2012). RuneScape Theft – Dutch Supreme Court Decision. Retrived July 9, 2019, from http://www.virtualpolicy.net/runescape-theft-dutch-supreme-court-decision.html.

value) ซึ่งในประเด็นปัญหาว่าวัตถุนั้นเป็นสิ่งมีรูปร่างหรือไม่ ศาลอุทธรณ์ได้อ้างถึงคำพิพากษาของศาลสูงในคดีลักกระแสไฟฟ้า และตัดสินว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ความหมายของคำว่า “มีราคา” นั้นได้หมายรวมถึงการให้คุณค่าและราคาตามอัตวิสัยของผู้ยึดถือหรือครอบครองวัตถุนั้นด้วย โดยในคดีนี้ตัดสินได้ไม่ยากว่าวัตถุเสมือนจริงเหล่านี้มีคุณค่าและมีราคาได้ นอกจากนี้จำเลยยังต่อสู้อีกว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเกมยังอยู่ในความครอบครองและเป็นของผู้ผลิตเกม สิ่งที่ถูกเอาไปนั้นจึงไม่ได้หายไปไหน การลักทรัพย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นแต่อย่างใด ในประเด็นนี้ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวว่าการตีความเรื่องการเป็นเจ้าของนั้นไม่ควรตีความแคบจนเกินไป ดังนั้นผู้เล่นเกมรายหนึ่งย่อมมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่ผู้เดียวเหนือวัตถุเสมือนที่ตนยึดถือครอบครองอยู่ ในคดีนี้การยึดถือครอบครองเครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงนั้นถูกโอนจากบัญชีผู้ใช้หนึ่งไปยังอีกบัญชีหนึ่ง เป็นผลให้ผู้กระทำได้ไปซึ่งอำนาจในทางข้อเท็จจริงที่ผู้เสียหายมีอยู่เหนือวัตถุนั้น

ต่อมาเมื่อปี ค.ศ.2013 ศาลสูงสุดแห่งเนเธอร์แลนด์ได้ตัดสินในประเด็นสำคัญดังนี้ ประเด็นแรก จากที่ฝ่ายจำเลยต่อสู้ว่าวัตถุเสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์แต่เป็นภาพเสมือนที่ประกอบไปด้วยบิทและไบท์ (bits and bytes) นั้น ศาลสูงสุดเห็นว่าทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำย่อมเห็นว่าวัตถุเสมือนจริงในคดีนี้มีคุณค่าและมีราคาโดยมูลค่าในสิ่งนั้นอาจถูกพรากเอาไปได้ อีกประเด็นหนึ่ง ฝ่ายจำเลยโต้แย้งว่าวัตถุดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลไม่ใช่ทรัพย์ ศาลสูงสุดพิจารณาในประเด็นนี้แล้วเห็นว่า แม้ว่ากรอบความหมายของข้อมูลและทรัพย์นั้นไม่ชัดเจน แต่การจำแนกว่าหากสิ่งใดเป็นข้อมูลแล้วสิ่งนั้นย่อมไม่ใช่ทรัพย์นั้น ฟังไม่ขึ้น[739]

ดังนั้นตามแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและประเทศไทย การลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากวัตถุเหล่านี้ไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์อันเป็นองค์ประกอบของฐานความผิดอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ขโมยไอเทมในเกมออนไลน์จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าคำพิพากษาของศาลในประเทศเนเธอร์แลนด์ตัดสินไว้ว่าการขู่เข็ญให้บุคคลหนึ่งโอนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นสิ่งของเสมือนในเกมให้แก่ตนนั้นเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ได้ คำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดีนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมจึงถูกท้าทายด้วยลักษณะของสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นทรัพย์ในโลกเสมือนจริง ซึ่งแม้ว่าไม่อาจจับต้องสัมผัสได้เหมือนทรัพย์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้เล่นและอาจมีมูลค่าอย่างมากในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการคุ้มครองทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ทำรายได้จากการแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ในเกม อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลต่อไปในอนาคต

---

[739] Lodder, A. R. (2013). Dutch Supreme Court 2012: Virtual Theft Ruling a One-Off or First in a Series? Legal and Governance Challenges, 6(3), 2-4; Lodder, A. R. (2011). Conflict Resolution in Virtual Worlds: General Characteristics and the 2009 Dutch Convictions on Virtual Theft. in Kai Cornelius and Dieter Hermann (Editor). (2011). Virtual Worlds and Criminality. (p.87-91). Springer.

3.5.4 บทสรุปและบทวิเคราะห์แนวทางการรับรองและคุ้มครองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริง

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและระบบอินเตอร์เน็ตทำให้เกมหรือวิดีโอเกมพัฒนาไปในระดับที่ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตหรือผู้เล่นเกมทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นเกมในโลกเสมือนจริงแพลตฟอร์มหนึ่งได้จำนวนมากในคราวเดียวกัน และยังสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ โลกเสมือนจริงจำนวนมากเปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้อยู่ในรูปของวัตถุเสมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธ ยานพาหนะ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และปราสาทให้เหมือนวัตถุที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง สิ่งของเหล่านี้เรียกว่า “ทรัพย์เสมือนจริง” ซึ่งผู้เล่นเกมหรือผู้ใช้อินเตอร์เน็ตสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุเหล่านี้ระหว่างกันได้ ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่ทางธุรกิจการค้าทำให้เกิดการสร้างมูลค่าของสินค้าเสมือนจริงซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง

การเล่นเกมจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่กิจกรรมเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เกมกลายเป็นธุรกิจสำคัญระดับโลก อุตสาหกรรมเกมมีมูลค่าสูงมากเมื่อเทียบกับธุรกิจความบันเทิงอื่นๆ เช่น อุตสาหกรรมภาพยนตร์และดนตรี การสร้างรายได้ในธุรกิจเกมมีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการเรียกเก็บเงินค่าสมาชิกเป็นรายเดือนหรือรายปี และการให้ผู้เล่นเกมสามารถเข้าสู่ระบบเพื่อเล่นเกมได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ผู้เล่นอาจต้องชำระเงินในภายหลังหากผู้เล่นประสงค์ที่จะได้รับอภิสิทธิ์บางอย่างหรือต้องการได้ไอเทมพิเศษในเกมเพื่อสร้างประสบการณ์การเล่นที่มากกว่าระดับที่ตนเล่นอยู่ โดยผู้เล่นสามารถชำระเงินโดยใช้เงินในโลกแห่งความจริง (real-world currency) เพื่อซื้อสิ่งของหรือประสบการณ์พิเศษในโลกเสมือนจริงเหล่านั้นได้ เช่น ผู้เล่นอาจต้องการซื้อ “เงิน” หรือ “ทองคำ” ซึ่งเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนภายในเกม เป็นหน่วยวัดมูลค่าอันเป็นสกุลเงินในเกม (in-game currency) หรือซื้อวัตถุเสมือนจริงที่มีคุณสมบัติในการใช้สอยบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธ ยารักษา และเสื้อผ้า หรือแม้แต่วัตถุซึ่งไม่ได้มีคุณสมบัติที่ช่วยให้การเล่นเกมดีขึ้น แต่มีไว้เพื่อความสวยงามและความพึงพอใจของผู้เล่น เช่น สกิน เป็นต้น ทั้งนี้การซื้อขายสิ่งของเสมือนจริงอาจเป็นการซื้อขายระหว่างผู้เล่นกับผู้พัฒนาเกมซึ่งเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม หรือเป็นธุรกรรมระหว่างผู้เล่นด้วยกันเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทรัพย์เสมือนจริงเป็นสิ่งที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินจริงและมีมูลค่าในโลกแห่งความจริง แม้ว่าสิ่งของในเกมหรือทรัพย์เสมือนจริงซึ่งแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้นจะเป็นเพียงวัตถุเสมือนที่ไม่อาจจับต้องได้และไม่มีรูปร่างทางกายภาพ แต่วัตถุเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้ใช้และมีราคาทางการค้า ส่งผลให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริงและกลายเป็นสินค้าหรือทรัพย์ที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดีระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่มีอยู่ก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมายว่าด้วยทรัพย์เสมือนจริง

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงมี 3 ประการหลัก ได้แก่

1. ประการแรก ความไม่ชัดเจนในสถานะทางกฎหมายของทรัพย์เสมือนจริงทำให้ผู้พัฒนาเกมหรือแพลตฟอร์มออนไลน์กำหนดข้อสัญญาว่าด้วยสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริงไว้ในสัญญาออนไลน์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ สัญญาเหล่านี้เป็นสัญญาสัญญาสำเร็จรูปที่ข้อตกลงในสัญญากำหนดขึ้นโดยผู้ให้บริการเพียงฝ่ายเดียว ผู้ใช้บริการไม่มีอำนาจต่อรองในข้อสัญญาเหล่านั้นและหากผู้ใช้บริการไม่รับข้อตกลงที่

กำหนดมาให้จะทำให้ไม่สามารถเข้าสู่ระบบออนไลน์เพื่อใช้บริการโลกเสมือนจริงได้ สัญญาจำพวกนี้มีชื่อเรียกหลากหลายเช่น ข้อตกลงอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ใช้ หรือ End User License Agreement (EULA) และข้อตกลงการให้บริการหรือ Terms of Service (ToS)

เจ้าของแพลตฟอร์มออนไลน์มีสัญญาการให้บริการไว้เพื่อเป็นเกราะคุ้มกันทางกฎหมาย โดยใช้ข้อสัญญาที่กำหนดขึ้นเองฝ่ายเดียวเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเกมของตน ซึ่งรวมถึงสิทธิและความเป็นเจ้าของในทรัพย์เสมือนจริง เช่น กำหนดว่าผู้ให้บริการมีดุลพินิจเด็ดขาดในการห้ามเข้าใช้หรือปิดบัญชีของผู้ใช้ได้โดยไม่ต้องแจ้งให้ผู้ใช้ทราบล่วงหน้า สิทธิและประโยชน์ทั้งหมดในวัตถุเสมือนจริงเป็นของผู้ให้บริการ และผู้ใช้ไม่ได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในทางทรัพย์สินในตัวละครหรือสิ่งเสมือนจริงในเกม โดยผู้ใช้เพียงได้รับอนุญาตให้ใช้วัตถุเสมือนเหล่านั้น ข้อสัญญาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สร้างโลกเสมือนจริงมีความกังวลว่าการให้สิทธิในทางทรัพย์สินในทรัพย์เสมือนจริงจะสร้างปัญหาให้ผู้ผลิตเกมต้องรับภาระหรือความรับผิดบางประการ ผู้ผลิตเกมจึงต้องปกป้องตนเอง อย่างไรก็ดี ข้อสัญญาลักษณะนี้มีผลต่อพฤติกรรมของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการเข้าใช้โลกเสมือนจริง และยังส่งผลต่อมุมมองของผู้ใช้เกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการอีกด้วย

ในประเด็นปัญหานี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าโดยหลักแล้วสัญญาระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์นี้ย่อมใช้บังคับระหว่างกันได้ อันเป็นไปตามหลักเสรีภาพแห่งการแสดงเจตนา ที่คู่สัญญาสามารถทำข้อตกลงระหว่างกันให้มีผลผูกพันในทางกฎหมายได้ตราบที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อย่างไรก็ดีข้อตกลงหรือสัญญาสองฝ่ายที่จะมีผลผูกพันได้ตามกฎหมายย่อมต้องมาจากการแสดงเจตนาของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาก่อนว่าผู้ใช้บริการได้แสดงเจตนาตกลงตามข้อสัญญาที่ผู้ให้บริการกำหนดไว้แล้วหรือไม่ หากเป็นเพียงข้อตกลงประเภท browsewrap[740] หรือสัญญาที่ปรากฏไว้แยกจากหน้าหลักในเว็บไซต์หรือแพลตฟอร์มที่ให้บริการ ซึ่งผู้ให้บริการมักจะทำ hyperlink ไว้ใต้เว็บเพจด้วยคำว่า ‘Terms of Use’ เพื่อให้ผู้ใช้บริการกดลิงค์เข้าไปอ่านหน้าเว็บที่เขียนสัญญาไว้ โดยไม่ได้แจ้งให้ผู้ใช้ทราบถึงข้อตกลงดังกล่าวอย่างชัดแจ้งหรือไม่ได้ทำให้ปรากฏในลักษณะที่ผู้ใช้จะเห็นได้โดยง่าย เช่นนี้จะถือว่าผู้ใช้ได้แสดงเจตนายินยอมและผูกพันตามข้อสัญญาเหล่านั้นแล้วคงไม่ได้ แต่หากเป็นสัญญาประเภท clickwrap ซึ่งเป็นการบังคับให้ผู้ใช้บริการเห็นข้อสัญญาก่อนการเข้าใช้บริการ ในลักษณะที่ผู้ใช้ต้องกดตกลงบนข้อความในทำนองว่าได้อ่านและยินยอมตามข้อตกลงนี้ เช่นคลิ๊กที่คำว่า ‘I agree’ กรณีเช่นนี้อาจพิสูจน์ได้ว่าผู้ใช้บริการได้เห็นหรืออ่านข้อตกลงแล้ว และได้แสดงเจตนายินยอมเพื่อให้ได้เข้าใช้บริการแล้ว เช่นนี้ย่อมเป็นสัญญาที่ผูกพันคู่สัญญาได้ในเบื้องต้น

อย่างไรก็ดี แม้ว่าผู้ใช้บริการจะได้แสดงเจตนายินยอมรับข้อตกลงที่ผู้ให้บริการกำหนดไว้ให้ แต่กฎหมายยังคุ้มครองไม่ให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งต้องตกเป็นผู้เสียเปรียบอย่างไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสัญญานั้นเป็นสัญญาสำเร็จรูปซึ่งคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่มีอำนาจต่อรองได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งตามกฎหมายในประเทศไทยคุ้มครองด้วยพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัตินี้ได้

[740] Kim, N. S. (2013). Wrap Contracts: Foundations and Ramifications. 1st edn. Oxford University Press, 3.

กำหนดแนวทางในการพิจารณาว่าข้อสัญญาหรือข้อตกลงใดไม่เป็นธรรมไว้ ซึ่งข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมคือข้อตกลงในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือในสัญญาสำเร็จรูป ผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูปได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร ทั้งนี้ ข้อตกลงที่อาจถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งนั้น อาจเป็นข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติ เช่น ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดที่เกิดจากการผิดสัญญา หรือข้อตกลงให้สัญญาสิ้นสุดลงโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือให้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้โดยอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ นอกจากนี้ยังบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลที่จะสั่งให้ข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลใช้บังคับเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี

กล่าวโดยสรุป สัญญาออนไลน์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการโลกเสมือนจริงนั้น ย่อมบังคับได้ตามกฎหมายหากคู่สัญญาได้แสดงเจตนารับข้อตกลงเหล่านั้น อันเป็นเสรีภาพของบุคคลและเป็นไปเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา เว้นแต่จะเป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้ หากข้อตกลงในสัญญาไม่เป็นธรรม ศาลอาจใช้อำนาจแห่งกฎหมายพิจารณาสั่งให้ข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลบังคับใช้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีได้ ซึ่งต้องพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป

2. ประการที่สอง หากพิจารณาทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อันเป็นรากฐานความคิดในการกำหนดสิทธิในทรัพย์สินซึ่งยกมาพิจารณาทั้งหมด 3 ทฤษฎี อันได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ของจอห์น ล็อค (John Locke) ทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกล (Hegel Personality Theory) และทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarian Theory) จะพบว่าแต่ละแนวคิดสามารถนำมาใช้สนับสนุนได้ว่าทรัพย์เสมือนจริงควรได้รับการรับรองและคุ้มครองในฐานะที่เป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายได้ อย่างไรก็ดี การปรับใช้ทฤษฎีเหล่านี้กับทรัพย์เสมือนจริงยังมีข้อควรคำนึงถึงอันเป็นประเด็นปัญหาในการปรับใช้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงที่แตกต่างจากมุมมองเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีอยู่เดิมในอดีตเมื่อหลายร้อยปีที่แล้ว อันเป็นแนวความคิดและทฤษฎีที่มีขึ้นในยุคก่อนการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีและอินเตอร์เน็ต

สรรพสิ่ง (thing) ในมุมมองของจอห์น ล็อค ย่อมกลายเป็นทรัพย์ของปัจเจกชนได้หากได้มีการลงแรงไปกับสิ่งนั้น เมื่อบุคคลผู้หนึ่งทำสิ่งที่เกิดมีอยู่ตามธรรมชาติให้เพิ่มคุณค่าบางอย่าง ผู้นั้นควรได้ประโยชน์ในความเป็นเจ้าของในสิ่งๆ นั้น เมื่อพิจารณาจากหลักนี้แล้ว ผู้เล่นเกมจึงควรมีสิทธิกล่าวอ้างประโยชน์ในทางทรัพย์สินในทรัพย์เสมือนจริงที่ตนได้ใช้แรงงานและความวิริยะอุตสาหะในการสร้างสิ่งนั้นขึ้นได้ และสิทธิในทางทรัพย์สินในทรัพย์เสมือนจริงจึงควรเป็นของบุคคลที่ลงแรงในการสร้างสรรค์ของสิ่งนั้นมากที่สุด อย่างไรก็ดี การวินิจฉัยอาจซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อเป็นการโต้แย้งสิทธิระหว่างเจ้าของเกมซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์โลกเสมือนจริงกับผู้เล่นเกม เพราะทรัพยากรธรรมชาติที่ผู้เล่นใช้ในการผลิตวัตถุเสมือนจริงนั้นแรกเริ่มแล้วถูกสร้างขึ้นโดยผู้สร้างโลกเสมือนจริง และผู้ใช้เป็นเพียงผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์จากโลกเสมือนจริงนั้นตามข้อตกลงการใช้สิทธิ เช่นนี้เมื่อปรับใช้ทฤษฎีของจอห์น ล็อค ผู้เล่นจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าตนได้ลงทุนและลงแรงในการสร้างสรรค์ทรัพย์เสมือนจริงมากกว่าผู้ผลิตเกมที่เพียงแต่สร้างวัตถุดิบให้เกิดขึ้นในเกม ดังนั้น สิทธิในทางทรัพย์สินหากจะ

กล่าวอ้างกันระหว่างผู้เล่นเกมหลายรายแล้ว หลักคิดของจอห์น ล็อคอาจช่วยตอบประเด็นคำถามนี้ได้ แต่ในการโต้แย้งสิทธิระหว่างผู้สร้างเกมโดยเฉพาะในกรณีที่โลกเสมือนจริงและสิ่งของต่างๆ สร้างขึ้นทั้งหมดโดยผู้สร้างเกม และผู้เล่นไม่มีอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งใดเพิ่มเติม อาจต้องอาศัยหลักคิดหรือทฤษฎีอื่นนอกจากทฤษฎีของจอห์น ล็อค และอาจนอกเหนือจากทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์อื่นๆ ที่รู้จักกันในปัจจุบัน

ส่วนทฤษฎีบุคลิกภาพของเฮเกลนั้นอธิบายว่า สิทธิในทางทรัพย์สินเกี่ยวพันกับบุคลิกภาพของมนุษย์และสิทธิในความเป็นมนุษย์ คุณค่าในสิ่งต่างๆ เกิดจากปัจเจกชน ด้วยทรัพย์นั้นมีคุณค่าต่อเจ้าของมากกว่าตลาดเพราะเป็นมูลค่าทางจิตใจ ซึ่งนำมาอธิบายทรัพย์เสมือนจริงได้เพราะการประเมินมูลค่าของทรัพย์สินในโลกเสมือนจริงนั้นอาจไม่ได้ยึดโยงกับราคาในโลกแห่งความจริง แต่ขึ้นอยู่กับคุณค่าของสิ่งนั้นอันเกิดจากอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ที่ยึดถือผูกพันกับวัตถุนั้นๆ ทฤษฎีนี้เหมาะสมต่อนำมาใช้ในการอธิบายโลกเสมือนจริงที่ผู้ใช้เป็นผู้สร้างสิ่งของต่างๆ ในเกมได้ดีกว่าโลกเสมือนจริงที่เจ้าของแพลตฟอร์มเป็นผู้รังสรรค์ทุกอย่างที่อยู่ในเกม เพราะเมื่อผู้พัฒนาเกมเป็นกลุ่มบุคคลที่สร้างเกมหรือโลกเสมือนจริงมาตั้งแต่ต้น ผู้สร้างเกมย่อมมีความผูกพันทางอารมณ์และความรู้สึกต่อเกมที่ตนสร้างสรรค์ขึ้น และผู้ใช้เป็นเพียงผู้เล่นซึ่งไม่ได้สร้างสิ่งใดเพิ่มเติมอย่างมีนัยสำคัญซึ่งทำให้ผู้เล่นเกมอาจไม่ผูกพันทางจิตใจกับเกมมากไปกว่าผู้สร้างเกมซึ่งเป็นผู้ริเริ่มสร้างโลกเสมือนจริงนั้น ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ ทฤษฎีบุคคลภาพนี้ใช้ได้เพียงอธิบายว่าผู้เล่นเกมควรเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิในตัวตนเสมือนหรืออวตารของตน แต่ไม่อาจรวมถึงสิ่งของอื่นๆ ในเกมที่ผู้เล่นไม่ได้ผูกพันเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกมากมายนัก

ทฤษฎีสุดท้ายที่นำมาวิเคราะห์คือแนวคิดแบบประโยชน์นิยม อันมีแนวคิดในการเอาประโยชน์สุขหรือปริมาณความสุขเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ การกระทำที่ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีสูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุดถือว่าเป็นการกระทำที่ดี โดยความสุขนี้มิใช่เพียงแต่ความสุขของปัจเจกชน แต่ยังต้องส่งผลต่อคนจำนวนมากที่สุดอันเป็นความสุขโดยส่วนรวมที่มนุษย์จะได้รับจากผลลัพธ์ของการกระทำ และคุณค่าทางศีลธรรมอยู่ที่ผลที่เกิดขึ้น ประโยชน์นิยมจึงตัดสินสิ่งดีชั่วได้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่ามีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดประโยชน์และสวัสดิภาพสังคม ทฤษฎีนี้อาจนำมาใช้สนับสนุนการคุ้มครองสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงได้ เนื่องจากผู้คนมากมายทั่วโลกให้คุณค่าแก่ทรัพย์เสมือนจริงด้วยการใช้เวลาและเงินในการสร้างหรือเสาะแสวงหาวัตถุเสมือนจริง ทำให้วัตถุเหล่านั้นเกิดมีคุณค่าในตัวเอง การซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์เสมือนจริงจึงควรเป็นวัตถุทางเศรษฐกิจได้รับการรับรอง กฎหมายควรคุ้มครองสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของผู้เล่นซึ่งเป็นผู้ครอบครองทรัพย์เสมือนจริงหรือได้ทรัพย์นั้นมาโดยสุจริต การให้สิทธิแก่บุคคลที่สร้างทรัพย์เสมือนจริงขึ้นจึงทำให้เกิดผลประโยชน์แก่สังคมโดยทั่วไป อย่างไรก็ดี ยังมีข้อควรพิจารณาว่าสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงจะทำให้เกิดผลดีสูงสุดต่อผู้คนมากที่สุดอย่างแท้จริงหรือไม่ การรับรองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงยังต้องพิจารณาว่าจะมีขอบเขตและเงื่อนไขอย่างไรจึงจะทำให้เกิดผลดีที่สุดต่อสังคม เพราะการกระทำที่จะเป็นไปตามทฤษฎีประโยชน์นิยมนั้นจะต้องมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มพูนความสุขของสังคมมากกว่าแนวโน้มที่จะทำให้ความสุขนั้นลดลง

ผู้เขียนเห็นว่าทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีพื้นฐานมาจากมุมมองความคิดว่าด้วยทรัพย์ที่ไม่ทันสมัย ด้วยแนวคิดเหล่านี้อยู่ในยุคก่อนการแพร่หลายของอินเตอร์เน็ตและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

หากจะนำกรอบความคิดเดิมมาปรับใช้กับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเช่นนี้ก็ไม่น่าเหมาะสมนัก จากความคิดว่าทรัพย์แต่เดิมนั้นต้องมีรูปร่าง เพราะเป็นวัตถุที่มนุษย์สามารถมองเห็นได้ด้วยตาและสัมผัสได้ด้วยกาย และเข้าถือเอาได้โดยสภาพในความเป็นจริง สิ่งซึ่งจับต้องได้เหล่านั้นจึงควรอยู่ในความหวงกันอันเป็นสิทธิแก่ผู้สร้างสิ่งนั้นทางกายภาพ เมื่อกาลผ่านมา การรับรองและให้สิทธิในสิ่งซึ่งไม่มีรูปร่างเริ่มมีขึ้นด้วยการคำนึงถึงการมีคุณค่ามีราคาในวัตถุชิ้นนั้น และหากหวงกันได้แล้วย่อมแลกเปลี่ยนซื้อขายได้และเกิดมูลค่าในทางเศรษฐกิจ อันเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกชนและสังคมโดยส่วนรวมจึงควรได้รับการคุ้มครอง เช่นการรับรองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงการปรับใช้ทฤษฎีว่าด้วยทรัพย์ทั้งสามทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นกับทรัพย์สินทางปัญญาเช่น ลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรแล้ว จะเห็นได้ว่าทฤษฎีเหล่านี้ซึ่งคิดขึ้นเมื่อหลายร้อยปีก่อนก็ยังนำมาปรับใช้กับทรัพย์สินทางปัญญาได้ไม่ถนัดนัก ด้วยอาจมีข้อโต้แย้งในทางวิชาการได้หลายประการ เช่นทฤษฎีของจอห์น ล็อกซึ่งเมื่อมนุษย์ได้สร้างสิ่งใดขึ้นจากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ผู้นั้นควรได้ไปซึ่งสิทธิในวัตถุชิ้นนั้นดังนี้เมื่อผู้ใดสร้างสรรค์ผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมาแล้ว ผู้นั้นจึงควรได้รับการคุ้มครองด้วยลิขสิทธิ์หรือสิทธิบัตร แต่การปรับใช้ทฤษฎีเช่นนี้อาจถูกโต้แย้งได้ว่า หากพิจารณาโดยเนื้อแท้แห่งการสร้างสรรค์ผลงานแล้วกระบวนการสร้างสรรค์ของมนุษย์ตามธรรมชาตินั้นมิได้สร้างขึ้นจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้สร้างสรรค์เพียงผู้เดียวโดยแท้จริง หากแต่เกิดจากการสร้างสรรค์ต่อยอดจากบางสิ่งบางอย่างที่มีขึ้นอยู่แล้วในสังคมมนุษย์[741] หรือการใช้ทฤษฎีประโยชน์นิยมในการอธิบายลิขสิทธิ์ก็ยังมีข้อกังขาว่า แม้ว่าฝ่ายผู้สนับสนุนการคุ้มครองลิขสิทธิ์จะเสนอว่า การให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายจะช่วยให้ผู้สร้างสรรค์มีแรงจูงใจ ทำให้ต้องการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ มากขึ้น และเมื่อเกิดผลงานสร้างสรรค์ในสังคมมากขึ้นก็ย่อมเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะเป็นการทั่วไป แต่การให้สิทธิเด็ดขาดแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการแสวงหาประโยชน์ในทางเศรษฐกิจจากงานอันมีลิขสิทธิ์ของตนได้อย่างยาวนานเช่นตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์และนับต่อไปอีก 50 ปี[742] หรือ 70 ปี[743]

---

[741] Kristeller, P. O. (1983). Creativity and Tradition. Journal of the History of Ideas, 44(1), 107; Ward, T. (1995). What‘s Old About New Ideas?. in Steven Smith, Thomas Ward, Ronald Finke (Editor). The Creative Cognition Approach. MIT Press, 157-178; Nickerson, R. (1999). Enhancing Creativity. in Robert Sternberg (editor), Handbook of Creativity. Cambridge University Press. 392-394; Thompson, P. (2009). Community and Creativity. Oral History, 37(2), 34; Rahmatian, A. (2011). Copyright and Creativity. Edward Elgar, 184-185; McIntyre, P. (2012). Creativity and Cultural Production. Palgrave.

[742] มาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ของไทย บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 21 และมาตรา 22 ลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย”

[743] มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ และสิทธิบัตร (Copyright, Designs and Patents Act 1988) บัญญัติว่า "Duration of copyright in literary, dramatic, musical or artistic works... (2) Copyright expires at the end of the period of 70 years from the end of the calendar year in which the author dies, ..." และมาตรา 302 แห่งกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา บัญญัติว่า "Duration of copyright: Works created on or after January 1, 1978 (a) In General.—Copyright in a work created on or after January 1, 1978, subsists from its creation and, except as provided by the following subsections, endures for a term consisting of the life of the author and 70 years after the author’s death...”

ตั้งแต่ผู้สร้างสรรค์ผลงานเสียชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่ดีที่สุดเพราะทำให้เกิดผลประโยชน์แก่สังคมโดยทั่วไปจริงหรือไม่ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มพูนความสุขของสังคมมากกว่าแนวโน้มที่จะทำให้ความสุขนั้นลดลงอย่างแท้จริงหรือไม่ จะเห็นได้ว่ากรอบความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีอยู่เดิมนั้นยังปรับใช้กับสิ่งซึ่งไม่มีรูปร่างได้ไม่เหมาะสมนัก

ดังนั้นทฤษฎีว่าด้วยทรัพย์ที่คิดค้นขึ้นเมื่อหลายร้อยปีก่อนอาจต้องได้รับการทบทวนและวิเคราะห์เสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทแห่งสังคมในปัจจุบัน และการกำหนดสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงย่อมไม่ควรยึดติดกับกรอบความคิดในยุคก่อนซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในยุคปัจจุบัน สิทธิในทรัพย์เสมือนจริงอาจมีรูปแบบการคุ้มครองที่ต่างจากการคุ้มครองทรัพย์ในความหมายเดิม และอาจแตกต่างจากการคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินอื่นๆ เช่นทรัพย์สินทางปัญญาแม้ว่าจะเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างเช่นกัน ดังนั้นสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงจึงอาจเป็นสิทธิที่มีกรอบแตกต่างจากหลักคิดและทฤษฎีที่มีอยู่เดิมก็ได้ แต่ลักษณะและขอบเขตของสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงจะเป็นเช่นไรนั้น ยังต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไป

3. ประการที่สาม เมื่อสถานะของทรัพย์เสมือนจริงในทางกฎหมายไม่ชัดเจน การกระทำโดยมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เช่นการหลอกให้โอนไอเทมในเกม หรือการเอาวัตถุในเกมของผู้อื่นไปโดยทุจริตจึงก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมาย ทั้งคำถามในประเด็นว่าวัตถุเสมือนจริงนั้นเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายไทยหรือไม่ และถือเป็นวัตถุแห่งการกระทำอันเป็นความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

หลักความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามระบบกฎหมายเดิมในหลายประเทศ เช่นประเทศอังกฤษและไทยนั้น มิได้ยอมรับว่าสิ่งซึ่งไม่มีรูปร่างถือเป็นทรัพย์ตามนิยามแห่งกฎหมาย และเมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงตามแนวการพิจารณาของศาลไทย อาจมองได้ว่าทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมต่างๆ ที่อยู่ในเกม เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และเมื่อเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์ตามความหมายในมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และย่อมไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดทางอาญาที่มี “ทรัพย์” เป็นวัตถุแห่งการกระทำได้ เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดฐานยักยอกตามมาตรา 352 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดครอบครองทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นหรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เบียดบังเอาทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือบุคคลที่สามโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานยักยอก” เป็นต้น ดังนั้น เมื่อทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ตามบทนิยามแห่งกฎหมาย การลักเอาวัตถุเสมือนจริงของผู้อื่นไป หรือการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต ศาลในประเทศไทยอาจเห็นว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์หรือความผิดฐานยักยอกตามกฎหมายอาญา

แม้ว่าทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นทรัพย์ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น แต่เมื่อพิจารณามาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อันเป็นบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ทรัพย์สิน” ซึ่งบัญญัติว่า “ทรัพย์สินหมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้” ทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างจึงอาจถือเป็นทรัพย์สินได้ หากวัตถุเสมือนจริงนั้นอาจมีราคา และอาจถือเอาได้

สิ่งของในเกมอันเป็นทรัพย์เสมือนจริงแม้เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่วัตถุเหล่านี้อาจมีราคาได้ กล่าวคือ มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทั้งในเกมและนอกเกม ทำให้เกิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความจริง นอกจากมูลค่าทางเศรษฐกิจอันคำนวณเป็นเงินได้ วัตถุในโลกเสมือนจริงยังมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอีกด้วย อีกทั้งวัตถุเสมือนจริงยังอาจถือเอาได้ ด้วยว่าสิ่งของมากมายในโลกเสมือนจริงอาจอยู่ในความหวงกันของผู้เล่นเกมซึ่งเป็นเจ้าของ เป็นวัตถุที่อาจถูกโอนย้ายเปลี่ยนผู้ยึดถือครอบครองได้ วัตถุเสมือนจริงชิ้นหนึ่งอาจอยู่ในบัญชีผู้ใช้ของผู้เล่นรายหนึ่งซึ่งถือเป็นอำนาจหวงกันของผู้เล่นที่จะใช้สอยเองหรือจะโอนย้ายให้แก่บุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นวัตถุเสมือนจริงจึงอาจถือเป็น “ทรัพย์สิน” ตามนิยามแห่งกฎหมายได้ ดังนั้น การกระทำที่เกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงอาจถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาได้ในฐานความผิดที่บัญญัติให้ “ทรัพย์สิน” เป็นวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งผู้กระทำข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ “ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน” เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การปรับใช้กฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริง เป็นผลให้การกระทำเช่นการแฮกบัญชีผู้ใช้เพื่อเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไป ไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์และย่อมไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย แต่หากเป็นขู่เข็ญให้โอนทรัพย์เสมือนจริงแล้ว ผู้กระทำอาจมีความผิดฐานกรรโชกได้

ดังนั้นตามแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและประเทศไทย การลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และทรัพย์เสมือนจริงจึงไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากวัตถุเหล่านี้ไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์อันเป็นองค์ประกอบของฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ขโมยไอเทมในเกมออนไลน์จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าคำพิพากษาของศาลในประเทศเนเธอร์แลนด์ตัดสินไว้ว่าการขู่เข็ญให้บุคคลหนึ่งโอนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นสิ่งของเสมือนในเกมให้แก่ตนนั้นเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ได้ คำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดีนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมจึงถูกท้าทายด้วยลักษณะของวัตถุในโลกเสมือนจริงซึ่งแม้ว่าไม่อาจจับต้องสัมผัสได้เหมือนทรัพย์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้เล่นและอาจมีมูลค่าอย่างมากในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการคุ้มครองทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ทำรายได้จากการแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ในเกม อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลต่อไปในอนาคต

ผู้ใช้โลกเสมือนจริงหรือผู้เล่นเกมมีมุมมองต่อทรัพย์เสมือนจริงอย่างวัตถุที่มีคุณค่าทั้งทางจิตใจและทางเศรษฐกิจ อันมีราคาเสมือนเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินที่แลกเปลี่ยนและซื้อขายได้ และอาจหวงกันและถือเอาได้ ความไม่ชัดเจนแน่นอนในสถานะทางกฎหมายของทรัพย์เสมือนจริง ทำให้เมื่อเกิดข้อพิพาทเช่นการโต้แย้งสิทธิหรือการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องจะพบปัญหาในการปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่กับกรณีที่เกิดขึ้น และเมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินคดี ผู้เล่นเกิดความไม่มั่นคงในสิทธิของตนเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง

ดังนั้นผู้เขียนจึงเสนอว่ากฎหมายอาญาในส่วนความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้การปรับใช้กฎหมายอาญานั้นครอบคลุมถึงความผิดต่อทรัพย์เสมือนจริง การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายนั้นอาจทำได้ 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางแรก คือการบัญญัติความรับผิดทางอาญาเกี่ยวกับความผิดซึ่งกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงไว้เป็นบทบัญญัติเฉพาะ แนวทางนี้เป็นการออกกฎหมายใหม่เพื่อให้ครอบคลุมถึงการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเสมือนจริง ทั้งนี้ต้องมีการกำหนดเจตนารมณ์ทางกฎหมายในเรื่องนี้อย่างถี่ถ้วนและเหมาะสม แล้วจึงบัญญัติองค์ประกอบแห่งการกระทำทั้งองค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอกโดยมีขอบเขตที่ชัดเจนและกำหนดโทษเพียงเท่าที่เหมาะสมและจำเป็นตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย การบัญญัติฐานความผิดทางอาญาเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเป็นการเฉพาะไว้นี้ มีตัวอย่างเช่นการบัญญัติให้การลอบใช้กระแสไฟฟ้ามีความผิดตามกฎหมายอาญา เช่นในประเทศอังกฤษ[744] และสวิสเซอร์แลนด์[745] หรือการบัญญัติเพิ่มเติมให้ชัดแจ้งว่ากระแสไฟฟ้าถือเป็นทรัพย์ เช่นในประเทศญี่ปุ่น[746] โดยมาตรา 245 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นบัญญัติไว้ว่า กระแสไฟฟ้าให้ถือเป็นทรัพย์ภายใต้การกระทำความผิดในบรรพนี้ (บรรพ XXXVI ว่าด้วยการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์และชิงทรัพย์ มาตรา 235-244) อย่างไรก็ดี การแก้ไขกฎหมายตามแนวทางแรกนี้มีข้อด้อยคือ การบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่หรือแก้ไขเพิ่มเติมเช่นนี้อาจไม่เท่าทันสภาพการณ์และลักษณะการกระทำของผู้คนในสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอยู่เสมอโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่หมุนตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงอาจทำให้ต้องมีการแก้ไขกฎหมายอยู่เนืองนิตย์และเป็นการคิดแก้ไขตามหลังความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคม

แนวทางที่สอง คือการตีความตัวบทกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการกระทำของมนุษย์และสภาพสังคมในปัจจุบัน กล่าวคือ การวิเคราะห์ศัพท์ทางกฎหมายคำว่า “ทรัพย์” ในทางอาญาไม่ควรยึดติดกับมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่าทรัพย์ต้องเป็นวัตถุซึ่งมีรูปร่าง เนื่องจากความคิดพื้นฐานของกฎหมายทางแพ่งและทางอาญาย่อมแตกต่างกัน ทรัพย์ในทางแพ่งคือวัตถุแห่งสิทธิ ส่วนทรัพย์ในทางอาญาคือวัตถุแห่งการคุ้มครอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันและกรอบความหมายควรจะเป็นเช่นไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ทางกฎหมายในแต่ละเรื่อง นอกจากนี้ดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นว่า แต่เดิมมาตรา 6 (10) แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ได้กำหนดนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะใน

---

[744] มาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ของอังกฤษ (Theft Act 1968) กำหนดฐานความผิดเกี่ยวกับการลักลอบใช้กระแสไฟฟ้า (abstracting of electricity) ซึ่งบัญญัติว่า “A person who dishonestly uses without due authority, or dishonestly causes to be wasted or diverted, any electricity shall on conviction on indictment be liable to imprisonment for a term not exceeding five years.”

[745] มาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายอาญาสวิสเซอร์แลนด์ (Swiss Criminal Code 1937) บัญญัติความผิดฐานลอบใช้พลังงานโดยมิชอบ (unlawful abstraction of energy) ไว้ดังนี้ “Any person who unlawfully obtains energy from an installation that serves to exploit natural power, and in particular an electrical installation is liable on complaint to a custodial sentence not exceeding three years or to a monetary penalty.”

[746] ประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น (Penal Code 1907 Amendment of Act No. 54 of 2007).

บทวิเคราะห์ศัพท์เพื่อการปรับใช้และพิจารณาความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ซึ่งทรัพย์หมายถึง “บรรดาสิ่งของอันบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์ หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้เป็นต้นว่าเงินตรา แลบรรดาสิ่งของอันพึงเคลื่อนจากที่ได้ก็ดี และเคลื่อนจากที่มิได้ก็ดี ท่านก็นับว่าเป็นทรัพย์อันกล่าวมาในข้อนี้” การกำหนดบทนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะนี้ชี้ให้เห็นว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความหมายแตกต่างจาก “ทรัพย์” ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่ง

คำว่า “ทรัพย์” ในทางอาญาจึงควรได้รับการตีความใหม่ให้ครอบคลุมถึงการกระทำอันมิชอบต่อทรัพย์เสมือนจริงอันอยู่ในความหวงกันหรือการใช้ประโยชน์ของบุคคลหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลนั้นในอันที่จะใช้ประโยชน์ทั้งในทางส่วนตัวและในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในอำนาจหวงกันของตน และเพื่อมิให้เกิดช่องโหว่ในทางกฎหมายว่าการกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงในบางกรณีมีความผิดทางอาญา แต่กลับไม่เป็นความผิดในฐานความผิดอื่นที่ผู้กระทำควรมีความผิด เช่น การเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต หรือการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นซึ่งตนครอบครองอยู่ไปโดยทุจริต ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์และยักยอก เพราะ “ทรัพย์เสมือนจริง” ไม่ใช่ “ทรัพย์” ในการตีความตามแนวคำพิพากษาเดิมดังที่กล่าวไปข้างต้น แต่การใช้กำลังประทุษร้ายเพื่อให้ได้ไปซึ่งทรัพย์เสมือนจริงอาจเป็นความผิดฐานกรรโชกได้ แต่ไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ หรือปล้นทรัพย์ได้เพราะการลักทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่การลักทรัพย์ ดังนั้น การวางหลักพิจารณาเกี่ยวกับทรัพย์ในทางอาญาเสียใหม่ดังเช่นคำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดี RuneScape ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จะทำให้กฎหมายมีความสอดคล้องกับสภาวการณ์ทางสังคมและเทคโนโลยี ทำให้ผู้ใช้โลกเสมือนจริงได้รับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงตามกฎหมาย และยังเป็นการสร้างความมั่นใจและความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลอีกด้วย

บทที่ 4

ทบทวนกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับหลักประกันสิทธิของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ

การขยายตัวของเครือข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมทำให้การติดต่อสื่อสารกันโดยเฉพาะในการทำงานสามารถติดต่อกันได้ผ่านพื้นที่ไซเบอร์ ส่งผลให้คนจำนวนมหาศาลสามารถทำงานผ่านอินเตอร์เน็ตจากที่ไหนก็ได้ ส่งผลให้เกิดคนทำงานกลุ่มใหม่ที่สามารถเลือกได้ว่าจะใช้ชีวิตหรือทำงานอยู่ในสถานที่และเวลาที่ไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่ทำงานและเวลาทำงานแบบเดิม เกิดเป็นการทำงานในรูปแบบ “แรงงานรับจ้างอิสระ” (Freelance) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานที่ยืดหยุ่นแตกต่างไปจากการทำงานที่ถูกจำกัดไว้ในสถานที่ทำงานและเวลาทำงานที่แน่ชัด

ระบบการจ้างงานที่ยืดหยุ่นของแรงงานรับจ้างอิสระเหล่านี้ เป็นระบบการจ้างงานที่อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงานที่มีอยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นการจ้างงานที่ไม่มีสถานประกอบกิจการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่เรื่องการจ้างงานที่ไม่มั่นคง การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ การอยู่ในสภาวะที่ต่อรองได้น้อย เนื่องจากไม่อาจรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองกับผู้ว่าจ้างได้ เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบกฎหมายแรงงานที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่ตอบสนองต่อรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป และไม่อาจคุ้มครองกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเหล่านี้ได้

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานอยู่หลายฉบับไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายแรงงาน[747] ซึ่งเป็นเอกสารเทศสัญญาที่ใช้เฉพาะกับสัญญาจ้างแรงงาน อันเป็นพื้นฐานของการใช้กฎหมายแรงงานในส่วนอื่น ๆ กล่าวคือ การที่จะนำกฎหมายแรงงานในส่วนอื่น ๆ มาบังคับใช้ได้นั้นจะต้องผ่านการเป็นสัญญาจ้างแรงงานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาก่อน หากยังไม่เกิดเป็นสัญญาจ้างแรงงานโดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะไม่สามารถนำกฎหมายแรงงานในส่วนอื่น ๆ มาใช้บังคับได้ นอกจากนี้ยังมี**กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน** อันประกอบไปด้วย **พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2554 พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ.2553** และ **กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน** และ **กฎหมายประกันสังคม**

กฎหมายแรงงานที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นกฎหมายที่คุ้มครอง “ลูกจ้าง” ตามสัญญาจ้างแรงงานเท่านั้น ซึ่งสัญญาจ้างแรงงานเป็นสัญญาที่มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การทำงานหรือการตกลงเกี่ยวกับตำแหน่งงานและ “สินจ้าง” หรือค่าจ้าง โดยกำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญา ตลอดจนความระงับของสัญญา ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ใช้บังคับกับนายจ้างและลูกจ้างทุกประเภท ทั้งในกิจการทั่วไป

[747] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 6 ตั้งแต่มาตรา 575 ถึงมาตรา 586

รัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างของทางราชการด้วย[748] โดยความคุ้มครองที่กฎหมายให้แก่ "ลูกจ้าง" ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานในฐานะที่ลูกจ้างเป็น "คู่สัญญา" อันส่งผลให้นายจ้างและลูกจ้างต่างมีสิทธิเรียกร้องระหว่างกันในการปฏิบัติตามสัญญานั้น ข้อตกลงอันจะก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องระหว่างกันได้จะเป็นไปตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา[749] ลูกจ้างมีสิทธิได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามหลักสุจริตทั่วไป[750] และมีสิทธิได้รับการปฏิบัติจากนายจ้างอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นลูกจ้างชายหรือหญิง เว้นแต่ลักษณะหรือสภาพของงานทำให้ไม่อาจทำเช่นนั้นได้[751] ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายคุ้มครองแรงงาน อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้วย โดยความคุ้มครองที่ลูกจ้างจะได้รับสามารถแบ่งออกเป็น 6 กรณี ได้แก่ ด้านความมั่นคงในการทำงาน ด้านสวัสดิการในการทำงาน ด้านสภาพการจ้าง ด้านการรวมกลุ่ม ด้านภาษีอากร และการรักษาพยาบาล ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

4.1. สิทธิด้านความมั่นคงในการทำงาน

ความคุ้มครองที่ "ลูกจ้าง" และ "ผู้รับจ้าง" จะได้รับจากกฎหมายในด้านความมั่นคง สามารถแยกอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

ลูกจ้างหรือแรงงานที่มีนายจ้าง เป็นแรงงานที่มีกฎหมายคุ้มครองแรงงานให้ความคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะ ได้คุ้มครองและทำให้ลูกจ้างหรือแรงงานในระบบเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้บนพื้นฐานของความมั่นคง ซึ่งกฎหมายได้ให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องความแน่นอนในการจ้างงาน ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม รวมถึงเรื่องหลักประกันในการดำรงชีวิตตามกฎหมายประกันสังคม เป็นต้น ซึ่งเมื่อนำเรื่องเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับผู้รับจ้างซึ่งรับจ้างทำงานให้เสร็จเป็นรายชิ้นหรือแรงงานรับจ้างอิสระที่โดยพื้นฐานแล้วไม่อยู่ในความคุ้มครองของกฎหมายคุ้มครองแรงงานจะพบกับความเหลื่อมล้ำในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

1) ความแน่นอนในการทำงาน

สำหรับลูกจ้างที่มีนายจ้างหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานนั้น ถือเป็นลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานอันเป็นสัญญาที่ผูกพันกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นเอกเทศสัญญาที่ใช้เฉพาะกับสัญญาจ้างแรงงานโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการจ้างแรงงานนี้ได้กำหนดความหมายของสัญญาจ้างแรงงานว่าเป็นสัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่า "ลูกจ้าง" ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า "นายจ้าง"

---

[748] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). *คำอธิบายกฎหมายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.18.

[749] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 150 การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเป็นการพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ

[750] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 5 ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต

[751] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 15 ให้นายจ้างปฏิบัติต่อลูกจ้างชายและหญิงโดยเท่าเทียมกันในการจ้างงาน เว้นแต่ลักษณะหรือสภาพของงานไม่อาจปฏิบัติเช่นนั้นได้

โดยนายจ้างตกลงที่จะจ่าย “สินจ้าง” ให้แก่ลูกจ้างตลอดระยะเวลาที่ทำงานให้[752] ซึ่งบทบัญญัตินี้ได้แสดงถึงลักษณะของสัญญาจ้างแรงงาน ซึ่งต้องมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การทำงานหรือการตกลงเกี่ยวกับตำแหน่งงานและ สินจ้างหรือค่าจ้าง โดยกำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญา ตลอดจนความระงับของสัญญา ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ใช้บังคับกับนายจ้างและลูกจ้างทุกประเภท ทั้งในกิจการทั่วไป รัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างของทางราชการ[753] เมื่อข้อตกลงต่าง ๆ ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง โดยเฉพาะระยะเวลาในการจ้างงานและค่าตอบแทนการทำงานได้ถูกระบุไว้อย่างชัดเจนในสัญญาจ้างแรงงานแล้ว นายจ้างและลูกจ้างก็ต้องปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ระบุไว้เหล่านั้น เช่น หากนายจ้างต้องการเลิกจ้างลูกจ้างในกรณีที่ไม่ใช่ความผิดของลูกจ้าง นายจ้างจะต้องจ่ายค่าชดเชยให้แก่ลูกจ้างตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้[754] ทั้งนี้รูปแบบการจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ลูกจ้างรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน รายระยะเวลาอื่น หรือลูกจ้างที่ได้รับค่าจ้างจากการคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้[755] ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการจ้างงานในรูปแบบไหนนายจ้างก็จะต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ลูกจ้างตรงตามระยะที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือตรงตามระยะเวลาที่ได้ตกลงกันไว้

กฎหมายคุ้มครองแรงงานยังให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างในเรื่องค่าตอบแทนการทำงาน ซึ่งถือเป็นความมั่นคงด้านผลตอนแทนแก่ลูกจ้าง สามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

---

[752] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 575 อันว่าจ้างแรงงานนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าลูกจ้าง ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่านายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้สินจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้

[753] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). *คำอธิบายกฎหมายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.18.

[754] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 118 วรรคหนึ่ง

มาตรา 118 ให้นายจ้างจ่ายค่าชดเชยให้แก่ลูกจ้างซึ่งเลิกจ้าง ดังต่อไปนี้

(1) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหนึ่งร้อยยี่สิบวัน แต่ไม่ครบหนึ่งปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสามสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสามสิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(2) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหนึ่งปี แต่ไม่ครบสามปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายเก้าสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานเก้าสิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(3) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบสามปี แต่ไม่ครบหกปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายหนึ่งร้อยแปดสิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานหนึ่งร้อยแปดสิบวันสุดท้าย สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(4) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบหกปี แต่ไม่ครบสิบปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสองร้อยสี่สิบวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสองร้อยสี่สิบวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(5) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบสิบปี แต่ไม่ครบยี่สิบปี ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสามร้อยวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสามร้อยวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(6) ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันครบยี่สิบปีขึ้นไป ให้จ่ายไม่น้อยกว่าค่าจ้างอัตราสุดท้ายสี่ร้อยวัน หรือไม่น้อยกว่าค่าจ้างของการทำงานสี่ร้อยวันสุดท้ายสำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[755] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 5

“ค่าจ้าง” หมายความว่า เงินที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการทำงานตามสัญญาจ้าง สำหรับระยะเวลาการทำงานปกติเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือระยะเวลาอื่น หรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ในเวลาทำงานปกติของวันทำงาน และให้หมายความรวมถึงเงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างในวันหยุดและวันลาที่ลูกจ้างมิได้ทำงาน แต่ลูกจ้างมิสิทธิได้รับตามพระราชบัญญัตินี้

(1) ความเสมอภาคในสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนการทำงานระหว่างลูกจ้างชายและลูกจ้างหญิง[756]

(2) การจ่ายค่าตอบแทนในการทำงานที่เป็นเงิน[757] และหากเป็นการจ่ายค่าตอบแทนในการทำงานที่เป็นค่าจ้าง นายจ้างก็จะต้องจ่ายในอัตราไม่น้อยกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ หรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือแล้วแต่กรณี[758]

(3) สถานที่จ่ายค่าตอบแทนในการทำงาน นายจ้างจะต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ลูกจ้าง ณ สถานที่ทำงานของลูกจ้าง ถ้านายจ้างจะจ่าย ณ สถานที่อื่นหรือด้วยวิธีอื่น ต้องได้รับความยินยอมจากลูกจ้าง[759]

(4) เวลาในการจ่ายค่าตอบแทน นายจ้างจะต้องจ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้ตรงตามกำหนดระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายหรือที่ได้ระบุไว้ในสัญญาจ้าง โดยสามารถแยกออกเป็นการจ่ายค่าตอบแทนกรณีทั่วไป และการจ่ายค่าตอบแทนกรณีเลิกจ้าง กล่าวคือ

(4.1) กรณีปกติทั่วไป หากนายจ้างได้ตกลงที่จะจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างด้วยการคำนวณค่าจ้างเป็นรายเดือน รายวัน รายชั่วโมง หรือเป็นระยะเวลาอย่างอื่นที่ไม่เกิน 1 เดือน หรือตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย นายจ้างต้องจ่ายอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เว้นแต่จะมีการตกลงกันเป็นอย่างอื่นที่เป็นประโยชน์แก่ลูกจ้าง[760] นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างตามกำหนดเวลาที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกัน[761] แต่หากเป็นการจ่ายค่า

---

[756] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 53 ให้นายจ้างกำหนดค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด และค่าล่วงเวลาในวันหยุด ให้แก่ลูกจ้างที่ทำงานอันมีลักษณะ คุณภาพ และปริมาณเท่ากัน หรืองานที่มีค่าเท่าเทียมกัน ในอัตราเท่ากัน ไม่ว่าลูกจ้างนั้นจะเป็นหญิงหรือชาย

[757] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 54 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินปันผลประโยชน์อื่นเนื่องในการจ้าง บรรดาที่จ่ายเป็นเงินต้องจ่ายเงินตราไทย เว้นแต่ได้รับความยินยอมจากลูกจ้างให้จ่ายเป็นตั๋วเงินหรือเงินตราต่างประเทศ

[758] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 90 วรรคหนึ่ง

มาตรา 90 เมื่อประกาศกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำหรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือมีผลใช้บังคับแล้ว ห้ามมิให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างน้อยกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำหรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือที่กำหนด

[759] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 54 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินผลประโยชน์อื่นเนื่องในการจ้างให้แก่ลูกจ้าง ณ สถานที่ทำงานของลูกจ้าง ถ้าจะจ่าย ณ สถานที่อื่นหรือด้วยวิธีอื่นต้องได้รับความยินยอมจากลูกจ้าง

[760] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 70 (1)

มาตรา 70 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ให้ถูกต้องและตามกำหนดเวลา ดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่มีการคำนวณค่าจ้างเป็นรายเดือน รายวัน รายชั่วโมง หรือเป็นระยะเวลาอื่นที่ไม่เกินหนึ่งเดือน หรือตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย ให้จ่ายเดือนหนึ่งไม่น้อยกว่าหนึ่งครั้ง เว้นแต่จะมีการตกลงกันเป็นอย่างอื่นที่เป็นประโยชน์แก่ลูกจ้าง

[761] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 70 (2)

(2) ในกรณีที่มีการคำนวณค่าจ้าง นอกจาก (1) ให้จ่ายตามกำหนดเวลาที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกัน

ล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ นายจ้างต้องจ่ายอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง[762]

(4.2) กรณีเลิกจ้าง นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ตามสิทธิของลูกจ้าง ให้แก่ลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างภายใน 3 วัน นับแต่วันที่เลิกจ้าง[763] และในกรณีที่นายจ้างเลิกจ้างหรือบอกเลิกสัญญาจ้างโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้า นายจ้างจะต้องจ่ายเงินให้กับลูกจ้างในจำนวนที่เท่ากับค่าจ้างที่ลูกจ้างควรจะได้รับ นับแต่วันที่ลูกจ้างออกจากงาน จนถึงวันที่การเลิกสัญญาจ้างมีผล โดยให้นายจ้างจ่ายในวันที่ลูกจ้างออกจากงาน[764]

(5) ในกรณีที่นายจ้างฝ่าฝืนไม่จ่ายค่าตอบแทนตามกำหนดระยะเวลา นายจ้างจะมีความรับผิดตามกฎหมาย ดังต่อไปนี้

(5.1) ดอกเบี้ย กรณีที่นายจ้างผิดนัดจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด รวมถึงค่าชดเชย ค่าชดเชยพิเศษ[765] และกรณีที่นายจ้างไม่คืนเงินประกันภายใน 7 วัน นับแต่วันที่นายจ้างเลิกจ้างหรือลูกจ้างลาออก หรือวันที่สัญญาประกันสิ้นอายุ[766] นายจ้างต้องรับผิดในดอกเบี้ยระหว่างการผิดนัดจ่ายเงินดังกล่าวแก่ลูกจ้างในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี[767]

---

[762] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 70 (3)

(3) ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ให้จ่ายเดือนหนึ่งไม่น้อยกว่าหนึ่งครั้ง

[763] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 70 วรรคสอง

ในกรณีที่นายจ้างเลิกจ้างลูกจ้าง ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ตามที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับ ให้แก่ลูกจ้างภายในสามวันนับแต่วันที่เลิกจ้าง

[764] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 17/1

มาตรา 17/1 ในกรณีที่นายจ้างบอกเลิกสัญญาจ้างโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้าให้ลูกจ้างทราบตามมาตรา 17 วรรคสอง ให้นายจ้างจ่ายเงินให้แก่ลูกจ้างเป็นจำนวนเท่ากับค่าจ้างที่ลูกจ้างควรจะได้รับนับแต่วันที่ลูกจ้างออกจากงาน จนถึงวันที่การเลิกสัญญาจ้างมีผลตามมาตรา 17 วรรคสอง โดยให้จ่ายในวันที่ลูกจ้างออกจากงาน

[765] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 9 วรรคหนึ่ง

มาตรา 9 ในกรณีที่นายจ้างไม่คืนหลักประกันที่เป็นเงินตามมาตรา 10 วรรคสอง หรือไม่จ่ายเงินกรณีนายจ้างบอกเลิกสัญญาจ้างโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้าตามมาตรา 17/1 หรือไม่จ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา 70 หรือค่าชดเชยตามมาตรา 118 ค่าชดเชยพิเศษแทนการบอกกล่าวล่วงหน้า หรือค่าชดเชยพิเศษตามมาตรา 120 มาตรา 120/1 มาตรา 121 และมาตรา 122 ให้นายจ้างเสียดอกเบี้ยให้แก่ลูกจ้างในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละสิบห้าต่อปี

[766] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 10 วรรคสอง

ในกรณีที่นายจ้างเรียกหรือรับหลักประกัน หรือทำสัญญาประกันกับลูกจ้างเพื่อชดใช้ความเสียหายที่ลูกจ้างเป็นผู้กระทำ เมื่อนายจ้างเลิกจ้าง หรือลูกจ้างลาออก หรือสัญญาประกันสิ้นอายุ ให้นายจ้างคืนหลักประกันพร้อมดอกเบี้ย ถ้ามีให้แก่ลูกจ้างภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่นายจ้างเลิกจ้างหรือวันที่ลูกจ้างลาออก หรือวันที่สัญญาประกันสิ้นอายุ แล้วแต่กรณี

[767] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 9 วรรคหนึ่ง

มาตรา 9 ในกรณีที่นายจ้างไม่คืนหลักประกันที่เป็นเงินตามมาตรา 10 วรรคสอง หรือไม่จ่ายเงินกรณีนายจ้างบอกเลิกสัญญาจ้างโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้าตามมาตรา 17/1 หรือไม่จ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา 70 หรือค่าชดเชยตาม

(5.2) เงินเพิ่ม กรณีที่นายจ้างจงใจผิดนัดชำระค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด ค่าชดเชย ค่าชดเชยพิเศษ หรือเงินประกัน โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร เมื่อพ้นกำหนดเวลา 7 วันนับแต่วันที่ผิดนัด นายจ้างต้องจ่ายเงินเพิ่มให้แก่ลูกจ้างในอัตราร้อยละ 15 ของเงินที่ค้างชำระหรือค้างจ่าย ทุกระยะ 7 วัน[768]

นอกจากนี้ หนี้ที่เกิดจากการที่นายจ้างผิดนัดจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด รวมถึงค่าชดเชย ค่าชดเชยพิเศษที่ต้องจ่ายให้แก่ลูกจ้าง เงินสะสม เงินสบทบหรือเงินเพิ่ม ที่นายจ้างต้องจ่ายให้แก่กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เป็นหนี้บุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของนายจ้างซึ่งตกเป็นลูกหนี้ โดยเป็นบุริมสิทธิในลำดับเดียวกับบุริมสิทธิในค่าภาษีอากร ดังนั้น สำหรับลูกจ้างซึ่งกลายเป็นเจ้าหนี้บุริมสิทธิ[769] จะมีบุริมสิทธิในเงินที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเพื่อการงานที่ได้ทำให้แก่นายจ้างตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 253(3)[770] ทั้งนี้ โดยนับถอยหลังขึ้นไป 4 เดือน แต่รวมกันแล้วต้องไม่เกิน 100,000 บาท ต่อลูกจ้างคนหนึ่ง[771]

(6) ห้ามนายจ้างหักค่าตอบแทนในการทำงาน เว้นแต่เป็นการหักตามข้อยกเว้นและข้อจำกัดที่กฎหมายกำหนด[772]

มาตรา 118 ค่าชดเชยพิเศษแทนการบอกกล่าวล่วงหน้า หรือค่าชดเชยพิเศษตามมาตรา 120 มาตรา 120/1 มาตรา 121 และมาตรา 122 ให้นายจ้างเสียดอกเบี้ยให้แก่ลูกจ้างในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละสิบห้าต่อปี

[768] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 9 วรรคสอง

ในกรณีที่นายจ้างจงใจไม่คืนหรือไม่จ่ายเงินตามวรรคหนึ่งโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร เมื่อพ้นกำหนดเวลาเจ็ดวันนับแต่วันที่ถึงกำหนดคืนหรือจ่าย ให้นายจ้างเสียเงินเพิ่มให้แก่ลูกจ้างร้อยละสิบห้าของเงินที่ค้างจ่ายทุกระยะเวลาเจ็ดวัน

[769] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 11 หนี้ที่เกิดจากเงินที่นายจ้างต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ หรือเงินที่ต้องชดใช้กองทุนสงเคราะห์ลูกจ้างตามมาตรา 135 ให้ลูกจ้างหรือกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน แล้วแต่กรณี มีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของนายจ้างซึ่งเป็นลูกหนี้ในลำดับเดียวกับบุริมสิทธิในค่าภาษีอากรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

[770] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 253(3)

มาตรา 253 ถ้าหนี้มีอยู่เป็นคุณแก่บุคคลผู้ใดในมูลอย่างหนึ่งอย่างใดดังจะกล่าวต่อไปนี้ บุคคลผู้นั้นย่อมมีบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินทั้งหมดของลูกหนี้ คือ

(3) ค่าภาษีอากร และเงินที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเพื่อการงานที่ได้ทำให้แก่ลูกหนี้ซึ่งเป็นนายจ้าง

[771] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 257 บุริมสิทธิในเงินที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเพื่อการงานที่ได้ทำให้แก่ลูกหนี้ซึ่งเป็นนายจ้างนั้น ให้ใช้สำหรับค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด ค่าชดเชย ค่าชดเชยพิเศษ และเงินอื่นใดที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเพื่อการงานที่ได้ทำให้ นับถอยหลังขึ้นไปสี่เดือน แต่รวมกันแล้วต้องไม่เกินหนึ่งแสนบาทต่อลูกจ้างคนหนึ่ง

[772] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 76 วรรคหนึ่ง

มาตรา 76 ห้ามมิให้นายจ้างหักค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด และค่าล่วงเวลาในวันหยุด เว้นแต่เป็นการหักเพื่อ

(1) ชำระภาษีเงินได้ตามจำนวนที่ลูกจ้างต้องจ่ายหรือชำระเงินอื่นตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้

(2) ชำระเงินบำรุงสหภาพแรงงานตามข้อบังคับสหภาพแรงงาน

(3) ชำระหนี้สินสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือสหกรณ์อื่นที่มีลักษณะเดียวกันกับสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือหนี้ที่เป็นไปเพื่อสวัสดิการที่เป็นประโยชน์แก่ลูกจ้างฝ่ายเดียว โดยได้รับความยินยอมล่วงหน้าจากลูกจ้าง

(4) เป็นเงินประกันตามมาตรา 10 หรือชดใช้ค่าเสียหายให้แก่นายจ้าง ซึ่งลูกจ้างได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง โดยได้รับความยินยอมจากลูกจ้าง

จากบทบัญญัติกฎหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องค่าตอบแทนการทำงานที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ให้นายจ้างต้องปฏิบัติตาม รวมถึงกำหนดบทลงโทษแก่นายจ้างที่ฝ่าฝืนเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ลูกจ้างตามสัญญาคุ้มครองแรงงานว่าจะได้รับค่าตอบแทนการทำงานอย่างสม่ำเสมอและมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน

สำหรับ "ผู้รับจ้าง" ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานจะได้รับความคุ้มครองที่แตกต่างออกไป เนื่องจากเป็นการทำงานที่ตกลงกันภายใต้สัญญาจ้างทำของอันเป็นสัญญาที่มีความแตกต่างจากสัญญาจ้างแรงงานอย่างชัดเจน โดยสัญญาจ้างทำของนั้นเป็นสัญญาต่างตอบแทนชนิดหนึ่ง มีคู่สัญญา 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ว่าจ้าง และฝ่ายผู้รับจ้าง โดยผู้รับจ้างตกลงจะทำงานให้แก่ผู้ว่าจ้างจนสำเร็จให้แก่ผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งงานนั้น[773] จึงอาจกล่าวได้ว่าสัญญาจ้างทำของเป็นสัญญาที่มุ่งถึงผลสำเร็จเป็นสำคัญ และผู้ว่าจ้างตกลงให้สินจ้างก็เพื่อผลสำเร็จแห่งงานที่ทำนั้น มิได้มุ่งถึงแรงงานของลูกจ้าง ดังนั้น ผู้รับจ้างจะยังไม่มีสิทธิได้รับสินจ้างหรือค่าจ้างจนกว่างานนั้นจะเสร็จสิ้น[774] ต่างจากสัญญาจ้างแรงงานที่มีวัตถุประสงค์อยู่ที่การมาทำงานของลูกจ้าง ส่วนจะได้เนื้องานมากหรือน้อยเพียงใด หรืองานที่นายจ้างมอบหมายให้ลูกจ้างทำจะสำเร็จหรือไม่นั้นไม่ใช่สาระสำคัญของสัญญาจ้างแรงงาน ดังนั้น แม้ว่างานจะไม่สำเร็จ หรือลูกจ้างไม่ได้ทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่นายจ้างได้วางเอาไว้ นายจ้างก็ต้องจ่ายค่าจ้างตามระยะเวลาที่ลูกจ้างได้ทำงาน[775]

นอกจากนี้ หากผู้รับจ้างตกลงทำการงานสิ่งใดให้แก่ผู้ว่าจ้างแล้ว แต่ผู้รับจ้างยังไม่เริ่มลงมือทำงานในเวลาอันควร หรือผู้รับจ้างลงมือทำงานแล้ว แต่ทำงานชักช้าโดยฝ่าฝืนข้อกำหนดในสัญญา หรือผู้รับจ้างลงมือทำงานชักช้าจนคาดหมายได้ว่างานนั้นจะไม่เสร็จตรงเวลา ผู้ว่าจ้างมีสิทธิลดสินจ้าง หรืออาจบอกเลิกสัญญาจ้างได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้ถึงกำหนดส่งมอบงานชิ้นนั้น[776] และไม่ตัดสิทธิผู้ว่าจ้างในการเรียกค่าเสียหายจากผู้รับจ้างอีกด้วย[777] แต่หากผู้ว่าจ้างไม่ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา ผู้ว่าจ้างอาจมอบหมายงานนั้นให้บุคคลอื่นทำแทนเพื่อให้งานเสร็จทันตามเวลาที่กำหนดในสัญญาก็ได้ โดยผู้ว่าจ้างต้องบอกกล่าวให้ผู้รับจ้างทราบล่วงหน้าและให้

---

(5) เป็นเงินสะสมตามข้อตกลงเกี่ยวกับกองทุนเงินสะสม

[773] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587

มาตรา 587 อันว่าจ้างทำของนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้รับจ้าง ตกลงจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการที่ทำนั้น

[774] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 602 วรรคแรก

มาตรา 602 อันสินจ้างนั้นพึงใช้ให้เมื่อรับมอบงานที่ทำ

[775] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 575

มาตรา 575 อันว่าจ้างแรงงานนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าลูกจ้าง ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่านายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้สินจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้

[776] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 593

มาตรา 593 ถ้าผู้รับจ้างไม่เริ่มทำการในเวลาอันควร หรือทำการชักช้าฝ่าฝืนข้อกำหนดแห่งสัญญาก็ดี หรือทำการชักช้าโดยปราศจากความผิดของผู้ว่าจ้างจนอาจคาดหมายล่วงหน้าได้ว่าการนั้นจะไม่สำเร็จภายในกำหนดเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ก็ดี ผู้ว่าจ้างชอบที่จะเลิกสัญญาเสียได้ มิพักต้องรอคอยให้ถึงเวลากำหนดส่งมอบของนั้นเลย

[777] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 วรรคท้าย

การใช้สิทธิเลิกสัญญานั้นหากระทบกระทั่งถึงสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายไม่

ผู้ว่าจ้างแก้ไขภายในเวลาอันสมควรก่อน และเมื่อล่วงเลยระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ผู้ว่าจ้างจึงสามารถมอบหมายงานนั้นให้บุคคลอื่นทำแทนได้ โดยผู้รับจ้างจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด[778] อย่างไรก็ตามในการเลิกสัญญาจ้างทำของนั้นกฎหมายได้ให้สิทธิแก่ผู้ว่าจ้างในการบอกเลิกสัญญาได้ฝ่ายเดียวโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากผู้รับจ้าง[779] ซึ่งแม้ว่าจะเป็นบทบัญญัติที่ขัดกับหลักการเลิกสัญญาโดยทั่วไปที่การเลิกสัญญาจะต้องเป็นไปตามเจตนาของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย โดยหนังสือคำอธิบายกฎหมายเล่มหนึ่งได้ให้เหตุผลถึงการที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์เช่นนี้ไว้ว่า เนื่องจากงานนั้นเป็นของผู้ว่าจ้าง เมื่อผู้ว่าจ้างไม่ประสงค์จะได้งานที่เสร็จสมบูรณ์ ผู้ว่าจ้างก็ชอบที่จะเลิกสัญญาได้[780] โดยผู้ว่าจ้างต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้รับจ้างสำหรับความเสียหายอย่างใดๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการเลิกสัญญาจ้างนั้น

จากบทบัญญัติกฎหมายทีได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายในเรื่องสัญญาจ้างทำของไม่ได้ให้สิทธิในการบอกเลิกสัญญาแก่ผู้รับจ้าง ดังนี้ ในการทำสัญญาผู้รับจ้างจะต้องเป็นฝ่ายระมัดระวังและอาจต้องระบุเงื่อนไขในการบอกเลิกสัญญาของตนไว้ในสัญญา อันจะทำให้ผู้รับจ้างได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายตามหลักทั่วไปในการทำสัญญา[781] หรือในกรณีที่หนี้หรือสินจ้างนั้นถึงกำหนดชำระแล้ว ผู้รับจ้างอาจใช้สิทธิเลิกสัญญาเมื่อผู้ว่าจ้างไม่ยอมชำระหนี้ ซึ่งในกรณีนี้ จะต้องเป็นกรณีที่ได้มีการตกลงให้มีการชำระหนี้กันเป็นงวดๆ เท่านั้น ผู้รับจ้างจึงจะสามารถบอกเลิกสัญญาจ้างทำของนี้ได้[782]

---

[778] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 594

มาตรา 594 ถ้าในระหว่างเวลาที่ทำการอยู่นั้นเป็นวิสัยจะคาดหมายล่วงหน้าได้แน่นอนว่า การที่ทำนั้นจะสำเร็จอย่างบกพร่อง หรือจะเป็นไปในทางอันฝ่าฝืนข้อสัญญาเพราะความผิดของผู้รับจ้างไซร้ ผู้ว่าจ้างจะบอกล่าวให้ผู้รับจ้างแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้คืนดี หรือทำการให้เป็นไปตามสัญญาภายในเวลาอันสมควรซึ่งกำหนดให้ในคำบอกกล่าวนั้นก็ได้ ถ้าและคลาดกำหนดนั้นไป ท่านว่าผู้ว่าจ้างชอบที่จะเอาการนั้นให้บุคคลภายนอกซ่อมแซมหรือทำต่อไปได้ ซึ่งผู้รับจ้างจะต้องเสี่ยงความเสียหายและออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งสิ้น

[779] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 605

มาตรา 605 ถ้าการที่จ้างยังทำไม่แล้วเสร็จอยู่ตราบใด ผู้ว่าจ้างอาจบอกเลิกสัญญาได้ เมื่อเสียค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้รับจ้างเพื่อความเสียหายอย่างใดๆ อันเกิดแต่การเลิกสัญญานั้น

[780] จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2550). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะตัวแทน, ตัวแทนค้าต่าง, นายหน้า, จ้างทำของ, รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. น.110.

[781] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 386

มาตรา 386 ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเลิกสัญญา โดยข้อสัญญาหรือโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย การเลิกสัญญาเช่นนั้นย่อมทำด้วยแสดงเจตนาแก่อีกฝ่ายหนึ่ง

แสดงเจตนาดังกล่าวมาในวรรคก่อนนั้น ท่านว่าหาอาจจะถอนได้ไม่

[782] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 387

มาตรา 387 ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะกำหนดระยะเวลาพอสมควร แล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายนั้นชำระหนี้ภายในระยะเวลานั้นก็ได้ ถ้าและฝ่ายนั้นไม่ชำระหนี้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ไซร้ อีกฝ่ายหนึ่งจะเลิกสัญญาเสียก็ได้

2). ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม

ในเรื่องค่าตอบแทน กฎหมายคุ้มครองแรงงานได้กำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้แก่ลูกจ้าง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) ค่าจ้าง (2) ค่าทำงานล่วงเวลา (3) ค่าทำงานในวันหยุด และ (4) ค่าล่วงเวลาในวันหยุดให้แก่ลูกจ้าง สามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

(1) ค่าจ้าง[783] ถือเป็นค่าตอบแทนในการทำงานประเภทที่สำคัญที่สุด[784] โดยในทางกฎหมายนั้นค่าจ้างถือเป็นสาระสำคัญของสัญญาจ้างแรงงาน กล่าวคือ สัญญาจ้างแรงงานจะเกิดขึ้นได้ นอกเหนือจากการที่ต้องมีการทำงานแล้วยังต้องมีค่าจ้างด้วย[785] หากมีการทำงานให้โดยไม่มีค่าจ้าง คู่สัญญาก็จะผูกพันกันตามสัญญาลักษณะอื่น ไม่ใช่ตามสัญญาจ้างแรงงานและตามกฎหมายแรงงาน นอกจากนี้กฎหมายยังให้ความคุ้มครองลูกจ้างเกี่ยวกับค่าตอบแทนในการทำงานประเภทที่เป็นค่าจ้างไว้เป็นพิเศษ โดยกำหนดห้ามมิให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างน้อยกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ[786]หรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือ[787]ที่กำหนด[788] หากฝ่าฝืนนายจ้างจะมีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ[789] และยังต้องรับผิดในดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ของเงินค่าจ้างที่ค้างชำระ และหากเป็นกรณีที่นายจ้างจงใจผิดนัดไม่จ่ายค่าจ้างที่ค้างชำระโดยปราศจากเหตุอันสมควร นายจ้างต้องจ่ายเงินเพิ่มในอัตราร้อยละ 15 ของเงินค่าจ้างที่ค้างชำระทุกๆ 7 วัน จนกว่านายจ้างจะยอมจ่ายค่าจ้างที่ค้างชำระนั้นแก่ลูกจ้างเมื่อพ้น

---

[783] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 5

"ค่าจ้าง" หมายความว่า เงินที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการทำงานตามสัญญาจ้าง สำหรับระยะเวลาการทำงานปกติเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือระยะเวลาอื่น หรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ในเวลาทำงานปกติของวันทำงาน และให้หมายความรวมถึงเงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างในวันหยุดและวันลาที่ลูกจ้างมิได้ทำงาน แต่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับตามพระราชบัญญัตินี้

[784] วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2556). *คำอธิบายกฎหมายแรงงาน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.185.

[785] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 575 อันว่าจ้างแรงงานนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าลูกจ้าง ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่านายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้สินจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้

[786] อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ คือ อัตราที่กำหนดตามประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง โดยกำหนดเป็นอัตราเดียวทั่วประเทศ คือ อัตราวันละ 300 บาท

[787] มาตรฐานฝีมือ หมายถึง มาตรฐานฝีมือแรงงานแห่งชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงาน โดยอัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือแรงงานนั้นจะถูกกำหนดโดยคณะกรรมการค่าจ้าง ซึ่งจะกำหนดอัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือแรงงานในแต่ละสาขาอาชีพและในแต่ละระดับ แต่ต้องไม่ต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำด้วย

[788] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 90 วรรคหนึ่ง

มาตรา 90 เมื่อประกาศกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำหรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือมีผลใช้บังคับแล้ว ห้ามมิให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างน้อยกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ หรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือที่กำหนด

[789] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 144 วรรคหนึ่ง (1)

มาตรา 144 นายจ้างผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(1) มาตรา 10 มาตรา 17/1 มาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 37 มาตรา 38 มาตรา 39 มาตรา 39/1 มาตรา 40 มาตรา 42 มาตรา 43 มาตรา 46 มาตรา 47 มาตรา 48 มาตรา 51 มาตรา 57/1 มาตรา 61 มาตรา 62 มาตรา 63 มาตรา 64 มาตรา 67 มาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 76 มาตรา 90 วรรคหนึ่ง มาตรา 118 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 118/1 วรรคสอง

กำหนด 7 วันนับแต่วันถึงกำหนดจ่าย[790] ทั้งนี้นายจ้างยังมีหน้าที่ต้องปิดประกาศกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำไว้ในที่เปิดเผยเพื่อให้ลูกจ้างได้ทราบ ณ สถานที่ทำงานของลูกจ้าง ตลอดระยะเวลาที่ประกาศดังกล่าวมีผลใช้บังคับ[791] หากฝ่าฝืนนายจ้างมีความผิด ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 10,000 บาท[792]

(2) ค่าทำงานล่วงเวลา[793] นายจ้างจะต้องจ่ายค่าล่วงเวลาในจำนวนไม่น้อยกว่า 1.5 เท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงาน ตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่า 1.5 เท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้ หากเป็นลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย[794]

(3) ค่าทำงานในวันหยุด[795] โดยทั่วไปนายจ้างจะต้องจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างที่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุดอยู่แล้ว เช่น ลูกจ้างรายเดือน ในอัตราเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 1 เท่าของค่าจ้างในวันทำงาน[796] โดยวันหยุดที่นายจ้างต้องจ่ายเงินให้กับลูกจ้าง คือ วันหยุดตามกฎหมาย 3 ประเภท คือ วันหยุด

---

[790] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 9 วรรคหนึ่งและวรรคสอง

มาตรา 9 ในกรณีที่นายจ้างไม่คืนหลักประกันที่เป็นเงินตามมาตรา 10 วรรคสอง ไม่จ่ายเงินกรณีนายจ้างบอกเลิกสัญญาจ้างโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้าตามมาตรา 17/1 หรือไม่จ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าล่วงเวลาในวันหยุด และเงินที่นายจ้างมีหน้าที่ต้องจ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา 70 หรือไม่จ่ายเงินกรณีนายจ้างหยุดกิจการตามมาตรา 75 หรือค่าชดเชยตามมาตรา 118 ค่าชดเชยพิเศษแทนการบอกกล่าวล่วงหน้าหรือค่าชดเชยพิเศษตามมาตรา 120 มาตรา 120/1 มาตรา 121 และมาตรา 122 ให้นายจ้างเสียดอกเบี้ยให้แก่ลูกจ้างในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละสิบห้าต่อปี

ในกรณีที่นายจ้างจงใจไม่คืนหรือไม่จ่ายเงินตามวรรคหนึ่งโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาเจ็ดวันนับแต่วันที่ถึงกำหนดคืนหรือจ่าย ให้นายจ้างเสียเงินเพิ่มให้แก่ลูกจ้างร้อยละสิบห้าของเงินที่ค้างจ่ายทุกระยะเวลาเจ็ดวัน

[791] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 90 วรรคสอง

ให้พนักงานตรวจแรงงานส่งประกาศกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำหรืออัตราค่าจ้างตามมาตรฐานฝีมือให้แก่นายจ้างที่อยู่ในข่ายบังคับ และให้นายจ้างนั้นปิดประกาศดังกล่าวไว้ในที่เปิดเผย เพื่อให้ลูกจ้างได้ทราบ ณ สถานที่ทำงานของลูกจ้างตลอดระยะเวลาที่ประกาศดังกล่าวมีผลใช้บังคับ

[792] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 149

มาตรา 149 นายจ้างผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 52 มาตรา 55 มาตรา 75 วรรคสอง มาตรา 90 วรรคสอง มาตรา 110 หรือมาตรา 116 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

[793] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 5

"ค่าล่วงเวลา" หมายความว่า เงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นการตอบแทนการทำงานล่วงเวลาในวันทำงาน

[794] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 61 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันทำงาน ให้นายจ้างจ่ายค่าล่วงเวลาให้แก่ลูกจ้างในอัตราไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้ สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[795] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 5

"ค่าทำงานในวันหยุด" หมายความว่า เงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นการตอบแทนการทำงานในวันหยุด

[796] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 62(1)

มาตรา 62 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดตามมาตรา 28 มาตรา 29 หรือมาตรา 30 ให้นายจ้างจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างในอัตรา ดังต่อไปนี้

(1) สำหรับลูกจ้างซึ่งมีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด ให้จ่ายเงินเพิ่มขึ้นจากค่าจ้างอีกไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

ประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี และวันหยุดพักผ่อนประจำปี[797] แต่หากเป็นลูกจ้างซึ่งไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด ได้แก่ ลูกจ้างที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน รายชั่วโมง และตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย ซึ่งไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุดต่างๆ นายจ้างต้องจ่ายค่าทำงานในวันหยุดในอัตราไม่น้อยกว่า 2 เท่าของค่าจ้างในวันทำงาน[798]

(4) ค่าล่วงเวลาในวันหยุด[799] โดยทั่วไปนายจ้างต้องจ่ายค่าล่วงเวลาในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างในอัตราไม่น้อยกว่า 3 เท่า ของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงหรือต่อหน่วยในเวลาทำงานปกติ สำหรับเวลาหรือผลงานที่ลูกจ้างทำล่วงเวลาในวันหยุดนั้น[800]

นอกจากค่าตอบแทนการทำงานทั้ง 4 ประเภทที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานยังมีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงานอีกด้วย กล่าวคือ ในวันที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงาน ลูกจ้างก็มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุดและในวันลา รวมทั้งในวันอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้ลูกจ้างมีสิทธิได้รับด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

วันหยุด ลูกจ้างจะได้รับความคุ้มครองให้มีวันหยุดต่างๆ ตามกฎหมาย โดยมีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุดเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน รวม 3 ประเภท[801] คือ วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี และวันหยุดพักผ่อนประจำปี

---

[797] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 56 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานสำหรับวันหยุด ดังต่อไปนี้

(1) วันหยุดประจำสัปดาห์ เว้นแต่ ลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างรายวัน รายชั่วโมง หรือตามผลงาน โดยคำนวณเป็นหน่วย

(2) วันหยุดตามประเพณี

(3) วันหยุดพักผ่อนประจำปี

[798] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 62(2)

(2) สำหรับลูกจ้างซึ่งไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด ให้จ่ายไม่น้อยกว่าสองเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าสองเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[799] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 5 ในพระราชบัญญัตินี้ เงินที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นการตอบแทนการทำงานล่วงเวลาในวันหยุด

[800] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 63 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันหยุด ให้นายจ้างจ่ายค่าล่วงเวลาในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างในอัตราไม่น้อยกว่าสามเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าสามเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้ สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[801] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 56

มาตรา 56 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานสำหรับวันหยุด ดังต่อไปนี้

(1) วันหยุดประจำสัปดาห์ เว้นแต่ ลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างรายวัน รายชั่วโมง หรือตามผลงาน โดยคำนวณเป็นหน่วย

(2) วันหยุดตามประเพณี

(3) วันหยุดพักผ่อนประจำปี

วันหยุดประจำสัปดาห์ ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน สำหรับวันหยุดประจำสัปดาห์ไม่น้อยกว่า 1 วัน ต่อสัปดาห์[802] ยกเว้นลูกจ้างรายวัน ลูกจ้างรายชั่วโมง และลูกจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

วันหยุดตามประเพณี ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน สำหรับวันหยุดตามประเพณี ไม่น้อยกว่า 13 วันต่อปี[803]

วันหยุดพักผ่อนประจำปี ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน สำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปี ไม่น้อยกว่า 6 วันทำงานต่อปี[804]

วันลา ลูกจ้างได้รับความคุ้มครองให้มีวันลาตามกฎหมาย โดยวันลาบางประเภทลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานเต็มจำนวนวันลา บางประเภทมีสิทธิได้รับค่าจ้างแต่ถูกจำกัดให้ได้รับแบบไม่เต็มจำนวน และบางประเภทลูกจ้างก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้าง ซึ่งได้แก่ วันลากิจ และวันลาเพื่อฝึกอบรมสำหรับลูกจ้างทั่วไปที่ไม่ใช่ลูกจ้างเด็ก โดยวันลาที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างนั้นมี 6 ประเภท ได้แก่

1). วันลาป่วย ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างตลอดระยะเวลาที่ลา โดยจะได้รับค่าจ้างเต็มตามจำนวนวันที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 30 วันทำงาน[805]

2). วันลาเพื่อทำหมัน ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างตลอดระยะเวลาที่ลา โดยจะได้รับค่าจ้างเต็มตามจำนวนวันที่ลา แต่ไม่เกินจำนวนวันตามที่แพทย์กำหนดและออกใบรับรอง[806]

3). วันลาเพื่อรับราชการทหาร ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานปกติตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 60 วัน[807]

---

[802] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 28 วรรคหนึ่ง

มาตรา 28 ให้นายจ้างจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดประจำสัปดาห์ สัปดาห์หนึ่งไม่น้อยกว่าหนึ่งวัน โดยวันหยุดประจำสัปดาห์ต้องมีระยะห่างกันไม่เกินหกวัน นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้ากำหนดให้มีวันหยุดประจำสัปดาห์ก็ได้

[803] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 29 วรรคหนึ่ง

มาตรา 29 ให้นายจ้างประกาศกำหนดวันหยุดตามประเพณีให้ลูกจ้างทราบเป็นการล่วงหน้าปีหนึ่งไม่น้อยกว่าสิบสามวัน โดยรวมวันแรงงานแห่งชาติตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

[804] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 30 วรรคหนึ่ง

มาตรา 30 ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันมาแล้วครบหนึ่งปี มีสิทธิหยุดพักผ่อนประจำปีได้ปีหนึ่งไม่น้อยกว่าหกวันทำงาน โดยให้นายจ้างเป็นผู้กำหนดวันหยุดดังกล่าวให้แก่ลูกจ้างล่วงหน้า หรือกำหนดให้ตามที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกัน

[805] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57 วรรคหนึ่ง

มาตรา 57 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาป่วยตามมาตรา 32 เท่ากับอัตราค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามสิบวันทำงาน

[806] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57 วรรคสอง

ในกรณีที่ลูกจ้างใช้สิทธิลาเพื่อทำหมันตามมาตรา 33 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลานั้นด้วย

[807] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 58

มาตรา 58 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาเพื่อรับราชการทหาร ตามมาตรา 35 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินหกสิบวัน

4). วันลาเพื่อคลอดบุตร ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกิน 45 วัน[808]

5). วันลาเพื่อการฝึกอบรม ลูกจ้างทั่วไปมีสิทธิลาเพื่อการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่จะไม่ได้รับค่าจ้าง ส่วนลูกจ้างที่เป็นเด็กซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปี มีสิทธิลาเพื่อเข้าประชุม สัมมนา รับการอบรม รับการฝึกหรือลาเพื่อการอื่น ซึ่งจัดโดยสถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่อธิบดีกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานเห็นชอบ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการทำงานของลูกจ้างเด็ก มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันลาตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 30 วัน[809]

6). วันลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็น ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างเท่ากับในวันทำงาน ตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามวันทำงาน[810]

ทั้งนี้ หากนายจ้างฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด นายจ้างจะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ[811]

วันอื่นที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงาน นอกจากกรณีที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุดและในวันลาซึ่งเป็นวันที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงานแล้ว ลูกจ้างยังอาจมีสิทธิได้รับค่าจ้างหรือเงินกรณีอื่นที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงาน แต่กฎหมายกำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างหรือเงินให้แก่ลูกจ้างสำหรับวันที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงาน แบ่งเป็น 3 กรณี ดังนี้

1). กรณีนายจ้างหยุดกิจการโดยมีเหตุจำเป็นอันมิใช่เหตุสุดวิสัย ไม่ว่าจะเป็นการหยุดกิจการทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นการชั่วคราว นายจ้างต้องแจ้งให้ลูกจ้างและพนักงานตรวจแรงงานทราบ

---

[808] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 59

มาตรา 59 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงในวันลาเพื่อคลอดบุตรตามมาตรา 41 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินสี่สิบห้าวัน

[809] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 52

มาตรา 52 เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการทำงานของเด็ก ให้ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปี มีสิทธิลาเพื่อเข้าประชุม สัมมนา รับการอบรม รับการฝึก หรือลาเพื่อการอื่น ซึ่งจัดโดยสถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่อธิบดีเห็นชอบ โดยให้ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กแจ้งให้นายจ้างทราบล่วงหน้าถึงเหตุที่ลาโดยชัดแจ้ง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้องถ้ามี และให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามสิบวัน

[810] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57/1

มาตรา 57/1 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็นตามมาตรา 34 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามวันทำงาน

[811] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 144 วรรคหนึ่ง (1)

มาตรา 144 นายจ้างผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(1) มาตรา 10 มาตรา 17/1 มาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 37 มาตรา 38 มาตรา 39 มาตรา 39/1 มาตรา 40 มาตรา 42 มาตรา 43 มาตรา 46 มาตรา 47 มาตรา 48 มาตรา 51 มาตรา 57/1 มาตรา 61 มาตรา 62 มาตรา 63 มาตรา 64 มาตรา 67 มาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 76 มาตรา 90 วรรคหนึ่ง มาตรา 118 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 118/1 วรรคสอง

ล่วงหน้าเป็นหนังสือก่อนวันเริ่มหยุดกิจการไม่น้อยกว่า 3 วันทำการ และนายจ้างต้องจ่ายเงินไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของค่าจ้างในวันทำงานที่ลูกจ้างได้รับก่อนหยุดกิจการ จึงทำให้ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเงินดังกล่าวตลอดระยะเวลาที่นายจ้างไม่ได้ให้ลูกจ้างทำงาน[812] หากฝ่าฝืนนายจ้างจะต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 20,000 บาท[813]

2). กรณีนายจ้างสั่งพักงานเพื่อสอบสวนความผิดของลูกจ้าง โดยทั่วไปกฎหมายห้ามมิให้นายจ้างสั่งพักงานลูกจ้างในระหว่างการสอบสวนดังกล่าว เว้นแต่จะมีข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงานหรือข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้างสั่งพักงานลูกจ้างได้ โดยนายจ้างต้องมีคำสั่งพักงานเป็นหนังสือระบุความผิดและกำหนดระยะเวลาพักงาน ซึ่งกำหนดได้ไม่เกิน 7 วัน ทั้งนี้ นายจ้างต้องแจ้งให้ลูกจ้างทราบล่วงหน้าก่อนการพักงาน[814] ในระหว่างการพักงานลูกจ้างเพื่อทำการสอบสวน นายจ้างต้องจ่ายเงินให้ลูกจ้างตามอัตราที่กำหนดไว้ในข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงานหรือตามที่นายจ้างและลูกจ้างได้ตกลงกันไว้ในข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้างในจำนวนที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของค่าจ้างในวันทำงาน[815] และเมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ถ้าปรากฏว่าลูกจ้างไม่มีความผิด นายจ้างต้องจ่ายเงินเป็นค่าจ้างให้กับลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานนับแต่วันที่ลูกจ้างถูกสั่งพักงานเป็นต้นไป โดยต้องคำนวณเงินที่นายจ้างจ่ายระหว่างสอบสวนความผิดเป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้าง

---

[812] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 75

มาตรา 75 ในกรณีที่นายจ้างมีความจำเป็นต้องหยุดกิจการทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นการชั่วคราว ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดที่สำคัญอันมีผลกระทบต่อการประกอบกิจการของนายจ้าง จนทำให้นายจ้างไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติซึ่งมิใช่เหตุสุดวิสัย ให้นายจ้างจ่ายเงินให้แก่ลูกจ้างไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบห้าของค่าจ้างในวันทำงานที่ลูกจ้างได้รับก่อนนายจ้างหยุดกิจการตลอดระยะเวลาที่นายจ้างไม่ได้ให้ลูกจ้างทำงาน ณ สถานที่จ่ายเงินตามมาตรา 55 และภายในกำหนดเวลาการจ่ายเงินตามมาตรา 70(1)

ให้นายจ้างแจ้งให้ลูกจ้างและพนักงานตรวจแรงงานทราบล่วงหน้าเป็นหนังสือก่อนวันเริ่มหยุดกิจการตามวรรคหนึ่งไม่น้อยกว่าสามวันทำการ

[813] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 146

มาตรา 146 นายจ้างผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม มาตรา 15 มาตรา 27 มาตรา 28 มาตรา 29 มาตรา 30 วรรคหนึ่ง มาตรา 45 มาตรา 53 มาตรา 54 มาตรา 56 มาตรา 57 มาตรา 58 มาตรา 59 มาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 73 มาตรา 74 มาตรา 75 วรรคหนึ่ง มาตรา 77 มาตรา 99 มาตรา 108 มาตรา 111 มาตรา 112 มาตรา 113 มาตรา 114 มาตรา 115 มาตรา 117 หรือไม่บอกกล่าวล่วงหน้าตามมาตรา 121 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 139 (2) หรือ (3) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท

[814] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 116 วรรคหนึ่ง

มาตรา 116 ในกรณีที่นายจ้างทำการสอบสวนลูกจ้างซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ห้ามมิให้นายจ้างสั่งพักงานลูกจ้างในระหว่างการสอบสวนดังกล่าว เว้นแต่จะมีข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงานหรือข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพ การจ้างให้อำนาจนายจ้างสั่งพักงานลูกจ้างได้ ทั้งนี้ นายจ้างจะต้องมีคำสั่งพักงานเป็นหนังสือระบุความผิดและกำหนดระยะเวลาพักงานได้ไม่เกินเจ็ดวัน โดยต้องแจ้งให้ลูกจ้างทราบก่อนการพักงาน

[815] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 116 วรรคสอง

ในระหว่างการพักงานตามวรรคหนึ่ง ให้นายจ้างจ่ายเงินให้แก่ลูกจ้างตามอัตราที่กำหนดไว้ในข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงานหรือตามที่นายจ้างและลูกจ้างได้ตกลงกันไว้ในข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้าง ทั้งนี้ อัตราดังกล่าวต้องไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบของค่าจ้างในวันทำงานที่ลูกจ้างได้รับก่อนถูกสั่งพักงาน

ดังกล่าว พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีด้วย[816] หากฝ่าฝืนนายจ้างจะต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 20,000 บาท[817]

3). กรณีหยุดการใช้เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ทั้งหมดหรือบางส่วนชั่วคราวเพื่อความปลอดภัยในการทำงาน ในระหว่างการหยุดทำงานกรณีนี้ ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเงินจากนายจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลูกจ้างหยุดทำงาน จนกว่านายจ้างจะได้ดำเนินการให้ถูกต้องตามคำสั่งของพนักงานตรวจแรงงานนั้นแล้ว เว้นแต่ลูกจ้างนั้นจงใจกระทำการอันเป็นเหตุให้มีการหยุดการทำงานหรือหยุดกระบวนการผลิต[818]

จากบทบัญญัติที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายที่กำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้กับลูกจ้าง ทั้งในวันทำงานปกติและในวันหยุดด้วย

สำหรับผู้รับจ้างตามสัญญาจ้างทำของจะได้รับค่าตอบแทนการทำงานเป็นรายชิ้นหรือตามผลสำเร็จของงาน[819] กล่าวคือ หากผู้รับจ้างไม่ทำงาน หรือทำงานไม่เสร็จ ผู้รับจ้างก็จะไม่ได้รับสินจ้าง[820] และยังอาจถูกผู้ว่าจ้างบอกเลิกสัญญาโดยที่ผู้รับจ้างต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย[821]

---

[816] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 117

มาตรา 117 เมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ปรากฏว่าลูกจ้างไม่มีความผิด ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานนับแต่วันที่ลูกจ้างถูกสั่งพักงานเป็นต้นไป โดยให้คำนวณเงินที่นายจ้างจ่ายตามมาตรา 116 เป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้างตามมาตรานี้พร้อมด้วยดอกเบี้ยร้อยละสิบห้าต่อปี

[817] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 146

มาตรา 146 นายจ้างผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม มาตรา 15 มาตรา 27 มาตรา 28 มาตรา 29 มาตรา 30 วรรคหนึ่ง มาตรา 45 มาตรา 53 มาตรา 54 มาตรา 56 มาตรา 57 มาตรา 58 มาตรา 59 มาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 73 มาตรา 74 มาตรา 75 วรรคหนึ่ง มาตรา 77 มาตรา 99 มาตรา 108 มาตรา 111 มาตรา 112 มาตรา 113 มาตรา 114 มาตรา 115 มาตรา 117 หรือไม่บอกกล่าวล่วงหน้าตามมาตรา 121 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 139 (2) หรือ (3) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท

[818] พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554

มาตรา 39 ระหว่างหยุดการทำงานหรือหยุดกระบวนการผลิตตามมาตรา 36 ให้นายจ้างจ่ายเงินให้แก่ลูกจ้างที่เกี่ยวข้องกับการหยุดการทำงานหรือการหยุดกระบวนการผลิตนั้นเท่ากับค่าจ้างหรือสิทธิประโยชน์อื่นใดที่ลูกจ้างต้องได้รับ เว้นแต่ ลูกจ้างรายนั้นจงใจกระทำการอันเป็นเหตุให้มีการหยุดการทำงานหรือหยุดกระบวนการผลิต

[819] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587

มาตรา 587 อันว่าจ้างทำของนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้รับจ้าง ตกลงจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการที่ทำนั้น

[820] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 602 วรรคแรก

มาตรา 602 อันสินจ้างนั้นพึงใช้ให้เมื่อรับมอบงานที่ทำ

[821] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 593, มาตรา 391 วรรคท้าย และมาตรา 594

มาตรา 593 ถ้าผู้รับจ้างไม่เริ่มทำการในเวลาอันควร หรือทำการชักช้าฝ่าฝืนข้อกำหนดแห่งสัญญาก็ดี หรือทำการชักช้าโดยปราศจากความผิดของผู้ว่าจ้างจนอาจคาดหมายล่วงหน้าได้ว่าการนั้นจะไม่สำเร็จภายในกำหนดเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ก็ดี ผู้ว่าจ้างชอบที่จะเลิกสัญญาเสียได้ มิพักต้องรอคอยให้ถึงเวลากำหนดส่งมอบของนั้นเลย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 วรรคท้าย

การใช้สิทธิเลิกสัญญานั้นหากระทบกระทั่งถึงสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายไม่

ในการทำงานผู้รับจ้างจะต้องเป็นฝ่ายจัดหาเครื่องมือในการทำงาน[822] หรืออุปกรณ์ที่ช่วยในการทำงานของผู้รับจ้างเอง[823] ส่วนสัมภาระหรือตัวเนื้อหาแห่งงานฝ่ายใดจะเป็นผู้จัดหาขึ้นอยู่กับการตกลงกัน โดยหากตกลงกันให้ผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ กฎหมายกำหนดให้ผู้รับจ้างต้องจัดหาสัมภาระชนิดที่ดี[824] เมื่องานที่ทำนั้นพังทลายหรือบุบสลายก่อนที่ผู้รับจ้างจะส่งมอบงานนั้นให้แก่ผู้ว่าจ้าง ผู้รับจ้างจะต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น โดยที่ผู้ว่าจ้างไม่ต้องจ่ายสินจ้าง เว้นแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ความผิดของผู้รับจ้างเอง[825] แต่หากตกลงกันให้ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ กฎหมายกำหนดให้ผู้รับจ้างต้องใช้สัมภาระนั้นด้วยความระมัดระวังและประหยัด และเมื่อทำงานสำเร็จแล้วมีสัมภาระเหลืออยู่เท่าไหร่ ผู้รับจ้างต้องส่งคืนให้แก่ผู้ว่าจ้าง[826] เมื่องานนั้นได้พังทลายหรือบุบสลายลงก่อนการส่งมอบ ผู้ว่าจ้างจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยผู้ว่าจ้างไม่ต้องจ่ายสินจ้าง เว้นแต่ความเสียหายนั้นเกิดขึ้นเพราะความผิดของผู้ว่าจ้างเอง[827]

นอกจากนี้กฎหมายว่าด้วยสัญญาจ้างทำของยังให้สิทธิแก่ผู้ว่าจ้างในการตรวจตรางานที่สั่งให้ผู้รับจ้างทำได้ตลอดเวลา[828] เมื่อพบความชำรุดบกพร่องหรือพบว่างานที่สั่งนั้นไม่เป็นไปตามข้อสัญญา ผู้ว่าจ้างมีสิทธิบอกกล่าวให้ผู้รับจ้างแก้ไขได้ภายในเวลาอันสมควร แต่เมื่อเลยเวลาที่กำหนดแล้ว ผู้รับจ้างไม่จัดการแก้ไขงาน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 594

มาตรา 594 ถ้าในระหว่างเวลาที่ทำการอยู่นั้นเป็นวิสัยจะคาดหมายล่วงหน้าได้แน่นอนว่า การที่ทำนั้นจะสำเร็จอย่างบกพร่อง หรือจะเป็นไปในทางอันฝ่าฝืนข้อสัญญาเพราะความผิดของผู้รับจ้างไซร้ ผู้ว่าจ้างจะบอกกล่าวให้ผู้รับจ้างแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้คืนดี หรือทำการให้เป็นไปตามสัญญาภายในเวลาอันสมควรซึ่งกำหนดให้ในคำบอกกล่าวนั้นก็ได้ ถ้าและคลาดกำหนดนั้นไป ท่านว่าผู้ว่าจ้างชอบที่จะเอาการนั้นให้บุคคลภายนอกซ่อมแซมหรือทำต่อไปได้ ซึ่งผู้รับจ้างจะต้องเสี่ยงความเสียหายและออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งสิ้น

[822] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 588

มาตรา 588 เครื่องมือต่างๆ สำหรับใช้ทำการงานให้สำเร็จนั้น ผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหา

[823] จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2550). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะตัวแทน, ตัวแทนค้าต่าง, นายหน้า, จ้างทำของ, รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.น.104.

[824] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 589

มาตรา 589 ถ้าสัมภาระสำหรับทำการงานที่กล่าวนั้น ผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหา ท่านว่าต้องหาชนิดที่ดี

[825] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 603

มาตรา 603 ถ้าผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ และการที่จ้างทำนั้นพังทลายหรือบุบสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้องไซร้ ท่านว่าความวินาศอันนั้นตกเป็นพับแก่ผู้รับจ้าง หากความวินาศนั้นมิได้เป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง
ในกรณีเช่นว่านี้ สินจ้างก็เป็นอันไม่ต้องใช้

[826] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 590

มาตรา 590 ถ้าสัมภาระนั้นผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหามาส่ง ท่านให้ผู้รับจ้างใช้สัมภาระด้วยความระมัดระวังและประหยัดอย่างให้เปลืองเสียเปล่า เมื่อทำการงานสำเร็จแล้วมีสัมภาระเหลืออยู่ให้คืนแก่ผู้ว่าจ้าง

[827] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 604

มาตรา 604 ถ้าผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ และการที่จ้างนั้นพังทลายหรือบุบสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้องไซร้ ท่านว่าความวินาศนั้นตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง หากความวินาศนั้นมิได้เป็นเพราะการกระทำของผู้รับจ้าง
ในกรณีเช่นว่านี้ สินจ้างก็เป็นอันไม่ต้องใช้ เว้นแต่ความวินาศนั้นเป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง

[828] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 592

มาตรา 592 ผู้รับจ้างจำต้องยอมให้ผู้ว่าจ้างหรือตัวแทนของผู้ว่าจ้างตรวจตราการงานได้ตลอดเวลาที่ทำอยู่นั้น

ให้เป็นที่เรียบร้อย ผู้ว่าจ้างมีสิทธิใช้ให้บุคคลอื่นทำงานนั้นแทนได้ โดยผู้รับจ้างต้องเป็นฝ่ายออกค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายให้แก่ผู้ว่าจ้าง แต่ผู้ว่าจ้างยังคงมีหน้าที่ต้องจ่ายสินจ้างเมื่องานนั้นเสร็จ หรือเมื่อผู้รับจ้างได้ลงมือทำงานนั้นไปบ้างแล้ว โดยหักค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายออก ผู้ว่าจ้างไม่มีสิทธิงดจ่ายสินจ้างทั้งหมด[829]

และเมื่อผู้รับจ้างได้ส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้างแล้ว กฎหมายได้กำหนดระยะเวลาประกันความรับผิดของผู้รับจ้างไว้เป็นเวลา 1 ปี กล่าวคือ หากความเสียหายหรือความชำรุดบกพร่องนั้นได้ปรากฏขึ้นภายใน 1 ปีนับแต่วันส่งมอบ ผู้ว่าจ้างสามารถเรียกค่าเสียหายจากผู้รับจ้างได้[830] แต่หากผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระให้ หรือเป็นเพราะผู้ว่าจ้างออกคำสั่งไม่ถูกต้อง ผู้รับจ้างก็ไม่ต้องรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น เว้นแต่ผู้รับจ้างจะรู้อยู่แล้วว่าสัมภาระนั้นไม่เหมาะสมหรือคำสั่งนั้นไม่ถูกต้อง และผู้รับจ้างมิได้บอกกล่าวตักเตือน[831] และการฟ้องเรียกค่าจ้างทำของมีกำหนดอายุความ 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ว่าจ้างได้รับมอบงาน[832] ซึ่งต่างจากการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดสัญญา ไม่ทำงานให้เสร็จ มีอายุความ 10 ปี[833]

3). ประกันสังคม

กฎหมายประกันสังคมเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองหรือช่วยเหลือผู้ประกันตนหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน เป็นการเสริมกฎหมายแรงงานในส่วนที่กฎหมายแรงงานคุ้มครองไม่ถึง อันได้แก่ ความเดือดร้อนหรือเสียหายที่มิใช่เนื่องจากการทำงาน โดยขยายความคุ้มครองไปถึงบุคคลอื่นที่มิใช่ลูกจ้าง เพื่อระงับ

---

[829] จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2550). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะตัวแทน, ตัวแทนค้าต่าง, นายหน้า, จ้างทำของ, รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.น.106.

[830] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 600

มาตรา 600 ถ้ามิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นในสัญญาไซร้ ท่านว่าผู้รับจ้างจะต้องรับผิดเพื่อการที่ทำชำรุดบกพร่องเพียงแต่ที่ปรากฏขึ้นภายในปีหนึ่งนับแต่วันส่งมอบ หรือที่ปรากฏขึ้นภายในห้าปี ถ้าการที่ทำนั้นเป็นสิ่งปลูกสร้างกับพื้นดินนอกจากเรือนโรงทำด้วยเครื่องไม้

แต่ข้อจำกัดนี้ท่านมิให้ใช้บังคับเมื่อปรากฏว่าผู้รับจ้างได้ปิดบังความชำรุดบกพร่องนั้น

[831] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 591

มาตรา 591 ถ้าความชำรุดบกพร่องหรือความชักช้าในการที่ทำนั้นเกิดขึ้นเพราะสภาพแห่งสัมภาระซึ่งผู้ว่าจ้างได้ส่งให้ก็ดี เพราะคำสั่งของผู้ว่าจ้างก็ดี ท่านว่าผู้รับจ้างไม่ต้องรับผิด เว้นแต่จะได้รู้อยู่แล้วว่าสัมภาระนั้นไม่เหมาะหรือคำสั่งนั้นไม่ถูกต้องและมิได้บอกกล่าวตักเตือน

[832] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/34 (1), (7) และ (17)

มาตรา 193/34 สิทธิเรียกร้องดังต่อไปนี้ ให้มีกำหนดอายุความสองปี

(1) ผู้ประกอบการค้าหรืออุตสาหกรรม ผู้ประกอบหัตถกรรม ผู้ประกอบศิลปะอุตสาหกรรมหรือช่างฝีมือ เรียกเอาค่าของที่ได้ส่งมอบ ค่าการงานที่ได้ทำ หรือค่าดูแลกิจการของผู้อื่น รวมทั้งเงินที่ได้ทดรองออกไป เว้นแต่เป็นการที่ได้ทำเพื่อกิจการของฝ่ายลูกหนี้นั้นเอง

(7) บุคคลซึ่งมิได้เข้าอยู่ในประเภทที่ระบุไว้ใน (1) แต่เป็นผู้ประกอบธุรกิจในการดูแลกิจการของผู้อื่นหรือรับงานการต่างๆ เรียกเอาสินจ้างอันจะพึงได้รับในการนั้น รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป

(17) ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความ สถาปัตยกรรม ผู้สอบบัญชี หรือผู้ประกอบวิชาชีพอิสระอื่น เรียกเอาค่าการงานที่ทำให้ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป หรือผู้ว่าจ้างให้ประอบการงานดังกล่าว เรียกเอาคืนซึ่งเงินเช่นว่านั้นที่ตนได้จ่ายล่วงหน้าไป

[833] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30

มาตรา 193/30 อายุความนั้น ถ้าประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นมิได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ให้มีกำหนดสิบปี

หรือบรรเทาความเดือดร้อนเสียหายจากการประสบเคราะห์ภัยหรือประสบปัญหาด้านการเงินในการดำรงชีพตามปกติของบุคคลดังกล่าวและครอบครัว[834]

ความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือตามกฎหมายประกันสังคม ผู้ประกันตนจะได้รับในรูปแบบของประโยชน์ทดแทนซึ่งแบ่งออกเป็น 7 กรณี[835] ได้แก่ 1. กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค 2. กรณีคลอดบุตร 3. กรณีทุพพลภาพ 4. กรณีตาย 5. กรณีสงเคราะห์บุตร 6. กรณีชราภาพ และ 7. กรณีว่างงาน ซึ่งความคุ้มครองหรือความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ผู้ประกันตนจะได้รับเมื่อได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและเงื่อนเวลาที่กฎหมายประกันสังคมกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 1: ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตราย หรือเจ็บป่วย

ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้เมื่อประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน โดยจะได้รับประโยชน์ทดแทนนี้ต่อเมื่อผู้ประกันได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน ภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนวันรับบริการทางการแพทย์[836] โดยผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนทั้งหมด 2

---

[834] วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2561). คำอธิบายกฎหมายประกันสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. น.29.

[835] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 54

มาตรา 54 ผู้ประกันตนหรือผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนจากกองทุน ดังต่อไปนี้

(1) ประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตราย หรือเจ็บป่วย รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค

(2) ประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร

(3) ประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพ

(4) ประโยชน์ทดแทนในกรณีตาย

(5) ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร

(6) ประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ

(7) ประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน ยกเว้นผู้ประกันตนตามมาตรา 39

สิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนตามวรรคหนึ่ง ไม่อาจโอนกันได้ และไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี

[836] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 62

มาตรา 62 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงานต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนวันรับบริการทางการแพทย์ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน

ประการ คือ **บริการทางการแพทย์**[837] **และเงินทดแทนการขาดรายได้**[838] กล่าวคือ ผู้ประกันตนจะสามารถเข้ารับบริการทางการแพทย์ในโรงพยาบาลที่ตนมีสิทธิได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และหากผู้ประกันตนต้องหยุดงานตามคำสั่งของแพทย์ ผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างที่ผู้ประกันได้รับ เป็นเวลาครั้งหนึ่งไม่เกิน 90 วัน และในหนึ่งปีปฏิทินต้องไม่เกิน 180 วัน เว้นแต่เป็นการเจ็บป่วยเรื้อรัง ผู้ประกันตนจึงจะมีสิทธิได้รับเกิน 180 วัน แต่ไม่เกิน 365 วัน[839] ทั้งนี้ หากผู้ประกันตนได้รับค่าจ้างในระหว่างหยุดงานเพื่อรักษาพยาบาลตามกฎหมายแรงงาน หรือมีสิทธิตามระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงาน สัญญาจ้างแรงงานหรือข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้าง แล้วแต่กรณี ผู้ประกันตนจะไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้จากกองทุนประกันสังคมจนกว่าสิทธิในการได้รับค่าจ้างนั้นได้สิ้นสุดลง โดยผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้เท่าระยะเวลาที่คงเหลือ และหากผู้ประกันตนได้รับค่าจ้างน้อยกว่าเงินทดแทนการขาดรายได้ ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนในส่วนที่ขาดด้วย[840]

---

[837] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 63 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง
มาตรา 63 ประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน ได้แก่
(1) ค่าตรวจวินิจฉัยโรค
(2) ค่าส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค
(3) ค่าบำบัดทางการแพทย์ และค่าฟื้นฟูสมรรถภาพ
(4) ค่ากินอยู่และรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล
(5) ค่ายา และค่าเวชภัณฑ์
(6) ค่ารถพยาบาล หรือค่าพาหนะรับส่งผู้ป่วย
(7) ค่าใช้จ่ายเป็นเงินช่วยเหลือเบื้องต้นให้แก่ผู้ประกันตน ในกรณีที่ผู้ประกันตนได้รับความเสียหายจากการรับบริการทางการแพทย์ เมื่อสำนักงานได้จ่ายเงินช่วยเหลือเบื้องต้นให้แก่ผู้ประกันตนไปแล้ว ให้สำนักงานมีสิทธิไล่เบี้ยแก่ผู้กระทำผิดได้
(8) ค่าบริการอื่นที่จำเป็น
ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่คณะกรรมการการแพทย์กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

[838] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 63 วรรคท้าย
ผู้ประกันตนที่ต้องหยุดงานเพื่อการรักษาพยาบาลตามคำสั่งของแพทย์ให้ได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 64 ด้วย

[839] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 64 วรรคหนึ่ง
มาตรา 64 ในกรณีที่ผู้ประกันตนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละห้าสิบของค่าจ้าง ตามมาตรา 57 สำหรับการที่ผู้ประกันตนต้องหยุดงานเพื่อการรักษาพยาบาลตามคำสั่งของแพทย์ครั้งหนึ่งไม่เกินเก้าสิบวัน และในระยะเวลาหนึ่งปีปฏิทินต้องไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ก็ให้มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน แต่ไม่เกินสามร้อยหกสิบห้าวัน

[840] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 64 วรรคท้าย
ในกรณีที่ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับค่าจ้างจากนายจ้างในระหว่างหยุดงานเพื่อการรักษาพยาบาลตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน หรือมีสิทธิตามระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงาน สัญญาจ้างแรงงาน หรือข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้าง แล้วแต่กรณี ผู้ประกันตนไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนตามวรรคหนึ่ง จนกว่าสิทธิได้รับเงินค่าจ้างนั้นได้สิ้นสุดลงจึงจะมีสิทธิได้รับเงินทดแทนดังกล่าวเท่าระยะเวลาที่คงเหลือ และถ้าเงินค่าจ้างที่ได้รับจากนายจ้างในกรณีใดน้อยกว่าเงินทดแทนการขาดรายได้จากกองทุน ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนจากกองทุนในส่วนที่ขาดด้วย

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 2: ประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร

โดยทั่วไป ผู้ประกันตนหญิงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับตนเอง และหากเป็นผู้ประกันตนชายก็มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรนี้สำหรับภรรยา หรือหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย[841] ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด[842] ซึ่งผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนนี้ต่อเมื่อผู้ประกันได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 เดือน ภายในระยะเวลา 15 เดือนก่อนเข้ารับบริการทางการแพทย์[843] โดยผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนทั้งหมด 2 ประการ คือ **บริการทางการแพทย์[844] และเงินสงเคราะห์ ในรูปแบบ "เงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร"[845]**

สำหรับบริการทางการแพทย์ คณะกรรมการการแพทย์ได้กำหนดให้จ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรแก่ผู้ประกันตน หรือภริยาของผู้ประกันตน หรือหญิงซึ่งอยู่กินฉันสามีภริยากับผู้ประกันตน ในอัตรา 13,000 บาทต่อการคลอดหนึ่งครั้ง รวมถึงประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรที่พระราชบัญญัติประกันสังคมได้

---

[841] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65 วรรคสอง

ในกรณีที่ผู้ประกันตนไม่มีภริยา หากผู้ประกันตนอยู่กินฉันสามีภริยากับหญิงใดโดยเปิดเผยตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงนั้นด้วย

[842] ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย พ.ศ.2538 ข้อ 3

ข้อ 3 ผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย ให้เป็นไปตามเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ประกันตนจะต้องไม่มีภริยาซึ่งได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(2) ผู้ประกันตนต้องอยู่กินฉันสามีภริยากับหญิงนั้นโดยเปิดเผย

(3) ปรากฏชื่อของผู้ประกันตนเป็นบิดาในสูติบัตร

[843] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง

มาตรา 65 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตรสำหรับตนเองหรือภริยา ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนวันรับบริการทางการแพทย์ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าเดือน

[844] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคหนึ่ง

มาตรา 66 ประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร ได้แก่

(1) ค่าตรวจและรับฝากครรภ์

(2) ค่าบำบัดทางการแพทย์

(3) ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์

(4) ค่าทำคลอด

(5) ค่ากินอยู่และค่ารักษาพยาบาลในสถานพยาบาล

(6) ค่าบริบาลและค่ารักษาพยาบาลทารกแรกเกิด

(7) ค่ารถพยาบาลหรือค่าพาหนะรับส่งผู้ป่วย

(8) ค่าบริการที่จำเป็น

[845] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคท้าย

ผู้ประกันตนซึ่งต้องหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรให้ได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 67 ด้วย

กำหนดไว้ด้วย[846] และหากผู้ประกันตนต้องหยุดงาน ผู้ประกันตนจะได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรไม่เกิน 2 ครั้ง เป็นการเหมาจ่าย ในอัตราครั้งละร้อยละ 50 ของค่าจ้าง เป็นเวลา 90 วัน[847]

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 3: ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ

ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้เมื่อผู้ประกันตนตกเป็นผู้ทุพพลภาพอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน โดยจะได้รับประโยชน์ทดแทนนี้ต่อเมื่อผู้ประกันได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน ภายในระยะเวลา 15 เดือนก่อนทุพพลภาพ[848] โดยผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนทั้งหมด 2 ประการ คือ **บริการทางการแพทย์[849] และเงินทดแทนการขาดรายได้[850]** กล่าวคือ ผู้ประกันตนจะได้รับบริการทางการแพทย์ต่างๆ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างที่ผู้ประกันตนได้รับ ทั้งนี้ระยะเวลาในการได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในกรณีทุพพลภาพนี้จะแตกต่างกันตามระดับความสูญเสียอวัยวะของผู้ทุพพลภาพ

---

[846] ประกาศคณะกรรมการการแพทย์ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 เรื่อง หลักเกณฑ์ และอัตราสำหรับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร ข้อ 3
ข้อ 3 ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรตามมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 แก่ผู้ประกันตนในอัตราหนึ่งหมื่นสามพันบาทต่อการคลอดหนึ่งครั้ง สำหรับการคลอดบุตรของผู้ประกันตน หรือภริยาของผู้ประกันตน หรือหญิงซึ่งอยู่กินฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผยกรณีผู้ประกันตนไม่มีภริยา

[847] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 67
มาตรา 67 ในกรณีที่ผู้ประกันตนต้องหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรไม่เกินสองครั้ง เป็นการเหมาจ่ายในอัตราครั้งละร้อยละห้าสิบของค่าจ้างตามมาตรา 57 เป็นเวลาเก้าสิบวัน

[848] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 69
มาตรา 69 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน

[849] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 70
มาตรา 70 ประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพ ได้แก่
(1) ค่าตรวจวินิจฉัยโรค
(2) ค่าบำบัดทางการแพทย์
(3) ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์
(4) ค่ากินอยู่และรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล
(5) ค่ารถพยาบาลหรือค่าพาหนะรับส่งผู้ทุพพลภาพ
(6) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย จิตใจ และอาชีพ
(7) ค่าบริการอื่นที่จำเป็น
ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่คณะกรรมการการแพทย์กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

[850] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 71
มาตรา 71 ในกรณีที่ผู้ประกันตนทุพพลภาพอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน ให้มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ตามอัตราและระยะเวลาที่คณะกรรมการการแพทย์กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ทั้งนี้ เงินทดแทนการขาดรายได้ต้องไม่เกินอัตราร้อยละห้าสิบของค่าจ้างตามมาตรา 57
ในกรณีที่ผู้ประกันตนทุพพลภาพอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน และการทุพพลภาพนั้นมีระดับความสูญเสียรุนแรงตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการแพทย์กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ให้มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละห้าสิบของค่าจ้างตามมาตรา 57 ตลอดชีวิต

อย่างไรก็ตาม หากปรากฏว่าผู้ประกันมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ทั้งในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย และกรณีทุพพลภาพในช่วงเวลาเดียวกัน ผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้เพียงประเภทเดียว[851]

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 4: ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

บุคคลผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้ คือ บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับ หรือหากผู้ประกันตนไม่ได้ระบุไว้ ประโยชน์ทดแทนดังกล่าวจะถูกนำมาเฉลี่ยจ่ายให้แก่สามี ภริยา บิดามารา หรือบุตรของผู้ประกันตนในจำนวนที่เท่ากัน โดยบุคคลเหล่านี้จะได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีตายต่อเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 เดือน ภายในระยะเวลา 6 เดือนก่อนถึงแก่ความตาย ทั้งนี้จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ประกันได้ถึงแก่ความตายโดยมิได้มีสาเหตุมาจากกาประสบอันตราย หรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงานด้วย[852]

ประโยชน์ทดแทนกรณีตายแบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ **ค่าทำศพ และ เงินสงเคราะห์กรณีตาย** กล่าวคือ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินค่าทำศพตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่น้อยกว่า 100 เท่าของอัตราสูงสุดของค่าจ้างขั้นต่ำรายวันตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ซึ่งอัตราในปัจจุบันคือ 40,000 บาท โดยจะจ่ายให้แก่บุคคลตามลำดับที่กฎหมายกำหนดไว้[853] ในขณะเดียวกันบุคคลผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีตายของผู้ประกันตนก็จะมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์กรณีตายด้วย ในอัตราที่แตกต่างกันตามระยะเวลาที่ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบกล่าวคือ หากผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วตั้งแต่ 36 เดือนขึ้นไปแต่ไม่ถึง 120 เดือน จะได้รับเงินสงเคราะห์กรณีตายในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างรายเดือนคูณด้วย 4 แต่หากผู้ประกันได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วตั้งแต่ 120 เดือนขึ้นไป ผู้มีสิทธิจะได้รับเงินสงเคราะห์กรณีตายในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างรายเดือนคูณด้วย 12[854]

---

[851] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 61/1

มาตรา 61/1 ในกรณีที่ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ตามมาตรา 64 และมาตรา 71 ในช่วงเวลาเดียวกัน ให้มีสิทธิขอรับเงินทดแทนการขาดรายได้เพียงประเภทเดียว โดยให้แสดงความจำนงตามแบบที่เลขาธิการกำหนด

[852] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 73 วรรคหนึ่ง

มาตรา 73 ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายโดยมิใช่ประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน ถ้าภายในระยะเวลาหกเดือนก่อนถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีตาย ดังนี้

[853] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 73 (1)

(1) เงินค่าทำศพตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยเท่าของอัตราสูงสุดของค่าจ้างขั้นต่ำรายวันตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ให้จ่ายให้แก่บุคคลตามลำดับ ดังนี้

(ก) บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้จัดการศพ และได้เป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ข) สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตน ซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ค) บุคคลอื่นซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

[854] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 73 (2)

(2) เงินสงเคราะห์กรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ให้จ่ายแก่บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์นั้น แต่ถ้าผู้ประกันตนมิได้มีหนังสือระบุไว้ ก็ให้นำมาเฉลี่ยจ่ายให้แก่สามี หรือภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตนในจำนวนที่เท่ากัน ดังนี้

อย่างไรก็ตาม หากปรากฏว่าผู้ประกันซึ่งได้รับเงินทดแทนการขายรายได้เนื่องจากการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือทุพพลภาพถึงแก่ความตาย บุคคลผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนจะมีสิทธิได้รับเพียงเงินค่าทำศพและเงินสงเคราะห์กรณีตายเพียงกรณีเดียว โดยการนำเงินทดแทนการขาดรายได้ที่ผู้ประกันตนได้รับในเดือนสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตายมาเป็นเกณฑ์ในการคำนวณ[855]

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 5: ประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตร

ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้ต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือน ภายในระยะเวลา 36 เดือน ก่อนเดือนที่ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน[856] โดยผู้ประกันตนจะได้รับ**ประโยชน์ทดแทน**[857] ในรูปแบบ**เงินสงเคราะห์** ซึ่งจะจ่ายในลักษณะเหมาจ่าย ในอัตรา 600 บาทต่อเดือน ต่อบุตรหนึ่งคน ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรคราวละไม่เกิน 3 คน โดยจะจ่ายไปจนกระทั่งบุตรอายุครบ 6 ปี[858] หรือตาย หรือผู้ประกันตนได้ยกบุตรนั้นให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น หรือจนกว่าความเป็นผู้ประกันตนจะสิ้นสุดลง[859] และในกรณีที่บิดาและมารดาเป็นผู้ประกันตนทั้งคู่ ให้บิดาหรือ

(ก) ถ้าก่อนถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้ส่งเงินสมทบมาแล้วตั้งแต่สามสิบหกเดือนขึ้นไป แต่ไม่ถึงหนึ่งร้อยยี่สิบเดือน ให้จ่ายเงินสงเคราะห์เป็นจำนวนเท่ากับร้อยละห้าสิบของค่าจ้างรายเดือนที่คำนวณได้ตามมาตรา 57 คูณด้วยสี่

(ข) ถ้าก่อนถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้ส่งเงินสมทบมาแล้วตั้งแต่หนึ่งร้อยยี่สิบเดือนขึ้นไป ให้จ่ายเงินสงเคราะห์เป็นจำนวนเท่ากับร้อยละห้าสิบของค่าจ้างรายเดือนที่คำนวณได้ตามมาตรา 57 คูณด้วยสิบสอง

[855] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 73/1

มาตรา 73/1 ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้เนื่องจากการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังตามมาตรา 64 หรือทุพพลภาพตามมาตรา 71 ถึงแก่ความตาย ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนเป็นเงินค่าทำศพและเงินสงเคราะห์ตามมาตรา 73 โดยให้นำเงินทดแทนการขาดรายได้ที่ผู้ประกันตนได้รับในเดือนสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตายมาเป็นเกณฑ์ในการคำนวณ ในกรณีที่มีผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพและเงินสงเคราะห์กรณีผู้ประกันตนถึงแก่ความตายตามมาตรา 73 ด้วย ให้ได้รับเงินค่าทำศพและเงินสงเคราะห์ตามมาตรา 73 เท่านั้น

[856] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 74

มาตรา 74 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสามสิบหกเดือนก่อนเดือนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน

[857] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 75

มาตรา 75 ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ได้แก่

(1) ค่าสงเคราะห์ความเป็นอยู่ของบุตร

(2) ค่าเล่าเรียนบุตร

(3) ค่ารักษาพยาบาลบุตร

(4) ค่าสงเคราะห์อื่นที่จำเป็น

ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

[858] กฎกระทรวงการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร พ.ศ.2561 ข้อ 3 และข้อ 4

ข้อ 3 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรสำหรับบุตรซึ่งมีอายุไม่เกินหกปีบริบูรณ์ จำนวนคราวละไม่เกินสามคน ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นบุตรที่เกิดก่อนหรือหลังการเป็นผู้ประกันตน

ข้อ 4 ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรให้เหมาจ่ายเป็นเงินในอัตราหกร้อยบาทต่อเดือนต่อบุตรหนึ่งคน

[859] กฎกระทรวงการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร พ.ศ.2561 ข้อ 6

ข้อ 6 ในกรณีที่ความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง หรือกรณีที่บุตรซึ่งได้รับการสงเคราะห์มีอายุหกปีบริบูรณ์ หรือถึงแก่ความตาย หรือได้จดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น ให้งดจ่ายเงินสงเคราะห์บุตรตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่ความ

มารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนเพียงฝ่ายเดียว เว้นแต่เมื่อมีการจดทะเบียนหย่าหรือแยกกันอยู่ และบุตรอยู่ในความอุปการะของผู้ประกันตนฝ่ายใด ให้ผู้ประกันตนฝ่ายนั้นเป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน[860]

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรตกเป็นผู้ทุพพลภาพซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพหรือถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพหรือบุคคลผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนตามลำดับที่กฎหมายกำหนดไว้[861] ยังคงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรต่อไป[862] โดยบุตรนั้นจะยังคงได้รับเงินสงเคราะห์ต่อไปจนกว่าบุตรนั้นจะมีอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์[863] นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรถึงแก่ความตาย บุคคลที่มิได้จดทะเบียนสมรสหากแต่ได้อยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผยมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรต่อจากผู้ประกันตน[864]

เป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง หรือเดือนที่บุตรมีอายุหกปีบริบูรณ์ หรือถึงแก่ความตาย หรือได้จดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น แล้วแต่กรณี

[860] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 75 ตรี วรรคสอง

ในกรณีที่บิดาและมารดาเป็นผู้ประกันตน ให้บิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรเพียงฝ่ายเดียว เว้นแต่เมื่อมีการจดทะเบียนหย่าหรือแยกกันอยู่ และบุตรอยู่ในความอุปการะของผู้ประกันตนฝ่ายใดให้ผู้ประกันตนฝ่ายนั้นเป็นผู้มีสิทธิได้รับ

[861] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 75 จัตวา

มาตรา 75 จัตวา ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรแก่บุคคลตามลำดับ ดังนี้

(1) สามีหรือภริยาของผู้ประกันตนหรือบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย ตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด และเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร

(2) ผู้อุปการะบุตรของผู้ประกันตน ในกรณีบุคคลตาม (1) มิได้เป็นผู้อุปการะบุตรหรือถูกถอดอำนาจปกครอง หรือถึงแก่ความตาย

[862] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 75 ทวิ

มาตรา 75 ทวิ ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรตามมาตรา 74 หากผู้ประกันตนนั้นเป็นผู้ทุพพลภาพซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพหรือถึงแก่ความตาย ให้ผู้ประกันตนซึ่งเป็นผู้ทุพพลภาพนั้นหรือบุคคลตามมาตรา 75 จัตวา มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรด้วย

[863] กฎกระทรวงการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร พ.ศ.2561 ข้อ 7

ข้อ 7 ในกรณีที่ผู้ประกันตนเป็นผู้ทุพพลภาพหรือถึงแก่ความตายในขณะที่บุตรซึ่งได้รับการสงเคราะห์มีอายุไม่เกินหกปีบริบูรณ์ ให้จ่ายเงินสงเคราะห์บุตรแก่ผู้ประกันตนซึ่งเป็นผู้ทุพพลภาพหรือบุคคลตามมาตรา 75 จัตวา ต่อไปจนกว่าบุตรซึ่งได้รับการสงเคราะห์อยู่มีอายุหกปีบริบูรณ์

[864] ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยการจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรสำหรับบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผยในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย พ.ศ.2542 ข้อ 3

ข้อ 3 บุคคลซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรในฐานะบุคคลซึ่งอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตน โดยเปิดเผย ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลนั้นจะต้องไม่มีสามีหรือภริยาซึ่งได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก่อนวันที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย

(2) บุคคลนั้นจะต้องอยู่กินฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย

(3) ปรากฏชื่อของบุคคลนั้นเป็นบิดาหรือมารดาในสูติบัตร

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 6: ประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพ

ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้ต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 180 เดือน โดยระยะเวลา 180 เดือนนี้จะติดต่อกันหรือไม่ก็ได้[865] โดยผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในรูป**เงินสงเคราะห์**เป็น**เงินบำนาญ**หรือ**เงินบำเหน็จ**[866] ทั้งนี้ เงินสงเคราะห์กรณีชราภาพจะจ่ายโดยคำนวณตามส่วนแห่งจำนวนและระยะเวลาเวลาการส่งเงินสมทบ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

เงินบำนาญ หรือเงินเลี้ยงชีพรายเดือนนี้ผู้ประกันตนจะได้รับเงินบำนาญในอัตราที่แตกต่างกันตามระยะเวลาการจ่ายเงินสมทบ กล่าวคือ หากผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 180 เดือน ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่อายุครบ 55 ปีบริบูรณ์ เว้นแต่กรณีที่ผู้ประกันตนมีอายุครบ 55 ปี และความเป็นผู้ประกันตนนั้นยังไม่สิ้นสุดลง ผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่ความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง[867] โดยผู้ประกันตนจะได้รับเงินบำนาญในอัตราร้อยละ 20 ของค่าจ้างเฉลี่ย 60 เดือนสุดท้ายที่ใช้เป็นฐานในการคำนวณเงินสมทบก่อนความเป็นผู้ประกันสิ้นสุดลง และสำหรับผู้ประกันตนที่ได้จ่ายเงินสมทบเกิน 180 เดือน จะได้รับการปรับเพิ่มเงินบำนาญขึ้นอีกร้อยละ 1.5 ต่อระยะเวลาการจ่ายเงินสมทบที่เพิ่มขึ้นทุก 1 ปี โดยจ่ายไปตลอดชีวิตของ

---

(4) บุคคลนั้นต้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร

กรณีตาม (1) และ (2) ให้บุคคลนั้นมีหนังสือรับรองตามแนบท้ายระเบียบนี้ไว้เป็นหลักฐานด้วย

[865] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 76

มาตรา 76 ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพต่อเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยแปดสิบเดือน ไม่ว่าระยะเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบเดือนจะติดต่อกันหรือไม่ก็ตาม

[866] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77

มาตรา 77 ประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ ได้แก่

(1) เงินเลี้ยงชีพรายเดือน เรียกเว่า เงินบำนาญชราภาพ หรือ

(2) เงินบำเหน็จที่จ่ายให้ครั้งเดียว เรียกว่า เงินบำเหน็จชราภาพ

หลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

[867] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 ทวิ วรรคหนึ่ง

มาตรา 77 ทวิ ในกรณีที่ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยแปดสิบเดือน ให้มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่อายุครบห้าสิบห้าปีบริบูรณ์ เว้นแต่เมื่อมีอายุครบห้าสิบห้าปีบริบูรณ์และความเป็นผู้ประกันตนยังไม่สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 หรือมาตรา 41 ให้ผู้นั้นมีสิทธิได้รับตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่ความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง

ผู้ประกันตน[868] แต่หากผู้ประกันตนยังจ่ายเงินสมทบไม่ครบ 180 เดือน และความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลง ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนเป็นบำเหน็จชราภาพ[869]

ผู้ประกันตนผู้ได้รับเงินบำนาญจะถูกงดจ่ายเงินบำนาญใน 2 กรณี คือ เมื่อผู้ประกันตนได้กลับเข้าเป็นผู้ประกันตนใหม่ และผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ในกรณีที่ผู้ประกันตนได้กลับเข้าไปเป็นผู้ประกันตนใหม่หรือได้กลับเข้าทำงานโดยมีนายจ้าง จะถูกงดจ่ายเงินบำนาญจนกว่าความเป็นผู้ประกันนั้นจะสิ้นสุดลง[870] ส่วนผู้ประกันตนที่ถึงแก่ความตายจะถูกงดจ่ายเงินบำนาญตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย และให้ทายาทเป็นผู้รับบำเหน็จชราภาพแทน[871]

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ประกันตนเป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพได้ถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทน หรือผู้ได้รับเงินบำนาญได้ถึงแก่ความตายภายใน 60 เดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ให้ทายาทของผู้ประกันตนที่มีชีวิตอยู่ในวันที่ผู้ประกันตนได้รับเงินบำนาญถึงแก่ความตายมีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพ[872] เป็นจำนวน 10 เท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนที่ได้รับคราวสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตาย[873]

---

[868] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 2

ข้อ 2 การจ่ายเงินบำนาญชราภาพให้จ่ายเป็นรายเดือนในอัตราร้อยละยี่สิบของค่าจ้างเฉลี่ยหกสิบเดือนสุดท้ายที่ใช้เป็นฐานในการคำนวณเงินสมทบก่อนความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง

ในกรณีที่ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบเกินหนึ่งร้อยแปดสิบเดือน ให้ปรับเพิ่มอัตราเงินบำนาญชราภาพตามวรรคหนึ่งขึ้นอีกในอัตราร้อยละหนึ่งจุดหน้าต่อระยะเวลาการจ่ายเงินสมทบครบทุกสิบสองเดือน

ในกรณีที่ผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตาย ให้งดการจ่ายเงินบำนาญชราภาพตั้งแต่เดือนถัดจากเดือนที่ผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตาย

[869] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 ทวิ วรรคสอง

ในกรณีที่ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบไม่ครบหนึ่งร้อยแปดสิบเดือนและความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 หรือมาตรา 41 ให้ผู้นั้นมีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพ

[870] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 ตรี วรรคหนึ่ง

มาตรา 77 ตรี ในกรณีที่บุคคลซึ่งได้รับเงินบำนาญชราภาพได้กลับเข้าเป็นผู้ประกันตน ให้งดการจ่ายเงินบำนาญชราภาพของบุคคลดังกล่าวจนกว่าความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลง ตามมาตรา 38 หรือมาตรา 41 แล้วแต่กรณี

[871] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 ตรี วรรคท้าย

ในกรณีที่ความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลงเนื่องจากผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ให้ทายาทผู้มีสิทธิของผู้นั้นตามมาตรา 77 จัตวา มีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพ

[872] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 จัตวา วรรคหนึ่ง

มาตรา 77 จัตวา ในกรณีผู้ประกันตนซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามมาตรา 77 ถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทน หรือผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตายภายในหกสิบเดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ให้ทายาทของผู้นั้นซึ่งมีชีวิตอยู่ในวันที่ผู้ประกันตนหรือผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ควาตายมีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพ

[873] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 8

ข้อ 8 กรณีผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตายภายในหกสิบเดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพเป็นจำนวนสิบเท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนที่ได้รับคราวสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตาย

นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้ประกันตนได้รับเงินบำนาญชราภาพไปแล้ว ต่อมากลายเป็นผู้ทุพพลภาพ ภายในระยะเวลา 6 เดือนนับ แต่ไม่เกิน 12 เดือนแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง[874] จะถูกงดจ่ายเงินบำนาญชราภาพ และจะได้รับเป็นบำเหน็จชราภาพแทน[875] โดยจะถูกหักเงินบำนาญชราภาพที่ได้รับไปแล้วก่อนการเป็นผู้ทุพพลภาพออกจากเงินบำเหน็จที่ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับ แล้วนำเงินนั้นส่งเข้ากองทุน[876]

เงินบำเหน็จหรือเงินที่กองทุนประกันสังคมจะจ่ายให้แก่ผู้ประกันตนสำหรับประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพเพียงครั้งเดียว ทั้งนี้การจ่ายเงินบำเหน็จชราภาพจะแตกต่างตามระยะเวลาที่ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 อัตรา คือ

1. กรณีที่ผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบต่ำกว่า 12 เดือน ผู้ประกันตนจะได้รับเงินบำเหน็จชราภาพเท่ากับจำนวนเงินสมทบที่ผู้ประกันตนได้จ่ายสมทบเพื่อการจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตร และกรณีชราภาพ[877]

2. กรณีที่ผู้ประกันตนจ่ายเงินสบทบมากกว่า 12 เดือนขึ้นไป ผู้ประกันตนจะได้รับเงินบำเหน็จชราภาพเท่ากับเงินสมทบของนายจ้างและผู้ประกันตน พร้อมผลประโยชน์ตอบแทนที่สำนักงานประกันสังคมประกาศกำหนด[878]

---

[874] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 38 วรรคสอง

ในกรณีที่ผู้ประกันตนที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้างตาม (2) ได้ส่งเงินสมทบครบตามเงื่อนเวลาที่จะก่อให้เกิดสิทธิตามบทบัญญัติในลักษณะ 3 แล้ว ให้ผู้นั้นมีสิทธิตามบทบัญญัติในหมวด 2 หมวด 3 หมวด 4 และหมวด 5 ต่อไปอีกหกเดือนนับแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้างหรือตามระยะเวลาที่กำหนดเพิ่มขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งต้องไม่เกินสิบสองเดือนนับแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง

[875] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 เบญจ วรรคสอง

ในกรณีที่ผู้ประกันตนได้รับเงินบำนาญชราภาพไปแล้ว และต่อมาเป็นผู้ทุพพลภาพภายในกำหนดเวลาตามมาตรา 38 วรรคสอง ให้งดการจ่ายเงินบำนาญชราภาพและให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพแทน ทั้งนี้ ให้หักเงินบำนาญชราภาพที่ได้รับไปแล้วก่อนการเป็นผู้ทุพพลภาพออกจากเงินบำเหน็จชราภาพที่ผู้นั้นมีสิทธิได้รับแล้วนำเงินที่หักนั้นส่งเข้ากองทุน

[876] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 77 เบญจ วรรคหนึ่ง

มาตรา 77 เบญจ ในกรณีที่ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ตามมาตรา 71 และเงินบำนาญชราภาพในเวลาเดียวกัน ให้ผู้ประกันตนได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ตามมาตรา 71 และเงินบำเหน็จชราภาพแทน

[877] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 6 (1)

(1) กรณีที่มีการจ่ายเงินสมทบต่ำกว่าสิบสองเดือน ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพเท่ากับจำนวนเงินสมทบที่ผู้ประกันตนจ่ายสมทบเพื่อการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรและกรณีชราภาพ

[878] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 6 (2)

(2) กรณีที่มีการจ่ายเงินสมทบตั้งแต่สิบสองเดือนขึ้นไป ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพเท่ากับจำนวนเงินสมทบที่ผู้ประกันตนและนายจ้างจ่ายสมทบเพื่อการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรและกรณีชราภาพพร้อมผลประโยชน์ตอบแทนตามที่สำนักงานประกาศกำหนด

3 กรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายภายในระยะเวลา 60 เดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพในอัตรา 10 เท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนที่ได้รับคราวสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตาย[879]

4. กรณีที่ผู้ประกันตนถูกงดจ่ายเงินบำนาญชราภาพเนื่องจากกกลับเข้าเป็นผู้ประกันตน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลงด้วยเหตุตาย และผู้ประกันตนได้รับเงินบำนาญชราภาพมาแล้วไม่เกิน 60 เดือน ผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพในอัตรา 10 เท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนตามระยะเวลาที่ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบในข้อ 1 หรือ ข้อ 2 แล้วแต่กรณี[880]

ประโยชน์ทดแทนประเภทที่ 7: ประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน

ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีนี้ต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยต้องอยู่ในระยะเวลา 15 เดือนก่อนการว่างงาน และจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด คือ **หนึ่ง** ต้องเป็นผู้มีความพร้อมที่จะทำงานตามที่สำนักงานประกันสังคมจัดหาให้ โดยต้องไปรายงานตัวต่อสำนักงานจัดหางานของรัฐไม่น้อยกว่าเดือนละ 1 ครั้ง **สอง** การว่างงานนี้ต้องมิใช่ความผิดของผู้ประกันตน และ **สาม** ต้องมิใช่ผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ[881] ทั้งนี้ ผู้ประกันตนจะต้องไปขึ้นทะเบียนผู้ว่างงานไว้ ณ สำนักงานจัดหางานของรัฐภายใน 30 วันนับแต่วันว่างงาน[882] โดยผู้ประกันตนจะ

---

[879] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 8

ข้อ 8 กรณีผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตายภายในหกสิบเดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพเป็นจำนวนสิบเท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนที่ได้รับคราวสุดท้ายก่อนถึงแก่ความตาย

[880] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พ.ศ.2550 ข้อ 11

ข้อ 11 กรณีบุคคลซึ่งถูกงดการจ่ายเงินบำนาญชราภาพเนื่องจากกลับเข้าเป็นผู้ประกันตน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลงด้วยเหตุถึงแก่ความตาย หากบุคคลนั้นได้รับเงินบำนาญชราภาพมาแล้วไม่เกินหกสิบเดือน ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพเป็นจำนวนสิบเท่าของเงินบำนาญชราภาพรายเดือนคราวสุดท้ายก่อนกลับเข้าเป็นผู้ประกันตน และเงินบำเหน็จชราภาพตามข้อ 6 (1) หรือ (2) แล้วแต่กรณี สำหรับการจ่ายเงินสมทบในช่วงระยะเวลาที่กลับเข้าเป็นผู้ประกันตนครั้งหลัง

[881] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 78

มาตรา 78 ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานต่อเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน และต้องอยู่ภายในระยะเวลาสิบห้าเดือนก่อนการว่างงาน และจะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

(1) เป็นผู้มีความสามารถในการทำงาน พร้อมที่จะทำงานที่เหมาะสมตามที่จัดหาให้ หรือต้องไม่ปฏิเสธการฝึกงานและได้ขึ้นทะเบียนไว้ที่สำนักจัดหางานของรัฐ โดยต้องไปรายงานตัวไม่น้อยกว่าเดือนละหนึ่งครั้ง

(2) การที่ผู้ประกันตนว่างงาน ต้องมิใช่ถูกเลิกจ้างเนื่องจากทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดอาญาโดยเจตนาแก่นายจ้าง หรือจงใจทำให้นายจ้างได้รับความเสียหาย หรือฝ่าฝืนข้อบังคับหรือระเบียบเกี่ยวกับการทำงาน หรือคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายในกรณีร้ายแรง หรือละทิ้งหน้าที่เป็นเวลาเจ็ดวันทำงานติดต่อกันโดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้นายจ้างได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรง หรือได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(3) ต้องมิใช่ผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามหมวด 7 ในลักษณะนี้

[882] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน พ.ศ.2547 ข้อ 2

ได้รับประโยชน์ทดแทนการว่างงานในรูปของ**เงินทดแทนการขาดรายได้** เป็นรายเดือน ซึ่งจะได้รับตั้งแต่วันที่ 8 นับแต่วันว่างงานจากการทำงานกับนายจ้างรายสุดท้าย[883] ในอัตราที่แตกต่างกันตามสาเหตุของการว่างงาน[884] ดังนี้

1. กรณีว่างงานเพราะเหตุถูกเลิกจ้าง ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างรายวัน เป็นระยะเวลาครั้งละไม่เกิน 180 วัน

2. กรณีว่างงานเพราะเหตุลาออกจากงาน หรือเหตุสิ้นสุดสัญญาจ้างที่มีกำหนดระยะเวลาการจ้างไว้แน่นอน และเลิกจ้างตามกำหนดระยะเวลานั้น รวมถึงกรณีที่ผู้ประกันตนไม่ได้ทำงานเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัย หรือนายจ้างไม่ได้ทำงานเนื่องจากมีเหตุสุดวิสัย ทำให้ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละ 30 ของค่าจ้างรายวัน เป็นระยะเวลาครั้งละไม่เกิน 90 วัน

อย่างไรก็ตาม สำนักงานประกันสังคมจะงดจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน[885] ในกรณีดังต่อไปนี้

1. ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนได้กลับเข้าทำงานเป็นลูกจ้างอีก โดยจะสิ้นสุดการรับประโยชน์ทดแทนตั้งแต่วันที่กลับเข้าทำงาน

2. ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนได้ปฏิเสธการทำงาน หรือปฏิเสธการฝึกงานที่เหมาะสมตามที่จัดหาให้โดยไม่มีเหตุอันสมควร โดยจะงดจ่ายประโยชน์ทดแทนตั้งแต่วันที่ปฏิเสธ

ข้อ 2 ให้ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานมาตรา 78 ได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานตามข้อ 1 ตั้งแต่วันที่แปดนับแต่วันว่างงานจากการทำงานกับนายจ้างรายสุดท้าย เว้นแต่ ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนผู้ใดไม่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ที่สำนักงานจัดหางานของรัฐภายในสามสิบวันนับแต่วันว่างงาน ให้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานนับตั้งแต่วันที่ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนผู้นั้นได้ขึ้นทะเบียนไว้ที่สำนักงานจัดหางานของรัฐ

[883] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 79

มาตรา 79 ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนการว่างงานตั้งแต่วันที่แปดนับแต่วันว่างงานจากการทำงานกับนายจ้างรายสุดท้าย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง

[884] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน พ.ศ.2547 ข้อ 1 (1), (2)

ข้อ 1. ให้ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานตามมาตรา 78 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน ดังต่อไปนี้

(1) ร้อยละห้าสิบของค่าจ้างรายวันสำหรับการว่างงานเพราะเหตุถูกเลิกจ้าง โดยให้ได้รับครั้งละไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน

(2) ร้อยละสามสิบของค่าจ้างรายวันสำหรับการว่างงานเพราะเหตุลาออกจากงาน หรือเหตุสิ้นสุดสัญญาจ้างที่มีกำหนดระยะเวลาการจ้างไว้แน่นอน และเลิกจ้างตามกำหนดระยะเวลานั้น โดยให้ได้รับครั้งละไม่เกินเก้าสิบวัน

[885] กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน พ.ศ.2547 ข้อ 3

ข้อ 3 ให้สำนักงานงดการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงานแก่ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนเมื่อ

(1) ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกลับเข้าทำงานเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 อีก โดยให้สิ้นสุดการรับประโยชน์ทดแทนตั้งแต่วันที่กลับเข้าทำงานเป็นผู้ประกันตน

(2) ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนได้ปฏิเสธการทำงานหรือปฏิเสธการฝึกงานที่เหมาะสมตามที่จัดหาให้ โดยไม่เหตุอันสมควร ให้งดการจ่ายประโยชน์ทดแทนตั้งแต่วันที่ปฏิเสธ

(3) ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนไม่ไปรายงานตัวที่สำนักจัดหางานของรัฐโดยไม่มีเหตุอันสมควร ให้งดการจ่ายประโยชน์ทดแทนในเดือนที่ไม่ไปรายงานตัวนั้น

3. ผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนไม่ไปรายงานตัวที่สำนักงานจัดหางานของรัฐ โดยไม่มีเหตุอันสมควร โดยจะงดจ่ายประโยชน์ทดแทนในเดือนที่ไม่ไปรายงานตัวนั้น

สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นประโยชน์ทดแทนที่ผู้ประกันตนจะได้รับจากการเข้าเป็นผู้ประกันตนตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามมิใช่ผู้ประกันตนทุกประเภทที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนครบทั้ง 7 สิทธิ โดยบุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายประกันสังคมสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ผู้ประกันตนที่เป็นลูกจ้าง และผู้ประกันตนที่มิใช่ลูกจ้าง ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

(1). ผู้ประกันตนที่เป็นลูกจ้าง เป็นผู้ประกันตนที่มีนายจ้างและอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของสัญญาจ้างแรงงาน[886] ซึ่งในบทความนี้จะเรียกว่า **"ผู้ประกันตนตามมาตรา 33"** ผู้ประกันตนประเภทนี้เป็นผู้ประกันตนที่กฎหมายจะเน้นให้ความคุ้มครองมากกว่าผู้ประกันตนประเภทที่มิใช่ลูกจ้าง[887] มีหน้าที่จ่ายเงินสมทบเข้าสู่กองทุนประกันสังคมร่วมกับนายจ้างและรัฐบาลตามอัตราและเงื่อนเวลาที่ก่อให้เกิดสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด[888] โดยผู้ประกันตนประเภทนี้จะมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ครบทั้ง 7 สิทธิตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ผู้ประกันตนตามมาตรา 33 นี้จะสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนเมื่อถึงแก่ความตาย หรือสิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง[889] โดยเมื่อสิ้นสภาพการเป็นผู้ประกันตนแล้วผู้ประกันตนตามมาตรา 33 จะยังคงได้รับประโยชน์ทดแทนเพียง 4 สิทธิ คือ 1).ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย 2).ประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร 3). ประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพ และ 4).ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย โดยจะได้รับต่อไปอีก 6 เดือน แต่ไม่เกิน 12 เดือน นับแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง[890]

---

[886] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 33

มาตรา 33 ให้ลูกจ้างซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปีบริบูรณ์และไม่เกินหกสิบปีบริบูรณ์เป็นผู้ประกันตน

ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนอยู่แล้วตามวรรคหนึ่ง เมื่อมีอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์และยังเป็นลูกจ้างของนายจ้าง ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าลูกจ้างนั้นเป็นผู้ประกันตนต่อไป

[887] วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2561). คำอธิบายกฎหมายประกันสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.น.52.

[888] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 46 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง

มาตรา 46 ให้รัฐบาล นายจ้าง และผู้ประกันตนตามมาตรา 33 ออกเงินสมทบเข้ากองทุนเพื่อการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย กรณีทุพพลภาพ กรณีตาย และกรณีคลอดบุตร ฝ่ายละเท่ากันตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่เกินอัตราเงินสมทบท้ายพระราชบัญญัตินี้

ให้รัฐบาล นายจ้าง และผู้ประกันตนตามมาตรา 33 ออกเงินสมทบเข้ากองทุนเพื่อการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร กรณีชราภาพ และกรณีว่างงาน ตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่เกินอัตราเงินสมทบท้ายประมวลนี้

[889] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 38 วรรคหนึ่ง (1), (2)

มาตรา 38 ความเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 สิ้นสุดง เมื่อผู้ประกันตนนั้น

(1) ตาย

(2) สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง

[890] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 38 วรรคสอง

(2) ผู้ประกันตนที่มิใช่ลูกจ้าง สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(2.1) ผู้ประกันตนที่มิใช่ลูกจ้าง แต่เคยเป็นลูกจ้างมาก่อน ซึ่งในบทความนี้จะเรียกว่า **"ผู้ประกันตนตามมาตรา 39"** ผู้ประกันตนประเภทนี้คือผู้ประกันตนที่เคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 มาก่อนโดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือน[891] ต่อมามีเหตุให้ไม่มีนายจ้าง แต่ยังคงประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไปด้วยการจ่ายเงินสมทบในอัตรา 2 เท่าของอัตราเงินสมทบที่เคยออกซึ่งเป็นส่วนที่นายจ้างเคยออก[892] และแสดงความจำนงที่จะเป็นผู้ประกันตนต่อไปภายใน 6 เดือนนับแต่วันสิ้นสุดการเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33[893] ผู้ประกันตนประเภทนี้จะยังคงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนครบทั้ง 7 สิทธิต่อเนื่องจากการเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33

ผู้ประกันตนตามมาตรา 39 นี้ จะสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนได้ใน 5 กรณี[894] คือ 1). ตาย 2). ได้เป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 อีก 3). ลาออกจากการเป็นผู้ประกันตนโดยแสดงความจำนงต่อสำนักงาน 4). ไม่ส่งเงินสมทบเป็นระยะเวลา 3 เดือนติดต่อกัน ซึ่งความเป็นผู้ประกันตนจะสิ้นสุดลงตั้งแต่เดือนแรกที่ไม่ส่งเงินสมทบ และ 5). ภายในระยะเวลา 12 เดือนส่งเงินสมทบไม่ครบ 9 เดือน ซึ่งความเป็นผู้ประกันตนจะสิ้นสุดลงในเดือนที่ส่งเงินสมทบไม่ครบ 9 เดือน[895]

ในกรณีที่ผู้ประกันตนที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้างตาม (2) ได้ส่งเงินสมทบครบตามเงื่อนเวลาที่จะก่อให้เกิดสิทธิตามบทบัญญัติในลักษณะ 3 แล้ว ให้ผู้นั้นมีสิทธิตามบทบัญญัติในหมวด 2 หมวด 3 หมวด 4 และหมวด 5 ต่อไปอีกหกเดือนนับแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง หรือตามระยะเวลาที่กำหนดเพิ่มขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งต้องไม่เกินสิบสองเดือนนับแต่วันที่สิ้นสภาพการเป็นลูกจ้าง

[891] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง

มาตรา 39 ผู้ใดเคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 โดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 (2) ถ้าผู้นั้นประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป ให้แสดงความจำนงต่อสำนักงานตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ภายในหกเดือนนับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน

[892] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 46 วรรคสาม

สำหรับการประกันตนตามมาตรา 39 ให้รัฐบาลและผู้ประกันตนออกเงินสมทบเข้ากองทุนโดยรัฐบาลออหนึ่งเท่า และผู้ประกันตนออกสองเท่าของอัตราเงินสมทบที่แต่ละฝ่ายต้องออก ตามที่กำหนดในวรรคหนึ่งและวรรคสอง

[893] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง

มาตรา 39 ผู้ใดเคยเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 โดยจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน และต่อมาความเป็นผู้ประกันตนได้สิ้นสุดลงตามมาตรา 38 (2) ถ้าผู้นั้นประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป ให้แสดงความจำนงต่อสำนักงานตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด ภายในหกเดือนนับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน

[894] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 41 วรรคหนึ่ง (1), (2), (3), (4) และ (5)

มาตรา 41 ความเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 39 สิ้นสุดลงเมื่อผู้ประกันตนนั้น

(1) ตาย

(2) ได้เป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 อีก

(3) ลาออกจากการเป็นผู้ประกันตน โดยการแสดงความจำนงต่อสำนักงาน

(4) ไม่ส่งเงินสมทบสามเดือนติดต่อกัน

(5) ภายในระยะเวลาสิบสองเดือน ส่งเงินสมทบมาแล้วไม่ครบเก้าเดือน

[895] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 41 วรรคสอง

การสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนตาม (4) สิ้นสุดลงตั้งแต่เดือนแรกที่ไม่ส่งเงินสมท และการสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนตาม (5) สิ้นสุดลงในเดือนที่ส่งเงินสมทบไม่ครบเก้าเดือน

อย่างไรก็ตาม หากผู้ประกันตนที่สิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตนเพราะการลาออกจากการเป็นผู้ประกันตน หรือไม่ส่งเงินสบทบเป็นระยะเวลา 3 เดือนติดต่อกัน หรือจ่ายเงินสมทบไม่ครบ 9 เดือน ได้ส่งเงินสมทบครบตามเงื่อนเวลาที่ก่อให้เกิดสิทธิ จะยังคงมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนต่อไปนี้ ต่อไปอีก 6 เดือนนับแต่วันสิ้นสุดความเป็นผู้ประกันตน คือ 1). ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย 2). ประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร 3). ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ และ 4). ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

(2.2). ผู้ประกันตนที่มิใช่ลูกจ้าง และไม่เคยเป็นลูกจ้างมาก่อน ซึ่งในบทความนี้จะเรียกว่า **"ผู้ประกันตนตามมาตรา 40"** ผู้ประกันตนประเภทนี้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนไม่ครบทั้ง 7 สิทธิ โดยจะได้รับเพียง 3-5 สิทธิ แล้วแต่แบบของความคุ้มครองที่ผู้ประกันตนเลือก ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายเงินสมทบของผู้ประกันตนแต่ละคน ทั้งนี้ สิทธิในการได้รับประโยชน์ทดแทนสำหรับผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ไม่อาจโอนกันได้ และไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี[896]

แบบของความคุ้มครองที่ผู้ประกันตนตามมาตรา 40 จะมีสิทธิได้รับมีทั้งหมด 3 แบบ คือ

แบบที่ 1: การจ่ายเงินสมทบเดือนละ 100 บาท โดยผู้ประกันตนจ่าย 70 บาท[897] และรัฐบาลจ่าย 30 บาท[898] สำหรับประโยชน์ทดแทน 3 กรณี คือ

(1) กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) กรณีทุพพลภาพ

(3) กรณีตาย

---

[896] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 24

มาตรา 24 สิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนตามพระราชกฤษฎีกานี้ ไม่อาจโอนกันได้และไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี

[897] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 6

มาตรา 6 ให้ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละเจ็ดสิบบาทมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ดังต่อไปนี้

(1) ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ

(3) ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

[898] กฎกระทรวงกำหนดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาลจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับบุคคลซึ่งสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน พ.ศ. 2561 ข้อ 1

ข้อ 1 ให้รัฐบาลจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละสามสิบบาท สำหรับผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเพื่อรับประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย กรณีทุพพลภาพ และกรณีตาย ให้แก่ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบในแต่ละเดือน

แบบที่ 2: การจ่ายเงินสมทบเดือนละ 150 บาท โดยผู้ประกันตนจ่าย 100 บาท[899] และรัฐบาลจ่าย 50 บาท[900] สำหรับประโยชน์ทดแทน 4 กรณี คือ

(1) กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) กรณีทุพพลภาพ

(3) กรณีตาย

(4) กรณีชราภาพ

แบบที่ 3: การจ่ายเงินสมทบเดือนละ 450 บาท โดยผู้ประกันตนจ่าย 300 บาท[901] และรัฐบาลจ่าย 150 บาท[902] สำหรับประโยชน์ทดแทน 5 กรณี คือ

(1) กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) กรณีทุพพลภาพ

(3) กรณีตาย

---

[899] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 7

มาตรา 7 ให้ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละเจ็ดสิบบาทมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ดังต่อไปนี้

(1) ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ

(3) ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

(4) ประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพ

[900] กฎกระทรวงกำหนดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาลจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับบุคคลซึ่งสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน พ.ศ. 2561 ข้อ 2

ข้อ 2 ให้รัฐบาลจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละ 50 บาท สำหรับผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเพื่อรับประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย กรณีทุพพลภาพ กรณีตาย และกรณีชราภาพ ให้แก่ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบในแต่ละเดือน

[901] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 8

มาตรา 8 ให้ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละเจ็ดสิบบาทมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ดังต่อไปนี้

(1) ประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย

(2) ประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพ

(3) ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

(4) ประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพ

(5) ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร

[902] กฎกระทรวงกำหนดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาลจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับบุคคลซึ่งสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน พ.ศ. 2561 ข้อ 3

ข้อ 3 ให้รัฐบาลจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนเดือนละ 150 บาท สำหรับผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบเพื่อรับประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย กรณีทุพพลภาพ กรณีตาย กรณีชราภาพ และกรณีสงเคราะห์บุตร ให้แก่ผู้ประกันตนซึ่งจ่ายเงินสมทบในแต่ละเดือน

(4) กรณีชราภาพ

(5) กรณีสงเคราะห์บุตร

จากแบบของความคุ้มครองที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ประกันตนตามมาตรา 40 จะได้รับประโยชน์ทดแทน 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1). เงินทดแทนการขาดรายได้จากประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย และกรณีทุพพลภาพ

2). เงินค่าทำศพจากประโยชน์ทดแทนกรณีตาย และ

3). เงินสงเคราะห์จากประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตร และกรณีชราภาพ

ประโยชน์ทดแทนรูปแบบที่ 1: เงินทดแทนการขาดรายได้กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยและทุพพลภาพ

<u>กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย</u>

สำหรับเงินทดแทนการขาดรายได้ในกรณีที่ผู้ประกันประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย[903] โดยเป็นผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในแบบที่ 1 และแบบที่ 2 กล่าวคือ จ่ายเงินสมทบในจำนวนเดือนละ 70 บาท และเดือนละ 100 บาท ซึ่งได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน ภายในระยะเวลา 4 เดือนก่อนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยจะได้รับเงินทดแทนการขายรายได้ ดังนี้

กรณีผู้ประกันตนเข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยในเป็นเวลาตั้งแต่ 1 วันขึ้นไป ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขายรายได้วันละ 300 บาท ปีละไม่เกิน 30 วัน แต่หากแพทย์ได้มีความเห็นให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาลเป็นเวลาตั้งแต่ 3 วันขึ้นไป ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้วันละ 200 ปีละไม่เกิน 30 วัน ทั้งนี้ ผู้ประกันตนที่เข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยในทั้ง 2 กรณีจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้รวมกันแล้วต้องไม่เกินปีละ 30 วัน

---

[903] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 12

มาตรา 12 ผู้ประกันตนตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสี่เดือนก่อนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน ดังต่อไปนี้

(1) อัตราวันละสามร้อยบาท ปีละไม่เกินสามสิบวัน กรณีเข้ารับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลประเภทผู้ป่วยในตั้งแต่หนึ่งวันขึ้นไป

(2) อัตราวันละสองร้อยบาท ปีละไม่เกินสามสิบวัน กรณีแพทย์ของสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานพยาบาลประเภทที่รับผู้ป่วยไว้ค้างคืนตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาลมีความเห็นให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาลตั้งแต่สามวันขึ้นไป

(3) อัตราครั้งละห้าสิบบาท ปีละไม่เกินสามครั้ง กรณีที่ไม่ได้พักรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลตาม (1) และไม่มีความเห็นของแพทย์ให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาลตาม (2) โดยมีใบรับรองแพทย์มาแสดงต่อสำนักงาน

ผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ตาม (1) และ (2) เมื่อนับรวมกันแล้วต้องไม่เกินปีละสามสิบวัน

กรณีผู้ประกันตนเข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยนอก และไม่มีความเห็นของแพทย์ให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาล ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ครั้งละ 50 บาท ปีละไม่เกิน 3 ครั้ง

ส่วนผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในรูปแบบที่ 3 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 300 บาท[904]นั้น จะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย ต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน ภายในระยะเวลา 4 เดือนก่อนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย ดังนี้

กรณีผู้ประกันตนเข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยใน เป็นเวลาตั้งแต่ 1 วันขึ้นไป ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขายรายได้วันละ 300 บาท ปีละไม่เกิน 90 วัน แต่หากแพทย์ได้มีความเห็นให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาลเป็นเวลาตั้งแต่ 3 วันขึ้นไป ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้วันละ 200 ปีละไม่เกิน 90 วัน ทั้งนี้ ผู้ประกันตนที่เข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยในทั้ง 2 กรณีจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้รวมกันแล้วต้องไม่เกินปีละ 90 วัน และจะไม่รับเงินทดแทนการขาดรายได้**กรณีผู้ประกันตนเข้ารับการรักษาประเภทผู้ป่วยนอก**

<u>กรณีทุพพลภาพ</u>

ผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในแบบที่ 1 และ 2 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 70 และ 100 บาท จะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้กรณีทุพพลภาพต่อเดือน เป็นเวลา 15 ปี เมื่อคณะกรรมการการแพทย์วินิจฉัยแล้วว่าเป็นผู้ทุพพลภาพ หรือทุพพลภาพเพิ่มขึ้น เมื่อจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้[905] ดังต่อไปนี้

---

[904] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 15

มาตรา 15 ผู้ประกันตนตามมาตรา 8 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสี่เดือนก่อนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน ดังต่อไปนี้

(1) อัตราวันละสามร้อยบาท ปีละไม่เกินเก้าสิบวัน กรณีเข้ารับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลประเภทผู้ป่วยในตั้งแต่หนึ่งวันขึ้นไป

(2) อัตราวันละสองร้อยบาท ปีละไม่เกินเก้าสิบวัน กรณีแพทย์ของสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานพยาบาลประเภทที่รับผู้ป่วยไว้ค้างคืนตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาลมีความเห็นให้หยุดพักเพื่อการรักษาพยาบาลตั้งแต่สามวันขึ้นไป

ผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ตาม (1) และ (2) เมื่อนับรวมกันแล้วต้องไม่เกินปีละเก้าสิบวัน

[905] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 13

มาตรา 13 ผู้ประกันตนตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพเมื่อคณะกรรมการการแพทย์วินิจฉัยแล้วว่าเป็นผู้ทุพพลภาพหรือทุพพลภาพเพิ่มขึ้น เป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ต่อเดือนเป็นระยะเวลาสิบห้าปี ดังต่อไปนี้

(1) อัตราเดือนละห้าร้อยบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน

(2) อัตราเดือนละหกร้อยห้าสิบบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลายี่สิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน

1. จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ภายในระยะเวลา 10 เดือนก่อนทุพพลภาพ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ เดือนละ 500 บาท

2. จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือน ภายในระยะเวลา 20 เดือนก่อนทุพพลภาพ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ เดือนละ 650 บาท

3. จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 24 เดือน ภายในระยะเวลา 40 เดือนก่อนทุพพลภาพ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ เดือนละ 800 บาท

4. จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 36 เดือน ภายในระยะเวลา 60 เดือนก่อนทุพพลภาพ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ เดือนละ 1,000 บาท

ทั้งนี้ หากผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพถึงแก่ความตาย สิทธิในการได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้นี้เป็นอันระงับไป และบุคคลที่ผู้ประกันตนได้กำหนดไว้หรือทายาทจะได้รับเงินค่าทำศพแทน

ผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในรูปแบบที่ 3 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 300 บาท จะได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้กรณีทุพพลภาพต่อเดือน ตลอดชีวิต เมื่อคณะกรรมการการแพทย์วินิจฉัยแล้วว่าเป็นผู้ทุพพลภาพ หรือทุพพลภาพเพิ่มขึ้น เมื่อจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้[906] และหากผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพถึงแก่ความตาย สิทธิในการได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้นี้เป็นอันระงับไป โดยบุคคลที่ผู้ประกันตนได้กำหนดไว้หรือทายาทจะได้รับเงินค่าทำศพแทน

---

(3) อัตราเดือนละแปดร้อยบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสี่สิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่ายี่สิบสี่เดือน

(4) อัตราเดือนละหนึ่งพันบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาหกสิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามสิบหกเดือน

ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพถึงแก่ความตาย ให้สิทธิในการรับเงินทดแทนการขาดรายได้ดังกล่าวเป็นอันระงับในเดือนถัดไป และให้บุคคลตามมาตรา 14 วรรคสาม (1) มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพ

[906] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 16

มาตรา 16 ผู้ประกันตนตามมาตรา 8 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพ เมื่อคณะกรรมการการแพทย์วินิจฉัยแล้วว่าเป็นผู้ทุพพลภาพหรือทุพพลภาพเพิ่มขึ้น เป็นเงินทดแทนการขาดรายได้ต่อเดือน ตลอดชีวิต ดังต่อไปนี้

(1) อัตราเดือนละห้าร้อยบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน

(2) อัตราเดือนละหกร้อยห้าสิบบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลายี่สิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบสองเดือน

(3) อัตราเดือนละแปดร้อยบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสี่สิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่ายี่สิบสี่เดือน

(4) อัตราเดือนละหนึ่งพันบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาหกสิบเดือนก่อนเดือนที่ทุพพลภาพ ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าสามสิบหกเดือน

ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพถึงแก่ความตาย ให้สิทธิในการรับเงินทดแทนการขาดรายได้ดังกล่าวเป็นอันระงับในเดือนถัดไป และให้บุคคลตามมาตรา 17 วรรคสาม มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพ

ประโยชน์ทดแทนรูปแบบที่ 2: เงินค่าทำศพจากประโยชน์ทดแทนกรณีตาย

ผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในแบบที่ 1 และ 2 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 70 และ 100 บาท[907] จะได้รับเงินค่าทำศพต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ภายใน 12 เดือนก่อนถึงแก่ความตาย ทั้งนี้หากเป็นการตายจากอุบัติเหตุ ผู้ประกันตนจะได้รับเงินค่าทำศพต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 เดือน ภายใน 6 เดือนก่อนถึงแก่ความตาย

ประโยชน์ทดแทนที่ผู้ประกันตนจะได้รับกรณีตาย มี 2 ประเภท คือ ค่าทำศพเป็นเงิน 20,000 บาท และเงินสงเคราะห์จำนวน 3,000 บาท โดยจะได้รับต่อเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 60 เดือน ก่อนถึงแก่ความตาย ซึ่งบุคคลที่จะมีสิทธิได้รับค่าทำศพมีลำดับดังต่อไปนี้

1. บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้จัดการศพ และได้เป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

2. สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตน ซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

3. บุคคลอื่นซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพประกันตน

และในกรณีผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพถึงแก่ความตาย จะมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนเป็นเงินค่าทำศพเพียงประการเดียว

---

[907] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 14

มาตรา 14 ในกรณีที่ผู้ประกันตนตามมาตรา 6 หรือมาตรา 7 ถึงแก่ความตาย ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีตาย ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบสองเดือนก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน ผู้ประกันตนที่ถึงแก่ความตายเพราะอุบัติเหตุ หากจ่ายเงินสมทบไม่ครบตามเงื่อนไขที่กำหนดในวรรคหนึ่ง ให้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีตายด้วย ต่อเมื่อภายในระยะเวลาหกเดือนก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน

ประโยชน์ทดแทนกรณีตาย มีดังต่อไปนี้

(1) เงินค่าทำศพในอัตราสองหมื่นบาท ให้จ่ายแก่บุคคลดังต่อไปนี้

(ก) บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้จัดการศพ และได้เป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ข) สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตน ซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ค) บุคคลอื่นซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพประกันตน

(2) เงินสงเคราะห์กรณีผู้ประกันตนถึงแก่ความตายจำนวนสามพันบาท ต่อเมื่อผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกสิบเดือนก่อนถึงแก่ความตาย โดยให้จ่ายให้แก่บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์นั้น แต่ถ้าผู้ประกันตนมิได้ทำหนังสือระบุไว้ให้นำมาเฉลี่ยจ่ายให้แก่สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตนในจำนวนที่เท่ากัน

ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพถึงแก่ความตาย ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีตายตามวรรคสามด้วย

ในกรณีที่ผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพนั้นอยู่ในข่ายที่จะได้รับเงินค่าทำศพกรณีผู้ประกันตนถึงแก่ความตายในฐานะที่เป็นผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง และในฐานะที่เป็นผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพตามวรรคสี่ในเวลาเดียวกัน ให้มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองเพียงทางเดียว

ผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในแบบที่ 3 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 300 บาท[908] จะได้รับประโยชน์ทดแทนการตายเป็นเงินค่าทำศพในอัตรา 40,000 บาท ต่อเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ภายในระยะเวลา 12 เดือน ก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย และหากผู้ประกันตนถึงแก่ความตายเนื่องจากอุบัติเหตุ ผู้ประกันตนจะได้รับประโยชย์ทดแทนเมื่อได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 เดือน ภายในระยะเวลา 6 เดือนก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ ลำดับของบุคคลผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพ และกรณีผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพถึงแก่ความตาย มีหลักการเช่นเดียวกับการรับประโยชน์ทดแทนกรณีตายของผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบในรูปแบบที่ 1 และ 2

ประโยชน์ทดแทนรูปแบบที่ 3: เงินสงเคราะห์กรณีสงเคราะห์บุตรและกรณีชราภาพ

กรณีสงเคราะห์บุตร[909]

ผู้ประกันตนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์นี้มีเพียงผู้ประกันตนในรูปแบบที่ 3 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 300 บาทเท่านั้น โดยต้องจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 24 เดือน

---

[908] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 17

มาตรา 17 ในกรณีที่ผู้ประกันตนตามมาตรา 8 ถึงแก่ความตาย ให้จ่ายเงินซึ่งเป็นประโยชน์ทดแทนในกรณีตาย โดยจ่ายเป็นเงินค่าทำศพในอัตราสี่หมื่นบาท ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสิบสองเดือนก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน

ผู้ประกันตนที่ถึงแก่ความตายเพราะอุบัติเหตุ หากจ่ายเงินสมทบไม่ครบตามเงื่อนไขที่กำหนดในวรรคหนึ่ง ให้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีตายด้วย ต่อเมื่อภายในระยะเวลาหกเดือนก่อนเดือนที่ถึงแก่ความตาย ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน

การจ่ายเงินทำศพให้จ่ายแก่บุคคลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้จัดการศพ และได้เป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(2) สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตน ซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(3) บุคคลอื่นซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพประกันตน

ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีทุพพลภาพถึงแก่ความตาย ให้จ่ายเงินซึ่งเป็นประโยชน์ทดแทนในกรณีตายตามวรรคหนึ่งด้วย

ในกรณีที่ผู้ประกันตนที่ทุพพลภาพนั้นอยู่ในข่ายที่จะได้รับเงินค่าทำศพกรณีผู้ประกันตนถึงแก่ความตายในฐานะที่เป็นผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง และในฐานะที่เป็นผู้ประกันตนซึ่งได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีทุพพลภาพตามวรรคสี่ในเวลาเดียวกัน ให้มีสิทธิได้รับเงินค่าทำศพกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองเพียงทางเดียว

[909] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 18

มาตรา 18 ผู้ประกันตนตามมาตรา 8 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ต่อเมื่อภายในระยะเวลาสามสิบหกเดือนก่อนเดือนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่ายี่สิบสี่เดือน ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรเป็นเงินสงเคราะห์บุตร สำหรับบุตรซึ่งมีอายุไม่เกินหกปีบริบูรณ์จำนวนคราวละไม่เกิน 2 คน ในอัตราสองร้อยบาทต่อเดือนต่อบุตรหนึ่งคน โดยที่บุตรดังกล่าวนั้นไม่รวมถึงบุตรบุญธรรมหรือบุตรซึ่งได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นบุตรที่เกิดก่อนหรือหลังการเป็นผู้ประกันตน และผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์บุตรในเดือนใดต้องมีการจ่ายเงินสมทบในเดือนนั้นด้วย

ภายในระยะเวลา 36 เดือน ก่อนเดือนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน ซึ่งประโยชน์ทดแทนจะอยู่ในรูปของ **"เงินสงเคราะห์บุตร"** สำหรับบุตรที่มีอายุไม่เกิน 6 ปี จำนวนคราวละไม่เกิน 2 คน ในอัตรา 200 บาทต่อเดือนต่อบุตร 1 คน โดยไม่รวมถึงบุตรบุญธรรม หรือบุตรที่ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น ทั้งนี้ บุตรซึ่งมีสิทธิได้รับการสงเคราะห์จะเป็นบุตรที่เกิดก่อนหรือหลังการเป็นผู้ประกันตนก็ได้ โดยผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์บุตรในเดือนใด ต้องมีการจ่ายเงินสบทบในเดือนนั้นด้วย

กรณีชราภาพ

ผู้ประกันตนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์นี้มีเพียงผู้ประกันตนในรูปแบบที่ 2 และที่ 3 หรือผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบเดือนละ 100 และ 300 บาทเท่านั้น โดยจะมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในรูปแบบ **"เงินบำเหน็จชราภาพ"** ซึ่งหากเป็นผู้ประกันในรูปแบบที่ 2 จะคิดบำเหน็จชราภาพจากอัตราเงินสมทบที่จ่ายเข้ากองทุนเดือนละ 50 บาท คูณด้วยจำนวนเงินที่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุน รวมถึงผลประโยชน์ตอบแทนรายปีที่สำนักงานประกาศกำหนดในแต่ละปีด้วย และหากผู้ประกันตนต้องการจะได้รับเงินบำเหน็จชราภาพเพิ่มขึ้น ก็สามารถจ่ายเงินสมทบเพิ่มเติมจากอัตราที่กฎหมายกำหนดได้ แต่เงินสมทบที่จะจ่ายเพิ่มเติมนั้นจะต้องไม่เกินเดือนละ 1,000 บาท[910]

ส่วน**ผู้ประกันตนในรูปแบบที่ 3**[911] จะคิดบำเหน็จชราภาพจากอัตราเงินสมทบที่จ่ายเข้ากองทุนเดือนละ 150 บาท คูณด้วยจำนวนเงินที่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุน รวมถึงผลประโยชน์ตอบแทนรายปีที่สำนักงานประกาศกำหนดในแต่ละปีด้วย โดยจะได้รับเมื่ออายุครบ 60 ปี และไม่ประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป หากผู้ประกันตนต้องการจะได้รับเงินบำเหน็จชราภาพเพิ่มขึ้น ก็สามารถจ่ายเงินสมทบเพิ่มเติมจากอัตราที่กฎหมาย

---

[910] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 19

มาตรา 19 ผู้ประกันตนตามมาตรา 7 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพเป็นเงินบำเหน็จชราภาพ โดยให้คิดจากอัตราเงินสมทบที่จ่ายเข้ากองทุนเดือนละห้าสิบบาทคูณด้วยจำนวนเดือนที่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุน พร้อมด้วยผลประโยชน์ตอบแทนรายปีที่สำนักงานประกาศกำหนดในแต่ละปี เมื่อมีอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์และไม่ประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป

ในกรณีที่ผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งประสงค์จะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพเพิ่มขึ้น ให้จ่ายเงินสมทบเพิ่มเติมจากอัตราที่กำหนดได้ แต่เงินสมทบที่จะจ่ายเพิ่มเติมนั้นต้องไม่เกินเดือนละหนึ่งพันบาท

[911] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 20

มาตรา 20 ผู้ประกันตนตามมาตรา 8 มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพเป็นเงินบำเหน็จชราภาพ โดยให้คิดจากอัตราเงินสมทบที่จ่ายเข้ากองทุนเดือนละหนึ่งร้อยห้าสิบบาทคูณด้วยจำนวนเดือนที่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุน พร้อมด้วยผลประโยชน์ตอบแทนรายปีที่สำนักงานประกาศกำหนดในแต่ละปี เมื่อมีอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์และไม่ประสงค์จะเป็นผู้ประกันตนต่อไป

ในกรณีที่ผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งประสงค์จะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพเพิ่มขึ้น ให้จ่ายเงินสมทบเพิ่มเติมจากอัตราที่กำหนดได้ แต่เงินสมทบที่จะจ่ายเพิ่มเติมนั้นต้องไม่เกินเดือนละหนึ่งพันบาท

ในกรณีที่ผู้ประกันตนตามวรรคหนึ่งจ่ายเงินสมทบตั้งแต่หนึ่งร้อยแปดสิบเดือนขึ้นไป ให้มีสิทธิรับเงินเพิ่ม เพิ่มจากบำเหน็จชราภาพอีกจำนวนหนึ่งหมื่นบาท

กำหนดได้ แต่เงินสมทบที่จะจ่ายเพิ่มเติมนั้นจะต้องไม่เกินเดือนละ 1,000 บาท ทั้งนี้ ผู้ประกันตนที่ได้จ่ายเงินสมทบตั้งแต่ 180 เดือนขึ้นไป จะมีสิทธิได้รับเงินเพิ่มเติมจากบำเหน็จชราภาพอีก 10,000 บาท

ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายก่อนอายุ 60 ปี[912] หรือก่อนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทน ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกันตนในรูปแบบที่ 2 หรือ 3 สำนักงานประกันสังคมจะจ่ายเงินบำเหน็จชราภาพให้แก่ สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตน หรือบุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในจำนวนที่เท่ากัน

4.2. สิทธิด้านสวัสดิการในการทำงาน

กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองลูกจ้างในเรื่องสวัสดิการในการทำงานนั้นถูกบัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองลูกจ้างหรือผู้ที่อยู่ในอุปการะของลูกจ้าง ด้วยการกำหนดให้นายจ้างจ่ายเงินให้บุคคลดังกล่าว เมื่อลูกจ้างได้รับภยันตราย หรือเจ็บป่วย หรือตาย อันมีสาเหตุมาจากการทำงานให้แก่นายจ้าง และยังกำหนดให้มีกองทุนเงินทดแทนขึ้น โดยให้นายจ้างจ่ายเงินสมทบกองทุนดังกล่าวไว้เพื่อเป็นหลักประกันในการจ่ายเงินทดแทนแก่ลูกจ้างหรือผู้ที่อยู่ในอุปการะของลูกจ้างแทนนายจ้าง[913]

นายจ้างจะต้องรับผิดจ่ายเงินทดแทนให้แก่ลูกจ้างหรือผู้ที่อยู่ในอุปการะของลูกจ้างต่อเมื่อลูกจ้างได้ประสบเคราะห์กรรมจากการทำงานให้แก่นายจ้าง ซึ่งพระราชบัญญัติเงินทดแทนได้กำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายเงินทดแทนให้แก่ลูกจ้างใน 3 กรณี[914] คือ 1).กรณีประสบอันตราย 2).เจ็บป่วย และ 3).สูญหาย

---

[912] พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทของประโยชน์ทดแทนตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พ.ศ.2561 มาตรา 21

มาตรา 21 ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายก่อนอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์ หรือก่อนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามมาตรา 19 หรือมาตรา 20 ให้จ่ายเงินบำเหน็จชราภาพให้แก่ สามีภริยา บิดามารดา หรือบุตรซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพในจำนวนที่เท่ากัน

ในกรณีที่ไม่มีผู้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามวรรคหนึ่ง ให้ทายาทของผู้ประกันตนดังต่อไปนี้ มีสิทธิได้รับเงินบำเหน็จชราภาพตามลำดับ หากบุคคลลำดับใดมีจำนวนมากกว่าหนึ่งคน ให้บุคคลลำดับนั้นได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน

(1) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(2) พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน

(3) ปู่ ย่า ตา ยาย

(4) ลุง ป้า น้า อา

[913] เกษมสันต์ วิลาวรรณ. (2556). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.321.

[914] พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 มาตรา 5

"ประสบอันตราย" หมายความว่า การที่ลูกจ้างได้รับอันตรายแก่กาย หรือผลกระทบแก่จิตใจ หรือถึงแก่ความตายเนื่องจากการทำงาน หรือป้องกันรักษาผลประโยชน์ให้แก่นายจ้างหรือตามคำสั่งของนายจ้าง

"เจ็บป่วย" หมายความว่า การที่ลูกจ้างเจ็บป่วยหรือถึงแก่ความตายด้วยโรคซึ่งเกิดขึ้นตามลักษณะหรือสภาพของงานหรือเนื่องจากการทำงาน

"สูญหาย" หมายความว่า การที่ลูกจ้างหายไปในระหว่างทำงานหรือปฏิบัติตามคำสั่งของนายจ้าง ซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าลูกจ้างถึงแก่ความตายเพราะประสบเหตุอันตรายที่เกิดขึ้นในระหว่างทำงานหรือปฏิบัติตามคำสั่งของนายจ้างนั้น รวม

ทั้งนี้ เงินทดแทนที่นายจ้างจะต้องจ่ายให้แก่ลูกจ้างแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ค่ารักษาพยาบาล
2. ค่าทดแทน
3. ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพในการทำงาน
4. ค่าทำศพ

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายเงินทดแทนมุ่งให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างที่มีนายจ้างเท่านั้น ไม่รวมถึงแรงงานอิสระ และในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่แรงงานอิสระในเรื่องดังกล่าวนี้

4.3. สิทธิด้านสภาพการจ้าง

ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานจะได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับสภาพการจ้างตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ซึ่งจะให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างในเรื่อง เวลาทำงาน เวลาพัก วันหยุด หรือวันลาต่าง ๆ รวมถึงคุ้มครองลูกจ้างให้ยังได้รับค่าจ้างแม้ในวันที่ลูกจ้างไม่ได้ทำงาน

เวลาทำงาน เวลาพัก การทำงานในวันหยุด การทำงานล่วงเวลา

กฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือ 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในงานปกติ และไม่เกินวันละ 7 ชั่วโมงต่อวัน หรือ 42 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้าง[915] โดยให้มีเวลาพักผ่อนติดต่อกันไม่น้อยกว่าวันละ 1 ชั่วโมง หลักจากที่ลูกจ้างได้ทำงานในวันนั้นมาแล้วไม่เกิน 5 ชั่วโมงติดต่อกัน[916] แต่หากเป็นงานร้านขายอาหาร หรือ

ตลอดถึงการที่ลูกจ้างหายไปในระหว่างเดินทางโดยพาหนะทางบก ทางอากาศ หรือทางน้ำ เพื่อไปทำงานให้นายจ้างซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าพาหนะนั้นได้ประสบเหตุอันตรายและลูกจ้างถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่เกิดเหตุนั้น

[915] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 23 วรรคแรก

มาตรา 23 ให้นายจ้างประกาศเวลาทำงานปกติให้ลูกจ้างทราบ โดยกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดของการทำงานแต่ละวันของลูกจ้างได้ไม่เกินเวลาทำงานของแต่ละประเภทงานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่วันหนึ่งต้องไม่เกินแปดชั่วโมง ในกรณีที่เวลาทำงานวันใดน้อยกว่าแปดชั่วโมง นายจ้างและลูกจ้างจะตกลงกันให้นำเวลาทำงานส่วนที่เหลือนั้นไปรวมกับเวลาทำงานในวันทำงานปกติอื่นก็ได้ แต่ต้องไม่เกินวันละเก้าชั่วโมง และเมื่อรวมเวลาทำงานทั้งสิ้นแล้วสัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมง เว้นแต่งานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้างตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ต้องมีเวลาทำงานปกติวันหนึ่งไม่เกินเจ็ดชั่วโมง และเมื่อรวมเวลาทำงานทั้งสิ้นแล้วสัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกินสี่สิบสองชั่วโมง

[916] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 27 วรรคหนึ่ง

มาตรา 27 ในวันที่มีการทำงาน ให้นายจ้างจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักระหว่างการทำงานวันหนึ่งไม่น้อยกว่าหนึ่งชั่วโมง หลังจากที่ลูกจ้างทำงานมาแล้วไม่เกินห้าชั่วโมงติดต่อกัน นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้าให้มีเวลาพักครั้งหนึ่งน้อยกว่าหนึ่งชั่วโมงก็ได้ แต่เมื่อรวมกันแล้ววันหนึ่งต้องไม่น้อยกว่าหนึ่งชั่วโมง

ร้านขายเครื่องดื่มที่เปิดจำหน่ายหรือให้บริการไม่ติดต่อกันในแต่ละวันที่มีการทำงาน นายจ้างก็อาจจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักระหว่างการทำงานเกินวันละ 2 ชั่วโมงได้[917]

ในวันหยุด โดยทั่วไปกฎหมายได้กำหนดความคุ้มครองให้ลูกจ้างมีสิทธิหยุดงานในวันหยุดต่างๆ ตามจำนวนวันที่กฎหมายกำหนด และห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด[918] โดยเฉพาะหากเป็นลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์[919] เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายอนุญาตให้นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดได้อย่างไม่มีข้อจำกัด[920] หรือให้ทำได้เท่าที่จำเป็น[921] และหากนายจ้างไม่จัดให้ลูกจ้างหยุดงาน หรือจัดให้ลูกจ้างหยุดงานน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดสำหรับวันหยุดประจำสัปดาห์, วันหยุดตามประเพณี และวันหยุดพักผ่อนประจำปี นายจ้างต้องจ่ายค่าทำงานในวันหยุดและค่าล่วงเวลาใน วันหยุดตามอัตราที่กฎหมายกำหนด เสมือนว่านายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด[922]

สำหรับการทำงานล่วงเวลา โดยทั่วไปกฎหมายห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันทำงาน เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากลูกจ้างเป็นคราวๆ ไป หรือให้ทำงานล่วงเวลาได้เท่าที่จำเป็นในงานที่โดยลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไปถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน หรือเป็นงานฉุกเฉิน หรือเป็นงานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาได้เท่าที่จำเป็น[923] และนายจ้างไม่อาจให้

---

[917] กฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

ข้อ 3 งานในร้านขายอาหารหรือร้านขายเครื่องดื่มที่เปิดจำหน่ายหรือให้บริการไม่ติดต่อกันในแต่ละวันที่มีการทำงาน นายจ้างอาจจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักระหว่างการทำงานวันหนึ่งเกินสองชั่วโมงก็ได้

[918] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 25 วรรคหนึ่ง

มาตรา 25 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด เว้นแต่ในกรณีที่มีลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไป ถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน หรือเป็นงานฉุกเฉิน นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดได้เท่าที่จำเป็น

[919] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 39/1 วรรคหนึ่ง

มาตรา 39 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์ทำงานในระหว่างเวลา 22.00 นาฬิกา ถึงเวลา 06.00 นาฬิกา ทำงานล่วงเวลา หรือทำงานในวันหยุด

[920] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 25 วรรคสอง

นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดได้ สำหรับกิจการโรงแรม สถานมหรสพ งานขนส่ง ร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม สโมสร สมาคม สภานพยาบาล หรือกิจการอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

[921] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 25 วรรคสาม

เพื่อประโยชน์แก่การผลิต การจำหน่าย และการบริการ นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงาน นอกจากที่กำหนดตามวรรคหนึ่งและวรรคสองในวันหยุดเท่าที่จำเป็น โดยได้รับความยินยอมจากลูกจ้างก่อนเป็นคราวๆ ไป

[922] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 64 ในกรณีที่นายจ้างมิได้จัดให้ลูกจ้างหยุดงาน หรือจัดให้ลูกจ้างหยุดงานน้อยกว่าที่กำหนดไว้ตามมาตรา 28 มาตรา 29 และมาตรา 30 ให้นายจ้างจ่ายค่าทำงานในวันหยุดและค่าล่วงเวลาในวันหยุด ให้แก่ลูกจ้างตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 62 มาตรา 63 เสมือนว่านายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด

[923] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 24 วรรคหนึ่ง, วรรคสอง และมาตรา 25 วรรคหนึ่ง

มาตรา 24 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันทำงาน เว้นแต่ได้รับความยินยอมจากลูกจ้างก่อนเป็นคราวๆ ไป

ในกรณีที่ลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไปถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน หรือเป็นงานฉุกเฉิน หรือเป็นงานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาได้เท่าที่จำเป็น

ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในกรณีงานซึ่งให้ลูกจ้างทำนั้นเป็นงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้าง[924] ทั้งนี้ หากนายจ้างต้องการให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาต่อจากเวลาทำงานปกติไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักไม่น้อยกว่า 20 นาที ก่อนที่ลูกจ้างจะเริ่มทำงานล่วงเวลา[925] อย่างไรก็ตาม ชั่วโมงทำงานล่วงเวลาและชั่วโมงทำงานในวันหยุด เมื่อรวมกันแล้วต้องไม่เกินอัตราตามที่กำหนดในกฎกระทรวง[926] กล่าวคือ ต้องไม่เกิน 36 ชั่วโมง และชั่วโมงทำงานในวันหยุด ต้องรวมถึงชั่วโมงทำงานล่วงเวลาในวันหยุดด้วย[927]

ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลานี้ นายจ้างต้องจ่าย “ค่าล่วงเวลา” ให้แก่ลูกจ้าง ในอัตราไม่น้อยกว่า 1.5 เท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในเวลาทำงานปกติ สำหรับเวลาที่ทำเกินเวลาทำงานในวันทำงานปกติ[928] หรือในอัตราไม่น้อยกว่า 3 เท่าของค่าจ้างในวันทำงานสำหรับจำนวนชั่วโมงที่ทำเกินเวลาทำงานในวันหยุด[929] แต่หากนายจ้างตกลงจ่ายค่าล่วงเวลาในอัตราที่สูงกว่านั้น นายจ้างก็ต้องจ่ายค่าล่วงเวลาให้กับลูกจ้างไปตามจำนวนที่ได้ตกลงไว้กับลูกจ้าง[930] และหากนายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด นายจ้างก็ต้องจ่าย

มาตรา 25 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุด เว้นแต่ในกรณีที่มีลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไป ถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน หรือเป็นงานฉุกเฉิน นายจ้างอาจให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดได้เท่าที่จำเป็น

[924] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 31 ห้ามมิให้นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาหรือทำงานในวันหยุด ในงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้าง ตามมาตรา 23 วรรคหนึ่ง

[925] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 27 วรรคสี่

ในกรณีที่มีการทำงานล่วงเวลาต่อจากเวลาทำงานปกติไม่น้อยกว่าสองชั่วโมง นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีเวลาพักไม่น้อยกว่ายี่สิบนาทีก่อนที่ลูกจ้างเริ่มทำงานล่วงเวลา

[926] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 26 ชั่วโมงทำงานล่วงเวลาตามมาตรา 24 วรรคหนึ่ง และชั่วโมงทำงานในวันหยุดตามมาตรา 25 วรรคสองและวรรคสาม เมื่อรวมแล้วจะต้องไม่เกินอัตราตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

[927] กฎกระทรวง ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

ชั่วโมงทำงานล่วงเวลาตามมาตรา 24 วรรคหนึ่ง และชั่วโมงทำงานในวันหยุดตามมาตรา 25 วรรคสองและวรรคสาม เมื่อรวมกันแล้วสัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกินสามสิบหาชั่วโมง

ชั่วโมงทำงานในวันหยุด ให้หมายความรวมถึงชั่วโมงทำงานล่วงเวลาในวันหยุดด้วย

[928] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 61 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันทำงาน ให้นายจ้างจ่ายค่าล่วงเวลาให้แก่ลูกจ้างในอัตราไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[929] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 63 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันหยุด ให้นายจ้างจ่ายค่าล่วงเวลาในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างในอัตราไม่น้อยกว่าสามเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าสามเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[930] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 74 ในกรณีที่นายจ้างตกลงจ่ายค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด และค่าล่วงเวลาในวันหยุด ในอัตราสูงกว่าที่กำหนดไว้ตามมาตรา 61 มาตรา 62 และมาตรา 63 ก็ให้เป็นไปตามข้อตกลงดังกล่าว

ค่าตอบแทนการทำงานในวันหยุดในอัตราไม่น้อยกว่า 1 เท่าของค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานปกติสำหรับลูกจ้างที่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด และในอัตราไม่น้อยกว่า 2 เท่าของค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานปกติ[931]

วันหยุด

กฎหมายคุ้มครองแรงงานได้กำหนดให้นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดตามกฎหมาย 3 ประเภท คือ วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี และวันหยุดพักผ่อนประจำปี

วันหยุดประจำสัปดาห์ ในงานทั่วไป นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดประจำสัปดาห์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 วัน โดยมีระยะห่างกันไม่เกิน 6 วัน ซึ่งนายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้ากำหนดให้มีวันหยุดประจำสัปดาห์วันใดก็ได้[932] เว้นต่อในงานที่มีลักษณะพิเศษ เช่น งานงานโรงแรม งานขนส่ง งานในป่า งานในที่ทุรกันดาร หรืองานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้า สะสมและเลื่อนวันหยุดประจำสัปดาห์ไปหยุดเมื่อใดก็ได้ แต่ต้องอยู่ภายในระยะเวลา 4 สัปดาห์ติดต่อกัน[933] หรืองานกิจการปิโตรเลียม รวมถึงงานอื่นที่เกี่ยวข้อง นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดประจำช่วงเวลาทำงานตามความเหมาะสม เว้นแต่กรณีที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันกำหนดวันทำงานติดต่อกันช่วงละไม่น้อยกว่า 14 วัน ต้องจัดให้มีวันหยุดติดต่อกันไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของวันทำงานติดต่อกัน และวันหยุดประจำช่วงให้รวมถึงวันหยุดประจำสัปดาห์ที่นายจ้างจัดให้ลูกจ้างตามมาตรา 28 ด้วย[934]

---

[931] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 62 ในกรณีที่นายจ้างให้ลูกจ้างทำงานในวันหยุดตามมาตรา 28 มาตรา 29 หรือมาตรา 30 ให้นายจ้างจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้แก่ลูกจ้างในอัตรา ดังต่อไปนี้

(1) สำหรับลูกจ้างซึ่งมีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด ให้จ่ายเพิ่มขึ้นจากค่าจ้างอีกไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

(2) สำหรับลูกจ้างซึ่งไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างในวันหยุด ให้จ่ายไม่น้อยกว่าสองเท่าของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ทำ หรือไม่น้อยกว่าสองเท่าของอัตราค่าจ้างต่อหน่วยในวันทำงานตามจำนวนผลงานที่ทำได้สำหรับลูกจ้างซึ่งได้รับค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย

[932] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 28 วรรคหนึ่ง

มาตรา 28 ให้นายจ้างจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดประจำสัปดาห์ สัปดาห์หนึ่งไม่น้อยกว่าหนึ่งวัน โดยวันหยุดประจำสัปดาห์ต้องมีระยะห่างกันไม่เกินหกวัน นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้ากำหนดให้มีวันหยุดประจำสัปดาห์วันใดก็ได้

[933] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 28 วรรคสอง

ในกรณีที่ลูกจ้างทำงานโรงแรม งานขนส่ง งานในป่า งานในที่ทุรกันดาร หรืองานอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้าสะสมวันหยุดประจำสัปดาห์และเลื่อนไปหยุดเมื่อใดก็ได้ แต่ต้องอยู่ในระยะเวลาสี่สัปดาห์ติดต่อกัน

[934] กฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ข้อ 1 (1) (2) (3)

ข้อ 1 งานในกิจการปิโตรเลียมตามกฎหมายว่าด้วยปิโตรเลียม รวมตลอดถึงงานซ่อมบำรุงและงานให้บริการที่เกี่ยวเนื่องกับงานดังกล่าว เฉพาะที่ทำในแปลงสำรวจและพื้นที่ผลิต ให้มีการคุ้มครองแรงงานดังต่อไปนี้

(1) ให้นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันกำหนดเวลาทำงานปกติโดยกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดของงาน แต่วันหนึ่งไม่เกินสิบสองชั่วโมง

(2) นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันกำหนดเวลาทำงานติดต่อกันเป็นช่วง แต่ห้ามมิให้ตกลงกันกำหนดเวลาทำงานเกินช่วงละยี่สิบแปดวันติดต่อกัน

วันหยุดตามประเพณี หรือวันหยุดสำหรับพิธีการต่างๆ ในทางศาสนาหรือในทางปกครอง เช่น วันมาฆบูชา วันจักรี วันพืชมงคล วันเฉลิมพระชนม์พรรษา หรือวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวันหยุดพิเศษที่กฎหมายถือว่าเป็นวันหยุดตามประเพณีด้วย คือ วันแรงงานแห่งชาติ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ลูกจ้างมีวันหยุดตามประเพณี โดยกำหนดให้นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดตามประเพณี ซึ่งกำหนดจากวันหยุดราชการประจำปี วันหยุดทางศาสนาหรือขนบประเพณีแห่งท้องถิ่น อย่างน้อยปีละ 13 วัน โดยรวมวันแรงงานแห่งชาติด้วย[935] และลูกจ้างยังมีสิทธิได้หยุดชดเชยวันหยุดตามประเพณี ใน 3 กรณี คือ 1). วันหยุดตามประเพณีไปตรงกับวันหยุดประจำสัปดาห์ของลูกจ้าง ลูกจ้างจะได้หยุดชดเชยในวันทำงานถัดไป[936] 2). นายจ้างไม่อาจให้ลูกจ้างหยุดในวันหยุดตามประเพณีได้ เนื่องจากลูกจ้างทำงานที่มีลักษณะหรือสภาพตามที่กำหนดในกฎกระทรวง[937] กล่าวคือ เป็นงานในกิจการโรงแรม ร้านขายอาหาร งานในป่า งานในที่ทุรกันดาร หรืองานที่มีลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไปถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน เป็นต้น นายจ้างต้องตกลงกับลูกจ้างว่า จะหยุดในวันอื่นชดเชย หรือนายจ้างจะจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้ลูกจ้างแทนก็ได้[938] และ 3). หากเป็นงานที่มีลักษณะเป็นงานปิโตรเลียมรวมถึงงานซ่อมบำรุงและงานให้บริการที่เกี่ยวเนื่องกับงานดังกล่าว เฉพาะที่ทำในแปลงสำรวจและพื้นที่ผลิต ซึ่งวันหยุดตามประเพณีตรงกับวันหยุดประจำช่วง ลูกจ้างก็จะได้หยุดชดเชยวันหยุดตามประเพณีในวันทำงานถัดไป หรือนายจ้างจะจ่ายค่าทำงานในวันหยุดก็ได้[939]

---

(3) นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันมาแล้วครบช่วงเวลาทำงานตาม (2) มีวันหยุดประจำช่วงเวลาทำงานตามความเหมาะสม เว้นแต่กรณีที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันกำหนดวันทำงานติดต่อกันช่วงละไม่น้อยกว่าสิบสี่วัน นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดติดต่อกันไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของวันทำงานติดต่อกัน

วันหยุดประจำช่วงเวลาตามวรรคหนึ่งให้หมายความรวมถึงวันหยุดประจำสัปดาห์ที่นายจ้างต้องจัดให้ตามมาตรา 28 ด้วย

[935] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 29 วรรคหนึ่งและวรรคสอง

มาตรา 29 ให้นายจ้างประกาศกำหนดวันหยุดตามประเพณีให้ลูกจ้างทราบล่วงหน้าปีหนึ่งไม่น้อยกว่าสิบสามวัน โดยรวมวันแรงงานแห่งชาติตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

ให้นายจ้างพิจารณากำหนดวันหยุดตามประเพณีจากวันหยุดราชการประจำปี วันหยุดทางศาสนา หรือขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งท้องถิ่น

[936] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 29 วรรคสาม

ในกรณีที่วันหยุดตามประเพณีวันใดตรงกับวันหยุดประจำสัปดาห์ของลูกจ้าง ให้ลูกจ้างได้หยุดชดเชยวันหยุดตามประเพณีในวันทำงานถัดไป

[937] กฎกระทรวง ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

งานที่มีลักษณะหรือสภาพของงานที่นายจ้างไม่อาจให้ลูกจ้างหยุดทำงานในวันหยุดตามประเพณี ได้แก่ งานดังต่อไปนี้

(1) งานในกิจการโรงแรม สถานมหรสพ ร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม สโมสร สมาคม สถานพยาบาล และสถานบริการการท่องเที่ยว

(2) งานในป่า งานในที่ทุรกันดาร งานขนส่ง และงานที่มีลักษณะหรือสภาพของงานต้องทำติดต่อกันไป ถ้าหยุดจะเสียหายแก่งาน

[938] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 29 วรรคท้าย

ในกรณีที่นายจ้างไม่อาจให้ลูกจ้างหยุดตามประเพณีได้ เนื่องจากลูกจ้างทำงานที่มีลักษณะหรือสภาพของงานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้นายจ้างตกลงกับลูกจ้างว่าจะหยุดในวันอื่นชดเชยวันหยุดตามประเพณี หรือนายจ้างจะจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้ก็ได้

[939] กฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ข้อ 1 (4)

วันหยุดพักผ่อนประจำปี

กฎหมายกำหนดให้นายจ้างต้องจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดพักผ่อนประจำปี สำหรับลูกจ้างที่ทำงานติดต่อกันมาแล้วครบ 1 ปี โดยต้องทำหนดให้มีวันหยุดอย่างน้อยปีละ 6 วันทำงาน[940] และในปีต่อมานายจ้างอาจให้ลูกจ้างหยุดได้มากกว่าปีละ 6 วันทำงานก็ได้[941] หรือแม้ลูกจ้างทำงานมายังไม่ครบ 1 ปี นายจ้างก็อาจกำหนดให้ลูกจ้างหยุดโดยคำนวณตามส่วนได้[942] ทั้งนี้ นายจ้างและลูกจ้างยังอาจตกลงกันล่วงหน้าให้สะสมและเลื่อนวันหยุดพักผ่อนประจำปีที่ลูกจ้างยังไม่ได้หยุดในปีนั้นรวมเข้ากับปีต่อ ๆ ไปก็ได้[943]

ในกรณีที่ลูกจ้างยังไม่ได้ใช้สิทธิหยุดพักผ่อนประจำปี แต่ถูกเลิกจ้างเสียก่อนโดยไม่ได้กระทำความผิดอันเป็นข้อยกเว้นการจ่ายค่าชดเชย นายจ้างก็ต้องจ่ายค่าจ้างสำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปีในปีที่เลิกจ้าง ตามส่วนของวันหยุดพักผ่อนประจำปีที่ลูกจ้างพึงมีสิทธิให้แก่ลูกจ้าง[944] รวมตลอดถึงค่าจ้างสำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปีสะสมซึ่งหมายความรวมถึงกรณีลูกจ้างลาออกด้วย[945]

วันลา

กฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดให้นายจ้างต้องยอมให้ลูกจ้างใช้สิทธิลาตามกฎหมาย ซึ่งมีอยู่ 6 วัน ดังนี้

---

(4) ในกรณีที่วันหยุดตามประเพณีวันใดตรงกับวันหยุดตาม (3) ให้ลูกจ้าได้หยุดชดเชยวันหยุดตามประเพณีในวันทำงานถัดไป หรือนายจ้างจะจ่ายค่าทำงานในวันหยุดให้ก็ได้

[940] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 30 วรรคหนึ่ง

มาตรา 30 ลูกจ้างซึ่งทำงานติดต่อกันมาแล้วครบหนึ่งปี มีสิทธิหยุดพักผ่อนประจำปีได้ปีหนึ่งไม่น้อยกว่าหกวันทำงาน โดยให้นายจ้างเป็นผู้กำหนดวันหยุดดังกล่าวให้แก่ลูกจ้างล่วงหน้า หรือกำหนดให้ตามที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกัน

[941] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 30 วรรคสอง

ในปีต่อมานายจ้างอาจกำหนดวันหยุดพักผ่อนประจำปีให้แก่ลูกจ้างมากกว่าหกวันทำงานก็ได้

[942] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา วรรคท้าย

สำหรับลูกจ้างซึ่งทำงานยังไม่ครบหนึ่งปี นายจ้างอาจกำหนดวันหยุดพักผ่อนประจำปีให้แก่ลูกจ้างโดยคำนวณให้ตามส่วนก็ได้

[943] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 30 วรรคสาม

นายจ้างและลูกจ้างอาจตกลงกันล่วงหน้าให้สะสมและเลื่อนวันหยุดพักผ่อนประจำปีที่ยังมิได้หยุดในปีนั้นรวมเข้ากับปีต่อๆ ไปได้

[944] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 67 วรรคหนึ่ง

มาตรา 67 ในกรณีที่นายจ้างเลิกจ้างโดยมิใช่กรณีตามมาตรา 119 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างสำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปีในปีที่เลิกจ้างตามส่วนของวันหยุดพักผ่อนประจำปีที่ลูกจ้างพึงมีสิทธิได้รับตามมาตรา 30

[945] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 67 วรรคสอง

ในกรณีที่ลูกจ้างเป็นฝ่ายบอกเลิกสัญญาหรือนายจ้างเลิกจ้าง ไม่ว่าการเลิกจ้างนั้นเป็นกรณีตามมาตรา 119 หรือไม่ก็ตาม ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างสำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปีสะสมที่ลูกจ้างพึงมีสิทธิได้รับตามมาตรา 30

1. วันลาป่วย ลูกจ้างมีสิทธิลาป่วยได้เท่าที่ป่วยจริง[946] โดยจะได้รับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 30 วันทำงาน[947] โดยในกรณีที่ลูกจ้างลาป่วยตั้งแต่ 3 วันทำงานขึ้นไป นายจ้างอาจให้ลูกจ้างแสดงใบรับรองแพทย์ หากลูกจ้างไม่สามารถแสดงใบรับรองแพทย์ได้ ลูกจ้างต้องชี้แจงให้นายจ้างทราบ และในกรณีที่นายจ้างได้จัดให้มีแพทย์ไว้ในสถานประกอบกิจการ ก็ให้แพทย์ผู้นั้นเป็นผู้ออกใบรับรอง เว้นแต่ลูกจ้างไม่สามารถให้แพทย์ดังกล่าวตรวจได้[948]

2. วันลาเพื่อทำหมัน ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อทำหมันและลาเนื่องจากการทำหมันได้เท่าระยะเวลาที่แพทย์กำหนดและออกในรับรอง[949] โดยยังได้รับค่าจ้างสำหรับวันลานี้ด้วย[950]

3. วันลากิจ กฎหมายกำหนดให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็นได้ ปีละไม่น้อยกว่า 3 วันทำงาน[951] และนายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามวันทำงาน[952]

---

[946] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 32 วรรคหนึ่ง

มาตรา 32 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาป่วยได้เท่าที่ป่วยจริง การลาป่วยตั้งแต่สามวันทำงานขึ้นไป นายจ้างอาจให้ลูกจ้างแสดงใบรับรองแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งหรือของสถานพยาบาลของทางราชการ ในกรณีที่ลูกจ้างไม่อาจแสดงใบรับรองแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งหรือของสถานพยาบาลของทางราชการได้ ให้ลูกจ้างชี้แจงให้นายจ้างทราบ

[947] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57 วรรคหนึ่ง

มาตรา 57 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาป่วยตามมาตรา 32 เท่ากับอัตราค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามสิบวันทำงาน

[948] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 32 วรรคหนึ่งและวรรคสอง

มาตรา 32 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาป่วยได้เท่าที่ป่วยจริง การลาป่วยตั้งแต่สามวันทำงานขึ้นไป นายจ้างอาจให้ลูกจ้างแสดงใบรับรองแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งหรือของสถานพยาบาลของทางราชการ ในกรณีที่ลูกจ้างไม่อาจแสดงใบรับรองแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งหรือของสถานพยาบาลของทางราชการได้ ให้ลูกจ้างชี้แจงให้นายจ้างทราบ

ในกรณีที่นายจ้างจัดแพทย์ไว้ ให้แพทย์นั้นเป็นผู้ออกใบรับรอง เว้นแต่ลูกจ้างไม่สามารถให้แพทย์นั้นตรวจได้

[949] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 33

มาตรา 33 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อทำหมันได้ และมีสิทธิลาเนื่องจากการทำหมันตามระยะเวลาที่แพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งกำหนดและออกใบรับรอง

[950] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57 วรรคสอง

ในกรณีที่ลูกจ้างใช้สิทธิลาเพื่อทำหมันตามมาตรา 33 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลานั้นด้วย

[951] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 34

มาตรา 34 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็นได้ ปีละไม่น้อยกว่า 3 วันทำงาน

[952] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 57/1

มาตรา 57/1 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็นตามมาตรา 34 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามวันทำงาน

4. วันลาเพื่อรับราชการทหาร กฎหมายคุ้มครองให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อรับราชการทหารในการเรียกพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือเพื่อทดลองความพรั่งพร้อมตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร[953] โดยลูกจ้างจะได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 60 วัน[954]

5. วันลาเพื่อฝึกอบรม กรณีเป็นลูกจ้างทั่วไป ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถ โดยไม่จำกัดระยะเวลา แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง[955] กล่าวคือ ต้องเป็นการลาเพื่อประโยชน์ต่อการแรงงานและสวัสดิการสังคมหรือการเพิ่มทักษะความชำนาญเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของลูกจ้าง หรือเป็นการลาเพื่อสอบวัดผลทางการศึกษาที่ทางราชการจัดหรืออนุญาตให้จัดขึ้น ทั้งนี้จะต้องเป็นการฝึกอบรมที่มีโครงการหรือหลักสูตร และกำหนดช่วงเวลาของโครงการหรือหลักสูตรที่แน่นอนและชัดเจน โดยในการลานั้นลูกจ้างจะต้องแจ้งถึงเหตุที่ลาโดยชัดแจ้ง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ถ้ามี ให้นายจ้างทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน ก่อนวันลา **กรณีเป็นลูกจ้างเด็ก** ลูกจ้างเด็กซึ่งมีอายุตั้งแต่ 15 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป แต่ยังไม่ครบ 18 ปี มีสิทธิลาเพื่อเข้าร่วมประชุม สัมมนา รับการฝึกอบรมหรือลาเพื่อการอื่น ซึ่งจัดโดยสถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการทำงานของลูกจ้างเด็ก ลูกจ้างเด็กนั้นต้องแจ้งให้นายจ้างทราบล่วงหน้าถึงเหตุที่ลาโดยชัดแจ้ง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ถ้ามี และนายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างในระหว่างวันลาเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินปีละ 30 วัน[956]

---

[953] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 35 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อรับราชการทหารในการเรียกพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือเพื่อทดลองความพรั่งพร้อมตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

[954] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 58 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันลาเพื่อรับราชการทหารตามมาตรา 35 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินหกสิบวัน

[955] กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

ข้อ 1 ให้ลูกจ้างมีสิทธิลาเพื่อการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อประโยชน์ต่อการแรงงานและสวัสดิการสังคม หรือการเพิ่มทักษะความชำนาญ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของลูกจ้าง

(2) การสอบวัดผลทางการศึกษาที่ทางราชการจัดหรืออนุญาตให้จัดขึ้น

การฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถตาม (1) จะต้องมีโครงการหรือหลักสูตร และกำหนดช่วงเวลาของโครงการหรือหลักสูตรที่แน่นอนและชัดเจน

ข้อ 2 ในการลาเพื่อฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถของลูกจ้าง ให้ลูกจ้างแจ้งถึงเหตุที่ลาโดยชัดแจ้ง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ถ้ามี ให้นายจ้างทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวันก่อนวันลา เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถ

ข้อ 3 นายจ้างอาจไม่อนุญาตให้ลูกจ้างลาเพื่อการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถ ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ในปีที่ลานั้น ลูกจ้างเคยได้รับอนุญาตให้ลาเพื่อการฝึกอบรมหรือพัฒนาความรู้ความสามารถแล้ว ไม่น้อยกว่าสามสิบวันหรือสามครั้ง หรือ

(2) นายจ้างได้แสดงให้เห็นว่าการลาของลูกจ้างอาจก่อให้เกิดความเสียหายหรือกระทบต่อการประกอบธุรกิจของนายจ้าง

[956] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 52

มาตรา 52 เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการทำงานของเด็กให้ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปี มีสิทธิลาเพื่อเข้าประชุม สัมมนา รับการอบรม รับการฝึกหรือลาเพื่อการยื่น ซึ่งจัดโดยสถานศึกษาหรือ

6.วันลาเพื่อการคลอดบุตร ลูกจ้างหญิงมีครรภ์มีสิทธิลาเพื่อคลอดบุตร ครรภ์หนึ่งไม่เกิน 98 วัน[957] โดยได้รับค่าจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน ตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกิน 45 วัน[958] ซึ่งวันลาเพื่อการคลอดบุตรนี้ให้หมายความรวมถึงวันลาเพื่อตรวจครรภ์ก่อนคลอดบุตรด้วย ทั้งนี้วันลาเพื่อการคลอดบุตรนี้ให้นับรวมวันหยุดที่มีในระหว่างวันลาด้วย[959]

อย่างไรก็ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานกำหนดให้ลูกจ้างหญิงมีครรภ์มีสิทธิได้รับค่าจ้างสำหรับวันลาเพื่อคลอดบุตรได้เพียง 45 วัน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งนั้นเป็นสิทธิที่ลูกจ้างจะได้รับความคุ้มครองเป็นประโยชน์ทดแทนในรูปแบบอื่นๆ ภายใต้เงื่อนไขและเงื่อนเวลาที่กฎหมายประกันสังคมกำหนด กล่าวคือ ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 และมาตรา 39 เท่านั้นที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตร อันจะทำให้ลูกจ้างเหล่านี้มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนเพื่อการคลอดบุตรทั้งในรูปของ “บริการทางการแพทย์” และ “เงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร” โดยจะได้รับแบบเหมาจ่ายในอัตราครั้งละ ร้อยละ 50 ของค่าจ้างที่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเป็นเวลา 90 วันต่อครรภ์ โดยผู้ประกันตนจะมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรได้ไม่เกิน 2 ครั้ง[960] ดังนั้น สำหรับการคลอดบุตรคนที่ 3 ผู้ประกันตนจะไม่ได้รับสิทธิเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรนี้

สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นสภาพการจ้างงานที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานรวมถึงกฎหมายประกันสังคมให้ความคุ้มครองแก่ “ลูกจ้าง” เท่านั้น ไม่รวมถึงแรงงานอิสระหรือแรงงานนอกระบบ

นอกจากสภาพการจ้างที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น อีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับสภาพการทำงานของลูกจ้าง คือ เรื่องความปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงานได้บัญญัติให้มี**พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554** อันเป็นกฎหมายที่กำหนดให้นายจ้างมีหน้าที่จัดและดูแลสถานประกอบกิจการให้มีสภาพการทำงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่

หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่อธิบดีเห็นชอบ โดยให้ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กแจ้งให้นายจ้างทราบล่วงหน้าถึงเหตุที่ลาโดยชัดแจ้ง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ถ้ามี และให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กเท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ปีหนึ่งต้องไม่เกินสามสิบวัน

[957] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 41 วรรคหนึ่ง

มาตรา 41 ให้ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงมีครรภ์มีสิทธิลาเพื่อคลอดบุตร ครรภ์หนึ่งไม่เกินเก้าสิบแปดวัน

[958] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

มาตรา 59 ให้นายจ้างจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงในวันลาเพื่อคลอดบุตรตามมาตรา 41 เท่ากับค่าจ้างในวันทำงานตลอดระยะเวลาที่ลา แต่ไม่เกินสี่สิบห้าวัน

[959] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 41 วรรคสองและวรรคสาม

วันลาเพื่อคลอดบุตรตามมาตรานี้ให้หมายความรวมถึงวันลาเพื่อตรวจครรภ์ก่อนคลอดบุตรด้วย

วันลาตามวรรคหนึ่ง ให้นับรวมวันหยุดที่มีในระหว่างวันลาด้วย

[960] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 67

มาตรา 67 ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งต้องหยุดงานเพื่อการคลอดบุตร ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรไม่เกินสองครั้ง เป็นการเหมาจ่ายในอัตราครั้งละร้อยละห้าสิบของค่าจ้างตามมาตรา 57 เป็นเวลาเก้าสิบวัน

ปลอดภัยแก่ลูกจ้าง โดยให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด[961] รวมถึงส่งเสริมให้การปฏิบัติงานของลูกจ้างเป็นไปได้ด้วยความปลอดภัย ทั้งนี้ ลูกจ้างมีหน้าที่เพียงให้ความร่วมมือแก่นายจ้างเท่านั้น[962] ซึ่งเมื่อฝ่าฝืนนายจ้างจะต้องรับโทษตามกฎหมาย[963]

สำหรับแรงงานอิสระหรือแรงงานนอกระบบ ได้มี **"ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ"** ที่กำหนดให้แรงงานนอกระบบทุกคนมีหน้าที่จัดและดูและสถานที่ทำงานให้มีสภาพการทำงานที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ[964] ซึ่งแรงงานนอกระบบที่ได้ไปปฏิบัติงานในสถานประกอบกิจการ นอกจากจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยของประกาศนี้แล้ว ยังต้องปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยตามกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานด้วย[965] ทั้งนี้ สิทธิใด ๆ ที่แรงงานนอกระบบพึงได้รับจากนายจ้าง ให้แรงงานนอกได้รับจากหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง[966]

---

[961] พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554 มาตรา 8 วรรคหนึ่ง

มาตรา 8 ให้นายจ้างบริหาร จัดการ และดำเนินการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดในกฎกระทรวง

[962] พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554 มาตรา 6

มาตรา 6 ให้นายจ้างมีหน้าที่จัดและดูแลสถานประกอบกิจการและลูกจ้างให้มีสภาพการทำงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของลูกจ้างมิให้ลูกจ้างได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ และสุขอนามัย

ให้ลูกจ้างมีหน้าที่ให้ความร่วมมือกับนายจ้างในการดำเนินการส่งเสริมด้ายความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ลูกจ้างและสถานประกอบกิจการ

[963] พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554 มาตรา 53

มาตรา 53 นายจ้างผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานที่กำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 8 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสี่แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

[964] ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ ข้อ 2

ข้อ 2 แรงงานนอกระบบทุกคนมีหน้าที่จัดและดูและสถานที่ทำงานให้มีสถานทำงานให้มีสภาพการทำงานที่ปลอดภัยถูกสุขลักษณะ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของแรงงานนอกระบบด้วยกันมิให้ได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ และสุขภาพอนามัย

ในกรณีการทำงานของแรงงานนอกระบบที่มีหัวหน้าหรือผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในลักษณะเดียวกัน ให้บุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ควบคุม กำกับ ดูแล ส่งเสริม สนับสนุนการทำงานของแรงงานนอกระบบตามวรรคหนึ่ง

[965] ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ ข้อ 3

ข้อ 3 แรงงานนอกระบบที่ไปทำงานหรือร่วมปฏิบัติงานในสถานประกอบกิจการ นอกจากจะปฏิบัติตามประกาศนี้แล้ว ให้ปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานตามกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานด้วย

[966] ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ ข้อ 4

แรงงานนอกระบบเป็นผู้มีหน้าที่ในการดูและสถานที่ทำงานและสภาพแวดล้อมในการทำงาน[967] ด้วยตนเอง ตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มแรกในการทำงานไปตลอดถึงการดูและสถานที่ทำงาน เช่น การศึกษาคู่มือการ

ข้อ 4 สิทธิใด ๆ ที่ลูกจ้างพุงได้รับจากนายจ้างตามกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ให้แรงงานนอกระบบพึงได้รับการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาในด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานจากหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย กฎ ประกาศ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

[967] ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ ข้อ 5

ข้อ 5 แรงงานนอกระบบมีหน้าที่ดำเนินการเพื่อให้สถานที่ทำงานมีสภาพการทำงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัย และถูกสุขลักษณะ ดังนี้

(1) ศึกษาคู่มือการใช้งาน ข้อแนะนำ ข้อควรระวัง รวมถึงอันตรายเกี่ยวกับการทำงานก่อนเข้าทำงาน เปลี่ยนงาน เปลี่ยนสถานที่ทำงาน เช่น อาคารสถานที่ทำงาน เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ เครื่องยนต์ ยานพาหนะ ความร้อน ของร้อน ความเย็น สารเคมี กรด ด่าง ฝุ่น เสียงดัง ประกายไฟ เป็นต้น

(2) ก่อนเริ่มการทำงานทุกครั้ง ต้องตรวจสอบอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องยนต์ เครื่องจักร สายไฟฟ้า หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้ในการทำงาน หากพบว่ามีการชำรุดเสียหายหรือบกพร่องซึ่งอาจทำให้เกิดอันตรายจากการทำงาน ให้รีบปรับปรุงแก้ไขหรือซ่อมแซม โดยช่างผู้ชำนาญ หรือหยุดการใช้งานทันที

(3) จัดวางและจัดเก็บอุปกรณ์ในการทำงานให้เป็นระเบียบและเหมาะสม เช่น การจัดวางสายไฟ การจัดวางสารเคมีโดยแยกจากที่พักอาศัย เป็นต้น

(4) มีขั้นตอนและวิธีการทำงานที่ปลอดภัยในงานที่ปฏิบัติอยู่ และให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

(5) ติดป้ายเตือนอันตรายที่เหมาะสม เช่น ป้ายเตือนอันตรายจากสารเคมี เครื่องจักร ของร้อน การลื่นไถล ไฟฟ้า เป็นต้น

(6) สวมใส่อุปกรณ์คุ้มครองความปลอดภัยส่วนบุคคลที่ได้มาตรฐานที่เหมาะสมกับสภาพและลักษณะของงาน เช่น การใส่ปลั๊กอุดหูขณะทำงานสัมผัสเสียงดัง ใส่ถุงมือถ้าต้องทำงานสัมผัสสารเคมีหรือสิ่งสกปรก ใส่แว่นตาเพื่อป้องกันเศษวัสดุสิ่งของกระเด็นเข้าตา ใส่หน้ากากกรองอากาศป้องกันการสูดดมฝุ่นหรือสารเคมี ใส่รองเท้าบู๊ทยางในขณะทำงานในที่ชื้นแฉะ สวมหมวกกันน๊อคหรือคาดเข็มขัดนิรภัยในขณะขับขี่ เป็นต้น รวมทั้งดูแลรักษาอุปกรณ์ดังกล่าวให้สามารถใช้งานได้ตลอดระยะเวลาทำงาน

(7) มีการป้องกันการฟุ้งกระจายของฝุ่น ควัน และสารเคมีต่างๆ และหลีกเลี่ยงการสัมผัสโดยตรง หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องใช้อุปกรณ์คุ้มครองความปลอดภัยส่วนบุคคลที่เหมาะสมกับลักษณะงาน

(8) มีแสงสว่างเพียงพอและเหมาะสมต่อการทำงาน เช่น ไม่ต้องเพ่งสายตาในการทำงานมากเกินไป แสงสว่างต้องไม่จ้าจนต้องหยีตา เป็นต้น

(9) มีเวชภัณฑ์และยาที่จำเป็นเพื่อปฐมพยาบาลเบื้องต้นในจำนวนที่เพียงพอ สำหรับการทำงานที่มีความเสี่ยง เช่น ของร้อน สารเคมี อุบัติเหตุจากของมีคมหรือเครื่องจักร เป็นต้น

(10) มีเครื่องป้องกันอันตรายสำหรับเครื่องจักร เช่น ที่ครอบป้องกันอันตรายส่วนที่เคลื่อนที่ได้ของเครื่องจักร อุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการกระเด็นของวัสดุหรือประกายไฟ เป็นต้น

(11) จัดสถานที่และท่าทางการทำงานเพื่อลดความเมื่อยล้า เช่น มีที่พักขาในการยืนทำงาน ใช้เก้าอี้ที่มีพนักพิงหลัง เปลี่ยนท่าทางระหว่างการทำงานที่เคลื่อนไหวซ้ำๆ มีระยะห่างระหว่างแขนกับชิ้นงานหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสม ไม่ให้เกิดการเอื้อมแขน ปรับที่นั่งหรืออุปกรณ์ควบคุมการขับขี่ยานพาหนะให้เหมาะสม เป็นต้น

(12) มีการหยุดพักระหว่างการทำงานที่เหมาะสมตามสภาพของการทำงาน เช่น มีเวลาพักอย่างน้อยหนึ่งชั่วโมง เมื่อทำงานติดต่อกันมาแล้วไม่ไม่เกินสี่ชั่วโมง เป็นต้น

(13) มีน้ำดื่มสะอาด และมีสถานที่รับประทางอาหารแยกต่างหากจากบริเวณที่ทำงาน รวมถึงดูแลห้องน้ำห้องส้วมให้สะอาดและเพียงพอต่อจำนวนคน

ทำงาน การตรวจสอบอุปกรณ์การทำงาน หรือการสวมใส่เครื่องมือที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน การมีเวชภัณฑ์ที่จำเป็นเพื่อปฐมพยาบาลเบื้องต้น การจัดสถานที่และท่าทางการทำงานเพื่อลดความเมื่อยล้า จัดให้มีน้ำดื่มและห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอต่อจำนวนคน รวมถึงการจัดให้มีทางหนีไฟที่เหมาะสมกับสถานที่ด้วย

นอกจากนี้ แรงงานนอกระบบยังมีหน้าที่ต้องส่งเสริมการรักษาความปลอดภัยและโรคจากการทำงานด้วย[968] เช่น การงดสูบบุหรี่ในที่ทำงาน การตรวจสุขภาพประจำปี อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง การออกกำลังกาย การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร หรือการคัดแยกขยะ เป็นต้น

4.4. สิทธิในการรวมกลุ่ม

กฎหมายคุ้มครองแรงงานได้กำหนดสิทธิในการรวมกลุ่มของลูกจ้างไว้ใน**พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518** โดยเป็นกฎหมายที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง เพื่อให้บุคคลทั้ง 2 ฝ่ายได้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน สามารถเจรจาต่อรองและทำข้อตกลงในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และผลประโยชน์ในการทำงานร่วมกันได้ รวมทั้งกำหนดวิธีการระงับข้อขัดแย้งหรือพิพาทแรงงานที่เกิดขึ้นให้ยุติลงโดยรวดเร็ว และด้วยความพอใจของทั้ง 2 ฝ่ายให้มากที่สุด[969]

อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ใช้บังคับเฉพาะกับนายจ้างและลูกจ้างในทุกประเภทกิจการ ซึ่งไม่รวมถึงแรงงานอิสระหรือแรงงานนอกระบบ ทำให้แรงงานนอกระบบไม่สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองกับผู้ว่าจ้างได้

---

(14) ไม่ทำงานที่มีวัตถุดิบหรือสารเคมีที่ไม่รู้จักหรือไม่ทราบอันตรายที่แท้จริง เช่น ไม่มีฉลากกำกับสารเคมี ไม่ระบุแหล่งผลิตหรือชื่อผู้ผลิต เป็นต้น

(15) ไม่ทำงานที่มีวัตถุดิบ อุปกรณ์หรือเครื่องจักรที่มีความเสี่ยงมากกว่าที่จะควบคุมได้ เช่น วัตถุไวไฟปริมาณมาก วัตถุระเบิด สารก่อมะเร็ง เครื่องจักรขนาดใหญ่ ภาชนะที่มีความดันสูง เป็นต้น

(16) ในกรณีมีผู้ปฏิบัติงานเป็นจำนวนมากในสถานที่ทำงานที่มีผนังกั้นทุกด้าน จัดให้มีทางหนีไฟหรือทางออกฉุกเฉินอย่างน้อยสองทาง หากสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดเพลิงไหม้ ให้มีถังดับเพลิงที่มีมาตรฐานเพื่อใช้ในการดับเพลิงขั้นต้น

[968] ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ ข้อ 6

ข้อ 6 แรงงานนอกระบบมีหน้าที่ดำเนินการส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อทำให้ปราศจากอุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน ดังนี้

(1) งดสูบบุหรี่ในสถานที่ทำงาน หรือกำหนดสถานที่สูบบุหรี่และที่ทิ้งบุหรี่ให้แยกต่างหากจากผู้ปฏิบัติงาน และมีการส่งเสริมการงดสูบบุหรี่ สุรา และสารเสพติด

(2) มีการตรวจสุขภาพประจำปี อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

(3) มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การรณรงค์รับประทางอาหารที่สะอาดและปรุงให้สุก เป็นต้น

(4) มีการล้างมือก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง และทำความสะอาดร่างกายทันทีหลังเลิกการทำงาน

(5) มีการคัดแยกและเก็บขยะจากการทำงาน และกำจัดตามข้อปฏิบัติของท้องถิ่น

[969] เกษมสันต์ วิลาวรรณ. (2556). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.น.235.

4.5. สิทธิด้านภาษีอากร

สำหรับลูกจ้างหรือแรงงานอิสระ เมื่อได้รับ “สินจ้าง” เป็นค่าตอบแทนการทำงาน ย่อมถือได้ว่ามี “เงินได้” หรือ “เงินได้พึงประเมิน”[970] ที่ต้องนำมาคำนวณเพื่อใช้ในการยื่นเสียภาษีตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้เพื่อเป็นการบรรเทาภาระของประชาชน กฎหมายได้กำหนดให้ผู้มีเงินได้สามารถหัก “ค่าใช้จ่าย” และ “ค่าลดหย่อน” ได้ก่อนที่จะชำระภาษี

ทั้งนี้ เงินได้พึงประเมินที่จะต้องนำมาคำนวณเพื่อเสียภาษีนั้น ถูกแบ่งออกเป็น 8 ประเภท[971] คือ

ประเภทที่ 1 คือ เงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงาน

ประเภทที่ 2 คือ เงินได้เนื่องจากหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ทำ หรือการรับทำงานให้

ประเภทที่ 3 คือ เงินได้จากค่าแห่งกู๊ดวิลล์ ค่าสิทธิ (Royalty) และเงินปี

ประเภทที่ 4 คือ เงินได้จากเงินลงทุน

ประเภทที่ 5 คือ เงินได้เนื่องจากการให้เช่าทรัพย์สิน ผิดสัญญาเช่าซื้อ หรือการซื้อขายเงินผ่อน

ประเภทที่ 6 คือ เงินได้จากวิชาชีพอิสระ

ประเภทที่ 7 คือ เงินได้จากการรับเหมาทั้งค่าแรงและค่าของ

ประเภทที่ 8 คือ เงินได้จากการประกอบธุรกิจ การพาณิชย์ การเกษตร การอุตสาหกรรม การขนส่ง หรือการอื่นๆ นอกจากที่ระบุไว้ในประเภทที่ 1 ถึง 7

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้มีเงินได้ที่ยังไม่มีสามีหรือภริยา กฎหมายกำหนดให้ต้องยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้ถึงประเมินที่ตนได้รับในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว เมื่อมีเงินได้เกิน 60,000 บาท และ 120,000 สำหรับผู้มีเงินได้เฉพาะเงินได้จากสัญญาจ้างแรงงานประเภทเดียวเกิน 120,000 บาท และสำหรับผู้มีเงินได้ที่มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้เกิน 120,000 บาท หรือผู้มีเงินได้ที่มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้เฉพาะเงินได้ที่ได้เนื่องจากการจ้างแรงงาน ประเภทเดียวเกิน 220,000 บาท จะต้องยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้พึงประเมินเพื่อเสียภาษี[972] ทั้งนี้

---

[970] ประมวลรัษฎากร มาตรา 39

“เงินได้พึงประเมิน” หมายความว่า เงินได้อันเข้าลักษณะพึงเสียภาษีในหมวดนี้ เงินได้ที่กล่าวนี้ให้หมายความรวมตลอดถึงทรัพย์สิน หรือประโยชน์อย่างอื่นที่ได้รับซึ่งอาจคำนวณได้เป็นเงิน เงินค่าภาษีอากรที่ผู้จ่ายเงินหรือผู้อื่นออกแทนให้สำหรับเงินได้ประเภทต่างๆ ตามมาตรา 40 และเครดิตภาษีตามมาตรา 47 ทวิ ด้วย

[971] ประมวลรัษฎากร มาตรา 40

[972] ประมวลรัษฎากร มาตรา 56 (1), (2), (3), (4)

มาตรา 56 ให้บุคคลทุกคน เว้นแต่ผู้เยาว์ หรือผู้ที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้พึงประเมินที่ตนได้รับในระหว่างปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว พร้อมทั้งข้อความอื่นๆ ภายในเดือนมีนาคมของทุกๆ ปี ตามแบบที่อธิบดีกำหนดต่อเจ้าพนักงานซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้ง ถ้าบุคคลนั้น

(1) ไม่มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเกิน 60,000 บาท

(2) ไม่มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเฉพาะตามมาตรา 40 (1) ประเภทเดียวเกิน 120,000 บาท

เงินได้ของสามีและภรรยานั้น ในปัจจุบันกฎหมายได้กำหนดให้ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้พึงประเมินที่ตนได้รับในระหว่างปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว โดยสามารถเลือกที่จะยื่นรายการภาษีรวมกันหรือแยกยื่นก็ได้[973]

เงินได้ทั้ง 8 ประเภทข้างต้นนี้มีความแตกต่างกันตามแหล่งที่มาของเงินได้ ส่งผลถึงเรื่องการหักค่าใช้จ่าย ค่าลดหย่อน และยังมีความสำคัญเกี่ยวกับการเสียภาษีในเรื่องอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้[974] ดังต่อไปนี้

ค่าใช้จ่าย เป็นต้นทุนหรือเงินที่จ่ายไปเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินได้ โดยเงินได้พึงประเมินที่จะนำไปคำนวณภาษีนั้น ในเบื้องต้นจะต้องนำมาหักค่าใช้จ่ายออกก่อน เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นตามกฎหมาย[975] ซึ่งเมื่อกฎหมายกำหนดให้เงินได้ของภริยาไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ดังนั้น ต่างฝ่ายต่างสามารถใช้สิทธิหักค่าใช้จ่ายสำหรับเงินได้ของตนเองได้[976]

ค่าลดหย่อน เป็นสิ่งที่รัฐกำหนดขึ้นมาเพื่อบรรเทาภาระภาษีให้แก่ผู้มีเงินได้ โดยเมื่อผู้มีเงินได้ได้หักค่าใช้จ่ายแล้วก็สามารถนำเงินได้ที่เหลือนั้นมาหักค่าลดหย่อนได้อีก[977] ดังนี้ ค่าลดหย่อนจึงแบ่งออกได้เป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. ค่าลดหย่อนผู้มีเงินได้ ผู้มีเงินได้มีสิทธิหักลดหย่อนส่วนตัวได้ 60,000 บาท[978]

---

(3) มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเกิน 120,000 บาท หรือ

(4) มีสามีหรือภริยาและมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเฉพาะตามมาตรา 40 (1) ประเภทเดียวเกิน 220,000 บาท

[973] ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ฉ วรรคหนึ่ง

มาตรา 57 ฉ ในการเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้น ให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้พึงประเมินที่ตนได้รับในระหว่างปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ตามมาตรา 56 ในกรณีที่เงินได้พึงประเมินไม่อาจแยกได้อย่างชัดแจ้งว่าเป็นของสามีหรือภริยาแต่ละฝ่ายจำนวนเท่าใด ให้ถือเป็นเงินได้พึงประเมินของสามีและภริยาฝ่ายละกึ่งหนึ่ง เว้นแต่เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) สามีและภริยาจะแบ่งเงินได้พึงประเมินเป็นของแต่ละฝ่ายตามส่วนที่ตกลงกันก็ได้ แต่รวมกันต้องไม่น้อยกว่าเงินได้พึงประเมินที่ได้รับ ถ้าตกลงกันไม่ได้ ให้ถือเป็นเงินได้พึงประเมินของสามีและภริยาฝ่ายละกึ่งหนึ่ง

[974] ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2558). คำสอนวิชากฎหมายภาษีอากร (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. น.173

[975] เรื่องเดียวกัน, น.277.

[976] เรื่องเดียวกัน, น.288.

[977] เรื่องเดียวกัน, น.289.

[978] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ก)

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

(ก) ผู้มีเงินได้ 60,000 บาท

2. ค่าลดหย่อนคู่สมรส ผู้มีเงินได้มีสิทธินำคู่สมรสมาหักลดหย่อนได้ 60,000 บาท[979] แต่คู่สมรสนั้นต้องเป็นคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ ให้สามารถหักค่าลดหย่อนรวมกันได้ไม่เกิน 120,000 บาท[980]

3. ค่าลดหย่อนบุตร ผู้มีเงินได้มีสิทธินำบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ รวมทั้งบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภรรยาของผู้มีเงินได้ มาหักลดหย่อนได้คนละ 30,000 บาท ทั้งนี้ สำหรับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่ 2 เป็นต้นไปที่เกิดในหรือหลังปี พ.ศ.2561 สามารถหักลดหย่อนบุตรได้เพิ่มอีกคนละ 30,000 บาท เป็น 60,000 บาท และในกรณีที่เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายสามารถนำมาหักลดหย่อนกี่คนก็ได้เท่าจำนวนบุตรจริง กรณีเป็นบุตรบุญธรรมจะสามารถนำมาหักลดหย่อนได้ไม่เกิน 3 คน และในกรณีที่มีทั้งบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและบุตรบุญธรรม การนับจำนวนบุตรจะนับเฉพาะบุตรที่มีชีวิตอยู่ตามลำดับอายุสูงสุดของบุตร โดยให้นับรวมทั้งบุตรที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ได้รับการลดหย่อนด้วย หากครบ 3 คนไปแล้ว จะใช้สิทธิหักลดหย่อนบุตรบุญธรรมไม่ได้ แต่หากยังไม่ครบ 3 คน ก็จะสามารถใช้สิทธิลดหย่อนบุตรบุญธรรมได้อีกจนครบ 3 คน

บุตรที่จะนำมาหักลดหย่อนได้นั้น ต้องมีอายุไม่เกิน 25 ปีบริบูรณ์ และยังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือชั้นอุดมศึกษา หรือซึ่งเป็นผู้เยาว์ หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถอันอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดู และบุตรนั้นต้องมีเงินได้ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วไม่เกิน 30,000 บาท ด้วย[981]

---

[979] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ข)

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

(ข) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 60,000 บาท

[980] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (2)

(2) ในกรณีที่สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ การหักลดหย่อนตาม (1) (ก) และ (ข) ให้หักลดหย่อนรวมกันได้ 120,000 บาท

[981] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ค)

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

(ค) บุตร

(1) บุตรชอบด้วยกฎหมายของผู้มีเงินได้ หรือบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ คนละ 30,000 บาท และสำหรับบุตรชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่สองเป็นต้นไปที่เกิดในหรือหลังปี พ.ศ.2561 ให้หักลดหย่อนได้เพิ่มอีกคนละ 30,000 บาท โดยในการนับลำดับบุตร ให้นับลำดับของบุตรทุกคนไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือไม่ก็ตาม

(2) บุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ คนละ 30,000 บาท แต่รวมกันต้องไม่เกิน 3 คน

ในกรณีผู้มีเงินได้มีบุตรทั้ง (1) และ (2) การหักลดหย่อนสำหรับบุตร ให้นำบุตรตาม (1) ทั้งหมดมาหักก่อน แล้วจึงนำบุตรตาม (2) มาหัก เว้นแต่ในกรณีผู้มีเงินได้มีบุตรตาม (1) ที่มีชีวิตอยู่รวมกันเป็นจำนวนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป จะนำบุตรตาม (2) มาหักไม่ได้ แต่ถ้าบุตรตาม (1) มีจำนวนไม่ถึงสามคนให้นำบุตรตาม (2) มาหักได้ โดยเมื่อรวมกับบุตรตาม (1) แล้วต้องไม่เกินสามคน

การนับจำนวนบุตร ให้นับเฉพาะบุตรที่มีชีวิตอยู่ตามลำดับอายุสูงสุดของบุตร โดยให้นับรวมทั้งบุตรที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ได้รับการหักลดหย่อนด้วย

การหักลดหย่อนสำหรับบุตร ให้หักได้เฉพาะบุตรที่มีอายุไม่เกินยี่สิบห้าปี และยังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือชั้นอุดมศึกษา หรือซึ่งเป็นผู้เยาว์ หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถอันอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดู แต่มิให้หักลดหย่อนสำหรับบุตรดังกล่าวที่มีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ตั้งแต่ 30,000 บาทขึ้นไป โดยเงินได้พึงประเมินนั้นไม่เข้าลักษณะตามมาตรา 42

4. ค่าลดหย่อนกรณีฝากครรภ์และคลอดบุตร ผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสที่ได้จ่ายค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรให้แก่สถานพยาบาลสามารถหักค่าลดหย่อนได้ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 60,000 บาทต่อครรภ์[982] ซึ่งค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรนี้หมายความรวมถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการรักษาพยาบาลอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตร ไม่ว่าจะเป็นค่าตรวจและรับฝากครรภ์ ค่าบำบัดทางการแพทย์ ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์ ค่าทำคลอด และค่ากินอยู่ในโรงพยาบาล ทั้งนี้ ไม่ว่าทารกที่คลอดจะมีชีวิตรอดหรือไม่ก็ตาม[983]

5. ค่าลดหย่อนเบี้ยประกันชีวิต ผู้มีเงินได้มีสิทธิหักเบี้ยประกันชีวิตที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 10,000 บาท มาหักลดหย่อน ทั้งนี้เฉพาะกรมธรรม์ที่มีกำหนดเวลาตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป และได้ทำประกันไว้กับบริษัทที่ประกอบกิจการในราชอาณาจักร ทั้งนี้ ในกรณีที่สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้มีประกันชีวิต และความเป็นสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ผู้มีเงินได้สามารถนำเบี้ยประกันมาหักลดหย่อนได้ในฐานะเบี้ยประกันที่จ่ายสำหรับการประกันชีวิตของสามีหรือภริยา ตามเกณฑ์ข้างต้น[984]

6.ค่าลดหย่อนเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ผู้มีเงินได้มีสิทธินำเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพมาหักลดหย่อนภาษีได้ตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 10,000 บาท และสามีหรือภรรยาก็สามารถนำเงินสะสมดังกล่าวมาหักลดหย่อนได้สำหรับเงินสะสมของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนตามเกณฑ์ข้างต้น[985]

---

[982] ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่ 33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร ข้อ 2

ข้อ 2 การยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับเงินได้เท่าที่ผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสได้จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตรให้แก่สถานพยาบาลตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 60,000 บาท

[983] ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่ 33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร ข้อ 1

"ค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร" หมายความว่า ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการรักษาพยาบาลอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตร ไม่ว่าจะเป็นค่าตรวจและรับฝากครรภ์ ค่าบำบัดทางการแพทย์ ค่ายาและค่าเวชภัณฑ์ ค่าทำคลอด และค่ากินอยู่ในสถานพยาบาล ทั้งนี้ ไม่ว่าทารกที่คลอดจะมีชีวิตรอดหรือไม่

[984] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ง)

(ง) เบี้ยประกันภัยที่ผู้มีเงินได้จ่ายไปในปีภาษีสำหรับการประกันชีวิตของผู้มีเงินได้ ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท ทั้งนี้ เฉพาะในกรณีที่กรมธรรม์ประกันชีวิตมีกำหนดเวลาตั้งแต่สิบปีขึ้นไป และการประกันชีวิตนั้นได้เอาประกันไว้กับผู้รับประกันภัยที่ประกอบกิจการประกันชีวิตในราชอาณาจักร

ในกรณีที่สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้มีการประกันชีวิต และความเป็นสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเบี้ยประกันที่จ่ายสำหรับการประกันชีวิตของสามีหรือภริยานั้น ตามเกณฑ์ในวรรคหนึ่ง

[985] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ช)

(ช) เงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดโดยกฎกระทรวงตามมาตรา 65 ตรี (2) ตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 10,000 บาท

ในกรณีสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้จ่ายเงินสะสมเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามวรรคหนึ่ง และความเป็นสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเงินสะสมของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพนั้นตามเกณฑ์ในวรรคหนึ่ง

7. **ค่าลดหย่อนดอกเบี้ยเงินกู้ยืมเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างที่อยู่อาศัย** ผู้ประกันตนที่ได้จ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ยืมให้แก่ธนาคารหรือสถานบันการเงินอื่น ๆ สำหรับการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างที่อยู่อาศัย สามารถนำดอกเบี้ยที่จ่ายมาหักลดหย่อนได้ แต่ไม่เกิน 10,000 บาท[986]

8. ค่าลดหย่อนเงินสมทบที่จ่ายเข้ากองทุนประกันสังคม ผู้มีเงินได้มีสิทธินำเงินสมทบที่ได้จ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมมาหักลดหย่อนได้ตามจำนวนที่จ่ายจริง และสามีหรือภรรยาก็สามารถนำเงินสะสมดังกล่าวมาหักลดหย่อนได้สำหรับเงินสมทบของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนตามเกณฑ์ข้างต้น[987]

9. ค่าลดหย่อนการอุปการะเลี้ยงดูบิดา มารดาของผู้มีเงินได้ ซึ่งรวมถึงบิดามารดาของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ คนละ 30,000 บาท โดยบุคคลดังกล่าวต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพและอยู่ในความอุปการะของผู้มีเงินได้นั้น[988]

10. ค่าลดหย่อนการอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส บิดา มารดา บุตรชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้หรือคู่สมรสซึ่งเป็นคนพิการหรือคนทุพพลภาพ ผู้มีเงินได้ซึ่งเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส บิดามารดาของตนหรือคู่สมรส บุตรชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรบุญธรรมของตนหรือคู่สมรส หรือบุคคลที่ผู้มีเงินได้เป็นผู้ดูแลตามกฎหมายว่าการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ หรือเป็นผู้ทุพพลภาพ มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ มีสิทธินำบุคคลดังกล่าวมาหักลดหย่อนได้คนละ 60,000 บาท ทั้งนี้ หากบุคคลที่ผู้มีเงินได้อุปการะนี้เป็นบุตรบุญธรรม ผู้มีเงินได้จะหักลดหย่อนได้ในฐานะบุตรบุญธรรมเพียงฐานะเดียว[989]

---

[986] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ซ)

(ซ) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ผู้มีเงินได้จ่ายให้แก่ธนาคารหรือสถาบันการเงินอื่น บริษัทประกันชีวิต สหกรณ์ หรือนายจ้าง สำหรับการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างอาคารอยู่อาศัย โดยจำนองอาคารที่ซื้อหรือสร้างเป็นประกันการกู้ยืมนั้นตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี และประกาศในราชกิจจานุเบกษา อาคารดังกล่าวให้หมายความรวมถึงอาคารพร้อมที่ดินด้วย

[987] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ฌ)

(ฌ) เงินสะสมที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมตามกฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม ตามจำนวนที่จ่ายจริงในกรณีที่สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ ซึ่งเป็นผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมตามวรรคหนึ่ง และความเป็นสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเงินสมทบของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมดังกล่าวตามเกณฑ์ในวรรคหนึ่ง

[988] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ญ)

(ญ) ค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาของผู้มีเงินได้ รวมทั้งบิดามารดาของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้คนละสามหมื่นบาท โดยบุคคลดังกล่าวต้องมีอายุหกสิบปีขึ้นไป มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีประกาศกำหนด

[989] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ฎ)

(ฎ) ค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา สามีหรือภริยา บุตรชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้ บิดามารดาหรือบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ หรือบุคคลอื่นที่ผู้มีเงินได้เป็นผู้ดูแลตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ คนละหกหมื่นบาท โดยบุคคลดังกล่าวต้องเป็นคนพิการซึ่งมีบัตรประจำตัวคนพิการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ หรือเป็นคนทุพพลภาพ มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข รวมทั้งจำนวนคนพิการและคนทุพพลภาพในความอุปการะเลี้ยงดูของผู้มีเงินได้ที่อธิบดีประกาศกำหนด

11. ค่าลดหย่อนเงินบริจาคพรรคการเมือง ผู้มีเงินได้สามารถนำเงินบริจาคดังกล่าวมาหักลดหย่อนได้ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่รวมกันไม่เกิน 10,000 บาท[990] นอกจากนี้ เมื่อผู้มีเงินได้ได้หักลดหย่อนตามข้อ 1 – 6 แล้ว มีเงินได้เหลือเท่าใด ก็สามารถหักลดหย่อนได้อีก โดยหักในอัตราเท่ากับจำนวนที่บริจาค แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 10 ของเงินที่เหลือนั้น สำหรับเงินบริจาคดังต่อไปนี้[991]

11.1 เงินที่บริจาคแก่สถานพยาบาลและสถานศึกษาของทางราชการ

11.2 เงินที่บริจาคเป็นสาธารณประโยชน์แก่องค์การหรือสถานสาธารณกุศล หรือสถานพยาบาลและสถานศึกษา ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้รับจ้างที่มีเงินได้สามารถนำค่าลดหย่อนเหล่านี้มาใช้ในการคำนวณภาษีได้ โดยค่าลดหย่อนที่ผู้รับจ้างจะสามารถนำมาใช้เมื่อสมรสหรือมีบุตรนั้นมีทั้งสิ้น 6 กรณี คือ

1. ค่าลดหย่อนส่วนตัว จำนวน 60,000 บาท

2. ค่าลดหย่อนคู่สมรส จำนวน 60,000 บาท

3. ค่าลดหย่อนบุตร จำนวน 30,000 บาท และเพิ่มอีก 30,000 บาทสำหรับบุตรคนที่สองเป็นต้นไป

4. ค่าลดหย่อนฝากครรภ์และคลอดบุตรตามที่จ่ายจริง สูงสุดไม่เกิน 60,000 บาท

5. ค่าเลี้ยงดูพ่อแม่ตนเองและพ่อแม่คู่สมรส คนละ 30,000 บาท

6. ค่าลดหย่อนผู้พิการหรือทุพพลภาพ จำนวน 60,000 บาท

4.6 สิทธิการรักษาพยาบาล

แรงงานรับจ้างอิสระสามารถเลือกเข้ารับการรักษาพยาบาลได้ผ่านทางสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือสิทธิ 30 บาท และสิทธิประกันสังคม[992]

การหักค่าลดหย่อนสำหรับบุตรบุญธรรม ให้หักได้ในฐานะบุตรบุญธรรมเพียงฐานะเดียว

[990] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ฏ)

(ฏ) เงินที่บริจาคแก่พรรคการเมือง หรือเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ให้เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมระดมทุนของพรรคการเมืองตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่รวมกันไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีประกาศกำหนด

[991] ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (7)

(7) เมื่อได้หักลดหย่อนตาม (1) (2) (3) (4) (5) หรือ (6) แล้ว เหลือเท่าใดให้หักลดหย่อนได้อีกสำหรับเงินบริจาคดังต่อไปนี้ โดยให้หักได้เท่าจำนวนที่บริจาคแต่ต้องไม่เกินร้อยละ 10 ของเงินที่เหลือนั้น

(ก) เงินที่บริจาคแก่สถานพยาบาลและสถานศึกษาของทางราชการ

(ข) เงินที่บริจาคเป็นสาธารณประโยชน์แก่องค์การหรือสถานสาธารณกุศล หรือแก่สถานพยาบาลและสถานศึกษาอื่นนอกจากที่กล่าวใน (ก) ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

[992] สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.). (2560). *หลักประกันสุขภาพ 10 เรื่องควรรู้.* กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.). น.6.

สำหรับสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือที่นิยมเรียกกันในชื่อ “สิทธิ 30 บาท หรือ สิทธิบัตรทอง” นั้น มีสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรี ทำหน้าที่บริหารกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติกำหนด โดยสิทธินี้ประชาชนคนไทยที่มีเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก และไม่มีสิทธิประกันสุขภาพจากหน่วยงานอื่นของรัฐ มีสิทธิลงทะเบียนเลือกหน่วยบริการประจำ เพื่อใช้สิทธิเข้ารับบริการสาธารณสุขโดยจ่ายค่าบริการรักษาพยาบาลและได้รับยาครั้งละ 30 บาท

ซึ่งผู้ใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพ จะได้รับความคุ้มครองดังต่อไปนี้

1. การเสริมสร้างสุขภาพ และการป้องกันโรค

2. การตรวจ การวินิจฉัย การรักษาพยาบาล ตั้งแต่โรคทั่วไป เช่น โรคหวัด ไปจนถึงโรคที่มีค่าใช้จ่ายสูง เช่น เบาหวาน มะเร็ง ไตวายเรื้อรัง โรคหัวใจ ฯลฯ รวมถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพตามข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ด้วย

3. การคลอดบุตร ผู้ใช้สิทธิสามารถใช้สิทธิได้ไม่จำกัดจำนวนครั้ง

4. บริการทันตกรรม

5. ค่ายาและเวชภัณฑ์ ตามกรอบบัญชียาหลักแห่งชาติ และยาที่มีค่าใช้จ่ายสูงตามประกาศของคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

6. ค่าอาหารและค่าห้องสามัญ ระหว่างพักรักษาตัว

7. การจัดการส่งต่อ เพื่อการรักษาระหว่างหน่วยบริการ

8. บริการแพทย์แผนไทย ตามข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ ได้แก่ ยาสมุนไพรหรือยาแผนไทย การนวดเพื่อการรักษา การอบหรือประคบสมุนไพรเพื่อการรักษา การฟื้นฟูสุขภาพแม่หลังคลอด

9. บริการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านการแพทย์ ให้แก่ คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟู

ส่วนสิทธิประกันสังคม มีสำนักงานประกันสังคม (สปส.) กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมทำหน้าที่ดูแลระบบการเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้กับผู้ประกันตน โดยผู้ประกันตนสามารถเข้ารับบริการรักษาพยาบาลได้ที่โรงพยาบาลที่เลือกลงทะเบียนได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และหากต้องหยุดงาน ผู้ประกันตนก็จะมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างที่ผู้ประกันได้รับ เป็นเวลาครั้งหนึ่งไม่เกิน 90 วัน และในหนึ่งปีปฏิทินต้องไม่เกิน 180 วัน เว้นแต่เป็นการเจ็บป่วยเรื้อรัง ผู้ประกันตนจึงจะมีสิทธิได้รับเกิน 180 วัน แต่ไม่เกิน 365 วัน[993] ด้วย

---

[993] พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 64 วรรคหนึ่ง

มาตรา 64 ในกรณีที่ผู้ประกันตนประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ในอัตราร้อยละห้าสิบของค่าจ้าง ตามมาตรา 57 สำหรับการที่ผู้ประกันตนต้องหยุดงานเพื่อการรักษาพยาบาลตามคำสั่งของแพทย์ครั้งหนึ่งไม่เกินเก้าสิบวัน และในระยะเวลาหนึ่งปีปฏิทินต้องไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ก็ให้มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน แต่ไม่เกินสามร้อยหกสิบห้าวัน

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบสิทธิต่างๆ ระหว่างลูกจ้างและผู้รับจ้างแรงงานอิสระ

ที่	สิทธิ/สิทธิประโยชน์	ลูกจ้าง	ผู้รับจ้าง
1.	**ด้านความมั่นคง**		
1.1	**ความแน่นอนในการทำงาน**	- ลูกจ้างจะได้รับค่าจ้างตามจำนวนและระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในสัญญา และนายจ้างไม่สามารถเลิกจ้างลูกจ้างตามอำเภอใจได้ หากฝ่าฝืนนายจ้างจะต้องจ่ายค่าชดเชย	- ผู้รับจ้างจะไม่ได้รับค่าจ้างจนกว่าจะทำงานเสร็จสิ้น - ผู้ว่าจ้างมีสิทธิลดสินจ้าง หรืออาจบอกเลิกสัญญาจ้างได้โดยไม่จำเป็นต้องรอให้ถึงกำหนดส่งมอบงานชิ้นนั้น และไม่ตัดสิทธิผู้ว่าจ้างในการเรียกค่าเสียหายจากผู้รับจ้างด้วย - แต่หากผู้ว่าจ้างไม่ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา ผู้ว่าจ้างอาจมอบหมายงานนั้นให้บุคคลอื่นทำแทนเพื่อให้งานเสร็จทันตามเวลาที่กำหนดในสัญญาก็ได้ โดยผู้ว่าจ้างต้องบอกกล่าวให้ผู้รับจ้างทราบล่วงหน้าและให้ผู้ว่าจ้างแก้ไขภายในเวลาอันสมควรก่อน และเมื่อล่วงเลยระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ผู้ว่าจ้างจึงสามารถมอบหมายงานนั้นใหบุคคลอื่นทำแทนได้ โดยผู้รับจ้างจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด ***สังเกต**: ภายใต้สัญญาจ้างทำของ กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิการบอกเลิกสัญญาให้แก่ผู้รับจ้าง
1.2	**ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม**	- กฎหมายคุ้มครองแรงงานได้กำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้แก่ลูกจ้าง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4	- ผู้รับจ้างตามสัญญาจ้างทำของจะได้รับค่าตอบแทนการทำงานเป็นรายชิ้นหรือตามผลสำเร็จของงาน กล่าวคือ หากผู้รับจ้างไม่ทำงาน หรือทำงานไม่เสร็จ ผู้รับจ้างก็จะไม่ได้รับ

		ประเภท คือ (1) ค่าจ้าง (2) ค่าทำงานล่วงเวลา (3) ค่าทำงานในวันหยุด และ (4) ค่าล่วงเวลาในวันหยุดให้แก่ลูกจ้าง - กล่าวได้ว่า แม้ในวันที่ลูกจ้างทำงานล่วงเวลา หรือไม่ได้ทำงาน ลูกจ้างก็ยังมีสิทธิได้รับค่าทำงานล่วงเวลาและค่าจ้างภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด	สินจ้าง และยังอาจถูกผู้ว่าจ้างบอกเลิกสัญญาโดยที่ผู้รับจ้างต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย - และเมื่อผู้รับจ้างได้ส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้างแล้ว หากความเสียหายหรือความชำรุดบกพร่องนั้นได้ปรากฏขึ้นภายใน 1 ปี นับแต่วันส่งมอบ ผู้ว่าจ้างสามารถเรียกค่าเสียหายจากผู้รับจ้างได้ - ทั้งนี้ การการฟ้องเรียกค่าจ้างทำของมีกำหนดอายุความ 2 ปี นับแต่วันที่ผู้ว่าจ้างได้รับมอบงาน
1.3	**ประกันสังคม**	- มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนทั้ง 7 กรณี คือ (1) กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน (2) กรณีคลอดบุตร (3) กรณีทุพพลภาพ (4) กรณีตาย (5) กรณีสงเคราะห์บุตร (6) กรณีชราภาพ (7) กรณีว่างงาน	- มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนสูงสุดเพียง 5 สิทธิ คือ (1) กรณีประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน (2) กรณีทุพพลภาพ (3) กรณีตาย (4) กรณีสงเคราะห์บุตร (5) กรณีชราภาพ **สังเกต:** เฉพาะผู้รับจ้างที่ไม่เคยเป็นลูกจ้างมาก่อน

2.	**สวัสดิการในการทำงาน**	- มีสิทธิได้รับเงินทดแทน จากกองทุนเงินทดแทน เมื่อประสบอันตราย เจ็บป่วย หรือสูญหายอันเนื่องมาจากการทำงาน	- ไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทน
3.	**สภาพการจ้าง**	- ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานเกี่ยวกับสภาพการจ้างทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น เวลาทำงาน เวลาพัก การทำงานในวันหยุด และการทำงานล่วงเวลา ซึ่งนายจ้างจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ ด - ได้รับความคุ้มครองจาก “พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554” ซึ่งกำหนดให้นายจ้างมีหน้าที่ต้องดูแลความปลอดภัยในการทำงานให้แก่ลูกจ้าง	- ไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายแรงงานเกี่ยวกับสภาพการจ้าง เนื่องจากเป็นการทำงานภายใต้สัญญาจ้างทำของซึ่งมุ่งไปที่ผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ - ได้รับความคุ้มครองจาก “ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ” ซึ่งกำหนดให้ผู้รับจ้างมีหน้าที่จัดและดูแลสถานที่ทำงานให้มีสภาพการทำงานที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ
4.	**สิทธิในการรวมกลุ่ม**	- ได้รับความคุ้มครองจาก “พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518” ที่ให้สิทธิแก่ลูกจ้างในการรวมกลุ่มเพื่อกำหนดข้อเรียกร้องของตนต่อนายจ้าง	- ไม่มีสิทธิในการรวมกลุ่ม
5.	**สิทธิการรักษาพยาบาล**	- มีสิทธิการรักษาพยาบาลตามสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ สิทธิประกันสังคม	- มีสิทธิการรักษาพยาบาลตามสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ สิทธิประกันสังคม

บทที่ 5

บทวิเคราะห์ระบอบกฎหมาย และมาตรการของรัฐไทยเกี่ยวกับแรงงานรับจ้างอิสระ

จากการวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) รวมถึงความพยายามแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วใน 5 มิติทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวในกรณีศึกษาจากประเทศต่างๆ ไปจนถึงการทบทวนสถานภาพความรู้ของความก้าวหน้าที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้ง 5 มิติ คณะวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวไม่ทันของระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องออกเป็นดังนี้

5.1. ระบอบกฎหมายคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคม

กฎหมายคุ้มครองแรงงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในการจ้างงานแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในยุคอุตสาหกรรมหนักที่จะต้องมีสถานประกอบการชัดเจนและมีความสัมพันธ์ในเชิงบังคับบัญชาในการทำงาน แต่ภาวการณ์บริหารจัดการธุรกิจและออกแบบระบบกระจายความเสี่ยงลดต้นทุนของภาคการผลิตและบริการในศตวรรษที่ 21 ได้สลายลักษณะความสัมพันธ์ของการระบบความสัมพันธ์ทางแรงงานแบบสายพานการผลิตในโรงงาน ไปสู่การกระจายงานออกเป็นชิ้นๆส่วนๆแล้วติดต่อส่งรับงานกันผ่านระบบอินเตอร์เน็ต นายจ้างได้โอกาสใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางกฎหมายของนายจ้างกับลูกจ้างในสถานประกอบการ ไปเป็นการจ้างเหมาชิ้นหรือจ้างยืดหยุ่นในลักษณะการจ้างทำของ แปรสภาพนิติสัมพันธ์ตามกฎหมายจ้างแรงงานเดิมไปสู่ การผูกพันกันด้วยสัญญาของผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง อันเป็นตัดความสัมพันธ์เชิงสิทธิหน้าที่ระหว่าง “นายจ้าง” กับ “ลูกจ้าง” ซึ่งได้ส่งผลสืบเนื่องกว้างขวางดังได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้า อันทำให้คนทำงานที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระอยู่ในภาวะเสี่ยงด้อยสิทธิสูง หน้าที่อันน้อยลงของนายจ้างเจ้าของทุนโดยเฉพาะบรรษัทได้สร้างความมั่งคั่งผ่านผลประกอบการดีขึ้นเพราะสามารถลดต้นทุนและความเสี่ยงออกไปให้แรงงานรับจ้างอิสระแบกรับเอาเอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ถ่างความเหลื่อมล้ำในสังคมให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก ดังนั้นการจัดการกับรูปแบบความสัมพันธ์ในการทำงานเพื่อให้แรงงานรับจ้างอิสระได้รับการคุ้มครองสิทธิในประเด็นต่างๆจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่งในศตวรรษที่ 21

ระบอบกฎหมายที่เน้นไปที่การพิสูจน์สิทธิหรือให้สิทธิเฉพาะแรงงานที่เข้าสู่ระบบการทำงานตามที่กำหนด รวมถึงการให้สวัสดิการที่แตกต่างกันระหว่างแรงงานที่ทำงานในระบบสถานประกอบการมีนายจ้าง กับแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่มีนายจ้างและสถานประกอบการตามระบบความสัมพันธ์แรงงานดั้งเดิม ก็สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาดั้งเดิมของระบอบกฎหมายที่สร้างบทบัญญัติและเงื่อนไขมากเกินไปจนทำให้กลุ่มเสี่ยงเข้าไม่ถึงสิทธิตามกฎหมายเพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดตามตัวบทกฎหมาย การตีความของเจ้าพนักงานของรัฐ ไปจนถึงการตีความจำกัดสิทธิโดยองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ

ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนคนทำงานเต็มเวลาให้ออกไปสู่ชีวิตที่ต้องอยู่กับความเสี่ยงว่าจะมีงานหรือไม่มีงานในบางช่วงเวลา หรือกลายเป็นคนไม่มีงานทำถาวรอันเนื่องมาจากการแทนที่ด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ก็เป็นระเบิดเวลาที่พร้อมจะทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายเพิ่มในอนาคตอันใกล้จนทำให้ประชาชนบางส่วนอยู่ในภาวะความยากจนอย่างเรื้อรังและคุณภาพชีวิตตกต่ำสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งทางสังคมในอนาคตอันใกล้ หากการจัดสวัสดิการสังคมยังผูกติดอยู่กับการทำงาน ไม่ยอมรับว่ามนุษย์สามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพมีศักดิ์ศรีได้หากไม่ได้ทำงานที่ระบบตลาดต้องการ ก็ยิ่งไปซ้ำเติมปัญหาให้รุนแรงขึ้นได้อีก ดังนั้นการตระเตรียมความพร้อมของรัฐในการรองรับคนที่มิได้ทำงานซึ่งระบบตลาดต้องการ หรือคนที่มิได้ทำงานที่ได้รับค่าตอบแทน จึงเป็นสิ่งที่รัฐต้องคิดท่ามกลางความกดดันของภาวะสังคมสูงอายุที่กำลังมาถึง รัฐไทยจะให้คุณค่ากับคนที่อยู่ดูแลครอบครัวตนเองอย่างไร รัฐไทยจะดูแลเด็กที่เกิดในครอบครัวที่ไม่มีงานทำเช่นไร ไปจนถึงคนที่ผลิตความรู้ งานศิลปะ หรือทำกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมเพื่อสังคม แต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากระบบตลาด จะมีชีวิตรอดอยู่ได้อย่างไรในศตวรรษที่ 21

ในสังคมอารยะอื่นเริ่มมีการแสวงหาทางออกที่จะรองรับปัญหานี้ในระยะยาวบ้างแล้วในหลายลักษณะ โดยสิ่งที่พบจากการทบทวนวิจัย ก็คือ การสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานให้กับมนุษย์ในยุคดิจิทัลเพื่อฝ่าข้ามความเหลื่อมล้ำที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ถ่างให้กว้างขึ้น โดยได้พูดถึงต่อไปในบทที่ว่าด้วยแนวทางแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในศตวรรษที่ 21

5.2. ระบอบกฎหมายที่ตั้งอยู่บนคุณค่าของ “การทำงานที่ผลิตมูลค่าในตลาดทุนนิยม”

การให้คุณค่าแก่แรงงานเฉพาะคนที่ทำงานบนพื้นฐานของ “งาน” ที่ต้องมีนายจ้างในระบบตลาดแรงงานถือว่าเป็นแก่นกลางปัญหาของระบอบกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานและหลักประกันสุขภาพ กล่าวคือ ผู้ที่จะได้รับการรักษาภายใต้ระบบสวัสดิการแรงงานจะต้องเป็นผู้ที่ทำงานกับนายจ้างซึ่งเป็นผู้ประกอบการตามระบบสัญญาจ้างแรงงานเสียก่อน เงื่อนไขที่จะเข้าสู่การบำบัดตั้งอยู่บนความเจ็บป่วยทางจิตอย่างร้ายแรงเรื้อรังจนมิอาจทำงานได้เป็นปกติ จึงจะสามารถลาพักรับการรักษาได้ ส่วนแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งจะได้รับการรักษาตามกฎหมายสวัสดิการแรงงานก็ต้องมีความสามารถหาเงินมาจ่ายสมทบในระบบประกันสังคมได้เสียก่อน จึงจะสามารถใช้สวัสดิการได้ ดังนั้นงานที่มีนายจ้างผู้ประกอบการต้องการจ่ายเงินในระบบสัญญาจ้างแรงงาน หรืองานรับจ้างอิสระที่ได้เงินเท่านั้น ที่ระบอบกฎหมายปัจจุบันนับว่าเป็น “งาน” ที่มีคุณค่าเพียงพอจะได้รับการดูแลสุขภาพจิตใจจากระบบประกันสุขภาพแรงงาน

ถ้าแรงงานรับจ้างอิสระไม่อยู่ในระบบสัญญาจ้างแรงงานกับผู้ประกอบการ หรือไม่มีเงินจากการรับจ้างมากพอ ก็ต้องใช้ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐที่มีปัญหาพื้นฐานในเรื่องความเพียงพอต่อความต้องการของผู้มีปัญหาทั้งยังมีคุณภาพในการดูแลปัญหาต่างกันไปตามปริมาณงานที่แต่ละพื้นที่ซึ่งประชาชนนั้นมีภูมิลำเนาเข้าใช้สิทธิ อันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเมื่อมีอาการหนักแล้วมากกว่าบริการด้านสุขภาพเชิงป้องกัน

ยิ่งไปกว่านั้นการหาวิธีแก้ไขให้ผู้ป่วยให้หายเจ็บไข้เพื่อผลักดันกลับเข้าไปสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งยังเป็นการยืนยันว่า “คุณค่าของคน” อยู่ที่ผลของงานที่สามารถนับได้เป็นตัวเงินตามตรรกะของตลาดทุนนิยมอย่างชัดเจน งานอีกจำนวนมากที่ไม่ถูกนับว่าเป็นงานไม่อาจทำให้แรงงานรับจ้างอิสระมีความสามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขกายและใจได้ เช่น การอยู่บ้านดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว หรือการผลิตความรู้สาธารณะในพื้นที่ไซเบอร์ การทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทางสังคมหรือการเมืองเพื่อความเปลี่ยนแปลง ล้วนไม่ถูกนับเป็นงานที่จะได้รับสวัสดิการแรงงานเพราะไม่มีนายจ้าง ไร้สถานประกอบการ และไม่ทำเงินจนไม่อาจจ่ายเงินสมทบเข้าระบบกองทุนประกันสังคม แม้สังคมอาจจะชื่นชมแต่ก็ไม่มีมาตรการใดๆที่ออกมารองรับความจำเป็นต่างๆในชีวิตของผู้คนที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าต่อสังคมและครอบครัวแต่ไม่ผลิตมูลค่าทางเศรษฐกิจในตลาด ใ น กรณีเลวร้ายที่สุดระบอบกฎหมายปัจจุบันไม่ยอมรับการผักผ่อนอยู่เฉยอันสืบเนื่องมาจากอาการเจ็บป่วยทางใจเรื้อรังจากการทำงานหนักหรือความกดดันสารพัดรูปแบบที่ผู้คนในศตวรรษที่ 21 ต้องเผชิญอยู่

การแก้ปัญหาชีวิตส่วนตัวของคนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องต่อสู้กับความเปลี่ยวเหงาและการแข่งขันที่สูงต่อเนื่องตลอดเวลา โดยมองว่าผู้คนที่อยู่ในภาวะซึมเศร้าหรือวิตกจริตเป็นโรคด้วยการวินิจฉัยด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์อันมีรูปธรรมของการแก้ปัญหาที่การรักษาด้วยยา แต่ไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของความเครียด วิตกกังวล และซึมเศร้า ย่อมเป็นอวิชชาที่ขัดขวางการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างตรงจุด เพราะได้เบี่ยงเบนปัญหาสังคมให้กลายเป็นปัญหาทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ อันเป็นการหลีกเลี่ยงมิให้สังคมมองเห็นปัญหาความด้อยสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระที่เกิดจากระบอบกฎหมายที่ล้าสมัยไม่รองรับปัญหาจากระบบเศรษฐกิจที่สร้างความเสี่ยงให้เกิดขึ้นในชีวิตแรงงานรับจ้างอิสระ

5.3. ระบอบกฎหมายที่ไม่ส่งเสริมสวัสดิการสังคมเพื่อการเจริญพันธุ์

การวางระบอบสวัสดิการสังคมและครอบครัวโดยมิคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการทำงานในยุคดิจิทัลซึ่งแรงงานมี่พฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป การถูกบังคับให้กลายเป็นแรงงานรับจ้างอิสระมีชีวิตแขวนอยู่บนรายได้ต่อชิ้นงานนั้นบีบให้คนทำงานมากขึ้น แต่มีความมั่นคงในรายได้และการมีงานทำต่อเนื่องน้อยลง ส่งผลต่อการสร้างดุลยภาพระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิต อันมีนัยยะสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัว หรือมีลูกของแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างยืดหยุ่น ขาดแคลนรายได้ประจำและด้อยสิทธิในระบบหลักประกันแรงงาน

การใช้ชีวิตช่วงต้นของการทำงานที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์อยู่บนความเสี่ยงสูงไร้ความแน่นอนนั้นย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวและมีบุตรธิดาเพราะเต็มไปด้วยความวิตกกังวลต่อความไม่แน่นอนของอนาคต เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระส่วนใหญ่ มักไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่มีเสรีภาพในการทำสัญญามาเท่าใดนัก โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระที่เป็นแรงงานรับจ้างหน้าใหม่ เป็นวัยรุ่น หรือเพิ่งเข้าสู่ตลาดรับจ้างงาน ต่างจาก แรงงานรับจ้างอิสระหน้าเก่า ที่มีอายุ มีประสบการณ์ มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายมากพอที่จะต่อรองกับผู้ว่าจ้าง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุดได้

อีกทั้ง ในกลไกการตลาด แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่ แม้จะมีความสุขดีกับการทำงานอย่างอิสระแต่หลายครั้งพวกเขาอาจต้องยอมสละผลประโยชน์และอำนาจต่อรองลง เช่น การลดค่าตอบแทน แล้วเพิ่มรายได้ด้วยการรับงานมากขึ้นจนชีวิตส่วนตัวถูกกลืนกินให้เป็นเวลางานเสียหมด ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าแข่งในตลาดแรงงานรับจ้างอิสระได้ และ แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่อาจไม่มีความต่อเนื่องในการทำงาน เพราะอาจถูกผู้ว่าจ้างปฏิเสธไม่มอบงานต่อได้เสมอ

ความรู้สึกเสี่ยงทั้งหมดของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระล้วนตั้งอยู่บนตรรกะที่ว่า ไม่มีงาน ไม่มีเงิน ไม่อาจบันดาลสุข นั่นหมายความว่าแรงงานภายใต้ระบอบกฎหมายสวัสดิการสังคมไทยนั้นไม่อาจวางใจได้ว่าหากตนไม่มีงานทำจะสามารถดูแลตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัยได้ เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการว่างงาน ไม่มีสวัสดิการสังคมสำหรับคนวัยทำงานที่ว่างงาน ไปจนถึงการขาดไร้สวัสดิการคุณภาพดีที่สามารถดูแลชีวิตของบุตรธิดาที่เกิดขึ้นมา

หลักประกันสิทธิของบุคคลในลักษณะครอบคลุมความจำเป็นในชีวิตอย่างรอบด้านและสนับสนุนให้คนทุกคนในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีแม้ไม่มีงานทำ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการลดความรู้สึกไม่มั่นคงในหมู่ประชาชนอันจะส่งผลดีต่อการสร้างความมั่นใจให้ผู้คนในสังคมพร้อมที่จะมีครอบครัวและมีทายาทต่อไป

5.4. ระบอบกฎหมายป้องกันการผูกขาดตลาดและการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระ

กฎหมายป้องกันผูกขาดวางอยู่บนการส่งเสริมให้มีผู้แข่งขันในตลาดมากรายเพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ผลิตและให้บริการจำนวนมากแข่งกันเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณภาพในราคาประหยัดที่สุดแก่ผู้บริโภค อย่างไรก็ดีตลาดอิเล็กทรอนิกส์ได้สร้างความท้าทายด้านเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 ที่มองเห็นได้ง่ายที่สุดในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ได้แก่ เศรษฐกิจแบ่งปัน หรือ sharing economy ที่มันได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะของงานแรงงานรับจ้างอิสระพึ่งพาเศรษฐกิจแบ่งปันเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถสร้างโอกาสให้ผู้คนจำนวนมากสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระบบเศรษฐกิจโดยก้าวข้ามพรมแดนทางอธิปไตยซึ่งเป็นข้อจำกัดในระบอบกฎหมายเดิม แต่ก็ได้สร้างปัญหาใหม่ต่อการนิยาม “ตลาด” เมื่อไม่อาจใช้หลักตลาดภูมิศาสตร์ เพราะปัจจุบันจะต้องพิจารณาตลาดดิจิทัลในสภาพที่เชื่อมโยงเข้าสู่แพลตฟอร์มระดับโลกที่ใหญ่ผู้ผลิต ตัวกลางและผู้บริโภคเชื่อมถึงกันหมด จึงมีความจำเป็นต้องสร้างระบอบกฎหมายใหม่ขึ้นให้สอดคล้องกับธรรมชาติของธุรกรรมออนไลน์

การประเมินอำนาจเหนือตลาด ไม่ควรใช้เกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด เพราะการหาขอบเขตของตลาดทำไม่ได้ควรหันมาใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาประกอบ เช่น ศักยภาพในการแข่งขัน มีคู่แข่งหรือไม่ มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการแข่งขันได้หรือไม่ เพราะในปัจจุบันหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดนผูกขาดด้วยเจ้าของแพลตฟอร์มน้อยรายและแนวโน้มทางธุรกิจที่มีการรวมธุรกิจของผู้ประกอบการที่เคยแข่งขันกันจนเหลือผู้ประกอบการเพียงรายเดียว จนกลายเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดแต่เพียงผู้เดียวไม่เอื้อให้เกิดการแข่งขัน เสี่ยงต่อการใช้อำนาจบิดเบือนกลไกตลาด เพราะผู้บริโภคและผู้ให้บริการล้วนไม่มีอำนาจต่อรองกับเจ้าของแพลตฟอร์มอีกต่อไป

ความยุ่งยากอีกประการ คือ หากรัฐหรือสมาคมผู้รับจ้างอิสระสามารถรวมตัวกันขึ้นสร้างแพลตฟอร์มใหม่ๆขึ้นมาแข่งขันกับผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดเดิมก็จะเป็นการดีต่อการแข่งขัน เพราะเป็นการเพิ่มคู่แข่งขันส่งเสริมการผลิตสินค้าและบริการให้มีคุณภาพแต่ราคาประหยัด แต่กลับมาการตีความที่สุ่มเสี่ยงต่อการส่งเสริมสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระเนื่องจากมีการนิยามว่าผู้รับจ้างถือเป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่จ้างงานตนเอง มิใช่แรงงาน หากปล่อยให้ผู้ประกอบการรายย่อยรวมตัวกันขึ้นจะถือเป็นการรวมตัวททที่ทำลายการแข่งขัน

ความกังวลดังกล่าวเกิดผลกระทบต่อขบวนการของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในการรวมตัวกันกำหนดเพดานค้าจ้างขั้นพื้นฐานหรือภาระงานที่เหมาะสม โดยมีการกล่าวอ้าวว่าการรวมกลุ่มเข้าลักษณะกันรวมตัวกันกำหนดราคาในตลาด ซึ่งอาจขัดต่อหลักการแข่งขันด้านราคาหรือกีดกันมิให้ผู้ประกอบการรายอื่นเข้าสู่ตลาด หากเกิดการตีความในทิศทางดังกล่าวย่อมกระทบต่อความพยายามในการรวมตัวกันของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อกำหนดสัญญามาตรฐานขั้นต่ำ ดังนั้นจึงสุ่มเสี่ยงว่าจะตีความไปในลักษณะการมองว่าแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่แรงงานแต่เป็นผู้ประกอบการ และไม่ยอมให้แรงงานรับจ้างอิสระรวมตัวขึ้นเป็นสหภาพหรือสมาคมด้วยการอ้างเรื่องการผูกขาดเช่นว่า

ส่วนการคาดหวังให้ภาครัฐเข้าแทรกแซงตลาดเพื่อสร้างแพลตฟอร์มให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเข้าแข่งขันในตลาดก็ยังต้องรอความพร้อมของภาครัฐ และสุ่มเสี่ยงต่อการต่อต้านจากภาคเอกชนว่าได้ดึงภาครัฐเข้ามาสร้างความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขันตามกลไกตลาดเสรี ด้วยการอ้างว่ารัฐควรทำหน้าที่เพียงกำกับดูแล มิควรเข้ามาดำเนินการเองในตลาด

5.5. ระบอบกฎหมายทรัพย์สินในยุคดิจิทัลกับการแย่งยึดทุกสรรพสิ่งให้เป็นของบรรษัท

ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองในประเทศไทยได้ประกอบสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายขึ้นบนพื้นฐานของการแบ่งแยกลักษณะความเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินออกเป็น 2 ประเภทหลัก นั่นคือ ทรัพย์สินของรัฐกับ ทรัพย์สินของเอกชน แม้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช 2540 เริ่มมีการสร้างความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” ขึ้นมาเป็นทางเลือกของการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินที่ให้ชุมชนถือครองร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์และอนุรักษ์แต่ก็ยังมีภาครัฐเป็นผู้กุมอำนาจในการกำหนดวิธีการเข้าถึงสิทธิของชุมชนและขอบเขตการใช้สิทธิของชุมชน การไร้ซึ่งพลวัตรทางความคิดในการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ใหม่ๆขึ้นมารองรับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจของรัฐไทยย่อมสร้างความด้อยสิทธิให้กับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตจำนวนมาก

ระบอบกฎหมายที่ไม่ยอมรับความเป็นเจ้าของในข้อมูลหรือทรัพย์สินในโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตได้สร้างผลสะเทือนอย่างลึกซึ้งกว้างขวางในสำนึกของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เนื่องจากปริมาณข้อมูลที่แรงงานรับจ้างอิสระผลิตขึ้นบนโลกไซเบอร์ผ่านการเล่นเกมส์ยามพักผ่อนหย่อนใจ หรือการผลิตเนื้อหาต่างๆในโลกไซเบอร์ ไปจนถึงข้อมูลส่วนบุคคลที่เกิดจากการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลาย ได้

กลายเป็นขุมทรัพย์ที่บรรษัทเจ้าของแพลตฟอร์มหรือเจ้าของเทคโนโลยีสามารถยึดครองเอาทรัพย์สินใหม่ๆ เหล่านี้ไปโดยมิได้ตัดสินใจร่วมกับผู้ใช้ว่าจะแบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างไร

การรับรองสิทธิในทรัพย์สินบนโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระผู้เชื่อมโยงกับระบบสื่อสารดิจิทัลอย่างเข้มข้นย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เนื่องจากเมื่อระบอบกฎหมายสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในทรัพย์สินเหล่านี้ในลักษณะ ทรัพย์สินส่วนบุคคล (Personal Property) ที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมระหว่างเจ้าของแพลตฟอร์มกับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่มองว่าทรัพย์สินในโลกเสมือนเป็นระบอบกรรมสิทธิ์ร่วม (Common Property) ที่ต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน มิใช่ปล่อยให้เกิดการยึดครองทุกสรรพสิ่งบนแพลตฟอร์มให้กลายเป็นทรัพย์สินเอกชน (Private Property) ของบรรษัทเจ้าของเทคโนโลยีแต่เพียงผู้เดียว

เมื่อแรงงานรับจ้างอิสระได้สิทธิในการเป็นเจ้าของร่วมเหนือทรัพย์สินดิจิทัลในโลกเสมือนแล้ว ก็จะนำไปสู่การสร้างระบบแบ่งปันผลประโยชน์จากเจ้าของแพลตฟอร์มมาสู่ผู้ใช้ ทำให้เกิดความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินแก่แรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลผู้มีส่วนร่วมผลิตทรัพย์สินในโลกดิจิทัลปริมาณมหาศาล

ผลประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนตัวที่แรงงานรับจ้างอิสระได้รับแบ่งปันจากเจ้าของแพลตฟอร์มจะกลายเป็นรายได้ที่รัฐสามารถจัดเก็บภาษีมาเป็นงบประมาณในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อสนับสนุนสิทธิในคุณภาพชีวิตที่ดีของแรงงานรับจ้างอิสระ และยังอาจเป็นงบประมาณในการทำโครงการประกันรายได้พื้นฐานให้กับประชาชนได้ เนื่องจากทรัพย์สินในโลกเสมือนมีมูลค่าทางการตลาดสูงขึ้นเรื่อยๆจากการใช้งานในอินเตอร์เน็ตที่มากขึ้นเรื่อยๆ และถือเป็นมาตรการที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรมเพราะเป็นการนำรายได้จากแรงงานรับจ้างอิสระผู้มีส่วนร่วมในการสร้างทรัพย์สินในโลกเสมือนมาสร้างหลักประกันให้กับแรงงานรับจ้างอิสระทั้งในฐานะผู้บริโภคในโลกไซเบอร์หรือผู้ผลิตทำงานผ่านอินเตอร์เน็ต

ก่อนที่จะนำเสนอนโยบายใหม่ ๆ ที่อาจเป็นทางเลือกทางรอดในการลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่อาจต้องเผชิญกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ที่ถาโถมเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างรุนแรงตามพลังของลัทธิเสรินิยมใหม่ที่ไหลบ่าผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลโลกาภิวัฒน์ จำต้องสำรวจสถานการณ์ของรัฐไทยในการสร้างมาตรการรองรับปัญหาหรือพยายามสร้างหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเพื่อประกันคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนในลักษณะการคุ้มครองถ้วนหน้ามากน้อยเพียงไรเสียก่อน แล้วจึงนำเสนอทางเลือกต่างๆที่อาจนำมาปรับใช้ได้กับรัฐไทยต่อไป

5.6. นโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ

รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีเป้าหมายหลักคือ ประเทศไทย 4.0 หรือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉลี่ยทั่วประเทศเพื่อให้หลุดพ้นจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง โดยการเชื่อมโยงระบบข้อมูลสวัสดิการรายบุคคล และการพัฒนาระบบ การให้บริการสวัสดิการที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ธุรกิจ หรือ

องค์กรประชาสังคม เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบสวัสดิการถ้วนหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพและควบคุมค่าใช้จ่ายไม่ให้เป็นภาระทางการคลังมากเกินไป ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจในการออมและการลงทุนระยะยาวเพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของประชาชนทุกกลุ่มด้วยมาตรการทางภาษีและอื่น ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบเข้าสู่ระบบประกันสังคมอย่างทั่วถึง[994]

การปฏิรูปประเทศถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญกับทั้งมีคณะปฏิรูปประเทศร่างรูปแบบส่งต่อให้คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ตามพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2560 ครอบคลุมการปฏิรูปประเทศให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ชาติทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม[995] โดยได้ปรับระบบโครงสร้างงบประมาณสมดุลกับโครงการที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ โดยเน้นความร่วมมือเชิงบูรณาการร่วมกันให้เกิด “โครงการประชารัฐ” เป็นหัวใจในการพัฒนาระหว่าง “ภาครัฐกับภาคเอกชน” แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ามิได้มีข้อตกลงระหว่างภาคธุรกิจกับคนทำงานรับจ้างอิสระ

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการยกระดับสวัสดิการให้แก่คนยากจนที่มีรายได้ไม่ถึง 30,000 บาท จนถึง 100,000 บาท ต่อปี ซึ่งมีการลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อยไว้ถึงมากกว่า 14 ล้านคน หรือ ประมาณร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ[996] ซึ่งเป็นการให้แบบบังคับพลเมืองลงทะเบียนแสดงความจนล่วงหน้า

นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2558 – 2560) โดยมีวิสัยทัศน์ : มุ่งส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยการรวมพลังของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของภาคธุรกิจ และยุทธศาสตร์ที่ 4 การรวมพลังเพื่อพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อมและสร้างความมั่นคงของมนุษย์ โดยการเชิญชวนให้ภาคธุรกิจปฏิบัติตามกฎหมายไทยและพันธกรณีทางกฎหมายที่มีผลบังคับใช้อยู่เท่านั้น[997] โดยมิได้ลงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคนทำงานรับจ้างอิสระ เพียงแต่พูดในภาพรวมว่าจะสร้าง “ความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ”

อย่างไรก็ดีในยุคนี้ระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมิได้มีการกำหนดนิยาม “คนทำงานรับจ้างอิสระ” (Freelancer) ให้ปรากฏตัวตนขึ้นอย่างชัดเจนเพื่อให้อยู่ในเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีหลักประกันสิทธิตามกฎหมายแต่อย่างใด จึงมิได้มีการเสนอนโยบายและมาตรการที่มุ่งแก้ปัญหาให้คนกลุ่มนี้แบบครบวงจรออกมาเป็นมาตรการที่มีสิทธิตามกฎหมายเป็นพื้นฐาน (Human Rights Based Approach)

---

[994] ยุทธศาสตร์ชาติ (2561-2580). ข้อ 4.1.5. ราชอาณาจักรไทย ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเมื่อเดือน ตุลาคม .2561. หน้า 40.

[995] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พศ..2560 มาตรา 65

[996] วิชัย พยัคฆโส .(2560). “นโยบาย ”.ประชานิยมที่ตอบโจทย์คนจน ”รัฐสวัสดิการ“*สยามรัฐ* สืบค้นจาก https://siamrath.co.th/n/22684

[997] คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ .*ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1* (พ .ศ.2558 – 2560)

5.7. นโยบายของพรรคการเมืองไทยเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของคนทำงานในสังคมดิจิทัล

หากลองเปรียบสถานการณ์หลังการครองอำนาจของรัฐบาลเผด็จการทหาร คสช. ที่จะเกิดการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2562 โดยสำรวจนโยบายของพรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสิทธิคนทำงานรับจ้างอิสระจะพบว่าแนวทางส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะการให้เงินเพื่อยังชีพในระดับต่ำสุดเพื่อมิให้เกิดภาระทางงบประมาณแต่อาจไม่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตโดยปรากฏแคมเปญของ 5 พรรคใหญ่ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายรัฐ ดังต่อไปนี้ [998]

- พรรคพลังประชารัฐ สานต่อนโยบายและโครงการของรัฐบาลทหาร คสช. ดังปรากฏในหัวข้อก่อนหน้าและประกาศขยายสิทธิ “บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ” เพิ่มสวัสดิการกลุ่มเสี่ยงต่างๆ เช่น คนชรา คนยากจน คนพิการ และสตรีตั้งท้องจนคลอดช่วยเลี้ยงดูบุตรถึง 6 ขวบ นอกจากนี้ยังให้แนวทางว่าจะสวัสดิการแก่ผู้ใช้แรงงานและอาชีพรับจ้าง แต่ยังไม่ปรากฏชัดว่าหมายรวมถึง “แรงงานรับจ้างอิสระ” ในยุคดิจิทัลที่รัฐต้องการผลักดันวาระ ประเทศไทย 4.0 หรือไม่
- พรรคภูมิใจไทย มาในทิศทางของเสรีนิยมใหม่ คือ นโยบายเปลี่ยนกัญชาและธุรกิจบนดิจิทัลแพลตฟอร์มที่เคยผิดให้ถูกกฎหมาย ส่งเสริมการ Work/Study from Home เรียนและทำงานที่บ้านเพิ่มสัปดาห์ละ 1 วัน ส่งเสริมการเรียนแบบออนไลน์ เรียนฟรีตลอดชีวิต สร้างโครงการหมอประจำบ้านโดยให้อาสาสมัครสาธารณสุขเป็นกลไกหลัก จะเห็นว่าพรรคเน้นนโยบายสร้างรายได้ประชาชนเพื่อดูแลตนและครอบครัวมากกว่าการสร้างหลักประกันสิทธิให้กับประชาชน
- พรรคประชาธิปัตย์ ใช้นโยบาย "ประกันรายได้คนไทย ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" ให้เบี้ยผู้ยากไร้ขั้นต่ำ 800 บาท/เดือน ประกันรายได้เกษตรกร ประกันรายได้แรงงาน 1.2 แสนบาท/ปี ซึ่งนโยบายสุดท้ายมีความใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย “คนทำงานรับจ้างอิสระ” มากที่สุด แต่จำต้องเข้าสู่การแสดงให้เห็นแหล่งรายได้ว่ามีไม่ถึงขั้นต่ำก่อน จึงจะมีสิทธิได้รับเงินประกันรายได้ให้ครบ 1,000 บาทต่อเดือน
- พรรคเพื่อไทย มีนโยบาย เพิ่มพลังผู้สูงอายุ เพิ่มเบี้ยยังชีพ สร้างงาน แปลงประสบการณ์เป็นทุน ตั้งหวยออมทรัพย์ มีเงินออมพร้อมลุ้นรางวัล เพิ่มพลังสตรี เพิ่มประสิทธิภาพกองทุน กองทุนบำนาญไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน ค่าจ้างขั้นต่ำกว่า 300 บาท/วัน สร้างอาชีพ ให้ค่าตอบแทนคณะกรรมการสตรีหมู่บ้าน 30 บาทรักษาทุกโรคยุคใหม่ พัฒนาโครงข่ายอินเทอร์เน็ต เรียนฟรี จริง 15 ปี ซึ่งเป็นแนวทางให้สิทธิเฉพาะเรื่องและเพิ่มศักยภาพแรงงานมากกว่าการให้หลักประกันสิทธิแบบครอบคลุม
- พรรคอนาคตใหม่ ประกาศ “ไทยเท่าเทียม สวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจร” เพิ่มสิทธิลาคลอดเป็น 180 วัน เพิ่มเงินเลี้ยงดูบุตร 0-6 ขวบเป็น 1,200 บาท เมื่อเข้าสู่วัยเรียนเด็กจะได้เรียนฟรีและมีคุณภาพ โดยมีเงินอุดหนุนเยาวชนอายุ 18-22 ปี จำนวน 2,000 บาทเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน เพิ่มเงินยังชีพคนชรา

[998] นโยบายของพรรคการเมืองต่างๆสามารถสืบค้นได้ในช่องทางอินเตอร์เน็ตของเว็บไซต์ข่าว ซึ่งพรรคการเมืองต่างๆมิได้ออกมาปฏิเสธข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ข่าวเหล่านี้ อาทิ : https://www.posttoday.com/politic/news/582161, http://longtunman.com/13215, https://hilight.kapook.com/view/183676, https://www.bbc.com/thai/thailand-47330424 เป็นต้น

เป็น 3 เท่า คือ 1,800 บาท/เดือน เพิ่มงบประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็น 4,000 บาท/ปี ขยายสิทธิประกันสังคมครอบคลุมแรงงานนอกระบบ ซึ่งพรรคนี้ได้มีการพูดถึงกลุ่ม "แรงงานนอกระบบ" แต่ยังเป็นในลักษณะการให้เงินสวัสดิการและสิทธิบางประการมากกว่าการให้หลักประกันสิทธิอย่างครอบคลุม

จากข้อเท็จจริงข้างต้นจะเห็นว่าแนวทางหลักที่พรรคการเมืองเสนอนั้นอยู่บนพื้นฐานการให้สิทธิบางประการโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางงบประมาณ มากกว่า การสร้างหลักประกันสิทธิบนพื้นฐานของความจำเป็นในการดำรงชีพทุกมิติแบบรัฐสวัสดิการหรือหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย

พรรคต่างๆที่เสนอสารพัดนโยบายจ่ายเงิน อาจจะต้องคิดอย่างจริงจังว่า คนไทยต้องใช้เงินเท่าไหร่ถึงจะพอดำรงชีพขั้นพื้นฐานต่ำสุดได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Minimum Basic Income) แล้วจะเลือกแนวทางประกันความเสี่ยงช่วงขาดแคลนรายได้ ด้วยการจ่ายเงินรายได้ขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า (Universal Basic Income) หรือ รัฐจะจ่ายเติมเพิ่มให้ผู้มีรายได้ต่ำมีเพียงพอตามมาตรฐาน (Guaranteed Basic Income) ก็สามารถตัดสินใจร่วมกันในวิถีทางของรัฐสภาและการเมืองได้ อย่างไรก็ดี การจ่ายตามรายละเอียดปลีกย่อยหรือแผนปฏิบัติการในลักษณะว่าจะแยกคนเป็นประเภทนั้น ประเภทนี้ เพื่อให้เข้าเกณฑ์นี้ เกณฑ์นั้น อาจจะนำไปสู่ปัญหาคลาสสิคดั้งเดิมของรัฐไทย คือ ระบบราชการและการแจกแจงของนักนิติอักษรศาสตร์ที่สร้างเกณฑ์จำนวนมากจนกลายเป็นกีดกันสิทธิเลือกประติบัติต่อบุคคล และการตกหล่นของคนที่เข้าไม่ถึงสิทธิด้วยความด้อยประสิทธิภาพของการบริหารงานภาครัฐ

5.8 สรุปนโยบายและมาตรการของรัฐไทย

จากผลการศึกษาทั้งในเชิงกระบวนการของการเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้รองรับสิทธิของกลุ่มเสี่ยงกลับพบว่า นักกฎหมายและนักยุทธศาสตร์ฝ่ายบรรษัทได้พยายามขยับรูปแบบการจ้างงานให้หลุดไปนอกกรอบภาระหน้าที่การคุ้มครองสิทธิแรงงานตามกฎหมายไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างเหมาช่วง จ้างงานยืดหยุ่น เปิดบริษัทลูกมาในลักษณะการจัดหางานเพื่อให้เกิดสัญญาย่อยๆ ไปจนถึงการเปลี่ยนสัญญาจ้างแรงงานให้กลายเป็นสัญญาจ้างทำของ เพื่อไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ฉันท์นายจ้าง-ลูกจ้าง และทำให้คนทำงานหลุดออกไปจากหลักประกันทางสังคมทั้งหลาย นอกจากนี้กฎหมายป้องกันการผูกขาดก็ยังมิได้เปิดโอกาสให้แรงงานรายย่อยรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจเข้าสู่ตลาดแข่งขันกับบรรษัทขนาดใหญ่ และในท้ายที่สุดผลผลิตในโลกดิจิทัลของพลเมืองเน็ตทั้งหลายอย่างข้อมูลและสินทรัพย์เสมือนก็ถูกแปลงให้กลายเป็นทรัพย์สินของบริษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม ส่วนการปรับตัวของภาครัฐก็อยู่ในลักษณะหลีกเลี่ยงการแก้ปัญหาในแต่ละประเด็นอย่างตรงไปตรงมา งานวิจัยพบว่าพรรคการเมืองต่างๆและรัฐบาลใช้วิธีเลี่ยงไปสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตขั้นต่ำอันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายทางในลักษณะของการอุดหนุนรายได้แทนแต่ก็ยังอยู่ในลักษณะการเลือกให้ตามอำเภอใจโดยมิได้มีจุดอ้างอิงว่ารายได้มากน้อยเพียงไรที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริงและสามารถแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้ และต้องมีมาตรการในเชิงปฏิบัติเช่นไรในการผลักดันโครงการพัฒนาสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระอย่างเป็นรูปธรรม

ในบทถัดไปจะได้นำเสนอถึงหลักการทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ครอบคลุมสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยแสดงให้เห็นถึงแนวทางต่างๆที่มีความเป็นไปได้ทางกฎหมายและสามารถนำมาใช้เป็นมาตรการลดผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสังคมไทยกำลังเผชิญหน้าอยู่ในปัจจุบันและอาจต้องฝ่าฝันยิ่งขึ้นไปอีกในยุคถัดไป

บทที่ 6

ทางเลือกและข้อเสนอในการลดความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21

ในบทนี้จะนำเสนอทฤษฎีและหลักการทางกฎหมายที่อาจนำมาประยุกต์ใช้ผลักดันระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 โดยมีประเด็นสำคัญที่ต้องกล่าวถึง คือ การลดผลกระทบด้านลบที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวทางของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์กับคนบางกลุ่มแต่สร้างผลเสียให้คนบางกลุ่ม ความเจริญก้าวหน้าในลักษณะไม่สมดุล (Imbalance Growth) นั้นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้กระจายผลประโยชน์ไปสู่คนกลุ่มที่เสียประโยชน์มากขึ้น และมีมาตรการรองรับผลกระทบร้ายที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเสี่ยง ดังปรากฏในหลักการสร้างความเจริญทั่วถึงทุกคน (Inclusive Growth) อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งมุ่งสร้างหลักประกันสิทธิให้กับกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายที่อาจได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอย่างไม่สมดุล

[999] ดังนั้นการพัฒนาจึงมิได้มุ่งไปที่การเพิ่มตัวเลขทางเศรษฐกิจในภาพรวมที่อาจสร้างความมั่งคั่งให้คนเพียงบางกลุ่ม แต่การพัฒนาต้องตอบสนองพลเมืองและส่งเสริมสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมของคนทุกกลุ่มด้วย[1000]

6.1. ความเจริญทั่วถึงทุกคน (Inclusive Growth) และสถาบันที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วม (Inclusive Institution)

ความเจริญทั่วถึงทุกคน (Inclusive Growth) คือ การให้หลักประกันแก่คนด้อยโอกาสว่าจะมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกับผู้ทรงอิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมืองในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ[1001] โดยเน้นว่าต้องมีการเพิ่มรายได้ต่อหัวจากความเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งจากการเพิ่มผลิตผลและโอกาสในการจ้างงาน รวมทั้งต้องส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยนโยบายเชิงรุกของรัฐหรือการแบ่งปันจากตัวตนอื่น[1002] ซึ่ง

---

[999] UNU. (2012). *Inclusive Wealth Report: Measuring Progress toward Sustainability*. Cambridge: Cambridge University Press.

[1000] Sachs, I. (2004), *Inclusive Development Strategy in an Era of Globalization*, *Working Paper No. 35*, Policy Integration Department. World Commission on the Social Dimension of Globalization. Geneva: International Labour Office.

[1001] Ali, I. & Son, H.H. (2007). “Measuring inclusive growth.” *Asian Development Review*. 24(1). 11–31, p.12.

[1002] Chatterjee, S. (2005). “Poverty reduction strategies—lessons from the Asian and Pacific region on inclusive development.” *Asian Development Review*. 22(1). 12–44.

ในบริบทของความท้าทายในศตวรรษที่ 21 นั้นย่อมหมายถึงบรรษัทเจ้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและกลุ่มทุนเจ้าของแพลตฟอร์มหรือผู้จ้างงานทั้งหลาย

การสร้างความเจริญให้เกิดประโยชน์ทั่วถึงทุกคนจำต้องยืนอยู่บนรากฐานของหลักการ สถาบันที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วม (Inclusive Institution) ซึ่งเป็นแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำและแก้ปัญหาความด้อยสิทธิของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระนี้มีรากฐานทางทฤษฎีมาจากงานสำคัญของหนังสือ Why Nation Fails ซึ่งพัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ อารอน อาเซโมกลู นักเศรษฐศาสตร์การเมืองนามอุโฆษที่เสนอว่าประเทศที่เจริญก้าวหน้าเกิดจากการมีสถาบันทางการเมืองที่เปิดให้กลุ่มต่างๆในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในการจัดสรรทางเศรษฐกิจ (Inclusive Political Institution) [1003] โดยเขาเสนอว่าในสังคมต่าง ๆ มีสถาบันทางการเมืองที่มีผลต่อความรุ่งเรืองหรือล่มสลายของสังคมซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สถาบันที่แบ่งแยกและสูบทรัพยากรจากส่วนรวมไปป้อนให้กับกลุ่มอภิสิทธิ์ชน “Extractive Institutions” และ สถาบันที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วม “Inclusive Institutions” เมื่อวิเคราะห์ความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ที่เกิดจากการผลักดันของกลุ่มทุนและรัฐที่เน้นการพัฒนาไปตามแนวทางของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ย่อมมีความเสี่ยงที่จะเกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองที่เอื้อให้เกิดสถาบันที่แบ่งแยกฯ (Extractive Institutions) ที่กลุ่มทุนจำนวนน้อยและผู้ปกครองที่มาจากเสียงข้างน้อยกุมพลังทางการเมืองและครองอำนาจในการจัดสรรทรัพยากร ออกแบบระบอบการถือครองทรัพย์สิน ไปจนถึงการสร้างระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ระบบการแลกเปลี่ยน ไปจนถึงการตัดสวัสดิการที่ประชาชนพึงมี เพื่อแสวงหาประโยชนให้กับกลุ่มตนและเครือข่ายด้วยการแย่งชิงทรัพยากรมาจากคนส่วนใหญ่ในประเทศ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการสร้างสถาบันทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบอบการปกครองหรือสถาบันเศรษฐกิจการเมืองทางกฎหมายของรัฐเข้ามาจัดสรรทรัพยากรเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนโดยจัดให้มีสถาบันที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วม (Inclusive Institutions) ที่คนจำนวนมากเข้าไปร่วมกำหนดอนาคตของสังคมในกระบวนการปกครองและป้องกันการแสวงหาผลประโยชนเพื่อกลุ่มของตนและเครือข่าย

สถาบันทางสังคมแบบแบ่งแยกฯ (Extractive Institutions) มีลักษณะสำคัญ 3 ประการที่สอดคล้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ [1004]

1) มีการใช้แรงงานของคนหมูมากในการผลิตและแสวงหาทรัพยากรเพื่อชนชั้นปกครองที่เป็นคนส่วนน้อย

2) เกิดความล้มเหลวในการปกป้องสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล (Property rights) ของบุคคล

3) ไม่อาจสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่

[1003] Acemoglu, Daron & Robinson J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. London: Profile Books.

[1004] Ibid., p. 430.

ในทางกลับกันหากต้องการสร้างสังคมที่สามารถพัฒนาไปอย่างทั่วถึงและยั่งยืนจำต้องสร้างสถาบันที่ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม Inclusive Institutions ให้เกิดขึ้นในรัฐ โดยมีหลักประกันในประเด็นต่างๆ ดังนี้ [1005]

1) มีระบอบการยอมรับสิทธิในทรัพย์สิน (Property rights) ของประชาชนอย่างถ้วนหน้า

2) ส่งเสริมการลงทุนด้วยเทคโนโลยีใหม่และเสริมสร้างมูลค่าด้วยด้วยทักษะ

3) สถาปนาระบอบกฎหมายที่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เป็นอิสระ สามารถบังคับต่อทุกคนได้อย่างเสมอภาค

4) รัฐมีบทบาทในเชิงอำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนระบบแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ สร้างความมั่นคงให้กับการทำธุรกรรมและบังคับสัญญา

5) เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายใหม่เข้าสู่ตลาดได้ ลดการผูกขาดทางการค้า สร้างความเป็นธรรมในการแข่งขัน

6) ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกอาชีพหรือประกอบการโดยสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมจัดการทางเศรษฐกิจมีระบบที่เอื้อให้ทุกคนแสดงพรสวรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ และประสบการณ์มาสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจได

เมื่อปรับใช้ทฤษฎีการสร้างสถาบันทางการเมืองที่คนทุกกลุ่มมีส่วนร่วม (Inclusive Political Institutions) เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาถ้วนหน้า (Inclusive Growth) ที่เอื้อให้ทุกนในสังคมมีส่วนร่วมแบ่งปันความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ดังนั้นจำต้องมีการปฏิรูปสถาบันทางการเมืองและระบอบทางกฎหมายอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อทำให้เกิดสังคมที่คนทุกกลุ่มได้พัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างสังคมพหุนิยม (pluralistic society) ที่ยอมรับการมีตัวตนของคนกลุ่มใหม่ๆที่เกิดขึ้นสังคมให้มีศักดิ์ศรีมีสิทธิสามารถเข้าไปมีโอกาสร่วมตัดสินใจในสถาบันทางการเมืองเพื่อสร้างระบอบกฎหมายที่รับรองสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดคนกลุ่มใหม่ปริมาณมหาศาลที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิอย่างกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer)

6.2. กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน Human Rights-Based Approach (HRBA)

จากหลักการที่เป็นเป้าหมายข้างต้นนำมาสู่การสร้างแนวทางในเชิงปฏิบัติการให้เกิดผลลัพธ์ที่สอดรับกันนั่นก็คือ การพัฒนาในแนวทางของกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน

กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (Human Rights-Based Approach - HRBA) ตั้งอยู่บนพื้นฐานการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏร่องรอยอยู่ในสังคมนั้นๆ ดังปรากฏในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ผู้ทรงสิทธิ” (Right-holders) กับ “ผู้มีหน้าที่” (Duty-bearers) ในการเรียกร้องให้รัฐผู้มีหน้าที่ต้องประกันสิทธิให้จัดมาตรการคุ้มครองสิทธิแก่กับบุคคลผู้ทรงสิทธิ เนื่องจากรัฐมีพันธกรณีในการเคารพ

[1005] Ibid., p. 74-75, 102-103.

สิทธิของปัจเจกชนที่มีอยู่ ปกป้องกลุ่มเสี่ยงมิให้ถูกละเมิดสิทธิ ไปจนสร้างมาตรการเสริมเพิ่มเติมสิทธิให้สมบูรณ์ยิ่งๆขึ้นไป ตามสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่รัฐไทยผูกพันอยู่ นั่นคือ กติกาสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากรัฐแล้วองค์กรที่มิใช่รัฐซึ่งในกรณีนี้คือ บรรษัทเอกชนก็ย่อมมีพันธกรณีในการไม่ละเมิดสิทธิหรือปฏิสัมพันธ์กับปัจเจกชนคนทำงานโดยเคารพซึ่งสิทธิแรงงานหรือสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่บรรษัทมีปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วย[1006] กล่าวโดยสรุป กระบวนการนี้ได้สร้างความสัมพันธ์เชิงสิทธิ-หน้าที่ระหว่าง คนทำงานกับ รัฐ/บรรษัท โดยอาศัยผลทางกฎหมายเป็นสายสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คนทำงานสามารถอ้างเอาจากรัฐและบรรษัทได้

เมื่อนำเรื่องกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานมาวิเคราะห์ท่ามกลางบริบททางการเมืองซึ่งมีความพยายามในการก้าวข้ามเรื่องประชานิยมที่กลุ่มการเมือง พรรคการเมือง และรัฐบาลต่างๆ นำเสนอนโยบายและโครงการแจกจ่ายและให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับประชาชนตามอำเภอใจและไม่สม่ำเสมอ จะพบข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งที่พึงพิจารณา กล่าวคือ “สิทธิ” นั้นแตกต่างจาก “อภิสิทธิ์” ในลักษณะที่ สิทธินั้นรัฐต้องจัดให้มีแก่บุคคลเป็นการสากลทั่วไปไม่แบ่งแยกระหว่างกลุ่มคนด้วยเหตุแห่งความแตกต่างด้านสถานภาพต่างๆที่มีลักษณะเป็นการเลือกประติบัติ (Universality) และรัฐห้ามยกเลิกเพิกถอนหรือพรากสิทธิเหล่านั้นไปเสียตามอำเภอใจ (Inalienable) ด้วยเหตุที่สิทธินั้นเมื่อมีบทบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายแล้ว หากรัฐได้เลิกหลักประกันหรือมาตรการที่ส่งเสริมสิทธิเหล่านั้นทิ้งเสีย ปัจเจกชนหรือกลุ่มชนที่เสื่อมสิทธิสามารถยกความเสียหายดังกล่าวขึ้นเรียกร้องต่อรัฐ องค์กรอิสระ ไปจนถึงฟ้องร้องต่อศาลให้มีคำพิพากษาบังคับรัฐให้ต้องเติมเต็มสิทธิตามกฎหมายนั้นให้สมบูรณ์ (Justiciability of Rights)[1007] ต่างจากนโยบายทางการเมืองของกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ปราศจากบทบัญญัติทางกฎหมายรองรับ ซึ่งไม่อาจสร้างหน้าที่ให้พรรครัฐบาลต้องทำหรือต้องมีความรับผิดจากการไม่ปฏิบัติตามที่หาเสียง เช่น การหาเสียงของพรรคการเมืองที่จะประกันรายได้ขั้นต่ำวันละ 425 บาท อาชีวะ 18,000 บาทต่อเดือน ปริญญาตรี 20,000 บาทต่อเดือน ซึ่งในท้ายที่สุดมิได้มีการบรรจุไว้ในนโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ยิ่งไปกว่านั้นหากเป็นผลปะโยชน์ในลักษณะอภิสิทธิ์รัฐบาลจากกลุ่มการเมืองหนึ่งอาจจะมอบให้เพราะถือเป็นผลงานตน เมื่อพลัดเปลี่ยนอำนาจไปสู่อีกกลุ่มนโยบายเหล่านั้นก็อาจถูกยกเลิกหรือไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนเช่นเคย โดยไม่มีโครงการอื่นมาทดแทนเพื่อประกันสิทธิให้เท่าเดิมหรือดีขึ้น ดังนั้นในจึงมีการริเริ่มตั้งแต่การสร้างแผนยุทธศาสตร์เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDGs) ว่าจะบรรลุเป้าหมายด้วยกระบวนการที่อิงสิทธิเป็นพื้นฐานเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายที่วางไว้อย่างยั่งยืน มิใช่ปล่อยให้เป็นการแย่งชิงทางการเมืองแข่งกันนำเสนอนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปได้เสมอโดยไม่ต้องตอบสนองสิทธิมนุษยชนใดๆของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งพลวัตรของกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนนั้นได้ขับดันโดยองค์การสหประชาชาติในการประกาศยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) ออกมาให้รัฐรับไปเป็นแนวทางบรรลุเป้าหมายการพัฒนาโดยใช้กระบวนการที่มีความเป็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน

[1006] Jonsson, U. (2010). *A HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH TO DEVELOPMENT AND DEVEVLOPMENT PROGRAMMING BASED ON CAPACITY DEVELOPMENT*. Tanzania: The Owls. p. 1.

[1007] Ibid., p. 2.

จุดเริ่มต้นของกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนสามารถสืบย้อนไปในปี ค.ศ.1997 ซึ่งสหประชาชาติได้ปฏิรูปองค์การทั้งระบบรวมไปถึงปรับปรุงการทำงานขององค์กรชำนัญพิเศษและองค์กรภายใต้สหประชาชาติทั้งหมดให้ใช้กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นแนวทางทำงานทั้งในองค์กรตนเอง[1008]และผลักดันวาระต่างๆ ออกไปสู่การบูรณาการขององค์กรทั้งหลาย[1009] เรื่อยไปจนถึงการออกนโยบายสำหรับสร้างความร่วมมือด้านการพัฒนากับองค์กรอื่นหรือการปฏิบัติของรัฐสมาชิกในระยะต่อมา จนกลายเป็นเอกสารความเข้าใจร่วมกันระหว่างองค์กรภายใต้สหประชาชาติด้านความร่วมมือในการพัฒนาตามแนวทางกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (*Common Understanding among UN Agencies on a Human Rights-Based Approach to Development Cooperation*) ดังปรากฏรายละเอียดดังนี้ [1010]

1) โครงการพัฒนา นโยบาย และความช่วยเหลือทางเทคนิคทั้งหลายควรส่งเสริมให้เกิดหลักประกันสิทธิมนุษยชนที่เข้มข้นขึ้นดังที่บทบัญญัติของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและตราสารสิทธิมนุษยชนทั้งหลายกำหนดไว้

2) มาตรฐานที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและตราสิทธิมนุษยชนต้องถูกนำมาเป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือและโครงการด้านการพัฒนาของทุกภาคส่วนและในทุกระยะของกระบวนการพัฒนา

3) ความร่วมมือด้านการพัฒนาต้องสร้างศักยภาพของผู้ทรงสิทธิให้เรียกร้องสิทธิจากผู้มีหน้าที่ให้ปฏิบัติตามพันธกรณีทางกฎหมายที่ผูกพันอยู่

เอกสารความเข้าใจร่วมกันดังกล่าวได้ถูกรับรองโดยสหประชาชาติ (United Nations Development Group)[1011] และมีรัฐสมาชิกสหประชาชาติเข้าร่วมและนำไปปฏิบัติภายในประเทศต่อไป เช่น เยอรมนี[1012] และ

[1008] ลองดูเอกสารทางการขององค์กรต่างๆที่ผลักดันกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (HRBA): UNICEF: *Guidelines for Human Rights-Based Programming Approach*, Executive Directive CF/EXD/1998-04, 21 April 1998; UNICEF: *Programme Cooperation for Children and Women from a Human Rights Perspective*, Paper to the UNICEF Executive Board Annual Session, June 1999; OHCHR: *Human Rights and Poverty Reduction. A Conceptual Framework,* UN, New York and Geneva, 2004; UNDP: *Integrating Human Rights in Sustainable Human Development,* 998; UNDP: *Guidelines for Human Rights-Based reviews of UNDP Programmes*, October 2002; UNDP: *Poverty Reduction and Human Rights,* March 2003; UNFPA: *A Focus on Population and Human Rights;* WHO: *Human Rights Day: Advancing the Dialogue on Health and Human Rights*, WHO Geneva, December 10, 2002; WHO: 25 Questions and Answers on Health and Human Rights, WHO Geneva 2003; ILO: *A Human Rights-Based Approach to Development: The ILO Experience*, 2002

[1009] UNDP. (2001). *Recommendations of Inter-Agency Workshop on Implementing a Human Rights Approach in the Context of the UN Reform*. Princeton, NJ, January 24-26, 2001.

[1010] UNDP. (2003). *Report from the Second Inter-Agency Workshop on Implementing a Human Rights-Based Approach in the Context of UN Reform*. Stamford, 5-7 May 2003.

[1011] องค์กรที่ผลักดัน UNDG ในช่วงแรกก็คือ UNDP, UNICEF, WFP and UNFPA.

[1012] GTZ, BMZ and the German Institute for Human Rights. (2009), *The Human Rights-Based Approach to German Development Cooperation*. Eschborn: GTZ, July 2009.

สวิสเซอร์แลนด์[1013] ดังจะเห็นว่าสองประเทศนี้ได้ผลักดันนโยบายจำนวนมากขยายไปรับรองสิทธิของกลุ่มเสี่ยงใหม่ๆที่เกิดเพิ่มขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป เช่นเดียวกับความร่วมมือระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศก้าวหน้าทางเศรษฐกิจผู้ผลักดันนโยบายการพัฒนาตามแนวทางลัทธิเสรีนิยมใหม่อย่าง OECD และประเทศพัฒนาแล้วก็ยังกำหนดว่าการพัฒนาหรือการปฏิบัติตนขององค์กรทั้งหลายต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน และต้องสร้างมาตรการที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนด้วย[1014]

ความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาด้วยกระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานได้ถูกแจกแจงรายละเอียดเพื่อนำไปใช้สร้างนโยบาย โครงการ และปฏิบัติการทั้งหลายได้ตามแนวทางดังต่อไปนี้ [1015]

1) การใช้สิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐาน โดยวางสิทธิทั้งหลายไว้เป็นเป้าหมายในการพัฒนา เช่น สิทธิในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของประชาชน เพื่อเป็นผลลัพธ์แห่งการพัฒนา แล้วใช้กระบวนการผลักดันไปให้ถึงเป้าหมายตามสิทธิที่รับรองไว้ในกฎหมาย เช่น สิทธิในการรวมกลุ่มรวมตัวเป็นสมาคมสหภาพ เสรีภาพในการแสดงออก สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยกระบวนการทั้งหลายตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาค ไม่เลือกประติบัติ การมีส่วนร่วมและครอบคลุมกลุ่มเสี่ยง รวมถึงหลักความรับผิดและนิติธรรม ดังจะกล่าวถึงต่อไป

2) หลักความเสมอภาค ไม่เลือกประติบัติ การสร้างนโยบายพัฒนาและการปฏิบัติตามนั้นต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการไม่กีดกันบุคคลใดออกไปด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง เพศสภาวะ ความพิการ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ดังที่สนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนทั้งหลายต่อต้านไว้แล้ว รวมถึงกลุ่มเสี่ยงใหม่ๆที่เกิดตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม เช่น แรงงานข้ามชาติ แรงงานผู้ติดเชื้อโรคติดต่อ ไปจนถึงคนทำงานที่ถูกผลักให้หลุดออกไปจากหลักประกันสิทธิแรงงาน

3) การมีส่วนร่วมและครอบคลุมกลุ่มเสี่ยง ต้องมีกระบวนการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทั้งหลายตั้งแต่ผู้ทรงสิทธิไปจนถึงผู้มีหน้าที่ในการร่วมกันกำหนดกระบวนการพัฒนาและสร้างเป้าหมายว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ใดซึ่งสามารถตอบสนองต่อสิทธิพลเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองของปัจเจกชนทั้งหลาย โดยปราศจากการทำให้คนบางกลุ่มกลายเป็นชายขอบของนโยบายพัฒนา

4) หลักความรับผิดและนิติธรรม ผู้มีหน้าที่ (Duty-bearers) มีความรับผิดทางกฎหมายหากไม่อาจประกันสิทธิมนุษยชนให้กับผู้ทรงสิทธิได้ ดังนั้นจึงต้องจัดสรรทรัพยากรหลากรูปแบบเพื่อบรรลุ

[1013] SDC. (2006). *SDC's Human Rights Policy: Towards a Life in Dignity. Realising rights for poor people*. Berne: SDC, 2006.

[1014] OECD/DAC. (2007). *Action-Oriented Policy Paper on Human Rights and Development*.

[1015] Piron, L.-H. & O'Neil, T. (2005). *A Synthesis and Analysis of Donor Experiences with Human Rights-Based Approaches to Development and Integrating Human Rights into Development Programming*. ODI. August 2005.

เป้าหมายการพัฒนา เช่น งบประมาณ บุคลากร ไปจนถึงการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการตรวจสอบโดยสื่อ อันมีส่วนผลักดันให้เกิดการสร้างมาตรการสนับสนุนสิทธิอย่างโปร่งใส และมีกลไกบังคับตามสิทธิที่สามารถเยียวยาปัจเจกชนที่เสียหายจากการไม่ได้รับสิทธิ และสร้างความรับผิดให้กับผู้มีหน้าที่ซึ่งไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็น รัฐหรือบรรษัทเอกชน ในชั้นศาล[1016]

กล่าวโดยสรุป กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน Human Rights-Based Approach (HRBA) ได้สร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่าง ทฤษฎีการพัฒนาและสร้างสถาบันที่ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม (Inclusive Growth/Institution) เข้ากับนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เพื่อทำให้เกิดหลักประกันที่เข้มแข็งไม่ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างใดรัฐก็ยังมีหน้าที่พื้นฐานในการให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน เช่นเดียวกับต้องพยายามสร้างความรับผิดและหน้าที่ให้กับบรรษัทเอกชนในการประกันสิทธิให้กับปัจเจกชน มิใช่การแสวงหาแนวทางผลักคนทำงานให้หลุดออกจากความคุ้มครองสิทธิโดยกฎหมาย

การผลักดันนโยบายแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้อยสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระจึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการที่อิงสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานเป็นแนวทางในการผลักดันมาตรการต่างๆ ที่จะนำเสนอในรายละเอียดต่อไป ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแรงงานที่ขยายไปคุ้มครองสิทธิผู้รับจ้างทำของ หรือการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า

6.3. ทางเลือกในการสร้างหลักประกันสิทธิให้แก่แรงงานรับจ้างอิสระเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

การพัฒนาสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ต้องยึดโยงกับหลักกฎหมายสำคัญเรื่องการประกันสิทธิของแรงงานอันมีสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (Human Rights-Based Approach – HRBA) ไว้ เพื่อเป็นรากฐานทางกฎหมายในการอ้างสิทธิและเสนอให้ภาครัฐสร้างมาตรการบังคับตามสิทธิอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การประกันรายได้รูปแบบต่างๆ เช่น หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Guaranteed Basic Income - GBI) การจ่ายเงินรายได้ขั้นพื้นฐาน Universal Basic Income – UBI) เพื่อเป็นการประกันสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของคนยุคดิจิทัลที่อยู่ในความเสี่ยงมีการจ้างงานไม่มั่นคง เกิดช่วงขาดแคลนเงินเป็นครั้งคราว รือาจว่างงานและขาดรายได้เป็นการถาวร หรือการป้องกันมิให้ภาครัฐเพิกเฉยละเลยไม่ใส่ใจต่อกลยุทธ์ของบรรษัทเอกชนที่พยายามผลักแรงงานออกจาระบบการจ้างงานเดิม ด้วยรูปแบบสัญญาจ้างเหมา หรือการจ้างงานยืดหยุ่นรูปแบบต่างๆ ดังปรากฏหลักการคัดกรองแบบเกณฑ์ ABC ของมลรัฐแคลิฟอร์เนียที่นำมาพิจารณาว่าแรงงานเหมาช่วงนั้นยังอยู่ในความสัมพันธ์ลูกจ้าง-นายจ้างกับบรรษัทหลัก แม้ว่าตนจะถูกผลักออกไปอยู่ในบรรษัทเหมาช่วงอื่นแล้วก็ตาม เพื่อแก้ปัญหาการหลบเลี่ยงหน้าที่และความรับผิดตามกฎหมายแรงงานของผู้ประกอบการที่ต้องมีต่อลูกจ้าง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบทบัญญัติกฎหมายให้แรงงานรับจ้างอิสระย้อนกลับไปรับสิทธิแรงงานดุจเดียวกับลูกจ้างได้ หรือการได้รับการประกันสิทธิในรายได้ขั้นพื้นฐานผ่านสวัสดิการของรัฐ

[1016] Sida. (2006). *Current Thinking on the Two Perspectives of the PDG*. Sida: POM Working Paper 2006: 4.

ย่อมต้องอาศัยพื้นฐานสิทธิตามกฎหมายอย่างแข็งแรงชัดแจ้ง เพื่อใช้อ้างต่อรัฐได้อย่างยั่งยืน ก้าวข้ามความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขั้วต่างๆ เพราะสิทธิตามกฎหมายเป็นสิ่งที่ผูกพันรัฐทุกรัฐ เว้นแต่จะยกเลิกกฎหมายทิ้งเสีย ซึ่งเป็นไปได้ยากเพราะสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของเรื่องนี้ เป็นสิทธิตามกติกาสากลว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCRs) ที่รัฐไทยเป็นภาคีในระบบขององค์การสหประชาชาติ ที่ยากต่อการถอนตัวจากสนธิสัญญาเช่นว่าเพราะสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

ทั้งนี้นักสิทธิมนุษยชนที่ปฏิบัติงานด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ต้องระมัดระวังเรื่องมุมมองของบุคคลภายนอกไปจนถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนไปจนถึงรัฐบาลว่า อาจเข้าใจผิดคิดว่าเรื่องการประกันสิทธิของแรงงานอันมีสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (HRBA) ที่เสนอไปนั้นเป็นกิจกรรมสังคมสงเคราะห์แบบให้ทานการกุศล (Charity or Arbitrary Given) หรือเป็นการให้แบบนโยบายประชานิยมทางการเมือง (Political Populism Policy) โดยวางอยู่บนอำนาจในการเลือกให้บางกลุ่มบางประเด็นตามอำนาจทางการเมือง ซึ่งแท้จริงมิใช่ แต่เรื่องการประกันสิทธิของแรงงานอันมีสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน (HRBA) เป็นการให้หลักประกันสิทธิพื้นฐานขั้นต่ำสุดในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยามตกทุกข์ได้ยากชีวิตต่ำกว่ามาตรฐานต่างหาก โดยรัฐจำเป็นต้องรับรองสิทธิให้หลักประกันบนพื้นฐานของพันธกรณีทางกฎหมาย เลือกประติบัติต่อกลุ่มบุคคลใด หรือจะไม่ให้ตามอำเภอใจ เสียมิได้ เพราะสิทธิเหล่านี้สร้างข้ออ้างอิงทางกฎหมายให้ประชาชนเจ้าของสิทธิเรียกร้องได้ในชั้นศาล บังคับเอากับฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเรื่อยไปจนถึงเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองลงไปทุกระดับได้

การสร้างหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างงานที่ไม่มั่นคงนั้นต้องมุ่งแก้ปัญหาหลักใน 2 ประเด็น คือ 1.การสร้างหลักประกันสิทธิไม่ว่าจะนายจ้างจะปรับเปลี่ยนรูปแบบสัญญาจ้างเช่นไรก็ตาม 2.ต้องเป็นหลักประกันทางกฎหมายที่ครอบคลุมคุณภาพชีวิตทุกมิติของคนทำงาน ดังนั้นหลักการที่สามารถนำมารองรับปัญหาเช่นว่าก็คือ การพัฒนาที่ครอบคลุมถึงกลุ่มเสี่ยง (Inclusive Development) ซึ่งเป็นหลักสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ประชาคมโลกและรัฐไทยได้ให้พันธสัญญาว่าจะดำเนินการไปให้บรรลุวัตถุประสงค์

ทางเลือกเชิงรูปธรรมในการพัฒนามาตรการเพื่อประกันสิทธิให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิมีหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ตั้งแต่การดึงให้แรงงานรับจ้างอิสระที่ถูกทำให้กลายเป็นผู้รับจ้างทำของ ย้อนกลับเข้ามาอยู่ในความสัมพันธ์แบบลูกจ้างนายจ้างได้รับสิทธิแรงงานตามระบบกฎหมายแรงงานที่มีอยู่เดิม ไปจนถึงการสนับสนุนรายได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ได้มาตรฐาน หรือการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า ข้อเสนอเหล่านั้นได้แก่

1) การใช้ผู้จัดการนักกฎหมายอาชีพมาเป็นตัวแทนในการต่อรองเรียกร้องสิทธิ

2) การสร้างกลุ่ม สมาคม สหพันธ์ ที่มีตัวแทนเจรจาหรือนักกฎหมายองค์กรเจรจาให้

3) รัฐกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ดึงแรงงานรับจ้างอิสระกลับเข้าสู่ระบบกฎหมายแรงงาน

4) การหาเส้นกำหนดรายได้พื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี (Minimum Basic Income – MBI)

5) การเสริมรายได้ประชาชนให้ถึงมาตรฐานที่รัฐให้หลักประกันไว้ (Guaranteed Basic Income – GBI)

6) การสร้างหลักประกันรายได้ให้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI)

โดยในทางเลือกแต่ละรูปแบบมีหลักการและแนวทางในเชิงนโยบายและปฏิบัติ รวมถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1) การใช้ผู้จัดการหรือนักกฎหมายอาชีพมาเป็นตัวแทนในการต่อรองเรียกร้องสิทธิ

จากการศึกษารูปแบบของแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิของคนทำงานที่เคยใช้แก้ปัญหาความด้อยสิทธิได้ประสบความสำเร็จนั้นจะมีแนวทางของอาชีพอิสระเดิมที่เคยทำไว้อย่างมีประสิทธิผล นั่นคือ ระบบการจัดจ้างผู้จัดการหรือนักกฎหมายอาชีพขึ้นเป็นตัวแทนของเหล่าศิลปินและนักกีฬาอาชีพที่สามารถเป็นตัวแทนจัดหางาน แบ่งปันรายได้และผลประโยชน์ต่างๆให้กับคนทำงานจนขยับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้สูงจนน่าสนใจเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดีพบว่าเหล่านักกีฬาหรือศิลปินอาชีพที่มีตัวแทนต้องเป็นแรงงานขั้นสูงฝีมือพิเศษแตกต่างจากแรงงานทั่วไป มีอำนาจต่อรองกับนายจ้างเองอยู่มากแล้ว การจ้างผู้จัดการหรือนักกฎหมายมาเป็นตัวแทนเป็นเพียงการลดภาระในการเจรจาต่อรองหรือการหามืออาชีพมาดำเนินกระบวนการด้านสัญญาหรือระงับข้อพิพาทโดยตัวนักกีฬาศิลปินไม่ต้องเสียสมาธิในการทำงาน

ข้อจำกัดอีกประการ คือ ส่วนแบ่งรายได้ที่เกิดจากการใช้แนวทางนี้มาจากสัดส่วนของค่าจ้างของตัวแทน ทนายความ ที่ในต่างประเทศหรือประเทศไทยจะมีอัตราที่ค่อนข้างสูง เช่น ส่วนแบ่งผลประโยชนที่แรงงานเหล่านี้ได้รับจะถูกแบ่งให้ตัวแทนไม่ต่ำกว่า 30% หากแรงงานมีรายได้สูงมากการเหลือผลประโยชน์ 70% ก็เป็นตัวเลขที่เหล่านักกีฬาศิลปินคนดังรับได้ แต่หากเป็นแรงงานรับจ้างอิสระก็ถือว่าเป็นการสูญเสียรายได้สุทธิในปริมาณมหาศาล

ความเป็นไปได้ที่ แรงงานรับจ้างอิสระ จะเลือกแนวทางนี้จึงอยู่ที่ความสามารถในการจ่ายเงินให้ตัวแทน โดยอาจจะปรับเปลี่ยนเป็นการจ้างเมื่อจะมีการทำสัญญาครั้งใหญ่ หรือใช้เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นจึงเป็นทางเลือกที่เกิดขึ้นได้ยากสำหรับแรงงานรับจ้างอิสระที่มีรายได้ต่ำและอัตรารายได้ต่อชิ้นงานน้อย โดยเฉพาะในตลาดแรงงานประเภทที่มีการแข่งขันสูงมีการตัดราคากันเองในหมู่แรงงาน

นอกจากนี้ยังมีปัญหาแอบแฝงเรื่องข้อมูลในตลาดตัวแทนที่ไม่สมมาตร แรงงานต้องเสี่ยงในการเลือกผู้จัดการหรือนักกฎหมายที่ไม่มีความสามารถหรือหลอกลวง ไปจนถึงขั้นผิดจริยธรรมในแง่ของการหักหลัง

แรงงานไปสร้างประโยชน์ให้ฝั่งผู้ว่าจ้างได้เช่นกัน หากไม่มีระบบคัดกรองหรือประเมินตัวแทนที่แรงงานเข้าถึงข้อมูลได้อย่างโปร่งใสและสะดวก

ทางเลือกนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้ทันทีไม่ต้องมีการเรียกร้องจากภาครัฐ ไม่ต้องมีนโยบายอะไรเพิ่มเติม แต่ก็เป็นการผลักภาระในการดำเนินการย้อนกลับไปที่ตัวแรงงานทั้งหมด ซึ่งก็เป็นปัญหาในเรื่องความเหลื่อมล้ำเพิ่มเติม คือ แรงงานรับจ้างอิสระที่มีรายได้น้อยก็จะเลือกแนวทางนี้ในการแก้ปัญหาให้ตัวเองไม่ได้

2) การสร้างกลุ่ม สมาคม สหพันธ์ ที่มีตัวแทนเจรจาหรือนักกฎหมายองค์กรเจรจาให้

เมื่อการจ้างตัวแทนรายบุคคลเป็นสิ่งที่มีต้นทุนในการดำเนินการสูง การสร้างเครือข่ายแรงงานรับจ้างอิสระที่มีสภาพปัญหาร่วมโดยตั้งอยู่บนความเชื่อใจ ไว้วางใจในหมู่แรงงานก็อาจเป็นแนวทางในการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่กลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเผชิญอยู่ในทั้งวงการ

แนวทางนี้ต้องเริ่มจากการมีเครือข่ายที่สามารถรวมกันเป็นองค์กร โดยอาจมีการลงทุนร่วมกันในการสร้างระบบประสานงานภายในเครือข่าย หรือประสานงานระหว่างเครือข่ายกับภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิทธิแรงงาน หรืออาจมีการจัดตั้งสมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ ขึ้นมาเป็นองค์กรตัวแทนของเครือข่าย แล้วสมาชิกมีการจ่ายค่าบำรุงอุดหนุนองค์กร สร้างกองทุนขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการปัญหาขององค์กร

โดยแนวทางนี้สามารถให้องค์กรคัดเลือกตัวแทนที่เป็นผู้จัดการ ทนาย มืออาชีพที่มีประสบการณ์และผลงานเป็นที่ยอมรับขององค์กร แรงงานได้ใช้ประโยชน์จากตัวแทนที่ผ่านการตรวจสอบควบคุมและมีความเชี่ยวชาญในประเด็นสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดีธรรมชาติของ แรงงานรับจ้างอิสระในประเทศชายขอบระบบทุนนิยมโลกตามที่ได้ศึกษาไว้ในเนื้อหาบทที่ 2 และ 3 สะท้อนว่ามีสภาพปัญหาในหมู่แรงงานรับจ้างอิสระเองอยู่แล้วในเรื่องการรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นองค์กร หรือการสร้างเครือข่ายร่วมกัน เนื่องจากลักษณะของการแสวงหางาน หรือธรรมชาติของเนื้องาน ทำให้แรงงานรับจ้างอิสระแต่ละคนแย่งงาน ตัดราคากันเองจนมีความหวาดระแวงคลางแคลงใจกันสูงมากรวมไปถึงไม่อยากมีพื้นที่ร่วมกันในการทำงานเพราะเกรงว่าจะมีการลอกงาน ทำให้วัฒนธรรมการรวมกลุ่มต่อสู้เพื่อสิทธิร่วมกันต่ำ

ยิ่งไปกว่านั้นการเกิดคำถามว่าองค์กรจะเริ่มจัดตั้งโดยใครก็เป็นปัญหาเนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระมีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน และมีช่วงงานยุ่งหรือว่างงานที่ขัดขวางการทำกิจกรรมรวมกลุ่มโดยสภาพเป็นจริงอยู่แล้ว การมีข้อสงสัยว่าใครจะหล่อเลี้ยงตัวแทน ทนาย และองค์กร ด้วยวิธีการเช่นไรก็ล้วนแต่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในการจัดตั้งองค์กรแรงงานทั้งสิ้น

ในท้ายที่สุดก็ต้องเผชิญกับกลยุทธ์ของนายทุนและบรรษัทผู้ว่าจ้างที่มุ่งทำลายการสร้างองค์กรแรงงานปัญหาการแทรกซึมและย่อยสลายองค์กรด้วยการส่งคนเข้ามาแฝงตัวหาข้อมูล ไปจนถึงขัดขวางการทำงานขององค์กรก็ต้องอาศัยการทำงานจัดตั้งอย่างเข้มแข็งและรู้เท่าทันสถานการณ์สูง

ความเป็นไปได้จึงอยู่ที่ความสามารถในการสร้างขบวนการขับเคลื่อนแรงงานรับจ้างอิสระ อาจจะเป็นการสนับสนุนของภาครัฐในเบื้องต้นตั้งทุนประเดิม หรือแรงงานรับจ้างอิสระจะมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างพื้นที่ร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลแล้วยกระดับขึ้นเป็นเครือข่ายประสานงานหรือองค์กรถาวรในลักษณะสมาคมของแต่ละงาน แล้วขยายเป็นสมาพันธ์ร่วมจัดตั้งโดยแรงงานรับจ้างอิสระหลายๆกลุ่มก็เป็นไปได้ เพื่อสร้างองค์กรขึ้นมาเป็นตัวแทนในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่แรงงานรับจ้างอิสระต้องเผชิญ

3) รัฐกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ดึงแรงงานรับจ้างอิสระกลับเข้าสู่ระบบกฎหมายแรงงาน

แนวทางนี้เป็นที่นิยมในหมู่นักกฎหมายและการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐหรือเทคโนแครต กล่าวคือ มีลักษณะการวิ่งไล่อุดช่องว่างกฎหมายลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการหลบเลี่ยงบทบัญญัติกฎหมายของผู้ว่าจ้าง กลยุทธ์ของกลุ่มทุนบรรษัทข้ามชาติที่มีนักกฎหมายจ้างประจำในองค์กรหรือที่ปรึกษาทางกฎหมายภายนอกราคาแพงเพื่อคิดค้นแนวทางใหม่ๆในการลดต้นทุน ขจัดความเสี่ยงด้วยวิธีการหลีกเลี่ยงกฎหมายแรงงานที่รัฐออกมาไล่ตามพฤติกรรมในการบริหารจัดการที่เปลี่ยนไปเรื่อยๆ

ในปัจจุบันสภาพปัญหาในตลาดแรงงานงาน คือ การบริหารจัดการแบบลีนหรือการเปลี่ยนการจ้างงานประจำจำนวนมากให้กลายเป็น การจ้างเหมาช่วง ตั้งบริษัทนายหน้าย่อยบังหน้า สับงานเป็นส่วนๆ กระจายไป ยิ่งแรงงานที่เชื่อมโยงผ่านระบบดิจิทัลยิ่งทำได้ง่ายเพราะไม่ต้องใช้พื้นที่สถานประกอบการร่วมอยู่แล้ว แรงงานแยกกันไปทำงานที่บ้านหรือสถานที่อื่นตามความถนัด และบรรษัทอาจตั้งบริษัทนายหน้าขึ้นมาเพื่อติดต่อประสานงานหรือจ้างงานแทนบรรษัทใหญ่

ตัวอย่างการแก้ปัญหาในแนวทางนี้ คือ สร้างกฎหมายและกลไกใหม่ๆขึ้นมารองรับปัญหา เช่น ตัวอย่างของมลรัฐแคลิฟอร์เนียที่ รัฐบาลท้องถิ่นและสภาออกกฎหมายที่สร้างกำหนดใหม่ว่า บริษัทแม่จะไม่มีหน้าที่ตามความสัมพันธ์ฉันท์ นายจ้าง-ลูกจ้าง กับแรงงาน เมื่อ

A – แรงงานไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาสั่งการงานโดยบรรษัทแม่ที่ทำงานให้

B – งานที่ทำไม่อยู่ในขอบเขตภารกิจหลักของบริษัทแม่

C – แรงงานนั้นได้ทำงานให้กับบริษัทนายหน้า/ย่อย อยู่เป็นประจำ แยกขาดจากบริษัทแม่ โดยที่บริษัทย่อยนั้นมีการดำเนินกิจการอยู่ในภาคธุรกิจนั้นอย่างอิสระชัดเจนไม่เกี่ยวข้องกับบริษัทแม่ที่แรงงานไปปฏิบัติงาน และบริษัทย่อยนั้นได้ติดต่อสัมพันธ์กับองค์กรธุรกิจอื่นอย่างเป็นเอกเทศ

อย่างไรก็ตามแนวทางนี้ยังคงมีปัญหาเบื้องต้นในการบังคับใช้แก้ปัญหาโลกาภิวัฒน์ไม่ต่างกับปัญหาในประเด็นสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนของบรรษัท นั่นคือ เรื่องเขตอำนาจศาลในการบังคับกฎหมาย กับ บรรษัทข้ามชาติ ยิ่งแรงงานรับจ้างอิสระทำงานโดยเชื่อมต่อกับผู้ว่าจ้างผ่านอินเตอร์เน็ต ก็เป็นการง่ายสำหรับผู้จ้างงานที่จะย้ายตลาดแรงงานออกจากประเทศที่มีมาตรฐานคุ้มครองแรงงานสูง ไปสู่ประเทศที่มีมาตรฐานแรงงานต่ำและแรงงานไม่รวมกลุ่มกันดังปรากฏสถานการณ์เหล่านี้ประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นกลุ่มประเทศทุนนิยมชายขอบ

การเลือกแนวทางนี้เพื่อแก้ไขปัญหาแรงงานจึงเหมาะกับประเทศหรือตลาดที่มีแรงงานศักยภาพสูง ผู้ว่าจ้างไม่อาจย้ายงานไปให้แรงงานไร้ฝีมือในประเทศอื่นได้ง่าย หาไม่แล้วก็เป็นเพียงการสร้างพื้นที่บังคับใช้สิทธิอย่างเข้มงวดในพื้นที่หนึ่ง แล้วบรรษัทก็จะเคลื่อนย้ายปัญหาและวิกฤตของทุนนิยมไปยังภูมิภาคอื่น เฉกเช่นปัญหาอื่นในยุคโลกาภิวัฒน์

4) การหาเส้นกำหนดรายได้พื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี (Minimum Basic Income – MBI)

จากทางเลือกที่เสนอไป 3 แนวทางข้างต้นจะเห็นถึงข้อจำกัดสำคัญที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกฎหมายแรงงานและสวัสดิการจากการทำงาน นั่นคือ มีความพยายามของบรรษัทและกลุ่มทุนในการหลบเลี่ยงบทบัญญัติของกฎหมายที่ทำให้ตนต้องจ่ายอันเป็นการเพิ่มต้นทุนทำให้เกิดการย้ายหนีหรือใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสื่อสารเคลื่อนย้ายงานออกจากดินแดนที่มีกฎหมายเข้มข้น ส่วนภาครัฐก็จะทำหน้าที่เพียงกำกับควบคุมแต่ยังมิได้พิจารณาเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของพลเมืองอย่างรอบด้านและให้ถ้วนหน้าโดยไม่มีอุปสรรคทางกฎหมายในการเข้าถึงสิทธิ

ดังนั้นจึงอาจเสนอทางเลือกให้รัฐคำนึงถึงความเป็นจริงในชีวิตของมนุษย์ในการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นการขยายความคุ้มครองให้ครอบคลุมสิทธิด้านต่างๆของปัจเจกชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยไม่ยึดติดอยู่ที่การทำงานหรือมีงานทำเพราะถือว่าบุคคลทุกคนเป็นมนุษย์หรือพลเมือง ว่า เส้นมาตรฐานต่ำสุดในการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี อยู่ที่จุดใด เพื่อพัฒนามาตรการและสวัสดิการทั้งหลายให้ถึงขั้นต่ำที่เป็นเส้นมาตรฐานในการดำรงชีวิต

ความยากของแนวทางนี้อยู่ที่แรงงานรับจ้างอิสระ องค์กรธุรกิจ และรัฐ ต้องเข้าสู่กระบวนการเจรจาและประนีประนอมจนอยู่ในจุดที่ยอมรับว่า “คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน” ถือเป็นสวัสดิการของคนในสังคมที่พึงได้รับไม่ว่าจะได้โดยการทำงาน หรือสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนทั่วไป เพราะคุณภาพชีวิตที่ดีนำไปสู่ความพร้อมในการผลิตสินค้าและบริการที่ดีในอาณาเขตรัฐนั้น ไปจนถึงลดปัญหาสังคมและอาชญากรรมอื่นๆที่เกิดจากความยากลำบากทางเศรษฐกิจของประชาชน

การแสวงหาเส้นมาตรฐานต่ำสุดในการดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Minimum Basic Income – MBI) สามารถกระทำได้โดยอ้างอิงกับบทบัญญัติทางกฎหมายที่ผูกพันรัฐไทยอยู่ทั้งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติกาสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นั่นก็คือ การแปลงสิทธิมนุษยชนทั้งหลายในกฎหมาย ให้กลายเป็น ดัชนีชี้วัดในเชิงนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรงบประมาณในการจัดทำบริการสาธารณะและสวัสดิการ โดยทำรายละเอียดสิทธิต่างๆที่กฎหมายรับรองแล้วคำนวณแปลงเป็นตัวเลขทางเศรษฐกิจที่ประชาชนจะเข้าถึงสิทธินั้นได้ เช่น สิทธิด้านอาหารกี่บาท สิทธิในการเข้าถึงการศึกษากี่บาท โดยในบางสิทธิที่รัฐมีมาตรการรับรองสิทธิเช่นว่าแล้วก็ไม่จำเป็นต้องคำนวณเป็นตัวเลขก็ได้ถ้าหากประชาชนสามารถเข้าถึงเป็นการทั่วไปอยู่แล้ว เช่น สิทธิในบริการสาธารณสุขถ้วนหน้า เป็นต้น

แต่ปัญหาใหญ่ที่ขัดขวางโครงการในลักษณะนี้ คือ กลุ่มการเมืองที่ยึดครองอำนาจในการกำหนดนโยบายหรือทำการศึกษาหาเส้นมาตรฐาน มักเลือกเฉพาะบางสิทธิบางเรื่องขึ้นเป็นนโยบายหาเสียงกับบางกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น เพื่อหวังความนิยมหรือคะแนนเสียงตอบแทนจากกลุ่มเป้าหมายที่เลือกจัดนโยบายและงบประมาณให้ สภาวะแบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่มผลประโยชน์ย่อยๆ มีลักษณะเบี้ยหัวแตก จะสลายเป็นวิธีการแบ่งแยกพลเมือง/มวลชน ให้กลายเป็น กลุ่มผลประโยชน์ที่ยึดโยงกับกลุ่มการเมือง

ความขัดแย้งระหว่างประชาชนนี้ยังเป็นเหตุบ่มเพาะให้เกิดความรู้สึกอยุติธรรม ไร้ความเป็นธรรมทางสังคมจนแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่อยู่ในเป้าหมายโครงการ หรืออยู่ในเป้าหมายโครงการบางเรื่อง มีความเห็นและเป้าหมายไม่ลงรอยกัน บ่อนทำลายความสามารถในการรวมกลุ่มภายในภาคการผลิตเดียวกัน หรือพิพาทข้ามภาคการผลิต อันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำทางนโยบายที่ไม่ตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนแม้จะไม่ได้เป็นกลุ่มคะแนนเสียงทางการเมืองของผู้มีอำนาจจัดสรรทรัพยากร

5) การเสริมรายได้ประชาชนให้ถึงมาตรฐานที่รัฐให้หลักประกันไว้ (Guaranteed Basic Income – GBI)

หากการดำเนินการในหัวข้อก่อนหน้านี้สำเร็จจนมีตัวเลขที่เป็น “เส้นมาตรฐานต่ำสุดในการดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” แล้วก็มีทางเลือกที่ภาครัฐจะดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นมาตรฐานนั้น 2 วิธี คือ 1) การเสริมรายได้ประชาชนให้ถึงมาตรฐานที่รัฐให้หลักประกันไว้ (Guaranteed Basic Income – GBI) และ 2) การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI)

ในแนวทางแรกการเสริมรายได้ประชาชนให้ถึงมาตรฐานที่รัฐให้หลักประกันไว้ (GBI) จะเป็นการกำหนดว่าพลเมืองของรัฐที่มีรายได้ไม่ถึงเส้นมาตรฐานจะได้รับการอุดหนุนรายได้เพิ่มเติมจากรายได้ที่ตนหามาจนกว่าจะถึงเส้นมาตรฐานที่กำหนดไว้เป็นประกัน โดยรัฐอาจจำกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมได้อย่างหลากหลาย เช่น จะให้ใคร ด้วยเงื่อนไขอะไร วิธีการให้เป็นเช่นไร หรือต้องมาลงทะเบียนพิสูจน์สิทธิ พิสูจน์รายได้อย่างไรก่อนที่จะได้รับเงินในแต่ละช่วงเวลา

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทรัฐหรือตลาดไทยที่จะตามมาอย่างแน่นอน คือ คนไทยหรือแรงงานในประประเทศกำลังพัฒนา มักมีรายได้จากหลายช่องทาง โดยเฉพาะรายได้นอกระบบควบคุมกำกับของภาครัฐที่สามารถวิเคราะห์ตัวเลขได้อย่างชัดเจน จึงเป็นปัญหาว่าจะเอารายได้ชุดไหนมาคำนวณเทียบกับเส้นมาตรฐานและรัฐมีความสามารถในการตรวจพิสูจน์รายได้ของประชาชนที่มีอยู่หลากหลายได้หรือไม่

แต่สิ่งที่น่ากังวลซึ่งเคยเกิดขึ้นแล้ว คือ ระบบการบังคับให้ลงทะเบียนและแจกแจงข้อมูลพื้นฐานในชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระ ทำให้ประชาชนต้องสละสิทธิในความเป็นส่วนตัว ข้อมูลส่วนบุคคล ท่ามกลางระบอบการปกครองที่อาจมีข้อกังวลเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในยุคดิจิทัลที่เพิ่มศักยภาพในการสอดส่องของภาครัฐ เช่น การบังคับให้เปิดบัญชีและใช้แอพลิเคชั่นที่รัฐกำหนดและไม่อนุญาตให้มีการใช้

ช่องทางการเงินนอกจากที่ได้สำแดงไว้กับรัฐเท่านั้น กลายเป็นกลยุยทธ์ในการ ยื่นหมู ยื่นแมว โดยที่ไม่รู้ว่าสุดท้าย ข้อมูลขั้นพื้นฐานจะเอาไปทำอะไร!

ยิ่งไปกว่านั้นหากวางระบบลงทะเบียนเพื่อใช้สิทธิแล้วย่อมต้องตามมาด้วยกระบวนการคัดกรอง แบบรัฐราชการเอกสาร ซึ่งประชาชนจำนวนมากที่ปัญหาเรื่องเอกสิทธิและสถานะบุคคลก็จะมีปัญหาเพิ่มเติมในการเข้าถึงสิทธิดังกล่าว กลายเป็นความเหลื่อมล้ำซ้ำเติมต่อผู้มีปัญหาด้านสถานภาพทางกฎหมาย

นอกจากนี้การจัดสรรงบประมาณที่ใช้ในแต่ละปีแต่ละช่วงเวลามีความผันผวนตามสภาวะเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในช่วงเศรษฐกิจขาลงแรงงานรับจ้างอิสระก็จะมีงานน้อยรายได้ทำให้รัฐต้องจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเพิ่มเยอะ แต่รัฐก้อยู่ในภาวะยากลำบากในการแสวงหารายได้จากภาษีที่มีตัวเลขทางเศรษฐกิจถดถอย

6) การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI)

ในการวิจัยเอกสารและการประชุมกลุ่มย่อยภายใต้งานวิจัยได้พบข้อสังเกตสำคัญที่สอดคล้องกันประการหนึ่ง คือ แรงงานรับจ้างอิสระไม่ต้องการให้รัฐและบุคคลอื่นมายุ่งกับชีวิตส่วนตัว ยิ่งต้องไปเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลพิสูจน์ความยากจนต่อรัฐให้รู้สึกด้อยศักดิ์ศรีก็ยิ่งอยากหลีกเลี่ยง จึงมีความเห็นไปในทิศทางตอบรับกับข้อเสนอแบบ การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI) ที่จ่ายเงินจำนวนหนึ่งเป็นการประกันรายได้พื้นฐานต่ำสุดไปเลยโดยไม่ต้องมาสำแดงรายได้ทุกๆเดือน เงินจำนวนนี้จะช่วยในช่วงที่ขาดแคลนได้ดีมากเมื่อเทียบกับระบบกฎหมายสวัสดิการแรงงานที่มีอยู่เพราะการเข้าประกันตนตามมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติประกันสังคมฯ ผู้ประกันตนจะไม่ได้รับเงินทดแทนในกรณี "ว่างงาน" (แรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่มีนายจ้าง/สถานประกอบการ) ซึ่งแรงงานรับจ้างอิสระต่างเห็นตรงกันว่า หากเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีเหตุผลใดเป็นแรงจูงใจให้เข้าสู่ระบบประกันสังคมตามมาตรา 40 เพราะสิ่งที่แรงงานรับจ้างอิสระต้องการมากที่สุด ก็คือ เงินทดแทนช่วงว่างงาน หรือก็คือ ช่วงขาดแคลนเงิน จากการว่างงานนั่นเองเพราะจะเกิดช่วงนี้แรงงานจะสภาวะยากจนไม่สามารถจับจ่ายใช้สอยสิ่งอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานได้เลย (Absolute Poverty) หากมีหลักประกันในลักษณะรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นเบาะรองรับอยู่ก็จะช่วยแบ่งเบาความเดือดร้อนได้มาก

หลักการพัฒนาที่ครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงได้คลี่คลายออกมาเป็นข้อเสนอเชิงหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระ ในรูปแบบการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income – UBI) อันมีหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้ [1017]

1) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการจ่ายเงินให้กับผู้บรรลุนิติภาวะทุกคน (Universal)
2) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการให้เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิต (Adequate)

[1017] Arthur, D., (2016). *Basic Income: A Radical Idea Enters the Mainstream*. Australia: Parliament of Australia.

3) เกณฑ์การให้มิได้มีการตั้งเงื่อนไขและการพิสูจน์ใดๆเกี่ยวกับการทำงาน (Unconditional)

หลักการและแนวปฏิบัติของเรื่อง การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI) ประกอบไปด้วย[1018]

1) มีการประกันรายได้ตามเส้นมาตรฐานต่ำสุดในการดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Guaranteed Floor)
2) มีการแจกจ่ายรายได้ให้เป็นประจำตามระยะเวลาที่ชัดเจนแน่นอน เช่น รายปี รายไตรมาส รายเดือน รายสัปดาห์ (Regular Payments)
3) เป็นการจ่ายเงินสดไม่ว่าจะให้เป็นเงินหรือโอนเป็นเงินดิจิทัลที่มีสภาพคล่องสามารถใช้จ่ายได้ทันทีไม่ต้องไปผ่านกระบวนการเพิ่มเติมอื่นๆ (Cash)
4) ส่งมอบเงินให้กับปัจเจกชน มิใช่การให้กับกลุ่มองค์กร สถาบัน ชุมชนใดๆ ที่ทำให้เสี่ยงต่อการเก็บค่าธรรมเนียมหรือทุจริต (Individual)
5) การให้โดยไม่มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนในลักษณะเสื่อมสิทธิหรือเพิ่มภาระหน้าที่แก่ประชาชนเพิ่มเติม (Unconditional)
6) บุคคลเข้าถึงสิทธิในการได้รับรายได้พื้นฐานนี้เป็นการทั่วไป มิต้องมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นพิเศษแตกต่าง และมีข้อเสนอในบางประเทศว่าท่ามกลางเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัฒน์ แรงงานต่างด้าวและครอบครัวของเขาก็อาจเข้าถึงสิทธินี้ได้โดยไม่ถูกเลือกประติบัติ แต่บางประเทศก็เสนอว่าจัดให้กับคนชาติทุกคน (Universal)

แม้ข้อเสนอเกี่ยวกับการประกันรายได้ขั้นพื้นฐานนี้จะมิใช่ข้อเสนอใหม่ทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ได้รับการบรรจุเป็นวาระสำคัญของหลายรัฐมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีโลกทั้งการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและความเสี่ยงไร้งานถาวรจากเทคโนโลยีซึ่งจะส่งผลกระทบทางสังคมอย่างรุนแรง โดยรูปแบบและวิธีการให้หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมีหลายตัวแบบขึ้นอยู่กับทางเลือกของรัฐบาล ภูมิภาค หรือประชาคมทางเศรษฐกิจที่อาจมีนโยบายร่วมกันในประเด็นข้างต้น

นโยบายแบบ UBI นี้ต่อยอดจาก MBI และลบจุดอ่อนของ GBI โดยจะจ่ายเงินในจำนวนที่แรงงานรับจ้างอิสระสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยรัฐจะจัดสรรงบประมาณตามจำนวนประชากรที่เข้าเกณฑ์ โดยสามารถจัดเตรียมงบประมาณเป็นปริมาณเงินได้ชัดเจนทั้ง จำนวนเงินที่ให้รายบุคคล และงบประมาณรวมที่จ่ายทั้งหมด ลดความกังวลของพลเมืองในเรื่องการเสียข้อมูลส่วนบุคคลและความเป็นส่วนตัวไปกับระบบจดทะเบียนและมิต้องผ่านกระบวนการคัดกรองใดๆที่จะทำให้สูญเสียสิทธิไปด้วยวิธีการเชิงเทคนิค

[1018] Alston, P., (2017). *Universal Basic Income as a Social Rights-based Antidote to Growing Economic Insecurity*. New York: Law School, New York University. p.5-8.

ยิ่งไปกว่านั้นรัฐที่เลือกใช้แนวทางนี้อาจไม่ต้องจ่ายใช้เงินงบประมาณมากอย่างที่กังวลในการทำให้ประชาชนดำรงชีพอย่างมีคุณภาพครอบคลุมสิทธิขั้นพื้นฐานทุกสิทธิ เนื่องจากรัฐสามารถสร้างหลักประกันสิทธิบางอย่างไว้รองรับประชาชนเป็นการทั่วไปโดยไม่ต้องจ่ายเป็นเงินให้ประชาชนถือไว้ในมือ เช่น รักษาฟรี เรียนฟรี เป็นต้น อันเป็นการลดภาระการจ่ายเงินตรงแก่แรงงานรับจ้างอิสระได้ โดยรัฐสามารถจัดสรรงบประมาณและใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่มีอยู่เดิม เช่น บริการสาธารณะด้านคมนาคมและโทรคมนาคม เป็นต้น

อย่างไรก็ดีข้อเสนอนี้ยังต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เนื่องจากมีข้อถกเถียงเรื่องคนได้เงินแล้วจะไม่ทำงาน จะไม่ผลิตสินค้า ไม่บริการอะไร หรือไปถึงขั้นสงสัยว่าประชาชนจะขี้เกียจใช้ชีวิตด้วยเงินที่รัฐจ่ายให้แต่ไม่เป็นประโยชน์ใดๆเลยแก่สังคม รวมถึงข้อโต้แย้งว่าอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมิได้เกิดจากเงื่อนไขบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การจ่ายเงินแบบ UBI มิได้มีผลลดความรุนแรงในสังคม

อย่างไรก็ตามประเด็นที่ขาดไปเสียมิได้ คือ สภาพการจ้างงานและความปลอดภัยในการทำงานที่พบว่าคนทำงานอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยจากการทำงานต่อเนื่องยาวนานและความเครียดกังวลสะสมอันส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ก็ต้องได้รับการพิจารณาในรายละเอียดและสร้างข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

การนำหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมาปรับใช้เพื่อรองรับปัญหาคนทำงานรับจ้างอิสระในประเทศไทยจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่จำเป็นต้องถกเถียงทั้งในเชิงหลักการและนโยบาย เนื่องจากรูปแบบการจ้างงานไม่มั่นคงที่ได้กล่าวไว้จะกลายเป็นรูปแบบการทำงานหลักที่ครอบคลุมชีวิตคนในสังคมเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับความต้องการในแง่ของนโยบายทางการเมืองที่จะมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวนมากต้องการเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาให้ตนและคนในครอบครัวที่ชีวิตแขวนอยู่ในระบบดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 7

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระได้สะท้อนให้เห็นความเสี่ยงต่อกลุ่มผู้ด้อยสิทธิจากผลกระทบของความท้าทายในศตวรรษที่ 21 แสดงให้เข้าใจวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานที่ปรับไปตามดิจิทัลแพลตฟอร์มและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ยังผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไพศาล เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคง การอยู่ในภาวะต่อรองได้น้อย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองหรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ และถูกแย่งชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตอย่างไม่เป็นธรรม อย่างไรก็ดีกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ อาทิ การมีงานและรายได้ที่มั่นคงสามารถสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เข้าถึงหลักประกันสุขภาพกายและจิต มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดดิจิทัลรวมถึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกไซเบอร์ ยังไม่ได้รับการปฏิรูปให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลง ย่อมทำให้แรงงานอิสระรวมถึงผู้ประกอบการรายย่อยในตลาดดิจิทัลตกอยู่ในสถานการณ์สุ่มเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิสืบเนื่องจากกฎหมายยังมิได้ให้หลักประกันที่ชัดเจนมั่นคง

จากการวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) รวมถึงความพยายามแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วใน 5 มิติทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวในกรณีศึกษาจากประเทศต่างๆ ไปจนถึงการทบทวนสถานภาพความรู้ของความก้าวหน้าที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้ง 5 มิติ คณะวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวไม่ทันของระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องออกเป็นดังนี้

1. ระบอบกฎหมายคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคม

กฎหมายคุ้มครองแรงงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในการจ้างงานแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในยุคอุตสาหกรรมหนักที่จะต้องมีสถานประกอบการชัดเจนและมีความสัมพันธ์ในเชิงบังคับบัญชาในการทำงาน แต่ภาวการณ์บริหารจัดการธุรกิจและออกแบบระบบกระจายความเสี่ยงลดต้นทุนของภาคการผลิตและบริการในศตวรรษที่ 21 ได้สลายลักษณะความสัมพันธ์ของการระบบความสัมพันธ์ทางแรงงานแบบสายพานการผลิตในโรงงาน ไปสู่การกระจายงานออกเป็นชิ้นๆส่วนๆแล้วติดต่อส่งรับงานกันผ่านระบบอินเตอร์เน็ต นายจ้างได้โอกาสใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางกฎหมายของนายจ้างกับลูกจ้างในสถานประกอบการ ไปเป็นการจ้างเหมาชิ้นหรือจ้างยืดหยุ่นในลักษณะการจ้างทำของ แปรสภาพนิติสัมพันธ์ตามกฎหมายจ้างแรงงานเดิมไปสู่ การผูกพันกันด้วยสัญญาของผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง อันเป็นตัดความสัมพันธ์เชิงสิทธิหน้าที่ระหว่าง “นายจ้าง” กับ “ลูกจ้าง” ซึ่งได้ส่งผลสืบเนื่องกว้างขวางดังได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้า อันทำให้คนทำงานที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระอยู่ในภาวะเสี่ยงด้อยสิทธิสูง หน้าที่อันน้อยลงของนายจ้างเจ้าของทุนโดยเฉพาะบรรษัทได้สร้างความมั่งคั่งผ่านผลประกอบการดีขึ้นเพราะสามารถลดต้นทุนและความเสี่ยงออกไปให้แรงงานรับจ้างอิสระแบกรับเอาเอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ถ่างความเหลื่อมล้ำในสังคมให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก ดังนั้น

การจัดการกับรูปแบบความสัมพันธ์ในการทำงานเพื่อให้แรงงานรับจ้างอิสระได้รับการคุ้มครองสิทธิในประเด็นต่างๆจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่งในศตวรรษที่ 21

ระบอบกฎหมายที่เน้นไปที่การพิสูจน์สิทธิหรือให้สิทธิเฉพาะแรงงานที่เข้าสู่ระบบการทำงานตามที่กำหนด รวมถึงการให้สวัสดิการที่แตกต่างกันระหว่างแรงงานที่ทำงานในระบบสถานประกอบการมีนายจ้าง กับแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่มีนายจ้างและสถานประกอบการตามระบบความสัมพันธ์แรงงานดั้งเดิม ก็สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาดั้งเดิมของระบอบกฎหมายที่สร้างบทบัญญัติและเงื่อนไขมากเกินไปจนทำให้กลุ่มเสี่ยงเข้าไม่ถึงสิทธิตามกฎหมายเพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดตามตัวบทกฎหมาย การตีความของเจ้าพนักงานของรัฐ ไปจนถึงการตีความจำกัดสิทธิโดยองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ

ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนคนทำงานเต็มเวลาให้ออกไปสู่ชีวิตที่ต้องอยู่กับความเสี่ยงว่าจะมีงานหรือไม่มีงานในบางช่วงเวลา หรือกลายเป็นคนไม่มีงานทำถาวรอันเนื่องมาจากการแทนที่ด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ก็เป็นระเบิดเวลาที่พร้อมจะทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายเพิ่มในอนาคตอันใกล้จนทำให้ประชาชนบางส่วนอยู่ในภาวะความยากจนอย่างเรื้อรังและคุณภาพชีวิตตกต่ำสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งทางสังคมในอนาคตอันใกล้ หากการจัดสวัสดิการสังคมยังผูกติดอยู่กับการทำงาน ไม่ยอมรับว่ามนุษย์สามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพมีศักดิ์ศรีได้หากไม่ได้ทำงานที่ระบบตลาดต้องการ ก็ยิ่งไปซ้ำเติมปัญหาให้รุนแรงขึ้นได้อีก ดังนั้นการตระเตรียมความพร้อมของรัฐในการรองรับคนที่มิได้ทำงานซึ่งระบบตลาดต้องการ หรือคนที่มิได้ทำงานที่ได้รับค่าตอบแทน จึงเป็นสิ่งที่รัฐต้องคิดท่ามกลางความกดดันของภาวะสังคมสูงอายุที่กำลังมาถึง รัฐไทยจะให้คุณค่ากับคนที่อยู่ดูแลครอบครัวตนเองอย่างไร รัฐไทยจะดูแลเด็กที่เกิดในครอบครัวที่ไม่มีงานทำเช่นไร ไปจนถึงคนที่ผลิตความรู้ งานศิลปะ หรือทำกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมเพื่อสังคม แต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากระบบตลาด จะมีชีวิตรอดอยู่ได้อย่างไรในศตวรรษที่ 21

ในสังคมอารยะอื่นเริ่มมีการแสวงหาทางออกที่จะรองรับปัญหานี้ในระยะยาวบ้างแล้วในหลายลักษณะ โดยสิ่งที่พบจากการทบทวนวิจัย ก็คือ การสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานให้กับมนุษย์ในยุคดิจิทัลเพื่อฝ่าข้ามความเหลื่อมล้ำที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ถ่างให้กว้างขึ้น

2. ระบอบกฎหมายที่ตั้งอยู่บนคุณค่าของ “การทำงานที่ผลิตมูลค่าในตลาดทุนนิยม”

การให้คุณค่าแก่แรงงานเฉพาะคนที่ทำงานบนพื้นฐานของ “งาน” ที่ต้องมีนายจ้างในระบบตลาดแรงงานถือว่าเป็นแก่นกลางปัญหาของระบอบกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานและหลักประกันสุขภาพ กล่าวคือ ผู้ที่จะได้รับการรักษาภายใต้ระบบสวัสดิการแรงงานจะต้องเป็นผู้ที่ทำงานกับนายจ้างซึ่งเป็นผู้ประกอบการตามระบบสัญญาจ้างแรงงานเสียก่อน เงื่อนไขที่จะเข้าสู่การบำบัดตั้งอยู่บนความเจ็บป่วยทางจิตอย่างร้ายแรงเรื้อรังจนมิอาจทำงานได้เป็นปกติ จึงจะสามารถลาพักรับการรักษาได้ ส่วนแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งจะได้รับการรักษาตามกฎหมายสวัสดิการแรงงานก็ต้องมีความสามารถหาเงินมาจ่ายสมทบในระบบประกันสังคมได้เสียก่อน จึงจะสามารถใช้สวัสดิการได้ ดังนั้นงานที่มีนายจ้างผู้ประกอบการต้องการจ่ายเงินในระบบสัญญาจ้างแรงงาน หรืองานรับจ้างอิสระที่ได้เงินเท่านั้น ที่ระบอบกฎหมายปัจจุบันนับว่าเป็น “งาน” ที่มีคุณค่าเพียงพอจะได้รับการดูแลสุขภาพจิตใจจากระบบประกันสุขภาพแรงงาน

ถ้าแรงงานรับจ้างอิสระไม่อยู่ในระบบสัญญาจ้างแรงงานกับผู้ประกอบการ หรือไม่มีเงินจากการรับจ้างมากพอ ก็ต้องใช้ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐที่มีปัญหาพื้นฐานในเรื่องความเพียงพอต่อความต้องการของผู้มีปัญหาทั้งยังมีคุณภาพในการดูแลปัญหาต่างกันไปตามปริมาณงานที่แต่ละพื้นที่ซึ่งประชาชนนั้นมีภูมิลำเนาเข้าใช้สิทธิ อันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเมื่อมีอาการหนักแล้วมากกว่าบริการด้านสุขภาพเชิงป้องกัน

ยิ่งไปกว่านั้นการหาวิธีแก้ไขให้ผู้ป่วยให้หายเจ็บไข้เพื่อผลักดันกลับเข้าไปสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งยังเป็นการยืนยันว่า “คุณค่าของคน” อยู่ที่ผลของงานที่สามารถนับได้เป็นตัวเงินตามตรรกะของตลาดทุนนิยมอย่างชัดเจน งานอีกจำนวนมากที่ไม่ถูกนับว่าเป็นงานไม่อาจทำให้แรงงานรับจ้างอิสระมีความสามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขกายและใจได้ เช่น การอยู่บ้านดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว หรือการผลิตความรู้สาธารณะในพื้นที่ไซเบอร์ การทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทางสังคมหรือการเมืองเพื่อความเปลี่ยนแปลง ล้วนไม่ถูกนับเป็นงานที่จะได้รับสวัสดิการแรงงานเพราะไม่มีนายจ้าง ไร้สถานประกอบการ และไม่ทำเงินจนไม่อาจจ่ายเงินสมทบเข้าระบบกองทุนประกันสังคม แม้สังคมอาจจะชื่นชมแต่ก็ไม่มีมาตรการใดๆที่ออกมารองรับความจำเป็นต่างๆในชีวิตของผู้คนที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าต่อสังคมและครอบครัวแต่ไม่ผลิตมูลค่าทางเศรษฐกิจในตลาด ในกรณีเลวร้ายที่สุดระบอบกฎหมายปัจจุบันไม่ยอมรับการผักผ่อนอยู่เฉยอันสืบเนื่องมาจากอาการเจ็บป่วยทางใจเรื้อรังจากการทำงานหนักหรือความกดดันสารพัดรูปแบบที่ผู้คนในศตวรรษที่ 21 ต้องเผชิญอยู่

การแก้ปัญหาชีวิตส่วนตัวของคนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องต่อสู้กับความเปลี่ยวเหงาและการแข่งขันที่สูงต่อเนื่องตลอดเวลา โดยมองว่าผู้คนที่อยู่ในภาวะซึมเศร้าหรือวิตกจริตเป็นโรคด้วยการวินิจฉัยด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์อันมีรูปธรรมของการแก้ปัญหาที่การรักษาด้วยยา แต่ไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของความเครียด วิตกกังวล และซึมเศร้า ย่อมเป็นอวิชชาที่ขัดขวางการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างตรงจุด เพราะได้เบี่ยงเบนปัญหาสังคมให้กลายเป็นปัญหาทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ อันเป็นการหลีกเลี่ยงมิให้สังคมมองเห็นปัญหาความด้อยสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระที่เกิดจากระบอบกฎหมายที่ล้าสมัยไม่รองรับปัญหาจากระบบเศรษฐกิจที่สร้างความเสี่ยงให้เกิดขึ้นในชีวิตแรงงานรับจ้างอิสระ

3. ระบอบกฎหมายที่ไม่ส่งเสริมสวัสดิการสังคมเพื่อการเจริญพันธุ์

การวางระบอบสวัสดิการสังคมและครอบครัวโดยมิคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการทำงานในยุคดิจิทัลซึ่งแรงงานมี่พฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป การถูกบังคับให้กลายเป็นแรงงานรับจ้างอิสระมีชีวิตแขวนอยู่บนรายได้ต่อชิ้นงานนั้นบีบให้คนทำงานมากขึ้น แต่มีความมั่นคงในรายได้และการมีงานทำต่อเนื่องน้อยลง ส่งผลต่อการสร้างดุลยภาพระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิต อันมีนัยยะสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัว หรือมีลูกของแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างยืดหยุ่น ขาดแคลนรายได้ประจำและด้อยสิทธิในระบบหลักประกันแรงงาน

การใช้ชีวิตช่วงต้นของการทำงานที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์อยู่บนความเสี่ยงสูงไร้ความแน่นอนนั้นย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวและมีบุตรธิดาเพราะเต็มไปด้วยความวิตกกังวลต่อความไม่แน่นอนของอนาคต เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระส่วนใหญ่ มักไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่มีเสรีภาพในการทำสัญญามาเท่าใดนัก โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระที่เป็นแรงงานรับจ้างหน้าใหม่ เป็นวัยรุ่น หรือเพิ่งเข้าสู่ตลาดรับจ้าง

งาน ต่างจาก แรงงานรับจ้างอิสระหน้าเก่า ที่มีอายุ มีประสบการณ์ มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายมากพอที่จะต่อรองกับผู้ว่าจ้าง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุดได้

อีกทั้ง ในกลไกการตลาด แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่ แม้จะมีความสุขดีกับการทำงานอย่างอิสระแต่หลายครั้งพวกเขาอาจต้องยอมสละผลประโยชน์และอำนาจต่อรองลง เช่น การลดค่าตอบแทน แล้วเพิ่มรายได้ด้วยการรับงานมากขึ้นจนชีวิตส่วนตัวถูกกลืนกินให้เป็นเวลางานเสียหมด ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าแข่งในตลาดแรงงานรับจ้างอิสระได้ และ แรงงานรับจ้างอิสระหน้าใหม่อาจไม่มีความต่อเนื่องในการทำงาน เพราะอาจถูกผู้ว่าจ้างปฏิเสธไม่มอบงานต่อได้เสมอ

ความรู้สึกเสี่ยงทั้งหมดของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระล้วนตั้งอยู่บนตรรกะที่ว่า ไม่มีงาน ไม่มีเงิน ไม่อาจบันดาลสุข นั่นหมายความว่าแรงงานภายใต้ระบอบกฎหมายสวัสดิการสังคมไทยนั้นไม่อาจวางใจได้ว่าหากตนไม่มีงานทำจะสามารถดูแลตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัยได้ เนื่องจากแรงงานรับจ้างอิสระไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทนการว่างงาน ไม่มีสวัสดิการสังคมสำหรับคนวัยทำงานที่ว่างงาน ไปจนถึงการขาดไร้สวัสดิการคุณภาพดีที่สามารถดูแลชีวิตของบุตรธิดาที่เกิดขึ้นมา

หลักประกันสิทธิของบุคคลในลักษณะครอบคลุมความจำเป็นในชีวิตอย่างรอบด้านและสนับสนุนให้คนทุกคนในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีแม้ไม่มีงานทำ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการลดความรู้สึกไม่มั่นคงในหมู่ประชาชนอันจะส่งผลดีต่อการสร้างความมั่นใจให้ผู้คนในสังคมพร้อมที่จะมีครอบครัวและมีทายาทต่อไป

4. ระบอบกฎหมายป้องกันการผูกขาดตลาดและการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระ

กฎหมายป้องกันผูกขาดวางอยู่บนการส่งเสริมให้มีผู้แข่งขันในตลาดมากรายเพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ผลิตและให้บริการจำนวนมากแข่งกันเสนอสินค้าและบริการที่มีคุณภาพในราคาประหยัดที่สุดแก่ผู้บริโภค อย่างไรก็ดีตลาดอิเล็กทรอนิกส์ได้สร้างความท้าทายด้านเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 ที่มองเห็นได้ง่ายที่สุดในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ได้แก่ เศรษฐกิจแบ่งปัน หรือ sharing economy ที่มันได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงลักษณะของงานแรงงานรับจ้างอิสระพึ่งพาเศรษฐกิจแบ่งปันเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถสร้างโอกาสให้ผู้คนจำนวนมากสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระบบเศรษฐกิจโดยก้าวข้ามพรมแดนทางอธิปไตยซึ่งเป็นข้อจำกัดในระบอบกฎหมายเดิม แต่ก็ได้สร้างปัญหาใหม่ต่อการนิยาม “ตลาด” เมื่อไม่อาจใช้หลักตลาดภูมิศาสตร์ เพราะปัจจุบันจะต้องพิจารณาตลาดดิจิทัลในสภาพที่เชื่อมโยงเข้าสู่แพลตฟอร์มระดับโลกที่ใหญ่ผู้ผลิต ตัวกลางและผู้บริโภคเชื่อมถึงกันหมด จึงมีความจำเป็นต้องสร้างระบอบกฎหมายใหม่ขึ้นให้สอดคล้องกับธรรมชาติของธุรกรรมออนไลน์

การประเมินอำนาจเหนือตลาด ไม่ควรใช้เกณฑ์ส่วนแบ่งตลาด เพราะการหาขอบเขตของตลาดทำไม่ได้ควรหันมาใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาประกอบ เช่น ศักยภาพในการแข่งขัน มีคู่แข่งหรือไม่ มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการแข่งขันได้หรือไม่ เพราะในปัจจุบันหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดนผูกขาดด้วยเจ้าของแพลตฟอร์มน้อยรายและแนวโน้มทางธุรกิจที่มีการรวมธุรกิจของผู้ประกอบการที่เคยแข่งขันกันจนเหลือผู้ประกอบการเพียงรายเดียว จนกลายเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดแต่เพียงผู้เดียวไม่เอื้อให้เกิดการแข่งขัน เสี่ยงต่อการใช้อำนาจบิดเบือนกลไกตลาด เพราะผู้บริโภคและผู้ให้บริการล้วนไม่มีอำนาจต่อรองกับเจ้าของแพลตฟอร์มอีกต่อไป

ความยุ่งยากอีกประการ คือ หากรัฐหรือสมาคมผู้รับจ้างอิสระสามารถรวมตัวกันขึ้นสร้างแพลตฟอร์มใหม่ๆขึ้นมาแข่งขันกับผู้มีอิทธิพลเหนือตลาดเดิมก็จะเป็นการดีต่อการแข่งขัน เพราะเป็นการเพิ่มคู่แข่งขันส่งเสริมการผลิตสินค้าและบริการให้มีคุณภาพแต่ราคาประหยัด แต่กลับมาการตีความที่สุ่มเสี่ยงต่อการส่งเสริมสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระเนื่องจากมีการนิยามว่าผู้รับจ้างถือเป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่จ้างงานตนเอง มิใช่แรงงาน หากปล่อยให้ผู้ประกอบการรายย่อยรวมตัวกันขึ้นจะถือเป็นการรวมตัวททที่ทำลายการแข่งขัน

ความกังวลดังกล่าวเกิดผลกระทบต่อขบวนการของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในการรวมตัวกันกำหนดเพดานค้าจ้างขั้นพื้นฐานหรือภาระงานที่เหมาะสม โดยมีการกล่าวอ้าวว่าการรวมกลุ่มเข้าลักษณะกันรวมตัวกันกำหนดราคาในตลาด ซึ่งอาจขัดต่อหลักการแข่งขันด้านราคาหรือกีดกันมิให้ผู้ประกอบการรายอื่นเข้าสู่ตลาด หากเกิดการตีความในทิศทางดังกล่าวย่อมกระทบต่อความพยายามในการรวมตัวกันของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อกำหนดสัญญามาตรฐานขั้นต่ำ ดังนั้นจึงสุ่มเสี่ยงว่าจะตีความไปในลักษณะการมองว่าแรงงานรับจ้างอิสระไม่ใช่แรงงานแต่เป็นผู้ประกอบการ และไม่ยอมให้แรงงานรับจ้างอิสระรวมตัวขึ้นเป็นสหภาพหรือสมาคมด้วยการอ้างเรื่องการผูกขาดเช่นว่า

ส่วนการคาดหวังให้ภาครัฐเข้าแทรกแซงตลาดเพื่อสร้างแพลตฟอร์มให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเข้าแข่งขันในตลาดก็ยังต้องรอความพร้อมของภาครัฐ และสุ่มเสี่ยงต่อการต่อต้านจากภาคเอกชนว่าได้ดึงภาครัฐเข้ามาสร้างความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขันตามกลไกตลาดเสรี ด้วยการอ้างว่ารัฐควรทำหน้าที่เพียงกำกับดูแล มิควรเข้ามาดำเนินการเองในตลาด

5. ระบอบกฎหมายทรัพย์สินในยุคดิจิทัลกับการแย่งยึดทุกสรรพสิ่งให้เป็นของบรรษัท

ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองในประเทศไทยได้ประกอบสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายขึ้นบนพื้นฐานของการแบ่งแยกลักษณะความเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินออกเป็น 2 ประเภทหลัก นั่นคือ ทรัพย์สินของรัฐกับ ทรัพย์สินของเอกชน แม้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช 2540 เริ่มมีการสร้างความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” ขึ้นมาเป็นทางเลือกของการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินที่ให้ชุมชนถือครองร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์และอนุรักษ์แต่ก็ยังมีภาครัฐเป็นผู้กุมอำนาจในการกำหนดวิธีการเข้าถึงสิทธิของชุมชนและขอบเขตการใช้สิทธิของชุมชน การไร้ซึ่งพลวัตรทางความคิดในการสร้างระบอบกรรมสิทธิ์ใหม่ๆขึ้นมารองรับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจของรัฐไทยย่อมสร้างความด้อยสิทธิให้กับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตจำนวนมาก

ระบอบกฎหมายที่ไม่ยอมรับความเป็นเจ้าของในข้อมูลหรือทรัพย์สินในโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตได้สร้างผลสะเทือนอย่างลึกซึ้งกว้างขวางในสำนึกของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่เป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เนื่องจากปริมาณข้อมูลที่แรงงานรับจ้างอิสระผลิตขึ้นบนโลกไซเบอร์ผ่านการเล่นเกมส์ยามพักผ่อนหย่อนใจ หรือการผลิตเนื้อหาต่างๆในโลกไซเบอร์ ไปจนถึงข้อมูลส่วนบุคคลที่เกิดจากการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลาย ได้กลายเป็นขุมทรัพย์ที่บรรษัทเจ้าของแพลตฟอร์มหรือเจ้าของเทคโนโลยีสามารถยึดครองเอาทรัพย์สินใหม่ๆเหล่านี้ไปโดยมิได้ตัดสินใจร่วมกับผู้ใช้ว่าจะแบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างไร

การรับรองสิทธิในทรัพย์สินบนโลกเสมือนของผู้ใช้อินเตอร์เน็ตซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระผู้เชื่อมโยงกับระบบสื่อสารดิจิทัลอย่างเข้มข้นย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เนื่องจากเมื่อ

ระบอบกฎหมายสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในทรัพย์สินเหล่านี้ในลักษณะ ทรัพย์สินส่วนบุคคล (Personal Property) ที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมระหว่างเจ้าของแพลตฟอร์มกับผู้ใช้อินเตอร์เน็ตที่มองว่าทรัพย์สินในโลกเสมือนเป็นระบอบกรรมสิทธิ์ร่วม (Common Property) ที่ต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน มิใช่ปล่อยให้เกิดการยึดครองทุกสรรพสิ่งบนแพลตฟอร์มให้กลายเป็นทรัพย์สินเอกชน (Private Property) ของบรรษัทเจ้าของเทคโนโลยีแต่เพียงผู้เดียว

เมื่อแรงงานรับจ้างอิสระได้สิทธิในการเป็นเจ้าของร่วมเหนือทรัพย์สินดิจิทัลในโลกเสมือนแล้ว ก็จะนำไปสู่การสร้างระบบแบ่งปันผลประโยชน์จากเจ้าของแพลตฟอร์มมาสู่ผู้ใช้ ทำให้เกิดความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินแก่แรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลผู้มีส่วนร่วมผลิตทรัพย์สินในโลกดิจิทัลปริมาณมหาศาล

ผลประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนตัวที่แรงงานรับจ้างอิสระได้รับแบ่งปันจากเจ้าของแพลตฟอร์มจะกลายเป็นรายได้ที่รัฐสามารถจัดเก็บภาษีมาเป็นงบประมาณในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อสนับสนุนสิทธิในคุณภาพชีวิตที่ดีของแรงงานรับจ้างอิสระ และยังอาจเป็นงบประมาณในการทำโครงการประกันรายได้พื้นฐานให้กับประชาชนได้ เนื่องจากทรัพย์สินในโลกเสมือนมีมูลค่าทางการตลาดสูงขึ้นเรื่อยๆจากการใช้งานในอินเตอร์เน็ตที่มากขึ้นเรื่อยๆ และถือเป็นมาตรการที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรมเพราะเป็นการนำรายได้จากแรงงานรับจ้างอิสระผู้มีส่วนร่วมในการสร้างทรัพย์สินในโลกเสมือนมาสร้างหลักประกันให้กับแรงงานรับจ้างอิสระทั้งในฐานะผู้บริโภคในโลกไซเบอร์หรือผู้ผลิตทำงานผ่านอินเตอร์เน็ต

จากผลการศึกษาทั้งในเชิงกระบวนการของการเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้รองรับสิทธิของกลุ่มเสี่ยงกลับพบว่า นักกฎหมายและนักยุทธศาสตร์ฝ่ายบรรษัทได้พยายามขยับรูปแบบการจ้างงานให้หลุดไปนอกกรอบภาระหน้าที่การคุ้มครองสิทธิแรงงานตามกฎหมายไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างเหมาช่วง จ้างงานยืดหยุ่น เปิดบริษัทลูกมาในลักษณะการจัดหางานเพื่อให้เกิดสัญญาย่อยๆ ไปจนถึงการเปลี่ยนสัญญาจ้างแรงงานให้กลายเป็นสัญญาจ้างทำของ เพื่อไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ฉันท์นายจ้าง-ลูกจ้าง และทำให้คนทำงานหลุดออกไปจากหลักประกันทางสังคมทั้งหลาย นอกจากนี้กฎหมายป้องกันการผูกขาดก็ยังมิได้เปิดโอกาสให้แรงงานรายย่อยรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจเข้าสู่ตลาดแข่งขันกับบรรษัทขนาดใหญ่ และในท้ายที่สุดผลผลิตในโลกดิจิทัลของพลเมืองเน็ตทั้งหลายอย่างข้อมูลและสินทรัพย์เสมือนก็ถูกแปลงให้กลายเป็นทรัพย์สินของบริษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม ส่วนการปรับตัวของภาครัฐก็อยู่ในลักษณะหลีกเลี่ยงการแก้ปัญหาในแต่ละประเด็นอย่างตรงไปตรงมา งานวิจัยพบว่าพรรคการเมืองต่างๆและรัฐบาลใช้วิธีเลี่ยงไปสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตขั้นต่ำอันเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายทางในลักษณะของการอุดหนุนรายได้แทนแต่ก็ยังอยู่ในลักษณะการเลือกให้ตามอำเภอใจโดยมิได้มีจุดอ้างอิงว่ารายได้มากน้อยเพียงไรที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริงและสามารถแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้ และต้องมีมาตรการในเชิงปฏิบัติเช่นไรในการผลักดันโครงการพัฒนาสิทธิของแรงงานรับจ้างอิสระอย่างเป็นรูปธรรม

ทฤษฎีและหลักการทางกฎหมายที่อาจนำมาประยุกต์ใช้ผลักดันระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21

โดยมีประเด็นสำคัญที่ต้องกล่าวถึง คือ การลดผลกระทบด้านลบที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวทางของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์กับคนบางกลุ่มแต่สร้างผลเสียให้คนบางกลุ่ม ความเจริญก้าวหน้าในลักษณะไม่สมดุล (Imbalance Growth) นั้นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้กระจายผลประโยชน์ไปสู่คนกลุ่มที่เสียประโยชน์มากขึ้น และมีมาตรการรองรับผลกระทบร้ายที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเสี่ยง ดังปรากฏในหลักการสร้างความเจริญทั่วถึงทุกคน (Inclusive Growth) อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งมุ่งสร้างหลักประกันสิทธิให้กับกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายที่อาจได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอย่างไม่สมดุล ดังนั้นการพัฒนาจึงมิได้มุ่งไปที่การเพิ่มตัวเลขทางเศรษฐกิจในภาพรวมที่อาจสร้างความมั่งคั่งให้คนเพียงบางกลุ่ม แต่การพัฒนาต้องตอบสนองพลเมืองและส่งเสริมสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมของคนทุกกลุ่มด้วย

การสร้างหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างงานที่ไม่มั่นคงนั้นต้องมุ่งแก้ปัญหาหลักใน 2 ประเด็น คือ 1.การสร้างหลักประกันสิทธิไม่ว่าจะนายจ้างจะปรับเปลี่ยนรูปแบบสัญญาจ้างเช่นไรก็ตาม 2.ต้องเป็นหลักประกันทางกฎหมายที่ครอบคลุมคุณภาพชีวิตทุกมิติของคนทำงาน ดังนั้นหลักการที่สามารถนำมารองรับปัญหาเช่นว่าก็คือ การพัฒนาที่ครอบคลุมถึงกลุ่มเสี่ยง (Inclusive Development) ซึ่งเป็นหลักสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ประชาคมโลกและรัฐไทยได้ให้พันธสัญญาว่าจะดำเนินการไปให้บรรลุวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ

ความเหลื่อมล้ำที่นำมาสู่ผลการศึกษาวิจัยนี้ คือ ระบอบกฎหมายในประเทศไทยที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงาน หรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆแก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่

ทางเลือกเชิงรูปธรรมในการพัฒนามาตรการเพื่อประกันสิทธิให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิมีหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ตั้งแต่การดึงให้แรงงานรับจ้างอิสระที่ถูกทำให้กลายเป็นผู้รับจ้างทำของ ย้อนกลับเข้ามาอยู่ในความสัมพันธ์แบบลูกจ้างนายจ้างได้รับสิทธิแรงงานตามระบบกฎหมายแรงงานที่มีอยู่เดิม ไปจนถึงการสนับสนุนรายได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ได้มาตรฐาน หรือการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า ข้อเสนอเหล่านั้นได้แก่

1) การใช้ผู้จัดการนักกฎหมายอาชีพมาเป็นตัวแทนในการต่อรองเรียกร้องสิทธิ

2) การสร้างกลุ่ม สมาคม สหพันธ์ ที่มีตัวแทนเจรจาหรือนักกฎหมายองค์กรเจรจาให้

3) รัฐกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ดึงแรงงานรับจ้างอิสระกลับเข้าสู่ระบบกฎหมายแรงงาน

4) การหาเส้นกำหนดรายได้พื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี (Minimum Basic Income – MBI)

5) การเสริมรายได้ประชาชนให้ถึงมาตรฐานที่รัฐให้หลักประกันไว้ (Guaranteed Basic Income – GBI)

6) การสร้างหลักประกันรายได้ให้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI)

ในการวิจัยเอกสารและการประชุมกลุ่มย่อยภายใต้งานวิจัยได้ค้นพบข้อสังเกตสำคัญที่สอดคล้องกันประการหนึ่ง คือ แรงงานรับจ้างอิสระไม่ต้องการให้รัฐและบุคคลอื่นมายุ่งกับชีวิตส่วนตัว ยิ่งต้องไปเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลพิสูจน์ความยากจนต่อรัฐให้รู้สึกด้อยศักดิ์ศรีก็ยิ่งอยากหลีกเลี่ยง จึงมีความเห็นไปในทิศทางตอบรับกับข้อเสนอแบบ การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI) ที่จ่ายเงินจำนวนหนึ่งเป็นการประกันรายได้พื้นฐานต่ำสุดไปเลยโดยไม่ต้องมาสำแดงรายได้ทุกๆเดือน เงินจำนวนนี้จะช่วยในช่วงที่ขาดแคลนได้ดีมากเมื่อเทียบกับระบบกฎหมายสวัสดิการแรงงานที่มีอยู่เพราะการเข้าประกันตนตามมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติประกันสังคมฯ ผู้ประกันตนจะไม่ได้รับเงินทดแทนในกรณี "ว่างงาน" (แรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่มีนายจ้าง/สถานประกอบการ) ซึ่งแรงงานรับจ้างอิสระต่างเห็นตรงกันว่า หากเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีเหตุผลใดเป็นแรงจูงใจให้เข้าสู่ระบบประกันสังคมตามมาตรา 40 เพราะสิ่งที่แรงงานรับจ้างอิสระต้องการมากที่สุด ก็คือ เงินทดแทนช่วงว่างงาน หรือก็คือ ช่วงขาดแคลนเงิน จากการว่างงานนั่นเองเพราะจะเกิดช่วงนี้แรงงานจะสภาวะยากจนไม่สามารถจับจ่ายใช้สอยสิ่งอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานได้เลย (Absolute Poverty) หากมีหลักประกันในลักษณะรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นเบาะรองรับอยู่ก็จะช่วยแบ่งเบาความเดือดร้อนได้มาก

หลักการพัฒนาที่ครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงได้คลี่คลายออกมาเป็นข้อเสนอเชิงหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระ ในรูปแบบการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income – UBI) อันมีหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้

1) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการจ่ายเงินให้กับผู้บรรลุนิติภาวะทุกคน (Universal)
2) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการให้เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิต (Adequate)
3) เกณฑ์การให้มิได้มีการตั้งเงื่อนไขและการพิสูจน์ใดๆเกี่ยวกับการทำงาน (Unconditional)

หลักการและแนวปฏิบัติของเรื่อง การสร้างหลักประกันรายได้แก่แรงงานรับจ้างอิสระอย่างถ้วนหน้า (Universal Basic Income – UBI) ประกอบไปด้วย

1) มีการประกันรายได้ตามเส้นมาตรฐานต่ำสุดในการดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Guaranteed Floor)

2) มีการแจกจ่ายรายได้ให้เป็นประจำตามระยะเวลาที่ชัดเจนแน่นอน เช่น รายปี รายไตรมาส รายเดือน รายสัปดาห์ (Regular Payments)
3) เป็นการจ่ายเงินสดไม่ว่าจะให้เป็นเงินหรือโอนเป็นเงินดิจิทัลที่มีสภาพคล่องสามารถใช้จ่ายได้ทันทีไม่ต้องไปผ่านกระบวนการเพิ่มเติมอื่นๆ (Cash)
4) ส่งมอบเงินให้กับปัจเจกชน มิใช่การให้กับกลุ่มองค์กร สถาบัน ชุมชนใดๆ ที่ทำให้เสี่ยงต่อการเก็บค่าธรรมเนียมหรือทุจริต (Individual)
5) การให้โดยไม่มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนในลักษณะเสื่อมสิทธิหรือเพิ่มภาระหน้าที่แก่ประชาชนเพิ่มเติม (Unconditional)
6) บุคคลเข้าถึงสิทธิในการได้รับรายได้พื้นฐานนี้เป็นการทั่วไป มิต้องมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นพิเศษแตกต่าง และมีข้อเสนอในบางประเทศว่าท่ามกลางเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัฒน์ แรงงานต่างด้าวและครอบครัวของเขาก็อาจเข้าถึงสิทธินี้ได้โดยไม่ถูกเลือกประติบัติ แต่บางประเทศก็เสนอว่าจัดให้กับคนชาติทุกคน (Universal)

แม้ข้อเสนอเกี่ยวกับการประกันรายได้ขั้นพื้นฐานนี้จะมิใช่ข้อเสนอใหม่ทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ได้รับการบรรจุเป็นวาระสำคัญของหลายรัฐมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีโลกทั้งการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและความเสี่ยงไร้งานถาวรจากเทคโนโลยีซึ่งจะส่งผลกระทบทางสังคมอย่างรุนแรง โดยรูปแบบและวิธีการให้หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมีหลายตัวแบบขึ้นอยู่กับทางเลือกของรัฐบาล ภูมิภาค หรือประชาคมทางเศรษฐกิจที่อาจมีนโยบายร่วมกันในประเด็นข้างต้น

นโยบายแบบ UBI นี้ต่อยอดจาก MBI และลบจุดอ่อนของ GBI โดยจะจ่ายเงินในจำนวนที่แรงงานรับจ้างอิสระสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยรัฐจะจัดสรรงบประมาณตามจำนวนประชากรที่เข้าเกณฑ์ โดยสามารถจัดเตรียมงบประมาณเป็นปริมาณเงินได้ชัดเจนทั้ง จำนวนเงินที่ให้รายบุคคล และงบประมาณรวมที่จ่ายทั้งหมด ลดความกังวลของพลเมืองในเรื่องการเสียข้อมูลส่วนบุคคลและความเป็นส่วนตัวไปกับระบบจดทะเบียนและมิต้องผ่านกระบวนการคัดกรองใดๆที่จะทำให้สูญเสียสิทธิไปด้วยวิธีการเชิงเทคนิค

ยิ่งไปกว่านั้นรัฐที่เลือกใช้แนวทางนี้อาจไม่ต้องจ่ายใช้เงินงบประมาณมากอย่างที่กังวลในการทำให้ประชาชนดำรงชีพอย่างมีคุณภาพครอบคลุมสิทธิขั้นพื้นฐานทุกสิทธิ เนื่องจากรัฐสามารถสร้างหลักประกันสิทธิบางอย่างไว้รองรับประชาชนเป็นการทั่วไปโดยไม่ต้องจ่ายเป็นเงินให้ประชาชนถือไว้ในมือ เช่น รักษาฟรี เรียนฟรี เป็นต้น อันเป็นการลดภาระการจ่ายเงินตรงแก่แรงงานรับจ้างอิสระได้ โดยรัฐสามารถจัดสรรงบประมาณและใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่มีอยู่เดิม เช่น บริการสาธารณะด้านคมนาคมและโทรคมนาคม เป็นต้น

อย่างไรก็ดีข้อเสนอนี้ยังต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เนื่องจากมีข้อถกเถียงเรื่องคนได้เงินแล้วจะไม่ทำงาน จะไม่ผลิตสินค้า ไม่บริการอะไร หรือไปถึงขั้นสงสัยว่าประชาชนจะขี้เกียจใช้ชีวิตด้วยเงินที่รัฐจ่ายให้แต่ไม่เป็นประโยชน์ใดๆเลยแก่สังคม รวมถึงข้อโต้แย้งว่าอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมิได้เกิดจากเงื่อนไขบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การจ่ายเงินแบบ UBI มิได้มีผลลดความรุนแรงในสังคม

อย่างไรก็ตามประเด็นที่ขาดไปเสียมิได้ คือ สภาพการจ้างงานและความปลอดภัยในการทำงานที่พบว่าคนทำงานอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยจากการทำงานต่อเนื่องยาวนานและความเครียดกังวลสะสมอันส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ก็ต้องได้รับการพิจารณาในรายละเอียดและสร้างข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

การนำหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมาปรับใช้เพื่อรองรับปัญหาคนทำงานรับจ้างอิสระในประเทศไทยจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่จำเป็นต้องถกเถียงทั้งในเชิงหลักการและนโยบาย เนื่องจากรูปแบบการจ้างงานไม่มั่นคงที่ได้กล่าวไว้จะกลายเป็นรูปแบบการทำงานหลักที่ครอบคลุมชีวิตคนในสังคมเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับความต้องการในแง่ของนโยบายทางการเมืองที่จะมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวนมากต้องการเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาให้ตนและคนในครอบครัวที่ชีวิตแขวนอยู่ในระบบดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

<u>หนังสือ</u>

A. E. Rodriguez and Ashok Menon. (2010). *The Limits of Competition Policy the Shortcomings of Antitrust in Developing and Reforming Economies.* Kluwer Law International BV.

Acemoglu, Daron & Robinson J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. London: Profile Books.

Alison Jones and Brenda Sufrin. (2014). *EU Competition Law: Text, Cases, and Materials.* (5th ed.)Oxford University Press.

Alston, P., (2017). *Universal Basic Income as a Social Rights-based Antidote to Growing Economic Insecurity*. New York: Law School, New York University.

American Psychiatric Association. (2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, *5th Edition: DSM-5*. Virginia, US: American Psychiatric Publishing

American Psychological Association (2017). *Stress in America: The State of Our Nation*. n.p.

Anderson, G. O. & Colette E. T. (2018) *Loneliness and Social Connections: A National Survey of Adults 45 and Older.* Washington, DC: AARP Research

Arthur, D., (2016). *Basic Income: A Radical Idea Enters the Mainstream.* Australia: Parliament of Australia.

Arun Sundararajan. (2016). *The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism.* MIT Press.

ASEAN Secretariat. (2010). ASEAN Regional Guidelines on Competition Policy.

ASEAN Secretariat. (2012). Guidelines on Developing Core Competencies in Competition Policy and Law for ASEAN.

Aurélien Acquier. (2018). *Uberization Meets Organizational theory: Platform Capitalism and the Rebirth of the Putting Out System.* in N. M. Davidson, M. Finck and J. J. Infranca (Eds.), The Cambridge Handbook of the Law of the Sharing Economy. (Cambridge University Press.

Bauerlein, Mark. (2011). *The Digital Divide: Writings for and Against Facebook, YouTube, Texting, and the Age of Social Networking*. New York: Penquin.

Beck, A. T. & Dozois, D. J. A. (2014) “Cognitive theory and therapy: past, present, and future”. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), *Psychiatry: Past, Present, And Prospect.* Oxford, UK: Oxford University Press

Bentham, J. (1907). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation.* Clarendon Press.

Berg J., Furrer M., Harmon E., Rani U., & Silberman, S. 2018. *Digital Labour Platforms and the Future of Work.* Towards Decent Work in the Online World. Geneva, Switzerland: ILO

Berton F, Richiardi M and Sacchi S (2009) *Flex-insecurity: Perché in Italia la flessibilità diventa precarietà.* Bologna: Il Mulino.

CIGNA (2018). *CIGNA U.S. Loneliness Index: Survey of 20,000 Americans Examine Behaviours Driving Loneliness in the United States*. n.p.

Conrad, P. *The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders.* Baltimore, US: The Johns Hopkins University Press

Dutfield, G. and Suthersanen, U. (2008). *Global Intellectual Property Law.* Edward Elgar.

Ehrenberg, A. (2010) *The weariness of the self : diagnosing the history of depression in the contemporary age.* Montreal, Canada: McGill-Queen's University Press

Eleanor M. Fox and Daniel A. Crane. (2010). *Global Issues in Antitrust and Competition Law.* West.

Finn Makela, Derek McKee and Teresa Scassa. (2018). The "Sharing Economy" through the Lens of Law. in D. McKee, F. Makela and T. Scassa (Eds.), *Law and the "Sharing Economy": Regulating Online Market Platforms.* (University of Ottowa Press.

Fisher, M. (2009). *Capitalist realism: Is there no alternative?.* Winchester, UK: Zero Books

Frank Flatters. (1997). Thailand and the Crisis: Roots, Recovery and Long-Run Competitiveness. in W. T. Woo, J. D. Sachs and K. Schwab (Eds.), *The Asian Financial Crisis Lessons for a Resilient Asia.* The MIT Press.

Freelancers Union & Upwork (2017). Freelancing in America. n.p.

Goldstein, N. (2011). *Globalization and Free Trade.* New York: Infobase Publishing.

Green S.A. & Bloch S. (2014) *The ethical dimension in psychiatry. In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect.* Oxford, UK: Oxford University Press

Griffin, J. (2010). *The Lonely Society?.* London, England: Mental Health Foundation

GTZ, BMZ and the German Institute for Human Rights. (2009), *The Human Rights-Based Approach to German Development Cooperation.* Eschborn: GTZ.

Harvey D. (2007) *A Brief History of Neoliberalism.* Oxford, UK: Oxford University Press

Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso

Healy, D. (2002). *The creation of psychopharmacology.* London, UK: Harvard University Press

Hegel, G. W. F. (1967) *The Phenomenology of Spirit.* Translated by J. B. Baillie. Harper & Row.

Herbert Hovenkamp. (2011). *Federal Antitrust Policy: The Law of Competition and Its Practices*. (4th ed.)Thomson West.

Horwitz, A. & Wakefield, J. (2012) *All We Have to Fear: Psychiatry's Transformation of Natural Anxieties into Mental Disorders.* Oxford, UK: Oxford University Press

Horwitz, A. & Wakefield, J. (2012) *The Loss of Sadness: How Psychiatry Transformed Normal Sorrow into Depressive Disorder.* Oxford, UK: Oxford University Press

Inge Graef. (2016). *EU Competition Law, Data Protection and Onlline Platforms: Data as Essential Facility.* Wolters Kluwer.

Joint Economic Committee (2017). *Social Capital Project.* n.p.

Jonsson, U. (2010). *A Human Rights-Based Approach to Development and Devevlopment Programming Based on Capacity Development.* Tanzania: The Owls.

Kim, N. S. (2013). *Wrap Contracts: Foundations and Ramifications.* Oxford University Press.

Kirsch I. (2010). *The Emperor's New Drugs Exploding The Antidepressant Myth.* New York, US: Basic Books

Kitanaka, J. (2012) *Depression in Japan: psychiatric cures for a society in distress.* New Jersey, US: Princeton University Press

Lastowka, F. G. (2010). *Virtual justice: The New Laws of Online Worlds.* Yale University Press.

Lawrence Lessig. (2009). *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. New York, USA: The Penguin Press.

Lock, M. & Nguyen, V.K. (2010) *An Anthropology of Biomedicine*. West Sussex, UK: Wiley-Blackwell

Locke, J. (1690) (1988). *Two Treaties of Government.* Peter Laslett ed. Cambridge University Press.

Mark Furse. (2009). *Antitrust Law in China, Korea and Vietnam.* Oxford University Press.

McIntyre, P. (2012). *Creativity and Cultural Production.* Palgrave.

Mental Health Foundation London (2018). *Stress: Are we coping?.* London, England: Mental Health Foundation

Michal S. Gal. (2003). *Competition Policy for Small Market Economies.* US, England: Harvard University Press.

Mill, J. S. (1998). *Utilitarianism.* Crisp, R. (ed.). Oxford University Press.

Murray, A. (2010). *Information Technology Law: the Law and Society.* Oxford University Press.

Nicholas A. John. (2016). *The Age of Sharing.* Massachusetts, USA: Polity.

Nickerson, R. (1999). Enhancing Creativity. in *Robert Sternberg (editor), Handbook of Creativity.* Cambridge University Press.

Nye, Joseph. (2011). *The Future of Power.* New York: Public Affairs.

OECD/DAC. (2007). *Action-Oriented Policy Paper on Human Rights and Development.*

Office for National Statistics (2014). *Self-employed workers in the UK 2014.* n.p.

Pauline Beck. (2017). *The Feasibility of Measuring the Sharing Economy.* UK: Office for National Statistics.

Payoneer (2018). *The Payoneer Freelancer Income Survey: Global Benchmark Report for Hourly Rates 2018.* n.p.

Philip Lowe. (2002). *The Substantive Standard for Merger Control, and the Treatment of Efficiencies in Merger Analysis: an EU Perspective*.

Piron, L.-H. & O'Neil, T. (2005). *A Synthesis and Analysis of Donor Experiences with Human Rights-Based Approaches to Development and Integrating Human Rights into Development Programming.* ODI.

Pratt L.A. & Brody D.J. (2014) *Depression in the U.S. household population, 2009–2012.* NCHS data brief, no 172. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics

R. Shyam Khemani and Mark A. Dutz. (1995). The Instruments of Competition Policy and Their Relevance for Economic Development. in *C. R. Frischtak (Ed.), Regularities Policies and Reform: A Comparative Perspective.* World Bank.

Rachel Botsman and Roo Rogers. (2010). *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption.* HarperCollins.

Rahmatian, A. (2011). *Copyright and Creativity.* Edward Elgar.

Reed, C. (2011). *Computer Law.* 7th edn. Oxford University Press, 686-687.

Rose N. (2018). *Our Psychiatric Future.* London, UK: Polity Press

Rose, N. (2017) *The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century.* New Jersey, US: Princeton University Press

Rose, N. S. (1996). *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood.* Cambridge, England: Cambridge University Press.

Rose, N., & Abi-Rached J.N. (2013) *Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind.* New Jersey, US: Princeton University Press, 2013

Sachs, I. (2004), *Inclusive Development Strategy in an Era of Globalization, Working Paper No. 35, Policy Integration Department.* World Commission on the Social Dimension of Globalization. Geneva: International Labour Office.

Scull, A. (2015) *Madness in civilization : a cultural history of insanity, from the Bible to Freud, from the madhouse to modern medicine.* New Jersey, US: Princeton University Press

SDC. (2006). *SDC's Human Rights Policy: Towards a Life in Dignity.* Realising rights for poor people. Berne: SDC.

Szmukler, G. (2014) *Fifty years of mental health legislation: paternalism, bound and unbound.* In S. Bloch & S. A. Green & J. Holmes (Eds.), Psychiatry: Past, Present, And Prospect. Oxford, UK: Oxford University Press

Thailand. (14 August 1997). Letter of Intent.

Thompson, B Y. (2018). *Digital Nomads: Employment in the Online Gig Economy*. New York: Siena College.

THOMPSON, B Y. (2018). *Digital Nomads: Employment in The Online Gig Economy.* New York: Siena College.

UNCTAD. (2010). *The Role of Competition Policy in Promoting Economic Development: The Appropriate Design and Effectiveness of Competition Law and Policy.* TD/RBP/CONF.7/3.

UNDP. (2001). *Recommendations of Inter-Agency Workshop on Implementing a Human Rights Approach in the Context of the UN Reform.* Princeton, NJ.

UNDP. (2003). *Report from the Second Inter-Agency Workshop on Implementing a Human Rights-Based Approach in the Context of UN Reform.* Stamford.

UNU. (2012). *Inclusive Wealth Report: Measuring Progress toward Sustainability.* Cambridge: Cambridge University Press.

Valenstein, E. (2006) *The War of the Soups and the Sparks: The Discovery of Neurotransmitters and the Dispute Over How Nerves Communicate.* New York, US: Columbia University Press

Ward, T. (1995). What‘s Old About New Ideas?. in Steven Smith, Thomas Ward, Ronald Finke (Editor). *The Creative Cognition Approach.* MIT Press.

White, B. (2008) *Second Life: A Guide to Your Virtual World.* Que Publishing.

Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The spirit level : why more equal societies almost always do better.* New York, US: Bloomsbury Publishing

World Health Organization (2017). *Mental Disorders: Global Health Estimates.* Geneva, Switzerland: World Health Organization

Wright, E O. (2006). *‘Introduction’, in Redesigning Distribution: basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism*. New York; Verso, p. xi.

_____. *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย สถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย*. กรุงเทพฯ: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ.

เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2560). *AUTONOMIA ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ การเมืองของการปฏิวัติ.* กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS.

เกษมสันต์ วิลาวรรณ. (2556). *คำอธิบายกฎหมายแรงงาน (พิมพ์ครั้งที่ 20).* กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.321.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2555). *กฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 3.* พิมพ์ครั้งที่ 2. จิรัชการพิมพ์.

คณพล จันทร์หอม, (2561). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 2 ลักษณะ 12 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ลักษณะ 13 ความผิดเกี่ยวกับศพ.* พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน

จงจิตต์ ฤทธิรงค์, สุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2560). *สถานเลี้ยงเด็กในบริบทเมือง: พัฒนาการเพื่อความมั่นคงของชาติ.* สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย. (2550). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะตัวแทน, ตัวแทนค้าต่าง, นายหน้า, จ้างทำของ, รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 8).* กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย. (2561). *Technopocene.* เชียงใหม่: ภทระ พรีเพรส.

ชวาบ, เคลาส์ .(2561). *การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่.* แปลจาก The Fourth Industrial Revolution. แปลโดย ศรรวิรศา เมฆไพบูลย์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ฮาวทู, 63-65.

ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2558). *คำสอนวิชากฎหมายภาษีอากร (พิมพ์ครั้งที่ 10).* กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. น.277.

เดวิด ฮาร์วี่. (2550). *ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่.* แปลจาก A Brief History of Neoliberalism แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, นรุตม์ เจริญศรี, ภัควดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหราชัยกุล และอภิรักษ์ วรรณสาธพ. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

ประมูล สุวรรณศร. (2525). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1, 4 ว่าด้วยทรัพย์.* พิมพ์ครั้งที่ 6. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ

ไผทชิต เอกจริยกร. (2546) *คำอธิบายกฎหมายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน.* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ภูเบศร์ สมุทรจักร, ธีรนุช ก้อนแก้ว และ ธิฎวัน อุเด็น. (2559). *ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย.* นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 20.

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์.* เนติบัณฑิตยสภา

วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2556). *คำอธิบายกฎหมายแรงงาน (พิมพ์ครั้งที่ 2).* กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วิจิตรา (ฟุ้งลัดดา) วิเชียรชม. (2561). *คำอธิบายกฎหมายประกันสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4).* โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.). (2560). *หลักประกันสุขภาพ 10 เรื่องควรรู้.* กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

หยุด แสงอุทัย, (2561). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127.* พิมพ์ครั้งที่ 7. สำนักพิมพ์วิญญูชน

อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และเกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร, (2561) *เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สถาบันเศรษฐกิจและแรงงานไม่เป็นธรรม มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.

<u>วิทยานิพนธ์</u>

Mühlberger, U. (2008). *The Social Effects of Precarious Work.* Research Report, Berkeley-Austrian-Exchange Program 2007/2008, 33.

ปริญญา อยู่เป็นแก้ว. (2552). *การตัดสินในอยู่เป็นโสดของผู้หญิงในยุคโลกาภิวัตน์.* (วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

<u>รายงานการวิจัย</u>

จิระวัฒน์ ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, วรรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, ยศ วัชระคุปต์ และคณะ. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “การสังเคราะห์งานวิจัยว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในมิติการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงินของประชากร”, 3-5 – 3-9.

มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และ รีนา ต๊ะดี. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลับมหิดล, 106, 113.

<u>บทความ</u>

Abramovitch†, S. H. and Cummings, D. L. (2007) Virtual Property, Real Law: The Regulation of Property in Video Games.

Ali, I. & Son, H.H. (2007). “Measuring inclusive growth.” *Asian Development Review*. 24(1). 11–31, p.12.

Andersson, G. (2008). Family Policies and Fertility in Sweden. https://pdfs.semanticscholar.org/d3e6/6c367fe89399d8accf72819e2f74db7bef81.pdf

Artz, B. and Kitcheos, A. Microtransactions: A Study of Consumer Behavior and Virtual Goods/Services Among Students at Linköping University in Sweden. *Linköpings universitety.*

Asgari, B. (2016). Karoshi and Karou-jisatsu in Japan: causes, statistics and prevention mechanisms. *Asia Pacific Business & Economics Perspectives*, 4 (2), 49-72

Association of Independent Professionals and the Self Employed (IPSE) (2017). Exploring the rise of self-employment in the modern economy A guide to demographics and other trends in the UK’s self-employed workforce in 2017. *London: IPSE*, 2017

Backer. (2016). Shaping the new world of work: The impacts of digitalization and robotization. [Conference report]. 16.

Becker, M. (2010). Digest Comment: Re-conceptualising copyright in virtual worlds. *JOLT*.

Belle, J., V. (2018). Paternity and parental leave policies across the European Union: Assessment of current provision.

Blazer, C., (2006). The Five Indicia of Virtual Property. *Pierce Law Review*, 5.

Bradshaw, J., Attar-Schwartz, S. (2008). Fertility and social policy. FERTILITY AND PUBLIC POLICY: How to Reverse the Trend of Declining Birth Rates.

Brodie, S., & Stanworth, J. (1998). Independent Contractors in Direct Selling: Self-Employed but Missing from Official Records. *International Small Business Journal*, 16(3), 95–101.

Brown, P. and Raysman, R. (2006). Property Rights in Cyberspace Games and Other Novel Legal Issues in Virtual Property. *The Indian Journal of Law and Technology*, 2

Butts. Chris. (2010). The Microsoft Case 10 Years Later: Antitrust and New Leading "New Economy" Firms. Nw. J. Tech. & Intell. *Prop,* 8.

Chatterjee, S. (2005). “Poverty reduction strategies—lessons from the Asian and Pacific region on inclusive development.” *Asian Development Review.* 22(1). 12–44.

Cipriani, A., Furukawa, T. A., Salanti, G., Chaimani, A., Atkinson, L. Z., Ogawa, Y., . . . Geddes, J. R. (2018). Comparative efficacy and acceptability of 21 antidepressant drugs for the acute treatment of adults with major depressive disorder: a systematic review and network meta-analysis. The Lancet, 391(10128), 1357-1366. doi:10.1016/S0140-6736(17)32802-7

Cohen, S. & Janicki-Deverts, D. (2012). Who's Stressed? Distributions of Psychological Stress in the United States in Probability Samples from 1983, 2006, and 2009. *Journal of Applied Social Psychology* 42(6),1320-1334.

Crowne, E. A. and Kaploun, M. (2010). From Blackacre & Whiteacre to Greyacre: Three Models for Ascribing Virtual Property Rights in Cyberspace. *Baltimore Intellectual Property Law Journal*, 19(1).

DaCunha, N. (2010). Virtual Property, Real Concerns. *Akron Intellectual Property Journal* 4.

Data available at: http://stats.bis.gov.uk/ed/bpe/ (see Table III) (accessed 5 September 2011). These figures exclude companies with multiple owner-directors and no other employees, a group that might also include freelancers.

David S. Evans. (2003). The Antitrust Economics of Multi-Sided Platform Markets. *Yale Journal on Regulation*, 20, 325.

Davies, J., & Read, J. (2019). A systematic review into the incidence, severity and duration of antidepressant withdrawal effects: Are guidelines evidence-based? Addictive Behaviors, 97, 111-121. doi:https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.08.027

Eleanor M. Fox. (2009). Linked-In: Antitrust and the Virtues of a Virtual Network. *Int'l Law*, 43.

ERIKSSON, C., LARSSON, M., & TYDÉN, T. (2012) .Reflections on having children in the future—interviews with highly educated women and men without children. *Upsala Journal of Medical Sciences*, 334.

Fairfield, J.A.T. (2005). Virtual Property. *Boston University Law Review*, 85.

Fanny Y. F. Young. (2016). Long Work Hour and Intention to Have Children, a Case Study in Hong Kong Long Working Hour Sector Workers. *American International Journal of Social Science*. 5(1), 43-44.

Farley, R. M. (2010). Making virtual copyright work. *Golden Gate University Law Review*, 41(1).

Florence Thepot. (2013). Market Power in Online Search and Social Networking: A Matter of Two-Sided Markets. *World Competition*, 38.

Friedman, R. A. (2014). Antidepressants' Black-Box Warning — 10 Years Later. *New England Journal of Medicine,* 371(18), 1666-1668. doi:10.1056/NEJMp1408480

George A. Hay. (1991). Market Power in Antitrust. Antitrust L.J, 60.

Graham, M., Hjorth, I. and Lehdonvirta, V. (2017). Digital labour and development: impacts of global digital labour platforms and the gig economy on worker livelihoods. *Transfer: European Review of Labour and Research*. 23(2), 140-142.

Haan, P., Wrohlich. K. (2009). Can child care policy encourage employment and fertility? Retrieved https://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2009-025.pdf

Hammad, T. A., Laughren, T., & Racoosin, J. (2006). Suicidality in Pediatric Patients Treated With Antidepressant Drugs. *JAMA Psychiatry*, 63(3), 332-339. doi:10.1001/archpsyc.63.3.332

Hickinbottom-Brawn, S. (2013). Brand "you": The emergence of social anxiety disorder in the age of enterprise. *Theory & Psychology*, 23(6), 732-751. doi: 10.1177/0959354 313500579

Horowitz, S. J. (2007). Competing Lockean Claims to Virtual Property. *Harvard Journal of Law & Technology.*

Huitfeldt, H., & Jütting, J. (2009). Informality and informal employment. Promoting Pro-Poor Growth: Employment, OECD, *OECD Development Centre*, 95-108.

Hyman, S. E. (2012). Revolution Stalled. *Science Translational Medicine,* 4 (155), 1-5.

Ilyas, S., & Moncrieff, J. (2012). Trends in prescriptions and costs of drugs for mental disorders in England, 1998–2010. *British Journal of Psychiatry,* 200 (5), 393-398. doi:10.1192/bjp.bp.111.104257

Inara Scott and Elizabeth Brown. (2017). Redefining and Regulating the New Sharing Economy. *University of Pennsylvania Journal of Business Law*, 19, 553.

International Federation of Chemical Energy Mine and General Workers' Unions (ICEM) (2011). ICEM Mini Guide to Dealing with Contract and Agency Labour. *Geneva: ICEM*

Jan Kupcik. (2016). Why Does Uber Violate European Competition Laws? *European Competition Law Review*, 37 (11), 469-472.

Jankowich, A. (2006). EULAW: The Complex Web of Corporate Rule-Making in Virtual Worlds, *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property*, 8(1).

Jenny Kassan and Janelle Orsi. (2012). The Legal Landscape of the Sharing Economy. *Journal of Environmental Law and Litigation*, 27 (1), 1.

John Vickers. (2006). Market Power in Competition Case. *European Law Journal,* 2 (3).

Jonathan B. Baker and Timothy F. Bresnahan. (1988). Estimating the Residual Demand Curve Facing a Single Firm. *International Journal of Industrial Organization*, 6 (3).

Jones, G., Straughan, T., P. and Chan, A. (2008). Very low fertility in PacificAsian countries: Causes and policy responses. Research Collection School of Social Sciences. https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=3467&context=soss_research

Juho Hamari, Mimmi Sjöklint and Antti Ukkonen. (2015). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology,* 2, 2047-50.

Jurgita Malinauskaite. (2007). Efficiency Tests in the Merger Control Regimes of the Baltic Countries: Myth or Reality*. International Company and Commercial Law Review,* 18.

Kane, S. and Duranske, B. (2008). Virtual Worlds, Real World Issues. Landslide, 1.

Kayser, J. (2006). The New New-World: Virtual Property and the End User License Agreement. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, 27.

Kessler, R. C., Chiu, W. T., Demler, O., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Prevalence, severity, and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 617-27.

Kitanaka, J. (2015). The Rebirth of Secrets and the New Care of the Self in Depressed Japan. *Current Anthropology*, 56(S12), S251-S262. doi:10.1086/683273

Klerman, G. (1988). The Current Age of Youthful Melancholia: Evidence for Increase in Depression Among Adolescents and Young Adults. *British Journal of Psychiatry,* 152(1), 4-14.

Klerman, G.L. & Weissman, M.M. (1989) Increasing Rates of Depression. *Journal of the American Medical Association,* 261(15), 2229–2235.

Kristeller, P. O. (1983). Creativity and Tradition. *Journal of the History of Ideas*, 44(1).

Lakoff, A. (2004). The Anxieties of Globalization:: Antidepressant Sales and Economic Crisis in Argentina. *Social Studies of Science*, 34(2), 247-269.

Lapo Filistrucchi, Damien Gerardin, Eric Van Damme and Pauline Affeldt. (2014). Market Definition in Two-Sided Markets: Theory and Practice. *Journal of Competition Law and Economy*, 10, 293.

Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. *California Law Review,* 92(1).

Lawrence, D. E. (2008). It Really Is Just a Game: The Impracticability of Common Law Property Rights in Virtual Property. *Washburn Law Journal*, 47.

Lenzer, J. (2004). FDA panel urges "black box" warning for antidepressants. *BMJ,* 329(7468), 702. doi:10.1136/bmj.329.7468.702

Leon, A. (2007). The Revised Warning for Antidepressants and Suicidality: Unveiling the Black Box of Statistical Analyses. *The American Journal of Psychiatry*, 164 (12), 1786-1789. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2007.07050775

Libby, A. M., Orton, H. D., & Valuck, R. J. (2009). Persisting Decline in Depression Treatment After FDA Warnings. *JAMA Psychiatry*, 66(6), 633-639. doi:10.1001/archgenpsychiatry. 2009.46

Liefbroer, (2005). The impact of perceived costs and rewards of childbearing on entry into parenthood: evidence from a panel study. *European journal of population.* 21(4), 387-388.

Liu, B., Liu, J., Wang, M., Zhang, Y., & Li, L. (2017). From Serotonin to Neuroplasticity: Evolvement of Theories for Major Depressive Disorder. *Frontiers in Cellular Neuroscience*, 11, 305

Lodder, A. R. (2013). Dutch Supreme Court 2012: Virtual Theft Ruling a One-Off or First in a Series? *Legal and Governance Challenges*, 6(3).

Louis Kaplow. (2010). Why Ever Define Markets? *Harvard Law Review*, 124 (2), 437.

Manisha M. Sheth. (1997). Formulating Antitrust Policy in Emerging Economies. *Geo. L. J.*, 86.

Marc Rysman. (2009). The Economics of Two-Sided Markets. *Journal of Economic Perspectives*, 23, 125.

Marcus, D. T. (2008). Fostering Creativity in Virtual Worlds. *Journal of the Copyright Society of the U.S.A*, 55.

Mark Anderson and Max Huffman. (2017). The Sharing Economy Meets the Sherman Act: Is Uber a Firm, a Cartel, or Something in Between? *Columbia Business Law Review*, 2017 (2), 859-1119.

Mayes, R. and Horwitz, A. V. (2005). DSM-III and the revolution in the classification of mental illness. *J. Hist. Behav. Sci*., 41, 249-267. doi:10.1002/jhbs.20103

Miller, G. (2010). Is Pharma Running out of Brainy Ideas? Science 329(5991), 502-504.

Office for National Statistics (ONS) (2011). Social Survey Division and Northern Ireland Statistics and Research Agency. *Central Survey Unit, quarterly labour force survey*, April-June, 2011. Colchester: ONS, 2011

Office for National Statistics (ONS) (2011a), "Social Survey Division and Northern Ireland Statistics and Research Agency. Central Survey Unit, quarterly labour force survey, April-June, 2011", August, computer file, UK Data Archive, Colchester, SN: 6851.

Orly Lobel. (2016). The Law of the Platform. *Minnisota Law Review*, 101 (1), 87.

Pamela Jones Harbour and Tara Isa Koslov. (2010). Section 2 in a Web 2.0 World: An Expanded Vision of Relevant Product Markets. *Antitrust Law Journal*, 76.

PERSOLKELLY (2018). 2018 APAC WORKFORCE INSIGHTS, Gig Economy: How Free Agents Are Redefining Work. Singapore: *PERSOLKELLY,* 2018

Pompili, M., Serafini, G., Innamorati, M., Ambrosi, E., Giordano, G., Girardi, P., Lester, D. (2010). Antidepressants and Suicide Risk: A Comprehensive Overview. Pharmaceuticals, 3(9). doi:10.3390/ph3092861

Rob Frieden. (2018). The Internet of Platforms and Two-Sided Markets: Implications for Competition and Consumers. *Villanova Law Review*, 63, 269.

Schlinsog, M. (2013). Endermen, Creepers, and Copyright: The Bogeymen of User-Generated Content in Minecraft. *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property,* 16.

Sida. (2006). Current Thinking on the Two Perspectives of the PDG. Sida: POM Working Paper: 4.

Skultans, V. (2003). From damaged nerves to masked depression: inevitability and hope in Latvian psychiatric narratives. *Social Science & Medicine*, 56(12), 2421-2431. doi:https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00245-9

Sleebos, J. (2003). Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers

Stone, K. V. W. (2004). From widgets to digits: Employment regulation for the changing workplace .Cambridge: Cambridge University Press.

Storey, J., Salaman, G. and Platman, K. (2005), "Living with enterprise in an enterprise economy: freelance and contract workers in the media", *Human Relations*, Vol. 58 No. 8, pp. 1033-54

Summerfield, D. (2012). Afterword: Against "global mental health". *Transcultural Psychiatry*, 49(3-4), 519-530. doi:10.1177/1363461512454701

Tay-Cheng Ma. (2010). Competition Authority Independence, Antitrust Effectiveness, and Institutions. *Int'l Rev. L. & Econ.,* 30.

Thompson, P. (2009). Community and Creativity. Oral History, 37(2).

Umeny, C. (2016), 'The Labour Market for Jazz Musicians in Paris and London: Formal Regulation and Informal Norms', *Human Relations* 69, 3, 711–729.

UN International Labour Office (ILO) (2017). World Employment and Social Outlook – Trends 2017. *Geneva: ILO*, 2017

Valerio De Stefano. (2016). The Rise of the 'Just-in Time Workforce': On-Demand Work, Crowdwork, and Labor Protection in the 'Gig Economy'. *Comparative Labor Law and Policy*, 37 (3).

Vandaele K and Leschke J (2010) Following the 'Organising Model' of British Unions? Organising Non-Standard Workers in Germany and the Netherlands (ETUI working paper 2010/02). Brussels: *ETUI.*

Warner, M. R. (2015, June 18). Asking tough questions about the gig economy. *Washington Post*, p. B1.

Westbrook, T. J. (2006). Owned: Finding a Place for Virtual World Property Rights. Michigan State Law Review.

Westley, S., B., Choe, K., M. and Retherford, R., D. (2010). Very Low Fertility in Asia: Is There a Problem? Can It Be Solved?. *Analysis from the East-West Center*. 94.

Wick J. (2013). The history of Benzodiazepines. The Consultant Pharmacist, 28 (9), 538-548. doi:10.4140/TCP.n.2013.538

Wittchen, H.U., Jocobi, F., Rehm J., Gustavsson, A., Svensson, M., Jönsson B., Olesen J., Allgulander, C., Alonso, J., Faravelli, C., Fratiglioni L., Jennum P., Lieb R., Steinhausen H.C., Maercker A., van Os J., Preisig, M., Salvador-Carulla, L. & Simon, R. (2011). The size and burden of mental disorders and other disorders of the brain in Europe 2010. *The Journal of the European College of Neuropsychopharmacology* 21(9), 655-679.

Wood, A. J., Lehdonvirta, V., & Graham, M. (2018). Workers of the Internet unite? Online freelancer organisation among remote gig economy workers in six Asian and African countries. New Technology, Work and Employment, 33(2), 95-112.

เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2557). ““เราทุกคนคือศิลปิน”: อวัตถุศึกษาว่าด้วยแรงงาน”. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557)*. 33(2), หน้า 129–158.

เสาวลักษณ์ ชายทวีป (2560). ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทยและเส้นทางชีวิตของแรงงาน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 37 (1), หน้า 38-51

โครงการศึกษาด้านโครงสร้างเศรษฐกิจไทยที่มีนัยต่อการดำเนินนโยบาย, สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย (2561). *สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561

ชาย โพธิสิตา. (2554). การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร?. *ประชากรและสังคม 2554 จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย*, (2554), 23-42. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/Download/2554/2554_conference_full.pdf

ตะวัน วรรณรัตน์ (2557). “การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย”. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (Silpakorn University Journal) กันยายน-ธันวาคม 2557.* 34(3), หน้า 119-150.

นลินี ฐิตะวรรณ (2561). “นวัตกรรมการขูดรีดของทุนนิยมความรับรู้ และสายพานล่องหนในอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์”. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา (มกราคม-มิถุนายน 2561).* 37 (1), หน้า 151-170.

พรทิพย์ วาคาบายาช (2555). แรงงานแบบฮะเคนในสังคมญี่ปุ่น. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 29 (1), หน้า 60-75

พิมลพรรณ อิศรภักดี. (2557). ทัศนคติของคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการแต่งงานและการมีบุตร. *ประชากรและสังคม 2557: การเกิดกับความมั่นคงในประชากรและสังคม*,. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.

mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/Articles/4 3 4 - A1 1 - Attitudes-young-people.pdf

มนสิการ กาญจนะจิตรา, รีนา ต๊ะดี และกัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2560). การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ของคนเจนวาย. *ประชากรและสังคม 2560 "ความเป็นธรรม" และ "ความเป็นไท" ด้านเพศและการเจริญพันธุ์: ความท้าทายที่ไม่สิ้นสุด.*, 141-158. เข้าถึงจาก http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/Conference2017/Download/Book/07_Manasigan-Gen%20Y.pdf

วรชัย ทองไทย. (2553). การเปลี่ยนแปลงประชากรโลก 2493 – 2573. *ประชากรและสังคม 2554 จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย,* (2554), 325. เข้าถึงจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/Download/2554/2554_conference_full.pdf

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2554). SCB Insight: ธุรกิจควรปรับตัวอย่างไรต่อแนวโน้มที่เปลี่ยนไปในตลาดแรงงานไทย?. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2554

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2560). EIC Research Series: ใครใครในโลกล้วนอยากเป็น gig. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2560

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) (2562). SCB EIC: ฟรีแลนซ์ยังไม่ได้ครองโลก. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 2562

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2562). ธุรกิจชุมชนฟรีแลนซ์ผู้สูงอายุ...ทางเลือกสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัย และต่อยอดโอกาสทางธุรกิจผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. 2562

อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, ปราโมทย์ ประสาทกุล, ปัญญา ชูเลิศ. (2553) สถานการณ์สุขภาพจิตคนไทย : ภาพสะท้อนสังคม. กรุงเทพ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์

<u>รายงาน และหนังสือพิมพ์</u>

TC Transcontinental. (2013). “2013 TC Transcontinental Annual Report.” Accessed March 12, 2015.http://tctranscontinental.com/documents/10180/37760/2013_Annual_Report.pdf

Chepesiuk, R. (2005). Outsourcing the western media. The Global Journalist, First Quarter.

Diana Farrell, Fiona Greig and Amar Hamoudi. (2018). The Online Platform Economy in 2018: Drivers, Workers, Sellers, and Lessors (JPMorgan Chase Institute).

Elmer, G., & Gasher, M. (Eds.). (2005). Contracting out Hollywood: Runaway productions and foreign location shooting . Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

European Commission. (2015). Statement by Commissioner Vestager on Competition Decisions Concerning Google.

Katie Benner. (2015). The ‘Unicorn Club’, Now Admitting New Members (The New York Times).

Lohr, S. (2005). Cutting here but hiring over there. The New York Times, 24 June.

Nikolas Beutin. (2017). Share Economy 2017: The New Business Model (Price Water House Coopers).

Price Waterhouse Coopers. (2015). Sharing or Paring? Growth of the Sharing Economy (Price Waterhouse Coopers).

R. Basselier, G. Langenus and L. Walravens. (2018). The Rise of the Sharing Economy (NBB Economic Review).

UN UNCTAD (2004). World investment report: The shift towards services. New York: UN.

US Bureau of Labour Statistics (2006). Union members in 2005. Washington, DC: Bureau of Labour Statistics.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2558) *รายงานประจำ ปีกรมสุขภาพจิต ปีงบประมาณ 2557*. กรุงเทพ: บียอนด์พับลิสชิ่ง

สุรีย์พร พันพึ่ง. (2557). ภาวการณ์เจริญพันธุ์ของประชากรอาเซียน. *ประชากรและการพัฒนา.* 34(2), 1-2. เข้าถึงจาก http://www.newsletter.ipsr.mahidol.ac.th/index.php/component/phocadownload/category/1 - popdev-download.html?download=1 1 : download-vol34-no2

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556) *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 10-16.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2552). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2551. เข้าถึงจาก http://bit.ly/2Hajm1H

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2556). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2555. เข้าถึงจาก http://bit.ly/2KA0NGp

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2562). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4: ตุลาคม - ธันวาคม 2561. เข้าถึงจาก http://bit.ly/2z3gSOh

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (กุมภาพันธ์ 2562). *รายงานผลสำรวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย ปี 2561*

<u>คดีตัวอย่าง</u>

AKZO Chemie BV v Commission of the European Communities. (1991). ECR I-3359

Bayer AG v. Commission. (2000) ECR II-3383, Case T-41/96.

Cartes Bancaires. (2007) C-67/13 P.

Cisco System Inc. and Messagenet SpA v. Commission. (2013) T-79/12.

Epic Systems Corp. v. Lewis, 584 U.S. ___ (2018).

Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities. (1973) ECR 215, Case 6/72.

Facebook/WhatsApp. (2014) Case No COMP/M.7217.

Fédération Française des Sociétés d'Assurance v. Ministry of Agriculture and Fisheries. (1995) ECR I-4013, Case 244/94.

Google/DoubleClick. (2008) Case No COMP/M.4731.

Hoffmann-La Roche & Co. AG v. Commission. (1979) ECR 461, Case 85/76.

Höfner and Elser v. Macroton GmbH. (1991) ECR I-1979, Case 41/90.

ICI v. Commission. (1972) ECR 619, Case 48/69.

Kinderstart.com, LLC v. Google, Inc. (2007) No. C 06-2057 JF (RS), 2007 WL 831806 (N.D. Cal. 16 March 2007).

Marc Bragg v Linden Research, Inc. 487 F.Supp.2d 593 (2007).

MasterCard. (2014) C-382/12 P.

Microsoft/Skype. (2011) Case No COMP/M.6281.

Microsoft/Yahoo! Search Business. (2010) Case No COMP/M.5727.

Poucet and Pistre v. Assurances Générales de France. (1993) ECR I-637, Cases 159 & 160/91.

Qihoo/Tencent. (2014) Chinese Supreme Court, No. C3FJ4.

<u>เว็บไซต์</u>

American Psychiatric Association Online. What Is Depression?. Retrieved 31 May 2019. from https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-is-depression

Aripfan. (2559). มารู้จัก 4 เกมไทยกราฟฟิกงาม ที่กำลังดังในระดับโลกกัน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.aripfan.com/four-and-one-pc-game-by-thailind/.

BBC News. (2005). Chinese gamer sentenced to life. Retrived July 9, 2019, from http:// news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4072704.stm; Li, C. (2008). Death sentence for online gamer. Retrived July 9, 2019, from http://www.chinadaily.com.cn/english/ doc/2005-06/08/content_449494.htm.

BECTU. (2019). BBC Freelance Agreements. Retrieved from https://www.bectu.org.uk/advice-resources/agreements/bbc-freelance-agreement

Brandinside. (2018). จับเทรนด์ Sharing Economy เปิดบ้านพักส่วนตัวให้เช่า เขย่าตลาด OTA. Retrieved 17 July 2019, from https://brandinside.asia/house-sharing-economy-travel-trend/.

BusinessTech. (2015). The biggest entertainment markets in the world. Retrived July 9, 2019, from https//:businesstech.co.za/news/lifestyle/88472/the-biggest-entertainment-markets-in-the-world/.

Charles Colby and Kelly Bell. (2016). The On-Demand Economy Is Growing, and Not Just for the Young and Wealthy. Retrieved 3 February 2019, from https://hbr.org/2016/04/the-on-demand-economy-is-growing-and-not-just-for-the-young-and-wealthy.

Childcare System in Japan. Child Related Policies in Japan. Retrieved http://www.ipss.go.jp/s-info/e/childPJ2003/childPJ2003.pdf 30-37

Choudhury, S. (2018, September 17). A.I. and robotics will create almost 60 million more jobs than they destroy by 2022, report says. CNBC. Retrieved from https://www.cnbc.com/2018/09/17/wef-machines-are-going-to-perform-more-tasks-than-humans-by-2025.html

Citizens Information. (2019). Self-employed and unemployment. Retrieved from https://www.citizensinformation.ie/en/social_welfare/social_welfare_payments/unemployed_people/self_employed_and_unemployment.html

Cohen, Nicole S. 2011. “Negotiating Writers’ Rights: Freelance Cultural Labor and the Challenge of Organizing.” Just Labor: A Canadian Journal of Work and Society 17–18:119–138.

Conde-Ruiz JI, Felgueroso F and García Pérez JI (2010) Las reformas laborales en España: un modelo agotado. Papeles de Economía 124: 128–146.

Cook, N. (2015, July 25). The insecure world of freelancing. The Atlantic. Retrieved from http://www.theatlantic.com/business/archive/2015/07/building-social-safety-netfreelancers/399551/

De Peuter, G. (2014). Beyond the model worker: Surveying a creative precariat. Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 6(1), 263-284.

Deloitte. (2013). Technology Spotlight — Recognizing revenue from sales in a virtual world. Retrived July 9, 2019, from https://www.iasplus.com/en/publications/us/industry-spotlight/tech/tech-spotlight-issue-4.

Entropia Universe. (2003-2019) Think Future - Invest in your Avatar! Retrived July 9, 2019, from https://account.entropiauniverse.com/account/deposits/.

EntropiaPlanets.com. List of most expensive virtual items. Retrived July 9, 2019, from http://www.entropiaplanets.com/wiki/List_of_most_expensive_virtual_items.

European Commission. (2016). The Future of Work in the Media, Arts & Entertainment Sector, Meeting the Challenge of Atypical Working. Retrieved from https://www.fim-musicians.org/wp-content/uploads/atypical-work-handbook-en.pdf

European Commission. Employment, Social Affairs & Inclusion. Retrieved https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1252&langId=en&reviewId=66

European Commission. Sweden - Child allowance. Retrieved https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4804

European Federation of Journalists. (2019, Jan 1). Sweden: Freelance journalists successfully obtain fee rise. European Federation of Journalist. Retrieved from https://europeanjournalists.org/blog/2019/01/30/sweden-freelance-journalists-successfully-negotiate-fee-rise/

Eurostat (2013) Database. Available at: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database

Eurostat (2016). Labour market and Labour force survey (LFS) statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_and_Labour_force_survey_(LFS)_statistics

Evans J and Gibb E (2009) Moving from Precarious Employment to Decent Work (GURN discussion paper 13). Geneva: International Labour Office (ILO).

Fandom. Clash of Clans Wiki: Gems. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/Gems.

Fandom. Clash of Clans Wiki: In-App Purchases. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/In-App_Purchases.

Fandom. GTA Wiki: Cash Cards. Retrived July 9, 2019, from https://gta.fandom.com/wiki/Cash_Cards.

FDA Online. Class Suicidality Labeling Language for Antidepressants. Retrieved 31 May 2019. https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2005/20031s045,20936s020lbl.pdf

FDA Online. HIGHLIGHTS OF PRESCRIBING INFORMATION (Prozac). Retrieved 31 May 2019. https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2011/018936s091lbl.pdf

FDA Online. Revisions to Product Labeling (Suicidality and Antidepressant Drugs). Retrieved 31 May 2019. from https://www.fda.gov/files/drugs/published/Revisions-to-Product-Labeling.pdf

FDA Online. ZOLOFT® (sertraline hydrochloride) Tablets and Oral Concentrate. Retrieved 31 May 2019. https://www.accessdata.fda.gov/drugsatfda_docs/label/2009/019839s070,020990s032lbl.pdf

Fox News. (2010) 7,500 Online Shoppers Unknowingly Sold Their Souls. Retrived July 9, 2019, from https://www.foxnews.com/tech/7500-online-shoppers-unknowingly-sold-their souls.

Fraghero. 10 Most Expensive Virtual Goods Ever Sold. Retrived July 9, 2019, from https://www.fraghero.com/10-most-expensive-virtual-goods-ever-sold/.

Freelancers Union. (2010). Independent, innovative, and unprotected: How the old safety net is failing America's new workforce. Retrieved from http://fu-res.org/pdfs/advocacy/2010_Survey_Full_Report.pdf

GameHypermart.com. Top 10 most expensive virtual items sold. Retrived July 9, 2019, from https://gamehypermart.com/blog/top-10-expensive-virtual-items-sold.

Government of Canada. (2019). EI special benefits for self-employed people. Retrieved from https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/ei/ei-list/reports/self-employed-special-benefits.html

Grab. (2018). Grab Merges with Uber in Southeast Asia. Retrieved 17 July 2019, from https://www.grab.com/th/en/press/business.

Hacking, I. Lost in the Forest. Retrieved 31 May 2019. from https://www.lrb.co.uk/v35/n15/ian-hacking/lost-in-the-forest

Hale J. (2018, July 4). In Denmark, a historic collective agreement is turning the "bogus self-employed" into "workers with rights". Equal Times. Retrieved from https://www.equal times.org/in-denmark-a-historic-collective

Hall, J. V., & Krueger, A. B. (2015). An analysis of the labor market for Uber's driverpartners in the United States. Retrieved from https://s3 . amazonaws.com/uber-static/comms/PDF/Uber_Driver-Partners_Hall_Kreuger_2015.pdf

Hannah, F. (2018, April 21). Are you being ripped off by the gig economy?. The Independent. Retrieved from https://www.independent.co.uk/money/spend-save/gig-economy-work-security-living-wage-self-employed-a8311466.html

Hawkins A. (2019, May 8). The Uber driver strike isn't about hindering Uber — it's about disrupting the IPO. The Verge. Retrieved from https://www.theverge.com/2019/5/8/18537194/uber-driver-strike-ipo-public-relations-nyc

Heery E. (2009) Trade unions and contingent labour: Scale and method. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society 2: 429–442

Heery, E. (2004), 'The Trade Union Response to Agency Labour in Britain', Industrial Relations Journal 35, 5, 434–450.

Hirano, T. (2018, Jan 24). Japan's Lancers raises $9M from HR giant and bank, offers loans to freelance workers. The Bridge. Retrieved from https://thebridge.jp/en/2018/01/lancers-9m-funding

HM Government (2018). The experiences of individuals in the gig economy (February 2018). London: HM Government, 2018

Hodgkinson, Tom. (2015). "We live in an age of disruption I'd rather be creative." The Guardian. 29/11/2015. Retrieved from https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/29/disruption-everywhere-uber-airbnb-creative.

Idris A. (2018, Dec 16). Here's why the Philippines has the most freelancers in Southeast Asia. Asian Correspondent. Retrieved from https://asiancorrespondent.com/2018/12/heres-why-philippines-has-most-freelancers-in-southeast-asia/

Inland Revenue Authority of Singapore. Working Mother's Child Relief (WMCR). Retrieved https://www.iras.gov.sg/IRASHome/Individuals/Locals/Working-Out-Your-Taxes/Deductions-for-Individuals/Working-Mother-s-Child-Relief--WMCR-/

International Federation of Journalists. (2007). Bargaining Victory Ends Six-month Battle for Freelance Union Rights in Denmark. Retrieved from https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/category/latin-america/article/bargaining-victory-ends-six-month-battle-for-freelance-union-rights-in-denmark.html

International Labour Organization (ILO), Individual Case (CAS) - Discussion: 2016, Publication: 105th ILC session (2016) Retrieved from http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13101:0::NO:: P13101_COMMENT_ID:3082151

International Labour Organization. Helping the gig economy work better for gig workers. Retrieved 1 February 2019. from https://www.ilo.org/washington/WCMS_642303/lang--en/index.htm

Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/.

Kasriel, S. (2018, November 5). Here's how freelancers are changing the world of work. World Economic Forum. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2018/11/we-studied-freelancing-for-five-years-here-s-how-work-is-changing

Kassi, O., & Lehdonvirta, V. (2016). Building the online labour index: a tool for policy and research.

Keune M (2013) Trade union responses to precarious work in seven European countries: Overview report. Available at: http://www.uva-aias.net/361

Kitching, J., & Smallbone, D. (2012). Are freelancers a neglected form of small business?. Journal of Small Business and Enterprise Development, 19(1), 74-91.

Knowledge@Wharton (2019), Gig Economy Protections: Did the EU Get It Right?, Retrieved from https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/eu-gig-economy-law/

Krause K. (2018, Oct 31). The Fight for Freelance Protections in Germany is About More Than Just Regulations. AIGA Eye on Design. Retrieved from

https://eyeondesign.aiga.org/inside-the-fight-for-freelance-protections-under-the-german-welfare-state/

Kretsos, L. (2011) Union responses to the rise of precarious youth employment in Greece. Industrial Relations Journal 42(5): 453–472.

Krungsri Society. (2562). ธุรกิจ E-Sports ในไทยจากมุมมองธุรกิจและผู้เล่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.krungsri.com/bank/th/plearn-plearn/eports-in-thailand-with-business-opportunity.html.

Kuhn, K. (2016). The Rise of the "Gig Economy" and Implications for Understanding Work and Workers. Industrial and Organizational Psychology, 9(1), 157-162.

Kumar, V. (2014). Making "Freemium" Work. Retrived July 9, 2019, from https://hbr.org/2014/05/making-freemium-work.

Liew, J. Why do People Buy Virtual Goods? Retrived July 9, 2019, from https://www.wsj.com/articles/SB123395867963658435.

Lim A. (2019, Feb 17). Nearly 500 companies adopt tripartite standards on contracting freelancers: Josephine Teo. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/manpower/nearly-500-companiesadopttripartitestandards-on-contrac ting-freelancers

Lyford, C. Is Cognitive Behavioral Therapy as Effective as Clinicians Believe?. Retrieved 31 May 2019. from https://www.psychotherapynetworker.org/blog/details/705/is-cognitive-behavioral-therapy-as-effective-as-clinicians

MBO Partners. (2015). 5th Annual State of Independence Report: The independent workforce and America's new economy. Retrieved from https://www.mbopartners.com/state-of-independence

Monbiot, G. Neoliberalism is creating loneliness. That's what's wrenching society apart. Retrieved 31 May 2019. from https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart

National Institute of Population and Social Security Research. Social Security in Japan 2014. Retrieved http://www.ipss.go.jp/s-info/e/ssj2014/007.html

National Union of Journalists. (2018). Council of Europe backs freelance rights. Retrieved from https://www.nuj.org.uk/news/council-of-europe-freelance/

Newzoo. (2019). Top 100 Countries by Game Revenues. Retrived July 9, 2019, from https//:newzoo.com/insights/rankings/top-100-countries-by-game-revenues.

NHS Digital. Prescriptions Dispensed in the Community England 2006 to 2016. Retrieved 31 May 2019. from https://files.digital.nhs.uk/publication/s/o/pres-disp-com-eng-2006-16-rep.pdf

Nicola Slawson. (22 June 2017). Is freelancing better or worse for your mental health than working in an office?. Retrieved 1 February 2019. from https://metro.co.uk/2017/06/22/is-freelancing-better-or-worse-for-your-mental-health-than-working-in-an-office-6722478/?ito=cbshare

Nies, G., and Roberto P. 2003. "Freelance Journalists in the European Media Industry: Report." Accessed July 31, 2015. https://web.archive.org/web/20071020094130/

NYC Office of the Mayor. (2017). Protecting NYC's Freelance Workers, An Overview of Rights and Resources. Retrieved from https://www1 . nyc.gov/assets/dca/downloads/pdf/workers/Protecting-Freelance-Workers.pdf

OECD. (2018). The Future of Social Protection: What works for non-standard workers?. Retrieved from https://www.oecd.org/social/Future-of-social-protection.pdf

Office for National Statistics. Trends in self-employment in the UK: 2001 to 2015. Retrieved 1 February 2019. from https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/trendsinselfemploymentintheuk/2001to2015

Office of Thailand Trade Competition Commission. Data on Complaints Received [in Thai]. from http://otcc.dit.go.th/?page_id=61.

O'Hear, S. (2007). Amsterdam sold for $50,000. Retrived July 9, 2019, from https://www.zdnet.com/article/amsterdam-sold-for-50000/.

OSfreelance. (2562). การีนา เปิดสกิน 'Sacred Sentinel Arum' ผู้ชนะจากการแข่งขัน amazing RoV Design Contest. Retrived July 9, 2019, from https://www.online-station.net/mobile-game/view/131617.

Pennington. J. (2017). The Numbers that Make China the World's Largest Sharing Economy. Retrieved 17 July 2019, from https://www.weforum.org/agenda/2017/ 06/china-sharing-economy-in-numbers/.

Promotions.co.th. 13 เกมส์ใน Steam ขายไอเทมได้เงินจริง รวยจาก e-sports trend. Retrived July 9, 2019, from https://promotions.co.th/โปรโมชั่นอื่นๆ/software/games/13-เกมส์ใน-steam-ขายไอเทมได้เงิ.html.

Ramos, M. A. & Alpert, D.M. & Boyd, J.W. Opinion: The New Ketamine-Based Antidepressant Is a Rip-Off. Retrieved 31 May 2019. from https://www.vice.com/en_us/article/pajkjy/opinion-the-new-ketamine-based-antidepressant-is-a-rip-off?utm_source=vice fbus&fbclid=IwAR2i-jjUVK9T8nfmvKY0Tbxp9vqCYZrUP6nkXkPw9aQ0zsL_jbL_lzrq9jQ

Reddan F. (2017, Nov 20). Self-employed to get sick pay for first time from December. THE IRISH TIMES. Retrieved from https://www.irishtimes.com/business/personal-finance/self-employed-to-get-sick-pay-for-first-time-from-december-1.3298310

Rose, N. What Is Diagnosis For?. Retrieved 31 May 2019. from https://nikolasrose.com/wp-content/uploads/2013/07/Rose-2013-What-is-diagnosis-for-IoP-revised-July-2013.pdf

Rothschild, V. (2018, Sep 7). China's Gig Economy is Driving Close to the Edge. Foreign Policy. Retrieved from https://foreignpolicy.com/2018/09/07/chinas-gig-economy-is-driving-close-to-the-edge/

Rouse, M., Definition: Skin. Retrived July 9, 2019, from https://whatis.techtarget.com/definition/skin.

Salamon, E. (2016). E-lancer resistance: Precarious freelance journalists use digital communications to refuse rights-grabbing contracts. Digital Journalism, 4(8), 980-1000.

Sandra Haurant. (8 December 2016). 'I felt vulnerable': freelancers on the stress of self-employment. Retrieved 1 February 2019. from https://www.theguardian.com/money/2016/dec/08/i-felt-vulnerable-freelancers-on-the-stress-of-self-employment

Scheiber, N. (2014, November 23). Corporate America is using the sharing economy to turn us into temps. The New Republic. Retrieved from https://newrepublic.com/article/120378/wonolo-temp-worker-app-shows-scaryfuture-sharing-economy

Schroeder, R. (2018, April 30). Exploitation of freelance journalists is a threat to our democracy. European Federation of Journalists. Retrieved from https://europeanjournalists.org/blog/2018/04/30/exploitation-of-freelance-journalists-is-a-threat-to-our-democracy/

Second Life. (2017). Buying & Selling Linden Dollars. Retrived July 9, 2019, from https://lindenlab.freshdesk.com/support/solutions/articles/31000138105-buying-selling-linden-dollars.

Shieber, J. (2019). Video game revenue tops $43 billion in 2018, an 18% jump from 2017. Retrived July 9, 2019, from https://techcrunch.com/2019/01/22/video-game-revenue-tops-43-billion-in-2018-an-18-jump-from-2017/.

Smith, C. (2010) 7,500 Online Shoppers Accidentally Sold Their Souls To Gamestation. Retrived July 9, 2019, from https://www.huffpost.com/entry/gamestation-grabs-souls-o_n_541549.

Standing, Guy. 2011. The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic.

Statista. Employment rate by age in the United States from 2000 to 2017, Retrieved 1 February 2019. from https://www.statista.com/statistics/217899/us-employment-rate-by-age/.

Statista. Unemployment rate in the United States from 1990 to 2017, by age. Retrieved 1 February 2019. from https://www.statista.com/statistics/217882/us-unemployment-rate-by-age/.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2017). Key substance use and mental health indicators in the United States: Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health (HHS Publication No. SMA 17-5044, NSDUH Series H-52). Rockville, MD: Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Retrieved from https://www.samhsa.gov/data/

Suriyapun, N. (2560). เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม โดนโกงของในเกม ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://medium.com/napats-corner/เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม-โดนโกงของในเกม-ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น-e0d08b47516.

Sveriges Radio. Gender Equality Bonus - "Ineffectual". Retrieved https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=3578840

Sweden Sveriges. WHY SWEDES ARE OKAY WITH PAYING TAXES. Retrieved https://sweden.se/society/why-swedes-are-okay-with-paying-taxes/

The Straits Times (2018, Feb 24). Freelancers may need more help. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/freelancers-may-need-more-help

The Straits Times (2018, Feb 24). Freelancers may need more help. The Straits Times. Retrieved from https://www.straitstimes.com/singapore/freelancers-may-need-more-help

Thea De Gallier. (9 May 2017). Freelancing made my depression worse – here's how I learnt to cope. Retrieved 1 February 2019. from https://www.theguardian.com/careers/2017/may/09/freelancing-made-my-depression-worse-heres-how-i-learnt-to-cope

Think Gaming. Clash of Clans: RANKED #6 on Top Grossing Games &#106 on Top Free Games-July 8, 2019. Retrived July 9, 2019, from https://thinkgaming.com/app-sales-data/1/clash-of-clans/.

Tom Wijman. (2018). Mobile Revenues Account for More Than 50% of the Global Games Market as It Reaches $137.9 Billion in 2018. Retrived July 9, 2019, from https://newzoo.com/insights/articles/global-games-market-reaches-137-9-billion-in-2018-mobile-games-take-half/.

Tomasich, L., Krusell, J. and Osaka, K. (2017). To ban or not to ban waivers of a consumer's right to participate in a class action? U.S. Senate vote underscores policy divide. Retrived July 9, 2019, from https://www.osler.com/en/blogs/classactions/november-2017/to-ban-or-not-to-ban-waivers-of-a-consumer-s-right.

Upwork (2018). New 5th Annual "Freelancing in America" Study Finds that the U.S. Freelance Workforce, Now 56.7 Million People, Grew 3.7 Million Since 2014. Available at: https://www.upwork.com/press/2018/10/31/freelancing-in-america-2018/

Vedantam, S. (14 September 2004). FDA Confirms Antidepressants Raise Children's Suicide Risk. Retrieved 31 May 2019. from http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A18791-2004Sep13.html?noredirect=on

Virtual Policy Network. (2012). RuneScape Theft – Dutch Supreme Court Decision. Retrived July 9, 2019, from http://www.virtualpolicy.net/runescape-theft-dutch-supreme-court-decision.html.

WePC. (2019). 2019 Video Game Industry Statistics, Trends & Data. Retrived July 9, 2019, from https://www.wepc.com/news/video-game-statistics/.

WHO Online. Burn-out an "occupational phenomenon": International Classification of Diseases. Retrieved 31 May 2019. from https://www.who.int/mental_health/evidence/burn-out/en/

Workpoint News Online. รองอธิบดีกรมสุขภาพจิต ชี้ ภาวะหมดไฟในการทำงานเสี่ยงป่วยโรคซึมเศร้า. Retrieved 31 May 2019. from https://workpointnews.com/2019/05/31/who-burnout-2/

Writers Guild of America, East. (2019). FREELANCE CONTRACTS. Retrieved from https://www.wgaeast.org/guild-contracts/freelance/

Yano, K. (2018, June 28). Japan's 'Salaryman' Endures – But Not For Long. DaXtra Technologies. Retrieved from https://info.daxtra.com/blog/2018/06/28/japan-salaryman-endures-for-now

กรุงเทพธุรกิจ. (2559). ซิป้าแถลงผลตลาดดิจิทัลคอนเทนต์ไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bangkokbiznews.com/pr/detail/18941.

กานต์ กมลรัตน์. (2555). "พ่อลาคลอด" สิทธิที่สังคมต้องรับรู้ . โพสต์ทูเดย์. เข้าถึงจาก https://www.posttoday.com/social/general/191156

ทีมข่าว TCIJ (2562, มกราคม 20). สำรวจชีวิต 'ฟรีแลนซ์' รายได้ต่ำ-หวั่นไร้ความมั่นคง-ประสบการณ์แย่ๆ เพียบ. ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). Retrieved from https://www.tcijthai.com/news/2019/1/scoop/8689

ไทยรัฐออนไลน์. (2560). ตำรวจมึงง หนุ่มมหา'ลัยแจ้งถูก'ลักทรัพย์'ในเกมออนไลน์ เสียหายร่วมหมื่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.thairath.co.th/content/1007690.

ธงชัย ชลศิริพงษ์. (2560, กันยายน 5). อ่านแผนและทิศทาง Grab ประเทศไทย ในวันที่ยังครองเบอร์ 1 ของตลาด ภายใต้ความท้าทายที่มีอีกเพียบ. BrandInside. Retrieved from https://brandinside.asia/grab-th-2017/

นัฐฏิยากร วิรุณพันธ์. (2552). บทความพิเศษ-ศูนย์เด็กเล็กในโรงงาน เรื่องเล็กที่ไม่เล็ก. กระทรวงศึกษาธิการ. เข้าถึงจาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=7774&Key=hotnews

บีบีซีไทย. (2561). zbing z. ทำความรู้จักเกมแคสเตอร์ที่มีผู้ติดตามกว่า 6 ล้านคน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bbc.com/thai/thailand-45518619.

บีบีซีไทย. (2562). วันเด็ก: ผลสำรวจพบเด็กไทย 'อยากเป็นหมอ' สูงสุด ส่วน 'นักแคสเกม-อีสปอร์ต' ติดอันดับ 5. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562 จากเว็บไซต์ https://www.bbc.com/thai/thailand-46829485.

ปรีดี บุญซื่อ, (2019), อียูออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิแรงงานของลูกจ้าง “ธุรกิจแพลตฟอร์ม”, THAIPUBLICA, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2562, จาก https://thaipublica.org/2019/05/pridi143/?fbclid=IwAR 1HomOWYjSCzzkmZ4E5jS97 KKKhFZ9jZL1IA37gXGXMnuc3dzIWE8oQonk

ผู้จัดการออนไลน์. (2562, กรกฎาคม 9).เผยอาชีพเสริมยอดนิยม. ผู้จัดการออนไลน์. Retrieved from https://mgronline.com/business/detail/9620000065380

แมนพาวเวอร์กรุ๊ป (2562). อีคอมเมิร์ซบูมดันโลจิสติกส์เติบโต แมนพาวเวอร์กรุ๊ป พร้อมหนุนคนรับธุรกิจขยายตัว. Retrieved from https://www.ryt9.com/s/prg/2990101

รัตติยา อังกุลานนท์ (2562, มกราคม 22). วิถี 'ฟรีแลนซ์' เทรนด์จ้างงานยุคใหม่ 'ลดต้นทุน-หารายได้เสริม'. THE BANGKOK INSIGHT. Retrieved from https://www.thebangkokinsight.com/92570/

วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2561). รายงาน: มาตรการทางการคลังเพื่อส่งเสริมการมีบุตร : บทเรียนจากสวีเดน สิงคโปร์ และญี่ปุ่น. Knowledge Farm – ฟาร์มรู้สู่สังคม. เข้าถึงจาก http://www.knowledgefarm.in.th/policy-support-birth-oecd/

วิชัย พยัคฆโส. (2560). “นโยบาย “รัฐสวัสดิการ” ประชานิยมที่ตอบโจทย์คนจน.” สยามรัฐ สืบค้นจาก https://siamrath.co.th/n/22684

เว็บไซต์แนวหน้า (2562, พฤษภาคม 8). แพทย์ห่วงอาชีพ 'ม้าเร็วสองล้อ'เสี่ยงเจ็บ-ตายบนท้องถนน จี้หาแนวทางป้องกันอุบัติเหตุ. เว็บไซต์แนวหน้า. Retrieved from https://www.naewna.com/local/412407

สำนักข่าวไทย. (2562, กรกฎาคม 8).แกร็บพร้อมยกระดับคุณภาพชีวิตคนไทย. สำนักข่าวไทย. Retrieved from https://tna.mcot.net/view/6dnkhZW

สำนักข่าวประชาไท. (2018, Oct 27).การจ้างงาน ‘ฟรีแลนซ์’ กำลังคุกคามคนทำงานสื่อมวลชนในยุโรป. สำนักข่าวประชาไท. Retrieved from https://prachatai.com/journal/2018/10/79319

สำนักงานบริหารนโยบายของนายกรัฐมนตรี. (2561) Gig Economy: รูปแบบการทำเงินแบบใหม่ในโลกดิจิทัล. Retrieved 17 July 2019 from, https://pmdu.soc.go.th/gig-economy/4019.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2018.) Thailand E-commerce Big Chance to Big Change. Retrieved 17 July 2019, from https://www.etda.or.th/app/webroot/content_files/13/files/20180722_Day_1_eCommerce.pdf.

สำนักนโยบายและแผนงานสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข. อัตราผู้ป่วยทางสุขภาพจิตของประเทศไทยต่อประชากร 100,000 คน ปีงบประมาณ 2540-2545 จาก http://www.dmh.moph.go.th/report/population/pop2.asp (สืบค้นเมื่อกรกฎาคม 2562)

สุรีย์พร พันพึ่ง. (2557). ภาวการณ์เจริญพันธุ์ของประชากรอาเซียน. ประชากรและการพัฒนา. 34(2), 1-2. เข้าถึงจาก http://www.newsletter.ipsr.mahidol.ac.th/index.php/component/phocadownload/category/1-popdev-download.html?download=11:download-vol34-no2

<u>กฎหมาย กฎกระทรวง มติคณะรัฐมนตรี ระเบียบ และประกาศ</u>

Council Regulation (EC). (2004) No. 139/2004 on the Control of Concentrations between Undertakings.

Treaty on the Functioning of the European Union. (2008).

(ร่าง) พระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต

กฎกระทรวง ฉบับที่ 126 (พ .ศ.2509) ออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ข้อ 2 (6) (9) (83) (99)

กฎกระทรวง ฉบับที่ 3 (พศ..2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พศ..2541

กฎกระทรวง ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

กฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

กฎกระทรวงการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร พศ..2561

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระยะเวลา และอัตราการจ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพ พศ.. 2550

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีว่างงาน พศ..2547

กฎกระทรวงกำหนดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาลจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับบุคคลซึ่งสมัครเข้าเป็นผู้ประกันตน พศ..2561

คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2558 – 2560)

ประกาศกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่อง แนวปฏิบัติด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานสำหรับแรงงานนอกระบบ

ประกาศคณะกรรมการการแพทย์ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พศ..2533 เรื่อง หลักเกณฑ์ และอัตราสำหรับประโยชน์ทดแทนในกรณีคลอดบุตร

ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่ 33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร ข้อ 2

ประกาศอธิบดีกรมสรรพากรเกี่ยวกับภาษีเงินได้ (ฉบับที่33) เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อการยกเว้นภาษีเงินได้ สำหรับเงินได้เท่าที่จ่ายเป็นค่าฝากครรภ์และค่าคลอดบุตร

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1435

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1439

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1462

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1465

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1465 วรรคแรก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1466

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1467

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1468

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1470

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1471

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1473

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1474

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1476/1

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1478

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1479

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1480

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1484

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1488

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1491

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1492

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1493

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1501

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1524

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1535

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1546

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1556

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1563

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/19

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/20

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/21

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/22

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/29

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/38

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1601

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1620

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1635

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา1476

ประมวลรัษฎากร

ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ข) (ค) (ฎ)

ประมวลรัษฎากร มาตรา มาตรา 42 (17)

พระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายเงินสมทบประเภทประโยชน์ทดแทน ตลอดจนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขแห่งสิทธิในการรับประโยชน์ทดแทนของบุคคลซึ่งสมัครเป็นผู้ประกันตน พศ.. 2561

พระราชบัญญัติเงินทดแทน พศ..2537

พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 มาตรา 5

พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 มาตรา 5

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2533

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 18) พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2519

พระราชบัญญัติให้ใช้บัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519

พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า. (พ.ศ. 2542).

พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า. (พ.ศ. 2560).

พระราชบัญญัติการกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด. (พ.ศ. 2522).

พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พศ..2554

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พศ..2541

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 118 วรรคหนึ่ง

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 23 วรรคแรก

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 23 วรรคแรก

พระราชบัญญัติประกันสังคม พศ..2533

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 39 วรรคหนึ่ง

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 54

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคหนึ่ง

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 67

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 54

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 65

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 66 วรรคหนึ่ง

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 มาตรา 67

มติคณะรัฐมนตรี 16 มกราคม พศ..2561 เรื่อง ร่างพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับ)ที่ มาตรการภาษีเพื่อส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กเพื่อ) .... .ศ.พ (.. เข้าถึง (เป็น สวัสดิการของลูกจ้างสำหรับสถานประกอบการของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล จาก

ยุทธศาสตร์ชาติ (2561-2580). ข้อ 4.1.5. ราชอาณาจักรไทย. ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเมื่อเดือนตุลาคม 2561. หน้า 40.

ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยการจ่ายประโยชน์ทดแทนกรณีสงเคราะห์บุตรสำหรับบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผยในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย พศ..2542

ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย พศ..2538

ระเบียบสำนักงานประกันสังคมว่าด้วยประโยชน์ทดแทนกรณีคลอดบุตรสำหรับหญิงซึ่งอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผย พศ.2538 ข้อ 3

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 65

<u>คำพิพากษา</u>

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1121/2514

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1402/2500

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 22357/2518

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2506/2523

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2851/2551

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2943/2524

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5983/2548
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 780/2502

ภาคผนวก

บทความสำหรับการเผยแพร่

บทความสำหรับนำเสนอผลงานในงานประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่

1. มาตรการคุ้มครองสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในยุคดิจิทัล ได้นำเสนอผลงานวิชาการ และได้เผยแพร่เอกสารสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 เรื่อง “การศึกษาในยุคดิจิทัล: ความท้าทายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์” เมื่อวันจันทร์ที่ 10 มิถุนายน 2562 ณ อาคารสิริวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม

บทความสำหรับการตีพิมพ์มีจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่

1. เมย์เดย์ เมย์เดย์ เฮ้! ใครพร้อมจะสู้เพื่อฟรีแลนซ์บ้าง: สิทธิแรงงานรับจ้างอิสระหลังยุครัฐบาลทหาร คสช. เพื่อส่งตีพิมพ์ในวารสารนิติสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นวารสารวิชาการ TCI 1
2. ทรัพย์เสมือนจริงกับความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ (Virtual Property and Criminal Offences against Property) เพื่อส่งตีพิมพ์ในวารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นวารสารวิชาการ TCI 2

มหาวิทยาลัยมหิดล
คณะศิลปศาสตร์

PROCEEDINGS

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ *ประจำปี 2562*

เรื่อง

การศึกษาในยุคดิจิทัล : ความท้าทายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

The 3rd National Conference on Education in the Digital Era: Challenges for Humanities and Social Sciences

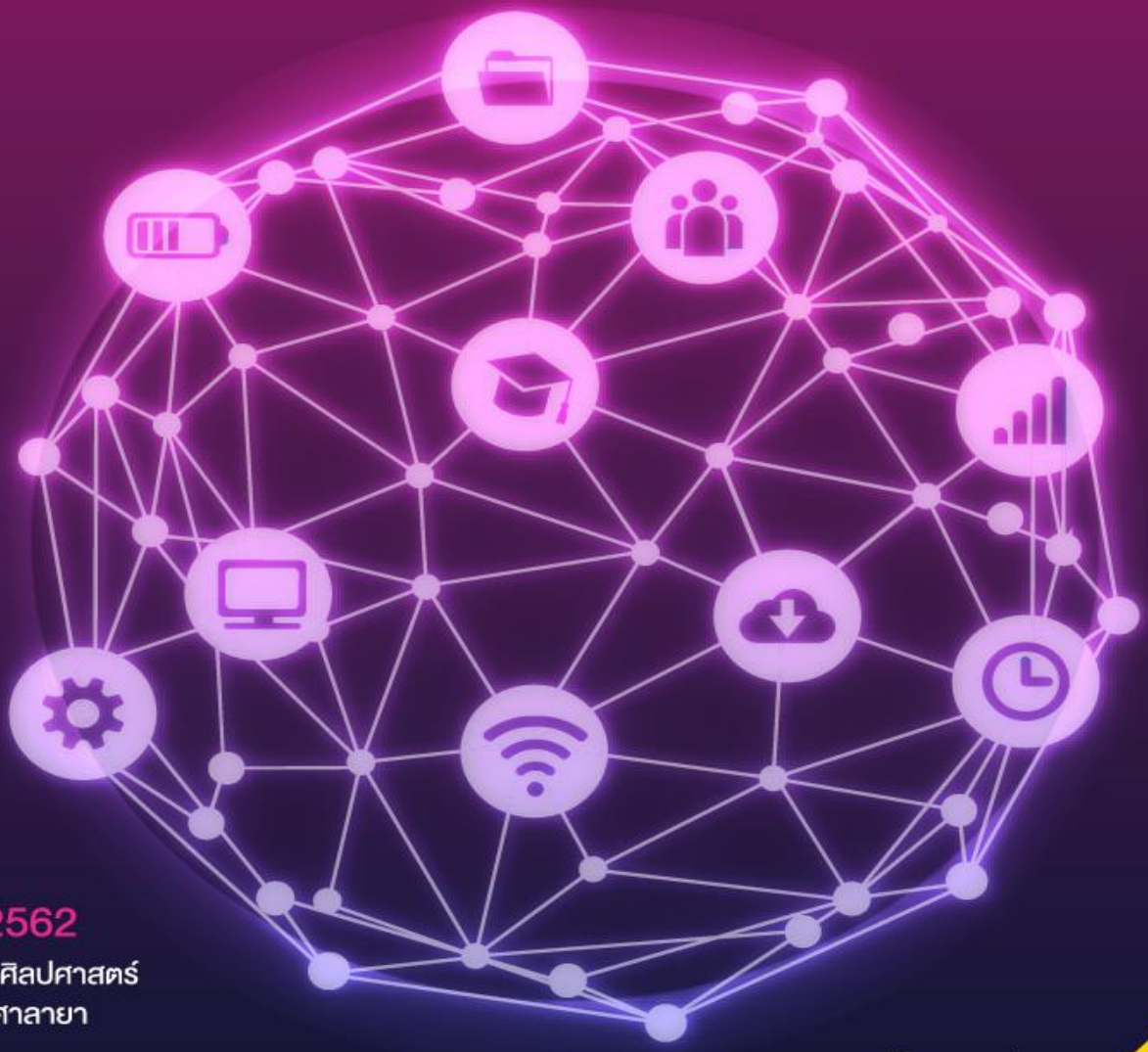

10 มิถุนายน 2562

อาคารสิริวิทยา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

ปัญญาของแผ่นดิน

เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings)
การประชุมวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2562
เรื่อง "การศึกษาในยุคดิจิทัล: ความท้าทายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์"
(The 3rd National Conference on Education in the Digital Era: Challenges for Humanities and Social Sciences)

จัดพิมพ์: เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนายุส ธนธิติ	คณบดี
รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงศรี สรณสถาพร	ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย และวิเทศสัมพันธ์

กองบรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.ณัฏฐพงศ์ จันทร์อยู่	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ วิจัย และวิเทศสัมพันธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปณิชา นิติสกุลวุฒิ	ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิชาการ และสื่อสารองค์กร
นางสาวประภาศรี ดำสอาด	นักวิชาการศึกษา
นางสาวรัชนีกร นันทิกาญจนะ	บรรณารักษ์
นางสาวณัฐธิดา เดชมิตร	เจ้าหน้าที่วิจัย
นางสาวอนัญญา ธรรมเกษร	นักวิชาการวัฒนธรรม
นายสยาม สภานุชาต	นักวิเทศสัมพันธ์
นางสาวมณีรัตน์ ทองชูนิตย์	นักวิชาการสารสนเทศ

ออกแบบปก

นายสุทธิพงษ์ ตะเภาทอง	นักนิเทศศิลป์

"เนื้อหา บทความ หรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในเอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยและไม่ผูกพันกับคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลแต่ประการใด"

กำหนดการ

การประชุมวิชาการระดับชาติสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2562

เรื่อง "การศึกษาในยุคดิจิทัล: ความท้าทายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์"

(The 3rd National Conference on Education in the Digital Era:

Challenges for Humanities and Social Sciences)

วันจันทร์ที่ 10 มิถุนายน 2562

ณ อาคารสิริวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม

****

08.00 – 09.00 น. ลงทะเบียน

09.00 – 09.15 น. พิธีเปิดการประชุม

- กล่าวรายงาน โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนายุส ธนธิติ คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- กล่าวเปิดการประชุม โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์บรรจง มไหสวริยะ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

09.15 – 10.30 น. ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "From Research to Promotion: Mobile Learning Experiences in Taiwan"

โดย Professor Dr. Gwo-Jen Hwang, Chair Professor and Dean, College of Arts and Social Science, National Taiwan University of Science and Technology, Republic of China

10.30 – 10.45 น. รับประทานอาหารว่าง

10.45 – 12.00 น. ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "Role of Thai Language in Korea: A Trend in the Digital Era บทบาทของภาษาไทยในประเทศเกาหลี: แนวโน้มในยุคดิจิทัล"

โดย Professor Dr. Jung, Hwan-Seung, ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการล่ามและการแปลภาษาไทย Hankuk University of Foreign Studies, Republic of Korea

12.00 – 13.30 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.30 – 16.30 น. นำเสนอผลงาน Parallel session

ห้อง 128 ภาษาและการพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิพากษ์:

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรัสวดี รัตนกุล (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)
2. อาจารย์ชัยวัฒน์ แก้วพันงาม (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	วิชญา บวรวิวรรธน์	การศึกษาเชิงสำรวจหลักสูตรการแปลในระดับปริญญาโทในประเทศไทย
2	กิตติ์ฐิตา วัฒนกรณ์พิศาล	เกมบัตรคำศัพท์เพื่อพัฒนาความรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ
3	อุษามา แสงเสริม	A Study of the Effectiveness of Web-Based Learning on English Vocabulary Acquisition
4	อลงกรณ์ อาชะวะบูล	กลวิธีการเรียนรู้คำศัพท์ที่นักศึกษาครุศาสตร์เอกภาษาอังกฤษใช้
5	ยุวดี ถิรธราดล	Needs Analysis on Academic English Writing of Undergraduate Students
6	กิตติ์ฐิตา วัฒนกรณ์พิศาล	ความผิดพลาดในการออกเสียงพยัญชนะภาษาอังกฤษของนักศึกษามหาวิทยาลัยของไทย
7	สุพรรษา ผสมทรัพย์	นวัตกรรมการสร้างสื่อการเรียนรู้วิชาภาษาอังกฤษที่มีความเป็นท้องถิ่นผ่านการมีส่วนร่วมของผู้เรียน กรณีศึกษา ไทยทรงดำ จังหวัดเพชรบุรี

ห้อง 129 การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้

ผู้วิพากษ์:

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์ (สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล)
2. อาจารย์ ดร.ชลัช กลิ่นอุบล (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ	“เก่ง ดี มีสุข”: ภาษากับค่านิยมการศึกษาในโรงเรียนนานาชาติในเว็บไซต์รักลูก
2	พิม แสนบุญศิริ	การศึกษาผลการเรียนรู้ของนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ จากการจัดการเรียนการสอนด้วย KDA โมเดล ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
3	อธิกุล ไลออน	การเปรียบเทียบการใช้แท่งคณิตโดนัทกับลูกคิดในกระบวนการบวกและลบจำนวนของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเห็นระดับประถมศึกษาปีที่สาม

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
4	นิยะดา คำสีทา	ผลการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ สาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้กระบวนการตามแนวคิดแอนเดอร์สัน
5	ขวัญสกุล อุปพันธ์	การประยุกต์ใช้รูปแบบการนำเสนอของการแข่งขันฟิสิกส์สัประยุทธ์ และ TED Talk ในวิชาบูรณาการความรู้ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์
6	ธวัชชัย สุลาลัย	การใช้สื่อการเรียนการสอนรูปแบบเกมสำหรับวิชาวรรณคดีไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
7	กมลวรรณ ดีอยู่เจริญพร	ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐาน เรื่องสารชีวโมเลกุลที่มีต่อทักษะการโต้แย้งทางวิทยาศาสตร์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นปีที่ 2 โรงเรียนเตรียมทหาร จังหวัดนครนายก

ห้อง 130 การพัฒนาระบบงานประจำ

ผู้วิพากษ์:

1. อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ บุญรักษา (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล)
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรเกษม กันตามระ (วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	ชลัญญา ปัญญา	ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การสนับสนุนจากหัวหน้างานและผลการปฏิบัติงานของตัวแทนประกันชีวิต: บทบาทการเป็นตัวแปรสื่อของความผูกพันต่องานของทีม
2	วิมลมาศ ไทยยินดี	ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจกับการปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายในของบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดสุรินทร์
3	วิสุตา เนตรสุวรรณ	การพัฒนาระบบเวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์ คลินิกทันตกรรม คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
4	ภารดี เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา	แนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมมหิดลของบุคลากรสายสนับสนุนมหาวิทยาลัยมหิดล
5	นิติมา แสงแก้ว	สมรรถนะของบุคลากรเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด จังหวัดตาก
6	กษมน ศิริธร	ปัจจัยที่ส่งผลต่อหลักธรรมาภิบาลตามแนวคิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี กรณีศึกษา: เทศบาลเมืองพิมลราช จังหวัดนนทบุรี
7	กัลยกร เรือนนุช	ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมองค์การ กรณีศึกษา: องค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง จังหวัดนครปฐม

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
8	อานนท์ เทพสำเริง และ สุรพงษ์ โพธิ์ขาว	ประสิทธิผลการให้บริการระบบจองทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ (E-Reservation System : ERS) ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ห้อง 131 ภาษาและวัฒนธรรม

ผู้วิพากษ์:

1. อาจารย์ ดร.วิมลสิริ เหมทานนท์ (วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล)
2. อาจารย์ ดร.กรญาณ์ เตชะวงค์เสถียร (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	อภิลักษณ์ เกษมผลกูล	องค์ความรู้ “สัตวศาสตร์” ในวรรณกรรมพื้นบ้านภาคกลาง: การศึกษาในมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์
2	ไพศาล สุขใจรุ่งวัฒนา	ภาพมงคลในคติความเชื่อของชาวจีน
3	ธีระยุทธ สุริยะ	การศึกษาคือธุรกิจ: มุมมองจากการวิเคราะห์อุปลักษณ์ในสังคมออนไลน์ไทย
4	ธงชัย แซ่เจี่ย	กลวิธีทำให้แปลกกับการทำลายมายาภาพของระบบการศึกษาไทยในละครชุด *เด็กใหม่*
5	วิชญา บวรวิวรรธน์	การแปลเทียบเคียงและการแปลเชิงหน้าที่นิยมสำหรับการแปลข่าวอังกฤษไทย
6	ชนกพร พัวพัฒนกุล	กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของ “DEK62” ผ่านสื่อทวิตเตอร์

ห้อง 132 สังคมพลวัต

ผู้วิพากษ์:

1. รองศาสตราจารย์ พ.ต.อ.โสรัตน์ กลับวิลา (คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ)
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สินเดชารักษ์ (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	วิชชาญ จุลหริก	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนด้วยวิวัฒนาการผลิตภัณฑ์ข้าวด้วยภูมิปัญญาไทย เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนของจังหวัดนครศรีธรรมราช
2	ประภาวิญากรณ์ คุณจันทร์มี	แนวทางการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนละครชาตรีอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ตามแนวคิดกิจการเพื่อสังคม
3	ณัฐภัทร พุ่มลำเจียก	การรับรู้ของประชาชนในการขับเคลื่อนโครงการบ้านสีขาวปลอดยาเสพติดในจังหวัดเชียงใหม่

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
4	วารุณี มียอด	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมา ภายใต้การเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จังหวัดสมุทรสาคร
5	ทศพล ทรรศนกุลพันธ์	มาตรการคุ้มครองสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในยุคดิจิทัล
6	สุมนา ลีลาวณิชกุล	ความสุขในอาชีพ ภาระครอบครัว และระดับความสุขของชายไทยและหญิงไทยในประเทศไทย

ห้อง 133 ปรากฏการณ์และพฤติกรรมสังคม

ผู้วิพากษ์:

1. รองศาสตราจารย์ ดร.นันทิยา ดวงภุมเมศ (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล)
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกายกาวิล ศรีจินดา (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	พิลัมภา เปาวะนา	ตรรกะวิบัติในสื่อสังคมออนไลน์
2	ภรณี แก้วบวร	ปรากฏการณ์ทางสังคม และความท้าทายของสื่อ: กรณีศึกษาภารกิจการช่วยเหลือระดับโลกของถ้ำหลวง จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย
3	ชลิดา จูงพันธ์	การเรียนรู้คุณค่าทางบวกจากศิลปินไอดอลของกลุ่มแฟนคลับ กรณีศึกษากลุ่มแฟนคลับศิลปิน BNK48
4	พัทธ์ธีรา คงแก้ว	เนื้อหาวิดีโอ "แคมเปญเที่ยวไทยเท่" ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่งผลต่อทัศนคติของกลุ่มเจ็นเนอเรชั่น ซี
5	ไอยเรศ บุญฤทธิ์	เครือข่ายการเรียนรู้ของคนดนตรีไทย: ข้อสังเกตนัยเชิงวิจารณ์
6	ฉัตรฎาพร นาคขาว	พฤติกรรมการหลีกเลี่ยงโฆษณาบนโปรแกรมประยุกต์เฟซบุ๊กของกลุ่ม “Generation C”
7	วุทธิชัย ลิ้มอรุโณทัย	สาเหตุที่ส่งผลให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านระบบออนไลน์

ห้อง 134 การตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค

ผู้วิพากษ์:

1. อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ เที่ยงสมพงษ์ (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี)
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจน ภัทราวิวัฒน์ (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
1	จารุนันท์ สมบูรณ์	การจัดผังคลังสินค้าโดยใช้เทคนิคเอบีซีกรณีศึกษา ธุรกิจอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนยาง

ที่	ผู้นำเสนอ	ชื่อบทความ
2	ธนิยา คันธหัตถี	การศึกษาการส่งออกสินค้าไทยอย่างเป็นระบบในระดับสากลผ่านเรื่องเล่าของผู้ส่งออกรถจักรยานไทย
3	สุพัตรา สุนทรกรันต์	การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการติดตั้งระบบกักเก็บพลังงานของการไฟฟ้านครหลวง
4	ปัทมา โกเมนท์จำรัส	การประเมินมูลค่าสินค้าผ่านสายตาผู้บริโภคยุคในยุคดิจิตอล
5	คุณวุฒิ เมฆวงศ์ตระการ	ความคุ้มค่าในการลงทุนธุรกิจร้านอาหารเพื่อสุขภาพ ในพื้นที่เขตบางเขนกรุงเทพมหานคร
6	อนุชา พูลสิน	ความเข้าใจเรื่องฮาลาลของผู้ขอการรับรองอาหารฮาลาลจากคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร: การศึกษาทัศนะผู้ให้คำปรึกษาโรงงาน
7	โศภิต สัจจปัญญาพิทักษ์	บทบาทการเป็นตัวแปรสื่อของ “ความผูกพันต่องาน” ในความสัมพันธ์ระหว่าง “ความมีอิสระในงาน” กับ “พฤติกรรมสร้างสรรค์นวัตกรรม” ของเจ้าหน้าที่การตลาด

หมายเหตุ รับประทานอาหารว่างช่วงบ่าย เวลาประมาณ 15.00 น. หรือตามความเหมาะสมของแต่ละ session

.....

มาตรการคุ้มครองสิทธิแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในยุคดิจิทัล
The Measure for Protecting Freelancers Effected by the Challenges in Digital Age

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์[1]
Tossapon Tassanakunlapan

บทคัดย่อ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและบริบทการพัฒนาที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลเหนือชีวิตของผู้คน บรรษัทได้กำหนดกิจกรรมในพื้นที่ต่างๆ ไปจนถึงความเร็วช้าของเวลาในสังคมการผลิต แต่ในขณะเดียวกันรัฐไทยมีความรับผิดชอบและหน้าที่ตามพันธกรณีทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิประชาชนให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในยุคดิจิทัลอย่างเด่นชัด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” ซึ่งไม่มีมีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด

ผลสะเทือนต่อผู้คนโดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิตของยุคดิจิทัลนั้นกว้างขวางและมหาศาล นับแต่มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระทบต่อรูปแบบการทำงาน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การถือครองทรัพย์สินดิจิทัล โอกาสในการแข่งขันในดิจิทัลแพลตฟอร์ม รวมไปถึงชีวิตส่วนตัวและครอบครัว กระนั้นระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ บทบัญญัติข้อกฎหมาย กลไกบังคับตามสิทธิ และสถาบันทางกฎหมาย ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการขยายไปรับรองสิทธิได้ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงได้ทันท่วงที

คำสำคัญ: เปราะบาง, การจ้างงานยืดหยุ่น, สังคมดิจิทัล, ความเสี่ยง

ABSTRACT

Due to the changing of information technology in the context of Neo- Liberism which overshadow the life of people, Corporate has determined the spatial activity based on the acceleration of speed globally. However, Thai State has a responsibility and duty upon legal instrument to protect the human rights of people for living in dignity and fulfill Sustainable Development Goal. The obvious vulnerable group effected by the challenges in digital age is “Freelancer” which is the labor in flexible employment and out of labor law abiding: without legal

[1]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Assistant Professor Dr., Faculty of Law, Chiang Mai University

insurance, has no specific workplace, safety working condition and less opportunity to assemble as a labor union. These vulnerabilities has been generated as the strategy of capitalist adapted, the changing employment condition, from Fordism Style to flexible a working time and space.

These impacts upon freelance worker represent the risks, generated by the production procedure in Digital Era, are in many aspects; political, economic and cultural. The insecurities triggered by such system vibrate the form of working, economic activity, the possession of digital asset, opportunity to compete in digital platform including personal and public realm. Thus, the relevant legal regime; legal provision, implementation measure and legal institution, must be enlarged to assure the rights of freelance worker in transition time.
Keywords: Precarious, Flexible Employment, Digital Society, Risk

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความท้าทายในยุคดิจิทัลที่กำลังจะศึกษามุ่งวิเคราะห์ไปมองผลกระทบจากลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ส่งผลสะเทือนต่อสภาวะการดำรงอยู่ของสังคมไทยและประชากรที่อยู่ในเขตอำนาจรัฐไทย ผลสะเทือนอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัฒน์แบบเสรีนิยมใหม่ที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีสื่อสาร คือ การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและแนวทางการบริหาร “เวลา” และ “พื้นที่” ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะตัวแสดงที่มีอำนาจเหนือทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (เกรียงศักดิ์, 2556)

ดังจะเห็นว่าผู้เล่นทรงอิทธิพลคือบรรษัท ได้ใช้อำนาจในการจัดการ “เวลา” ลักษณะเร่งความเร็วของกิจกรรมทั้งหลาย และทำลายตารางเวลาชีวิตแบบเดิมให้เกิดการความเหลื่อมซ้อนระหว่างเวลาทำงานกับชีวิตส่วนตัว (เก่งกิจ, 2560) ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานในหลายด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การพักผ่อน การให้เวลากับครอบครัว นันทนาการ เพิ่มเติมความรู้ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง เป็นต้น

ส่วน “พื้นที่” ก็ถูกผู้เล่นทรงอิทธิพลจัดการในลักษณะของการแปลงสินทรัพย์ซึ่งแต่เดิมเป็นของส่วนรวมหรือสาธารณะให้กลายเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคลหรือเอกชน หรือแปลงเป็นทุนเพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตัว โดยอาศัยจากทุนที่มีเหลือกว่าผู้เล่นอื่น (เกรียงศักดิ์, 2557) รวมถึงลดพื้นที่ในการพบปะสื่อสารระหว่างบุคคลที่อาจกอปรกันเป็นเครือข่ายทางสังคม

อย่างไรก็ดีเทคโนโลยีสารสนเทศยังได้สร้างพื้นที่ใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นช่องทางในการเชื่อมต่อของปัจเจกชนและกลุ่มคน แต่ในทางกลับกันก็ได้สร้างความท้าทายความสามารถรัฐในการกำกับดูแลและจัดสรรประโยชน์ เช่น พื้นที่ไซเบอร์ ที่ทำให้เกิด “พื้นที่” ในการปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่ และเปลี่ยนแปลง “เวลา” ในการทำกิจกรรมของผู้คนไปเป็นอันมาก

จากรายงาน World Employment and Social Outlook – Trends 2017 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้คาดว่าอัตราการว่างงาน (unemployment rate) ทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.7 เป็นร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2017 และคงในระดับร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2018 และเมื่อวัดเป็นจำนวนคนว่างงานทั่วโลกในปี ค.ศ. 2017 นั้นมีแนวโน้มอยู่ที่ 201.1 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2016 ที่มี 197.7 ล้านคน ส่วนในปี ค.ศ. 2018 ตัวเลขจะเพิ่มเป็น 203.8 ล้านคน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเผชิญภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว รวมทั้งความไม่แน่นอนทางการเมือง

และเศรษฐกิจส่งผลให้ขาดการลงทุนเพิ่มโดยเฉพาะประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ นอกจากนี้พบว่าการจ้างงานที่ไม่มั่นคง (vulnerable employment) มีสัดส่วนอยู่ระหว่างร้อยละ 42.7-42.9 ซึ่งตัวเลขจำนวนคนที่ทำงานที่ไม่มั่นคงจะเพิ่มขึ้นจาก 1,396.3 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2016 เป็น 1,407.9 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2017 และ 1,419.2 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2018 ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเพิ่มขึ้นสูงในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ (ILO, 2017)

รายงานวิจัยของ World Economic Forum (WEF) ใช้ข้อมูลจากผลสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารจากหลายบริษัทใน 20 ประเทศทั่วโลกที่มีพนักงานรวมกันเกิน 15 ล้านคน ระบุว่าในอนาคตอันใกล้แม้จะมีตำแหน่งงานที่เพิ่มขึ้นใหม่จะมีมากกว่าตำแหน่งงานที่หดหายไป แต่ WEF ก็คาดการณ์ว่า “จะมีการปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญทั้งในเรื่องคุณภาพ สถานที่ รูปแบบ และความถาวรของบทบาทหน้าที่ใหม่ๆ ธุรกิจต่างๆ จะต้องขยายการใช้ผู้รับเหมาช่วงสำหรับงานที่มีภาระหน้าที่เฉพาะเจาะจง, มีปฏิสัมพันธ์กับลูกจ้างพนักงานในรูปลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้น ใช้ประโยชน์จากพนักงานซึ่งอยู่ในสถานที่ห่างไกล และเปลี่ยนแปลงสถานที่เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับงาน” ซึ่งเหล่านี้คือคุณสมบัติที่เอื้อต่อการจ้างงานแบบรับจ้างอิสระ (งานที่ไม่มั่นคง) เพิ่มมากขึ้น (Kasriel, 2018)

สอดคล้องกับสถานการณ์ในไทย ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ (2560) เปิดเผยว่าได้ทำผลสำรวจแบบสอบถามประชาชน 9,387 คน และนำมาประเมินว่าคนทำงานไทยที่ทำงานภายใต้ระบบ Gig Economy (ระบบเศรษฐกิจที่มี ‘การจ้างงานชั่วคราว’ เป็นรากฐานสำคัญ) น่าจะมีอยู่ที่ประมาณร้อยละ 30 หมายความว่าในคนทำงานจำนวน 10 คน จะมีอยู่ 3 คน ที่ทำงานภายใต้ระบบ Gig Economy ซึ่งใน 3 คน นี้ก็ยังแบ่งย่อยได้อีก เป็นคนที่มีงานประจำอยู่แล้วแต่รับงานอิสระเป็นส่วนเสริม 2 คน และคนที่รับงานอิสระหรืองานครั้งคราวอย่างเต็มตัว (ฟรีแลนซ์) 1 คน โดยอาชีพยอดนิยมภายใต้ระบบ Gig Economy ของคนไทยคือ รับจ้างทั่วไป ธุรกิจส่วนตัว ขายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ และลงทุนในหุ้นหรือสินทรัพย์อื่นๆ สำหรับอาชีพรับจ้างทั่วไปนั้นมีตั้งแต่ทำสวน แม่บ้าน บาริสต้าร้านกาแฟ ไปจนถึงวิชาชีพเฉพาะทางอย่าง นักออกแบบกราฟิก นักแปล เป็นต้น

เมื่อสถานการณ์ดังกล่าวกระทบต่อรัฐไทยซึ่งมีผู้เล่นทรงอิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมืองทั้งบุคคล นิติบุคคล หรือเครือข่าย สถาบันที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภาพลักษณ์เหนือผู้อื่นจนสามารถมีอำนาจกำหนดทิศทางของสังคมจนกระทบชีวิตผู้อื่น หรืออาจมีอำนาจเหนือการควบคุมของระบอบกฎหมาย (Harvey, 2010) อันเป็นที่มาของการต้องศึกษาหา องค์ความรู้เพื่อสร้างระบอบกำกับผู้เล่นเหล่านี้ให้มาอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอย่างเสมอภาคตามหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของนิติรัฐประชาธิปไตย (Mitchell, 2003) เพื่อลดการละเมิดสิทธิของกลุ่มเสี่ยงผู้มีอำนาจต่อรองทางการเมืองด้อยกว่า อันเป็นรากฐานของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจทางสังคมที่ทำให้กลุ่มเปราะบางทั้งหลายด้อยสิทธิ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยโครงการนี้จะเลือกกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelance) เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นความเสี่ยง 5 มิติที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดั้งต่อไปนี้

1) ทราบ สภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน และผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสร้างความด้อยสิทธิต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ และความเสี่ยงใน 5 มิติจากการไม่ปรับตัวของระบอบกฎหมายไทย
2) ได้ผลการทบทวนมาทดลองปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อแสวงหาทางเลือกในการปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่สร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเสี่ยง

3) เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับความด้อยสิทธิและทางเลือกในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 พร้อมให้ "ผู้มีส่วนได้เสีย" เจ้าของปัญหานำไปแลกเปลี่ยนกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งผลักดันประเด็นเกี่ยวข้องกับสิทธิแรงงานและความเป็นธรรมของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอในการปฏิรูประบอบกฎหมายหรือข้อเรียกร้องต่อผู้ผลิตนโยบาย

โดยมีความคาดหวังว่าโครงการวิจัยปีแรกนี้จะนำไปสู่การสร้าง “องค์ความรู้” ซึ่งเป็นฐานในการผลิต “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย” ในการปรับปรุงระบอบกฎหมาย 5 มิติ คือ ระบอบกฎหมายแรงงานและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายครอบครัว ระบอบกฎหมายหลักประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า รวมถึงระบอบกฎหมายทรัพย์สิน ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการในปีถัดไปเพื่อสร้างแนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิรูปทั้งในเชิงเนื้อหาบทบัญญัติกฎหมายและกลไกแก้ไขปัญหาในอนาคต

สมมติฐานของการวิจัย

ความท้าทายอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัฒน์แบบลัทธิเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 ผ่านการผลักดันของเทคโนโลยีสารสนเทศได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารเวลาและพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ทำให้สภาพการทำงานแรงงานรับจ้างอิสระบั่นทอนคุณภาพชีวิตส่วนบุคคล และไม่เอื้อต่อการรวมกลุ่มต่อรองของแรงงานอิสระที่กระจัดกระจายไปตามช่องทางการสื่อสาร ทั้งการจ้างงานในระบบเสรีนิยมใหม่ก็สร้างความไม่มั่นคงในการทำงาน จนสร้างผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้คนและสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เมื่อระบอบกฎหมายไทยแบบเดิมไม่อาจรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่อมส่งผลให้เกิดความด้อยสิทธิแก่กลุ่มเสี่ยงที่ไร้อำนาจในการต่อรองและขาดหลักประกันความมั่นคงจากกฎหมาย

หากรัฐไทยจะสร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเปราะบางดังกล่าวเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจะต้องปรับปรุงระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องรองรับกับความท้าทายที่ก่อตัวขึ้นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยจะมุ่งศึกษาสภาพปัญหาอันเนื่องมาจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 และแนวทางสร้างหลักประกันให้กับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่ด้อยสิทธิใน 2 ประเด็นหลัก คือ ความไม่มั่นคงใน “สิทธิทางสังคม” และ “สิทธิทางเศรษฐกิจ” ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นสภาพปัญหาความเปราะบางใน 5 มิติ อันได้แก่

1) ความด้อยสิทธิตามกฎหมายแรงงานของแรงงานรับจ้างอิสระยุคดิจิทัล ในประเด็นการจ้างงานแบบไม่มั่นคง การได้รับค่าตอบแทนที่ไม่เป็นธรรม การเข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคม อันตรายจากการทำงาน การขาดไร้โอกาสในการรวมกลุ่ม

2) ความไม่มั่นคงในความสัมพันธ์ส่วนตัวและการสร้างครอบครัวของผู้คนในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อ่อนไหวง่าย ซึ่งตระหนักถึงความเสี่ยงสูง เพราะไม่ได้รับรองความมั่นคงทางสังคมอย่างเป็นระบบโดยกฎหมาย

3) สังคมปัจเจกนิยมที่ขาดไร้เครือข่ายทางสังคม และหลักประกันทางสังคม เข้าไม่ถึงระบบสาธารณสุขเกี่ยวกับโรคทางจิต เพราะขาดไร้ระบบประกันสุขภาพและสวัสดิการสังคม

4) การขาดโอกาสในการรวมกลุ่มต่อรองหรือเข้าประกอบธุรกิจแข่งขันกับบรรษัทเจ้าเทคโนโลยีบริการโดยเฉพาะผู้ให้บริการรายย่อยหรือแรงงานรับจ้างอิสระที่ไม่สามารถรวมกลุ่มหรือเข้าแข่งขันในตลาด เนื่องจากกฎหมายไทยไม่อนุญาต

5) ระบอบทรัพย์สินที่กฎหมายไทยยังไม่รองรับสถานะความเป็นทรัพย์สินของสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ไซเบอร์แม้มีความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและเศรษฐกิจดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ ย่อมนำไปสู่ความเสี่ยงของผู้ผลิตเนื้อหาหรือผู้ใช้บริการในโลกออนไลน์ เช่น ทรัพย์สินในโลกเสมือน และข้อมูล

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับ 'การจ้างงานที่ไม่มั่นคง' ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ฟรีแลนซ์ การจ้างงานนอกระบบ การจ้างงานภายนอก หรือการจ้างงานระยะสั้น การให้สถานะของกลุ่มคนทำงานเหล่านี้ยังมีการถกเถียงกันเป็นจำนวนมากในวงวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกอาจทำให้การจำกัดความหรือการให้ความหมายย่อมต้องเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดรับสิ่งเหล่านั้น แม้ว่าปัจจุบันการนิยามของ 'แรงงานนอกระบบ' เริ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่มีหลักประกันจากกฎหมายแรงงานหรือกฎหมายประกันสังคม แต่ยังมีการถกเถียงกันอยู่กับการให้นิยามที่ชัดเจนของแรงงานนอกระบบ ไม่ว่าจะเป็น แรงงานที่ทานในสถานประกอบการที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย หรือทำงานอยู่บ้าน/ข้างถนน บางกลุ่มก็ให้นิยามว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน นักเศรษฐศาสตร์และหน่วยงานทางเศรษฐกิจมักนิยามแรงงานนอกระบบในฐานะกำลังแรงงาน (Labor Force) ที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตให้เศรษฐกิจ ส่วนกลุ่ม NGO และหน่วยงานคุ้มครองแรงงานมักจะนิยามในฐานะที่เป็นแรงงานขาดความคุ้มครอง ซึ่งในต่างประเทศได้นิยาม 'การทำงานนอกระบบ' (informal employment) คือการทำงานซึ่งไม่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่เป็นทางการของรัฐ เช่น การเก็บภาษีของรัฐ การกำกับควบคุมในสถานที่ทำงานในเชิงกฎหมาย และการคุ้มครองทางสังคม ดั้งนั้นการทำงานนอกระบบจึงหมายรวมถึงทั้งการทำงานในสถานประกอบการที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการรวมถึงการจ้างงานตนเอง (Huitfeldt & Jütting, 2009) การนิยามที่ต่างกันออกไปอย่างไม่เป็นเอกภาพและการจัดประเภทแรงงานที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลต่อการรับรับรู้และการเข้าที่คลาดเคลื่อน และส่งผลอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

บทความเรื่อง *'การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย'* ของตะวัน วรรณรัตน์ (2557) แสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของคำว่า 'แรงงานนอกระบบ' ในประเทศไทยที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ผ่านการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 และจัดหมวดหมู่ของงานต่างๆ ตามช่วงเวลา 3 ช่วงตามการให้คำนิยาม ซึ่งไม่มีได้มีการเชื่อมโยงถึงบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพของการนิยาม หรือการศึกษางานอื่นๆ ว่าเพราะเหตุใด จึงมีการศึกษาอย่างนั้น โดยแบ่งได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ คือ *ช่วงทศวรรษ 2530* ช่วงเวลานั้นยังไม่มีการใช้คำว่า 'แรงงานนอกระบบ' แต่ใช้คำอื่นๆ แทน เช่น การประกอบอาชีพส่วนตัว ตลาดอาชีพอิสระ ผู้รับงานไปทำที่บ้าน แรงงานที่ถูกบดบัง หรือผู้ประกอบการขนาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งหมายความว่าในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีการให้คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ *ช่วงทศวรรษ 2540* เป็นช่วงที่นำคำว่า 'แรงงานนอกระบบ' มาใช้อย่างมีจุดมุ่งหมายในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ที่นิยามคนกลุ่มนี้ว่าเป็นแรงงานที่ไม่มีสวัสดิการและไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน จัดเป็นแรงงานที่มีทักษะและความสามารถไม่สูงจึงได้รับค่าจ้างและสวัสดิการไม่สูงตามไปด้วย รวมถึงไม่มีการเรียกร้องต่อรองกับผู้จ้างงาน ช่วงเวลานี้มีนัยยะอยู่ที่การสร้างสวัสดิการและความคุ้มครองให้กับผู้ที่ทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ และมีการให้ความสนใจแรงงานกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้นเห็นได้จากการเก็บสถิติของแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2548

ช่วงทศวรรษ 2550 ยังมีการนิยามความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงงาน สำนักสถิติแรงงานแห่งชาติ สำนักงานประกันสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ยังคงเป็นเรื่องการถกเถียงถึงนิยามเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบอยู่เช่นเคย

เช่นเดียวกับในต่างประเทศที่หลายคนมักเข้าใจว่า 'ฟรีแลนซ์' เป็นคนกลุ่มเดียวกับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ตามบทความของ John Kitching และ David Smallbone (2012) ที่พยายามอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่าง 'ฟรีแลนซ์' กับ 'เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก' ในสหราชอาณาจักร ผ่านการเก็บข้อมูลจาก 3 แหล่งหลักๆ คือ การทบทวนวรรณกรรม แหล่งข้อมูลอย่างเป็นทางการของสหราชอาณาจักร (official UK data sources) และข้อมูลชั้นต้นจากการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้เกี่ยวกับคนทำงานฟรีแลนซ์ เช่น Association of Technology Staffing Companies, Broadcasting Entertainment Cinematograph and Theatre Union, National Union of Journalists, Freelancers in the UK, Recruitment and Employment Confederation ฯลฯ พวกเขามองว่า หลายงานวิจัยที่ผ่านมามุ่งสนใจศึกษาเรื่อง การจ่ายเงินให้ฟรีแลนซ์ พบว่าหลายการศึกษามักมุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มอาชีพที่ยอดนิยมของฟรีแลนซ์ไม่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดช่องว่างของลักษณะอาชีพของฟรีแลนซ์ไปอีกจำนวนมาก อีกทั้งนักวิจัยมักละเลยการกำหนดสถานภาพของฟรีแลนซ์ ซึ่งทำให้เกิดข้อมูลคาดเคลื่อนเพราะไม่เข้าใจนิยามที่ชัดเจนระหว่างฟรีแลนซ์กับธุรกิจขนาดเล็ก และยังขาดข้อมูลทางสถิติของจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักร เนื่องจากฐานข้อมูลเรื่องดังกล่าวในสหราชอาณาจักรยังไม่มีความชัดเจน และที่เห็นได้ชัดคือมีการศึกษาน้อยมากเกี่ยวกับความเหมือน/ความแตกต่างระหว่างฟรีแลนซ์กับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กทำให้มองข้ามความหลากหลายทางในแรงงานอิสระ

ฟรีแลนซ์ (freelance) ถือเป็นแรงงานที่อยู่ภายใต้กลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก สถานะของฟรีแลนซ์ไม่ใช่แนวคิดทางกฎหมายไม่ได้ถูกกำหนดโดยสหราชอาณาจักรหรือตามกฎหมายทั่วไป แต่เป็นคำที่ใช้ในกลุ่มแรงงานภาคบริการคล้ายกับคำอื่นๆ เพื่ออ้างถึงความสัมพันธ์โดยทั่วไปของงานหรือคนทำงานที่มีความโดดเด่นในเรื่องความเป็นอิสระ เช่น รับจ้างอิสระ (independent contracting) รับจ้างเป็นรายชิ้น (portfolio working) นอกจากนั้นกลุ่มนักวิจัยหลายคนมองว่า 'ฟรีแลนซ์' เป็นแรงงานอิสระที่ทำงานประเภทการใช้ความคิดสร้างสรรค์และสื่อ (Storey, Salaman & Platman, 2005) อีกทั้งยังมีกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น IT วิศวกร ผู้บริหารโครงการ ช่างออกแบบเฉพาะทางและที่ปรึกษา เป็นต้น ฟรีแลนซ์ในเว็บไซด์ของสหราชอาณาจักรมักเป็นงานประเภทสื่อ ออกแบบ บรรณาธิการ การเงิน IT อาหาร และธุรกิจการค้าอื่นๆ เป็นต้น การนิยามสถานะของฟรีแลนซ์ให้ชัดเจนจะช่วยในการบอกจำนวนและสถิติของฟรีแลนซ์ได้อย่างถูกต้องและแม่นยำยิ่งขึ้น แต่ปัจจุบันยังไม่มีความชัดเจนแน่นอน และการนิยามความหมายแตกต่างกันออกไปในแต่ละหน่วยงาน แม้แต่ในแหล่งข้อมูลอย่างเป็นทางการทั้งในสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ก็ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่ให้แก่คนทำงานฟรีแลนซ์ กล่าวคือ สหภาพยุโรปจัดให้ฟรีแลนซ์อยู่ในขอบเขตของ 'แรงงานที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจ' (economically dependent workers) ส่วนสหรัฐอเมริกาจัดว่าเป็นบริษัทที่ไม่มีนายจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีรับทำงานอิสระ และในส่วนขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จัดว่าฟรีแลนซ์อยู่ในกลุ่ม "คนที่ทำกิจการของตนเอง" (own account workers) อาจทำคนเดียวหรือหุ้นส่วน แต่ไม่มีพนักงาน จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของฟรีแลนซ์ คือบุคคลที่อาจเป็นอิสระจากการเป็นพนักงานเพียงแค่ 1 แห่ง อาจรับงานไว้เองหลายงาน ขอบเขตนิยามมักสถานภาพของฟรีแลนซ์มักกล่าวถึงความสัมพันธ์กับลูกค้า/ผู้จ้างงานหลายรายเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งมากกว่าการรับงานเพียงอย่างเดียว *ฟรีแลนซ์หรือเจ้าของกิจการตนเอง (own-account workers)* อาจนิยามได้ว่าฟรีแลนซ์เป็นส่วนย่อยของเจ้าของกิจการตนเองบนพื้นฐานทักษะหรืออาชีพ ซึ่งคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าฟรีแลนซ์เป็นอาชีพที่

ต้องใช้ทักษะสูงที่เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ การบริหารจัดการ มีความเชี่ยวชาญ ทำงานเป็นระบบ และมีความรอบรู้ ในปี ค.ศ.2010 หน่วยงาน The UK Standard Occupational Classification (SOC) จัดกลุ่มของอาชีพตามทักษะความสามารถและทักษะเฉพาะทางจำนวน 9 กลุ่มหลัก แต่ก็ไม่มีฟรีแลนซ์อยู่ในกลุ่มเหล่านั้น

เช่นเดียวกับงานของ Kristine M. Kuhn (2016) เรื่อง *'The rise of the "Gig Economy" and implications for understanding work and workers'* ได้พยายามนิยามของคนทำงานภายใต้ 'gig economy' โดยเฉพาะกลุ่มฟรีแลนซ์ ผ่านกระบวนการคิดของจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์กร ว่า Gig economy เป็นงานอิสระที่รับจ้างเป็นครั้งๆ ไป ประกอบด้วยงานอิสระระยะสั้น (ฟรีแลนซ์) งานพาร์ทไทม์ การจ้างงานภายนอก งานผ่านแพลตฟอร์ม เช่น uber, gigwork, upwork เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่านิยามของ 'ฟรีแลนซ์' ที่ชัดเจนนั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการ แต่นิยามโดยทั่วไปนั้นมักหมายถึงคนที่ทำงานด้วยการมีเจ้านาย (ลูกค้า)หลายๆ คน และได้รับค่าตอบแทนตามชิ้นงาน ในอดีตงานฟรีแลนซ์มักเป็นงานเขียนและงานที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งบางครั้งเป็นการจ้างแบบกำหนดช่วงเวลาที่แน่นอน (fixed-term contracts) เช่น งานเขียนที่ทำสัญญาจ้าง 3 เดือน พอครบ 3 เดือนก็ทำสัญญาจ้างอีกครั้งหนึ่ง ทำแบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ เป็นต้น งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับฟรีแลนซ์ หรือคนทำงานฟรีแลนซ์ มีอยู่อย่างจำกัดและส่วนมากมักจำกัดอยู่เพียงการนิยามว่า ฟรีแลนซ์เป็นผู้ทำงานฝีมือและให้บริการที่เกิดจากความเชี่ยวชาญของตน และมักถูกคิดรวมยอดว่าเป็น 'ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็ก' หรือ 'ธุรกิจขนาดเล็กที่สุดในกลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก' มากกว่าถูกนิยามให้เป็น 'คนทำงาน' ในทางตรงกันข้าม นักการเมืองและนักกิจกรรมต่างกังวลเกี่ยวกับการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของ gig economy และมองว่าฟรีแลนซ์เป็นคนที่ทำงานไม่มั่นคงมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งในลักษณะผู้ประกอบการ (Cook, 2015) ผู้ให้บริการพื้นที่หรือสื่อกลางผ่านเว็บไซด์หรือแอปพลิเคชั่น (marketplaces platforms) เช่น oDesk และ Amazon จ้างงานจากฟรีแลนซ์ทั่วโลกที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะตัวในการทำงาน เช่น ออกแบบเว็บไซด์ และงานง่ายๆ เช่น การนำเข้าข้อมูล การติดฉลากบนรูป โดยจะจ่ายเงินค่าจ้างโดยคิดตามชั่วโมงการทำงาน หรือบางครั้งจ่ายตามชิ้นงาน คนที่ทำงานบนบริษัทแพลตฟอร์มไม่ว่าจะเป็น TaskRabbit Uber และ Wonolo ล้วนถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้รับจ้างอิสระและฟรีแลนซ์ (Warner, 2015) แม้ว่าบางบริษัทจะควบคุมเงื่อนไขการทำงานและค่าตอบแทนอย่างมีนัยสำคัญก็ตาม ดังนั้นในทางกฎหมายของการจัดสถานะคนทำงานเหล่านี้ยังคงมีการถกเถียงกันอยู่อย่างมากมาย แต่ในทางธุรกิจบริษัทต่างๆ บนแพลตฟอร์มมีความพอใจที่จะรักษาการจ้างงานลักษณะฟรีแลนซ์นี้ไว้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในแนวทางนิติสังคมศาสตร์ (Socio-Legal Study) คือ การศึกษาปฏิบัติการจริงในสังคมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและข้อเท็จจริงทางสังคมเมื่อนำกฎหมายและสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อนำไปสู่การปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงเป้าหมาย

วิธีการเก็บข้อมูลงานวิจัยประกอบไปด้วย

1) การทำวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งกฎหมาย ข่าว วิจัย บทความ และรายงานข้อเท็จจริงทั้งหลาย

2) การทำวิจัยกฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Law Methodology) โดยการทบทวนกฎหมายที่ใช้รองรับสถานการณ์สิทธิของกลุ่มเสี่ยงจากเอกสารทางกฎหมาย รายงาน วิจัย บทความ ที่เกี่ยวกับประชากรในการวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเปราะบางจำนวน 5 กลุ่มเป้าหมาย

โดยสภาพปัญหาทั้ง 5 มิติที่เลือกศึกษาจะสัมพันธ์กับชีวิตของกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธิเพียง 1 กลุ่ม คือ กลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัล ที่อาจด้อยสิทธิตามระบอบกฎหมายแรงงาน ระบอบกฎหมายครอบครัวและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า และระบอบกฎหมายทรัพย์สิน

ทีมวิจัยเลือก“แรงงานรับจ้างอิสระ” เป็นกลุ่มประชากรที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและลัทธิเสรีนิยมใหม่ โดยวิธีการคัดเลือกประชากรเป้าหมายของการวิจัยมาจากรูปแบบการจ้างงานและเทคโนโลยีในการทำงานที่ผลิตสร้างขึ้นมารองรับการการทำงาน นั่นคือ ผู้ที่อยู่ในระบบการจ้างงานไม่มั่นคง มีความเสี่ยงในการมีงานทำ ค่าตอบแทนไม่แน่นอน อาจเข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคมหลักประกันสุขภาพของรัฐ ความปลอดภัยในการทำงานต่ำอันเนื่องจากเวลาทำงานยาวนาน และไม่สามารถเข้ารวมกลุ่มแรงงานขึ้นมาต่อรองเพราะไม่มีสถานประกอบการหรือการเชื่อมต่อกับแรงงานคน

ผลการวิจัย

เมื่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่างกรายมาถึงสังคมไทยที่มีปัญหาเก่าค้างเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเผด็จการ อำนาจทางการเมืองที่คนส่วนน้อย โดยอาศัยพลังอำนาจที่เกิดจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจแบบขูดรีดค่าเช่า (Rent Seeker) และปกปักษ์รักษาผลประโยชน์โดยใช้ระบบอุปถัมภ์เล่นพรรคเล่นพวก และสภาวะนิติรัฐนิติธรรมที่เปราะบาง ย่อมกลายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ทรงอิทธิพลเดิมฉวยใช้เพื่อสร้างสถานะของตนให้สูงส่งมั่นคงขึ้น ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายตกอยู่ในภาวะเสี่ยง และถูกกีดกันออกจากโอกาสมากขึ้นเรื่อย (Harvey, 2012)

กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างเด่นชัดที่สุด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelance) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” ในยุคอุตสาหกรรมการผลิตแบบสมัยใหม่ที่มีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด โดยองค์กรระดับโลกอย่าง องค์การแรงงานสากล (White, 2012) หรือสหภาพยุโรป (European Trade Union Institute, 2016) ก็ได้ตระหนักถึงปัญหาของกลุ่มเสี่ยงนี้ว่าอยู่ในสถานะเปราะบางมากขึ้นในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้

ตามที่รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาได้ผลักดันยุทธศาสตร์ให้ประเทศไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 โดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ แต่เหรียญย่อมมีสองด้าน ผลด้านลบจากเทคโนโลยีที่อาจเกิดขึ้นในสังคมดังปรากฏในสังคมอื่นแล้วและต้องหาแนวทางบรรเทาเยียวยา ได้แก่

การใช้หุ่นยนต์ Robot แทนแรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled Labor) เช่น แรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิต แรงงานภาคการเกษตร และหรือ การนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - A.I.) มาคิดประมวลผลและทำงานแทนแรงงานมีฝีมือ (Skilled Labor) เช่น พนักงานสถาบันการเงิน นักบัญชี มัคคุเทศก์ นักกฎหมาย (Ford, 2015)

สังคมดิจิทัล (Digital Society) ที่มีการกีดกันคนจำนวนมากมิให้เข้าถึงโอกาสใช้ประโยชน์ (Digital Dividend) จนกลายเป็นการเลือกประติบัติ (Unlawful Discrimination) ด้วยเหตุแห่งเทคโนโลยี เช่นผู้ยากไร้ที่เข้าไม่ถึงโครงสร้างการสื่อสารขั้นพื้นฐาน ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี (Ross, 2016)

โดยกลุ่มชนชั้นนำที่ดึงดูดเทคโนโลยีเข้าสู่ประเทศไทยแต่ยังยึดถือคุณค่าเดิมและปรับให้เป็นโยชน์กับตนโดยใช้กลยุทธ์พลิกแพลงให้เข้ากับรสนิยมท้องถิ่น (Glocalization) ทำให้ผู้บริโภคยังคงตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมการอรับแบ่งปันกึ่งการกุศลเมตตากรุณา หาใช่วิถีแห่งเสรีนิยมที่คำนึงถึงศักยภาพของปัจเจกชนในการพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้บริโภคไม่พร้อมจ่ายแพงขึ้นเพื่อให้ได้บริการดีขึ้น ไม่เกิดแรงจูงใจสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ

ยิ่งไปกว่านั้นอุตสาหกรรมหรือบริการที่อาศัยช่องทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งพยายามเข้ามาเสนอขายสินค้าและบริการผ่านทางอินเตอร์เน็ตที่อาจทำให้ผู้มีอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ผูกขาดเก่าล้มหายตายจากไป (Disruptively Innovation) (Greengard, 2015) เพราะโครงสร้างรัฐและวัฒนธรรมไทยยังคงเอื้อให้เกิดการรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือกว่าให้กับกลุ่มผลประโยชน์เก่า (Establishment) ผ่านระบอบกฎหมายเก่า

ความเหลื่อมล้ำที่เป็นผลการศึกษาวิจัยนี้ คือ ระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงาน หรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 มิติ คือ ระบอบกฎหมายแรงงานและสวัสดิการสังคม ระบอบกฎหมายครอบครัว ระบอบกฎหมายหลักประกันสุขภาพ ระบอบกฎหมายแข่งขันทางการค้า รวมถึงระบอบกฎหมายทรัพย์สิน อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆ แก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่

จากผลการศึกษาทั้งในเชิงกระบวนการของการเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้รองรับสิทธิของกลุ่มเสี่ยงกลับพบว่า นักกฎหมายและนักยุทธศาสตร์ฝ่ายบรรษัทได้พยายามขยับรูปแบบการจ้างงานให้หลุดไปนอกกรอบการคุ้มครองของกฎหมายแรงงานไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างเหมาช่วง จ้างงานยืดหยุ่น ไปจนถึงการเปลี่ยนสัญญาจ้างแรงงานให้กลายเป็นสัญญาจ้างทำของ เพื่อไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ฉันท์นายจ้างลูกจ้าง และทำให้คนทำงานหลุดออกไปจากหลักประกันทางสังคมทั้งหลาย นอกจากนี้กฎหมายป้องกันการผูกขาดก็ยังมิได้เปิดโอกาสให้แรงงานรายย่อยรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจเข้าสู่ตลาดแข่งขันกับบรรษัทขนาดใหญ่ และในท้ายที่สุดผลผลิตในโลกดิจิทัลของพลเมืองเน็ตทั้งหลายอย่างข้อมูลและสินทรัพย์เสมือนก็ถูกแปลงให้กลายเป็นทรัพย์สินของบริษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม

งานวิจัยนี้จึงสามารถสร้างนิยามขอบเขตของ “แรงงานรับจ้างอิสระ” (Freelancer) ที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของการผลิตในยุคดิจิทัลได้ดังนี้ คือ คนทำงานตามสัญญารับจ้างทำของที่ให้บริการผ่านทางระบบสื่อสารอินเตอร์เน็ตหรือเข้าให้บริการร่วมในแพลตฟอร์มดิจิทัล รวมไปถึงทำการผลิตผลงานทางความคิด ความรู้ ศิลปะที่ต้องใช้ทักษะเป็นพิเศษในลักษณะของแรงงานคอปกขาว (White Collar) แต่มิจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา และไม่รวมถึงผู้ประกอบวิชาชีพพิเศษที่ต้องมีใบอนุญาตรับรองสถานะในการทำงาน ถ้าวิเคราะห์

ตามกฎหมายจะหมายถึงผู้รับจ้างตามลักษณ์สัญญาจ้างทำของตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587 มิใช่ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานในมาตรา 575 และหากพิเคราะห์พระราชบัญญัติประกันสังคม คนทำงานรับจ้างอิสระมีลักษณะเป็นผู้ประกันตนเพื่อรับสิทธิแรงงานตามมาตรา 40 หรืออาจเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 39 หากปัจจุบันเป็นแรงงานอิสระแต่เคยมีนายจ้างและสถานประกอบการ ดังนั้นแรงงานรับจ้างอิสระจึงมิใช่แรงงานผู้ได้รับการประกันสิทธิตามมาตรา 33

ขบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อประกันสิทธิของพลเมืองในยุคดิจิทัลของหลายประเทศเริ่มคลี่คลายไปสู่การเสนอหลักประกันสิทธิของคนในสังคมดิจิทัลอย่างเบ็ดเสร็จโดยการเรียกร้องหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income – UBI) โดยการใช้อำนาจรัฐมาจัดเก็บรายได้จากบรรษัทผู้ผูกขาดอำนาจเหนือตลาดดิจิทัลและเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม แล้วนำมาสร้างหลักประกันสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในภาวะเสี่ยง บนพื้นฐานของ 3 หลักการ คือ ความเป็นสากล (universal) ปราศจากเงื่อนไข (unconditional) และเพียงพอต่อการดำรงชีพอย่างมีคุณภาพ (adequate) (Wright, 2006; xi) หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานจะให้แก่ปัจเจกชนที่บรรลุนิติภาวะทุกคนเพื่อให้ดูแลชีวิตตนเองและบุตรหลายที่ตนต้องดูแลโดยไม่จำเป็นต้องแสดงว่าตนมีงานหรือการพยายามหางานแต่อย่างใด เพียงแต่อาจแสดงให้เห็นรายได้ว่ายังขาดไปเท่าใดรัฐจึงจะจ่ายสนับสนุนให้ถึงมาตรฐานการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอดังกล่าวเป็นการก้าวข้ามข้อถกเถียงยิบย่อยในประเด็นเล็กอื่นๆ เกี่ยวกับการแย่งชิงหรือแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างแรงงานรับจ้างอิสระกับบรรษัทเจ้าของแพลตฟอร์ม ซึ่งเห็นได้ชัดว่าดุลย์อำนาจของสองฝ่ายแตกต่างกันมาก เนื่องจากแรงงานไม่สามารถรวมกันเป็นสหภาพดังการผลิตในยุคโรงงานเพราะอยู่กันกระจัดกระจายพื้นที่และมีเวลาว่างต่างกัน ดังนั้นการขับเคลื่อนประเด็นในเชิงโครงการทางการเมืองเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะมาขายในตลาดการเมืองซึ่งไปตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระจึงอาจเป็นแนวทางที่เป็นไปได้มากกว่า การผลักให้แรงงานกลับไปใช้แนวทางดั้งเดิมอย่างการรวมตัวกันเจราจาเรียกร้องต่อนายจ้าง ซึ่งในกรณีของยุคดิจิทัล ก็อาจจะหานายจ้างในประเทศไม่เจออีกด้วย ดังนั้น การเปลี่ยนความต้องการให้กลายเป็นนโยบายที่รัฐต้องไปแสวงหาวิธีการในการจัดเก็บภาษีมาเป็นงบประมาณในการจัดทำหลักประกันรายได้พื้นฐาน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะกับลักษณะของแรงงานรับจ้างอิสระในยุคดิจิทัลมากขึ้น

อภิปรายผล

การศึกษาผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานอิสระในฐานะกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยสิทธินี้ แสดงให้เข้าใจวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานที่ปรับไปตามดิจิทัลแพลตฟอร์มและบริบทของการขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ยังผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไพศาล เช่น การจ้างงานที่ไม่มั่นคง การอยู่ในภาวะต่อรองได้น้อย การเข้าไม่ถึงสวัสดิการหลักประกันสุขภาพ ไม่อาจรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพเพื่อต่อรองหรือนิติบุคคลที่เข้าแข่งขันกับบรรษัทข้ามชาติ และถูกแย่งชิงสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัลที่ตนมีส่วนผลิตอย่างไม่เป็นธรรม (Thompson, 2018) อย่างไรก็ดีกฎหมายที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันสิทธิของกลุ่มเสี่ยงในความท้าทายมิติต่างๆ อาทิ การมีงานและรายได้ที่มั่นคง สามารถสร้างครอบครัวมีทายาทได้ เข้าถึงหลักประกันสุขภาพกายและจิต มีโอกาสในการแข่งขันในตลาดดิจิทัล รวมถึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เกิดขึ้นโลกไซเบอร์ ยังไม่ได้รับการปฏิรูปให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลง ย่อมทำให้แรงงานอิสระรวมถึงผู้ประกอบการรายย่อยในตลาดดิจิทัลตกอยู่ในสถานการณ์สุ่มเสี่ยงที่จะด้อยสิทธิสืบเนื่องจากกฎหมายยังมิได้ให้หลักประกันที่ชัดเจนมั่นคง

การปรับระบอบกฎหมายในภาพรวมที่ครอบคลุมทุกประเด็นจึงมีความสำคัญเหนือการพยายามแก้ไขกฎหมายในรายประเด็น ข้อเสนอที่ปรากฏอยู่ในหลายประเทศและอาจนำเข้ามาสร้างเป็นนโยบายสาธารณะในไทยได้ก็คือการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (UBI) โดยการจัดเก็บรายได้จากบรรษัทผู้ผูกขาดอำนาจเหนือตลาดดิจิทัลและเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม เพื่อนำมาสร้างหลักประกันสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในภาวะเสี่ยง อาจเป็นแนวทางที่แก้ปัญหาอย่างตรงจุดทั้งในแง่การครอบคลุมความเสี่ยงในมิติต่างๆ และการรวบรวมสรรพกำลังของแรงงานที่หลากหลายมากให้มาเข้าร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายยุทธศาสตร์ให้มุ่งไปสู่ข้อเสนอที่เป็นประโยชน์กับทุกกลุ่ม

ข้อเสนอแนะ

ที่มาของความเหลื่อมล้ำที่นำมาสู่ผลการศึกษาวิจัยนี้ คือ ระบอบกฎหมายที่เป็นอยู่ อาทิ ชุดกฎหมายแรงงานและประกันสังคม กฎหมายสวัสดิการและหลักประกันสุขภาพ กฎหมายครอบครัว กฎหมายแข่งขันทางการค้า และกฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้มิได้กำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิให้กับแรงงานรับจ้างอิสระ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หรือเรียกร้องสิทธิต่อรัฐร่วมกันในฐานะสหภาพแรงงาน หรือสมาคมผู้ประกอบการรายย่อยในประเด็นต่างๆ ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงผู้ด้อยอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยลัทธิเสรีนิยมใหม่ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงผ่านการปฏิรูประบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิให้แก่กลุ่มเสี่ยงผ่านระบอบกฎหมายที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักประกันสิทธิใหม่ๆ แก่กลุ่มเสี่ยงให้ได้รับการคุ้มครองท่ามกลางความท้าทายที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและแรงกดดันจากลัทธิเสรีนิยมใหม่ในส่วนท้ายที่สุด

การพยายามปรับกฎหมายรายฉบับเพื่อให้ขยายไปรองรับการปรับกลยุทธ์ของบรรษัทที่ขยับหนีตลอดเวลาจึงไม่อาจเท่าทันสถานการณ์ ดังนั้นการนำข้อเสนอเรื่องหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (UBI) มาเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิแรงงานในยุคดิจิทัลจึงเป็นการเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของประชาชนคนทำงานให้ก้าวไปสู่เป้าหมายของชีวิตที่มั่นคงมีคุณภาพโดยไม่เสียเวลาไปกับการต่อสู้ในกฎหมายรายฉบับที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและกระจัดกระจายเป็นอันมาก

ทั้งนี้ การผลักดันข้อเสนอนี้อาจจะไม่อยู่ในลักษณะการรวมกลุ่มของแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อต่อรองกับนายจ้าง แต่อาจจะเป็นการสร้างข้อเสนอสู่พรรคการเมืองเพื่อสร้างเป็นแคมเปญหรือนโยบายทางการเมือง เพื่อดำเนินการทั้งในเชิงการจัดเก็บภาษีเป็นงบประมาณ และนำมาใช้สร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานที่ให้สิทธิกับประชาชนด้วยกฎหมาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ซึ่งได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2560). *AUTONOMIA ทุนนิยมความรับรู้ แรงงานอวัตถุ การเมืองของการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: ILLUMINATIONS.

เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. (2556). กำเนิดภูมิศาสตร์แรงงาน และอิทธิพลของนักภูมิศาสตร์สายแรดิคัล. *ฟ้าเดียวกัน*. 11(2), 26-35.

เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. (2557). พื้นที่และการผลิตพื้นที่ในการศึกษาภูมิศาสตร์ของทุน. *วารสารฟ้าเดียวกัน*. 12(1), 64-72.

ตะวัน วรรณรัตน์. (2557). "การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย" *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 34(3): 119-150.

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน). (2560). *EIC Research Series: ใครใครในโลกล้วนอยากเป็น gig.* กรุงเทพฯ: ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน).

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). (2561). *Thailand Internet User Profile 2018 ผลสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยประจำปี 2561.* กรุงเทพฯ: ETDA.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2561). *การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2561 (ไตรมาส 1).* กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Cook, N. (2015). *The Insecure World of Freelancing.* The Atlantic. Retrieved from http://www.theatlantic.com/business/archive/2015/07/building-social-safety-netfreelancers/399551/

European Trade Union Institute. (2016). *Shaping the New World of Work: The impacts of Digitalisation and Robotisation*. Brussels: EU.

Ford, M. (2015). *Rise of the Robot: Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Perseus Book.

Greengard, S. (2015). *The Internet of Things*. Massachusetts: MIT.

Harvey, D. (2010). *Social Justice and the City.* Georgia: University of Georgia Press.

Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.

Huitfeldt, H., & Jütting, J. (2009). Informality and informal employment. Promoting Pro-Poor Growth: Employment, *OECD*, OECD Development Centre, 95-108.

Kitching, J., Smallbone, D. (2012) "Are freelancers a neglected form of small business?", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19(1), 74-91.Mitchell, D. (2003). *The Right to the City Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: The Guildford Press.

Ross, A. (2016). *The Industries of the Future*. New York: Simon & Schuster Inc.

Storey, J., Salaman, G. and Platman, K. (2005), "Living with enterprise in an enterprise economy: freelance and contract workers in the media", *Human Relations*, 58(8), 1033-54.

Thompson, B Y. (2018). Digital Nomads: Employment In the Online GIG Economy. New York: Siena College.

Warner, M. R. (2015). Asking tough questions about the gig economy. *Washington Post*, p. B1.

White, A. (2012). *The Digital Labour Challenge: Work in the Age of New Media*. Geneva: International Labour Organization (ILO).

Wright, E O. (2006). 'Introduction', in *Redesigning Distribution: Basic Income and Stakeholder Grants as Alternative Cornerstones for a More Egalitarian Capitalism*, New York; Verso.

เมย์เดย์ เมย์เดย์ เฮ้! ใครพร้อมจะสู้เพื่อฟรีแลนซ์บ้าง: สิทธิแรงงานรับจ้างอิสระหลังยุครัฐบาลทหาร คสช.[1]

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ [2]

บทคัดย่อภาษาไทย

กลุ่มเสี่ยงซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างเด่นชัดที่สุด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelancer) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานไม่มั่นคงอยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” สลายสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัดตามกฎหมายแรงงานทิ้ง ทำให้เกิดคนทำงานรับจ้างอิสระที่อยู่นอกหลักประกันสิทธิตามกฎหมายแรงงาน การทบทวนบทเรียนการผลักดันมาตรการแก้ปัญหาของขบวนการแรงงานในรัฐอื่น รวมถึงข้อเสนออย่างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานอาจเป็นแนวทางประกันสิทธิคนทำงานในยุคหลังสมัยใหม่ นโยบายและมาตรการประกันสิทธิเหล่านี้ต้องการเจตจำนงทางการเมืองมารองรับหลังยุครัฐบาลทหาร คสช.

คำสำคัญ; คนทำงาน, ฟรีแลนซ์, การจ้างงานไม่มั่นคง, รัฐบาลทหาร, หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ซึ่งได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ปัจจุบันเป็นสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Mayday! Mayday! Who Want to Fight for Freelance Worker?: Rights of Freelancer After Junta Government Era (2014-2019) [3]

Tossapon Tassanakunlapan [4]

ABSTRACT

The most vulnerable group impacted from the challenges in 21st Century, Neo-Liberalism and Disruptive Technology, is the Freelancer. The Freelancer, who works in insecure employment system, out of Labor Laws' protection and without labor's rights, lacks of fair income assurance, safety working condition and right to association for bargaining. These difficulties reflect insecurity created by the employment which penetrate 'Time" and 'Space' in Modern Time then redefine Working. The old Labor Law was bound to the Workplace and Workhour but Freelancer is different, they rather work with production contract that labor contract so they are out of Labor Law and Workfare protection. The reviews of freelance workers' movement experience aboard and the alternative proposal such as Universal Basic Income might benefit the creation of a legal insurance for Freelancer. However, the reforms need political wills to drive resolutions into concrete policy and measure especially after the Junta Government Era.

KEYWORDS; worker, freelance, insecure employment, junta government, Universal Basic Income

---

[3] This article is a part of "The Development of Legal Regime to Decrease Equality Gap for Freelance Worker Impacted by the Challenges in the 21st Century" Research Project, supported by Thai Research Fund (TRF), Local Research Department.

[4] Assistant Professor Dr., Faculty of Law, Chiang Mai University

บทนำ

แม้เจตนารมณ์ของรัฐไทยในการประกันสิทธิของประชาชนจะแน่วแน่แต่นโยบาย กฎหมาย และกลไกเชิงสถาบันในการปกป้องคุ้มครองสิทธิทั้งหลายของรัฐไทยที่ได้สร้างขึ้นมานานแล้วนั้น ต้องเผชิญกับความท้าทายอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและไพศาลของเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งผลักดันโดยกระแสโลกาภิวัฒน์ใต้อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ ผลสะเทือนต่อผู้คนโดยเฉพาะแรงงานรับจ้างอิสระซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิตของยุคดิจิทัลนั้นกว้างขวางและมหาศาล นับแต่มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระทบต่อรูปแบบการทำงาน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ศาสนกิจ นันทนาการ รวมไปถึงชีวิตส่วนตัวและครอบครัว กระนั้นระบอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ บทบัญญัติข้อกฎหมาย กลไกบังคับตามสิทธิ และสถาบันทางกฎหมาย[5] กลับมิอาจขยายไปรับรองสิทธิได้ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงได้ทันท่วงที

เมื่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ย่างกรายมาถึงสังคมไทยที่มีปัญหาเก่าค้างเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเผด็จการ อำนาจทางการเมืองที่คนส่วนน้อย โดยอาศัยพลังอำนาจที่เกิดจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจแบบขูดรีดค่าเช่า (Rent Seeker) และปกปักษ์รักษาผลประโยชน์โดยใช้ระบบอุปถัมภ์เล่นพรรคเล่นพวก และสภาวะนิติรัฐนิติธรรมที่เปราะบาง ย่อมกลายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ทรงอิทธิพลเดิมฉวยใช้เพื่อสร้างสถานะของตนให้สูงส่งมั่นคงขึ้น ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มเสี่ยงทั้งหลายตกอยู่ในภาวะเสี่ยง และถูกกีดกันออกจากโอกาสมากขึ้นเรื่อยๆ[6]

กลุ่มเสี่ยงผู้อยู่ในสถานะเปราะบางซึ่งได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างเด่นชัดที่สุด คือ กลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelance) ที่อยู่ในระบบการจ้างงานยืดหยุ่น อยู่นอกระบบกฎหมายแรงงาน ไม่มีสถานประกอบการที่แน่ชัด ไร้ซึ่งหลักประกันสิทธิแรงงานในหลายมิติ ตั้งแต่หลักประกันผลตอบแทนที่เป็นธรรม ความปลอดภัยในการทำงาน และการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรียกร้องสิทธิ อันสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางที่เกิดขึ้นจากลักษณะการจ้างงานที่ระบบเสรีนิยมใหม่ผลิตขึ้นและกระจายรูปแบบการทำงานเหล่านี้ออกไปผ่านเทคโนโลยีที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทาง “เวลา” และ “พื้นที่” ในยุคอุตสาหกรรมการผลิตแบบสมัยใหม่ที่มีสถานประกอบการและเวลาทำงานที่แน่ชัด

สถานการณ์ปัจจุบันของฟรีแลนซ์ผู้ทำงานด้วยระบบการไม่มั่นคง

ปัจจุบันการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกได้รับอิทธิพลสำคัญภายใต้แนวคิด 'เสรีนิยมใหม่' (Neo-Liberalism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการเปิดเสรีในการค้าและการลงทุน ทั้งนี้แนวคิดของเสรีนิยมใหม่วางอยู่บนพื้นฐานของความคิดเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับ "เสรีภาพ อิสรภาพ และความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล" โดยหลักการของเสรีนิยมใหม่จึงมีแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและระบบตลาดการแข่งขันเสรี รัฐเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด การมุ่งเน้นการเปิดเสรีทางการค้า การลดขนาดขององค์กร การผลิตและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยแนวคิดเสรีนิยมใหม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนใน

---

[5] Oomen, B., Davis, M. F. & Grigolo, M. (editors). (2016). *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

[6] Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.

ทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ.2513-2522) หลังจากที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมในอังกฤษและสหรัฐอเมริการวมทั้งปัญหาการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อ ในช่วงนั้นระบบการผลิตและกระบวนการใช้แรงงานเกิดความยุ่งยากในการควบคุมแรงงานและการลงทุนในการผลิตขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก เป็นปัญหาในวิกฤตของการสะสมทุนต่อเนื่องมาจนถึงช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในประวัติศาสตร์ สังคมเศรษฐกิจโลก หลายประเทศเผชิญปัญหาภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจ ปัญหาเงินเฟ้อและการว่างงานที่เพิ่มขึ้น ผลของวิกฤตการผลิตในการผลิตแบบ ‘สายพาน’ ทำให้มีความพยายามในการปรับรูปแบบการผลิตที่มี 'ความยืดหยุ่นในการจ้างงาน' มากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายประการของแรงงาน ที่ใช้ ‘การจ้างงานที่ขาดหลักประกันความมั่นคง’ หลายรูปแบบ ได้แก่ การจ้างงานระยะสั้น การจ้างแบบเหมาช่วง เป็นต้น[7]

การจ้างงานที่ไม่มั่นที่กล่าวถึงข้างต้นครอบคลุมถึงการจ่ายงานออกไปข้างนอก (outsourcing) และการจ้างเหมาช่วง (sub-contracting) ในบางครั้งอาจจ้างคนงานเป็นรายบุคคลมาทำงานเหมาช่วงจากบริษัทหลัก หรือจ้างคนงานทั้งกลุ่ม โดยอีกบริษัทแยกออกไปแต่คนงานก็ทำงานประเภทเดียวกันกับที่คนงานประจำทำอยู่แต่อยู่ในสภาพการจ้างและสภาพการ ทำงานที่แย่กว่า ธุรกิจจำนวนมากถูกตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะการจัดหาคนงานส่งไปให้บริษัทใดบริษัทหนึ่ง ในหลายกรณี บริษัทจัดหาคนงานดำเนินการอยู่ภายในรั้วเดียวกับบริษัทหลักเดียวกัน และในบางครั้งก็อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้บริหารกลุ่มเดียวกันด้วยซ้ำไป อีกแง่มุมหนึ่งที่ยิ่งทำให้ปัญหาซับซ้อนมากขึ้นไปอีกก็คือความสัมพันธ์การจ้างงานนั้นถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์ทางธุรกิจ หรือที่เรียกว่าความสัมพันธ์ตามสัญญาจ้างทำของ ดังนั้นความเสี่ยงแทบทุกอย่างของบริษัทถูกโอนไปให้กับคนงาน ส่งผลให้สิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่ได้มาจากการต่อสู้ของขบวนการแรงงานอย่างยาวนานซึ่งที่สั่งสมมาในอดีต เช่น การต่อสู้เรื่องประกันสังคม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการเลือกปฏิบัติต่อแรงงาน ฯลฯ ถูกทำลายหรือถูกลดคุณค่าลงไปด้วยการใช้วิธีการเขียนสัญญาการจ้างงานที่มุ่งลดทอนความมั่นคงในการทำงานของคนงาน[8] ทั้งนี้พบว่า นายจ้างพยายามที่จะลดข้อผูกมัดด้านการจ้างงานลงวิธีการต่างๆ เช่น [9]

- การจ้างงานผ่านสัญญาระยะสั้นที่ต่ออายุใหม่ไปเรื่อยๆ อาจมีการหยุดพักเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ก่อนที่จะเริ่มสัญญาใหม่ ทำให้บริษัทสามารถหลีกเลี่ยงกฎระเบียบหรือกฎหมายที่กำหนดให้จ้างลูกจ้างชั่วคราวได้เพียงในช่วงเวลาหนึ่ง แต่หลังจากนั้นต้องบรรจุเป็นพนักงานประจำในทวีปอเมริกาเหนือคนงานในลักษณะนี้ถูกเรียกว่า 'คนงานชั่วคราวแบบประจำ'-ให้ทดลองงานยาวนานอย่างโหดร้าย- ไม่มีการฝึกอบรมทักษะการทำงานในการฝึกงานและการทดลองงาน- จ้างงาน 'ตามฤดูกาล' ตลอดทั้งปี การสร้างตัวแทนจัดหาคนงานหรือนายหน้าจ้างเหมาช่วงแบบปลอมๆ หรือบริษัทกำมะลอขึ้นมาเพื่อหลีกเลี่ยงภาระผูกพันต่อคนงาน- ไม่ต่อสัญญาจ้างให้คนงานที่ต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิในการเป็นสมาชิก

---

[7] เสาวลักษณ์ ชายทวีป (2560). ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทยและเส้นทางชีวิตของแรงงาน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 37 (1), หน้า 38-51

[8] ทีมข่าว TCIJ (2562, มกราคม 20). สำรวจชีวิต ‘ฟรีแลนซ์’ รายได้ต่ำ-หวั่นไร้ความมั่นคง-ประสบการณ์แย่ๆ เพียบ. ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). Retrieved from https://www.tcijthai.com/news/2019/1/scoop/8689

[9] International Federation of Chemical Energy Mine and General Workers' Unions (ICEM) (2011). ICEM Mini Guide to Dealing with Contract and Agency Labour. Geneva: ICEM

สหภาพแรงงาน หรือคนงานที่ร่วมยื่นข้อเรียกร้อง แม้แต่ในเรื่องที่เกี่ยวกับสุขภาพและความปลอดภัย หรือการนำคนงานที่ไม่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานเข้ามาทำงานแทนที่

ในอดีตที่ผ่านมาเราอาจพบการจ้างงานแบบไม่มั่นคงอยู่ในส่วนที่ไม่ใช่กิจกรรมหลักของบริษัท เช่น การทำความสะอาด การบริการรับจัดส่งอาหาร การรักษาความปลอดภัยและการขนส่ง แต่ในปัจจุบัน งานแทบทุกประเภทสุ่มเสี่ยงที่จะกลายเป็นงานที่ไม่มั่นคงไปหมดแล้ว รวมทั้งงานที่เป็นกิจกรรมหลักของบริษัทด้วย

จากรายงาน World Employment and Social Outlook – Trends 2017 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้คาดว่าอัตราการว่างงาน (unemployment rate) ทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.7 เป็นร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2017 และคงในระดับร้อยละ 5.8 ในปี ค.ศ. 2018 และเมื่อวัดเป็นจำนวนคนว่างงานทั่วโลกในปี ค.ศ. 2017 นั้นมีแนวโน้มอยู่ที่ 201.1 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2016 ที่มี 197.7 ล้านคน ส่วนในปี ค.ศ. 2018 ตัวเลขจะเพิ่มเป็น 203.8 ล้านคน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเผชิญภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว รวมทั้งความไม่แน่นอนทางการเมืองและเศรษฐกิจส่งผลให้ขาดการลงทุนเพิ่มโดยเฉพาะประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ นอกจากนี้พบว่าการจ้างงานที่ไม่มั่นคง (vulnerable employment) มีสัดส่วนอยู่ระหว่างร้อยละ 42.7-42.9 ซึ่งตัวเลขจำนวนคนที่ทำงานที่ไม่มั่นคงจะเพิ่มขึ้นจาก 1,396.3 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2016 เป็น 1,407.9 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2017 และ 1,419.2 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2018 ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเพิ่มขึ้นสูงในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่[10]

สภาพปัญหาที่ทำให้เกิดสภาวะไร้ตัวตนทางกฎหมายและขาดนโยบายประกันสิทธิของฟรีแลนซ์

การนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับ ‘การจ้างงานที่ไม่มั่นคง’ ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ฟรีแลนซ์ การจ้างงานนอกระบบ การจ้างงานภายนอก หรือการจ้างงานระยะสั้น การให้สถานะของกลุ่มคนทำงานเหล่านี้ยังมีการถกเถียงกันเป็นจำนวนมากในวงวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกอาจทำให้การจำกัดความหรือการให้ความหมายย่อมต้องเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดรับสิ่งเหล่านั้น แม้ว่าปัจจุบันการนิยามของ ‘แรงงานนอกระบบ’ เริ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่มีหลักประกันจากกฎหมายแรงงานหรือกฎหมายประกันสังคม แต่ยังมีการถกเถียงกันอยู่กับการให้นิยามที่ชัดเจนของแรงงานนอกระบบ ไม่ว่าจะเป็น แรงงานที่ทานในสถานประกอบการที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย หรือทำงานอยู่บ้าน/ข้างถนน บางกลุ่มก็ให้นิยามว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน นักเศรษฐศาสตร์และหน่วยงานทางเศรษฐกิจมักนิยามแรงงานนอกระบบในฐานะกำลังแรงงาน (Labor Force) ที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตให้เศรษฐกิจ ส่วนกลุ่ม NGO และหน่วยงานคุ้มครองแรงงานมักจะนิยามในฐานะที่เป็นแรงงานขาดความคุ้มครอง ซึ่งในต่างประเทศได้นิยาม ‘การทำงานนอกระบบ’ (informal employment) คือการทำงานซึ่งไม่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่เป็นทางการของรัฐ เช่น การเก็บภาษีของรัฐ การกำกับควบคุมในสถานที่ทำงานในเชิงกฎหมาย และการคุ้มครองทางสังคม ดั้งนั้นการทำงานนอกระบบจึงหมายรวมถึงทั้งการทำงานในสถาน

[10] UN International Labour Office (ILO) (2017). World Employment and Social Outlook – Trends 2017. Geneva: ILO, 2017

ประกอบการที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการรวมถึงการจ้างงานตนเอง[11] การนิยามที่ต่างกันออกไปอย่างไม่เป็นเอกภาพและการจัดประเภทแรงงานที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลต่อการรับรับรู้และการเข้าที่คลาดเคลื่อน และส่งผลอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

'การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย' ของตะวัน วรรณรัตน์[12] แสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของคำว่า 'แรงงานนอกระบบ' ในประเทศไทยที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ผ่านการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 และจัดหมวดหมู่ของงานต่างๆ ตามช่วงเวลา 3 ช่วงตามการให้คำนิยาม ซึ่งไม่มีได้มีการเชื่อมโยงถึงบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพของการนิยาม หรือการศึกษางานอื่นๆ ว่าเพราะเหตุใด จึงมีการศึกษาอย่างนั้น โดยแบ่งได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ คือ *ช่วงทศวรรษ 2530* ช่วงเวลานั้นยังไม่มีการใช้คำว่า 'แรงงานนอกระบบ' แต่ใช้คำอื่นๆ แทน เช่น การประกอบอาชีพส่วนตัว ตลาดอาชีพอิสระ ผู้รับงานไปทำที่บ้าน แรงงานที่ถูกบดบัง หรือผู้ประกอบการขนาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งหมายความว่าในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีการให้คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ *ช่วงทศวรรษ 2540* เป็นช่วงที่นำคำว่า 'แรงงานนอกระบบ' มาใช้อย่างมีจุดมุ่งหมายในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ที่นิยามคนกลุ่มนี้ว่าเป็นแรงงานที่ไม่มีสวัสดิการและไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน จัดเป็นแรงงานที่มีทักษะและความสามารถไม่สูงจึงได้รับค่าจ้างและสวัสดิการไม่สูงตามไปด้วย รวมถึงไม่มีการเรียกร้องต่อรองกับผู้จ้างงาน ช่วงเวลานี้มีนัยยะอยู่ที่การสร้างสวัสดิการและความคุ้มครองให้กับผู้ที่ทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ และมีการให้ความสนใจแรงงานกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้นเห็นได้จากการเก็บสถิติของแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2548 *ช่วงทศวรรษ 2550* ยังมีการนิยามความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน สำนักสถิติแรงงานแห่งชาติ สำนักงานประกันสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ยังคงเป็นเรื่องการถกเถียงถึงนิยามเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบอยู่เช่นเคย

เช่นเดียวกับในต่างประเทศที่หลายคนมักเข้าใจว่า 'ฟรีแลนซ์' เป็นคนกลุ่มเดียวกับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ตามบทความของ John Kitching และ David Smallbone ในปี ค.ศ.2012[13] ที่พยายามอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่าง 'ฟรีแลนซ์' กับ 'เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก' พวกเขามองว่า หลายงานวิจัยที่ผ่านมามุ่งสนใจศึกษาเรื่อง การจ่ายเงินให้ฟรีแลนซ์ พบว่าหลายการศึกษามักมุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มอาชีพที่ยอดนิยมของฟรีแลนซ์ไม่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดช่องว่างของลักษณะอาชีพของฟรีแลนซ์ไปอีกจำนวนมาก อีกทั้งนักวิจัยมักละเลยการกำหนดสถานภาพของฟรีแลนซ์ ซึ่งทำให้เกิดข้อมูลคาดเคลื่อนเพราะไม่เข้าใจนิยามที่ชัดเจนระหว่างฟรีแลนซ์กับธุรกิจขนาดเล็ก และยังขาดข้อมูลทางสถิติของจำนวนคนทำงานฟรีแลนซ์ในสหราชอาณาจักร เนื่องจากฐานข้อมูลเรื่องดังกล่าวในสหราชอาณาจักรยังไม่มีความชัดเจน และที่เห็นได้ชัดคือมีการศึกษาน้อยมากเกี่ยวกับความเหมือน/ความแตกต่างระหว่างฟรีแลนซ์กับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กทำให้มองข้ามความหลากหลายทางในแรงงานอิสระ

---

[11] Huitfeldt, H., & Jütting, J. (2009). Informality and informal employment. Promoting Pro-Poor Growth: Employment, OECD, OECD Development Centre, 95-108.

[12] ตะวัน วรรณรัตน์. (2557). "การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย," *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* 34(3): 119-150.

[13] Kitching, J., Smallbone, D., (2012) "Are freelancers a neglected form of small business?", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19(1), 74-91.

ฟรีแลนซ์ (freelancer) ถือเป็นแรงงานที่อยู่ภายใต้กลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก สถานะของฟรีแลนซ์ไม่ใช่แนวคิดทางกฎหมายไม่ได้ถูกกำหนดโดยสหราชอาณาจักรหรือตามกฎหมายทั่วไป แต่เป็นคำที่ใช้ในกลุ่มแรงงานภาคบริการคล้ายกับคำอื่นๆ เพื่ออ้างถึงความสัมพันธ์โดยทั่วไปของงานหรือคนทำงานที่มีความโดดเด่นในเรื่องความเป็นอิสระ เช่น รับจ้างอิสระ (independent contracting) รับจ้างเป็นรายชิ้น (portfolio working) นอกจากนั้นกลุ่มนักวิจัยหลายคนมองว่า 'ฟรีแลนซ์' เป็นแรงงานอิสระที่ทำงานประเภทการใช้ความคิดสร้างสรรค์และสื่อ[14] อีกทั้งยังมีกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น IT วิศวกร ผู้บริหารโครงการ ช่างออกแบบเฉพาะทาง และที่ปรึกษา เป็นต้น ฟรีแลนซ์ในเว็บไซด์ของสหราชอาณาจักรมักเป็นงานประเภทสื่อออกแบบ บรรณาธิการ การเงิน IT อาหาร และธุรกิจการค้าอื่นๆ เป็นต้น การนิยามสถานะของฟรีแลนซ์ให้ชัดเจนจะช่วยในการบอกจำนวนและสถิติของฟรีแลนซ์ได้อย่างถูกต้องและแม่นยำยิ่งขึ้น แต่ปัจจุบันยังไม่มีความชัดเจนแน่นอน และการนิยามความหมายแตกต่างกันออกไปในแต่ละหน่วยงาน แม้แต่ในแหล่งข้อมูลอย่างเป็นทางการทั้งในสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ก็ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่ให้แก่คนทำงานฟรีแลนซ์ กล่าวคือ สหภาพยุโรปจัดให้ฟรีแลนซ์อยู่ในขอบเขตของ 'แรงงานที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจ' (economically dependent workers) ส่วนสหรัฐอเมริกาจัดว่าเป็นบริษัทที่ไม่มีนายจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีรับทำงานอิสระ และในส่วนขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จัดว่าฟรีแลนซ์อยู่ในกลุ่ม "คนที่ทำกิจการของตนเอง" (own account workers) อาจทำคนเดียวหรือหุ้นส่วน แต่ไม่มีพนักงาน จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของฟรีแลนซ์ คือบุคคลที่อาจเป็นอิสระจากการเป็นพนักงานเพียงแค่ 1 แห่ง อาจรับงานไว้เองหลายงาน ขอบเขตนิยามมักสถานภาพของฟรีแลนซ์มักกล่าวถึงความสัมพันธ์กับลูกค้า/ผู้จ้างงานหลายรายเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งมากกว่าการรับงานเพียงอย่างเดียว[15] *ฟรีแลนซ์หรือเจ้าของกิจการตนเอง (own-account workers)* อาจนิยามได้ว่าฟรีแลนซ์เป็นส่วนย่อยของเจ้าของกิจการตนเองบนพื้นฐานทักษะหรืออาชีพ ซึ่งคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าฟรีแลนซ์เป็นอาชีพที่ต้องใช้ทักษะสูงที่เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ การบริหารจัดการ มีความเชี่ยวชาญ ทำงานเป็นระบบ และมีความรอบรู้ ในปี ค.ศ.2010 หน่วยงาน The UK Standard Occupational Classification (SOC) จัดกลุ่มของอาชีพตามทักษะความสามารถและทักษะเฉพาะทางจำนวน 9 กลุ่มหลัก แต่ก็ไม่มีฟรีแลนซ์อยู่ในกลุ่มเหล่านั้นอีกเช่นเคย

เช่นเดียวกับงานของ Kristine M. Kuhn (2016) เรื่อง *'The rise of the "Gig Economy" and implications for understanding work and workers'* ได้พยายามนิยามของคนทำงานภายใต้ 'gig economy' โดยเฉพาะกลุ่มฟรีแลนซ์ ผ่านกระบวนการคิดของจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์กร ว่า Gig economy เป็นงานอิสระที่รับจ้างเป็นครั้งๆ ไป ประกอบด้วยงานอิสระระยะสั้น (ฟรีแลนซ์) งานพาร์ทไทม์ การจ้างงานภายนอก งานผ่านแพลตฟอร์ม เช่น uber, gigwork, upwork เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่านิยามของ 'ฟรีแลนซ์' ที่ชัดเจนนั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการ แต่นิยามโดยทั่วไปนั้นมักหมายถึงคนที่ทำงานด้วยการมีเจ้านาย (ลูกค้า)หลายๆ คน และได้รับค่าตอบแทนตามชิ้นงาน ในอดีตงานฟรีแลนซ์มักเป็นงานเขียนและงานที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งบางครั้งเป็นการจ้างแบบกำหนดช่วงเวลาที่แน่นอน (fixed-term contracts) เช่น งานเขียนที่ทำสัญญาจ้าง 3 เดือน พอครบ 3 เดือนก็ทำสัญญาจ้างอีกครั้งหนึ่ง ทำแบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ เป็นต้น งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับฟรีแลนซ์ หรือคนทำงานฟรีแลนซ์ มีอยู่อย่างจำกัดและส่วนมากมัก

---

[14] Storey, J., Salaman, G. and Platman, K. (2005), "Living with enterprise in an enterprise economy: freelance and contract workers in the media", Human Relations, Vol. 58 No. 8, pp. 1033-54.

[15] Bibby, A., (2014). *Employment Relationship in the Media Industry.* Geneva: ILO Working Paper 295.

จำกัดอยู่เพียงการนิยามว่า ฟรีแลนซ์เป็นผู้ทำงานฝีมือและให้บริการที่เกิดจากความเชี่ยวชาญของตน และมักถูกคิดรวมยอดว่าเป็น 'ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็ก' หรือ 'ธุรกิจขนาดเล็กที่สุดในกลุ่มธุรกิจขนาดเล็ก' มากกว่าถูกนิยามให้เป็น 'คนทำงาน' ในทางตรงกันข้าม นักการเมืองและนักกิจกรรมต่างกังวลเกี่ยวกับการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของ gig economy และมองว่าฟรีแลนซ์เป็นคนที่ทำงานไม่มั่นคงมากกว่าการสร้างความเข้มแข็งในลักษณะผู้ประกอบการ[16-17] ผู้ให้บริการพื้นที่หรือสื่อกลางผ่านเว็บไซด์หรือแอปพลิเคชั่น (marketplaces platforms) เช่น oDesk และ Amazon จ้างงานจากฟรีแลนซ์ทั่วโลกที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะตัวในการทำงาน เช่น ออกแบบเว็บไซด์ และงานง่ายๆ เช่น การนำเข้าข้อมูล การติดฉลากบนรูป โดยจะจ่ายเงินค่าจ้างโดยคิดตามชั่วโมงการทำงาน หรือบางครั้งจ่ายตามชิ้นงาน คนที่ทำงานบนบริษัทแพลตฟอร์มไม่ว่าจะเป็น TaskRabbit Uber และ Wonolo ล้วนถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้รับจ้างอิสระและฟรีแลนซ์ แม้ว่าบางบริษัทจะควบคุมเงื่อนไขการทำงานและค่าตอบแทนอย่างมีนัยสำคัญก็ตาม ดังนั้นในทางกฎหมายของการจัดสถานะคนทำงานเหล่านี้ยังคงมีการถกเถียงกันอยู่อย่างมากมาย แต่ในทางธุรกิจบริษัทต่างๆ บนแพลตฟอร์มมีความพอใจที่จะรักษาการจ้างงานลักษณะฟรีแลนซ์นี้ไว้

รายงานวิจัยของ World Economic Forum (WEF) ใช้ข้อมูลจากผลสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารจากหลายบริษัทใน 20 ประเทศทั่วโลกที่มีพนักงานรวมกันเกิน 15 ล้านคน ระบุว่าในอนาคตอันใกล้แม้จะมีตำแหน่งงานที่เพิ่มขึ้นใหม่จะมีมากกว่าตำแหน่งงานที่หดหายไป แต่ WEF ก็คาดการณ์ว่า "จะมีการปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญทั้งในเรื่องคุณภาพ, สถานที่, รูปแบบ, และความถาวรของบทบาทหน้าที่ใหม่ๆ ธุรกิจต่างๆ จะต้องขยายการใช้ผู้รับเหมาช่วงสำหรับงานที่มีภาระหน้าที่เฉพาะเจาะจง, มีปฏิสัมพันธ์กับลูกจ้างพนักงานในรูปลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้น, ใช้ประโยชน์จากพนักงานซึ่งอยู่ในสถานที่ห่างไกล, และเปลี่ยนแปลงสถานที่เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับงาน" ซึ่งเหล่านี้คือคุณสมบัติที่เอื้อต่อการจ้างงานแบบรับจ้างอิสระ (งานที่ไม่มั่นคง?) เพิ่มมากขึ้น[18] WEF ระบุว่าจากนี้ไปจะมีงานใหม่เกิดขึ้น 133 ล้านอัตรา หรือเทียบกับงานที่หายไปจะเท่ากับว่ามีตำแหน่งงานใหม่เพิ่มขึ้น 58 ล้านอัตราทั่วโลก ซึ่งยังเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อยู่ เช่น พนักงานขาย การตลาด การบริการลูกค้า ธุรกิจออนไลน์ และโซเชียลมีเดีย เป็นต้น โดยธุรกิจกลุ่มดังที่ได้กล่าวไปจะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มต้องการจำนวนแรงงานมากขึ้น นอกจากนี้ในอุตสาหกรรมการบิน ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและท่องเที่ยว ก็ยังจะเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องคงกำลังแรงงานมนุษย์ไว้อยู่ แต่รูปแบบของงานใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอาจไม่มั่นคงเหมือนกับงานในปัจจุบัน[19]

---

[16] Cook, N. (2015, July 25). The insecure world of freelancing. The Atlantic. Retrieved from http://www.theatlantic.com/business/archive/2015/07/building-social-safety-netfreelancers/399551/

[17] Warner, M. R. (2015, June 18). Asking tough questions about the gig economy. Washington Post, p. B1.

[18] Kasriel, S. (2018, November 5). Here's how freelancers are changing the world of work. World Economic Forum. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2018/11/we-studied-freelancing-for-five-years-here-s-how-work-is-changing

[19] Choudhury, S. (2018, September 17). A.I. and robotics will create almost 60 million more jobs than they destroy by 2022, report says. CNBC. Retrieved from https://www.cnbc.com/2018/09/17/wef-machines-are-going-to-perform-more-tasks-than-humans-by-2025.html

กล่าวโดยสรุปการจ้างงานแบบไม่มั่นคงจะเป็นแนวทางหลักของระบบเศรษฐกิจและคนทำงานรับจ้างอิสระก็จะกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ในตลาดแรงงาน ซึ่งต้องการหลักประกันสิทธิทางกฎหมายมารองรับ

บทวิเคราะห์ทางกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานและสวัสดิการสังคมของฟรีแลนซ์

รัฐไทยมีบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายแรงงานอยู่หลายฉบับ ไม่ว่าจะเป็น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายแรงงาน[20] ซึ่งเป็นเอกสารเทศสัญญาที่ใช้เฉพาะกับสัญญาจ้างแรงงาน อันเป็นพื้นฐานของการใช้กฎหมายแรงงานในส่วนอื่นๆ กล่าวคือ การที่จะนำกฎหมายแรงงานในส่วนอื่นๆ มาบังคับใช้ได้นั้นจะต้องผ่านการเป็นสัญญาจ้างแรงงานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาก่อน หากยังไม่เกิดเป็นสัญญาจ้างแรงงานโดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะไม่สามารถนำกฎหมายแรงงานในส่วนอื่นๆ มาใช้บังคับได้ นอกจากนี้ยังมีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน อันประกอบไปด้วย พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ.2554 พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ.2537 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ.2553 และ กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน และ กฎหมายประกันสังคม

กฎหมายแรงงานที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นกฎหมายที่คุ้มครอง “ลูกจ้าง” ตามสัญญาจ้างแรงงานเท่านั้น ซึ่งสัญญาจ้างแรงงานเป็นสัญญาที่มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การทำงานหรือการตกลงเกี่ยวกับตำแหน่งงานและ “สินจ้าง” หรือค่าจ้าง โดยกำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญา ตลอดจนความระงับของสัญญา ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ใช้บังคับกับนายจ้างและลูกจ้างทุกประเภท ทั้งในกิจการทั่วไป รัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างของทางราชการด้วย[21] อย่างไรก็ตามยังมีลูกจ้างบางประเภทที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเหล่านี้ทุกกรณี คือ ลูกจ้างที่ได้รับความคุ้มครองโดยถูกจัดและลูกจ้างที่ได้รับความคุ้มครองแตกต่างไปในบางกรณี ซึ่งลูกจ้างที่ได้รับความคุ้มครองโดยถูกจัดนั้น แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ลูกจ้างที่ทำงานเกี่ยวกับงานบ้าน[22] ลูกจ้างซึ่งทำงานที่มิได้แสวงหากำไรในทางเศรษฐกิจ[23] ลูกจ้างในการจ้างงานที่มีกำหนดระยะเวลาการจ้างที่แน่นอนและเลิกจ้างตามกำหนดนั้น[24] และลูกจ้างในงานลักษณะเฉพาะบางลักษณะ[25] กล่าวคือ ลูกจ้างเหล่านี้จะได้รับความคุ้มครองเหมือนลูกจ้างทั่วไปในบางกรณี แต่ถูกจำกัดสิทธิ

---

[20] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 6 ตั้งแต่มาตรา 575 ถึงมาตรา 586

[21] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). *คำอธิบายกฎหมายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.18.

[22] ลูกจ้างที่ทำงานเกี่ยวกับงานบ้าน หมายถึง ลูกจ้างซึ่งทำงานให้บริการแก่บุคคลผู้อยู่ในบ้านและครอบครัว โดยงานดังกล่าวเป็นงานอันมิได้มีการประกอบธุรกิจรวมอยู่ด้วย

[23] ลูกจ้างซึ่งทำงานที่มิได้แสวงหากำไรในทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลูกจ้างในกิจการมูลนิธิ หรือองค์กรการกุศลต่างๆ เป็นต้น

[24] ลูกจ้างในการจ้างงานที่มีกำหนดระยะเวลาจ้างที่แน่นอนและเลิกจ้างตามกำหนดนั้น โดยมีลักษณะงานเป็นงานตามโครงการเฉพาะที่มิใช่งานปกติของธุรกิจหรือการค้าของนายจ้าง โดยมีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงานที่แน่นอน หรือเป็นงานอันมีลักษณะเป็นครั้งคราวที่มีกำหนดการสิ้นสุดหรือความสำเร็จของงาน หรือเป็นงานที่เป็นไปตามฤดูกาลและได้จ้างกันในช่วงเวลาของฤดูกาลนั้น ทั้งนี้ โดยเข้าเงื่อนไข 2 ประการ กล่าวคือ งานนั้นจะต้องแล้วเสร็จภายในเวลาไม่เกิน 2 ปี และโดยที่นายจ้างและลูกจ้างได้ทำสัญญาเป็นหนังสือไว้ตั้งแต่เริ่มจ้าง

[25] พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 65

บางอย่างไว้ บทบัญญัติกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและกำหนดมาตรการเยียวยาและชดเชยให้กับลูกจ้างซึ่งครอบคลุมไปถึงสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวของลูกจ้างด้วย ซึ่งความคุ้มครองและมาตรการต่างๆ เหล่านี้จะคุ้มครองเฉพาะ "ลูกจ้าง" ตามสัญญาจ้างแรงงานเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึง "ผู้รับจ้าง" ตามสัญญาจ้างทำของหรือ Freelance ในปัจจุบัน

สัญญาจ้างทำของมีความแตกต่างจากสัญญาจ้างแรงงานหลายประการอันนำมาซึ่งสิทธิและความคุ้มครองแก่ผู้รับจ้างที่แตกต่างกัน โดยหากเป็น "ผู้รับจ้าง" ตามสัญญาจ้างทำของก็จะตกอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในลักษณะจ้างทำของ ซึ่งจะไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน[26] ความด้อยสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระ (Freelance) ที่อยู่ในระบบสัญญาจ้างทำของดังต่อไปนี้

- ผู้รับจ้างมีหน้าที่ต้องส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้างโดยไม่ชักช้า เพราะหากผู้รับจ้างไม่ส่งมอบงานภายในกำหนดเวลา กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ว่าจ้างในการที่จะลดสินจ้าง หรือหากปรากฏว่าสาระสำคัญของสัญญาอยู่ที่ระยะเวลา ผู้รับจ้างส่งมอบงานช้า ผู้ว่าจ้างมีสิทธิบอกเลิกสัญญา[27]โดยไม่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าได้[28] ยกเว้นแต่ว่าความชักช้านั้นเกิดขึ้นเพราะสภาพสัมภาระที่ผู้ว่าจ้างส่งให้ เพราะคำสั่งของผู้ว่าจ้างไม่ถูกต้อง[29] หรือเพราะผู้รับจ้างได้รับมอบงานโดยไม่อิดเอื้อน[30]
- เมื่อมีความชำรุดบกพร่องเกิดขึ้น ผู้รับจ้างต้องรับผิดในความชำรุดบกพร่องในงานที่ทำทั้งในขณะและหลังส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้าง ยกเว้นแต่ว่า หนึ่ง ความชำรุดบกพร่องนั้นเกิดขึ้นเพราะสัมภาระที่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาให้ หรือเกิดขึ้นเพราะคำสั่งของผู้ว่าจ้าง[31] โดยข้อยกเว้นนี้จะไม่คุ้มครองผู้รับจ้างหากว่าผู้รับจ้างรู้อยู่แล้วว่าสัมภาระนั้นไม่เหมาะสม และไม่ได้บอกกล่าวตักเตือนแก่ผู้ว่าจ้าง หรือผู้รับจ้างรู้อยู่แล้วว่าคำสั่งของผู้ว่าจ้างไม่ถูกต้องและมิได้บอกกล่าวตักเตือนผู้ว่าจ้าง สอง กรณีที่ผู้ว่าจ้างยอมรับมอบงานที่ชำรุดบกพร่องนั้นโดยไม่อิดเอื้อน[32] ซึ่งอาจแสดงออกโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ได้[33]
- ความระงับของสัญญาจ้างทำของนอกจากจะเกิดขึ้นเพราะผู้รับจ้างได้ทำการงานเป็นผลสำเร็จและส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้างเรียบร้อยแล้ว สัญญาจ้างทำของยังอาจระงับไปได้เมื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงเลิกสัญญากันด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ว่าจ้างอาจบอกเลิกสัญญาได้แม้ว่าผู้รับจ้างจะไม่ได้ทำผิดสัญญาหากงานที่จ้างนั้นไม่สำเร็จ โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดให้ผู้ว่าจ้างต้องเสียค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้รับจ้างเพื่อความเสียหายอย่างใดๆ อันเกิดขึ้นเพราะการเลิกสัญญานั้น[34] ทั้งนี้การเลิกสัญญาในกรณีดังกล่าวนี้กฎหมายให้สิทธิในการบอกเลิกสัญญาแก่ผู้ว่าจ้างแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไปในการแสดงเจตนาบอกเลิกสัญญาที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะแสดงเจตนาบอก

---

[26] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.130.
[27] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 596
[28] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.159.
[29] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 591
[30] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 597
[31] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 591
[32] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 598
[33] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.166.
[34] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 605

เลิกสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ และในกรณีนี้ผู้รับจ้างจะปฏิเสธไม่ยอมเลิกสัญญาไม่ได้ เพราะความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้รับจ้างอันเนื่องมาจากการบอกเลิกสัญญานั้นได้รับการชดเชยแล้ว[35] อย่างไรก็ตามบทบัญญัตินี้ไม่ใช่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้นคู่สัญญาสามารถตกลงยกเว้นไม่ให้ผู้ว่าจ้างใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาในกรณีนี้ได้[36]

จากข้อกฎหมายทั้งหมดที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่าการผู้รับจ้างตามสัญญาจ้างทำของนั้นได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายน้อยกว่าแรงงานตามสัญญาจ้างแรงงานอย่างมาก โดยผู้รับจ้างในสัญญาจ้างทำของนั้นแทบจะไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายฉบับใดที่ให้ความคุ้มครอง และกำหนดมาตรการในการชดใช้เยียวยาความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้รับจ้างแต่อย่างใด

นโยบายและมาตรการของรัฐบาลทหาร คสช. ต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ใช้ทักษะ (ฟรีแลนซ์)

รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีเป้าหมายหลักคือ ประเทศไทย 4.0 หรือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉลี่ยทั่วประเทศเพื่อให้หลุดพ้นจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง โดยการเชื่อมโยงระบบข้อมูลสวัสดิการรายบุคคล และการพัฒนาระบบ การให้บริการสวัสดิการที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ธุรกิจ หรือองค์กรประชาสังคม เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบสวัสดิการถ้วนหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพและควบคุมค่าใช้จ่ายไม่ให้เป็นภาระทางการคลังมากเกินไป ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจในการออมและการลงทุนระยะยาวเพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของประชาชนทุกกลุ่มด้วยมาตรการทางภาษีและอื่น ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบเข้าสู่ระบบประกันสังคมอย่างทั่วถึง[37]

การปฏิรูปประเทศถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญกับทั้งมีคณะปฏิรูปประเทศร่างรูปแบบส่งต่อให้คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ตามพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2560 ครอบคลุมการปฏิรูปประเทศให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ชาติทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม[38] โดยได้ปรับระบบโครงสร้างงบประมาณสมดุลกับโครงการที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ โดยเน้นความร่วมมือเชิงบูรณาการร่วมกันให้เกิด “โครงการประชารัฐ” เป็นหัวใจในการพัฒนาระหว่าง “ภาครัฐกับภาคเอกชน” แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ามิได้มีข้อตกลงระหว่างภาคธุรกิจกับคนทำงานรับจ้างอิสระ

---

[35] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.185.

[36] ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. น.188.

[37] ยุทธศาสตร์ชาติ (2561-2580). ข้อ 4.1.5. ราชอาณาจักรไทย. ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเมื่อเดือน ตุลาคม 2561. หน้า 40.

[38] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 65

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการยกระดับสวัสดิการให้แก่คนยากจนที่มีรายได้ไม่ถึง 30,000 บาท จนถึง 100,000 บาท ต่อปี ซึ่งมีการลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อยไว้ถึงมากกว่า 14 ล้านคน หรือ ประมาณร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ[39] ซึ่งเป็นการให้แบบบังคับพลเมืองลงทะเบียนแสดงความจนล่วงหน้า

นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2558 – 2560) โดยมีวิสัยทัศน์ : มุ่งส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยการรวมพลังของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของภาคธุรกิจ และยุทธศาสตร์ที่ 4 การรวมพลังเพื่อพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อมและสร้างความมั่นคงของมนุษย์ โดยการเชิญชวนให้ภาคธุรกิจปฏิบัติตามกฎหมายไทยและพันธกรณีทางกฎหมายที่มีผลบังคับใช้อยู่เท่านั้น[40] โดยมิได้ลงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคนทำงานรับจ้างอิสระ เพียงแต่พูดในภาพรวมว่าจะสร้าง “ความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ”

อย่างไรก็ดีในยุคนี้ระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมิได้มีการกำหนดนิยาม “คนทำงานรับจ้างอิสระ” (Freelancer) ให้ปรากฏตัวตนขึ้นอย่างชัดเจนเพื่อให้อยู่ในเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีหลักประกันสิทธิตามกฎหมายแต่อย่างใด จึงมิได้มีการเสนอนโยบายและมาตรการที่มุ่งแก้ปัญหาให้คนกลุ่มนี้แบบครบวงจรออกมาเป็นมาตรการที่มีสิทธิตามกฎหมายเป็นพื้นฐาน (Human Rights Based Approach)

นโยบายของพรรคการเมืองเรื่องสิทธิและสวัสดิการของคนทำงานในสังคมดิจิทัล

หากลองเปรียบสถานการณ์หลังการครองอำนาจของรัฐบาลเผด็จการทหาร คสช. ที่จะเกิดการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2562 โดยสำรวจนโยบายของพรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสิทธิคนทำงานรับจ้างอิสระจะพบว่าแนวทางส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะการให้เงินเพื่อยังชีพในระดับต่ำสุดเพื่อมิให้เกิดภาระทางงบประมาณแต่อาจไม่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตโดยปรากฏแคมเปญของ 5 พรรคใหญ่ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายรัฐ ดังต่อไปนี้ [41]

- พรรคพลังประชารัฐ สานต่อนโยบายและโครงการของรัฐบาลทหาร คสช. ดังปรากฏในหัวข้อก่อนหน้าและประกาศขยายสิทธิ “บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ” เพิ่มสวัสดิการกลุ่มเสี่ยงต่างๆ เช่น คนชรา คนยากจน คนพิการ และสตรีตั้งท้องจนคลอดช่วยเลี้ยงดูบุตรถึง 6 ขวบ นอกจากนี้ยังให้แนวทางว่าจะสวัสดิการ

---

[39] วิชัย พยัคฆโส. (2560). “นโยบาย “รัฐสวัสดิการ” ประชานิยมที่ตอบโจทย์คนจน.” *สยามรัฐ* สืบค้นจาก https://siamrath.co.th/n/22684

[40] คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. *ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1* (พ.ศ. 2558 – 2560)

[41] นโยบายของพรรคการเมืองต่างๆสามารถสืบค้นได้ในช่องทางอินเตอร์เน็ตของเว็บไซต์ข่าว ซึ่งพรรคการเมืองต่างๆมิได้ออกมาปฏิเสธข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ข่าวเหล่านี้ อาทิ: https://www.posttoday.com/politic/news/582161, http://longtunman.com/13215, https://hilight.kapook.com/view/183676, https://www.bbc.com/thai/thailand-47330424 เป็นต้น

แก่ผู้ใช้แรงงานและอาชีพรับจ้าง แต่ยังไม่ปรากฏชัดว่าหมายรวมถึง “แรงงานรับจ้างอิสระ” ในยุคดิจิทัลที่รัฐต้องการผลักดันวาระ ประเทศไทย 4.0 หรือไม่

- พรรคเพื่อไทย มีนโยบาย เพิ่มพลังผู้สูงอายุ เพิ่มเบี้ยยังชีพ สร้างงาน แปลงประสบการณ์เป็นทุน ตั้งหวยออมทรัพย์ มีเงินออมพร้อมลุ้นรางวัล เพิ่มพลังสตรี เพิ่มประสิทธิภาพกองทุน กองทุนบำนาญไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน ค่าจ้างขั้นต่ำกว่า 300 บาท/วัน สร้างอาชีพ ให้ค่าตอบแทนคณะกรรมการสตรีหมู่บ้าน 30 บาทรักษาทุกโรคยุคใหม่ พัฒนาโครงข่ายอินเทอร์เน็ต เรียนฟรี จริง 15 ปี ซึ่งเป็นแนวทางให้สิทธิเฉพาะเรื่องและเพิ่มศักยภาพแรงงานมากกว่าการให้หลักประกันสิทธิแบบครอบคลุม

- พรรคอนาคตใหม่ ประกาศ “ไทยเท่าเทียม สวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจร” เพิ่มสิทธิลาคลอดเป็น 180 วัน เพิ่มเงินเลี้ยงดูบุตร 0-6 ขวบเป็น 1,200 บาท เมื่อเข้าสู่วัยเรียนเด็กจะได้เรียนฟรีและมีคุณภาพ โดยมีเงินอุดหนุนเยาวชนอายุ 18-22 ปี จำนวน 2,000 บาทเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน เพิ่มเงินยังชีพคนชราเป็น 3 เท่า คือ 1,800 บาท/เดือน เพิ่มงบประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็น 4,000 บาท/ปี ขยายสิทธิประกันสังคมครอบคลุมแรงงานนอกระบบ ซึ่งพรรคนี้ได้มีการพูดถึงกลุ่ม “แรงงานนอกระบบ” แต่ยังเป็นในลักษณะการให้เงินสวัสดิการและสิทธิบางประการมากกว่าการให้หลักประกันสิทธิอย่างครอบคลุม

- พรรคภูมิใจไทย มาในทิศทางของเสรีนิยมใหม่ คือ นโยบายเปลี่ยนกัญชาและธุรกิจบนดิจิทัลแพลตฟอร์มที่เคยผิดให้ถูกกฎหมาย ส่งเสริมการ Work/Study from Home เรียนและทำงานที่บ้านเพิ่มสัปดาห์ละ 1 วัน ส่งเสริมการเรียนแบบออนไลน์ เรียนฟรีตลอดชีวิต สร้างโครงการหมอประจำบ้านโดยให้อาสาสมัครสาธารณสุขเป็นกลไกหลัก จะเห็นว่าพรรคเน้นนโยบายสร้างรายได้ประชาชนเพื่อดูแลตนและครอบครัวมากกว่าการสร้างหลักประกันสิทธิให้กับประชาชน

- พรรคประชาธิปัตย์ ใช้นโยบาย "ประกันรายได้คนไทย ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" ให้เบี้ยผู้ยากไร้ขั้นต่ำ 800 บาท/เดือน ประกันรายได้เกษตรกร ประกันรายได้แรงงาน 1.2 แสนบาท/ปี ซึ่งนโยบายสุดท้ายมีความใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย “คนทำงานรับจ้างอิสระ” มากที่สุด แต่จำต้องเข้าสู่การแสดงให้เห็นแหล่งรายได้ว่ามีไม่ถึงขั้นต่ำก่อน จึงจะมีสิทธิได้รับเงินประกันรายได้ให้ครบ 1,000 บาทต่อเดือน

จากข้อเท็จจริงข้างต้นจะเห็นว่าแนวทางหลักที่พรรคการเมืองเสนอนั้นอยู่บนพื้นฐานการให้สิทธิบางประการโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางงบประมาณ มากกว่า การสร้างหลักประกันสิทธิบนพื้นฐานของความจำเป็นในการดำรงชีพทุกมิติแบบรัฐสวัสดิการหรือหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย

บทเรียนการผลักดันมาตรการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตคนทำงานรับจ้างอิสระจากต่างประเทศ

การจัดการกับปัญหาการจ้างงานไม่มั่นคงของแรงงานรับจ้างอิสระนั้น พบว่าในด้านสิทธิการรวมกลุ่มและเจรจาต่อรองแบบรวมหมู่นั้นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ จะเห็นได้ว่ากฎหมายการแข่งขันของสภาพยุโรป ไม่อนุญาตให้มีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการอิสระ (self-employed) เพื่อเจรจาต่อรองแบบรวมหมู่ เพราะถือว่าเป็นรวมกลุ่มกันของผู้ประกอบการเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นอันเป็นการบิดเบือนการตลาด แต่ในหลายประเทศมีความพยายามในการจัดการเรื่องดังกล่าวเช่น รัฐบาลฝรั่งเศสกำหนดให้มีการเก็บภาษีจากแพลตฟอร์มที่ขายสินค้าและบริการ เพื่อนำส่วนดังกล่าวไปชดเชยให้คนงานในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุและฝึกอบรม

คนงานแพลตฟอร์มในภาคขนส่ง[42] หรือก่อนหน้านี้ (ก่อนปลายปี ค.ศ.2016) ในเบลเยียมที่เปิดโอกาสให้แรงงานของ Deliveroo และ SMart เลือกว่าตนเองต้องการมีสถานะเป็นผู้รับจ้างอิสระที่ได้รับค่าตอบแทนสูงกว่า หรือมีสถานะเป็นลูกจ้างที่มีค่าตอบแทนต่ำกว่าแต่ได้รับสวัสดิการ เป็นต้น

Greig de Peuter ได้นำเสนอวิธีการมองกลุ่มคนทำงานรับจ้างอิสระในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ผ่านบทความเรื่อง Beyond the Model Worker: Surveying a Creative Precariat[43] โดยชี้ให้เห็นว่าภาวะ การพึ่งพิงตนเอง การแบกรับความเสี่ยงไว้ลำพัง ปราศจากการรวมกลุ่มเป็นสหภาพ และต้องขูดรีดตัวเอง มักปรากฏกอยู่ในสภาพการจ้างงานและดำรงชีพของแรงงานอิสระที่ถูกจ้างในระบบการจ้างงานยืดหยุ่นของภาคอุตสาหกรรมเสมอ และเขายังได้ย้ำว่าสภาวะเช่นว่าถือเป็นตัวแบบที่ชัดเจนของการจ้างงานในระบบทุนนิยมร่วมสมัย แม้จะมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์การเมืองจำนวนมากเสนอว่ารูปแบบการจ้างงานยืดหยุ่นหรือการจ้างงานไร้มาตรฐาน (nonstandard employment) ที่เกิดขึ้นนี้เป็นปรากฏการณ์ของวิธีบริหารจัดการตนเองเพื่อลดความเสี่ยงของผู้ประกอบการในยุคหลังระบบการผลิตและจ้างงานในโรงงานแบบสายพานการผลิต (Post-Fordism) แต่เขาโต้แย้งว่าแนวคิดดังกล่าวให้มุมมองที่ไม่เพียงพอในการวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นเหตุขัดขวางศักยภาพของแรงงานรับจ้างอิสระในภาคสร้างสรรค์ที่จะประชันบทบาทและแสดงออกตนให้สังคมรับรู้สภาพปัญหา

แรงงานรับจ้างอิสระในอุตสาหกรรมภาคสร้างสรรค์ เช่น ศิลปะ สื่อ และวัฒนธรรม ได้ต่อสู้เรียกร้องร่วมกันอันเนื่องมาจากสภาพปัญหาที่เกิดจากการจ้างงานไร้มาตรฐาน (nonstandard employment) โดยเน้นไปที่ 3 ประเด็น คือ

1) ลักษณะสัญญาจ้างงาน และสถานะในการรับจ้างแต่ละแบบนำไปสู่ การริเริ่มและรูปแบบขบวนการการรวมกลุ่มและเรียกร้องสิทธิหรือไม่อย่างไร
2) การต่อสู้เรื่องค่าตอบแทน โดยชี้ให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่จะเกิดระบบให้แสดงหรือทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนอย่างแพร่หลายในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ จนกลายเป็นประเด็นเรียกร้องร้องร่วมกัน
3) การยึดครองพื้นที่เพื่อแสดงออก แสดงตัวอย่างการรวมกลุ่มกันของเหล่าแรงงานรับจ้างอิสระในพื้นที่สาธารณะเพื่อส่งเสียงให้สังคมรับทราบถึงสภาพปัญหาความทุกข์ยากของชีวิต ในลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่ามิใช่เพียงการจ้างงานในอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งเท่านั้นที่เกิดปัญหานี้ แต่การจ้างงานทั้งหมดในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ได้สร้างปัญหาอันเนื่องมาจากการจ้างงานไร้มาตรฐาน ในท้ายที่สุดเขาได้เสนอให้เห็นว่าการต่อสู้ด้วยวิธีการรวมกลุ่มของแรงงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในกรณีต่างๆ ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาไว้ 3 ทิศทางหลัก คือ

1) การค่อยๆปรับตัวให้สามารถดำรงชีพอยู่กับความสัมพันธ์ในการจ้างงานแบบนี้ได้
2) การพยายามเข้าไปปรับปรุงระบบความสัมพันธ์แรงงานให้ดีขึ้น

---

[42] อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ, เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. (2561). *เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการ: กรณีศึกษาในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม.

[43] De Peuter, G. (2014). Beyond the model worker: Surveying a creative precariat. Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 6(1), 263-284.

3) การปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการผลิตอย่างถึงรากถึงโคน

สหภาพแรงงานยุโรปมีนโยบายโดยตรงต่อกลุ่มแรงงานที่มีงานไม่มั่นคงด้วยกลยุทธ์ 4 ข้อ คือการกีดกั้นกลุ่มคนงานที่ทำงานไม่มั่นคงออกไป ให้ความสนใจเฉพาะสมาชิกที่อยู่ในสังกัดถูกจ้างงานมาตรฐานเท่านั้น และในกลุ่มนี้จะทำข้อตกลงเพื่อป้องกันผลประโยชน์ร่วมกัน[44] ทั้งนี้เพื่อเป็นการโต้ตอบกลุ่มคนทำงานที่ไม่มั่นคง โดยสหภาพแรงงานยุโรปต้องมีการจัดการกับปัญหาดังกล่าวซึ่งมีการเสนอว่า ควรจะละทิ้ง servicing model ที่ยึดหลักตามเงื่อนไขที่เป็นตัวแทนของแต่ละบุคคล และร่วมกันต่อรองอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้สหภาพแรงงานตาม organizing model แต่จากการศึกษาพบว่า ในสหราชอาณาจักรใช้การร่วมกันเจรจาต่อรองไม่สำเร็จเพราะคู่สัญญาของนายจ้างขาดความชัดเจน นอกจากนั้นในประเทศกรีซ สนับสนุนให้มีการจัดการองค์กรอย่างเข้มแข็งด้วยการรวมกลุ่มคนงานที่ผิดปกติทั้งหลายในสถานที่ทำงาน[45] และมีงานวิจัยสนับสนุนว่าควรต้องจัดการกับกลุ่มคนดังกล่าวด้วยการผสมผสาน servicing model และ organizing model เข้าด้วยกัน[46] ในอิตาลีและเนเธอร์แลนด์ สหภาพแรงงานได้จัดโครงสร้างเฉพาะเพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มคนทำงานที่มีงานไม่มั่นคง แต่อีกหลายประเทศในยุโรปยังคงรูปแบบของสหภาพแรงงานไว้ตามแบบโครงสร้างเดิมที่มีอยู่แล้ว

สหภาพแรงงานของอิตาลีและสเปนสามารถจัดการรูปแบบของการจ้างงานที่ไม่มั่นคงเพื่อช่วยกลุ่มคนทำงานดังกล่าวตามบริบทและทรัพยากรในองค์กรของตนเองในประเทศของตน แต่สิ่งที่เหมือนกันของสองประเทศนี้คือ การรวมกลุ่มกันของคนรุ่นใหม่ในสหภาพแรงงานมีน้อยกว่าคนรุ่นเก่า และพลังของสหภาพแรงงานขึ้นอยู่กับผลการเลือกตั้งสภาคนทำงานมากกว่าจำนวนสมาชิกในองค์กร ซึ่งหมายความว่าหากฝ่ายไหนมีจำนวนคนในสภาแรงงานมากกว่านโยบายของฝ่ายนั้นย่อมมีผลมากกว่านั้นเอง จะเห็นได้ว่าอิตาลีจัดการกับเรื่องดังกล่าวด้วยแยกโครงสร้างองค์กรออกมาสำหรับคนงานที่งานไม่มั่นคงโดยเฉพาะ ในขณะที่สเปนใช้การจัดตั้งกลุ่มคนรุ่นใหม่เพื่อออกมาเคลื่อนไหวและกดดันให้รัฐจัดการกับปัญหาดังกล่าว[47]

แนวทางการจัดตั้งสหภาพแรงงานหรือการรวมกลุ่มโดยแรงงานเองจึงอาจมิใช่ทางเลือกเดียวที่เหมาะสมกับลักษณะการทำงานและวิถีชีวิตคนทำงานรับจ้างอิสระที่มีความกระจัดกระจายทั้งในเชิง “เวลา” และ “พื้นที่” จำเป็นต้องแสวงหารูปแบบหลักประกันทางกฎหมายที่อาจสอดคล้องกับวิถีชีวิต นอกจากนี้ยังต้องแก้ปัญหาให้คนทำงานรับจ้างอิสระให้ตรงประเด็นโดยคำนึงถึงปัญหาพื้นฐานเดิมที่ว่า นายจ้าง/บรรษัท มักจะคิดค้นวิธีผลักดันคนทำงานให้อยู่นอกหลักประกันทางกฎหมายอยู่เสมอตามหลักการบริหารความเสี่ยงและลดต้นทุนขององค์กรทางธุรกิจที่มิได้คำนึงถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

---

[44] Heery E (2009) Trade unions and contingent labour: Scale and method. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2: 429–442

[45] Kretsos L (2011) Union responses to the rise of precarious youth employment in Greece. *Industrial Relations Journal* 42(5): 453–472.

[46] Vandaele K and Leschke J (2010) *Following the ‘Organising Model’ of British Unions? Organising Non-Standard Workers in Germany and the Netherlands* (ETUI working paper 2010/02). Brussels: ETUI.

[47] Berton F, Richiardi M and Sacchi S (2009) *Flex-insecurity: Perché in Italia la flessibilità diventa precarietà*. Bologna: Il Mulino.

การนำหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมาปรับใช้เพื่อรองรับสถานการณ์จ้างงานไม่มั่นคง

การสร้างหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระที่อยู่ในระบบการจ้างงานที่ไม่มั่นคงนั้นต้องมุ่งแก้ปัญหาหลักใน 2 ประเด็น คือ 1.การสร้างหลักประกันสิทธิไม่ว่าจะนายจ้างจะปรับเปลี่ยนรูปแบบสัญญาจ้างเช่นไรก็ตาม 2.ต้องเป็นหลักประกันทางกฎหมายที่ครอบคลุมคุณภาพชีวิตทุกมิติของคนทำงาน ดังนั้นหลักการที่สามารถนำมารองรับปัญหาเช่นว่าก็คือ การพัฒนาที่ครอบคลุมถึงกลุ่มเสี่ยง (Inclusive Development) ซึ่งเป็นหลักสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ประชาคมโลกและรัฐไทยได้ให้พันธสัญญาว่าจะดำเนินการไปให้บรรลุวัตถุประสงค์

หลักการพัฒนาที่ครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงได้คลี่คลายออกมาเป็นข้อเสนอเชิงหลักประกันสิทธิของคนทำงานรับจ้างอิสระ ในรูปแบบการสร้างหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐาน (Universal Basic Income – UBI) อันมีลักษณะพื้นฐานดังต่อไปนี้ [48]

- หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการจ่ายเงินให้กับผู้บรรลุนิติภาวะทุกคน (Universal)
- หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นการให้เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานในชีวิต (Adequate)
- เกณฑ์การให้มิได้มีการตั้งเงื่อนไขและการพิสูจน์ใดๆเกี่ยวกับการทำงาน (Unconditional)

แม้ข้อเสนอเกี่ยวกับการประกันรายได้ขั้นพื้นฐานนี้จะมิใช่ข้อเสนอใหม่ทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ได้รับการบรรจุเป็นวาระสำคัญของหลายรัฐมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีโลกทั้งการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและความเสี่ยงไร้งานถาวรจากเทคโนโลยีซึ่งจะส่งผลกระทบทางสังคมอย่างรุนแรง โดยรูปแบบและวิธีการให้หลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมีหลายตัวแบบขึ้นอยู่กับทางเลือกของรัฐบาล ภูมิภาค หรือประชาคมทางเศรษฐกิจที่อาจมีนโยบายร่วมกันในประเด็นข้างต้น

อย่างไรก็ดีประเด็นที่ขาดไปเสียมิได้ คือ สภาพการจ้างงานและความปลอดภัยในการทำงานที่พบว่าคนทำงานอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยจากการทำงานต่อเนื่องยาวนานและความเครียดกังวลสะสมอันส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ก็ต้องได้รับการพิจารณาในรายละเอียดและสร้างข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

การนำหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานมาปรับใช้เพื่อรองรับปัญหาคนทำงานรับจ้างอิสระในประเทศไทยจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่จำเป็นต้องถกเถียงทั้งในเชิงหลักการและนโยบาย เนื่องจากรูปแบบการจ้างงานไม่มั่นคงที่ได้กล่าวไว้จะกลายเป็นรูปแบบการทำงานหลักที่ครอบคลุมชีวิตคนในสังคมเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับความต้องการในแง่ของนโยบายทางการเมืองที่จะมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวนมากต้องการเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาให้ตนและคนในครอบครัวที่ชีวิตแขวนอยู่ในระบบดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

---

[48] Arthur, D., (2016). *Basic Income: A Radical Idea Enters the Mainstream*. Australia: Parliament of Australia.

เอกสารอ้างอิง

Arthur, D., (2016). *Basic Income: A Radical Idea Enters the Mainstream*. Australia: Parliament of Australia.

Berton F, Richiardi M and Sacchi S (2009) *Flex-insecurity: Perché in Italia la flessibilità diventa precarietà*. Bologna: Il Mulino.

Bibby, A., (2014). *Employment Relationship in the Media Industry.* Geneva: ILO Working Paper 295.

Choudhury, S. (2018, September 17). A.I. and robotics will create almost 60 million more jobs than they destroy by 2022, report says. CNBC. Retrieved from https://www.cnbc.com/2018/09/17/wef-machines-are-going-to-perform-more-tasks-than-humans-by-2025.html

Cook, N. (2015, July 25). The insecure world of freelancing. The Atlantic. Retrieved from http://www.theatlantic.com/business/archive/2015/07/building-social-safety-netfreelancers/399551/

De Peuter, G. (2014). Beyond the model worker: Surveying a creative precariat. Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 6(1), 263-284.

Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.

Heery E (2009) Trade unions and contingent labour: Scale and method. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2: 429–442

Huitfeldt, H., & Jütting, J. (2009). Informality and informal employment. Promoting Pro-Poor Growth: Employment, OECD, OECD Development Centre, 95-108.

International Federation of Chemical Energy Mine and General Workers' Unions (ICEM) (2011). ICEM Mini Guide to Dealing with Contract and Agency Labour. Geneva: ICEM

Kasriel, S. (2018, November 5). Here's how freelancers are changing the world of work. World Economic Forum. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2018/11/we-studied-freelancing-for-five-years-here-s-how-work-is-changing

Kitching, J., Smallbone, D., (2012) "Are freelancers a neglected form of small business?", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19(1), 74-91.

Kretsos L (2011) Union responses to the rise of precarious youth employment in Greece. *Industrial Relations Journal* 42(5): 453–472.

Oomen, B., Davis, M. F. & Grigolo, M. (editors). (2016). *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

Storey, J., Salaman, G. and Platman, K. (2005), "Living with enterprise in an enterprise economy: freelance and contract workers in the media", Human Relations, Vol. 58 No. 8, pp. 1033-54.

UN International Labour Office (ILO) (2017). World Employment and Social Outlook – Trends 2017. Geneva: ILO, 2017

Vandaele K and Leschke J (2010) *Following the 'Organising Model' of British Unions? Organising Non-Standard Workers in Germany and the Netherlands* (ETUI working paper 2010/02). Brussels: ETUI.

Warner, M. R. (2015, June 18). Asking tough questions about the gig economy. Washington Post, p. B1.

เสาวลักษณ์ ชายทวีป (2560). ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทยและเส้นทางชีวิตของแรงงาน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 37 (1), หน้า 38-51

ไผทชิต เอกจริยกร. (2546). คำอธิบายกฎหมายแรงงาน จ้างทำของ รับขน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. *ยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ฉบับที่ 1* (พ.ศ. 2558 – 2560)

ตะวัน วรรณรัตน์. (2557). "การศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย," *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* 34(3): 119-150.

ทีมข่าว TCIJ (2562, มกราคม 20). สำรวจชีวิต 'ฟรีแลนซ์' รายได้ต่ำ-หวั่นไร้ความมั่นคง-ประสบการณ์แย่ๆ เพียบ. ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ). Retrieved from https://www.tcijthai.com/news/2019/1/scoop/8689

วิชัย พยัคฆโส. (2560). "นโยบาย "รัฐสวัสดิการ" ประชานิยมที่ตอบโจทย์คนจน." *สยามรัฐ* สืบค้นจาก https://siamrath.co.th/n/22684

อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ, เกรียงศักดิ์ ธีระโกวิทขจร. (2561). *เศรษฐกิจแพลตฟอร์มและผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการ: กรณีศึกษาในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม.

<u>เอกสารทางกฎหมาย</u>

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2478

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541

ยุทธศาสตร์ชาติ (2561-2580). ราชอาณาจักรไทย. ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเมื่อเดือน ตุลาคม 2561.

ทรัพย์เสมือนจริงกับความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์

(Virtual Property and Criminal Offences against Property)*

ดร.คนึงนิจ ขาวแสง

บทคัดย่อ

ในยุคอินเตอร์เน็ตและเทคโนโลยี มนุษย์ได้สร้างพื้นที่ในโลกไซเบอร์เพื่อการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันในหลากหลายรูปแบบ รวมถึงการสร้างพื้นที่เสมือนที่มนุษย์สามารถเข้าไปอยู่อาศัยผ่านร่างเสมือน พื้นที่ไซเบอร์นี้เรียกว่า โลกเสมือนจริง เช่น เกมออนไลน์ซึ่งผู้เล่นสามารถสวมบทบาทเป็นตัวละครในเกม โดยผู้เล่นทั่วโลกจำนวนมากที่มีการเชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเตอร์เน็ตสามารถเข้ามาเล่นร่วมกันได้ในคราวเดียวกันและเสมือนว่าทุกคนอยู่ในโลกเดียวกัน อุตสาหกรรมเกมนั้นมีผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ผู้เล่นหรือผู้ใช้บริการโลกเสมือนจริงอาจแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของต่างๆ ที่เกมสร้างขึ้นหรือที่ผู้เล่นสร้างขึ้นเอง โดยสิ่งของเหล่านี้อาจมีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนที่สูงมาก ส่งผลให้ทรัพย์เสมือนจริง มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง กลายเป็นสินค้าหรือทรัพย์สินที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดี ระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมายประการหนึ่งในทางกฎหมายคือ การกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงซึ่งอยู่ในความครอบครองหรือเป็นของผู้ใช้บริการรายหนึ่งนั้นเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมายอาญาหรือไม่อย่างไร การคุ้มครองทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงนั้นสำคัญต่อผู้เล่นเกมซึ่งสร้างมูลค่าและประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในความยึดถือครอบครองของตน นอกจากนี้การคุ้มครองในทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้ยังมีผลอย่างยิ่งยวดต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลอีกด้วย

คำสำคัญ: ทรัพย์ ทรัพย์สิน ทรัพย์เสมือนจริง ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ อาญา

---

* บทความนี้เรียบเรียงมาจากรายงานวิจัยเรื่อง, “สถานะในทางกฎหมายของทรัพย์สินเสมือนจริง,” ซึ่งเป็นงานวิจัยบทหนึ่งในโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21,” รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, สิงหาคม 2562.

1. บทนำ

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของระบบอินเตอร์เน็ตทำให้โลกเสมือนจริงเช่นเกมหรือวิดีโอเกมพัฒนาไปถึงระดับที่ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตหรือผู้เล่นเกมทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นในแพลตฟอร์ม (platform) หนึ่งได้จำนวนมากในคราวเดียวกันและสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ในขณะที่เล่นเกมด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเกมที่ผู้เล่นรวมกลุ่มกันเพื่อปฏิบัติภารกิจบางอย่าง เช่นการรบระหว่างกองทัพหรือการฆ่าสัตว์ประหลาด ไปจนถึงเกมหรือแพลตฟอร์มที่ผู้เล่นเข้าไปเพื่อเล่นเป็นอีกตัวตนหนึ่งคือตัวตนเสมือนในการใช้ชีวิตกิจวัตรทั่วไปอย่างไม่มีเป้าหมายในการเล่นที่ชัดเจน เช่น ผู้เล่นสามารถใช้ตัวตนเสมือนหรืออวตาร (avatar) ในการเดิน เต้น กิน เหาะ และยังสามารถสร้างสิ่งเสมือนจริงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เสื้อผ้า อาวุธ ยานพาหนะหรือแม้แต่ต้นไม้ เกาะ ภูเขา บ้าน ตึก หรือเมืองทั้งเมืองได้อีกด้วย

โลกเสมือนจริงเป็นสื่อใหม่ในโลกยุคดิจิทัลที่แสดงด้วยภาพและเสียงสามมิติซึ่งผู้ใช้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในโลกที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ ทำให้เกิดเป็นสังคม (community) ภายในโลกเสมือนจริงที่ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ แต่มิใช่เพียงการเข้าไปรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสเพียงเท่านั้น นอกจากโลกเสมือนจริงจะเป็นพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันแล้ว ผู้ใช้ยังสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุเสมือนจริงระหว่างกันได้ ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่ทางธุรกิจการค้า (commerce) ทำให้เกิดการสร้างมูลค่าของสินค้าเสมือนจริงซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง

[1] ผู้ให้บริการโลกเสมือนจริงบางแห่งกำหนดสกุลเงินเป็นของตนเอง (in-game currency) ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนเงินในเกมเหล่านี้ให้เป็นสกุลเงินจริงได้ ยกตัวอย่างเช่น Entropia Universe ใช้สกุลเงิน Entropia Dollar หรือ PED ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนกับเงินดอลลาร์สหรัฐได้ในอัตรา 10 PED ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ[2] และในแพลตฟอร์มชื่อ Second Life ผู้ใช้สามารถใช้เงินสกุล Linden dollars เพื่อซื้อสินค้าภายในแพลตฟอร์มและสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินดอลลาร์สหรัฐได้เช่นกัน[3]

การเล่นเกมไม่ได้เป็นเพียงแค่กิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่เกมกลายเป็นธุรกิจสำคัญระดับโลก โดยเฉพาะเกมออนไลน์ที่ผู้เล่นจำนวนมากสามารถเข้าเล่นเกมพร้อมกันได้ (massively multiplayer online games หรือ MMOGs) ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้เล่นทั่วโลก อุตสาหกรรมเกมหรือวิดีโอเกมเป็นเศรษฐกิจดิจิทัลที่มีความสำคัญอย่างมากมิใช่เพียงแต่เป็นตลาดภายในประเทศแต่ยังเป็นตลาดระดับนานาชาติที่ผู้เล่นเกมสามารถเข้าถึงเกมได้จากทั่วโลกเนื่องจากแพลตฟอร์มในการเผยแพร่เกมยังมีการพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้

---

[1] Schlinsog, M. (2013). Endermen, Creepers, and Copyright: The Bogeymen of User-Generated Content in *Minecraft*. Tulane Journal of Technology and Intellectual Property, 16, 185; Lastowka, F. G. (2010). Virtual justice: The New Laws of Online Worlds. Yale University Press, 173; Farley, R. M. (2010). Making virtual copyright work. Golden Gate University Law Review, 41(1); Marcus, D. T. (2008). Fostering Creativity in Virtual Worlds. Journal of the Copyright Society of the U.S.A, 55, 469; Kane, S. and Duranske, B. (2008). Virtual Worlds, Real World Issues. Landslide, 1, 9.

[2] Entropia Universe. (2003-2019) Think Future - Invest in your Avatar! Retrived July 9, 2019, from https://account.entropiauniverse.com/account/deposits/.

[3] Second Life. (2017). Buying & Selling Linden Dollars. Retrived July 9, 2019, from https://lindenlab.freshdesk.com/support/solutions/articles/31000138105-buying-selling-linden-dollars.

ตลาดเกมทั่วโลกยังมีมูลค่าโดยรวมประมาณแสนล้านดอลลาร์สหรัฐซึ่งสูงกว่าตลาดสื่อภาพยนตร์และเพลง[4] ทั้งยังมีแนวโน้มจะเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ในปี 2561 นักวิจัยการตลาดประเมินว่าจะมีผู้เล่นเกมทั่วโลกราว 2.3 พันล้านคนใช้จ่ายเงินถึง 137.9 พันล้านดอลลาร์สหรัฐไปกับการเล่นเกม ซึ่งเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากปีก่อนถึง 13.3 เปอร์เซ็นต์[5] ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาเกมให้เป็นอุตสาหกรรมใหม่เพื่อการส่งออกไปแข่งขันในตลาดระดับนานาชาติ โดยอุตสาหกรรมเกมในไทยนั้นมีมูลค่าสูงติดอันดับที่ 20 ของโลก โดยประเทศที่ครองอันดับสร้างรายได้จากอุตสาหกรรมเกมสูงสุด 5 อันดับได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้และเยอรมัน[6] จากการสำรวจตลาดดิจิทัลคอนเทนต์ไทยโดยสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติพบว่าการผลิตเกมและสื่อสร้างสรรค์ของคนไทยมีพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลการสำรวจมูลค่าตลาดเกมในไทยปี พ.ศ. 2558 พบว่าตลาดเกมมีมูลค่า 8,894 ล้านบาท คิดเป็นอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น 13.5% จากปี พ.ศ. 2557 และมีมูลค่าการส่งออก 1,046 ล้านบาท ทั้งนี้ สำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติคาดการณ์ว่าอุตสาหกรรมเกมของไทยจะเติบโต 9.5% ในปี พ.ศ. 2559 และเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดถึง 22.3% ในปี พ.ศ. 2560 ทั้งนี้ผู้ผลิตเกมในประเทศไทยที่มีทรัพย์สินทางปัญญาเป็นของตนเองนั้นมีมูลค่ากว่า 1,200 ล้านบาท[7] ปัจจุบันเกมของไทยบางเกมยังได้รับความนิยมในระดับโลกอีกด้วย[8]

ผู้เล่นหรือผู้ใช้พื้นที่เสมือนจริงทั่วโลกมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือไอเทม (item) ในเกมซึ่งล้วนแต่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น[9] ทั้งที่เป็นการซื้อขายด้วยมูลค่าของสกุลเงินจริงและสกุลเงินในโลกเสมือนจริง ในประเทศไทยผู้เล่นเกมก็มีการซื้อขายไอเทมในเกมโดยซื้อขายกันตั้งแต่ทองคำหรือเหรียญเงินในเกม ตัวละครในเกม อวตารที่มีพลังพิเศษ สัตว์เลี้ยง อาวุธ หรือแม้แต่บัญชีผู้เล่นเกมทั้งบัญชีซึ่งมีมูลค่าการซื้อขายตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลักหมื่นบาท[10] ทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นวัตถุที่มีราคาในโลกแห่งความเป็นจริง และกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดี ระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในการปรับใช้กฎหมายอาญากับทรัพย์เสมือนจริง กล่าวคือการกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงซึ่งอยู่ในความครอบครองหรือเป็นของผู้ใช้บริการรายหนึ่งนั้นถือเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมายอาญาในปัจจุบัน

---

[4] Shieber, J. (2019). Video game revenue tops $43 billion in 2018, an 18% jump from 2017. Retrived July 9, 2019, from https://techcrunch.com/2019/01/22/video-game-revenue-tops-43-billion-in-2018-an-18-jump-from-2017/.

[5] Tom Wijman. (2018). Mobile Revenues Account for More Than 50% of the Global Games Market as It Reaches $137.9 Billion in 2018. Retrived July 9, 2019, from https://newzoo.com/insights/articles/global-games-market-reaches-137-9-billion-in-2018-mobile-games-take-half/.

[6] Newzoo. (2019). Top 100 Countries by Game Revenues. Retrived July 9, 2019, from https//:newzoo.com/insights/rankings/top-100-countries-by-game-revenues.

[7] กรุงเทพธุรกิจ. (2559). ชิป้าแถลงผลตลาดดิจิทัลคอนเทนต์ไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.bangkokbiznews.com/pr/detail/18941.

[8] Aripfan. (2559). มารู้จัก 4 เกมไทยกราฟฟิกงาม ที่กำลังดังในระดับโลกกัน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.aripfan.com/four-and-one-pc-game-by-thailind/.

[9] Promotions.co.th. 13 เกมส์ใน Steam ขายไอเทมได้เงินจริง รวยจาก e-sports trend. Retrived July 9, 2019, from https://promotions.co.th/โปรโมชั่นอื่นๆ/software/games/13-เกมส์ใน-steam-ขายไอเทมได้เงิ.html.

[10] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/.

หรือไม่อย่างไร การคุ้มครองทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงนั้นสำคัญต่อผู้เล่นเกมซึ่งสร้างมูลค่าและประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในความยึดถือครอบครองของตน นอกจากนี้การคุ้มครองในทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้ยังมีผลอย่างยิ่งยวดต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลอีกด้วย

2. โลกเสมือนจริงและทรัพย์เสมือนจริงกับมูลค่าในทางเศรษฐกิจ

2.1 โลกเสมือนจริง

โลกเสมือนจริง (virtual world) คือสภาพแวดล้อมเสมือนซึ่งสร้างและปฏิบัติการด้วยซอฟต์แวร์ (software) ที่อยู่ในเซิร์ฟเวอร์ (server) ของผู้ให้บริการ สิ่งแวดล้อมเสมือนเหล่านี้ออกแบบมาให้ผู้เล่นหรือผู้ใช้โลกเสมือนจริงสามารถใช้ตัวตนเสมือนที่เรียกว่า “อวตาร” (avatar)[11] ในการท่องไปในโลกนั้น โดยสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เล่นหรือผู้ใช้รายอื่นซึ่งอยู่ในรูปของอวตารเช่นกัน โลกเสมือนจริงจำนวนมากเปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ (creation) ให้อยู่ในรูปของวัตถุเสมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลเสมือนที่ใช้แทนตัวผู้ใช้หรือผู้เล่นเอง วัตถุต่างๆ เช่น รถยนต์ สัตว์เลี้ยง และข้าวของเครื่องใช้ หรือการสร้างอาคารสถานที่ให้เหมือนกับสิ่งที่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง เพียงแต่สิ่งของและสถานที่เหล่านั้นปรากฏภาพอยู่ในรูปของพิกเซล (pixel) ที่แสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สิ่งที่ผู้ใช้สร้างขึ้น (user-created content) เหล่านี้โดยส่วนมากยังคงอยู่ในโลกเสมือนจริงต่อไปแม้ว่าผู้เล่นจะออกจากระบบโลกเสมือนนั้น (signing out or logging out) ไปแล้ว ซึ่งทำให้ผู้ใช้โลกเสมือนจริงรายอื่นสามารถเข้าเล่นในสภาพแวดล้อมเสมือนนั้นได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้เล่นจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีผลต่อผู้เล่นรายอื่น และสร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในเกมได้ แม้ว่าตนได้ออกจากพื้นที่เสมือนนั้นไปแล้ว เห็นได้ว่าลักษณะเช่นนี้แตกต่างกับวิดีโอเกมทั่วไปในแบบเดิมที่สิ่งซึ่งอยู่ในเกมจะมีผลกระทบต่อผู้เล่นและผู้เล่นรายอื่นได้ก็เฉพาะแต่ในเวลาที่ผู้เล่นเข้าเล่นเกมนั้นเท่านั้น เพราะเมื่อเลิกเล่นหรือหยุดเล่นวิดีโอเกมแบบเดิมนั้นแล้ว วัตถุต่างๆ ที่อยู่ในเกมก็อาจหยุดชะงักหรือหายไปได้

โลกเสมือนจริงมักเป็นพื้นที่ในโลกออนไลน์ที่มีลักษณะเป็นเกม กล่าวคือมีการเปิดให้ผู้เล่นจำนวนมากทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นได้ในคราวเดียวกันด้วยการเคลื่อนไหวเสมือนจริงในร่างอวตาร เพื่อการสื่อสารทางสังคม ความบันเทิง การศึกษาและการค้า คุณค่าและมูลค่าของโลกเสมือนจริงเกิดจากจำนวนผู้เล่นหรือสมาชิกทั่วโลก โลกเสมือนจริงมักมีลักษณะเป็นเกมออนไลน์ที่ผู้เล่นจำนวนมากสามารถเข้าเล่นเกมพร้อมกันได้ ซึ่งอาจเป็นจำนวนหลักร้อยคนหรือเป็นพันคนในเวลาเดียวกัน ผู้ให้บริการโลกเสมือนจริงอาจกำหนดบทบาทให้ผู้เล่นจำนวนมากทั่วโลกที่เข้ามาเล่นพร้อมกันนั้นสวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ (massively multiplayer online role-playing games หรือ MMORPGs) และอาจเป็นเกมที่มีเป้าหมายชัดเจน (goal-based game) เช่น เกม Grand Theft Auto หรือ GTA ซึ่งเป็นเกมประเภทแอคชั่นผจญภัย (action-adventure) ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกา และเกม Arena of Valor หรือ ROV ของบริษัท การีนา ออนไลน์ ซึ่งเป็นเกมการต่อสู้กันระหว่างสองทีม โดยที่แต่ละทีมมีจำนวนผู้เล่นหลายคน (multiplayer online battle arena หรือ MOBA) ปัจจุบัน ROV เป็นเกมออนไลน์บนมือถือที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย นอกจากนี้ยัง

[11] Lastowka, F. G., & Hunter, D. (2004). The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, 92(1), 5-6.

มีเกมแนวแฟนตาซีอย่างเกม Final Fantasy จากประเทศญี่ปุ่น และเกมแนวไซไฟ (Sci-fi) อย่างเกม Destiny และ WildStar

โลกเสมือนจริงบางแพลตฟอร์มยังให้บริการพื้นที่ที่ไม่จำกัดบทบาทหรือเป้าหมายให้แก่ผู้เล่น แต่ให้ผู้เล่นเป็นผู้กำหนดและเลือกสร้างสรรค์ทุกสิ่งด้วยตนเอง (non-mission based) ผู้ใช้สามารถสร้างสิ่งของต่างๆ ในเกมได้และดำเนินเรื่องในเกมได้ด้วยตนเองอย่างอิสระ[12] เช่น Second Life, Minecraft และ Garry's Mod พื้นที่เสมือนจริงประเภทนี้เปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองโดยวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นจะแสดงผลในรูปภาพสามมิติ และผู้เล่นสามารถสร้างพื้นที่เสมือนจริงที่เรียกว่า ซิม (sim)[13] ไม่ว่าจะสร้างจากจินตนาการของผู้เล่น เช่น ป่าดึกดำบรรพ์ หรือสร้างจากสถานที่ที่มีอยู่จริงในโลกเช่น เมืองอัมสเตอร์ดาม (Amsterdam) ในประเทศเนเธอร์แลนด์[14] หรือสร้างพื้นที่เสมือนที่มาจากงานสร้างสรรค์อันมีชื่อเสียงเช่น โรงเรียนฮอกวอตส์ (Hogwarts) จากวรรณกรรมชุดเรื่องแฮร์รี่ พอตเตอร์ (Harry Potter) และดาวทาทูอีน (Tatooine) จากภาพยนตร์เรื่องสตาร์วอร์ส (Star Wars)

ภาพที่ 1[15] และภาพที่ 2[16]: เมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริง ใน Second Life

---

[12] Becker, M. (2010). Digest Comment: Re-conceptualising copyright in virtual worlds. JOLT. Retrived July 9, 2019, from https://jolt.law.harvard.edu/digest/digest-comment-re-conceptualizing-copyright-in-virtual-worlds

[13] White, B. (2008) Second Life: A Guide to Your Virtual World, 177.

[14] O'Hear, S. (2007). Amsterdam sold for $50,000. Retrived July 9, 2019, from https://www.zdnet.com/article/amsterdam-sold-for-50000/.

[15] Linden Research. Amsterdam. Retrived July 9, 2019, from https://secondlife.com/destination/amsterdam.

[16] ภาพโดย Anton Bogdanovych สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.researchgate.net/figure/Virtual-Amsterdam-tour-as-implemented-in-Second-Life-technology_fig3_228798941.

ภาพที่ 3 และภาพที่ 4: เมืองทาทูอีน ใน Minecraft[17]

รูปแบบของการสร้างกำไรในธุรกิจเกมแบ่งได้เป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ รูปแบบการสร้างรายได้แบบเดิมคือการสมัครสมาชิก (subscription) ซึ่งผู้เล่นต้องทำการชำระเงินเพื่อเข้าเล่นเกม เช่น การชำระเงินค่าสมาชิกเป็นรายเดือนหรือรายปี ต่อมาผู้ผลิตเกมได้สร้างแผนธุรกิจอีกรูปแบบขึ้นมาคือแบบ freemium (ย่อมาจากคำว่า free และ premium)[18] หรือ free-to-play คือการอนุญาตให้ผู้เล่นเกมเข้าสู่ระบบและเล่นเกมได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย รายได้ส่วนหนึ่งจึงอาจได้จากการโฆษณาซึ่งปรากฏในเกมเช่นในรูปแบบของการที่โฆษณาผุดขึ้นมา (pop-ups) ให้ผู้เล่นเห็นในระหว่างที่กำลังเล่นเกมอยู่ ทั้งนี้รายได้ส่วนสำคัญมาจากการขายไอเทมหรือสิ่งของในเกม แม้ว่าผู้เล่นสามารถเข้าไปเล่นเกมได้โดยไม่ต้องชำระเงิน แต่หากผู้เล่นประสงค์ที่จะได้รับอภิสิทธิ์หรือไอเทมพิเศษในเกมเพื่อสร้างประสบการณ์การเล่นที่มากกว่าระดับพื้นฐาน ผู้เล่นสามารถชำระเงินโดยใช้เงินในโลกแห่งความจริง (real-world currency) เพื่อซื้อสิ่งของหรือประสบการณ์พิเศษในโลกเสมือนจริงเหล่านั้นได้ การใช้จ่ายเงินในเกม (in-app purchase) จึงมักถูกเรียกว่าเป็น microtransaction เพราะเป็นการชำระเงินออนไลน์เพื่อให้ได้ทรัพย์เสมือนจริงหรือคุณสมบัติพิเศษในแพลตฟอร์มหรือแอพพลิเคชั่น (application) ซึ่งการใช้จ่ายเงินนี้อาจเป็นจำนวนเงินครั้งละเล็กน้อย เช่น ไม่เกิน 12 ดอลลาร์สหรัฐหรือไม่เกิน 370 บาท[19] ยกตัวอย่างเช่น เกม Clash of Clans ในระบบปฏิบัติการ iOS ซึ่งเป็นเกมที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยในปี 2562 บริษัท Supercell เจ้าของเกมดังกล่าวสร้างรายได้ต่อวันได้ถึง 1.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ[20] แม้ว่าเกมนี้ผู้เล่นสามารถดาวน์โหลดมาเล่นได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ผู้สร้างเกมได้เสนอให้ผู้เล่นสามารถซื้อทรัพย์เสมือนจริงได้ เช่น กองอัญมณี (pile of gems) ในราคา 4.99 ดอลลาร์สหรัฐ และหีบอัญมณี (chest of

---

[17] Planet Minecraft. Tatooine, age: Clone Wars (Star Wars planet). Retrived July 9, 2019, from https://www.planetminecraft.com/project/tatooine-age-clone-wars-star-wars-planet/.

[18] Kumar, V. (2014). Making “Freemium” Work. Retrived July 9, 2019, from https://hbr.org/2014/05/making-freemium-work.

[19] Artz, B. and Kitcheos, A. Microtransactions: A Study of Consumer Behavior and Virtual Goods/Services Among Students at Linköping University in Sweden. Linköpings universitet. https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:941477/FULLTEXT01.pdf

[20] Think Gaming. Clash of Clans: RANKED #6 on Top Grossing Games &#106 on Top Free Games- July 8, 2019. Retrived July 9, 2019, from https://thinkgaming.com/app-sales-data/1/clash-of-clans/.

gems) ในราคาที่สูงถึง 99.99 ดอลลาร์สหรัฐ[21] และเกม ROV ได้ทำระบบให้ผู้เล่นสามารถซื้อสกิน (skin) ซึ่งหมายถึงไฟล์กราฟิกหรือไฟล์เสียง[22]ที่ใช้ในการเปลี่ยนรูปลักษณ์ของตัวละครหรืออวตารของผู้เล่นให้เป็นตัวตนที่แตกต่างหลากหลาย เช่น สกินที่คนไทยสร้างขึ้นชื่อ Sacred Sentinel Arum สกินของฮีโร่ Arum ซึ่งเป็นสกินที่ชนะเลิศจากโครงการ Amazing RoV Design Contest นอกจากนี้สกินดังกล่าวยังได้นักแสดงหญิงที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยเป็นผู้พากย์เสียงที่ใช้ภายในเกมอีกด้วย[23] สกินเป็นตัวอย่างของทรัพย์เสมือนที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ภายนอกของตัวละคร แต่ไม่ได้ทำให้คุณสมบัติด้านพลังหรือความสามารถในการเล่นของตัวละครในเกมดีขึ้นแต่อย่างใด ผู้เล่นมักซื้อสกินใหม่เพื่อต้องการความสวยงาม ความแปลกใหม่และการเป็นตัวละครที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเพียงเท่านั้น เห็นได้ว่าธุรกิจเกี่ยวกับเกมและทรัพย์เสมือนจริงในเกมมีบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย อันได้แก่ ผู้ผลิตเกมหรือเจ้าของแพลตฟอร์ม ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ออกแบบวัตถุเสมือนจริง และผู้เล่นเกมที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งมีมูลค่าและราคาแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้บางแพลตฟอร์ม เช่น Second Life ของบริษัท Linden Lab ยังเป็นพื้นที่โลกเสมือนที่ผู้เล่นสามารถสร้างสิ่งของต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งอาจเป็นตัวละครหรือรูปลักษณ์อวตารที่หลากหลาย หรือสร้างสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่เสมือนนั้นด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเอง สิ่งของและสถานที่ต่างๆ ที่อยู่ในเกม ไม่ว่าถูกสร้างขึ้นโดยผู้ผลิตเกมหรือผู้เล่นเกมเป็นผู้สร้างขึ้นด้วยตนเอง ล้วนเรียกได้ว่าเป็น “ทรัพย์เสมือนจริง”

2.2 ทรัพย์เสมือนจริง

ทรัพย์เสมือนจริง (virtual property) หรือสินค้าเสมือนจริง (virtual goods) เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างทางกายภาพ มีรูปทรงหลากหลายซึ่งปรากฏเป็นภาพบนหน้าจออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และเป็นวัตถุหลากหลายประเภทเช่น เสื้อผ้า อาวุธ ยานพาหนะ รวมถึงตัวละคร อาคารสถานที่และวัตถุทุกอย่างที่สามารถสร้างในโลกเสมือนจริงได้ ผู้เล่นเกมอาจใช้สินค้าเสมือนจริงเหล่านี้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือด้วยจำนวนครั้งที่ใช้ได้อย่างจำกัด หรืออาจใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่จำกัดเวลาสิ้นสุด ทรัพย์เสมือนจริงอาจถูกซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินในโลกแห่งความจริงหรือด้วยสกุลเงินแห่งโลกเสมือน ซึ่งเงินเหล่านั้นอาจได้มาจากการเล่นเกม หรือได้มาจากการแลกเปลี่ยนเงินจากโลกแห่งความจริงให้กลายเป็นเงินที่ใช้จ่ายได้ในโลกเสมือนจริง

ทรัพย์เสมือนจริงอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้สร้างเกมหรือผู้ผลิตเกม และทรัพย์เสมือนที่สร้างขึ้นโดยผู้เล่นเกมเอง โดยประเภทแรก ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้สร้างเกมนั้น ผู้เล่นเกมไม่สามารถดัดแปลงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนลักษณะของสิ่งของชิ้นนั้นได้ เช่น ดาบที่มีชื่อว่า Frostmourne และ Thunderfury ในเกม World of Warcraft ซึ่งมีรูปร่างและคุณสมบัติตามที่ Blizzard Entertainment ผู้ผลิตเกมได้สร้างขึ้น โดยเกม World of Warcraft ใช้ระบบธุรกิจแบบการสมัครสมาชิก (subscription) และผู้เล่นยังสามารถซื้อเหรียญในเกมที่เรียกว่า WoW token เพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายทองและ

---

[21] Fandom. Clash of Clans Wiki: In-App Purchases. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/In-App_Purchases.

[22] Rouse, M., Definition: Skin. Retrived July 9, 2019, from https://whatis.techtarget.com/definition/skin.

[23] OSfreelance. (2562). การีนา เปิดสกิน ‘Sacred Sentinel Arum’ ผู้ชนะจากการแข่งขัน amazing RoV Design Contest. Retrived July 9, 2019, from https://www.online-station.net/mobile-game/view/131617.

เวลาในการเล่นเกม (game time) ได้ โดยผู้เล่นสามารถซื้อ token 1 เหรียญในเกมได้ในราคา 20 ดอลลาร์สหรัฐ ส่วนทรัพย์เสมือนจริงประเภทที่สองคือ ทรัพย์เสมือนจริงที่สร้างขึ้นโดยผู้เล่นเกมเอง แพลตฟอร์มเกมบางแห่งเปิดกว้างให้ผู้เล่นสามารถสร้างวัตถุต่างๆ ได้ด้วยตนเองและดำเนินการเล่นได้อย่างอิสระ เช่น Minecraft ซึ่งผู้เล่นสามารถสร้างสิ่งของและเดินทางไปเรื่อยๆ และ Second Life ที่ผู้เล่นสามารถสร้างอวตาร สิ่งของเครื่องใช้ สถานที่และเมืองทั้งเมืองได้อย่างอิสระ

ทรัพย์เสมือนจริงอาจได้มาจากการเล่นเกม ซื้อได้โดยตรงจากผู้ผลิตเกม หรือได้มาจากบุคคลที่สามเช่น การซื้อขายหรือการให้ระหว่างผู้เล่นเกมด้วยกัน[24] เช่น เกม Grand Theft Auto Online หรือ GTA Online มีการเสนอขายบัตรเงินสด (cash card) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของ microtransaction โดยแบรนด์ของบัตรคือบริษัท Shark ซึ่งเป็นบริษัทที่อยู่ในเกม บัตรแต่ละประเภทมีสกุลเงินในเกมคือ จีทีเอดอลลาร์ (GTA$) และมีวงเงินที่แตกต่างกัน บัตรเงินสด Shark มีการโฆษณาผ่านวิทยุที่อยู่ในเกม ซึ่งโฆษณาพร้อมกับสินค้าอื่นๆที่เสนอขายในเกม โดยผู้เล่นสามารถซื้อบัตรฉลามแดง (Red Shark) ด้วยเงินจำนวน 2.99 ดอลลาร์สหรัฐ เพื่อให้ได้วงเงินใช้จ่ายในเกมที่มีมูลค่า 100,000 จีทีเอดอลลาร์ และซื้อบัตรฉลามเม็กกาโลดอน (Megalodon Shark) ด้วยเงิน 99.99 ดอลลาร์สหรัฐเพื่อแลกกับการได้ใช้เงินในเกมจำนวน 8,000,000 จีทีเอดอลลาร์[25]

ผู้เล่นเกมใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลหลายประการ ไอเทมบางชิ้นช่วยให้ขีดความสามารถของผู้เล่นสูงขึ้นทำให้เกิดสิทธิประโยชน์ในการเล่นเกมบางอย่าง นักวิชาการ[26]ได้ให้ความเห็นว่าผู้เล่นเกมซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับที่ผู้คนทั่วไปซื้อทรัพย์สินในชีวิตจริง กล่าวคือ (1) เพื่อความสามารถหรือสมรรถนะที่มากขึ้น เช่น ผู้เล่นย่อมต้องการอาวุธที่มีพลังสูงขึ้นในเกมการต่อสู้ หรือในเกมแข่งขันเช่นการแข่งรถ การซื้อรถหรือล้อรถที่ช่วยให้รถแข่งวิ่งได้เร็วขึ้นย่อมทำให้ผู้เล่นมีโอกาสในการชนะมากขึ้น หรือวัตถุที่เพิ่มศักยภาพในการเล่นเกม เช่น อัญมณีในเกม Clash of Clans มีมูลค่าเป็นสกุลเงินเสมือนในเกมและสามารถใช้ในการยกระดับพลังของอาวุธให้สูงขึ้น ใช้ในการก้าวข้ามอุปสรรคและปลดล็อคไอเทมหายากรวมถึงทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากรอื่นๆ ในเกม[27] และ (2) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในโลกแห่งความจริง ผู้คนซื้อของเพื่อให้แก่คนสำคัญ เช่น การมอบดอกไม้ให้แก่มารดาในวันแม่ หรือการให้ดอกกุหลาบและช็อกโกแลตแก่คนรักในวันวาเลนไทน์ โดยมีเหตุผลให้การซื้อสิ่งของเหล่านี้คือเพื่อให้เป็นคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งปริมาณ สีสัน ความสวยและราคาของดอกกุหลาบและของขวัญมีผลต่อความรู้สึกทางจิตใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งในโลกเสมือนจริงก็เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นแพลตฟอร์มสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) เมื่อถึงวันเกิดของผู้ใช้เฟซบุ๊กรายหนึ่ง เพื่อนในเฟซบุ๊กอาจส่งข้อความอวยพรวันเกิด ส่งรูปภาพ หรืออาจจะเลือกส่งไอเทมหรือของขวัญเสมือนจริงให้แทน หรือในเกมออนไลน์เมื่อผู้เล่นรายหนึ่งได้ไอเทมชิ้นหนึ่งมา ผู้เล่นรายนั้นอาจส่งต่อให้แก่ผู้เล่นอีกคนหนึ่งเพื่อให้ผู้รับได้สัมผัสถึงไมตรีจิตและเป็นการสานความสัมพันธ์ระหว่างกัน

---

[24] Deloitte. (2013). Technology Spotlight — Recognizing revenue from sales in a virtual world. Retrived July 9, 2019, from https://www.iasplus.com/en/publications/us/industry-spotlight/tech/tech-spotlight-issue-4.

[25] Fandom. GTA Wiki: Cash Cards. Retrived July 9, 2019, from https://gta.fandom.com/wiki/Cash_Cards.

[26] Liew, J. Why do People Buy Virtual Goods? Retrived July 9, 2019, from https://www.wsj.com/articles/SB123395867963658435.

[27] Fandom. Clash of Clans Wiki: Gems. Retrived July 9, 2019, from https://clashofclans.fandom.com/wiki/Gems.

นอกจากนี้ ผู้เล่นเกมอาจซื้อทรัพย์เสมือนจริงด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ (3) เพื่อการสร้างตัวตน โดยในโลกแห่งความจริง ผู้คนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลายแบบ ทรงผมหลากสไตล์ ด้วยกระเป๋าหรือรองเท้าที่มียี่ห้อต่างกันไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรสนิยม ฐานะ และความเป็นตัวตนของผู้สวมใส่ ผู้เล่นเกมก็มีความคิดดังกล่าวเช่นกัน ภาพลักษณ์หรือตัวละครในเกม รวมถึงสิ่งของเสมือนที่อวตารหรือตัวตนเสมือนมีในเกม สื่อให้เห็นถึงตัวตนและความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เล่น ซึ่งเป็นคำตอบว่าเหตุใดผู้เล่นเกมจึงยอมจ่ายเงินเพื่อซื้อสกิน (skin) ในเกมซึ่งมีราคาที่หลากหลาย เช่น สกินในเกม ROV อาจมีราคาตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลักพันบาท แม้ผู้เล่นจะลงทุนจ่ายค่าสกินในราคาสูงมากเพียงใดแต่สกินนั้นไม่ได้ช่วยให้ความสามารถในการเล่นเกมให้สูงขึ้น ผู้ซื้อสกินเพียงแค่ต้องการใช้ตัวละครซึ่งมีรูปร่างหน้าตา ภาพลักษณ์และกราฟฟิกที่ตนพึงพอใจเพียงเท่านั้น

วัตถุเสมือนจริงมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงมาก ทั้งที่เป็นไอเทม (item) ในเกมที่เป็นวัตถุเป็นชิ้นและพื้นที่เสมือนจริงที่เป็นอสังหาริมทรัพย์เสมือน ในปี 2011 ผู้เล่นเกมคนหนึ่งประมูลกระบี่จอมยุทธในเกมเอจออฟวูลิน (Age of Wulin) ไปในราคา 16,000 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งบริษัทสเนล (Snail) ผู้ผลิตเกมสร้างกระบี่เล่มนั้นขึ้นเป็นกระบี่พิเศษที่มีเพียงเล่มเดียวเท่านั้น[28] หรือคฑาในตำนานที่ชื่อ Echoing Fury Mace ในเกมเดียโบล 3 (Diablo III) ซึ่งมีการขายต่อกันเป็นทอดๆ แรกเริ่มขายได้ในราคา 250 ดอลลาร์สหรัฐ จนต่อมาผู้เล่นในเกมรู้ถึงคุณค่าของไอเทมนี้จนในที่สุดคฑา Echoing Fury สามารถขายได้ในราคา 14,000 ดอลลาร์สหรัฐหรือคำนวนเป็นมูลค่าทองคำในเกมได้ถึง 40 ล้านล้านทองคำ[29] หรือในแพลตฟอร์มหรือพื้นที่เสมือนจริงอย่าง Second Life และ Entropia Universe นั้น ผู้เล่นสามารถสร้างเมืองทั้งเมืองหรือโลกเสมือนจริงใบใหม่ขึ้นมาได้และนำออกจำหน่าย เช่นเมืองอัมสเตอร์ดัมซึ่งสร้างขึ้นให้เหมือนกับเมืองอัมสเตอร์ดัมในประเทศเนเธอร์แลนด์ ผู้สร้างขายเมืองอัมสเตอร์ดัมเสมือนจริงนี้ได้ในราคา 50,000 ดอลลาร์สหรัฐ[30] และไนท์คลับที่โด่งดังชื่อ Club Neverdie ใน Entropia Universe กลายเป็นอสังหาริมทรัพย์เสมือนจริงที่มียอดซื้อขายที่มากที่สุดในราคา 635,000 ดอลลาร์สหรัฐ[31]

การที่ทรัพย์เสมือนจริงมีตลาดสำหรับการซื้อขายแลกเปลี่ยนแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการถ่ายโอนสิ่งของเสมือนจริงเหล่านั้นระหว่างผู้เล่นได้ และเน้นชัดถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจของทรัพย์เสมือนจริงว่าสามารถซื้อขายและเปลี่ยนมือได้เหมือนทรัพย์ทั่วไป เช่น อาวุธหรือเงินทองในเกม หรือแม้แต่บัญชีผู้เล่นเองก็ยังสามารถซื้อขายกันได้อย่างมีมูลค่าเป็นราคาที่ชัดเจน ทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมในเกมมากมายมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทุกวัน โดยมีเว็บไซต์หรือช่องทางการแลกเปลี่ยนมากมาย ในประเทศไทยก็มีเว็บไซต์ในลักษณะนี้เช่นกัน เช่น www.item.in.th ที่ผู้เล่นจำนวนมากเสนอขายไอเทมในเกมโดยตั้งราคาตั้งแต่หลักร้อยไปจนถึงหลายพันบาทขึ้นอยู่กับประเภทและคุณสมบัติของสินค้า เช่นเสนอขายสกินโจ๊กเกอร์ในเกม ROV ในราคา 300

---

[28] GameHypermart.com. Top 10 most expensive virtual items sold. Retrived July 9, 2019, from https://gamehypermart.com/blog/top-10-expensive-virtual-items-sold.

[29] Fraghero. 10 Most Expensive Virtual Goods Ever Sold. Retrived July 9, 2019, from https://www.fraghero.com/10-most-expensive-virtual-goods-ever-sold/.

[30] Fraghero. 10 Most Expensive Virtual Goods Ever Sold. Retrived July 9, 2019, from https://www.fraghero.com/10-most-expensive-virtual-goods-ever-sold/.

[31] EntropiaPlanets.com. List of most expensive virtual items. Retrived July 9, 2019, from http://www.entropiaplanets.com/wiki/List_of_most_expensive_virtual_items.

บาท[32] (ภาพที่ 5) และการเสนอขายกระโปรงสั้นสีม่วง (mini-skirt) ในเกม PUBG (Player Unknown's Battlegrounds) ซึ่งเป็นเกมแนวแบตเทิลรอยัล (Battle Royale) เกมต่อสู้ที่ผู้เล่นต้องเอาชนะเพื่อให้รอดชีวิตอยู่เพียงคนเดียว โดยมีผู้เสนอขายไอเทมนี้ในราคา 1600 บาท[33] (ภาพที่ 6) ตลาดซื้อขายที่รองรับการโอนย้ายทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและมูลค่าของทรัพย์เสมือนจริง

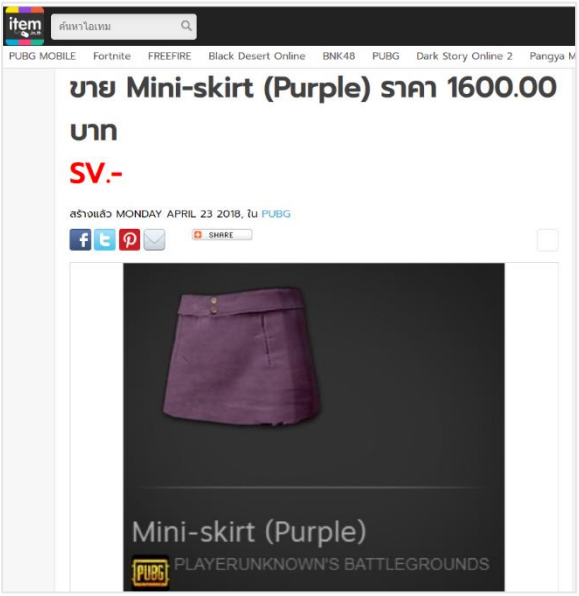

ภาพที่ 5 (ซ้าย): ภาพประกาศขายสกินโจ๊กเกอร์ (จากเกม ROV) บนเว็บไซต์ www.item.in.th
และภาพที่ 6 (ขวา): ภาพประกาศขายกระโปรงเสมือนจริง (จากเกม PUBG) บนเว็บไซต์ www.item.in.th

นอกจากนี้ ทรัพย์เสมือนจริงยังมีมูลค่าได้ด้วยผู้ใช้ (value added by users) กล่าวคือผู้เล่นเกมมีส่วนทำให้ทรัพย์เสมือนจริงมีคุณค่าหรือมีมูลค่าได้ ลักษณะของเกมโดยเฉพาะเกมที่ผู้เล่นจำนวนมากสามารถเข้าร่วมเล่นพร้อมกันได้ นั้น ผู้สร้างเกมหรือเจ้าของแพลตฟอร์มมักออกแบบแผนทางธุรกิจให้ผู้เล่นให้คุณค่าแก่การเล่นในเกมด้วยการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนด้วยการใช้เวลาในการเล่น หรือการลงทุนด้วยเงินจนทำให้ผู้เล่นต้องการเล่นเกมนั้นต่อไป ผู้เล่นยังสามารถสร้างตัวตนออนไลน์ได้ด้วยการสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เล่นรายอื่น หรือสร้างความเป็นตัวตนด้วยการแสวงหาและได้มาซึ่งทรัพย์สมบัติเสมือนจริงและสร้างอัตตาด้วยการเล่นเกมจนผ่านด่านต่างๆ ในเกม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปเรื่อยๆ ยิ่งผู้เล่นใช้เวลาและเงินในการเล่นเกมมากเท่าไร ก็ยิ่งส่งผลต่อมูลค่าของตัวตนออนไลน์และเพิ่มราคาทรัพย์เสมือนที่ผู้เล่นหามาได้ ดังนั้นผู้เล่นจึงต้องการลงทุนและลงแรงในการเล่นเกมด้วยความคาดหวังว่าตนจะได้รับการคุ้มครองและรับรองในสิ่งที่ได้มาจากการเล่นเกม อย่างไรก็ดี เหตุผลในการคุ้มครองผู้เล่นเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงในทางกฎหมาย มิได้ขึ้นอยู่ว่าผู้เล่นได้ใช้เวลาในการเล่นเกมออนไลน์นานหรือไม่ หรือใช้ความสามารถหรือความวิริยะอุตสาหะในการเล่นมากน้อยเพียงใด แต่เป็นเพราะผู้เล่นตระหนักถึงความเป็นเจ้าของ ความมั่นคง ประโยชน์ในการใช้งานและคุณค่าของสิ่งที่อยู่ในเกม[34]

---

[32] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/ROV/1923/สกินโจ๊กเกอ.

[33] Item.in.th. Retrived July 9, 2019, from https://www.item.in.th/PUBG/2534/Mini-skirt-(Purple).

[34] Blazer, C., (2006). The Five Indicia of Virtual Property. Pierce Law Review, 5, 149.

กล่าวโดยสรุป ทรัพย์เสมือนจริงเป็นสิ่งที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินจริงและมีมูลค่าในโลกแห่งความจริง แม้ว่าสิ่งของในเกมหรือทรัพย์เสมือนจริงซึ่งแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้นจะเป็นเพียงวัตถุเสมือนที่ไม่อาจจับต้องได้และไม่มีรูปร่างทางกายภาพ แต่วัตถุเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้ใช้ ส่งผลให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริงและกลายเป็นสินค้าหรือวัตถุที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดีระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สร้างขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมายในเรื่องการปรับใช้กฎหมายอาญาว่าด้วยกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์กับทรัพย์เสมือนจริง

3. ทรัพย์เสมือนจริงและการกระทำความผิดทางอาญา

ประเด็นสำคัญในทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงประการหนึ่ง คือการกระทำโดยมิชอบต่อทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในความยึดถือหรือครอบครองของบุคคลหนึ่ง เช่น การขโมยของในเกม การหลอกให้โอนวัตถุเสมือนจริง หรือการขู่เข็ญว่าจะทำอันตรายต่อร่างกายของผู้ยึดถือเพื่อให้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์เสมือนจริงให้แก่ผู้ขู่เข็ญ การกระทำเหล่านี้จะเป็นการกระทำความผิดทางอาญาหรือไม่ ทรัพย์เสมือนจริงถือเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายหรือไม่ และทรัพย์เสมือนจริงควรได้รับการรับรองและคุ้มครองอย่างไร

3.1 ปัญหาการกระทำมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้น การเล่นเกมออนไลน์และการท่องโลกเสมือนจริงนั้นเป็นสากล กล่าวคือผู้คนทั่วโลกที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้ ย่อมสามารถเข้าถึงพื้นที่เสมือนจริงที่เชื่อมโยงติดต่อกับผู้คนทั่วโลก นอกจากนี้สิ่งของเสมือนจริงแม้อาจถือไม่ได้ว่ามีรูปร่างและจับต้องได้ แต่กลับมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอยู่ คดีหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับการกระทำอันมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงเกิดขึ้นได้ในหลายประเทศทั่วโลก ดังคดีตัวอย่างดังต่อไปนี้ เช่นเมื่อปี ค.ศ. 2005 ผู้เล่นเกม Legend of Mir 3 ในประเทศจีนคนหนึ่งชื่อนาย Qiu Chengwei ได้ให้ผู้เล่นเกมอีกรายหนึ่งยืมกระบี่มังกรซึ่งเป็นอาวุธเสมือนจริงในเกมไป แต่ผู้เล่นรายนั้นกลับนำกระบี่มังกรไปขายให้แก่ผู้อื่นในราคา 7,200 หยวน นาย Qiu Chengwei จึงได้แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่ได้รับการปฏิเสธที่จะดำเนินคดีเนื่องจากการกระทำดังกล่าวเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ความผิดทางอาญา และทรัพย์เสมือนจริงไม่ถือเป็นทรัพย์ที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในขณะนั้น ซึ่งต่อมานาย Qiu Chengwei ได้ใช้มีดแทงผู้เล่นคนที่ขายกระบี่มังกรของเขาจนถึงแก่ความตาย นาย Qiu Chengwei จึงถูกศาลสั่งให้รับโทษประหารชีวิตฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา[35]

ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นอีกประเทศหนึ่งที่เกิดกรณีปัญหาทางกฎหมายอาญาที่เกี่ยวทรัพย์เสมือนจริง โดยเมื่อปี ค.ศ. 2007 เด็กสองคนอายุประมาณ 14-15 ปีได้ทราบว่าเด็กชายผู้เสียหายซึ่งมีอายุ 13 ปีได้เล่นเกม

---

[35] BBC News. (2005). Chinese gamer sentenced to life. Retrived July 9, 2019, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4072704.stm; Li, C. (2008). Death sentence for online gamer. Retrived July 9, 2019, from http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-06/08/content_449494.htm.

ออนไลน์แนวแฟนตาซีชื่อเกม RuneScape จนได้ไอเทมพิเศษเป็นเครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริง ที่ทำให้เด็กชายผู้ที่ได้ไอเทมเหล่านั้นกลายเป็นผู้เล่นที่ร่ำรวยและทรงพลังมากในเกม RuneScape เด็กทั้งสองคนอยากได้สิ่งของในเกมนั้นจึงมาที่อพาร์ทเมนท์ของผู้เสียหายเพื่อบังคับให้ผู้เสียหายส่งมอบเงินและของในเกม เมื่อเด็กชายผู้เสียหายปฏิเสธ เด็กทั้งสองคนก็ทุบตีและเตะผู้เสียหาย เมื่อผู้เสียหายยังคงไม่ยอมโอนของเหล่านั้นตามที่ถูกขู่เข็ญ ผู้กระทำทั้งสองคนจึงเข้าไปในครัวและคว้ามีดมาพร้อมตะคอกว่าจะฆ่าผู้เสียหาย จนผู้เสียหายกลัวและยอมเข้าบัญชีผู้ใช้ของตนเอง ยอมให้ผู้กระทำโอนย้ายเงินและสิ่งของในเกมไปจากบัญชีผู้ใช้ของผู้เสียหาย[36]

ประเทศไทยเองก็มีรายงานข่าวการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เช่น กรณีการหลอกให้โอนไอเทมในเกม[37] ซึ่งบางกรณีผู้เสียหายเพียงต้องการทรัพย์เสมือนจริงของตนคืนโดยการเรียกร้องให้เจ้าของเกมหรือผู้ให้บริการพื้นที่เสมือนจริงทำให้ทรัพย์เสมือนจริงที่ถูกเอาไปกลับคืนสู่บัญชีของผู้เสียหายตามเดิมมากกว่าการฟ้องร้องเป็นคดีอาญา[38] การกระทำโดยมิชอบเหล่านี้ก่อให้เกิดประเด็นทางกฎหมายว่าวัตถุเสมือนจริงนั้นเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายไทยหรือไม่ และจะถือเป็นวัตถุแห่งการกระทำในฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

3.2 แนวคิดทางกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงในประเทศไทย ประเทศอังกฤษ และเนเธอร์แลนด์

ทรัพย์เสมือนจริงเป็นทรัพย์ตามกฎหมายหรือไม่นั้นพิจารณาได้ด้วยกฎหมายลักษณะทรัพย์ มาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ได้บัญญัติคำนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้โดยหมายความว่า “วัตถุมีรูปร่าง” เมื่อทรัพย์เสมือนจริงเป็นวัตถุที่ปรากฏภาพเป็นพิกเซลบนหน้าจออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จึงเกิดประเด็นคำถามว่าทรัพย์เสมือนจริงถือเป็นวัตถุมีรูปร่างได้หรือไม่ คำพิพากษาของศาลฎีกาในประเด็นการลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นวัตถุที่มีลักษณะใกล้เคียงกับทรัพย์เสมือนจริงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงแนวคำพิพากษาของศาลไทยในประเด็นนี้

ในคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 5161/2547 ศาลพิพากษาว่าการที่จำเลยนำแผ่นบันทึกข้อมูลเปล่าคัดลอกข้อมูลจากแผ่นบันทึกข้อมูลที่อยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของโจทก์ร่วมนั้นไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์ ศาลฎีกาเห็นว่า ข้อมูลไม่นับเป็นวัตถุมีรูปร่าง ตัวอักษร ภาพ แผนผัง และตราสาร เป็นแต่เพียงสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมายของข้อมูลออกจากแผ่นบันทึกข้อมูลโดยอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์ มิใช่รูปร่างของข้อมูล โดยศาลพิจารณามาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า ทรัพย์ หมายความว่า วัตถุมี

---

[36] de Rechtspraak. Uitspraken:ECLI:NL:RBLEE:2008:BG0939 Rechtbank Leeuwarden, 21-10-2008, 17/676123-07 VEV. Retrived July 9, 2019, from http://uitspraken.rechtspraak.nl/#zoekverfijn/ljn=BG0939&so=Relevance.

[37] Suriyapun, N. (2560). เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม โดนโกงของในเกม ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://medium.com/napats-corner/เมื่อโปรแกรมเมอร์หนุ่ม-โดนโกงของในเกม-ภารกิจตามล่าข้ามโลกจึงเกิดขึ้น-e0d08b47516.

[38] ไทยรัฐออนไลน์. (2560). ตำรวจมีงง หนุ่มมหา’ลัยแจ้งถูก‘ลักทรัพย์’ในเกมออนไลน์ เสียหายร่วมหมื่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2562, จากเว็บไซต์ https://www.thairath.co.th/content/1007690.

รูปร่าง ด้วยเหตุนี้ข้อมูลในแผ่นบันทึกข้อมูลซึ่งไม่มีรูปร่างนั้น จึงไม่ถือเป็นทรัพย์ที่ถูกเอาไปได้ตามความผิดฐานลักทรัพย์[39] เห็นได้ชัดว่า ศาลฎีกาในคดีนี้ได้นำบทนิยามคำว่า "ทรัพย์" ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ในการวินิจฉัยการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ซึ่งบัญญัติว่า "ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์..."

เมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงตามแนวคำพิพากษาของศาลในคดีนี้ อาจมองได้ว่าทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมต่างๆ ที่อยู่ในเกม เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ กล่าวคือ วัตถุที่ปรากฏได้แต่เพียงในรูปดิจิทัลหรือภาพสามมิติผ่านการแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ซึ่งรวมถึงทรัพย์เสมือนจริงนั้น เป็นวัตถุไม่มีรูปร่างและไม่อาจเป็นทรัพย์ตามความหมายในมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และจึงไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และย่อมไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดทางอาญาฐานความอื่นที่มี "ทรัพย์" เป็นวัตถุแห่งการกระทำได้ เช่น ความผิดฐานยักยอกตามมาตรา 352 ซึ่งบัญญัติว่า "ผู้ใดครอบครองทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่น หรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เบียดบังเอาทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือบุคคลที่สามโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานยักยอก..." ดังนี้ เมื่อทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ตามบทนิยามแห่งกฎหมาย การลักเอาวัตถุเสมือนจริงของผู้อื่นไป และการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต ศาลในประเทศไทยอาจเห็นว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์และความผิดฐานยักยอกตามกฎหมายอาญา

คำพิพากษาของศาลไทยในประเด็นการลักข้อมูลนี้สอดคล้องกับแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษ ในคดี Oxford v Moss เมื่อปี ค.ศ.1976 นักศึกษาในประเทศอังกฤษแอบหยิบกระดาษข้อสอบไปจากตู้ลิ้นชักของอาจารย์เพื่อนำไปถ่ายเอกสารแล้วนำกระดาษต้นฉบับมาคืน ศาลสูงแห่งประเทศอังกฤษพิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำของนักศึกษาไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากข้อมูลในกระดาษคำถามนั้นไม่ถือเป็นทรัพย์ (property) ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ของอังกฤษ (Theft Act 1968)[40]

อย่างไรก็ดี แม้ว่าแนวการวินิจฉัยประเด็นการลักทรัพย์ของศาลไทย จะพิจารณาว่าวัตถุที่อาจลักได้นั้นต้องเป็นทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุอันมีรูปร่างตามนิยามแห่งกฎหมาย แต่ในคดีการลักกระแสไฟฟ้า ศาลไทยได้ตัดสินว่าการลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ได้ พิจารณาได้จากคดีพิพาทเกี่ยวกับการลักกระแสไฟฟ้าในคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 877/2501 ซึ่งฟังได้ว่าจำเลยกับพวกสมคบกันลักกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้ากรุงเทพฯ กรมโยธาเทศบาล โดยนำสายไฟฟ้าที่มีอยู่เดิมไปต่อเข้ากับสายไฟฟ้าใหญ่เพื่อให้ได้กระแสไฟฟ้าไปใช้ในบ้าน ข้อเท็จจริงในคดีนี้เกิดขึ้นในช่วงคาบเกี่ยวระหว่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 กับประมวลกฎหมายอาญาซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500[41] จำเลยได้ต่อสู้ในประเด็นข้อกฎหมายว่า กระแสไฟฟ้าไม่ใช่ทรัพย์ตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา จึงย่อมลักกันไม่ได้

---

[39] นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าข้อมูลทางคอมพิวเตอร์เป็นทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 (ธนากร อุยพานิชย์. (2553). การจารกรรมข้อมูลทางคอมพิวเตอร์กับความรับผิดทางอาญา. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศ, 6(12), 58.

[40] Reed, C. (2011). Computer Law. 7th edn. Oxford University Press, 686-687.

[41] พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 3

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ทรัพย์” จากเดิมตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 6 (10) หมายความว่า “บรรดาสิ่งของอันบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์ หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้เป็นต้นว่าเงินตรา แลบรรดาสิ่งของอันพึงเคลื่อนจากที่ได้ก็ดี และเคลื่อนจากที่มิได้ก็ดี ท่านก็นับว่าเป็นทรัพย์อันกล่าวมาในข้อนี้” การกำหนดบทนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความหมายต่างจากที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่ง[42] เป็นการบัญญัติให้ทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาไม่จำต้องเป็นสิ่งที่เป็นรูปร่าง แต่สิ่งใดซึ่งบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้ ล้วนแต่เป็นทรัพย์ตามกฎหมายลักษณะอาญา[43] อย่างไรก็ดี บทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ทรัพย์” กลับไม่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเห็นต่างเป็น 2 ฝ่ายในที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเมื่อครั้งพิจารณาคดีลักกระแสไฟฟ้านี้ โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากระแสไฟฟ้าเป็นทรัพย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากระแสไฟฟ้าไม่เป็นทรัพย์ตามมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ท้ายที่สุดแล้วที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามีมติโดยเสียงข้างมากว่า การลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ โดยไม่ได้อธิบายว่ากระแสไฟฟ้าเป็นวัตถุมีรูปร่างและเป็นทรัพย์หรือไม่ และด้วยเหตุอันใด[44]

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาฎีกาฉบับนี้ โดยมีใจความสรุปได้ว่า หากวิเคราะห์ศัพท์คำว่า ทรัพย์ ตามมาตรา 6 (10) แห่งกฎหมายลักษณะอาญาเดิมแล้ว คงเข้าใจได้ว่ากระแสไฟฟ้าเป็นวัตถุแห่งการลักทรัพย์ได้ เพราะแม้เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง แต่ข้อสำคัญยิ่งกว่าอยู่ที่ความสามารถมีกรรมสิทธิ์หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้ แต่เมื่อประมวลกฎหมายอาญาไม่มีบทวิเคราะห์เช่นนี้ คงต้องถือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่าทรัพย์นั้นได้แก่วัตถุมีรูปร่าง และประมวลกฎหมายอาญาตั้งใจใช้คำว่า “ทรัพย์” กับ “ทรัพย์สิน” ต่างคำต่างความหมายกันตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แม้ว่าคำว่าทรัพย์และทรัพย์สินในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และในประมวลกฎหมายอาญาจะยังใช้ปะปนกันอยู่ก็ตาม นอกจากนี้ตอนท้ายของบันทึกหมายเหตุนี้ ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ได้ให้ความเห็นว่า “แม้จะถือว่าแรงไฟฟ้าเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง แต่ก็มีราคาถือเอาได้ และนำพาไปเสียจากเจ้าของได้ ทั้งสามารถวัดประมาณที่เอาไปได้ด้วย ดังนี้ ก็ไม่มีเหตุอะไรที่จะเอาแรงไฟฟ้าของเขาไปโดยเจตนาทุจริตแล้ว ไม่ผิดฐานลักทรัพย์เหมือนเอาทรัพย์อื่นๆ ของเขาไป”

แม้ว่าทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นทรัพย์ตามมาตรา 137 แต่เมื่อพิจารณาบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ทรัพย์สิน” ตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า “ทรัพย์สิน หมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้” ทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างจึงอาจถือเป็นทรัพย์สินได้ หากวัตถุเสมือนจริงนั้นอาจมีราคา และอาจถือเอาได้

ศาสตราจารย์ประมูล สุวรรณศร ได้อธิบายถ้อยคำว่า “ซึ่งอาจมีราคา” ไว้ว่า “ซึ่งอาจมีราคาหมายความว่าสิ่งนั้นๆ มีมูลค่าอยู่ในตัวของมันเอง มิใช่หมายความว่าราคาที่จะซื้อขายกันในท้องตลาด... ฉะนั้น

---

[42] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 98 เดิม (ปัจจุบันมาตรา 137)

[43] หยุด แสงอุทัย, (2561). คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127. พิมพ์ครั้งที่ 7. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 51.

[44] คณพล จันทร์หอม, (2561). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 2 ลักษณะ 12 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ลักษณะ 13 ความผิดเกี่ยวกับศพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 52.

คำว่ามูลค่าหรืออาจมีราคานี้ จึงหมายความถึงการที่เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ด้วยความหวังที่จะเป็นประโยชน์แก่คนได้ แม้ประโยชน์นั้นจะคิดเป็นเงินได้เพียงเล็กน้อยเท่าใดก็ดี ก็ได้ชื่อว่าอาจมีราคาได้”[45]

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชได้อธิบายสาระสำคัญใน “ราคา” ไว้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ลักษณะของทรัพย์สินในทางธรรมชาตินั้นไม่สำคัญเท่ากับว่าวัตถุนั้นอาจมีราคาและถือเอาได้หรือไม่ ซึ่งคำว่า “ราคา” ในมาตรานี้มีความหมายตรงกับคำแปลภาษาอังกฤษว่า “value” ไม่ใช่คำว่า “price” โดยคำว่า “value” ในภาษาอังกฤษมีความหมายกว้างกว่าคำว่า “price” มาก เพราะมีความหมายรวมถึงคุณค่าของวัตถุในตัวมันเอง ในขณะที่คำว่า “price” ใช้ในทางกำหนดวัตถุกล่าวคือเงินอันเป็นมูลค่าแลกเปลี่ยนในการซื้อขาย และวัตถุใดถ้าหากว่ามีราคาแล้ว แม้จะเป็นราคาเพียงเล็กน้อย ก็ยังอยู่ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินได้[46] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า “[มาตรา 138][47] ไม่ได้บังคับว่า วัตถุจะต้องมีราคาขายได้ จึงจะยอมรับเป็นทรัพย์สินตามกฎหมาย... ข้อที่ว่าอาจมีราคาทำให้ความหมายขยับขยายตัวได้ เพราะคุณค่าที่คนทั้งหลายจะรู้สึกในมูลค่าของวัตถุนั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความนิยมแห่งกาลสมัยและท้องถิ่นภูมิประเทศ”[48]

วัตถุไม่มีรูปร่างอันอาจมีราคาได้เพียงเท่านั้น ไม่พอที่จะเป็นทรัพย์สินตามมาตรา 138 ได้ แต่ต้องเป็นวัตถุที่อาจถือเอาได้ด้วย การถือเอา (appropriated) ตามมาตรานี้มิได้หมายความถึงการหยิบจับถือเอาด้วยมือ แต่มีความหมายถึงการถือสิทธิ[49] หมายความถึงการเข้าหวงกันปกครองอย่างเจ้าของ อนึ่ง การ “เข้าถือเอา” หรือการ “ถือเอา” นี้ มิได้หมายความถึงการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ เมื่อใดกฎหมายรับรู้รับรองถึงกรรมสิทธิ์จึงจะบัญญัติว่า “ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์”[50]

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น สิ่งของในเกมอันเป็นทรัพย์เสมือนจริงแม้เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่วัตถุเหล่านี้อาจมีราคาได้ กล่าวคือ มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทั้งในเกมและนอกเกม ทำให้เกิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความจริงได้ นอกจากมูลค่าทางเศรษฐกิจอันคำนวณเป็นเงินได้แล้ว ทรัพย์เสมือนในโลกเสมือนจริงยังมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอีกด้วย อีกทั้งวัตถุเสมือนจริงยังอาจถือเอาได้ ด้วยว่าสิ่งของมากมายในโลกเสมือนจริงอาจอยู่ในความหวงกันของผู้เล่นเกมซึ่งเป็นเจ้าของ เป็นวัตถุที่อาจถูกโอนย้ายเปลี่ยนผู้ยึดถือครอบครองได้ วัตถุเสมือนจริงชิ้นหนึ่งอาจอยู่ในบัญชีผู้ใช้ของผู้เล่นรายหนึ่งซึ่งถือเป็นอำนาจหวงกันของผู้เล่นที่จะใช้สอยเองหรือจะโอนย้ายให้แก่บุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นวัตถุเสมือนจริงจึงอาจถือเป็น “ทรัพย์สิน” ตามนิยามแห่งกฎหมายได้

ดังนั้น การกระทำที่เกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงอาจถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาได้ในฐานความผิดที่บัญญัติให้ “ทรัพย์สิน” เป็นวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่ง

---

[45] ประมูล สุวรรณศร. (2525). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1, 4 ว่าด้วยทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ 6. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 10.

[46] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 15-18.

[47] มาตรา 99 เดิม

[48] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 16.

[49] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. (2551) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์. เนติบัณฑิตยสภา, 20.

[50] ประมูล สุวรรณศร. (2525). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1, 4 ว่าด้วยทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ 6. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 10.

ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งผู้กระทำข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ "ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน" และความผิดฐานฉ้อโกงตามมาตรา 341 แห่งประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นการกระทำที่ผู้กระทำได้ไปซึ่ง "ทรัพย์สิน" จากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม อย่างไรก็ดี ตามแนวคำพิพากษาของศาลและความเห็นทางวิชาการ ความผิดฐานฉ้อโกงต้องเป็นการกระทำที่กระทบต่อกรรมสิทธิ์[51] ซึ่งยังไม่ชัดเจนว่าทรัพย์เสมือนจริงเป็นวัตถุที่มีกรรมสิทธิ์ได้หรือไม่ เพราะกรรมสิทธิ์เป็นสิทธิในทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุที่มีรูปร่างเท่านั้น

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่เกิดขึ้นในคดี RuneScape ในประเทศเนเธอร์แลนด์ หากข้อเท็จจริงในคดีนี้เกิดขึ้นในประเทศไทย การที่ผู้กระทำทุบตีผู้เสียหายและใช้มีดจี้ขู่ว่าจะฆ่าเสียให้ตายหากไม่โอนเงินและวัตถุเสมือนจริงในเกมให้แก่ตน แม้ว่าไม่อาจถือเป็นการลักทรัพย์หรือชิงทรัพย์ด้วยเหตุว่าทรัพย์เสมือนจริงไม่ถือเป็นทรัพย์ เพราะไม่ใช่วัตถุมีรูปร่างตามมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่การข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้สิ่งของเสมือนจริงในเกมไป ซึ่งเป็นวัตถุที่แม้ไม่มีรูปร่าง แต่มีมูลค่าอันสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นสกุลเงินในโลกแห่งความจริงได้ จึงมีราคาและอาจถือเอาได้นั้น ย่อมทำให้ผู้ข่มขืนใจได้ไปซึ่งประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน การกระทำดังกล่าวจึงอาจเป็นความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้ หรือการที่ผู้กระทำหลอกลวงผู้เสียหายให้โอนวัตถุเสมือนจริงให้โดยทุจริต เช่นทำทีเป็นว่าตนจะซื้อหรือหลอกผู้เสียหายว่าขอยืมมาใช้ก่อน กรณีเช่นนี้มีปัญหาว่าผู้กระทำมีความผิดฐานฉ้อโกงหรือไม่ เพราะแม้ว่าการที่ผู้กระทำได้ทรัพย์เสมือนจริงไป อาจถือเป็นการได้ไปในสิ่งซึ่งเป็น "ทรัพย์สิน" ตามมาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม อย่างไรก็ดี ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตไปข้างต้นว่าจากแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศไทย การกระทำดังกล่าวอาจไม่เป็นความผิดฐานฉ้อโกงหากศาลวินิจฉัยแล้วเห็นว่าไม่มีการกระทบกรรมสิทธิ์ เพราะทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่ใช่วัตถุอันมีกรรมสิทธิ์ได้

กล่าวโดยสรุปด้วยหลักกฎหมายดังที่พิจารณาไปข้างต้น การปรับใช้กฎหมายของประเทศไทยกับทรัพย์เสมือนจริง อาจเป็นผลให้การกระทำเช่นเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต ไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ และย่อมไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์[52]หรือปล้นทรัพย์[53]ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้ อีก

---

[51] เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2555). กฎหมายอาญาภาคความผิด เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. จิรัชการพิมพ์.

[52] มาตรา 339 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า "ผู้ใดลักทรัพย์โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าในทันใดนั้นจะใช้กำลังประทุษร้าย เพื่อ
(1) ให้ความสะดวกแก่การลักทรัพย์หรือการพาทรัพย์นั้นไป
(2) ให้ยื่นให้ซึ่งทรัพย์นั้น
(3) ยึดถือเอาทรัพย์นั้นไว้
(4) ปกปิดการกระทำความผิดนั้น หรือ
(5) ให้พ้นจากการจับกุม
ผู้นั้นกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์... "

[53] มาตรา 340 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า "ผู้ใดชิงทรัพย์โดยร่วมกันกระทำความผิดด้วยกันตั้งแต่สามคนขึ้นไป ผู้นั้นกระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์..."

ทั้งย่อมไม่อาจเป็นการกระทำความฐานยักยอกได้ แต่หากเป็นการขู่เข็ญให้โอนทรัพย์เสมือนจริงแล้ว ผู้กระทำอาจมีความผิดฐานกรรโชกได้

ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้วินิจฉัยประเด็นการกระทำความผิดทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงในคดี RuneScape[54] ซึ่งเป็นคดีที่ศาลได้พิจารณาความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่ปรับใช้ในกรณีของทรัพย์เสมือนจริงไว้ต่างกับแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและไทย ข้อเท็จจริงแห่งคดีดังที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้นคือผู้กระทำความผิดได้ร่วมกันทำร้ายร่างกายผู้เสียหายและใช้มีดจี้ผู้เสียหายพร้อมขู่เข็ญว่าจะฆ่าเสียให้ตายหากผู้เสียหายไม่ยอมโอนเครื่องรางและหน้ากาก รวมถึงเงินในเกม RuneScape ซึ่งล้วนเป็นทรัพย์เสมือนจริงให้แก่ผู้กระทำทั้งสอง ตามกฎหมายประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งบัญญัติขึ้นในปี ค.ศ. 1886 นั้น การกระทำความผิดฐานลักทรัพย์จำกัดเพียงแต่ทรัพย์ที่มีรูปร่างทางกายภาพ อย่างไรก็ดี เมื่อปี ค.ศ. 1921 ศาลสูงสุดของเนเธอร์แลนด์ได้ตัดสินว่าการลักกระแสไฟฟ้าเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ได้ ทำให้ทรัพย์ที่อาจถูกลักได้นั้นไม่จำกัดเพียงทรัพย์ที่มีรูปร่างเท่านั้น ดังนั้นศาลชั้นต้นจึงได้ตัดสินคดี RuneScape ในปี ค.ศ.2008 ว่า เครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุแห่งการกระทำนั้นมีราคาและอาจถือเอาได้ ศาลจึงได้พิพากษาเป็นคดีแรกว่าการเอาทรัพย์เสมือนจริงไปโดยมิชอบ อาจเป็นการลักทรัพย์อันเป็นความผิดทางอาญาได้[55]

ในการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ของเนเธอร์แลนด์ในปี ค.ศ. 2009 ฝ่ายจำเลยได้ต่อสู้ว่าเครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ เพราะเป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง (intangible) และไม่มีราคา (no economic value) ซึ่งในประเด็นปัญหาว่าวัตถุนั้นเป็นสิ่งมีรูปร่างหรือไม่ ศาลอุทธรณ์ในคดีนี้ได้อ้างถึงคำพิพากษาของศาลสูงในคดีลักกระแสไฟฟ้าที่เคยตัดสินไว้ว่าอาจถูกลักได้ และตัดสินว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ความหมายของคำว่า “มีราคา” นั้นได้หมายรวมถึงการให้คุณค่าและราคาตามอัตวิสัยของผู้ยึดถือหรือครอบครองวัตถุนั้นด้วย โดยในคดีนี้ตัดสินได้ไม่ยากว่าวัตถุเสมือนจริงเหล่านี้มีคุณค่าและมีราคาได้ นอกจากนี้จำเลยยังต่อสู้อีกว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเกมยังอยู่ในความครอบครองและเป็นของผู้ผลิตเกม สิ่งที่ถูกเอาไปนั้นจึงไม่ได้หายไปไหน การลักทรัพย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นแต่อย่างใด ในประเด็นนี้ศาลอุทธรณ์ได้กล่าวว่าการตีความเรื่องการเป็นเจ้าของนั้นไม่ควรตีความแคบจนเกินไป ดังนั้นผู้เล่นเกมรายหนึ่งย่อมมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่ผู้เดียวเหนือวัตถุเสมือนที่ตนยึดถือครอบครองอยู่ ในคดีนี้การยึดถือครอบครองเครื่องรางและหน้ากากเสมือนจริงนั้นถูกโอนจากบัญชีผู้ใช้หนึ่งไปยังอีกบัญชีหนึ่ง เป็นผลให้ผู้กระทำได้ไปซึ่งอำนาจในทางข้อเท็จจริงที่ผู้เสียหายมีอยู่เหนือวัตถุนั้น

ต่อมาเมื่อปี ค.ศ.2013 ศาลสูงสุดแห่งเนเธอร์แลนด์ได้ตัดสินในประเด็นสำคัญดังนี้ ประเด็นแรก จากที่ฝ่ายจำเลยต่อสู้ว่าวัตถุเสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์แต่เป็นภาพเสมือนที่ประกอบไปด้วยบิทและไบท์ (bits and bytes) นั้น ศาลสูงสุดเห็นว่าทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำย่อมเห็นว่าวัตถุเสมือนจริงในคดีนี้มีคุณค่าและมีราคาโดยมูลค่าในสิ่งนั้นอาจถูกพรากเอาไปได้ อีกประเด็นหนึ่ง ฝ่ายจำเลยโต้แย้งว่าวัตถุดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลไม่ใช่

---

[54] de Rechtspraak. Uitspraken:ECLI:NL:RBLEE:2008:BG0939 Rechtbank Leeuwarden, 21-10-2008, 17/676123-07 VEV. Retrived July 9, 2019, from http://uitspraken.rechtspraak.nl/#zoekverfijn/ljn=BG0939&so=Relevance.

[55] Virtual Policy Network. (2012). RuneScape Theft – Dutch Supreme Court Decision. Retrived July 9, 2019, from http://www.virtualpolicy.net/runescape-theft-dutch-supreme-court-decision.html.

ทรัพย์ ศาลสูงสุดพิจารณาในประเด็นนี้แล้วเห็นว่า แม้ว่ากรอบความหมายของข้อมูลและทรัพย์นั้นไม่ชัดเจน แต่การจำแนกว่าหากสิ่งใดเป็นข้อมูลแล้วสิ่งนั้นย่อมไม่ใช่ทรัพย์นั้น ฟังไม่ขึ้น[56]

ดังนั้นตามแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและประเทศไทย การลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากวัตถุเหล่านี้ไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์อันเป็นองค์ประกอบของฐานความผิดอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ขโมยไอเทมในเกมออนไลน์จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าคำพิพากษาของศาลในประเทศเนเธอร์แลนด์ตัดสินไว้ว่าการขู่เข็ญให้บุคคลหนึ่งโอนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นสิ่งของเสมือนในเกมให้แก่ตนนั้นเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ได้ คำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดีนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมจึงถูกท้าทายด้วยลักษณะของสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นทรัพย์ในโลกเสมือนจริง ซึ่งแม้ว่าไม่อาจจับต้องสัมผัสได้เหมือนทรัพย์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้เล่นและอาจมีมูลค่าอย่างมากในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการคุ้มครองทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ทำรายได้จากการแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ในเกม อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลต่อไปในอนาคต

4. บทสรุปและบทวิเคราะห์ประเด็นการกระทำโดยมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและระบบอินเตอร์เน็ตทำให้เกมหรือวิดีโอเกมพัฒนาไปในระดับที่ผู้ใช้อินเตอร์เน็ตหรือผู้เล่นเกมทั่วโลกสามารถเข้ามาเล่นเกมในโลกเสมือนจริงแพลตฟอร์มหนึ่งได้จำนวนมากในคราวเดียวกัน และยังสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ โลกเสมือนจริงจำนวนมากเปิดโอกาสให้ผู้เล่นสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้อยู่ในรูปของวัตถุเสมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธ ยานพาหนะ อาหาร เครื่องนุ่งห่มและปราสาทให้เหมือนวัตถุที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง สิ่งของเหล่านี้เรียกว่า “ทรัพย์เสมือนจริง” ซึ่งผู้เล่นเกมหรือผู้ใช้อินเตอร์เน็ตสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุเหล่านี้ระหว่างกันได้ ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่ทางธุรกิจการค้าทำให้เกิดการสร้างมูลค่าของสินค้าเสมือนจริงซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริง

การเล่นเกมจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่กิจกรรมเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เกมกลายเป็นธุรกิจสำคัญระดับโลก อุตสาหกรรมเกมมีมูลค่าสูงมากเมื่อเทียบกับธุรกิจความบันเทิงอื่นๆ เช่น อุตสาหกรรมภาพยนตร์และดนตรี การสร้างรายได้ในธุรกิจเกมมีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการเรียกเก็บเงินค่าสมาชิกเป็นรายเดือนหรือรายปี และการให้ผู้เล่นเกมสามารถเข้าสู่ระบบเพื่อเล่นเกมได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ผู้เล่นอาจต้องชำระเงินในภายหลังหากผู้เล่นประสงค์ที่จะได้รับอภิสิทธิ์บางอย่างหรือต้องการได้ไอเทมพิเศษในเกมเพื่อสร้างประสบการณ์การเล่นที่มากกว่าระดับที่ตนเล่นอยู่ โดยผู้เล่นสามารถชำระเงินโดยใช้เงินในโลกแห่งความจริง (real-world currency) เพื่อซื้อสิ่งของหรือประสบการณ์พิเศษในโลกเสมือนจริงเหล่านั้นได้ เช่น ผู้เล่นอาจต้องการซื้อ

---

[56] Lodder, A. R. (2013). Dutch Supreme Court 2012: Virtual Theft Ruling a One-Off or First in a Series? Legal and Governance Challenges, 6(3), 2-4; Lodder, A. R. (2011). Conflict Resolution in Virtual Worlds: General Characteristics and the 2009 Dutch Convictions on Virtual Theft. in Kai Cornelius and Dieter Hermann (Editor). (2011). Virtual Worlds and Criminality. (p.87-91). Springer.

“เงิน” หรือ “ทองคำ” ซึ่งเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนภายในเกม เป็นหน่วยวัดมูลค่าอันเป็นสกุลเงินในเกม (in-game currency) หรือซื้อวัตถุเสมือนจริงที่มีคุณสมบัติในการใช้สอยบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาวุธ ยารักษา และเสื้อผ้า หรือแม้แต่วัตถุซึ่งไม่ได้มีคุณสมบัติที่ช่วยให้การเล่นเกมดีขึ้น แต่มีไว้เพื่อความสวยงามและความพึงพอใจของผู้เล่น เช่น สกิน เป็นต้น ทั้งนี้การซื้อขายสิ่งของเสมือนจริงอาจเป็นการซื้อขายระหว่างผู้เล่นกับผู้พัฒนาเกมซึ่งเป็นเจ้าของแพลตฟอร์ม หรือเป็นธุรกรรมระหว่างผู้เล่นด้วยกันเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทรัพย์เสมือนจริงเป็นสิ่งที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ด้วยสกุลเงินจริงและมีมูลค่าในโลกแห่งความจริง แม้ว่าสิ่งของในเกมหรือทรัพย์เสมือนจริงซึ่งแสดงผลทางหน้าจอของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้นจะเป็นเพียงวัตถุเสมือนที่ไม่อาจจับต้องได้และไม่มีรูปร่างทางกายภาพ แต่วัตถุเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้ใช้และมีราคาทางการค้า ส่งผลให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความเป็นจริงและกลายเป็นสินค้าหรือทรัพย์ที่มีมูลค่าสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ดีระบบกฎหมายในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งระบอบความคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมซึ่งเป็นกรอบความคิดที่มีอยู่ก่อนการเกิดขึ้นของทรัพย์เสมือนจริงหลายร้อยปี เมื่อสถานะของทรัพย์เสมือนจริงในทางกฎหมายไม่ชัดเจน การกระทำโดยมิชอบเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เช่นการหลอกให้โอนไอเทมในเกม หรือการเอาวัตถุในเกมของผู้อื่นไปโดยทุจริตจึงก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมาย ทั้งคำถามในประเด็นว่าวัตถุเสมือนจริงนั้นเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินตามกฎหมายไทยหรือไม่ และถือเป็นวัตถุแห่งการกระทำอันเป็นความผิดทางอาญาเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่

หลักความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามระบบกฎหมายเดิมในหลายประเทศ เช่นประเทศอังกฤษและไทยนั้น มิได้ยอมรับว่าสิ่งซึ่งไม่มีรูปร่างถือเป็นทรัพย์ตามนิยามแห่งกฎหมาย และเมื่อพิจารณาลักษณะของทรัพย์เสมือนจริงตามแนวการพิจารณาของศาลไทย อาจมองได้ว่าทรัพย์เสมือนจริงหรือไอเทมต่างๆ ที่อยู่ในเกม เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และเมื่อเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์ตามความหมายในมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และย่อมไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการกระทำในความผิดทางอาญาที่มี “ทรัพย์” เป็นวัตถุแห่งการกระทำได้ เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และความผิดฐานยักยอกตามมาตรา 352 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดครอบครองทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นหรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เบียดบังเอาทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือบุคคลที่สามโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานยักยอก” เป็นต้น ดังนั้น เมื่อทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่ทรัพย์ตามบทนิยามแห่งกฎหมาย การลักเอาวัตถุเสมือนจริงของผู้อื่นไป หรือการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต ศาลในประเทศไทยอาจเห็นว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์หรือความผิดฐานยักยอกตามกฎหมายอาญา

แม้ว่าทรัพย์เสมือนจริงอาจไม่เป็นทรัพย์ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น แต่เมื่อพิจารณามาตรา 138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อันเป็นบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “ทรัพย์สิน” ซึ่งบัญญัติว่า “ทรัพย์สินหมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้” ทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างจึงอาจถือเป็นทรัพย์สินได้ หากวัตถุเสมือนจริงนั้นอาจมีราคา และอาจถือเอาได้

สิ่งของในเกมอันเป็นทรัพย์เสมือนจริงแม้เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่วัตถุเหล่านี้อาจมีราคาได้ กล่าวคือ มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทั้งในเกมและนอกเกม ทำให้เกิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจในโลกแห่งความจริง นอกจากมูลค่าทางเศรษฐกิจอันคำนวณเป็นเงินได้ วัตถุในโลกเสมือนจริงยังมีคุณค่าต่อผู้เล่นซึ่งยึดถือครอบครองวัตถุเสมือนจริงนั้นอีกด้วย อีกทั้งวัตถุเสมือนจริงยังอาจถือเอาได้ ด้วยว่าสิ่งของมากมายในโลก

เสมือนจริงอาจอยู่ในความหวงกันของผู้เล่นเกมซึ่งเป็นเจ้าของ เป็นวัตถุที่อาจถูกโอนย้ายเปลี่ยนผู้ยึดถือครอบครองได้ วัตถุเสมือนจริงชิ้นหนึ่งอาจอยู่ในบัญชีผู้ใช้ของผู้เล่นรายหนึ่งซึ่งถือเป็นอำนาจหวงกันของผู้เล่นที่จะใช้สอยเองหรือจะโอนย้ายให้แก่บุคคลอื่นก็ได้ ดังนั้นวัตถุเสมือนจริงจึงอาจถือเป็น “ทรัพย์สิน” ตามนิยามแห่งกฎหมายได้ ดังนั้น การกระทำที่เกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริงจึงอาจถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาได้ในฐานความผิดที่บัญญัติให้ “ทรัพย์สิน” เป็นวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานกรรโชกตามมาตรา 337 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งผู้กระทำข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมจะให้ตนหรือผู้อื่นได้ “ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิน” เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การปรับใช้กฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์เสมือนจริง เป็นผลให้การกระทำเช่นการแฮกบัญชีผู้ใช้เพื่อเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไป ไม่ถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์และย่อมไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย แต่หากเป็นขู่เข็ญให้โอนทรัพย์เสมือนจริงแล้ว ผู้กระทำอาจมีความผิดฐานกรรโชกได้

ดังนั้นตามแนวคำพิพากษาของศาลในประเทศอังกฤษและประเทศไทย การลักข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และทรัพย์เสมือนจริงจึงไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์เนื่องจากวัตถุเหล่านี้ไม่มีรูปร่าง จึงไม่เป็นทรัพย์อันเป็นองค์ประกอบของฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ขโมยไอเทมในเกมออนไลน์จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าคำพิพากษาของศาลในประเทศเนเธอร์แลนด์ตัดสินไว้ว่าการขู่เข็ญให้บุคคลหนึ่งโอนทรัพย์เสมือนจริงซึ่งเป็นสิ่งของเสมือนในเกมให้แก่ตนนั้นเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ได้ คำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดีนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดว่าด้วยทรัพย์ในระบบเดิมจึงถูกท้าทายด้วยลักษณะของวัตถุในโลกเสมือนจริงซึ่งแม้ว่าไม่อาจจับต้องสัมผัสได้เหมือนทรัพย์ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ทรัพย์เสมือนจริงเหล่านี้กลับมีคุณค่าต่อผู้เล่นและอาจมีมูลค่าอย่างมากในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการคุ้มครองทางอาญาต่อทรัพย์เสมือนจริงจึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ทำรายได้จากการแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ในเกม อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลต่อไปในอนาคต

ผู้ใช้โลกเสมือนจริงหรือผู้เล่นเกมมีมุมมองต่อทรัพย์เสมือนจริงอย่างวัตถุที่มีคุณค่าทั้งทางจิตใจและทางเศรษฐกิจ อันมีราคาเสมือนเป็นทรัพย์หรือทรัพย์สินที่แลกเปลี่ยนและซื้อขายได้ และอาจหวงกันและถือเอาได้ ความไม่ชัดเจนแน่นอนในสถานะทางกฎหมายของทรัพย์เสมือนจริง ทำให้เมื่อเกิดข้อพิพาทเช่นการโต้แย้งสิทธิหรือการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องจะพบปัญหาในการปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่กับกรณีที่เกิดขึ้น และเมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินคดี ผู้เล่นเกิดความไม่มั่นคงในสิทธิของตนเกี่ยวกับทรัพย์เสมือนจริง

ดังนั้นผู้เขียนจึงเสนอว่ากฎหมายอาญาในส่วนความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้การปรับใช้กฎหมายอาญานั้นครอบคลุมถึงความผิดต่อทรัพย์เสมือนจริง การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายนั้นอาจทำได้ 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางแรก คือการบัญญัติความรับผิดทางอาญาเกี่ยวกับความผิดซึ่งกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงไว้เป็นบทบัญญัติเฉพาะ แนวทางนี้เป็นการออกกฎหมายใหม่เพื่อให้ครอบคลุมถึงการกระทำความผิดเกี่ยวกับ

ทรัพย์สินเสมือนจริง ทั้งนี้ต้องมีการกำหนดเจตนารมณ์ทางกฎหมายในเรื่องนี้อย่างถี่ถ้วนและเหมาะสม แล้วจึงบัญญัติองค์ประกอบแห่งการกระทำทั้งองค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอกโดยมีขอบเขตที่ชัดเจนและกำหนดโทษเพียงเท่าที่เหมาะสมและจำเป็นตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย การบัญญัติฐานความผิดทางอาญาเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีรูปร่างเป็นการเฉพาะไว้นี้ มีตัวอย่างเช่นการบัญญัติให้การลอบใช้กระแสไฟฟ้ามีความผิดตามกฎหมายอาญา เช่นในประเทศอังกฤษ[57] และสวิสเซอร์แลนด์[58] หรือการบัญญัติเพิ่มเติมให้ชัดแจ้งว่ากระแสไฟฟ้าถือเป็นทรัพย์ เช่นในประเทศญี่ปุ่น[59] โดยมาตรา 245 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นบัญญัติไว้ว่า กระแสไฟฟ้าให้ถือเป็นทรัพย์ภายใต้การกระทำความผิดในบรรพนี้ (บรรพ XXXVI ว่าด้วยการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์และชิงทรัพย์ มาตรา 235-244) อย่างไรก็ดี การแก้ไขกฎหมายตามแนวทางแรกนี้มีข้อด้อยคือ การบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่หรือแก้ไขเพิ่มเติมเช่นนี้อาจไม่เท่าทันสภาพการณ์และลักษณะการกระทำของผู้คนในสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอยู่เสมอโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่หมุนตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงอาจทำให้ต้องมีการแก้ไขกฎหมายอยู่เนืองนิตย์และเป็นการคิดแก้ไขตามหลังความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคม

แนวทางที่สอง คือการตีความตัวบทกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการกระทำของมนุษย์และสภาพสังคมในปัจจุบัน กล่าวคือ การวิเคราะห์ศัพท์ทางกฎหมายคำว่า “ทรัพย์” ในทางอาญาไม่ควรยึดติดกับมาตรา 137 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งบัญญัติว่าทรัพย์ต้องเป็นวัตถุซึ่งมีรูปร่าง เนื่องจากความคิดพื้นฐานของกฎหมายทางแพ่งและทางอาญาย่อมแตกต่างกัน ทรัพย์ในทางแพ่งคือวัตถุแห่งสิทธิ ส่วนทรัพย์ในทางอาญาคือวัตถุแห่งการคุ้มครอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันและกรอบความหมายควรจะเป็นเช่นไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ทางกฎหมายในแต่ละเรื่อง นอกจากนี้ดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นว่า แต่เดิมมาตรา 6 (10) แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ได้กำหนดนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะในบทวิเคราะห์ศัพท์เพื่อการปรับใช้และพิจารณาความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ซึ่งทรัพย์หมายถึง “บรรดาสิ่งของอันบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์ หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้เป็นต้นว่าเงินตรา แลบรรดาสิ่งของอันพึงเคลื่อนจากที่ได้ก็ดี และเคลื่อนจากที่มิได้ก็ดี ท่านก็นับว่าเป็นทรัพย์อันกล่าวมาในข้อนี้” การกำหนดบทนิยามคำว่า “ทรัพย์” ไว้เป็นการเฉพาะนี้ชี้ให้เห็นว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความหมายแตกต่างจาก “ทรัพย์” ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแพ่ง

---

[57] มาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ของอังกฤษ (Theft Act 1968) กำหนดฐานความผิดเกี่ยวกับการลักลอบใช้กระแสไฟฟ้า (abstracting of electricity) ซึ่งบัญญัติว่า “A person who dishonestly uses without due authority, or dishonestly causes to be wasted or diverted, any electricity shall on conviction on indictment be liable to imprisonment for a term not exceeding five years.”

[58] มาตรา 142 แห่งประมวลกฎหมายอาญาสวิสเซอร์แลนด์ (Swiss Criminal Code 1937) บัญญัติความผิดฐานลอบใช้พลังงานโดยมิชอบ (unlawful abstraction of energy) ไว้ดังนี้ “Any person who unlawfully obtains energy from an installation that serves to exploit natural power, and in particular an electrical installation is liable on complaint to a custodial sentence not exceeding three years or to a monetary penalty.”

[59] ประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น (Penal Code 1907 Amendment of Act No. 54 of 2007).

คำว่า “ทรัพย์” ในทางอาญาจึงควรได้รับการตีความใหม่ให้ครอบคลุมถึงการกระทำอันมิชอบต่อทรัพย์เสมือนจริงอันอยู่ในความหวงกันหรือการใช้ประโยชน์ของบุคคลหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลนั้นในอันที่จะใช้ประโยชน์ทั้งในทางส่วนตัวและในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์เสมือนจริงที่อยู่ในอำนาจหวงกันของตน และเพื่อมิให้เกิดช่องโหว่ในทางกฎหมายว่าการกระทำต่อทรัพย์เสมือนจริงในบางกรณีมีความผิดทางอาญา แต่กลับไม่เป็นความผิดในฐานความผิดอื่นที่ผู้กระทำควรมีความผิด เช่น การเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นไปโดยทุจริต หรือการเบียดบังเอาทรัพย์เสมือนจริงของผู้อื่นซึ่งตนครอบครองอยู่ไปโดยทุจริต ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์และยักยอก เพราะ “ทรัพย์เสมือนจริง” ไม่ใช่ “ทรัพย์” ในการตีความตามแนวคำพิพากษาเดิมดังที่กล่าวไปข้างต้น แต่การใช้กำลังประทุษร้ายเพื่อให้ได้ไปซึ่งทรัพย์เสมือนจริงอาจเป็นความผิดฐานกรรโชกได้ แต่ไม่อาจเป็นความผิดฐานชิงทรัพย์ หรือปล้นทรัพย์ได้เพราะการลักทรัพย์เสมือนจริงไม่ใช่การลักทรัพย์ ดังนั้น การวางหลักพิจารณาเกี่ยวกับทรัพย์ในทางอาญาเสียใหม่ดังเช่นคำวินิจฉัยของศาลเนเธอร์แลนด์ในคดี RuneScape ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จะทำให้กฎหมายมีความสอดคล้องกับสภาวการณ์ทางสังคมและเทคโนโลยี ทำให้ผู้ใช้โลกเสมือนจริงได้รับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์เสมือนจริงตามกฎหมาย และยังเป็นการสร้างความมั่นใจและความน่าเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจในยุคดิจิทัลอีกด้วย

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จัดประชุมกลุ่ม (focus group) สำหรับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (แรงงานรับจ้างอิสระ) จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

    1.1 เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2562 เวลา 13.00 – 16.00 น. ณ ห้องประชุม 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

    1.2 เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2562 เวลา 13.00 – 16.00 น. ณ ห้องประชุม โรงแรม Vic 3 Bangkok กรุงเทพฯ

2. จัดงานประชุมเสวนาเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่

    2.1 งานเสวนาวิชาการ Digital Grand Prix 20 ในหัวข้อ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ณ ห้องประชุม 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ ในวันที่ 3 - 4 สิงหาคม พ.ศ.2562 เวลา 09.00 – 16.00 น.

    2.2 งานเสวนาวิชาการ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ณ ห้องประชุม โรงแรม Vic 3 Bangkok กรุงเทพฯ ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.30 – 17.00 น.

ประมวลภาพกิจกรรม

จัดประชุมกลุ่ม (focus group) สำหรับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (แรงงานรับจ้างอิสระ)

1. จัดประชุมกลุ่ม (focus group) ณ ห้องประชุม 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2562 เวลา 13.00 – 16.00 น.

2. จัดประชุมกลุ่ม (focus group) ณ ห้องประชุม โรงแรม Vic 3 Bangkok กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.00 – 16.00 น.

จัดงานประชุมเสวนาเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ

1. งานเสวนาวิชาการ Digital Grand Prix 20 ในหัวข้อ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ณ ห้องประชุม 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 3 - 4 สิงหาคม พ.ศ.2562 เวลา 09.00 – 16.00 น.

2. งานเสวนาวิชาการ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” ณ ห้องประชุม โรงแรม Vic 3 Bangkok กรุงเทพฯ ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2562 เวลา 13.30 – 17.00 น.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ
1) ทบทวน สภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน และผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสร้างความด้อยสิทธิต่อกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ และความเสี่ยงใน 5 มิติจากการไม่ปรับตัวของระบอบกฎหมายไทย	1) ดำเนินการทบทวน สภาพปัญหา สถานการณ์ปัจจุบัน และผลกระทบในหัวข้อดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีเนื้อหาอยู่ในเล่มรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
2) นำผลการทบทวนมาทดลองปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระเพื่อแสวงหาทางเลือกในการปฏิรูประบอบกฎหมายใหม่สร้างหลักประกันสิทธิให้กลุ่มเสี่ยง	2) จัดประชุมกลุ่ม (focus group) ร่วมกับแรงงานรับจ้างอิสระ จำนวน 2 ครั้ง ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ ในวันที่ วันที่ 29 และ 31 พฤษภาคม 2562
3) เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับความด้อยสิทธิและทางเลือกในการลดความเสี่ยงที่เกิดจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ให้กับ "ผู้มีส่วนได้เสีย" ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงเจ้าของปัญหา หรือแลกเปลี่ยนกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งผลักดันประเด็นเกี่ยวข้องกับสิทธิแรงงานและความเป็นธรรมของกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระ เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอในการปฏิรูประบอบกฎหมายหรือข้อเรียกร้องต่อผู้ผลิตนโยบาย	3) เผยองค์ความรู้ดังกล่าว ผ่านการจัดงานเสวนาวิชาการในหัวข้อ “การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21” จำนวน 2 ครั้ง ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ ในวันที่ 4 และ 27 สิงหาคม 2562 และนำเสนอผลงานในงานประชุมวิชาการระดับชาติ จำนวน 1 เรื่อง ในวันที 10 มิถุนายน 2562 อีกทั้งส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวาสารทางวิชาการ TCI 1 จำนวน 1 เรื่อง และ TCI 2 จำนวน 1 เรื่อง

COA No. 010/62 CMUREC No. 62/009

หนังสือรับรองการพิจารณาจริยธรรมโครงการวิจัย
(Certificate of Approval)

ชื่อโครงการ:	การพัฒนาระบอบกฎหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำกับกลุ่มแรงงานงานรับจ้างอิสระที่ได้รับผลกระทบจากความท้าทายในศตวรรษที่ 21
Project title:	The research project on developing the legal regime to decrease the inequality of the freelance which is affected by the challenges in 21st century
ผู้วิจัยหลัก:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศพล ทรรศนกุลพันธ์
Principal Investigator:	Assistant Professor Dr. Tossapon Tassanakulapan
สังกัดหน่วยงาน:	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Affiliation:	Faculty of Law, Chiang Mai University

ผู้ร่วมวิจัย:
Co-investigator:

1. อ.ดร. คนึงนิจ ขาวแสง
2. ผศ.อัษฎายุทธ ผลภาค
3. อ.ดร.พลอยแก้ว โปราณานนท์
4. อ.กฤตภัค งามวาสีนนท์
5. วิทยากร บุญเรือง
6. ปารณ บุญช่วย
7. ปัทชา ศึกษากิจ
8. เขมชาติ ตนบุญ
9. สรชา สันตติรัตน์

วิธีการทบทวน (Reviewed Method): การพิจารณาแบบเร่งรัด (Expedited review)

เอกสารรับรอง:
Document reviewed:

1. โครงร่างการวิจัย
2. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย
3. หนังสือแสดงความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยฯ
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล (กรอบคำถามการวิจัย)
5. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขอรับรองว่าโครงการวิจัยดังกล่าวข้างต้นได้รับการรับรองการพิจารณาจริยธรรมโครงการวิจัย ตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล ได้แก่ ประกาศเฮลซิงกิ แนวทางการปฏิบัติการวิจัยทางคลินิกที่ดี และรายงานเบลมองต์

This is to certify that Chiang Mai University Research Ethics Committee has reviewed and approved the above research protocol based on international guidelines for human research protection including the Declaration of Helsinki, International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP) and The Belmont Report.

ลงนาม (Signed).....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา วัฒนภิญโญ)
ประธาน
คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chairperson
Chiang Mai University Research Ethics Committee

วันที่รับรองการพิจารณาจริยธรรม: 8 มีนาคม 2562
Date of approval: 8 March 2019

วันหมดอายุ: 7 มีนาคม 2563
Date of expiration: 7 March 2020